ION
LĂNCRĂNJAN

FIUL SECRET

editura albatros

ION
LĂNCRĂNJAN

FIUL
SECETEI

Coperta de Sergiu Georgescu

ION
LĂNCRĂNJAN

FIUL SECEȚEI

roman

1979
EDITURA ALBATROS — BUCUREȘTI

PARTEA ÎNTÎI

RUPTURA

1

Dacă ar fi trecut peste un *anumit prag*, dacă nu s-ar fi consumat atît de mult, în favoarea unor lucruri mari, dar şi în favoarea unor patimi, Vasile Pozdare ar fi fost, într-adevăr, întruchiparea unei năzuinţe, o întruchipare vie şi convingătoare, o autentică *chintesenţă umană*. Ar fi fost omul către care a tins şi tinde omenirea, mai demult, nu numai de ieri sau de azi, fiindcă n-am născocit *noi* această aspiraţie, ea a existat dinainte şi poate că *noi* am forţat-o într-o anumită vreme, iar acum o temperăm printr-o nuanţare mult prea stăruitoare, parcă ne-am ruşina de noi înşine. Chiar şi aşa însă, împotriva scăpătării care i-a ieşit înainte, Pozdare tot rămîne o figură de neuitat. El, ca şi alţii, care l-au precedat sau i-au urmat, a ieşit în lumină într-o anumită perioadă istorică, s-a format şi s-a afirmat dimpreună cu această epocă, pe care a pecetluit-o, a cărei pecete a purtat-o şi o poartă. Poate că de aceea a avut şi are o putere de convingere aşa de mare, pentru că n-a fost preparat în laboratoarele „făcătorilor de literatură", din care „au ieşit, cum zice prietenul meu, *romancierul*, fel de fel de eroi pozitivi, un soi ciudat de homunculi, pentru plămădirea cărora s-a întrebuinţat puţin elan revoluţionar, o doză mare de complexitate tipic mic-burgheză, multă lumină şi un dram de negru-de-fum, numai un dram însă, întrucît lumina trebuie să domine, ea intrînd pînă şi în articulaţia numelui, să-l facă mai sonor şi mai frumos, să acopere goliciunea şi nimicnicia !" Pozdare a fost, tocmai de aceea, pentru că n-a ieşit dintr-o retortă, un astfel de erou, a fost un om extraordinar, — un adevărat „erou al timpurilor noastre" — a fost un bărbat drept şi mîndru, avînd, cum e firesc, propriile lui asperităţi, cunoscînd zbuciumări şi căderi nenumărate, pînă ce a ajuns la „îndreptarea spinării." Drumul bătut de Pozdare, şi de alţii, deopotrivă — „pentru că noi toţi, cum zicea el cîndva, ne-am pomenit deodată într-o golişte mare, am dat faţă cu

istoria, cînd nici nu ne aşteptam..." — a fost aspru şi cam hopuros, a fost greu, căzînd nu odată în hăurile tuturor pierzaniilor, ieşind apoi, din nou, pe culmile însorite ale speranţei. Acest drum poate fi asemuit cu drumul străbătut de om, în genere, cu deosebirea că oamenii, mulţi dintre ei, străbat un fragment de drum, o porţiune, anume, în vreme ce el, — „imbatabilul Vasile Pozdare" — l-a străbătut şi l-a epuizat „pe tot, de la grotă şi pînă la verticalitate !..."

„...Întreaga perioadă de formare şi de afirmare a omului, spunea el în alt rînd (îi plăcea să *cugete* şi poate că înclinaţia aceasta era principala lui slăbiciune, care nu supăra pe nimeni, ar fi trebuit să nu supere, fiindcă îi mai deranja, totuşi, pe cîte unii), e formată din ridicarea în picioare şi din îndreptarea spinării, din intrarea în *verticalitate !...* Şi numai atunci va fi omul *OM,* cînd va fi drept cu adevărat, cînd nu se va mai îndoi în faţa nimănui : nici în faţa destinului, nici în faţa stăpînilor de averi sau de suflete, fiindcă există şi asemenea proprietari, psihologici, în faţa impostorilor lihniţi după putere şi mărire, indiferent de lozincile şi teoriile sub care se ascund !... A fi om, astăzi, înseamnă a nu depinde de nimeni altcineva, decît de munca ta şi de cinstea ta, înseamnă a fi liber cu adevărat, la modul lucid şi demn, în sensul luptei pentru dreptate, pe care n-am născocit-o *noi,* dacă e vorba să facem şi puţină istorie !..."

Cînd l-am cunoscut, cînd l-am văzut pentru prima dată, Vasile Pozdare era o mînă de copil, un oarecare. Înota în nişte haine groase şi grele, mult prea mari pentru el. Erau mai mulţi, era un pîlc de copilandri refugiaţi de la Moldova, alungaţi de secetă, scoşi la „răspîntia tuturor deznădejdilor..." Iar eu, tînăr activist sindical (nu aveam nici o funcţie, dar mă duceam zilnic pe acolo, fiindcă preşedintele sindicatului pe întreaga uzină era fostul meu lucrător, omul care mă învăţase meserie, nea Tudor Constandă, pe care îl ajutasem şi în „alte treburi", fără a şti însă că era ilegalist, lucrul acesta l-am aflat după 23 August), primisem sarcină să mă duc la primărie, să iau în primire grupul acela de copii şi să am grijă de ei pe urmă.

„...Tovarăşe Jeler, mi-a spus nea Tudor, aspru şi cam oficial, mult prea oficial, fiindcă el era moale de obicei, mă bătea pe umăr şi-mi spunea Iuliu şi Lulule, dar atunci era necăjit, era supărat, — te duci imediat în oraş, iei nişte copii pe care ni i-a trimis *seceta,* îi duci la căminul de ucenici, le aranjezi dormitul, — iei legătura cu Moncea, care

știe despre ce-i vorba ! — mergi la cantină și aranjezi masa acolo, — îi spui la madam Ortansa că merge totul în contul sindicatului, nu rămîne în pierdere !... Dacă întîmpini greutăți, îmi dai telefon, eu voi fi aici, iar de la șapte încolo voi fi la secția 410, unde am o ședință !..."

I-am telefonat de vreo cîteva ori, fiindcă s-au ivit greutăți pe parcurs, — cei de la primărie mi-au dat mai mulți copii, douăzeci și unu, în loc de cincisprezece, — „Ne-au venit mai mulți și nouă, trebuie să-i dăm undeva, nu-i putem lăsa în drum, sînt *copiii secetei*, tovarășe, cum de nu înțelegi ! ?..." — madam Ortansa, pe de altă parte, mi-a spus că nu poate să le asigure masa, deoarece nu erau solvabili, — „Știu eu cum plătește sindicatul, sînt pățită, lasă !..." — iar directorul căminului, Mihai Moncea, un fost ofițer, mi-a spus că n-are locuri la cămin, — „paturi am, dar n-am unde le pune, în afară de asta în fața mea se ridică cu acuitate problema păduchilor, pe care abia i-am stîrpit, și-acum, *șoldovenii* aceștia, dacă sînt echipați cu asemenea insecte, ne căptușesc și pe noi, din nou !..." S-au aranjat toate pînă la urmă, cu sprijinul sau fără sprijinul lui nea Tudor, mai cu buna, mai cu răul, certîndu-mă cu Mihai Moncea, pe care îl știam de la o manifestație din 1945, din noiembrie, cînd îmi dăduse în cap cu un tablou de al regelui Mihai I, — „Dacă nu-i primiți, i-am spus eu, zburați de aicea, zbori de nu te vezi !..." — rugînd-o pe madam Ortansa să aibă încredere în sindicat, — „...fiindcă e solvabil, doamnă, are bani și posibilități, iar dacă nu plătește sindicatul, plătesc eu, mă pun chezaș !..."

Copiii se țineau ciotcă după mine, îngrămădindu-se ei-înde-ei, certîndu-se pe nădușitele, risipindu-se și adunîndu-se din nou laolaltă, imediat ce simțeau că plec, tropotind și bocănind în urma mea, și pe alături, ca o mică și cam învălmășită ceată ; și cam pestriță, fiindcă erau îmbrăcați cum se nimerise, cu haine mari și vechi, bărbătești sau femeiești ; numai căciulile le aveau bune, toți, unele erau brumării, altele negre ; unul, dar nu Pozdare, altul, Lungoci, era legat cu o năframă peste căciulă, n-am înțeles de ce.

„...Sînt ai dumitale, toți ?" m-a întrebat fata de la cantină.

„Da, sînt ai mei ! i-am spus eu, întorcîndu-mă apoi către băieți : Gata, haideți la masă, aicea, nu acolo !... Așa, așa..."

S-au mai liniștit, după ce au mîncat bine, eu însă nu m-am liniștit, deși am mîncat și eu alături de ei, fiindcă

eram lihnit, nu în măsura in care erau ei, dar eram flămînd şi îndîrjit, cum era de altfel mai toată lumea atunci, între cele două războaie, cum spunea nea Tudor, mai tîrziu, — „între războiul cald, care abia se isprăvise, şi celălalt război, rece, care nu se înteţise cum trebuie !...“ — cînd nu se ştia prea bine ce va fi cu unele şi cum vor decurge altele, la noi, aicea, dar şi în lume.

Numai Vasile Pozdare sta mai deoparte, ori rămînea în urmă şi se uita altcum la toate, chiar şi acum, după ce se săturase. Era mînios şi circumspect, vorbea puţin şi scurt, se purta de parcă ar fi fost gata mereu de ceartă.

„Dar pe tine cum te cheamă ?“ l-am întrebat eu, în timp ce mergeam înapoi, către cămin.

„Vasile, domnule !“ mi-a răspuns el.

„Vasile şi mai cum ?“

„Vasile Pozdare !“

„Şi de unde eşti tu, Vasile Pozdare ?“

„De la Moldova, doar ştiţi...“

Aşa spuneau toţi, dacă îi întrebai de unde sînt, nu vorbeau de satele de unde veneau, ori de comună, ori de judeţ, vorbeau de Moldova. Le intrase în cap ţinutul acesta, care era, atunci, scrumit şi chinuit, pîrjolit pînă în străfunduri, cu obrajii arşi de secetă şi de sărăcie. Iar el, Pozdare, abia dacă vorbea şi de Moldova, abia dacă se îndura să deschidă gura.

„Dar cu tine ce-i ?“ l-am întrebat eu la cămin, după ce le-am arătat unde aveau să stea, — într-o baracă, la capătul unui dormitor în care erau cazaţi băieţii din anul III al şcolii de pe lîngă uzină.

„Nimica, domnule !“ a spus el, în acelaşi fel, scurt şi abrupt, tăios şi îndesat, de parcă ar fi pus în fiecare vorbă încă zece, nerostite, parcă ar fi fost el însuşi un cuvînt nerostit şi nelimpezit, o bucată de plasmă, un bulgăre de dinamită.

„Eşti supărat ?“

„Nu, domnule, nu sînt supărat !“

Mi-a explicat altul ce-i cu el, ce era : îi murise mama, acasă sub ochii lui, trecuse prin împrejurări cumplite, — „...şi cam aşa îi el de la fire !“ Adăugirea, copilăroasă şi spontană, foarte exactă în ce priveşte temperamentul lui Pozdare, m-a amuzat dar nu m-a limpezit prea mult. Lucrurile rămîneau deschise oricăror desferecări, bune sau rele, atîta doar că eu nu aveam timp atunci să le urmăresc. Eram prins cu al-

tele, pînă peste cap. Am şi uitat de Pozdare, din cauza asta, cu toate că mă hotărîsem să mai văd de ei, de *copiii secetei*. În primăvară abia, prin martie, m-am dus din nou la cămin, am fost trimis acolo, tot de către nea Tudor, pentru că ei „deveniseră problemă", stîrniseră nemulţumiri multe. Unul dintre ei furase nişte bronz din uzină, aşa se spunea. Altul dăduse drumul la un bivol pe care trebuia să-l înjunghie, pentru cantină, Viorel Mihalcea, un coleg de al meu, strungar de meserie, care o făcea acum pe măcelarul, — „pentru nevoile muncitorilor, cum zicea el, n-o fac pentru mine !..."

Întîmplarea asta cu bivolul o văzusem şi eu. Se petrecuse într-o duminică dimineaţa, devreme. Am auzit, mai întîi (eram la poarta căminului, vorbeam cu nea Balaban, cu portarul), o boncăitură înfundată, un răget nămolos. Pe urmă am auzit nişte tropăituri, sfărîmări de lemne şi de vase trîntite şi sparte, strigăte şi vaiete. După aceea am văzut rostogolindu-se spre partea cealaltă a curţii căminului un ghem negru, o leoapşă de cărbune, alunecoasă şi tropotitoare. Era bivolul, era un taur de bivol, de fapt, pe care Mihalcea abia apucase să-l înţepe cu pumnalul între coarne, fără a-l lovi de moarte. „...Lăsaţi-l, zicea Mihalcea din urmă, se potoleşte singur, lăsaţi-l, are pumnalul între coarne !..." Dar bivolul, nici gînd să se oprească. S-a izbit ca un bolid de gardul de către pădure al căminului, grămădindu-se în gard, mugind cumplit, răsucindu-se apoi şi scuturînd năucit din cap, răscolind pămîntul cu picioarele, de durere şi de mînie. S-a dezmeticit apoi, cînd a dat cu ochii de Mihalcea, şi-a pornit-o, glonţ, înspre el, tropotind şi mai năpraznic, arcuindu-se şi destinzîndu-se cu o agilitate de neimaginat pentru un asemenea animal. „Lăsaţi-l, spunea Mihalcea, deşi nu era nimeni în toată curtea, în afară de el, — lăsaţi-l, că-i vine mandea de hac, lăsaţi-l !..." S-a răzgîndit apoi, în ultima clipă, luînd-o la fugă, căţărîndu-se, cît era el de mare şi de greoi, într-un castan de lîngă gardul dinspre drum. Iar bivolul s-a năpustit în castan, izbindu-l atît de puternic, încît copacul s-a cutremurat tot, din rădăcină pînă în vîrful coroanei. De cîteva ori l-a izbit, fornăind mereu, horcăind sinistru, fiindcă avea spume la gură, era năclăit de sînge pe bot, iar de după ceafă i se prelingea, pe după ureche, o aţă groasă de sînge. S-a repezit în gard pe urmă, forfotind, mişcîndu-se anapoda. „...Nu mai strigaţi, mă ! a poruncit Mihalcea, de sus, de pe creangă. Nu mai vorbiţi, să vedem ce face !... Tăceţi !..." Auzind strigătul, bivolul s-a sumeţit şi-a aşteptat, încordat şi

neliniştit. S-a întîmplat apoi că a ieşit dintr-un dormitor o femeie de serviciu, — „ţaţa Maria, din Proviţa" — vroind şi ea să vadă ce se întîmplă, sau vroind să meargă undeva. „Dar ce faceţi atîta larmă pe-aici ?" a întrebat ea. Nu i-a răspuns nimeni. Şi nici ea n-a mai repetat întrebarea. N-a mai avut cînd. A văzut bivolul prăvălindu-se către ea şi s-a alipit, încremenită, de peretele dormitorului. A fost o minune că n-a izbit-o în plin, că n-a zdrobit-o. S-a ferit ea, în ultima clipă. Dar bivolul tot a lovit-o, i-a zdrobit un braţ, repezindu-se pe urmă la găleata care căzuse din mîna femeii. S-a sucit apoi, cînd l-a auzit pe Mihalcea vorbind, de jos, din curte. Şi-odată a fost înaintea lui, mugind şi forfotind şi mai năpraznic, de parcă ar fi ştiut că ăsta a vrut să-l omoare. Mihalcea s-a oprit, drept şi palid, cu chica lui bălaie fluturîndu-i în soare, cu o mînă, cu dreapta, înnegrită de sînge. A vrut să facă o „anumită figură", — „de toreador" — să stea locului şi-apoi să se ferească, în ultima clipă. N-a mai apucat. Bivolul a dat năvală peste el, aruncîndu-l în sus, zvîrlindu-şi-l în spinare, de unde Mihalcea căzuse apoi în partea cealaltă, ca un snop, ca o grămadă de pămînt. Abia a apucat să se adune de pe jos, fiindcă bivolul s-a întors şi s-a repezit din nou la el, boncăind sălbatic, într-o linişte desăvîrşită. De data asta, însă, Mihalcea s-a prins cu dreapta de coada bivolului. Şi-a rămas aşa, nu i-a mai dat drumul, trăgînd puternic de coadă, cu amîndouă mîinile, încît animalul n-a mai ştiut ce să facă. A dat să se sucească, dar n-a mai izbutit. Mihalcea trăgea ca de un odgon, proptindu-se în „burgherele" lui noi şi pline de noroi, rîzînd triumfător şi strident. „..Eşti al lui mandea, gata !..." Mai multe n-a apucat să spună. Bivolul s-a opintit şi s-a smucit, tîrîndu-l pe Mihalcea după el, arînd curtea cu cizmele lui, pînă cînd s-a lăsat ăsta păgubaş, dîndu-i drumul şi fugind repede către gard. Dar bivolul nu l-a mai luat în seamă. S-a repezit la un tractor care venea din incinta uzinei. „...Poarta, mă ! a strigat, ca un disperat, Viorel Mihalcea. Închideţi-o, să nu treacă în curtea uzinei !... Poarta, mă !..." Cineva a închis poarta, iar tractoristul a accelerat la maximum, stînd pe loc însă. Cîteva clipe nu s-a mai auzit altceva, în afară de duduitul zbîrnîitor al tractorului şi de fornăitul bivolului, care s-a depărtat deodată de tractor, după ce l-a izbit de două sau de trei ori. Un moment, un singur şi unic moment, bivolul a stat locului, cu capul ridicat, cu urechile alipite de coarne, cu nişte aţe mari de bale atîrnîndu-i din gură, cu gura de-

schisă, cu limba scoasă, cu ochii întorşi pe dos, părînd în timpul cît a stat aşa, a adulmecare, a adunare laolaltă a tuturor mîniilor, mai înalt şi mai semeţ, avînd ceva statuar în întreaga lui ţinută, cu toate că era străbătut mereu de palpitaţii şi de zbateri. S-a smuls apoi, a pornit-o către gard, imediat ce a dat cu ochii de Mihalcea. „..Sus, Viorele ! a strigat bătrînul Balaban de lîngă mine, mai speriat decît dacă ar fi fost el însuşi înaintea bivolului. Sus, că te omoară !... Sus, mă !...“ Dar Mihalcea, nici gînd să se caţere pe gard, ori să fugă. S-a alipit cu spatele de un stîlp de beton şi-a aşteptat neclintit, spre nedumerirea şi groaza tuturor celor ce urmăreau spectacolul acela îngrozitor dar şi fantastic (pînă şi ţaţa Maria, care îşi plîngea braţul într-un dormitor, tăcuse şi amuţise în clipele acelea). Iar Mihalcea se făcuse cum e varul, se făcuse şi se făcea. Nu s-a clintit însă din loc. A stat drept, pînă în ultima clipă. Abia atunci s-a sucit, spre dreapta, răsucindu-se apoi spre stînga şi alipindu-se uşor de grumazul bivolului. A treia mişcare a fost izbirea pumnalului (cu pumnul gol sau cu o piatră), dîndu-i astfel bivolului lovitura de graţie, exact în clipa cînd era opintit în gard. A sărit după aceea într-o parte, iar bivolul s-a muiat şi s-a cutremurat, a îngenuncheat încet, dînd să se scoale, şi neizbutind, mugind gîlgîitor şi stins, din ce în ce mai stins.

„...Şi ce vină au copiii, l-am întrebat pe Mihalcea, înainte de a mă duce la cămin, să vorbesc cu ei, — ce amestec au ei în faptul că tu cumperi vite, prin contrabandă, şi le tai pe urmă în faţa cantinei, cum nici nu e voie ! ?...“

„O fac pentru muncitori, măi Jelerule, mi-a răspuns Mihalcea, ştie şi nea Tudor de treaba asta, sindicatul îmi dă bani, ca să aibă muncitorimea ce mînca, să nu crape de foame, chiar acum, cînd e pe punctul de-a se elibera de exploatare !...“

Era la cantină Mihalcea, era în bucătărie, sta la un capăt de masă şi mînca, se lupta cu un grătar în sînge, din care tăia bucăţi mari, cu o plăcere evidentă, uitîndu-se puţin la ele, la fiecare bucată în parte, înainte de a o sovîlca.

„Lasă, i-am mai spus eu, că n-o faci tu chiar degeaba, iei şi tu ce ţi se cuvine, partea leului, cum se zice !...“

„Partea dracului, asta o iau ! mi-a spus el, mîniindu-se abia atunci. Truda şi alergătura, asta o iau !... Umblu noaptea pe toate coclaurile, cu poliţia după mine !...“

„Bine, așa o fi, dar copiii, ce-i cu ei, că nu mi-ai răspuns ? !“

„Asta-i, că unul dintre ei a tăiat atunci ștreangul cu care legasem eu bivolul !“

„Care anume ?“

„Nu știu exact, că eram în dîrdora măcelăritului, dar eu îl bănuiesc pe unul pe care îl cheamă Pozdare !... Asta a mai vrut o dată să facă figura asta, cînd aveam eu sub cuțit un bou...“

„Și ce dacă, de ce atîta tămbălău pentru nimica toată ?“

„Cum așa, mă, cum ? !... Păi dacă o omora bivolul pe țața Maria ?... Și pe mine, dacă mă omora ! ?... I-auzi la el, la tovarășul activist, că nu-i nimica ! ?...“

Copiilor, la cămin, nu le-am spus de ce am venit, i-am întrebat ce mai fac, după ce i-am adunat pe toți într-un spălător murdar și umed. Dar ei știau că sînt plîngeri, erau alertați, erau speriați. Stăteau grămadă și cînd se mișcau, tot așa se mișcau, toți deodată.

„Dar ce-i cu voi ? am întrebat. De ce v-ați speriat așa de tare ? !“

„Știți dumneavoastră, lăsați, a răspuns Vasile, vorbind și pentru ceilalți, firesc, ca într-o înțelegere, n-ați venit să ne vedeți, ați venit de altceva !...“

„De ce, Vasile Pozdare ?“

„Pentru că sînt plîngeri împotriva noastră, de aia ați venit ! ...Unii spun că am furat *piese* din uzină, alții zic că noi sîntem de vină pentru bivolul care a frămîntat curtea căminului, iar domnu' Moncea îi dă, una-două, că ne scoate din cămin și că el n-are «nevoie de păduchii aceia de la Moldova, secetă-nesecetă, nu mă interesează !»...“

„Așa zice domnul Moncea ? !“

„Da, așa zice !“

„Bine, dar voi ați luat sau n-ați luat piese din fabrică ?“

„Am luat ! a răspuns altul, ieșind mai în față, speriat și necăjit. Dar n-am furat !“

„Cum așa : ai luat, dar n-ai furat ! ?“

„Așa, bine, iar dumneatale, măi domnule, ar trebui să mă crezi, că eu nu mint !“

„Ca să te cred trebuie să te înțeleg, spune-mi ce vrei să zici cu asta !“

Mi-a spus, iar eu am rîs, m-am înveselit imediat, — „Te cred, te-am crezut, am înțeles ce s-a întîmplat !...“ — fiindcă pățisem la fel, cînd venisem la uzină, în 1940, luasem și eu

un capăt de bară de bronz, dintr-o grămadă de șpan, o băgasem în buzunar, — „Da, și eu am făcut lucrul ăsta !...“ — gîndindu-mă să o dau cuiva pe urmă, să-mi facă inele din bronzul acela, să le dau feciorilor din sat de la mine, la Crăciun, cînd urma să mă duc acasă.

„...Mă și hotărîsem cui să dau inele, le-am povestit eu copiilor, am fost prins însă, am fost controlat la poartă și am fost plimbat peste tot pe urmă, cu bucata aceea de bronz în mînă !... Ziceau că nici n-am venit bine aici și că am și început să fur, iar eu le spuneam că n-am furat... Am văzut pe urmă, după ce am intrat în fabrică, la lucru, că șpanul acela era dus de-acolo și că bronzul, mai ales, era strîns cu foarte multă grijă !...“

Am trecut după aceea la eliberarea bivolului, cam abrupt, de parcă mi-ar fi părut rău de mărturisire.

„...Să lăsăm asta, am zis eu, să vedem ce-i cu bivolul, cine i-a dat drumul prin curte, de era să facă prăpăd pe-aicea ! ?... Mihalcea spune că unul dintre voi a făcut-o... E adevărat, nu-i adevărat, cine-i vinovatul ? !“

N-a spus nimic, nici unul. S-au uitat în stînga, s-au uitat în dreapta, foindu-se pe loc.

„Bine, vă spun eu cine e : Vasile Pozdare !... E adevărat ?“

„Da, e adevărat ! a răspuns Pozdare, fără a se clinti din loc și fără a se uita la mine. El e, dar nu-i vinovat !...“

„Cum așa ? am întrebat eu. Bivolul acela putea să facă moarte de om ! ?“

„Așa, bine ! a zis el, uitîndu-se la mine de data asta. Vinovat e Viorel Mihalcea, care-i un mișel și jumătate !...“

I-au sărit și ceilalți în ajutor, care mai de care :

„Așa e, Mihalcea-i un păgîn !... E un bandit !... Bea sînge cu ulcica, după ce înjunghie vitele !... Și cu fetele de la cantină se poartă ca un dezmățat !...“

Nici mie nu-mi plăcea de Mihalcea, de ceea ce făcea el atunci, dar nu puteam să le-o spun, nu mă dusesem pentru asta acolo.

„...Stați, le-am zis eu, înainte de a-l judeca pe Mihalcea, să vă judecați pe voi înșivă !... Cum vine asta, voi faceți o pozna și după aia, cînd e vorba de pozna pe care ați făcut-o, vorbiți de altele și de alții !... Nu-i frumos, nu-i drept !... Ce părere ai, Vasile Pozdare, am sau nu am dreptate ?“

„Aveți, a spus el, dar Mihalcea-i un mișel, e un bandit și jumătate !...“

„În afară de asta, a adăugat un altul, noi nu facem nimica, nu mergem la școală, nu mergem la lucru... Și-atunci trebuie să ne preocupăm de ceva..."

„Asta-i adevărat, am admis eu, lăsîndu-l pe Mihalcea, trecînd peste celelalte pozne ale lor, fiindcă ei mai făcuseră și alte năzbîtii (furaseră cartofi de la cantină, înfundaseră niște closete și multe altele), — în privința asta aveți dreptate !... Uite, dacă sînteți cuminți cîteva zile, dacă nu faceți nici o poznă, eu vă ajut să intrați în fabrică, să lucrați, pe lîngă cîte-un muncitor, să învățați cîte-o meserie !..."

Mi-au făgăduit că nu vor mai face nici un rău, — „Dar nici unul, să știți !..." — ținîndu-se apoi de cuvînt, nu o zi sau două, mai multe, pînă cînd am izbutit să-i plasez pe toți în fabrică, pe lîngă cîte-un muncitor, în secțiile care lucrau atunci, fiindcă uzina nu fusese pusă complet în picioare, după bombardamentele din 1944, din primăvară și din vară.

2

Vasile Pozdare a fost repartizat la sculărie, pe lîngă Ovidiu Rîșnoveanu, un strungar foarte bun, — „bun și-al dracului", cum se zicea prin uzină, fiindcă Rîșnoveanu era cunoscut, era una din marile figuri ale uzinei și ale orașului. Era și el un fel de Pozdare, pe care îl măcinaseră însă, cum avea s-o recunoască singur, — „alte timpuri și alte răspîntii..." Temperament vulcanic, neîncăpîndu-și în propria-i piele, Rîșnoveanu a nimerit, de tînăr, în mișcarea legionară. Ei l-au atras, nu s-au lăsat pînă nu l-au împrejmuit, l-au adulat în fel și chip, pînă cînd l-au făcut camarad. Amănuntul acesta, însă, felul cum a devenit el legionar, n-are nici o importanță. Importantă este urmarea, importante sînt consecințele care au decurs de-aicea. Asta pentru că el, om dintr-o bucată fiind, a luat-o în serios, a participat la fel de fel de manifestații, cîntînd cîntece legionare și strigînd lozinci de-ale lor. Iar mai apoi, în iarna lui 1941, a luat parte la rebeliunea legionară. A fost arestat, a fost vîrît la închisoare, de unde l-au scos patronii fabricii, pe garanție. Rîșnoveanu era de neînlocuit, la atelierul de strungărie, iar atelierul acesta era principala verigă în producția de război a uzinei. „Tu, măi țarahoiule, l-a întrebat Rîșnoveanu pe sol-

datul care îl păzea, fiindcă i s-a dat pază în primele zile, lucra cu sentinela lîngă el — de ce stai aicea ?" „Să trăiți, domn' maistor, da noi n-avem voie să vorbim !" „Dar ce aveți voie să faceți ?" „Să stăm !" „Da ? ! Atunci, uite ce zic eu : pune arma aicea, lîngă strung, și du-te de-mi ia niște țigări de la bufet !..." „Mă duc, să trăiți, dar arma n-o las !" „De ce, mă ? !" „Așa, pentru că soldatul nu trebuie să se despartă niciodată de arma lui !..." După o săptămînă nu i-au mai dat pază, dar lucru i-au dat. Venea mereu subinginerul Ștefănescu (ăsta era și musăr, avea rol dublu în fabrică, știam asta de la nea Constandă), și-i punea comenzi pe strung, îi arăta desenele și bătea cu degetul în ceasul de la mînă. „Bine, domnule, răspundea Rîșnoveanu, lasă că le fac, mă descurc eu !... Dar du-te de-aici, du-te repede, că puți a zdrențe arse !... Pieri, fire-ai al dracului să fii !... Toți să fiți ai dracului, fiindcă i-ați arestat și i-ați sugrumat pe-ai mei, i-ați băgat la *Sărata* și i-ați trimis pe nu știu unde, spre nimicire !... Hai, valea, tunde-o, că plouă !..." Tot războiul a lucrat așa, înjurîndu-i pe toți, bodogănind mereu, umblînd neras, stînd veșnic într-o nădușeală care nu se mai termina. Pe urmă, după 23 August, s-a înscris în partidul comunist, spre surprinderea multora, spre uimirea tuturor. Știau toți că fusese și era un nemulțumit permanent, anarhic dar era, nu se împăcase cu autoritățile antonesciene, făcuse, e drept, în felul lui, propagandă anti-războinică, profitînd de situația aceea specială, în care îl plasase calificarea lui excepțională. Nu de-aici se trăgeau, de altfel, nedumeririle, ci din cealaltă parte, care ținea de „rătăcirile lui manifeste și violente". De spus, însă, nu i-a spus nimeni nimic, atunci. Mai tîrziu abia, în timpul verificărilor, a fost luat la rost, i s-au cerut lămuriri și explicații, a fost obligat să scrie completări peste completări, la autobiografie, a fost hărțuit în fel și chip. „Asta-i tot, zicea el mereu, mai mult decît am făcut n-am ce spune, numai așa, dacă m-aș apuca să inventez, să născocesc cîte ceva !..." „Încearcă, îi spunea printre dinți șeful comisiei, Ion Vlaica, străduiește-te !..." „Dar ar fi minciună..." „Vrei să zici cumva că faptul că ai stat lîngă mitralieră, în timpul rebeliunii, e o minciună ? !" „Nu, dar asta am spus-o, am recunoscut-o de la bun început !..." „Bine, dar poate că ai mai uitat cîte ceva !" „N-am uitat nimica, fiindcă eu n-am nimica de ascuns" „De fapt, dumneata ar trebui să stai în altă parte, unde-ți sînt camarazii !" „Știu eu de ce nu stau acolo, lasă..." „De ce ? !" „Pentru că aveți nevoie de mine și

de mîinile astea ale mele, care s-au înfrăţit pentru totdeauna cu strungul !... Şi *ceilalţi* au procedat tot cam aşa !..." Vlaica s-a făcut galben-verde. „Să nu-mi vii mie cu alăturări de-astea, c-o termin imediat cu tine !" „Să nu-mi vii nici dumneata cu nu ştiu ce *pile,* c-o termin şi eu, o dată isprăvesc cu *voi,* fire-aţi ai dracului să fiţi !" În timpul verificării, în sală, i s-au pus întrebări, dar nu din partea comisiei, — „din masă". Lucrurile erau cam aranjate, întrebările vizau mai toate motivul înscrierii în partidul comunist. „Da-i limpede, tovarăşilor, a răspuns Rîşnoveanu de vreo cîteva ori, partidul ăsta-i partidul muncitorilor !... Iar eu, muncitor fiind... Am făcut-o cinstit !..." „Dar la legionari cum ai intrat, tot cinstit ? !" „Tot !... Eu, pînă acum, n-am făcut nimic din motive ieftine, nu m-am lăsat călăuzit de interese !... Am greşit, o recunosc !..." „Legionarismul tău, Rîşnovene, n-a fost o simplă greşeală ! i-a spus un altul. Erai ca un apucat, erai turbat !" „Eram prost, firea mea mi-a făcut festa, iar voi, acum, dacă mă sîciîţi atît de mult cu treaba asta, înseamnă că sînteţi mai proşti decît mine !..." A fost exclus, a fost scos din sală, cu huiduieli şi cu bodogăneli. N-a rămas dator, ţi-ai găsit-o, a răspuns, i-a înjurat pe toţi, aşa cum i-a înjurat şi după aceea. Cîteva luni de zile a umblat aşa, înjurînd şi bodogănind, protestînd împotriva tuturor, fără alegere. Şi parcă şi lucrul începuse să-i meargă mai prost. Şi-a revenit, însă, s-a trezit, ca după o beţie, s-a sumeţit într-o bună zi şi s-a aşternut din nou pe lucru, mai vîrtos decît înainte. „V-arăt eu vouă, fire-aţi ai dracului să fiţi, de proşti şi de nerozi ! zicea el din cînd în cînd, mai rar dar tot zicea, nu se putea înfrîna. Vă dau eu o lecţie, de *construcţie* şi de *reconstrucţie* !... Dobitocii lui Dumnezeu !... Demagogii şi terfelogii lumii !..." Înjurăturile ca înjurăturile, dar piesele, serii întregi, ieşeau din strung una după alta. Îl furau la timp, normatorii şi maiştrii, îi ridicau mereu în faţă ştacheta normelor, să-l domolească. Dar el tot nu se lăsa, se certa şi se înjura cu ei, mai ales acum, că se simţea de neînlocuit. „Ciupiţi de unde puteţi, fire-aţi ai dracului să fiţi, zicea el tare, de se auzea pînă la capătul celălalt al halei, furaţi din munca altora, voi care aţi luptat şi luptaţi mereu împotriva exploatării omului de către om !..." În asemenea împrejurări, în jurul lui se făcea loc gol. Unii plecau fiindcă se simţeau cu musca pe căciulă, alţii ca să nu ajungă pe nu ştiu unde, să dea declaraţii. „Sînteţi şi fricoşi, zicea Rîşnoveanu în urma lor, nu-i destul că sînteţi hoţi şi tîlhari !..." Şi se ducea la lucru, se

apleca peste strung și nu mai vorbea cu nimeni nimica. De fapt, asta l-a ținut pe el în picioare, mai ales atunci, în anii de după excludere, — munca, *meseria,* cum zicea el, nu fără mîndrie. A ajuns „fruntaș în producție" în cele din urmă. Și-atunci să fi văzut forfoteli și șușoteli. Cei din conducere, sindicatul și comitetul de partid, nu știau ce să facă, să-l declare fruntaș, — „dată fiind autobiografia sa complicată și complexă, dat fiind trecutul lui dubios și tenebros..." A venit careva la el și i-a spus că „s-au deschis din nou porțile partidului." „Da ? !" a zis Rîșnoveanu. „Da, mă, ce, tu nu știai nimica ? !" „Nu !... De unde să știu așa ceva... Eu, după cum se vede, mai mult cu strungul ăsta..." „Tocmai, asta-i problema, ar trebui și s-ar cuveni..." „Ce s-ar cuveni ?" „Să dai cerere de înscriere !... Uite, noi ne-am gîndit să te declarăm fruntaș în producție..." „Cine anume, *noi* ? !" „*Noi,* conducerea fabricii..." „Va să zică *noi* și *voi, conducerea* și *producerea* ! Frumoasă împărțire, n-am ce zice !" „O fi, dar ce zici de înscriere ?" „Nu zic nimica : eu am fost înscris în partid și-am fost dat afară, am fost exclus, cum ziceți *voi* !..." „Era o anumită situație atunci... Nu se putea altfel..." „De ce ? !" „Așa, nu se putea, iar acum, în perioada în care ne aflăm..." „Acum, în perioada asta, orice ați face, în genunchi să mă rugați, cu moartea să stați asupra mea, eu unul nu mă mai înscriu în partidul din care am fost dat odată afară !... Nu mai zic nimica, ai văzut că nu vă mai *critic* așa de tare, dar de înscris, nici vorbă nu poate fi !... Cît privește producția, eu sînt fruntaș de ani de zile, n-am nevoie de rectificările voastre, mai ales că *voi,* dacă o faceți, o faceți ca să vă făliți pe urmă cu mine, să vă faceți faimă și glorie, cu munca mea !..."

Celălalt a încercat s-o ia mai pe departe, a fost degeaba. Rîșnoveanu nu s-a îndoit de loc. Omul a plecat, bombănind, s-a dus și a raportat. Rezultatul a fost că Rîșnoveanu, deși era cel mai bun din fabrică, nu a fost declarat fruntaș. Asta l-a afectat destul de mult, mai ales că se organizase un fel de întrecere, *specială,* cum i-au zis cei de la sindicat, ca să se vadă exact cine e și cine nu e fruntaș — „să nu mai fie discuții pe tema asta." Lucrurile erau aranjate în așa fel, încît Rîșnoveanu trebuia să piardă. Întîmplarea a făcut însă ca după o jumătate de an să vină în vizită o delegație de muncitori, din străinătate. Trebuia organizat un schimb de experiență, o întrecere demonstrativă. Era nevoie de Rîșnoveanu, din nou, era în joc onoarea fabricii. N-a mai îndrăznit însă nimeni să stea de vorbă cu el, de la sindicat sau de la comi-

tetul de partid. A venit însuşi directorul general şi i-a spus despre ce-i vorba. „Uite ce-i, Rîşnovene, i-a spus el, noi ne-am gîndit... E vorba să vină aicea... Ştii, ar trebui..." „Lasă că ştiu, am auzit despre ce-i vorba, sînt de acord să-mi măsor puterile cu omul acela !..." „Eşti de acord ? !" „Da, sînt !" „Ce bine !.. Ne scoţi dintr-o încurcătură nemaipomenită !... N-ai nici o grijă, însă, o să te sprijin..." „Cum ? !" „Ei, cum ? !... Se poate *manevra,* fără să se observe !... Îţi dai seama, eşti meseriaş..." „Da, îmi dau seama, dar eu nu sînt de acord cu asemenea combinaţii !... Lucruri de-astea să faceţi cu *fruntaşii* voştri de paie !... Eu nu particip la întrecere decît în condiţii de perfectă egalitate !..." „Bine, mă, fie, treacă de la noi !... Tu întotdeauna ai vrut să fii mai cu moţ !..." Întrecerea a cîştigat-o Rîşnoveanu, greu, dar a cîştigat-o. A devenit fruntaş pe urmă, a devenit şi el un fel de vedetă, fără voie. În partid, însă, nu s-a mai înscris. E adevărat că s-a mai domolit, cu timpul, a devenit şi el mai echilibrat. Şi parcă nu mai era el însuşi după aceea, parcă era alt om, care semăna numai cu celălalt, fără a fi mai interesant şi mai complex. Toate acestea însă, multe dintre ele, aveau să se petreacă mai tîrziu, fiindcă atunci, cînd l-a luat în primire pe Vasile Pozdare, Ovidiu Rîşnoveanu era încă în faza „marilor zbateri", deşi nu fusese exclus din partid. Înjura şi scrîşnea mereu, o ţinea numai în sarcasme, vorbea în doi peri cu toată lumea şi se uita de sus la toţi, dar mai ales la cei ce părăsiseră producţia, consacrîndu-se, — „Auzi, vorbă ! ?" — activităţii politice.

„Cîţi ani ai, măi, *şoldovene* ?" l-a întrebat el pe Vasile, cînd i l-am dat în primire.

„Doisprezece, domnule ! i-a răspuns băiatul. Merg pe treisprezece..."

„Cum aşa : mergi pe treisprezece ! ?"

„Asta înseamnă, domnule, că am trecut de doisprezece ani şi că mă apropii de treisprezece !..."

„Asta era, bine, am priceput !"

I-a explicat după aceea ce îndatoriri avea : trebuia să tragă şpanul din faţa cuţitului, cînd se încurca, să-i aducă ţigări, cum îi adusese altădată soldatul care îl păzea, să-i schimbe sculele, la magazie, să-i curețe strungul, — „lună să mi-l faci, în fiecare zi !..." — şi să stea mereu pe aproape, să urmărească tot ce face el, — „c-aşa se învaţă meseria, mă, se fură, se deprinde din mers !..."

„Am înțeles, domnule, a spus Vasile cu o supușenie care ținea mai mult de sfaturile noastre, decît de firea lui — așa o să fac, cum mi-ați spus dumneavoastră !...“

„Așa să faci, întocmai, și să nu-mi spui tovarășe, că-i necaz !...“

Mi-a fost milă de băiat în clipele acelea, m-am gîndit să-l dau în seama altuia, — „chiar dacă nu-i meseriaș atît de bun !...“ N-am făcut-o, am amînat, — „să vorbesc și cu nea Tudor, să vedem !...“ — pe urmă nu m-am mai amestecat, fiindcă lucrurile s-au lămurit, cu încetul, singure. Rîșnoveanu, văzîndu-l pe Vasile ascultător și aplecat spre învățătură, s-a îmbunat, s-a domolit, i-a făcut rost de încă un grătar de lemn, l-a pus peste celălalt, lîngă strung, și i-a dat băiatului de lucru, l-a deprins cu meseria.

„...Asta să fie legea ta, mă, îi spunea el lui Pozdare — meseria, s-o știi bine, s-o visezi, fiindcă dintre toți oamenii din lume, cei mai răi și mai periculoși, periculoși pentru alții și chiar și pentru ei, sînt cei care nu știu să facă ceva, cei care știu de toate dar nu știu nimic, ăștia și cîrpaci, cei care scuipă unde au cusut prost, arătînd în același timp cu degetul în altă parte !...“

În vară, după șase sau șapte luni de zile, Vasile Pozdare lucra singur la strung, executa piese simple și ușoare, dar lucra, iar mai apoi, în timpul școlii profesionale, fiindcă a intrat la profesională, la îndemnul meu și al lui Rîșnoveanu, a ajuns la un fel de specializare, era cel mai bun din an.

„Cum e, Vasile ? îl întrebam eu cînd ne întîlneam (dacă nu mă căuta el, îl căutam eu, se născuse o anumită nevoie între noi, din cauza întîmplării cu bivolul, din cauza lui Rîșnoveanu și poate și pentru că el venea dintr-un sat, așa cum venisem și eu altădată). — Cum merge treaba ?“

„Bine, zicea el, rîzînd, ba poate că merge foarte bine !... Să vedeți ce muncitor o să devin eu, a-ntîia, nu alta !... N-o să vă fie rușine cu mine, să știți !...“

„Pe la cămin ce mai e ?“

„Nimic deosebit !... Cu Moncea nu mă-nțeleg de loc, prea o face pe militarul, e-nvățat ca în timpul războiului, c-am aflat eu, de la alții, mai mari, cum se purta el pe vremea aceea, ca un zbir !... Dar lasă că i-o coacem noi !...“

„Adică ? !“

„Facem o manifestație împotriva lui, să plece din cămin !... Găsim noi, lăsați, numai să nu mă vindeți !...“

„Nu te vînd !... Ceilalți ce fac ?“

Ceilalți erau copiii împreună cu care venise el aici, odată cu *seceta*, împinși de fapt din urmă de valul ei pîrjolitor.

„Învață și ei, mi-a spus Vasile cu aceeași vorbă molcomă și dulce, moldovenească, pe care avea s-o uite mai apoi, într-o anumită perioadă, de care avea să-și amintească din nou după aceea, în alte împrejurări, cum se întîmplă nu odată în viață, cum s-a întîmplat și în vremea asta a noastră, mai ales, — muncesc, se obișnuiesc cu uzina !... Doi au plecat înapoi, la Moldova, Hristache și Lungoci, — Lungoci e acela cu bronzul, dacă îl mai știți !...“

„Da, îl știu... Tu nu pleci ?“

„Nu !... I-am scris tatii c-am intrat la școală și el mi-a răspuns că bine am făcut !... Așa că eu de-aicea nu mai plec !...“

N-a plecat, într-adevăr, a terminat profesionala, a ieșit lucrător calificat, — „pe leafă“ — și-a luat o cameră cu chirie, pe strada Traian, într-o casă din care nu rămăsese în picioare decît partea de către drum, după bombardamentul din 1944.

„Ce mai faci, Vasile ? îl întrebam eu cînd ne întîlneam, prin uzină sau în oraș. Cum merge treaba ?“

„Bine ! îmi spunea el, zîmbind a rîde, ca un adevărat moldovean ce era. Dumneavoastră ce mai faceți ?“

„Bine, și eu !... Am lipsit o bucată de vreme de la fabrică, acum m-am întors...“

Nu mai găseam tonul firesc al discuției, comunicasem puțin împreună, era și vîrsta la mijloc, erau mai multe impedimente, dar nevoia cunoașterii și a comunicării rămăsese vie între noi, ba poate că era mai presantă decît înainte vreme. Din partea mea, mai ales, ea era mai mult decît evidentă, neputînd căpăta altă explicație decît obîrșia noastră comună, cît și *seceta* care ne apropiase, cu toate că lucrurile nu au întotdeauna o explicație imediată și limpede. Apropierile dintre oameni, ca și respingerile, se nasc cel mai adesea spontan, datorită unor cauze greu de lămurit, datorită unor atracții sau respingeri de moment, pe cît de misterioase pe atît de puternice. Fapt e că Vasile Pozdare mi-a reținut atenția, a intrat în zona de influență a simpatiei mele, în timp ce alții, atîția, zeci și sute, mii de oameni, au intrat și au ieșit din această zonă, cum intră sau ies meteoriții sau stelele căzătoare din raza noastră vizuală, atît de limitată, în raport cu perindările mari ale lumii.

„Acum știi ce ar trebui să faci tu, Vasile Pozdare ! ?“ i-am spus eu într-un tîrziu, cînd s-a ivit un prilej mai potrivit pentru o asemenea discuție.

„Ce, tovarăşe Jeler ?“ mi-a răspuns mai tînărul şi neliniştitul meu prieten, fiindcă era mai neliniştit decît mine, şi decît alţii, atîţia, era mai tulburat decît părea.

„Să te-nscrii în partid, fiindcă o să înceapă înscrierile, din nou !...“

„Şi-i musai să fac lucrul *aista* ?“

„Musai nu-i, dar ar fi bine !“

„Nea Rîşnoveanu zice că ar fi bine să fac altceva...“

„Anume ce ? !“

„Să mă apuc de învăţătură, să nu rămîn numai cu profesionala !...“

„Nu zice rău Rîşnoveanu ăsta, mă şi mir de el, că-i atît de aplecat către sfaturi şi către îndemnuri !...“

Am tăcut amîndoi, parcă am fi vrut să ne ferim de ceva, de un lucru care ne stătea în cale, deşi ştiam prea bine, în măsuri diferite dar o ştiam, că lucrul acela nu putea fi ocolit. Iar larma din jurul nostru, fiindcă eram într-o bodegă de cartier, a crescut şi s-a întărit, copleşindu-ne complet, astupîndu-ne cu faldurile ei clătinătoare şi moi.

„...În privinţa cealaltă, am spus eu, rupînd cu un fel de grabă faldurile acelea stranii — ce mai spune domnul Ovidiu Rîşnoveanu ?“

„Spune multe şi de toate, a zis Pozdare, făcîndu-se că nu înţelege unde băteam eu, — cîteodată, măcar, vorbeşte de te ameţeşte... Are şi el aleanurile şi gîndurile lui, ca orice om...“

„Ca orice om ! ?... Dar de înjurat ne mai înjură ?“

„Pe cine ? !“

„Pe *noi,* partidul şi regimul !“

„Nu ştiu, n-aş putea spune, în afară de asta...“

A tăcut brusc şi s-a uitat la mine de parcă aş fi vrut să-i fac vreun rău, parcă l-aş fi împrejmuit cu cine ştie ce planuri de învăluire.

„Ei, ce mai e în afară de asta ?“ am stăruit eu.

„Nimic deosebit, a zis Pozdare rar şi cam sec, dar dacă aveţi nevoie de turnători, căutaţi-i în altă parte, există destui oameni care sînt dispuşi să facă şi aşa ceva, sînt dispuşi să facă orice, nu înţeleg cauza acestei înclinaţii ! ?... Dar eu, aşa cum mă vedeţi, neîmplinit şi nelimpezit, nu voi face niciodată una ca asta !... E posibil să fac alte năzdrăvănii, s-ar putea s-o iau pe alături în unele privinţe, dar vînzător de suflete şi paznic de «closete morale» nu voi deveni, să ştiţi !...“

N-am mai insistat, nu-mi plăcea nici mie făgaşul pe care intrase discuţia, mă stînjenea şi pe mine suspiciunea care se

ivise deodată între noi, ca o *noimă*, ca o umbră stranie, din pricina căreia vorbele căpătaseră altă rezonanță, uitătura alte înțelesuri. Pînă și cu înscrierea în partid am lăsat-o mai moale, — „ce rost are, de ce să-l trag și pe el în valul în care am intrat eu, să intre singur, dacă vrea, eu i-am spus, mi-am făcut datoria !...“ — Vasile însă n-a uitat și-a venit la mine după un timp, să-mi ceară o *recomandare*.

„Știți, tovarășu' Jeler, a spus el destul de ferm, fără nici o altă explicație — eu am venit după *recomandare !...*“

„Vorbești, i-am spus eu, de parcă ți-aș fi făgăduit-o !...“

„Chiar așa e : mi-ați făgăduit-o !“

„Cînd, mă ?“

„Cînd m-ați îndemnat să fac lucrul ăsta : să mă înscriu în partid !“

„Da, dar atunci...“

„Atunci ne-am luat cu altele și n-am mai vorbit de înscriere !...“

I-am dat recomandarea de care avea nevoie, din toată inima i-am dat-o, gîndindu-mă, cu mintea mea de atunci, că era norocos „copilul ăsta“, fiindcă era primit cumsecade în partid, cu recomandări și cu discuții, nu cum intraseră unii dintre noi, — cu cîte-o *adeziune* care fusese semnată mai înainte de doi membri de partid — în anii aceia aspri și tulburi, de după 23 August. De aceea m-am dus și la discuția de primire, să-l sprijin pînă la capăt, să marchez, mai bine-zis, acest moment, pentru că de sprijin nu avea nevoie Vasile Pozdare, el era făcut să-și taie singur drum prin viață. M-am dus, nu-i vorbă, și la discuția de excludere, după patru sau cinci ani de zile, pentru că el, Vasile Pozdare, — *fiul secetei*, copilul acela singuratic și neliniștit, care se uita deschis și drept la toată lumea, care căpătase o aversiune nemaipomenită față de Viorel Mihalcea, numai și numai pentru că omora vitele în spatele cantinei („și pentru că se culca cu toate fetele de la cantină, pe unde se nimerea, fără rușine...“), băiatul care intrase cu teamă și îndărătnicie pe mîna lui Rîșnoveanu, devenind apoi un meseriaș excepțional — le-a făcut și le-a împlinit pe toate, ca într-o predestinare, a mers mai departe și mai sus decît noi ceilalți, intrați în partid și în activitatea politică înaintea lui sau după el. A gustat din cupa înveninată a fanatismului, a golit-o pînă la fund în cele din urmă, fiind și devenind dogmatic și stalinist, cu mai multă dăruire și cu mai multă patimă, — „...cu o încredere desăvîrșită, cu un patos mai amplu și mai amețitor !...“ — decît o făcuseră alții

înaintea lui, teoretizînd stăruitor de tot într-un timp „bolșevizarea pînă la capăt a tuturor partidelor comuniste, a tuturor organizațiilor de bază, a fiecărui membru de partid, deoarece numai așa vom deveni *monolitici* și de neînfrînt, numai așa vom izbîndi, peste tot în lume, nu numai aici !...“

Atunci, la scurt timp după ce a fost primit în partid, Vasile Pozdare a fost „scos din producție“ și a devenit, fără voia lui, — „dacă-i sarcină, îi sarcină, n-ai ce-i face !...“ — activist de partid, — „revoluționar de profesie“, cum numeau unii această îndeletnicire, „lucrător cu gura“, cum o numea el uneori, mai ales în perioadele de chin și de declin. Și cîte perioade de acest fel n-a avut Vasile Pozdare ! ? Multe, neînchipuit de multe, toată viața lui a fost, de fapt, o asemenea perioadă, de risipire și de regăsire.

După ce a devenit activist, Vasile a lucrat o vreme la comitetul orășenesc. Pe urmă a fost trimis „la țară“, ca instructor și ca organizator de partid, pe urmă a fost scos din muncă și exclus din partid, fiind trimis la „munca de jos“, să se învețe minte, de parcă el ar fi intrat în activitatea de partid din proprie inițiativă, parcă n-ar fi fost luat cu sila de la rosturile și îndeletnicirile lui, în numele unei discipline al cărui sens nu era clar nici măcar pentru cei ce o invocau mereu. La „munca de jos“ fiind, — „avînd mai mult timp la dispoziție !...“ — Pozdare s-a înscris la liceu, l-a terminat și s-a dus pe urmă la institut, cu ajutorul și cu sprijinul întreprinderii, pe care numai el știe cum l-a obținut (știu și eu, pentru că am fost alături de el în împrejurările acelea, și atunci, mai bine-zis) ; la institut fiind, s-a înscris din nou în partid, iar după absolvire a venit înapoi, la uzină, cu diploma de inginer în buzunar și cu o poftă de muncă sporită, — „stimulată de învățătură, tovarășe, deoarece ne-am mai luminat și *noi* între timp, am citit și-am meditat, ne-am deșteptat dar nu ne-am trădat *esența,* care vasăzică !...“

„În sfîrșit, am spus eu atunci, bine că s-au lămurit lucrurile și cu Pozdare ăsta, bine că a ajuns și el la un liman, fiindcă prea o luase de-a curmezișul, prea s-a pus rău cu toți, de parcă el singur ar fi întruchiparea cinstei și a devotamentului !... Iar noi, ceilalți... Adevărul acesta e : nu pot fi împlinite toate lucrurile, dintr-o dată, oamenii sînt așa cum sînt, înapoiați și complicați, înclinați către bine și către limpezire, împiedecîndu-se totuși în rele și în patimi !... Și-i normal, într-un fel, să fie așa : prea ne-am pomenit toți, și cei buni, dar și cei răi, puși în fața unor împrejurări noi, pentru

care eram și nu eram pregătiți, pe care a trebuit și trebuie să le străbatem, căutîndu-ne pe noi înșine, căutînd *revoluția*, care apare și dispare din fața ochilor noștri, ca o *noimă*, vorbind mai toți în numele ei, călcînd-o în picioare unii dintre noi !..."

Liniștirea mea și ieșirea lui Pozdare la limanul împăcării cu lumea au fost de scurtă durată, din cauza firii lui, sau poate că din cauza împrejurărilor pe care le străbăteam noi atunci, sau poate că și dintr-o cauză și dintr-alta ! ? Fapt e că Pozdare a ajuns, după cea de a doua primire în partid și după încă vreo cîțiva ani de muncă intensă, în secția din care plecase, inginerul-șef al uzinei și director-general, fiind schimbat apoi, — „exact cînd n-ar fi trebuit, cînd devenisem stăpîn pe munca mea și pe mine însumi !..." — fiind discutat iar într-o ședință de birou, la comitetul județean de data asta — „pentru lipsă de vigilență și pentru încercări stăruitoare de a devia atenția organelor de anchetă în problema *exploziei* produsă la Uzinele de mașini grele..."

„...De data aceasta, mi-a spus el, după evenimentul din urmă, am scăpat mai ieftin, ceea ce înseamnă că îmi trebuie o sută de ani, ca să mă realizez pe deplin, fără a adera la vreo gașcă — pentru că acesta e spiritul răului, care ne macerează nouă eforturile : *găștărismul* ! — fără a face sluj în fața nimănui, fără șoapte și fără vînzări de suflete, mai ales, nu de alta, dar prea mulți s-au învățat să progreseze în acest fel, vînzîndu-l pe cel de alături, pîrînd, turnînd, fără rușine, încît nu poți să nu te întrebi, cînd îi vezi făcînd lucrurile astea, unde pun ei echitatea și omenia, cînd săvîrșesc asemenea ticăloșii ! ?..."

Aceasta ar fi biografia lui Pozdare, așa ar arăta el dacă ar fi „rezumat" în vreo fișă de cadre, făcută de cine știe ce „specialist" al rezumărilor, cum au fost și mai sînt atîția, cum am fost eu însumi într-un timp, cum am fost mai toți pînă nu demult, fiindcă boala rezumărilor, — ca și fanatismul, ca și dogmatismul — naște denaturări, cînd pătrunde într-un organism social, iar organismul nostru politic și social a trăit cîteva îmbolnăviri de acest fel, epuizîndu-le complet pe unele dintre ele, mirîndu-se apoi de sine însuși, că a fost așa de pătimaș și de văduvit de luciditate. În orice caz, Pozdare ar arăta în acest fel, dacă ar fi să-l rezumăm în spiritul fișei amintite (a arătat așa, a fost zugrăvit și în acest mod, eu însumi l-am prezentat așa, în cîteva rînduri) : „Tovarășul Va-

sile V. Pozdare a venit la fabrică în perioada secetei... a stat la cămin... a învățat pe urmă o meserie... a deprins un nou fel de a fi, lucrînd în fabrică... s-a înscris în partid după aceea, a activat mult și cu pasiune... a fost retrogradat și exclus... după care a continuat să muncească... învățînd, el a devenit inginer... din punct de vedere politic tov. Pozdare are unele reminiscențe... e activ dar e indisciplinat... critică dar nu se autocritică... duce însă o viață morală... e devotat față de familie... și e patriot înfocat...“

Faptele și împrejurările amintite sînt reale, corespund adevărului dar îl și trunchiază, — nu-l rezumă, îl trunchiază — pentru că omul acesta, Vasile V. Pozdare, ca și alții, atîția, a fost mai bun și mai rău decît ni-l arată ele, mai are o biografie, — spirituală — a mai avut o viață — sufletească — a cunoscut înălțări și căderi, a îmbrățișat nu odată bucuria, cu patimă și fără nici o reținere, pentru ca după aceea să se întoarne la vechea și neistovita lui ipostază de *fiu al secetei*, de copil al tuturor speranțelor și al celor mai adînci și mai greu de numit deznădejdi.

3

La început, la începutul-începutului, — fiecare om are un asemenea punct de pornire, cum are steaua de pe cer, înainte de a se avînta spre hăuri, cum are soarele o văpaie a lui și universul o *osie* — înainte și după ce a intrat pe mîna lui Rîșnoveanu, Vasile Pozdare era un copilandru oarecare, — „un băietan de la Moldova“, care înota în niște haine mari și ponosite, haine de căpătat. Aveai impresia, văzîndu-l, că vrea mereu să iasă din ele, cum dă să iasă puiul din găoace, după ce a izbutit s-o spargă, înainte de a se hotărî, neștiind încă ce-i cu lumea din jur, a cărei prezență îl năucește dar îl și fascinează.

„...Măi Vasile, l-am întrebat eu într-un rînd, după ce a intrat la meserie — cînd sări și tu din hainele acelea ale tale ?“

„La primăvară, tovarășu' Jeler, după ce o da colțul !“ mi-a spus el, arătîndu-mi cerul.

Am uitat de întrebare pe urmă, am uitat și de răspuns, de toate am uitat, și-abia într-un tîrziu, în altă primăvară,

am observat că el se ținuse de cuvînt, sărise din găoace, aruncase hainele acelea groase și urîte, cu care îl înzestrase *seceta*. Era schimbat, era altul, să nu-l mai recunosc. E adevărat că eu lipsisem un timp de la uzină, lucrasem la altă fabrică, tot în oraș, unde avusesem sarcina să văd „ce se întîmpla pe-acolo, deoarece reacțiunea ne sabotează de peste tot !...“ Fusesem trimis în munți după aceea, la o exploatare forestieră, cu aceeași *sarcină specială*. „...Dar de ce tocmai eu ? îl întrebasem pe tovarășul care mă instruise înainte de plecare (Grigore îl chema). Și de ce s-o fac pe *copoiul* ? !“ „N-o faci pe *copoiul*, mi-a cam retezat-o Grigore, rămîi ce ești, muncitor și membru de partid !... *Copoii* sînt oamenii siguranței, uneltele burgheziei, cu care noi mai colaborăm, pînă ne formăm propriile noastre *unelte*, pe urmă, gata !...“ Acum, cînd l-am redescoperit pe Vasile Pozdare, era de 1 Mai, ne pregăteam de fapt să plecăm la manifestație, toată uzina. Eu împărțeam steaguri și lozinci de-a lungul coloanei, iar el, Pozdare, se afla între colegii lui de la profesională. L-am recunoscut după glas, după vorba aceea a lui, moldovenească. Dar n-am fost sigur că era el. Aveam înaintea mea un băiețandru subțirel și înalt, bălai și cam palid, voios dar și meditativ, atins de o neliniște mult prea timpurie.

„Doar n-oi fi tu Vasile Pozdare ? !“ am zis eu, cercetîndu-i salopeta, și nu atît salopeta, cît hainele celelalte, — „găoacea“.

„Ba da ! Eu sînt ! mi-a răspuns Vasile, sumețindu-se ușor, rumenindu-se puțin, și învoioșindu-se totodată, nici el nu știa de ce. În carne și oase, tovarășu' Jeler !“

A fost prima revelație, dacă poate fi numită așa această dezghiocare, care nu ținea numai de vîrstă, mai era legată de ceva, de o sincronizare aproape perfectă cu timpul pe care l-am străbătut și îl străbăteam, fiindcă noi ceilalți am intrat **mai tîrziu în acest timp, pe urmele** celui dinainte, aducînd cu noi pulberi mult mai multe, fiind avantajați într-un fel și dezavantajați în alt fel, datorită experienței și lucrurilor bune, din pricina unor deprinderi, de care ne împiedecam nu odată. Dar ei, Vasile Pozdare și ceilalți copii de la Moldova, și nu numai de acolo, copiii secetei și ai disperărilor de după război, copiii tuturor sărăciilor și ai tuturor mizeriilor, ai celor mai adînci și mai chinuitoare neîmpliniri, — deschiseră ochii direct în această lumină crudă și tare, primenitoare dar și dură, frumoasă dar și măcinătoare, cum sînt îndeobște lucrurile esențiale, pe care nu le poți ocoli, pe care ți le pune *des-*

tinul dinainte, ca pe niște praguri, ca pe niște cascade mari, care nu pot fi abordate decît de jos în sus, — „din șesurile tuturor deznădejdilor înspre izvoarele tuturor speranțelor !...“

A doua și a treia revelație, a patra și a cincea, exterioare și ele într-un fel și pînă la un punct, s-au petrecut într-un timp destul de îndelungat, în ani și ani de zile, avînd însă același termen de comparație, aceleași haine mari și urîte, soioase, pornind și întorcîndu-se toate, gînduri și reflecții, de la *găoacea* din care sărise Vasile Pozdare, ca un pui de găină, ca un pui de barză mai degrabă, fiindcă ăștia sînt mai stîngaci și mai neajutorați la începuturi.

Ultima a avut loc nu demult, cînd l-am condus pe Vasile la gară, om la patruzeci și șase de ani, cărunt, dar nu și îmbătrînit, puțin mai ostenit, totuși, atins de o adumbrire ușoară, cu vorba mai domolită și cu pasul mai îngreuiat. Ochii, mai ales, ochii lui albaștri, de un albastru așa de curat și de distins, la începuturi, încît nu putea fi comparat cu nimic, — nici cu albastrul cerului, nici cu albastrul florilor de in sau de nu-mă-uita, avînd din toate cîte ceva — băteau acum în cenușiu, se domoliseră și ei, erau ca o apă limpede și adîncă, în care s-a scufundat ceva nu prea demult, un bolovan sau un munte. Altfel era potolit și odihnit la față, nemaiavînd în trăsături nici o urmă de crispare, fiind cum nu mai fusese demult, cum era el în cugetul lui cel mai intim și mai adevărat, — frumos și puternic, de neîndoit într-un fel. Nici nu se cunoștea că trecuse prin atîtea și că avusese parte, mai ales în ultima vreme, de cînd cu *explozia* de la uzină, de contorsionări dintre cele mai dure. Cînd rîdea, îndeosebi, lucru pe care l-a făcut aproape tot timpul, ca într-o presimțire, sau ca să înlăture o presimțire, era de nerecunoscut, era superb. Noi îl ascultam și-i răspundeam, rîzînd în răstimpuri, dar discuția se lega greu, stătea sub semnul unei siliri care venea dintr-un gol anume, care ne apăsa pe toți. Careva, unul dintre cumnații lui Pozdare, frații Nuței, fiindcă veniseră și ei, Lucian, cel mai mare, încătărămat și încopciat în cravată și în vestă, înalt și solemn ca întotdeauna, Niculae, cel mai mic, avînd aceeași statură, deosebindu-se însă de Lucian prin rotunjimea tuturor trăsăturilor lui, și prin vioiciune, așa cum se deosebeau și ceilalți, între ei și față de cei doi, Costel și Vasile, asemănîndu-se, cu toate astea, fiind legați laolaltă prin ceva greu de explicat (prin ceea ce făptuiseră și făptuiau, deoarece ăștia, Berbencenii, învîrtiseră o mie și unul de lucruri, ca o mașinărie infernală), — a zis ceva de gară, că e nouă și

frumoasă, — „e grozavă, domnule, trebuie să recunoaștem !...“ — și că orașul însuși e mult mai frumos în partea aceasta dinspre gară, — „s-a înnoit mult în partea asta, în rest e tot cum era, mai ales în centru, unde au rămas toate cum au fost, deși s-au renovat mereu !...“ Un altul, tot din clanul renumit al Berbencenilor, Vasile, l-a aprobat și l-a completat, — „Asta s-a făcut pe *vremea noastră* !...“ — iar noi, ceilalți, Nuța nevasta lui Pozdare, copiii, Ionuț și Lena, tăcutul și neliniștitul Nicolae Banciu, am ascultat și ne-am uitat, fiecare în felul său, și după cum îi erau gîndurile și simțămintele, față de ceea ce se spusese și față de cei ce spuseseră vorbele respective. Pozdare însuși a devenit mai atent, a fost străbătut, parcă, de o undă de îndîrjire, ca de o aducere aminte. A dat să zică ceva, dar n-a mai zis. Nuța, — „neliniștea și măcinarea vieții mele“, cum îi spunea el uneori, în glumă sau mai în serios, era greu de ghicit — l-a prins de cot, s-a apropiat și mai mult de el, iar Vasile a tăcut. Sînt sigur, nu știu nici eu de ce, că dacă ar fi vorbit atunci i-ar fi trimis la plimbare pe cei patru Berbenceni, le-ar fi spus ceva neplăcut, i-ar fi pus să măsoare peronul, — „care e frumos, într-adevăr, numai marmură pe marmură, dar ia măsurați-l voi cu pasul vostru de gîndaci ori de guzgani, să văd și eu cît e de lung, să vă văd și pe voi făcînd ceva, că voi, mă, ați fost mereu prin spatele scenei, prin culise și prin culisele culiselor, de era să mă scoateți din viață de vreo cîteva ori, pe mine și pe alții ca mine, pe noi cei ce v-am dus și vă ducem pe voi în spate !...“

„...Ei, mîine pe vremea asta, a spus Vasile în cele din urmă, trecînd peste mînii, sfărîmînd cu unul din binecunoscutele lui gesturi neliniștea care tindea să se grămădească între noi —, voi fi acasă, la *obîrșii*, voi sta de vorbă cu tata, care îmi va spune ce s-a mai întîmplat prin sat, — cine a murit și cine a mai plecat, pentru că astea sînt poveștile lui obișnuite : moartea și plecarea !... «Prin sat ce mai e nou ?», îl întreb eu, după ce schimbăm alte vorbe, mai de suflet... «Ce să fie, zice el, mai nimica... O murit al lui Cutare... O plecat al lui Cutare !»... «Dar unde tot pleacă ăștia ? l-am întrebat eu odată. Și de ce ?... Și pînă cînd, măi tată, că rămîne satul gol ! ?» «Unde să plece, mi-a spus el, unde te-ai dus și tu, că de-atunci or început plecările, de pe vremea secetei, atunci s-o născut risipire între oameni, doar știi și tu cum o fost și ce-o fost !» «Știu, dar atunci era altceva, era o *situație specială* !» «Poate, nu știu, dar după aia nu s-o mai

revenit niciodată la ceea ce o fost mai înainte, din pricina secetei ori din pricina războiului, ori poate că şi dintr-o pricină şi din alta ! ?»... Asta îmi place mie la dînsul, că a început să nuanţeze şi să adîncească lucrurile, cum nici n-aş fi crezut... S-a schimbat şi bătrînul, ăsta-i adevărul, s-a *transformat,* cum ziceam *noi* într-o vreme, se potrivea, nu se potrivea... Dar nu în sensul în care ziceam *noi,* în alt sens, al lui, propriu... E mai stăpîn pe gînduri, vede mai mult şi mai departe, nu se teme şi nu se fereşte de nimeni şi de nimic, cînd critică sau cînd înjură, de-a dreptul, lucrurile care nu-i plac... Tot aşa face şi cînd e vorba să laude ce-i de lăudat, ceea ce-i place lui... Şi-o face, nu ştiu cum să zic, fără nici o nuanţă de falsitate, fără nici un dram de oportunism !..."

Pozdare ar fi vrut să mai spună ceva despre bătrînul său tată, n-a mai apucat, a fost întrerupt de Ovidiu Rîşnoveanu, bătrîn şi el acum, — „pensionar de meserie, fire-ar ea a dracului de meserie şi de mişelie !..."

„...Aşa, va să zică ! i-a spus el lui Pozdare, neluîndu-ne în seamă pe noi ceilalţi, de parcă nici nu am fi fost pe-acolo, trebuie să aflu de la alţii că ai trecut, din nou, prin împrejurări grele, de parcă nu ţi-aş fi fost eu într-un timp şi tată şi mamă ! ?"

„Nici chiar aşa, nea Ovidiule, i-a răspuns Pozdare, uşor împurpurat (era clar că venirea bătrînului muncitor îl bucurase mai mult decît amestecata noastră prezenţă), să nu exagerăm !..."

„Da, bine, a admis Rîşnoveanu, întorcîndu-se abia atunci către noi ceilalţi, cerîndu-şi scuze (Mă iertaţi c-am năvălit aşa între voi !), salutînd-o pe Nuţa (Sărut mîna, doamna Pozdare !), salutîndu-i şi pe cumnaţii lui Vasile, într-un anumit fel (Noroc, măi tovarăşilor !), făcîndu-mi şi mie un anumit semn cu mîna (Te ştiu eu şi pe tine, lasă...), — dar de spus puteai să-mi spui ce necazuri mai ai !..."

„Adevărat, a recunoscut Vasile, dar de unde să mi te iau, nea Ovidiule, c-am auzit că te-ai retras complet din viaţă şi că nu vrei să mai ştii de nimeni şi de nimic !..."

„M-am retras pe dracu, a zis Rîşnoveanu, cam scurt, cumva, am fost scos din viaţă, pentru că asta înseamnă să fii pensionar : să fii scos din viaţă, să fii împins spre marginea ei !... Unora le place... Mie nu-mi place de loc, dacă chiar vrei să ştii !... Nici nu mă înţeleg cu ai mei, cu *tovarăşii pensionari...* Sînt plictisitori, sînt mălăeţi, nu se mai interesează de nimic,

nu mai trăiesc, mă, plutesc, nu ard, vroiam eu să zic, fumegă..."

„Și de ce nu vă-nțelegeți ?" a întrebat Vasile.

„Tocmai de aia nu ne înțelegem, dar lasă-i pe ai mei, pe *tovarășii pensionari*... Altceva vroiam eu să-ți spun..."

„Ce, nea Ovidiule ? !"

„Vroiam să-ți spun, a continuat Rîșnoveanu, tot așa, pe gîfîitele și fără a lua seama la noi, că tu n-ai fi trecut prin ceea ce ai trecut și n-ai fi ajuns unde-ai ajuns, dacă ai fi ascultat de Ovidiu Rîșnoveanu, dacă nu te-ai fi depărtat prea mult de meserie, dacă ai fi rămas lîngă strung !..."

„Ca o santinelă, da ? !" a încercat Vasile să glumească. Dar bătrînul nu s-a lăsat.

„Nu ca o santinelă, a continuat el, mai potolit, cumva, ca un stăpîn al strungului, al meseriei de care nu te putea desface nimeni, pe care nu ți-o putea lua nimeni, cum ți-au luat celelalte lucruri, pentru care te-ai bătut tu, cum le-ai luat și tu altora, că nici tu n-ai fost sfînt, Vasile Pozdare, ai trecut peste mulți cu carul neîndurării, pentru ca după aceea să ajungi și tu pe sub carul ăsta, c-așa-i în viață, — chiar și în viața asta de azi, la edificarea căreia am asudat și eu, din proprie inițiativă și în felul meu propriu ! — dacă faci, ți se face, dacă împingi pe unul în șanț, vei fi împins și tu pînă la urmă !..."

A venit trenul, peroanele s-au însuflețit și s-au neliniștit, iar grupul nostru, care era dominat atunci de bătrînul și în veci neîmpăcatul Rîșnoveanu, s-a spart și s-a pus în mișcare, urmîndu-l pe Vasile pînă la vagonul în care avea loc, așteptîndu-l apoi pînă ce s-a ivit el la fereastră, mai înalt și mai neliniștit, parcă, mai altfel, purtînd pe față, în privire și în trăsăturile feței, pecetea pe care o purta cînd ieșise de la comitetul județean, după discuția referitoare la *explozie* — „semnele oboselii sau ale morții ! ?..."

„Mai vorbim noi, nea Ovidiule, i-a spus el lui Rîșnoveanu, de sus, din fereastra vagonului, te caut cînd mă întorc de la Moldova !... Te caut, sigur și precis..."

Ne-a făcut semn cu mîna, fiindcă trenul începuse să alunece pe șine, iar noi ne-am cam risipit, după ce n-am mai avut nimic înaintea ochilor, parcă ne-am fi speriat de imensitatea gării, dincolo de care se vedeau uzinele de camioane, mari și moderne, hale după hale.

4

Celelalte întîlniri, — sau revelații, sau interferențe spirituale, ce vor fi fost — sînt cuprinse între aceste două întretăieri de drumuri, între manifestația aceea de 1 Mai, din anul 1947 sau 1948 (dar anul nu are importanță, cînd e vorba de lucruri de acest fel, așa cum nu are importanță ziua și ceasul) și despărțirea de la gara cea nouă a orașului nostru, pe care l-am clădit și l-am reclădit, împănîndu-l întîi cu uzine multe și mari, făcînd abia după aceea case pentru oameni, cum am procedat și în alte părți, pe care l-am împodobit într-o vreme cu o statuie mare, de bronz, — a lui Stalin, desigur — cum nu mai era alta decît în Capitală, statuie pe care am dat-o apoi jos, — „fără a mai pune ceva în locul ei !“, cum spunea Pozdare într-un timp. Atunci, la manifestația de 1 Mai, am descoperit, în locul unui pui de țăran, netemător dar și neîncrezător, mînios dar și neliniștit, un tînăr muncitor, iar acum, la gară, m-am despărțit de un bărbat în toată puterea cuvîntului, care a muncit enorm în acești ani, — „în anii noștri !...“ — s-a zbătut și s-a frămîntat, — „cît zece !“ — s-a ros cum se roade piatra de moară, mlădiindu-se și măcinîndu-se, în același timp și în măsuri diferite, balanța înclinînd, totuși, spre măcinare, spre erodare, care e sinonimă, într-un fel, cu dăruirea. Îmi dau seama, dacă stau și mă gîndesc puțin, că nici nu l-am cunoscut cum se cade pe acest om, — „pe imbatabilul Vasile Pozdare !“ — nu l-am descifrat niciodată, cu adevărat și pînă la capăt. Încerc s-o fac acum, pentru el dar și pentru mine, mai ales pentru el, fiindcă el spunea adeseori că „*noi* nu ne cunoaștem bine mersul și evoluția, ne ținem scai de *istorie*, dar de intrat n-am intrat cu adevărat în inima ei și poate că de aceea nu putem trăi decît în stare de luptă, hrănindu-ne cu conflicte și generînd conflicte !...“

Într-adevăr, cam așa ne-am desfășurat și ne-am înălțat în viață, noi cei care am intrat în partidul comunist într-o anumită vreme, — „într-o vreme incertă și aspră, secetoasă și dură !...“ — trecînd apoi prin valurile tuturor învăpăierilor și ale tuturor durităților, necesare și inevitabile unele, de prisos și cam artificiale, altele, rămînînd, totuși, oameni întregi, tinzînd spre cinste și spre omenie cei mai mulți, atingîndu-le unii dintre noi, căzînd pe drum, alții, alterîndu-se și scrumindu-se pentru totdeauna, cum se scrumesc roiurile de

fluturi și de gîngănii, cînd dau tîrcoale, noaptea, lămpilor și luminilor, gravitînd pe orbite de care nu se mai pot desprinde.

Mai tînăr fiind, Vasile Pozdare a trăit, cu aceeași intensitate, dacă nu chiar cu mai multă, aceste schimbări, a trecut prin toate învăpăierile și a fost atins de toate carbonizările, ca într-o predestinare. Băiatul acela voios, pe care îl găsisem în coloana de la 1 Mai, s-a schimbat brusc într-un timp, devenind deodată crispat și aspru, necruțător cu tot ce ținea de trecut, — „trecutul trebuie înmormîntat, adînc de tot, să nu mai știe nimeni de el, niciodată !“ — învăpăindu-se și încrîncenîndu-se față de tot ce era „mic sau mare burghez“, ca obîrșie și ca atitudine. Își pusese în piept o insignă cu chipul lui I. V. Stalin, — o insignă mare, o stea roșie, în mijlocul căreia se afla chipul luminos al lui Iosif Vissarionovici — și începuse pe urmă să fie neîndurător și necruțător cu toată lumea, — cu alții, dar și cu sine, fiindcă nu se cruța de loc, era sincer și neprefăcut, era așa de absorbit de trăirile acestea ale lui, — „de văpăile mari ale *secetei...*“ — încît ar fi fost în stare de orice faptă. Dacă i s-ar fi cerut, în numele partidului și în folosul revoluției, să înceapă o acțiune de dărîmare a orașului, ar fi făcut-o, dacă i s-ar fi spus să se ducă în munți, să dea piept cu „bandele de fugari și de legionari, de năimiți și de prăpădiți“, s-ar fi dus, orice ar fi făcut, dacă ar fi trebuit să-și dea viața „pentru cauză“, și-ar fi dat-o, cum am fi făcut și noi ceilalți, nu toți, e adevărat, fiindcă erau și între noi destui *molipsiți,* oameni care simulau totul, crezînd însă în ceea ce le convenea să creadă. El nu era dintre ăștia, — deși era mai neîndurător și mai înfiorător decît ei, de foarte multe ori — era dintre cei ce nu știu „să întoarcă“, după ce au pornit pe un drum, anume, era dintre cei ce se cheltuiesc fără nici o drămuire, în iubire sau în muncă, — „în viața asta aspră și grea, care ar fi trebuit să fie blîndă și ușoară, dar uite că nu-i și nici n-o să fie așa, cum am zis și am crezut *noi* într-o anumită vreme, cînd le spuneam oamenilor că nu mai avem decît un pas pînă la fericire, unul singur, pe urmă !...“

„Mai încet, Vasile Pozdare, îi spuneam eu atunci, la începuturi, mai domol, mă, că drumu-i lung și-i greu, nu-i cum pare, e mai altfel puțin, ai să vezi, ai să pricepi și tu mai încolo !...“

„Poate că-i așa, îmi răspundea el, tăios și fără îndurare, fără să clipească, dar mie nu-mi plac vorbele în doi peri !“

„De cînd, mă, fiindcă erai cam şovăitor şi cam nelimpezit, pînă mai ieri-alaltăieri ? !“

„Nu-i adevărat, greşiţi profund, eu n-am fost niciodată cum ziceţi dumneavoastră !“

„Dar cum ai fost, mă ?“

„Meditativ !“

„Şi care-i diferenţa ?“

„E foarte mare, să ştiţi : cei care şovăie sînt fricoşi, sînt laşi, iar cei care meditează şi reflectează sînt curajoşi, nu se tem de nimic !“

„Aşa o fi, dar tu...“

„Ei, ce-i cu mine ? !“

„Nimic deosebit, dar faci gafe destule, dai cu bîta în baltă, te comporţi de multe ori ca un nesocotit, ca un om care-i certat cu lumea şi-ar vrea, parcă, s-o dărîme, s-o culce la pămînt, pe toată şi fără nici o alegere !...“

M-a contrazis, bineînţeles, mi-a spus că el nu-i pornit împotriva întregii lumi, ci împotriva unei *anumite lumi*, şi că n-a dat niciodată cu bîta în baltă, a aruncat cu bolovani — şi cu pietre, cu ce se nimerea — de partea cealaltă a baricadei, — „unde-s duşmani, unde stau bandiţii şi contrarevoluţionarii, cei ce ar vrea să ne şteargă de pe faţa pămîntului, pe noi, pe comunişti !...“

„Dar nu-i nici o baricadă pe nicăieri, măi băiete, încă n-am ajuns la baricade !...“

„Nu, dar s-ar putea să ajungem, într-acolo vor unii să-mpingă lucrurile !... Cum de nu vă daţi seama de asta, cum de nu-nţelegeţi un lucru atît de evident, pentru că eu ard şi mă pîrjolesc, mă pierd cu firea cîteodată, aşa sînt de înfocat şi de învăpăiat ! ?...“

Nu mintea, nu ştia, pur şi simplu, să mintă. Şi nici n-a învăţat, a deprins foarte multe lucruri bune, ba şi rele, — dacă a ajuns el să se împace cu cumnaţii aceia ai lui, cu Berbencenii, care fuseseră legaţi, prin neveste şi prin altfel de înrudiri, cu un anumit clan, cu o anumită *gaşcă*, din cauza căreia a avut mult de pătimit ! — dar minciuna n-a deprins-o, n-a inclus-o în „arsenalul propriu, nici măcar aşa, ca armă temporară, de care te serveşti un timp, pe care o arunci pe urmă la gunoi !...“

Atunci, mai ales, era departe de orice drămuire a lucrurilor, cu toate că se vroia meditativ şi reflexiv. Se angrenase atît de puternic în vîrtejurile care răscoleau şi răvăşeau ţara şi societatea românească în anii aceia, — prin 1948, 1949, 1950,

1951 se petrecea asta, în umbra *secetei* și în plin *război rece,* în plin *cult al personalității,* într-o atmosferă în care lucrurile bune erau copleșite nu odată de patimi și de încrîncenări, de falsele revoluționarisme — încît era în stare de orice ispravă, bună sau rea, sublimă sau penibilă, frumoasă sau fioroasă, de-a dreptul. Importante erau ideile, — „*ideea,* tovarășu' Jeler, ideea de luptă, ideea de eliberare socială și națională, ideea afirmării muncitorimii !..." — restul nu conta, nu avea nici o importanță, în raport cu „problemele care se pun acum în fața omenirii, pe care trebuie să le rezolvăm *noi* !..."

„Păi dumneavoastră vă dați seama ce șansă extraordinară avem *noi ?* m-a întrebat el într-o seară, după un miting la care strigase pînă cînd asurzise. Ce poate fi mai minunat decît asta : să faci parte dintr-o generație care are misiunea istorică să schimbe lumea, să construiască altă orînduire ! ? Nimic, tovarășu' Jeler, nimic altceva nu poate fi mai minunat și mai mobilizator !..."

„Adevărat, i-am spus eu, așa e, dar de ce ești tu atît de pornit și de răvășit ?"

„Răvășit nu sînt, mi-a răspuns el, pornit însă sînt, foarte, foarte pornit !"

„De ce, mă ?"

„Cum de ce ? !... Păi dumneavoastră nu vedeți ce se întîmplă, cum se cramponează unii de ce au avut și cum ar vrea alții să întoarne lucrurile înapoi, cum ar vrea *ei* să ne nimicească pe *noi ? !*"

„Văd, mă, cum să nu văd, dar uite că eu nu scrîșnesc, caut să-mi țin echilibrul, nu mă las luat de valul patimilor, mă zbat și mă frămînt și eu, dar nu mă las în voia lor !..."

„Da, am înțeles, numai că dumneavoastră vă vine mai ușor, sînteți altă fire, sînteți mai în vîrstă decît mine... În afară de asta..."

S-a oprit, n-a mai zis nimic un timp. Abia după ce am stăruit eu, mi-a povestit, precipitat și cam învălmășit, cu înaintări neașteptate și cu reveniri tot atît de bruște, — „...asta-i, da, că dumneavoastră le știți pe-ale dumneavoastră, iar eu le știu pe-ale mele, da, chiar așa !..." — cum a murit mamă-sa, cum a stat el o noapte întreagă lîngă dînsa, în casa în care nu ardea firicel de foc, nu ardea lampa și nu clipea nimic.

„...Pentru dumneavoastră, mi-a spus el, seceta e un flagel, o nenorocire care s-a abătut peste țară !... Dar pentru mine nu-i numai asta, e mai mult, atît de mult încît eu îndrăznesc să zic că lucrurile cele mai grele și mai urîte, care

se întîmplă în lume, apasă cel mai tare și mai adînc peste sufletele copiilor !... Și eu, după cum știți, eram copil atunci, abia deschisesem ochii către lume, abia isprăvisem cîteva clase, abia scăpasem de război, pentru că la noi, la Moldova, a fost și război !... Și-n urma lui a venit seceta !... A venit nici nu-i bine zis, pentru că seceta nu vine de nicăieri, iasă din pămînt, de parcă ar sta ghemuită acolo, ca o hîrcă !... Nici n-o bagi în seamă, la început !... Vezi că-i cald și-i cam zăpușeală, dar nu te sperii !... Și-apoi, cînd îți dai seama ce-i și cum, nu mai vezi nimic în jur, nici tu soare, nici tu cer, nici tu lumină, nici tu zare !... Totu-i ca o năclăială fierbinte, ca o zeamă de cucută !... Eu, măcar, așa am trăit lucrurile astea, așa mi le-am întipărit în minte !... Eram învățat să stau pe cîmp, cu oile, și-am băgat de seamă că ele, cît sînt de blînde și de ascultătoare, s-au făcut rele și urîte, după ce n-au mai avut, pe nicăieri, firicel de iarbă !... Le străluceau ochii în cap, ca la cîinii cei atinși de turbare !... Și lîna începuse să se rupă de pe ele !... Iar vitele, prin sat, trăgeau de streșini și mugeau a pagubă și a pustiu !... Oamenii plecau și veneau, bărbații !... Și-n casa în care nu era bărbat, plecau femeile !... La noi era, dar tata era cam moale și cam lăsător, nu știu cum să zic eu !... Nu se dădea dus, ca într-o presimțire !... Pînă la urmă a plecat și el, împreună cu alți cîțiva, într-o seară !... Mi-a spus să am grijă de casă, că-s fecior mare !... Și eu i-am spus c-o să am, să nu-și facă griji !... Și-am rămas cu mama și cu încă doi frățiori mai micuți !... Și-am stat și-am tot așteptat, înmulțind și lungind o mînă de făină !... Și tata nu mai venea, iar mama abia se mai ținea pe picioare !... Și alături de noi avea casă și acareturi un bogătan care o belferea, n-avea griji !... Nu se făcuse nimic nici pe ogorul lui, dar avea rezerve, dă-l în focul lui de vîrcolac, că era ca un vîrcolac, ca un vîrcolac negru și urît !... În afară de asta, pleca și venea, mai făcea învîrteli, multe și mărunte !... Pe noi, pe mine și pe frații mei, dacă ne vedea pe aproape de casa lui, ori prin curte, pocnea din bici și ne alunga de nu ne vedeam !... Și noi, ce era să facem, o luam la fugă, alergam de amețeam, că amețeam repede de tot pe-atunci, de foame sau poate că de altceva !... Acasă, cînd ne înturnam, era aceeași părăsire și aceeași jale, pentru că mama s-a îmbolnăvit, a căzut la pat și-a și murit, în cîteva zile !... În brațele mele a murit, în niște chinuri mari, de nici nu pot fi descrise, iar frații mei, pînă cînd am văzut eu de îngropăciune, au mîncat ceva, nu știu ce, pămînt sau frunze, și-odată au început

să se umfle !... Atunci ne-au luat pe toți de-acolo, după ce a murit mama !... Pe mine m-au adus încoace, iar pe ei i-au dus la un spital... Pe drum, m-am întîlnit cu tata și el ar fi vrut să mă ia înapoi, acasă, dar oamenii aceia n-au vrut să mă lase..."

5

Nu era numai asta, ce-i drept. Principala cauză care îl determina să fie mai aspru de cum îi era firea, mai dur și mai neîndurător decît alții, ținea, totuși, de Rîșnoveanu, de cei cîțiva ani pe care el, Pozdare, crud și neînvățat în lume, îi petrecuse în preajma acestui muncitor dîrz și îndîrjit, pornit contra tuturor, gata să dărîme totul, lume și viață, devenind însă altfel de om lîngă strung, cînd lucra, cînd se apleca puțin asupra piesei, urmărind, cu ochiul dar și cu mîna, lucrarea cuțitului. Cu asta îl cucerise el pe „șoldoveanul acela inimos și deștept", cu marea lui pricepere și cu pasiunea pe care o punea în muncă, fiind, la rîndul său, cucerit de seriozitatea și sinceritatea pe care le punea în balanță *fiul secetei*, de înclinația lui firească spre meserie și spre învățătură. Afecțiunea asta reciprocă și de nedesfăcut s-a închegat greu, e adevărat, fiindcă la început, și chiar și după aceea, Rîșnoveanu nu-și arătase decît ghimpii neîncrederii, — „...să nu-și închipuie el că are de-a face cu vreun sentimental oarecare..." Pe urmă, însă, cu timpul, începuse să-l corcolească și să-l dădăcească, în felul său, desigur, îndemnîndu-l mereu să se țină de meserie, — „numai și numai de meserie !..." — să nu se amestece în politică, — „de loc să nu mi te amesteci, mă, pentru că politica e parșivă, ascultă-mă pe mine, că-s pățit !..." — să nu se lase luat de valurile amăgitoare ale mărirorilor, — „că dacă mergi în sus, trebuie să și cobori, e normal, e logic, și-i plăcut și-i frumos, cînd te sui, după aceea însă, cînd cobori..."

„...Dar așa, dacă stai lîngă strung, spunea și repeta el, printre altele, cînd și cînd, fiindcă relațiile lor cunoșteau liniști-tiri și pauze, mici oaze în care mărturisirile și glumele înfloreau ca la ele acasă, — n-are nimeni ce-ți face !... În asta constă tăria muncitorului, măi băiete, aici își are izvorul conștiința lui de sine, în faptul că *face* un lucru anume și că știe

exact ce face și ce reprezintă el în angrenajul social al țării !... Pe cînd așa, dacă începi să mi te cațări pe șaua atît de clătinătoare a *funcțiilor*, devii o simplă surcea pe valurile schimbărilor !... Prim-secretar să fii și tot nu ești sigur de tine, — nu ești sigur de loc, mai ales dacă nu ai o bază a ta, dacă nu ai o meserie la care să te poți întoarce, la care să nu-ți fie rușine să te întorci, asta-i problema !... Iar dacă intri cinstit în *hora* asta, e și mai rău, te arzi și mai tare, ești așteptat de cea mai cruntă dezamăgire, pentru că vei dori și vei vroi să faci un lucru, anume, în timp ce alții, pe alături, vor dori și vor vroi să facă un pas înainte, spre scaunul vrăjit al măririi și al puterii !..."

„Lasă, nea Rîșnovene, cuteza Vasile uneori, că doar n-o fi dracu chiar așa de negru, cum se zice, n-or fi, vreau eu să spun, toți cei care au *funcții* și *munci de răspundere* puși pe căpătuială, poate că mai sînt și printre ei oameni de treabă ! ?"

„Or fi, cum zici tu, stăruia meșterul, dar uite că nu se văd, asta-i problema, că sistemul e bun, dar rezolvările sînt proaste, sînt sub orice discuție, ăsta-i adevărul !... S-a făcut naționalizarea, nu, fabrica a fost luată din mîna patronilor, ei, și noi cu ce ne-am ales din treaba asta ? !... Cu nimic, dar cu nimic !... Muncim cum am muncit și înainte vreme !..."

„Sînt, totuși, niște deosebiri !"

„Sînt, sigur că sînt, înainte vreme, în timpul războiului, munceam pentru nemți, țineam în picioare mașina de război a domnului Hitler, iar acum, de cînd am fost *eliberați*, muncim pentru *armistițiu* și-l glorificăm pe Iosif Vissarionovici !..."

„Da, dar faptul că-i director al fabricii un muncitor, unul dintre noi, nu-i o deosebire ?"

„Pe dracu, deosebire !... Cu ce mă încălzește asta pe mine ? ...Ce schimbări a făcut Tudor Constandă ăsta, de cînd a venit la conducere ?... A dărîmat un etaj de la clădirea administrativă, ca să nu fie mai înaltă decît halele uzinei, vezi doamne, să nu fie el, ca director, mai sus decît noi, muncitorii !... Iar celălalt, Vladimir Stoica, pe care l-am pus primar în 1945, s-a băgat în nu știu ce afaceri, cu stofe și cu bijuterii, de-a fost nevoie să fie schimbat !... Noi, atunci, în 1945, — c-am fost și eu la manifestația aceea, care a fost grozavă, să știi, a fost teribilă, mă, a arătat ce putere zace în muncitorime, la o adică ! — ne-am luat și ne-am dus în centrul orașului, toată uzina, toate uzinele, mă, și-am strigat și-am stat acolo cu

piepturile goale, de puteau să ne împuşte, nu-i aşa, şi dumnealui, după ce s-a văzut la bine, s-a apucat de afaceri şi de învîrteli, a zis şi s-a gîndit pesemne că tot e mai bine şi mai rentabil să fii burghez, decît simplu muncitor, decît proletar !... Păi ce, asta e revoluţie, măi băiete, asta-i schimbare şi prefacere ? ! ...Să fim serioşi, să nu glumim cu lucrurile de seamă, să nu ne batem joc de gîndurile şi de dorinţele muncitorilor, să nu amăgim poporul, c-o să ne bată Dumnezeu şi-o să ne blastăme urmaşii urmaşilor noştri, dacă vor mai apuca să facă lucrul ăsta ! ?..."

„De ce să nu-l apuce ?" stăruia de alături neliniştitul pui de moldovean.

„Aşa, mă, pentru că noi învăţăm limba rusă cîntînd !... Nu-i rău, ba-i foarte bine să înveţi o limbă străină, orice limbă, dar nu cîntînd, măi băiete !... Cîntînd nu trebuie să înveţi decît limba ta proprie, pe care ţi-o cîntă mama ta la ureche, cînd eşti mic, cînd te leagănă şi te adoarme ! Dar poate că eu nici nu am dreptul la cuvînt, n-are rost să tot vorbesc şi să tot bodogănesc ! ?"

„De ce nu ?"

„Aşa, pentru că am fost dat afară de peste tot, să aibă *ei* loc mai mult, să nu se împiedice de mine, c-am văzut cu ochii mei cum se bucurau unii, cum le sticleau lor ochii, cînd m-au dat afară din partid !..."

„Dar de ce să le sticlească lor ochii, nu pricep de loc ? !"

„Nu pricepi pentru că eşti tînăr şi naiv, mă, ai venit din fundul Moldovei şi-ţi închipui că tot ce zboară se şi mănîncă !... Ai să pricepi tu mai încolo, ai să te saturi tu de speranţe şi de iluzii !..."

„Nu cred, nea Rîşnovene, nu cred de fel, eu unul, dacă chiar vrei să ştii !..."

Se certau de multe ori, se ciondăneau pe înfundatele, împăcîndu-se apoi, luînd-o de la capăt, imediat sau altădată, ca într-o nemărturisită poveste de dragoste. Nu era asta, bineînţeles, dar nişte raporturi se născuseră între ei, o relaţie anume, ţinînd de anumite împrejurări dar şi de ceea ce avea fiecare ascuns în propria-i fire, — de înăbuşirile temperamentale ale lui Rîşnoveanu şi de cele ce mocneau în sufletul lui Pozdare. Iar acum, atunci, adică, în vremea cînd încerca Pozdare să scape, deodată, de toate chingile şi de toate limitările, — „de tot ce-i trecut odios şi fioros, deoarece *noi* am ieşit din întuneric, pe nepregătitele, ne-am pomenit într-o lumină prea tare şi mult prea puternică !..." — zbate-

rile şi neliniştile lui curgeau şi se revărsau în afară, fiind mai aspre şi mai violente decît dacă ar fi avut loc în alte împrejurări, făcîndu-l pe Vasile să fie cum nu-i era felul şi firea : rău şi dur, excesiv în toate, în vorbă şi în faptă, cum e omul cînd se caută pe sine însuşi. Perioada însăşi era aşa : favorabilă exceselor, hrănindu-şi tensionările din duritäţi şi din excese, cum se întîmplă în vremuri de răscruce, dar mai ales atunci cînd dorinţa de schimbare e mai puternică decît cerinţa obiectivă a împrejurărilor. Perioada aceasta ne domina pe toţi, şi pe cei buni, dar şi pe cei răi, ne ieşise deodată înainte sau venise, pur şi simplu, peste noi, devenind măciucă în mîinile unora, preschimbîndu-se în trambulină pentru alţii, în simplă şi nevisată posibilitate de a deveni *altceva.* În fond, noi, atunci, toţi cei ce desfăşuram o intensă şi susţinută activitate politică, ştiam şi nu prea ştiam ce avem de făcut, învăţam din mers şi eram învăţaţi totodată, ni se spunea mereu ce trebuie să facem şi cum trebuie să fim, — „cum e tovarăşul Iosif Vissarionovici Stalin, şi tovarăşa Ana, şi tovarăşul Luca şi tovarăşul Dej !..." Şi cam atît, pentru că *modelele* erau puţine şi erau cam fixe, aşa ne erau prezentate, fără a avea nimic viu în ele, parcă nici n-ar fi venit din viaţă, parcă ar fi fost întruchipările desăvîrşite ale ariditäţii. Comunismul pentru care luptam *noi* era frate bun cu bolşevismul, iar bolşevismul, la rîndul său, era frate bun cu intransigenţa, cu inflexibilitatea, cu neîngăduinţa şi cu intoleranţa, cu fanatismul cel mai acerb. Nu fusese aşa de la început, lucrurile arătaseră altfel în 1917, în 1918, în timpul Revoluţiei din Octombrie, în timpul războiului civil şi în vremea celuilalt război, dus împotriva hitlerismului, acum însă aşa arăta : era îmbrăcat în armurile dogmei şi stătea disciplinat în umbra imensă a *cultului.* Aşa erau, de altfel, toate partidele care luptau pentru „o viaţă nouă", altă posibilitate şi alt mod de a fi şi de a activa neîntrezărindu-se, neputînd să se întrezărească, fiindcă orice întrebare era numită şovăială, sau deviere, de-a dreptul, — „deviere de stînga, deviere de dreapta" — iar devierile erau sancţionate fără milă, erau nimicite imediat, dimpreună cu purtătorii lor „odioşi", de numele cărora erau aninate pe urmă, pentru ani şi ani de zile, epitete dintre cele mai neiertătoare : „trădători şi vînzători, lachei ai capitalismului şi slugoi ai imperialismului muribund şi furibund !..."

Cel mai greu le venea şi le era, în asemenea împrejurări, de avînt maxim, fiindcă avîntul exista, şi de maximă încorse-

tare, fiindcă și încorsetarea exista, — oamenilor care crezuseră și credeau cu adevărat în „niște lucruri", în revoluție și în capacitățile ei reale de înnoire și de primenire a lumii, în om și în capacitatea lui infinită de a fi altfel, mai bun și mai bogat, mai semeț și mai luminos, — „cît mai apropiat de verticalitate !..."

Ceilalți, cei care nimeriseră din întîmplare în șuvoiul acesta amplu și cuprinzător, și eterogen, firește, sau cei care intraseră din interes în el (partidul comunist, devenit între timp muncitoresc, era la putere, dădea posturi de conducere, oferea tuturor celor care îl slujeau, deci și celor ce se făceau numai că îl slujesc, posibilități nelimitate de afirmare socială), — se descurcau mai ușor și mai bine, nu aveau probleme prea multe, mulgeau noile împrejurări de bani și de satisfacții, formînd astfel o nouă categorie de îmbuibați, despre care nu se putea spune că erau burghezi, deoarece nu erau, dar nici revoluționari nu erau, cum spuneau ei mereu, cît le mergeau treburile și chiar și după aceea, pentru că unii dintre ei așa făcuseră și făceau, credeau de pe la o vreme în ceea ce spuneau, înfrățindu-se pentru totdeauna cu minciuna, plămădind astfel o nouă formă de duplicitate, neașteptat de complexă, alcătuind împreună un fel de avalanșă de pulbere și de scrum, care a întunecat uneori zarea.

Vasile Pozdare, — „imbatabilul și neîmblînzitul, neînvinsul Pozdare !" — făcea parte dintre cei dintîi, dintre cei ce se cheltuiseră și se cheltuiau fără nici o urmă de drămuire. Venise vremea iubirilor peste el, dar Vasile nu avea vreme de asemenea lucruri, — „astea-s fleacuri, ce mai, sînt prostii, sînt mofturi mic-burgheze !..." — el era prins cu altele, cu „munca politică de masă, cu lupta contra sabotajelor, cu combaterea speculei !..." Și-o necăjea în fel și chip pe Nuța, fata cu care avea să se însoare pînă la urmă, o bruftuluia și o trimetea acasă, ori îi fixa întîlniri la care nu se ducea. Fata, o știam și eu, lucrase un timp la atelierul nostru, la pontaj, se trăgea dintr-o familie numeroasă, răspîndită pe la mai multe uzine din oraș (tatăl ei fusese mecanic pe o locomotivă, la transporturile inter-uzinale), — înghițea și tăcea, îl ierta și-l căuta din nou, cum avea să facă și mai tîrziu, în cîteva rînduri, de fapt, pentru că relațiile lor și viața lor au cunoscut destule suprasolicitări. Numai ce mă pomenesc o dată cu ea în biroul meu, într-un colț de hală, unde îmi încropisem și eu un fel de „separeu". Era plînsă și neliniștită, plîngea

și suspina încă, încercînd să se stăpînească și nereușind, mîniindu-se și mai tare din cauza asta, suspinînd și mai adînc.

„Dumneata, i-am zis eu, ieșindu-i în întîmpinare, ești fata lui Spiridon Berbencea, nu-i așa ? !“

„Da, așa e, mi-a spus ea, mușcîndu-și un deget, uitîndu-se nu știu cum la cei ce se aflau de față, sînt fata lui nea Spiridon, sînt Nuța !...“

„Și ce s-a întîmplat așa de rău ? Cu nea Spiridon, ceva ?“

„Nu, știți, eu...“

S-a uitat din nou la ceilalți, iar eu le-am făcut semn să plece.

„Ne vedem mai tîrziu ! le-am spus eu, întorcîndu-mă apoi către fată, observînd abia atunci cît era ea de frumoasă și de nu știu cum, așa slăbuță cum era, cu părul țîșnindu-i nesupus de sub năframă, cu fața rumenă și cam pistruiată, cu ochii mai mult verzi decît căprui, scăpărînd cumva în cîte-o clipă, cu pometii obrajilor ușor ieșiți în afară, cu un nas mic și cu o gură cum nu au toate fetele (buza de jos îi era răsfrîntă ușor, ieșită puțin în afară, amănunt care dădea alt relief întregului său profil). Ei, ia spune-mi, cine mi te-a supărat așa de tare, cine mi te-a necăjit ?“

„Știți dumneavoastră !“ mi-a spus ea, așezîndu-se pe marginea unui scaun.

„Nu știu !... De unde să știu ? !“

„Cu Vasile, a mai spus ea, cu Pozdare !“

„Ei, ce-i cu el ? !“

„Ce mă fac eu cu băiatul ăsta ?“

„Nu știu, să vedem...“

„Nu știți ! ?... Nimic nu știți, în afară de lozinci și de îndemnuri !... Că asta faceți mereu : strigați lozinci și îndemnați oamenii la luptă !... Că și frate-meu, Costel, tot așa face, și Sile și Lucian, de nu mai știe săraca mama ce să zică și încotro să mai dea, cînd să puie și cînd să adune masa !... Dar ce luptători mai sînteți și dumneavoastră, c-așa zice și mama, săraca, dacă nu știți să stați de vorbă cu o fată, sau cu un om, mă rog !... Și-apoi...“

„Și-apoi ce ?“ am întrebat-o eu, nu de alta, dar tăcuse brusc, parcă și-ar fi adus aminte de ceva sau parcă ar fi fost copleșită de o mare și nebănuită răspundere.

„Nimica... Dar ce mă fac eu cu Vasile ăsta, o viață întreagă ? !... Pentru că-i băiat bun, să știți dumneavoastră !... Are un suflet nemaipomenit !...“

Altceva nici nu mi-a spus, nu mi-a povestit cum se cunoscuseră, de ce se certaseră, cu ce o supărase Vasile Pozdare. A zis ceva de fratele ei, de Costel, care era împotriva lui Vasile, — „să nu mai audă de el, să nu-l vadă, şi mai multe nu, nu pricep de ce, pentru că-s tovarăşi, nu-i aşa, lucrează împreună pentru utemeul acela al lor şi pentru partid, dar nu se înţeleg, nu pricep de ce, nu pot pentru ca să pricep, cum zice celălalt frate al meu, Sile, că şi ăla-i o figură ! ?...“ — întorcîndu-se apoi, cînd nici nu mă aşteptam, la întrebarea dinainte : „Ce mă fac eu cu Vasile ăsta, o viaţă întreagă ?“, de parcă ar fi hotărît cineva, demult de tot, dinainte de a se naşte ei doi, să le fie vieţile şi drumurile unite pentru totdeauna.

„Dacă ar fi vorba de un an sau de doi, am zis eu, ca să mai îndulcesc puţin lucrurile, ar mai fi cum ar fi, dar aşa !...“

Fetei nu i-au plăcut vorbele mele, s-a supărat şi a dat să plece.

„Mai stai, i-am spus eu, că nu dă laptele-n foc !“

„Nu dă, e adevărat, dar nici aşa, să stau degeaba, n-are rost!... Mai ales că dumneavoastră vă arde de glume ! Eu am venit... Cu sufletul deschis am venit, cu toată speranţa, şi, dumneavoastră, nici că vă pasă !...“

„Îmi pasă, nu-ţi fă griji !... Dovadă că e aşa va fi însuşi faptul că voi vorbi cu Pozdare, cu Vasile, să vezi ce ţi-l iau eu la rost !..“

S-a înveselit numaidecît.

„Vă mulţumesc foarte mult ! a zis ea, sărind de pe scaun şi venind spre mine, de parcă cine ştie ce i-aş fi făgăduit. Fiindcă-i băiat bun şi de ispravă Vasile ăsta !... Are un suflet nemaipomenit ! Dar nu ştie lucrul ăsta, ce suflet are el !...“

„O fi vreun negîndit, vreun împiedecat la minte ! ?“

„Nu-i, tovarăşu' Jeler, nici vorbă !“

„Atunci de ce nu-i place fratelui dumitale de el ?“

„Nu ştiu, de unde să ştiu eu ! ?... Pentru că nici mie nu-mi place de fratele ăsta al meu, de Costel... Ştiu că nu-i frumos, dar nu-mi place... E linguşitor şi prefăcut, nu ştiu cum să spun eu... «Luciene, îi spune el celuilalt frate, dacă ţii aproape de mine, ai să vezi că ajungem departe de tot !»... Şi Lucian ţine, îl ascultă orbeşte, cu toate că e mai mare decît el !...“

„Şi unde vor ei să ajungă ?“

„Nu ştiu, dar vor !... Sînt hotărîţi tare de tot !... Încît eu nu pot să-i mai văd, din pricina lui Vasile, pesemne, sau

poate că și din alte pricini ! ?... Nu știu, eu am venit pentru Vasile, să vorbiți cu el, fiindcă știu că ține mult la dumneavoastră !..."

„Da ? !"

„Da, ține !"

„Bine, o să vorbesc, n-ai nici o grijă !... Dar nu știu ce să-i spun ! ?"

„Găsiți dumneavoastră, a zis ea, făcîndu-mi strengărește cu ochiul, că doar nu veți fi chiar așa de nedus la biserică !..."

Vasile, cînd i-am spus ce-i și cum, s-a zbîrlit și s-a zburătăcit la mine, să mă bage în pămînt și mai multe nu.

„Ce vă amestecați dumneavoastră în treburile mele personale ? mi-a spus el, a strigat, de fapt, la mine. Și zgaiba aia, ce tot vrea, de nu mă lasă în pace ? !... Ea nu vede, proasta, că sînt ocupat pînă peste cap și că n-am timp de floricelele ei și de plimbărelele ei ! ?... Berbencioaia tot berbencioaie !..."

„De ce-i zici așa ?" l-am întrebat eu, trecînd peste zburlelile celelalte.

„De ce să nu-i zic, mi-a răspuns el, cu aceeași nedomolire, face parte din neamul ăsta, al Berbencenilor !..."

„Nu-i vina ei că sînt mulți și cam feluriți !"

„Nu-i fac o vină din asta, nici lor nu le fac, observația mea e alta și vizează felul lor de a fi, mai mult de a acționa, pentru că ăștia acționează în mănunchi, tovarășu' Jeler !"

„Ei, în mănunchi ! ?"

„Dacă vă spun eu !... Ăștia nu cred în partid și în socialism, cred în interesele lor și în propria lor *gașcă* !... Așa vor ei să răzbească în sus, făcîndu-și loc cu coatele, dîndu-i la o parte pe alții, călcîndu-i în picioare la nevoie !... Și eu unul, dacă chiar vreți să știți, n-o să mă împac în veci cu șleahta asta a Berbencenilor, deoarece ăștia, dacă o să iasă deasupra, în uzină sau în oraș, oriunde și oricînd, or să înăbușe tot ce-i viu și drept și-o să fie vai și-amar !..."

„Bine, măi Pozdare, nu te împăca cu ei, dacă e așa cum spui tu, dar cu fata împacă-te, mă, fiindcă-i dezghețată și-i cinstită, e frumoasă și-i inimoasă... Ți-o suflă careva și după aia cine știe ce-i zici și ăluia, îl faci dușman sau sabotor, agent al imperialismului sau reprezentant tipic al micii-burghezii, care mică-burghezie și care imperialism !..."

„Ei, nu, nici așa ! a zis el, rîzînd și domolindu-se, devenind deodată alt om, parcă și-ar fi amintit abia atunci de fată, de Nuța, parcă ar fi simțit, cu simțul acela greu de nu-

mit și de definit al îndrăgostiților, cît de legați vor fi ei doi în viață. Că doar nici eu n-oi fi chiar așa de nu știu cum..."

I-am văzut împreună pe urmă, a doua sau a treia zi. Veneau de către pădure, voioși și împăcați. Ea, mai ales, era așa de bucuroasă și de fericită, că nici nu se mai uita la nimeni, nu mai vedea lumea. Nu le-am zis nimic, i-am lăsat, petrecîndu-i cu privirea, gîndindu-mă că era bine așa, — „Chiar foarte bine !..." — fiindcă fata era exact ceea ce îi trebuia lui, — „e frumoasă și dreaptă, iar el are nevoie, ca de aer, de înțelegere și de iubire, să scape de încrîncenări și de încorsetări, să fie așa cum îi este firea : măsurat și receptiv, deschis spre tot ce-i drept și frumos, capabil de cele mai neașteptate limpeziri !..."

„Toți am avea nevoie de lucrurile astea, am spus eu atunci, lăsîndu-l pe Pozdare cu ale lui — toți avem nevoie de iubire și de limpezime, fiindcă în felul nostru de a fi au pătruns, deodată, prea multe colburi, prea multe asprimi, prea multe îndîrjiri, prea multe prăbușiri și prea puține înălțări !... Așa e *revoluția,* într-adevăr, așa trebuie să fie : neîndurătoare, fără măsură !... Dacă în urma ei nu rămîne nimic, dacă tot ce intră în concasoarele ei uriașe se preface în pulbere, și dacă tendința aceasta, de a preface totul în pulbere, la infinit, crește mereu — înseamnă că revoluția respectivă e falsă și nu aduce nici un folos clasei muncitoare și poporului muncitor !... Dacă nu aduce între oameni o altă ambianță, un alt fel de a fi !... Dacă își pune în mișcare mecanismele ei uriașe și perfecte — noi, în orice caz ! — numai atunci cînd e vorba să sprijine anumite tendințe și anumite înclinații, ale unor inși anume sau ale unor grupuri sociale limitate ... Dacă îl apasă altfel pe cel ce muncește, singurul și adevăratul *etalon* al oricărei orînduiri !..."

6

Gîndurile mele, neliniștite și piezișe, porniseră de la Pozdare și se înturnaseră la el, cum avea să se întîmple și după aceea, de nenumărate ori, fiindcă el poseda aceste însușiri complexe, rare și ciudate, de incitator și catalizator, de om care o lua înaintea altora, cît se poate de firesc și fără nici un scop mărunt, de chivernisire. E adevărat, însă, că lui

nu-i păsa de lucrurile acestea, așa de mult și atît de tare era absorbit de curentul devenirilor și al devotamentelor. Atunci mai ales, nu avea vreme de loc pentru reflecții și pentru cercetări, — „pentru prostii și pentru nerozii, pentru fel de fel de mofturi muierești și mic-burgheze, mai mult mic-burgheze, de fapt, deoarece zeama aceasta umană ne roade și ne macină pe noi !...“ S-a întîmplat astfel că l-am văzut, la scurt timp după ce se împăcase cu Nuța, într-o ipostază nouă și cumplită, bătîndu-l și înjurîndu-l pe Viorel Mihalcea, pe fostul măcelar, fost achizitor pe la economat și pe la cantină, — „*nepmanul* numărul unu de pe lîngă uzină, omul care a trădat muncitorimea !...“ De aceea fusese scos Mihalcea prin fabrică, cu o placă mare de preșpan în spate, pe care scria, cu litere roșii, sîngerînde (n-o să uit niciodată amănuntul acela, cum sîngerau literele) : „Moarte speculanților și sabotorilor !“, ca să fie învățătură pentru toți cei ce se dedulceau cu asemenea lucruri. Iar organizatorul acestei acțiuni, organizatorul principal, factorul determinant, fusese Vasile Pozdare, tînărul acela inimos și luminos, care era atunci, în ziua aceea de august, plină de lumină și de verdeață, plină de un zumzet lin și depărtat, — sumbru și neîndurător, abia vorbea și abia răspundea unora și altora, atît era de prins cu treaba aceea, cu judecarea lui Mihalcea, — „care-i un bandit, e un mișel fără seamăn, nu mai știți cum omora el vitele, și bivolul acela, cum l-a chinuit și cum l-a hărțuit, pînă cînd l-a omorît, și pe mine, cît m-a dușmănit și m-a batjocorit individul acesta !...“

Vorbele astea din urmă mi le spusese mie, în ajun, cînd se mai purtau discuții în legătură cu „acțiunea aceea“, părerea mea și a altora era că nu avea rost „să facem teatru prin uzină...“ Existau indicații însă, trebuia să avem și noi un caz și să dăm un exemplu. Și dacă trebuia, era musai să se împlinească și lucrul acesta, fiindcă în socialism, cum am înțeles mai tîrziu, cum a admis pînă și Pozdare — „dacă e să se întîmple un anumit lucru, se întîmplă, nu mai există fatalitate, nu mai există predestinare, dar ceea ce e să se întîmple, se întîmplă, cu vîrf și îndesat...“

Așa a fost și cu Viorel Mihalcea atunci, în vara aceea viforoasă și grea. El învîrtise, e drept, anumite afaceri, lăsase strungul, în favoarea speculei, cumpărase și vînduse vite, se lansase pe alte orbite, mai lesnicioase, mai ispititoare. Îi ieșiseră și lui apele din matca sufletului, fiindcă era, altfel, om întreg și sănătos, — era fecior de țăran dintr-un sat din Ar-

dealul de Nord, din Săcălaz, se trăgea dintr-o familie care avusese de suferit în timpul ocupației hortyste (părinții lui, o soră și un frate mai mic fuseseră măcelăriți în propria lor casă, nu se știa precis de ce). Nu cunoștea nici el amănunte, fapt e că după ce auzise de întîmplarea aceasta înfiorătoare, și după ce se dusese el însuși pînă acasă, pe urmele armatelor rusești și românești, se transformase complet, îmbrăcase imediat haina nemulțumirii, devenind dur și nemăsurat în tot ce făcea. Nu se alesese cu cine știe ce din geambașlîcurile pe care le învîrtise și le învîrtea, vremurile erau tulburi, banul se cheltuia repede, iar el era mînă spartă, nu ținea seama cum i se duceau paralele printre degete, — azi îmbrăca din creștet pînă în tălpi o fată de la cantină, mîine îi punea în spate doamnei Ortansa Pretorian o haină de blană, cum se nimerea. Iar el umbla în aceeași manta de piele, în aceleași cizme „burghere", scrîșnind și poticnindu-se, din cauza alcoolurilor care îi forfoteau în pîntece și i se zvîrcoleau în cap. Oricum, profitase, nu profitase, se îmbogățise, nu se îmbogățise, trebuia să dea socoteală acum, trebuia să treacă pe sub toate furcile și pe sub toate insultele, ajungînd în cele din urmă la un pas de moarte. Ar fi scăpat mai ușor, ce-i drept, cu toate că muncitorii nu-l agreau de loc (pînă și Rîșnoveanu se dezisese de el, cu toate că fuseseră prieteni într-un timp), n-ar fi fost umilit și stîlcit așa de tare, dacă n-ar fi intrat Vasile în hora asta, dacă n-ar fi aruncat el în balanță ura lui și dușmăniile lui, născute încă de pe vremea cînd stătea la cămin (de pe „vremea bivolului..."), împănate acum cu rudimente de principii, înțesate cu lozinci și cu frînturi de idei, pe cît de răslețe pe atît de definitive, arzînd sau pîrpălindu-se toate în vatra unui fanatism devorant și fără întoarcere, cum se părea atunci. Din cauza asta, din cauza lui Pozdare, au căpătat toate un anumit accent, devenind excesive, atingînd la un moment dat delirul cel mai fioros, spre stupoarea mea și spre nedumerirea altora.

„...Îl cunoașteți pe individul acesta ? a întrebat Pozdare un grup de muncitori, în fața turnătoriei, înainte de a porni cu Mihalcea prin uzină, pe drumul supliciului, de-a lungul unei dezlănțuiri de patimi și de nemulțumiri, fiindcă lucrurile aveau să se amestece rău de tot atunci, ca și după aceea, de altfel. El e cel mai mare speculant din oraș !... E un bandit, e un *nepman* !... E un criminal odios, deoarece a făcut speculă cu pîinea, cu zahărul, cu uleiul vostru, cu alimentele pe care trebuia să le duceți voi copiilor voștri !... Cu sîngele

şi cu sufletul vostru a făcut speculă !... A vîndut şi a cumpărat, a chefuit şi-a benchetuit, ca un burghez, ca un slugoi, deoarece individul ăsta nici nu-i burghez !... E un slugoi nenorocit, e un şperţar ordinar !... E un *nepman* scîrbos şi fioros !..."

La început, muncitorii, atîţia cîţi erau, s-au uitat cu oarecare curiozitate la Viorel Mihalcea, cum stătea el lîngă miliţian, cu mîinile legate, cu placa aceea de preşpan atîrnîndu-i la spate, uşor scîrbit dar netemător, ostenit şi răvăşit, dar nu înfricoşat ; avea cearcăne mari în găvanele ochilor, barba, barba lui blondă, de un blond auriu, îi albea obrajii ; iar sprîncenele şi fruntea îi păreau stropite de lumină. Erau aşa, de fapt, fiindcă vremea era limpede şi frumoasă, era cam răcoare dar era frumos. Pe urmă însă, pe măsură ce numărul muncitorilor a crescut, nedumeririle lor şi murmurele lor s-au prefăcut în aprobări şi în ocări, — „Chiar aşa, măi Ioane, are dreptate Pozdare !" „Pentru că Mihalcea ăsta...", „A părăsit strungul şi s-a dat cu burghezii !", „A umblat cu şoalda, mă !", „În vreme ce noi !", „Noi munceam şi muncim, în vreme ce alţii !..." — atingînd mai repede decît s-ar fi putut crede culmile înalte ale mîniei, ale sfintei şi întemeiatei şi atît de influenţabilei mînii populare, — „Asta-i, mă, că nemernicul şi banditul ăsta !...", „Trebuie pedepsit !", „Trebuie nimicit !", „Din cauza lui şi-a altora ca el nu avem noi ce mînca !", „Mişelul dracului !", „Prăpăditul..."

Viorel Mihalcea s-a uitat un timp în pămînt, dar nu ruşinat, ci mînios. S-a întors apoi către cei ce îl ocărau, muşcîndu-şi buza de jos, cum făcea şi cînd lucra la strung, cînd era concentrat asupra piesei căreia îi dădea faţă, fiindcă fusese şi el meseriaş bun. A dat să zică ceva. N-a mai apucat. A fost plesnit peste gură, cu dosul palmei, de către Vasile Pozdare. Iar alţii l-au împins şi l-au huiduit, împingîndu-se ei înşişi, înjurînd şi protestînd, vociferînd şi bodogănind, — „...de mişel şi de nemernic...", „de trădător şi de vînzător...", „fiindcă tu, mă, ai fost peştele lui madam Ortansa...", „ai fost blestemul uzinei...", „tu, mă...", „să-l sfărîmăm de viu !...", „că ăsta, mă..."

Acesta a fost, de altfel, începutul marşului aceluia sinistru, pe cît de justificat, pe atît de nu ştiu cum, pe cît de drept, pe atît de dur şi de barbar, inevitabil, în orice caz, avînd o legătură foarte strînsă cu stările şi împrejurările prin care treceam *noi* atunci (cînd zic *noi* nu mă gîndesc numai la uzina în care se petrecea faptul acesta, mă gîndesc la oraş

şi la ţară, la lume chiar, fiindcă anumite lucruri, cînd cad peste oameni, cad peste toţi deodată, înnebunindu-i pe unii şi limpezindu-i pe alţii, depinde şi de oameni, de grupurile sociale şi de indivizi), avînd în acelaşi timp legături strînse cu ceea ce a fost şi a rămas zoologic în felul de a fi al oamenilor, al tuturor oamenilor, de pe întregul pămînt.

„...Aşa, fraţilor ! a răcnit Vasile Pozdare, cînd a văzut că i-a stîrnit şi pe ceilalţi. Daţi în el, nimiciţi-l, deoarece ăsta, tîlharul ăsta, mişelul ăsta !...“

I-a făcut semn miliţianului să pornească, să-şi împingă arestatul pe un anumit drum.

„...Bine, mergem ! a răspuns miliţianul, un om mărunt şi cam speriat. Dar n-aveţi voie să loviţi !... Arestatul e în seama mea... Eu răspund...“

„Ce răspunzi ? ! a zis unul dintre muncitori, un hojmălău de la forjă, cam muieratic şi cam beţivan de felul său. Ăsta-i omul nostru acum, *noi* răspundem de el !...“

Coloana s-a urnit şi a pornit din loc, fără miliţian, împingîndu-l în fruntea ei pe Viorel Mihalcea, cum împinge valul cîte un vreasc, absorbindu-l în pîntecele ei de vreo cîteva ori, călcîndu-l în picioare şi stropindu-l cu ocări şi cu înjurături, pentru ca după aceea să-l scape iar în fruntea ei, punîndu-şi-l singură în picioare, ca să aibă ce împinge, ca să aibă ce lovi, — şi înjura, şi sfîşia — să se răcorească şi ea, fiindcă manifestaţiile de protest se răriseră, violenţele se împuţinaseră şi ele, dar frămîntările, — şi uscăciunea, şi-un alean fără nume — nu se răriseră, dimpotrivă, se înmulţiseră şi se înmulţeau, întinzîndu-se peste tot, ca o pecingine.

„...Hai, daţi, nu-l lăsaţi ! spunea Vasile Pozdare, cînd se domoleau ceilalţi, sau cînd i se părea lui că se domolesc. Izbiţi-l, nimiciţi-l, deoarece ăsta, tîlharul ăsta...“

Secţiile în care intrau ei încremeneau, maşinile se opreau deodată, huruitul lor înceta, cum se întîmpla pe vremea alarmelor aeriene. Iar muncitorii, cu mic cu mare, ieşeau înaintea alaiului aceluia ciudat, îl urmau sau se uitau numai după el ; unii dădeau în Viorel Mihalcea cu bucăţi de şpan ; alţii strigau şi înjurau ; cîte unul, mai cătrănit, se repezea şi-l pocnea pe Mihalcea, cu pumnul sau cu cîte-o bucată de fier, cu ce se nimerea. Încît ăsta, cînd ieşise de la sculărie, era plin de sînge, pe faţă şi pe haină ; şi era cam năucit, era speriat, tresărea din nimic, chiar şi în momentele (scurte) cînd nu-l lovea şi nu-l înjura nimeni.

A încercat Ovidiu Rîşnoveanu, cînd au trecut ei pe la sculărie, să-l scoată pe Mihalcea din valul acela impur şi dur, l-a certat şi l-a înfruntat de-a dreptul pe Vasile Pozdare.

„...Se poate, măi Vasile, să faci tu una ca asta ?! a întrebat Rîşnoveanu, punîndu-se de-a curmezişul aleii. Păi aşa te-am crescut eu pe tine ?!... Aşa te-am învăţat eu ?!..."

Cîteva clipe s-a făcut linişte, de jur împrejur, şi numai un motor mai bîzîia pe undeva, un motor electric, care mergea în gol.

„Ştii ceva, tovarăşe Rîşnoveanu, i-a spus Vasile Pozdare bătrînului muncitor, după ce a trecut peste momentele acelea lungi şi grele, de adormire sau de trezire a propriei sale conştiinţe, — pe mine unul nu m-ai crescut dumneatale !... Asta e !... Aşa că fă bine şi dă-te la o parte, dacă vrei să n-o păţeşti !..."

„Ce zici, mă, ce zici ?! a mai spus Rîşnoveanu, înnebunit el însuşi de întoarcerea care se produsese în băiatul acela blajin şi reflexiv, fiindcă pentru el Pozdare era „un băietan, un *şoldovean* oarecare..." — Îndrăzneşti tu să mă tovărăşeşti pe mine ?!"

„Da, îndrăznesc ! Eu îndrăznesc orice, dacă chiar vrei să ştii !..."

L-ar fi plesnit, dacă nu l-ar fi tras careva la o parte pe Rîşnoveanu, — care înjura şi el, uitîndu-se nedumerit şi scîrbit după convoiul care îşi urma drumul, crescînd sau scăzînd, oprindu-se în loc, cînd cădea Mihalcea, ori cînd venea careva să-l lovească, urnindu-se din nou după aceea, împins din urmă de aceleaşi strigăte, — „Moarte bandiţilor, jos cu speculanţii !", „Să-i stîrpim pe toţi !", „Din pricina ăstora răbdăm noi !" — dus de fapt înainte de strigătele şi de răcnetele lui Vasile Pozdare, fiindcă el era „motorul" întregii mişcări.

„Hai, haideţi ! zicea Pozdare, punîndu-şi victima în picioare, cînd cădea, îmbrăţişînd-o fără voie într-un timp, mînjindu-se astfel de sînge, înnegrindu-şi aşa de tare cămaşa, încît nu i se mai vedea pe piept veşnica lui insignă, cu chipul veşnicului Stalin. — Daţi pe el !... Haideţi !..." .

Se înturna din cînd în cînd către Mihalcea şi poruncea să zică „vorbele acelea", — „Zi, mă !" Iar ăsta zicea, vorbea, — „Cine face ca mine, ca mine să păţească !... Cine face ca mine... Cine face...", — mai mult bolborosea, de fapt, forfotea în barbă, fiindcă era plin de sînge, era umflat şi tumefiat, de nici nu mai vedea cu un ochi ; din gură, cînd vorbea

ori cînd dădea să vorbească, îi curgea o zeamă sîngerie, iar vorbele îi deveneau clăbuci ; pînă şi literele acelea sîngerînde, de pe „cartonul ruşinii", fuseseră lovite şi terciuite, încît nu se mai înţelegea ce scria acolo, ce scrisese.

„...Zi, mă, spunea şi repeta Vasile, fire-ai al dracului să fii !... Zi !..."

Ceilalţi, cei care îl însoţeau, îi ţineau isonul, strigînd ei înşişi, chemîndu-i din mers şi pe alţii, care se uitau. Lucrurile ajunseseră la un fel de paroxism, tindeau spre asta în fiecare clipă. Şi parcă şi umbletul mănunchiului aceluia straniu şi pestriţ se întetea şi se asprea, pe măsură ce sporea mînia oamenilor care îl alcătuiau.

„...Hai, daţi, mă !... Pozdare are dreptate !... Mişelul ăsta trebuie distrus !... Numai aşa scăpăm noi de mizerie !... Dacă-i nimicim pe cei ce ne înşeală !... Şi ne exploatează !..."

La un moment dat, după ce au ieşit din halele imense ale „Jiului", în care se făceau acum vagoane pentru căile ferate („în contul armistiţiului"), în care se făcuseră înainte vreme tunuri, tunuri de cîmp şi tunuri antiaeriene („în contul războiului"), — Mihalcea s-a smuls din loc şi a luat-o la fugă. S-a împiedicat mai întîi de pragul de metal al uşii de la hală, pe urmă, cînd s-a adunat laolaltă, a luat-o la fugă. Ceilalţi, după el, care mai de care, strigînd şi fluierînd.

„...Prindeţi-l, mă !... Puneţi mîna pe el !... Vasile, măi Vasile !... Măi acesta !... Măi ! ?..."

L-au prins repede. L-au trîntit în nişte bălţi şi-au culcat împreună la pămînt un strat mare de flori şi-au frămîntat un covor de iarbă de toată frumuseţea.

„...Aşa, mă ! ziceau şi gîfîiau ei, într-un singur glas, parcă s-ar fi zbătut, fără aer, sub un singur, invizibil şi imens clopot de sticlă. Nu-l lăsaţi !... Că ăsta, dacă scapă !... O ia de la capăt !... Cu tîlhăriile şi cu ticăloşiile lui !..."

S-a ivit miliţianul între ei, cu nişte paznici, cerîndu-şi victima, revendicîndu-şi-l pe Mihalcea.

„...Lăsaţi-l, mă ! a strigat omul ordinei publice, cu disperare mai mult, decît cu mînie. Nu vă mai atingeţi de acest om !... Eu răspund de viaţa lui !..."

„Ce face ? a întrebat Vasile Pozdare, dîndu-l în lături. Dacă răspunzi de el, te vei duce unde se va duce el !... E clar, e limpede ? !..."

Nici măcar cu Nuţa n-a stat de vorbă, cînd i-a ieşit înainte, cînd a vrut ea să-l scoată din valul acela desfigurator.

„Dă-te la o parte, domniță ! i-a spus el fetei, după cîteva clipe lungi, de derută și de șovăire, fiindcă apariția fetei, spaima ei și neliniștea ei (care o înfrumusețau, în chip ciudat, o făceau superbă), îl descumpăniseră puțin. Dă-te la o parte și nu te amesteca în treburi care nu sînt de nasul tău !...“

„Vasile, a mai spus fata, tremurînd toată, de emoție și de spaimă, dar cum poți tu vorbi așa ? !“

„Așa, cum ai auzit !“

A împins-o ușor pe urmă, fără brutalitate dar a împins-o, iar mai apoi, cînd a ajuns convoiul la poarta numărul 3, s-a desturnat tot pe Mihalcea, l-a doborît la pămînt, lovindu-l cu o bucată de fier, pe care i-o smulsese unuia din mînă.

„...Zi, mă : «Cine face ca mine, ca mine să pățească !», i-a poruncit el înainte de asta, arătîndu-i mulțimea care se precipita pe-acolo, fiindcă era plin de lume în curtea uzinei și în fața porții, unde se agitau niște femei, niște gospodine care ar fi vrut și ele să se răfuiască cu Mihalcea. Spune-ți lozinca, rostește-ți cîntecul !...“

Dar Mihalcea, ce să mai cînte, era mut, era ca un guguloi de sînge, forfotea cînd da să vorbească, clocotea ca o gură de canal.

„Așa, va să zică ! ? a spus Vasile Pozdare. Nu vrei !... Îți bați joc de mine, fire-ai tu al dracului să fii !...“

L-a lovit pe urmă, i-a dat una peste cap și s-a uitat la el, cum s-a muiat și cum a curs în jos, spre caldarîm. Pe ceilalți, însă, nu i-a mai lăsat să dea în Mihalcea.

„Ajunge, mă ! a strigat el, parcă s-ar fi trezit, parcă ar fi vrut să iasă dintr-un vis rău și urît. Destul !... Ajunge !...“

A poruncit pe urmă să fie chemată salvarea uzinei și-a așteptat lîngă prăbușitul de jos, drept și palid, cum nu-l văzusem niciodată.

7

Multe lucruri s-au schimbat și s-au modificat, în chip firesc sau mai cu anasîna, forțat și precipitat, cu toate că forțarea și precipitarea nu o'țin întotdeauna rezultatele dorite, ajungînd uneori la rezultate complet opuse, dar asta e altceva. Fapt e că lucrurile s-au schimbat și se schimbă mereu, ca niciodată, și că pînă și ipocrizia, cum zicea odată prie-

tenul meu, *scriitorul*, a suferit şi suferă modificări dintre cele mai puţin obişnuite. El se gîndea, cînd spunea vorbele astea, la salturile făcute de unii şi de alţii, de pe un val pe altul, — „de pe valul dogmatismului pe valul liberalismului..." — fără nici un efort, fără nici un proces de conştiinţă. Iar eu, pe urmele lui şi pe urmele propriilor mele experienţe şi observaţii, am zis şi m-am gîndit că într-adevăr aşa a fost, aşa e, foarte mulţi oameni au făcut asemenea salturi, — „în ultimii treizeci de ani !..." — minţind fără a minţi, fără a juca teatru faţă de alţii sau faţă de ei înşişi, fiind sinceri mereu, deşi străbăteau etape politice diferite şi susţineau şi împărtăşeau opinii şi păreri deosebite, complet opuse cel mai adesea. Unii dintre ei şi-au rupt picioarele pe drum, au fost daţi deoparte de evenimente, au capotat, trăindu-şi cu şi mai multă îndîrjire, pînă în ultima clipă, învăpăierile astea de împrumut. Alţii, însă, mai ales cei care au făcut deliberat asemenea salturi, au progresat, au avansat, categoria, ca atare, perpetuîndu-se, fiind legată prin ceea ce o animă efectiv, — „prin minciuna aceasta cinstită şi complexă, a cărei rază de acţiune căpătase într-o anumită vreme o dezvoltare neobişnuită, se mărise în chip îngrijorător !..."

Vasile Pozdare, însă, nu face parte nici din această categorie, cu toate că a cunoscut şi el asemenea salturi, a trecut şi el prin spuza unor asemenea modificări contradictorii, fiind la un moment dat un stalinist înflăcărat, încarnat chiar, cum nu putea să fie decît un „fanatic pur-sînge", domolindu-se apoi, nu înainte de a se frămînta mult şi adînc, căutîndu-şi sprijin în alte personalităţi ale istoriei, în Lenin, în Mao, în Fucik şi în Guevara, mai tîrziu, căutîndu-se de fapt pe sine însuşi, de-a lungul unui drum greu, regăsindu-se în cele din urmă, apropiindu-se parcă şi mai mult de ceea ce a vrut şi avea mai bun în întreaga lui fiinţă. Nu era vorba, desigur, de nici un miracol, lucrurile s-au petrecut în raport cu nişte împrejurări concrete, care au fost, nu de puţine ori, dure şi neiertătoare, luîndu-l în stăpînire, acaparîndu-l pe nepregătitele, aşa cum i-a acaparat şi pe alţii, zeci şi sute, obligîndu-l să zică sau să întreprindă ceva, forţîndu-l să se scuture de toate cojile făpturii sale, de tot ce era superficial în felul său de a fi, determinîndu-l totodată să-şi dea în vileag latenţele, faţetele bune dar şi pe cele sumbre, limpezindu-l şi răvăşindu-l, încă o dată şi mai o dată, ca într-un suiş de cascadă. Şi el, suflet nobil şi rădăcină trainică, de ţăran tînăr, le-a împlinit şi le-a trecut pe toate. Şi dacă a reuşit să se re-

găsească, e pentru că avea un fond bun şi viguros, pentru că a fost cinstit cu adevărat şi pînă la capăt, nu s-a lăsat indus în eroare de luminile amăgitoare ale conjuncturilor, a mers pe un drum, dacă a văzut că drumul acela nu ducea unde credea el, l-a părăsit şi s-a întors la făgaşul iniţial, fiind în contratimp uneori, stîrnind nedumeriri sau dezaprobări, salvîndu-se într-un fel prin consecvenţa aceasta a lui, pentru că altfel s-ar fi făcut praf şi pulbere, de zece ori, nu o dată, ar fi trăit, ca şi alţii, o irevocabilă şi profundă surpare sufletească.

Dintre toate piedicile care i-au ieşit înainte, copleşindu-l în cîteva rînduri, cel mai greu a trecut Vasile Pozdare, mai greu decît alţii, mai încet decît mine, peste fixităţi şi peste fanatisme, care nu erau numai ale lui, erau ale epocii, în primul rînd, erau ale anilor acelora învălmăşiţi şi grei, care nu-şi găsiseră încă ritmul, ieşiseră (fuseseră scoşi din făgaşuri) şi nu reuşiseră să se reintegreze în mişcarea cea mare a lumii, — lumea însăşi era cam speriată şi cam năucă, nu mai ştia încotro merge şi ce se va alege din ea.

A fost trimis „la ţară", în împrejurările acestea şi în starea aceasta, de învăpăiere şi de entuziasm mult prea mare. S-a dus, n-a zis că nu merge, — „Şi-n foc mă duc, dacă mi se spune, eu nu-s ca alţii !..." — dar a muncit prost pe acolo, a săvîrşit constrîngeri şi brutalităţi, cu duiumul. Unele lucruri de acest fel le-am aflat mai tîrziu, despre altele mi-a vorbit chiar el, cînd ne întîlneam, fiindcă nevoia de a ne vedea rămăsese la fel de vie între noi, avînd, în ce mă priveşte, anumite motivaţii, fiind şi sunînd altfel pentru el, bazîndu-se însă în egală măsură pe încredere şi pe cinste.

„Ei, cum mai merg treburile, Vasile Pozdare ?" îl întrebam eu.

„Merg, răspundea el, trebuie să meargă, îi musai !"

„De ce să fie musai ? !"

„Aşa, pentru că satul nu poate să rămînă în afara procesului de socializare, trebuie să intre şi el pe drumul ăsta, îi musai !..."

„Iar mi-l pui pe «musai» în faţă ?... De ce să fie musai, la urma-urmei, de ce să ne grăbim noi să băgăm satul pe acest drum, de ce să nu-l lăsăm cum e, sau să căutăm alte soluţii pentru el ? !"

„De ce ! ?... Ştiţi dumneavoastră de ce, nu mă luaţi pe mine cu învăluiri, nu mă încercaţi cu vorba, că nu merge !..."

„Nu te-ncerc, Vasile Pozdare, îți pun niște întrebări, așa cum îmi pun și mie cîteodată, fiindcă nu putem, nu-i așa, să mergem orbește înainte !...“

„Asta-i drept, nu putem merge așa înainte și nici nu se cuvine !... Dar la întrebările astea au fost date răspunsurile necesare !... Lenin a arătat de ce trebuie să intre satul pe drumul acesta, iar tovarășul Stalin a demonstrat, în chip concret, cum se poate și cum trebuie să intre satul pe acest drum, printr-o bătălie necurmată, în cadrul unei acerbe și purificatoare lupte de clasă !...“

„Adevărat, așa e, dar răspunsurile, în probleme de acest fel, nu sînt general valabile, nu pot și nu trebuie să fie preschimbate în șabloane, fiindcă viața, măi Vasile Pozdare...“

„Viața e aspră și complicată, știu și eu lucrul acesta, dar dumneavoastră prea o zgîndăriți, prea o căutați în coarne !...“

„Chiar așa ? !“

„Chiar așa !... Vă place să analizați orice lucru, și mie îmi place, să știți, dar acum nu-i nevoie de cercetări și de analize !“

„Dar de ce e nevoie, Vasile Pozdare ?“

„De acțiune !... Și de muncă !... De dinamism !... Și de intransigență !...“

De multe ori nu mai aștepta nici o întrebare, îmi spunea, dintr-o răsuflare, ce făcea el „la țară“, cum se descurca în noua activitate, care îi plăcea, îl captivase, dar îl și deruta, îl îndîrjea, pentru că el era, pe vremea aceea, frate bun cu șabloanele și cu lozincile, știa pe dinafară paragrafe întregi din Lenin și din Stalin, dar mai ales din Stalin („genial bărbat, strașnic revoluționar, un adevărat și de neclintit bolșevic, cum s-ar cuveni și cum ar trebui să fim toți, deoarece altfel !...“). Iar realitatea în care se mișca și activa acum era diversă și neîncadrabilă în șabloane, îi scotea înainte noi și noi împrejurări, care mai de care mai complicate și mai nu știu cum, complet deosebite de cele pe care le rezolvase.

„...Asta-i buba, zicea și repeta el, că nu mai isprăvești niciodată, n-ai spor concret, nu vezi exact ce și cît ai reușit să realizezi !... E așa, de parcă ai căra apă cu ciurul peste un foc care nu are de gînd să se stingă !... Pînă te duci tu la rîu, el se întețește și mai tare !...“

„Să luăm gălețile, ziceam eu, ca într-o încercare, ori să apelăm la butii, sau la cazane, să isprăvim o dată cu el !“

„Lăsați, nu-i nevoie, lăsați-vă, vreau eu să zic, de ironiile astea !“

„De ce, și ironiile fac parte din viață, sînt sarea și piperul vieții, dacă chiar vrei să știi !“

„Or fi, dar nu sînt pentru orice împrejurare, își au și ele rostul lor !...“

Devenea altfel de om, mai deschis, mai puțin crispat, ori de cîte ori povestea întîmplări din noua și pasionata lui activitate, care nu putea fi decît eroică. — „pentru că un activist de partid, un revoluționar de profesie, e un luptător, e un erou, cum e Davîdovul acela al lui Șolohov, de care m-am îndrăgostit eu așa de tare, mai tare decît de Korceaghin și chiar decît de Fucik !...“

„...Să vedeți ce am pățit mai săptămîna trecută, mi-a spus el într-un rînd, lăsînd lozincile deoparte, schimbîndu-se și luminîndu-se — fac eu un comitet de inițiativă în Strămătura, pentru înființarea unei colective în satul ăsta !.. Vorbesc cu niște oameni, membri de partid unii dintre ei, îi conving, cu greu, deoarece se cam fereau, mai toți, nu-mi dădeam seama de ce... «Păi să vedeți, ziceau ei, chiar în *comitet* nu m-aș băga !» «De ce, tovarășe, de ce să nu te bagi ?» «Așa, să nu zică satul că așa și pe dincolo, că tocmai eu, mă rog...» «Ce-i aia : mă rog ?...»... În fine, pînă la urmă s-au învoit, după ce i-am mai mustruluit eu, i-am luat mai tare, deoarece nu faci nimic cu aliații ăștia ai noștri, dacă nu-i iei nițel mai tare !... Unuia, care e membru de partid, i-am spus să predea imediat carnetul, dacă nu primește să facă parte din *comitet* !... N-a vrut, nu s-a învoit cu asta, s-a învoit în schimb cu cealaltă treabă, a acceptat să intre în *comitet* !... Dar a făcut-o de parcă ar fi sărit, iarna, într-o apă... M-am mirat, dar nu i-am mai zis nimic... După aia, a doua zi, am înțeles ce-i stătea în spate, c-a venit nevastă-sa peste mine, o muiere voinică, de două ori mai mare decît el, de-l putea lua la subsuoară... «Ce tot ai cu omul meu, măi tovarășe ?» m-a întrebat ea. «Cu care om ?», am răspuns eu. «Cu Onu lui Avram, cu Drăghici, cu Foale-foale, c-așa-l poreclesc ăștia prin sat !» «N-am nimic, ce să am ! ?» «Cum n-ai ?... De ce l-ai băgat în *comitet ?*» «A intrat singur, de bună voie și nesilit de nimeni...» «De bună voie și nesilit de nimeni ! ?... Știu eu, lasă, cum îi cu voia asta !... Dar el, să știi de la mine, nu face parte din nici un *comitet* !» «Ba face, e trecut pe listă !» «Nu face, că dacă face și dacă dumneata stărui în treaba asta, eu îți stric comitetul, așa să știi !»... A plecat mînioasă, iar eu mi-am văzut de treburi, gîndindu-mă că nu avea cum să-mi strice *comitetul*, fiind sigur de lucrul ăsta !...

Mă gîndeam, totuşi, să nu vină bărbatu-său, ori alţii, îndemnaţi de ea, să spună că aşa şi pe dincolo... N-a venit nimeni... În schimb, cînd am ieşit prin sat, m-am pomenit deodată cu un pîlc de muieri, că-mi iese înainte şi că mi se alătură din mers, începînd după aceea să mă înghesuie şi să mă împingă, cu vorba dar şi cu cîte-un pumn, în glumă mai întîi, — «Că fain ficior mai eşti, bată-te să te bată !» — mai cu dinadinsul pe urmă... Dacă mă opream, se opreau şi ele, şoşotind, schimbînd fel de fel de vorbe, — «Că dumneatale, măi domnule, nu pari om rău, da' prea stai pe capul nostru, prea te ţii de noi !... Şi noi, cum dracu de nu înţelegi lucrul ăsta, nu vrem să facem ce zici dumneatale, vrem să trăim cum am mai trăit !» — pornind mai departe, dacă porneam eu, nelăsîndu-mă să ies dintre ele, ţinîndu-mă acolo ca într-un teasc... «În fond, ce vreţi voi de la mine ?» am întrebat eu, dacă am văzut că nu-i chip să scap de ele... «În *fund*, a zis una rîzînd, pocind dinadins vorba aceea, noi nu vrem decît atîta : să desfiinţezi *comitetul* şi să ne laşi bărbaţii în pace !» «Şi dacă nu se poate, dacă nu vreau eu să fac lucrul ăsta ?» «Atunci te dezbrăcăm în pielea goală, cum te-a făcut mama dumitale, şi te plimbăm aşa prin sat !» «Pe mine, voi ?» «Pe dumneata, noi !» Îmi ziceau dumneata, dar ştiţi cum stăteau în jurul meu, neclintite, de nu puteam să fac un pas... Ştiam ce păţise acolo, cu doi ani mai înainte, un activist de al nostru, care se înşirase cu unii la băute, factori locali... Dar ăia erau cu ale lor, voiau să scape de activist... Şi i-au dat de băut pînă cînd s-a dus ăsta să dea cu oala în cîine... L-au aruncat într-o budă, ce mai, încît ăla, cînd a fost scos de oameni de acolo, cu tăm ălău mare, cu larmă multă, să se ştie, era plin de «aur» din creştet pînă în tălpi... Şi el, figură mare, nu-i vorbă, în loc să se vîre dracului pe undeva, să se schimbe şi să se spele în zece ape, a ieşit prin sat, spre hazul neţărmurit al oamenilor, spunîndu-le tuturor că n-au conştiinţă, sînt înapoiaţi şi mai nu ştiu cum... «Eu vin să vă *transform*, zicea el, şi voi mă aruncaţi în budă !... Păi se poate una ca asta, să faceţi voi un asemenea act huliganic, pe spatele meu ! ?»... Iar eu, acum, mă gîndeam la păţania lui şi nu-mi era a rîde, drept să spun... Mă şi vedeam prin sat, în pielea goală, cu liota aceea de muieri după mine... Mă hîrîiam pînă una-alta cu ele, făceam cîţiva paşi şi mă opream, deoarece ele se ţineau scai de mine... Ba unele începuseră să mă ciupească şi să mă împingă, să mă tragă de haine şi să mă cam înghesuie... Una avea ce avea cu geanta mea... «Dar

acolo ce ai ? tot întreba ea. Actele noastre de sărăcie, ori ce ai ?»... Nu s-a lăsat pînă nu mi-a smuls geanta de sub braţ... Dar nu s-a uitat în ea... A trîntit-o într-o baltă... Apoi, cînd m-am aplecat eu s-o ridic, m-au tăvălit şi pe mine prin tină, butuşindu-mă cu pumnii, împingîndu-se şi butuşindu-se şi între ele... Erau mai multe acum şi erau din ce în ce mai pornite... Erau mînioase tare, încît eu am înţeles că nu voi scăpa uşor din încercuirea aceea... Dacă mergeam la deal, ele erau după mine ori se ţineau pe alături... «Haideţi, tu, să-i facem facerea, tot zicea una, nu vedeţi că i-i frică ! ?» «Nu mi-i frică, n-aveţi grijă ! am spus eu, cu toate că îmi era, mă uitam în stînga şi în dreapta, îmi dădeam seama că dacă le bruscam, dacă îmi puneam mintea cu ele, s-ar fi amestecat imediat şi bărbaţii în *conflict* şi-ar fi ieşit altceva. Dacă vreţi, vă *mîrlesc* pe toate !»... Chiar aşa am zis, vă rog să mă credeţi... «Dumneata, pe noi ?» a întrebat nevasta lui Onu lui Avram. «Da, eu pe voi, dar ce credeţi că n-am *sculă,* ca orice bărbat !» «Ai, da-i bleagă !» a zis alta, cu toată gura, şi cu un dispreţ nemaipomenit... Şi-atunci eu am izbucnit în rîs, dar nu din cauza vorbelor spuse de ea, ci pentru că mi-am adus aminte de cearta care avusese loc o dată la cămin între Mihai Moncea şi profesorul Grigorcea, pe care îl ştiţi... Crezînd că îl dă gata pe fostul ofiţer, profesorul Grigorcea i-a spus lui Moncea, pe un coridor, unde era plin de băieţi, că se culcă cu toate fetele de la cantină, ca «un dezmăţat şi ca un nemăsurat, ca un om fără morală !» «Culcă-te şi dumneata !» i-a spus fostul ofiţer bătrînului profesor... «Dar ce crezi, mă, i-a răspuns ăsta, că eu nu pot, crezi că n-am şi eu *sculă,* cum ai tu ? !» «Ai, da-i bleagă !» a mai zis Moncea, luîndu-i astfel piuitul, aşa cum mi l-au luat şi mie femeile acelea pietroase şi frumoase... Atîta doar că eu rîdeam cam mînzeşte, cam nu ştiu cum, dar rîdeam... «Asta-i bună ! am zis eu în cele din urmă. E nemaipomenită !» «O fi, au zis ele, dar cu *comitetul* ce faci ?» «Îl desfiinţez, şi gata !» «Cum aşa, îl desfiinţezi ? !» «Aşa, cum am spus, nici n-am vorbit pe nicăieri despre el, n-am *raportat* nimica !»... S-au domolit după asta, au lăsat-o mai moale, dar tot au venit cu mine pînă la sfat, să vadă lista comitetului, s-o rup în faţa lor !...“

„Bună treabă ! i-am spus eu rîzînd. Foarte bună !... Rezolvarea, mai ales, a fost excelentă, fiindcă altfel, dacă le luai prea tare, muierile acelea chiar că te dezbrăcau de izmene !...“

„Da, dar știți cine a mai pățit așa ceva, aproape așa, adică ! ?“

„Cine, domnule ?“

„Davîdov, din *Pămînt dezțelenit !*“

„Așa e, adevărat...“

„Dar romanul l-ați citit ?“

„Bineînțeles că l-am citit !... Știi că-mi place Șolohov !“

„Și mie îmi place, eu chiar cred că-i cel mai mare scriitor din lume !“

„Nu știu, trebuie văzut, trebuie cercetată și treaba asta !“

„Cum așa : trebuie cercetată și treaba asta ? !“

„Așa, cum am zis !“

„Trebuie, trebuie !... Păi dumneavoastră mereu aveți cîte ceva de adăugat la orice lucru, căutați altceva, nu-mi dau seama ce și mă mir de mine, că vă tot caut, ar trebui să vă cam las în pace !...“

Ne-am certat de-a binelea într-un rînd, nu atunci, cînd ne-am împiedecat de Șolohov, altădată, în toamnă tîrziu, cînd mi-a spus el cum l-a obligat pe un om, — „pe un aliat de-al nostru, că și aliații ăștia ai noștri, țăranii, sînt puși pe adunat, nu știu să deie, știu numai să ieie și să adune, precum hîrciogii, dacă nu mai rău !...“

„Dar lasă că le vin eu de hac ! a adăugat el, nu fără mîndrie, cu o infatuare groasă și cam slinoasă, care nu se potrivea de loc cu el, era ca o haină străină și urîtă, era mai nepotrivită decît *găoacea* din care sărise cîndva, nu chiar așa demult. Dar ce cred ei, ce cred dumnealor, c-o să mă tot închin și-o să mă tot rog pe la porțile lor ! ?... S-a isprăvit, s-a terminat !...“

„N-o lua chiar așa, de-a curmezișul ! i-am spus eu, cam rar și cam îndesat, nu-mi dădeam seama de ce, pentru că mă afectase felul cum se purtase el cu omul acela, ori pentru că manifesta prea multă independență în păreri. Ia-o mai altfel !...“

„Cum, tovarășul Jeler ?“

„Mai altfel, mai de-a dreptul !“

„Eu tocmai asta vreau s-o fac, s-o iau mai de-a dreptul !“

„Da, dar nu uita că lucrezi la sat și că ai de-a face cu țărani !“

„Și ce-i cu asta ? !... Ce, ei nu trebuie să se *încadreze ?*“

„Ba da !“

„Atunci ? !“

„E altă lume acolo și-ar fi bine să umbli altfel prin ea !“

„Cum, tovarășul Jeler, cum ? !“

„Mai cu grijă, mai altfel !“

„Am înțeles, am priceput !... Numai că dumneavoastră uitați că și eu sînt copil de țăran, nu vin de la Paris și nici măcar de la București, vin, am fost împins de *secetă* încoace, de-aci de la Moldova !...“

„Adevărat, dar acolo-i alt sat, e alt țăran, lucrurile stau altfel acolo !...“

„Cum adică altfel, dar ce, ai noștri nu cultivă grîu și păpușoi, nu țin vite și oi, țin, vedeți-vă de treabă, că nu-i nici o deosebire între ei și țăranii cu care mă lupt eu pe-aicea !...“

„Ba eu zic că sînt niște deosebiri, țăranul din Ardeal e mai altfel, e mai legat de pămînt, ține mai mult la vite — împarte mălaiul cu ele, dacă chiar vrei să știi ! — e mai harnic, dar e și mai conservator, cumva, fără a fi altceva, firește, e tot țăran și nu-i cu nimic mai presus decît alții, dar e mai altfel !...“

N-a fost de acord nici cu asta, atunci, mai tîrziu puțin a recunoscut anumite lucruri, din aceeași parte însă, de pe aceleași poziții vrăjmașe, față de sat, în genere, și față de satul transilvănean în special, fiindcă a trecut și printr-o asemenea fază, de ostilitate generală față de țăran și față de sat, care era înapoiat, — „ne atîrnă de picioare ca un pietroi, altfel, dacă n-ar fi înapoierea asta a țăranilor, și șovăielile lor, și scărpinatul lor după ureche, am fi gata cu socialismul în două cincinale !...“

„Ați avut dreptate, mi-a spus el atunci, cînd a recunoscut cîte ceva din ceea ce îi spusesem eu despre satul transilvănean, — între satul de aici și satul din Moldova au existat și există deosebiri multe și mari !... La noi, la Moldova, oamenii sînt mai săraci și mai altfel, au fost și sînt și acolo bogătani, dar e altfel, în timp ce aicea, în Ardealul acesta al dumneavoastră, pe care nici nu înțeleg de ce-l iubiți atîta, sînt chiaburi și reacționari toți !...“

„Cum așa ? !“

„Exact așa cum v-am spus : sînt bandiți toți !“

„Chiar toți ? !“

„Chiar ! Au gospodării mari și trainice, au case mari și vite multe, cămările le sînt căptușite cu șunci și cu table mari de slănină, iar ei sînt năsădiți și îndîrjiți, de ură și de dușmănie, ură față de regimul nostru și de dușmănie față de partid !... Aștia, dacă ar putea, ar trage cu tunul în noi, nu

cu puşca, ori cu mitraliera !... Din cauza asta nutresc eu o aversiune aşa de mare faţă de ei, pentru că sînt reacţionari, pentru că ne duşmănesc pe *noi*, pe comunişti, pentru că urăsc socialismul !..."

„Aversiunea ta, Vasile Pozdare, are alte izvoare, e născută din complexe şi din neîmpliniri, e soră bună cu anarhia şi cu pierderea de sine !..."

„Nu zău ? ! a făcut el cu sarcasm, nu cu ironie, cu un sarcasm dur şi greu. Şi care sînt izvoarele acelea, mă rog frumos, cum se zice pe-acilea, pe la dumneavoastră ? !"

„Sărăcia din care ai ţîşnit tu, mizeria în care ai trăit !..."

„Toţi am fost săraci, toţi am îndurat mizerie, tot poporul a dus-o rău şi-a trecut prin greutăţi mari, asta nu înseamnă că se urăşte pre sine însuşi !..."

„Nu, dar se poate întîmpla şi asta, să uite de sine însuşi !"

„Fiţi liniştit, eu n-am uitat de mine însumi, n-am uitat de unde şi cum am venit şi de ce am fost trimis la ţară, lucrul ăsta din urmă fiind cel mai important !... Restul e teorie goală, e vorbă în vînt, e justificare tipic mic-burgheză !... Ăsta-i izvorul tuturor oportunismelor, dacă îmi daţi voie să vin şi eu cu un *izvor* !..."

8

Pe urmă, după ce a fost exclus din partid, dar nu imediat, la un an de zile după asta, a venit şi mi-a spus că am avut dreptate, — „în unele privinţe, numai în unele, altfel, în altele, aţi scăldat-o şi dumneavoastră, aşa cum au scăldat-o şi alţii, zicînd că sînt ceea ce nu erau şi nu vor fi niciodată !..." Atunci, în timpul discuţiilor care au precedat excluderea, s-a comportat bine, nu s-a îndoit de loc, n-a vrut să recunoască nici o greşeală, înrăutăţindu-şi şi mai mult situaţia, îndîrjindu-i pe toţi, — dar mai ales pe cei de la regiune, un secretar, Ion Vlaica (fostul şef al comisiei care îl exclusese pe Rîşnoveanu), şi un instructor, Lucian Berbencea, care aveau sarcina să rezolve problema aceasta, s-o ducă la bun sfîrşit şi să raporteze pe urmă cum au decurs lucrurile.

„...Cum, tovarăşe Pozdare, zicea Ion Vlaica în răstimpuri, uitîndu-se lung la Vasile, chiar nici o recunoaştere,

nici o autocritică, nici un crîmpei de analiză ? !... Păi atunci, dacă-i aşa, ce fel de comunist eşti dumneata, ce fel de comunist ai fost, pentru că nu mai eşti şi nu vei mai fi comunist niciodată ! ?..."

„Atunci, de ce mă mai discutaţi ? întreba Pozdare, imperturbabil, speriindu-i pe toţi prin calmul acela al lui şi prin asprimea vorbelor pe care le rostea. De ce nu mă trimiteţi în Siberia, dacă nu mai aveţi nevoie de mine ? !... Ori la Jilava, ori la Aiud ? !..."

„O să ajungi tu şi acolo ! zicea Lucian Berbencea, albindu-se şi învineţindu-se, de mînie şi de ruşine, fiindcă el era rudă cu Vasile, îi era cumnat, iar ei, Berbencenii, erau în ascensiune atunci, urcau, suiau cu toţii, — „cu toţii şi din toate părţile", cum spunea Pozdare. — O să ajungi la periferia societăţii, o să devii un simplu gunoi social, nenorocitule, eşti aşa ceva !..."

„Tovarăşe secretar, spunea Pozdare cu smerenie, cu o smerenie plină de sarcasm, bineînţeles, opriţi-vă omul, să pot zice şi eu ceva !..."

„Zi-i, tovarăşe, dacă vrei să zici, stăruia secretarul, spune ce-ai făcut pe-acolo, pe «la ţară», deoarece ai făcut destule şi-ar fi cazul, acum, în ceasul al cincisprezecelea..."

„Nu în ceasul al unsprezecelea ?" a întrebat Vasile cu aceeaşi smerenie şi cu acelaşi sarcasm.

„Nu, al cincisprezecelea, a răspuns secretarul, şi-ar fi bine să nu mă mai tot întrerupi, dacă vrei să scapi cu bine din împrejurarea asta !... Vrei sau nu vrei ? !"

„Vreau, tovarăşe secretar, sigur că vreau !"

„Atunci fă-ţi autocritica aicea, faţă de adunarea generală !..."

„Îi musai să mi-o fac ?"

„Nu-i musai, dar dacă sînt lipsuri trebuie să fie şi autocritică !... Unde am ajunge dacă şi-ar face fiecare de cap ? !"

„Nicăieri !"

„Păi atunci ? !... De ce nu recunoşti ce ai făptuit ?... Pentru că ai făptuit nişte fapte pe-acolo, te-ai dedat la forţări masive, ai strîns prea tare şurubul !..."

„Cum aşa : prea tare ? !... Va să zică trebuie strîns, e nevoie şi de *şurub* ? !"

„Este, e nevoie, dar..."

„Dar ce ? !... Ba trebuie, ba nu trebuie !... Mie, cînd am fost trimis să lucrez la ţară, mi s-a spus să aplic acolo spi-

ritul inflexibil al proletariatului !... Şi eu aşa am făcut !... N-am umblat cu demingenele după mine, ca alţii, dacă am avut ceva în servietă, am mîncat, dacă nu, m-am uitat !... Şi-am dormit pe unde am putut şi-am scrîşnit şi am răbdat, gîndindu-mă numai şi numai la îndatoririle şi la sarcinile mele de activist de partid, deoarece eu am fost şi sînt activist, am fost, sînt şi voi fi revoluţionar şi comunist, chiar dacă o să mă daţi afară din partid !... Puteţi să-mi faceţi orice, puteţi să mă batjocoriţi, puteţi să mă persecutaţi, puteţi să mă ostracizaţi, dar de convingerile astea ale mele nu mă puteţi desface nicicum, nici dacă daţi cu tunul în mine !..."

Situaţia era cam bolmojită, era încîlcită, dar nu din cauza lui Pozdare, nu numai din cauza lui, fiindcă a contribuit şi el la înrăutăţirea ei. La mijloc erau alte probleme, mai mari şi mai complicate, inevitabile, într-un fel. Unele le cunoşteam, despre altele nu ştiam nimic. Fapt e că între primul secretar al regiunii, Alfred Grofşoreanu, şi Vasile Pozdare, simplu activist de partid, exista o duşmănie, în cadrul căreia se manifesta fiecare după cum îi era felul, — „şi după posibilităţi, cum avea să spună Pozdare mai tîrziu, deoarece eu nu puteam să-l dau pe el afară din partid, dar el a putut să mă dea pe mine afară, din partid şi de peste tot, aruncîndu-mă într-un pustiu fără seamăn de mare, pentru ca pînă la urmă..."

„Dar ce-i cu treaba asta, tovarăşe Vlaica ? l-am întrebat eu pe secretarul regional. De ce se stăruie atîta ? !"

„Îţi explic eu, lasă, mi-a răspuns Vlaica, om cumsecade altfel, dar cam prudent, cam mlădios (făcea parte dintre oamenii care au o anumită personalitate, atîta timp cît au o funcţie, devenind apoi, cînd n-o mai au, şterşi şi anonimi, de parcă nici n-ar mai exista pe lume), — te-aş ruga, deocamdată, să vorbeşti cu căposul şi cu berbecosul ăsta de Pozdare s-o lase mai moale, să spună şi el ceva mai acătării, să-şi facă autocritica, să ne ajute şi el cumva, şi-atunci poate că nici nu-l excludem !..."

„Bine, o să vorbesc cu el, dar de ce trebuie neapărat să-şi facă autocritica ?"

„Întrebi, mi-a spus Vlaica destul de tăios, de parcă n-ai ştii cum decurge şi cum curge viaţa de partid, parcă ai fi venit de nu ştiu unde !... Da-i simplu : *şeful,* tovarăşul Grofşoreanu, se face foc şi pară cînd aude de Pozdare ăsta al dumitale !..."

„De ce numai al meu ? !"

„De ce, de ne ce, dar vorbește cu el, dacă vrei, dacă nu, nu vorbi și nu mă mai întreba nimic, că tot nu-ți spun nimic !...“

L-am căutat pe Vasile și l-am sfătuit s-o lase mai moale, să fie și el mai mlădios, — „măcar o dată în viață !...“ — pînă trece de hopul acela, — „pe urmă vedem noi ce facem !...“

„Care *noi* ?“ a întrebat el într-un anumit fel, cu sarcasmul lui obișnuit, de om pus pe harță, certat sau gata să se certe cu toată lumea, — „în măsura în care lumea asta nu e așa cum ar trebui să fie !...“

„Noi amîndoi, am zis eu cît se poate de împăciuitor, fiindcă destinul, sau împrejurările obișnuite ale vieții, *seceta* sau umbra secetei ne-au legat laolaltă mai tare decît s-ar putea crede !...“

„Da, ne-au legat, dar acum, în situația concretă în care ne aflăm, nu mai sîntem legați în nici un fel !“

„De ce n-am fi, la urma-urmei ? !“

„Așa, pentru că sînt împrejurări, mai ales în ziua de azi, în frumoasa și dreapta noastră orînduire, în care rămîi singur-singurel, mai singur decît dacă te-ai afla într-un pustiu !...“

„Văd că nu-i așa, văd că eu vin la tine și că tu o faci pe țeposul !“

„N-o fac, să știți, dar nici pe lînosul n-am de gînd s-o fac, n-am de gînd, altfel spus, s-o las mai moale, cum ați binevoit să mă sfătuiți...“

„Dar de ce, mă, de ce ? !“

„Am eu motivele mele, n-o fac din ambiție pură și prostească, să știți !“

„Spune-mi-le și mie, dacă-i așa, se schimbă treaba !...“

A tăcut și s-a uitat lung la mine, lung și întrebător.

„Sînteți cu *artileria grea* cumva ?“ a zis el pe urmă, fără a lua ochii de pe mine.

„Nu sînt cu nici o artilerie, am răspuns eu, și nici nu pricep ce vrei să zici ! ?“

„Vă cred !... Acum v-am crezut !... Ați fost sincer !...“

Îmi era superior în clipele acelea, știa mai mult decît mine, dar nu numai din cauza asta, ci și pentru că intuise mai bine și mai în profunzime anumite tendințe, pentru că neîndurările lui, — și bănuielile, încrîncenările, și cinstea lui, și setea lui de dreptate — îl ajutaseră să vadă exact, pînă în străfunduri, situația în care se afla, care părea atunci fără ieșire.

„Nu vă miraţi şi nu vă supăraţi, a mai spus el, dar adineauri a venit unul şi mi-a suflat la ureche (eram la closet şi eu, ca omul) să fiu atent, că *ăştia* pun în mişcare artileria grea, fac pregătiri intense !...“

„Care *ăştia ? !*“

„*Aştia,* alde dumneavoastră !“

Mi-a povestit, să mă îmbuneze dar poate şi pentru că faptul îl amuzase şi îl impresionase, cum îi ceruse voie Lucian Berbencea lui Ion Vlaica, să-şi facă şi el nevoile alături, cum se scuzase el, — „pentru că se pişa alături de *şef,* vă rog să mă iertaţi...“

„Veceul e veceu, nu-i aşa, a continuat Vasile, veselindu-se şi luminîndu-se, cît era el de pîrjolit şi de ars — pisoarul, tot aşa, e bun public, cum se zice, dar să vii şi acolo şi să te scuzi faţă de *şef* : «Nu vă supăraţi, tovarăşul Vlaica...», e prea de tot, e mai mult decît simplă slugărnicie !... E dependenţă feudalo-sclavagistă, e ceva ce nici nu poate fi numit, dacă pînă şi acolo, la closet, vii şi spui : «Nu vă supăraţi, sînt şi eu pe-aicea, am şi eu ce are fiecare om şi trebuie să fac ce face fiecare om din cînd în cînd !»... Aşa ceva nu poate să-şi imagineze nimeni, asta cred că nu s-a întîmplat niciodată, nicăieri în lume !...“

Altceva n-a vrut să-mi spună, nici n-a mai avut cînd, a fost chemat în sală, toţi am fost chemaţi în sală, participanţi şi invitaţi, unde s-a desfăşurat apoi, respectîndu-se în aparenţă toate normele de partid, o mică şi prea frumoasă înscenare, una din acţiunile acelea bine şi cu pricepere puse la punct, în urma cărora au rămas şi rămîn sfărîmături de gînduri şi cioburi de suflete, dar asta nu ne mai interesează atît de mult, de parcă s-ar lua cineva după noi, din urmă, parcă am fi hotărîţi să dărîmăm tot ce se află înaintea noastră, parcă noi înşine am fi sortiţi dărîmării, — „autodărîmării şi autodevorării !...“

„Chiar aşa, da, am zis eu, în timp ce mă uitam la sală, cum se regrupa, cum căpăta un anumit cheag şi o anumită alură, mai fermă, mai dură, — nu se poate merge şi altfel înainte, fără asemenea sincopări, fără asemenea hopuri artificiale ? !... De ce zicem, pe de o parte, că omul e principalul şi ultimul scop al tuturor acţiunilor noastre, iar pe de altă parte îl îngenunchem şi îl umilim în fel şi chip ? !... De ce l-am luat pe acest Vasile Pozdare de la strung ? !... De ce l-am aruncat pe nu ştiu ce coclauri, fără nici o pregătire, fără nimic ? !... Ca să avem de ce să-l judecăm acum ! ?...“

„Reluăm discuțiile, tovarăși ! a spus Ion Vlaica, mai grăbit și mai ferm, mai tăios și mai hotărît decît fusese în scurta discuție pe care o avusese cu mine (pînă și statura i se schimbase în clipele acelea, era mai înalt și el, mai semeț și mai cutezător). — Tovarășul Vasile Pozdare e întrebat încă o dată dacă mai are ceva de spus, față de faptele pe care le-a făptuit, față de lucrurile care i se impută ?"

„Dar cine mă întreabă ?" a răspuns Vasile dintr-o parte.

„Cum cine ? !... *Noi !*"

„Care *noi ?... Noi* regele Mihai întîiul sau *noi* tovarășul Vlaica Ion ? !"

Secretarul s-a mîniat, s-a precipitat și mai tare, a scăzut, a crescut, dar nu și-a dat drumul, s-a stăpînit, era om cu experiență, știa cum trebuia dusă pînă la capăt o asemenea muncă.

„...Tovarășul Pozdare, a zis el, mai rar dar și mai tăios, mai aspru — eu aș spune să lăsăm spiritele de glumă pentru alte împrejurări !... *Noi,* prezidiumul, am discutat și am stabilit să-ți mai dăm o dată cuvîntul, să nu încălcăm în nici un fel democrația de organizație !..."

„Asta era, așadar ? !"

„Bineînțeles !... Democrația e un lucru esențial, peste care nu avem voie să trecem !..."

„Pe care o puneți în practică numai după ce ați luat hotărîrile care vă convin !... Cum se zice, întîi tăiați și-abia după aia măsurați !..."

„Tovarășul Pozdare, să nu deviem și să nu facem nimănui procese de intenție !... Spune-ne mai bine dacă nu ți-ai revizuit părerile, deoarece *noi* te ascultăm cu plăcere, sîntem, cum se zice, la dispoziția dumitale !..."

„Părerile nu mi le-am schimbat, a spus Vasile în urma lui, cu mai puțin sarcasm, dar de vorbit aș vorbi !... Există un aspect asupra căruia nu s-a stăruit, care n-a fost pus în discuție, propriu-zis !..."

„Poftește, poftim ! a spus secretarul. Ai cuvîntul, dar să fii concret și nu prea lung, deoarece *noi,* îți dai seama, mai avem și alte treburi !..."

Pozdare a ieșit încet în față și a spus, rar și cam tare, că motivul principal, — „cauza adevărată, pricina-pricinilor !..." pentru care era pus el în discuție — nici nu fusese amintit acolo și că el, motivul acesta, nu avea nimic de-a face cu munca lui de activist, — „cu calitatea acestei munci !..." — ci era legat de faptul că el se atinsese de un

anumit neam de oameni, dintr-un anumit sat, oameni pe care nu-i supărase nimeni, de ani de zile, dimpotrivă, îi bucuraseră și îi corcoliseră toți, încît ei, — „neamul acesta renumit !...“ — ajunseseră stăpînii absoluți ai satului aceluia depărtat și nu prea, — „există șosea asfaltată pînă acolo, nu pînă în centrul satului, pînă la capătul unei anumite uliți !...“ Dacă vroiau ei să se achite de obligațiile pe care le aveau față de stat, se achitau, dacă nu vroiau n-o făceau. Dacă vroiau ei să-l schimbe pe șeful de post, sau pe primar, sau pe directorul școlii, sau pe responsabilul bufetului — îl schimbau, puneau un om de al lor sau pe unul care le era devotat și supus. Asta pentru că neamul ăsta era unul și același cu neamul din care se trăgea Alfred Grofșoreanu, primul-secretar al regiunii. De aceea se asfaltase șoseaua care ducea spre satul acela, — „ca să nu umble tovarășul prim prin toate hîrtoapele, să meargă pe asfalt, ori de cîte ori dorește să-și vadă rubedeniile...“

„...Eu nu zic că munca mea se situează în afara oricărei discuții, a spus Pozdare în încheierea abruptului și sarcasticului său cuvînt — zic numai că motivele reale acestea sînt, pe care le-am amintit !... E vorba, după cum își poate da seama oricine, de un vechi și cam dubios abuz de putere, e vorba de convingerea pe care o au unii, care își închipuie că pot să-și permită orice și că edificarea socialismului începe și se sfîrșește cu ei !... Felul acesta de a fi al unor asemenea oameni nu are nimic de-a face, de fapt, cu orînduirea noastră, ține, mai degrabă, de feudalism, deoarece numai în cadrul orînduirii aceștia putea să-și închipuie oricine, un mic și neînsemnat satrap local, că el e buricul pămîntului !... Dar astăzi, în condițiile luptei pentru afirmarea revoluționară a omului, nu mai e posibil așa ceva, nu trebuie să mai fie !...“

Ultimele vorbe nici nu i le-au mai luat în seamă, așa de tare s-au repezit toți la el, încercuindu-l cu întrebări și cu înfierări, copleșindu-l cu proteste și cu vehemențe, care mai de care.

„Nu se poate, tovarăși ! spuneau nemulțumiții, între care se afla, se înțelege, și Lucian Berbencea, cumnatul lui Vasile. E inadmisibil !... În loc să-și facă autocritica, individul acesta, căruia nici nu-i pot zice tovarăș, se dedă la ponegriri !... Discută el activitatea tovarășului Grofșoreanu ! ?... Dar cum de îndrăznește ? !... Cum de cutează ! ?... Păi noi,

tovarăși, partidul nostru și statul nostru, luptă și fac sacrificii pentru modernizarea drumurilor, care drumuri sînt ale noastre ale tuturor !... Și ce dacă-i cinstit Pozdare ăsta ? !... Ce, noi nu sîntem ! ?... Sîntem, dar uite că noi nu ne dedăm la asemenea ticăloșii !... Ceea ce înseamnă și de unde se poate deduce !..."

Abia atunci am înțeles ironia lui Pozdare, privitoare la *artileria grea*. Nu avea dreptate, de fapt, fiindcă nu era vorba de nici o *artilerie*, era vorba, dimpotrivă, de un fel de *galerie*, de un cor aproape antic, de un ecou spart și risipit al vechilor și renumitelor coruri antice, pentru că asemenea manifestări, — „aproape colective, mai mult zoologice decît lucide !..." — sînt urîte și murdare, avînd ceva din surparea unor pămînturi sau din revărsarea unor ape. De obicei, ele sînt alcătuite din oameni slabi și neîmpliniți, din fel de fel de ciurucuri sociale, alcătuind nu o dată majorități false, care nu au nimic comun cu adevărul și cu combativitatea, fiind, dincontră, întruchiparea însăși a mimetismului și a slugărniciei. Cei ce își dau drumul pe asemenea tobogane nu au nici o opinie, drept pentru care se uită înainte de asta la cel ce conduce ședința, pipăie pulsul mai întîi, să vadă ce se așteaptă de la *sală*, ce trebuie făcut, ce e dorit acolo, lansîndu-se abia după aceea în combativități, întrecîndu-se și completîndu-se între ei, cîntîndu-i în strună celui mai mare și mai tare, dincolo de cinste și de orice adevăr. La o adică, asemenea coruri se dezlănțuie singure (deși nu sînt excluse nici „organizările prealabile"), lovind orbește acolo unde li se spune că trebuie lovit, ori unde înțeleg ele că e bine (și folositor) să lovească, nemaiținînd seama de omul în cauză, călcînd totul în picioare, tropotind cu hergheliile vorbelor peste gînduri și peste sentimente, culcînd totul la pămînt, cum s-a întîmplat și în cazul lui Pozdare, cum nu se putea să nu se întîmple, mai ales după ce a vorbit el așa cum a vorbit.

„...Dar se poate, tovarăși ? ! ziceau și repetau cei ce se ridicaseră cu vehemență împotriva lui, vorbind deodată sau pe rînd, completîndu-se și sprijinindu-se, ridicînd nivelul de combativitate al ședinței. E admisibil așa ceva : să discutăm noi activitatea tovarășului Grofșoreanu ! ?... Să ne lansăm noi în aprecieri eronate și subiective ? !... Să venim noi cu nu știu ce insinuări, ca să ne ascundem în felul acesta după degetul cel mic ! ?... Păi dacă astăzi facem asta, dacă astăzi discutăm munca tovarășului nostru Grofșoreanu, care

se sacrifică pentru noi toți, atunci mîine ce vom face ? !... Da, chiar așa, mîine vom discuta munca și viața tovarășilor noștri scumpi și dragi din conducerea supremă, tovarăși !... Dar asta-i curată anarhie, care anarhie nu trebuie să fie !... Pentru că anarhia nu poate produce decît asemenea exemplare umane, cum este acest Vasile Pozdare, care nu mai are, tovarăși, ce căuta în mijlocul nostru !... Locul lui Pozdare e la periferia vieții !... Acolo trebuie să stea el, între ciurucuri și între gunoaie !... Deoarece *noi*, tovarăși, partidul și statul nostru !... Și orînduirea noastră bună și dreaptă !... E făcută pentru oameni, numai pentru ei !..."

Excluderea lui Vasile Pozdare din partid devenise, după o asemenea desfășurare de forțe și de idei (care a durat două ore și șaptesprezece minute, m-am uitat dinadins la ceas), o simplă formalitate, ținînd de numărarea voturilor, — „dovadă incontestabilă a combativității organizației de bază, care s-a dezis și s-a delimitat, în chip partinic, de un element străin de revoluție și de spiritul vremurilor noastre, pe care nu-l poate înfrînge nimeni, deoarece popoarele, cum zice tovarășul Stalin, și-au luat soarta în propriile lor mîini !..."

9

„...Așa a fost să fie ! a spus Vasile mai apoi, cînd mi s-a mărturisit. Nu există fatalitate, sînt de acord cu dumneavoastră în privința asta, nu există destin și predestinare, dar dacă e să se petreacă ceva, se petrece, fără greș, mai cu seamă astăzi, în minunata noastră orînduire, care va fi așa cîndva, deocamdată însă e așa cum e !... Dacă n-ar fi fost *seceta*, eu n-aș fi venit încoace, împins de foame și de moarte !... Nici nu trebuie să te lansezi în cine știe ce analize, ca să-ți dai seama de frămîntările care s-au produs aicea, la noi și în împrejurimi !... Pentru că înaintea secetei a fost războiul, și *întoarcerea armelor*, și continuarea lui !... Iar mai apoi, după *seceta* care m-a adus pe mine încoace, s-a ivit o altă *secetă*, mai neiertătoare, al cărei principal izvor a fost și este lipsa de timp, graba, dorința de a face totul, dintr-o dată !... Asta și o anumită imitare a lumii, o copiere a ei, care nu a fost și nu este favorabilă frumosului și sensibili-

tăţii !... Nu ştiu cum să zic, să nu mă înţelegeţi greşit, dar eu am început să mă întreb dacă am fost *noi* pregătiţi, cu adevărat, pentru toate lucrurile de care ne-am apucat, dacă nu ne-am apucat cumva de ele fiindcă au venit ele peste *noi,* ni s-au aşezat deodată în faţă ? !..."

„E o întrebare, într-adevăr, i-am spus eu încet, dincolo de ea însă, nu ştiu nici eu cum să zic, dar parcă ar sta o justificare, parcă ai vrea să cauţi, în afară, motivări şi justificări pentru tot ce s-a întîmplat cu tine ! ?"

„Greşiţi, a spus el numaidecît, cu aceeaşi stăpînire de sine însă — greşiţi mult şi adînc, pentru că eu n-am nevoie de justificări, n-am fost şi nu sînt — şi nici nu voi fi ! — omul motivărilor şi al justificărilor !... E vorba de altceva, e vorba de înţelegerea împrejurărilor prin care am trecut şi trecem, care n-au fost blînde de loc, dincontră, au fost şi sînt nemiloase şi dure !... Şi eu nu cer blîndeţe, nu, eu însumi am provocat şi am militat pentru duritate, pentru exigenţă, pentru intransigenţă !... Şi nici acum nu mi-am schimbat gîndurile şi planurile, dar de întrebat am început să mă întreb, — e rău, e bine, nu ştiu, dar mă întreb ! ? — de ce s-au petrecut aşa unele lucruri, de ce n-au decurs altfel ? !... De ce am pornit-o *noi* la drum aşa de repede, cu o grabă aşa de mare, de parcă s-ar fi luat cineva după *noi,* din urmă ? !... Lăsaţi, nu mă întrerupeţi şi nu mă dădăciţi, — o fac eu însumi, deşi mi-i greu ! — nu-mi spuneţi că era normal şi că o revoluţie nu se face cu planificări exacte, în linişte şi fără zbateri, fără violenţe chiar !... Aşa e, ştiu şi eu lucrul ăsta, şi dacă îmi pun întrebări, totuşi, n-o fac pentru că m-am speriat ori pentru că nu aş înţelege inevitabilitatea unor zbateri !... Nu, întrebările mele merg spre ceea ce a fost şi este artificial în acest fenomen, spre ceea ce e în plus, spre ceea ce am luat *noi* de-a gata, fără să mai analizăm lucrurile !..."

„Înţeleg ce vrei să zici, i-am spus eu, situîndu-mă în opoziţie faţă de el, din obişnuinţă mai mult, în virtutea unei *inerţii ideologice,* fiindcă altfel eram de acord cu el, de aceea îl ascultam cu interes, mai ales că el vorbea de parcă aş fi vorbit eu însumi, cum s-a mai întîmplat şi după aceea, de nenumărate ori — dar dreptate nu pot să-ţi dau, nici măcar aşa, de formă !..."

„De ce ? a întrebat Pozdare, mai mult îndurerat, decît mînios, fiindcă el a avut şi această calitate, de a suferi pentru „problemele mari ale lumii", mai mult şi mai adînc de-

cît ar fi suferit pentru „necazurile personale". Mă înțelegeți dar nu-mi dați dreptate ! ?... De ce ?"

„Pentru că nu ai dreptate, pentru că ai fost și ești înclinat spre exagerări, ești fanatic din fire și ești înclinat, ca orice fanatic, să sari de la o extremă la alta, aceasta fiind și rămînînd esența fanatismului : extremismul, intoleranța, nimicirea reflecției și excluderea rațiunii din orice acțiune, indiferent de partidul și ideologia în numele cărora lucrezi !..."

„Cum așa : indiferent ? a întrebat el, lăsînd la o parte cercetările în care abia intrase, devenind cum fusese de multe ori pînă atunci, cum avea să mai fie : nemilos și neîndurător. Vreți să spuneți că nu e nici o deosebire între un fanatic de-al nostru și un fanatic de-al legionarilor, să zicem ? !"

„Nu-i totuna, e clar, dar de întîlnit ei se întîlnesc pe undeva !..."

„Pe unde, tovarășe Jeler ? !"

„Pe terenul și în locul unde curg și se întîlnesc, contopindu-se și înfrățindu-se în voie, pentru că terenul acela e *al nimănui*, toate excrescențele sociale și politice, toate degenerările, rugina tuturor îmbătrînirilor, care clocotesc apoi ca niște lave vulcanice, locurile acelea, ca atare, fiind și devenind vulcani ai conservatorismului, ai *vechiului* și ai învechitului, născînd tensiune și amenințare în lume, pe deasupra și pe dedesubtul tuturor orînduirilor, te rog să mă ierți pentru că m-am lansat în asemenea comparații !..."

„Vă iert ! a zis el rar și încet. V-am iertat !..."

A tăcut mult timp după aceea, iar eu n-am mai stăruit, n-am mai zis nimic. Îmi era teamă de el în clipele acelea, acesta-i adevărul, așa cum ți-i teamă de tine însuți cîteodată, cînd te avînți prea puternic, — împins de luciditate sau de vreo nemulțumire — pe panta judecăților critice. Teama aceasta nu ținea de felul meu de a fi, era parte din lințoliul care plutea atunci peste toate lucrurile, fiindcă nu o dată te pomeneai suspectîndu-te pe tine însuți de lipsă de intransigență, de scădere a spiritului revoluționar, de înclinații de dreapta sau de stînga, — cele de dreapta erau mai des pomenite — de șovăială și de împăciuitorism, de „insuficient devotament și de insuficientă loialitate față de Uniunea Sovietică, eliberatoarea noastră, și față de genialul și nemuritorul Stalin, farul întregii omeniri !..." Nu o dată, teama aceasta, și suspiciunea, bănuiala cea mai înveninată, se strecurau nu numai între tovarăși de gînd și de luptă,

dar și între gîndurile cele mai intime ale oamenilor, între propriile tale reflecții, risipindu-le și denaturîndu-le, aruncîndu-le în prăpastia disprețului pe unele dintre ele, pe cele mai vii, lăsîndu-le pe celelalte să plutească în nesiguranță pe apa neliniștii și a suferinței.

„Sînt aproape sigur, i-am spus eu lui Pozdare, dacă am văzut că el tace și tot tace, — că m-ai catalogat cumva, ori m-ai făcut deviaționist, ori dușman, ori vîndut dușmanului de clasă ! ?"

„Ba nu, a zis el încet, răsucindu-se cumva, pe dinăuntru, făcînd eforturi mari și grele, să se desfacă de propriile lui gînduri, — n-am spus nici una, nici alta, oi fi eu troglodit și mai nu știu cum, dar nici chiar așa nu sînt !..."

„Bine, dar ce ai spus ? !" am stăruit eu, din aceeași parte a lucrurilor, dinspre suspiciune, de către înstrăinare.

„Am spus altceva, vă povestesc eu altădată !..."

S-a întors, cu un fel de violență, la ceea ce ar fi vrut să-mi spună mai înainte, — la împrejurările în care fusese trimis el „la țară", care fuseseră dominate de un „impuls puternic dar și artificial..."

„Mult prea artificial, adică, vreau eu să zic, dominat de o grabă mult prea mare !... Au făcut alții lucrul acesta, hai să-l facem și noi !... Cam ăsta a fost raționamentul, cam așa s-a procedat !... În ce mă privește, să știți că abia acum v-am dat dreptate în legătură cu ceea ce mi-ați spus despre sat, atîta cît mi-ați spus, pentru că nici dumneavoastră nu ați avut vreme de cercetări, le-ați rezolvat pe toate din mers, ca și mine, ca și mine atunci, deoarece acum, de cînd am fost dat afară de peste tot, din partid și din munca de partid, am timp berechet !... Îl și folosesc, nu-i vorbă, fac ceea ce ar fi trebuit să facă alții cu mine, înainte de a mă face activist de partid, înainte de a-mi pune în spate niște sarcini pentru care nu eram pregătit !..."

„Adică ? !"

„Citesc, tovarășu' Jeler, mă documentez și mă clarific asupra problemelor acestora, ideologic dar și literar !... Am parcurs o bibliografie enormă, o parcurg încă, am citit și-am recitit ce-a scris Lenin despre treaba asta, îl citesc pe Stalin acum și-mi caut și altfel de cărți, de literatură populară !... Le fac pe toate ca într-o aducere aminte, tîrziu dar nu și fără rost !... Nevastă-mea, Nuța, mă tot întreabă de ce fac asta, ce rost are ? !... Și eu i-am spus și-i spun că are rost și cred

că n-am greșit și nu greșesc de loc !... E adevărat că nu mai sînt activist și nici măcar membru de partid nu mai sînt, dar asta nu înseamnă că n-am voie să mă clarific în problemele astea și că trebuie să merg înapoi, nu înainte !... De ce aș merge înapoi, de ce nu mi-aș urma, adică, drumul meu propriu, care nu poate fi decît suitor ? !... Pentru că am intrat în conflict cu niște profitori ai revoluției ? !... Dar asta, socotesc eu, abia trebuie să mă îndemne la muncă și la cinste, la învățătură și la instruire !... Altă învățătură nici n-am tras din tot ce s-a petrecut cu mine, fiindcă excluderea, ați văzut și dumneavoastră, n-avea nimic de-a face cu esența problemelor, ținea de o chestiune incidentală !... Altora care au făcut și fac și-acum silnicii și prostii nu le-a zis și nu le zice nimeni nimic !..."

„Așa e, din păcate, dar cu neamul acela ce-a fost, cu Grofșorenii ?"

„Nici nu-i cheamă așa, să știți, în sat sînt porecliți «ai lui Cacă-te-Ioane», iar de chemat îi cheamă Bîscă !..."

„Asta o știam, cu Bîscă, dar cealaltă treabă n-o cunoșteam !..."

„E adevărată însă, nu-i bîrfă, că sînt și din astea pe sate, știți dumneavoastră !... Se zice — asta-i originea poreclei ! — că un străbunic de-al lor stătea într-o iarnă după un gard și-și făcea nevoile, iar popa trecea pe-acolo, cu căldărușa cu apă sfințită, că era chiar de Bobotează... Îl vede pe rumîn după gard și-i zice bună-ziua... «Bună-ziua, Ioane !», zice popa, dar ăla, crezînd că popa l-a întrebat ce face, i-a dat alt răspuns... «Mă cac, părinte !», a zis el... «Cacă-te, Ioane !», a zis popa, rîzînd... După aia așa au fost porecliți toți : «ai lui Cacă-te-Ioane»... Astea, însă, sînt legende, sînt povești, pentru că oamenii nu mai rîd de mult de porecla asta, dar lor nu le place, ar vrea s-o îngroape, mai cu seamă acum, de cînd s-au săltat și ei, de cînd au «luat puterea în sat», cum zicea un om de-acolo, de nu mai poți să te miști din cauza lor !... «La noi, aicea, zicea un alt om, dacă nu dai de unul de-al lui Bîscă, te lovești de unul de-al lui Cacă-te-Ioane !»... Asta încă n-ar fi nimic, dar ei, îndeosebi de cînd e Grofșoreanu prim-secretar, și-au luat nasul la purtare, terorizînd, pur și simplu, satul, avînd privilegii absolute, achitîndu-și cotele, dacă vroiau, plătindu-și impozitele, dacă erau bine dispuși, făcînd, într-un cuvînt, ce vroiau, situație cu care eu nu m-am împăcat de loc, drept pentru care am intervenit să se aplice legea !... Mi s-a atras atenția din toate

părțile să nu mai amestec, să nu-mi aprind paie în cap, să nu-l stîrnesc pe tovarășul Alfred, că-i răzbunător, dar eu uite că n-am ținut seama de nici un sfat și-am acționat așa cum am crezut eu că e bine !... Și nu regret de loc, drept să spun, că m-am luat de piept cu clanul la al lui Cacă-te-Ioane, cu gașca la care au aderat și rubedeniile mele, tovarășii Berbenceni !..."

„Și totuși, nu te încearcă nici un regret, nu-ți pare rău de nimic ? !"

„Ba bine că nu ! Îmi pare rău de multe și-ntre lucrurile de care îmi pare rău, stă un anumit fapt, o întîmplare cumplită și de neînțeles !... Asta s-a petrecut într-un sat în care am avut dificultăți mari cu strîngerea cotelor !... Eram, atunci, între ciocan și nicovală, fiindcă primeam mereu telefoane, eram somat de cîte trei ori pe zi, să isprăvesc odată cu treaba aceea !... Și eu îi dădeam zor, dar era greu tare, recolta fusese compromisă, recolta de grîu, mai ales !... Nu putea fi vorba de reduceri, nici măcar cu un sfert de procent !... Trebuia dat, trebuia adunat, trebuia trimis !... În contextul ăsta, asupra căruia nici nu insist, fiindcă nu vreau să-mi justific isprava, a venit la mine un om cam la vreo cincizeci de ani și mi-a spus că el n-are grîu, a dat ce a avut, a însămînțat ce i-a mai rămas, și-acum, dacă eu vroiam să iau ceva de la el, să-i iau sufletul, ori să-l iau pe el, dacă nu !... «N-am nevoie de tine și nici de sufletul tău, i-am spus eu, am nevoie de grîu !... Și nu eu am nevoie, au nevoie muncitorii, la oraș !...» «Dar tu ce ești, mă ?» «Sînt activist de partid, și-apoi...» «Și-apoi ce !» «Să nu-mi zici mă, asta e, să vorbești cuviincios !...» «Așa s-ar cuveni, așa ar trebui să vorbești și tu, mă, voi toți ar trebui să fiți cuviincioși...» În sfîrșit, nu insist, cum spuneam... Fapt e că l-am pălmuit, cînd nu s-a așteptat nici el și nici mie nu-mi era gîndul la asta... L-am lovit cu palma, încet și de aproape... Iar el nici nu s-a clintit, a tăcut, a dus mîna la obraz, l-a pipăit, ca într-o aducere aminte, pe urmă s-a întors și-a plecat, mergînd, vă rog să mă credeți, cu pasul tatii, tîrînd puțin un picior, clătinînd ușor din cap, tot ca într-o nedumerire !..."

„Dar poate că și el era de vină, omul acela ! ? am zis eu într-un tîrziu, după ce s-a recules el, zbătîndu-se pe loc, ca o pasăre rănită, ca un vultur legat. Dacă a văzut că ești necăjit, trebuia să te lase în pace, oricum !..."

„Oricum ! ?... Nici un oricum !... Omul acela nu era de vină în nici un fel, ăsta-i adevărul !... Eu nu zic că el era un înger și nici nu spun că eu eram dracu în persoană, dar nu era de vină cu nimic !... Din cauza asta îmi răsună în urechi palma aceea, mă asurzește cîteodată, pur și simplu, așa de tare cade peste mine, cum cade cîte-un val peste cîte-o stîncă, năucind-o !...“

„N-ar trebui să le pui la inimă pe toate !...“

„N-ar trebui ? ! Dar aveți dumneavoastră o metodă cu ajutorul căreia să pot ocoli și corcoli conștiința pe care o am ? !... N-aveți, pentru că și dumneavoastră le puneți pe toate la inimă, și dumneavoastră vă frămîntați și suferiți, ce, eu nu văd !...“

„Da, poate că-i așa, dar uite că eu nu dau proporții tuturor lucrurilor !...“

„Nici eu nu le dau, tovarășu' Jeler, nu știu cum se face însă că vin ele peste mine, pur și simplu !... Acum, de curînd, mă pomenesc stînd de vorbă, vă rog să mă credeți și să nu rîdeți de mine, cu un om, cu un țăran, dar nu cu cel pe care l-am pălmuit, cu altul, care-i seamănă, care seamănă și cu tata, dar nu e nici tata, e un om pe care nu l-am văzut niciodată, e bătrîn și necăjit, are privirea tristă și întrebătoare, gîndul i-i domol, nu știu cum să zic, dar e și șfichiuitor. «Ei, da, zice el cîteodată, de alături sau din urmă, nici nu-mi dau seama cumsecade, — se vede că așa a fost să fie, că dacă n-ar fi fost, nu s-ar fi întîmplat !... Asta-i clar, dar prea au venit toate așa deodată, prea s-au îngrămădit, prea au fost multe !... Întîi a fost războiul, nu, întîi a fost anul acela strîmb și rău, 1940, pe care eu l-am trăit într-un anumit fel... Eram concentrat atunci, am fost mai întîi într-o parte de țară, către răsărit, de unde am plecat fără luptă, fără nimic, cu toate că dădeau unii cu pietre după noi... Pe urmă, toamna, eram în cealaltă parte de țară, de unde am plecat tot așa, nădușit și necăjit !... Pe urmă a fost războiul, partea întîia, care era strîmbă, n-a adus nimănui nici un dram de astîmpăr, nici măcar morților... Pe urmă a venit ăstalalt război, contra nemților, contra cărora ar fi trebuit să fim de la început, chiar dacă am fi pierdut totul pentru un an sau pentru doi... Mai multe nu zic, că eu nu sînt politician, sînt plugar, sînt țăran, sînt de la coada vacii, cu toate că acum nu mai am nici vaci, nici boi, nici oi, nici capre !... După război, cum am vrut eu să zic, dar uite că gîndul mi-a luat-o înainte, au venit altele peste noi, peste

țărani !... A venit *seceta*, după secetă au venit cotele și colectivizările, impunerile și autoimpunerile, datul și băgatul, intratul și predatul !...» Iar eu mă întreb, tovarășu' Jeler, ori de cîte ori îl aud vorbind, alături de mine sau în urma mea, — în măduva celui mai neliniștitor gînd — dacă nu ne-am grăbit cînd am făcut colectivizarea, dacă n-am aplicat mecanic niște principii, într-o realitate extraordinar de complexă, dîndu-vă astfel dreptate, cum spuneam ! ?... Nu-mi iau gîndul înapoi, nu vă speriați, nu voi spune că e rău că s-a făcut ceea ce s-a făcut, dar mă întreb și eu, pe urmele omului care îmi invadează adeseori visurile, pe urmele țăranului despre care caut să vă vorbesc, dacă nu se puteau rezolva altfel niște lucruri, dacă n-ar fi fost mai bine și dacă nu s-ar fi putut păstra mai mult din ceea ce a fost pe sate mai înainte, din ceea ce era bun și trainic ! ?... În orice caz, el, țăranul din visurile mele, mi se înfățișează de multe ori ca un nou Hamlet, ca un rege de demult, ca o măreață umbră, fiindcă eu mă refer la Hamlet cel bătrîn, la cel ce îl pune pe nefericitul prinț al Danemarcei pe jăraticul tuturor îndoielilor (am început să umblu la literatură, după cum vedeți, în felul meu, cu aceeași pasiune, adică), — mă refer, la urma-urmelor, la viața care se mai uită o dată înapoi, din moarte și de dincolo de moarte. «...Dumneatale chiar crezi, tovarășe, mă întreabă omul meu, oprindu-se aproape de mine sau trecînd prin mine, cum trece ceața prin cîte-un copac, aburindu-i și îngreunîndu-i frunzișul — crezi că era musai și că nu se putea altfel, decît așa, să pierim noi ? !... Crezi și acum în ceea ce îmi spuneai, cînd duceai muncă de lămurire cu noi, cînd ne povesteai cum s-au lămurit treburile astea în alte părți, cît de bine e pe-acolo ! ?...» Uneori, cînd mă uit la muncitori cum merg la lucru, cînd merg eu însumi la lucru, împreună cu ei, mi se pare că el, țăranul din visurile mele, umbra lui, de fapt, propria mea umbră, stă la marginea orașului, sau în mijlocul lui, uriaș și tăcut, și că toți cei care fug la lucru, cățărîndu-se în autobuze, sărînd dintr-un tramvai în altul, ies de sub țundra lui, curg din opincile lui mari și scorojite, i se preling de pe cioareci și-i cad din șerpar. În asemenea clipe mă întreb dacă mulțimile astea mari știu de unde vin, mă întreb, adică, dacă fiecare om de azi, indiferent de funcția pe care o are și de munca pe care o face, știe bine de tot care îi sînt obîrșiile și ce țeluri are. «...Fiindcă un popor care nu știe de unde vine

și încotro se duce, spun eu pe urmele *măreței umbre*, se mișcă anapoda, umblă fără spor, pentru că sporul nu vine decît acolo unde există înțelegere și participare, unde se întretaie și se contopesc vrerile cele mai ferme cu limpezimile cele mai sintetizatoare, unde e omul om și viața viață !...» Alteori, mai ales primăvara, țăranul din visurile mele îmi apare, în vis sau aievea, umblînd pe cîmp, trecînd ca o ceață peste duduitul tractoarelor, oprindu-se locului cîteodată, să pipăie țărîna, luînd-o în mînă cu gestul acela cunoscut, sfărîmînd-o și lăsînd-o să cadă în brazdă, înapoind pămîntului ceea ce îi aparține, vorbind cu sine însuși dar ca de departe. «...Locul nu-i lucrat rău, spune el, e arat cum se cade, e umplut cu îngrășămînt, e îngrijit, spre rodnicie și spre dărnicie !... Dar tot nu-i cum a fost, lucrurile sînt într-o desfacere mult prea îndelungată !... Oamenii nu mai iasă pe hotar, la arat și la semănat, pleacă mereu, se duc și se tot duc !.. Iar hotarul rămîne gol și pustiu, că și sălbăticiunile s-au rărit și se răresc !... Și păsările se împuținează și poate că și florile se răresc !... Și-atunci, dacă-i așa, spuneți-mi mie, voi cei care ați venit cu transformările peste noi, peste țărani, ce o să se aleagă pînă la urmă din viața noastră, din viața voastră, a celor de azi ? !...» Nu e nici o nostalgie la mijloc, vă rog să mă credeți, nici șovăială nu-i în reveriile acestea tulburi și tulburătoare, e însăși viața care se mai uită o dată înapoi, cum spuneam adineauri, din moarte și de dincolo de moarte, se uită de fapt înainte, fiindcă numai cei goi și seci, cei proști și cei răi nu se întreabă de unde vin și încotro se duc, numai ei umblă orbește prin lume, orbind-o complet cîteodată...“

10

Lucrul cel mai interesant, din tot ceea ce s-a întîmplat cu Vasile Pozdare în acești ani, — „în anii noștri“, cum zicea el uneori, cu oarecare ironie, cu sarcasmul de care nu s-a despărțit niciodată — interesant și palpitant, deosebit, nici nu ține de *viziunile* acelea ale lui, de înfiorările și de exagerările care îl bîntuiau din cînd în cînd, ține, dimpotrivă, de ceea ce a fost și a rămas „linie de mijloc“ în toată zbaterea lui, ține de puterea aceea aproape miraculoasă, de

a se regăsi pe sine însuşi, de a ieşi mereu dintre coji şi dintre găoci, fiindcă a lăsat mai multe rînduri în urmă. S-a scuturat firesc de ele, exact cînd trebuia, aproape aşa, adică, pentru că s-a grăbit şi el, s-a grăbit şi i-a grăbit şi pe alţii, s-a luat după *modelele* care i se puseseră în faţă, a luat-o înaintea evenimentelor de multe ori, iar alte ori a rămas în „coada-cozilor", măcinîndu-şi neîmplinirile şi îndîrjirile, — „scrîşnind de se auzea pînă în cer !..." A cunoscut şi el, cum au cunoscut şi alţii, perioade de mare avînt şi etape de mare zbucium, a trecut prin vămile aproape inevitabile ale însingurării, nu s-a pierdut însă cu firea, nu s-a înrăit şi nu s-a înăcrit, — şi nici nu s-a aplatizat, ca alţii, n-a devenit sceptic, nici cinic, nici altcum. Dimpotrivă, s-a regăsit mereu, dezvăluindu-şi de fapt noi şi noi faţete, devenind mai altfel, n-aş spune mai bun, cristalizîndu-se, în orice caz, călindu-se în focul unor frămîntări mari şi adînci, plătind un tribut enorm pentru asta, pentru fiecare pas pe care l-a făcut înainte, — „pentru fiecare centimetru de pămînt nou, că aşa mi se pare cîteodată, că am intrat mereu în altă zodie, în alte locuri, mai largi şi mai cuprinzătoare, cu deschideri nebănuite spre toate constelaţiile !..."

Cîteodată înclin să cred că toată puterea lui, explicaţia reală a tuturor regăsirilor prin care a trecut, pe care le-a trăit cu adevărat şi cu folos, ţin de cinstea pe care a pus-o el în balanţă de fiecare dată, dar nu-i numai asta, îmi dau seama prea bine, fiindcă cinstiţi au fost şi alţii, destui, fără a fi capabili de regăsiri şi de primeniri.

Există, aşadar, şi alte cauze.

Există, în primul rînd, sensibilitatea lui neobişnuită, o putere de a vibra în faţa vieţii cum nu se întîlneşte prea des, aşa cum a existat şi există o capacitate rară de analiză şi de auto-analiză, cum de asemenea nu mi-a fost dat să întîlnesc prea des. Există, pe urmă, fata care se plîngea de el într-un timp, care a devenit apoi o femeie exemplară, aproape aşa, de fapt, stînd alături de el în momentele cele mai dificile, — şi cîte momente n-a avut el, de acest fel ? ! — dîndu-i dreptate chiar şi atunci cînd nu avea, trăind toate frămîntările lui, ajutîndu-l enorm, cu toate că el nu-i recunoaşte nici un merit în această privinţă, nu pentru că ar fi nerecunoscător, ci pentru că nutreşte o anumită convingere, că s-a edificat singur, neacordînd altcuiva, şi condiţiilor exterioare, sau obiective, nici un merit, nici o contribuţie la formarea şi edificarea lui ca om. E adevărat, în ceea ce o

privește pe soția lui, că nici ea nu-și revendică nici un merit, atît de mult s-a identificat cu el și cu munca lui, ajungînd pînă acolo încît a început să trăiască prin el, dacă se poate spune așa, mai ales de cînd s-a lăsat de muncă, în favoarea familiei. Asta s-a petrecut, ce-i drept, mai tîrziu, fiindcă atunci, după excluderea lui din partid, ea îi fusese egală, dacă nu chiar superioară, în sensul consecvenței, în sensul tăriei. Îl aștepta la poarta fabricii, cu copiii în brațe, — „Hai, Vasile, hai acasă !...“ — îl căuta prin cîrciumi, dacă se ducea el la băute. Îl plictisea uneori, cum își plictisește orice femeie „bărbatul cu care a fost împodobită de Dumnezeu sau de coana natură...“ Dar era alături de el, îi era devotată și suferea, într-un fel, mai mult decît suferea el, — se uscase pe picioare într-o vreme, din cauza necazurilor care se abătuseră asupra lor. El, de bine de rău, se descurca, se frămînta dar le mai trecea și la spate, bea pînă uita de sine cîteodată, umbla pe după gît, spre surprinderea tuturor, cu Viorel Mihalcea, care se înturnase la fabrică, stătuse în spital un timp, după manifestația aceea cumplită, dispăruse după aceea din oraș, pe urmă se întorsese și se apucase de lucru, dar nu în atelier, — „în veci nu mă mai duc la strung, dacă l-am părăsit o dată !...“ — lucra la construcții, făcea hale și ziduri, și șanțuri, și acoperișuri, — „să nu mă mai bată pe mine soarele în cap și să nu-mi intre apă la creier...“ Și bea de stingea, nu se știa cînd e beat și cînd e treaz, cînd a băut bere ori cînd a băut vin, veșnic era răvășit, iar fața îi era ca opărită, parcă abia atunci s-ar fi spălat și s-ar fi limpezit, după bătaia primită în timpul manifestației aceleia de pomină, — „anticapitalistă și antiimperialistă !...“ Cu Vasile Pozdare se împăcase într-o seară, la o cîrciumă de cartier, unde întîrziaseră amîndoi.

„Ce faci, măi tovarășe Pozdare ?“ îl întrebase Mihalcea pe Vasile, cam peste umăr, cumva, într-un fel care nu plăcuse celui din urmă.

„Bine !“ a zis Pozdare cam opintit.

„Bine pe dracu, a continuat celălalt, rîzînd cu rîsul lui alb și aspru, de cal, văd că te-nchini în fața paharului, faci mătănii de unul singur !...“

„Mă privește ! a spus Vasile. Asta-i treaba mea personală... Nu interesează pe nimeni... Eu, mă...“

„Tu, măi frate, i-a spus Mihalcea, cu o blîndețe surprinzătoare, pentru toți cei din jur, dar mai ales pentru Pozdare — ai cam încurcat-o și ai cam scăldat-o !... Ai umblat cu

chipul lui Stalin în piept, ai strigat lozinci pînă cînd ai răguşit, m-ai făcut de circ prin toată uzina, după aia ai dat şi cu ranga în mine !..."

„Erai un simplu speculant, nu mai erai om al muncii !..."

„Şi tu ce erai, de aveai dreptul să faci aşa ceva, că nici tu nu mai lucrai atunci în producţie ? !"

„Eu eram activist, eram revoluţionar, eram luptător !"

„Erai ? !... Şi-acum ce mai eşti, c-am auzit că mi te-au dat afară de peste tot ? !"

„Tot aia sînt, să nu crezi tu că-i gata, să nu credeţi voi că Vasile Pozdare şi-a trăit traiul !... Nu, mă, nici pomeneală de aşa ceva !... Vasile Pozdare e sortit luptei, el nu poate umbla decît pe culmi !..."

Celălalt a rîs iar, a rîs mult şi tare, cu îngăduinţă însă, fără nici o urmă de aroganţă.

„Deocamdată, i-a spus el lui Vasile, venind la masa lui cu paharul în mînă, — văd că te lupţi cu paharul şi că îmi umbli mai mult prin şanţuri, decît pe culmi !... Nu-i nimic, şi lucrurile astea sînt omeneşti !... Noroc şi sănătate, măi frate Pozdare !..."

„Noroc ! a spus Vasile, de sub clopotul alcoolului. Dar de unde pînă unde sîntem noi fraţi ? !"

„De acasă de la noi şi pînă aicea !... Ce, tu nu ştii că toţi oamenii sînt fraţi între ei şi că sînt legaţi cu aceeaşi funie şi trag la acelaşi ham ? !"

„Nu, nu ştiam, eu..."

„Lasă, lasă, Vasile Pozdare, nu-mi fă mie teoria luptei de clasă, că o ştiu eu bine, am învăţat-o pe propria mea piele, cu toate că eu nu sînt viţă de exploatator, mă, sînt copil de ţăran, cum eşti şi tu !..."

„Da, dar atunci te-ai cam dat cu burghezimea, erai slugoiul ei !..."

„Eram pe dracu, am vrut şi eu să cîştig o pîine mai uşoară, m-am lăsat dus de împrejurări, într-o anumită parte, aşa cum te-ai lăsat şi tu dus în partea cealaltă !..."

„Eu nu m-am lăsat, eu m-am dus singur !... Şi nici n-am fost împins de împrejurări, eu am mers singur, pe mijlocul şleaului, pe inima drumului, cum se mai zice !..."

„Ai mers pe dracu !... Ai fost luat şi tu de val, şi-acuma, că s-a scuturat valul de tine, cum se scutură calul de călăreţ, scrîşneşti şi te zbaţi, cum se zbate peştele pe uscat şi cîinele în zbilţ !..."

„Nu-i adevărat, dar tu vorbești așa pentru că mă dușmănești de moarte !...“

„Eu, pe tine ? !“

„Da, mă, tu pe mine !... Și nu numai pe mine, dar urăști și socialismul !... Și pe Stalin îl urăști !... Și Uniunea Sovietică !... Și pe Gheorghiu-Dej !... Toată lumea o urăști !...“

„Lasă lumea, a zis Mihalcea, după ce i-a făcut semn ospătarului, să le mai aducă un rînd — și pe Dej lasă-l în pace, și Uniunea Sovietică las-o-n pace, și pe Iosif Vissarionovici !... N-are rost să-i amestecăm în ciorba noastră !... Nu de alta, dar noi sîntem frați, cum am spus eu !..“

„Oi fi spus, dar eu nu sînt frate cu tine, putem să bem un pahar împreună, dar frați nu sîntem și nici nu putem fi !...“

„De ce nu ? !“

„Așa, pentru că tu mă urăști de moarte !“

„Eu te urăsc ? !... Nici vorbă de așa ceva !... Te-am urît, dar te-am iertat, Vasile Pozdare, demult și pentru totdeauna !...“

„Cum așa, m-ai iertat ! ?... Doar n-oi fi bisericos cumva ? !“

„Nu sînt, am umblat pe la bachtiști într-o vreme — nevasta m-a dus ! — dar m-au dat afară, din pricina paharului !...“

„Cum, și de-acolo sînt dați oamenii afară ?“

„Da, și de-acolo, de peste tot sînt dați oamenii afară, cei care nu se supun unor reguli, făcute de alți oameni !...“

„Așa e, adevărat, dar cu iertarea aceea a ta, că prea le înfloreștî, cum e ?“

„Dacă eu îți spun că te-am iertat, înseamnă că îți spun un adevăr !... Dar n-am făcut-o pentru că aș fi bun, sau inimos, sau mai știu eu cum !... Am făcut-o pentru că mi-am măcinat dușmăniile în propria mea moară, le-am lăsat să se roadă între ele și le-am mai învîrtit și eu, de pe margine... A fost o vreme, e adevărat, cînd te-aș fi mîncat nefript, te-aș fi zdrumicat cum zdrumici cu piciorul cîte-un melc, cînd umbli prin iarbă !... Și nu numai pe tine, dar și pe alții, pe *voi*, pe toți cei care ați trecut așa de repede și cu atît de mare elan de partea cealaltă a lucrurilor !... Atunci, în vremea asta de maximă dușmănie, am umblat de vreo cîteva ori pe urmele tale, prin satele acelea, pe unde erai activist de partid, pe unde o făceai tu pe *Davîdovul* regiunii și al țării întregi !...“

„Un gazetar m-a împodobit cu numele ăsta, nu mi l-am luat eu !...“

„Bineînțeles că nu, dar îți convenea, îți plăcea, am văzut eu bine !... Să lăsăm, însă, asta și să ne întoarcem la mine !... Fiindcă într-un rînd, într-o seară, era cît pe-aci să te lichidez și nu-mi dau seama nici acum de ce n-am făcut-o !... Am șovăit, în ultima clipă, s-a întîmplat ceva cu mine, m-am gîndit că ești tînăr și neînvățat în lume și că nici tu nu ești de vină, pentru tot ce faci !... N-aș putea să-ți spun, în amănunțime, ce a fost... Dar ceva a fost, pentru că altfel te lichidam și-mi vedeam de drum !... Ai băgat de seamă, cred, că mie nu-mi tremură mîna, la o adică, ai văzut cum omoram boii și taurii, ai văzut cum i-am făcut facerea bivolului aceluia fioros, pe care l-ai slobozit tu prin curtea cantinei și a căminului !... Ei, atunci, cînd ai trecut tu pe lîngă mine — eu eram lîngă o fîntînă, stăteam lipit de un stîlp, iar tu veneai din josul satului, în Conția s-a întîmplat asta, să știi ! — puteam să te nimicesc dintr-o lovitură, c-aveam o toporișcă la mine, aveam o secure de toată frumusețea, cu care te puteam nimici într-o clipită, fără să se afle ceva, c-aveam pregătită retragerea, totul era pus la punct !... Numai amănuntul ăsta nelămurit nu era pus la punct, numai el rămăsese în suspensie... Și uite că el, amănuntul ăsta, — un gînd bun, nu-i așa ! ? — nu m-a lăsat să săvîrșesc o faptă care m-ar fi apăsat apoi pe cuget toată viața !... Ei, hai noroc și sănătate, și nu fi necăjit, că trec ele toate !... Știi cum se duc, de parcă nici n-ar fi fost !... Iar tu, din urmă, o să te miri de ele și o să te întrebi cum de ai putut să fii așa cum ai fost în anumite împrejurări !...“

Au devenit de nedespărțit pe urmă, spre disperarea Nuței, care nu mai știa ce să facă, să-l despartă pe Vasile „de mișelul acela de Mihalcea, fiindcă e un mișel fără de leac, tovarășu' Jeler, e un prăpădit, un neisprăvit, iar Vasile e răzvrătit, e un om mînios și năbădăios și-i nemăsurat în toate și-i în stare să piardă totul, și să se piardă și pe sine, din pricina unor năzăriri, și dumneavoastră nici că vă pasă, parcă nici n-ați ști de el, zău așa, parcă ar fi un străin, păi atunci, nu vă supărați că vă întreb, ce socialism mai e și ăsta, unde-i orînduirea cea nouă, dacă omul e împins în șanț și-i lăsat în voia lui, să putrezească sau să se trezească, îl privește ! ?...“

Am încercat s-o liniștesc, dar n-am reușit. Femeia se afla atunci „între două focuri“, avea necazuri și dificultăți, necazuri mari și dificultăți și mai mari, și cu ai săi, cu frații și

cu părinții, dar mai ales cu frații, care o cicăleau mereu „să-l lase dracului pe trogloditul acela de Pozdare, deoarece ne face de rîs, ne compromite, strică *firma* familiei tocmai acum, cînd e vorba să avansăm și noi, cînd trebuie să ne lansăm pe *orbita împlinirilor* !...“

„...Nu rîdeți, tovarășu' Jeler ! mi-a spus ea, așezîndu-se pe un scaun din fața biroului, palidă și slabă, aspră și scorojită de necazuri, parcă n-ar fi fost niciodată fata aceea limpede și năzuroasă. Nu zîmbiți, că-i lucru serios, așa vorbesc frații ăștia ai mei, toți, dar mai ales Costel, pentru că ăsta e capul întregii *mișcări*, ăsta îi dirijează și pe ceilalți !. Iar bătrînul, tata, se uită la el ca la un Dumnezeu !... «Așa, sigur că da, zice el, bine spune Costel, trebuie să vă afirmați, e vremea muncitorimii, de aia am luptat și-am suferit noi atîta !»... A ieșit pînă la urmă că și tata a fost ilegalist, dar eu nu știu nimic de asta, mama cunoaște *problema*, cum se spune !... Și frate-meu, Costel, că și el face mare caz de *ilegalismul* bătrînului !... «Astăzi, zice el mereu, e ceva să fii copil de luptător, de ilegalist !»... Așa zice, și le tot îmbină și le tot combină, de te-apucă groaza !...“

Ascultînd-o, n-am mai zîmbit, m-am potolit brusc, am intrat și eu în zodia *năzăririlor*, precum Pozdare, văzîndu-i pe Berbenceni (Vasile numai așa le zicea, cu dispreț sau cu scîrbă, cu o silă enormă) cum progresau și cum avansau, cum puneau mîna pe pîrghiile puterii, în uzină și în oraș, în toată regiunea, trăgîndu-se unul pe altul în sus, atrăgînd în infiltrarea asta a lor și alți oameni, cam de aceeași teapă, — „Cine se aseamănă se adună !...“ — îmbrobodindu-l pe Alfred Grofșoreanu, — „Nu prea mult, însă, fiindcă și ăla...“ — dominînd totul la un moment dat, făcîndu-i pe cei ce nu erau pe un gînd cu ei să-și înghită vorbele și să-și sugrume gîndurile, purtîndu-se ca niște proaspăt căpătuiți, făcîndu-și case noi, cumpărîndu-și mobilă și mașini, ghiftuindu-se cu icre și cu fripturi, — „mîncînd pînă dau cu degetul în gît !...“ — pentru ca după aceea să lase totul mărunțit și răvășit în urma lor, cînd le-au secat izvoarele, cum s-a și întîmplat, cum avea să se întîmple, fiindcă *viziunea* asta a mea avea să se împlinească, — „cu vîrf și îndesat !...“ — cum nici n-aș fi crezut, deoarece atunci, Nuței, i-am spus că nu-i nici „dracu chiar așa de negru, precum pare !...“

„...Sînt frații dumitale, i-am spus eu femeii, vrînd s-o domolesc, vroind totodată să mă scutur de propriile mele *nă-*

zăriri, or fi ei puşi pe căpătuială şi pe mîntuială, dar ţi-s fraţi, oricum !...“

„Mie nu-mi sînt fraţi, tovarăşu' Jeler ! s-a apărat femeia, ca de foc, despicîndu-mă în două cu vorbele acelea ale ei, cu felul cum le rostise. Poate că dumneavoastră să vă fie fraţi, dar mie nu-mi sînt !...“

„Nici mie nu-mi sînt, am zis eu, mai bolmojit şi mai învălmăşit, n-am de-a face cu ei !... În privinţa asta, Vasile are dreptate, i-a intuit perfect, cu simţul acela al lui, cu intransigenţa şi cu neliniştea lui, i-a ghicit, pentru că ei sînt, într-adevăr, ca un stol de gîndaci de Colorado, ca un val de lăcuste, rod tot ce-i de ros şi se duc mai departe pe urmă !...“

„Atunci, dacă-i aşa, a întrebat Nuţa mai încet şi mai rar, stînd dreaptă dinaintea mea, avînd ceva superb în întreaga ei ţinută, — de ce mă îndemnaţi pe mine spre cocoloşiri ? !“

„Nu te-am îndemnat, i-am răspuns, am zis şi eu o vorbă, m-am gîndit la linişte şi la împăcare, m-am gîndit şi am zis că ai prea multe pe cap şi că ar fi bine măcar din partea asta să ai linişte !...“

„Da, ar fi bine, dar nu se poate !... Dacă aţi şti dumneavoastră cîte bucurii îmi fac fraţii ăştia ai mei, v-aţi îngrozi !...“

„Ce-ţi fac, spune-mi, şezi şi spune-mi !“

S-a aşezat din nou şi mi-a spus, vorbind altfel, mai rar şi mai reţinut.

„...De cînd a fost exclus Vasile din partid, mi-a povestit ea, fraţii ăştia ai mei, Costel, mai întîi, dar nu numai el, şi ceilalţi, stăruie mereu pe lîngă mine să mă las de Vasile, să divorţez de el, «deoarece Vasile ăsta e un troglodit, e un neisprăvit, e un *spirit primar* (astea sînt vorbele lui Costel), e un terchea-berchea oarecare !»... Nici înainte nu le-a plăcut lor de Vasile, dar acum, de cînd a fost el exclus, să nu-l mai vadă în faţa ochilor, să nu mai audă de el, de el şi de noi, pentru că nici pe mine, nici copiii nu vor să-i mai vadă !... «Ar fi bine, mi-a spus Costel de curînd, să nu mai tot vii pe-aicea, cu copiii ăştia după tine !» «Dar de ce, mă, ţi-i ruşine cu noi ?» «Nu-i vorba de ruşine, aici e alt cartier, e altă *zonă,* distonează, nu place, orice umblet *străin* se înregistrează !» «Zău, mă !?» «Nici un zău !... Fă cum îţi spun eu, altfel pun miliţienii pe urmele tale şi mi te scot ei de-aicea !» «Şi dacă vreau să te rog ceva, am stăruit eu, ca proasta, de-mi pare rău de moarte şi-acum, ori dacă vreau să te întreb ceva, ca

pe-un frate, cum să fac ?!» «Îi comunici mamei, iar ea...» ...Cu mama e şi mai greu de vorbit, pentru că nici dînsa nu l-a agreat pe Vasile de la început, iar acum, de cînd trecem noi prin dificultăţi, îmi scoate mereu ochii cu ce mi-a spus cînd m-am căsătorit eu cu Vasile... «Eu te-am rugat să nu te măriţi cu *şoldoveanul* acela, dar tu n-ai ţinut seama de vorba mea, aşa că acum spală-te cu el pe cap şi nu mi te plînge pe-aicea !»... Nici nu m-am mai dus pe la ei, de loc, parcă ar fi pierit cu toţii !... Aşa le-am şi spus copiilor, cînd m-au întrebat de ei, c-au pierit, nu mai sînt pe lumea asta !... «Cum nu mai sînt, m-a întrebat Ionuţ, că eu l-am văzut astăzi pe unchiul Costel ?!... Era într-un *mercedes* de ăla grozavu, ultimul tip, mamă, pe onoarea mea !»... Ei, copiii, sînt vrăjiţi de ceea ce-i în afara lucrurilor, nu ştiu ce-i înăuntru, e firesc... Lor le place unde locuiesc ai mei acum, pentru că s-au mutat într-o vilă, sînt mîndri de unchiul Costel, că-i dus cu maşina la servici şi prin oraş, că-i îmbrăcat elegant, parcă ar fi într-o sărbătoare continuă !... Din pricina asta mă bat ei la cap, fără a şti care-i adevărata faţă a lucrurilor, cum mă urgisesc ai mei pe mine, şi pe ei, bineînţeles !... Nu-i vorbă că nici nu i-am mai căutat, n-au decît să stea acolo, în vila pe care s-au cărărat !... Văd însă că tot nu-i bine, vin ei la mine, îşi trimit oamenii, fac tot ce pot, ca să mă desfacă de Vasile !... «Ştiţi ceva, tovarăşa Pozdare, mi-au spus de curînd cei de la *cadre* (da, am fost chemată la *cadre,* în mod special), *noi* nu vrem să ne amestecăm în viaţa dumneavoastră personală, nu avem acest drept !... Dar totuşi însă... E păcat, să ştiţi !...» «Nu pricep ! am răspuns eu. Nu vreţi să vă amestecaţi, dar totuşi...» «Adevărat, e vorba de soţul dumneavoastră !... E păcat, să ştiţi dumneavoastră, care aţi fost şi sînteţi... Omul ăsta e o fiară, e o ruşine pentru întreaga dumneavoastră familie...» «S-ar putea, într-adevăr, am recunoscut eu, ca într-o încercare, dar ce-ar trebui să fac ? !...» «Tocmai !... *Noi* ne-am gîndit să-l lăsaţi, să divorţaţi !... Nu insistăm, să ştiţi, n-avem acest drept, dar totuşi...» «Dar voi, le-am spus eu, de ce nu divorţaţi de nevestele voastre ?! ...De ce daţi asemenea sfaturi la alţii ?!... De ce nu vă mai uitaţi în oglinda autocriticii din cînd în cînd !?... Să vă vedeţi obrăzoarele alea pămîntii, de predicatori mincinoşi !... Că voi, măi tovarăşilor, nici nu mai sînteţi activişti, sînteţi nişte mînuitori de rapoarte şi de informări, de sugestii şi de mai ştiu eu ce !»... Nu s-au lăsat

păgubaşi, să nu credeţi lucrul ăsta, mi-au spus de copii, că li «se strică autobiografia», Vasile le-o strică, le pătează «dosarul» (vorbele sînt ale lor, tovărăşu' Jeler !), asta pentru că umblă cu Mihalcea şi pentru că e prieten cu Rîşnoveanu, că şi ăla-i un apucat şi jumătate... «Dar ce, ăia nu-s oameni ?» le-am spus eu... «Ba sînt, cum să nu fie, mi s-a răspuns, dar sînt pătaţi !» Aştia sînt pătaţi, Vasile e pătat şi-i cam apucat — «Un om fără cap, un troglodit !» — eu sînt cum sînt, dumneavoastră sînteţi cum sînteţi, dar ei, tovarăşu' Jeler, cum sînt şi ce sînt, de s-au pornit aşa de tare pe chiverniseli şi pe hărţuieli ?!..."

În odaie, după ce a tăcut femeia, s-a lăsat o linişte nisipoasă, de parcă n-ar fi fost nimeni acolo. Doar uzina duduia liniştită, undeva în urma mea, iar în faţă, în faţa mea şi în spatele Nuţei, se afla, pe perete, un tablou al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, omul în care crezusem şi credeam mai mult decît credeam în Stalin, lucru pe care nu l-am spus nimănui, niciodată. Dej zîmbea, îmbrăţişa lumea cu privirea lui caldă şi luminoasă, iar eu, cum eram necăjit şi derutat, m-am întrebat deodată, purtîndu-mă şi gîndind în clipele acelea cum se purta de obicei Vasile Pozdare, — de ce nu trecea şi asupra noastră luminozitatea şi limpezimea lui, de ce era el ca un soare, în vreme ce noi, — „eu, femeia din faţa mea, şi Pozdare, şi ceilalţi !" — eram ca nişte bulgări de pămînt, eram cum e lava care curge din cuptoare, forfoteam şi fierbeam şi nu ne mai limpezeam odată. „...De ce, într-adevăr ?... De ce şi pînă cînd ?... De ce le merge bine Berbencenilor ?... Şi Grofşorenilor, la ai lui Cacă-te-Ioane ?! Iar nouă, celorlalţi..."

„Lasă, i-am spus eu Nuţei, s-o curm cu toate, să ies din făgaşul neliniştiţilor, fiindcă eu, spre deosebire de Vasile, am avut acest obicei, de a echilibra lucrurile, de a le nuanţa şi de a le mai lăsa şi în seama *timpului* — vorbesc eu cu Vasile, îi spun să se potolească, să-şi adune oile acasă, cu ceilalţi însă, cu Berbencenii, nu vorbesc, n-aş face-o, chiar dacă m-ai ruga, dar cu el o să vorbesc, o fac cu plăcere !..."

„Să n-o faceţi nicicum !" mi-a spus ea sculîndu-se şi dînd să plece.

„De ce ?!"

„Aşa !... S-ar supăra şi mai tare !"

„Atunci n-o fac, îl las într-ale lui !..."

Era să zic : „Vă las pe amîndoi, că doar n-oi fi nici eu duhovnic de meserie, să vă ascult pe toţi şi să am grijă de

toţi !... De mine cine are grijă, la urma-urmei ?!... Pe mine de ce nu mă întreabă nimeni ce dureri şi ce necazuri am ?!...“ Am vorbit însă cu Vasile, i-am spus să se lase de beţivănii şi să nu mai umble pe după gît cu toţi căzuţii, cu toţi prăpădiţii.

„Care prăpădiţi, m-a întrebat el, fără milă, care scăpătaţi ?“

„Dar ce altceva e Mihalcea, măi Vasile Pozdare ?“

„Mihalcea e un om, a zis el, tot aşa, fără să clipească, aşa cum sînteţi şi dumneavoastră, cum sînt şi eu, cum sînt şi alţii, atîţia, care au durerile şi dramele lor !...“

„Bine, să admitem, Mihalcea ăsta e un om — un om care şi-a trăit viaţa într-un anumit fel, şi-a ars-o într-o anumită perioadă, cum arzi un ziar de care nu mai ai nevoie ! — şi-acum evoluează şi el prin lume, ca un orbete !... Dar tu, Vasile Pozdare, ce eşti tu, care i-ai dat cu ranga în cap şi-acum umbli cu el pe după gît, ce fel de pasăre mai eşti, faţă de Mihalcea, în primul rînd, şi faţă de mine, — de ce nu !? — şi faţă de alţii, atîţia ?!“

„Nu mă interesează ce zic şi ce gîndesc alţii, să fim clari !“

„Nici ce zic şi ce gîndesc eu nu te interesează ?!“

„Ba da, asta mă interesează, dar asta nu înseamnă că trebuie să vă dau dreptate mereu !“

„Dar tu, Vasile Pozdare, nu-mi dai dreptate niciodată, mă umileşti, mă pui la colţ, eu mă port frumos cu tine, iar tu mă tratezi de parcă ţi-aş fi un fel de supus, chiar aşa, zău !...“

A rîs, a încercat să rîdă, fără a reuşi, fiindcă era ars şi el pe vremea aceea, era desfigurat şi îngheţat de încrîncenări, era aşa de scrumit, încît mie mi s-a părut că nu se va mai aduna laolaltă niciodată. „...Nici n-are rost, am spus şi m-am gîndit, să tot pierd vremea cu el !... Nu-i nimic de capul lui şi nici nu va fi !... E un simplu troglodit acest Vasile Pozdare !... A nimerit din întîmplare în şuvoi !... Iar acum, dacă nu mai e, scrîşneşte şi înjură, bodogăneşte şi icneşte !...“

„Poate că-i aşa, am mai spus eu, întorcîndu-mă deodată către mine însumi, cu aceeaşi neîndurare — dar tu ce fel de pasăre eşti, de le cumpăneşti şi le chiteşti atîta ?!... Pe cine şi ce reprezinţi tu ?!... Te-ai cununat, într-adevăr, cu *tactica* şi cu *strategia*, eşti fratele înţelepciunii, de îţi închipui mereu că ai dreptate şi că ceilalţi sînt, mereu, mai nu ştiu cum ?!...“

11

Vasile Pozdare a avut această calitate, cum ziceam sau cum am vrut să zic, cum am gîndit de nenumărate ori, a fost înzestrat cu darul rar de a incita, de a nedumeri, de a stîrni neliniști și întrebări în jurul lui, în jur și în urmă. Fapt e că mi s-a întîmplat nu o dată, atunci dar și mai tîrziu, să ajung la altele cu gîndul, pornind de la el, — la ceea ce am fost *noi*, la ceea ce sîntem sau puteam să fim, la *implicare* și la *răspundere*, la ceea ce ne-am luat singuri în spate, fără a sta prea mult în cumpănă (n-am stat de loc, acesta-i adevărul !). Și cînd zic *noi*, nu mă gîndesc, firește, numai la mine și la Pozdare, mă gîndesc la partidul din care am făcut și fac parte, care nu era în 1944, nici din punct de vedere organizatoric și nici ca număr, ca efectiv, ceea ce e acum, era mai mic, ieșise împuținat dintr-o ilegalitate lungă și grea, care îl călise, e adevărat, dar îl și pecetluise, se infiltrase în articulațiile lui, generînd în noile condiții fenomene stranii.

„...Fiindcă suspiciunea, am zis eu în cele din urmă, cu oarecare teamă, o recunosc, pentru că suspiciunea mai era încă în mine și poate că mai e și acum — nu venea numai dinafară, venea și dinăuntru, avea izvoare în rădăcinile sociale ale unora și ale altora !... În complexele unora și în neîmplinirile altora, pentru că au fost și muncitori care au devenit comuniști — membri de partid, de fapt ! — care se uitau urît la ingineri și la intelectuali, în genere, numai și numai pentru că ăștia știau carte, erau învățați și instruiți, nu pentru că ar fi fost ăștia de partea celorlalte partide !... Asta nici nu mai conta de multe ori, — de foarte multe ori, din păcate ! — contau resentimentele, care se drapau pe urmă în haina roșie a revoluției !...“

„Lucrurile s-au mai schimbat, desigur, rugina birocrației însă, falsele poncife, cerințele încropite și vorbăria goală s-au perpetuat, s-au schimbat și ele, s-au modernizat, s-au lustruit puternic, pe dinafară, desigur, fiindcă altfel, pe dinăuntru au rămas cum erau. Și-apoi unde e birocrație și demagogie, sînt și dificultăți, — sînt delațiuni, și împingeri, și asasinate, fizice sau morale, și-atîtea și-atîtea alte *tare* !...“

„Și-atunci, dacă-i așa, care e progresul ?... Ce am adus *noi* nou în viața țării ? !... Ne-am integrat *noi* efectiv în istoria ei sau am rămas în marginea lucrurilor ! ?... Am fost

şi sîntem *noi* ceea ce zicem mereu că sîntem : conştiinţa naţiunii, sufletul ei cel mai profund şi mai autentic ?!..."

„De ce am săvîrşit lucruri care au dăunat poporului, dacă sîntem aşa ceva ! ?... Fiindcă el a plătit totul, cu cea mai grea *valută,* cu sudoarea şi cu sîngele lui !... El a plătit lipsa noastră de experienţă, incompetenţa noastră şi slugărnicia unora dintre noi, care au zis că e suficient să muţi un lucru dintr-o parte în altă parte, pentru ca lucrul acela să prindă rădăcini şi să crească !... Şi imitaţia, după cum s-a vădit ulterior, nu dă rod, dimpotrivă, goleşte lucrurile de conţinutul lor adevărat, le uniformizează, uniformizează omul, în primul rînd, îl preschimbă în mulţime muncitoare !..."

„Da, pentru că *noi* vorbim din cînd în cînd de om — de om ca individualitate, ca personalitate — dar accentul îl punem pe *mase,* pe mulţimile care trebuie să vină la muncă la ora fixă, să lucreze din greu şi să mai stea şi peste program, dacă se poate ! Şi să ne mai şi aplaude în răstimpuri, să fie voioase şi fericite..."

„Există, într-adevăr, oameni, cadre de conducere, cum se zice — comunişti, aşadar, revoluţionari de profesie !? — care ar fi fericiţi dacă poporul, *masele muncitoare,* cum zic dumnealor, n-ar mai avea nevoi de împlinit, n-ar mînca, n-ar trebui să se îmbrace, n-ar avea nevoie de o carte sau de un răgaz de odihnă, dacă ar munci încontinuu, ziua şi noaptea, fără nici un răgaz !... Şi să-i lase pe ei, pe tovarăşii tehnocraţi, fiindcă asemenea exemplare umane sînt, cum-necum, uşor occidentalizate, să măsoare realizările şi să calculeze *creşterile !...* Şi să trăiască în acelaşi timp în belşug şi în bunăstare, în raport cu rangurile pe care şi le-au atribuit singuri !..."

L-am căutat în cele din urmă pe Nicolae Banciu, — „Nu, astea nu-s lucruri pentru Pozdare !..." — un fost coleg de an, împreună cu care am împărţit bucătura de pîine, şi necazurile, şi bucuriile, cîte erau, în anii cei mai grei, în anii 1940, 1941, 1942, 1943. Îl pierdusem apoi din vedere, îl uitasem, aşa cum îl uitaseră şi alţii. Ştiam că lucra în uzină, dar nu-l mai văzusem demult. De fapt, el aşa fusese întotdeauna, mai retras, mai altcum. La cămin, în primul an, nici nu i-am observat prezenţa ; era unul dintr-o sută, purta un suman scurt, cum se poartă pe la Făgăraş, era înalt şi albeneţ. La începutul anului al doilea abia a ieşit în evidenţă, fără să vrea. S-a creat o anumită împrejurare, din cauza unui alt coleg de-al nostru, la atelier, în uzină. Omul, colegul acela

al nostru, lucra, pilea ceva, eboşa, şi se încordase mai tare decît ar fi trebuit, ca să aibă spor. Iar maistrul, unul dintre ei, n-a observat şi s-a împiedicat, căzînd în nas, spre hazul tuturor. S-a sculat imediat, a scrîşnit ceva, s-a dus la birou, a luat o nuia, a venit la bancul unde se întîmplase pozna şi i-a făcut un anumit semn vinovatului, să se aplece. „Să vedeţi, domnule, a spus ăsta, n-am vrut, eu lucram... Vă rog să mă iertaţi !...“ „Apleacă-te ! a scrîşnit maistrul, flexibilizîndu-şi nuiaua. Prinde-te cu mîinile de menghină, du capul între mîini şi expune-ţi tenderul la nouăzeci de grade !... S-aude ? !...“ Băiatul, ce să facă, s-a aplecat, aşteptînd apoi, încordat, tresărind şi îndreptîndu-se la fiecare lovitură : „una, două, trei...“ Pe la a şaptea sau pe la a opta s-a chircit şi-a aşteptat, neştiind ce se petrecea în spatele lui, întorcîndu-se în cele din urmă, uitîndu-se mirat la Nicolae Banciu, liniştitul şi tăcutul nostru coleg, care stătea înaintea maistrului, palid şi drept, spunînd ceva, cerîndu-i cu stăruinţă să nu-l bată pe nevinovat. „De ce te-amesteci ?! a început să strige maistrul, după ce şi-a revenit. Cum de-ndrăzneşti ?!... Cine ţi-a dat voie ?!...“ „Nimeni nu mi-a dat voie ! a strigat şi Banciu, cum nu-l auzise nimeni, niciodată. Eu am văzut totul !... Băiatul ăsta nu-i de vină !...“ „Dar cine-i de vină, eu ?!...“ „Da, dumneavoastră !...“ „Eu, mă ?!...“ Maistrul s-a tras un pas înapoi, să-l lovească. Banciu nu s-a speriat. Aproape în aceeaşi clipă a fost lîngă el, l-a prins de braţ şi-a început să strige, de parcă maistrul ar fi fost surd. „Să nu dai, domnule ! zicea el, rar şi ca de departe. Să nu dai, că-i rău !... În nimeni să nu mai dai !... Să nu mai bateţi pe nimeni !...“ Lucrurile se precipitaseră, în atelierul nostru încetase orice activitate, iar jos, în secţia mare a uzinei, în hală, se opriseră toate maşinile, ca într-o aşteptare. „Nu bate, mă ! a strigat apoi un muncitor, în urma lui Banciu. Nu bate !...“ I s-au alăturat şi alţii, pe rînd şi cam la întîmplare, — „Nu bate, mă !... Nu bate !...“ — iar sus la noi s-a stîrnit forfotă şi mai mare. Maistrul a plecat, să dea telefoane. „Te-aranjez eu ! i-a spus el lui Banciu. Puşcăria te mănîncă, huliganule, bolşevicule !...“ Nu l-a aranjat, nu i-a făcut nimic. A venit şeful secţiei, l-a chemat deoparte şi i-a şoptit ceva. Iar nouă ne-a spus, zîmbind, să ne reluăm lucrul. „Fiecare la menghina şi la maşina lui ! a spus el, frecîndu-şi mîinile la spate, aşteptînd cu capul într-o parte, cum îi era felul. S-a întîmplat ceva ?!... Nu s-a întîmplat nimic !...“ Încolo, afară de incidentul acesta, despre care s-a vorbit des-

tul de mult atunci, — „Cum de-ai îndrăznit, măi Lae ?“ îl întrebau pe Banciu unii și alții. „Cum de-ai cutezat, mă ?!...“ „Te puteau da afară din școală !...“ „*Aștia*-s în stare de orice !...“ — Banciu nu s-a evidențiat prin nimic. Evidențiat nici nu-i bine zis, pentru că nici gestul acela n-a fost făcut spre evidențiere. Văzînd ce se întîmplă, el n-a mai putut răbda și-a ieșit în față, s-a ridicat împotriva umilirilor la care eram supuși noi atunci. Pe urmă s-a tras la locul lui, văzîndu-și de treburi. A terminat școala cu bine, a ieșit muncitor calificat, — stăpînea, la perfecție, strungăria și lăcătușeria — și-a lucrat în continuare în uzină, așa cum s-a hotărît el, cînd plecase de-acasă.

„Bine, i-am spus eu acum, după ce l-am găsit (sta la capătul unei alei și fuma o țigară), dar tu n-ai fost plecat nicăieri, ai stat tot timpul aicea, în uzină ?!...“

„Da, mi-a răspuns el, încet și rar, n-am fost plecat... Ba nu, să nu mint, am lipsit cît mi-am făcut armata, în 1948—1949 !... Și-un pic mai tîrziu, cînd am urmat o școală de maiștri !... Încolo, nu știu cum să zic, am fost prezent mereu, în fiecare zi de lucru, și duminica, uneori, de dimineața pînă seara tîrziu cîteodată, după cum au fost împrejurările și cerințele...“

„Da, înțeleg, am zis eu cam stînjenit, nu știu cum, nu-mi dau seama, totuși, cum de nu ne-am întîlnit de loc în vremea asta !?... E adevărat că eu am mai fost plecat, am lucrat și în alte părți, oricum, în atîta vreme ?!...“

„Știu eu ! ? a făcut Banciu. Poate să fie și asta, faptul că ați fost plecat din uzină, că ați mai lucrat și prin alte locuri !... În afară de asta trebuie ținut cont că uzina e mare și că-i greu să te vezi în fiecare zi, în hățișul ăsta !...“

„Într-adevăr, s-ar putea să fie și asta, dar de ce-mi vorbești mereu cu «dumneavoastră», am fost colegi, dă-o dracului de treabă !...“

„Am fost, e adevărat, dar asta s-a petrecut demult de tot, iar acum e altă situație !...“

„Care situație ?!... Lucrăm în aceeași uzină !...“

„Da, dar avem răspunderi diferite...“

„Ce contează, dă-le-ncolo de răspunderi !...“

„Ei, nu, nu se poate, unde-am ajunge, dacă am lua-o fiecare de-a curmezișul... M-am dus, am plecat, mă cheamă, după cum vedeți !...“

La capătul aleii îl aștepta, într-adevăr, un tînăr muncitor și eu l-am lăsat să plece, făgăduindu-i să-l mai caut.

„Cînd doriți ! mi-a spus Banciu peste umăr. Noroc și mi-a părut bine !...“

„Și mie !“ am mai îngînat eu, cu toate că nu-mi păruse atît de bine.

Întîlnirea și despărțirea de el, mai ales, felul cum vorbise Banciu cu mine, cam de sus, mi s-a năzărit mie, mă nedumerise și mă intrigase. M-am gîndit, la început, că era nemulțumit de ceva, cine știe de ce, pentru că nu ajunsese inginer și el, cum ajunseseră mulți dintre colegii noștri, ori ofițer, ori altceva. Există la urma-urmei și asemenea oameni, care, dorind și nereușind să-și schimbe locul de muncă și condiția socială, se înăcresc, se alterează, cumva, devin ranchiunoși, judecîndu-i aspru pe toți, și îndeosebi pe cei ce s-au realizat. Cu Banciu, însă, cu Lae, era altceva, mi-am dat seama imediat, pentru că l-am căutat, m-am ținut de cuvînt. M-am dus, mai întîi, la o ședință, la ei în secție, pe urmă, într-o sîmbătă, mi-am făcut din nou drum pe-acolo, întrebîndu-l, de-a dreptul, dacă bea și el o țuică, la sfîrșit de săptămînă.

„Dacă dați dumneavoastră două, mi-a răspuns el în același fel, cu aceeași vorbă, molcomă dar și ironică, beau și eu una !...“

Am ieșit împreună, dar n-am mers în oraș, cînd am vrut să ne suim în mașină, Banciu m-a oprit.

„Știți ce zic eu, mi-a spus el, să mergem pînă la mine, stau aproape, aicea, la blocuri !...“

Și-a adăugat apoi, după ce am acceptat și-am pornit-o, pe jos, spre blocul lui, că el nu stă la vilă, „ca alții“. Pe urmă, acasă, după ce și-a luat în serios rolul de gazdă, nu m-a mai sfichiuit cu nici o vorbă. Mi-a pus dinainte niște țuică de prună și-o bucată de slănină.

„Ei, noroc și sănătate ! a spus el. Și fiți bine venit în casa noastră !...“

„Noroc, dar...“

„Dar ce ?!“

„Păi cu «fiți» ăsta, fire-ar să fie !...“

„Ei, lasă, lăsați, mă deprind eu... Nu ne-am văzut de-atîta timp, și-apoi sînteți șef, la urma-urmei...“

„Șef n-am fost niciodată, am și eu o răspundere oarecare !...“

„Da, știu !... Ia și slănină, luați, nu vă sfiiți !...“

Am luat, țuica era grozavă, cerea și o bucătură alături.

„Cum se zice, ca acasă, am mai spus eu, să nu mîncăm ca la pomană, numai pita nu-i de-acasă !...“

„Mai sînt și lipsuri, cum ziceți dumneavoastră cîteodată !... Am avut și noi oaspeți, a fost frate-meu pe-aici și n-a venit cu mîna goală, a adus o damigeană de vinars și-o dărabă bună de slănină !... Noroc și sănătate !...“

„Noroc, să trăiești !...“

L-am întrebat de fratele lui, dacă era colectivist, dacă era mai mare sau mai mic decît el, — și cum o ducea.

„E mai mare ca mine cu trei ani, mi-a spus el, și-i colectivist, desigur, dar n-o duce rău, dimpotrivă !... Lucrează, ce-i drept, la vite, la zootehnie, și-acolo-i plătit bine, indiferent de calitatea și cantitatea recoltei de pe cîmp... Cîte-am mai tras și cu el, doamne-doamne, cînd s-a înscris și înainte de asta, că eu mergeam și merg și-acum pe-acolo, acolo-mi petrec concediul, nu-mi place prin *stațiuni,* să mă tai !... Și-atunci, înainte de-a se înscrie el în colectivă, era forfotă mare-n casă la ei, din pricina nevestei, că are o nevastă, pîrjol, nu alta, e harnică, foc, da-i zgîrcită de se usucă pămîntul pe unde calcă... Se zbăteau de mama focului, să cumpere pămînturi, țineau vite și porci, le vindeau și cumpărau pămînturi... «Ce zici, m-a întrebat frate-meu într-un rînd, cînd stăteam la un pahar de vinars, cum stăm noi acum, fac bine că mă-nșir cu cumpărăturile astea ? !...» «Nu faci bine ! i-am spus eu, ca unui frate. Treaba asta n-are nici un viitor !... Eu te-aș învăța, dacă-mi dai voie, să vinzi din ce ai și să-ți isprăvești casa !...» «Eu știu, să vedem !», a cîrmit-o el atunci, pe loc, iar mai apoi, cînd era și muiere-sa de față, i-a spus și ei, de parcă nu s-ar fi putut fără asta. «Ia auzi, tu, Marie, ce zice fratele ăsta al meu...» «Ce, mă ?» «Zice să nu mai cumpărăm pămînturi, să vindem mai bine dintr-ale noastre și să ne isprăvim casa și ce mai avem început pe-aicea !...» «Așa zice Lae ?» a făcut muierea cu un fel de mirare. «Așa, dară...» «Păi lui ce-i pasă, el îi straiță-n bîtă, vine și pleacă, dar noi sîntem oameni gospodari, trebuie să judecăm altfel !...» Mi-a căzut greu, dar n-am mai zis nimic... Abia le dădusem o semnătură pentru partea care mi se cuvenea din casa părintească, fără bani, fără nimic, și-acum, porodița aceea de cumnată-mea mă făcea straiță-n bîtă... Nu i-am răspuns și-am mai mers pe-acolo și după aceea... Tîrziu de tot, cînd eu aproape că și uitasem de povestea asta, a venit ea și-a recunoscut c-am avut dreptate atunci, cînd le-am dat lor sfatul acela... «Dar eu, a spus cumnata, n-am vrut să recu-

nosc, nu că aș fi proastă, dar m-am gîndit s-avem și noi ce ne trebuie !...» Era sinceră, bineînțeles, fiindcă ea și-acum tot așa face... Au de toate, dar ea tot nu se ajunge... Așa-s făcuți oamenii, nu toți, ce-i drept..."

L-am întrebat, după ce am mai băut cîte un pahar de vinars, dacă știa de mine, că sînt în fabrică, din nou.

„Cum să nu, a spus el, doar nu trăim cu capul în sac, doamne ferește și apără, cum zice cumnată-mea, Marie !..."

„Și-atunci, dacă știai, de ce nu m-ai căutat niciodată, de ce n-ai venit să-mi ceri ceva, orice ?!... Am fost colegi, am mîncat ceai și mămăligă albă, de mei, și-am stat în același dormitor, am împărțit atîtea !... Alții, pe care abia dacă-i știu, au venit și vin..."

„Ei, alții sînt alții, a spus Banciu, în timp ce umplea din nou paharele, încet, cu un fel de îndîrjire, parcă ar fi turnat mercur în ele, — dar eu, ce să zic... Eu sînt eu !..."

A venit băiatul său, unul dintre ei, fiindcă are doi băieți și-o fată, și ne-a întrerupt, ne-a stricat discuția.

„Noroc, bătrîne !" a spus băiatul din hol, în timp ce se schimba.

„Noroc, mă ! Ai venit ?"

„Am venit să halesc ceva, după aia mă duc la *cazină !*"

„Bine, mă, a spus Banciu, zîmbind, dar să nu-mi întîrzii deseară !..."

Mi-a spus pe urmă, după ce a plecat băiatul, — mi-l-a prezentat, nu l-a lăsat să plece așa — că lucra și el la uzină și că urma liceul seral.

„Am fecior fain, mi-a spus el, cu mîndrie, nu-i așa ?!..."

„Nu fain, i-am spus eu, foarte fain !... Și pare serios, nu-i ca alții !..."

„Pare !?... Este așa, e și serios, și harnic !... Dar am avut de furcă mult cu el !... Învăța foarte bine și vroia să urmeze liceul... Eu l-am sfătuit să învețe mai întîi o meserie și să se înscrie după aceea la seral... Abia s-a înduplecat, cu scrîșniri și regrete multe... Acum îmi dă dreptate și el, cum mi-a dat cumnăta de-acasă... «Ai avut dreptate, bătrîne, îmi spune el, linia muncii a ieșit învingătoare !...» Ironia, ce-i drept, nu mă atinge pe mine, cît îi atinge pe cei ce schimbă mereu macazul orientărilor în învățămînt, pentru că sînt lucruri despre care nu mai putem spune că sînt o moștenire a odiosului trecut !... Le-am făcut noi, ani de zile le-am ciripit copiilor, la radio și la televizoare, în „presa mare" și în „presa mică", să se facă medici și ingineri, arhitecți și scribălași !... Și ne

mirăm pe urmă de isprava pe care am făcut-o, şi-o luăm în partea ailaltă, de parcă nu s-ar putea merge înainte fără pendulările astea..."

Mi-am dat seama pe la un timp că Banciu vorbea mereu despre alţii, ca să nu vorbească despre sine. N-o făcea deliberat, dar o făcea, era în firea lui de-acum, era în firea lucrurilor şi în favoarea lui, fiindcă ieşise deasupra cu toate, — întemeiase şi scosese la lumină o familie bună, dacă nu chiar excepţională, exemplară, se zidise şi se edificase şi pe sine însuşi, cum n-ar fi putut s-o facă nimeni, din afară.

„Altfel ?" l-am mai întrebat eu, după ce mi-a vorbit de celălalt copil, care era elev de liceu dar lucra şi în fabrică, în vacanţa mare, — „să nu se domnească prea mult..."

„Bine, n-am ce zice, mi-a răspuns Banciu, cu fetiţa, cu Doina, mai avea necazuri, ea-i mai plăpîndă şi poate că şi noi am alintat-o !?... Mă gîndesc, însă, că se va lua pînă la urmă după ceilalţi..."

„Da, s-ar putea, dar nu la asta m-am referit eu !"

„Dar la ce ?!"

„La tine, la viaţa ta ! Eşti dintre puţinii care au rămas aicea, la uzină, nu te-ai plictisit, nu simţi cîte-un alean nelămurit uneori ?!"

„Am înţeles, da, am priceput..."

„Şi ?!"

„Nimic ! Nu simt nici un alean. Cînd am plecat de-acasă, am plecat să învăţ o meserie şi să devin muncitor, ceea ce am şi făcut !... Am eu şi necazuri, îmi pare rău de unele lucruri, dar de statornicie nu-mi pare rău de fel !..."

S-a împurpurat uşor după un timp, a devenit puţin mai volubil, dar despre sine tot n-a vorbit, nici atunci şi nici după aceea, fiindcă ne-am mai întîlnit, l-am căutat şi-l caut, nu prea des dar îl caut, aşa cum îl caut din cînd în cînd şi pe Pozdare. Am vrut, de altfel, să-i apropii, dar n-am izbutit.

„Îl ştiu pe nea Niculae, mi-a spus Pozdare, îl cunosc !... Ii băiat bun, îi om de nădejde, da-i cam apolitic, tovarăşu' Jeler ! ...El a rămas ce a fost — un ţăran vrednic ! — pleacă şi vine la fabrică cum pleca şi venea taică-său de la plug !... De aceea nu lipseşte el niciodată, de aceea munceşte ca un bou — pentru că munceşte, ce-i al lui e al lui ! — pentru că abordează problemele dintr-un punct de vedere specific, ţărănesc, neosemănătorist, cum ar spune ideologii care îl tot îndrumă pe prietenul acela al dumneavoastră, pe *romancier* !..."

„Şi ce e rău în asta ?! am zîmbit eu a rîde. Ce, tu nu abordezi lucrurile din acelaşi unghi ?"

„Nu, tovarăşu' Jeler, eu le abordez din alt unghi !"

„Atunci de ce vezi ţărani în mijlocul oraşului, de ce stai de vorbă cu *omul din Conţia,* sau cum îi zice satului aceluia ?!"

„Asta-i altceva, e umbra vinovăţiei, care o să cadă şi peste dumneavoastră într-o bună zi, să ştiţi, nu scăpaţi !..."

Banciu, la rîndul lui, a dat din cap îndelung, cînd a auzit de Pozdare.

„...Băiat bun, Pozdare ăsta, a spus el pe urmă, rar şi ca de departe, e îndrăzneţ şi-i deştept, da-i nestatornic, nu ştiu cum să zic !... E neliniştit, mult prea neliniştit !... Da-i nevoie în viaţă şi de asemenea oameni, că dacă am fi toţi cumpăniţi şi aşezaţi, unde am ajunge ?!... Nicăieri, aş zice eu !..."

12

Oamenii nu sînt, într-adevăr, cum am vrea *noi* să fie, nu fac întotdeauna ceea ce li se spune. Le au pe ale lor şi le ştiu pe ale lor şi dacă sînt buni, nu sînt pentru că i-am făcut noi aşa, de azi pe mîine. Sînt buni pentru că vin de departe, pentru că se integrează într-o tradiţie, — în tradiţia luptei pentru independenţă, în tradiţia activităţii revoluţionare, veche şi ea — pentru că au preluat din urmă nişte lucruri fundamentale, de care am mai uitat *noi,* de care ne amintim abia acum. Eu însumi am fost şi sînt aşa, bun dar şi rău, venind de departe, din altă vreme, avînd, ca orice om, preferinţele şi înclinaţiile mele, simpatiile şi antipatiile mele, care n-au fost şi nu sînt limitate de hotarul convingerilor. Faţă de Banciu, de pildă, am nutrit şi nutresc o admiraţie sinceră, dar de comunicat nu pot comunica cu el, cum comunicam cu Pozdare, cu Vasile, în care mă regăseam pe mine însumi, — cum eram sau cum vroiam să fiu — aşa cum se regăsea şi el în ceea ce ziceam sau gîndeam eu. Îmi era teamă, cu toate astea, că se va stropşi la mine, — „Ce-i cu dumneavoastră, ce v-a apucat, aţi dat în boala reformismului mic-burghez, ori ce-i ?!" — cînd îi voi spune ce gînduri îmi dădeau tîrcoale. Dar el, nu numai că nu s-a zbîrlit, cum credeam, dar s-a bucurat (era vesel în ziua aceea, luase un examen la seral şi obţinuse un

„succes“ în producție, era voios și luminos). Mi-a spus că am mai crescut în ochii lui, — „în sensul marxist și revoluționar al cuvîntului !...“

„...Deoarece pe mine, a adăugat el, nu mă interesează decît sensul acesta, care a fost și este esențial, a fost și este singurul criteriu, de care nu mă poate desface nimeni, să fie clar !...“

„Nici n-a fost vorba de așa ceva, am zis eu, regretînd cumva, nici eu nu-mi dădeam seama de ce, pentru că vorbisem — a fost vorba de altceva, a fost vorba de lucruri importante, dacă nu chiar vitale !...“

„Ce rost are acest *dacă ?* a întrebat el cu aceeași aroganță, cu mîndria lui de fanatic, de om care credea că a lămurit toate problemele lumii și pe ale revoluției, mai ales. Sînt vitale lucrurile astea, sînt esențiale, și-atîta timp cît nu le vom aborda frontal, rezolvîndu-le, nu vom înainta prea mult, nu vom progresa cine știe cît !...“

„Adevărat, și eu ziceam și mă gîndeam tot așa, singura mea derogare se referă la critică ; pînă unde putem merge cu ea, nu ne anulăm pe *noi* înșine, trecînd totul prin dîrmoanele celor mai aspre judecăți ?!“

„De unde pînă unde ați mai născocit și complicația asta ?!“

„De adineauri și pînă acum, de cînd am început discuția asta și pînă în clipa de față, fiindcă tu, Vasile Pozdare, — e adevărat, nu ești singurul, dar asta nu schimbă cu nimic datele problemei ! — vibrezi imediat, cînd e vorba de criticarea unor lucruri, iar atunci cînd e vorba de o cercetare mai amănunțită și mai lucidă, nu mai vibrezi deloc, nu mai ești de găsit pe nicăieri, nu mai răspunzi la apel !...“

„Nu-i adevărat ! a spus el, scuturîndu-se deodată de înviorări și de îmbucurări (devenise abia atunci cum îi spusesem eu că era de obicei : tăios și nemilos). Nu sînt ceea ce credeți dumneavoastră — și ceea ce zic alții ! — nu sînt un simplu troglodit, un *spirit primar*, un neajutorat care nu știe altceva decît să culce lucrurile la pămînt !...“

„Nu ești, dar tendința de a fi așa ceva zace intactă în tine, îți sare înainte cînd nici nu te gîndești, te domină cel mai adesea, face ce vrea cu tine !...“

„Nu-i adevărat !“

„Ba e, am vrut să ți-o spun mai demult !“

„Și de ce nu mi-ați spus-o, dacă ați vrut ?!... Și cum de mai stați de vorbă cu un *posedat* oarecare ?!“.

„*Posedat* nu ești, deocamdată, dar poți deveni !...“

„De unde știți, ce vă determină să credeți așa ceva !?“

„Ceea ce ai fost tu pînă acum, fiindcă ai trecut și tu pe lîngă prăpastia asta, de mai multe ori, nu numai o dată !...“

N-a recunoscut nimic, dar s-a muiat puțin, s-a domolit, cînd i-am spus că e de un individualism feroce și că nu recunoaște nimănui, nici un merit, în ceea ce privește formarea lui, felul său de a fi, faptul că era om și că umbla și el prin lume — „cu fruntea sus !...“

„...Cum să nu recunosc așa ceva ?! mi-a spus el cu melancolie, cu o tristețe greu de definit. — Dacă e să vorbim și de latura asta a problemei, atunci aflați de la mine, din sursa cea mai autorizată, că sînt dator vîndut, față de nea Ovidiu Rîșnoveanu, față de dumneavoastră, față de Nuța și față de copii !... Băiatului, mai ales, lui Ionuț, îi recunosc niște merite pe care el nici nu le bănuește !... Habar n-are, sărăcuțul, cît de mult m-am bizuit eu pe el, mai ales atunci, după ce am fost exclus din partid !... Mi-a devenit prieten, eram, cînd avea el trei sau patru ani, confesorul lui... Nu-mi spunea decît mie anumite lucruri, probleme și necazuri deale lui, copilărești dar importante, dacă nu chiar vitale, fiindcă în sufletul unui copil se încrucișează și se sfarmă nebănuit de multe neliniști !... Așa, pe deasupra, un copil e numai limpezime și bucurie, dar pe dedesubt, în viața lui de fiecare zi, se petrec enorm de multe lucruri... Copilăria nu-i o vîrstă, după socotința mea, e o lume întreagă, iar eu, atunci, parcă o uitasem pe a mea, o uitasem complet și pentru totdeauna !... Încercam să mi-o amintesc și nu prea reușeam, nu izbuteam de loc, nu izbutisem, mai precis spus, pentru că acum, în contact cu băiatul, față în față cu el, parcă începusem să izbutesc... E adevărat că nu mă gîndeam eu la lucrurile astea, atunci, dar îmi plăcea, începuse să-mi placă... Plimbările pe care le făceam împreună, cînd aveam timp, duminică dimineața și-n cîte-o zi de lucru, după-amiaza, ori seara, mă alinau, îmi priau... O spun fără nici o îndulcire și fără nici o înflorire, fiindcă mie nu mi-au plăcut chestiile astea niciodată... Dar așa era, așa a fost atunci... Se petreceau evenimente mici și simple, care mă făceau să zîmbesc, ori mă ambiționau și mai mult, să stau drept și ferm în picioare, indiferent ce se va întîmpla cu mine !... Îmi amintesc că într-un timp, într-o zi de toamnă, spre seară, cînd ne plimbam prin parc, băiatul a luat-o voinicește peste iarbă, bucurîndu-se că era liber să umble pe unde vroia el !... S-a depăr-

tat mult, s-a dus și s-a întors, apoi s-a oprit, uitîndu-se mirat la ceva !... Nu mi-am dat seama ce s-a întîmplat, pe urmă, cînd am înțeles despre ce era vorba, l-am lăsat să văd ce va face... Se stîrnise o pală de vînt, ca într-o joacă mai întîi, din ce în ce mai aspru pe urmă, iar el, neștiind ce-i cu frunzele acelea, de ce începuseră să se miște și să foșnească, din senin, s-a uitat cît s-a uitat, apoi a luat-o la fugă spre mine, mi s-a alipit de picior și mi-a arătat frunzele, cu nedumerire și cu mînie... I-am spus că-i vîntul, să nu-i fie teamă, l-am luat de mînă și-am intrat împreună în vîrtej, răspunzîndu-i la toate întrebările pe care mi le-a pus, «Ce-i cu vîntul ?... De unde vine ?... Unde se duce ?...» — lucruri obișnuite pentru un copil, așa cum era obișnuită, probabil, și uimirea aceea a lui, și strigătul, și fuga !... Dar mie mi s-au întipărit altfel, în minte, nu-mi dau seama de ce !?... Altădată, mai tîrziu, am avut cu el o discuție mai mult decît interesantă... Stăteam, atunci, lîngă gară și ne duceam cîteodată pe-acolo, ne uitam la trenuri, cum veneau și cum plecau, mergeam la mesagerie, unde de asemenea stăteam și ne uitam !... Lui, mai ales, îi plăcea tare acolo, vedea fel de fel de lucruri, pachete și aragazuri, ce-și trimeteau oamenii unii altora, dintr-o parte și din alta de țară... Ba într-un rînd, iarna, am văzut niște mistreți mari, înghețați, bocnă, cu burțile crăpate și cu rîturile însîngerate... Erau pregătiți pentru expediere, sau veneau de undeva, nu știu, destul că-i tot cîntăreau, umblînd cu ei de parcă ar fi umblat cu niște buturugi... Iar copilul se sucea și se uita, nu se mai dădea dus... Atunci m-a sfătuit el să las dracului fabrica, — «Lasă-i pe ăia, că te tot supără !...» — și să mă angajez la gară, la mesagerie, de fapt, unde-i plăcea lui... «Aicea, și-a argumentat el ideea, îi aproape, mai vin și eu pe la tine, îți aduc cîte-o gustare și mă uit cum vin mistreții și pachetele !... Și după aia, bem și noi o bere, la colț, c-ai tot zis că mă duci și pe mine la o bere, și văd că ai uitat !...» În alt rînd, cînd eram într-o stațiune, i-am prins un pui de pasăre, prin pădure... A fost așa de bucuros ca orice copil de oraș, care-i departe de tot ce-i viu și frumos, pe cîmpuri și în păduri, încît s-a sculat de cîteva ori, noaptea, să vadă păsăruica, iar a doua sau a treia zi, cînd a murit prizoniera, a fost zdrobit, a fost nimicit de durere !"

„Te cred, era normal, dar despre Niculae Banciu ce părere ai ?" l-am întrebat eu numaidecît, ca să nu ne depărtăm de mărturisiri.

„V-am spus ce cred despre dînsul !... Banciu e un meseriaș excelent, e neîntrecut în privința asta, dacă pînă și nea Rîșnoveanu mi-l dădea exemplu : «Uită-te bine la băiatul ăsta, zicea nea Ovidiu, e harnic cît patru, e cuminte ca o fată și-i mai deștept decît un inginer, uită-te și ia învățătură !»... Și eu m-am tot uitat, dar de pe la un timp nu m-am mai uitat !... Și după aia, cînd am dat de greu, în timpul excluderii și după excludere, m-am gîndit și m-am întrebat dacă nu era mai bine să merg și eu pe drumul lui Banciu !?... Și mi-am răspuns că nu era mai bine, pentru că ăsta nu-i un drum !...“

„Cum să nu fie !?“

„Este, într-adevăr, Banciu e un exemplu și în alte privințe, nu numai în privința meseriei !... Omul ăsta n-a fost văzut beat, niciodată, n-a întîrziat și nu întîrzie la program, ajută pe oricine, în felul său, discret, de parcă și-ar cere iertare !... Nu l-am văzut, în afară de asta, să se zbată pentru ceva, să protesteze dacă a fost uitat la vreo primă, nimic, niciodată !...“

„Atunci ce obiecții ai, fiindcă văd că-l ții numai în laude ?!“

„N-am obiecții, eu spun numai că drumul lui nu e *un drum* !... El nici nu-i muncitor, — asta-i obiecția mea, v-am mai spus-o ! — e țăran !... Banciu trăiește aicea, cu noi, lucrează în fabrică și stă într-un cartier nou, muncitoresc, dar trăiește și gîndește ca un țăran, nu iese cu un milimetru din perimetrul preocupărilor proprii !“

„Și ce e rău în asta ?... Măcar dacă am fi toți așa !“

„Ar fi ceva, dar n-ar fi un cîștig prea mare !“

„De ce nu ?!... Și-apoi, dacă o luăm așa, vom vedea că și tu ești țăran, așa cum sînt și eu !...“

„Dumneavoastră, ce să zic, poate că sînteți, nu știu, deoarece sînteți cam tainic la autobiografie, în ce mă privește, însă, e clar că mai sînt țăran !...“

„Atunci ?!“

„Da, dar eu sînt dintre cei care s-au răsculat la 1907, că și țărănimea asta a avut mai multe spițe și mai multe mlădițe, a fost ca un copac cu mai multe crengi !“

„A fost și mai este !“

„Nu mai este, tovarășu' Jeler, nu vă supărați, dar nu mai este, îmi pare rău și mie, din ce în ce mai mult și mai tare, pe măsură ce trece timpul, de schimbat însă nu se mai poate schimba nimic !... Dar nu asta vroiam eu să spun, vro-

iam să spun că eu sînt urmaşul celor de la 1907, sînt nepot de răsculat, sînt viţă de răstignit şi poate că de aceea nu-mi aflu liniştea nici cum !..."

13

Era greu să te înţelegi cu el, dar nu era imposibil. La o adică, Pozdare găsea făgaşul potrivit, cum a făcut de altfel şi în celelalte treburi, mai însemnate. Dacă într-o anumită vreme, de pildă, în vremea de vîrf a învăpăierilor sale, cînd ar fi fost în stare să dea foc lumii, dacă i s-ar fi „trasat sarcină în acest sens", cînd striga lozinci la toate manifestaţiile şi la mai toate mitingurile, — „Un far omenirea are, / Şi el e Stalin cel mare !", „Stalin şi poporul rus / Libertate ne-au adus !", „Stalin şi al său popor / Ne-au creat un viitor !", şi altele, de acelaşi fel — n-a mai ştiut de satul natal, şi de ai săi, de *baştină* şi de *obîrşii*, mai tîrziu puţin, după excluderea din partid, dar nu imediat, şi-a adus aminte şi de lucrurile astea şi poate că asta a fost încă o cauză a regăsirilor lui. A început să meargă din ce în ce mai des pe-acasă, căutîndu-şi copilăria, căutîndu-se pe sine, neştiind nici el prea bine de ce se ducea şi ce căuta, dar o făcea cu plăcere, împins de un *dor* nelămurit, — mergea stors de muncă, slăbit şi asprit de încordări, şi venea altfel, mai domolit, pe dinafară, dar şi pe dinăuntru, mai ales.

„Să ştiţi, tovarăşu' Jeler, mi-a spus el după o asemenea călătorie, că locurile natale au în ele o putere miraculoasă, te vindecă de crispări, te domolesc, te îmbunează, nu ştiu cum să zic !"

„Chiar aşa ?!"

„Chiar, să ştiţi, am constatat pe viu, am şi citit undeva, dar eu nu mă iau după citit, mă iau după ce s-a întîmplat şi se întîmplă cu mine : de fiecare dată vin mai altfel de-acolo : mai întărit, mai oţelit, mai bun şi mai gînditor, mai pus pe muncă şi pe luptă !"

„E normal, acolo te odihneşti, te plimbi, te uiţi..."

„Nu-i adevărat, am lucrat şi lucrez mai mult decît aicea !... Am lucrat acasă, cu tata, i-am pus gospodăria în picioare, am lucrat pe la colectivă şi prin sat... Ultima dată i-am pus în mişcare pe ai mei, pe «tovarăşii consăteni», i-am

îndemnat să-şi facă un cămin cultural... Ei vroiau să-şi facă biserică nouă, vroiau s-o restaureze pe cea veche, aşa ziceau, să obţină mai uşor aprobările necesare... «Bine, le-am spus eu, faceţi-vă şi biserică, dar faceţi-vă şi cămin cultural, să aveţi unde vă duce dumineca şi de sărbători !... Şi bibliotecă vă trebuie, vă trebuiesc altfel de lucruri de-acum încolo !»... Gîndul meu, drept să vă spun, era născut dintr-o constatare nu prea veselă : am văzut că pleacă mai toţi, care încotro !... Şi-atunci, am zis şi m-am gîndit că ar fi bine şi ar fi necesar să aibă acolo, în sat, tot ce le lipseşte, ca să nu mai plece pe nicăieri !... M-am gîndit degeaba, sau poate că m-am gîndit tîrziu, pentru că ei tot pleacă, tot se duc... Am înţeles că şi pe la dumneavoastră e tot aşa, fenomenul e aproape general, cum se zice !... Şi-atunci, m-am gîndit şi m-am întrebat eu, n-ar fi bine să schimbăm puţin *macazul* în problema asta a ţărănimii, care a fost şi rămîne problema cea mai spinoasă pentru revoluţia noastră socialistă !?... E o întrebare aici, sînt mai multe, de fapt, dintre care una ar suna cam aşa : pe cine vom mai lămuri *noi* să treacă la comun, cînd nu vor mai fi ţărani în ţară ?... De la cine o să mai luăm cote ?... Şi impozite mari ?... Şi *adasuri* ?... Şi recolta, de pe cîmp, cine o va aduna, dacă oamenii cîmpului pleacă spre alte îndeletniciri ?!... În orice caz, eu unul am încercat să stăvilesc acest proces, cu toate că am contribuit la naşterea lui !... M-am amestecat în treburile din sat, mai mult decît se cuvenea, e adevărat... Am îndemnat oamenii — e o deformare profesională de-acum, n-am astîmpăr, dacă nu intru în *probleme* ! — să-l schimbe pe preşedinte, dacă nu-i bun, fiindcă veneau şi mi se plîngeau mereu, c-a făcut şi-a dres... «Dacă nu-i bun, schimbaţi-l !», le-am spus eu... Atîta le-a trebuit, imediat s-au pus în mişcare... Da, dar instructorul care răspundea de satul nostru nu era de acord cu ei, el era de partea preşedintelui, drept pentru care s-a zbîrlit rău de tot la oameni, trecînd şi la mine după aceea... A venit peste mine, cu o falcă în cer şi cu una în pămînt, să mă mănînce şi mai multe nu... «Cine ţi-a dat voie, măi tovarăşe, să te amesteci în treburile mele ?», m-a întrebat el. «Dar ce, ceea ce faci dumneata aicea te priveşte numai pe dumneata, e satul dumitale, eşti proprietar ?!» «Nu sînt, deocamdată însă eu răspund de tot ce se petrece aici şi dacă dumneata nu te linişteşti, te dau pe mîna miliţiei !» Ne-am ciondănit rău de tot, ce mai, şi dacă eu m-am liniştit la un moment dat, cît sînt eu de furtunatec, e pentru că mi s-a părut, vă rog să

mă credeți, că mă cert cu mine însumi, cum eram eu pînă mai ieri-alaltăieri, minus minjeala, bineînțeles, fiindcă ăsta, adversarul meu, se sprijinea puternic pe *magazia* colectivei !... În rest, aceeași asprime, aceeași neîndurare, aceeași bătaie cu pumnul în masă, aceeași necruțare, aceeași grabă !... Nici dacă ar fi vrut cineva, dacă ar fi pregătit lucrurile dinadins, n-ar fi putut să-mi deie o lecție așa de neiertătoare, cum mi-a dat-o confruntarea mea cu Dionisie Cazacu, fiindcă așa îl cheamă pe nenorocit !...“

Mergînd mereu înapoi, la Moldova, — „spre baștină, tovarășu' Jeler, către rădăcini !...“ — Pozdare și-a adus toți frații aicea, pe cei buni și pe cei vitregi (taică-său se recăsătorise), plus cîțiva nepoți. I-a băgat pe toți pe la meserii, — „asta-i baza, carte, dacă vor, pot învăța și după aceea !...“ — dar ăștia n-au prea stat pe-aicea, s-au cam dus către Moldova, pe măsură ce și-au făcut cîte-un rost al lor, — „parcă ar fi fost vrăjiți, parcă ar fi fost fermecați de ținutul acela străvechi, pe care abia acum am început eu să-l îndrăgesc, după ce m-am mai limpezit, cum ziceți dumneavoastră, după ce m-am maturizat și m-am copt și eu, dacă n-oi fi ars definitiv !?...“

„Dar cum de nu te duci și tu într-acolo ? l-am întrebat eu. Cum de nu ne părăsești, dacă înclini așa de tare în partea asta.?!“

„Mi-am pus și eu o asemenea întrebare, mi-a spus el, ușor melancolizat, cum nu era de obicei — dar nu se poate pleca, cel puțin deocamdată !...“

„De ce ?“

„Așa, pentru că am treburi multe aicea !... Dacă aș pleca acum, ar fi ca și cum aș pleca bătut, învins !... Și eu n-am voie să plec așa dintr-un loc !...“

„Dar cum ai voie să pleci ?!“

„Cu fruntea sus, în orice caz !... Și numai după ce mă voi lămuri complet cu anumiți oameni !“

„Cu care oameni ?“

„Cu mai mulți, dar mai ales cu Berbencenii !“

„Sînt rubedeniile tale, nu știu ce ai cu ei !?“

„Sînt rubedeniile Nuței, de fapt, dar nici ea nu se simte legată de ei, e îndurerată rău de tot din partea asta, după cîte îmi dau eu seama !...“

„Dar ce, și între voi sînt lucruri care trebuie deduse ?!“

„Bineînțeles, ca și între alții, pentru că nu știi niciodată totul, despre celălalt !... Nu degeaba a zis românul că tre-

buie să mănînci o vadră de sare cu un om, ca să-l cunoşti bine !... Asta-i, vedeţi dumneavoastră, că poporul — poporul român, îndeosebi ! — cînd zice o vorbă, e vorbă !... În afară de asta, vorba noastră, românească — vorba moldovenească, mai ales, dar şi cea de-aicea ! — e aşa de nu ştiu cum, e aşa de bogată, e atît de plină de înţelesuri, e atît de nuanţată, e atît de vie şi de luminoasă, încît nu se poate să n-o iubeşti, după ce o descifrezi cu adevărat !..."

„Te pomeneşti că devii patriot, după ce atîta vreme n-ai vrut să ştii de loc de treburile astea !?"

„Cine, eu ?"

„Da, tu !"

„Numai eu, adică !?... Fenomenul a fost mai general, după cîte am început eu să înţeleg !... În orice caz, eu unul, dacă voi deveni patriot — şi voi deveni, e clar, ăsta mi-i destinul, să devin şi patriot ! — nu-mi voi întemeia dragostea pe ură, mi-o voi întemeia, dincontră, pe iubire şi pe respect, pe dreptate şi pe adevăr, pe cinste şi pe omenie !"

„Frumos spus, numai că iubirea are aproape întotdeauna alături de ea, ca pe o umbră, şi ura, aşa cum are dealul o vale alături de umărul lui, cum stă lîngă orice gînd frumos şi înalt o îndoială, sau o nelinişte !"

„Adevărat, aşa e, şi eu m-am gîndit la aspectul ăsta, şi-am zis în cele din urmă că se poate şi trebuie să se găsească un echilibru, pentru că ura, la urma-urmei, nu se poate ridica decît împotriva celor care vin sau vor să vină peste noi, să ne îngroape în subjugări, nu să ne elibereze !..."

„Interesant, foarte interesant, mai ales că ieri alaltăieri susţineai că graniţele dintre state nu mai au nici o importanţă, sînt o simplă şi cam odioasă moştenire burgheză şi feudală !"

„Da, am zis şi vorbele astea, nu ieri-alaltăieri, mai demult !"

„Şi-ai crezut în ele ?!"

„Am crezut, dar acum nu mai cred !... Acum cred şi zic că graniţele astea, aşa cum sînt ele, vor dispărea complet cîndva, dar acum, dacă sînt şi dacă au importanţă pentru alţii, atunci trebuie să aibă şi pentru noi, dacă vrem să nu ne prefacem în fum !..."

A tăcut un timp, apoi mi-a spus, căutîndu-şi cu grijă vorbele, cu o grijă care nu-l caracteriza, că „nu poţi fi legat cu adevărat de lume, dacă nu eşti legat, trup şi suflet de un loc, anume, nu poţi iubi omul şi omenirea, dacă nu iubeşti

pe cineva, anume, dacă nu suferi și nu te zbați pentru ai tăi, mai adînc și mai tare decît ai face-o pentru tine însuți !...“

„Dar despre întîmplările și dificultățile prin care ai trecut ce crezi și ce mai gîndești ?“ l-am întrebat eu, dinadins, ca să-l stîrnesc puțin, fiindcă era superb, cînd se tulbura, cînd se răzvrătea.

„Nu credeți, mi-a răspuns el destul de tăios, că ar trebui să se mai gîndească și alții la lucrurile astea ?!... Ați văzut și-ați auzit că eu am recunoscut ce era de recunoscut, greu și cu opinteli, dar am făcut-o, în afara oricăror obligații, am făcut-o pentru mine și pentru sufletul meu, dar alții n-ar trebui s-o facă, pentru sufletul și pentru funcțiile lor, pentru funcțiile care le aduc cîte-un venit oarecare, fără a mai vorbi de alte lucruri ?!...“

„Ar trebui, ai dreptate, i-am spus eu, și poate că o fac, de silă, dacă nu de voie bună !...“

„N-am văzut și n-am auzit de așa ceva !“

„Cum nu ?!... Uite, Alfred Grofșoreanu, omul de la care ți s-a tras excluderea, nu mai e prim, a fost îndrumat spre alte munci !...“

„Da !... Și ce-i cu asta, el a fost schimbat dar drumul pe care l-a făcut pînă acasă a rămas făcut, eu am rămas exclus și poate că și alte lucruri, pe care le-a încurcat și le-a batjocorit el, tot așa au rămas, batjocorite și încîlcite !?...“

„Se lămuresc ele toate, cu încetul !“

„Nu vă supărați, dar eu nu cred că-i așa, nu-i posibil, adică, să fie așa, chiar dacă ar vrea cineva cu adevărat !...“

„De ce ?“

„Pentru că se ivesc alte probleme și alte sarcini, — în cazul cel mai fericit, cînd nu se crează noi încurcături — pentru că *noi* sîntem grozavi, cînd e vorba de teorie, dar atunci cînd e vorba de practică, de cerințele adevărate ale vieții, parcă o mai încurcăm, nu știu cum să zic eu, fiindcă m-am inclus și pe mine în aprecierea asta !... Ne lipsește cîte ceva, — ne lipsesc multe, ce mai, și dacă n-o să recunoaștem lucrul ăsta, o să batem pasul pe loc, ani de zile !...“

„Crezi că-i suficientă o simplă recunoaștere, pentru ca lucrurile să meargă cu adevărat mai bine ?!“

„Nu-i suficientă, dar poate face mult bine, în măsura în care e cinstită și realistă, în măsura în care nu-i minată de morbul pe care îl combate : de interes sau de îngustimi, sau și de unele și de altele !... De altfel, dacă îmi îngăduiți, în afara concluziilor personale, să zicem așa, eu am tras anumite

concluzii, privind mersul general al treburilor, la noi în uzină, în oraș și în țară, în partid și în sindicate, peste tot !...“

„Da, și care sînt concluziile astea ?“

„Vi le spun eu altădată, lăsați-!...“

„Nu se poate, intervin alte probleme și alte sarcini, iar astea o să rămînă în urmă, uitate și nerezolvate !...“

A rîs, s-a înveselit cu adevărat.

„Așa e, a recunoscut el, numai că dumneavoastră nu sînteți corect, ca luptător, trageți în mine cu propriile mele arme !...“

Mi-a spus, pe urmă, că pregătirea celor ce aveau anumite munci de răspundere — activiști de partid, directori sau ingineri-șefi, cadre de conducere din instituțiile de stat, economice și industriale — era, de multe ori, inferioară sarcinilor pe care aceștia le aveau, era așa de la începuturi, datorită unor deficiențe de recrutare, în virtutea cărora cei care sînt mai înfipți și mai descurcăreți, sînt luați mai repede în seamă, cu toate că nu sînt cei mai buni, întotdeauna. Pregătirea aceasta, socotea el, era așa de la începuturi sau devenea așa pe urmă, datorită aglomerărilor de sarcini și de ședințe, de analize și de cercetări, necesare, unele, inutile altele, cele mai multe, care îi fărîmițau și-i furau timpul omului, chiar și al celui ce ar fi vrut să se informeze, să nu rămînă în urma altora, care, nefiind prinși cu atîtea treburi, munceau mai bine și acumulau mai mult, evoluînd și dezvoltîndu-se firesc, pe o linie ascendentă.

„Din cauza asta, a precizat Pozdare, care era în vervă atunci, se stîrnise greu, pe urmă însă se lăsase luat de gîndurile și de părerile acelea ale lui — se crează uneori impresia că nu cei care sînt în frunte sînt cei mai bine pregătiți, impresie întemeiată în unele cazuri !... Singura delimitare care se poate face aici se referă la vinovăție, fiindcă nu întotdeauna sînt de vină cei în cauză !... De vină, cel mai adesea, este propria noastră organizare, care nu are suficient în vedere *factorul om*, nevoia lui de pregătire și de instruire !... Aceasta ar fi o concluzie, iar cealaltă, care privește tot omul, se referă la ceea ce se întîmplă cu cei care sînt dați afară din anumite munci, pe drept sau pe nedrept — sau sînt scoși din partid, sau pățesc altceva, cine știe ce, — și care rămîn pe urmă într-un fel de suspensie, sînt uitați complet cel mai adesea, parcă nici n-ar fi fost !... Lucrul acesta mi se pare cel mai grav, fiindcă nu sîntem pe front, să nu avem timp

de recuperări, și nici nu avem prea multe cadre, dimpotrivă, sîntem în lipsă mare mereu, de mînă de lucru și de impuls creator !... Și-atunci, vă întreb eu, dacă e așa, — și e așa, nu încape nici o îndoială în privința asta ! — de ce întoarcem spatele unor oameni, care ar putea să fie mai buni decît noi, sau poate că sînt așa, mai buni și mai capabili ? !..."

Mi l-a evocat din nou pe taică-său, spunîndu-mi că bătrînul îl îndemnase spre cercetările astea, — „bătrînul și alții, ce-i drept e drept !..." — el îl întrebase într-o zi cînd mai dormeau și cînd se odihneau cei ce lucrau „pentru partid și pentru regimul ăsta de azi, nu de alta, dar eu îi văd mereu pe drumuri și pe la adunări, pe la tot felul de ședințe, de te-apucă mila dar te cuprinde și groaza, că omul, cît ar fi el de hotărît și de dîrz, trebuie să se mai și gîndească la ceea ce face, că nu-i mașină, e om, și dacă nu se gîndește, dacă merge înainte, de dragul mersului, înseamnă că nu știe de unde vine și încotro se duce ! ?..."

14

În urma unui drum pe care îl făcuse în Moldova, într-o iarnă, Vasile Pozdare mi-a povestit cum a stat de vorbă, la restaurantul Gării de Nord, cu un pămîntean de al său, — „cu un om fantastic !" — pe care îl chema Vasile cel Mare... Era nemaipomenit, mi-a spus el, dupăolaltă, parcă l-ar fi grăbit cineva, din urmă, era extraordinar, vă rog să mă credeți !... Nu numai că era bine alcătuit, — era înalt și osos, cu fața cam prelungă, cu ochii cenușii și migdalați, prelungiți și ei cumva, într-un mod care contrasta cu întreaga lui înfățișare, cu obrajii subți și cu niște mustăți sure și groase, cu umerii înalți și lați, și cam ieșiți, cam ridicați, fiindcă era slab, cu mers legănat și cu vorba rară și blîndă, moldovenească în sensul cel mai pur al cuvîntului — nu numai că era ager și bun de povești, dar avea *idei*, avea păreri foarte limpezi și foarte bine precizate, despre cele mai încîlcite probleme, despre cele mai complicate și mai importante lucruri... Făcea politică și discuta politică, tovarășu Jeler, fără nici o silință însă, fără a părăsi felul său de a vorbi, moldovenesc, cum ziceam, muntenesc, mai degrabă, fiindcă era de către munte,

era din zona aceea de interferență, dintre Transilvania și Moldova, unde sună mai altfel toate, mai dulce și mai adînc.

„Îngăduiți să stau și eu alături ?" m-a întrebat el înainte de a se așeza la masa la care stăteam, în așteptarea trenului care trebuia să mă aducă încoace, acasă.

„Cu plăcere, i-am răspuns eu, arătînd celelalte scaune, șezi unde vrei !..."

„Mulțumesc, a continuat el, așezîndu-se în dreapta mea, dar iată că oi ședea aicea, că am vederea mai bună, către toată sala !..."

Masa se afla la un colț al restaurantului; — „...de aceea te-am deranjat", mi-a spus el mai tîrziu — iar locul unde stătea el dădea, într-adevăr, către toată sala, care era plină ca un stup atunci, era înțesată de fum și de un abur ușor, ieșit din căciulile și din hainele oamenilor, — și din dezghețurile care se băltuiau pe la picioarele lor, pe sub mese și pe alăturea de mese.

„...Asta e, a spus bătrînul după ce și-a pus scurta pe scaunul de alături, peste o tașcă mare de piele de vițel, scorojită și cam umedă atunci — toate se văd altfel, cînd șezi, cînd stai jos !... Ai băgat de seamă lucrul ăsta ? !"

„Nu, am zis eu, ca să leg vorbă cu el, fiindcă îmi plăcea cum se mișca și cum vorbea, îmi plăcuse de la început, cum se întîmplă uneori, cînd îți dai seama dintr-o privire, cu bucurie, desigur, că ai în fața ta sau alături de tine un om extraordinar, fără a putea să explici această revelație — nici nu m-am gîndit la una ca aceasta !..."

„Rău, foarte rău, a zis el, smulgîndu-și căciula din cap, o căciulă brumărie de toată frumusețea, dezvelindu-și astfel și creștetul, care era atins de căruntețe, era mai alb decît mustățile — asta e cea mai mare pacoste pentru oameni, să treacă prin lume fără să se gîndească la ea, la lume și la ceilalți oameni !..."

„Și dacă se gîndesc, am întrebat eu, tot așa, ca să-l stîrnesc la povești, cu ce se aleg ?..."

N-a mai zis nimic, nu mi-a răspuns, i-a făcut semn chelnerului, să se apropie, și i-a spus să-i dea și lui ceva, — „...ce vei dori dumneatale, un coniac și ceva de-ale gurii !..." — și-abia după aceea s-a întors către mine, privindu-mă cu ochii lui blînzi, care erau oțeloși în clipele acelea, se oțeleau chiar atunci, în timp ce se uita el la mine.

„...Te pomenești că vei fi și dumneata unul dintre *aceia?* m-a întrebat el, a afirmat mai mult. Te pomenești că ești *întrebător* de meserie ! ?...“

„Și dacă aș fi, bade...“, am dat eu să zic.

„Vasile mă cheamă, a continuat bătrînul, dar oamenii, în sat, îmi zic Vasile cel Mare, pentru că-s voinic, după cum se vede !... Ba un profesor de română tot zice că-i nemaipomenită numirea asta și că eu am ieșit din Sadoveanu, din cărțile lui Sadoveanu, vrea el să spună, numai că oamenii ăștia mai școliți se exprimă mai greu... Nici nu are dreptate, nu-i vorbă, eu pe conu Mihai l-am cetit, ba l-am și văzut în două rînduri, dar de ieșit n-aveam cum să ies din cărțile domniei-sale, eu am ieșit, te rog să mă ierți, din mama mea bună, care era o femeie grozavă !...“

„Te cred, dar cum rămîne cu *întrebătorii,* dacă sînt și eu unul dintre ei ? !“

„Cine, dumneata ? !“ a făcut el, mai mult a uimire decît a dispreț.

„Da, eu !“

„Ești degeaba, dacă ești, pentru că mie unuia nu mi-i teamă de *ei,* mie nu mi-i teamă de nimeni, nu pentru că aș fi așa de curajos, — sînt și curajos, n-ai grijă ! — ci pentru că trăiesc drept și cinstit, și-atuncea de ce mi-ar fi mie frică de nu știu cine ? !...“

A venit chelnerul, care i-a pus dinainte un coniac, un pahar de apă și o farfurie cu patru chiftele, — „Altceva n-avem, să știi...“ — i-a împins coșulețul cu pîine mai aproape, întrebîndu-mă și pe mine dacă mai doresc ceva, vorbind altfel, desigur, lucru pe care bătrînul l-a remarcat imediat.

„Adevărul e, a zis el, fără nici o legătură, în aparență, cu ceea ce se întîmplase acolo, și nici cu ceea ce spusese mai înainte — că am înaintat mult și am izbîndit în multe, dar mai avem și lipsuri, cum se spune, avem destule !... Și cînd zic vorba asta, eu nici nu mă gîndesc la ceea ce a rămas neîmplinit într-o parte sau în alta, mă gîndesc la cuviință, la felul cum se poartă oamenii unii față de alții !... Îmi dau seama și pricep care-i izvorul, văd și eu că-i răscolire mare între oameni, — copiii pleacă de timpuriu de sub aripa părinților, soții sînt despărțiți de muncă și-abia dacă se văd de două ori pe lună — dar de împăcat nu mă împac de loc cu toată treaba asta !... Ai văzut și dumneatale chelnerul care ne-a servit, pe mine m-a luat mai de sus, iar cu dumneatale a vorbit altcum, de, ești orășean, ești altfel de pasăre !... Eu

nu sînt nimica, pentru el, cu toate că și el, dacă ne vom uita mai bine, tot de-acolo vine, dar a uitat, nefericitul !... Asta-i, că unii oameni uită de unde vin, iar alții nu uită nimic pentru că nu au ce uita !... Asta ar fi una la mînă, a doua ar fi cu *întrebătorii* de care vorbirăm noi mai înainte !...“

„Toată lumea îi are, am zis eu în treacăt, ca într-o așteptare, și dacă lumea îi are, trebuie să-i avem și noi !...“

„Adevărat, dar eu nu mă gîndeam la avut, mă gîndeam la număr, că-s prea mulți și că s-ar putea să fie mai puțini, nu numai *întrebători*, dar și băgători de seamă s-ar putea să fie mai puțini, și cuvîntători, și lăudători, în folosul muncii !... Asta era *ideea* mea !...“

L-am întrebat, adoptînd și eu stilul lui de a discuta, sărind peste unele lucruri ori înturnîndu-mă la altele, din urmă, cînd l-a citit pe Sadoveanu.

„...Fiindcă așa am înțeles, am adăugat eu, că l-ai citit, i-ai citit cărțile, așa ai zis...“

„Da, așa am zis și chiar așa e, a spus el, ridicînd paharul și închinînd cu mine (Sănătate și bucurie !), i-am cercetat cărțile, nu pe toate, că dumnealui a scris multe cărți, o parte din ele : *Hanul Ancuței, Cocostîrcul albastru, Bordeienii* și încă vreo cîteva... Dacă vrei ți le povestesc, dacă nu mă crezi...“

„Ba te cred, cum să nu te cred, te rog să nu te superi !...“

„Nici vorbă, cum o să mă supăr eu pentru atîta lucru !... Doar am mai avut prilejul să discut treaba asta cu un domn, scriitor sau ziarist, care m-a sucit pe toate părțile, să vadă ce-i și cum... Nu credea, adică, c-așa sînt unii, sînt cu poporul, declară peste tot că poporul e înțelept și mai nu știu cum, după aceea, cînd se întîlnesc cu poporul, se uită în jur, dacă n-au greșit cumva adresa...“

„Adevărat, dar Sadoveanu cum era, ca om ?“

„Cum să fie, ca toți oamenii !... Nu era, vreau să zic, blajin și blînd, cum am auzit că l-au descris unii. Era vijelios și năprasnic, la o adică !... L-am văzut mîniindu-se tare de tot odată, cînd făcuseră unii stricăciuni și dezmăț în vînat !... Era cum sîntem noi, moldovenii, cum sîntem noi, românii !...“

„Și cum sînt moldovenii, noi, românii, cum sîntem ? !“

„Răbdurii, răbdători !... Asta-i partea tare a firii noastre, dar poate că și cea mai slabă, că răbdăm orice, răbdăm mult, răbdăm îndelung, și după aceea, cînd ne dăm drumul, ne dăm drumul dintr-o dată și poate că nu și în momentele cele mai prielnice, cum fac mai toți oamenii care au firea asta !...“

A tăcut și s-a uitat vulturește peste întreaga sală, cu privirea lui de muntean, de om deprins să stăpînească totul, dintr-o singură ochire.

„...Altfel, a zis el după aceea, uitîndu-se drept în ochii mei, de parcă ar fi vrut să mă ghicească și să mă citească pînă în străfunduri, ce fel de nație de om eram și eu, ce învîrteam și ce făceam pe lume, — să știi că eu am încredere multă în poporul nostru românesc, mi-i drag tare de el, așa cum mi-i drag și de viață !... Și țara mi-i dragă, să știi dumneata, am și sîngerat pentru ea, la Mărășești, în cel dintîi război !... Aveam un sergent de pe Teleorman, care nu ne-a zis decît atîta : «Măi băieți, mă, pă viață și pă moarte, mă !...„ Atîta discurs ne-a ținut și noi chiar așa am luptat : «pă viață și pă moarte !»... Unii au pierit, eu am fost mai norocos, am fost rănit dar m-am refăcut după aceea și-am mers cu trupele românești pînă la Budapesta !... Și-apoi, după ce s-a împlinit Unirea, m-am simțit mai altfel, mai slobod și mai voinic, te rog să mă crezi !... N-am agonisit nimic, am rămas tot pădurar, că asta mi meseria, dar mă simțeam mai altcum, să știi !... Ziceam, chiar așa ziceam, că-i bine să ai țara ta și să stai în ea cum stă pasărea în cuib !...“

L-am întrebat cu ce treburi a fost prin Capitală, pe o asemenea vreme.

„Vremea, mi-a spus el, închinînd creștinește cu mine și bînd cu luare-aminte, nu era așa cînd am plecat eu la drum, zăpadă era, dar nu vîntuia așa de năprasnic...“

„Și treburile, care au fost ? !“

„Care să fie, ia niște necazuri de om bătrîn, că-s bătrîn, mă țin eu bine, da-s bătrîn...“

„Șaizeci și ceva de ani, am spus eu, să-l îmbunez, mai mult nu cred ! ?...“

„Crezi dumneata ce vrei, dar eu am șeptezeci și șepte de ani !... Asta-i, cu etatea, cu necazurile, cum am vrut să zic, e așa că eu am lucrat o vreme pe un *domeniu regal* și-acum nu vrea nimenea să-mi recunoască vremea asta !...“

I-a făcut semn chelnerului, să-i mai aducă un pahar de coniac, — „Ba nu, două !“, a adăugat el — tăcînd din nou, înroșindu-se cu încetul, cum se înroșește curcanul, cînd se supără, c-așa i se împurpura obrazul, și grumazul, și mîinile, cum se împurpurează pielea curcanului.

„Și-ai izbîndit ceva ?“ l-am întrebat eu, pe ocolite, cumva, gîndindu-mă că îl necăjise rău de tot treaba asta, dacă bătuse atîta drum, pe o asemenea vreme.

„Ba ! mi-a spus el scurt. N-am izbîndit nimica !“

„Dar de ce ?“

„De ce ! ?... Pentru că eu am venit aicea să stau de vorbă cu *tovarășul suprem* !...“

„Care *tovarăș suprem* ?“

„Știi dumneata care, nu mă mai ameți pe mine cu întrebările.“

„Bine, știu, dar ai stat de vorbă cu dumnealui ?“

„Tocmai, că n-am stat, mi s-a spus să merg la nu știu ce birou, că domnia-sa e foarte aglomerat, ori să las în scris, dacă nu !... Și eu, iată, nu m-am dus la nici un birou și nici în scris n-am dat... La birou nu m-am dus că n-am venit pentru asta pînă aicea, în scris n-am dat că n-avea rost !...“

„Și de ce nu ți se recunoaște *vremea aceea* ?“

„Ei, de ce, pentru că era *domeniu regal,* de aceea nu mi se recunoaște, de parcă eu aș fi fost în slujba regelui, nu în slujba pădurii !... Asta vroiam eu să-i spun *tovarășului suprem,* că eu n-am avut nimic de-a face cu maiestatea-sa regele, eu am avut de-a face cu maiestatea-sa codrul, și cu măria-sa cerbul, și cu doamnele ciute, și cu voievodul urs !... Astea au fost ale mele, de mic copil !...“

„Bine, dar de ce numai lui, de ce nu și altcuiva ?“

„Așa, să știu că am vorbit cu rost și cu folos !“

„Se află, se transmite, sînt oameni care au grijă de lucrurile astea !“

„Or fi, că prea spui cu foc, dar eu zic că sînt prea multe strungi și că vorbele și plîngerile oamenilor se pierd pe la strungile astea !...“

M-a întrebat apoi, cu un fel de grabă, dacă știam ce-i aceea o *strungă.*

„Știu, i-am spus eu, e locul acela strîmt, în care sînt băgate oile, cînd sînt mulse !...“

„Bun, a zis el, înveselindu-se, știi, înseamnă că nu ești de la Pariz, ești de-aicea, de pe la noi !... Noroc și sănătate !...“

„Noroc !... Și cît zici că pierzi la pensie, din pricina *vremii aceleia* ?“

„Nu pierd mult și-apoi, aicea, nu-i vorba numai de bani, e vorba de dreptate, e vorba să mi se deie ce mi se cuvine, pentru că eu mi-am făcut datoria față de țară, am luptat și-am muncit pentru ea și-acum și ea s-ar cuveni să vadă de mine !... Nu pretind să mă țină pe pălmi, dar nici așa, să se facă că nu știe nimica de mine !...“

„Dar n-ai copii ?“

„Am, cum să n-am, am patru copii, unul e la Oradea, altul e la Timișoara, altul la Galați și-al patrulea e tocmai la Constanța, dar nu-mi place să trăiesc din ce-mi dau ei !...“

„Oricum, e datoria lor !“

„O fi, că am văzut și oameni de ăștia, părinți, vreau să zic, care se fac de minune peste toată țara, se plîng pe la televiziune și pe la ziare, își pîrăsc copiii că nu au grijă de ei !...“

„Au dreptate, într-un fel !“

„Nu au dreptate în nici un fel !... Și eu unul nu aș face așa ceva, chiar dacă ar trebui să mănînc hribi și rădăcini, nici mort nu aș face-o, să-mi pîrăsc eu propriul meu copil !...“

„De ce să n-o faci, dacă el uită de datoriile pe care le are ! ?“

„Dacă uită, să-l uite și pe el Dumnezeu, facă ce-o știi, dar eu nu mă judec cu el în fața lumii !... Cum să vin eu să spun : «Uitați, oameni buni, ce copil prăpădit și ticălos am plămădit eu !»... Păi asta ar fi tot una cu a zice că nici eu nu sînt prea breaz, pentru că un copil e oglinda părinților, e ochiul în care se vede o familie întreagă, cu toate ale ei !... Nu degeaba se zice că așchia nu sare prea departe de trunchi !...“

S-a întors cu vorba înapoi, în același fel și după aceeași logică proprie, spunîndu-mi ceva de țară, că „e bună și-i frumoasă, e harnică și inimoasă...“

„...Da-i prost așezată aicea, între vînturi, a adăugat el, mai domol, cumva, mai altcum — de la asta ni se trag foarte multe necazuri !...“

„Necazurile ne-au călit, am zis eu, tot așa, din marginea lucrurilor, să nu-i stric gîndurile — ne-au legat și mai tare de îndreptățirile noastre, ne-au scos firea în lumină !...“

„Adevărat, așa e, că bine grăiești dumneatale, dar ia spune-mi mie, că te văd umblat și purtat, și poate că vei fi avînd și ceva funcții politice...“

„N-am, sînt muncitor, devin azi-mîine inginer !“

„Să fii sănătos, dar spune-mi, nu uita, spune-mi drept și cinstit, acum zece ori cincisprezece ani vorbeai dumneatale așa cum vorbești acum, despre țară și despre firea poporului românesc ?“

„Nu, drept să spun, nu vorbeam...“

„Am priceput, n-are rost să vii cu lămuriri !... Asta-i buba, vezi dumneatale, că v-ați trezit cam tîrziu !...“

„Cine, anume ? !“

„Dumneavoastră, voi cei care conduceți țara acum !“

„Niciodată nu-i tîrziu, cînd e vorba de lucruri bune !“

„Poate că-i așa, acum ai fost mai cuminte dumneata decît mine, ai vorbit mai cu miez !...“

Mi-a povestit pe urmă, dintre întîmplările pădurii, — „...că știu multe, zeci și sute, pentru că pădurea-i ca o lume !...“ — cum a găsit el într-o primăvară, în preajma unui jgheab uscat, — „un scoc pentru scoborît bușteni din parchete !...“ — un pui de cuc care se lăfăia în cuibul unei păsăruici, care nu mai biruia, — „săraca !...“ — să-l hrănească pe necrescut.

„...Puii păsăruicii, mi-a spus el, închiondorîndu-se puțin, nu mai erau pe nicăieri, iar ea, sărăcuța, căra demîncare de nu mai biruia, pleca și venea, se ducea și se înturna !... În vreme ce *ăla*, necrescutul, se zbătea în cuib și căsca un cioc cît o șură, de era gata-gata s-o înghită cu totul... Am înțeles care-i treaba și i-am luat puiul, l-am dus la cabană și l-am hrănit eu o vreme... A trăit, s-a deprins și cu asta, dar nu i-a fost a bine, pentru că l-au omorît șobolanii într-o noapte !... Noroc și sănătate !...“

„Noroc ! i-am spus eu. Și dacă vin unii sau alții să ne ieie cuibul, ce ne facem ? !“

„Cine să vină, a întrebat el rîzînd, turcii ?“

„Da, turcii !“

„Vin degeaba, dacă vin, că aicea, cine vine vine degeaba, ori pleacă înapoi așa cum a venit, ori, dacă nu, se face *o apă și un pămînt* !... Ei, ia să vedem dacă știi dumneatale cine a spus vorbele astea ! ?...“

„Nu știu, drept să spun !...“

„Păi vezi !... Lasă că-ți spun eu...“

N-a mai apucat să-mi spună, s-a precipitat brusc, fie că s-a uitat la ceas, fie că și-a auzit anunțat trenul care urma să-l ducă înapoi, la Moldova, fie că i s-a părut că mersese prea departe cu discuția, — fapt e că s-a sculat în picioare, și-a pus căciula în cap, și a luat tașca aceea a lui, care mirosea a cetină, a scoarță de copac, a pădure, i-a plătit chelnerului, — „Cum o să plec eu fără să plătesc, vezi-ți de treabă !“ — și-a luat la revedere de la mine, — „Să fii sănătos și să mă ierți de vorbă rea, dacă am zis-o !...“ — plecînd pe urmă, strecurîndu-se cu greu printre mese, ferindu-se de scaune și lovindu-se totuși de ele, pierzîndu-se apoi în mulțimea care forfotea la ieșirea din restaurant. O clipă doar l-am mai

văzut în deschiderea uşii, părîndu-mi-se deodată că e un munte cu creştetul albăstrit de ninsori, cu umerii încărcaţi de brazi, trăind impresia acută a puterii şi veşnicirii unor lucruri, fără a putea explica izvorul acestei impresii de neşters, vă rog să mă credeţi !..."

15

Revelaţia aceasta a lui, tîrzie, ce-i drept, fiindcă asta s-a întîmplat după ce şi-a descoperit el ţara — a redescoperit-o, ca şi mine, ca şi alţii, atîţia, pentru că ţara era în el — m-a ajutat să-l cunosc mai bine, aşa cum m-au ajutat şi alte revelaţii. N-au fost toate atît de limpezitoare şi de semnificative. Perioada de după excludere, mai ales, a fost plină de căderi şi de surpări, constituindu-se, în sine, ca o zbatere cumplită, în cadrul căreia cinstea şi puritatea, frumuseţea şi aspiraţia spre frumuseţe, setea de dreptate şi de adevăr, se amestecau cu ura cea mai acerbă, se împleteau cu un primitivism feroce, care nici nu mai ţinea de el, venea de dincolo de felul său de a fi, de departe şi din urmă, ca un val ciudat şi puternic, de noroi.

„...Te comporţi de multe ori, i-am spus eu o dată, nemaiputînd răbda şi îngădui, plictisindu-mă de el şi de mine însumi, de toţi şi de toate, — de parcă ai ieşit din cine ştie ce grotă !"

„Toţi am ieşit din grotă, tovarăşu' Jeler ! mi-a răspuns el. Toţi, de ce să n-o recunoaştem ? !"

„N-o fi chiar aşa, că dacă ar fi aşa am umbla în patru labe, ca fiarele "

„Şi ce, vreţi să ziceţi că nu umblăm aşa ? !"

„Da, asta vream să zic !"

„Da, poate că-i aşa, nu umblăm toţi în patru labe, dar unii umblă !"

„Care-s ăia, tovarăşu' Pozdare ?"

„Sînt destui !... Cei care sînt slugarnici, mai întîi, cei care vor să răzbească spre *piscuri* — Berbencenii, de pildă ! — cei care vor să parvină, cu orice preţ, cei care calcă pe cadavre, numai să se suie şi ei în sus, să urce !..."

„Asta-i altceva, asta ţine de conştiinţă, de lipsa conştiinţei, de fapt, ţine de înapoiere !..."

„Dar ce credeți, că eu, cînd am vorbit de grotă, m-am gîndit la o peșteră oarecare ? !... M-am gîndit la înapoierea din care am ieșit, din care încercăm să ieșim, cu zbateri mari și multe !"

„Nici asta nu-i valabil, fiindcă în țara aceasta a noastră a existat și înainte vreme viață socială, a existat o mișcare muncitorească cu renume în Europa, a existat o cultură, au existat niște tradiții, iar noi, astăzi !..."

„Noi, astăzi, am vrea să schimbăm totul, dar nu prea știm de unde să începem !"

„Nu-i adevărat, am început, sîntem în flux, sîntem în marș !"

„Dumneavoastră da, eu însă nu !..."

„Ești și tu, vezi-ți de treabă !..."

„Am fost, tovarășu' Jeler !..."

Era afectat adînc de ceea ce i se întîmplase, — „pînă la os, pînă la măduvă !..." — era ros de regrete și de nemulțumiri, care erau, în parte, întemeiate, fiind, în același timp, și nejustificate, fiindcă și el îi ajutase, cu felul său de a fi, cu cinstea lui și cu nesăbuința lui, pe cei care îl ostracizaseră și îl ostracizau. Dacă n-ar fi făcut-o, n-ar fi fost el însuși, ar fi fost un ins oarecare, șters, banal.

„Nu există destin și predestinare, cum spuneți și dumneavoastră, cum spun și alții, zicea el uneori, întrebător, mai degrabă, decît îndîrjit și răzvrătit — dar de avut are fiecare om drumul lui în viață și în lume, un fir anume, care îl ajută să fie ceea ce este, — sau să se risipească, să se facă praf și pulbere, depinde cum i-i *datul* fiecăruia !..."

„Și tu n-ai vrea, i-am zis eu odată, să faci schimb în privința asta ?"

„Cu cine, tovarășu' Jeler ?"

„Cu Mihalcea, de pildă ! ?"

„Nu, n-aș vrea, Mihalcea e un om sfîrșit, ați avut dreptate !..."

„Poate că și tu ești tot așa ? !"

„S-ar putea, dar eu unul nu cred și nici nu voi crede așa ceva, niciodată !..."

Ocolea pe cît putea situația în care fusese aruncat — „azvîrlit, nu aruncat, că-i mai rău, cum îi acum, decît dacă aș fi fost blestemat !..." — făcea eforturi mari și stăruitoare, ca s-o uite, să treacă peste ea, s-o lase în urmă, odată și pentru totdeauna. Îi era greu, peste poate, mai greu decît dacă ar fi fost condamnat la muncă silnică, — „da, da, nu

vă miraţi, că-i aşa, e mai rău şi-i mai greu să faci închisoarea în libertate, să fi slobod dar să ai mîinile în cătuşe şi sufletul în lanţuri !...“ Asta pentru că oamenii din jur, cei dintre care se ridicase, nu-l priveau cu prea multă îngăduinţă. Din contră, se uitau pieziş la el, cei mai mulţi, ba mai şi rîdeau de el, unii, îşi dădeau coate şi-l arătau cu degetul, ca pe un scăpătat, ca pe un eşuat ce era, pentru că el nu mai făcea parte din rîndurile lor, plecase odată de-acolo, se rupsese de ei.

„Dar ce, mă, zicea el, cînd era beat ori cînd nu mai putea răbda, eu am fost plecat în lună, am fost la americani sau la fascişti, de vă purtaţi aşa cu mine ? !... Am făcut muncă de partid, pentru voi şi pentru fraţii voştri, şi-acum, voi vă purtaţi de parcă aş fi ciumat, parcă n-aş mai fi om, mă !... Şi-i spre răul vostru, pentru că voi vă arătaţi prin asta înapoiaţi şi proşti, dacă nu admiteţi lucrul ăsta elementar : că cineva poate merge în sus şi poate veni în jos după aceea, să-şi reia munca pe care a făcut-o, să-şi trăiască, firesc, viaţa lui proprie !... Asta-i, că voi priviţi *afirmarea* şi *puterea* cum le priveau iobagii din vechime şi-i de mirare că nu vă duceţi să le pupaţi mîinile şefilor voştri, care nu-s cu nimic mai breji decît voi, sînt oameni şi ei, ca toţi oamenii !...“

Nici lui nu-i era la îndemînă, se reintegra greu în ambianţa din care plecase, se considera împins în jos şi dat în urmă, pe nedrept, bineînţeles, atribuia acest fapt unor împrejurări întîmplătoare, — „subiectivismului şi satrapismului de care mai dau dovadă unii !“ — şi-i privea cu un ochi foarte critic pe toţi cei ce rămăseseră în *flux*.

„...Asta-i, că proştii au trecere şi în ziua de azi ! zicea el, cînd vorbea de lucrurile acestea. Proştii, oportuniştii şi carieriştii, lingăii şi clănţăii, în vreme ce unii oameni de bine, — oameni de atitudine, adevăraţi luptători şi adevăraţi revoluţionari ! — au greutăţi nenumărate, se izbesc de tot felul de piedici şi de bariere, sînt trîntiţi la pămînt, ba poate că sînt şi nimiciţi, direct sau indirect !... Şi-atunci, mă întreb eu — şi vă întreb şi pe dumneavoastră — unde-i noua orînduire, prin ce se caracterizează ea, prin vorbe sau prin fapte ? !...“

Nu mă ierta nici pe mine, la o adică, — de cîte ori nu m-a luat în furcă în vremea aceea aspră şi grea, pentru el, dar şi pentru mine ! — mă întreba cum de am reuşit eu să mă menţin deasupra, — „Prea sus n-aţi urcat, asta e drept, dar nici jos de tot n-aţi căzut !“ — cum de am izbutit să trec

cu bine prin cele mai spinoase împrejurări, — „da, pentru că ați reușit și reușiți să faceți lucrul ăsta !“ — ce preț am plătit eu pentru asta, — „deoarece delator nu sînteți, m-am convins !...“ — datorită căror calități — „sau căror lipsuri ? !“ — am izbutit eu să dobor această performanță, să fiu mereu în *inima fluxului,* sau pe aproape, — „c-ați mai fost împins și dumneavoastră de colo-colo, lăsați, lăsați, nu vă justificați, că nu sînteți dumneavoastră de vină, sînt alții de vină, cei ce se poartă cu oamenii cum te porți cu piesele de șah, cînd le muți după cum crezi că-i mai bine și-i mai cu efect !...“

„Nu era mai bine, zicea el apoi, cînd se înturna la propria-i dramă, care i se părea enormă uneori, pentru ca după aceea să i se pară, din senin, măruntă și meschină — dacă eram eu lăsat într-ale mele, dacă nu eram scos din producție, dacă nu eram trimis pe nicăieri ? !“

„Crezi că era mai bine ?“

„Da, cred că era mai bine !... Și-o cred nu numai în legătură cu mine, dar și cu alții, pentru că e vorba de un fenomen, de un fel defectuos de a lucra cu oamenii, de folosirea lor și de lăsarea lor deoparte după aceea, după ce nu mai ai nevoie de ei !...“

„Oamenii nu pot fi dădăciți, Vasile Pozdare, mai ales într-un proces revoluționar !“

„Aici nu-i vorba de dădăcire, e vorba de grijă elementară, fiindcă eu nu la dădăcire m-am referit, n-am nevoie de așa ceva !...“

„Dar ce vrei tu, de ce ai nevoie ? !“

„Am nevoie ca omul să fie om, de la început și pînă la sfîrșit, să nu ne batem joc de noi înșine, să nu băgăm oamenii la măcinat, pentru că recrutările de cadre, cum se fac acum, au aspectul ăsta uneori : azi îi luăm pe unii, proaspeți și buni, și-i punem să facă ce zicem noi, după aceea îi luăm pe alții și-i lăsăm pe cei dintîi !... Asta nu mai este *edificare,* nu vă supărați, e pură demolare, ăsta nu mai e umanism, e dimpotrivă antiumansim și-i mai periculos decît antiumanismul de dincolo de baricadă, deoarece e împănat cu toate teoriile și-i drapat în toate mantiile revoluționarismului !...“

Lucrurile astea, și altele, cam de același fel, îl preocupau pînă la obsesie, convergînd toate spre situația pe care o avea el atunci, — de exclus din partid — izvorînd din ea și întorcîndu-se la ea. Fiindcă un exclus din partid devenea automat, mai ales atunci, — „în vremea unei acerbe și din ce

în ce mai ascuţită luptă de clasă !...“ — un om însemnat, un paria al noii societăţi, şi-abia dacă i se lăsa dreptul de a munci, unde vroia şi la ce se pricepea.

Lui Vasile Pozdare nu i s-a luat acest drept, dar a fost frustrat de altele, i s-a ridicat, din oficiu, dreptul de a vorbi şi de a-şi spune părerea în diverse probleme, ţinînd de secţia în care lucra. Era *însemnat*, într-un fel, şi dacă vorbea era rău, iar dacă tăcea tot rău era, mai rău decît era pentru alţii, care nu fuseseră înscrişi în partid, sau fuseseră, dimpotrivă, membrii altor partide. Cu ăştia trebuia dusă o muncă politică, în timp ce cu alţii, care fuseseră excluşi, trebuia dusă o muncă de intimidare şi de urmărire, indiferent de motîvele excluderii.

În cazul lui Vasile, lucrurile se puneau tot aşa, dacă nu chiar mai aspru, iar el, neputînd răbda, începuse să mîrîie, începuse să se comporte cum nu-i era felul, devenind, dintr-un om dîrz şi ferm, mult prea dîrz şi mult prea ferm, un om politicos şi mlădios, cel puţin în anumite împrejurări, de parcă n-ar fi ştiut cine era şi cine fusese.

L-am văzut şi l-am auzit la o şedinţă sindicală, la ei în secţie, făcîndu-şi autocritica pentru o nimica toată, fiind şi nefiind vinovat.

„Aşa e, tovarăşi, a spus el, în încheierea acelui cuvînt cam încîlcit şi cam bolmojit, — eu puteam să dau mai mult, în cadrul secţiei noastre !... De acum încolo, însă, noi toţi ne vom strădui mai mult !... În ce mă priveşte, tovarăşi, eu îmi iau angajamentul, ca de-aici încolo, indiferent de greutăţi, să lucrez mai bine, ca să realizăm şi să depăşim planul !...“

În sală, în colţul acela de hală, fiindcă acolo se ţinea şedinţa, s-au auzit fel de fel de comentarii, cam dezaprobatoare, cam amare, — „Uite aşa se scofîlcesc unii, înainte de-a îmbătrîni !...“ „Sînt băţoşi o vreme, pe urmă se dau pe brazdă !...“ „Sînt băţoşi cît sînt ţinuţi în braţe, şi-apoi...“ „Apoi o întorc ca la Ploieşti...“ „Aşa e unii revoluţionari de azi !...“ — iar el, Pozdare, nu s-a sinchisit, n-a zis nimic, le-a mulţumit tuturor pentru atenţie, cum se obişnuieşte acum la televiziune, s-a aşezat, şi-a aprins o ţigară şi-a aşteptat terminarea şedinţei, ca un om bătrîn.

„Dar ce-i cu tine, Vasîle Pozdare, i-am spus eu la urmă, fiindcă nu l-am lăsat nespovedit, ce-ai păţit, cum se face că te-ai scofîlcit aşa de tare ? !... Tu nu-ţi dai seama, mă, că boala asta a extremelor e cea mai rea şi mai grea, cea mai cumplită ? !... În condiţiile noastre, mai ales, cînd nu mai

putem da vina pe nimeni, pentru ceea ce facem prost și rău, o asemenea oscilație e anihilatoare, e nimicitoare !...“

N-a zis nimic, tot drumul, iar a doua sau a treia zi, cînd i-am spus că îmi mențin, în esență, părerile pe care mi le exprimasem atunci, minus unele asperități, — „Eram cam mînios, eram necăjit tare !...“ — el a rîs drăcește și mi-a spus că nici nu mai știe ce critici i-am adus, m-a ascultat dar n-a reținut nimic, era cu gîndul în altă parte și că nici dacă ar fi fost beat nu i-ar fi pierit toate din cap, — „așa de repede și-atît de complet.“

Mi-a luat piuitul cu asta, m-a pus la zid, fără milă.

„Uite pentru cine mă frămînt, am spus eu atunci, uite cui îi țin eu lecții de etică și de tactică, unui neisprăvit oarecare ? ! ...Păi ăsta, dacă stai și te gîndești bine, a dat de atîtea ori cu bîta în baltă, că nu se mai poate spăla de noroi și de puroi în vecii-vecilor !... Ăsta-i rodul *secetei* și-o să răspîndească în jurul lui numai măcinare și suspiciune !... Iar eu, ca prostul, dă-i cu morala...“

Într-un fel, și eu eram rodul *secetei,* — și al grabei, și al lipsei de timp — dar n-o recunoșteam, îmi era peste mînă, mă ocupam de alții ca să nu mă ocup de mine însumi.

„Ce-i cu băiatul acela al nostru ? am întrebat-o mai apoi pe Nuța, pe nevasta lui Pozdare. Parcă s-a blegit, parcă s-a prostit, ce-i faci, ce i-ai făcut ? !“

„Nimica, nu fiți îngrijorat, mi-a spus femeia cu rîsul ei aspru și frumos, — învață, citește, stă noapte de noapte cu capul pe carte, pînă îi cade moțul în jos !... Zice că dacă ar fi pus acum să facă *muncile* pe care le-a avut înainte, le-ar face de-ar zbîrnîi !...“

„Asta era, așadar ! ?“ am zis eu, a liniștire și a uimire, cu toate că știam cîte ceva în legătură cu ideile lui Pozdare, cu ideile lui de atunci.

„Asta, mi-a spus Nuța, dar dumneavoastră ce ați crezut ?“.

„Credeam, am sucit-o eu spre glumă, că s-a luat de muieri, cine știe ce i-a venit ! ?“

„De muieri, Vasile ?“

„De ce nu, e tînăr și nu-i luat de colo, e chipeș ! ?“

„O fi, dar cît mă are pe mine pe aproape, nu se uită el pe alături !... Poate după ce oi muri eu !...“

„Și dumneata cînd ai de gînd să mori ?“

„Eu ? !... Pe la vreo nouăzeci de ani, după ce mi-oi scoate și nepoții la lumină, nu numai copiii !...“

16

Vorbele femeii m-au liniştit, dar nu pentru mult timp, fiindcă la cîteva zile după asta mi-a fost dat să-l văd pe Vasile Pozdare într-o ipostază foarte nefavorabilă, parcă nici n-ar fi fost el, parcă ar fi fost o umbră a omului pe care îl ştiam eu. Umbla cu un fel de memoriu pe la direcţia uzinei şi pe la sindicat. Cerea o recomandare şi o bursă, pentru institut, cum era atunci, lucruri pe care nu le obţinea nici cum, dată fiind situaţia lui de om *însemnat*. Dar el stăruia, insista într-un mod care îl dezavantaja, îl meschiniza atît de mult încît şi fizic părea altfel, mai scăzut, mai slab şi mai scofîlcit. Slab era el oricum, pe vremea aceea, slab şi ascuţit, cu trăsăturile subţiate şi scoase la maximum în evidenţă, de muncă dar şi de încordări, cu albastrul ochilor bătînd în cenuşiu, cu părul lui bălai şi auriu bătînd într-un cînepiu ciudat, cu mersul cam împleticit cumva, cam şleampăt. El nu sesiza modificările astea, nu fusese preocupat niciodată de aspectul exterior al lucrurilor, acum însă, mai mult decît oricînd, era absorbit de alte probleme, era devorat, pur şi simplu, de *ideea* aceea a lui, de a pleca, de a ţîşni *în sus*, nu în sensul administrativ al cuvîntului, ci în sensul realizării de sine, pe care o presimţise demult, pe care o rîvnea din tot sufletul, mai adînc şi mai puternic decît credea chiar el. Lăsase în urmă perioada dezmăţurilor, — o lăsase singur, nu pentru că ar fi fost sfătuit — se depărtase de Mihalcea, se distanţase mult şi de alţii — de Rîşnoveanu, dar şi de mine — traversa, cu voia sau fără voia lui, o zonă stranie de însingurare maximă, despre care avea să-mi spună mai tîrziu că „e ciudată dar e şi fermecătoare, e acaparatoare dar e şi plăcută, te înspăimîntă cîteodată, dar îţi dă şi un sentiment de siguranţă şi de putere (dacă eşti singur şi eşti rupt de toţi, eşti sigur că nu te toarnă nimeni, niciodată, dacă nu te torni singur, fiindcă se poate întîmpla şi aşa ceva, să te pîrăşti singur !)“

„...Ştiţi cum e însingurarea, mi-a spus el atunci, cînd mi s-a mărturisit, cum e o scufundare, cînd te îneci, cum trebuie să fie o asemenea scufundare, o asemenea ducere în jos, pe care o vezi şi o simţi, care începe să-ţi placă de pe la un timp, pe măsură ce se petrece şi se întăreşte lucrul ăsta ciudat şi-atît de omenesc, atît de legat de firea omului şi de felul lui de a fi !... Îţi place aşa de mult, încît îţi pare rău cînd ţîşneşti în sus, cînd te rupi de alunecările acelea ciudate, cînd

țîșnești în sus, împins de o spaimă adîncă și puternică, neînțeleasă și ea, pentru că și viața, și lăcomia de a trăi, optimismul și încrederea în viață, sînt tot atît de devorante, ca și alunecarea de care vorbeam eu, care rămîne de fapt în tine, pentru totdeauna, ca un fum, ca un gol nedefinit, ca un deșert care îți sare de multe ori înainte, cum îți sare și ți se prelungește umbra cîteodată, cînd te bate soarele din spate, din dunga de scrum a orizontului !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, fiindcă atunci, cînd umbla el cu memoriul acela al lui, pe la direcția uzinei și pe la sindicat, lui Pozdare nu-i ardea de reflecții și de cugetări, nu-i ardea de nimic, de fapt, atît de mult se depărtase de ceea ce fusese, de ceea ce era el în adevăratul său cuget. Nu protesta, nu se mînia de loc, pleca și venea, înghițea umiliri după umiliri, spre uimirea și spre satisfacția unora, spre nețărmurita mea nedumerire. Nici măcar oportunist nu era, nu mai avea nici un ax și nici o înfățișare, era șters și confuz, la vorbă și la gînd, era pierit și dus din lumea asta și era de mirare că mai umbla, că se mișca de colo pînă colo, ca un vreasc pe apă, ca o meduză, ca o stafie stranie, a unui trecut cețos, care nu avea legătură cu nici un prezent, — și nici cu viitorul.

„...Ce te tot rogi de ăștia, i-am spus eu în cele din urmă, vorbind și purtîndu-mă aspru și tăios, cum vorbise și se purtase el pînă nu demult — de ce tot bați pe la ușile lor, dacă vezi că nu-ți aprobă ce vrei tu ? !... Lasă-i, fă altceva, lămurește-ți situația de partid !...“

„Dar eu am o situație foarte limpede, mi-a răspuns el, îmbățoșîndu-se, ca într-o aducere aminte — eu sînt comunist, sînt în partid !...“

„Cum să fii, mă, din moment ce ai fost exclus ? !“

„Excluderea e un accident, n-are nimic a face cu gîndurile și cu simțămintele mele !...“

„Ba are, și încă foarte mult !“

„Nu cred !“

„Atunci treci peste ea, dacă poți, ori ocolește-o, fă-te că nu știi nimic !“

„Asta-i altceva, asta nu ține de mine și de cinstea mea, nu ține de adevăr și de dreptate !...“

„N-o fi ținînd, cum zici, dar nici nu poate fi evitată !“

„Nu poate fi evitată din cauza oportuniștilor, din pricina carieriștilor, pentru că ăștia se interpun între bine și

mai bine !... S-a format o pletură întreagă, o nouă categorie de învîrtiți și de învîrtitori !..."

„Lasă pleturile și categoriile, Vasile Pozdare, și încearcă să-ți lămurești situația de partid, ca să poți merge mai departe, să-ți împlinești gîndul pe care îl ai, care e vrednic de orice sacrificiu !..."

Ne-am certat, fiindcă n-a fost de acord în nici un fel, am ajuns la vorbe aspre și grele, ca niciodată. El, mai ales, nu s-a îndoit de loc, mi-a amintit de excludere, de ceea ce i-am spus eu în împrejurările acelea, de ceea ce n-am făcut.

„...Că și-atunci, a zis el, mă copleșeați cu sfaturi, cum să mă port și ce să fac, în loc să ridicați un deget pentru mine, nu să săriți în foc, fiți atent la ce spun, să ridicați un deget pentru mine !... Că dacă mă comportam eu atunci cum ați zis dumneavoastră, aș fi intrat în pămînt de rușine, aș fi rămas membru de partid, dar aș fi umblat și-acum pe sub pămînt, peste tot pe unde ar fi trecut Pozdare ăsta pe care îl vedeți dumneavoastră, ar fi umblat un altul, iar eu cel adevărat aș fi orbecăit pe dedesubt !..."

„Așa e, ai dreptate, i-am spus eu dintr-o parte, dar uite că nu poți nici acum să umbli cum ai vrea !"

„Nu pot, e adevărat, îmi pare bine că recunoașteți lucrul ăsta, dar despre comportamentul dumneavoastră de atunci de ce nu spuneți nimic, de ce-l ocoliți ? !"

„Am spus ce era de spus, am spus-o pentru mine !"

„Da ? !... Și de ce nu vreți să-mi împărtășiți și mie reproșurile astea ? !"

„O să ți le împărtășesc eu altădată, îți spun numai atîta, acum : ar fi fost degeaba, dacă aș fi sărit să te apăr !"

„Pentru cine ar fi fost degeaba, pentru mine sau pentru dumneavoastră ? !"

„Pentru tine, Vasile Pozdare !"

„Poate că-i așa, într-adevăr, dar dumneavoastră n-ați tăcut din cauza asta !"

„Dar de ce, tovarășe, spune-mi, să nu mor prost ? !"

„Lăsați glumele, că nu vi se potrivesc !"

„Mie nu, dar ție ți se potrivesc, da ? !"

„Da, mie mi se potrivesc, am putere în mine și pentru așa ceva !"

„Și pentru ce mai ai putere ? !"

„Pentru viață și pentru moarte, pentru propria mea edificare, împotriva căreia nu se poate pune nimeni, orice ar face, cu tunul să deie în mine, că tot n-are ce-mi face, eu tot

îmi voi urma drumul, care-i unul și același cu drumul revoluției noastre — e fără întoarcere ! — și-i drept și-i suitor !...“

„Ai devenit patetic, tovarășe, dar ocolești răspunsul pe care trebuie să mi-l dai !... Ori ai uitat de el, din cauza avînturilor ? !“

„N-am uitat, nu vă fie teamă : dumneavoastră v-ați purtat așa, atunci, ca să nu aveți dificultăți, să nu se zică și să nu se spună !... Din cauza asta ați tăcut, pentru că v-ați învățat la smîntînă unii dintre dumneavoastră, vă place cînd vă muiați degetele în ea, și după aceea, cînd le lingeți !... Dar dacă e vorba să săriți în foc pentru un om sau pentru o idee, nu vă mai găsește nimeni, vă piere glasul, iar curajul vă coboară în bocanci !... Și-atunci, se pune pe drept întrebarea aceasta : ce fel de revoluționari mai sînteți și dumneavoastră, dacă sînteți tari numai la vorbiri și la îndemnuri, la concluzii și la tactici ? !...“

L-am lăsat să se răcorească, pe urmă i-am luat cererea din mînă și m-am dus peste tot, împreună cu el, pînă cînd i s-a dat bursa de care avea nevoie, — „ca de aer“, cum zicea el. N-a fost ușor, a trebuit să explic peste tot ce-i și cum — „...Să vedeți, tovarășe director, nu-i chiar așa cum ziceți dumneavoastră !“, „Să vedeți, tovarășe secretar, omul nu vrea să facă nici un rău, vrea să învețe, atîta tot !“, „E adevărat, tovarășe prim-secretar, omul a fost exclus, dar asta nu înseamnă că trebuie să-i luăm orice șansă, e muncitor, iar mîine-poimîine ne va fi de folos, ca inginer !“. „Nu, nu e rudă cu mine, dar țin la el mai mult decît aș ține la un frate, nu-mi dau seama de ce ! ?“ — convingîndu-i pe toți pînă la urmă, spre marea lui bucurie. Pozdare devenise deodată, după ce am ieșit la capăt cu demersurile acestea, respectuos și copilăros, parcă ar fi fost alt om, complet deosebit, parcă ar fi avut resurse în el pentru orice stare, pentru orice rol.

„...Nu-mi dau seama ce-i cu tine, i-am spus eu după ce i-am ascultat mulțumirile („și recunoștința...“), ori ai un fond extraordinar de robust și de pur, ori ești de o prefăcătorie fără seamăn de mare ! ?“

„De unde pînă unde, tovarășu' Jeler ? a întrebat el, întristîndu-se brusc. Se poate ! ?“

„Nu știu dacă se poate sau nu, dar pînă mai ieri-alaltăieri erai sumbru și tăinuitor, erai timorat, erai îmbătrînit și stins, iar acum ești ca un copil, chiar așa, zău ! ?“

„Ca un copil nu știu dacă sînt, a mai spus el, dar bucuros sînt, să știți !... Din cauza asta v-am mulțumit pentru sprijin !..."

„Mulțumirea cea mai bună, am zis eu, schimbînd vorba — va fi felul cum vei învăța și cum te vei comporta acolo, la institut !..."

„Dacă e numai atîta, e ușor, e simplu !..."

A trecut și el peste sincopa aceea nedorită, spunîndu-mi ce planuri avea, — „...în ce privește cartea, mai ales, am niște planuri grozave, vreau să-mi duc instruirea pînă la capăt, vreau să știu cît mai mult, în domeniul tehnicii dar și în celelalte domenii !..." — pentru ca după aceea tot el să vină să mi se plîngă, la vreo jumătate de an, că e greu, — „greu tare, nu numai cu învățătura, dar și cu celelalte lucruri, care țin de încadrare, de armonizare, fiindcă ceilalți, aproape toți, sînt mai tineri, fac parte din alte generații, au făcut liceul la curs de zi, s-au format în condiții mai bune, drept pentru care se uită nu știu cum la noi !..."

„Cînd am urmat institutul, i-am spus eu, diferențierile acestea erau și mai mari, aveau un pronunțat caracter social, disprețul de care vorbești tu era, nu odată, chiaburesc sau burghez, de-a dreptul !..."

„Parcă acum nu-i așa ! ?... Este, tovarășu' Jeler, chiaburi, nu mai sînt, nici burghezi, dar odrasle de-ale lor sînt !..."

„Sînt, bineînțeles, dar tu, acum, ești înclinat să transformi diferențele care te separă de propriii tăi colegi în diferențieri de clasă !... Și nu-i așa, să știi, chiar dacă mai există și asemenea separări, cu caracter social !... Nu trebuie, vreau eu să zic, să te lași dus de patimă și de subiectivism, într-o problemă atît de delicată, fiindcă aici nu-i vorba de luptă de clasă, e vorba, în primul rînd, de învățătură !..."

„Știu, dar e greu, tovarășu' Jeler, e greu tare !..."

„Dacă-i așa de greu, lasă-te, renunță !"

„Nu pot, cum o să fac eu asemenea prostie, cum o să renunț eu la un lucru pentru care am luptat atîta amar de vreme ! ?..."

„Atunci nu te mai plînge, nu te văicări ca o muiere !..."

„Cine, eu ! ?"

„Da, tu !..."

N-am mai stăruit, mi-am dat seama că am mers prea departe, fiindcă și eu trecusem prin aceleași stări. Intrasem în institut cînd nu erau prea mulți muncitori pe-acolo, iar profesorii erau așa cum erau, burghezi sau reacționari, cum

erau înclinați unii să-i creadă, cum fusesem înclinat eu însumi să-i socotesc, ori de cîte ori mi se părea că sînt prea aspri cu mine, ori de cîte ori nu găseam justificări convingătoare pentru golurile pe care le aveam în pregătirea mea, — „și-n felul meu de a fi și de a mă purta în lume și în societate !...“

„Dacă n-aș fi depistat capcana aceasta, i-am mai spus eu lui Pozdare, n-aș fi putut-o ocoli, dacă nu m-aș fi delimitat ferm și la timp față de un anumit fel de a aborda lucrurile, nu dur, nu critic, ci excesiv, lipsit de cumpănire, exterior lucidității !...“

„Ei, da, v-a venit ușor să faceți asta, dumneavoastră ați fost un bun tactician, v-ați descurcat, vreau să spun, în orice împrejurare !...“

„Nu e vorba de așa ceva, nu glumi !“

„Dar despre ce e vorba ? !“

„E vorba de felul nostru de a fi, al comuniștilor, fiindcă atunci am zis eu pentru prima oară că noi, comuniștii, nu trebuie să fim niciodată factori de criză, dacă vrem cu adevărat să fim comuniști !...“

„Cum așa, păi lupta înseamnă criză, înseamnă *ruptură !?*“

„Înseamnă și asta, dar gîndul meu nu se referea la lucrurile acestea, se referea la transformarea unor complexe, individuale sau de grup, ținînd așadar de calitățile sau de lipsa de calități, a unui ins anume, sau a unei colectivități sociale, — în principii de luptă, în raționamente care justifică orice ispravă, orice violență, orice monstruozitate !...“

„Prea complicat, tovarășu' Jeler, prea subtil !“

„Nu-i nici complicat, nici subtil, e în spiritul unor idei de ale noastre, care nu trebuie să se despartă niciodată de luciditate !... Criza, în înțelesul pe care i l-am dat eu, e sinonimă cu deversarea unor complexe și a unor refulări, cu denaturarea unor lucruri !... Ea a dus întotdeauna spre dreapta, a fost, într-un fel, principala caracteristică a fascismului, a legionarismului, la noi, care a rezolvat apoi lucrurile prin violență, prin teroare, a ridicat primitivismul la rang de principiu, iar refulările, cele mai stranii apucături și înclinații, le-a transpus în lozincă și în cîntec, crezînd că a învins pentru totdeauna, dacă a văzut că s-a făcut liniște în jur !...“

„De data aceasta ați fost dumneavoastră cam patetic, nu știu cum să vă spun !...“

„Spune-o cum vrei, fiindcă eu voi recunoaște lucrul acesta, că am fost cam patetic, vina însă nu e a mea !"

„Dar a cui, tovarășu' Jeler ?"

„A problemei, care-i captivantă, a *ideii* !"

Am ajuns, în aceeași seară, — era în ajun de Anul Nou, era iarnă, orașul era plin de zăpadă, era alb și liniștit, zgomotele însăși erau așa, albe și îngropate în liniști — la alte lucruri, tot atît de importante, dacă nu chiar mai importante, am ajuns la noi înșine și la destinul nostru, care nu mai putea fi desfăcut în nici un fel de revoluție, de ceea ce fusese și era ea, noi înșine fiind și reprezentînd, prin felul nostru de a fi și de a gîndi, *produs și producător*, faptă și gînd, încredere și aspirație, cu toate ale noastre, măcar în parte, dacă nu în totalitate.

„...Dacă-i așa, cum ziceți dumneavoastră, și-i așa, ce mai, a spus Vasile după ce s-a amețit puțin, înainte de a se îmbăta de-a binelea (fiindcă s-a îmbătat crunt, excesele încă nu pieriseră din sufletul lui pătimaș și profund) — înseamnă că *noi* înșine am fost excesivi în anumite împrejurări, ne-am comportat cum s-au comportat *ei*, am făcut greșelile pe care le-au făcut *ei !?*"

„N-ai dreptate, să știi, fiindcă *ei* n-au greșit și nici nu puteau să greșească, *ei* s-au comportat firesc, din punctul lor de vedere, baza lor de plecare fiind criza, *ei* înșiși fiind, de fapt, criza !..."

„Iar *noi* ce am fost ?!"

„*Noi* am fost și sîntem altceva, trebuie și putem să fim altceva, în măsura în care ne respectăm ideile, în măsura în care am fost și sîntem consecvenți !"

„Am greșit, deci, prin lipsă de consecvență !?... Bine, așa e, dar acum ce credeți, sîntem sau nu sîntem consecvenți, ne respectăm sau nu ideile ?!"

„Nu cred așa ceva, ar fi prea mult, cred, în orice caz, că am depășit o anumită fază, a începuturilor, avem o experiență în spatele nostru, am învățat și învățăm, fiindcă principalul izvor al greșelilor pe care le-am săvîrșit acesta a fost : lipsa de pregătire !... Asta și o anumită precipitare a lucrurilor, plus o anumită inaderență la concretul social și național, a unor cadre cu importante munci de răspundere !..."

„Cam multe izvoare, într-adevăr, atît de multe, încît nu poți să nu te întrebi dacă partidul a procedat bine luptînd pentru putere și preluînd puterea, în condițiile în care a făcut-o !?"

„A procedat bine, chiar foarte bine, fiindcă în probleme de acest fel există un singur moment prielnic, cu care nu te mai întîlnești, dacă nu l-ai folosit din plin !... Gîndește-te la Spania, de pildă, care stă de aproape treizeci de ani sub obrocul franchist !"

„Aveți dreptate în privința Spaniei, dar ce credeți despre Suedia, dacă e să vorbim despre destinul unor țări ?!"

„Nu cred nimic, Suedia evoluează de ani de zile în apele călduțe ale social-democrației !"

„Evoluează bine, după cît se știe, se dezvoltă, progresează rapid !"

„A avut și are altă situație, suedezii nu mai știu de ani de zile, de un secol, ce-i războiul, în timp ce noi și alții am fost nevoiți s-o luăm de jos de tot, nici temelie nu aveam la casa pe care ne-am apucat s-o construim !"

„Am mai auzit explicația aceasta, de prea multe ori am auzit-o !"

„E reală, de ce n-o admiți ?"

„O admit, dar nu vreau s-o transformăm în paravan pentru tot ce am făcut și facem rău sau greșit !"

„Nici nu m-am gîndit la așa ceva !"

„Dumneavoastră nu v-ați gîndit, alții însă s-au gîndit și o fac, scot din căciulă *moștenirea* asta, ori de cîte ori n-au justificări reale pentru ceea ce au făcut, pentru ceea ce n-au făcut, de fapt !..."

„Greșesc profund, denaturează lucrurile, exact în măsura în care o fac !"

„Mă bucur că sînteți de acord cu mine, dar despre *putere* ce părere aveți, ce credeți despre această problemă atît de complicată și de grea ?!"

„Despre *putere*, în genere, sau la modul concret ?"

„Și într-un fel și în altul !"

„Am înțeles, am priceput, numai că problema aceasta, complicată și grea, într-adevăr, nu poate fi lămurită de noi doi !"

„De ce nu ?!"

„Așa, pentru că e dificilă și pentru că numai viața o poate lămuri, în timp !... Teoretic lucrurile sînt simple : clasa muncitoare luptă pentru preluarea puterii, depune eforturi, face sacrificii, pînă cînd izbutește să-și atingă țelul, instaurînd pe urmă o altă formă de guvernămînt, alte relații între oameni, un alt mod de viață !... Complicația cea mare de abia de acum încolo începe, fiindcă una e *să zici*, alta e *să faci*,

una e să zici că ești cu poporul și alta e să fii cu el, cu adevărat și pînă la capăt !..."

„Poporul, tovarășu' Jeler, rămîne pe drum, e uitat, e părăsit sau e pomenit numai în articole, și-i împins din urmă, să muncească, să robotească !..."

„Acum nu mai sînt de acord cu tine, dar de loc nu mai sînt de acord !..."

„Puteți să nu fiți, puteți să spuneți că vorbesc ca un anarhist, cum ați mai spus-o, pentru că eu tot nu voi vorbi altfel !"

„Asta nu înseamnă că ai dreptate !"

„De ce n-aș avea ?!"

„Pentru că denaturezi lucrurile, le rezolvi prin etichetări mult prea tranșante !"

„Și ele, lucrurile, sînt diverse și complexe, îmi veți spune dumneavoastră !?"

„Da, chiar așa sînt, dar nu asta vroiam eu să-ți spun, vroiam să-ți arăt că o dovadă în plus că greșești este însuși faptul că noi amîndoi, doi simpli muncitori, fiindcă asta sîntem, dezbatem asemenea probleme !"

„Asta ține de civilizație, tovarășu' Jeler !"

„Ține, nu te supăra, de preluarea *puterii*, ține de imprejurările în care am ieșit noi la suprafață, așa cum au fost ele, tulburi și aspre, ține de esența orînduirii noastre, care a creat și crează posibilități nenumărate tuturor muncitorilor și țăranilor, pentru a se realiza pe deplin !..."

„De data aceasta, cum se zice, ați căzut dumneavoastră în mlaștina șablonismului !..."

„Nu cred !"

„Puteți s-o credeți !..."

Mi-a povestit pe urmă, cu o satisfacție drăcească, pe care nu i-o cunoșteam, un fapt petrecut într-o „țară frățească", — „într-o țară oarecare, n-are importanță în care !..." — unde avuseseră loc frămîntări interne, la nivelul conducerii chiar, protagoniștii principali fiind două grupări, — „două aripi sau două extreme !..." — care nu aveau programe substanțial diferite, vroiau însă același lucru, — „vroiau *puterea* !..." — fiecare în parte, deoarece fiecare avea preferații proprii — „vîrfurile proprii..." — pentru care vroia, — „evident..." — pîrghiile principale ale conducerii, — „ale *puterii*, tovarășu' Jeler..."

„...Nu intru în amănunte, a continuat Pozdare cu același glas, cu aceeași clipire drăcească în priviri — vă spun numai

atît : pînă la urmă a învins o anumită grupare, iar muncitorii, masele, — poporul muncitor, cum ziceți dumneavoastră ! — au ieșit în stradă și i-au aclamat pe învingători, condamnîndu-i pe ceilalți, care erau, bineînțeles, dușmani înrăiți, trădători și vînzători !...“

„Dar poate că chiar erau !?“

„Poate !... Eu, însă, m-am întrebat ce ar fi făcut muncitorii, masele, dacă situația ar fi fost complet opusă ?!... I-ar fi aclamat pe învinși și i-ar fi condamnat pe învingătorii de acum ?!...“

„Întrebarea e răutăcioasă, chiar cinică !“

„Nu e, tovarășu' Jeler, pentru că asta e problema, la urma-urmei !“

„Care e, măi tovarășe ?!“

„Asta e : sîntem *noi* cu adevărat, în fiecare zi, așadar, nu numai cînd ne convine să zicem că sîntem, ceea ce trebuie să fim !?“

17

Adevărul e că o discuție cu el devenise o plăcere de pe la un timp. Mintea i se făcuse mai suplă, gîndul îi era mai spontan, iar vorba mai nuanțată și mai exactă, chiar dacă nu era suficient de aleasă, chiar dacă se întorcea, cînd îți era lumea mai dragă, la un anumit fel de a fi și de a vorbi, buruienos și plevos, vulgar și murdar. Dar astea erau accidente, fiindcă alături de ele, alături de toate scăpătările pe care le trăise și le trăia, dincolo de fanatismele care l-au încorsetat atîta amar de vreme, — de sub ele, de fapt — ieșea încet la iveală, — ieșise și ieșea, procesul era în curs — un altfel de om, nu neapărat superior, sau mai bun, sau mai știu eu cum, mai lucid, în orice caz, mai apropiat de ceea ce poate fi omul, astăzi, — „chiar și astăzi, într-o vreme atît de fugoasă și de schimbătoare !...“ Nu era nici un miracol, era însăși viața la mijloc, viața care își căuta cu o fervoare sporită, fiindcă fusese tulburată, fusese scoasă din făgașurile ei vechi, noi întrupări și noi întruchipări, corespunzătoare cu noile împrejurări sociale și politice, corespunzătoare sau cît mai apropiate de ceea ce fusese și era această țară, — *România* — de numele căreia aproape că și uitasem într-o vreme.

Iar el, Vasile Pozdare, entuziast și înfocat cum era, — „eu sînt un romantic fără leac, sînt urmașul lui Eminescu, ca suflet și ca simțire, și continuatorul lui Bălcescu, ca învățăiere !...“ — căuta să răspundă acestor cerințe adînci și puternice, reușind de multe ori să se armonizeze cu ele, greșind alteori, contrazicîndu-se pe sine, contrazicîndu-și ideile și crezurile. Nu alerga, ce-i drept, după impresii de moment, nu se străduia de loc să-și racordeze pasul și gîndul cu orice împrejurare, — „dacă aș fi făcut-o, aș fi fost om mare în clipa de față, aș fi fost în rînd cu Berbencenii și cu alții, de aceeași teapă, și poate că în faptul ăsta, că îți merge mai greu și progresezi mai încet, dacă ești drept și inflexibil, stă ascunsă o anumită contradicție a orînduirii noastre ! ?...“ Dimpotrivă, ocolea împrejurările care îi erau favorabile, le evita aproape instinctiv, exagerînd în direcția cealaltă, fiind de multe ori mai corect decît ar fi fost nevoie, frizînd nu odată rigiditatea și habotnicia, tinzînd, totuși, spre o armonizare cît mai deplină a vorbei cu fapta, făcînd lucrul acesta cu un firesc pe care nu-l pot avea decît oamenii tineri și puternici, — „fiindcă nu i-i dat oricui să fie drept și cinstit, nu poți face din orice gogoman un luptător, un făt-frumos, nici povestea nu face asta, darămite viața, care e, oricum ai întoarce-o, altfel de poveste, e cea mai teribilă *baladă* !... Iar eu sînt eroul ei, unul dintre acești eroi, unul care a suit din șesurile tuturor deznădejdilor spre izvoarele tuturor speranțelor !... Ca păstrăvul am țîșnit eu în sus, peste stăvilare și peste baraje, și-acum chiar dacă ar vrea cineva să mă dea înapoi, n-ar putea-o face, nici dacă m-ar omorî, nici dacă m-ar preschimba în pulbere !... Ar rămîne gîndul în urma mea, care s-ar uni cu cele mai adînci vreri, ale întregului popor, pe care nu le mai poate stinge nimeni, după ce au fost trezite !...“

Faptul că citise și citea mult, nu numai că învăța, dar citea intens — „mîncase“ zeci de cărți, la întîmplare, ce-i drept, cum fac mai toți autodidacții, cum a făcut o generație întreagă de tineri, nu unul sau doi, — îi crease o anumită siguranță de sine, îi stîrnise gîndirea și-i ascuțise, la maximum, sensibilitatea. Mai avea, însă, goluri destule, unele lucruri le cunoștea foarte bine, altele nu le știa decît din auzite. Din cauza asta, poate, era grozav de multe ori, cînd vorbea de literatură, sau de tehnică, ori de matematică, — „o integrală, tovarășu' Jeler, e ca un poem, vă rog să mă credeți și să nu mai zîmbiți așa, deoarece s-ar putea să mă

supăr !...“ — iar alteori era penibil, dădea în gropi, cum zicea chiar el, autoironizîndu-se, umilindu-se cu o fervoare care creştea direct proporţional cu limpezirile pe care le trăise şi le trăia, cu o intensitate şi cu o plăcere, şi cu o dăruire, rar întîlnite.

„...De ce nu făceai lucrul ăsta şi acum cinci sau zece ani, l-am întrebat eu într-un rînd, după ce se umilese crunt — de ce nu-ţi puneai şi-atunci cenuşă în cap ? !...“

„Nu-mi dădea mîna, tovarăşu' Jeler !...“

„Cum aşa, nu-ţi dădea mîna ?!“

„Exact aşa cum v-am spus... Doar dumneavoastră ştiţi că nu poţi fi darnic decît dacă eşti bogat, nu poţi fi modest decît dacă ai pe ce, dacă reprezinţi ceva în lume !... Modestia goală şi îngîmfarea sînt faţetele uneia şi aceleiaşi stări, ale prostiei, de ce s-o mai ocolim !... Fiindcă ea a dat şi dă cel mai mare contingent de îngîmfaţi, aproape toţi împănaţii vin din rîndurile fără de număr ale prostiei !...“

Nu se despărţise nici acum de felul acela al lui de a categorisi lucrurile şi oamenii, mai mult decît tranşant, tăios, definitiv, fapt care m-a făcut şi mă făcea să mă întreb dacă se va împlini vreodată, cu adevărat şi pînă la capăt. E adevărat că punctele nevralgice ale stărilor acestora, ale subiectivismelor şi ale patimilor care se zvîrcoleau în el, se împuţinaseră şi se estompaseră. Existau, totuşi, unele dintre ele fiind legate de neamurile Nuţei, de Berbenceni, — „...să n-aud de ei, ăştia sînt mai răi decît gîndacii de Colorado, sînt o pacoste, fac parte din viţa fioroasă a carieriştilor !...“ — altele, însă, comunicau, pe deasupra şi pe dedesubt, mai ales pe dedesubt, cu nedreptăţile pe care le îndurase, cu marile şi nevindecatele lui complexe („complexe sociale“, cum ar fi zis el), drept pentru care m-am gîndit de multe ori că Vasile Pozdare va face prăpăd în jurul lui, dacă va primi o „muncă importantă“, dacă va fi pus în situaţia de a decide soarta altora. Îmi era teamă că se va răzbuna, va plăti poliţe cum era el temperamentos. N-a fost aşa, previziunea aceasta a mea nu s-a împlinit, fiindcă el, în vremea cît a fost director general la uzină, şi înainte de asta, ce-i drept, a fost exemplar în toate privinţele, nu numai în ce priveşte „latura tehnică“ a problemei, dar şi în ce priveşte latura cealaltă, — „organizatorică“ — în ce priveşte felul său de a se purta cu oamenii, cu muncitorii, mai ales. Şi dacă a greşit, totuşi, n-a greşit în raport cu cei ce l-au nedreptăţit,

— sau l-au sfidat, l-au disprețuit, cînd era la greu — ci în raport cu Viorel Mihalcea, față de care se simțea vinovat, pe care l-a ajutat cît a putut, — „după ce a ajuns mare...“ În privința Berbencenilor, însă, avusese și avea dreptate, fiindcă știa așa erau, într-adevăr, ca niște gîndaci de Colorado : dacă se cățăra sau se înfiltra unul într-un loc mai bun și mai mănos, ceilalți îl urmau în mare grabă, cum au procedat de altfel cu un raion din marginea regiunii, pe care l-au stăpînit și l-au umilit cîțiva ani. Întîi s-a dus Costel acolo, pe urmă s-au dus ceilalți, în grabă mare, cum au făcut mereu, pentru că ei așa au procedat mereu, aplicînd în practică „principiul cîrdului“ (principiul gășcărismului, de fapt). Acolo, măcar, în raionul în care a lucrat și Pozdare un timp, așa au făcut, au răvășit și au năclăit totul. Același lucru ar fi vrut să-l facă și aici, reușind pînă la un punct, eșuînd în cele din urmă, cu toate că au pus în bătaie toate tacticile. Costel, mai ales, pe care îl știam destul de bine, fiindcă ni se încrucișaseră de cîteva ori drumurile („vîrful lor de atac“, cum îi zicea Pozdare), s-a desfășurat în toate direcțiile, obținînd victorii destul de însemnate, parțiale sau totale. Altfel, om de treabă acest Costel Berbencea, exemplar în anumite privințe, modest și cumpătat, blînd și bun, omenos și înțelegător, corect pînă dincolo de limită, față de familie. Dacă n-ar avea morbul oportunismului în sînge ar fi pilduitor, pentru mine și pentru foarte mulți alții. Dar așa, nu e, nu poate fi, fiindcă chiar corectitudinea aceasta a lui, — faptul că nu e prieten cu paharul și că n-a avut și nu are nici o încurcătură sentimentală, disciplina lui, cumsecădenia lui, tot felul lui de a fi — intră în raza de influență a oportunismului de care a suferit și suferă, ies de sub ciuperca acestei maladii fără leac. Asta s-a văzut mai bine cînd n-a mai fost *ce era*, cînd le-a lăsat pe toate deoparte, ducînd altfel de viață, mai aventuroasă, corespunzătoare cu adevărata sa fire. Dumnealui era corect în viața de familie (cînd era în ascensiune) deoarece știa că asta ajută, îl apără de orice acuzații. N-o făcea din convingere, cu sinceritate. De fapt, dumnealui n-a făcut nimic din convingere, niciodată, întotdeauna s-a lăsat călăuzit de calcule, întotdeauna a tăiat și a culcat la pămînt tot ce era viu și tumultuos în el, preschimbîndu-se cu încetul într-un fel de „computer“, într-un fel de rob al parvenitismului, al strecurării prin viață, mai bine zis, pentru că n-a fost niciodată prea lacom la chiverniseli, le-a „oportunizat“ și pe

astea, le-a îmblînzit şi le-a potolit, ca „să nu se spună şi să nu se zică...“

Acestea au fost şi sînt, de altfel, vorbele lui preferate: „...să vedem, să ne mai gîndim...“, cu ajutorul lor a răzbit prin lume, pentru că a răzbit, totuşi, a avut o ascensiune destul de fermă şi de spectaculoasă, spectaculoasă în final; pe parcurs nu prea s-a sesizat nimeni de visurile lui tainice; credeau toţi că e şi el un om care vrea să trăiască, ba îl mai şi compătimeau, — „e băiat bun, e cam oportunist el, dar e băiat bun, e copil de muncitor, nu-i viţă de negustori sau de fabricanţi...“

Iar el, Costel Berbencea, primea cu îngăduinţă ajutorul miloşilor, trecea uşor peste umilinţe, nu purta ranchiună nimănui, indiferent ce i-ar fi făcut (nu se arăta nemulţumit, pe loc, fiindcă de uitat nu uita nimic), era blînd şi bun, era modest şi corect, era maleabil şi ductil, avea toate însuşirile pe care le au unele metale şi unele fiinţe, de a curge şi de a se strecura, de a aluneca şi de a se prelinge.

Semăna cu Mîşkin uneori, alteori semăna cu unul din Karamazovi, cîteodată avea alură de inchizitor, alteori aducea a om înfrînt, stins, pentru ca după aceea să-i ardă ochii în cap, de înflăcărare sau de durere, să se schimbe toate în el, zvîcnetul inimii şi intensitatea uităturii.

Era, ce-i drept, într-o metamorfoză permanentă.

Dacă împrejurările cereau combativitate, punea imediat pe el armura combativităţii, scotea paloşul intransigenţei dintr-o teacă nevăzută şi tăia în carne vie, fără milă.

Dacă împrejurările vroiau, dimpotrivă, înţelegere şi analiză, el era primul care devenea înţelegător şi pus pe analize, devenea efectiv, în asemenea clipe, lucid şi exact în tot ce făcea, încît nu se putea să nu-i admiri resursele, puterea aceea aproape fantastică, de a-şi mula propriul său „relief sufletesc“ după relieful atît de schimbător al împrejurărilor de fiecare zi.

Dacă era discutată soarta unui om, se comporta la fel, fiind înţelegător şi plin de bunăvoinţă faţă de cei care îi semănau (îi ghicea, chiar dacă nu-i cunoştea, fiindcă oportuniştii au propriile lor lungimi de undă, cu ajutorul cărora se identifică numaidecît), repudiindu-i pe cei care nu-i erau pe plac (faţă de oamenii mai combativi a avut întotdeauna repulsie, cosiderîndu-i, din oficiu, demagogi şi fanfaroni), fiind nemilos la o adică, aşa blajin şi blînd cum era el, nemilos

și intransigent, — „deoarece noi, tovarăși, în condițiile de astăzi ale țării noastre...“

A cunoscut, în ciuda tuturor maleabilităților și ductibilităților de care a dat dovadă, greutăți și dificultăți, a avut, cum se spune, propriile lui dureri și drame.

A fost la un pas de excludere într-un timp, în urma unei călătorii în străinătate, de unde s-a înapoiat cu ceva bunuri, sau cu niște materiale compromițătoare (nu s-a aflat niciodată exact ce a fost și ce n-a fost).

A primit, atunci, un vot de blam cu avertisment, a trecut printr-o împrejurare foarte grea.

„...Vă mulțumesc foarte mult, tovarăși, a spus el la urmă, umilit și micșorat — vă mulțumesc pentru ajutor și pentru sprijin !...“

„Care sprijin și care ajutor, a zis careva, mai în glumă, mai în serios, că dacă te mai ajutam un pic, rămîneai pe dinafară !...“

Altădată, în urma unor alegeri de partid, m-am pomenit cu el în ușă, noaptea, tîrziu. Era transpirat, fusese, adică, pentru că acum sudoarea îi sta pe obraji, și pe frunte, și pe buze (și pe suflet cred că avea sudoare în clipele acelea), uscată și scorojită, ca o pojghiță metalizată și dură, ca o altă și abia ghicită înfățișare.

„...Se poate ?“ m-a întrebat el.

„Se poate !“ i-am spus eu, făcîndu-i loc să intre, ajutîndu-l să se dezbrace (era iarnă și vremea era urîtă și cenușie, făcută parcă anume pentru marea lui dramă), l-am poftit în sufragerie, am scos de undeva o sticlă cu vinars, i-am umplut un pahar și am ciocnit frățește.

„Noroc ! i-am spus eu. Și sănătate !...“

„Noroc ! mi-a răspuns el scurt, golind paharul de parcă nici nu ar fi fost. Ai văzut ce mi-au făcut *ăștia* ?“ a mai spus el, încet și cam șuierat, cu ură, în orice caz, nu cu durere, cu dușmănie multă.

„Nu-i nimic, am zis eu (fiind eu însumi împăciuitorist și oportunist în clipele acelea), trece și asta !...“

„Trece, dar nu se uită !... Niciodată n-o să uit lucrul ăsta, împrejurarea asta !...“

El fusese pînă atunci locțiitor al secretarului comitetului de partid pe sector (pe sector industrial, de ramură, cum e la noi, nu pe sector administrativ) și sperase, fusese sigur de asta, fiindcă toți îi dăduseră asigurări, forurile, mai ales, doreau din toată inima să ajungă el secretar al comitetului

orășenesc — „deoarece e disciplinat, e harnic, are dosar bun, e fiu de ilegalist, e un tovarăș cu perspective mari și frumoase...“

Dar oamenii, la vot, întorseseră totul pe dos, în chip cam anarhic dar foarte ferm și foarte drept.

„...Să fi avut măcar curajul să spună deschis, pe față, a adăugat el, și mai scrîșnit, cu și mai multă ură, — să nu fi așteptat votul secret, ca să mă lovească pe la spate !...“

„Ce să-i faci, am zis eu, umplîndu-i iar paharul, așteptînd cu nerăbdare să plece, fiindcă mă făcea și pe mine să fiu cum nu eram și cum nu fusesem, mă îmbolnăvea de oportunism, — (pentru că oportunismul e mai rău decît o boală molipsitoare), așa sînt oamenii, sînt lași de multe ori, nu au curajul opiniei, se lasă tîrîți în mlaștina oportunismului !...“

„Le arăt eu lor ! a zis el, cu atît de multă ură, încît am tresărit și m-am speriat, mi s-a părut că mă include și pe mine în această amenințare a lui. — Îi învăț eu minte !...“

Dar nu atunci și-a dezvăluit el firea și esența (față de mine, cel puțin), ci mai tîrziu, după ce a devenit adjunctul lui Fălcoiu, la *centrală*, înainte de a deveni adjunctul lui Grofșoreanu, fiindcă, n-a stat locului, a lucrat și a săpat, a muncit pe brînci, pe de o parte, a tras o mie de sfori, pe altă parte, s-a umilit și s-a chircit, pînă ce s-a văzut ajuns unde năzuise atît de mult. De fapt, el a vrut să ajungă director-general, s-a mulțumit însă și cu atîta, și s-a apucat numai-decît de lucru, schimbînd și refăcînd totul, dînd altă înfățișare tuturor lucrurilor, în mai puțin de doi ani de zile.

L-a îmbrobodit, mai întîi, pe Fălcoiu, care era ferm și dur, dar era și orgolios, plesnea de îngîmfare și de mîndrie. Costel l-a atacat din partea asta, i s-a vîrît pe sub piele așa de adînc și de puternic, încît el conducea la un moment dat *centrala*, el le făcea și le desfăcea pe toate, procedînd cu tact și cu delicatețe, întrebuințînd și arma fermității la nevoie, ori de cîte ori credea el că-i potrivit.

S-a înconjurat, în al doilea rînd, de oameni care îi semănau, a numit peste tot, pînă și în serviciile mai puțin importante, oameni în care avea el încredere, pe care îi știa cît plătesc, avînd grijă ca de ochii din cap să nu țîșnească pe nicăieri altfel de temperamente, procedînd desăvîrșit din punctul acesta de vedere (din punctul lui de vedere, bineînțeles), fără a săvîrși nici o greșeală, ostracizîndu-i fără milă pe toți cei ce nu prezentau încredere (din punctul de

vedere menționat), indiferent de valoarea lor, păzindu-se din instinct de oamenii de acest fel, valoroși și cu inițiativă, bizuindu-se în privința asta și pe sprijinul directorului general, fiindcă nici ăstuia nu-i plăceau „tipii care o făceau pe combativii și pe revoluționarii..."

După ce a încheiat și operațiunea aceasta, — „de curățire și de primenire a lucrurilor..." — s-a înțepenit bine de tot în scaunul lui de adjunct și s-a apucat de lucru, făcînd adică aceeași treabă, combinînd și țesînd, fiindcă el nu poate lucra și nu poate trăi dacă nu combină și nu țese, dacă nu încîlcește totul, — dacă nu împinge valoarea spre margine sau la fund, dacă nu dă frîu liber oportunismului și lingușelii, dacă nu mediocrizează totul, pămîntul pe care calcă și covorul pe care umblă, fără a avea însă sentimentul că face așa ceva, dimpotrivă, fiind convins, cu adevărat și pînă în măduva oaselor, că luptă pentru schimbări și pentru înnoiri, atîta doar că el procedează cu tact, — „nu cum fac alții, care se tot agită, critică și se autocritică, închipuindu-și că lucrurile serioase se rezolvă în ședințe..."

Fapt e că a izbutit și că a modelat în cele din urmă întreaga instituție după chipul și asemănarea lui, muncind enorm pentru asta, chinuindu-se apoi ca să mențină această „formă", sprijinindu-și oamenii, indiferent cum munceau, acuzîndu-i pe alții de intenții dubioase, de carierism și de oportunism, utilizînd în cîteva cazuri sentințe mai aspre, — „...ăsta e dușmanul nostru de moarte, urăște socialismul cum urăsc eu oportunismul!" — vehiculîndu-le ce-i drept, mai mult pe alături, transformînd *centrala* într-o instituție în care se adunau și se zbăteau cele mai stranii tensionări, mirîndu-se el însuși de atmosfera aceasta, făcînd caz de vigilență și creînd el însuși „cazuri", ca să-și ascundă firea și felul de a fi.

„...Nu există, zicea el, trebuie să fie aicea niște indivizi care au niște legături, se întîlnesc cu cine știe cine și pun la cale cine știe ce, ca să ne șubrezească eforturile, să lovească în *noi* și în orînduirea noastră!..."

A fost schimbat, cînd nu s-a mai putut, cînd se adunaseră prea multe fulgere deasupra lui. Dar n-a înțeles nimic din tot ce s-a întîmplat, nici de data asta.

„...Le arăt eu lor! mi-a spus el din nou, cînd l-am întîlnit pe stradă. Îi învăț eu minte, să nu-și închipuie ei!..."

I-am dorit succes, în glumă, desigur, dîndu-mi seama pe urmă, după ce ne-am despărțit, că gluma mea se putea să

se împlinească şi că mîine-poimîine Costel Berbencea (ăsta nu e om, tovarăşu' Pozdare, e un fenomen) s-ar putea să iasă din nou deasupra, pe coama unei alte situaţii, mediocrizînd-o şi năclăind-o.

18

„Ce părere ai, l-am întrebat eu pe Vasile Pozdare, în pauza unei şedinţe de la institut, după ce fusese el reprimit în partid, — n-ar fi bine, acum, că te-ai clarificat cu multe lucruri, să-ţi lămureşti relaţiile cu rubedeniile Nuţei, cu Berbencenii, să nu mai fie discuţie şi bîrfă din nici o parte, nu de alta, dar discuţiile acestea alimentează o anumită atmosferă, de care n-ai nevoie ! ?..."

„Adevărat, a răspuns el, cam brutal, n-am nevoie de ele, dar nici de Berbenceni n-am nevoie !..."

Mi-a spus altceva pe urmă, m-a întrebat ce cred eu despre Bălcescu, cum cred că ar fi abordat el problemele de astăzi, — „cum s-ar împăca el cu anumite lucruri, cum le-ar privi şi cum le-ar rezolva ?"

„Ştiu eu ce să zic ? ! i-am răspuns. Istoria nu se face cu «dacă», — dacă ar fi aşa sau altfel !..."

„Adevărat, dar dacă *noi* am fi avut în 1945 şi în 1947, şi chiar mai încoace un pic, priceperea pe care o avem acum, n-am fi rezolvat mai repede şi mai exact nişte lucruri ? !..."

„Bineînţeles !... Dar asta iar ţine de un «dacă» !"

„Ţine, ce-i drept, dar n-ar fi posibil, oare, ca noi cei de azi să învăţăm mai mult de la cei dinaintea noastră, să învăţăm cu folos, adică să se vadă în practică ? !..."

„E posibil şi cred că se şi face asta..."

„Se face şi nu prea !... Problema nu e de a repeta exact ce au făcut alţii, etapă cu etapă, ci de a merge mai repede la ţintă, de a folosi, deci, ceea ce a fost şi a rămas esenţial dintr-o experienţă anterioară !..."

„Ar fi de dorit aşa ceva, numai că un lucru nu devine cu adevărat al tău decît atunci cînd îl plăteşti cu frămîntare şi cu suferinţă !..."

„Sînteţi cam defetist, nu vă supăraţi !..."

„Nu mă supăr, mai ales că şi tu ai fost cam general-uman şi cam pseudo-romantic..."

„*Generalul* și *pseudo* ar putea să lipsească !...“

„De ce ?“

„Așa, pentru că eu sînt romantic cu adevărat și sînt umanist la modul cel mai grav !“

„S-ar putea, nu-mi dau seama...“

Trecea repede de tot, mai ales atunci, de la probleme de ordin politic la probleme de ordin cultural sau tehnic, întorcîndu-se apoi la cele dintîi, încurcîndu-le sau limpezindu-le, cîștigînd mereu cîte ceva, adunînd, lărgindu-și orizontul, punîndu-și întrebări peste întrebări, punîndu-i și pe alții pe jăratic, trăindu-și într-un cuvînt epoca, fără drămuiri, fără nici un fel de calcul al interesului personal.

„Tu, i-am spus eu cînd m-a întrebat ce cred despre el, cam pe neașteptate și cam fără rost, mi s-a părut mie, la început, — ești cu adevărat romantic și înflăcărat, ești cinstit în permanență și dacă mi-a plăcut ceva la tine, exact asta mi-a plăcut, că n-ai greșit niciodată fiindcă ai urmărit un interes al tău, mărunt !... Sigur, greșeala rămîne greșeală, cînd e comisă, uneori poate să fie foarte gravă, contează însă și motivația, dedesubtul lucrurilor !...“

„Dar de recomandat m-ați mai recomanda odată să intru în partidul din care pe nedrept am fost exclus ? !...“

„Cum să nu, cu cea mai mare plăcere, mai ales că atunci, la discuția de excludere...“

„Lăsați, nu vă faceți autocritica, nu e cazul... Despre discuția aceea, despre felul cum v-ați purtat atunci, v-am spus ce era de spus !...“

„E adevărat, dar dacă ar fi să-mi dai tu o recomandare pentru a intra eu în partid, mi-ai da ?“

„V-aș da... Sigur că v-aș da !“

„Și ce-ai spune acolo, în recomandarea asta ?“

„Aș găsi eu, și bune dar și rele...“

„Și care ar fi cele rele ?“

„Vreți să le știți ?“

„Da, vreau !“

Nu s-a dat înapoi, dimpotrivă, s-a prins în discuție, i-a plăcut.

„Ei, dacă-i așa, a zis el, aflați că v-aș face un portret de nu s-ar vedea !... Aș spune, la capitolul doi, la lucrurile rele, deci, că sînteți înclinat spre oportunism, nu mult dar sînteți !... Aș preciza, ce-i drept, că înclinația asta e născută dintr-o calitate, fiindcă aveți această calitate, de a stăpîni lucrurile, și de a vă stăpîni și pe dumneavoastră... Această stă-

pînire, însă, devine altceva de la un anumit punct, în sus, sau în jos, e oportunism curat, ce să mai tot vorbim... Aș mai arăta acolo că nu vă mișcați destul de rapid din punct de vedere intelectual, judecați bine de multe ori, dar prea încet... Și asta e spre răul rezolvării unor probleme..."

Mi-a spus multe și de toate atunci, m-a pus în furci, fără milă, zîmbind drăcește la un moment dat, rîcîindu-mă și zgîndărindu-mă, cum rîcîi și cum zgîndărești o rană.

„Măi Vasile, i-am spus eu în cele din urmă, cred că tu nici nu ești moldovean !..."

„Ei, cum să nu fiu ? !.. Dar ce sînt atunci ?"

„Ești oltean, mă, îți umblă mintea prea repede, prea tai în carne vie, cînd e vorba de alții !..."

„S-ar putea... Dar ce, noi, moldovenii, n-avem voie să fim sprinteni la minte ?"

„Ba da, aveți, dar noi, ardelenii, n-avem voie să fim drepți și temperamentoși ? !"

„Aveți, cum să nu..."

„Atunci ? !"

„Păi, cum ziceam, aveți voie, dar dumneavoastră, ca om, nu ca ardelean, aveți prea multe taine, prea multe ascunzișuri, în timp ce eu, fără nici o laudă, nu am nici unul față de dumneavoastră !..."

Revenea pentru a nu știu cîta oară asupra acestui subiect, despre care nu prea vorbisem, e adevărat, pe care îl ținusem ascuns în cea mai ferită tainiță a sufletului meu, cu toate că nu săvîrșisem nici o monstruozitate în „vremea aceea", în vremea cît avusesem anumite sarcini la o anumită uzină din orașul nostru, fiindcă despre asta era vorba.

„...Atunci era altfel, i-am spus eu după ședință, lucrurile nu stăteau cum stau astăzi, tu n-ai de unde să știi, erai un copil, în fond, abia veniseși aicea, nu-ți dădeai seama ce se întîmpla !..."

„Poate că am mai înțeles, totuși, cîte ceva, deși eram copil !..."

„Posibil, dar nesigur, cum se spune în gramatică despre anumite verbe !..."

„Dar oamenii nu sînt verbe !..."

„Nu, oamenii știu să se folosească de verbe, știu să și tacă însă, și poate că numai atunci sînt ei înșiși, cu adevărat, cînd nu se rostesc, cînd stau ascunși în ei înșiși, cu tot ce au, cu toate dramele lor, cu toate bucuriile !..."

În sfîrșit, dacă a văzut că devin liric și patetic, cum era și el cîteodată, cum nu-i plăcea să fie, a tăcut și m-a ascultat cu sfințenie, iar eu m-am mărturisit și m-am spovedit, cum n-o făcusem în fața nimănui, recunoscîndu-i astfel capacitatea cu care era el înzestrat, de a incita, de a determina atitudini și stări sufletești noi, ori de a le spulbera pe cele vechi.

„Cînd am zis adineauri că lucrurile stăteau altfel atunci, în perioada la care mă refeream, nu m-am gîndit la ceea ce se știe îndeobște, la evenimentele de suprafață, ca să spun așa... M-am gîndit, dimpotrivă, la ceea ce se cunoaște mai puțin, la o anumită înfruntare, adîncă și îndîrjită, care a însoțit toate evenimentele mai de seamă !... Înfruntarea aceasta sumbră, o anumită infiltrație, de fapt, a umbrit mult eliberarea noastră națională și socială, mai mult socială, fiindcă accentul se punea atunci pe această latură a problemei, pe eliberarea socială, cealaltă fiind considerată desuetă, dacă nu chiar periculoasă !... Pătrășcanu fusese condamnat în întregul partid, pe urmă fusese judecat și executat, așa se spunea, atîta se știa... La polonezi, Gomulka fusese trecut pe sub aceleași furci, cu deosebirea că nu fusese executat... Dar acuzațiile care i se aduseseră aveau același caracter... Tito, pe de altă parte, fusese «demascat» și combătut cu vehemență, în numele internaționalismului și al marxism-leninismului... Iar aici, la noi, existau, alături de luptători autentici, călîți mulți dintre ei în activitatea ilegală, destui pseudo-revoluționari, care nu aveau nimic comun cu acest popor, nu erau legați de el în nici un fel... Ei, pseudo-revoluționarii de care îți vorbesc, de care ne-am împiedicat și după aceea, de care ne vom împiedica și de acum încolo, nu erau preocupați decît de un singur lucru : să domine, să stăpînească !... Pseudo-revoluționarul, considerat la modul general, s-a caracterizat și se caracterizează prin dispreț față de cei de jos, el vorbește de muncitori, dar se uită la ei ca la nimica... Pentru un asemenea ins, oameni ca tine sau ca mine nu reprezintă nimic, sînt simple gozuri sociale !... Și asta încă nu ar fi nimic, noi amîndoi, și alții, de o seamă cu noi, am fost și sîntem în formare, reprezentăm o valoare potențială, dar el a disprețuit și disprețuiește și ceea ce e format, mai ales... Pseudo-revoluționarismul, spiritul nihilist, autohton sau de împrumut, a fost de la început dușmanul *valorii*, numind-o, în bloc, retrogradă, ba chiar reacționară, căutîndu-i defectele cu insistență, reușind cu destulă ușurință să i le găsească... Pentru

că și *valoarea* aceasta, intelectualitatea tehnică și culturală, era atunci destul de eterogenă ca orientare politică... Unii oameni erau, pe față, împotriva noilor schimbări, alții nu erau, dar erau dezorientați, auziseră ani de zile un singur lucru : că socialismul e împotriva culturii și-acum nu puteau să se despartă de aceste prejudecăți... Nici nu erau stimulați, fiindcă tendința, și vrerea unora, și dorințele altora, mergeau în altă direcție, spre excludere, spre condamnare și spre lichidare, folosindu-se în acest sens formele cele mai diverse, începînd cu etichetarea și terminînd cu condamnarea juridică, obținută de multe ori cu ajutorul unor înscenări provocatoare... În acest context, extrem de complicat, într-adevăr, fiindcă eliberarea de fascism se produsese, era un fapt real, dar acum începea o altă eliberare, mult mai greu de obținut, începea adevărata noastră eliberare socială și națională, ieșirea de sub *înapoieri* și de sub *dogme*, — am fost trimis eu la uzinele „V", avînd o sarcină foarte precisă : să culeg date și fapte asupra felului cum se exercită o anumită acțiune de sabotaj, în uzinele respective și în cele cu care colaborau, care aparțineau de aceeași societate, fiindcă era înainte de naționalizare... Trebuia adunat material pentru un lucru stabilit dinainte, noi nu trebuia — am fost mai mulți angrenați în acțiunea aceasta — să vedem dacă are loc un sabotaj acolo, trebuia doar să-l confirmăm... Important era să ajungem la această concluzie, pregătită dinainte, amănunt pe care de asemenea nu-l știam... Noi nu știam nimic, acesta-i adevărul, noi trebuia să stăm o lună de zile acolo, sau două, trăind viața obișnuită a uzinei, ca simpli muncitori... Îi prezentam rapoarte, săptămînal sau de două ori pe săptămînă, unuia pe care îl chema Grigore, care venea aproape întotdeauna însoțit de un om pe care îl chema Cionoff, Mihail Șafranovici, care avea, după cîte am înțeles, răspunderea asupra acțiunii acesteia, și asupra altora, de același fel... Fiindcă Grigore îl întreba de fiecare dată, cînd ne dădea indicații, dacă-i bine sau nu... Și-i spunea Petrușka... Ăla, Petrușka, zicea da sau nu — altceva nu l-am auzit spunînd, tăcea cum tace pămîntul, cum tace un bloc de beton, cîte-un bloc rupt de bombardamente, c-așa era ăsta, voinic și zgrunțuros, la înfățișare și la fire... Cît privește faptele de care ne ocupăm noi, ce să zic, nu duceam lipsă de ele, erau destule, uzina era în refacere, în parte producea, lucra în contul armistițiului, ca și uzina noastră, întîmpinînd greutăți de toate felurile, dintre care multe erau obiective... Firește, noi trebuia să ne ocupăm de aceste greutăți, de aspec-

tele negative, de aspectele care vizau sabotajul... Trebuia, de fapt, să furnizăm date în defavoarea unor oameni al căror nume îl auzeam rostit din cînd în cînd, într-un anumit fel... Unii dintre oamenii aceştia făceau parte, e adevărat, din consiliul de conducere al societăţii, dar erau, în acelaşi timp, membrii marcanţi ai unor grupări politice vechi, naţional-ţărăniste sau liberale... Alţii, însă, cum era profesorul Dumitru Mureşanu, nu erau politicieni, dar trebuia, totuşi, să intre în acest vîrtej, care s-a terminat cu un proces..."

„Ce fel de proces ? a întrebat Vasile într-un tîrziu, dacă a văzut că eu tot tac, parcă ar fi căzut un val de frig peste mine, venind din urmă, dintr-un trecut îndepărtat şi nu prea. — Şi dumneavoastră ce rol aţi avut în toată treaba asta ? !... Înţeleg, din ceea ce îmi spuneţi, că aţi luat mult noroi în piept şi că acum vă pare rău ! ?..."

„Nu-mi pare rău, încerc să mă limpezesc, am încercat de-atunci să mă limpezesc, din clipa cînd am văzut că fascicolul suspiciunii se concentrează asupra profesorului Mureşeanu, care era, şi mai este, fiindcă e în viaţă, un om excepţional... M-a şocat concentrarea aceasta asupra lui pentru că el nu era politician, nu fusese şi nu era un apropiat al lui Iuliu Maniu, cum erau alţii, care trebuiau să figureze în procesul care se pregătea, ai cărui principali acuzaţi erau cunoscuţi... Îl cunoşteam bine pe acest om, îi cunoşteam părinţii şi fraţii, fiindcă e chiar de la mine din sat, e copil de ţăran cum eşti şi tu şi cum sînt şi eu... Şi dacă s-a ridicat pe culmile cele mai înalte ale ştiinţei, fiindcă s-a ridicat, e profesor universitar, e specialist în psihologie, a înfiinţat aici, la noi, în plin război, o şcoală experimentală, după model american, a înfiinţat în uzină un laborator psiho-tehnic, a muncit enorm tot timpul, aşa cum a muncit şi atunci, după război, imediat, fără să ştie, — sau poate că ştia şi nu punea preţ pe lucrul acesta ! ? — că e urmărit şi el de un anumit fascicol şi că e pus pe lista condamnării, era condamnat de istorie, cum ai fi zis tu atunci, cum am zis şi eu... Da, pentru că aşa am zis, am crezut în ceea ce am făcut, în ceea ce eram pus să fac atunci, eram sigur de mine şi de rolul meu în lume, mîndrindu-mă, într-un fel, că intrasem în probleme aşa de mari, eu, un simplu copil de ţăran, un simplu muncitor !... Iar pe profesor, fiindcă el a fost ţinta principală a îndîrjirilor mele de atunci, aşa cum avea să fie mai tîrziu punctul principal al limpezirilor mele, — începusem să-l duşmănesc cu adevărat, îl categorisisem drept mlădiţă chia-

burească, deoarece ei, acasă, erau mai bogați decît noi, dar nu erau chiaburi... Amănuntul acesta, însă, nu mai conta atunci, conta pornirea contra profesorului, pornirea căreia trebuia să-i caut o motivație de clasă... Am ajuns pînă acolo încît l-am huiduit într-un rînd pe profesor, cînd a ținut el o conferință, la cantină, în fața muncitorilor... Nici nu aveam voie să fac așa ceva, datorită misiunii mele, dar eu am făcut-o, nu m-am putut stăpîni... «De ce nu ați îndemnat muncitorii și în timpul războiului, am strigat eu din sală, să-și apere drepturile ? !» «A, dumneata erai, pămîntene ? ! mi-a răspuns el. Nici nu știam că lucrezi aici !...» «O aflați acum, domnule profesor !... Pînă una-alta faceți bine și răspundeți-mi la întrebare !»... Mi-a răspuns, mai mult decît atîta, m-a rugat să stăm puțin de vorbă, la urmă, lucru pe care l-am și făcut, am stat de vorbă cu el o seară întreagă, iar dimineața m-am dus la Petruşka (înțelegi, acum, de ce sînt eu melancolic cîteodată !) și i-am spus tot ce s-a întîmplat, fiind obiectiv la început, căutînd să fiu așa, sfîrșind totuși prin a fi pătimaș și necruțător, cu ajutorul lui Petruşka, fiindcă a intervenit și el în discuție, mi-a dat un ajutor discret dar foarte ferm, foarte categoric, la care aveam să mă gîndesc de multe ori, așa cum aveam să mă gîndesc și la destinul profesorului, care a fost condamnat, a primit douăzeci și cinci de ani, pentru că „a îndemnat muncitorii la grevă și sabotaj, pentru că a făcut agitație împotriva socialismului", și pentru multe alte pricini, tot atît de generale și de puțin reale !..."

„Dacă-i așa, înseamnă că tot ar fi fost condamnat, cu dumneavoastră sau fără dumneavoastră !..."

„Da, ar fi fost, contribuția mea a fost minimă, remuşcarea însă tot mi-a rămas în spate, și nu atît remuşcarea, cît *întrebarea*, o anumită întrebare, ale cărei hățișuri și ale cărei deschideri s-au înmulțit și se înmulțesc mereu, formînd o *deltă* din ce în ce mai largă și mai greu de străbătut, intrînd din ce în ce mai adînc în marea nedumeririlor, ale cărei ape bat în țărmuri stîncoși și depărtați, dacă îmi dai voie să rămîn în perimetrul aceleiași asemuiri, ascunzînd în adîncurile lor fel de fel de vestigii, amfore vechi dar și cranii goale, tigve desprinse de ceea ce a fost cîndva un om, — meteoriți și bolovani, resturi de stele, cum se zice, și gunoaie care au căzut spre putrezire !... Așa am ajuns eu să-mi pun probleme, pornind de la *cazul* profesorului Mureșanu, un caz tipic, cred eu, fiindcă vinovăția lui era minimă, era

invers proporțională cu condamnarea pe care o primise... Ca și a altora, de altfel, lucru pe care l-am cercetat în amănunt, din proprie inițiativă, dat fiind faptul că eram eu însumi implicat în această problemă... Am aflat astfel că sabotajele despre care se vorbise la proces, care deveniseră cap de acuzare, nu fuseseră atît de ample, cum se spusese, ele fiind confundate cu dezorganizările inevitabile de după război, erau consecințele bombardamentelor, în principal... Existaseră și împotriviri, existase o anumită dorință, a unor oameni, de a nu lucra pentru armistițiu... În rest, greutăți și dificultăți de un anumit tip... În orice caz, profesorul nu era amestecat în dificultățile acestea, așa cum nu erau amestecați nici alții... Nu era vorba, în principal, de adversități politice, tranșante, era vorba, cred eu, — aceasta e concluzia spre care merg ! — de ofensarea sau de împingerea în umbră a *valorii,* a valorii culturale și tehnice, era vorba de nimicirea ei, în favoarea unui anumit spirit, care nu avea nimic comun cu revoluția, lucra în numele ei, subminînd-o, în practică, subminînd și călcînd în picioare tradiții vechi de luptă, de parcă noi n-am fi cunoscut anii de răscruce ai regăsirilor proprii, — 1848, 1877, 1918, 1944 !... Nu m-am limpezit pe deplin în această problemă, o mai cercetez și acum, o răscolesc mereu, pînă cînd mă voi clarifica !... Fiindcă nu poți fi revoluționar, dacă nu înțelegi !... Nu poți lupta pentru ceva, dacă nu știi pentru ce lupți !... Nu poți iubi, dacă nu știi ce iubești !...“

19

Mărturisirea mea, neașteptată într-un fel, — neașteptată chiar și pentru mine — n-a avut, nici pe departe, ecoul dorit. Pozdare m-a ascultat cu oarecare atenție, căzînd pe gînduri în cele din urmă, căzînd cu adevărat pe gînduri, de parcă ar fi fost cosit, parcă ar fi fost absorbit de un gol invizibil.

„...Ascuns om mai sînteți și dumneavoastră ! a spus el într-un tîrziu. Sînteți plin de taine și de ascunzișuri !...“

După aceea n-a mai spus nimic despre asta, a vorbit de altceva, mi-a spus că e îndrăgostit, — „Sînt lulea, tovarășu' Jeler, m-a luat dracu, m-am prostit !...“ — și că nu știe ce

să facă şi cum să se poarte acasă, faţă de Nuţa şi faţă de copii.

„...Ea, Nuţa, a înţeles ceva, a înţeles totul, nu zice însă nimic, tace deocamdată, pentru că starea asta, e limpede, e clar, nu poate să dureze !...“

„Dar ea, vinovata, sau fericita, sau cum dracu să-i zic, cine e ?“

„E o fată, e o femeie, şi încă ce femeie, e nemaipomenită, vă rog să mă credeţi, dacă aţi şti-o, ori dacă aţi vedea-o, v-aţi îndrăgosti şi dumneavoastră de ea, cît sînteţi de rigid şi de schematic !...“

„Probabil !... Dar cum o cheamă pe eroină, nu are şi ea un nume ?“

„Are, cum să nu aibă : Georgina Mihalcea, aşa o cheamă, e nepoata lui Viorel Mihalcea, e înaltă şi cam brunetă, e dată dracului, ce mai, e frumoasă de te ameţeşte !...“

„Da, ştiu, o cunosc şi eu !...“

Într-adevăr, o cunoşteam şi eu pe Georgina Mihalcea, îmi trecuse şi mie pe dinainte de vreo cîteva ori, fără a mă ameţi, tulburîndu-mă, totuşi, făcîndu-mă să tac sau să cad pe gînduri, nu-mi mai aminteam exact ce făcusem atunci, dar starea de tulburare o reţinusem, aşa cum reţinusem şi frumuseţea ei neobişnuită. Fiindcă era frumoasă, era superbă, deşi nu părea, nu-şi sublinia în nici un fel frumuseţea şi farmecul, nu apela la trucuri, cum fac de obicei femeile, chiar şi cele foarte frumoase. Părea rigidă din cauza asta, numai la prima privire însă, fiindcă pe urmă, pe măsură ce se dezvăluia, devenea altfel, cum devine altfel o statuie de pe care s-au tras deodată voalurile proteguitoare ale inaugurării. Ochii ei verzi şi limpezi căpătau brusc altă lumină, cînd se dezvăluia, deveneau altcum, aşa cum îi devenea altfel şi părul, — părul ei aspru şi bogat — şi mîinile, şi umbletul picioarelor, fiindcă era altcum cînd umbla, era mai înaltă, mai falnică, mai ademenitoare. Cel mai mult o avantaja distincţia aceea a ei, care îi sporea frumuseţea, îi sporea parcă tainele care o însoţeau, ca pe orice femeie, cu atît mai mult pe o femeie cum era ea. Unii spuneau despre Georgina Mihalcea că ar fi trăit cu propriul său unchi, care o adusese de mică de acasă, o ajutase să termine liceul şi o înscrisese la institut, avînd grijă de ea mai stăruitor decît un părinte. Altceva nici nu cred că era adevărat din toată povestea asta. Viorel Mihalcea o iubea şi el, mai mult decît oricine, o diviniza, fără a ajunge cu iubirea lui la altfel de

lucruri, consumîndu-şi toată iubirea în grija pe care o purta fetei, în mîndria cu care o înconjura, — „Aţi văzut ce nepoată grozavă am eu ? !..." Altfel, fată obişnuită această Georgina Mihalcea, a cărei prezenţă se simţea imediat, cînd intra undeva, cînd trecea pe undeva, din cauza frumuseţii, din cauza felului ei de a fi, — e greu de spus. Adevărul e că avea ceva de femeie fatală în felul ei de a fi, deşi nu era aşa, era, dimpotrivă, simplă şi limpede, nu era înclinată de loc spre aventură, în comportarea ei stăruia o timiditate care contrasta puternic cu farmecul care îi însoţea fiecare pas. Din cauza aceasta, din cauza timidităţii şi reţinerilor se îndreptase ea spre Pozdare, care era tumultuos şi expansiv, în anumite împrejurări, măcar, fiindcă avea şi el momentele lui de timorare şi de bîjbîială, se căuta încă pe sine însuşi, cu şi mai multă fervoare. El, la rîndu-i, nu se îndrăgostise numai de Georgina, se îndrăgostise de propria-i tinereţe, pe care o trăise într-un anumit fel, o consumase în mitinguri şi în „bătălii de clasă", o dăruise unor trăiri care nu-i mai lăsaseră nici un răgaz pentru altfel de preocupări şi de gînduri, — „pentru reverii şi pentru prostii, pentru mofturile fără de leac ale micii-burghezii !..." Şi-acum, parcă ar fi avut şi el poftă de „un moft", parcă ar fi vrut să încerce lucrurile şi din altă parte, să le vadă şi să le ştie mai bine.

„...Ei, ce părere aveţi ? m-a întrebat el, dar nu atunci, altădată, după ce m-a ocolit o bună bucată de vreme, fiindcă nu-i era deloc la îndemînă, era prea cinstit, ca să se ascundă, şi era prea bun, ca să nu tresară cumva, cînd vorbea de noile lui suferinţe. Ce credeţi că e bine să fac ? !... Cum să mă descurc eu în împrejurarea asta nouă ! ?... Spuneţi-mi, vorbiţi, pentru că dumneavoastră aveţi sfaturi şi opinii despre orice problemă, sînteţi ca o maşină de calcul, vă rog să nu vă supăraţi !..."

„Nu mă supăr, i-am spus eu, cercetîndu-l, văzînd abia atunci că se jigărise din nou, se asprise şi se urîţise, tu eşti dintre puţinii oameni pe care cred că nu mă voi supăra niciodată !..."

„Da ? !... Bine că ştiu, o să reţin amănuntul ăsta !"

„Reţine-l, dar nu te folosi prea mult de el, fiindcă în asemenea cazuri, supărările, cînd se produc, sînt definitive !..."

„Mă ameninţaţi, după cîte înţeleg ! ?"

„Nu te ameninţ, îţi spun numai..."

„Dar despre *treaba cealaltă* de ce nu ziceți nimic ?"

„Mi-i greu, drept să spun, e o problemă mult prea intimă, e prea complicată, nu știu cum să zic..."

„Totuși, o părere n-ar strica !..."

„Poate că n-ar strica, nu-mi dau seama... Țin însă minte că mama zicea de multe ori, cînd se vorbea în casă de încurcăturile unora și ale altora, — era vorba, se înțelege, de încurcături de dragoste, era vorba de bărbați care își părăseau nevestele, ori de neveste care își înșelau bărbații — că nu e bine să te amesteci în asemenea împrejurări și că pricinile care sînt la mijloc sînt mult mai adînci și mai numeroase !..."

„O luați pe departe, după cum văd..."

„Nu, îți spun un lucru de bun-simț, fiindcă părerea asta a mamei se bizuia pe foarte multă observație, o moștenise și dînsa, era sinteza unui număr mare de experiențe. Cît privește treaba asta a ta, nu știu cum să zic eu, să fie bine, nu știu ce să zic ! ?..."

„Ziceți ce gîndiți, nu vă gîndiți la bine și la rău, spuneți-vă părerea, lăsați tacticile și strategiile pentru problemele mari ale revoluției !..."

„Atunci, dacă asta o vrei, află de la mine că eu cred și gîndesc că e bine și e necesar să isprăvești o dată cu toată povestea asta !... Am șovăit pe drum, chiar în timpul acestei discuții am șovăit și mi-am schimbat părerea, dar acum așa cred și așa zic : să te întorci la propria-ți familie și s-o lași în plata domnului pe fata aceea !... E mai tînără decît tine, are drumul ei și treburile ei, Nuța, nevastă-ta, te-a ajutat enorm !... Ea te-a adunat laolaltă !..."

„Aici nu-i vorba de adunat și de ajutorat, aici e vorba de altceva, mult mai serios, mult mai grav !..."

„Serios, neserios, eu așa zic să faci : să pui capăt acestei povești, care nu-ți aduce nici o bucurie, din cauza căreia vei avea noi și noi dificultăți, acum, cînd te-ai mai liniștit și tu, cînd nu mai ai nevoie de așa ceva !..."

Spunîndu-i vorbele acestea, am devenit, parcă, și mai ferm, mai neîndurător. Dar nu mai eram eu însumi, eram un fel de predicator, — „o simplă mașină de emis sfaturi și opinii !..." — care aduce imediat la același numitor toate gîndurile și toate simțămintele. Nu mai eram, adică, activistul cu oarecare experiență, capabil să-l înțeleg pe omul din fața mea, care trăia, — lucrul acesta era foarte clar — o mare iubire, sentiment firesc și profund, împotriva căruia ar fi tre-

buit să nu ridic nici un deget, dacă aș fi fost ceea ce ziceam că sînt, ceea ce vroiam să fiu, un comunist adevărat, stăpîn pe propriile lui judecăți, ferm dar și lucid, drept dar nu inflexibil, în înțelesul rău al cuvîntului, cumpănit dar și curajos, reflexiv dar și temerar, capabil să ia în piept cele mai „grele probleme", — „și să le rezolve, să găsească pentru fiecare în parte soluția cea mai potrivită, să nu se rezume la gîndiri și la vorbiri, cum au făcut și mai fac unii, cum am făcut și fac eu însumi, acum dar și în alte împrejurări, fiindcă am învăluit-o și eu de prea multe ori, băiatul ăsta are dreptate în privința asta, așa cum are dreptate și în alte privințe !..."

Nu era pentru prima dată cînd ajungeam la alte probleme, pornind de la o confruntare cu Vasile, cu însăși viața, de fapt, fiindcă el a avut și are această caracteristică a vieții, de a fi întotdeauna imprevizibilă și dreaptă, bogată dar și dură. Îmi dădeam seama că greșisem și greșeam, — „...Da, omul e sincer, e îndrăgostit pînă-n lumina ochilor și poate că fata aceea e fata vieții lui, e *soarta lui*, cum se zice pe la noi !..." — nu puteam, însă, să-i spun că avea dreptate, nu-i puteam da sfatul pe care ar fi vrut el să i-l dau, — și nu atît sfatul, cît aprobarea mea, la care am înțeles că ținea mult de tot.

„...Așa, va să zică ?!" a mai spus el, înainte de a pleca.

„Da, așa, eu nu văd altă soluție, mai bună, pentru rezolvarea acestei probleme !..."

„Aici nu-i vorba de probleme, tovarășe, e vorba de iubire, e vorba de lucruri gingașe, față de care dumneavoastră ați fost rigid și neînțelegător !... Mai rigid și mai dur decît erau popii... Asta e, vă privește, deoarece eu unul n-o să mă despart de fata asta nici mort !... Chiar dacă o să mă treceți prin toate discuțiile !... Puteți să mă excludeți, din nou, puteți să-mi puneți o placă în piept, ori pe spate, și să mă plimbați cu ea prin oraș, — «Ăsta-i Vasile Pozdare, a călcat morala proletară, s-a îndrăgostit de o fată !» — pentru că eu tot n-o să mă îndoiesc, tot n-o să mă întorc de pe drumul ăsta !..."

Nu s-a întors, într-adevăr, nu s-a întors atunci, a plecat de-acasă, s-a mutat la o garsonieră, împreună cu Georgina, s-a rupt de toți și de toate, fiind și părînd liniștit și fericit, sfidînd orice dezaprobare, răspunzînd tuturor celor care îl întrebau ce-i cu treaba aceea așa cum îmi răspunsese și mie, fără sfială și fără șovăire, repezindu-i pe unii de la comitetul orășenesc, spunîndu-le să nu se amestece unde nu le fierbe

oala, să-și vadă de treburile lor proprii. Aștia îl chemaseră acolo la îndemnul Berbencenilor, la îndemnul cumnaților, fiindcă aștia vroiau să scape definitiv de el, să nu-i „mai tot compromită", mai ales acum, cînd se aflau la un pas de marele lor obiectiv, care consta din cucerirea, — „prin învăluire" — a întregii regiuni. Din cauza asta se puseseră ei în mișcare, cu atît de multă promptitudine. N-o făcuseră pe față însă, îi puseseră pe alții, creaseră mai întîi atmosfera necesară și-abia după aceea acționaseră, fiind convinși că vor scăpa în felul acesta de troglodit.

„...Tovarășu' Jeler, mi-a spus Nuța într-o bună zi, fiindcă a venit și ea la mine, iar eu am ascultat-o, eram nașul lor, într-un fel, eram om la de toate, eram, de fapt, paratrăsnetul tuturor, ani de zile am jucat acest rol, pe care mi-l asumasem singur, ascultîndu-i pe toți, cînd aveau necazuri, neavînd unde să mă duc, cînd aveam eu însumi necazuri, fiind atît de singur și de pustiu cîteodată, că-mi venea să înnebunesc, — vă rog din suflet să vorbiți cu prăpăditul acela de Vasile să se lase de prostii și de vitejii și să vină fain-frumos acasă, nu de alta, dar îl mănîncă nefript fratii aceia ai mei, sfătoșii și nesătuii aceia, care n-au nimic sfînt în lume, n-au mamă, n-au soră, n-au nimic !... Costel, mai cu seamă, nici nu mai e om, ăsta-i fiară, tovarășu' Jeler, — «fiara cu părul cărunt», cum îi zice Vasile, c-a încărunțit de cînd se tot luptă pentru carieră și pentru atmosferă !... Dacă pînă și pe mama a început s-o bruftuluiască, pe mama lui bună, care l-a născut și l-a salvat din cea mai mare încurcătură a vieții lui, cînd cu rebeliunea legionară, fiindcă atunci el gîndea altfel, nu era legionar, era simpatizant.. Și-n perioada rebeliunii, cînd lucrurile erau fierbinți tare, el a vrut să meargă la prefectură... S-ar fi dus, dacă nu i-ar fi luat mama hainele și bocancii și dacă nu le-ar fi încuiat în casă, de era s-o sfîșie, nu alta... După aia, însă, cînd a văzut ce întorsătură au luat lucrurile, a tăcut chitic, ba i-a mai și mulțumit mamei, mai încoace, mai tîrziu... Ori tăcea, dacă nu, ori de cîte ori îi amintea mama de întîmplarea aceea... Acum, însă, de curînd, a schimbat deodată macazul și i-a spus mamei, spre marea ei nedumerire, că nu înțelege la ce *întîmplare* se referă... «Cum nu înțelegi, mă, păi nu te-am închis eu pe tine în casă, în timpul rebeliunii ? !» «Pe mine, dumneata ! ?» «Da, pe tine-n persoană !» «Nu-i adevărat, asta-i o minciună, e o calomnie !» «Și dacă mă duc și spun unde trebuie de *întîmplarea aceea,* ce faci tu, puișor ?» «Spun *adevărul,* spun că e o calomnie și că

această calomnie e născocită din interes, de către nenorocitul acela de Pozdare, care ţi-a băgat-o dumitale în cap !» «Dar ăla n-are nici un amestec aicea !» «Ba eu cred că are !.. Dacă n-ar avea, nu ţi-ai denigra dumneata propriul dumitale fiu !»... Mama, săraca, a rămas încremenită, de uimire şi de durere... Iar eu, ce să mai zic ! ?... M-am gîndit la mine şi la propriile mele necazuri, m-am gîndit la Vasile, că-i în pericol mare, şi-am venit la dumneavoastră, să vedem ce-i de făcut !... Spuneţi-i, dacă vreţi, să ştie, să se apere de şmecherii aceia, că eu nu pot merge la el în împrejurările astea... O ştiu pe fata aceea, am văzut-o, recunosc că-i tînără şi că-i frumoasă — e faină tare, dă-o-n păcate ! — dar nu mă pot umili într-atîta ... Îmi dau seama că m-am purtat urît cu el, cîteodată, din pricina necazurilor şi din alte pricini... Dar el, să ştiţi, numai lîngă mine îşi poate găsi liniştea şi limpezimea... Nu-mi dau seama de ce, dar simt cu toată fiinţa lucrul ăsta !... Aşa că eu, ce să mai zic, tovarăşu' Jeler ? !... Dumneavoastră nu vedeţi că nici nu mai plîng, cînd vorbesc de lucrurile astea ! ?...“

Într-adevăr, n-a plîns deloc Nuţa, cît a vorbit cu mine, dar era plînsă, era atît de tristă şi de necăjită, încît părea mai împuţinată şi mai scăzută, mai altfel în toate. Nu mai avea nimic din vioiciunea ei de altădată, ochii îi erau stinşi şi împrejmuiţi de creţuri, gura ei fragedă şi ispititoare era aspră de durere, părul nu-i mai juca pe frunte, iar mîinile erau umflate şi mari, parcă nici n-ar fi aparţinut de ea. „...Ia uite, am zis eu, ca într-un impuls, ce poate să facă un troglodit dintr-un suflet de femeie ! ?... Nici nu-i vrednic, nenorocitul, nu merită el atîta frămîntare !... Nu merită nimic şi-i de mirare că ne tulburăm toţi din cauza lui şi că ne ocupăm de el de parcă ar fi nu ştiu ce mărgăritar, parcă ar fi ascuns în el sufletul lumii !... Şi el, nenorocitul !...“

L-am căutat din nou pe Vasile, în aceeaşi zi, fără a reuşi însă să-l îmblînzesc, nici pomeneală.

„...Ce vă tot ţineţi după mine ? m-a întrebat el. Luaţi-vă, mai bine, o muiere, decît să tot daţi sfaturi în stînga şi în dreapta !...“

La fel l-a primit şi pe Rîşnoveanu, fiindcă s-a amestecat şi el în povestea asta. Numai cu băiatul său, cu Ionuţ, s-a purtat frumos, cînd l-a căutat. Dar tot nu s-a dus acasă, aşa era de învăpăiat. N-a părăsit garsoniera aceea decît după ce a părăsit-o mai întîi Georgina, fata aceea suplă şi fermecătoare — mai mult brunetă decît şatenă, cu ochii verzi, cum e

verdele mai șters dar și mai intens al frunzei de salcîm, cu mersul ușor avîntat, semănînd uneori a căprioară, pentru ca alteori să aducă a iapă tînără și ageră — care era hotărîtă să tulbure adînc de tot hățișurile mari ale vieții. Nu era nimic vulgar în felul ei de a fi, de profitat însă vroia să profite puțin de pe urma calităților excepționale pe care le avea, de pe urma farmecului pe care îl răspîndea în jur. Poate că nici nu-și dădea seama de asta, poate că o făcea aproape instinctiv, cum fac uneori femeile. Fapt e că se apropiau repartițiile în producție și că ea vroia, — „din tot sufletul !...“ — să rămînă în oraș, să nu plece în altă parte. Lui îi era indiferent, ba poate că dorea, dimpotrivă, să plece de-aicea, ca să nu mai dea față mereu cu oamenii pe care îi știa. Din cauza asta, între ei doi s-a născut o tensiune scurtă și puternică, al cărui sfîrșit l-a hotărît Georgina, plecînd, căsătorindu-se în mai puțin de două săptămîni, azvîrlindu-l pe Pozdare în deșertul tuturor întrebărilor, împingîndu-l înapoi, în brațele propriei sale familii, ceea ce nici n-a fost rău, — „dacă admitem, cum zicea el, mai tîrziu însă, nu atunci, că ori ce lucru rău își are partea lui bună, cum ne învață *maica noastră dialectica !...*“

20

Formarea și afirmarea lui Vasile Pozdare, drumul lui prin viață, — „prin viața asta nouă și aspră, frumoasă dar și nemiloasă !...“ — limpezirile și regăsirile de sine, cele esențiale, bineînțeles, au corespuns și s-au sincronizat cu limpezirile și regăsirile mari ale epocii. Dar și crizele prin care a trecut el, marile lui frămîntări, s-au sincronizat cu frămîntările și crizele epocii, au fost legate, pe un plan mai mare, de ceea ce se petrecea în mișcarea muncitorească, — „... în cadrul revoluției noastre socialiste !...“ — pentru că el, Pozdare, a avut și această calitate, de a urmări totul, de a absorbi totul, de a se interesa de tot ce se întîmpla în lume, — „și-ndeosebi în lupta de eliberare a popoarelor, a tuturor celor obijduiți de imperii și de burghezii, de cele vechi sau de cele noi, deoarece s-au produs și aici înnoiri, pînă și aici !...“ — fără a fi schematic sau șablonard, fără a fi, cum ar spune prietenul meu, *romancierul*, un simplu receptacol social, fiind

şi rămînînd, dimpotrivă, el însuşi, fiind (dorind să fie aşa ceva, tinzînd mereu spre asta) un adevărat om al secolului XX, — „un om care trăieşte cu intensitate viaţa poporului său, muncind şi zbătîndu-se alături de el, vibrînd în acelaşi timp pentru toată lumea, pentru cel din urmă oropsit, ăsta-i umanismul la urma-urmei, şi internaţionalismul tot pe aici se găseşte, adică în viaţă, nu în cuvîntări şi în lozinci !...“ Într-un fel, crizele acestea ale lui, — şi regăsirile, şi pierderile de sine, limpezirile şi adunările lui laolaltă — au fost ale noastre, ale tuturor celor ce am intrat în viaţă fără nici o pregătire specială, fiind, de fapt, luaţi pe sus de vîrtejurile ei aspre şi neaşteptate, — „deoarece aceasta a fost una din caracteristicile revoluţiei noastre, că a venit deodată peste noi !...“ — încercînd să le domolim şi să le dominăm, — „să ni le apropiem, să le dăm un sens anume !...“ — reuşind uneori, căzînd în genunchi alteori, rupîndu-ne picioarele unii dintre noi, ducîndu-ne la fund pentru totdeauna, ori fiind împinşi la fund, de către alţii, tot de ai noştri. Cîteodată eram rigizi şi schematici, noi cei ce dădeam suflet mitingurilor şi manifestaţiilor, dar eram cinstiţi şi eram convinşi că ne jucăm rolul nostru în istorie, chiar dacă nu era aşa, chiar dacă făceam şi lucruri care contraziceau acest rol, care trebuia să fie, după cum s-a vădit mai apoi, constructiv şi suitor, nu doborîtor, nu distructiv. Multe aveau să se vădească altfel, mai tîrziu, dar aura de eroism a anilor aceia aspri şi denşi n-avea s-o mai ia nimeni de pe fruntea celor ce i-au trăit ca atare. Şi între ei, — o spun cu mîndrie, de parcă aş vorbi de fratele meu, de mine însumi ! — se află şi acest Vasile Pozdare, copil al secetei şi al închistărilor, rod al răscolirilor rămase în urma războiului în această parte de lume, năzuinţă vie şi puternică a vieţii care nu se lasă încorsetată mult timp, cerînd noi întrupări şi noi înaintări, zvîrlind de o parte opreliştile artificiale, topind şi născînd reziduuri, absorbind „zări după zări...“

Îmi dau seama, dacă mă gîndesc mai bine, că Vasile Pozdare nu e un om deosebit, sau excepţional, sau formidabil, cum mi s-a părut mie, e, dimpotrivă, un om obişnuit. El face parte dintre oamenii care s-au realizat în viaţă într-un anumit fel, fiind scoşi în lumină de noile împrejurări, pentru permanentizarea cărora au luptat, cu toate că nu le înţelegeau prea bine ; la început, mai ales, nu le înţelegeau de loc, s-au pomenit cu ele în faţă, noi şi necruţătoare, cerîn-

du-le soluții, cerîndu-le opțiuni și hotărîri de mare importanță. Din cauza asta au plătit mulți dintre ei un tribut atît de mare împrejurărilor acestora, — „conjuncturalismului de o anumită speță !...“ — pentru că erau tineri și cam nelimpeziți, pentru că au ascultat și au aplicat orbește ceea ce le spuneau alți oameni, aflați și ei aproape în aceeași situație, cel puțin unii dintre ei, fiindcă alții, nu puțini, erau străini de spiritul vremii și de cerințele acestui pămînt, deși se credeau „trimișii lui Dumnezeu pe pămînt“, considerînd că misiunea lor consta în „ridicarea din înapoiere a țării acesteia de țărani și de plugari, care n-ar fi ieșit niciodată din somnolență, dacă n-am fi trezit-o *noi* !...“ Mulți dintre cei ce vorbiseră și vorbeau așa nici nu se gîndeau la partidul comunist, cînd ziceau *noi,* se gîndeau la o anumită „elită revoluționară“, care era capabilă să înfăptuiască revoluția socialistă, cu același patos, în Laponia sau în Anglia, în China sau în Brazilia, considerîndu-se, în practică, asocială și supranațională. Adevărul, însă, nu era de partea acestor oameni, cu toate că unii dintre ei erau de bună-credință (cei mai mulți, însă, nu vroiau decît atîta : să domine și să poruncească, indiferent unde). Adevărul era de partea celor ce nu se desprinseseră deloc de spiritul pămîntului, de cerințele reale ale claselor de bază ale țării, adevărul acesta era de partea celor ce fuseseră capabili să se depășească pe ei înșiși, nu pentru că ar fi fost așa de teribili (unii dintre ei erau așa, erau și sînt), ci pentru că veneau de jos, dintre oameni, pentru că erau sănătoși și cinstiți, mai ales, fiindcă lucrul acesta îi ajutase să se regăsească și să se autodepășească, să treacă pînă la urmă peste barierele tuturor închistărilor. *Dogmatita,* principala și cea mai cumplită maladie a sistemului nostru socialist, care a făcut, împreună cu sora ei bună și de neînlocuit, *birocrația,* cele mai multe victime și a adus cele mai multe daune (a adus și aduce, însăși *explozia* de la uzină fiind, într-un fel. produsul ei, o răbufnire de vulcan aflat într-un clocot permanent), — nu a avut efecte paralizante asupra oamenilor acestor din urmă, deși i-a vămuit și pe ei, pe vremea *cominternului,* în timpul *cominformului* și în vremea de neuitat a *cultului,* mai ales.

În viața lui Pozdare, de pildă, *dogmatita* n-a lăsat urme prea mari și prea adînci, n-a avut efecte de profunzime, dar frămîntări și zbateri a produs, multe și de toate nuanțele, vizînd stîngismul unele dintre ele, ținînd de oboseală și de pierderea fermității, altele, petrecîndu-se toate pe un fond

limpede și viu, pornind de la acest fond și întorcîndu-se la el, bizuindu-se toate pe o năzuință extraordinar de puternică și de adîncă, de afirmare și de formare, în înțelesul cel mai deplin și mai frumos al cuvîntului. Vasile Pozdare e un mare ambițios, e un temerar, e un ins dur și neîndurător, deși are adeseori, în priviri și în vorbă, în gesturi și în flexibilitatea graiului său natal, luminozități și limpezimi de adolescent. E și adolescentin din fire, de fapt, e romantic, e dintre cei ce fuseseră făcuți, anume, să se afle unde era zbuciumul mai profund și mai puternic, în locul acela invizibil și schimbător, unde se pun și se dezleagă adevăratele și marile probleme ale epocii, unde nu ajung decît cei ce iau lucrurile în piept, pe cele mici și pe cele mari, dar mai ales pe cele mari.

În 1956, și în 1957, în 1958 și în 1959, dar mai ales în 1956, după ce au avut loc lucrările celui de al XX-lea Congres al P.C.U.S., Vasile Pozdare a trăit o criză acută, s-a frămîntat enorm, de parcă el însuși ar fi fost vizat de documentele acestui congres, de ceea ce s-a spus acolo despre Stalin, fiindcă de aici se trăgeau toate, de la prăbușirea unui mit, — „deoarece Stalin, tovarășe, n-a fost un simplu conducător, a fost un *mit*, a fost chintesența unor năzuințe, de aici s-au tras marele lui prestigiu, și farmecul lui, și dîrzenia lui, și neînfricarea pe care a insuflat-o el oamenilor, tot ceea ce vreți dumneavoastră să culcați acum la pămînt, tot ceea ce vă incomodează, vă stă în drumul pe care vreți să-l faceți, spre chiverniseală, spre comoditate, din cauza asta veniți acum cu fel de fel de legende, ca să loviți în inima mișcării muncitorești, fiindcă el i-a păstrat *unitatea*, cu sacrificii și cu jertfe, cum s-a putut, iar dumneavoastră, acum, voi cei care băteați din palme, pînă vi se făceau ca perinile, ori de cîte ori îi auzeați numele, ați vrea să nu mai știți de el și de laudele pe care i le-ați adus, ceea ce înseamnă că laudele acestea erau cam nesincere, dacă vă pare rău după ele, dacă ați vrea să fie șterse cu buretele, pentru că asta o vreți dumneavoastră, și asta, din pricina asta ați schimbat macazul așa de rapid, ca să nu se știe cumva de *trecut*, să fiți voi cei dintîi, din nou, de unde se poate deduce că pe voi, — pe dumneavoastră, poftim ! — nu vă interesează decît lucrul acesta : să fiți în frunte, în orice împrejurare, și-atunci, dacă-i așa, — și-i așa, de ce să n-o recunoaștem ! ? — se pune pe drept întrebarea următoare : unde-i sinceritatea voastră și ce fel de comuniști sînteți voi ? !...“

La început, Pozdare a refuzat să dea crezare criticilor care i se aduceau lui Stalin, unei întregi perioade din istoria mişcării muncitoreşti internaţionale, fiindcă lucrurile se împletiseră foarte strîns între ele, fusese rău, fusese bine, dar aşa se întîmplase, — dacă Stalin spunea un anumit lucru, bun sau rău, lucrul acela cădea ca un verdict peste toată mişcarea muncitorească ; dacă lui Stalin nu-i plăcea un anumit conducător, conducătorul acela trebuia să dispară, indiferent cum era el, bun sau foarte bun, genial să fi fost, era degeaba, deoarece *destinul* lui nu mai putea fi schimbat. În acest context înflorea şi se dezvolta lozincăria şi şablonismul, în defavoarea iniţiativei, în dezvoltarea creativităţii. Cuvîntul de neclintit al lui Stalin cădea ca un trăsnet peste lucruri şi peste oameni, mutilîndu-le de multe ori, aducîndu-le la acelaşi numitor, stimulînd, în practică, lipsa de gîndire şi slugărnicia, de la nivelurile cele mai de sus şi pînă la nivelurile cele mai de jos şi mai de departe, interne dar şi externe. Cei ce nu se supuneau erau etichetaţi imediat, erau socotiţi deviaţionişti, — de dreapta sau de stînga, de nuanţă trotkistă sau de apartenenţă buharinistă, naţional-şovină sau trădători oportunişti, lachei ai imperialismului muribund ! — fiind trataţi ca atare pe urmă, fiind excluşi şi boicotaţi, fiind nimiciţi, la nevoie, — „dacă interesele superioare o cereau !..." Se păstra astfel, aproape neştirbit caracterul de monolit al mişcării muncitoreşti, preţul plătit, însă, fiind mult prea mare, afectînd în ultimă analiză însăşi substanţa umană a revoluţionarismului, înlocuind sau tinzînd să înlocuiască un anumit tip de revoluţionar, lucid şi romantic, drept şi netemător, deschis spre viaţă, cu un orizont larg (prezent, de altfel, în toate mişcările revoluţionare din Europa, începînd cu Revoluţia franceză şi terminînd cu Revoluţia din Octombrie), — cu un alt tip, disciplinat şi ferm, dar şi rudimentar, din ce în ce mai închistat în dogmele pe care le prefăcea de multe ori în adevărate armuri. Acesta era idealul uman spre care eram împinşi, a cărui utilitate fusese dovedită de condiţiile aspre ale războiului, al cărui profil însă se dovedea mult prea îngust, prea rigid, pentru condiţiile de după război, faţă de lărgirea orînduirii socialiste, în albia căreia intraseră noi şi noi popoare. Lucrurile acestea, ţinînd de o necesitate adîncă, pe care ar fi trebuit s-o inventeze cineva, dacă n-ar fi fost creată, ieşiseră deodată în lumina evidenţei, stîrnind nedumeriri şi aprobări, aducînd satisfacţie şi bucurie în rîndul unor oameni, tulburîndu-i pe alţii, pe cei ce

se formaseră într-un anumit spirit, crezînd, fiind convinşi, de fapt, că spiritul acesta, — „intransigenţa şi vigilenţa, deopotrivă !...“ — reprezintă singurul adevăr posibil şi valabil. Printre oamenii aceştia din urmă, a căror bună-credinţă n-o punea nimeni la îndoială, se afla şi imbatabilul şi neliniştitul Vasile Pozdare, nu se putea să nu se afle.

„...E uşor, spunea el atunci, la început, cînd nici nu dădea crezare obiecţiilor şi criticilor ce i se aduceau lui Stalin, — e uşor şi e simplu să analizezi cum a fost şi ce a fost, e uşor să faci asta acum !... Dar atunci nu era chiar aşa de uşor, să te orientezi şi să-i orientezi şi pe alţii, între forţa brută şi speranţă, pe un continent care era bîntuit de stafia unui scelerat care se numea Adolf !... De o parte era burghezia, cu politicienii ei fricoşi şi proşti, — da, proşti ! — iar de cealaltă parte era zugravul-cancelar !... Şi Mussolini, şi Franco, şi mai ştiu eu cine !... Stăteau toţi, ca haitele, gata să înhaţe, gata să sfîşie, gata să dea foc, nu unei case, lumii întregi, cum au şi făcut-o pînă la urmă !... Iar de cealaltă parte era Uniunea Sovietică, şi Stalin, şi partidul nostru, care lupta în cea mai cruntă ilegalitate !... Şi-atunci, dacă asta era situaţia şi dacă lupta era pe viaţă şi pe moarte, se putea face ceva fără fermitate, fără asprime şi fără cruzime chiar ? !... Nu se putea face absolut nimic, ce rost are s-o tot învăluim, acum, s-o pipăim şi s-o cercetăm, cum ne convine nouă ! ?... Dacă n-ar fi existat o asemenea contraforţă, dacă Stalin n-ar fi stat neclintit la post, dacă n-ar fi dat dovadă de o tărie cum nu s-a mai văzut, s-ar fi ales praful şi pulberea de toate, iar noi, astăzi, n-am fi avut ce să analizăm !...“

Dacă i se spunea că nu era vorba de a nega şi de a anula orice efort, ci de a cerceta cu maximum de luciditate anumite împrejurări, — „pentru a desprinde nişte învăţăminte din ceea ce se întîmplase, fiindcă se întîmplaseră, totuşi, nişte lucruri, existase o anumită atmosferă, de neîncredere şi de suspiciune, o grabă falsă care n-avea nimic de-a face cu spiritul revoluţionar autentic şi profund...“ — se mînia şi mai tare, de parcă nici n-ar fi fost unul şi acelaşi om, parcă s-ar fi trezit în el insul acela încrîncenat, care părea stins, păruse aşa, stins şi dus, pentru că acum îl domina, din nou, îi lua vorba din gură şi-i schimba firul gîndurilor, tîrîndu-l în vîrtejul celor mai neaşteptate proteste.

„...Da, spunea el în asemenea momente, e nevoie de învăţăminte, trebuie să ne desfacem de trecut !... Sigur că tre-

buie, așa e, o recunosc și eu, dar dumneavoastră, dar voi, dar tu, măi tovarășule, voi toți, — de ce nu recunoașteți că așa încep de obicei revizuirile și restaurațiile, cu ajustări de felul ăsta, cu pseudoteoretizări, cu cîte-o opinie și cu cîte-o critică ? !... Și-apoi să vezi horă, după ce trec teoretizările și explicitările, atunci să vezi hărțuială și căpătuială, atunci să vezi dreptate și legalitate ! ?..."

I-am amintit într-un rînd, — n-aveam alt argument, nu știam cum să-l aduc pe pămînt — de omul pe care îl pălmuise, de țăranul care îl privise apoi printre lacrimi.

„Da, și ce-i cu asta ? a întrebat el imediat. Vreți să spuneți, cumva, că-i de vină Stalin pentru neghiobia asta a mea ? !... N-o să mă convingeți, în veci, fiindcă nu-i de vină el pentru ceea ce am făcut eu !... Nici Gheorghiu-Dej nu-i de vină, nici Ana Pauker !... Nici partidul nu-i de vină și nici epoca, oricît o fi fost ea de aspră și de grăbită !... Vinovatul, în cazul pe care mi l-ați pus în față cu atît de multă delicatețe, cu toate că îl știați direct de la făptaș, — e unul singur și se numește Vasile Pozdare !..."

„Bine, i-am spus eu destul de mînios (îmi venea să-l bat în cîte-o clipă, fiindcă era enervant, dar era sincer și convingător, sau poate că tocmai de aceea ! ?), — dar Pozdare ăsta, Vasile, de unde a ieșit și cum s-a plămădit el, în afara epocii, fără nici o legătură cu ea, fără a-i prelua erorile ? !..."

„Nu, Pozdare nu s-a format în afara epocii, dacă e să vorbim așa !..."

„Păi atunci ? !"

„Nimic deosebit, dar epoca n-a fost compusă numai din erori, cum spuneți dumneavoastră, cum zic unii și alții !... Dacă ar fi așa, eu însumi, și dumneavoastră, și alții, atîția, noi toți am fi o imensă și cam hîdă eroare !... Și eu nu cred că-i așa, n-am crezut și nu voi crede niciodată, nu din simplă încăpățînare, ci pentru că nu vreau să mă neg pe mine însumi !..."

O parte din îndîrjirea aceasta a lui era legată de eșecul pe care îl suferise nu prea demult, — „pe terenul atît de alunecos și de nesigur al iubirii !..." — dar numai o parte, fiindcă greul îl constituia, totuși, temperamentul lui și felul său de a fi, faptul că intrase în activitatea politică într-o anumită perioadă, formîndu-se într-un anumit fel, tinzînd cu sinceritate spre o anumită *imagine*, a comunistului ferm și neînfricat, care nu se dă în lături de la nimic, după ce a aderat la *mișcare*. În alcătuirea acestei imagini intrase, cu

preponderență, culoarea conformismului, care se îmbina perfect cu un anumit gen de comoditate spirituală, fiindcă e mai comod să zici odată *da* și să mergi pe urmă înainte, pe drumul pe care ți se spune să mergi ; s-o iei la stînga, dacă ți se poruncește așa ; să te oprești, dacă ți se spune că așa e bine să faci ; să mergi mai departe după aceea, ori s-o iei la dreapta ; să faci tot ce ți se spune și să nu-ți pui nici o întrebare, să nu te uiți în lături, să nu reflectezi în nici un fel asupra lumii și asupra vieții ; să lași totul în seama altora.

„...Dar asta, am izbucnit eu într-o bună zi, cînd n-am mai putut răbda, pentru că zbaterile acestea ale lui Pozdare mă tulburau și mă nelinișteau mai mult și mai tare decît altădată — nu are nimic de-a face cu edificarea și cu limpezirea omului, cu eliberarea lui de orice servitute !... Metodele astea, felul acesta de a aborda și de a rezolva lucrurile, duc, din contră, la nimicirea lui, la un fel de robotizare a omului, care poate fi mai cumplită decît toate celelalte uniformizări și robotizări, aduse de tehnică și de ascensiunea pe care o are, peste tot în lume, viața modernă, mașinismul și mecanizarea !... Asta pentru că formele noastre organizatorice, de partid sau de stat, sînt perfecte, cum ar zice prietenul meu, *romancierul* !... Și dacă ele, cu perfecțiunea aceasta a lor, se mișcă într-o direcție negativă, e rău și-i prăpăd, e nenorocire !...“

„Nenorocirea e alta ! a ripostat Pozdare, după ce a trecut prin cîteva valuri de crispări. Nenorocirea e că dumneavoastră sînteți un om ascuns !... Asta-i nenorocirea : că dincolo de ceea ce păreți, sau vreți să fiți, stă ascuns un reacționar periculos, un dușman perfid, care rontăie lucrurile pe dinăuntru, cu stăruință, sistematic, de ani de zile !...“

„N-am înțeles ce vrei să zici ! ?“ am spus eu cu oarecare întîrziere ; nu-mi venea să cred că rostise asemenea vorbe.

„Vă privește ! a spus el, sculîndu-se. Altceva eu nu mai am de adăugat !... Amănunțirile și nuanțările vă aparțin !... Vi le las și vă las, m-am dus, am plecat !...“

L-am condus pînă în stradă, spunîndu-i că nu avea rost să ne certăm pentru asemenea lucruri, — „...care se vor rezolva, oricum, le vor rezolva ei alții, le va lămuri timpul !...“ — rolul nostru fiind, din păcate, lipsit de importanță. A fost degeaba, ba poate că l-am îndîrjit și mai tare, cîntîndu-i în strună, umilindu-mă pe lîngă el, — „nici n-ar fi tre-

buit s-o fac, fiindcă nu-i nimic de capul lui, e un simplu troglodit, iar eu mă port cu el de parcă ar fi fiul lui Dumnezeu pe pămînt !..." Nici nu l-am mai căutat pe urmă, dar nici el nu mi-a ieşit în drum, dimpotrivă, m-a ocolit. Viaţa însă, — „viaţa asta nouă şi aspră, frumoasă dar şi păcătoasă", cum spunea el, cum spuneam eu însumi cîteodată — ne-a pus din nou faţă în faţă, ne-a obligat să ne situăm pe „aceleaşi poziţii". De fapt, n-a făcut viaţa lucrul acesta, l-a făcut el, Vasile Pozdare, fiindcă el a ieşit în faţă, cu prilejul unei plenare a comitetului de partid pe întreaga uzină, spunîndu-le şi altora ceea ce îmi spusese mie de atîtea ori, stîrnind o furtună neaşteptat de mare, ridicîndu-şi împotrivă aproape toată sala, care trecuse destul de repede de la murmure şi de la nedumeriri la proteste şi la vehemenţe.

„...Ce tot vrea moldoveanul ăsta ? ! ziceau unii şi alţii, pe rînd sau într-un singur glas. Pînă cînd ne dă ăsta sfaturi, ba dintr-o parte, ba din alta ? !... De parcă el, *pozdăroiul* ăsta fără seamăn de limitat şi de încuiat, ar fi strategul lumii şi gînditorul pămîntului !..: În vreme ce noi ceilalţi... Noi trebuie să-l ascultăm şi să-l îngăduim !... Dar pînă cînd ? !..."

„...Da, tovarăşi, zicea şi repeta Pozdare, înroşindu-se şi limpezindu-se, pentru ca după aceea să se tulbure din nou, în funcţie de reacţiile atît de neaşteptate şi de vuitoare ale sălii, — eu nu sînt împotriva politicii partidului, n-am fost şi nu voi fi !... Nu mă voi împăca însă niciodată cu cei ce schimbă prea repede macazurile conştiinţei, zicînd astăzi una, susţinînd mîine altceva, fără a se frămînta !... Asta e problema, la urma-urmei !... O problemă de conştiinţă, nu-i aşa ! ?... Pentru că dacă astăzi, sau ieri, cum am vrut eu să zic, am bătut toţi din palme, cînd am auzit numele lui Stalin, nu se poate să venim acum şi să spunem, tot noi, cei care am bătut din palme, că Stalin n-a însemnat şi nu înseamnă nimic pentru noi !... Şi după aceea să mergem mai departe, liniştiţi şi voioşi !... Mergeţi, dacă vreţi, dar fără mine, fără cei ce au crezut şi cred cu adevărat în lucrurile acestea !... Fără cei sinceri şi buni !... Mergeţi cu burghezia, mergeţi cu cercurile retrograde şi reacţionare, care s-au înviorat imediat, cînd au auzit de critică şi de autocritică !... Păi dumneavoastră nu vă daţi seama că vă tăiaţi singuri craca de sub picioare !?... Şi că toată povestea asta cu *cultul personalităţii* e o diversiune imperialistă, care ţinteşte spre altceva, spre destrămarea tuturor lucrurilor, spre aruncarea în aer a întregii mişcări muncitoreşti ! ?... A cărei unitate monolitică

a păzit-o și a întreținut-o Stalin !... Da, tovarăși, pentru că dacă n-ar fi fost el, hitlerismul și fascismul s-ar fi întins în toată lumea !... Iar pe noi nu ne-ar mai fi eliberat nimeni, niciodată !..."

I s-au pus întrebări, au sărit unii asupra lui, de parcă ar fi vrut să-l sfîșie, — „Ce crede tovarășul Pozdare, noi n-am contribuit de loc la propria noastră eliberare ? !", „Dar despre partid, ce crede tovarășul, e o simplă adunătură, n-are propria lui conducere și propriii săi luptători și eroi ? !", „Și despre rolul personalității în istorie, ce crede tovarășul ideolog, e absolut sau cum e ? !" — iar el a răspuns, nu s-a precipitat, deși era ars de mînii și de neliniști, ca niciodată.

„...Asta cred eu, tovarăși, a spus Pozdare la un moment dat — că personalitatea își are rolul ei în istorie și că rolul ăsta se conjugă, nu-i așa, cu rolul maselor !... Cunosc problema, am cercetat-o la vremea ei... De fapt, nu chiar atunci, am cercetat-o mai tîrziu, dar asta e altceva... Problema e alta, aici, și-anume, e vorba de faptul că teoria aceasta nu i se potrivește lui Stalin, pentru simplul motiv că el și-a desfășurat activitatea în condiții speciale, de înfăptuire a revoluției prin focul celei mai aspre lupte de clasă, fără a mai vorbi de condițiile dure ale războiului !... Imaginați-vă dumneavoastră masele luptînd singure în asemenea împrejurări, fără a avea o călăuză, cum a fost Stalin !..."

A fost nevoie de o pauză, dar nu pentru liniștirea lui Pozdare, ci pentru altceva, pentru a se pregăti, din nou, „artileria grea". Lui nici nu-i păsa, — „nesocotitul, el nu-și dă seama ce se întîmplă ! ?..." — mie, în schimb, îmi păsa, eram neliniștit și îngrijorat. Știam că se căutau *cazuri*, ca să se ia măsuri aspre, — „să nu se întindă și la noi frămîntările care au loc în alte părți..." În asemenea împrejurări, lucru pe care îl știam mai bine decît Pozdare, mai bine decît oricine, nici nu contează dacă ești vinovat sau nu, contează *exemplul*, adevărul urmînd să fie lămurit și găsit altădată, nemaifiind pus în drepturile lui niciodată, — „pentru că intervin mereu alte și alte probleme, pentru că sîntem aglomerați mereu, vorbim de om și de omenie, dar atunci cînd e vorba să le sărim în ajutor, n-avem timp !..." „Eu însumi am făcut așa, de nenumărate ori !... În privința asta, Vasile Pozdare e inatacabil !... El e descoperit în alte privințe... E descoperit, de fapt, din toate părțile, fiindcă e cinstit, fiindcă nu se păzește !... Nu e cum sînt alții, cum am fost eu însumi, de atîtea ori... Cum aș vrea să fiu și acum, în ziua asta limpede,

cînd or să-l calce ăştia în picioare, fără milă !... Iar eu o să vin după aceea şi o să-i arăt lui Vasile, tot eu, pe unde a greşit şi ce ar terbui să facă, să fie un om adevărat, să fie şi drept, dar să se şi îndoiască, nu oricînd, ci exact atunci cînd e cu folos !..."

Aşa am ieşit în faţă, frămîntîndu-mă, sfărîmîndu-mi îndoielile în colţii mîniei, n-am mai răbdat, ca altădată. L-am ascultat pe Costel Berbencea, secretar cu problemele organizatorice, la regiune însă, nu la oraş, i-am îngăduit pe încă trei inşi, care s-au repezit asupra lui Pozdare, cum se reped cîinii la cîte unul de-al lor, cînd e nuntă, ori cînd dau tîrcoale cîte unui abator, fiind ameţiţi şi înnebuniţi de aburul sîngelui, devenind şi mai fioroşi din cauza asta. „...Chiar aşa, da, am mai zis eu, sîntem fiare uneori !..." După care am intrat în horă, am ieşit la tribună şi-am vorbit, le-am întors şedinţa pe dos, scoţîndu-l pe Vasile Pozdare din încurcătură, intrînd eu însumi în alta, mai grea şi mai adîncă. Nici nu mai ştiu ce am zis atunci, lucrurile bune se uită mai repede. Ştiu că sala mi-a fost ostilă la început şi că aceeaşi sală s-a înmuiat şi s-a schimbat pe urmă, pe măsură ce m-am certat eu cu ea, răspunzînd la întrebări, strigînd la cei care strigau la mine, batjocorindu-i pe cei care mă batjocoreau, vorbind legat şi limpede în cele din urmă, cum n-am vorbit, cred, niciodată. Ştiu, de asemenea, că am bătut de nenumărate ori, cu palma şi cu pumnul, în scîndura tribunei de la care vorbeam, care era îmbrăcată în catifea roşie, — „roşie ca sîngele care stă să se închege..."

„...Ştii cum se auzeau bătăile acelea ale tale, în sală, mi-a spus mai tîrziu o femeie, o femeie care m-a iubit, pe care eu n-am ştiut s-o iubesc — cum se aud bătăile unei inimi, cînd sînt redate în film, cum cred că bubuie pămîntul, cînd se cutremură, aşa suna şi răsuna în sală zbuciumul acela al tău şi poate că asta a impresionat mai mult decît ceea ce ai spus !..."

21

La scurt timp după asta, la nici măcar o săptămînă, Vasile mi-a ieşit înainte, spăsit şi smerit, cum nici nu i se potrivea să fie. „Vă mulţumesc !", a dat el să zică, dar eu nu

l-am lăsat, nu i-am dat rînd la cuvînt, nici pentru mulţumiri, nici pentru laude, — „aţi fost teribil, să ştiţi, tot oraşul vorbeşte de *intervenţia* asta a dumneavoastră !...“ — l-am întrebat ce mai face şi ce mai crede despre „problema aceea, fire-ar ea să fie !...“

„Ce să cred, a zis el cu alt glas, trezindu-se parcă dintr-o amorţeală, ce-am crezut şi pînă acum, eu nu-mi schimb părerile de la o zi la alta, sînt inflexibil în privinţa asta !...“

„Foarte bine, dar despre fanatism ce crezi, măi tovarăşe, ce părere ai despre treaba asta, care a făcut şi face victime printre noi, cu nemiluita ?“

„Cine, eu ? !... Păi fanatismul, după cum ştiţi şi dumneavoastră, e o boală grea şi complicată, de care te vindeci greu de tot !... Iar fanaticul, ca tip, e un ins rudimentar, care nu ştie decît una şi bună : direcţia pe care s-a fixat, atîta şi nimic mai mult !... Un asemenea om nu mai vede nimic în jur, după ce s-a agăţat ca disperatul de *o idee,* indiferent de care !... Dacă *ideea* sau *crezul* de care s-a agăţat el sînt tulburi, tovarăşul fanatic se va simţi ca peştele în apă, va fi în elementul lui (din cauza asta au fost atîţia fanatici pe la legionari şi pe la fascişti) !... Dacă *ideea* va fi bună şi pozitivă, va avea el grijă să-i schimbe sensul şi conţinutul !... O va transforma în măciucă, va da cu ea în stînga şi în dreapta, va reduce totul la două-trei lozinci, el însuşi reducîndu-se şi apropiindu-se din ce în ce mai mult de prototipul rudimentar şi fioros al brutei !... Da, pentru că fanaticii se recrutează, de regulă, dintre oamenii cu calităţi puţine, cu toate că fanatismul poate fi şi subtil şi complicat, ceea ce nu înseamnă că îşi schimbă *esenţa !...*“

„Bun răspuns, n-am ce zice, i-am spus eu cu oarecare bucurie (crescuse în preajma mea, oricum, şi-mi părea bine cînd îl vedeam umblînd la lucruri pe care nu le mai cercetase), dar ce crezi tu despre treaba asta în raport cu tine, ce crezi, adică, despre maladia asta fioroasă, fiindcă-i o maladie, într-adevăr, în raport cu tumultoasa ta persoană ? !...“

„Ce să cred, nimic !... Eu, tovarăşu' Jeler, n-am avut de-a face cu această treabă !... Am trecut pe lîngă ea... Dar... Nu că n-am epuizat-o, dar n-am dus-o mai departe...“

L-am lăsat, i-am dat pace, — „...dacă e să se limpezească, se limpezeşte el şi singur, dacă nu...“ — iar el, parcă m-ar fi înţeles, s-a domolit, a lăsat-o mai moale cu toate *opoziţiile* acelea ale lui, cu stalinizările şi cu bolşevizările de care îşi

aducea din cînd în cînd aminte, ca într-un recul profund şi cutremurător. O singură dată, în toamnă, în timpul tragicelor evenimente din Ungaria, pe care le-a urmărit cu sufletul la gură, — „Ce se întîmplă acolo ? !... De nu se intervine mai hotărît ?...“ — au mai ieşit odată nădufurile din el. La început, măcar, în primele zile, era de nerecunoscut, era neîndurător şi fioros, din nou, cum nu mai fusese demult.

„...Poftim, zicea el, se poate vedea concret unde s-a ajuns din cauza criticilor şi autocriticilor cu care v-aţi tot jucat !... Da, pentru că acesta e izvorul tuturor destrămărilor care s-au întins, ca o pecingine, peste toată mişcarea muncitorească, peste toată lumea noastră comunistă, care nu poate dăinui decît prin unitate şi prin disciplină, prin supunere şi prin subordonare ... Altfel, după cum poate vedea oricine, se ajunge la dezmăţ şi la dezagregare !... În urma tacticienilor şi a reformiştilor, în urma falşilor umanişti vin armatele contrarevoluţiei, vine valul revanşard al restauraţiei burgheze !...“

După aceea, în timpul represaliilor, s-a arătat aşa de satisfăcut şi atît de bucuros, că nici nu se mai gîndea la cei ce muriseră şi mureau acolo, la tragedia care plutise şi plutea peste vîrtejul acela cumplit şi răvăşitor, ale cărui rădăcini şi izvoare cădeau în partea de lume în care ne aflam noi, — „fiindcă aici înflorise şi crescuse, ca un turn de beton, *cultul personalităţii,* aici se încercase dărîmarea şi destrămarea acestui fenomen straniu, ceilalţi folosindu-se doar de trecerile acestea de la o extremă la alta !...“

„...Aşa le trebuie, spusese şi spunea Pozdare, — au primit ce au căutat !... Să se treacă cu tancurile peste ei, peste toţi cei care au cutezat să se ridice împotriva revoluţiei, cu gîndul, cu vorba sau cu fapta !... Să fie învăţare de minte !... Să fie zdrobiţi, să fie nimiciţi !...“

S-a domolit pe urmă, s-a domolit şi s-a limpezit, nu imediat, e drept, de-a lungul unei perioade mai lungi, de doi sau de trei ani de zile, decantîndu-le altfel pe toate, în alt sens şi mai pe îndelete, cumva, parcă ar fi îmbătrînit deodată, parcă ar fi vrut să îmbătrînească, să fie mai cumpănit şi mai înţelept. Un timp, atunci, după *evenimente,* n-a mai zis nimic „despre problemele mari ale epocii !...“ — a tăcut cum nu tăcuse el niciodată. Lucra mult, cum lucrase de altfel şi înainte, fiindcă el n-a fost omul şedinţelor şi al discuţiilor, a fost, în primul rînd, omul faptelor. Acum, însă, parcă

tindea să se îngroape în ele, în muncă și în tăcere. Pînă și „bătrînul Banciu" se sesizase de lucrul acesta, — „E ceva, zicea el, dacă a căzut și Pozdare pe gînduri !..." — așa cum se sesizaseră și alții, prieteni sau dușmani. Lui, ce-i drept, nu-i păsa de sesizări și șoșoteli, își vedea de treabă, venea și pleca, venea printre cei dintîi la uzină și pleca printre ultimii, împreună cu muncitorii, fiindcă și acesta era un aspect nou și interesant în felul său de a fi și de a se purta, că își adusese aminte de *meserie*, i se făcuse dor de condiția lui de muncitor, — „pe care poate că nici nu am înțeles-o cum trebuie cînd se cuvenea !..."

„...E greu, mi-a spus el într-un tîrziu, referindu-se la problemele pe care le tăcuse așa demult, — e foarte greu, tovarășu' Jeler, să apreciezi exact unele lucruri, de la distanță !... Cînd s-a greșit, fiindcă s-a greșit de multe ori, iar de vreo cîteva ori s-a greșit adînc, din cauza asta s-a greșit, pentru că se dădeau verdicte și se luau hotărîri de la distanță, pe neștiutele și pe nevăzutele !... Un lucru e clar, totuși, din tot ce s-a întîmplat în ultimii ani : se dă o bătălie mare pe undeva, ideologică dar și militară, fiindcă în dosul vorbelor stau adeseori gurile negre ale tunurilor !... Lumea-i sfîșiată de frămîntări mari și adînci și dacă nu îmbrățișează soluțiile noastre, e pentru că ele nu sînt destul de clare, destul de concrete, adică, pentru că noi, — da, nu vă uitați așa la mine ! — ne-am specializat în vorbiri, în anticipări și în concluzionări !..."

„Cum ai ajuns la asemenea concluzii ? l-am întrebat eu. Ce te-a împins la asta ?..."

„Faptul că am trecut prin institut și că m-am ocupat un timp de problemele mari ale epocii !... Am sesizat astfel diferența dintre aceste preocupări, frumoase dar cam generale, și înfățișarea vie și concretă a realității !... E mai ușor, după cum se vede, să vorbești, să te ocupi de problemele mari ale lumii, și-ale țării, decît să produci, să construiești !... La noi, mai ales, preocupările astea general-umane și general-valabile, tind să cuprindă totul !... Și nu e bine, cred eu, nu e bine de loc !... Proporția între vorbire și făptuire, indiferent unde se produce vorbirea, ar trebui să fie favorabilă întotdeauna făptuirii, acolo și numai acolo trebuie să cadă accentul !... La noi, însă, în fabrică și în oraș, și-n alte locuri, din cît cunosc eu, vorbirea predomină, ocupă cea mai mare parte a preocupărilor noastre, vorbirea generală, fără rost și fără folos !..."

L-am lăsat să vorbească, l-am ascultat cu atenție, apoi l-am întrebat dacă nu i se pare că e cam negativist din fire, prin întreg felul său de a judeca.

„Nu sînt ! mi-a spus el, numaidecît. Mi-am pus și eu această întrebare !... Și mi-am dat, cinstit, răspunsul pe care vi l-am dat și dumneavoastră !... E vorba de altceva... Partidul nostru, ca și altele, cred eu, s-a format și a fost format pentru un anumit fel de activitate, ilegală sau semi-ilegală, de șoc, de luptă, în orice caz !... Așa erau condițiile și nu cred că era posibil să se acționeze altfel atunci !... S-a creat, însă, datorită acestei situații, o anumită deprindere, de a transforma totul în campanie, de a acționa numai prin șocuri și prin «hei-rup» !... Dovadă că e așa e însuși faptul că și în împrejurări obișnuite, avînd de-acum puterea în mînă, unele cadre au mereu tendința să acționeze în acest fel, descurcîndu-se admirabil în situațiile critice, acționînd mai greoi în problemele de durată..."

Am vrut să-l îmbunez, spunîndu-i, în glumă, că se putea ajunge foarte departe cu generalizările, pornind de la cea mai simplă observație, dar n-a mers, nu s-a lăsat înduplecat.

„Nu-i vorba de o simplă observație, a zis el, după cum cred că vă dați seama și dumneavoastră !..."

„Da, dar uite că sînt lucruri care nu pot fi făcute pînă nu le vine timpul !..."

„Și-n afirmația aceasta justificatoare e cuprinsă o contradicție !..."

„Care anume ?!"

„Nu spunem tot noi că timpul, și cursul realității, și legile ei, tot ce există, ne este cunoscut și ne stă la îndemînă ?!"

„Ba da, mai spunem și așa ceva, cîteodată..."

„O spunem cam des, nu cîteodată !... Și-apoi, dacă se încurcă lucrurile prin cîte-un sector, căutăm dușmani și sabotori !"

„Dar ei există, au existat și or să mai existe !"

„Adevărat, dar de multe ori sabotorii sîntem chiar noi !"

„Nu-i chiar așa, numai că tu..."

„Ei, ce-i cu mine ?!"

„Nimic... Atîta doar că suferi de o anumită boală, — a extremelor !"

„Nu cred !... Boala mea e născută dintr-o necesitate adîncă și reală, de a vedea totul, toată țara asta, schimbată și

înfrumusețată, nu numai în centru și către stradă, pentru că peste tot stau și muncesc oameni !... Și eu voi fi mereu cu ei, cu cei ce muncesc, nu cu cei ce vorbesc, azi una, mîine alta, după cum bat vînturile !..."

22

Anii aceia de limpezire și decantare, doi sau trei, cîți au fost, au trecut „ca o zi", cum avea să spună chiar el, mai tîrziu, dar au lăsat urme multe și mari în felul său de a fi și de a gîndi, mai ales în felul de a gîndi, cu toate că și comportamentul i se modificase, — era mai măsurat în gesturi și în vorbe, în gînduri și în fapte. Era și vîrsta la mijloc, ce-i drept, Pozdare era acum un bărbat în toată puterea cuvîntului, se maturiza văzînd cu ochii. Și se făcea mai frumos, ca om, devenea mai limpede în toate, — era mai înalt, parcă, și mai sigur pe mers ; ochii lui albaștri și limpezi erau mai curați și mai frumoși decît oricînd ; părul lui bălai se făcuse cum e mierea, apropiindu-se, pe la tîmple, de cenușiul distins al platinei. Iar gura, și obrajii, și mîinile, și mersul, trădau atît de multă armonie, încît nu se putea să nu-ți placă, dacă îl vedeai.

„...Dacă aș fi femeie, i-am spus eu odată, m-aș îndrăgosti de tine, Vasile Pozdare !..."

„Nu zău !? a făcut el, zîmbind stins, izbucnind apoi în rîs, într-un rîs mare și rostogolitor, cum făcea el ori de cîte ori se simțea bine. Sper că n-aveți și altfel de înclinații, nu faceți parte, vreau eu să zic, din *sindicatul* lui Dițescu ?!..."

„Nu, doamne ferește ! m-am apărat eu. Și totuși, am mai întrebat eu, cum mai stai cu treburile acestea mai de inimă, sau te-ai *schematizat* ?!"

„Nu știu dacă m-am *schematizat* sau nu, dar nu mai am suflet pentru lucrurile astea, nu-mi dau seama de ce, poate pentru că am mai îmbătrînit, sau poate că din alte motive !?..."

„Dar Georgina ce mai face ?" am întrebat eu pe neașteptate.

„Nu știu !" a răspuns el scurt.

A tăcut mult și îndelung pe urmă, iar eu am simțit cum a crescut și s-a ridicat tăcerea în urma noastră (ne plimbam, pe sub pădure, mergeam spre oraș), ca o parașută desfăcută

de vînturi, ca o coadă uriașă de păun, ca un val neștiut, care ne-a sărit deodată înainte, sfidîndu-ne în lumina înserării.

„...Adevărul e, a spus Pozdare pe urmă, că m-am întîlnit nu demult cu Georgina... A fost ideea ei, ea a vrut, ea a aranjat totul... Iar eu m-am lăsat tîrît în aventura aceasta... Am vrut și eu, de fapt, am dorit ceea ce dorea și ea : să ne regăsim pe noi înșine, să ne întoarcem la clipele pe care le-am trăit împreună, fără să le înțelegem... Asta vroiam eu, și ea tot asta vroia, plus altele probabil, fiindcă femeile sînt pline de taine, nu știu dacă ați observat... Dar n-a ieșit nimic, a fost în zadar totul... Ne-am iubit, nu știu cum să zic, și cam atîta... Nici măcar plăcerea de altădată n-am mai simțit-o... Nimic, nimic !... Ne-am despărțit cum se despărțesc cîinii, cei sălbăticiunile... Dumnezeu să mai știe... În orice caz, mie așa mi s-a părut, senzația asta am avut-o eu, tot timpul... Ea, la fel, se scălda în aceleași ape îmbîcsite de mîl... Ofta mereu și poate că nici ea nu știa de ce oftează, după ce tînjește... Ne-am înțeles să ne mai vedem, deși n-aveam de gînd să mai facem lucrul acesta niciodată... Gîndul meu acesta a fost, cînd am zis *da*... Al ei, de asemenea..."

A lăsat-o apoi și pe Georgina, făcînd un anumit semn cu mîna, — „ducă-se !..." — și mi-a vorbit, din nou, despre fanatism, — „da, da, nu vă miraţi și nu zîmbiți, pentru că astea au fost și sînt marile noastre iubiri, nu știu dacă sîntem *schematici*, cum zice prietenul dumneavoastră, *romancierul*, în fața lucrurilor acestora însă am vibrat și vibrăm, eu, mai ales, trebuie să recunosc că am avut o singură și mare iubire : *revoluția* !..." — mi-a spus că nu a înțeles întrebarea mea privitoare la fenomenul acesta complicat — „și tragic" — decît mult mai tîrziu, față de timpul cînd i-o pusesem eu. Și că pe măsură ce a înțeles-o, — „...fiindcă lucrurile nu s-au petrecut brusc, miracolul regăsirilor umane e nesfîrșit și-i nemaipomenit, să știți, e mai fantastic decît orice spectacol din natură !..." — s-a bucurat dar s-a și speriat, a avut, deodată, revelația prăpastiei pe lîngă care a trecut, — „nu a prăpastiei, a strîmtorii, a *strungii* prin care am trecut !..." — a înțeles, în același timp, cît de suprasolicitat e omul din veacul acesta al nostru și cît de încercat a fost poporul român. — „...și alte popoare, probabil, care au trăit, cam pe nepregătite, experiențele pe care le-am trăit noi..."

„...Fanatismul, a spus el, în același mod, vorbind cum nu vorbise niciodată, prudent și cu grijă, — și cu o anumită tristețe, cu un regret surd — e frate bun cu comoditatea spiri-

tuală, cu lipsa de înzestrare în ultimă analiză... Din cauza asta sînt rudimentari fanaticii, pentru că nu au calități, sînt simpliști din născare... Iar fanatismul îi face și mai simpliști, scoate în evidență coordonata lor principală... Îi dezumanizează din ce în ce mai mult, pe măsură ce se integrează ei în curentul acesta fioros și tenebros, care a cunoscut în epoca noastră întruchipări dintre cele mai diverse, ajungînd, prin fascism și prin hitlerism, la un fel de desăvîrșire... Și nu numai prin orientările acestea, dar și prin ceea ce am făcut noi înșine în această direcție!... Da, pentru că am avut și *noi* fanaticii noștri!... Și-i mai avem, cu toate că nu sînt toți cum am spus eu adineauri, rudimentari și primitivi... Unii, măcar, sînt din cale afară de lustruiți și de primeniți, încît nici n-ai crede că sînt cum sînt, abjecți și fioroși, cum îi arată în cele din urmă faptele lor, felul cum *lucrează* ei, cum usucă pămîntul pe unde trec!..."

Altădată a vorbit de Stalin și de *cultul personalității*, în același fel, fără patimă, cu patos dar fără nici o urmă de crispare. Spunea că e normal să fie lăudat un om, — „un conducător, un adevărat cîrmuitor!..." — și că în nevoia aceasta de a lăuda, omul, — „orice om!..." — pune o anumită năzuință, o aspirație firească și pe deplin justificată. Lucrurile se complică, susținea el, din momentul în care intră în *cor* un anumit fel de oameni, mai ușori și mai grăbiți, mai puțin înzestrați, cei care sînt puși pe cățărare, — „neavînd alte idealuri, decît cățărarea și chivernisirea!..." Lauda devine astfel criteriu de apreciere și de promovare, face eroi din lichele, fiindcă cei înzestrați, oamenii cinstiți și cu personalitate nu se vor grăbi, vor sta mai la urmă, ceea ce înseamnă că nu cei buni vor fi scoși în față de o asemenea împrejurare. Dimpotrivă, favoriții și favorizatorii vor fi cei ce sînt puși pe parvenire, cei ce n-au nimic sfînt, fiind gata oricînd să facă orice. Ei vor forma în jurul elogiatului, — „în asta constă esența *cultului*! — un cerc din ce în ce mai mare și mai gros, de minciună și de falsitate, izolîndu-l din ce în ce mai mult pe cel pe care alcătuitorii acestui cerc, — „profitorii și lingăii!..." — nici nu-i iubesc și nici nu-l stimează, ei nu se iubesc decît de ei înșiși, așa cum cel ce se lasă elogiat și preamărit nu se iubește, la rîndu-i, decît pe sine însuși, — „și *tronul* în care stă, eventual, și mărirea cu care începe să se confunde!" — drept pentru care nici nu va observa că devine, pe zi ce trece, o *figură saturniană*, pe cît de cețoasă și de stranie, pe atît de amenințătoare. Se nasc astfel rupturi și despărțiri mari și

adînci, față de cei mulți, ale căror probleme și ale căror necazuri ajung din ce în ce mai greu la cel ce a fost trecut în rîndul zeilor, — „ce țăran sau ce soldat mai putea ajunge la Stalin, după ce devenise el o legendă, un *mit*, cum am spus eu cîndva !?...“ — neputîndu-se însă rezolva decît așa, dacă ajungeau cumva *acolo, sus. Cultul personalității* duce în cele din urmă la schimbarea raporturilor dintre oameni, ridică la rang de principiu combinațiile de un anumit tip, naște și generează din ce în ce mai mult favoritism, — „dă frîu liber bunului-plac și aranjamentelor !..“ — pe măsură ce se mărește și se îngroașă *plasma* care îl izolează de popor pe cel ce a fost santificat — „în afara oricăror merite, dincolo de limita firescului !..“

„...Există, în afară de asta, dispozițiile personale, care joacă un rol extraordinar, într-un asemenea context !... Din cauza asta, probleme vitale, — soarta unor oameni, rezolvarea unor probleme, soarta unor popoare chiar, — depind de cine știe ce capriciu de moment, de buna sau de reaua dispoziție a celui ce își dă verdictul, care nu răspunde, practic, în fața nimănui, nici măcar în fața istoriei, deoarece el și-a rezolvat lucrurile și cu istoria, și-a fixat locul pe care îl va ocupa în istorie, le-a lămurit pe toate, pentru totdeauna !... În jurul unui asemenea om se polarizează astfel din ce în ce mai multă slugărnicie, din ce în ce mai multă lingușeală, în afară ieșind din ce în ce mai multă asuprire, — și nedreptate, și opresiune, ostracizări și chiar crime, judecări și deportări, condamnări și exterminări !...“

Nu era nimic forțat și precipitat în preocupările acestea ale lui, nu era nimic exterior și fals, nu mai era nimic așa, fiindcă fuseseră exterioare multe lucruri, și false, el însuși fiind multă vreme victima și robul lucrurilor exterioare, un simplu receptor și emițător de lozinci. Acum nu mai era așa, se regăsise pe sine însuși, se regăsise și se regăsea, pe măsură ce stăruia în a se limpezi față de „problemele mari ale lumii“ (îl mai însoțea, încă, în felul său de a vorbi, un anume patetism, care nu excludea însă sinceritatea, dimpotrivă, o sublinia), pe măsură ce devenea ceea ce dorise de la începuturi : *Un om pentru contemporaneitate.* Îmi era teamă de multe ori pentru el, să nu devină prea reflexiv, să nu se înmoaie, să nu-și piardă „spiritul de clasă“, mai ales că avea toate condițiile pentru așa ceva, — era inginer, avea o calificare superioară, putea să se lupte puțin pentru funcții mai

înalte. I-am și spus odată lucrul acesta, i-am vorbit, pe față, de inevitabilele înmuieri ale fiecăruia, de „cuminţirile" aduse de vîrstă și de experienţă, — „care e amară de multe ori, mult prea amară !..."

„În asta constă dulceaţa ei, a spus el, zîmbind de sus și de departe, — în faptul că e amară !... Nu-i un joc de cuvinte, să știţi, e purul adevăr !... Cît privește înmuierile, nu știu ce să cred !?... Cred că totul depinde de *resurse*, de puterea care stă cuibărită în fiecare om !... Unii se înmoaie repede deoarece **nu mai au *resurse* și pentru că nu știu** ce vor, sînt incapabili să vadă departe, nu se pot ridica deasupra plafonării cu care i-a înzestrat natura !... Dumneavoastră n-aţi văzut cum dau unii din colţ în colţ, după ce au ajuns în cîte-o funcţie înaltă, neștiind ce să mai facă !?... S-au luptat ca leii, i-au împins pe unii și pe alţii, mai răi sau mai buni, — cei buni sînt preferaţi, nu-mi dau seama de ce, poate pentru că sînt cei mai periculoși, din punctul de vedere al *cățărătorilor* !? — pe urmă, cînd s-au văzut deasupra, nici nu știu cu ce să înceapă, se uită în jur cum se uită boul cîteodată, și-aproape că mugesc unii dintre ei, atît e de zoologică și de fără ţel tropăiala asta a lor !... Dar poate că ăștia nici nu sînt cei mai periculoși... Periculoși sînt cei care fac cîte ceva, după ce ajung unde ajung, cei care întorc pe dos, prin ceea ce fac, idei și noţiuni de preţ, esenţiale pentru orînduirea noastră !... Noţiunea de *forţă conducătoare*, cu referire la partid, e folosită de unii în interesul lor propriu !..."

„Nici nu-i posibil așa ceva, am spus eu, mecanismele noastre sociale sînt alcătuite în așa fel, încît nu îngăduie o asemenea inversare !..."

„Nu îngăduie, dar permit !... Există exemple destule, au fost și poate că vor mai fi !... Din cauza asta sînt schimbaţi anumiţi oameni din posturile pe care le ocupă la un moment dat !... Ideal ar fi să avem peste tot, în toate verigile, oameni excepţionali, oameni competenţi, drepţi și cutezători !... Dar așa ceva e imposibil de realizat, de azi pe mîine !... Și-atunci, se creează probleme, ba într-o parte, ba în altă parte, — sau pe ansamblu, de ce nu !? — exact în măsura în care cei ce se ocupă de un sector sau de altul sînt lipsiţi de calităţile necesare minime într-o operă de asemenea proporţii, exact în măsura în care noţiunea amintită mai înainte, — de *forţă conducătoare* — devine în practică altceva, organism de temporizare a lucrurilor, pîrghie pentru propulsarea spre *putere*

a unuia sau a altuia !... Lucrurile se rezolvă pînă la urmă, bineînțeles, contribuția principală la rezolvarea aceasta aducînd-o cei ce muncesc, cei ce luptă cu adevărat, cu stăruință și cu cinste, pentru dreptate și pentru mai bine !... Ei creează, de fapt, noile necesități, prin ceea ce săvîrșesc efectiv, prin munca și prin dăruirea lor !..."

Uneori era atît de temerar și mergea atît de departe cu observațiile acestea ale lui, încît mă făcea să mă uit în jur și pe alături. Rîdea, cînd mă vedea ferindu-mă, se veselea de-a binelea.

„...Știți de unde vine teama dumneavoastră ? mă întreba el în asemenea împrejurări. Vine din faptul că dumneavoastră ați împregnat teamă în sufletul altora ! răspundea tot el. Și-atunci, e normal să rămînă și în sufletul dumneavoastră un anumit iz, o anumită deformare, aș zice eu !..."

„N-o fi chiar așa !"

„Ba este !... Fiindcă dumneavoastră, cum v-am mai spus-o, sînteți un om cam tainic !..."

„Dar tu cum ești, de-i judeci mereu pe alții ?!"

„Eu !?... Să știți că și pe mine însumi mă judec, cu asprime, fără milă !..."

„Se poate, dar cum ești, că tot nu mi-ai spus ?!"

„Vă spun eu, lăsați, nu mă luați chiar așa de tare, că asta-i treabă jingașă, e lucrul cel mai delicat, să te judeci pe tine însuți, să te judeci drept, nu oricum, să nu te mîngîi singur pe burtă, dar nici să nu-ți pui cenușă în cap, să vezi cît mai exact cum stau lucrurile prin propria ta bătătură !..."

Mi-a spus, într-adevăr, dar nu atunci, altădată. Zicea, cu un fel de melancolie, că i-i milă de sine însuși de multe ori, — „milă și silă, tovarășu' Jeler, vă rog să mă credeți !..." — și că alteori se simte așa de puternic și-i atît de încrezător în toate, — „în lume și în viață, în dragoste și în fericire !..." — încît îi venea să zburde, — „da, chiar așa, să nu rîdeți !" — îi venea să cînte din senin, deși nu era cîntăreț din fire. Cunoscuse și cunoștea și el, ca orice om, momente de elan și de descurajare, trecuse prin focul celor mai mari certitudini, — „...care nu erau, am înțeles eu mai tîrziu, chiar atît de certe, atît de definitive, cum păruseră, cum îmi fuseseră prezentate !..." — pentru ce după aceea să se simtă năpădit de mîzga îndoielilor, să se uite într-un anumit fel la toate lucrurile, — „la viață și la lume !..."

„...Asta-i, vedeți dumneavoastră, mi-a spus el tot atunci, că lucrurile nu stau niciodată în loc, într-un echilibru încre-

menit, cum ni s-a părut nouă într-o anumită vreme, cînd ziceam că dacă un om a ajuns la o anumită înțelegere, e gata, a atins desăvîrșirea, pentru totdeauna !... Și nu era și nici nu se putea să fie așa, după cîte mi-am dat eu seama, singur, e adevărat, deoarece *profesorii* pe care i-am avut învățau ei înșiși în vremea asta, ca și mine, din mers !... Da, cred că acesta e adevărul, din cauza asta au rămas unii pe drum, sfărîmați și nedumeriți, pentru că n-au reușit să le săvîrșească pe toate !... Eu am reușit și reușesc, mă străduiesc, vreau să zic, m-am străduit mereu, căutînd să pun în practică o anumită învățătură : nu te poți edifica pe tine însuți dacă nu stai mereu cu fața către viață !... Fără să i te închini, nu știu cum să zic eu !..."

Surprinzătoare a fost, pentru mine dar și pentru alții, revizuirea propriilor sale păreri, în ceea ce privește țara și poporul din care se trăgea, — „poporul nostru românesc, nu-i așa, tovarășu' Jeler !?..." — mai ales că el, Vasile Pozdare, fiind ani de zile adept al bolșevizărilor și al internaționalizărilor, — „...aceasta-i calea, acesta e drumul, ăsta-i viitorul nostru !..." — nici nu pronunța măcar vorbele acestea : popor român, zicea, fără greș aproape : „poporul muncitor" și „masele muncitoare". Ani de zile vorbise așa, ca și alții, e adevărat, pentru ca după aceea să tacă și lucrurile acestea, — „le-am tăcut și le-am cumpănit mult, să știți !..." — să le cerceteze în toate fețurile, cu scop precis însă, — „fiindcă problema aceasta e mult mai complicată decît altele și se răzbună, dacă e lăsată în uitare, dar nici dacă e supralicitată nu dă rezultate, devine măciucă în mîna unora, cum a devenit și internaționalismul cîndva !..."

Cam așa începuse el să vorbească de pe la un timp, dînd tîrcoale lucrurilor, contrazicîndu-se pe sine însuși, pipăind un teren nou, gîndind cu voce tare uneori, reflectînd și monologînd, monologînd și reflectînd, ca un nou și de neînvins Hamlet, fiindcă avea alura asta cîteodată, era superb, era fascinant, te robea, pur și simplu, te făcea să zici : „E bine să fi om, merită să fi, face să le înfrunți pe toate, și pe cele bune, dar și pe cele rele !..."

„Unii, spunea Vasile din cînd în cînd, referindu-se la problema atît de spinoasă a patriotismului — susțin mereu și destul de insistent, că patria și patriotismul, granițele dintre țări, independența și tot ceea ce decurge din ea, sînt depășite, au o importanță din ce în ce mai mică, pe măsură ce mer-

geam către viitor !... Dacă-i așa, într-adevăr, de ce au grijă dumnealor de granițele și hotarele proprii ?!... De ce fac războaie de cotropire, în Vietnam și în alte părți, de ce se luptă pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii în tot felul de *zone* ?!..."

„Mi-i teamă, i-am spus eu în cele din urmă, să nu ajungi la extrema cealaltă, să nu lași internaționalismul din brațe și să nu iei, în locul lui, mai vechiul și pentru totdeauna învechitul naționalism !?..."

„Să nu vă fie teamă, tovarășu' Jeler, nu vă îngrijorați prea tare... Deoarece nu mai sînt nici eu un copilandru, sînt bărbat în toată puterea cuvîntului !.."

„Totuși..."

„Nici un totuși !... Știu de-acum să aleg neghina de grîu, am învățat bine de tot lucrul acesta !... Și nu-i voi îndemna pe alții spre dispreț și spre ură și nici pe mine însumi nu mă voi călăuzi spre asemenea scăpătări !... Dar nici nu voi îngădui nimănui să mă calce în picioare, să mă desconsidere pentru că sînt român !... Dimpotrivă, voi cere tuturor, indiferent ce vor fi ei, — unguri, ruși, tătari sau bulgari ! — să mă respecte exact în măsura în care îi respect și-i prețuiesc și eu !... Aceasta va fi, de acum în colo, baza internaționalismului meu, așa mi-aș formula eu principiile după care mă orientez, dacă aș fi o țară !..."

„Într-un fel chiar ești !..."

„Cum așa : într-un fel ?!"

„Exact așa cum am zis : fiecare om poate fi asemuit cu o țară, cu un mic și de nerepetat *univers* !..."

„Asta ați vrut să ziceți ?!... De data asta sînt de acord cu dumneavoastră, fără nici o obiecție !..."

A devenit liric, deodată, mi-a spus cum a urmărit el cîndva, — „demult de tot, tovarășu' Jeler, pe vremea cînd eram prunc !..." — un strop de rouă, — „un simplu și banal strop de rouă..." — care strălucea și scăpăra în soare, — „ca o piatră prețioasă, ca un diamant fantastic..." — a strălucit și a scăpărat așa o bucată bună de vreme, — „pînă cînd s-a ridicat soarele sau pînă cînd s-a sfărîmat ?!..." — n-a reușit să înțeleagă lucrul acesta, zicea el, a vrut, dar n-a reușit. Cînd a răscolit buruienile în hățișul cărora strălucise piatra aceea prețioasă, — „cum n-am văzut alta, niciodată !..." — n-a găsit nimic, — „dar nimic, înțelegeți dumneavoastră !?" — rămînînd în suflet cu sentimentul unei greșeli, ajungînd

în cele din urmă la convingerea că stricase totul, — „căutînd ceea ce nu trebuia căutat, ceea ce trebuia contemplat și admirat, trebuia păstrat în slava celui mai limpede și mai temerar gînd !...“

23

În perioada aceea aspră dar și frumoasă, de cernere și de regăsire, fiindcă era o nouă regăsire la mijloc, poate că cea mai de seamă, — am zis și m-am gîndit că aceasta va fi ultima lui clarificare, — „da, s-a liniștit și băiatul ăsta, a ajuns, în sfîrșit, la un liman al lui !...“ — grăbindu-mă din nou, fiindcă Pozdare nu avea să se astîmpere niciodată, nu era făcut pentru așa ceva. El era, dimpotrivă, omul marilor neliniști și al marilor dăruiri, — „...eu nu sînt făcut să fumeg, tovarășe, eu trebuie să ard !...“ — era un mare și desăvîrșit pasionat, era neliniștea însăși, era întruchiparea secetei, — „chiar așa, eu nu sînt *fiul secetei*, cum îmi zic unii, sînt însăși întruchiparea secetei !...“ — care nu dispăruse din epocă, intrase în pămîntul ei și se clarificase, ca necesitate, se concretizase în cîteva cerințe esențiale, peste care nu se mai putea trece atît de ușor, cu o vorbă sau cu un îndemn. Nimeni n-ar mai fi putut acum să și-l apropie pe Vasile Pozdare, sau să-l pună în mișcare, — „în stare de luptă !...“ — cu ajutorul unor procedee atît de simple, așa cum nu-i putea cîștiga nici pe alții, sute și mii. Oamenii acumulaseră experiență, o experiență densă și dură, învățaseră și învățau, munceau pe brînci cei mai mulți și nu se mai lăsau încîntați de vorbe, — „de orice vorbe !...“ Abia acum își luau ei în stăpînire propriul lor destin, propria lor revoluție, pe măsură ce o înțelegeau, pe măsură ce o săvîrșeau, trudind și frămîntîndu-se, scuturîndu-se din mers de tot ce era element eterogen și scop neclar, cum se scutură viața de asemenea lucruri. Uzina crescuse și creștea, înghițind terenuri noi, absorbind noi și noi oameni, cîștigîndu-i pe unii pentru totdeauna de partea ei, de partea noilor îndeletniciri, — de muncitori sau de maiștri, de strungari, frezori sau de electricieni — pierzîndu-i pe alții, în favoarea altor uzine sau a altor preocupări, fiindcă era o forfotă mare,

oamenii veneau dar şi plecau, — „stabilitatea cadrelor, cum se spunea în rapoartele noastre, era foarte slabă !...“

Oraşul însuşi crescuse şi se dezvoltase, pe orizontală şi pe verticală, aşa cum crescuse şi creştea şi ţara, lucru pe care îl recunoşteam cu o timiditate de neînţeles. În preajma marilor uzine se iviseră, — „ca din pământ“ — cartiere noi, nelegate încă de restul oraşului, din punct de vedere arhitectonic, uniforme unele dintre ele, — „dar asta era o problemă secundară, important e ca oamenii să aibă unde sta, cît mai mulţi !...“ Nu era uşor, nu era simplu, creşterile acestea enorme aduseseră şi aduceau în flux oameni de tot felul, oameni buni şi limpeziţi, dar şi căzături sociale, ţărani sau copii de ţărani (ţăranii dăduseră şi dădeau cel mai mare procentaj), dar şi mahalagii autentici, români dar şi ţigani, nemţi şi unguri, „fără nici o deosebire de naţionalitate“, într-adevăr, fără a reuşi însă să-i sudeze în suficientă măsură, într-un raport direct proporţional cu intensificarea acestor creşteri.

Aceasta era, de altfel, principala problemă care se punea în faţa noastră ; în ce măsură rămîneam noi înşine, de-a lungul acestor schimbări ; în ce măsură şi cît păstram din sufletul vechi al locurilor acestora ; ne ridicam noi la o altă înţelegere a lumii şi a vieţii, sau rămîneam la stadiul primar al unor schimbări de meserie ; prin ce şi în ce măsură ne vom deosebi noi cei de aicea, muncitori sau ingineri, de muncitorii şi de inginerii din alte părţi ale lumii, din Gruzia sau din Rusia, din America sau din Australia ; ce raporturi existau între competenţa noastră şi conştiinţa noastră, cît cîştigasem şi cîştigam noi pe acest plan şi cît pierdusem şi pierdeam ; era sau nu era profundă *revoluţia* pe care o înfăptuiam, eram sau nu eram noi înşine ceea ce zicem că sîntem ? !...

Vroiam mereu să discut lucrurile acestea cu Vasile Pozdare, mai ales că ţăranul pe care mi-l evocase el cîndva, — „ţăranul din vis !...“ — îmi ieşise şi îmi ieşea şi mie înainte, venind dinspre Mureş, e adevărat, dinspre neuitatul Monu, oprindu-se în faţa mea cîteodată, trecînd prin mine ca o ceaţă, ori ca o lumină, ca o adiere de rouă şi de lacrimi, călcînd pe urmele mele de multe ori, cu opincile acelea ale lui, care scîrţiiau ciudat, a nemulţumire şi a îndărătnicie, stînd cel mai adesea răscrăcărat peste întregul oraş, dînd la o parte fumul uzinelor, uitîndu-se de sus la noi şi la forfota noastră, de parcă ar fi vrut să ne spună că el e ade-

vărat nostru Dumnezeu și că dacă îl vom uita pe el ne vom uita pe noi înșine și vom fi una cu nimicul, — „un fluviu de cenușă, care se va vărsa în alt fluviu de cenușă, în cuprinsul căruia nu vor sclipi niciodată bucuria și mîndria, fericirea și durerea, neliniștea și încrederea !...“ Dar el, Pozdare, era inabordabil, devenise insensibil la lucrurile acestea, — „m-am săturat de analize și de nuanțări, vă rog să mă credeți !...“ — era robit de tehnică și de munca din uzină, mai vîrtos decît fusese robit altădată, de alte preocupări. Lucra pe brînci, nu se dădea dus de la fabrică decît dacă veneau ai lui după el, Nuța sau careva din copii, băiatul, mai ales, Ionuț, care se smulsese, se făcuse așa de înalt, de parcă ar fi vrut să se uite deodată peste lume, ce se întîmplă cu ea, de-i așa de neliniștită și de grăbită, — „de nu-și mai găsește locul și scopul ! ?...“ Ei doi, băiatul și Vasile, rămăseseră prieteni, aveau poveștile lor și tainele lor, se certau și se supărau, împăcîndu-se pe urmă, — „...Hai, Bătrîne, zicea băiatul, nu face, zău așa, să fim supărați, nu ne aranjează !...“ — cum se ceartă și se împacă prietenii între ei, — „prietenii adevărați și temeinici !...“ Băiatul a rămas de pomină pentru o scenă dintr-un autobuz, unde a stîrnit discuție și scandal, din cauza unuia care îl bîrfea pe taică-său, îl forfeca în toate chipurile. „...E un troglodit și jumătate, domnule, zicea clevetitorul, a trecut prin toate *conjuncturile* și s-a scăldat în toate apele, l-am văzut cu ochii mei și l-am auzit cu urechile mele cum striga lozinci cu Stalin, la o manifestație, ca un apucat, ca un sălbatic, deoarece ăsta, Vasile Pozdare, nici nu e om, domnule și tovarășe, e un troglodit sadea, e o fiară care umblă întîmplător în picioare, care ar vrea acum, auzi pretenție, poftim obrăznicie, să se întoarne la condiția de om, el, care nu știe buchiile elementare, da, domnule și tovarășe, Pozdare ăsta a ajuns inginer și ce a mai ajuns numai prin aranjamente, cu ajutoare subversive !...“ Ionuț, băiatul lui Pozdare, a ascultat cît a ascultat, pe urmă l-a apostrofat pe cîrcotaș, spunîndu-i, fără nici o introducere, că-i un dobitoc, — „o simplă și cam plictisitoare țață masculină !...“ — oprindu-se în cele din urmă la acest epitet, spre stupoarea apostrofatului, care a reacționat și el, lovindu-l pe băiat, primind și el vreo cîteva, ajungînd în cele din urmă la miliție...

Altfel, acasă la ei era bine și era liniște în toate privintele, — „nu aveau probleme“, cum se zice — se mutaseră într-un apartament nou, de patru camere, — „ne-mburghe-

zim, ne-mburghezim, trăim dar și îmbătrînim", cum zicea Vasile. Cam așa vorbea el de la un timp, în treacăt și cam de departe, comportîndu-se ca un dezamăgit. De lucrat, la uzină, lucra, muncea de-i speria pe toți, dar parcă n-o făcea cu plăcere, mie, cel puțin așa mi se părea, că e ceva silit în munca asta a lui și că gîndurile îi erau în altă parte, — „la Georgina sau la altcineva ?!" — iar sufletul, sufletul lui tumultuos dar și luminos era, acum, bîntuit de neguri. Îl încerca însingurarea de multe ori, — „da, asta trebuie să fie ! ?" — sau poate că era ros de regrete și de complexe, — „mai degrabă asta, da..." — trecea, în orice caz, printr-o zodie stranie, de scufundare în viață și în sine însuși, — „asta-i clar, dar cu ce scop ? !" — opera o confruntare și o evaluare a tuturor lucrurilor, bune dar și rele.

De două ori l-am văzut tresărind și schimbîndu-se în vremea asta, trădîndu-și cumva simțămintele, fiindcă în rest, nici o clipire, nici o vorbă mai acătării, parcă ar fi fost alt om, alt Vasile Pozdare, venit de cine știe unde, ca un ecou al pustiului adus de *secetă* în lume, ca o întruchipare a secetei și a inevitabilelor surpări umane.

Prima dată s-a întîmplat asta la un pom de iarnă, cînd a intrat Georgina în hala unde era bradul, cînd a auzit-o vorbind și rîzînd. S-a uitat fără voie la ea, cum se scutura de zăpadă, cum își alinta copiii, îngălbenindu-se deodată, parcă ar fi fugit toată vlaga din el, parcă ar fi fost gol și scorogit, uscat.

„Dar ce-i cu tine ?" am zis eu încet.

„Nimica... N-am dormit azi-noapte !..."

„Ar trebui să te mai cruți !... Las-o mai moale cu munca, ce le mai rămîne urmașilor, dacă o facem noi pe toată ? !..."

„Lor le rămîne bucuria, trăsneasc-o dumnezeu s-o trăsnească, fiindcă e ca apa, mereu ți se prelinge printre degete !..."

S-a amețit atunci, fiindcă am ieșit împreună, s-a îmbătat cum nu-l mai văzusem de mult. Dar tot n-a dat drumul la băierile inimii, degeaba l-am zgîndărit.

„Altfel, pe-acasă ? !..."

„Bine... Nuța-i sănătoasă, copiii de asemenea !... E bine, ce mai !..."

A doua oară a ieșit din armura asta a lui, nouă și ciudată, cînd a fost scos la pensie „primul lui meșter", Ovidiu Rîșnoveanu, pe care îl adusese la „mecanicul-șef", făcîndu-l,

într-un fel, mîna sa dreaptă. Momentul era uşor solemn, s-au rostit mici discursuri, însuşi Rîşnoveanu a vorbit, în felul său, ascunzîndu-şi emoţia sub cîteva fraze aspre, — „Ei, fire-aţi voi să fiţi, vă pare bine că scăpaţi de mine, din pricina asta aţi adus şampanie în secţie !...“ — iar Pozdare, Vasile, s-a înmuiat şi s-a sentimentalizat, ca niciodată.

„...Lasă, nea Rîşnovene, a zis el cu ochii în lacrimi, şi nu atît cu ochii, cît cu glasul, de parcă fiecare vorbă ar fi avut căldura ei proprie, — ştii prea bine că nu-i aşa, ştii că ne pare rău după dumneata !... Tuturor ne pare rău, iar celui ce vorbeşte acum îi pare foarte rău, te rog să-l crezi, te rog să mă crezi !...“

În rest, în afara izbucnirilor acestora, atît de neaşteptate şi de contrastante, nici o mărturisire, tăcere şi muncă, muncă şi tăcere, un efort îndelung şi teribil, care îl făcea pe el însuşi teribil, îl asprea din ce în ce mai mult, îl preschimba într-un ins dur şi ascuns, — „într-o întruchipare aproape perfectă a tehnocratului de tip nou, socialist...“

„...Te porţi, i-am spus eu într-un tîrziu, în urma unei şedinţe de producţie de la el din secţie, — de parcă ai fi dezamăgitul lumii şi al pămîntului !...“

„Poate că sînt ! a spus el încet şi cam scurt. N-am voie ? ! “

„Ba da, tu ai voie orice, după cîte se pare !...“

„N-am pretins niciodată aşa ceva !...“

„N-ai pretins-o prin vorbe, prin fapte, însă, ai pretins-o şi o pretinzi !...“

„Cine, eu ? !“

„Da, tu !“

„Ar fi bine, pentru că rostiţi vorbe aşa de aspre, să-mi daţi un exemplu sau două, să fiţi mai concret !...“

I-am dat un exemplu, — „unu şi bun !...“ — i-am spus că s-a scufundat aşa de mult în „munca de producţie“ ca să uite de dezamăgiri, — „...de cele politice şi de cele sentimentale !...“ — din cauza asta se drapase în hărnicie şi în severitate, ca să nu ştie nimeni ce-i cu el, din cauza asta nu mai acorda nici o atenţie „muncii de partid“ şi activităţilor politice, — „în genere...“

„...Dar ce fac eu în secţia aceea, care era la pămînt cînd am intrat în ea, nu-i muncă de partid ?“ m-a întrebat el, cu glasul lui de altădată, aspru şi neîndurător.

„Ba este, într-un fel şi pînă la un punct !...“

„De ce numai într-un fel şi numai pînă la un punct ? !“

„Așa, producția-i producție, oricum...“

„Producția-i producție și munca de partid îi muncă de partid ! ?... Ei, aflați de la mine că o să mă întorc eu și la munca asta de partid, cu alt suflet și cu altă experiență !... Și mi-e că o să vă dau pe toți peste cap, fire-ați ai nu știu cui, cum zicea nea Rîșnoveanu !...“

„Acum vorbește anarhistul din tine, omul care a acumulat nemulțumiri multe în sufletul lui !...“

„Nemulțumirile sînt sfinte, dacă sînt drepte !... Fără ele n-ar fi avut loc nici o revoluție în lume, nici măcar revoluția aceasta a noastră !... Cît privește anarhia, nu știu nici eu ce să zic...“

„Zi, dacă ai început.“

„Nu strică puțină anarhie, vroiam eu să zic, mai ales acolo unde se cuibărește viermele conformismului !... Spun asta pentru că de multe ori spiritele nemulțumite și intransigente sînt considerate drept anarhiste !... Și poate că chiar sînt așa, din punctul de vedere al celor ce s-au instalat bine în cîte-un scaun, dorind ca lucrurile să rămînă cum sînt, cel puțin pînă ies ei la pensie !...“

„Așa o fi, așa e, cîteodată, numai că tu ai deviat mult discuția... Era vorba de activitatea de partid propriu-zisă...“

„Da, știu !“

„Și cînd ai să te întorci la ea, cu altă față și cu alt suflet ? !“

„Niciodată !“

„Și dacă ți se va spune într-o bună zi că ar fi bine și ar fi necesar, etc. etc. — ce ai să te faci ? !“

„Găsesc eu... Mă îmbăt și înjur pe careva... Mă descurc eu, n-aveți grijă !...“

L-am lăsat în pace un timp, apoi iar l-am zgîndărit, dacă am văzut că stăruie în comportamentul acesta al lui, de om al tehnicii și al producției, de „specialist pur-sînge“, care se uita de sus la activitățile sociale și politice.

„În fond, ce vrei tu să demonstrezi cu felul acesta de a te comporta, ce vrei să ne arăți, că ești mai grozav decît pari, sau ce vrei ? !“

„Vreau, mi-a spus el ca într-o opintire, de parcă ar fi vrut să mă ridice în furci, — să demonstrez, să-mi demonstrez mie însumi, în primul rînd, că sînt capabil să exist prin propriul meu efort, că pot să fac ceva în viață !...“

„Ce rost are, se știe că ești capabil de muncă ! ?“

„Se știe, dar nu se recunoaște, de prea multe ori s-a spus, despre mine și despre dumneavoastră, despre *noi,* că nu putem exista decît cu ajutorul politicii și că dacă n-ar fi politica, am cădea din picioare, am pieri, și eu, iată, vreau să demonstrez că nu-i așa !...“

„Frumos, dar fără rost !“

„Nu-i fără rost, să știți, pentru că la noi *funcția* te scutește de efort, nu-mi dau seama de ce, fiindcă ar trebui să fie invers !...“

„Depinde de om, depinde de cel ce-i în cauză !...“

„Tocmai asta vreau să arăt, că omul și calitatea lui sînt hotărîtoare și că *noi* știm să vorbim, dar știm să și lucrăm, la o adică !...“

„Da, dar știi ce spun unii despre ceea ce faci tu acum ?“

„Ce ? !“

„Că ai luat-o altfel, că vrei să te urci în sus, fără ajutorul politicii, cu ajutorul tehnicii !“

„Sînt proști, tovarășu' Jeler, dacă spun așa, judecă omul după propriul lor fel de a fi, pentru că eu n-am fost niciodată așa de ferm și atît de limpede în planurile mele, cum sînt acum, n-am fost niciodată așa de deschis și de capabil de înțelegere și de muncă !... M-a costat mult treaba asta, înțelegerea asta nouă și reală, m-a costat enorm !...“

„Și-n ce constă ea, înțelegerea asta ?“

„Constă în admiterea unui lucru elementar, și-anume, în a recunoaște caracterul viu și mereu schimbător al lucrurilor, al tuturor lucrurilor din lume, în înlăturarea oricăror fixități și scheme din viața noastră și din felul nostru de a fi și de a gîndi, pentru că principiile noastre au devenit adeseori, — și mai devin și acum ! — bariere și platforme pentru noi înșine, din cauza fixității, din pricina caracterului absolut, pe care l-au primit de la noi, în afara concretului social !...“

„Interesant, dar cam reformist tonul acesta, cam extremist, pe de altă parte !...“

„Nu e deloc așa, să știți, dumneavoastră judecați lucrurile în virtutea inerției, le aveți catalogate dinainte, aveți *șablonul* în buzunar și-l puneți numaidecît peste ele, — și peste oameni ! — să vedeți dacă sînt sau nu sînt cum s-a stabilit cîndva, cine știe cînd, dar viața e altfel...“

„Este, numai că *revoluția* nu poate fi făcută cum se nimerește și pe ce se ivește, trebuie să aibă niște principii, trebuie să-și fixeze un program, cu obiective precise !...“

„Adevărat, dar birocrația și dogmatismul exact asta fac : omoară principiile, omoară viața, o betonează, n-o admit decît dacă e împachetată și încorsetată, creînd din cauza asta situații și stări dintre cele mai ciudate și mai absurde !..."

„Așa e, dar tu, dacă ai primi o funcție importantă și grea, ai mai gîndi atît de tăios și de limpede, sau ai mai uita de unele lucruri, cum au uitat și alții ? !"

„N-are rost, a spus el, să discutăm pe ceea ce nu este și nici nu cred că va fi !..."

„Dar dacă va fi ! ?"

„Om trăi și-om vedea, mai ales că părerile mele despre funcții și despre *funcție*, în genere, sînt foarte personale !..."

„Ai și aici propria ta *linie ? !*"

„Nu, dar am opiniile mele și în problema asta !..."

Mi-a spus pe urmă, întorcîndu-se deodată la tumulturile care îl bîntuiseră atîta amar de vreme, — care îl mai bîntuiau și acum, pe dedesubt, în adîncuri — că noi am fetișizat *funcția*, am transformat-o în etalon valoric, uitînd de oameni și de calitățile lor, — „sau de scăderi, de ce nu ! ?" — dîndu-i puterile pe care le avea înainte vreme, — „pe vremea burgheziei și a moșierimii !..." — averea, bogăția, fabrica sau moșia proprie, înțesînd-o, — „de fapt..." — cu și mai multe însemne, — „pentru că înainte vreme un om se mai ruina, i se întîmpla cine știe ce «necaz», dar acum, unuia care a ajuns într-o funcție anume, nu-i mai plouă, nu-i mai ninge, indiferent cum muncește, important e să nu facă vreo prostie, să nu calce morala proletară, — să n-o calce prea tare ! — în rest, poate să fie și incompetent și mediocru, ba poate că o duce cu atît mai bine, cu cît e mai șters și mai fără idei !... Chiar dacă e schimbat, e dat pe alături, nu e împins în jos, fiindcă e cadru de al nostru !..."

„N-o fi chiar așa, exagerezi din nou, după un anumit obicei de al tău, de care mi s-a părut că te-ai dezbărat !"

„Ba e așa, tovarășu' Jeler, lăsați dezbărările și recunoașteți adevărul, pentru că lucrurile așa stau, cum am zis eu : *funcția* e un fel de zeu invizibil, atotputernic și cam atotprezent !... Pînă și edificarea proprie e apreciată, în presă, în literatură și în viață, mai ales, după *funcția* pe care o ai !... Dacă ești, adică, director-general pe nu știu unde, sau ministru, sau mai știu eu ce, ești extraordinar, înseamnă că te-ai realizat, măsura exactă a realizării fiind redată de *rangul social* pe care îl ai !..."

„E normal, aș zice eu, există o relație strînsă între o stare și alta !...“

„Ar trebui să existe, dar nu-i obligatoriu !... În orice caz, eu unul nu mă înclin decît în fața *omului*, dacă o merită, firește, indiferent de funcția pe care o are !... Asta pentru că am văzut destui impostori politici survolînd culmile măririi, călcînd peste alții, călcînd pe cadavre, la nevoie !...“

„S-au întîmplat, ce-i drept, și asemenea minuni, nu se poate însă să generalizăm...“

„Nu generalizez, eu vreau să scot lucrurile de sub etichetări !... Asta-i problema, la urma-urmei : cum a ajuns un om în altă condiție de viață, cu ce și-a plătit ascensiunea, cu muncă și cu pricepere sau cu altceva ? !... Pentru că sînt destui care se dedau la fel de fel de îndeletniciri, ca să-și ușureze *urcușul* !... Asemenea oameni, vă rog să nu vă supărați, nu mai pot fi buni și întregi, chiar dacă o vor voi cu adevărat, chiar dacă vorbesc de edificări și de autopurificări... Omul e cea mai teribilă ființă din lume, dar și cînd decade, decade mai rău decît toate !...“

24

Așa s-a născut o nouă relație între noi, un dialog nou, o nouă posibilitate de a cerceta lucrurile și din alt unghi, — „mai inedit, mai ascuțit, neașteptat, în orice caz !...“ — mai ales că el, Vasile Pozdare, — „prietenul meu și fratele meu !...“ — a intrat într-un lanț întreg de determinări, care mai de care mai vicleană și mai plină de neprevăzut, favorabile în același timp tuturor dezvăluirilor. L-au năpădit funcțiile, a fost ales, mai întîi, în biroul organizației de partid din secția unde lucra, pe urmă a fost cooptat în comitetul de partid pe uzină, devenind, după aceea, la mai puțin de un an de zile, șef de secție. N-a fost lăsat nici acolo, — „Așa e cu avansările, cum zicea el cu oarecare ironie, ca și cu căderile, cînd vin, tot vin, de nu se mai opresc !...“ — a devenit inginer șef pe urmă, sfîrșind prin a fi numit director-general. Iar eu, pe alături de el sau împreună cu el, mă întrebam ce va face și cum se va descurca în noile împrejurări, — „...fiindcă una e să fii conducător potențial, să ai idei și să judeci totul, în numele unui crez, și alta e

să fii conducător cu adevărat, să fii nevoit să rezolvi cele mai neașteptate probleme, să decizi, prin ceea ce faci sau prin ceea ce nu faci, soarta unor oameni !... Una e să fii cinstit cînd nu ai nimic de lămurit în jurul tău și alta e să te păstrezi curat cînd ai o mie de posibilități de a te compromite !... Una e să fii bun și drept la modul general și alta e să fii așa la modul concret, să dispui de *putere* și să n-o folosești niciodată în interesul propriu, să nu te consideri mai presus decît alții, numai și numai pentru că ai ajuns din întîmplare într-o *funcție* anume, să nu transformi această *funcție* în măciucă sau în redută !... Ori în simplu și eficace mijloc de schimb, cît dai tu, atîta dau și eu, îmi încadrezi tu nepoata, am și eu grijă de văru-tău, oameni sîntem, nu-i așa, chiar partidul ne învață, de ani de zile, să colaborăm și să ne ajutăm între noi ! ?..."

Problema mă preocupa mai demult, eu însumi fusesem pus în cele mai neașteptate situații, descurcîndu-mă bine în unele dintre ele, fiind depășit și răstignit de altele, sau tăvălit prin noroi, de-a dreptul, din cauza mea sau din cauza altora, — „...pentru că nu depinzi întotdeauna numai de gîndul tău, depinzi de alții, cel mai adesea, depinzi de structurile organizatorice care ființează la un moment dat, depinzi de limitele și contradicțiile orînduirii noastre, a căror existență n-o poate nega nimeni !... Teoretic, *noi* putem merge oricît de departe, practic însă ne mai împiedecăm de noi înșine, ne băgăm vină unul altuia, dacă nu înțelegem un lucru, ori dacă vrem, pur și simplu, ca cel de alături să nu progreseze, indiferent cine și ce este el, un om sau o țară !... Principiul e transformat în asemenea împrejurări în simplă măciucă, în pretext de răstălmăcire, în motiv de intimidare, în favoarea celui mai puțin înzestrat, în defavoarea *ideii* însă !..."

Cunoscusem, e adevărat, și bucuria izbînzii, satisfacția pe care ți-o dă faptul că vezi cum cresc lucrurile în urma ta, sau alături de tine, cum încolțește și cum rodește o vorbă de a ta, cum se preschimbă în viață și în bucurie o *idee* anume, — „deoarece socialismul a avut și are această putere miraculoasă, de a schimba lucrurile, de a pune în practică ídei dintre cele mai cutezătoare, limitele lui ținînd, cel puțin în formele pe care le-a cunoscut pînă acum această orînduire, de *calitatea umană* a celor care au un cuvînt hotărîtor în privința *deciziilor*, de felul cum sînt toți cei care dau viață

noțiunii de *forță conducătoare,* de înzestrarea lor efectivă, de cinstea și de consecvența lor !..."

Cunoscusem însă și gustul amar al dezamăgirii, fiind înclinat din cauza asta să judec lucrurile mai dinafară, unilateral. M-am surprins astfel considerîndu-i pe toți cei care aveau „anumite funcții și anumite munci" niște oameni pierduți, sortiți dezumanizării, jertfiți zeului implacabil al birocratizării, carieriști din naștere, profitori potențiali sau în formare. Judecata era nedreaptă, corespundea cu anumite critici care se aduceau orînduirii socialiste din „cealaltă parte a baricadei", întîlnindu-se totodată cu aprecierea comună a oamenilor mai puțin împliniți, — a *cîrcotașilor sociali,* cum le zice prietenul meu *romancierul* — cărora era normal să nu le placă nimic, niciodată. Nici cealaltă imagine însă nu era de împărtășit, a sfințirii prin *funcție,* a săltării în rîndul *aleșilor* a tuturor celor ce ajungeau, pe merit sau cu alte mijloace, la o anumită împlinire socială, considerîndu-i, la modul global, *oameni noi* sau *oameni de tip nou.* Adevărul e că existența unor oameni de acest fel, care aveau mai multă încredere în ei înșiși (și în dreptate, în cinste, în muncă și în viitorul ei, în viitorul țării și al lumii), nu putea fi negată, dar nici nu putea fi legată de *funcții* decît în chip forțat, așa cum nu putea fi legată nici de apartenența politică, fiindcă oameni buni și cinstiți, oameni care nu cunoșteau decît bucuria muncii, existau și în partid dar și în afara lui. Importantă era (și este) ambianța, o anumită ambianță, a muncii, care crease și crea pentru oricine posibilitatea de a trăi cinstit și demn, de a munci și de a învăța, de a se realiza prin fapte. În cadrul aceleiași ambiante însă, se foiseră și se foiau și carieriștii, producătorii și mîncătorii de lozinci, cunoscînd ei înșiși metamorfozări, pentru că într-un fel arăta carieristul din 1950, care era mai scorțos și mai bățos, rigid sau dur (pînă și îmbrăcămintea îi era altfel, insul purta costum cu umerii drepți, puternic vătuiți, pantaloni largi, palton cu umerii ca și ai hainei, sau manta de piele de vițel, lungă și grea, iar în cap avea șapcă sau o căciulă rusească), în vreme ce carieristul și birocratul anilor 1970 e mai altfel, e mai abil și mai mobil (e mai occidentalizat, se poartă la cravată, în costum la modă, poartă, fără greș, pălărie și servietă-diplomat, se îmbracă la Paris, dacă poate), deosebindu-se de înaintașul său pînă și prin felul de a munci, săvîrșind altfel de greșeli, de natură preponderent oportunistă, ținînd, adică, de învăluire și de nuanțare, de o

mărunțire politică a lucrurilor, pentru că și violența și brutalitatea pot fi oportuniste, la urma-urmei.

Cineva spunea, într-un articol sau într-o carte, că revoluționarul de astăzi, omul cu anumite „munci de răspundere", fiindcă de soarta lui era vorba, — e un sacrificat, nu mai are timp nici să răsufle, nu mai are prieteni, nu mai are pe nimeni, în afară de muncă și de luptă, nu are timp pentru nimic. Dacă te uiți însă într-o sală de ședință, chiar la un nivel mijlociu, nu întîlnești fețe de oameni sacrificați — „și fețele oamenilor, cum zice prietenul meu, *romancierul*, spun întotdeauna totul, despre muncă și despre cinste !..." — dimpotrivă. Iar dacă vei compara fețele acestor oameni cu fețele celor care iau parte la o adunare sindicală dintr-o secție uzinală, sau la o adunare generală a unei cooperative agricole, îți vei da seama numaidecît unde se află sacrificiul, — și jertfirea de sine, și răbdarea, și încrederea în viitor.

Lucrurile acestea se află, de fapt, peste tot unde se muncește, unde se volatilizează sudoarea, unde scînteiază *ideea* și se împlinește, prin faptă, idealul, un anumit ideal. Ele nu sînt ale cuiva, anume, nu sînt proprietatea mea sau a lui Pozdare, — sau a lui Banciu, a lui Rîșnoveanu sau a altora, atîția și-atîția — dar nici nu pot fi desfăcute de ceea ce am fost și sîntem *noi*, de ceea ce am tins și tindem să fim, avînd măcar acest merit, al întreținerii și al transmiterii mai departe a văpăii, a *ideii* care s-a căutat pe sine în faptele noastre, făcîndu-ne pe mulți dintre noi să trăim clipe de înaltă și purificatoare regăsire, tăvălindu-ne în același timp prin noroiul deznădejdilor, sau pulverizîndu-ne, pur și simplu, luînd din noi și din gîndurile noastre numai ceea ce era de luat, cum se întîmplă în orice proces revoluționar, în orice modificare.

„...Așa a fost să fie, am zis eu, dar nu atunci, mai tîrziu, după ce s-a întîmplat ce s-a întîmplat cu Vasile Pozdare, după ce a fost destituit el din funcție, în urma *exploziei* aceleia ciudată și sinistră, care i-a pecetluit, într-un fel, întreaga viață, — Vasile nu era sortit satisfacțiilor, nu era omul *totalurilor* și nici a *dobînzilor*, el era făcut pentru arderi și pentru dăruire, anume era făcut pentru lucrurile acestea, să le sfințească și să le ridice în lumina acestui veac năprasnic !... Poate că nu le-a epuizat, — nimănui nu-i este dat să epuizeze inepuizabilul — dar a lăsat semne peste tot pe unde a trecut !... Platoul izbînzilor celor mai neașteptate a cunoscut

pașii săi netemători, a păstrat și păstrează, ca pe niște pietre de hotar, urmele lui și potecile tăiate de el în zarea necunoscutului uman !... Ca un miner a intrat Pozdare în munteie neștiutului, tăind abataje noi, întărindu-le pe cele vechi, făcîndu-le pe toate să răsune și să vuiască sub strigătul omului care s-a ridicat, drept, în fața vieții : «Iată că se poate !... Omul poate și trebuie să fie *OM* !»...“

25

Într-un timp, după ce a fost năpădit Vasile de funcții și de onoruri, — „e prăpăd, tovarășu' Jeler, e nenorocire !...“ — m-am gîndit și am crezut, m-am gîndit mai mult și am crezut mai puternic decît s-ar fi cuvenit, că se va pierde și el, — „va cădea la examenul la care au căzut și alții, atîția !...“ — mă va dezamăgi, așa cum m-au dezamăgit și alții, nu puțini, — „...e normal, într-un fel, fiindcă oamenii sînt feluriți și au puteri diferite, fac cît pot, chiar și cei care sînt cinstiți, merg pînă unde pot, lăsînd locul altora pe urmă, de bună voie sau mai cu sila, depinde, iar ceilalți, cei care se bizuie pe combinații, cu atît mai mult, e normal și e firesc să cadă, altfel ar degrada totul !...“ Eram, ce-i drept, sub influența unui anumit simțămînt, peste măsură de dizgrațios. Dizgrațios nici nu-i bine zis, fiindcă era mai mult decît atîta, era ca atunci cînd ești plin de noroi, din creștet pînă în tălpi, și nu de orice fel de noroi, ci de unul cald, plin de balegă și de urină, opărindu-te cu aburirile lui moi și fierbinți, amețindu-te cu duhorile lui groase. De fapt, nici comparația asta nu-i fericită. De noroi te mai speli, noroiul se trece, se usucă, și cade singur de pe tine, se cojește și te lasă slobod într-o bună zi. Pe cînd sentimentul acesta, în care era și amărăciune dar și dezamăgire, nu pierea de loc, dimpotrivă, odată intrat în sufletul meu, parcă prindea rădăcini, creștea și tot creștea, sufocîndu-mă cîteodată. Sentimentul acesta, starea aceasta de năclăire îmi fusese provocată de un anumit om, de un ins scund și cioturos, mai mult vînăt decît negricios, avînd ceva de lingurar în el, și nu atît de lingurar, cît de căldărar, de șătrar scăpătat, rupt de ai lui și nelipit de lume. Era un copilandru cînd s-a ivit în zarea preocupărilor mele. Terminase institutul și venise în fabrică, gata de muncă, gata

de orice. Gîfîia şi atunci, gemea mereu, mai încet, nu ca acum, de cînd s-a ajuns şi el, fiindcă s-a ajuns, a progresat, dar de gemut tot geme, mai ales în preajma cîte unei şedinţe, ori înainte de-a lua cuvîntul, ori cînd e criticat (în asemenea momente, dacă eşti pe lîngă el, ai impresia că fierbe ceva, un cazan cu zeamă de cucută). În perioada de început, imediat ce a venit la uzină, nu era atît de învîltorat şi de năsădit. Era mai copilăros, era mai deschis. Numai plafonarea o avea bine aşezată în el, încă de pe-atunci. „Uite un om, mi-am spus eu, care nu va străluci niciodată prin inteligenţă, dar va suplini aceste minusuri prin conştiinciozitate, prin stăruinţă, prin dîrzenie şi prin devotament !...“ Previziunea mea s-a adeverit, în parte, în ce priveşte dîrzenia şi stăruinţa, mai puţin, dacă nu chiar de loc, în ce priveşte cinstea şi devotamentul. Omul a devenit în scurt timp activist şi „cadru de conducere“. Cînd a intrat în partid, i-am dat şi eu o recomandare, i-am dat-o din toată inima, gîndindu-mă la tinereţea lui, la perspectivele lui de perfecţionare. Nu mică mi-a fost mirarea însă, cînd am văzut că în locul modificărilor dorite de mine (şi de alţii) s-au produs altfel de modificări, în locul tînărului aceluia cioturos şi silitor, a ieşit un altul la iveală, cu încetul, pe măsură ce a urcat el din treaptă în treaptă, a ieşit şi s-a dezvăluit, fără reţineri, insul de-acum : lacom de onoruri şi de bani, preocupat în permanenţă de locul pe care stă şi de importanţa care i se acordă, privind lumea din punctul de vedere al propriilor sale succese, linguşind în sus, cu o stăruinţă pe care şi-a perfecţionat-o, uitîndu-se chiorîş în jos, către cei pe lîngă care a trecut, prieteni cîndva sau simpli colegi, persecutîndu-i şi ostracizîndu-i, cu o precizie şi cu o plăcere diabolică, pe toţi cei ce l-au ajutat să devină ceea ce este. Între aceştia mă aflu şi eu, bucurîndu-mă de toate onorurile de vreo cîţiva ani, cunoscînd hărţuieli dintre cele mai perfide. Într-un timp, măcar, nici nu ştiam de unde îmi vin bucuriile, la el nu mă gîndeam, nu-l descifrasem. Întîmplarea a făcut însă să ajung la cabinetul lui cu o anumită problemă, fiindcă îmi era superior, era în departament, avea răspunderi. M-a primit, n-am a mă plînge, m-a tratat cu cafea, m-a ascultat cu răbdare, m-a întrebat de familie, s-a comportat omeneşte, peste aşteptări. De făcut, însă, n-a făcut nimic, spre rezolvare. Dimpotrivă, a dat alt curs lucrurilor, le-a băgat într-un sistem întreg de analize şi de amînări. L-am căutat după vreo două săptămîni, cum ne înţelesesem. Nu l-am găsit, era de negăsit. Secretara

începuse să-mi cunoască vocea şi-mi spunea, de fiecare dată, cu politeţe, frumos, n-am a mă plînge : „Nu este !... Cine întreabă ?... A, tot dumneavoastră ! ?... E într-o şedinţă, *sus*... Are o discuţie, *jos*... E pe teren..." Un rest de încredere, ori naivitate, ori prostie, ce-o fi fost, m-a făcut să cred că n-a putut să mă ajute şi că se sfia acum, îi era ruşine. N-a fost aşa, nici vorbă. Cineva, un om mai în vîrstă, care îl sprijinise mult într-un timp, — îl găzduise, cînd n-avea locuinţă, îl scosese din anumite încurcături politice, în 1952, cînd cu „devierea de dreapta" — mi-a spus că aşa se purta cu toţi cei faţă de care se simţea obligat : era necruţător cu ei, era mai principial decît s-ar fi cuvenit, era şi este răzbunător, de parcă ar avea de plătit nişte poliţe, parcă s-ar afla angrenat într-o revanşă nesfîrşită. „Asta însă n-ar fi nimic, mi-a spus omul, fiindcă nici eu nu i-am cerut «dobîndă la capital», dar el aşa munceşte, bolmojindu-le pe toate, spunînd una şi făcînd alta, inventînd *probleme* şi *duşmănii de clasă*, cînd nu mai are ce zice, defăimînd şi denigrînd la nevoie, din ce în ce mai des !..." M-am convins destul de repede, — atunci n-am fost de acord, am pus obiecţiile omului pe seama unor nemulţumiri — că aşa era, întru totul. Neputînd să facă faţă funcţiei pentru care se luptase atîta, — din greu, schimbînd cîteva rînduri de relaţii, întorcînd spatele unor oameni de care nu mai avea nevoie, luîndu-i pe alţii în lucru — Zevedei Blebea dădea şi dă din coate să-şi menţină poziţiile, muncind anapoda, încurcînd lucrurile şi batjocorind oamenii, gîfîind pe culoarele tuturor şedinţelor, închiondorîndu-se şi învineţindu-se ori de cîte ori se simte strîmtorat, rar ce-i drept, fiindcă i-a mers şi-i merge, cu toate că e aşa cum e : cioturos şi fioros...

26

Vasile Pozdare însă, — „imbatabilul Pozdare, fala şi întruchiparea unei epoci, o întruchipare vie, aproape desăvîrşită !..." — nu era dintre dezamăgitori, ar fi murit, mai degrabă, decît să te lase în drum, nu te-ar fi vîndut pentru nimic în lume, — „...pentru toată lumea, pentru toate averile de pe pămînt !..." — el e loial şi ferm în relaţiile pe care le stabileşte cu alţii, e un prieten desăvîrşit, — „e prietenia

însăşi !..." — e omenos şi drept, e sensibil şi pur, cît e el de dur şi de zgrunţuros, cît fusese, adică, pentru că şi zgrunţurii aceia, — şi duritățile, şi asperitățile — se duseseră, se topiseră în propriul său fel de a fi, cum se topesc cîteodată bruşii de pămînt, de pămînt reavăn şi bun, în cîte-o apă limpede, a cărei faţă cuprinde şi oglindeşte altfel totul pe urmă, sălcii şi ţărmuri, munţi şi stele, A făcut şi el greşeli destule, mai ales după ce a ajuns director-general, s-a îngîmfat într-o vreme, s-a umflat în pene ca un curcan, — „dacă nu mai rău !..." — a început să ia tot felul de măsuri disciplinare, întemeiate, unele, altele iscate numai şi numai din orgoliu, dintr-o dorinţă oarbă, de a porunci, de a se cîrmui pe sine şi de a cîrmui şi lucrurile de care răspundea, tot aşa, după impulsuri, după cum băteau vînturile patimilor şi ale imprejurărilor de fiecare zi, în desfăşurarea cărora linguşeala şi cîntatul în strună, pleturile acelea atît de eterogene, care se formează în jurul oricărui nucleu de responsabilitate şi de conducere, — „în coada lor, de fapt..." — joacă un rol atît de mare, în condiţiile noastre, — „mai ales în condiţiile noastre..." Şi-a revenit pe urmă, mai repede decît mă gîndeam eu, fiindcă eu îl urmăream cu sufletul la gură, îmi era teamă pentru el, dar parcă aş fi vrut, în secret, peste voia mea, să se încurce (invidia poate lua şi aceste forme ciudate, se poate concretiza în grijă şi în admiraţie), — şi-a găsit pasul şi ritmul, cum ţi le găseşti cînd schiezi, sau cînd înoţi, cînd sări într-o apă pe care n-o ştii, ori cînd eşti aruncat într-o asemenea apă, pomenindu-te luat şi răsturnat de curenţi, pentru ca după aceea, după ce te înveţi cu asprimea apei (sau cu alintările şi clătinările ei amăgitoare) să te mişti şi să te desfăşori firesc, desfăşurîndu-ţi astfel, fără voie, puterea dar şi priceperea.

Aşa s-a desfăşurat şi Pozdare, după ce a ajuns pe *culmile gloriei,* — „care culmi, tovarăşu Pozdare, că nu văd nici una, văd numai muncă şi zbatere ! ?..." — după ce a început să-şi cunoască munca. S-a robit şi mai mult uzinei, şi-a prelungit programul de lucru pînă la 16 ore pe zi, încît îi speriase pe toţi. Intrase, în afară de asta, în tot ceea ce era relaţie veche şi conservatoare, sancţionîndu-i pe chiulangii şi pe absentiştii de meserie, ridicîndu-şi astfel împotrivă o anumită parte din muncitorii uzinei, — „fiindcă nu-i sfîntă nici clasa noastră muncitoare, se formează şi ea acum, ca şi noi, se formează şi se fasonează !..." — schimbase totodată pro-

gramul de lucru al tuturor activiștilor de partid, dinăuntru sau dinafară.

„...Tovarășe director, îi spusese într-o zi un instructor de la comitetul orășenesc, mîine, la orele opt, voi fi la dumneavoastră, să discutăm o anumită problemă !...“

„La orele douăzeci, vreți să ziceți, a răspuns Pozdare, nu la opt !...“

„Nu înțeleg, a continuat celălalt, aici e comitetul orășenesc, e partidul, tovarășe, ce dumneata nu știi cu cine stai de vorbă ? !“

„Ba da, dar eu nu sînt aici pentru nimeni, partid, sindicat, uteme, decît după orele douăzeci, cînd vă stau la dispoziție ...“

„Tovarășe Pozdare, dar mîine e zi scurtă, iar eu...“

„Vă duceți la pescuit sau la vînătoare... Foarte bine, vă doresc succes... Vă stau la dispoziție altădată !... Nu uitați însă ora — *douăzeci* — deoarece eu n-am zile scurte, eu am zile lungi !...“

A ieșit foc mare atunci, așa cum a ieșit și altădată, pentru lucruri de același fel, ținînd toate de „stricarea tradiției, de introducerea anarhiei într-un domeniu în care a domnit ordinea, datorită clarificărilor pentru care ne-am luptat *noi* atîta !...“ Lui însă nu-i păsa, asculta și își vedea de treburi, urmărea în permanență fluxul productiv al uzinei, — „e mare lucru, tovarășu' Jeler, să stăpînești un asemenea colos, e nemaipomenit !“ — intervenea ori de cîte ori era nevoie, ținînd fără greș partea muncitorilor în conflictele care se iveau în secții, — „ei sînt baza, ei sînt forța principală a societății, lor trebuie să le mulțumim pentru că funcționează angrenajul acesta uriaș, pentru că merg toate și pentru că ei nu primesc decît o parte din ceea ce li se cuvine !...“ L-am văzut cu ochii mei cum i-a semnat unuia o cerere de trecere în altă categorie de salarizare. Omul, meseriaș foarte bun, dar cam împătimit, cam ciudos, dăduse examen „pentru categorie“, cum se obișnuiește, fără a-l lua, căzuse din cauza unei formule pe care n-o cunoștea, fusese „trîntit“ de către șeful secției, un inginer tînăr și bătăios. Iar acum, în împrejurarea la care mă refeream eu, se răzbunase și el, nu vroia să repare o mașină la care trebuia executat de urgență (din pricina asta era și Pozdare acolo) un dispozitiv foarte important. De fapt, omul nu refuzase să lucreze, dimpotrivă, se pusese cu totul la dispoziția inginerului care îl persecutase, întrebînd mereu ce să mai facă. Treaba progresa greu de tot,

drept pentru care s-a amestecat și Pozdare în discuție, — „ce se întîmplă aicea, măi tovarășe Florea, doar dumneata ești meseriaș bun, de ce nu pui mîna ?!“ „Am pus-o, tovarășe director, am făcut ce mi-a spus domnul inginer !...“ „Dar ce-i între voi, mă, și de ce rezolvați voi lucrurile astea pe spatele producției ?“ Omul i-a spus adevărul, iar Pozdare l-a întrebat scurt, uitîndu-se la ceas, în cît timp poate isprăvi cu reparatul mașinii. „Într-o oră, tovarășe director, dar...“ „Nici un dar, vorbim peste o oră !...“ După ce a fost reparată mașina, Pozdare a scos din buzunarul halatului de lucru un bloc-notes, l-a pus pe muncitor să scrie și să semneze cererea de trecere în „altă categorie“, l-a rugat pe inginer să i-o aprobe, a semnat și el, trecîndu-l pe Florea la categoria „6 cu B“, cum nici nu ar fi fost voie.

„...Să nu mai faci lucruri de felul ăsta, i-am spus eu, tîrziu în noapte, în timp ce mergeam către casă, numai noi doi — nu de alta, dar se va spune pe urmă că nu ții cont de lege, sfidezi totul, te comporți ca un stăpîn de feudă, nu ca un director de tip nou, aflat nu-i așa, în slujba poporului !...“

„Da, poate că se va spune așa, dar muncitorul acela avea dreptate, iar eu, ca director, nu puteam să nu țin cont de lucrul ăsta !...“

„Aici nu-i vorba de dreptate, e vorba de felul în care e înfăptuită această dreptate, e vorba de respectarea, pînă la amănunt, a tuturor normelor legale !...“

„E vorba, cu alte cuvinte, de sfînta și cam fioroasa noastră birocrație, din cauza căreia s-au dus în hăuri atîtea idei vii și creatoare, atîtea gînduri frumoase, încît puteam să construim încă o dată socialismul, dacă n-ar fi fost această hoașcă, pe care am întreținut-o noi înșine, nu înțeleg de ce !...“

„Exagerezi, ca să te aperi !...“

„De cine să mă apăr, de dumneavoastră ?“

„Nu, de propriile tale scăderi, de tendințele care te trag ba într-o parte, ba în alta, cum s-a mai întîmplat !...“

„Nu-i așa, să știți, nu-i de loc așa, dar dumneavoastră, de...“

„Ei, ce-i cu mine ? !“

„Nimic deosebit, nimic nou, adică, față de ceea ce se știe...“

„Adică ? !“

N-a vrut să spună ce-i și cum, a ocolit lucrurile un timp, apoi mi-a aruncat în față niște vorbe destul de aspre.

„...Asta-i, mi-a spus el, că dumneavoastră ați fost învățat, ca și alții, de altfel, să dădăciți omul în permanență, să-l suspectați ba de una, ba de alta.. Dar omul e om, nu poate deveni altceva, de azi pe mîine, conform nu știu căror scheme sau planuri !..."

„Interesant, mai ales că și tu credeai pînă mai ieri-alaltăieri în *devenirile* astea ! ?..."

„Cred și acum, mai mult decît credeam ieri sau alaltăieri !..."

„Atunci ? !"

„Da-i simplu : lucrurile astea nu pot fi realizate cît ai bate din palme, cum cred unii, cei care s-au schimbat prea repede, cei care n-au avut prea multe probleme de conștiință, pînă cînd s-au schimbat !... Fiecare om are propriul său fel de a fi, de care *noi* n-am ținut și nu ținem seama, cînd vorbim de transformări !... Vrem, nu-mi dau seama de ce, să impunem tuturor un singur fel de a fi, ceea ce e, în practică, o aberație, o siluire !..."

Tendința aceasta de independență spirituală era mai veche, dar acum, de cînd ajunsese director-general, parcă devenise mai evidentă. Așa mi se părea mie, așa mi se păruse. De aceea m-am retras un timp, nu l-am mai căutat de loc, decît așa, „oficial".

„Dar ce se întîmplă cu dumneavoastră ? m-a întrebat el într-o bună zi, năvălind în biroul meu de secretar de partid. Ce tot faceți pe-aicea ? !"

„Ce să facem, am răspuns eu, lucrăm la niște rapoarte !..."

„Nu-i vorba de rapoarte, e vorba de *raporturi !*"

„N-am înțeles, zău dacă am înțeles !"

„Ba eu cred că ați înțeles, așa că faceți bine și veniți mîine seară pe la noi, e ordin de la Nuța !..."

„De unde pînă unde ? !"

„Nu știu, după cîte se pare însă ea a sesizat schimbarea de temperatură, eu, cum știți, cu munca, nu m-am gîndit că ați putea fi chiar atît de supărăcios ! ?"

„Dar n-a existat nici o supărare, pe nicăieri !"

„Bine, n-a existat, dar veniți, nu-i așa ?"

M-am dus, bineînțeles, cu toate că „doamnele noastre" nu se aveau prea bine (se disprețuiau tacit, Irina o considera pe Nuța „simplută și afectată", iar Nuța o considera pe Irina „năzuroasă și cam îngîmfată"). Nu mai fusesem demult pe la ei, fiindcă relațiile noastre avuseseră și aveau „un caracter bilateral", cum zicea Vasile, fără a angaja și familiile.

Acum, însă, că ne dusesem cu toţii, ne-am amestecat şi-am povestit de toate, la întîmplare. Pînă şi „doamnele noastre" („iubitele şi stimatele noastre tovarăşe de viaţă...") au povestit şi au şoşotit împreună, cum fac de obicei femeile, oricît ar fi ele de evoluate, ori cîte pretenţii ar avea în acest sens („deoarece femeile sînt femei, sînt egale cu noi, dar sînt femei, şi gata !"). Iar noi, după ce am trecut prin toate, prin sport şi prin politica mondială (Biafra era atunci la ordinea zilei) ne-am întors la uzină şi la Centrala care abia se înfiinţase, la felul cum se purta Felix Fălcoiu, directorul general al Centralei, proaspăt venit la noi („special adus, cu mari taxe vamale, să mai întărească munca, s-o ridice pe noi trepte, corespunzătoare cu noua etapă, de parcă etapele ar începe în fiecare zi, iar noi, ceilalţi, am fi dormit pînă acum !..."); la Viorel Mihalcea, care ajunsese maistru şi lucra acum la dispeceratul general, datorită lui Pozdare („da, eu l-am ajutat, eu l-am scos de la construcţii, ştiţi dumneavoastră de ce, numai pe *omul din Conţia* n-am cum să-l ajut, iar el îmi ieşe şi acum înainte, uriaş şi mîhnit, ba cîteodată vine din urmă, vine şi se prăbuşeşte brusc, cade peste mine ca o ploaie de pămînt, ca o ploaie mare, tovarăşu' Jeler, nu ştiu cum să zic..."); la bătrînul Ovidiu Rîşnoveanu, care se înturnase la uzină („nebunesc, dacă stau acasă, mă topesc pe picioare, mor"); la inevitabilii Berbenceni, care deveniseră mai aspri, criticau şi forfecau totul, de cînd nu mai erau ceea ce fuseseră, cea ce vroiseră să fie („ei au jucat *cartea* lui Grofşoreanu, dacă e să vorbim în propriul lor limbaj, şi-au pierdut, cum se întîmplă cînd joci, mai şi pierzi, pierzi şi dacă nu joci, dacă te bizui numai pe muncă, darămite dacă stai cu cărţile sub masă tot timpul !...").

„De ce nu te-ai mutat şi tu în altă locuinţă ? !" l-am întrebat eu, tîrziu în noapte, în vreme ce stăteam amîndoi într-o cameră mai ferită, cea mai mică din apartament, pe care o umpluse Vasile cu cărţi.

„De ce să mă mut ? !" a spus el încet, cu o blîndeţe care nici nu era a lui, — încă nu era.

„Erai îndreptăţit, oricum..."

„Dar ce, dumneavoastră nu eraţi îndreptăţit ? !"

„Cu mine-i altceva, eu sînt sortit să fiu modest, acesta mi-e destinul !"

„Şi-al meu care e ? !"

„Tu o să ajungi departe, ai să vezi !..."

„S-ar putea, dar nu prea sînt semne și nici nu cred că vor fi !“

„De unde știi tu ? !“

„Știu, dacă vă spun, am cam văzut eu ce trebuie să faci, dacă vrei cu orice preț să urci, trebuie să te aliezi cu cineva, nu în sensul prieteniei, în sensul și pentru folosul muncii, în sensul celălalt, al combinațiilor, al schimbului de interese !... Fiindcă după ce te afiliezi unei asemenea grupări, care e în ascensiune, bineînțeles, trăiește cum trăim noi toți, dar lucrează pentru sine, trebuie să ții aproape, să faci ce fac «aliații», să urli, dacă urlă ei, să rîzi, dacă rîd ei și să împingi pe cine împing ei, mai ales !... Iar eu nu vreau să fac așa ceva !...“

„Nici nu cred că-i obligatoriu !“

„Nu-i obligatoriu, dar dacă sistemul nostru de promovare suferă pe undeva, pe aicea cred că suferă, în partea aceasta, mai puțin văzută și mai puțin cercetată !“

„O rezervă nouă, așadar ! ?“

„Nu, o simplă observație, o părere de om care a fost învățat, de viață dar și de alți oameni, cu care a avut plăcerea să se însoțească la drum, să fie consecvent întru cinste, mai presus de orice, cum ar spune poetul, și pînă dincolo de moarte, cum aș spune eu !...“

Ne-a întrerupt Nuța, spunîndu-i, într-un anumit fel, că îl chema iubita la telefon, — „știi tu care...“

„Știu, a răspuns el, luîndu-și haina, pregătindu-se de plecare, explicîndu-mi, fiindcă eu nu cunoșteam *cheia,* că era vorba de uzină — sînt probleme acolo, la tratamente termice, la secția aceea nouă !...“

„Vin și eu, în cazul ăsta !...“

„Nu, nu, dumneavoastră mai stați... Se supără doamna Irina, mai stați... Ne vedem mîine, dar nu la ora douăzeci, la ora zece !...“

Nu ne-am văzut însă a doua zi, s-a întîmplat că el a fost chemat la minister, iar eu am intrat într-o ședință, la comitetul orășenesc, fiindcă viața noastră de astăzi, — „viața cea nouă !...“ — e stăpînită uneori și de această tendință, de a nu le lăsa oamenilor timp pentru mărturisiri și confesiuni, de a-i atrage în ritmurile ei înalte și intense, de a-i stoarce de tot ce au ei bun și interesant și de a-i lăsa apoi în suspensia incertitudinii. Acest aspect mi s-a relevat, e adevărat, mai tîrziu, pe măsură ce am văzut cum sînt dați deoparte și lăsați în urmă oameni buni sau foarte buni, după ce fuseseră folo-

siți într-un fel sau altul, impropriu nu odată. În locul lor erau luați pe urmă alții, cărora li se pregătea aceeași „ambuscadă psihologică", de parcă *zeul cadrelor* ar fi avut alte scopuri, devoratoare, parcă scopul adevărat al revoluției noastre ar fi fost erodarea omului, nu edificarea lui.

„...Așa va păți și Pozdare, am spus eu într-un timp, pornind de la observația aceasta nouă dar reală, — va fi propulsat și lăudat, va primi sarcini peste sarcini, pînă cînd nu le va putea duce, ori pînă cînd va supăra pe cineva, *persoană însemnată*, fiindcă pe urmă se vor schimba toate, curentul elogiilor se va domoli și se va subția mereu, pînă ce va pieri !... Locul lui va fi luat de curentul denigrărilor, care se va înfiripa cu încetul, crescînd apoi deodată, întinzîndu-se peste tot, de sus pînă jos, preschimbînd, ca într-un miracol, laudele în critici, în obiecții din ce în ce mai întemeiate, fiind rostite uneori de către aceleași sfinte și nealterate guri !... Înlocuirea, într-un asemenea context, artificial creat dar foarte puternic, devine o problemă de procedură, de punere de acord cu atmosfera existentă, care a fost făcută anume pentru asta, lucru pe care nu-l va recunoaște nimeni, deși îl cunosc toți !... Și dacă nu vor reuși să-l dărîme așa, cu ajutorul erodărilor psihologice, vor apela la o anumită formă de «sabotaj socialist», de autosabotaj, de fapt, îi vor face greutăți la aprovizionarea cu materiale, ori îl vor submina la capitolul atît de gingaș al *colaborărilor* !... Cei care vor să facă rău, în acest fel, au atîtea posibilități la îndemînă, încît nu se poate să nu-l piardă pe cel pe care l-au luat în *obiectiv* !..."

N-a fost așa, din păcate sau din fericire (mai degrabă așa : din fericire !), Vasile a trecut și prin asemenea vîrtejuri, fără a fi doborît, a sărit peste unele, le-a făcut țăndări pe altele, uitîndu-se la ele în cîteva rînduri, cum fierbeau și cum se alcătuiau în noi și noi bulboane, — „pentru că are și orînduirea noastră bulboanele ei, nu-i cum am crezut noi într-un timp, are propriile ei bălți, dintre care cea mai urîtă și mai împuțită e balta birocrației, care generează mediocritate ceas de ceas, în proporție de masă !..."

L-au erodat, nici vorbă, l-au hărțuit cu ajutorul atmosferei mai întîi, i-au creat faima de tiran, de om care taie și spînzură, — „...se poartă de parcă uzina ar fi propria lui proprietate !..." — ocupîndu-se apoi de el și cu ajutorul *colaborărilor*, pentru ca după aceea să le utilizeze pe amîndouă, îmbinîndu-le cu măiestrie rar întîlnită, — „tovarășu' Jeler,

dacă ar fi unii atît de deştepţi, cînd e vorba de muncă, cum sînt cînd e vorba de mişelii şi de ticăloşii, ar fi grozav !..." — fără a reuşi însă să-l „dărîme", fără a-l înfrînge, nici vorbă.

„...Nu înţeleg ce tot vor unii cu mine, zicea el în răstimpuri, cu oarecare ironie, nu-mi dau seama de ce îmi poartă mereu de grijă ! ?..."

„Eu îmi dau seama, îi răspundeam, înţeleg perfect de ce se poartă în felul acesta !..."

„Da ! ?... Şi de ce nu-mi spuneţi şi mie, spuneţi-mi, vă rog, dar să nu începeţi cu lipsurile mele, din cauza cărora unii şi alţii ! ?..."

„Nu, nici vorbă, voi începe cu calităţile tale, cu puterea ta de muncă, ieşită din comun, într-adevăr, cu spiritul tău organizatoric excepţional, cu lucrurile bune pe care le faci, cu munca pe care o depui aici zi de zi, fiindcă ele, lucrurile astea bune şi pozitive, au stîrnit şi stîrnesc reacţiile atît de diverse şi de perverse ale tuturor celor care-ţi pun beţe în roate !..."

„Cum se face, dacă-i aşa, — şi-i aşa, de data asta nu am de făcut nici un amendament la ceea ce mi-aţi spus ! — că lucrurile bune stîrnesc asemenea reacţii ! ?"

„Nu ştiu nici eu cum se face, dar văd că se face, ceea ce înseamnă că trebuie să luăm lucrurile aşa cum sînt, nu cum am fi vrut noi să fie, trebuie, adică, să fim marxişti, în adevăratul înţeles al cuvîntului !..."

„Dar ce, tovarăşu' Jeler, pînă acum am fost idealişti ? !"

„Am fost, de multe ori, nu numai o singură dată, dacă n-am fi fost aşa, am fi departe acum, cum spui tu cîteodată !..."

„Adevărat, dar prea rău nu stăm, dacă ne gîndim puţin !... Am progresat, tovarăşu' Jeler, am progresat şi progresăm, trebuie s-o recunoaştem !..."

„Trebuie, e adevărat, mie mi-i teamă însă că vei îmbrăţişa pînă la urmă felul acesta de a privi lucrurile, oficial şi cam general !..."

„A, nu, niciodată nu voi face o asemenea greşeală, care-i egală cu stingerea spirituală !... Dar nici nu mă voi lăsa intimidat de clevetitori şi de delatori, de cei care folosesc pîrghiile atît de numeroase şi atît de perfecte ale orînduirii noastre socialiste pentru interesele lor proprii, sau pentru nimicirea celor ce nu le sînt pe plac !... Numai dacă mă omoară scapă de mine, tovarăşu' Jeler, atunci şi nici atunci, cum se zice, fiindcă *spiritul meu,* felul meu de a fi, se va

întrupa în altul, va însoți un alt om pe drumul tuturor căutărilor, limpezindu-se apoi, cînd se va limpezi și omul acela, dîndu-i liniște și strălucire !... Și nu numai unuia, de fapt, ci la mai mulți oameni, pentru că numai atunci va fi orînduirea noastră ceea ce vrea să fie, dacă îmi mai îngăduiți un gînd și o părere, cînd va străluci și prin oameni, nu numai prin ziduri și prin proiecte, ci prin fețe de oameni demni și fermi, liniștiți și deschiși către lumină și către bucurie !..."

Nu avea de gînd, într-adevăr, să se lase intimidat sau timorat, se ținea ferm și dîrz pe pozițiile pe care le cucerise atît de greu. Nu căuta înfruntările cu orice preț, dar dacă era pus în fața lor le primea cu pieptul deschis, adoptînd pentru fiecare în parte metodele cele mai potrivite, înflorind lucrurile cu cîte-o glumă, amînîndu-le sau retezîndu-le cu cîte-o replică tăioasă, fiind, într-un cuvînt, așa cum o dorisem eu, demult, cum o dorise și cum vroise el însuși, fiindcă ultimul cuvînt îi aparținea, era numai al lui, așa cum era numai al lui și felul de a fi, atît de opus șablonismului, împrumutului aceluia atît de răspîndit, de haine și de imagini, în urma căruia oamenii se reduc pe ei înșiși, singuri și de bună voie, la același numitor, se autodesființează, transformîndu-se în cifră globală, care are un anumit rol în desfășurarea producției, fără a avea însă nici o legătură cu omul și cu omenia.

El nu era așa, nu fusese niciodată așa, iar acum, de cînd era director, mai dinainte, de fapt, de cînd ieșise inginer, dacă nu chiar mai dinainte, devenise în toate privințele mai altfel, devenise și devenea altfel, mai deschis și mai luminos, mai drept și mai netemător, mai curajos decît toți ceilalți și mai lucid decît mă gîndisem eu că ar putea să fie, — eu sau altcineva. Era și frumos, ca om, ca bărbat, încărunțise ușor, încît părul lui blond părea atins de chiciură acum, platina se prefăcuse în argint subțire și des, adierea aceea de miere densă se dusese și se ducea, iar ochii, ochii lui albaștri și vii, erau oțeloși acum, băteau spre cenușiu de multe ori, dar nu mai erau cruzi niciodată, nici măcar atunci cînd clocotea în el vulcanul mîniilor ; părea mai înalt, nu-mi dau seama de ce, și numai mersul îi dădea în vileag, cîteodată, oboselile pe care le ducea în spate, mersul și o anumită melancolie, o undă grea de tristețe, care îl făcea însă mai interesant, mai ales față de femei, — „sectorul" în care fusese mai slab, o recunoștea singur.

Nu se putea spune despre el că nu era fericit în căsnicie, avea o familie frumoasă, — „numai atîta dacă aș fi întemeiat și tot aș fi făcut ceva pentru vremea asta a noastră, pe care n-aș da-o pentru nimic în lume, în locul alteia, mai călduță, mai bună !...“ — o nemulțumire tot plutea însă pe undeva, o neîmplinire care devenise și mai evidentă, pentru el dar și pentru mine, după aventura aceea neașteptată, cu Georgina Mihalcea, pe care el o iubise și o mai iubea și acum.

„...Ei, ce să-i faci, tovarășu' Jeler, a spus el odată, cînd am adus eu vorba despre lucrurile acestea mai de suflet, mai gingașe și mai altfel, — nu le poți împlini pe toate, într-o singură viață, ar trebui vreo două sau trei, dar uite că alta nu ne mai dă nimeni, nici taica Marx, nici tovarășul Dumnezeu !...“

27

Dacă nu ar fi intervenit un anumit fapt, — „incidentul acela teribil, *explozia* !...“ — Vasile Pozdare ar fi mers nestînjenit mai departe, ar fi epuizat toate posibilitățile orînduirii noastre, — „fiindcă are și ea, orînduirea aceasta a noastră, propriile ei limite și inerții, nu știu dacă ați observat, are propriile ei tare, care se nasc din contradicțiile nerezolvate, sau rezolvate prost, de către cine știe ce cap patrat, care se crede rotund !...“ — ar fi trecut peste multe din ele, a și trecut, de fapt, călcîndu-le în picioare, dovedindu-le altora și convingîndu-se în același timp pe sine însuși, că e posibil și că merită să fii om de omenie, — „merită și trebuie să lucrezi asupra propriei tale ființe, cum lucrează sculptorul asupra marmurei, care n-a fost și nu va fi niciodată atît de frumoasă și de grăitoare, cum e omul, cum este și cum poate fi un anumit om, pe care nu-l cunun cu *funcția*, după cum știți, în steaua căruia am crezut și cred cu o tărie de neîntors, din alcătuirea căreia au dispărut rugina suspiciunii și crisparea fanatismului, dacă îmi îngăduiți să mă laud și eu puțin, locul lor fiind luat de încredere și de înțelegere !...“

Faptul acela straniu, care l-a clătinat și l-a cutremurat, mai profund decît se putea crede, a venit din urmă, a ieșit înaintea lui, — înaintea noastră, a tuturor — ca o răbufnire, ca o surpare de țărmuri, ca o scufundare cuprinzătoare și

teribilă, care m-a făcut să mă gîndesc mereu, nici nu-mi dau seama de ce, la bivolul care răvășise curtea căminului cîndva, la animalul acela frumos dar și fioros, care nu știa unde se afla și cum (și de ce ?) ajunsese el acolo, în preajma munților, lîngă vuietul stăruitor al uzinei ; la animal și la bombardamentul din aprilie 1944, care căzuse tot așa peste noi, ca un trăsnet venit din senin, ca o răbufnire de țărînă și de lavă, de zgură și de scrum, cu deosebirea că bombardamentul acela cumplit se prăvălise peste oraș dintr-un cer primăvăratec și pur, în vreme ce răbufnirea de acum, — „faptul" acela teribil, *explozia* !..." — venea din urmă și din adîncuri, din cele mai sumbre subterane.

Atmosfera în care a avut loc această răbufnire (despre care nu s-a aflat pînă la urmă ce a fost, simplu accident sau sabotaj organizat, menit să lovească în Pozdare, pus la cale de adversari direcți și mărunți, simplă răzbunare sau o operație mai amplă, pusă la cale de adversari mai mari și mai puternici, cu scopul de a lovi în *noi,* în tot ceea ce facem, în izbînzile noastre, pe care le-am plătit atît de scump ! ?) se asemăna, într-un fel, cu atmosfera în care se petrecuse sinistrul bombardament, cu deosebirea că acum era vara, în toi, iar oamenii erau altfel, erau liniștiți și încrezători, uitaseră de război și de încordările de după război. Vremea sabotajelor și a dezorganizărilor fusese depășită, odată și pentru totdeauna, — „pentru că *noi,* astăzi, cum spusese Pozdare de atîtea ori, cum spusesem eu însumi, ne mișcăm și evoluăm pe alte coordonate, activăm și muncim în cadrul unei orînduiri consolidate, țara duce o politică înțeleaptă și justă, care i-a adus și-i aduce noi și noi prieteni !..."

Explozia, incendiul acela teribil, care a prefăcut în scrum bunuri în valoare de cîteva zeci de milioane de lei, ne-a convins că nu era chiar așa, mai ales că în aceeași noapte, — era o noapte superbă, de vară, o noapte de iunie, limpede și învăluitoare— au mai fost distruse, cu ranga, instalațiile electrice și aparatura electronică de la cîteva prese, lucru pe care nu-l putea face cineva decît dinadins, cu un scop foarte exact. Organele de cercetare au încercat la un moment dat să facă o legătură între un *fapt* și celălalt *fapt.* N-au stăruit însă în această direcție, nu mi-am dat seama de ce, nu mi-am dat seama atunci, fiindcă pe urmă am înțeles de ce au luat ele în brațe varianta cealaltă, a vinovăției lui Zamfirache Zamfir, un simplu paznic de noapte.

Zamfirache Zamfir, era, într-adevăr, o figură mai aparte, era un tip ciudat și cam ascuns, neașteptat în reacții, trecînd extrem de repede de la voioșie la tristețe, de la tăcere la volubilitate, avînd perioade întregi, de zile și săptămîni, cînd nu vorbea cu nimeni, pentru ca după aceea să se mărturisească primului întîlnit, fără nici o reținere. Lucrase o vreme în miliție, fusese șef de post într-un sat din Moldova, unde avuseseră loc frămîntări și zbateri mari, în 1956 sau 1957, fapt asupra căruia revenea din cînd în cînd, în stilul său atît de specific, — „a fost prăpăd acolo, la Calalb, a fost răzmeriță, au ieșit niște legionari la iveală, care legionari, bandiți, domnule, tîlhari autentici, s-au unit cu niște șmecheri din sat și-au făcut agitație mare, au pus oamenii pe roate, iar oamenii, cum e țăranii, s-au răsculat, au dat foc și-au răvășitără totul, da, au făcut răscoală, dar eu n-am tras, am fost acolo, dar n-am tras, am fugit printr-o grădină, am început să strig și-am tot fugit, pînă aicea am venit, adică nu chiar pînă aicea, dar am fugit, pe sufletul și pe onoarea mea dacă vă mint eu pre voi !...“

La uzină îl adusese Vasile Pozdare, fiindcă era consătean cu el, ba-l mai ținuse și pe-acasă un timp, — „pînă își face și el un capăt de rost !...“ — și poate că și asta îi determinase pe anchetatori să-l includă pe Zamfirache atît de adînc și puternic în hățișul învinovățirilor. Fapt e că Zamfirache Zamfir avea o anumită legătură cu incendiul acela, nu atît de mare, cum se spunea, cum s-a spus și s-a repetat, din ce în ce mai tare, pe măsură ce trecea *varianta* aceasta din filieră în filieră, — de la directorul-general al Centralei la primul secretar al comitetului orășenesc, de la acesta la primul secretar al județenei, fără a-l ocoli, bineînțeles, pe șeful direcției securității, care era, ce întîmplare stranie, ginerele lui Alfred Grofșoreanu, unul dintre ei.

Zamfirache apăruse la un moment dat în zarea incendiului, strigînd ceva (unii spun că ar fi zis : „...Eu am făcut-o, eu am făcut-o, dar de tras n-am tras în nimeni, am tras în aer și am fugit !...“), după care o luase la fugă către pădure. Prezența lui acolo, la uzină, se explica prin faptul că abia ieșise din schimb, fusese de serviciu, iar strigătele acelea se justificau prin repulsia lui față de orice violență. Zamfirache se purtase la fel în timpul unui accident de mașină, soldat cu un mort și cu doi răniți, cînd începuse să vorbească anapoda, spre surprinderea tuturor celor ce nu-l cunoșteau. Argumentele acestea, însă, și altele, mult mai con-

vingătoare, n-au fost luate în considerare, au fost socotite cam fanteziste, — „dacă nu chiar interesate...“

„...Chiar dacă a făcut-o el, i-am spus eu unui ofiţer de securitate, celui care s-a ocupat de problemă în final, fiindcă la început se ocupase altul, mai suplu şi mai dezgheţat (ăsta era cam scorogit şi cam rigid, zicea că mă ştie, că a lucrat şi el la uzină, dar eu nu-l ştiam şi nici nu vroiam să ajungem la mărturisiri), chiar dacă a provocat Zamfirache incendiul, nu putem şi nu trebuie să facem abstracţie de faptul că în ultima vreme el a stat la vila lui Mihail Şafranovici Cionoff !... Iar Mihail Şafranovici e o figură cam odioasă, eu îl cunosc bine, ştiu ce rol a jucat el în organizarea unor procese, în punerea la cale a unor mari ambuscade sociale, făcute toate cu ură, nu pentru că ar fi fost călăuzit de dreptate !... A şi plecat din ţară într-un timp, revenind deodată şi stabilindu-se aici, într-o vilă pe care a renovat-o într-un timp miraculos de scurt !... Dumneavoastră nu v-aţi întrebat : cum, de unde şi de ce ? !...“

„Ştiu că are aprobări de la nivelul cel mai înalt şi că medicii i-au recomandat această zonă !... Mai mult nici nu mă interesează !... Eu nu mă aflu aici ca să-l verific pe Şafranovici !... E bine să ştiţi, în afară de asta, că ideea sabotajului nu va fi îmbrăţişată de nimeni, în nici una din variantele pe care le-aţi alcătuit dumneavoastră !...“

„Da, dar adevărul ? ! am zis eu, ca într-un suspin mare şi adînc, de care m-am ruşinat pe urmă. Cum rămîne cu el ? !“

„Adevărul e că Zamfirache Zamfir a mărturisit totul, a spus cum a pus focul, a explicat şi motivul care l-a determinat să facă lucrul acesta fioros !...“

„Şi care e motivul, ce spune el despre treaba asta ?“

„Spune, a spus, a recunoscut, a semnat, iar noi am verificat şi ne-am convins de adevărul spuselor lui, că era în conflict, mai demult, cu şeful lui, care îl persecuta mereu, şi că de aceea a pus foc, să se răzbune !... Cam asta ar fi, iar dumneavoastră, dacă mai credeţi în povestea aceea cu sabotajul, care-i simplă fantezie poliţistă, n-aveţi decît să vă prezentaţi în instanţă şi s-o susţineţi, dacă aveţi curajul, dacă vreţi cu orice preţ să-l apăraţi pe prietenul dumneavoastră Pozdare !...“

Aveam curaj, dar n-am spus nimic în instanţă despre *varianta* aceea a mea, care era cam fantezistă, într-adevăr, mie însumi mi s-a părut aşa atunci, dar acum nu mi se mai pare aşa. Am fost la proces, am ascultat cu uimire recunoaş-

terile lui Zamfirache Zamfir, care era calm și liniștit, de un calm ciudat, ce-i drept, care se putea preface oricînd în țăndări.

„...N-a fost nici un alt motiv la mijloc, a spus Zamfirache în finalul recunoașterilor sale, vorbind «ca pe apă» — decît răzbunarea, din cauza asta am săvîrșit eu această faptă, ca să mă răzbun !...“

28

În urma acestor evenimente, care au lăsat în uzină și în oraș o tensiune ciudată, de trăsnet înăbușit, schimbarea lui Vasile Pozdare devenise o simplă formalitate, un fapt aproape împlinit. Învinuiri directe nu i se puteau aduce și nici nu i s-au adus, indirecte însă i s-au adus destule, cu nemiluita. Toate antipatiile, toate nemulțumirile pe care le stîrnise el s-au trezit și s-au coalizat, concretizîndu-se în cele din urmă într-o hotărîre dură și nedreaptă, — „pe cît de dură, pe atît de nedreaptă !...“ — în virtutea căreia Pozdare era destituit din funcția pe care o avea, destituit, pur și simplu, nu mutat în altă parte. Faptul acesta l-a afectat enorm, mai ales că el venea după dezastrul acela cumplit, care de asemenea l-a afectat și l-a ros, — „pînă la măduvă...“

„...Să pățim *noi* una ca asta ! spunea el atunci, în timpul incendiului și după aceea. Să ni se distrugă munca, să ni se submineze eforturile, cum n-am pățit-o decît în perioada cînd ne luptam pentru putere, pentru viață și pentru bucurie, da, chiar așa : pentru viață și pentru bucurie !...“

Iar acum, după ce fusese destituit, nu mai zicea nimic, tăcuse zile în șir, toată vara a dus-o așa, frămîntîndu-se mult de tot, mai mult decît în oricare altă împrejurare, clătinîndu-se de cîteva ori, — „dar ce-și închipuie *vechilii* ăștia, alde Grofșoreanu și alții, că de aceea ne-am zbătut *noi* atîta, ca să triumfe *ei*, acum ! ?...“ — pentru ca după aceea, din toamnă, mai ales după ce s-a întors de la Moldova, liniștit și limpezit, cel puțin pe deasupra, să-și regăsească din nou pasul și gîndul.

„...Am găsit cheia problemei, mi-a spus el după ce s-a întors de la Moldova, m-am hotărît, știu bine de tot ce trebuie să fac mai departe !...“

„Ce ? am întrebat eu. Spune-mi şi mie, să aflu, să mă liniştesc !...“

„Să vă liniştiţi ? !... De ce ?“

„Aşa... Îmi era teamă să nu cazi în balta înăcririi ori să nu intri, definitiv, în smîrcurile scepticismului !...“

„Cine, eu ! ?“

„Da, tu !“

„Niciodată, tovarăşu' Jeler !... Asta va fi cheia, de altfel : o iau de la capăt cu toate !...“

A tăcut şi s-a uitat drept în ochii mei, cu ochii lui cenuşii şi calzi.

„Dar ce credeţi, voi reuşi, din nou, voi cîştiga şi această bătălie, sau o voi pierde ? !“

„Cred că vei reuşi ! am zis eu, deşi nu credeam în lucrul acesta, nu-mi dau seama de ce, dar nu mai credeam. Da, sînt sigur că vei reuşi, din nou ! am stăruit eu, ca să înlătur orice urmă de îndoială, din vorbele mele şi din jurul meu. Da, vei reuşi !...“

PARTEA A DOUA

CRATIȚA ȘI REVOLUȚIA

I

Înainte de a mă duce la Georgina Mihalcea, să-i cer socoteală, ori să mă rog de ea, să mi-l lase pe Vasile, că-i soţul meu, cu care am trăit cum s-a putut, mai bine sau mai rău, cum trăieşte orice femeie cu bărbatul ei — m-am gîndit şi m-am socotit să-i spun cum ne-am cunoscut noi, cum ne-am luat, cît eram noi de săraci şi de necăjiţi... Dumneata nu ştii, domnişoară, ori tovarăşă, vroiam eu să-i spun, nu ştii de loc cum era Vasile atunci... Şi nici de mine nu ştii nimic... Dumneata crezi că toate erau cum sînt acum... Şi că el, Vasile Pozdare, pe care l-ai amăgit dumneata, era politicos şi distins, învăţat şi dezgheţat, de ţi-e mai mare dragul să stai de vorbă cu el — să te plimbi cu el, să-l asculţi şi să te iubeşti cu el, ştiu eu prea bine cum e el acum... Dar atunci nu era aşa, să ştii... Era mai tînăr, e adevărat, era tînăr de tot, era ca un luger uneori... Dar era brutal, era grosolan, era, de multe ori, o brută care umbla în două picioare... Era de nerecunoscut cîteodată... Trecea repede de la o stare la alta, de la bucurie la mînie, starea lui permanentă fiind încordarea, tensiunea, scrîşnetul. Nu apucai să-i spui ceva de rău, ori să-ţi exprimi îndoială în legătură cu *anumite lucruri*, c-odată te lua la explicitări. Te lămurea pînă cînd ţi se ura. Îţi spunea, în amănunt, cum se strecoară printre noi influenţa burgheză şi mic-burgheză, cum lucrează duşmanii socialismului şi cum se ascute lupta de clasă, — „pe măsură ce înaintează şi se consolidează socialismul !...“

„...Şi pînă cînd se tot ascute lupta asta, Vasile, îl întrebam eu cîteodată, nu se înăbuşă în creşteri, nu se rupe vreo coardă pe undeva, dacă se aspresc şi se ascut mereu toate ? !...“

„Nu ! răspundea el cu aceeaşi neînduplecare. Nu se rupe şi nu plesneşte nimic, pe nicăieri !... Iar dumneata, tovărăşico, nu-mi umbla pe-aicea cu vorbe-n doi peri, c-o păţeşti !... Ia uite, domnule, cu cine-mi pierd eu timpul, cu cine stau eu de vorbă !...“

Nu știa de glume pe vremea aceea. Nu era înrăit și nici prost nu era, dar nu admitea gluma, mai ales dacă ea se referea la *anumite lucruri,* — la clasa muncitoare și la partidul ei de avangardă, la Lenin și la Stalin. Pentru Stalin, îndeosebi, era în stare să sară și în foc, era în stare de orice.

„...Tu, i-am zis eu odată, cînd mi-a adus un tablou mare de al lui Stalin și mi l-a pus deasupra patului, în camera în care dormeam și ne iubeam noi (că eram tineri căsătoriți și stăteam într-o singură cameră, acolo le făceam pe toate) — nici nu mă iubești, cum îmi spui cîteodată, tu ești îndrăgostit de Lenin și de Stalin, de Korceaghin și de Fucik, că ești mai rău decît unul care se închină și se roagă, ți-e capul plin de sfinți și de icoane !... Tu nici nu ești om, măi tovarășe, ești o biserică ambulantă, o biserică fără cruce, ești un prăpădit care nu știe ce vrea, avea dreptate mama !..."

Ne-am certat ca țiganii atunci, de era să ne și batem. Era să ne sfîșiem, așa eram de tulburați și de încordați, că nu mai găseam drumul unul spre altul.

„Nu înțeleg ce ai tu cu tovarășul Stalin ? ! a spus el după un timp, după ce s-a tot dus pe afară și a tot venit, făcînd-o pe bărbatul supărat, deși nu-l aranja (nu-l aranja de loc, fiindcă era tînăr și stîngaci, ca și mine, dar era sincer, să știi, era superb în mîniile acelea ale lui, pentru care era în stare să facă moarte de om, era cum nu mai sînteți voi acum, voi ăștia care știți mai multă carte și vă vedeți mai liniștiți de lucru, atît de liniștiți de parcă nici suflet n-ați avea în voi !), — nu înțeleg și nu pricep ce ai tu cu *dînsul*, de ce îl dușmănești și îl disprețuiești ? !..."

„Nu-l dușmănesc, Vasile, și nici nu-l disprețuiesc, dar tu nu înțelegi că îl văd totdeauna în față, cînd mă trezesc, cînd deschid ochii ! ?... Și cînd stau cu tine, te rog să mă scuzi că ți-o spun, îl văd pe *dînsul*, cum îi zici tu !..."

„Bine, s-a înduplecat el, schimbăm patul, punem perinile în partea cealaltă și-atunci nu-l mai vezi mereu înaintea ochilor !..."

Dar nici așa nu mi-a plăcut. Tabloul, mare și puternic înrămat, cu un Stalin care își aprindea pipa, sta aplecat peste pat ca un țărmure negru, încît aveam mereu impresia că se prăvălește peste mine. De data asta însă nu i-am mai spus nimic. Am scos tabloul pe coridor, fără nici o vorbă. Am profitat de faptul că el era plecat (lucra la țară pe-atunci, era activist, pleca luni dimineața și venea sîmbătă seara, dacă venea), am zugrăvit camera, cum ziceam sau cum am

vrut să zic, și-am pus tabloul lui Iosif Vissarionovici pe coridor.

Stăteam la comun atunci, pe strada Toamnei. Aveam o cameră de douăzeci de metri pătrați, la capătul unui coridor. În camera aceea era grămădită toată averea noastră : un pat bătrînesc, cu tăbliile mari și înalte ; un șifonier vechi, impunător însă, mare, în care se ascundeau copiii pe urmă, cînd se jucau ; o masă și patru scaune (la început nu aveam nici scaune, după ce ne-am căsătorit, dar parcă dumneata poți să știi ce înseamnă asta, să n-ai un lucru, nu știi, dumneata habar n-ai de lume, ai avut de toate, de la început, ești frumoasă dar ești și norocoasă !) ; un aragaz, cuptor și butelie, un reșou, de fapt, nu un cuptor ; un bufet în care țineam cele patru farfurii și jumătate, cîte aveam.

Pe coridor, în rînd cu noi, stătea gazda, fiindcă imobilul nu era naționalizat, gazda noastră fiind văduva unui muncitor de la uzinele de avioane, care trăia cu un fost ofițer de aviație („să nu se depărteze de domeniu", cum zicea Vasile) ; după aceea, la apartamentul Nr. 5 (așa scria deasupra fiecărei uși : „apartament Nr...") stătea o familie ciudată, niște foști negustori, care erau vînzători în propria lor prăvălie, averea lor principală fiind copiii, cinci sau șase la număr, roșcați și cam apropiați unul de altul, ca vîrstă ; după ei, la apartamentul Nr. 6, stătea un avocat, un ins singur, necăsătorit, care avea mereu musafiri, bărbați dar și femei, care ținea baia ocupată cel mai mult (fiindcă baia era comună și era necaz dacă te apucau nevoile cînd era careva acolo, avocatul sau copiii negustorului).

„...Lasă, am zis eu atunci, cînd am pus tabloul lui Stalin pe coridor, nu strică să mai ia și ei aminte la niște lucruri, să știe și ei cine i-a eliberat de sub fascism, cine îi apără acum de imperialism !... Prea sînt ei neînvățați și needucați !... Sînt niște mici-burghezi nenorociți, mai are dreptate și Vasile ăsta al meu !... Habar n-au ce-i cu lupta de clasă, cum crește ea, ceas de ceas și în proporție de masă !... Ia să mai țină și ei seama de ceas !..."

Locatarii însă („tovarășii locatari", cum le zicea Vasile), au fost de altă părere : avocatul a mîrîit cînd a văzut tabloul ; copiii negustorilor au început să facă tumbe prin fața lui Stalin, dîndu-se, pur și simplu, peste cap, ori scălămbăindu-se la el ; iar comandorul, proprietarul prin alianță al întregii case, a protestat de-a dreptul față de „această sfidare a normelor de conviețuire civilizată și urbană..."

„...Trebuia, doamna Pozdare, să-mi cereți consimțămîntul înainte de a face acest lucru, întrucît o locuință particulară nu este tot una cu o instituție de stat, în care e normal, nu-i așa, să fie puse tablourile marilor comandanți !... Dar aici, acasă, pe coridorul care duce la baie ? !.... Nu se face, doamna Pozdare !... Și eu unul nu admit, dacă chiar vreți să știți !... Nu admit și nu permit !..."

„Nu știu, i-am răspuns, vorbiți cu bărbatu-meu, deoarece el mi-a spus să pun tabloul pe coridor !... Și cu el, după cum știți, nu e de glumit în probleme de acest fel !..."

„Da, știu, dar eu unul... Nu admit și nu permit !..."

Vasile, pe de altă parte, a cam strîmbat din nas, cînd a văzut tabloul pe coridor. A trecut însă peste supărarea asta de o clipă, după ce i-am povestit cum au reacționat „tovarășii locatari" față de tablou.

„...Ți-am spus eu, vezi, a zis el imediat, mîniindu-se și împurpurîndu-se, cum făcea pe vremea aceea — ți-am atras mereu atenția, ce-i cu tovarășii locatari, cît sînt ei de retrograzi și de reacționari !... Dar tu, nu și nu, că eu exagerez și că bag toată lumea în același sac !... Poftim lume, poftim sac !..."

Am scăpat astfel de ceartă, pentru că el s-a concentrat asupra vecinilor (era așa de încrezător în toate pe atunci, încît nu trebuia să faci cine știe ce efort, ca să-l amăgești, să-i deviezi atenția spre altceva, cum nu mai e în prezent, acum e mai suspicios față de anumite lucruri, după ce a îndurat tot ce a îndurat, fiindcă a îndurat multe, enorm de multe, dumneata nici nu poți să-ți închipui prin ce pustiuri și prin ce *purgatorii* a trecut el, nici n-ai crede, dacă ți s-ar spune, nu mă crezi de loc !...), — s-a certat mai întîi cu amantul gazdei, cu domnul Jean. După aceea s-a luat la harță și cu ceilalți, din cauza tabloului, firește. Pentru că ăștia, domnul Jean, doamna Ortansa, dar și ceilalți, au început să se ocupe de tablou, mai ales după ce au văzut că Vasile era afectat de purtarea lor. I-au făcut mustăți duble lui Iosif Vissarionovici, i-au pus barbă, din creion și din cărbune. Noroc că tabloul avea geam de sticlă și că putea fi șters, putea fi curățat.

„...Dă-mi o cîrpă, Nuță dragă, zicea Vasile fierbînd de mînie, dă-mi ceva să șterg porcăriile făcute de nenorociții ăștia, cu care sîntem noi nevoiți să stăm sub același acoperiș !... Deoarece ăștia, colocatarii ăștia ai noștri, nu sînt mici-burghezi, cum am zis eu, sînt mari reacționari, sînt, pur și

simplu, niște contrarevoluționari !... Și-ar trebui puși la zid, ar trebui lichidați fără nici o șovăire, toți !..."

Vecinii chicoteau pe după paravane, așteptînd alt prilej, să repete poznele acelea ale lor. Iar el fierbea și clocotea. Stătea la pîndă, nu reușea însă să-i prindă. Fapt care îl mînia și mai tare. Un concediu întreg și l-a mîncat cu povestea asta, cu „epopeea aceea sucită și tristă", cum avea să o caracterizeze chiar el, mai tîrziu însă, după ce s-a scuturat de țepii tuturor asperităților, după ce a admis, cu oarecare durere, că „lupta de clasă nu se ascute mereu, nu se poate așa ceva, să se ascută mereu, e o nepotrivire aicea, e un interes la mijloc, al celor care au nevoie de ascuțiri, ca să-și poată ei face interesele în spatele acestui paravan." Dar asta a fost mai tîrziu, cum ziceam, fiindcă atunci, cînd cu tabloul lui Vissarionovici, n-ar fi vorbit așa despre istoria aceea, nici de frică. Atunci vorbea altfel și-i amenința pe cei care își băteau joc de el și de Papașa (Papașa era Stalin), le spunea că îi va da pe mîna „organelor de stat".

„...Vă-nvăț eu minte ! zicea el. Vă bag pe toți la gherlă, fire-ați voi ai dracului să fiți, de contrarevoluționari și de bandiți, vă lecuiesc eu, lasă !..."

Nu-i lecuia, nu se ducea nicăieri să-i pîrască. Niciodată n-a umblat cu lucruri de felul acesta, ce-i drept. El îi spunea omului în față ceea ce avea de spus și poate că de aceea i-a mers vestea că e om rău, că e dur, e al dracului și mai știu eu cum. Dur era, dar rău și meschin n-a fost niciodată (uite că îl apăr, deși n-ar trebui, nu-i vrednic să fie apărat !). N-a umblat cu mîrșăvii și cu turnătorii. Și-atunci tot așa a făcut, s-a certat cît s-a certat cu vecinii, pe urmă a luat tabloul și l-a dus undeva. L-a dăruit unei gospodării colective proaspăt înființată (înființată chiar de către el).

„...Lasă, lasă, tovarășa Berbencea, mi-a spus el, cînd l-am întrebat de tablou, lasă, că și matale ai cam scăldat-o atunci !... Vom vedea, dacă vom cerceta problema mai bine, că matale ai declanșat toată frămîntarea, matale ai scos tabloul din cameră, dîndu-l astfel pe mîna unor nenorociți !..."

N-am scos o vorbă. Știam, începusem să cam știu, că nu era de bine, dacă mi se adresa cu numele meu de familie, față de care avea o aversiune adîncă (adîncă și întemeiată). Eram obișnuită, începusem adică să mă obișnuiesc cu izbucnirile astea ale lui, pe cît de neașteptate, pe atît de tumultuoase. Mă pregăteam, cum se zice, să urc propriul meu calvar, de soție, de nevastă, pe care dumneata n-ai cum să-l

înțelegi (ești prea tînără și îți închipui, pesemne, că într-o căsnicie se petrec toate între flori și zîmbete, în lumină și în bucurie), dumneata crezi că tot ce zboară se mănîncă (sau poate că te prefaci, eu știu ! ?). În orice caz, într-o viață de om, într-o jumătate de viață, de fapt, se pot întîmpla multe. Între noi doi, de pildă, a fost și bucurie, e adevărat, o bucurie aspră, care nu putea fi desfăcută de vremea prin care treceam noi (fiindcă vremea era atunci mai necruțătoare, dacă nu chiar cumplită !), dar au fost și măcinări destule.

Într-un timp, de exemplu, după ce a fost el exclus și dat afară de peste tot, am trecut amîndoi printr-o perioadă crîncenă, nu grea, crîncenă, de credeam că nu se mai isprăvește. El decăzuse mult atunci, decădea văzînd cu ochii. Pierduse busola, o recunoștea singur în cîte-un moment de luciditate. Se ținea de beții, umbla prin cîrciumi cu unchiul acela al dumitale, cu Viorel Mihalcea (că și ăsta a fost și este o figură, dacă a ajuns el să bea împreună cu cel ce era să-l trimită pe lumea cealaltă, cu Vasile ! ?). Dar nu din cauza lui Mihalcea ne-am înstrăinat noi. Și nici din cauza beților, cauza fiind, totuși, o anumită beție. Fiindcă într-o seară m-am pomenit cu el în ușă, clătinîndu-se ca un cosmonaut (ne mutasem, stăteam în altă locuință, aveam două camere mari, la un demisol).

„...Ce-i cu tine, frate Pozdare ? l-am întrebat eu. Pe unde mi-ai umblat ?!... Și cu cine dracu mi te-ai betivănit din nou !?..."

„Eu, Nuță dragă, a zis el, eu, să știi de la mine..."

Altceva n-a izbutit să mai îndruge. S-a înăbușit. Și s-a grăbit, nu știu cum, oprindu-se în mijlocul odăii. Unde s-a răscrăcărat ușor, să nu cadă. După care și-a dat drumul, n-a putut merge mai departe. A vărsat acolo, mult și îndelung, formînd pe dușumeaua pe care abia o spălasem, abia o frecasem, o baltă mare, o balegă ciudată, care creștea mereu, pe măsură ce slobozea el cîte-o șarjă de borhoturi. Creștea și împuțea totul, răspîndea în jur o duhoare grea, de țuică proastă, de castraveți murați și de vin stătut, de usturoi putred. Am curățat totul, după ce l-am culcat, am tras încă odată în piept toate duhorile acelea. Am șters dușumeaua, înjurînd și plîngînd. Am curățat așa de bine totul, încît a doua zi, dimineața, nu se mai cunoștea nimic, pe podea nu mai era nici o pată.

„...Ar trebui, a zis el în dimineața aceea, cam spășit, cam rușinat, să fie o pată mare pe aici pe undeva !?"

„Ar trebui, dar uite că nu-i ! am spus eu. Du-te, să nu întîrzii la fabrică !...“

Nu era nici o pată pe podea, e adevărat. Dar pata cealaltă, care mi se întipărise mie în minte, era mai puternică decît cea care fusese ştearsă cu mătura şi cu cîrpele acelea ale mele, în zoaiele cărora mi-am ros mîinile de atîtea ori. Pata şi balega aceea de borhoturi, care creştea şi forfotea în mine, ori de cîte ori îl simţeam pe Vasile alături. Un an şi mai bine m-am chinuit în felul acesta. M-am lăsat de vreo cîteva ori în voia dorinţelor cu care venea el spre mine, înfiorîndu-mă de fiecare dată. Într-un rînd, mi s-a părut deodată că el însuşi e o balegă forfotitoare, de borhoturi. Şi că miroase cumplit, pute a ţuică şi a castraveţi acri, a crîşmă şi a hazna. Am şi fugit, l-am împins cînd nu s-ar fi cuvenit şi-am fugit la baie. A venit după mine, dar nu imediat. M-a întrebat ceva, dacă sînt bolnavă.

„...Sau poate că ţi-ai găsit altul !?“ a zis el, după ce ne-am culcat din nou, lăsînd loc gol între noi, pentru încă unul.

„Nu... Nu mi-am găsit nimic !“ am răspuns eu cam repede.

Nu-l minţeam, nu l-am mînţit. Nu era nimic altceva la mijloc, în afară de rostogolul acela de borhoturi, care se interpusese între mine şi el.

Mai trăisem odată sentimentul acesta, într-o formă şi mai acută. Asta s-a întîmplat după ce l-a maltratat el pe Viorel Mihalcea, după ce l-a purtat prin toată fabrica, să-l demaşte „faţă de clasa muncitoare...“ Eu lucram atunci la atelierul de bobinaj al uzinei. Bobinam şi rebobinam motoare electrice, de toate mărimile, din toată uzina. Învăţam, de fapt, să fac lucrul acesta. Mă dusesem acolo la îndemnul lui, pentru că ai mei, părinţii şi fraţii (Costel, mai ales), ar fi vrut să mă duc la o şcoală de activişti sindicali, să devin „cadru politic“, să fiu în rînd cu familia mea, care se desfăşurase încă de atunci „pe toate coordonatele...“ Dar Vasile, cînd l-am întrebat ce să fac, mi-a spus că ar fi mai bine să învăţ întîi o meserie şi-abia după aceea să mă ocup şi de alte lucruri.

„Şi nea Iuliu Jeler, a adăugat el, zice că e cel mai bine şi mai sănătos să înveţi întîi o meserie, să ştii să faci ceva cu mîinile tale, deoarece cu gura ştiu toţi să lucreze !...“

Încă nu eram căsătoriţi, dar ne ştiam bine. Ne iubeam şi ne căutam mereu, cu înfrigurare (cu o înfrigurare şi cu un dor pe care nu le poţi cunoaşte dumneata, dumneata care eşti fată de popă, vii din mica-burghezie, cum ar zice el, cum ar

fi zis, fiindcă acum văd că şi-a pierdut *spiritul de clasă*, s-a boierit, se boiereşte, se intelectualizează şi dumnealui, trogloditul şi înfometatul, că ăsta nu-i *fiul secetei*, cum se pretinde, e însăşi *seceta !)*. În ziua aceea însă, cînd l-a bătut el pe Viorel Mihalcea, nu ne-am căutat, n-am mai apucat s-o facem. Ziua a fost proastă, de la început, a căzut de-a curmezişul celorlalte. La noi în atelier era o atmosferă grea, din cauza unei fete care intrase odată cu mine acolo, la calificare. Din cauza Tiţei, care fusese „femeie de stradă" înainte de a veni la uzină („înainte de a se face naţionalizarea curvelor", cum spunea chiar ea, fără nici o sfială). Tiţa asta nu se ţinea de lucru, umbla şi acum după clienţi, chiar şi ziua, nu numai noaptea. Lua cîte-un băiat de la noi din atelier, sau din hala de jos (atelierul de bobinaj se afla lîngă vechiul turn de apă al uzinei, la etaj), şi-l ducea pe scările turnului, unde nu-i vedea nimeni. Atunci, în ziua aceea proastă şi rea, fusese surprinsă cu unul, fuseseră surprinşi amîndoi, şi rămăseseră „încîrligaţi", cum se zice, cum chiar ziceau unii. Venise careva peste ei, fără voie sau dinadins, şi-i speriase, îi încremenise acolo, spre surprinderea tuturor. S-a stîrnit vîlvă mare, au început să vină unii şi alţii, să-i vadă. Scările turnului se umpluseră de lume, de sus pînă jos, de nu se mai putea trece. Noroc cu meşterul Brunno, şeful atelierului nostru, care era un beţivan fără pereche, dar era şi meseriaş bun, era extraordinar (de aceea nu-l duseseră în Rusia, la muncă, cu toate că era neamţ, din cauza asta i se îngăduia orice !). Nu se aştepta nimeni, ce-i drept, să intervină el atunci, fiindcă nu le simpatiza de loc pe „bietele fete" („pe curvele cu care mi-a împodobit sindicatul bunătate de atelier !...").

„Ce-i cu porcăria aceasta ? a strigat Brunno din uşa atelierului, îngălbenindu-se şi înverzindu-se, cum nu făcea decît atunci cînd era beat tare, fiindcă se îmbăta crunt, nu zicea nimic însă, cînd se îmbăta, tăcea şi se îngălbenea, pe măsură ce mai trăgea cîte-un gît de vinars, direct din sticla pe care o ţinea în dulapul cu scule, alături de ampermetre şi de tensiometre. — Ce-i cu circusul acesta !?..."

N-a mai lăsat pe nimeni să urce pe scări.

„Ajunge ! a zis el. Aţi rîs destul, ca proştii !..."

I-a poruncit pe urmă unui băiat de la noi din atelier, lui Avram, să se ducă după salvare. A stat acolo după aceea, pînă cînd au fost căraţi cei doi, cu o targă, de-ţi era mai mare mila. Pe urmă însă, cînd a venit fata la atelier (ea s-a întors, nu s-a sfiit, dar băiatul n-a mai călcat niciodată prin

uzină și nici prin oraș nu l-a mai văzut nimeni), a dat-o afară imediat, fără să clipească, parcă n-ar fi ajutat-o mai înainte.

„...Dumneata, a spus Brunno, îngălbenindu-se și înverzindu-se din nou, nu mai ai ce căuta aici !... Să te duci la sindicat și la partidul care te-a îndrumat să înveți o meserie !...“

„Tovarășe Brunno !“, a dat să zică fata.

„Eu nu sînt tovarăș cu o curvă oarecare !... Afară !...“

Fata s-a întunat și a plecat plîngînd. A vrut careva să se ducă după ea, un alt băiat, Aron (pentru care lucram eu atunci, îi făceam bobine și-i dădeam izolație la îndemînă), dar Brunno nu l-a lăsat.

„...Înapoi ! a zis el, tot așa, tare de tot, cum nu-l auzise nimeni strigînd, pentru că Brunno era domol și tăcut din fire, era cenușiu și șters la înfățișare. Ești în program și nu ai voie să părăsești atelierul !... Înapoi !...“

Aron s-a întors la bancul la care lucra. Ceilalți, de asemenea, s-au întors la locul lor de lucru. Atelierul a fost năpădit deodată de liniște. Nimeni nu mai zicea nimic. Nimeni nu mai cerea nimic. Toți stăteau ca într-o apă, ca într-o baltă. Și era de mirare că macaralele, care treceau huruind pe lîngă peretele de carton care despărțea atelierul de hala cea mare, nu se opriseră și ele în loc.

„...Așa o să ajungi și tu, Ancuță, ziceam și mă gîndeam eu, ascultîndu-l pe Aron, cum îl lăuda pe meșterul Brunno („care ar fi un om extraordinar, dacă n-ar avea slăbiciunea băutului, dar chiar și așa e bun și extraordinar...“), așa o să fii și tu cărată cu salvarea !... Și după aceea n-o să mai fi primită la lucru !... Și-o să bați străzile, ca o fleandură !... Mai bine te duceai la școala aceea de activiști... Mai bine plecai cu Rolf în Rusia...“

Toată ziua a fost așa, îmbîcsită de neliniști și de triste nelămurite. S-a întîmplat altă năzbîtie pe urmă, cînd s-au risipit îmbîcselile astea. Atelierul s-a umplut deodată de fum și de șerlac ars. Luase foc, răbufnind, un motor electric care fusese pus la probă. Greșise cu ceva cel care îl executase. Faptul acesta l-a pus din nou în picioare pe meșterul Brunno, care devenea și mai neîndurător în asemenea împrejurări, cînd greșea careva, cînd nu știa meserie, cînd era prost sau chiulangiu. Păcatele astea două fiind, după el, cele mai grave, de neiertat.

„...Ce-ai făcut, prostule ? i-a spus el celui care greșise (un băiat timid, din anul trei, de la școala de pe lîngă uzină, că-

ruia i se spunea *amuțeanul,* fiindcă era ardelean și vorbea și acum cu *amu).* Și ce ai tu de gînd să faci ?!... Te apuci să înveți meserie, ori vrei să ne dai foc !?... C-ai mai făcut odată isprava asta, nenorocitule !... De ce n-ai stat acasă, la oi și la vite, sau la porci, că vitele-s deștepte !?..."

Iar mai apoi, cînd s-a potolit și zarva asta, s-a stîrnit alta, jos, în hala cea mare. Se auzeau strigăte și chiote. Îndemnuri și chemări („Haideți, mă, lăsați lucrul, haideți !..."), din ce în ce mai multe, din ce în ce mai tari.

„...Iar fac *ăștia* vreo manifestație ! a spus meșterul Brunno. Ia vezi, mă, i-a poruncit el lui Aron, ce-i pe-acolo !... Dacă-i manifestație, nu pleacă nimeni, să fie clar..."

Aron s-a dus și s-a întors numaidecît.

„...Nu-i manifestație, meștere, i-a spus el lui Brunno, îl duc pe unul... Pe Mihalcea, de la cantină !..."

„Cine-l duce, mă ?!... Și de ce !?..."

„Nu se știe !... Tonul îl dă unul pe care îl cheamă Pozdare, un *înfometat,* un nebun venit de la Moldova !... Îl duc să-l omoare !..."

N-am mai ascultat, n-am mai așteptat, cînd am auzit de Vasile. M-am strecurat pe lîngă meșter și pe lîngă Aron și am fugit pe scări la vale, parcă nici n-aș fi avut picioare, parcă aș fi fost un rostogol de apă. „...Îl duc să-l omoare !? ziceam eu. Dar de ce !?... Și Vasile... Ce caută el în fierberea asta ?... De ce nu mă întreabă el pe mine ?... Vasile..."

Jos, lîngă ușa liftului (da, era un lift acolo, care nu funcționa niciodată), m-am oprit și am așteptat, încremenită.

Convoiul acela, ori coloană, ce era, venea, se apropia. Și-n fruntea lui se afla, într-adevăr, Vasile Pozdare. El dădea comanda. El striga cel mai tare. El îl lovea din cînd în cînd pe nenorocitul acela de Mihalcea. Care era așa de plin de sînge, încît abia se mai înțelegea ceva din el. Din obrazul lui, din capul lui și din părul lui. Din hainele lui și din umbletul lui. Forfotea, cînd da să vorbească. Bolborosea ceva nedeslușit. Iar Vasile... Vasile era încrîncenat, cum nu-l văzusem niciodată (cum aveam să-l văd de nenumărate ori după aceea, la niște manifestații mari sau chiar acasă, ori de cîte ori se împleteau și se încurcau în el fulgerele *devotamentelor,* pentru că el n-a ținut cu adevărat decît la *devotamente,* n-a iubit pe nimeni cu adevărat, s-a iubit pe sine, spunînd că iubește *revoluția,* nici pe mine nu m-a iubit și nici pe dumneata, Georgina Mihalcea, pe nimeni n-a iubit, ăsta n-a fost

om, a fost fiară şi e de mirare că l-am îngăduit atîta timp lîngă mine şi că eu am stat lîngă el !?). Vasile era atunci în elementul său, pîlpîia şi ardea. Avea ochii aprinşi, mîinile îi erau ţepene, parcă ar fi fost de lemn. Iar părul, părul lui bălai şi moale, era zbîrlit şi răvăşit. Îi cădea mereu pe frunte, ori de cîte ori striga la Mihalcea, ori de cîte ori îl îmbrîncea şi-l lovea pe „speculant" (pe speculantul acela nenorocit, cu care a devenit prieten, împreună cu care a bătut crîşmele într-o vreme, că dacă n-aş fi fost eu, să-l adun de pe drumuri, dracu l-ar fi luat !). Fiindcă îl lovea mereu pe Mihalcea. Dădea în el ca în fasole. Şi-i îndemna şi pe alţii. Să dea şi să-l lovească.

„...Daţi în el, să-l isprăvim ! zicea Vasile. Deoarece el ne-a luat uleiul !... Şi carnea !... Şi zahărul !... Daţi !..."

„Vasile ! am strigat eu. Vasile, n-auzi ?!"

Nu mi-a răspuns. N-a auzit sau n-a vrut (mai tîrziu avea să-mi spună că m-a văzut şi m-a auzit, dar n-a vrut să-mi răspundă — „n-am vrut şi n-am putut, deoarece eu nu mai eram eu însumi atunci, făceam parte dintr-o mare văpaie, dintr-o bucată de plasmă fierbinte şi pîlpîindă !...") Iar eu, ce era să fac, m-am ţinut după convoiul acela ciudat. Gîndindu-mă pentru prima dată la vorbele pe care mi le tot spunea mama. Cum că el, Vasile Pozdare, ar fi nebun. („...A bolunzit din pricina secetei !... S-a hîit pe viaţă !... Tu nu vezi cum îi stau ochii în cap şi cum i se sfarmă vorbele în gură !?... Cine ştie din ce văgăună a ieşit şi ăsta, că Moldova aceea-i săracă şi-i prăpădită !?...").

M-am înturnat din drum, înainte de a ieşi convoiul din hală. Am vrut să mă duc la atelier. Pe urmă tot eu m-am răzgîndit şi am ieşit deodată înaintea convoiului. M-am strecurat ca o zvîrlugă printre cei care îi ţineau isonul lui Vasile şi m-am proţăpit în faţa lui. Am dat să-l opresc. I-am spus ceva. Nici eu nu mai ştiu ce i-am spus. Puţine vorbe, în orice caz. Pentru că el (Vasile Pozdare, pe care l-am iubit eu aşa de mult, pe care îl iubesc şi acum, în felul meu, e adevărat, dar iubirile nu sînt oare tot atît de deosebite, pe cum sînt oamenii, fetele şi femeile, mai ales !?), m-a dat ca pe un nimica la o parte. M-a împins cît colo, poruncindu-mi să nu mă amestec în treburi care nu sînt de nasul meu. M-a bruscat, dar eu nu i-am mai spus nimic, mai ales că el mă stropise cu sînge pe bluză. M-am dat la o parte, ţinîndu-mă totuşi după convoi. Am tresărit şi m-am înfiorat şi mai tare pe urmă, cînd l-a lovit Vasile pe Mihalcea, cu ranga, la poarta Nr. 3, de era să-l

omoare. Am şi crezut asta, că l-a omorît, l-a nimicit. Şi el a crezut tot aşa. L-a suit pe nenorocitul acela într-o salvare, pe urmă s-a dus la cantina uzinei, de acolo s-a dus către poiană. După aceea a intrat din nou în uzină, umblînd în acelaşi fel, grăbit şi repezit, parcă s-ar fi luat cineva după el, parcă ar fi fost un ciine sălbăticit, sau chiar o sălbăticiune care nu-şi mai găsea locul pe nicăieri. C-aşa umbla el, de parcă ar fi căutat ceva, cine ştie ce. Parcă s-ar fi căutat pe sine. Simţea, pesemne, că era singur şi că săvîrşise o ispravă care nu-l putea mulţumi, pe el, al cărui suflet era atît de învolburat. Şi-atît de pur, atît de curat (pentru că el, într-adevăr, a fost cinstit în tot ce a făcut, nu s-a gîndit la bani, nu s-a gîndit la altfel de satisfacţii, nu s-a călăuzit niciodată după interesele lui personale şi poate că numai orgoliul l-a înnămolit de vreo cîteva ori, de era să se aleagă praful şi pulberea din toate, din el dar şi din mine, fiindcă eu, fără el, n-aş fi fost nimica, aş fi devenit, cu adevărat, o ţaţă oarecare şi nici măcar *casnică* n-aş fi fost !?...)

„...Ce mă fac cu băiatul ăsta ? l-am întrebat eu pe Jeler, atunci, după bătaie, a doua sau a treia zi. Cum mă descurc eu cu el ?!..."

„Dar ce-a mai făcut"? a întrebat Jeler, privindu-mă în acelaşi fel, cald şi învăluitor.

„Păi cum, dumneavoastră nu ştiţi ?!... L-a omorît sau era să-l omoare pe Mihalcea !..."

„Nu l-a omorît, n-ai grijă, ăla nu moare cu una cu două... N-ar fi trebuit să-l ciomăgească aşa de tare, e drept, dar aşa-i Vasile, n-ai ce-i face, e pătimaş, e încrîncenat şi cam sare peste cal cîteodată !..."

„Şi-atunci, dacă-i aşa, ce mă fac eu cu el ?!"

„Nimica, îl laşi şi-ţi cauţi alt băiat !..."

„Mulţumesc pentru sfat !" am zis eu, plecînd.

Mă miram că nu plîngeam, aşa eram de necăjită. Atît îmi era de nu ştiu cum. Un timp, mai bine de o săptămînă, aşa am umblat, aşa am lucrat, aşa am dormit, ca într-o dublă şi de neocolit amorţire. Pe urmă, într-o dimineaţă, m-am hotărît să-l las dracului pe Vasile Pozdare („cu înfometările lui cu tot, că ăsta-i un apucat fără pereche şi fără leac !..."). După aceea, tot eu m-am răsucit şi m-am răzgîndit, luminîndu-mă la faţă, în aceeaşi zi, îndată ce l-am văzut venind către mine, înalt şi suplu, cu faţa limpezită de un zîmbet bun, cu privirea aprinsă de dor şi de iubire, îmblînzită, cuprinzătoare şi lină.

„...Te-am căutat peste tot ! mi-a spus el, luîndu-mă de mînă, cum făcea ori de cîte ori mă dorea (cum avea să facă și după aceea, de nenumărate ori, pe tăcutele cel mai adesea, de parcă mîna mea l-ar fi ogoit, l-ar fi ferit de cine știe ce primejdii). Am fost și la uzina electrică, peste tot am fost !...“

„Dar de ce, Vasile ? am întrebat eu topită, topindu-mă chiar atunci. Ce s-a întîmplat ?!“

„Nimica !... Am vrut, pur și simplu, să te văd !...“

„Pur și simplu !?... Îi bine atunci, dacă-i pur și simplu !...“

Ne-am plimbat puțin pe alee. Seara, ne-am dus la un film. După aceea ne-am plimbat din nou, oprindu-ne pe lîngă toți castanii de pe strada noastră (de pe strada pe care stăteam noi atunci). El era ca întotdeauna, aproape așa, adică, era voios și vorbăreț, era schimbat și înnobilat de iubire. Mie, însă, mi se părea, mai ales cînd mă îmbrățișa, că-i plin tot de sînge. Vedeam întîi pata de pe bluza mea. Pe urmă vedeam sîngele de pe cămașa lui. Și de pe ranga cu care îl lovise el pe Mihalcea. Pe urmă îl vedeam pe Mihalcea, care semăna cu o momîie însîngerată, care ieșea chiar atunci dintr-o baltă mare, de sînge. Ieșea și venea clătinîndu-se către noi. Mai mult către mine. Pentru că numai eu îl vedeam, numai eu îi simțeam prezența. Și nu atît prezența lui, cît a mantiei aceleia de sînge, care se așternea înaintea mea ca un covor ciudat, prefăcîndu-se apoi într-un voal rece și cleios, cînd eram aproape de tot de Vasile, înfiorîndu-mă de moarte.

„...Ce-i cu tine ? mă întreba el (m-a întrebat atunci, m-a întrebat și după aceea, pentru că înfiorările acestea ale mele s-au lungit și s-au prelungit, peste voia mea !). De ce tresari de multe ori !?... Și de ce ești așa de rece alteori ?!...“

Răspundeam ce se nimerea. Și încercam să scap de nălucirile acelea, fără a izbuti, parcă n-aș mai fi fost stăpînă pe mine însămi. Mereu mi se părea, cînd ne întîlneam, cînd îl vedeam venind către mine, sau cînd mă gîndeam la el, că flutură și îmi aruncă în creștet o mantie roșie și fierbinte, o pelerină uriașă, care pîrjolea pe urmă totul în jur. Chiar și el, Vasile, părea despuiat de toate în cîte-o clipă. Nu mai avea zîmbet, nu mai avea lumină în ochi și în obraji. Nu mai avea haine pe el și nici măcar piele nu mai avea. Era ca un schelet, era ca o hîrcă. Și numai glasul i se auzea, cum clămpănea și cum se ridica peste uzină și peste oraș, dimpreună cu lințoliul acela roșu și fierbinte, al secetei care îl adusese pe el în orașul nostru, ca pe o sămînță ciudată.

II

Așa era Vasile Pozdare atunci, nu era cum e acum, cum îl știi dumneata, cum îl vrei dumneata, numai și numai pentru dumneata. E adevărat că nici eu nu eram mai brează pe vremea aceea. Eram o copilă cînd m-am căsătorit cu el (aveam optsprezece ani). Eram un țîșt-bîșt, cum îmi zicea tata, o vrabie căzută din cuib, cum zicea mama. Pentru copiii din cartier eram Nuța și Uța, iar pentru băieți, pentru cavalerii de ghindă de pe strada noastră (locuiam pe strada Traian atunci) eram Puștoaica lui Barbencea, sau simplu de tot : Puștoaica. Eram băiețoasă altfel și nu-mi era teamă de nimeni. Nici de Vasile nu mi-a fost teamă. De el cred că mi-a fost milă, la început. Era singuratic și crispat, avea ceva deznădăjduit și nelimpezit în felul lui de a fi, o stîngăcie dincolo de care stătea sinceritatea, o sinceritate dezarmantă dar și atrăgătoare. Știam despre el că e unul din băieții pe care îi adusese *seceta* la noi în oraș. Îl văzusem de mai multe ori stînd de vorbă cu nea Ovidiu Rîșnoveanu (cu *Rîșnoavă,* cum îi zicea tata lui nea Ovidiu, tata, fiind cam hîtru din fire, și cam nepăsător, le lua pe toate în răspăr), văzusem și auzisem de vreo cîteva ori cum îl certa nea Ovidiu, să-l bage în pămînt și mai multe nu. Cauza : îi stricase o piesă, greșise toleranța, care era sfîntă pentru nea Ovidiu („...Toleranța nu-i o limită, mă, zicea el, e granița dintre prostie și pricepere !... Cine o trece, se scufundă pentru totdeauna în hăul prostiei !... E clar, e limpede !?...“). Odată izbucnisem în rîs, auzindu-l pe nea Ovidiu cum îl mustruluia pe bietul băiat, am rîs așa de tare și așa de nu știu cum, încît bătrînul (nea Ovidiu nu era bătrîn atunci, avea vîrsta pe care o are Vasile acum, dar iată că eu îl fac bătrîn, și îl văd așa, îi dau douăzeci și cinci de ani în plus, fără a mă gîndi că anii ăștia, douăzeci și cinci sau cîți or fi, au trecut și prin mine, și prin Vasile, prin familia asta a mea, atît de ciudată și de nu știu cum, încercată din greu dar și cinstită, pentru că toate familiile au un ce al lor, fiecare în parte !), bătrînul, cum zic, cum am vrut să zic, s-a întors către mine și mi-a făcut semn să pier de acolo.

„...Ce, tu nu ai altă treabă, decît să te zgîiești la oameni ?!... Ia pleacă unde ai fost trimisă !... Hai, valea !...“

Am plecat, strîmbîndu-mă ca o mîță la Vasile, care mi-a zîmbit ușor, parcă mi-ar fi mulțumit pentru că îi ținusem parte. Și poate că zîmbetul acela a fost *începutul ?!*... Dar

parcă știe cineva care e *începutul !?*... Și de ce te însoțești pentru toată viața cu un anumit băiat, cu un anumit bărbat ?!... De ce nu mergi cu altul, ori cu alții ?!... De ce te dai, singură, suferinței, alături de un anumit om ?!... De ce nu-l aștepți pe altul, mai băftos, cum ar zice Ionuț, băiatul meu (că-i deștept și ăsta, îl întrece pe taică-său !), cu perspective mai mari și mai clare, cum ar zice frate-meu, Costel ?!... Nu știe nimeni de ce se petrec lucrurile într-un fel și nu într-altul !... Cunoști o mulțime de băieți, crești într-o familie numeroasă și gălăgioasă, cum a fost familia noastră, a Berbencenilor (toată lumea zice și crede că în familiile mari nimeni nu e singur, neștiind cît de pustiu te poți simți într-un asemenea clan !), faci cîteva clase primare la școala din cartier, înveți cît poți și cum poți, prin colțuri și pe la bucătărie, prin curte și pe la magazie (care nici nu era numai a noastră), te duci la fabrică pe urmă, să-ți cîștigi cinstit pîinea de toate zilele, să aduci un ban în casă (măcar de pită, fata mamei, că sîntem mulți și unde sînt mulți trebuie pită multă, pită sau mălai, ce se găsește !...), aduni fișele de pontaj (asta făceam eu la fabrică, asta am făcut-o doi ani de zile !), le duci la birouri și să aștepți pe urmă să fii trimisă cine știe unde, în uzina aceea imensă, de care îmi fusese frică la început, cînd îl căutam mereu pe tata (el lucra pe o locomotivă, dar nu la C.F.R., cum preciza mereu, și cu rost și fără rost, ci la C.F.U., ceea ce vroia să însemne : căile ferate uzinale). Și să-i auzi pe unii și pe alții cum fluieră și strigă după tine de-a lungul secțiilor („Hopa, fetița !“ „Nuța, drăguța !“), să mănînci ceva în pauza de la unsprezece, dacă aveai ce mînca. Să te uiți la alții, dacă nu aveai. Și să te duci să bei o gură de apă de la pompa din colțul secției. Și să simți cum te ating amețelile, dar nu din pricina foamei, din cauza apei, care era îmbîcsită cu zgură de plumb și cu rugină, era sălcie, fără nici un gust, de cînd tot umbla și ea („săraca !“), pe conducte și pe țevi, de nu mai știa de unde și cum pornise prin lume, spre buzele mele arse, spre sufletul meu înfiorat și pur !...

Era o viață și asta, să lucrezi la fabrică opt sau zece ore și să te duci pe urmă acasă, unde erai luată în primire de alte și alte treburi, urgente toate.

„...Hai, Anuță, zicea mama, hai că avem treabă multă, hai, că noi două trebuie să le facem pe toate, că ăștia, ai noștri, sînt prinși cu altele !... Și nici nu prea vor !... Hai !...“

Mă duceam. Aduceam și căram. Singură sau cu mama. Cartofii, mai ales, mă îndoiau, îmi rupeau mîinile. Dar era bine, cînd se găseau. Cînd nu se găseau, era rău tare. Mama se necăjea, de nu-i mai intrai în voie nici cum. Nu avea ce pune în cratiță, nu avea ce pune pe masă.

„...Mai duceți-vă și voi pe la cantinele acelea ale voastre, zicea ea, să mai scap și eu, mai mîncați și de-acolo, de la patroni și de la stăpîni, că m-am săturat, nu mai pot, plesnesc, plesneasc-o Dumnezeu de viață, că asta nu mai e viață !...“

Ei — tata, Costel, Lucian și Vasile — ziceau că se duc și se înscriu, se interesează. Fac și dreg. Dar nu făceau nimic. Veneau acasă și așteptau să le pună mama ceva dinainte, de parcă ea, săraca, ar fi avut în magazie aceea a noastră, sau în pivniță, cine știe ce depozite.

„...Sărut mîna, mamă, zicea tata cînd venea de la lucru, ce ne dai astăzi, cu ce ne ospătezi ?!... Ei, da, bravo, eu am spus totdeauna că tu scoți apă și din piatră seacă !...“

Costel era mai smerit și mai cu simț. Dar și el se uita cu coada ochiului la cratițe. Și le amirosea. Ca și Lucian, ca și Vasile, care nu ieșise pe leafă.

„...Nu știu ce să fac, spuhea mama, că-i mai greu acum decît era în timpul războiului !?...“

Atunci m-au dus ei la fabrică, în 1945, în noiembrie. Tata m-a dus. A vorbit cu nea Tudor Constandă, de la sindicat. A fost și pe la direcție. S-a milogit, dar a bătut și cu pumnul în masă.

Tata era cunoscut în întreaga uzină. Era cunoscut dinainte, din cauza locomotivei pe care lucra. Iar acum, de cînd aderase și el la partid („la partidul nostru comunist !“), era și mai cunoscut. Era „o figură“, cum ziceau unii. Cei care știau că nu avusese niciodată păreri și convingeri politice.

„...Ei, află de la mine, Lena dragă, i-a spus el mamei, într-o seară, că astăzi am *aderat* la partid !...“

„La care partid, măi omule ?“ a întrebat mama.

„La partidul nostru comunist !... Doar tu știi că încă din timpul războiului...“

„Da, da, știu, era să mă bagi în bucluc atunci, din pricina cufărului aceluia nenorocit, în care nici nu știai măcar ce se află !...“

„Crezi tu că nu știam, știam eu bine !... Dar n-am vrut să-ți spun !...“

Tata adusese odată acasă, în plin război, cînd era orașul plin de nemți (de armată germană și „de fel de fel de grupuri

etnice", cum zicea mama), un cufăr străin, în afară de cufărul lui, în care își purta lanterna și tainul, ceea ce lua la el în fiecare zi. „Dar cu samarul ăsta ce mai e ?" l-a întrebat mama. „Mi l-a dat unul, un om pe care nici nu-l știu așa de bine !... Cred că-i electrician !... Zicea să-l țin puțin, că vine să-l ia... Eu eram cu locomotiva, în fața Oituzului, iar el era cam grăbit... O fi uitat, lasă, că mă caută el..."

Cufărul acela stătuse vreo două săptămîni prin casă și pe la magazie. Nimeni nu-i avea grija. Doar mama se tot împiedeca de el, ocărîndu-l, parcă ar fi fost viu. „...Dar tu știi ce ai *acolo ?*" l-a întrebat ea pe tata într-o seară. „...Unde, mamă dragă ? întrebase tata, cu felul acela al lui, de a fi și de a se comporta, glumeț și fără răspundere. Doar n-o fi vreo bombă ?!..." „Bombă nu-i, a zis mama, sînt niște hîrtii din pricina cărora poți ajunge pe la închisoare ori în fața glonțului !..." „Din pricina unor hîrtii !?... Vezi-ți de treabă, că tu mereu faci armăsar din țînțar !..." Mama i-a arătat ce era *acolo,* iar el, cînd a văzut, s-a mai domolit. Dar tot nu s-a speriat. A spus că le va duce înapoi și le va da „cetățeanului aceluia". „Nu le duci nicăieri, i-a poruncit mama, le arunci sau îi spui ăluia să vină să-și ia marfa, cît mai repede !..." A doua zi, a venit cineva după cufăraș, altcineva însă, nu „omul tatii". Omul tatii ieșise la iveală în 1945. Îi mulțumise și-i spusese că-l scosese atunci dintr-o încurcătură foarte mare, care ar fi putut să-l „coste și viața, dar așa, lipsind orice probă, am scăpat !..." Și-l înscrisese pe tata în partidul comunist („unde mi-e locul, cum zicea el, pentru că eu, nu-i așa, am luptat și am activat, unde o să-mi duc și feciorii, să fim mai mulți, că-i vremea noastră, simt eu asta !").

„Dar niște mălai n-ai simțit tu pe undeva, măi Spiridoane ? l-a întrebat mama după ce s-a înscris el în partid. Ori niște cartofi !?... Partidul ăsta în care te-ai înscris tu acum n-are niște depozite pe undeva, să ne dea și nouă cîte ceva, c-am răbdat destul !..."

„O să fie și bine, a zis tata, ai să vezi, dar nici așa nu se poate, să punem mereu problema datului și a căpătatului !... Noi singuri trebuie să ni le facem pe toate !..."

Aceeași întrebare a pus-o mama și în seara cînd au venit ei, toți patru — tata, Costel, Lucian și Vasile, cu carnete noi și roșii în buzunar, arătîndu-le mamei, care mai de care, lăudîndu-se cu asta, că erau comuniști, că se înscriseră în partidul care lupta pentru binele muncitorilor („singurul partid care face lucrul acesta !...").

„...Frumos, a zis mama, foarte frumos din partea voastră, dar de adus tot nu mi-ați adus nimic, să pun în cratiță !... Și-atunci, întreb eu, ce rost și ce folos de fala voastră ?!...“

„Dar revoluția, mamă, a spus Costel, nu se face cu cratița !“

„Nu !?... Dar cu ce se face, măi Costele ?“ a zis și a întrebat mama.

„Cu vorba, cu gîndul și cu ideea !... Luptînd se face, mamă, răbdînd și răzbătînd !...“

„Și dacă te lăsam eu pe tine, mai acum vreo cîțiva ani, să pleci pe nu știu unde, la *rebeliune*, ce revoluție făceai tu atunci !?“

Costel, fratele meu bun, care se înscrisese în partidul comunist, vroise atunci, în timpul rebeliunii legionare, să se ducă în Piața Poporului, sau la fabrică (să-și facă „datoria față de căpitan“). Mama nu-l lăsase. Îi ascunsese toate hainele și îl închisese în casă numai în cămașă și în izmene, încît era s-o bată după aceea, așa de tare se zburătăcise el atunci.

„...Văd că ai tăcut mîlc, a mai spus mama, văd că nu-mi răspunzi, cum s-ar cuveni !...“

„Întîmplarea aceea, mamă, a mai zis Costel, a fost o copilărie... Nici n-are rost s-o mai pomenim !...“

I-au sărit și ceilalți în ajutor, chiar și tata, stăruind pe lîngă mama să nu mai pomenească de întîmplare („n-are nici un rost, sînt alte vremuri acum, bat alte vînturi peste țară, iar noi, Berbencenii, dacă sîntem uniți, putem realiza în cîțiva ani ce nici n-am visat !...“).

„Bine, n-o să mai pomenesc de întîmplarea aceea, a făgăduit mama, dar să știți că nu-i cum ziceți voi și că nu s-a schimbat nimic pe nicăieri !... Tot voi o să trebuiască să alergați și să munciți !... Și să-mi aduceți mie cîte ceva, să pun în cratiță !...“

Mama avea dreptate.

Nu se schimbase nimic în familia noastră. Nici în uzină. Nici în oraș. Tata lucra pe aceeași locomotivă veche, căreia i se spunea *Marița*. Frații la fel. Costel lucra la uzina electrică. Lucian la turnătorie. Iar Vasile era la școala de pe lîngă uzină, era în anul III. Eu, de asemenea, lucram la aceeași secție (la Oituz), pe post de curieră. Poate că asta era singura schimbare, că mă băgaseră și pe mine „în pită“. Mă aruncaseră în șuvoiul acela imens, care mă speriase la început. „...Lasă, că te înveți, îți trece, îmi spunea mama, ori de cîte

ori mă plîngeam că mi-i urît şi mi-i greu — eşti între oameni, nu eşti pe cîmp !... Fă ce ţi se spune, fii ascultătoare, nu te răzvrăti şi nu te sumeţi prea tare, că tu ai acest obicei !... Şi după aia, peste vreo doi ani, să te bagi să înveţi o meserie, să scapi de birourile şi de closetele acelea ale lor..."

„Bine, voi face-o şi pe asta, voi învăţa o meserie, şi pe urmă ce voi face ? !..."

„Vei lucra într-o secţie din uzină, ca muncitoare... Te vei mărita şi vei face copii, îi vei creşte şi îi vei îngriji, cum v-am îngrijit şi eu pe voi !... Te cununi cu cratiţa, dacă nu mai poţi merge la uzină !... Dar ce crezi tu, că femeia e podoaba vieţii, cum zic unii ? !... E roaba vieţii, ăsta-i destinul ei, asta i-i soarta !..."

Nu m-am mai plîns după o lună şi ceva. Le-am luat pe toate aşa cum erau, lăsîndu-mă legănată de visurile mele de fată. Încălzeam la sîn de mai mult timp un dor nelămurit, care semăna uneori cu un pui de porumbel. Era cald şi rotund. Era plăpînd şi greu. Alteori semăna cu un şuvoi de munte, vijîia şi spumega. Cîteodată părea lanţe înroşită, altădată era vînt şi lumină.

Dorul acesta al meu, pe care îl purtam neîntinat prin toată uzina, venea din iubire. Era prima mea iubire. Despre care nu vorbisem nimănui. Nici măcar prietenei mele, Georgeta Pricâ, ai cărei părinţi erau profesori, ea însăşi vroind să se facă profesoară. Nici mamei nu-i spusesem nimic. Nimănui. Dar nici ei nu observaseră nimic. Din cauza bombardamentelor, fiindcă atunci se înfiripase marea mea taină, prima poveste de iubire pe care o trăisem. La cea mai fragedă vîrstă. Cînd nu mai eşti copil, dar nici femeie nu eşti. Cînd nu mai eşti fetiţă, dar nici fată ştiutoare nu eşti. Cînd semeni cu un boboc de trandafir (sau de garoafă, sau de mac), în bobotirea căruia abia dacă mijeşte roşul focos şi limpede al petalelor. Cînd trec prin tine atîtea nelinişti, atîtea învăpăieri, încît nu mai ştii de multe ori cum te cheamă, nu mai ştii dacă eşti fiinţă pămînteană, cu sînge şi cu carne pe tine, sau eşti o năzărire, un „tîşt-bîşt", o simplă părere.

Aşa eram eu atunci, în 1944, în iunie, cînd ne-am mutat în pădure, înaintea celui de al doilea mare bombardament aerian. Ne-am mutat la timp, deoarece, dacă am mai fi rămas unde locuiam, o parte din familie măcar ar fi sărit în aer, împreună cu casa în care locuiserăm noi. Pentru că acolo, unde fusese casa, rămăsese după bombardament un crater uriaş, pe marginile căruia stăteau ca nişte ţepuşi scînduri şi ţigle

de la acoperişul caselor, cărucioare de copii şi cratiţe goale. Iar jos, în fundul craterului, se adunase apă şi se prăsiseră (sau veniseră din alte părţi, nu ştiu! ?) o mulţime de broaşte.

În pădure era bine. Era răcoare şi linişte. Tata ridicase un fel de colibă, alături de alte cîteva, de-a lungul unui drumeag care duce sus, în munte. Nu vroiseră să ne lase cei de la primărie, la început. Pe urmă nu ne mai avusese nimeni grija. Nici nouă, nici celor care se mutaseră în urma noastră. Oamenii se salvau cum puteau, iar noi, cei ce ne mutasem acolo, cu cătel şi cu purcel cu tot, cum se zice, alcătuiserăm repede o colonie nouă, nefiind nici corturari dar nici oameni bine şi temeinic aşezaţi. Unii nici nu-şi aduseseră tot avutul, se împărţeau între pădure şi vechile locuinţe. Se duceau şi pe acolo, mai stăteau cîteodată şi pe la noile sălaşuri. Alţii, însă, cum eram noi, rămăseseră cu ce aduseseră la „prima fugă", trăind cum se putea, greu de tot. Greul, de fapt, era al părinţilor, pentru noi, pentru copii, refugiul era ceva nou. Era grozav, era neobişnuit. Pădurea era plină de veveriţe şi de taine.

„...Nuţă, îmi spunea mama, ia mai du-te şi adu-mi nişte uscături, să fac focul, că-mi vin mesenii şi nu am ce le pune dinainte !..."

Mă duceam. Mă însoţeam cu alţi copii de pe strada noastră (de pe fosta noastră stradă) şi ne înfundam în pădure. Ne duceam şi ne tot duceam. Uitam ce! mai adesea de uscături şi de focul din vetrele colibelor. Hăuleam şi chiuiam, ca nişte cete barbare. Doar atunci cînd auzeam sirenele tăceam. Ne opream unde ne aflam şi ascultam înmărmuriţi, tresărind ori de cîte ori se auzeau explozii. Iar atunci cînd nu se auzeau, le aşteptam neliniştiţi. Unii se suiau în cîte-un copac, să se uite peste oraş, spunîndu-ne şi nouă, celor de jos, ce vedeau ei, cum se roteau bombardamentele peste toate cartierele oraşului, fără cruţare. Cîte-o bombă cădea şi în pădure, răsunînd altfel acolo, mai înfundat, parcă ar fi plesnit o mămăligă mare pe undeva. Ori un morman de pireu de cartofi, cum ne făcea mama cîteodată.

„...Acuma, spunea cel care se căţărase în copac, nu se mai vede nimic, pe nicăieri !... Dar nimic !... Acuma a ţîşnit un avion în sus, un *ieare !*... Încă unul. Şi mai unul... S-au dus... Unul e sus... Altul cade... Iar la uzinele Zamora e un foc nemaipomenit... Şi fum... Fumul se umflă, creşte în sus... Dar şi în lături... Dincolo, aicea aproape... A explodat o bombă...

De jos... Și exploziile proiectilelor, știți cum se văd : ca niște gheme, pac și gata..."

Așa l-am cunoscut pe Rolf, în timpul unui bombardament, în pădure. Îl știam dinainte, din vedere. Știam că e „băiatul sasului". Și că tatăl lui era maistru la uzina electrică. Avea și o soră, mai mare, pe care o plimbau cu motocicleta niște ofițeri germani (despre care tata îmi spusese că „îndrumă și controlează producția de armament din uzină"). Rolf nu prea stătea cu ai lui. Și nici cu alți băieți. Era cam singuratic. Umbla mult prin pădure, de unul singur. Uneori ducea de zgardă un cîine. Alteori purta pe după gît un arc mare, făcut de el dintr-o creangă de alun. Atunci, cînd l-am cunoscut eu, nu avea arcul la el și nici cîinele nu-l ducea de zgardă. Era singur și ni se alăturase nouă, să audă ce zicea Chirică, băiatul care se cățărase în copac. A stat un timp chiar lîngă mine, făcîndu-mă să tresar, nici eu nu știu de ce (parcă știe cineva, o fată sau o femeie, de ce tresare cînd simte că se apropie de ea un bărbat, un anumit băiat sau un anumit bărbat, nu știe nimeni și nici nu va ști, lucrurile astea depinzînd de starea în care te afli atunci, de ceea ce ești sau de ceea ce vrei să fii, fiind legate de curiozitate dar și de ispita născută din cunoaștere, pentru că și după aceea, după ce ești femeie în toată puterea cuvîntului, te pomenești năpădită de cîte-un dor nelămurit, unele fiind năpădite mereu de asemenea doruri). L-am privit mult, cît a stat lîngă mine, părîndu-mi-se așa de frumos și nu știu cum, încît mi-a venit într-o clipă să-l mîngîi, să pun mîna pe el. Pe urmă, cînd s-a depărtat (s-a dus spre copacul în care stătea cățărat Chirică), am oftat din adînc, fără voie. Un timp, poate că o secundă, poate că mai mult, n-am mai auzit nimic, nici vuietul bombardamentului, nici știrile pe care ni le arunca în jos, de sus, din copac, crainicul acela al nostru (Chirică D. Chirică). Cînd m-am desmeticit, i-am văzut pe toți luînd-o la fugă. Chirică spusese, ca să ne sperie, că „vine valul peste pădure..." Am lut-o și eu la fugă, pe urmele lor. Am căzut după vreo cîțiva metri. M-am împiedecat și am căzut. M-am și speriat. Am strigat tare de tot. Dar ceilalți nu s-au mai întors. Singurul care a venit înapoi, șovăind și el, a fost Rolf.

„...Ce s-a făcut ?" a zis el.

Vorbea prost românește și era mai speriat decît mine.

„Nimic, i-am spus, am căzut, m-am împiedecat și am căzut !..."

Am vrut să mă scol, dar el nu m-a lăsat. A scos repede o batistă (o batistă mare, care mirosea așa de frumos, cum nu mirosea nici un lucru la noi acasă, la casa noastră dinainte), a împăturit-o pe diagonală și m-a pansat la picior, mai jos de genunche, unde eram rănită.

„Acuma putem să mergi ? !“ a zis el pe urmă.

„Putem, i-am spus, pot !...“

Puteam, într-adevăr, dar tot m-am lăsat sprijinită de el, să-l simt lîngă mine, să-i simt tăria umărului și rotunjimea caldă a gîtului. Îl țineam cu stînga, pe după cap, iar el mă ținea cu dreapta, să nu cad. Mi se părea, nu știu nici eu de ce, că nu mai aveam spate și piept în cîte-o clipă, așa de tare îmi plăcea. M-am și oprit de vreo cîteva ori, să-l simt mai bine, să mă pătrund de bucuria aceea ciudată și caldă. Iar el (cît era de pur, cît era de naiv, cît de ușor sînt de îmbrobodit bărbații, sau băieții, și cît de ascunse putem fi noi, femeile, sau fetele, cîte perfidii stau ascunse sub vorbele noastre și sub gîndurile noastre, cîte ispite, cîte porniri !), crezînd că mi-i rău, odată s-a tulburat. M-a îndemnat să șed, dar eu n-am acceptat. Am pornit mai departe, simțind altfel răcoarea pădurii. Și vuietul îndepărtat al bombardamentului, de care aproape că și uitasem.

Ultima oară, cînd m-am oprit, l-am sărutat fără veste, pentru el dar și pentru mine. Am dat să-l sărut, fără a reuși. Fiindcă nu știam „ce-i aceea...“ Nici el nu știa. Dar parcă s-a speriat și s-a înfiorat mai tare decît mine. A dat să zică ceva („Ana... Ana“), iar după aceea, după ce m-am desprins de el, luînd-o la fugă, a rămas în marginea potecii, ținîndu-se cu mîna de falcă, parcă ar fi fost beat. Eu, la rîndu-mi, am alergat ca o nebună pînă la coliba noastră, unde m-am vîrît imediat într-un ungher, scîncind mereu, plîngînd de-a binelea după ce venise mama.

„...N-ai nici pe dracu, mi-a spus ea, după ce a desfăcut batista și mi-a pipăit rana — îți trece pînă te mărîți !... Hai, gata, nu mai plînge !...“

N-am mai plîns. Dar m-am gîndit toată ziua la Rolf. Ziua și noaptea, fără a mai lua seama la ce se petrecea alături de mine. L-am căutat după aceea, a doua zi și a treia zi. Am umblat ca o nebună prin pădure, văzîndu-l unde nu era, strigîndu-i numele : „Rolf !... Rolf !...“ Pe urmă, cînd l-am întîlnit (el era cu cîinele de data asta și-abia a reușit să vorbească cu mine), n-am știut ce să-i spun. Toate vorbele pe care le rostisem cînd îl căutasem, pieriseră, se fărîmițaseră și

pieriseră. Iar gîndurile mi se năclăiseră, de parcă aş fi fost o proastă oarecare.

„Anna !... Ce facem ? ! a zis el. An-na !..."

„Nimica... Eu..."

Am amuţit, n-am ştiut ce să mai spun. Iar el s-a înroşit tot, ca o cireaşă s-a făcut.

„Mîine să vii la izvorul lui Vlad ! am spus eu. Auzi ? !... Mîine !..."

„Vin... Venim...", a răspuns el, lăsîndu-se tras de cîinele acela al lui, pe care îl uram de moarte (fiindcă iubirea, orice iubire, e dublată de ură, de o duşmănie tot atît de mare, pe cît este ea de mare şi de puternică).

A venit a doua zi. Era acolo, cînd m-am dus eu. Şedea pe un buştean şi dădea cu pietricele în apă. M-am strecurat pe la spatele lui şi l-am prins pe neaşteptate de ochi, cu palmele mele, care ardeau atunci, erau calde, erau ca nişte flăcări (aşa mi s-a părut, cu senzaţia asta am rămas în mine, de parcă eu însumi aş fi fost prinsă de ochi, pe neaşteptate).

„...An-na ! a spus el. Tu eşti ?..."

„Da, eu sînt !..."

Ne-am întîlnit şi după aceea, zilnic. Nu mai stabileam nimic, cînd şi unde să ne vedem. Ne ştiam locurile, ne ştiam tainele. Şi dacă nu eram eu cea dintîi, era el acolo. Mă aştepta şi îmi zîmbea. Se lumina, cînd mă vedea, se schimba în chip miraculos. Iar pe mine mă treceau fiori de foc şi de lumină. Îmi era ruşine uneori de propriile mele porniri, de dorinţele care se zvîrcoleau în mine, încerte încă. Atunci îmi era ciudă pe el, că se purta aşa de frumos, că era atît de stîngaci, atît de nu ştiu cum. (Adevărul e, cum ar zice Vasile, că nici un băiat, nici un bărbat, în afară, poate, de mototolul acela de Iuliu Jeler, nu s-a purtat aşa de frumos cu mine, cum s-a purtat Rolf. Ei văd în femeie, cei mai mulţi, un simplu război de ţesut plăceri, în care te instalezi cînd ai poftă, pe care îl hîţîi cît vrei, lăsîndu-l după aceea în pace, ca pe un lucru de nimica.) E drept că el era şi neînvăţat în lume, cum eram şi eu pe atunci, dar era şi delicat. Era sensibil şi bun, era ca un copil mare de multe ori, cum îi şi spuneam.

„...Tu, Rolf, ziceam eu, eşti ca un copil mare !..."

„Dar chiar sîntem copil !... Pe tine însă te iubesc mult !... Mult tare !... Mult de tot !..."

Se înroşea, după ce spunea asemenea vorbe. Ca para focului se făcea. Iar mie îmi venea să-l mănînc, cum mănînci un măr care îţi place tare.

Toată vara am petrecut-o așa, vorbind de toate, discutînd mai nimica cel mai adesea. Fiindcă tăceam de multe ori. Stăteam mînă în mînă, pe aproape de coliba noastră, sau pe aproape de casa lor, pînă cînd cădea noaptea peste noi, pînă cînd ieșea careva dintre mamele noastre, mama lui sau apriga mea mamă, să ne caute.

„...Rolf ! striga de obicei mamă-sa. Komm her, Rolf !...“

Mama începea să suduie după cea de a doua strigare („Unde dracu s-o fi dus urîta asta a mea ?“), iar noi ne despărțeam încet și cu greu, ieșind fiecare din alt loc.

„Pe mîine, Rolf !“ ziceam eu.

„Pe mîine, An-na !“ zicea el, tremurînd de fericire uneori, făcîndu-mă și pe mine să tremur de fericire și de dor.

Nici n-am observat cînd a venit ziua de 23 August, așa eram de prinsă în mrejele poveștii aceleia de iubire femeile, și fetele, au obiceiul acesta, de a se lăsa în voia unui anumit val, curat și frumos uneori, coborîtor alteori, indiferent cum e el, fiindcă nu mai stă nimeni să cîntărească lucrurile, în asemenea împrejurări). Am auzit cîte ceva, de pace și de arme. Nu mi-am dat seama de ceea ce se întîmplase decît în septembrie, după ce se depărtaseră luptele și vuietele care se mai rotiseră odată deasupra și în jurul orașului. L-am căutat pe Rolf, dar Rolf nu mai era. Era, adică, dar nu se mai putea vorbi cu el. Se întîmplase ceva la ei acasă : taică-său fugise cu nemții, iar maică-sa era înnebunită de durere și de teamă.

„...Domnul Schmidt a plecat, mi-a spus o vecină, iar madam Suzana plînge mereu, plînge și sparge totul prin casă !...“

„Dar Rolf, băiatul lor, ce face ?“ am întrebat eu.

„Rolf e la fabrică !... S-a băgat la muncă !... Îl găsești săptămîna viitoare, că-i în schimb !...“

Nu l-am mai găsit. N-am apucat să-l caut. Tata a hotărît brusc să părăsim pădurea. Și alții făceau lucrul acesta, ce-i drept. Frontul se depărtase, se depărta chiar în zilele acelea. Venea și trecea, în afară de asta, o toamnă grea, mai ales pentru mine.

„...Dar unde ne mutăm noi acum ?“ am întrebat-o pe mama, cînd împachetam și încărcam totul într-o remorcă mare, cu roți cauciucate, la care era înhămat, n-o să uit niciodată asta, un măgar bătrîn.

„Într-o casă, mi-a spus mama mînioasă, pune mîna aicea și nu mă mai tot bate la cap !... Hai, c-ai să vezi tu pe urmă unde ne mutăm !...“

O singură dată l-am mai văzut pe Rolf, în iarnă, într-o zi urîtă, plină de fum și de ceață. Eram la gară, împreună cu Vasile și Costel. Ne duseserăm să furăm cărbuni din tenderele locomotivelor, cum făceam de prin decembrie, ori de cîte ori nu mai aveam ce pune pe foc. La început răscoliserăm ruinele rămase în urma bombardamentelor, scoțînd din ele capete de grinzi și de scînduri, cum făceau și alții. Ne îndreptasem apoi către gară, după ce curățisem ruinele. Era greu și pe acolo, era plin de armată, armată rusească dar și română. Trebuia să ne păzim mereu, de mecanici și de patrulele care băteau destul de des pietrișul dintre linii. De aceea rămăsesem eu în urmă, să „țin tira" fraților mei, să-i fluier, dacă venea cineva. Așa se face că l-am văzut pe Rolf, cînd nici nu mă așteptam, uitînd brusc de toate, de cărbunii pe care îi aștepta mama, amintindu-mi de vara pe care o petrecusem în pădure. M-am preschimbat eu însumi în amintire, pierind cu totul ca ființă, devenind numai privire și cercetare, — și așteptare, și nerăbdare.

Stăteam lîngă un stîlp, la capătul peronului. Așteptam să treacă un tren care trăsese brusc la linia a doua. Dar trenul nu a trecut mai departe. A oprit drept în fața peronului, scîrțiind îndelung. Din el au sărit, încă dinainte de a se opri, o mulțime de soldați sovietici. Alți soldați, tot sovietici, au „măturat peronul", l-au golit de lume, cît ai clipi din ochi (eu am rămas ca o vrabie lîngă stîlp, uitîndu-mă, așteptînd). Nu știam ce se întîmpla, ce destinație avea trenul acela. Știam de nemți, că erau duși la muncă în U.R.S.S., auzisem cîte ceva de asta, nu prea multe însă. Aveam să mă lămuresc atunci, fiindcă la scurt timp după ce a fost „măturat" peronul, a fost adus la tren, din spatele gării, un grup mare de oameni, — bărbați și femei, și copilandri, băieți de vîrsta lui Rolf, sau mai mari. Pe urmă a mai fost adus un grup, încă unul și mai unul. În aceeași atmosferă grea, în care numai bocănitul cizmelor se auzea clar. Și cîte-o comandă aspră și scurtă, rusească, bineînțeles. Lucrurile decurgeau bine, pe înfundatele, în tensiune, dar fără nici un strigăt, fără larmă. Așa au decurs pînă cînd a răsunat, din capătul celălalt al peronului, o întrebare deznădăjduită : „Rolf, unde ești, Rolf ? !..." Striga o femeie, cred că era mamă-sa. Dar Rolf nu răspundea, iar eu așteptam înfiorată (îmi era și teamă, să nu mă vadă, să nu mă ia și pe mine, să nu mă ducă). Eram sigură că Rolf cel strigat era „Rolf al meu"... Nu-l mai văzusem demult, nu mai știam nimic despre el. Eram sigură însă că nu putea fi altul.

De aceea n-am plecat. De aceea am sărit ca o disperată la el, cînd l-am văzut în mijlocul unui grup care era dus către tren.

„Rolf ! am zis eu, cu deznădejde, repetînd fără voie strigătul femeii, strigătul mamei, infiltrîndu-mă ca o zvîrlugă în grup, prinzîndu-l de mîini. Rolf !...“

„An-na !“ a spus el, a dat să spună, rupîndu-mi numele în două : „An-na !...“

Mai multe n-a apucat să zică. Peronul a fost năpădit numaidecît de tropăituri și de strigăte. Alături s-au auzit întrebări și înjurături, rusești dar și românești. Iar eu am fost smulsă din grupul acela învălmășit și îndîrjit și am fost azvîrlită cît colo, spre marginea peronului. Dar nu de un rus, de către un român, de către un civil care umbla și el în coada rușilor, cu niște tabele în mînă. Îi ajuta, supraveghea plecarea, avea și el o misiune pe acolo, Dumnezeu să-l știe.

„...Ești nebună, ori ești proastă ? ! mi-a spus el, cînd am vrut să revin. Ce, vrei să intri și tu în convoi ? !... Vrei să pleci la muncă, în Siberia ? !... Cară-te de aici, să nu te mai văd !... Du-te !...“

Nu m-am dus. M-am depărtat, urmărind printre lacrimi îmbarcarea aceea ciudată, repetînd ca o năucă numele lui Rolf. El îmi răspunsese un timp, rupt și sacadat („An-na... An-na...“), pe urmă nu mai răzbise, tăcuse. Îl opriseră ai lui sau poate că îi astupaseră gura ceilalți, să tacă definitiv.

„...Ce-i cu tine, tu fată ? m-a întrebat mama, cînd m-a văzut intrînd în casă, în odaia în care stăteam noi atunci. De ce plîngi ?... V-au prins ăia la cărbuni ? !...“

„Nu, mamă, nu ne-au prins !... Dar îi duc pe nemți, îi cară cu trenurile, pe toți, fără alegere !...“

„Las' să-i care, a spus mama, că și ei i-au cărat pe alții !...“

Dacă n-ar fi vorbit atît de fără milă, i-aș fi spus ce durere aveam pe suflet. Așa însă, fiindcă a fost mai dură decît era ea în cugetul ei (așa părea pe-atunci, mai bună, mai miloasă, părea cum nu era, pentru că abia după aceea, cu timpul și numai după ce a dat de bine, s-a dezvăluit cu adevărat, cu tot ce avea bun și rău, din urmă, din satul pe care îl părăsise de tînără, devenind servitoare și ce mai fusese ea, femeie de serviciu și spălătoreasă, fiind și rămînînd țărancă, o țărancă orgolioasă și hrăpăreață însă, apucătoare și neiertătoare), n-am mai zis nimic, am tăcut și mi-am înghițit sarea lacrimilor, gîndindu-mă în taină la Rolf, unde era și ce făcea el în clipele acelea. Zile în șir am umblat așa, lăsîndu-mă legănată de propriile mele amintiri, de visurile acelea ale mele, din care nu

se alesese nimic. Iar după aceea, după ce am intrat la fabrică, m-am agățat cu și mai multă deznădejde de întruchipările acelea ale mele. Mă apăram astfel de realitatea din jur, care era aspră, era dură. Fata care eram eu atunci visa povești mari, de iubire, visa o fericire nemaiîntîlnită, împrejmuindu-se cu visurile acestea, despărțindu-se, pe cît se putea, față de murdăria din jur. Pentru că era murdărie și mizerie multă în uzină, și în oraș, mai multă decît în timpul războiului, cum pe drept zicea mama. Oamenii erau mai duri și mai neîndurători, erau tulburați și învrăjbiți. Odată se adunau și se duceau la „directorul general". Făceau mereu mitinguri în fața „clădirii administrative", fără a ști de multe ori de ce se adunaseră acolo, strigînd și cerînd ceea ce striga și cerea careva dintre ei, la întîmplare.

„Vrem pîine !", „Vrem cantină mai bună !", „Vrem bani !", „Jos cu directoru' general !", „Jos sabotorii !", „Trăiască muncitorii !"

Exista un băiat, la cămin, unul pe care îl chema Ion, care lucra la Oituz. Era electrician și era îndrăgostit lulea de mine. Știam asta. Îl vedeam („săracul !") cum se împiedica, ori de cîte ori mă întîlnea. Mă distram grozav pe seama lui. Îl socoteam un prostălău oarecare („un țăran, un amugean neînvățat în lume"). Și-l comparam cu Rolf. Închideam ochii, cînd stăteam pe scaunul pe care aveam voie să stau, în holul biroului din secție, îl alăturam băiatului aceluia blond și înalt, care se făcuse și mai înalt în fața mea, în fața gîndului meu, acum, după ce fusese sortit expulzărilor, umilindu-l și în felul acesta pe Ion. Fiindcă Ion părea o momîie, pe lîngă frumosul și în veci neuitatul Rolf (care s-a întors din U.R.S.S., s-a căsătorit, și-a întemeiat propria lui familie, pentru ca după aceea să plece definitiv în Germania). El însă („Ionu meu, săracu..."), stăruia, îmi trimetea scrisori, iar de 1 martie mi-a dat un mărțișor de toată frumusețea.

„...Domnule, i-am spus eu, cînd mi-a dat mărțișorul, vorbind și purtîndu-mă de parcă aș fi fost o mare prințesă, nu o fată oarecare, dintr-o simplă mahala muncitorească — eu sînt îndrăgostită de altcineva, sînt *ocupată* !..."

„Da ? ! a bolmojit bietul Ion. Să mă scuzați atuncea !... Și să nu vă supărați pe mine !..."

Nu l-am mai văzut de loc după aceea. S-a mutat la altă secție, sau a plecat. Nu știu. Știu că mi-a fost milă de el după un timp, după ce s-a isprăvit și s-a risipit bucuria triumfului aceluia mărunt și cam întîmplător. Astea erau, de altfel, stă-

rile care mă încercau mereu. Ba mă înălțam către stelele tuturor visurilor, ba mă prăbușeam în hăul tuturor deznădejdilor.

Cînd mă înălțam, mi se părea că am aripi și eram așa de voioasă și de nu știu cum, că rîdeam din nimica, ciripeam și hohoteam, eram sturz și mierlă, era șoim și rîndunică — eram ca un stîlp de lumină.

Cînd mă prăbușeam, cînd mă simțeam doborîtă de mizerii și de îndoieli, mi se părea că sînt un boț de zgură, o aschie arsă de oțel, o leoapșă de pămînt mort și încremenit — un nimica.

În asemenea clipe și în asemenea zile repetam și îngînam numele lui Rolf, zeul tuturor gîndurilor mele, iubirea mea dintîi, cea mai puternică și mai curată, dintre toate iubirile pe care le-am trăit.

III

Mama, cînd a înțeles că vreau să mă căsătoresc cu Vasile, s-a alarmat rău de tot. Că de ce nu mi-am găsit eu alt băiat!? De ce m-am agățat de *înfometatul* acela? Pentru că uite, noi, acuma, avem alte perspective!? Nu mai sîntem ai nimănui. Sîntem *la putere*, cum bine zice taică-tău. Am intrat și noi în vremea noastră... Cam de pe-atunci începuse rostogolirea lor, a întregii familii, pe o anumită pantă. Pentru că o familie, sau un om, se pot face praf și din cauza binelui, din pricina unor împrejurări bune și favorabile. Toți cred (chiar și Vasile judecă lucrurile așa, greșind și el, cum greșește și în alte privințe, fiindcă n-a fost infailibil, nu putea să fie așa și nici acum nu e) că numai răul distruge, necazul și mizeria, umilințele și persecuțiile. Și nu-i așa, cu toate că răul sapă și el la rădăcina omului, surpîndu-l de multe ori. Dar și binele îl poate înăbuși, pentru un timp sau pentru totdeauna. Binele prost înțeles, sau nedeslușit. În orice caz, ai mei așa s-au făcut praf, în acest fel au sărit ei în prăpastie (în groapa parvenitismului, în balta gloduroasă a carierismului), după ce au săpat-o singuri, cu grijă, parcă ar fi pregătit-o pentru alții, pentru dușmanii lor cei mai de seamă și mai greu de biruit. Au săpat, mai întîi, un șanț. Șanțul acesta fiind povestea tatii, isprava aceea a lui, cu manifestele, din cauza cărora se putea

întîmpla, într-adevăr, să fie arestat și judecat. Nevinovăția lui însă, orice s-ar fi întîmplat, ar fi fost tot atît de mare și de adîncă, cum era și acum, că nu se mai vorbea de vinovăție, ci de vrednicie („de activitate ilegală, de luptă, de înfruntarea gestapoului și a poliției antonesciene, de înfruntarea plutoanelor de execuție și a întregii mașini de război germane, cea mai cumplită mașină de război, așa cum a fost și jugul lor, al hitleriștilor, de care ne-au scăpat frații noștri mai mari, sovieticii!") E adevărat, la început el zicea mai rar vorbe de acest fel — și mai puține. Pe urmă însă, pe măsură ce se convingea pe sine, și-i convingea și pe alții, de „adevărul" spuselor lui, repeta și lungea povestea, adăuga amănunte, născocea întîmplări. Și era atît de pătruns de ceea ce spunea, încît nu se putea să nu-i convingă și pe alții. Pînă și pe mama a cîștigat-o de partea lui, nemaivorbind de frați, cărora le convenea *varianta* aceasta, cu ajutorul căreia își întăreau autobiografia („devenim imbatabili!", cum zicea Costel). Așa au intrat ei pe făgașul parvenitismului, mă gîndesc eu acum (de aici, de la *bucătărie*, fiindcă acesta e principalul meu loc de cugetare, miraculosul laborator, cum zice Ionuț, care e un mîncău și jumătate, aici e reduta familiei, cum zice Vasile, cum zicea pînă mai ieri!). Așa au devenit ei ceea ce nu erau, crezînd că de-acum e vremea lor („vremea noastră, a muncitorilor...") și că ei nu au altceva de făcut decît să se îmbogățească, să adune bunuri, să-și facă și să-și cumpere case, să se îmbrace bine și să mănînce bine, mîncarea devenind în cele de pe urmă un fel de obsesie, a întregii familii. Că nu se putea să mergi la ei, cînd mergeam, să nu-ți pună ceva dinainte, o fleică sau un platou cu icre, șuncă, brînzeturi fine și vinuri tot atît de bune. O făceau cu scop, ca să se fălească. Nu mai știau, de fapt, cum să se umfle în pene. Nu-și mai găseau limanul și limita. Din cauza asta se extindeau mereu, schimbînd locuințele, reparîndu-le cu banii statului, cumpărîndu-le după aceea, devenind proprietari, ceea ce nu visaseră ei niciodată. Începutul nu a fost acesta, începutul l-a constituit *legenda tatii*, căreia i s-au adăugat altele, firesc (dacă pornești la drum cu o minciună în spate trebuie să mai iei încă zece pe parcurs). După ce s-au convins că au *un trecut* și că li se cuvine totul, ai mei, frații mei dar și părinții, au început să umble după posturi (după *funcții*, cum ar zice Vasile), fără a avea sentimentul că vînează cu orice preț poziții mai bune. Fiind convinși, dimpotrivă, că iau ce li se cuvine și că își fac astfel „datoria față de revoluția socialistă,

față de orînduirea noastră democratică și populară..." Tata chiar așa zicea, umblînd prin oraș de parcă el l-ar fi întemeiat. Era de nerecunoscut și-a ajuns pînă acolo încît l-a scos din casă pe un vechi cunoscut de al lui, pe nea Avram. Asta-i spusese odată, în legătură cu „lupta ilegală", că s-au înmulțit și luptătorii ăștia, ca ciupercile. „... Ce vrei să zici cu asta?" a întrebat tata. „Ce-ai auzit: după război mulți viteji se arată!... Sau, cum l-am auzit pe unul spunîndu-i tovarășului său, împreună cu care a fost la închisoare: «Puțini am fost, măi frate Iftene, mulți am rămas!» Asta-i mai bună decît asemuirea mea cu vitejii de după război!... E grozavă, nu-i așa?..." „Este, dar tu, acum, ar trebui să cam pleci!... Gata, valea!..." Iar mama îi ținea isonul, trecuse de partea lui, de partea lor, ea care era mai neîncrezătoare față de anumite lucruri. „...Bine faceți, măi băieți, luați ce vi se cuvine! zicea ea pe de o parte. Pînă cînd să tot stăm noi în umbra vieții?!..." Pe de altă parte mă dădăcea și mă certa pe mine. Că de ce tot umblu eu cu *înfometatul* acela de Pozdare?! N-am găsit și eu alt băiat, să nu mă încurc cu o viitură oarecare? Că ăla nici mamă nu are, nici tată, nici casă și nici nu se gîndește să-și facă!... Ăla chiar crede în ce zice, nu-și dă seama nici de atîta lucru, așa e de legat la cap, că politica e politică și că nu tot ce se spune se și face... Una e pînă ajungi unde trebuie, la putere și la avere, cum bine zice Costel, și alta e după ce ajungi acolo...

„...Mamă, i-am spus eu într-o seară (eram numai amîndouă, stăteam de vorbă în bucătăria noii noastre locuințe, pe care abia o primiserăm, o locuință mare, cu odăi multe, cu o bucătărie tot atît de mare cum fusese întreaga locuință pe care o avusesem pînă atunci), dumneatale, din cîte știu eu, nu te-ai sfătuit cu nimeni, cînd te-ai măritat!... Și nici nu te-a dăscălit nimeni, dacă nu mă înșel, cum și cu cine să te măriți!..."

„Adevărat, a recunoscut ea, dar eu tocmai de aia te sfătuiesc pe tine cum să faci, ca să nu pățești ce am pățit eu!..."

„Ce-ai pățit, că tata, din cîte știu, nu-i om de crîșmă, nu-i risipitor și nici alte deprinderi rele nu are!?"

„Nu, n-am a mă plînge din partea asta, da-i lăsător, știi bine, e vorbă bogată și sărăcie curată... S-a mai scuturat el de unele metehne, dar atunci, la începuturi, cînd erați voi mai mici... Ce să mai vorbim, că dacă nu eram eu, să mă zbat și să fac, ne tîrîiau păduchii pe drumuri!..."

„Atunci de ce l-ai luat?"

„De ce ! ?... De proastă, tu fată !... L-am luat pentru că mi-a plăcut de el... Mi-a plăcut cum vorbea, cum crăpa el vorba în patru și în cinci, ca pe o nucă !... Și cum arăta el, că era frumos pe-atunci, acum s-a mai scofîlcit, dar atunci era frumos, era fain tare !... Îmi plăcea de el, ce mai, mi-a plăcut !..."

„Atunci, dacă-i așa, de ce nu-mi dai voie și mie să plac pe cineva, pe oricine ? !"

„Îți dau voie, nu te opresc, aș zice chiar că e bine să-ți trăiești puțin viața, înainte de a te mărita !... Că eu și în privința asta am greșit, am fost prea cinstită, să știi !... Am venit de acasă la șaisprezece ani și am intrat servitoare la doctorul Hauser, știi care, nu ? !..."

„Știu, cel care s-a sinucis, împreună cu întreaga familie, cînd au fost duși nemții la muncă, în Rusia, că și-atunci erai vitează și înțeleaptă, ziceai că bine le face, că-i duc !..."

„Am zis, e adevărat, dar după ei mi-a părut rău !... Am și fost acolo, m-am dus, cînd am aflat... Nu m-au lăsat să intru, pe nimeni n-au lăsat și nici măcar procurorii n-au avut voie să intre, pînă n-a venit careva, din partea rușilor, să vadă dacă sînt morți cu adevărat, să-i scoată de pe liste..."

„N-am știut de asta, că ai fost acolo..."

„N-aveai de unde să știi, că eu n-am povestit nimic, nimănui... C-așa-i omul făcut, tu fată, să mai aibă cîte-un ascunziș, cîte-o taină !..."

„Da ? !... Atunci de ce nu mă lași și pe mine să am o taină a mea ! ?..."

„Te las, cum să nu te las, dar cu *înfometatul* acela să nu te înșiri la drum lung, că-i păgubos, îl simt eu, e mai păgubos decît tătîne-tău, să știi !..."

N-a rămas numai la sfaturi, a trecut și la amenințări. Iar eu mă ambiționam și mai mult, pe măsură ce stăruia ea. Mă apropiam și mă atașam din ce în ce mai puternic, cu gîndul cel puțin, de Vasile Pozdare (de *„înfometatul* acela nenorocit, care nu știe nici măcar atîta, să sărute mîna unei doamne, nu știe ori nu vrea, da-i tot una, dacă se poartă așa !..."). M-am întrebat de multe ori dacă în toată povestea noastră n-a avut cuvîntul din urmă ambiția aceasta a mea, față de părinți ! ? Alteori am zis și m-am gîndit că noi doi eram sortiți unul altuia, dinainte de a ne naște. Și că iubirea noastră, și căsnicia noastră, au fost și sînt dintre cele mai aparte, cu toate suferințele care le-au hărțuit prin ani (fiindcă și acesta e un dat, cum ar zice Vasile, că unii sînt puși de viață să care

poveri mari de tot, enorme, în vreme ce alții trec prin ea fluierînd, de nici nu le pasă !).

E adevărat că atunci, la începutri, nu mă gîndeam la asemenea lucruri. Atunci mă gîndeam la Vasile. Pe el îl visam, pe el îl doream. Pe el îl mîngîiam în gînd, în singurătate. Din cauza lui eram tristă de multe ori. Și tot din cauza lui eram voioasă și luminoasă. Eram cum e orice fată la vîrsta asta. Cînd nu mai ești fată, dar nici femeie. Cînd știi multe, dar nu știi încă ce trebuie să știi : că femeia rămîne femeie (în orice orînduire, chiar și în socialism), fiind sortită muncilor celor mai de dîrveală (fiind „sora cratiței", cum zicea mama).

„...Dacă vrei să scapi de cratiță, mi-a spus tot ea într-un rînd, du-te la școala aia de activiști sindicali, cum zice tătînetău !..."

Și eu aș fi vrut să mă duc, dar Vasile mi-a spus să nu merg. Fiindcă l-am întrebat și pe el, cum își întreabă orice femeie bărbatul împreună cu care trece prin viață. Nu eram căsătoriți, dar vorbeam despre orice : cum o să ne gospodărim noi, cum o să trăim împreună... Cum o să-l aștept eu pe el, cînd va întîrzia pe undeva... Cît o să-i fiu eu de credincioasă și cît de frumos se va purta el cu mine... Și ce căsnicie armonioasă o să realizăm noi doi... „O căsnicie de *tip nou,* zicea el, deoarece eu nu am de gînd să fiu cum au fost și mai sînt încă unii : n-am de gînd să fiu stăpînul și zbirul familiei !... Vreau, dimpotrivă, să fiu egalul soției mele, iar ea să-mi fie egală mie !... Cu adevărat, nu numai în vorbe !..." Alteori, însă, ne ciondăneam din nimic. Ne certam și ne dușmăneam. Ne uram cu sălbăticie (din cauza iubirii care stătea între noi, din cauza stîngăciilor noastre, ale mele dar și ale lui, mai ales ale lui, fiindcă el era stîngaci tare, era brutal și prost de multe ori, se purta ca un hăbăuc, cum nu era, pentru că era bun și inimos, era un suflet aparte încă de pe-atunci, iar eu ghicisem lucrul acesta, nu eram însă sigură de el, nu eram sigură nici de mine, drept pentru care suferam și mai mult). În asemenea împrejurări, cînd ne certam, cînd nu venea el la întîlnire, ori cînd mă trimetea, pur și simplu, la plimbare („...tu nu vezi că am de lucru, am treabă, ce dracu te tot ții de mine !?..."), eu fugeam imediat la Iuliu Jeler, cu care era prieten Vasile, la care se ducea și el. Iuliu Jeler era mai mare decît noi cu cîțiva ani buni. Și era băgat și el în politică. Dar nu era așa de pătimaș și atît de îndîrjit, cum era Vasile (Vasile și alții, fiindcă n-a fost el singurul om care a scrîșnit atunci, au fost mai mulți, cohorte întregi de oameni tineri, mai ales ti-

neri, care s-au logodit deodată cu mînia şi cu scrîşnetul, fiind gata să dărîme totul, în numele revoluţiei, în numele lui Stalin, pentru triumful în toată lumea al socialismului şi al comunismului !...). Jeler era mai potolit, era mai liniştit, mult prea liniştit. Cum nici nu-mi plăcea mie. Fiindcă şi în mine se pîrpăleau atunci nişte draci. Nu-mi plăcea de Jeler, în afară de asta, pentru că se uita la mine nu ştiu cum. Mult prea lung, mult prea cercetător, prea mă sorbea el din ochi. Îmi plăcea adică (oricărei femei îi place să se ştie admirată şi dorită, oricît ar fi ea de habotnică şi mai ştiu eu cum), dar mă gîndeam că nu-i frumos şi că nu se cade, el fiind prietenul lui Vasile, fiind sau vroind să-mi fie şi mie prieten. Aveam să aflu mai tîrziu că Jeler mă iubea (da, am avut şi eu poveştile mele !), în felul său, e adevărat, pe tăcutele, cu o discreţie de nebănuit. Asta s-a întîmplat într-o seară de iarnă, după ce fusese Vasile exclus de peste tot. El, Vasile, sforăia în odaia de alături, nu avea treabă cu nimeni, era beat. Jeler îl adusese, de fapt, el îl cărase pînă acasă. Iar acum, atunci adică, în clipele cînd am aflat eu adevărul acela zguduitor, pe care îl ghicisem doar, Jeler mă mîngîia şi mă încuraja. Fiindcă eu plînsesem mult şi înfundat, pomenindu-l mereu pe Vasile. „...Ce mă fac cu băiatul ăsta ? ! ziceam şi repetam eu. Cum o scot eu la capăt ? !... Cum o să-l smulg eu pe el din noroiul deznădejdii ! ?...“ „Îl smulgi, zicea Jeler încet, mîngîindu-mă din ce în ce mai rar şi mai îndelung, îl aduci dumneata la liman, că eşti energică, eşti numai voinţă, şi-l iubeşti !... Iar iubirea...“ „Da, ce-i cu iubirea, arz-o focul s-o arză ? !...“ „Face minuni, să ştii !... Şi în sensul rău al cuvîntului, dar şi în sensul bun !...“ Mîna lui s-a oprit, iar eu, cînd m-am uitat în sus, m-am pomenit alipită de pieptul lui. M-am pomenit îmbrăţişîndu-l, cu un fel de disperare. Dar şi eu eram îmbrăţişată, fiindcă lucrurile s-au petrecut în acelaşi timp, parcă ne-am fi înţeles demult, parcă am fi fost fulgeraţi amîndoi, în aceeaşi clipă, de acelaşi gînd. „...Am plecat ! a spus el, după ce ne-am desfăcut din sărutul acela îndelung şi fierbinte. M-am dus !...“ „Mai stai ! am zis eu, împingînd uşa care dădea în odaia cealaltă, unde sforăia şi se zvîrcolea Vasile. Mai stai... Fiindcă el, acum...“ „Nu mai stau ! a spus Jeler, părînd cum nu era el de obicei : îngrijorat şi speriat. Mă duc !... M-am dus !...“ „De ce ? ! am zis eu, ieşindu-i înainte, în întunericul care creştea şi se întărea în odaie, fiindcă lumina era stinsă. Mai stai, mai ales acum...“ Aş fi vrut să-i spun : „mai ales acum, că m-ai tulburat şi m-ai stîrnit !“, dar

nu i-am zis asemenea vorbe. Am stăruit însă să mai stea. L-am rugat, iar după aceea, dacă am văzut că stăruie să plece, l-am luat altfel, mai de-a dreptul. „...Ce dracu o tot faci pe catolicul pe-aicea ? !“ am zis eu cam tare, fiind cam vulgară, cum e orice femeie în asemenea clipe, cînd nu se mai gîndeşte decît la un singur lucru (unele sînt aşa tot timpul, trăind şi receptînd viaţa prin *ghiocul* cu care le-a înzestrat Dumnezeu sau natura, înnebunind dacă nu pot să-şi tempereze impulsurile acelea ciudate şi mustoase). „...N-o fac pe catolicul ! a zis Jeler încet. Dar nu e bine !...“ „De ce nu e bine ?“ am întrebat eu, din mijlocul aceluiaşi vîrtej de patimă şi de mînie (orice femeie se simte jignită, de moarte, dacă nu i se răspunde, după ce face un asemenea pas). „S-ar strica totul, a spus el, s-ar destrăma toate !...“ „Dar dumneata ţii la mine, nu-i aşa ?“ am mai întrebat eu, vroind astfel să mă consolez cu ceva, să nu rămîn cu mîna goală. „...Ţin, a spus Jeler, te-am iubit şi te iubesc dinainte de a te căsători cu Pozdare !... Tocmai de aceea nu e bine să trecem pragul acesta, — un anumit prag !... Am ajunge la duşmănie, dacă am face-o !... E şi Vasile la mijloc, e la mijloc prietenia şi loialitatea lui, sîntem şi noi la mijloc... Iar ura care s-ar naşte din povestea aceasta, s-ar naşte mai întîi între noi doi... După aceea cred că l-ar cuprinde şi pe Vasile în mrejele ei...“ „Vasile n-ar afla niciodată !...“ „Ba ar afla, i-am spune noi, prin felul nostru de a fi şi de a ne purta...“ Jeler mi-a povestit, după ce a aprins lumina, după ce i-am adus un pahar de vin (fiindcă îi plăcea şi lui să bea, şi-i place, dar nu întrece măsura, e cumpănit, mult prea cumpănit, cu toate că zac şi în el patimi destule, mai multe decît în Vasile !), cum au ajuns doi prieteni buni („fraţi de cruce, nu prieteni...“) să se urască şi să se duşmănească, din pricina unei femei, a nevestei unuia dintre ei, cu care începuse să se iubească celălalt („cel care fusese mai slab şi mai puţin loial, mai fără caracter, mai prost, pentru că o prietenie între doi bărbaţi valorează mai mult decît un petic de negreaţă !...“). „...Praful şi pulberea s-a ales din toate, a spus Jeler mai încet, uitîndu-se un timp la pahar, uitîndu-se şi la mine de vreo cîteva ori, ca de departe, cu regret dar şi cu o urmă de dor — pentru că ei, cei doi, bărbatul care a crezut că poate fi şi una şi alta, şi prieten loial dar şi amant, el şi femeia care şi-a închipuit că poate trece prin viaţă cu doi pepeni în braţe nu s-au oprit cu încîrligatul, s-au înfierbîntat rău de tot, nemaiajungîndu-le zilele cînd se puteau întîlni, apropiindu-le din ce în ce

mai mult !... Iar celălalt, *încornoratul,* s-a mîniat de moarte, i-a devenit prietenului său, fostului său prieten dușman de moarte, pe viață !... Pe ea a iertat-o, sau poate că a dușmănit-o și o dușmănește și acum, o iubește și o urăște, dar pe el și l-a făcut dușman pentru totdeauna, urîndu-l cu adevărat și fără întoarcere, cum se zice !..." „Ce vrei să spui, l-am întrebat eu, că dumneata n-ai avut și nu ai nici o taină și că ești vreun sfînt ? !..." „Nu spun asta, nici vorbă !... Dar nu e bine, cum se zice pe la noi, să-ți faci treburile prea aproape de locul unde mănînci, nu de alta dar miroase, pute !..." „Va să zică, pentru dumneata e tot una a te iubi cu o femeie sau a te duce pînă afară ? !" „Nu e tot una, ia înțelesul vorbelor acestora vechi, care nu au nimic vulgar în ele !..." „Bine, așa o să fac, mulțumesc pentru sfat !..." „Numai să nu-mi porți pică !..." „N-am de ce să-ți port pică, ai fost corect, ai fost cinstit !..." N-am făcut așa, bineînțeles, i-am purtat dușmănie, nu pică. L-am urît cumplit un timp, l-am disprețuit profund. După aceea, însă, după vreo cîțiva ani, l-am privit cu alți ochi, mîndrindu-mă cu prietenia lui, bucurîndu-mă că avea și Vasile un sprijin în viață (fiindcă el a fost cam singuratic, cum e orice om drept și nesupus).

„...Mai bine du-te la atelierul de tobinaj, m-a sfătuit Vasile atunci, cînd l-am întrebat ce să fac, să mă duc sau să nu mă duc la școala la care vroiau să mă trimită ai mei — înveți, oricum, o meserie, știi să faci ceva !... Și nea Iuliu Jeler spunea așa : că-i mai bine să înveți o meserie !..."

„Ia mai lasă-mă cu Jeler ăsta al tău, i-am spus eu, c-odată mi-l pui dinainte !..."

„Cine, eu ? !"

„Da, tu !"

„Bine, dar tu de ce te duci mereu pe la dumnealui ? !"

„Din cauza ta, pentru că te porți urît cu mine, pentru că ești necuviincios și necioplit, parcă ai fi venit din fundul pădurii !..."

Ne-am certat și atunci, cum ne-am certat și în alte dăți (doamne, cît eram de naivi, cîte stîngăcii ne ieșeau înainte, cum se întîmplă la o asemenea vîrstă, cum nu se putea să nu se întîmple cu noi doi !). L-am ascultat însă, i-am urmat sfatul și m-am dus să învăț o meserie, certîndu-mă și cu ai mei din cauza asta. A fost prima nesupunere, a fost primul act de independență, căruia i-au urmat, firesc, altele (așa m-am desfăcut eu de propria-mi familie, în mijlocul că-

reia crescusem, totuşi, aşa am intrat pe propriul meu făgaş, urmîndu-mi propriul meu drum, destinul meu propriu, care ar fi arătat altfel, dacă nu m-aş fi despărţit de *Berbenceni*, dacă n-aş fi fost aşa cum sînt, dacă nu l-aş fi iubit atît de mult, în felul meu dar mult, pe nechibzuitul cu care am trăit, cu ajutorul căruia am cunoscut multe bucurii, din cauza căruia am gustat şi amărăciuni destule, cea de acum fiind, după cît se pare, mai mult decît cumplită ! ?).

IV

Vasile, cînd ne-am căsătorit, după ce am învins cerbicia mamei şi „opoziţia" fraţilor, nu ştia mai nimic despre iubire. Şi nici nu acorda cine ştie ce atenţie lucrurilor de acest fel. El era prins, pînă peste cap, cu luptele de clasă, cu demascarea sabotorilor, cu organizarea unor mitinguri şi a unor mari adunări. Astea erau lucrurile pentru care ardea şi se consuma el : mitingurile şi adunările, şedinţele şi discuţiile din şedinţe, mai ales, *politica*, cu toate ale ei, minus căţărarea spre locuri mai bune. Fiindcă el nu se uitase niciodată către aşa ceva. Era un dăruit (era şi mai este, asta a fost principala lui slăbiciune, sau poate că e însuşire, nu ştiu, poate că în asta a stat şi stă puterea lui ! ?), era de o sinceritate desăvîrşită. În tot ce făcea era aşa, dar parcă era de lemn, aşa era de stîngaci cîteodată. Parcă ar fi fost cioplit de cineva care nu mai avusese timp să-l finiseze, să-i netezească ţepii aşchiilor. Parcă era de piatră, uneori. Alteori, însă, era numai voioşie şi voie bună. Povestea de toate (şi avea vorba mai vie şi mai frumoasă în asemenea clipe, el însuşi era mai frumos, mai curat şi mai limpede, ochii nu-i mai scăpărau în cap, faţa nu-i mai era tăiată de dungile îngrijorărilor în care îl aruncau marile lui combativităţi, pînă şi părul, părul lui de culoarea mierii de albine, i se schimba parcă la coloare, mişcîndu-se altfel, cînd i-l răvăşeam), îşi amintea de întîmplări vechi, de la ei de acasă, povestea cum trăise el la căminul de pe lîngă uzină, după ce fuseseră aduşi de la Moldova. Îl pomenea pe Rîşnoveanu, şi pe Iuliu Jeler îl pomenea, pe care nu l-ar fi cunoscut niciodată (— „nici pe tine nu te-aş fi cunoscut, dacă n-ar fi fost *seceta* !..."). Pe urmă, cînd îţi era lumea mai dragă, trecea la „revoluţia

noastră socialistă, care se va înfăptui, în curînd, în toată lumea !...“ La Lenin şi la Stalin, mai ales la Stalin, care era încă de pe atunci marea lui iubire. Stalin era totul, pentru el. Stalin era tatăl lui şi mama lui, era ţara şi poporul, era lumea şi pămîntul, era „întruchiparea cinstei şi a bărbăţiei“, era „chintesenţa genialităţii întregii omeniri...“ „Dacă n-ar fi el, spunea Vasile, schimbîndu-se numaidecît, crispîndu-se şi încătărămîndu-se uşor, împurpurîndu-se, pe măsură ce vorbea — s-ar duce toate de rîpă, mişcarea muncitorească, socialismul şi comunismul !... De aceea îl urăsc unii aşa de tare, pentru că întruchipează tot ce au popoarele mai bun şi mai de preţ, speranţa lor şi nădejdea lor de mai bine, toate vrerile lor, din vechime şi pînă acum !...“

„...Vasile, îi spuneam eu cîteodată, cînd se lansa el în asemenea înflăcărări, dar pe voi, acolo, pe la şcolile acelea de cadre, şi pe la instructaje, nu vă învaţă şi lucruri de astea, mai de lume ? !“

„Ce tu, ce ?“ răspundea el vădit nemulţumit.

„Cum să vă purtaţi, să sărutaţi mîna unei femei, să fiţi şi voi mai altfel ! ?“

„Nu ne-nvaţă şi nici nu avem nevoie de aşa ceva !... Eu, mai ales, nu vreau să aud de asemenea fleacuri !...“

„Poate că nu-s fleacuri, Vasile !?“

„Ba sînt !... Astea-s deprinderi burgheze şi mic-burgheze !..“

„Dar ce, numai burghezia ştia să sărute mîna, să fie cuviincioasă ?“

„Nu !... Burghezia nici nu ştia să se poarte aşa !... Şi-apoi, chiar dacă ştia, pe mine unul nu mă interesează !... Urăsc aşa de mult clasa asta, îi duşmănesc aşa de tare pe îmbuibaţi, încît nu vreau să iau nimic de la ei, nici măcar ceea ce ar fi bun, să zicem !...“

„De ce să nu iei, dacă e lucru bun ?!“

„Aşa, pentru că dacă astăzi iei una, mîine iei alta, poimîine încă una, pînă îţi pierzi complet spiritul de clasă !...“

„Bine, Vasile, dar tu de unde ai luat *spiritul* ăsta, pentru că la voi în sat, din cîte mi-ai spus, nu era ?“

„De-aicea l-am luat, de la cămin şi din uzină !... A fost aşa, de parcă m-aş fi regăsit pe mine însumi !... Parcă aş fi fost dezbrăcat de nişte haine vechi, scorţoase şi cam împuţite, şi-mbrăcat cu altele, noi şi bune, nu frumoase, nu ştiu cum să zic eu, dar bune, mai mult decît potrivite, în care mă simt, în orice caz, bine de tot, mă simt minunat !... Nici n-o să le

schimb, să știi, o să umblu cu ele pînă la sfîrșitul vieții !...“

„Nici chiar așa, îl tachinam eu, uitîndu-mă lung la el, părîndu-mi-se în clipă că nu-l cunosc de loc — hainele trebuie schimbate din cînd în cînd !... Se învechesc și ele, putrezesc, chiar dacă nu se rup, se fac scorțoase și urîte !...“

„Hainele, da, dar convingerile nu, pentru că eu vorbeam de convingeri, de credințele unui om, de sinceritatea lui și de dăruirea care trebuie să-l călăuzească în viață, pînă la moarte !...“

„Poate că chiar și convingerile se mai schimbă de pe la un timp !?“

„Nu, convingerile nu se schimbă, convingerile se consolidează, ceea ce e cu totul altceva !...“

Mă lăsa neiubită de multe ori, parcă nici n-aș fi fost. Alteori dădea năvală peste mine, ca un apucat. De vreo cîteva ori l-am surprins sărutîndu-mi mîna, cu o delicatețe neobișnuită pentru felul lui de a fi (pentru felul lui de a fi de atunci, cînd era la modă duritatea, cînd se purta brutalitatea, cînd vroia el însuși să fie mai înfocat decît trebuia, mai bătăios decît era nevoie și decît era el în sufletul lui curat și neliniștit, cînd suiau toate către punctul maxim al fierberilor, cum se întîmplă cînd stă cazanul prea mult pe foc, ori supa, ori mămăliga). Am zîmbit, cînd l-am surprins în ipostaza asta, cum ar fi zis el. Dar nu i-am spus nimic atunci. Mai tîrziu însă, i-am zis, l-am întrebat cum se explică „această mică și neesențială contrazicere ?“

„Care ?“ a răspuns el.

„Asta, cu sărutatul mîinii... Nu spuneai tu mai ieri-alaltăieri că nu-ți place să săruți mîna la cucoane, că ăsta-i obicei burghez și că tu nu-l vei practica niciodată !?“

„Dar ce, a întors-o el, cum avea obiceiul (cum îl mai are și acum), tu ești cucoană ?!“

„Nu sînt, e adevărat !...“

„Atunci !?... Ce rost are să mă critici tu pe mine ?... Ce, m-ai văzut sărutînd altă mînă, în afară de mîna ta, care este egală, pentru mine, cu mîna mamei mele ?!“

Nu-l văzusem, într-adevăr. Și nici nu aveam să-l văd (deși cred că a mai sărutat el cîte-o mînă de femeie, în intimitate, în afara frumoasei dumitale mîini). Obiceiul acesta al lui a devenit din ce în ce mai singular, pe măsură ce s-au schimbat și s-au îmblînzit raporturile dintre oameni, pe măsură ce au devenit ele mai firești (nu-i nici o crimă, la urma-

urmei, din punctul de vedere al devotamentelor de clasă, dacă săruți mîna unei femei, clasa muncitoare nu pierde nimic, dacă o săruți, și nici nu cîștigă nimic, dacă n-o săruți). Atunci însă, înainte de a pleca el la țară, ca activist, atunci și după aceea, o bună bucată de vreme, nu se observa lucrul acesta, faptul că el evita, în orice împrejurare, să se plece înaintea doamnelor și să le sărute mîna. Pe urmă, după ce a intrat la politehnică, s-a văzut din ce în ce mai bine comportarea asta a lui, care îl singulariza de multe ori. Dar el tot n-a renunțat la obiceiul acesta, dimpotrivă, l-a cultivat, menținîndu-l pînă în ziua de azi. Cocheta astfel (și mai cochetează) cu felul lui de a fi de altădată, mai păstra cîte ceva din asprimile acelea cumplite, care m-au speriat și pe mine de vreo cîteva ori. Fiindcă el întrecea de multe ori măsura. Nu avea, de fapt, nici o măsură, cînd era vorba de „devotamente și de atașamente..." Odată se închiondora și se învăpăia, cînd auzea de lucrurile astea, cînd i se părea că sînt ele în pericol. Nu mai era chip pe urmă să vorbești altceva cu el. Trebuia să asculți vorbirile acelea ale lui, înfierbîntate și împleticite, cum îi erau și gîndurile pe atunci.

„...Da, așa e, spunea el, cînd se pornea, sînt unii care ar vrea să ne spulbere de pe lume, pe noi, pe comuniști, pe cei care luptăm pentru interesele poporului, pentru dreptate și pentru libertate !... Mereu au vrut asta, de cînd s-a declanșat *revoluția,* de cînd a început marșul acesta triumfal către o altă lume !... Nu sînt aceiași, cum se zice, dar sînt !... Ei, capitaliștii și monopoliștii, și slugoii lor din interior, au făcut războiul civil, au tras în Lenin, au făcut *cordonul sanitar,* l-au îndemnat pe Hitler să atace Țara socialismului victorios !... Ei au declanșat după aceea *războiul rece,* au ațîțat și ațîță la război !... Domnul Truman și domnul *Ciorcil* !... Ei și acoliții lor !... C-așa îmi vine cîteodată să las totul baltă și să mă duc la ei acasă, să-i lichidez cu propria mea mînă, să se stingă izvorul zîzaniei dintre popoare și dintre oameni !..."

„...Tu, i-am spus eu odată, pe vremea cînd mai lucra la țară, nici nu mă iubești pe mine, iubești revoluția, îl iubești pe Stalin, ești mort după Korceaghin acela al tău, mî-l ridici în slăvi pe Fucik și nu mai poți de admirație față de Gheorghiu-Dej și față de mai știu eu cine !..."

„Asta-i altceva, Nuță, mi-a răspuns el, cam nedumerit, cam speriat — asta ține de convingerile mele politice, de lupta în care sînt eu angrenat, fără de care n-aș mai putea trăi !..."

„O fi ținînd, dar omul nu are decît un singur suflet, iar sufletul nu poate cuprinde totul în el, ori îi una, ori îi alta !...“

„Omul nici nu are suflet, Nuță, asta e o denumire burgheză, bisericească, de fapt !“

„Ei, burgheză și bisericească !?... E o denumire românească, așa i se spune conștiinței sau înțelegerii, lucrurilor celor mai greu de numit și de explicat, care îl fac pe om să fie om, nu simplă fiară !...“

„Da, bine, așa e, dar eu țin la tine, să știi, te iubesc mult și mă gîndesc mereu la tine, cînd sînt plecat !... Și te visez mereu... Iar astăzi...“

„Ce-a fost astăzi ? am întrebat eu, punîndu-i mîncarea dinainte (cum aveam să fac și după aceea, de nenumărate ori, de mii de ori, pentru că el așa făcea de fiecare dată, se așeza la masă și aștepta să fie hrănit, cum așteaptă orice bărbat să fie hrănit de propria lui nevastă, nu de soție, nici de iubită, de nevastă, cum vor aștepta ei mereu, chiar și după ce vor construi comunismul în întreaga lume !...). Ce s-a mai întîmplat, de ce nu-mi spui !?“

„Nu-i nimica rău... Dar ți-am auzit glasul !... Te-am auzit cum mă chemai !...“

„Cum să mă auzi, doamne ferește, cum ar zice mama !?... Erai departe, n-aveai cum să mă auzi !...“

„Dacă-ți spun ! a mai zis el, lăsînd mîncarea neîncepută, venind deodată către mine, parcă abia atunci s-ar fi întors acasă. Te-am auzit cum te aud și acum !...“

A fost singura dată cînd a lăsat mîncarea neîncepută, din cauza mea. Declarații mi-a făcut și în alte împrejurări, tot așa însă, la intervale mari, cînd își amintea de mine, dar atît de înfiorat n-a mai fost niciodată. Avea să-mi mai spună într-un rînd, tot așa, pe neașteptate, că eu sînt pentru el ceea ce a fost Ana pentru Manole, — „...Ana din legendă, Nuță dragă, femeia care vine cu bucate la omul ei, care se roagă de Dumnezeu să n-o aducă, s-o ferească de zidirea în care trebuie s-o pună el, după jurămînt !... Dar ea tot vine, trece, ca în poveste, prin toate opreliștile pe care i le pune Dumnezeu dinainte !... Vine și se lasă zidită, crezînd că-i o glumă, rugîndu-se de Manole să n-o îngroape în zid !... Dar el nu poate face nimic, pentru că e jurat zidirii aceleia fără seamăn de mare și de frumoasă !... Și eu, tot așa, Nuță dragă, am vrut mereu să te proteguiesc, am vrut să te feresc de greu, să mergem amîndoi, pe același drum și în același pas, dar uite că nu s-a putut, n-am reușit să fac lucrul acesta, pe care l-am

dorit așa de mult !... Din cauza mea n-am reușit, sau poate că din cauza împrejurărilor prin care am trecut noi !?... Sau poate că și dintr-o cauză și din alta ?!... Pentru că viața de azi, viața asta nouă, pe care o cîntă și o slăvesc poeții, e crîncenă de multe ori, e dură, cum e viața cînd se află în schimbare, cum nu se poate să nu fie !... De aceea n-am reușit eu să te păstrez lîngă mine !... Pentru că la un moment dat ai de ales între tine și cel de alături, trebuie să hotărăști care merge mai departe, dacă e vorba de mers !... Iar eu, acum, recunosc că am procedat exact așa !... Instinctiv am procedat așa, ceea ce înseamnă că erau și multe egoisme la mijloc, și prejudecăți, și altfel de reziduuri, aduse toate din urmă, nu numai din vremea burgheziei, din toate vremurile pe care le-a străbătut omul, de cînd e om pe lume !... În orice caz, acum recunosc că am procedat așa și că în tot ce am fost și sînt eu e cîte ceva din ceea ce ai fost și ești tu !... Cîte ceva ? !... E foarte mult, toată tăria zidului vine de la tine, Nuță dragă !... De aceea am zis eu că tu ești Ana lui Manole, Ana din legendă !..."

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu. Fiindcă el, atunci, înainte și după ce a plecat la țară, era îndrăgostit de alte „legende". Știa pe dinafară *Așa s-a călit oțelul* și-mi vorbea de Korceaghin ca de un om real. Nici nu-i zicea Pavel, îi spunea Pavka, îl alinta, cu un fel de iubire, nu cu admirație. „...Grozav om a fost Pavka ăsta ! zicea el. Extraordinar, nu grozav !... S-a luptat cu contrarevoluționarii, s-a jertfit pe altarul *revoluției* !... Altă bucurie nici n-a cunoscut !..."

În același fel vorbea și despre Iulius Fucik. Și despre Stalin, și despre Lenin. „...Să vezi ceva grozav, mi-a spus el într-o sîmbătă, cînd lucra încă la țară, azi, în tren, am stat de vorbă cu un ziarist care a fost la un congres de luptă pentru pace, unde a cunoscut-o pe Gusta Fucik, a stat de vorbă cu ea, cum stăm noi amîndoi de vorbă, acum !... Zicea că e o femeie extraordinar de simplă și de modestă !... E normal, nu-i așa, pentru că și el, Fucik, a fost simplu și modest !... El chiar că reprezintă omul de mare înzestrare, care nu se dă însă în vileag cu toate ale lui, arde pe dinăuntru, arde mai intens decît s-ar putea crede !..."

Altfel, am cunoscut și atunci, cît a lucrat el la țară, înainte de a-l avea pe Ionuț și chiar și după aceea, clipe frumoase și de neuitat (cum n-ai să cunoști dumneata niciodată, fiindcă dumneata n-ai suflet în oase, nici gînduri în cap, ești mai rea decît Tița aceea de la atelierul de bobinaj, cea care

a rămas „încîrligată" pe palierele turnului de apă !). Stăteam acasă, cînd avea el liber, povesteam şi ne iubeam, ne drăgosteam pînă la neştire. Mie, mai ales, mi se părea cîteodată că nu mai sînt eu însumi şi că toată puterea din mine, toată viaţa, toată bucuria, mi-au coborît în pîntece, aşa de mult şi de tare îmi plăcea. Mă gîndeam uneori cum o fi cu alţii (orice femeie se gîndeşte şi sînt nesincere cele care susţin că nu s-au gîndit niciodată la aşa ceva şi că ele au fost şi sînt sfinte, cum e smerita aceea a lui Iuliu Jeler, Irinca !...), dar nu ieşeam de loc din matca bucuriei. Şi-l învăţam şi pe el „unele lucruri". Iar el nici nu băga de seamă că ştiam mai multe şi că eu îl învăţam. Asta a fost partea lui slabă (cea mai slabă dar şi cea mai bună, datorită căreia a răzbit prin toate, cîştigîndu-mă şi pe mine de partea lui, sfărîmîndu-i şi împingîndu-i în hăuri pe alţii, pe cei care îi ieşeau înainte, ca într-o răzbunare de neoprit, pe cei care vroiau mereu să scape de el, să nu le mai strice nimeni socotelile şi combinaţiile !), partea lui mai puţin obişnuită şi mai puţin înţeleasă, că nu mai şovăia de loc, dacă se dăruia unui lucru. O făcea din toată inima, fără nici o reţinere. Era aşa de sincer, încît îi determina şi pe alţii să fie cum era el. Îi molipsea, îi cucerea, îi ridica „la nivelul de plutire al contemporaneităţii..." Dacă nu izbutea să facă lucrul acesta, suferea enorm, se zbătea şi se zvîrcolea, de parcă ar fi fost toată lumea în pericol, de la o zi la alta.

„...Cum de nu înţeleg unii, zicea el în asemenea momente, cum de nu-şi dau ei seama care e mersul adevărat şi ireversibil al lucrurilor în lumea de azi ?!... Cum de mai pot fi unii duşmani sau şovăitori ?!... Cum de pot alţii să se ţină de şuşuteli şi de învîrteli !?... Şi tu, Nuţă, cum de nu înţelegi că eu sînt dăruit pe viaţă luptelor acestora fără de sfîrşit ?!..."

Înţelegeam, cum să nu înţeleg. Înţelegeam şi mă molipseam şi eu de înflăcărările acestea ale lui, intrînd, cum intră fluturele în văpaia unei lămpi, în perimetrul lui gravitaţional (cum ar zice Ionuţ), gîndeam cum gîndea el, vorbeam cum vorbea el. Uram şi eu, din ce în ce mai mult, ceea ce ura el. Şi-l iubeam cu propria lui iubire. Mă lăsam molipsită şi în privinţa asta, depărtîndu-mă astfel din ce în ce mai mult de ai mei, de părinţi şi de fraţi. E adevărat că şi ei mă ajutaseră şi mă ajutau în direcţia asta. Încă nu ne aveam rău, dar nici bine nu ne aveam. Ne cam depărtaserăm, atîta tot. Eu îmi urmam drumul meu, stînd alături de Vasile. Ei îşi urmau drumul lor propriu. Intraseră, adică, încă de pe atunci,

pe „făgașul luptei pentru mai bine...“ Binele fiind al lor, în primul rînd. Nu se putea spune despre ei (nici acum nu se poate spune așa ceva, ar fi nedrept) că erau niște simpli și obișnuiți parveniți sociali. Fiindcă nu erau așa ceva. Dar nici oameni care și-au înțeles rostul lor în lume nu erau. Nenorocirea lor a venit de la convingerea aceea ciudată și de neclintit, că acum e vremea lor („vremea noastră, a muncitorilor !“, cum zicea tata). Și că pot, în consecință, să facă ce vor. Pot să se îmbogățească, pot, ba chiar trebuie, să se lupte pentru *funcții* și pentru *puteri*. Pot să nu mai țină seama de sinceritate și de bunăcredință („de fleacuri !“), cum făcuseră și cei dinainte („clasele care fuseseră la putere înaintea clasei muncitoare !“). Se pot cățăra cînd vor, în cele mai bune posturi. Și-i pot amăgi sau intimida pe toți cei care nu erau de aceeași părere cu ei, pe toți cei care le stăteau în drum, cum le-a stat Vasile de la un timp.

Așa s-a născut de altfel despărțirea dintre noi, dintre mine și numeroasa și atît de amestecata mea familie, care n-a izbutit cine știe ce pînă la urmă. Dar nu pentru că s-ar fi izbit de prea multe piedici. Ci pentru că au luat-o ei pe alături, pentru că au înțeles anapoda „niște lucruri esențiale...“

La început, e adevărat, ei nu erau chiar toți împotriva mea, nu aveau nimic cu mine. După aceea însă, pe măsură ce s-au pornit contra lui Vasile, s-au pornit și contra mea. Fără milă, cum se zice. După excludere, mai ales, au început să mă hărțuiască rău de tot. Iar eu, ce era să fac, mă alipeam din ce în ce mai tare de Vasile, pe măsură ce mă depărtam de ei.

„...Dar tu, îmi spunea mama, atunci, la începuturi, cînd mai venea încă pe la noi, văd că te-ai luat cu adevărat după *înfometatul* ăsta al tău, vorbești cum vorbește el, te porți cum se poartă el !?“

„Și ce e rău în asta ?“ îi răspundeam eu.

„Nimica, dar nici bine nu-i !... Că omul, dacă vrea să trăiască, trebuie să se gîndească și la el, la familia lui și la interesele lui !...“

„Ne gîndim și noi la lucrurile astea, să știi !“

„Nu vă gîndiți de loc, nu-i adevărat !... Voi puneți la inimă niște lucruri care sînt bune, astăzi, dar poate că mîine n-or să mai fie !... Uite, ai mei, taică-tău dar și Costel, mai cu seamă Costel ăsta, care-i deștept, foc, nu alta, zic ce-i de zis și se gîndesc și la ei, la familie, adică, la noi ceilalți, c-așa fac oamenii, se dau după lume, nu iau lucrurile în piept,

se lasă în voia apei !... Sînt, adică, şi din ăştia, care iau lucrurile în piept, dar ăştia sînt din ăia cam apucaţii, care ies la capătul drumului cu capul spart şi cu straiţa goală, cu copiii flămînzi şi cu nevasta slăbită de muncă !... C-am văzut lucruri de felul ăsta şi-nainte vreme, acasă la noi, şi aicea, în oraşul ăsta al nostru !... Şi-acum tot aşa e, să ştii de la mine, nu-i cum crede Vasile ăsta al tău, pe care poţi să-l iubeşti, treaba ta, dar îndeamnă-l măcar la bine, nu-l lăsa s-o ia razna, c-o să vă mănînce păduchii şi ploşniţele, prin fel de fel de maghernițe, în vreme ce alţii, cu nimic mai breji decît voi, dar mai deştepţi, da, se vor răsfăţa în vile !..."

Ei erau în mişcare, toţi. Se mutaseră şi se mutau mereu. Işi completau, pe de o parte, casele cu fel de fel de lucruri, cumpărate de la consignaţia sau luate pe gratis („din casele burgheziei", cum zicea Costel). Iar pe de altă parte progresau şi se suiau în sus. Ocupau funcţii mari şi bune. Se sprijineau unii pe alţii, parcă ar fi pornit la un fel de asalt, al unei redute. Costel fusese secretar de comitet de partid, la noi, la uzină. După aceea fusese la sector. După aceea urmase o şcoală de partid şi lucrase un timp la regiune, unde nu-i convenise. De unde plecase la un raion (să întărească „munca de jos, deoarece acolo e baza !..."), împreună cu renumitul Alfred Grofşoreanu, împreună cu care avea să se ridice împotriva lui Vasile (şi împotriva mea), ca nişte duşmani de moarte. Lucian, la rîndul lui, intrase în miliţie, era ofiţer şi era mai împătimit decît Costel (şi decît Vasile, în altă direcţie însă). Vasile, care seamănă cu tata, fiind mai lăsător, activa pe linie de tineret. Iar Niculae, prîslea, era cel mai înfocat tînăr de la şcoala de pe lîngă uzină. Nu era rău, nu ştiu cum să zic, că se desfăşuraseră şi se desfăşurau toţi atît de puternic: Rău era că porniseră la drum aşa cum porniseră, hotărîţi să muncească dar să se şi „înclifteze", să se folosească din plin de „vremea asta a noastră". Asta avea să-i ducă, pe toţi, către pierzanie, convingerea aceasta ciudată, cum că ei, dacă sînt „clasă muncitoare" şi dacă sînt „la putere", pot face orice, pot trăi oricum. Din cauza asta s-a alipit Costel atît de puternic de Alfred Grofşoreanu, pentru că se potriveau de minune. Că şi-atunci, înainte de excluderea lui Vasile, şi după excludere, Costel era în stare să-l nimicească de viu pe *„înfometatul* acela orgolios şi prost, că ăla nu ştie decît una şi bună : să dea în om cu berbecele criticii !..." Vasile îmi spusese ce făcuseră ei pe acolo, cînd lucraseră într-un anumit raion, pe care îl culcaseră la pămînt, îl nimiciseră, „pur şi simplu",

cum zicea Vasile. Şi de neamurile lui Grofşoreanu îmi povestise, de Ciortăneştii aceia numeroşi şi fioroşi, care făceau ce vroiau în Conţia („stăpînesc comuna ca pe un bun propriu, iar acum, de cînd a ajuns Alfred prim-secretar, cum-necum, dar uite că a ajuns, ceea ce înseamnă că se petrec minuni şi în socialism, nu se mai poate înţelege nimeni cu ei !...“).

Atunci m-am alipit eu de el, şi mai tare (cum n-ai să faci dumneata nicodată, fiindcă dumneata, domnişoară, eşti străină de anumite lucruri, vii din altă lume şi nu poţi comunica cu noi, cu mine dar şi cu el, te poţi culca cu el, dar comunica nu poţi, n-ai nici o bază !), după ce mi-a vorbit el de Ciortăneşti, întrebîndu-mă ce să facă „în situaţia asta destul de complicată !?“

„...Cum aşa, ce să faci ? am zis eu, bucuroasă, nevoie mare, că mă amesteca şi pe mine în propriile lui treburi („în problemele mari ale revoluţiei...“). — Dă-le peste bot, pune-i la punct !...“

„Aşa m-am gîndit şi eu, aşa am să fac, dar asta înseamnă că mi-l voi ridica împotrivă pe căpcăunul acela de Alfred Grofşoreanu !..“

„Şi ce dacă, ce, el îi Dumnezeu din cer, e un om ca toţi oamenii !...“

„Este, dar el e şeful regiunii şi-i necruţător la o adică, mai ales atunci cînd e vorba de el şi de ai lui !... Nu trebuie uitat pe urmă că are sprijin mare pe sus, altfel n-ar fi căzut el tot în picioare, după tot ce a făcut în raionul Măgura, ăsta are zece vieţi în el, datorită faptului că-i legat puternic, cu lanţuri de aur şi de argint, de o anumită grupare socială şi politică !...“

„Să fie, îl priveşte, n-ai spus tu că astăzi, dacă eşti cinstit şi drept, n-are nimeni ce-ţi face, eşti imbatabil !?“

„Am spus, e adevărat, şi chiar cred că e aşa, din toată fiinţa mea cred !...“

„Atunci ?!“

„Mă gîndeam şi eu, cum e mai bine, ca orice om !...“

Mult nu s-a gîndit, a pus piciorul în prag, cu obişnuita lui neînduplecare. Iar ei (*„berbencenii* şi *grofşorenii“*) s-au pornit numaidecît împotriva lui, parcă ar fi vrut să le ia casele în care pătrunseseră, parcă ar fi vrut să le dea foc la scaune ; sau să le ia maşinile în care se lăfăiau ; sau să le taie izvoarele de la care se alimentau („la preţuri legale dar cam moderate, mai mult formale decît legale !...“).

„...Ce aveți voi cu Vasile, l-am întrebat pe Costel, înainte de excludere, de ce vreți voi să-i faceți rău ?!..."

„În munca de partid nu există asemenea noțiuni : rău și bine, există muncă și luptă, există exigență și consecvență !... Cine nu corespunde normelor acestora, e dat la o parte, nu are ce căuta în rîndurile noastre !..."

Mă dusesem la ei fără știrea lui Vasile. Și-mi părea rău că făcusem pasul acesta. Mai ales că ei, Costel dar și ceilalți (pînă și tata) erau foarte porniți împotriva lui Vasile, de parcă ar fi fost un dușman al lor, de moarte, parcă i-ar fi jefuit de bunurile pe care le adunaseră ei (Costel și bătrînii, „nucleul de bază al familiei"). „Dar Vasile n-a făcut nici un rău, am zis eu după un timp, stînd deoparte, pe scaunul pe care mi-l împinsese careva dinainte, obosită și cam necăjită, cum venisem de la fabrică (ei stăteau la masă, de, se hrăneau din greu !), s-a dus unde a fost trimis, a alergat și aleargă cît zece și aproape că nu mai știe de familie, din cauza muncii acesteiă a lui !..."

„Tocmai asta-i, a spus mama, care devenise și devenea din ce în ce mai hotărîtă, ea care nu știa mai nimic despre lucrurile astea (despre *munci* și despre *lupte),* asta-i buba principală, că ăsta nu-i om de casă, n-are nici un temei, e un derbedeu oarecare !..."

Iar tata, de alături, i-a ținut isonul, vorbind rar și măsurat, parcă ar fi fost însuși Stalin.

„...În afară de asta, a mai spus dumnealui, problemele de felul ăsta nu se discută acasă, în familie, se discută la partid, într-un cadru organizat !..."

„Dar ce, voi sînteți luptători numai acolo, pe stradă și acasă nu mai judecați lucrurile cu același cap, nu mai aveți suflet în voi ?!"

„Nu te înfierbînta, soru-mea, fii înțelegătoare, că nu *noi* ți l-am pus în spate pe nesocotitul acela de Vasile Pozdare !..."

„Cum așa, Costel dragă, păi nu mi l-ai prezentat chiar tu ?!"

„Ba da, numai că prezentarea e una, iar căsătoria e altceva... Pe urmă, pe vremea aceea, individul părea rezonabil, nu era cum e acum, nu se credea deținătorul tuturor adevărurilor din lume, cum se crede acum !..."

„Dar ce a făcut rău, cu ce a greșit față de partid, că muncește pînă îi ies ochii din cap !?... Și-i cinstit, și-i sincer, nu-i cum sînt alții, îi în stare să moară pentru lucrurile astea, pe care alții le mai calcă în picioare !..."

„Se poate, o fi, dar ce-a avut şi ce are el cu tovarăşul Grofşoreanu, cum de îndrăzneşte el să discute munca şi viaţa unui prim-secretar !?“

„Şi ce, Grofşoreanu nu e om, e sfînt ?“

„Nu Grofşoreanu, soru-mea, tovarăşul Grofşoreanu, deoarece vorbeşti despre partid aici, nu vorbeşti despre un oarecine !“

„Despre care partid, măi Costele ?“

„Despre partidul nostru comunist !“

„Îi zice altfel, din cîte ştiu eu !“

„Îi zice, dar e comunist !... Iar cadrele lui de bază nu sînt la discreţia oricărei ţaţe !...“

„Adică eu, sora ta bună, sînt ţaţă, da ?!“

„Nu eşti, dar ai să devii... Devii în mod sigur, mai cu seamă dacă te laşi condusă de un troglodit oarecare !... Am plecat, m-am dus, deoarece am o şedinţă foarte importantă !... La revedere mamă, servus bătrîne, am plecat, m-am dus !...“

Mie nu mi-a spus nimic, nici măcar la revedere. Ceilalţi tot cam aşa au făcut. Au strîns masa, au plecat şi s-au întors, lăsîndu-mă singură în cele din urmă, cu năframa în mînă, cu Ionuţ alături, care mă tot înghiontea, mă îndemna să plec.

„...Hai, mamă, zicea el, hai acasă, că aicea-i rău şi-i urît !... Hai !...“

Am plecat, mirîndu-mă de mine, că nu mă clătinam, mirîndu-mă şi de mama, că se ivise deodată de pe un coridor, să mă conducă şi să mă încurajeze.

„...Copilul, mi-a spus dînsa la poarta vilei, poţi să-l mai aduci aicea, că am eu grijă de el, nu te las eu răului !... Doar că ar trebui să fii şi tu mai altfel !...“

„Bine, mamă, o să fiu şi eu mai altfel !... Sărut mîna, la revedere !...“

Nu ştiam atunci, cînd am plecat de la ei, că acesta nu era decît începutul şi că greul cel mare abia urma să-mi iasă înainte. Prin ei şi prin cei cu care se înfrăţiseră ei, Costel şi nu numai el. Pentru că ei se comportau ca o ceată, ca o haită care nu poate trăi decît împreună, — atacînd împreună, dărîmînd totul împreună. Nici eu nu i-am lăsat în pace, ce-i drept. I-am stîrnit în toate felurile, mergînd în audienţe, luîndu-i la întrebări.

„...De ce l-aţi exclus din partid pe Vasile Pozdare ? l-am întrebat eu pe Alfred Grofşoreanu, cînd am izbutit să ajung pînă la el, după foarte multe stăruinţe. De ce vă bateţi joc de oamenii cinstiţi ?!... De ce ziceţi una şi de ce faceţi alta !?...

De ce transformați muncile și răspunderile pe care le aveți într-o simplă măciucă, dînd pe urmă cu ea în cei care nu vă sînt pe plac ?!..."

„Cam multe întrebări ! a spus el zîmbind. Și cam ultimative !.. Cum nu se obișnuiește aicea, la *noi* !..."

„Dar ce se obișnuiește aicea, la dumneavoastră ?!"

„Calmul, tovarășa Pozdare !... Lucrurile acestea, calmul și principialitatea, se obișnuiesc aicea, la *noi* !..."

„Atunci, dacă-i așa, de ce nu-mi răspundeți la întrebări ?!"

„Îți răspund, dar șezi, ia loc și liniștește-te !... Pentru că nu eu l-am exclus din partid pe iubitul dumitale soț (îți dau explicațiile acestea deoarece știu că provii dintr-o familie veche, muncitorească, pe care *noi* ne bizuim mult aicea !)..."

„Dar cine l-a exclus ?"

„Înainte să îți răspund aș vrea să te întreb dacă dumneata ești înscrisă în partid ?"

„Sînt, cu voia dumneavoastră !"

„Nu cu voia mea, cu voia dumitale... Fiecare aderă din îndemnul propriei sale conștiințe... Iar excluderile se fac de către organizația de bază unde activează un membru de partid, cum s-a procedat și în cazul soțului dumitale !... Să știi că a fost discutat foarte temeinic *acest caz,* s-a pus la vot pe urmă, s-a procedat conform normelor în vigoare !..."

„Care norme ?!"

„Normele cuprinse în statut !... Așa că voi, dumneata sau el, dacă vreți să faceți contestație, faceți-o, adică el să o facă, în caz că se consideră nedreptățit !..."

„Și contestația asta, dacă o va face, unde vine, la dumneavoastră ?"

„Vine la *noi,* dar nu la mine !... Există un colegiu regional, există organe alese, care au sarcini precise în acest sens..."

„Dar dacă dumneavoastră le spuneți să dea o anumită rezolvare, ce fac organele astea, cum se comportă ele ?!"

„Cum vor... Conform normelor vieții de partid !... Să nu crezi cumva că la *noi,* aicea, e ca la piață, să ne tîrguim în legătură cu o problemă sau alta !..."

Era să-l întreb cum e la ei, acolo, dar el nu m-a lăsat. A schimbat vorba, ocupîndu-se în continuare de Vasile. Pe care mi l-a și lăudat, spunîndu-mi, cu glasul acela al lui, cam țîrîit, cam pițigăiat, că Vasile ar fi „om bun și de nădejde, dacă n-ar fi atît de orgolios..." Și că ei, acolo, i-au dat dinadins „o lecție, să revină cu picioarele pe pămînt..." Și să nu se mai

creadă „singurul deținător al dreptății și al principialității, deoarece nu-i și nici nu poate fi !...“

„De ce nu poate ?“ am întrebat.

„Așa, pentru că nu poate !... N-are suficientă pregătire pentru așa ceva !... Și nici conștiință suficientă nu are în el !... Iar dumneata, dacă vrei să nu te înfunzi în cine știe ce mlaștină, nu te lua după el !... Nu pune la inimă tot ce-ți spune, nu crede tot ce zice !... Deoarece el are un fel anume de a deforma lucrurile, ca orice om subiectiv și pătimaș !... El nu mai raționează de loc, după ce apucă de a pornit pe o anumită direcție !... Sau dacă se pornește contra unui om, nu-l mai lasă, vrea să-l dărîme cu orice preț !... Așa a procedat față de mine, încît eu, dacă vroiam, puteam să-l dau pe mîna organelor noastre de stat, să nu mai vadă soarele în veci !..“

„Cum de n-ați făcut-o ?!“

„N-am făcut-o pentru că ești și dumneata la mijloc, e la mijloc, cum ți-am spus, și familia din care provii, sînt în joc și alte interese !...“

„Ale cui ? !“

„Ale noastre !... Dar dacă voi vreți, dacă și dumneata te situezi pe pozițiile pe care se situează el, vor veni consecințe multe și mari !...“

„Peste cine ?!“

„Peste voi, peste el dar și peste dumneata !“

„Și dacă eu vreau să mă feresc și să mă păzesc, ce trebuie să fac ?!“

„Să te desparți de trogloditul acela nenorocit, pe care l-a scos *seceta* la lumină, din cauza căruia nu putem *noi* să ne vedem de treburi !...“

„Dar pe dumneavoastră, am întrebat eu sculîndu-mă în picioare, cine v-a scos la lumină ?!“

„Cum așa, cine ne-a scos !?... Păi *noi*, tovărășico, am adus lumină în țara aceasta, *noi* am fost și sîntem însăși lumina !... Dar ia uite cu cine discut eu, cu cine îmi pierd eu timpul !?...“

A apăsat pe un buton, spunîndu-i apoi secretarei să mă conducă spre ieșire. Și să nu mă mai primească niciodată acolo.

„...Să n-o mai văd pe vipera asta în fața ochilor ! spusese el în urma mea. I-auzi, domnule, ce întrebare : cine ne-a scos pe *noi* în lumină ?!... Păi știa-s dușmani amîndoi, de aceea s-au însoțit ei !...“

V

Sfatul pe care mi-l dăduse Alfred Grofşoreanu („Desparte-te de trogloditul acela, lasă-l !...") avea să-mi iasă mereu înainte, de-a lungul a doi sau trei ani de zile, cît a ţinut pustiul acela mare, *seceta* aceea cumplită, al cărei gust îl simt şi acum pe limbă (şi în cap, nu ştiu cum să-ţi spun eu, ca să mă înţelegi, e aşa de parcă mi s-ar răsturna din nou în urechi tot vuietul acela scrîşnit, al persecuţiilor şi al hărţuielilor pe care mi le-au pus în spate ai mei şi cei cu care se înfrăţiseră ei, formînd o gaşcă mare şi tropotitoare !...). Da, pentru că tot greul a căzut pe mine, domnişoară Georgina !... Vasile s-a dat beţiei, cînd a văzut că-i greu tare. După aceea s-a apucat de alte lucruri, după ce s-a mai liniştit. S-a aşternut pe învăţat şi pe buchisit. Cît fusese plecat, cu săptămînile şi cu lunile, îl aşteptam mereu, gîndindu-mă la el cu un dor nelămurit (pe care n-ai să-l cunoşti dumneata niciodată). Veneam repede de la fabrică, sperînd că îl voi găsi acasă. Mă întristam pe urmă, dacă nu-l găseam. Alteori, cînd găseam cîte-o scrisoare ori cîte un „bilet", mă înviroam şi mă bucuram. Stăteam la masă, ori făceam focul, ori spălam rufe, ca şi cînd ar fi fost şi el alături. Chiar aşa mi se părea cîteodată, că-i alături, atît de mult îl doream şi îl iubeam. Mă ruşinam după aceea, mă jenam de ceva, fără a şti prea bine de cine mă jenam. Şi-mi spuneam că nu e bine şi că el („pe acolo, pe la ţară"), cine ştie ce face. Mă gîndeam şi la lucruri de felul ăsta, dar îi eram credincioasă, cum n-ar fi crezut nimeni. Mai tîrziu s-au petrecut nişte „alunecări", cum se întîmplă în viaţa oricărei femei, cum nu se poate să nu se întîmple (ai să vezi dumneata, lasă !...). Atunci, însă, în anii cît a fost el plecat („pe terenuri şi la luptă"), nici nu m-am gîndit la aşa ceva. Prilejuri erau. Mereu mă încerca cu vorba un băiat de la atelierul de bobinaj. Unul pentru care am lucrat, pînă cînd am învăţat meserie, care mă ajuta şi acum, cînd terminam cîte-un motor, cînd nu mă descurcam la schemele finale, la legăturile dintre bobine. Pe care îl rugasem de vreo cîteva ori să mă conducă pînă acasă. Îi dădusem speranţe astfel, fără voie, fără a mă gîndi la asta. Îl lăsasem în drum pe urmă, spre nedumerirea lui dar şi a mea. Fiindcă era gata-gata să-l iau de mînă. Ceea ce n-am mai făcut, stînd apoi singură în casă, pe întuneric, pînă cînd a venit Vasile. Era sîmbăta şi nu era zi de venit. Dar el s-a întors, pentru douăs-

prezece ore. Iar eu m-am înfiorat, cînd m-am pomenit cu el alături de mine... M-am gîndit ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi rămas celălalt. „...Dar ce-i cu tine? m-a întrebat el, fiindcă simțea (simțea și simte, reține te rog amănuntul acesta!) orice schimbare de temperatură. De ce ești așa de înfiorată?...“ „Nu știu, i-am răspuns, cred că am rămas gravidă... O să avem un copil!...“ „Cine, noi?!... Ei, bravo!... Îmi pare bine!...“ Nu rămăsesem gravidă atunci, am rămas puțin mai tîrziu, amănunt asupra căruia el n-a mai revenit. Nici eu n-am mai revenit, mai ales că am intrat în altă zodie, după ce am rămas cu adevărat gravidă. Mi se părea altfel toate, acum, că simțeam în mine o nouă ființă. Și parcă și pe el îl priveam altfel. Vorbeam cu copilul, cînd mă gîndeam la el. Și-i povesteam și lui, cînd venea acasă, ce a mai făcut „feciorul nostru“, fiindică eram siguri amîndoi că va fi fecior cel ce urma să se nască. El aruncase întîi vorbele astea: „feciorul nostru“, iar eu le repetam firesc, întrebîndu-l din cînd în cînd ce nume să-i punem: „Ion, Gheorghe, Petre sau Niculae?“ „Iosif!“ zicea el. „De ce Iosif, Vasile?“ „Așa, pentru că și pe tovarășul Stalin îl cheamă Iosif!...“ „Știu, Vasile, dar e mai bine Ion, sau Gheorghe, sau Vasile, de ce nu?!...“ „În nici un caz, Vasile nu!...“ „De ce?!“ „Așa... Cum o să-i zicem după aceea, în casă: Vasile 2, ca la fotbal?!...“ „Dar și cu Iosif se pune aceeași problemă, tot așa, ca la fotbal!...“ Nu-i plăceau răspunsurile mele. Nu stăruia însă, să nu mă supere, el care era fără milă de obicei, mai ales cînd era vorba de lucruri de acest fel. În perioada aceea, cît am fost gravidă cu Ionuț, s-a purtat cu mine ca un prinț. Venea mai des acasă și-mi aducea mereu cîte ceva, mere sau bomboane. Iar după aceea, după ce s-a născut copilul, tot așa s-a purtat, avînd grijă de copil și de mine, dînd dovadă de o delicatețe neașteptată, de necrezut. Toată perioada aceea, vremea cît a fost el plecat pe sate, a fost și a rămas altfel (din cauza depărtărilor care stăteau între noi, care ne ascuțeau dorul și dorințele, sau pentru că eram mai tineri și mai neștiutori, pentru că ne iubeam mai mult decît credeam, pentru că eram întruchiparea însăși a iubirii!?...). Acum însă, atunci adică, după ce a rămas Vasile acasă, sunau toate altfel, a lehamite și a scîrbă. Îl apărasem „pînă în pînzele albe“, îl apăram și acum, dar îmi era și milă și scîrbă de el, în același timp. Îl vedeam cum se zbătea și cum scrîșnea în gol și cam degeaba și-mi venea să turbez, nu alta.

„...Tu nu înțelegi că nu are nici un rost să te rozi și să te macini în gol?!" îi spuneam eu din cînd în cînd, dacă nu era beat, dacă se putea vorbi cu el.

„Știu și înțeleg, recunoștea el scrîșnit și repezit, dar ce trebuie să fac eu, cum trebuie să mă port, ca să ies din văgăuna în care m-au aruncat mîncătorii de icre și de idei?!... Cum pot eu să-i înfrunt!?... Mai ales că ei au totul în mînă: putere și mărire, avere și represiune, pentru că ăștia, *grofșorenii* și *berbencenii*, au făcut din dictatura proletariatului propria lor dictatură!... Și dacă vor ei să mă șteargă din toate protocoalele, dacă vor să mă împingă în *suburbiile vieții*, mă șterg și mă împing!... Ce pot eu să fac în cazul ăsta cumplit, fără de ieșire, cum se zice!?..."

„Poți și trebuie să te lupți!... Trebuie să te opui nimicirii cu care te împresoară ei!..."

„Trebuie, sînt și eu de acord cu asta, dar cum să fac eu așa ceva?!..."

„Nu știu!... Tu trebuie să găsești calea cea mai bună!... ești bărbat, eu sînt o simplă femeie!..."

„Ești femeie și ești, totuși, o *berbenceancă*!..."

Îi îngăduiam și-i treceam multe cu vederea, dar comparația asta, felul cum spunea el vorbele acestea („ești, totuși, o *berbenceancă*!"), mă supăra de moarte. Asta pentru că eu mă depărtasem de ai mei, mă depărtam chiar atunci, din ce în ce mai mult și mai tare, pe măsură ce stăruiau ei să divorțez „de troglodit"... Fiindcă ei stăruiseră și stăruiau, direct și indirect, prin mama și prin unul dintre frați, prin Vasile. Și prin cei de la cadre, de la uzină și de la comitetul de sector și de la oraș (fiindcă ei aveau, într-adevăr, totul la dispoziție și e de mirare că nu ne-au nimicit!?).

„...Tovarășa Ana, îmi spuneau sfătuitorii ăștia, adresîndu-mi-se de parcă aș fi fost soră cu Ana Pauker — e în interesul dumitale să te desparți de *omul acela*, e în interesul copiilor (o născusem și pe Lena între timp), e în interesul familiei din care te tragi, o familie onorabilă, nu-i așa!... În timp ce el, anarhistul acela lipsit de rațiune, nu a avut și nu are nici un dram de onoare în el, nici cinste, nici devotament!... N-ar fi de mirare să se ascundă altceva aici, sub combativitatea aceea a lui, atît de falsă, atît de artificială!..."

„Ce, tovarășilor? întrebam eu cînd ajungeau ei la punctul acesta. Ce se ascunde?"

„Nu se știe, tovarășa Ana!... Vreo trădare!... Sau un minus psihologic!..."

„Un ce ?!“

„O boală, o slăbiciune de nerv !“

„Cum adică, soțul meu e nebun ?!“

„S-ar putea, nu se știe !... Ceva e, nu e normal ce a făcut și face el !... Dumneata nu vezi că și acum, după ce a fost sancționat, s-a dedat la beții și la huliganisme, în loc să se gîndească în mod autocritic la ceea ce a săvîrșit !?...“

„Asta-i adevărat, văd, dar dacă mă despart de el, ce fac eu, cum trăiesc, ce fac cu copiii ?“

„Se aranjază, tovarășa Ana, se găsesc soluții pentru toate problemele !... Copiii, dacă va fi nevoie, îi dai la un cămin, îi ia statul nostru democrat și popular în primire... Iar pentru dumneata... Găsim noi, lasă, ești tînără și frumoasă, îți găsim noi un tovarăș, un om de încredere și de nădejde, care să te respecte, să se poarte corespunzător cu dumneata, nu ca ăsta, ca nenorocitul ăsta de Pozdare, care nici nu știe cum îl cheamă, e un analfabet, e un troglodit !...“

Îi lăsam dinadins să se desfășoare. Dinadins îi stimulam cu cîte-o întrebare, fiind cum nu fusesem eu niciodată : umilă și nenorocită. După aceea, cînd mi se acrea de sfaturile acestea popești, schimbam foaia fără milă, aruncîndu-le în obraz întrebările cele mai necruțătoare.

„...Dar voi, dar dumneavoastră, ziceam eu, de ce nu divorțați de nevestele cu care ați binevoit să vă căsătoriți ?... Și ce sînteți voi, revoluționari și luptători, sau simpli codoși ? !... Cu ce drept vă amestecați voi în viața unui om ?... Cu ce drept vă faceți voi reprezentanți ai cinstei, cine v-a împuternicit în sensul acesta, tot poporul muncitor, tot clasa muncitoare, pe care o amestecați în tot ce faceți ? !...“

Mă duceam acasă pe urmă, ori mă duceam după Vasile prin cîrciumi. Îl certam și îl luam de cîte-o aripă, ca să-l scot de la băute. Ori mă rugam de el să vină acasă, îl luam cu buna, mai pe ocolite. Fiindcă el, cînd era beat, era imprevizibil (era fioros de multe ori, să știi dumneata lucrul acesta, n-au fost toate cum sînt acuma !). Înjura și scrîșnea, mă amenința cu bătaia, ba mă și bătea. De vreo cîteva ori m-a lovit, cu palma și cu dosul palmei. Pînă cînd m-am răzvrătit, atîta cît mă puteam eu răzvrăti (fiindcă eram slabă și prăpădită pe vremea aceea, mă șubrezisem tare de tot, după ce o născusem pe Lena !).

„...Știi ce, măi tovarășe Pozdare, i-am spus eu atunci, cînd m-am răzvrătit, dacă mai dai odată în mine, o singură

dată, îți tai mîna cînd dormi !... Ori îți tai, pur și simplu, grumazul acela al tău, de bou neînjugat !..."

„Ce ? ! a făcut el, ca într-o trezire, intuind gravitatea amenințării. Ce faci ? !..."

„Ce ai auzit !... Hai, la culcare !..."

Nu m-a ascultat, n-a vrut să se culce imediat. De bătut însă nu m-a mai bătut niciodată. Și nici nu i-a plăcut să se vorbească de lucrurile acestea, nici măcar în glumă, dar de băut a continuat să bea. Încît eu, femeie singură și fără nici un sprijin de nicăieri, nu știam ce să mai fac, să-l scap de pacostea aceea. Iuliu Jeler, la care am apelat de cîteva ori, mă îndemna să-l las într-ale lui, — „că-și revine el singur !..."

„Cînd, tovarășe ? întrebam eu. Cînd ! ?..."

„Cînd își va da seama că face un lucru care nu se potrivește cu firea lui, deoarece el nu-i om rău și nici stricat nu e, dar e disperat acum, e ars de deznădejdi !..."

„Bine, poate că-i așa, dar dacă nu se va dezmetici el niciodată ce mă fac eu, că nu mai am pe nimenea, cu ai mei m-am certat, de altcineva nu m-am legat ? !..."

„Se va trezi și se va dezmetici singur, ai să vezi !... Nici nu-l mai bate la cap, că-l stîrnești și mai tare, în loc să-l domolești !..."

Rîșnoveanu, la rîndul său, zicea să mă țin de el, să nu-l las răului, că se va pierde („se face praf și pulbere, din cauza politicii, în care eu i-am zis mereu să nu se bage, dacă vrea să nu ajungă la ananghie !").

„...Așa e, nea Ovidiule, cum zici matale, îi spuneam eu, dar cum să-l apăr, cum să-l feresc, dacă el nu se apără și nu se ferește de loc ! ?"

„Să-l îngrijești, să-l cauți peste tot, să-l duci acasă și să-l culci ca pe un copil, să nu rămînă noaptea și iarna în vreo margine de drum, să-l ai în grijă pe urmă toată viața, ca pe-un olog !... C-atunci chiar că nu se mai pune pe picioare niciodată !..."

Îl ascultam și pe Rîșnoveanu, așa cum îl ascultam și pe Jeler (oamenii, cînd îți dau sfaturi, își spun propriile lor dureri, se spovedesc față de tine, pe departe sau chiar de-a dreptul, fiindcă Rîșnoveanu se pomenea spunînd, cînd mă sfătuia pe mine cum să mă port cu Vasile, că ar fi vrut să aibă o nevastă cum eram eu și ar fi fost bine dacă soția lui nu l-ar fi înșelat atît de mult, „că ea și acum, tu Ană, mai umblă după trăgaci și după cîrpaci !"...), — dar de făcut făceam ce credeam eu, ce puteam. Îl luam și cu răul pe Va-

sile, cum ți-am spus, îl încercam și cu buna. Nu puteam să mă port într-un singur fel, fiindcă nici el nu se purta într-un singur fel. Ba era vorbăreț, ba era melancolic. Ba tăcea cum tace mortul, ba îmi ținea adevărate cuvîntări. Vorbea, de fapt, mai mult pentru sine, cînd vorbea, cînd nu era prea băut, ori cînd da să se trezească.

„...Asta e, zicea el, că eu unul am fost și sînt *copilul secetei* !... Dar am fost și sînt cinstit !... Eu, dacă am zis că mă înscriu în partid, m-am înscris, am făcut-o, adică, din toată inima !... Dacă mi s-a spus să mă duc la țară, să lupt pentru schimbarea și transformarea țărănimii, tot așa am făcut, m-am dus și am luptat !... Asta e, că eu nu știu să umblu cu cioara vopsită, nu știu și nici nu voiesc să învăț... Eu, dacă nu se va alege praful și pulberea din mine, cum zice nea Ovidiu, voi fi mărgăritarul care crește și înflorește în scoica uriașă a revoluției, în care vuiesc toate furtunile veacului, pe care o încălzesc toate noroaiele și toate gunoaiele vieții !... Sau poate că eu voi fi și una și alta : și scoică și perlă, și noroi dar și lumină, și floare dar și gunoi ! ?...“

Am înțeles de pe la un timp că-i plăcea tare de copil, de Ionuț. Și i l-am scos mereu în față, am făcut în așa fel încît băiatul să-l mai domolească, să-l aducă pe pămînt. Asta cred că l-a salvat, asta l-a ajutat să se adune laolaltă. Și asta, pentru că au fost mai multe cauze. Băiatul a contribuit mult la regăsirea lui (ei doi sînt prieteni și acum, iar Ionuț e mai supărat decît mine, de cînd te-ai amestecat dumneata între noi, tace dar suferă cumplit, cum nici n-ai crede !), a contribuit și Iuliu Jeler, care îl domolea din cînd în cînd, a contribuit și Rîșnoveanu. A contribuit și întîmplarea, o anumită întîmplare, fiindcă într-o noapte mi l-au adus unii și mi l-au lăsat la ușă, într-un hal fără de hal, cum se zice. Stătea răstignit pe palier, cu cheile de la casă strînse în pumn ; cu capul sucit într-o parte, parcă ar fi fost mort ; cu gura năclăită de sînge ; cu obrazul sfîrtecat și murdar.

„...Vasile ! am zis eu cînd l-am văzut. Măi Vasile, ce-i cu tine ?... Vasile !...“

Îl așteptasem pînă tîrziu în seara aceea, pînă pe la ora două din noapte. Am adormit pe la un timp. După aceea, cînd m-am trezit, am auzit ceva umblet pe afară. Dar n-am ieșit, îmi era teamă. După vreo jumătate de oră abia, timp

în care am umblat prin casă ca pe jăratic, am deschis. M-am chinuit pe urmă cu el, mai rău decît te chinui cu un sac de cartofi. L-am tîrît cum am putut în casă, l-am desbrăcat, l-am spălat şi l-am schimbat.

„...Acum le-ai pus capac la toate, ziceam eu, să mai retez din teamă (fiindcă nu-mi mai era scîrbă, nu mai strîmbam din nas, ca altădată, eram stăpînită de un singur simţămînt : de teamă !), le-ai împlinit şi le-ai desăvîrşit, fire-ar ele ale dracului, de împliniri şi de desăvîrşiri !..."

S-a trezit băiatul pe la un timp, cînd era Vasile gol-goluţ, cînd îl ştergeam eu pe trup, cu spirt şi cu apă caldă.

„Mamă, ce-i ?! a zis copilul. Ce-i faci lui tatăl meu ?!"

„Nimica, i-am răspuns şi i-am poruncit, treci şi te culcă !..."

Am vorbit şi m-am comportat ca un bărbătoi, avînd deodată senzaţia că sînt altă fiinţă, de neînfrînt. Abia atunci am devenit *femeie,* abia atunci am înţeles cu adevărat că sînt soţia unui om şi mama unor copii. Mi-am dat seama deodată că port în spate o răspundere teribilă. Nu m-am îndoit însă din şale, nu m-am neliniştit. Dimpotrivă, am simţit cum se ridică în mine o putere fără seamăn de mare, cum nu poate simţi decît o femeie (fiindcă bărbaţii, să ştii de la mine, au limite mai joase de rupere, au un punct cînd se moaie, cînd sînt străpunşi de fulgerul neputinţei, în timp ce noi, femeile, nu cunoaştem asemenea limite, eu cel puţin aşa sînt, să ştii dumneata lucrul acesta şi să iei aminte bine de tot !).

„...Toate atîrnă de mine de acum încolo ! am zis eu după ce l-am culcat pe Vasile. Dacă mă pierd eu cu firea, se duc dracului toate, familie şi iubire... Iubire ? !... Care iubire ?... Ce iubire mai poate fi şi asta, care miroase a borhoturi ?!... Şi eu, ce femeie mai pot fi, după ce am intrat singură în toată zbaterea asta ? !..."

Am adormit pe nesimţite şi l-am visat pe la un timp pe Rolf (tîrziu de tot, dar mie mi s-a părut că l-am visat imediat ce am adormit). Era ca atunci, cînd ne-am cunoscut şi ne-am iubit noi. Doar că era un pic mai cutezător, brutal chiar. Era aşa de stăruitor, încît eu, care îi păstrasem şi-i păstram altfel de amintire, l-am împins şi l-am repezit, spunîndu-i vorbe rele. Pentru ca după aceea să mă pomenesc iubindu-mă cu el, cum nu m-am iubit niciodată, cu nimeni.

„...Dar unde mi-ai fost ? ziceam eu, săltînd pe valuri de foc, scufundîndu-mă totodată în hăuri de întuneric, scîncind

și plîngînd, oftînd și rîzînd. Unde mi-ai tot umblat ? !... Și de ce nu stai tu mereu cu mine ?... De ce ? !..."

M-am trezit iubindu-mă cu Vasile (cu omul cu care te iubești dumneata acum, nu-ți fie cu noroc și de ți s-ar usca ovarele la treizeci de ani, să nu te mai poți drăgosti cu nimeni !) și-am izbucnit numaidecît în plîns. Nu l-am îndepărtat de mine, dar am plîns fără voie, am lăcrimat intens și am hohotit înfundat.

„De ce plîngi ?" m-a întrebat el într-un tîrziu.

Nu i-am spus. Și nici nu l-am certat pentru că venise acasă așa cum venise. Nici nu știa el prea bine cum venise. Își amintea că fusese la un restaurant, cu încă doi inși. Și că după aceea se dusese acasă la unul dintre tovarășii de pahar — „care avea o țuică grozavă !..."

„...*Ăștia*, a spus el înfiorat, după ce i-am povestit cum îl găsisem la ușă, vor să mă omoare, vor să mă nimicească !..."

„Cine vrea să te omoare, Vasile ?" l-am întrebat.

„Parcă tu nu știi : dușmanii mei, învîrtiții cu care m-am luat eu la harță !..."

„Poate, cine știe ! ?..."

Altceva nu i-am mai spus. Mai tîrziu însă, după vreo două luni, i-am arătat că nici nu le era așa de greu (dușmanilor) să-l nimicească, să-l omoare, atîta timp cît el singur se ducea spre nimicire și spre moarte. Nici nu cred că mai era nevoie de părerile mele. Fiindcă el se domolise deodată. Din cauza nopții aceleia de pomină ? ! Din cauza copilului ? Din pricina mea ? Greu de spus, greu de precizat (nici nu se poate spune, mă gîndesc eu, de ce și cum se smulge un om dintr-o stare anume, ce cauze îl fac să fie altfel deodată, mai bun sau mai rău ! ?). Destul că nu mai întîrzia prin cîrciumi, își aducea băutură acasă, se cinstea de unul singur și povestea, „monologa".

„...Da, zicea el, e mai bine așa, e mai sigur, din punct de vedere al securității personale !... Bine ar fi dacă n-aș mai umbla în jurul paharului nici aicea, acasă la mine ! ?... Ar fi minunat, dar uite că eu... E greu, da, e foarte greu !... Și nici nu e sănătos să schimbi deodată «macazul», nu de alta dar se rup șinele, se întîmplă vreo deraiere !... Da, chiar așa !..."

S-a lăsat apoi și de obiceiul acesta (de a aduce „combustibil în familie") și s-a așternut deodată pe citit și pe învățat. Nu chiar deodată, mai cu domolul (să nu se rupă șinele), dar s-a așternut, cu forțe noi și cu un fel de nerăb-

dare. Nu s-a mai despărțit după aceea de preocupările acestea ale lui, din care și-a făcut un sprijin. S-a regăsit pe sine însuși prin ele, a găsit un drum nou, spre o altă zare („spre o adevărată și temeinică înțelegere a lucrurilor, cum zicea el, pentru că prostia și incultura, violența goală și brutalitatea hîdă nu pot fi revoluționare, ele sînt egale cu nimicul, cu pierderea de sine, cu distrugerea, sînt mai rele decît alcoolismul și decît cancerul, mai ales dacă apucă să se împodobească cu armurile grele ale puterii !...“).

„...Acum, i-am spus eu după ce a terminat liceul, chinuindu-se ca un drac, învățînd noaptea, cărînd cărțile pe la fabrică, suferind cînd nu lua cîte-un examen, bucurîndu-se ca un copil cînd lua cîte-un zece (el a avut și are această calitate, de a se dărui cu totul unui gînd și poate că această calitate a lui, sau defect, ce va fi, m-a făcut să-l simt aproape, fiindcă iubirea nu-i altceva pînă la urmă decît contopirea a două ființe, care nu se realizează numai în pat, cum crezi dumneata, se realizează și acolo, dar nu rămîne numai la atîta), ai putea, cum zic, să te oprești, tot nu te face nimeni director de fabrică, ori ministru, ori altceva !...“

„Nu-i vorba de asta, Nuță, în nici un caz nu e vorba de funcții, e vorba, din contră, de a duce la capăt un lucru început, de a face ceea ce simți că e bine să faci !... Și eu, nu numai că simt nevoia asta, dar sînt convins că e bine și-i necesar !... Domn nu mă fac, n-ai grijă, și nici n-o să mă zbat să pun mîna pe o diplomă, cum văd că fac unii, o să învăț cît mai mult, o să le demonstrez altora și o să-mi demonstrez și mie, că un simplu proletar, un copil oarecare al secetei, poate deveni un mare specialist !...“

L-am ajutat după aceea, cum am putut. L-am scutit, mai întîi, de orice treburi gospodărești. I-am păzit liniștea și i-am ținut mîncarea caldă. Și i-am făcut cîte-o cafea, tîrziu, în noapte, după ce a căzut în patima asta („...alta tot n-am, îmi spunea, de fumat nu fumez, de băut nu prea mai beau, la femei nu umblu, măcar o cafea bună să beau și eu, bună, tare și mai amară, cum știi că-mi place !...“). Și-am văzut astfel, de aproape, cum merge un om spre înălțimi și spre lumină, cît de mult trebuie să se chinuie el, dacă vrea, cu adevărat, să devină altceva, să știe cît mai mult, — „să cunoască și să înțeleagă totul !“...

„...Fă și tu la fel, îi spuneam eu cînd îmi povestea cum dădeau «unii rasol pe-acolo», de ce să te chinui atîta, mai

ia-o și tu pe alături, să ieșim și noi odată la capăt, c-am răbdat destul !..."

„O să ieșim, dar nu așa ! răspundea el. Vasile Pozdare nu poate s-o ia pe alături de drum, lui nu-i este îngăduit decît s-o ia de-a dreptul, pieptiș, cum se zice !..."

Îi era greu uneori, îl vedeam cum se poticnea și cum icnea. Parcă ar fi suit un munte, parcă s-ar fi dus spre cer, spre o altă zare. Se rostogolea la vale cîteodată, gemînd ca un rănit de moarte. Sta un timp locului, după asemenea rostogoliri. Pe urmă iar pornea, iar urca, iar suia. Cîntînd, uneori (îl auzeam fluierînd pe hol, a bucurie, a voie bună), cînd i se părea că e stăpîn pe urcușuri și că nu există piedică pe care el unul („copilul secetei și fratele revoluției !...") să nu o poată sfărîma („cum sfărîma făt-frumos piedicile și opreliștele din poveste, cum au făcut întotdeauna copiii umilinței și ai plebei proletare !...").

„...Da, și după aceea, după ce isprăvești institutul acela, ce ai să faci, îl întrebam eu din cînd în cînd, fiindcă tu nu ai astîmpăr, tu nici nu ești om, măi Vasile, ești dracu-gol, ești neliniștea și tulburarea lumii !..."

„Văd eu atunci, vedem noi, lasă !..."

Am înțeles de pe la un timp că eu rămîn în urmă, din foarte multe puncte de vedere, dar n-am zis nimic, nu m-am răzvrătit de loc. Am acceptat de bună voie situația aceasta, gîndindu-mă la copii, gîndindu-mă totodată la propriile mele ambiții, nemărturisite dar puternice, de a-i ajunge și de a-i întrece pe ai mei („în toate privințele..."). Eram, cum ar fi zis Vasile, „o adevărată berbenceancă". Dar numai în gîndul meu eram așa, în tăria care mă ținea în picioare, în stăruința cu care le făceam și le împlineam pe toate. Fiindcă nu mai aveam astîmpăr, de dimineața, de la cinci și de la șase, pînă seara, la zece și la unsprezece. De aceea cred că le știu și le cunosc pe toate, știu cum se alcătuiește și cum se ține o familie ; știu cum se spală și cît prețuiește o rufă călcată cum trebuie (mi-am luat demult doctoratul în ramura asta) ; știu cum se face o mîncare și cît prețuiește ea, cînd vii flămînd de la muncă sau de la școală (bucătăria mea a devenit, după vorbele lui Ionuț, „miraculosul laborator") ; știu cît prețuiește o casă îngrijită, în care să nu fie un firicel de praf ; știu cît valorează un copil crescut în liniște și în înțelegere ; știu cît prețuiește iubirea, dar cunosc și puterea fără seamăn de mare a ajutorului pe care poți să-l dai unui om, pe care îl poți pune tu însuți în picioare, ca pe

un copil, dar îl poți și trînti la pămînt; știu și înțeleg în ce constă puterea femeii, care este egală cu bărbatul, dar nu în înțelesul pe care îl dau unii acestei vorbe; știu că femeia e *matcă* și *cheag* și că nu prețuiește nimic, orice ar face, dacă își pierde însemnele acestea ale ei; știu că femeia nu e *Ana lui Manole*, nu-i obligatoriu să fie, dar dacă i dat să împlinească o asemena menire, dacă zidul nu crește fără trupul ei moale și cald, înseamnă că trebuie să-și împlinească destinul în acest fel, cum am făcut eu, cum fac chiar acum, în clipele astea (pe care le-aș fi învăluit în bucurie, dacă nu te-ai fi amestecat dumneata între noi, dacă n-ai fi răsărit dumneata în lume, cu boiul acela al dumitale, cu ochii și cu părul acela frumos, din care o să fac un cocoloș de lînă, după ce ți-l voi smulge din cap !...).

VI

Atunci, la început, vroiam eu să mai spun (dar uite că m-am luat cu altele, te rog să mă ierți și să nu mă judeci prea aspru, dacă nu mă exprim cumva prea „intelectual"), am sperat și am crezut, mai ales după ce s-a lăsat Vasile de „bețivănii și de porcării, că îl voi avea lîngă mine mereu. N-a fost așa nici de data asta, n-a fost să fie, cum se zice. El a devenit, e adevărat, „om de casă", dar n-a rămas alături de mine, cum aș fi vrut (fiindcă o femeie, dacă ține la un bărbat, ar vrea să-l aibă numai pentru ea). S-a îndepărtat cîte puțin de mine, dar nu pentru că ar fi fost egoist, ci pentru că era furat, pur și simplu, cum ar zice el, de noile lui preocupări. La început (la începutul începutului, în perioada idilică a căsniciei noastre) îmi povestea și mie ce citea prin cărțile acelea ale lui. Ori îmi punea cîte-o carte în mînă, îndemnîndu-mă să o citesc, — „nu de altceva, dragă Nuța, dar e grozavă..." Pe vremea aceea, pentru el, mai toate cărțile erau grozave, ori nemaipomenite, ori extraordinare. I-am și spus-o, supărîndu-l astfel, mai tare decît aș fi crezut.

„...Dar nu-i așa? a zis el. Nu-s grozave toate?!"

„Poate că nu-s chiar toate..."

„Ba sînt... Și chiar dacă n-ar fi, e grozavă descoperirea asta, e grozav sentimentul acesta, că te descoperi pe tine

însuți, descoperind frumusețile povestite de alții !... Dacă stărui asupra lui Sadoveanu, de pildă, simți cum te trezești și te înviorezi !... Eu, mai ales, ca moldovean, ca *fiu al secetei,* simt lucrul ăsta, îl trăiesc cu adevărat, să știi, nu mă prefac, că n-am de ce să mă prefac, față de tine !..."

„Lasă, că tu ziceai la fel și cînd umblai cu Davîdov ăla în servietă, și cu exaltatul acela de Korceaghin, și-atunci făceai teorii de felul ăsta și nu mai vedeai nimic în jur, din pricina bucuriilor acelora !..."

„A, da, așa e, dar asta e altceva !... Asta ține de «boala copilăriei comunismului», care e stîngismul, cum zicea Lenin !... Păstrez și de acolo ce-i de păstrat, fiindcă *exemplul rusesc,* văpaia Revoluției din Octombrie, rămîn în istorie ca o pildă !... Eu, unul, însă, nu vreau să rămîn numai la ce s-a cîștigat atunci, vreau să merg mai departe !..."

„Unde mergi și către ce te tot îndrepți ? !"

„Merg pe drumul meu propriu și mă îndrept către propria mea stea !..."

„Mai bine te-ai domoli, după tot ce ai pățit !... Mai mult decît ești tot nu vei fi niciodată !..."

„Ba voi fi, trebuie să fiu !..."

„O fi trebuind, dar *grofșorenii,* cum le spui tu tuturor celor care se folosesc de *putere* pentru binele și pentru chiverniseala lor proprie, nu te vor lăsa să faci nici un pas înainte, te vor lovi în creștetul capului ori de cîte ori vei încerca să ieși în față !..."

„Să încerce, eu tot voi stărui !... E o luptă aicea, cum de nu pricepi ! ?... Și-ntr-o luptă, oricît ar fi ea de grea, cîștigă cine e mai dîrz și mai cinstit, cîștigă, mai ales în condițiile noastre, cine are dreptatea de partea lui !..."

„Așa o fi, așa ar trebui să fie, dar uite că tu, tot în condițiile astea ale noastre, ai ajuns prin șanțuri, după cîte știu eu !..."

„Am ajuns și am ieșit, am depășit *faza* asta, din pricina căreia puteam, într-adevăr, să-mi pierd capul și să mă pierd pe mine însumi, pentru totdeauna !..."

„Bine, Vasile, bine că te-ai regăsit și că nu te-ai pierdut !..."

Eu eram cam obosită și cam bolnavă pe vremea aceea. Traversam o stare aproape letargică, de neînțeles, într-un fel. Findcă nu trecuse așa de mult de cînd mă luptasem ca o leoaică pentru el și pentru dreptatea lui, adunîndu-l pe urmă de pe drumuri cu o stăruință care îi făcea pe mulți să

spună că ar vrea să aibă şi ei „o asemenea nevastă...“ Iar acum, că s-ar fi cuvenit să fie bine, mă uitam cu un ochi din ce în ce mai aspru la Vasile. Mi se părea cel mai adesea fals. Mă gîndeam că el aşa va face mereu, se va agăţa de cîte o preocupare şi va uita de toate în felul acesta. Îmi va lăsa mie grijile şi neliniştile (şi curăţirea cartofilor, la bucătărie, şi spălarea vaselor, şi spălarea băii, şi atîtea şi atîtea alte lucruri de dîrveală), în timp ce el se scufunda în „aiurelile acelea ale lui“, explicîndu-mi mie ce a mai descoperit. Că şi pe vremea cînd era preocupat de munca politică, ziceam şi mă gîndeam eu, tot aşa făcea. Se cufunda în alte treburi, epocale şi acelea, esenţiale şi mai ştiu eu cum. Nemulţumirile mele faţă de el crescuseră şi creşteau, dar nu numai din cauza greutăţilor prin care treceam. Mai era ceva la mijloc : o poveste extraconjugală, cum se spune. A mea, nu a lui (ei, da, n-am fost sfîntă, asta nu înseamnă însă că dumneata ai vreun drept asupra lui şi că eşti în măsură să mă judeci pe mine !) Abia atunci i-am cedat lui Mălăete (aşa se spune, nu !?), de la atelierul de bobinaj. Cît fusese Vasile plecat, nici nu mă gîndisem la aşa ceva. Dar acum, că era acasă seară de seară, o făcusem şi pe asta, de parcă el m-ar fi îndemnat, prin prezenţa lui, prin felul cum se purtase şi se purta cu mine. O contribuţie avusese şi el, ce-i drept. Fiindcă el aproape că nu mai avea timp şi suflet pentru mine. Muncea mult, e adevărat, slăbise şi se jigărise rău de tot. Dar se şi neglija pe sine. Nu se rădea zile în şir, uitînd de multe ori să se îmbăieze, încît eu mă vedeam nevoită să-i spun, de la obraz, să mai dea „jos din jegul acela...“

„...Adevărat, chiar aşa, zicea el cu o candoare care mă ucidea, uit mereu de amănuntele astea, fire-ar să fie !... E şi acesta un reflex al mizeriei prin care am trecut, deoarece mizeria, Nuţă dragă, lasă urme, îţi intră şi în suflet, nu numai în piele şi în trup, se ţine toată viaţa după tine, ca o umbră !...“

Celălalt, Mălăete, nu avea explicaţii pentru toate lucrurile din lume. Nu avea explicaţii pentru nimic şi nici nu-şi bătea capul cu nimic. Dar era mai ferchez, era mai atent. Se purta şi umbla elegant chiar şi în zilele de lucru, era drăguţ şi cochet. Şi avea o vorbă dulce şi caldă, era, într-un cuvînt, un „don-juan“ aproape perfect. Ştia să se poarte cu o femeie, ştia cît de mult preţuieşte o vorbă mai înflorită, într-un moment anume, era punctual la întîlniri şi-mi aducea de fiecare dată cîte ceva. Iar la atelier, unde se descurca destul de bine,

știa exact atîta meserie, cît îi trebuia, ca să nu aibă bătaie de cap cu nimeni („întrucît eu, nu știu dacă ai observat, nu m-am băgat în politică, sînt muncitor, cum sînt și alții, dar asta nu înseamnă, nu-i așa, că e musai să fiu comunist sau mai știu eu ce, nu e musai și nici nu voi fi !“).

Cam așa a început povestea aceea a noastră, cu grija pe care mi-o purta el la atelier, unde mă ajutase de nenumărate ori, învățîndu-mă de fiecare dată cum să mă descurc („important e să nu iei lucrări prea grele, ca să le poți duce la capăt !...“). Venea lîngă mine, în pauza de la unsprezece sau în timpul lucrului, și-mi povestea cîte ceva, ori mă întreba ce mai fac („ce mai face și ce mai zice doamna noastră Ana, în sufletul căreia scapără și strălucește o cupă de vin ? !...“). Eu îl ascultam și zîmbeam. Simțeam cum mă luminam uneori („ca o primăvară în care pîlpîie o floare sîngerie !...“.) Îmi plăcea tare să-l ascult și să-l văd, atît de tare și de mult, încît îi duceam dorul și mi se părea ziua pustie, cînd lipsea el de la atelier. Am înțeles și mi s-a părut că și lui îi plăcea să mă vadă și să mă știe aproape de sine. Nu era stăruitor însă, ca alții, care te întrebau de-a dreptul „dacă n-ai vrea cumva, înțelegi matale ce ? !“ Și nici nu s-a supărat pentru că nu l-am primit în casă, cînd era Vasile plecat pe teren.

„...Am știut eu că așa se va întîmpla !“ mi-a spus, după ce m-am dus la el, cînd era Vasile la școală, într-o seară.

„Cum ?! am întrebat eu. Cum ?!“.

„Cum e acum : bine !... Am știut, voiesc eu să spun, că dacă nu vin eu la tine, vei veni tu la mine !...“

„De unde pînă unde ? !“

„Din viață !... Lucrurile astea așa se petrec : cu întreruperi și cu șovăieli !...“

„Care lucruri ?“

„Ei, care, parcă tu nu știi ! ?“

În glasul lui scăpăra aroganța. Dar era frumos și măreț, cum se plimba el atunci prin propria odaie, unde era plin de poze de artiste, unde nu se afla nici o carte, nici o urmă de astfel de preocupare.

„...Dar tu ce faci ?“ l-am întrebat eu, după ce m-am îmbrăcat.

„Cum adică ce fac : lucrez, după cum știi, mă plimb pe urmă, mai merg la cîte-un film, la cîte-un meci de fotbal, iarna skiez mult... De băut nu prea beau, dar iubesc din cînd în cînd cîte-o femeie !...“

„Nu sînt prima deci ? !“

„Nu, dar s-ar putea să fi ultima, nu știu cum să-ți spun eu ție..."

Mi-a făcut o declarație lungă și complicată, frumoasă totuși, cum nu mi-a făcut Vasile niciodată. Asta era specialist în „asemenea chestii", după cum am înțeles chiar atunci, drept pentru care am și plecat, n-am mai stat.

„...E și ăsta o figură ! am zis eu pe drum, hotărîndu-mă să nu-i mai trec pragul. E o pasăre rară !... Altceva cred că nici nu știe, altceva cred că nici nu-l preocupă !..."

Pe urmă însă, a doua sau a treia zi, cînd mi-a spus el că ar vrea să-mi arăte ceva („la ora obișnuită !"), m-am aprins și m-am înfiorat toată, neștiind ce să-i răspund. El nici n-a așteptat răspuns. S-a depărtat fluierînd. Iar eu am rămas încremenită pe scaun, în fața unui stator în care abia pusesem două bobine, pe care nici nu-l vedeam. Nici lumina din fața ferestrei n-o vedeam, nici vrabia care ciripea pe pervaz. Mi se părea că trec printr-un rîu de foc, sau că rîul acela trece prin sufletul meu, pîrjolindu-l, îmbrobodindu-mi fruntea și înfiorîndu-mi pîntecele.

„...Dar ce-i cu dumneata, Ana Pozdare ? m-a întrebat meșterul Brunno, care mă proteja, datorită faptului că era prieten bun cu Rîșnoveanu. De ce stai așa, ți-e rău cumva ?!"

„Nu, domnule Brunno, nu mi-e rău... Mă uitam și eu afară, la o biată pasăre, care ciripea și se zbătea ca proasta în lumina soarelui !..."

„Da ? !... Bine... Dacă e asta, e bine !..."

Nu era bine, nu-mi plăcea nici mie. Nu mă simțeam vinovată față de nimeni, nici față de copii, nici față de Vasile. Dar nici nu-mi convenea, nu mă puteam împăca deloc cu noua situație, pe care aș fi vrut s-o ocolesc, din care nu știam cum să ies. Mereu spuneam, cu o hotărîre din care nu se alegea nimic, că nu mă voi duce la „ușa șmecherului aceluia, care nu știe nimic altceva, care nu se preocupă de nimic altceva !..." Pînă în ultima clipă ziceam așa, pînă cînd sunam la ușa lui. („...Îl las dracului, îl trimit la plimbare !... Dar ce crede el, că eu sînt una de aia, o fleandură oarecare ?!... Păi eu sînt femeie serioasă !... Sînt mamă de copii !... Și soția unui om extraordinar, pe care îl iubesc și îl respect !... Pentru care aș fi în stare să-mi dau și viața !... Care, la rîndul lui, tot asta ar face la o adică !... Fiindcă Vasile e numai suflet și văpaie !... Și-i sincer, îi dăruit din inimă unor lucruri mari !... El însuși fiind un om mare, indiferent de funcție, cum spune el... În timp ce ăsta, cretinul ăsta lung și prost,

nu știe decît atîta, cum am zis eu : să călărească muierile !... Asta trăiește prin mădularul propriu, așa cum trăiesc unele femei prin propriul lor ghioc !... Creierul lui, și sufletul, tot ce are, toate simțămintele și toată vlaga, i s-au coborît în partea de jos a ființei lui !...") Pe urmă, după ce intram, mă dezbrăcam imediat, sau mă lăsam dezbrăcată, uitînd de toate, uitînd de mine însămi. Uneori mi se părea că sînt toată, din creștet pînă în tălpi, un *ghioc* fantastic, care se desfăcea și se închidea în fața unui mădular de lumină. În asemenea clipe eram mai nestăpînită și mai vulgară decît el, îmi dau seama acum. Nu mai știam de rușine, nu mai știam de nimic. Și-i spuneam ce aș vrea și cum aș vrea.

„...Hai, acum, dacă ai început să mă iubești, iubește-mă, nu mă lăsa așa, iubește-mă pînă mă lași latră, pînă cînd iau foc, pînă cînd mă aprind, pînă cînd nu mai rămîne nimic din mine !..."

De vreo cîteva ori am plîns, fără veste. S-a mirat și el de mine și m-a întrebat ce am. I-am spus că ar trebui să facem ceva, să nu mai trăim așa („precum cîinii !...")

„Cum poți să spui asemena vorbe ? a întrebat el. Marile iubiri, draga mea Ana, așa s-au desfășurat : în afara căsniciilor !... Chestiile astea, căsniciile și familiile, sînt pentru cei mulți, pentru proștii de toate zilele !..."

„Așa o fi, dar noi, ce facem noi ? !"

„Nu mai pune asemenea întrebări, deoarece nici nu te aranjează, nu te aranjează de loc !... În schimb, cînd te dezlănțuiești, cînd îmi spui anumite vorbe, ești extraordinară, ești nemaipomenită, cum n-am mai cunoscut altă femeie !..."

„Înseamnă că tu ai mai cunoscut și alte femei ? !"

„Bineînțeles, am recunoscut-o demult... Dar nici una n-a fost și nu este cum ești tu !... Sau, cum zice poetul : «dar ori și cît ar fi de sus, ca tine nu-s, ca tine nu-s !»..."

Am aflat întîmplător, de la o colegă de atelier, că fusese căsătorit, avea un copil în urma lui și plătea o pensie alimentară. Dar tot nu m-am îndepărtat de el, tot nu i-am întors spatele. Mă hotăram mereu să fac lucrul ăsta („îl las, îl dau dracului, că ăsta-i un nemernic fără pereche !..."), pe urmă, cînd îl vedeam, ori cînd îmi aminteam numai de el, uitam de toate și mi se părea, deodată, că sînt altă ființă și că mă scald într-o baie de lumină, mă scald și mă tot scald, nemaisăturîndu-mă de plăcere și de bucurie.

„...Te aștept deseară, îmi spunea el, la aceeași oră !"

„Nu pot, îi răspundeam, nu pot și nici nu vreau... Lasă-mă..."

După aceea mă duceam ca o mielușică, uitînd de toate, trecînd cu aceeași frenezie prin noi și noi valuri de lumină, urcînd culmea cea mai înaltă a plăcerii, scufundîndu-mă totodată în balta scîrbei de sine și de lume. Mereu spuneam, cînd mă duceam la el, ori cînd mă chema în „turnul de apă", în pauza de la unsprezece, că asta va fi ultima oară cînd mai fac „un asemenea pas..." Și nu mă țineam de cuvînt, bineînțeles, mă duceam și a treia oară. Mă duceam mereu. Iar față de ai mei, acasă, mă purtam cît se poate de rău și de urît. Eram, de multe ori, ca o fiară, așa strigam și așa înjuram, din nimica. Simțeam că nu e bine, știam că stăteam cu toate gîndurile îndreptate către altcineva, dar nu mă puteam struni. Dacă nu s-ar fi amestecat Iuliu Jeler, s-ar fi risipit toate : familia și iubirea mea pentru Vasile (care a fost și este *un fapt*, să știi dumneata, care a căpătat noi și noi înfățișări, oricît ar părea de ciudat...).

„...Știi ce se întîmplă, dacă află Vasile ? m-a întrebat Jeler, fără nici o introducere, în urma unei ședințe. Ia foc tot orașul, se aprinde lumea, să știi de la mine !..."

„Ce să afle ?" am zis eu, cam scrîșnit, cam nu știu cum.

„Știi prea bine, n-o fă pe naiva, că nu te aranjează !..."

„Bine, n-o mai fac, dar dumneata în ce calitate te amesteci în treaba asta, în calitate de prieten al lui Pozdare sau în calitate de om care a nutrit și el anumite sentimente, față de o femeie anume ? !"

„Nu contează calitatea, contează sfatul, care e răspicat și îndesat, chit că e rostit încet și pe îndelete !... Nu e obligatoriu, evident, dumneata faci ce vrei, dar eu așa zic să faci : să te oprești și să te potolești, dacă vrei să nu-l distrugi pe Pozdare !..."

„Nici n-aș putea, chiar dacă aș vrea-o !... Asta e ca șarpele, are puteri nelimitate în el !..."

„Puteri are, asta-i adevărat, dar ca șarpele nu-i !... E om și el, iar omul, oricît ar fi de tare, oricît ar fi de puternic, are totuși o limită a rezistenței, cum are și oțelul, cel mai bun oțel se îndoaie și se face ca mămăliga, la o anumită probă !..."

„Da, dar eu..."

„Știu ce vrei să zici, ce zic și altele în asemenea împrejurări, că ești tînără și că vrei să-ți trăiești viața !... Bine, trăiește-ți-o, dar de iubit tot nu vei putea să te iubești cu toți bărbații din oraș și din lume, odată tot va trebui să te

opreşti !... Asta ar fi una la mînă, a doua ar ţine de ceea ce eşti pentru Vasile Pozdare, de imaginea pe care şi-a creat-o el despre dumneata, de încrederea pe care o are el în dumneata, care e atît de mare, încît spulberarea acestei încrederi ar fi egală cu propria lui dărîmare !... Da, pentru că jumătate din tăria lui vine dinspre dumneata, fără nici o exagerare !... Gîndeşte-te la lucrul acesta şi vezi ce faci !... Eu nu sînt predicator, să-ţi dau sfaturi, şi nici nu te pot obliga să te porţi cum aş vrea eu, dar de spus trebuie să-ţi spun lucrurile astea, ca unei prietene !... Seara bună şi salutări acasă !..."

În seara aceea nu m-am mai dus la Mălăete. A doua seară însă tot m-am dus. A doua şi a cincea, pînă cînd nu m-am mai dus de loc. Dar nu pentru că l-aş fi ascultat pe Jeler. A avut şi sfatul lui un rol, neştiut, care a acţionat pe dedesubt, rolul principal revenindu-i saturaţiei, scîrbei, sentimentului aceluia greu de numit, datorită căruia te ridici în picioare, cînd cazi, ori te sprijini de ceva, cînd e să cazi. Pe care nu-l numesc nici cum, nu-i spun nici morală, nici „morală proletară", îi spun, simplu, demnitate omenească, trezire şi oprire. Pentru că aşa mi s-a părut atunci, cînd m-am oprit şi m-am trezit deodată, în timp ce alunecam pe un povîrniş, în timp ce mă prăvăleam şi mă risipeam în pierderi de sine. M-a ajutat şi Mălăete în privinţa asta, fără voie. Eu îi spusesem de vreo cîteva ori să lămurim odată lucrurile, iar el se fofilase, ca de obicei, spunîndu-mi vorbe multe şi mari. La ieşire însă, chiar atunci, după ce m-a ameţit el cu vorba, am găsit o altă femeie, care aştepta să intre, pe care aş fi fost în stare, după gîndul meu de atunci, s-o mănînc de vie, aşa de mult o uram (mai mult şi mai tare decît te urăsc şi te duşmănesc pe dumneata acum !).

„...Dar cu tine ce-i ?" am întrebat-o eu pe adversara aceea a mea, care era mai tînără şi mai elegantă decît mine, îmi era superioară în toate privinţele.

„Nimica !... Mă duc la Mălăete !"

„De ce ? !"

„Ce te priveşte ? ! a mai zis fîţa, strecurîndu-se pe lîngă mine. Ce, eşti nevasta lui cumva ? !"

„Nu !"

„Atunci pa şi pusi !"

Am plecat aşa de mînioasă de acolo, încît am ieşit pe urmă cu un coş în mînă de la alimentara. Am plătit, la casă, dar coşul nu l-am lăsat în magazin, spre nedumerirea unor trecători. L-am dus înapoi, cînd am înţeles ce s-a întîmplat.

Pe urmă, noaptea am plîns pe umărul lui Pozdare, după ce i-am spus şi lui vorbele pe care i le spuneam celuilalt („iubeşte-mă acum, dacă te-ai apucat de mine, iubeşte-mă pînă iau foc...“). De aceea am izbucnit în plîns, fiindcă mi-am dat seama deodată de repetarea aceasta nedorită şi rea. Lui i-am povestit altceva, cînd m-a întrebat ce-i cu mine, de ce plîngeam.

„Nu ştiu ce-i cu mine, i-am spus eu, liniştindu-mă brusc, cred că sînt obosită, cred că m-au ros şi pe mine necazurile, m-au slăbit !... Mă gîndesc de la un timp să renunţ la servici şi să rămîn acasă, să văd cum se cade de copii şi să te ajut mai mult şi pe tine, să poţi înainta cu mai mult spor în ceea ce faci !?...“

„Nu, a zis el imediat, ridicîndu-se într-un cot, asta nu, în nici un caz !... Noi trebuie să mergem împreună înainte, în acelaşi pas, altfel ne contrazicem !...“

„Ne contrazicem dacă nu facem asta, dar e greu, e imposibil, ne tragem unul pe altul înapoi, în loc să mergem înainte !...“

„Bine, vedem noi !...“

Am văzut, dar eu am plecat în grabă de la uzină, să nu-l mai întîlnesc pe „cretinul acela de Mălăete“, să scap de toate hărţuielile lui, de orice complicaţie.

„...Dacă te răzgîndeşti, mi-a spus meşterul Brunno, căruia i-a părut rău după mine, să vii înapoi, acum ori mai tîrziu !...“

VII

Aşa am devenit eu „femeie casnică“, din cauza greutăţilor dar şi pentru că am vrut să ies dintr-o încurcătură. Vasile s-a împăcat greu cu situaţia asta, cu toate că-i plăcea, dintr-un anumit punct de vedere. Acum, acasă la noi, era mai multă ordine şi mai multă linişte. Nu mai trăiam în agitaţia din care se părea că nu vom mai ieşi niciodată, care îi afecta mult de tot „pe cei mici“, mai ales pe ei.

„Nu-i rău aşa, spunea Vasile, nu-i rău deloc, de copii şi de mine e foarte bine, noi sîntem apăraţi de intemperii, dar de tine nu-i bine de loc, tu eşti sacrificată, dacă rămîn lucrurile cum sînt acum, cum nu trebuie să rămînă !...“

Împotrivirile acestea ale lui s-au rărit şi au scăzut în intensitate, pe măsură ce m-am resemnat eu, gîndindu-mă

că între a creşte un copil şi a rebobina un motor electric nu e mare deosebire. Sau, dacă este o deosebire, ea nu e în favoarea motorului, ci în favoarea copilului. „...Chiar aşa, ziceam eu uneori, căutîndu-mi un sprijin, răspunzînd unei prejudecăţi de „tip nou" (fiindcă „femeia casnică", dumneata n-ai de unde să ştii lucrul ăsta, devenise cea mai de jos fiinţă, pînă şi servitoarele, fetele şi femeile care lucrau pe la casele mai înalte, aveau şi au un statut al lor, numai „femeia casnică" nu are aşa ceva !), — să creşti un copil, să-i păzeşti liniştea şi sănătatea, să-l înveţi să vorbească şi să umble prin lume e mai mult decît să bobinezi un electromotor !... Ori decît să-ţi faci unghiile în nu ştiu ce birou, aşteptînd ordinele unui şef mai mare sau mai mic, ducîndu-i pe tavă cîte-o cafeluţă şi cîte-un zîmbet cald !... E şi asta o muncă, e şi asta o atitudine, cum ar zice Vasile, numai că ea nu aduce prea mult bine societăţii !... Şi nici celor în cauză !... Fiindcă secretara aceea, sau dactilografa, sau sora de caritate, sau curiera, au cîte-un copil acasă şi dacă nu au norocul să aibă şi o soacră sau o mamă, sau o mătuşă, să-l crească, să vadă de el, copilul acela rămîne pe mîna unei fete venită de curînd de la ţară, pe mîna unei «femei de servici», care face şi ea ce poate, vede cum se pricepe de copii, gîndindu-se la altceva !..."

Lui Vasile, cînd zicea ceva de treburile astea, cînd se întorna la mine şi la „situaţia" în care mă aflam, îi spuneam să-şi vadă de muncă şi de învăţătură şi să lase toate grijile familiei în seama mea.

„...Aşa fac, deocamdată, zicea el, dar nu e în regulă, ţi-am mai spus, nu mă împac de loc cu situaţia aceasta !... Şi nici nu vreau să mă împac !... Cum aşa, eu să învăţ şi să progresez, iar tu să rămîi în urmă, la cratiţă ! ?... Nu se poate aşa ceva, nu e voie să se poată !..."

Odată, seara tîrziu, i-am spus că eu nu rămîn în urmă, sînt în „spatele frontului" şi că „spatele acesta al frontului" e mai important de multe ori decît „linia întîi".

„...Adevărat, a zis el, dar eu vreau ca noi amîndoi să trecem în acelaşi pas prin viaţă, să fim egali cu adevărat, nu numai în vorbă, dar şi în faptă !..."

„Aşa ceva nici nu se poate, Vasile, egalitatea ţine de altceva, ţine de înţelegere şi de respect, şi de iubire, dacă ea există, nemaivorbind de faptul că un om nu se poate realiza pe deplin decît dacă rămîne altul, alături, puţin mai în urmă, să-l sprijine cu umărul lui !..."

Nu credeam atunci în vorbele acestea. Pe urmă însă, în măsura în care s-au împlinit ele, am crezut şi le-am înţeles cu adevărat. Fiindcă vorbele au avut şi au ceva ciudat şi miraculos în ele, cheamă un anumit înţeles, după ce le-ai rostit. Dacă vorbeşti de moarte, e ca şi cînd ai chema-o, e ca şi cînd i-ai ieşi înainte. Dacă vorbeşti de viaţă, ori de iubire, tot aşa se întîmplă, mai greu, e adevărat, pentru că cele bune se împlinesc mai greu totdeauna. Iar eu, atunci, vorbisem de sprijin şi de sacrificiu, fiind nevoită după aceea să le văd împlinindu-se prin efortul meu propriu, prin renunţările mele şi prin devotamentul meu, în care era, e drept, şi puţină remuşcare. Mai mare decît toate însă, şi mai puternică, şi mai adîncă, era bucuria că-l vedeam pe el cum se desfăşura, cum creştea şi cum se „edifica pe sine", cum se desfăcea de „coji şi de găoci" (vorbele acestea erau ale lui Jeler), cum devenea de la o zi la alta altfel de om, nu neapărat nou (lui nu-i plăceau denumirile astea, nu-i mai plăceau, adică), dar altfel, cum se limpezea şi cum se domolea, cum căpăta o pecete proprie, care îl deosebea de toţi ceilalţi, scoţîndu-l din făgaşul vorbelor mari (cu toate că îmi mai ţinea şi acum mici discursuri), aruncîndu-l în făgaşul mai greoi al înţelesurilor adevărate, parcă ar fi învăţat, pentru a doua oară în viaţă, să vorbească, parcă s-ar fi născut din nou, în plină maturitate, după ce avea el însuşi copii.

Dacă aş fi alergat şi eu pe la uzină şi pe la creşă, la slujbă şi după copii, dacă aş fi fost preocupată mereu de ale mele, poate că nu aş fi văzut atît de bine cum s-a desfăcut el „de cele vechi" (de stalinisme şi de isme..."), cum se desfăcea şi se înfoia (orice desfacere presupune, nu, o anumită înfoiere, îngîmfarea fiind soră bună cu izbînda !). Dar aşa, pentru că am stat cu adevărat în „spatele frontului", am văzut şi am trăit totul, cu aceeaşi intensitate, de parcă eu însumi aş fi implicată în căutările şi în izbîndirile astea ale lui, atît de grele, aşa de scumpe. Şi chiar eram implicată, participam la tot ce făcea el, suferam cînd îl vedeam pe el suferind, mă bucuram (ca nimeni alta, cum nu te vei bucura dumneata niciodată !) cînd se bucura şi triumfa el. M-am obişnuit astfel, nu ştiu cînd, nu ştiu cum, dar m-am obişnuit, să trăiesc şi să gîndesc prin el, să mă bucur de viaţă tot aşa, prin el, prin izbînzile şi prin bucuriile lui. N-a fost lipsită nici vremea aceasta de frămîntări şi de „crize". Am trecut însă şi peste ele, concentrîndu-mă cu şi mai multă stăruinţă asupra noilor mele preocupări (asupra casei, asupra familiei),

devenind o gospodină exemplară (cum sînt și acum, cum n-a fost mama, cum nu vei fi dumneata niciodată !). Nu mai aveam astîmpăr ziua-noaptea. Plecam și veneam. Făceam piața mai întîi. Cumpăram ce trebuia în casă : lapte și pîine, carne (cînd se găsea), unt și ulei, cartofi și varză, salată și roșii (după sezon), ouă și brînză, ceapă și usturoi, castraveți și ardei, zahăr și cafea (fiindcă Vasile, de cînd se „intelectualizase", devenise cafegiu), săpun și sodă, ceară de parchet și petrosin (cînd era nevoie și cînd mă ajungeam cu banii). După aceea mă apucam de măturat și de orînduit prin casă. Spălam vasele și rufele (cînd se adunau mai multe). Mă apucam de gătit pe urmă, cam în silă la început, cu mai multă plăcere mai apoi, după ce m-am obișnuit cu gătitul (fiindcă bucătăria are dichisurile ei, nu-i simplă prăjeală !). Mă întorceam la copii după aceea, îi hrăneam și îi culcam, cînd erau mai mici, ori îi pregăteam pentru școală, îi puneam să-și facă lecțiile. Îl așteptam pe Vasile după aceea, îl serveam la masă ca pe un rege. Și-i ascultam poveștile, îl lăsam să se descarce de trăsnete. Fiindcă el, mai ales atunci, după ce am rămas eu acasă, mai avea încă nervi și revolte mari în el, neconsumate. Dar nu din cauza mea. Din cauza celor care nu-l lăsau să trăiască și să se realizeze în viață. Din cauza „burgheziei și a neoburgheziei, a tuturor învîrtiților și carieriștilor, că-i plin, degeaba ne-am străduit *noi,* degeaba le-am luat în piept pe toate !... Am făcut trei pași înainte, dar nici *ei* n-au stat pe loc, c-așa-i *răul* alcătuit, să se țină mereu de *bine,* cum se ține umbra de om !..."

După ce pleca el, la institut sau la fabrică, ori după ce se vîra pe la bucătărie, să învețe, să citească, mă întorceam la copii, vedeam de ei și-i corcoleam, să tacă, să nu facă „larmă, fiindcă tăticu are treabă, tăticu învață, tăticu se pregătește de examene, tăticu vrea să ajungă om de seamă..."

A doua zi o luam de la capăt, în același fel.

Eram (eram și sînt, cum ți-am spus) o simplă și obișnuită „femeie casnică". Nu eram singură, e adevărat, dar altele se împăcau cu situația în care se aflau. Își vedeau liniștite de treburi. Se ocupau de propriile lor gospodării, dar se interesau și de alte lucruri. Stăteau de povești pe la piață. Bîrfeau de scîrțîia pămîntul, duceau veștile, se anunțau una pe alta că a venit cutare sau cutare marfă la alimentara sau la piață („Madam Popa, vezi că a venit unt, madam Grigore, vezi că este carne la piață, fugi repede !...").

Cumpărăturile, ce-i drept, erau preocuparea lor principală, a lor și a bătrînilor pensionari, fiindcă și ei se aflau în „spatele frontului", la manutanță, mai degrabă, la „trenurile de aprovizionare".

Cîteodată era coadă mare, la ulei sau la carne, sau la pește, depinde. Stăteai cîte două sau trei ceasuri, de ți se ura. Și auzeai, în vremea asta, ce vroiai și ce nu vroiai, de la bătrînii pensionari și de la colegele mele, de la țațe (că așa le zicea Vasile : „ce mai fac și ce mai zic țațele din cartier !..."). Se făceau adevărate informări. Acolo aflai cine cu cine trăiește, dintre cei mari ; cîte mașini avea la dispoziție Alfred Grofșoreanu ; ce coafeză o servea (la domiciliu) pe „madam Grofșoreanu" ; ce leafă primeau cei care aveau „munci de răspundere" ; cum a devenit actriță „doamna Vasilica". Se și bîrfea, e adevărat, se clănțănea mult, dar se spuneau și lucruri reale, dureri de-ale oamenilor, necazuri și greutăți.

„...Dacă ar fi mai multe alimente pe piață, ar fi bine, zicea cîte unul, chiar foarte bine, că se construiește mult și-i mai ușor, oricum, pentru cel ce muncește, că eu, iată, știu și vremea dinainte și-aș zice, dacă n-ar fi scăderea asta, că-i mai bine acum !..."

„Da, continua altul, ca într-o înțelegere, dar uite că nu-s, uite că tot noi ducem greul, noi, cei care muncim, sau care am muncit, tot noi stăm pe la cozi, tot noi ne împingem unii pe alții, ca și mai înainte !..."

„Nu-i așa, nu sîntem nici noi aceiași, ne-am «transformat», unii dintre noi au împroșcat în sus, către bine și către mărire, iar alții, care au fost mai înainte pe acolo, au scăpătat, au căzut între noi și-s deopotrivă cu noi, burghezia s-a proletarizat, cum se zice, iar proletarii s-au îmburghezit..."

„Nu toți, numai unii, să nu exagerăm !..."

„Asta-i toată schimbarea : că s-au mai primenit rîndurile pe sus și că s-au mai îngroșat pe aicea, pe jos, pe unde hălăduim și zburdăm noi, ca mieii și ca berbecii !..."

„Nu-i așa, mă, nu-i adevărat, se cunoaște că stai toată ziua cu urechea către «Europa aia liberă» !..."

„Stă dracu, poate că stai dumneata, dar eu unul, eu care am fost luptător sindical, nu dau doi bani pe transfugii aceia nenorociți !..."

„Nu dai dar îi asculți, repeți ce zic, iar ei, de, nu pot zice decît de rău despre noi, cei de aicea !..."

„Dar de ce ar zice numai de rău ? !"

„Așa, pentru că asta le e meseria : să critice, să înjure, de aia primesc ei pitacul, în fiecare lună !“

„Nu în fiecare lună, în fiecare săptămînă, deoarece ăia, cum reiese din datele pe care le dețin eu, sînt în slujba americanilor, iar americanii plătesc săptămînal, nu lunar !...“

Treceau la sport, cînd se plictiseau de cîte un subiect, oricît ar fi fost el de pasionant.

„...Fotbalul merge prost, mă, nu mai seamănă cu fotbalul de pe vremea noastră !...“

„La canotaj aud că stăm ceva mai bine !“

„Și la popice !...“

O dată, la o coadă, într-o sîmbătă dimineața, un bătrîn era să moară de inimă, din pricina unui pește. Stătea chiar în spatele meu și mă tot împingea.

„Îl apuc sau nu-l apuc ? ! făcea el, tropotind pe loc, agitîndu-se din ce în ce mai tare. Dacă-l ia altul ? !... Uite ce frumos e, îl vezi ! ?... E grozav, nu-i așa ?...“

„Este, am zis eu, dar și ceilalți...“

„Nu, nu, eu pe acela îl vreau !... De altul nu am nevoie !...“

S-a dus în față de vreo cîteva ori și a împins „prada“ mai la o parte, să nu i-o fure careva. Ceilalți, bătrîni și femei (pensionari și tațe, baza cartierului), au strigat la el, crezînd că vrea să „sară peste rînd“.

„... Se poate, tovarășu ! ?... Om în toată firea !... Ce să mai zicem de ăștia mai tinerii, care nu mai are nici o educație ? !... Dacă dumneata, și alții, care sînteți, nu-i așa, oameni cu experiență și faceți ce faceți ! ?...“

Bătrînul s-a repliat, apărîndu-se. Nu și-a trădat secretul, n-a mai zis nimic de pește. Doar pe mine m-a bătut la cap, agitîndu-se mereu, ca un copil, de-mi venea să rîd, nu alta. Dar îmi era și milă de zbaterea asta a lui.

„Lasă, tovarășe, i-am spus eu, mai avem puțin și iei alt pește, dacă se duce acela !...“

„Nu, nu, nici vorbă !...“

A tăcut, a încremenit (pur și simplu), fiindcă vînzătorul punea chiar atunci „prada“ pe cîntar. Se pregătea să o dea unei femei uriașă, așa era de grasă.

„...S-a dus ! a mai zis bătrînul. S-a isprăvit !...“

Era galben-verde, cînd m-am întors către el și abia dacă mai bătea din buze (iar buzele îi erau vinete, se vinețeau chiar atunci).

„...Tovarăşe, am zis eu, dă-o dracului de treabă... Uite, mă duc eu..."

Am sărit s-o rog pe grăsană, să nu ia peştele, care era grozav, într-adevăr, începuse să-mi placă şi mie. N-a mai fost însă nevoie de intervenţia mea. Femeia renunţase la peşte, era prea mare, ea vroia „unul mai potrivit". Iar vînzătorul îl aruncase mînios într-un colţ al furgonetei de lîngă cîntar, spre bucuria bătrînului.

„...Vă mulţumesc foarte mult, doamnă !... Sînteţi o lady, se cunoaşte !... Nu, nu, nu protestaţi, deoarece e aşa, cum afirm eu !..."

De vreo cîteva ori s-a repetat „jocul" acesta, pînă în ultima clipă. Răutatea din mine, sau dorinţa de a mă distra puţin, m-a îndemnat să cer eu peştele, cînd mi-a venit rîndul. I-am spus şi vînătorului, arătîndu-i peştele miraculos, ce exemplar vreau. Altceva nici n-am apucat să mai fac. Bătrînul a sărit înaintea mea, împingîndu-mă la o parte.

„...Ia uite, domnule, a spus el, spumegînd (era roşu acum, nu mai era galben-verde), de aceea o făcea dumneaei pe generoasa, ca să-mi sufle mie peştele !... Tovarăşe, i-a poruncit el vînzătorului, acela e peştele meu, te rog să mi-l pui pe cîntar, imediat !..."

„Nu-l iau, am mai zis eu, am glumit !..."

„Ai glumit ! ?... Ştiu eu cum glumiţi voi !... Vă cunosc eu bine !..."

A plecat după aceea, după ce a luat peştele atît de rîvnit, fiindcă l-a luat, i-am cedat rîndul, mai mult nedumerită decît mînioasă.

„...Aşa e ăştia bătrînii, mi-a spus vînzătorul, să mă consoloze, e gata să te sfîşie pentru o coadă de peşte !"

Vasile, cînd i-am povestit de întîmplare, a rîs de s-a prăpădit.

„Grozavă poveste, a zis el, grozavă şi fauna asta a pensionarilor şi a ţaţelor de cartier !..."

„O fi, dar să ştii că şi eu fac parte din ea, şi eu sînt o simplă ţaţă de cartier !..."

„Ei, na, asta-i acum, a continuat el, dramatizăm imediat !... Cum o să fi tu o simplă ţaţă de cartier ! ?... Tu eşti Nuţa, eşti soţia lui Vasile Pozdare, eşti tovarăşa mea de muncă şi de luptă !"

„Frumos spus, patetic chiar, dar uite că tovarăşa asta a ta, de muncă şi de luptă, stă mai mult în jurul cratiţei !"

„Stă deocamdată, știi prea bine, am mai vorbit doar despre treaba asta, vedem noi mai încolo ce facem, găsim noi o soluție definitivă, asta de acum fiind temporară !... Lasă, are să fie bine, ai să vezi !...“

A fost și bine (foarte bine ar fi fost, dacă nu te-ai fi amestecat dumneata în viața noastră, în viața lui dar și în viața mea, în viața unei familii care începuse să aibă un chip al ei, noi înșine am început să semănăm unii cu alții, nu știu dacă ai observat lucrul acesta ! ?), dar el n-a găsit nici o soluție, pentru mine, m-a lăsat în suspensie, m-a amînat mereu. S-a gîndit la mine, era preocupat și de „latura asta a problemei“, dar m-a tot amînat, condiționînd mereu „schimbarea statutului“ meu de cîte ceva mult mai important. Iar eu, cînd am înțeles lucrul acesta, cînd mi-am dat seama că sînt o simplă „anexă socială“ și că trebuie să trăiesc în umbra lui, dacă vroiam să-mi cresc copiii, dacă vroiam să-l ajut și pe el — m-am tulburat și m-am răzvrătit tare de tot, cum nu se poate tulbura o femeie decît atunci cînd se petrec schimbări mari și hotărîtoare în complicatul ei organism (cînd devine femeie, mai întîi, cînd simte mai apoi cum se usucă toate în ea, mai către bătrînețe). Știam că nu se putea altfel, știam și eram de acord cu asta, nu puteam însă să nu mă revolt, n-am putut să nu mă răzvrătesc, pe dedesubt și pe departe mai întîi, din ce în ce mai de-a dreptul pe urmă.

La începutul acestei noi „crize“ (la asta mă referam eu, cînd ți-am spus că au fost și în vremea cînd ne-am înțeles și ne-am avut bine dificultăți și „probleme“) nu eram nici eu prea clară, ce am, de ce sînt nemulțumită, ce nu-mi plăcea, ce-mi lipsea. Era mai rău decît dacă aș fi fost bolnavă, era mai greu decît „rîndul trecut“. Le făceam și le împlineam pe toate, ca și pînă atunci. Dar le făceam în silă. Bodogăneam și înjuram din nimica. Îi certam pe toți uneori și le băgam vină pentru lucruri mărunte, pentru fleacuri. Și-i țineam într-o tensiune cumplită, care mă rodea și pe mine, de care nu mai puteam scăpa, de care nici nu vroiam să scap. „...Să se ducă dracului toate, ziceam eu cînd eram singură, să sară în aer !... Tot nu-mi sînt de folos !... Tot nu-mi aduc nici o bucurie !... Ce sînt eu, la urma-urmei ? !... O «femeie casnică», o servitoare legală, legată de propria ei familie printr-un act de căsătorie, nu printr-un contract de angajare !... Ceea ce e și mai rău !... Deoarece contractul îți dă anumite drepturi, pe cînd certificatul de căsătorie nu-ți dă nici un drept !... Dar obligații îți pune cu duiumul după cap !... Fiindcă tu, ca

femeie și ca nevastă, trebuie să vezi de bărbatul cu care te-a înzestrat Dumnezeu sau *revoluția !...* Trebuie să stai mereu în jurul cratiței, pentru că și ea, cratița, are un rol în revoluție !... Tu trebuie să speli și să calci, să ștergi praful și să cureți cartofi, iarăși și iarăși, pînă cînd ți se înnegresc degetele !... Și mai trebuie să fi și veselă, trebuie să stai la dispoziția nu știu cui, care își amintește de tine din cînd în cînd !..."

Eram așa de scîrbită de toate, că nu-mi ardea nici de iubire. O consideram o corvoadă, așa cum consideram o corvoadă tot ce făceam. Lui nu-i spuneam nimic. Ori îi spuneam altceva, cînd mă întreba ce mai fac. O singură dată, noaptea, s-a legat o discuție mai limpede între noi, după ce a vrut el să mă iubească.

„...E ceva cu tine, a spus Vasile atunci, degeaba îmi spui mereu că nu e nimic și că toate sînt în ordine !..."

„O fi, i-am răspuns, dacă zici tu că este, chiar că trebuie să fie, tu ai dreptate întotdeauna !"

„N-am avut niciodată pretenția asta !"

„N-ai avut, dar îți place să ți se dea dreptate, chiar dacă n-ai !... Am văzut eu bine, după felul cum discuți cu Jeler, pe care îl ocărăști zile în șir, dacă nu e de acord cu tine în cine știe ce problemă, de care atîrnă, bineînțeles, soarta țării și a lumii !..."

„Asta-i altceva, Jeler e Jeler, tu ești tu !"

„Da, dar tu ești același, ești la fel de pătimaș și de încrîncenat !"

„Pătimaș sînt, încrîncenat n-am fost niciodată !"

„Poate, eu știu ! ?"

„Nu știi sau nu vrei să-mi spui ?"

„Ce să-ți spun ?"

„Ce te-am întrebat mai înainte, că nu mi-ai răspuns !..."

I-am spus cîte ceva, ocolind lucrurile mai de seamă, ocolind propria mea durere. Iar el, încrezător cum era, s-a apucat și mi-a spus ce planuri avea, rugîndu-mă să mai am puțină răbdare („pînă ies eu inginer, pentru că pe urmă !...").

„N-am încotro, i-am spus, e musai să am răbdare, trebuie !..."

„Știu că-i greu, a zis el, dar are să fie bine pînă la urmă, are să fie foarte bine !... Acesta e mersul întregii vieți, astăzi, iar eu sînt integrat cu toată ființa în această înaintare !... Fiindcă eu, Nuță dragă, am avut și am încredere în ziua noastră de mîine, am crezut și cred cu tărie în anu-

mite lucruri, în schimbarea vieţii şi în puterea omului de a se schimba pe sine, de a deveni mai bun şi mai tare, tăria neputînd exista fără bunătate !...“

„Dar mai rău nu poate deveni omul ? !“

„Poate deveni şi mai rău, totul depinzînd de el, de gîndul lui şi de cinstea care îl călăuzeşte !...“

Mi-a fost milă de el într-o anumită clipă. Pe urmă mi-a fost drag tare de el, mi s-a părut că-l iubesc cum nu-l iubisem niciodată.

„Ei, de ce taci ?“ a întrebat el de alături.

„Mă gîndesc la ce mi-ai spus ! am zis eu, întorcîndu-mă abia atunci către el, parcă aş fi venit de undeva unde nici nu fusesem plecată. Mă gîndesc şi mă tot gîndesc !...“

Dimineaţa n-am mai bombănit prin casă. Nici ziua, nici seara. N-am trecut deodată peste „criza“ aceea lungă şi grea (şi ciudată, de neînţeles). Începutul depăşirii însă atunci s-a închegat. Atunci am admis cu adevărat că nu există altă soluţie (mai bună) şi că e cel mai bine aşa, să mă supun destinului, să fiu soţie şi atîta tot, — să fiu mamă şi gospodină, dar să fiu cu adevărat. M-am gîndit ce aş fi fost şi ce aş fi devenit eu fără Vasile Pozdare, fără patima care l-a însoţit mereu, fără marile lui căutări, din cauza cărora a avut de suferit, cu ajutorul cărora s-a regăsit pe sine, fiind totodată sprijin şi îndemn pentru alţii. Abia atunci am devenit soţia lui, abia atunci am devenit *Ana lui Manole,* abia atunci am intrat eu în zid, nu cum zice legenda însă. Am intrat scrîşnind şi gemînd, dar am intrat, bucurîndu-mă pe urmă de zid, că se înălţa şi creştea, amintindu-mi de mine numai cînd stătea zidul să se prăbuşească, numai cînd era greu tare, cum e şi acum, cum n-ar fi trebuit să fie (fiindcă la toate m-am gîndit eu, dar la aşa ceva nu m-am gîndit şi nu m-am aşteptat, ca el să plece de acasă, să dea cu tîrnăcopul, ca un prost, la temelia *zidului* !).

VIII

Egalitatea de care se vorbeşte atît, dintre oameni, dintre bărbat şi femeie, e un lucru bun, e necesară, dar e greu de realizat, să ştii. Fiindcă vine o vreme în care unul din doi trebuie să admită că celălalt e mai nimerit şi mai potrivit

să meargă mai departe şi mai în sus. Nu-i un blestem sau o fatalitate, sau mai ştiu eu cum să zic, să nu mă fac de rîs faţă de dumneata (fiindcă dumneata, de, eşti mai învăţată, îmi spunea şi Vasile că voi ăştia mai tineri sînteţi mai instruiţi, mai bine pregătiţi), dar e un adevăr aicea, e o realitate. Iar adevărul acesta ţine de un anumit moment, de o anumită împrejurare, începe să lucreze din clipa în care un om admite că celălalt e mai bun şi-i mai potrivit să iasă mai în faţă. Avînd sau neavînd dreptate. Şi poate că asta nici nu mai contează : dreptatea. Contează desfacerea care se naşte în asemenea împrejurări. Cum s-a întîmplat în cazul nostru. Şi în altele, de bună seamă. Pentru că noi eram egali în clipa cînd ne-am căsătorit. Eram muncitori amîndoi şi eram cam singuratici. El nu avea pe nimeni, era *copilul secetei,* cum îşi zicea, cum îi plăcea să i se spună. Eu aveam fraţi şi părinţi, dar mă cam depărtasem de ei, din cauza lui Vasile şi pentru că ei (toţi) se lăcomiseră şi se lăcomeau prea tare, îşi făcuseră, cum cred că ţi-am mai spus, o firmă falsă, turnaseră oţel în formele în care ar fi trebuit să toarne plumb. Nu-i judecasem aşa de aspru, la început. Atunci acţionasem mai mult din instinct. Nu-mi plăcuse legenda pe care şi-o făuriseră ei, nu-mi plăcuse minciuna. După aceea nu-mi plăcuseră (şi nu-mi plac nici acum) combinaţiile în care intraseră, pretîndu-se la orice, numai să fie în frunte, să pună mîna pe oraş şi pe regiune, să-şi pună peste tot oamenii lor, să dispună de tot ce era „organism şi putere aicea, la noi !..." Poate că de aceea s-a strecurat şi în sprijinul pe care i l-am dat eu lui Vasile, o undă de venin, o rădăcină de fiere. Am şi eu ambiţia mea, sînt femeie şi femeile (ai să recunoşti şi dumneata mai tîrziu, ai să vezi !) sînt mai ambiţioase. Vor mai multă recunoaştere publică, mai multă glorie. Şi faimă vor, nu se ştie de ce. Poate pentru că sînt femei, pentru că se deosebesc prin ceva de bărbaţi, sînt altfel alcătuite. Dar aspectul acesta nici nu contează. Contează ambiţia care a căzut în balanţă atunci, ambiţia mea de femeie, de om care a înţeles (avînd sau neavînd dreptate) că nu se poate ieşi decît aşa din împrejurarea aceea grea : lăsîndu-l adică pe el să se desfăşoare, să înveţe, să-şi „facă o situaţie", ca s-o poată depăşi pe cea dinainte. De aceea am alergat şi eu pe unde am putut (fără să i-o spun, fiindcă nu admitea aşa ceva, să mă duc eu pentru el pe undeva, indiferent unde). M-am rugat şi de tata într-un timp, să-l ajute în privinţa „bursei", să vorbească cu nea Constandă, care

mai era președinte la sindicat, ori cu directorul Staicu, pe care de asemenea îl cunoștea.

„...Nu pot, draga tatii, mi-a spus bătrînul (care semăna a rentier de-acum, nu mai era, adică, nici muncitor și nici intelectual, era o corcitură ciudată și aproape de neînchipuit, mai ales că el nu mai era preocupat decît de pensie, cît va fi ea și ce bătrînețe liniștită va avea !), eu am un prestigiu în oraș și nu pot, și nici nu vreau, nu-i așa, să mi-l terfelesc intervenind pentru un exclus oarecare, pentru un individ care a izbutit, nu-i așa, să-și ridice împotrivă o mulțime de lume !...“

„Nu-i om rău, să știi, iar excluderea s-a făcut așa cum s-a făcut, prin încălcarea oricărei norme, cum ziceți voi cînd nu vă convine un lucru !...“

„Dacă-i așa, de ce nu face contestație, fata tatii, de ce umblă cu intervenții și cu *pile ?* !“

„Nu umblă cu așa ceva, nici pomeneală !“

„Atunci cum se face că tu, care ești nevasta lui, te afli în fața mea, cu un anumit mesaj ? !“

„Mă aflu aici din proprie inițiativă !... El nu știe că am venit !...“

„Nu ? !“

„Nu, nu știe !“

„Nici să nu mai vii atuncea !... Descurcă-te, descurcați-vă ! Nu mă interesează !...“

„Uite ce poate face un cufăraș nenorocit, am zis și m-am gîndit eu atunci, în vreme ce veneam de la ei, uite unde poate ajunge un om, din cauza unei întîmplări ! ?... Fiindcă el, dacă ar fi fost băgat cu adevărat în activitățile de care face atîta caz acum, s-ar fi purtat altfel !... N-ar fi jucat teatru, în orice caz !... Pe cînd așa, ce să facă, joacă și teatru, e în rol mereu !... Dar rolul e mult prea greu pentru el !... E ca o povară, e ca un pustiu care îl va nimici pînă la urmă !...“

Lui Vasile, acasă, i-am spus să facă pe dracu în patru, să intre la institut, să devină inginer și să-și lămurească odată „situația de partid“, să nu-i mai iasă toți înainte cu eticheta cu care îl împodobiseră, să fie în rînd cu ceilalți.

„...Dar ce s-a întîmplat ? m-a întrebat el. Cum de mă zorești să intru la institut, să mă fac inginer ? !... Erai cam indiferentă la lucrurile astea pînă mai ieri-alaltăieri !“

„Nici acum nu mă omor după ele, dar dacă nu se poate războ altfel în viață, înseamnă că trebuie luptat pentru ele, trebuie învățat, trebuie muncit !“

„De acord, dar spre ce trebuie să răzbim noi ?“

„Spre viață, Vasile, spre bine și spre bucurie !... Și nu-mi mai ține discursuri, că m-am săturat !... Tu nu vezi cum decurg lucrurile în jurul tău ? !... Nu vezi cum fug unii după avantaje ? !... Nu vezi ce se întîmplă cu *revoluția* pentru care te-ai sacrificat tu ! ?“

„Nu se întîmplă nimic... Revoluția își vede de drumul ei, iar cei care o înșeală, ori o trădează, pur și simplu, vor fi dați deoparte, vor fi azvîrliți spre marginea vieții, ca niște gunoaie !“

„Cînd, Vasile Pozdare, cînd, bre omule ? !“

„Mai de vreme sau mai tîrziu, Ana lui Berbencea !“

„Și tu unde vei fi atunci și ce vei face cînd vor cădea învîrtiții și învîrtitorii pe jos, cînd se vor face ei praf și pulbere ! ?“

„Asta depinde numai și numai de mine, de noi amîndoi, la urma-urmei, în sensul cel mai nobil al cuvîntului !“

„Lasă sensurile, Vasile, lasă-l pe Stalin, lasă-l pe Lenin, lasă-l pe Fucik și nu-mi da în cap cu Bălcescu, lasă-i pe toți să-și vadă de treburile lor, în rai ori în iad, ori în purgatoriu, pe unde vor fi, îi privește, și caută-ți de propriile tale necazuri, caută să-ți scoți familia din necazuri și să te scoți și pe tine însuți dintre zbateri !...“

„Asta o vreau și eu, asta o doresc, știi prea bine !...“

Cînd am plecat de la fabrică, intrînd de bună voie sub aripa lui, am făcut-o ca să scap de Mălăete, acum, cînd îl împingeam către învățătură, către „o situație mai bună“, o făceam din ambiție, numai și numai din ambiție. Am avut și satisfacții pe urmă, le am și acum (fiindcă n-o să mă desfaci dumneata de mine însămi, de *zidul* cu care m-am unit pentru totdeauna !), cea mai de seamă dintre ele fiind limpezirea unui om, sau *descebăluirea* lui, cum ar zice, cum chiar zice Iuliu Jeler, sau *descojirea* lui, cum ar zice, cum chiar zice Vasile Pozdare.

„...Eu, Nuță dragă, îmi spunea el nu demult, am cunoscut trei, dacă nu chiar patru rînduri de *descojiri* !... Prima am cunoscut-o și am trăit-o cînd am plecat de acasă, de nevoie, e adevărat, fiind împins din urmă de valul cumplit al secetei !... Dar asta nu mai contează, contează faptul că m-am desfăcut de anumite lucruri, plecînd de acolo, și că m-am amestecat cu altele !... A doua *descojire* s-a petrecut aicea, la uzină, în ziua cînd am pus mîna pe strung, cînd am lucrat singur la mașină !... Nu în ziua aceea, în clipa cînd am

simțit strungul vibrînd în mîinile mele, ascultîndu-mă, supunîndu-se comenzilor mele, de proaspăt muncitor !... Îmi era teamă, drept să spun, mai ales că în spatele meu stătea nea Ovidiu Rîșnoveanu (minunat om acest meșter, cu toate ale lui !), care era mai emoționat decît mine, abia aștepta să scot șpanul la capăt și să isprăvesc piesa !... A treia *descojire* s-a petrecut în primăvara cînd am aruncat hainele cu care venisem de la Moldova, despre care Iuliu Jeler zicea că stau pe mine ca o găoace și că ar trebui să sar odată din ele și să le arunc la gunoi !... A patra *descojire* s-a petrecut mai tîrziu, cînd am ieșit din valul bețivăniilor, care ar fi putut, într-adevăr, să mă ducă la fund pentru totdeauna !... A cincea *descojire* s-a petrecut după aceea, poate că se petrece chiar acum, poate că nici nu va fi ultima, pentru că omul, dacă e adevărat, dacă nu-i un simplu surogat uman, e o continuă și din ce în ce mai temerară devenire !... Așa cum e, cum trebuie să fie o devenire continuă *ideea* cu care m-am logodit eu de tînăr, în care am crezut și cred așa de mult și atît de puternic, încît nu m-ar putea desface nimeni de ea, chiar dacă ar da cu tunul în mine !..."

Mă și miram de multe ori, de unde avea el atîta energie și atîta putere de muncă. Fiindcă era fără istov, era de neîndoit. Dormea cîte patru și cîte cinci ore într-un timp. Punea ceasul lîngă el, la căpătîi, și se scula cînd îl auzea sunînd. Înjura de multe ori, suduia cumplit, dar tot se scula. Și se vîra pe la baie, ori pe la bucătărie, pe unde putea, și se apuca de bombănit și de slovenit, c-așa făcea la început, le cam slovenea, își murmura lecțiile și problemele.

„...Dar de ce tot mormăi, îl întrebam eu cîteodată, de ce tot bombănești prin ungherele acelea ale tale ? !"

„De ce ? ! făcea el. Să-mi intre mai bine în cap ceea ce citesc, că-s cam țelenos la creier !..."

„Tu și țelenos ! ?... Păi dacă tu ești așa, Vasile, atunci cum dracu sînt alții ! ?"

„Nu știu cum sînt alții, dar ăștia mai tineri, colegii mei, între care am nimerit eu, ca un măgar între oi, sînt dezghețați toți, sînt foc și pară !"

„Bagă-te între ei, împrietenește-te cu ei, să se ia și la tine cîte ceva !..."

„Degeaba, deșteptăciunea nu se ia, iar știința trebuie cucerită cu trudă, trebuie s-o supui prin înțelegere, să nu te bizui pe ciupeli, cum fac unii, cei care vor diplome și cam

atîta, vor adică să-şi întărească dosarul şi din punctul acesta de vedere !...“

Toamna, o parte din toamnă, iarna şi primăvara era student, un student neliniştit şi cam mînios. Iar vara, şi toamna, cealaltă parte din toamnă, pînă cînd începeau cursurile, era muncitor la uzină, de nu mai avea concediu, nu mai avea nici un răgaz.

„...Măi frate Pozdare, i-am spus eu într-un timp, dar noi nu mai plecăm pe nicăieri, nu mai beneficiem de nici un drept ? !“

„Ce fel de drept, tovarăşa nevastă ?“ mi-a răspuns el, rîzînd din toată inima.

„Dreptul la concediu, de exemplu !... Dreptul de a mai pleca din oraşul acesta, de a ne duce şi noi către mare, către Soci ori către Nisa !“

„Nu, deocamdată, mai mult spre Soci se merge, nu m-aş mira însă dacă mîine-poimîine s-ar alerga şi către Nisa, de loc nu m-aş mira, dacă am în vedere anumite lucruri, cum merg ele, cum curg ele dintr-o parte în alta !...“

„Bine, nu te mira, dar noi ce facem, cînd roim şi noi pe undeva ? !“

„Vedem noi, deocamdată sîntem într-o stare excepţională, de luptă !“

„Cam lungă starea aceasta, mult prea lungă !“

„S-ar putea să se lungească şi mai mult, da, cine ştie !“

„Numai pentru noi, sau şi pentru alţii ?“

„Pentru noi mai mult ca sigur, dar poate că şi pentru alţii !“

Ne-am dus la mare odată, toamna însă, cînd nu mai era mai nimeni pe acolo, de mi s-a părut, nu ştiu cum să zic, că am nimerit într-o pustietate. Eu, cel puţin, senzaţia asta am avut-o, că am nimerit într-o pustietate şi că am fost azvîrliţi dinadins acolo, să ne simţim mici şi neînsemnaţi. Eram cam obosiţi şi cam agitaţi, el dar şi copiii. Şi eu eram aşa, fiindcă şi eu le trăisem şi le trăiam pe toate, mai puternic şi mai intens decît dacă aş fi fost angrenată direct în ceea ce săvîrşea el atunci. Dar şi el era cam rebegit, nu-i vorbă. Era slab de i se vedea lumină prin urechi. Părea un schelet, cînd se dezbrăca pe plajă, de îmi era milă. Milă dar şi ruşine, fiindcă o femeie (orice femeie, ai să vezi şi dumneata lucrul acesta, mai tîrziu, după ce te vei mărita cu cine ţi-e dat să te măriţi !) vrea să fie mîndră, cît de cît, vrea să umble cu fruntea sus alături de bărbatul ei. M-am şi

gîndit atunci, pentru întîia oară, cu teamă, să nu se îmbolnăvească, să nu cadă la pat, să nu mă părăsească. M-am gîndit, nu știu cum să spun, mai mult la mine și la copii, să nu rămînem singuri. Și la ambițiile mele m-am gîndit, de ce să n-o recunosc, la speranțele pe care le pusesem în el, la toate speranțele mele. Fiindcă bătaia era (și este) mai puternică și mai lungă, la mine. Era direct proporțională cu ambițiile pe care le-am nutrit și le nutresc eu, cu temei și pe drept. El nu putea să le aibă, nu pentru că ar fi fost lipsit de voință, ci pentru că era (și este, să știi !) mult prea înrobit de *edificări* și de *autodefiniri*, de lupte și de izbînzi, de înfruntările din lumea contemporană, din care „tot *noi* vom ieși învingători !...“ El era (și este) omul marilor dăruiri, omul unor eforturi aproape supraomenești, duse prin ani, fiindcă una e să te străduiești un timp într-o direcție oarecare și altceva, cu totul și cu totul altceva, să iei în piept toți anii care îți stau înainte ; să fii al nimănui, să fii mai rău decît un orfan ; să fii un simplu naufragiat al vieții ; să-ți găsești pe urmă un sprijin, să devii om, să te lupți pentru asta și să fii lovit exact în clipa în care ești „aproape de tot de finișul tuturor limpezirilor“ ; să fii aruncat în brațele deznădejdii și s-o iei de la capăt pe urmă, din nou, s-o iei de mai multe ori de la capăt, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

„...Dar tu mai poți, Vasile ?“ l-am întrebat eu, în sfîrșitul acela de septembrie, cînd eram la mare.

„După cum știi, a răspuns el zîmbind (stăteam pe un cearceaf, la marginea plajei, copiii erau în apă, se bălăceau, iar pe deasupra noastră, n-o să uit niciodată amănuntul acesta, treceau fîlfîind pescărușii mari și grași, păsările acelea frumoase și plăcute, dacă le privești de departe), încă mai pot, după cum știi !...“

„Lasă prostiile, i-am retezat-o eu, știi bine la ce mă refer, ai înțeles perfect ce vreau să știu !“

„Da, am înțeles și-ți voi răspunde : mai pot, sînt abia la începuturi cu energia de care dispun !...“

„Nu s-ar părea, dacă se ia omul după felul cum arăți : ești slab ca un drac !... Nu vezi alții cum sînt, că abia își mai duc cefele și burțile ! ?“

„Ăștia, Nuță dragă, sînt sau chelneri sau vînzători pe la aprozare, șperțari, în orice caz, pentru că numai ăștia se îngrașă în socialism !“

„Dar activiștii, oamenii cu munci de răspundere nu se îngrașă, ei nu au cefe și burți ? !"

„Unii au, e drept, dar nu au toți !... Uite, eu, după cum știi, am fost activist și n-am avut ceafă de loc, și nici pîntece !"

„Dar de ce, Vasile, cînd o să prășești și tu asemenea podoabe ?"

„Cred că niciodată !... Nici nu rîvnesc la așa ceva !..."

„Și la ce rîvnești tu, mă rog frumos ! ?"

„La lucruri mai mari !... Nu-i cine știe ce izbîndă să ai ceafă și burtă, să te ghiftuiești și să te încliftezi !"

„De ce n-ar fi ! ?... Omul mai trebuie să și trăiască, nu se poate hrăni cu visuri !... Mai are, în afară de asta, o nevastă și niște copii, cărora trebuie să le poarte de grijă !..."

„Are, e adevărat, dar nu e obligat de nimeni să se profileze numai în direcția aceasta, a burții și a cefii !... Oricine poate deveni om, dacă vrea, dacă stăruie !... Și numai cei proști se lăcomesc la ghiftuială, la funcții și la onoruri !... Proștii și ambițioșii !..."

„Dar și tu ești cam ambițios !"

„Sînt, în alt sens însă, în sensul cel mai nobil al cuvîntului !"

„De unde știi tu că e nobil acest sens ?"

„Ei, vezi, asta-i problema, că știu !"

„Poate că te înșeli ! ?"

„Nu mă înșel de loc, ție pot să ți-o spun, și nu pentru că aș fi mare strateg, ci pentru că am pus și pun în balanța vieții numai sinceritate și cinste !... Și-acolo unde cresc și înfloresc florile astea, nu poate exista înșelăciune !..."

„Dar dezamăgire poate exista ? !"

„Da, dezamăgire poate exista !..."

Tot atunci l-am întrebat, în altă zi însă, dacă nu i se pare cumva că zbaterea lui, lupta în care se angrenase el, și cinstea pe care o pusese și o punea în balanță, aveau ceva din zbaterea și luptele lui Don Quijote, ale „Cavalerului de la Mancha ? !"

„...De unde pînă unde ai ajuns la comparația asta ?" a întrebat el, uimit dar și bucuros (pentru că i-a plăcut și-i place să-i amintești de ceea ce ți-a spus cîndva, de gîndurile lui, de părerile pe care le-a emis cine știe cînd, i-a plăcut și-i place să-i dai dreptate, a avut și are, ca orice om, un strat de orgoliu sub suflet, pe la capul pieptului pe undeva, pe unde l-o fi avînd el).

„De acasă și pînă aici, i-am spus eu. Nu m-ai amețit toată vara cu Cavalerul Tristei Figuri ! ?. Nu-mi spuneai mereu, pe la bucătărie și pe unde se mai nimerea, «Stăpîna sufletului meu», și Domniță și mai știu eu cum ! ?"

„Ei, și tu, am glumit... Îmi plăcea cartea și nu puteam să n-o scot puțin în fața vieții, să mi-o apropiu și mai mult !..."

„Și eu am făcut același lucru, Vasile !"

„Cînd, Domniță dragă ?"

„Adineauri, cînd am vorbit de *Cavaler*, cînd te-am întrebat dacă nu semeni cu el ? !..."

„Da, știu... În ce privință însă, nu înțeleg ? !"

„În privința aiurelii care îl mînă pe el prin viață !... Și-n privința zădărniciei care îi iese lui înainte, de peste tot !..."

„În privința zădărniciei s-ar putea să fie asemănări, a spus el, desenînd în nisip o lance și un scut (eram tot pe plajă, dar vremea era mai închisă și cam sumbră), în măsura în care se aseamănă orice om cu el, pentru că zădărnicia stă în fața fiecăruia, și zădărnicia, adică, nu numai izbînda și împlinirea !..."

„Și de ce nu și în privința cealaltă, a aiurelii ? !"

„Pentru că acest cavaler n-a fost un aiurit oarecare, cum li se pare unora !... A fost un suflet deosebit, a fost un romantic, un împătimit al visului !... În felul lui și el a fost un luptător, a întruchipat o năzuință, poate că pe cea mai puternică, pe cea mai adîncă !...

„Atunci de ce rideai de el, cînd ne povesteai nouă ce isprăvi a mai făcut, prin ce peripeții a mai trecut ? !"

„Rîdeam, e adevărat, dar mai și plîngeam !..."

„Omul nu poate plînge, cînd rîde !"

„Ba bine că nu !... De cîte ori nu plîngi, cînd rîzi ? !... Iar eu, atunci, îl urmăream pe Cavaler și mă gîndeam și la mine, la toți cei care au luat-o mult prea înainte, au ieșit mult prea în față, crezînd în vis mai mult decît în realitate, rupîndu-și picioarele din cauza asta, scrumindu-și aripile !..."

„Vasile, dar noi nu putem vorbi ca oamenii, nu putem fi și noi mai simpli, mai firești ? !"

„Dar eu cred că sîntem așa, chiar dacă mai trece din cînd în cînd prin noi, prin mine, mai ales, unda înflăcărărilor de la început !... În clipa de față însă, să știi că nu stau sub bătaia acestei unde și nici nu vorbesc cu vorbele altuia, cum am mai făcut eu uneori !..."

S-a îmbolnăvit odată, iarna, a răcit, iar eu m-am speriat din nou, mai tare decît mă speriasem pe plajă. Abia atunci mi-am dat seama cu adevărat de ambiţiile pe care le pusesem în balanţă, în legătură cu el. De dorinţa care îmi subminase gîndurile, de a-l vedea în frunte, unde îi era locul. Măsura erau ai mei, fraţii mei, cu care nu mai aveam relaţii, la care mă gîndeam mereu, la care nu puteam să nu mă gîndesc. Mai ales că ei se desfăşuraseră şi se desfăşurau „pe cele mai înalte coordonate..."

„...Dar tu, l-am întrebat eu pe Vasile, după ce trecuse el de ce fusese mai greu (răsuflînd uşurată l-am întrebat), ce crezi, o să ajungem şi noi odată la bine şi la bucurie ? !"

„Eu cred că da !"

„Dar de ai mei, de fraţii mei şi de părinţii mei, ce părere mai ai, c-am văzut că nici nu mai vorbeşti de ei, ori, dacă vorbeşti, îi ocărăşti, îi arunci în hăuri ! ?"

„Şi tu ce ai vrea, să-i laud ? !"

„Nu, dar poate că şi ei au dreptatea lor ! ?"

„Nu au nici un pic de dreptate !... Şi ştii de ce nu au ? !... Pentru că ei nu pot trăi decît laolaltă, în *gaşcă*, nu în grup !"

„Nu sînt singurii, Vasile, nu-i apăr, dar cred că nu sînt singurii oameni care fac, astăzi, lucrul ăsta !..."

„E adevărat, aşa e, dar asta nu înseamnă că sînt îndreptăţiţi în ceea ce fac !... *Găşcărismul* e cel mai cumplit flagel al orînduirii noastre !... Din cauza asta m-am despărţit eu de Costel, pentru că el nu putea şi nu poate să abordeze lucrurile decît aşa, la modul combinativ : pe cine mai atacăm, cu cine ne aliem, pe ce carte mizăm, pe cartea lui Grofşoreanu sau pe cartea lui Rizea ! ?..."

„Da, dar uite că a realizat cîte ceva în felul ăsta, are o situaţie, i-a tras şi pe ceilalţi după el, e cineva în oraş şi în regiune !..."

„Şi noi sîntem nimeni, nu-i aşa ? !"

„Nu, Vasile, dar mă frămînt şi eu !..."

„Foarte bine faci : frămîntă-te şi pune-ţi întrebări !..."

N-am mai stăruit. Ştiam cît se putea vorbi cu el şi cît era de neînduplecat în anumite privinţe. „...Dacă mai stărui, am zis eu atunci, îl stîrnesc numai, îl aţîţ !... Şi-apoi, dreptatea e oricum de partea lui !... Umblă şi ea cu capul spart, dar e alături de el !..."

IX

O familie, nu știu cum să spun, nu se alcătuiește așa de ușor, de azi pe mîine. Nu se alcătuiește, în orice caz, în clipa în care te-ai dus la primărie cu un bărbat de mînă. Sau la biserică, fiindcă am văzut că unii se duc și acolo. Noi nu ne-am dus la biserică și nici măcar verighete nu ne-am luat, așa eram de „catolici", atît de mult disprețuiam „tot ce era obicei și deprindere burgheză..." Eram și săraci, ce-i drept, n-aveam nimic. Atîta seamă însă tot am fi avut, cît să ne luăm „niște tinichele în degete"... Dar n-am vrut. El, mai ales, n-a vrut de loc.

„...Ce rost are, zău așa, zicea el, mai bine ne luăm niște cratițe, sînt mai folositoare decît toate inelele din lume !..."

Cu asta am început, de altfel, cu cumpărarea unei cratițe. Pentru că nu aveam în ce face mîncarea. Sobă aveam, dar nu aveam cratiță. După aceea ne-am cumpărat scaune, că nu aveam... Și un covor de iută... Și niște cearceafuri... Și perdele... Și un aparat de radio (Radio „Popular", cum era atunci)... Și cărucior ne-am luat după aceea... Și scutece și hăinuțe pentru copii, pentru Ionuț, mai întîi, pentru Lena mai apoi... Și cești și ceșcuțe, linguri și linguriță... Și jucării pentru cei mici... Și haine pentru noi... Și pentru cei mici !... Și becuri !... Și pom de iarnă, că noi nu ziceam „pom de Crăciun" nici de frică... Nici acum nu zicem, noi ne ținem de cele vechi (mă refer la denumiri și la felul de a vorbi cu oamenii).

În felul acesta se întemeiază o familie, adunînd lucruri, făcînd copii, crescîndu-i. Întemeierea aceasta se vedea mai bine înainte vreme, mai ales la țară (din cîte știu și eu, de la Vasile, fiindcă eu sînt orășancă, sînt mahalagioaică get-beget). Acolo se începea cu casa de multe ori și abia după aceea se trecea la celelalte : la adunarea celor trebuincioase în gospodărie. Chiar și la oraș însă, la noi, în mahala, se vedea mai bine lucrul acesta (întemeierea), pînă mai ieri-alaltăieri. Acum se vede mai greu, din ce în ce mai greu. Asta pentru că se stă la bloc, iar blocuri sînt din ce în ce mai multe, ca și familiile. Și-acolo unde-i multă lume, obiceiurile și deprinderile se văd mai greu, dacă se mai văd. Oamenii se mută mai des, rareori stau toată viața într-un singur cartier. Și parcă se și căsătoresc mai des, astăzi. Și de despărțit se despart mai des, nu știu nici eu de ce. Și nici n-aș putea

să jur că-i așa. Dar așa mi se pare acum, din cauza dumitale, pesemne, din cauza lui Vasile...

Lucrurile, cum ziceam, cum am vrut să zic, lucrurile pe care le aduni în casă, au și calități dar au și lipsuri, ca și oamenii. Calitatea lor principală e că știu să se facă necesare, sînt trebuincioase. De un pat, de exemplu, ai neapărată nevoie, pentru dormit și chiar și pentru iubit (fiindcă și iubirea, nu-i așa, face parte din viață ! ?). Și de un covor pe jos, ori de un preș... Și de ale bucătăriei, de vase, de oale și de cratițe... Dar de cîte nu ai nevoie, ca să poți trăi ! ?... Cu timpul însă, nu știu cum se face că lucrurile astea, de care ai atîta nevoie, încep să te înghesuie, parcă s-ar cățăra pe tine... Se adună prea multe laolaltă... Și parcă nici nu mai ești tu stăpînul lor, parcă sînt ele mai mari în casă. Noroc cu mutatul, noroc cu cîte-o curățenie mai mare, că mai arunci din ele... Dar parcă arunci ceva din tine, așa de mult te-ai obișnuit cu unele lucruri (sau poate că ele s-au învățat cu tine ! ?)... Fiindcă uite, eu am aruncat zilele astea un covor de iută, primul nostru covor, și parcă mi-a părut rău după el. L-am tot mutat, e adevărat, a trecut prin toate locuințele noastre, au stat copiii pe el, l-au udat și au făcut tot ce puteau să facă pe el, de mirosea și acum într-un anumit fel, cu toate spălările, cu toate dichiselile la care l-am supus. Acum, la urmă, înainte de a-l arunca, stătuse la bucătărie, îndoit în două, deoarece băcătăria pe care o avem noi e mică. Lui Vasile nu-i plăcea cum stătea covorul, nici mie nu-mi plăcea, dar mi-a părut rău după el, cînd l-am aruncat... Iar o cratiță veche, prima noastră cratiță, am dat-o de cîteva ori la lipit, numai să n-o arunc. După aceea, fiindcă lipiturile țiganilor n-au ținut, am pus o mușcată în ea, să fie pe aproape, s-o mai văd din cînd în cînd...

Așa-i cu lucrurile, da...

Cu copiii e altfel, să știi. Te robesc și ei, dar parcă-i altfel. Pentru o femeie, mai ales, precis că e altfel, pentru o mamă. O mamă, o femeie, așadar (fiindcă orice femeie e *mamă*, dacă nu e o simplă curvoancă !), își amintește cum l-a născut pe fiecare copil, oricît ar fi ei de mulți. Uneori își amintește cum l-a plămădit, unde s-a petrecut lucrul acela miraculos, unde și cînd, în ce clipă... Poate că atunci nu știa (precis că nu știa), pe urmă însă, după ce *fructul* s-a înfiripat în pîntecele ei, își amintește exact de clipa în care căldura spumegîndă a iubirii a căpătat chip și suflet în propria ei ființă...

Eu, cînd am fost grea cu Ionuț, am trăit senzații dintre cele mai stranii și mai neașteptate. Fiindcă ești altfel în zilele și în lunile acelea. Te schimbi mereu, de la o zi la alta, pe măsură ce crește *el*. Te schimbi în rău, dar parcă și în bine. Ești tulburată pînă în adîncuri și ai vrea, parcă, să nu mai fi în cîte-o clipă. După aceea ai vrea să fi mereu, să fi și să tot fi. Iar după aceea, cînd se zbate el pentru prima dată, pe neașteptate, fără veste, ți se pare că se cutremură toate, în tine și odată cu tine. Numai pămîntul, cînd e zguduit de propriile lui zbateri, ar putea simți așa ceva, dacă ar avea simțire. Chiar așa m-am gîndit eu atunci, cînd s-a zbătut Ionuț în mine, pentru prima dată. Veneam de la piață, cu o plasă plină de cartofi și de legume. Eram cam încărcată. Și poate că eram și supărată de ceva, de pe la fabrică. M-am și grăbit, la o trecere, m-am silit puțin. Și-am simțit pe urmă cum s-a zbătut el în mine, parcă ar fi fost o nouă inimă, mai mare, mai caldă decît cea pe care o știam, cît de cît. Și mai umedă, nu știu cum să spun, parcă ar fi fost un bolovan scos de curînd dintr-un rîu limpede. Mi-a fost cald, la început, pe urmă, după ce m-am sprijinit de un stîlp, mi-a fost rece. „...Ei, ce mai vrei ?“ am zis eu, după ce am pornit mai departe. Dar el n-a mai vrut nimic, cu toate că i-am zis pe nume. Atunci i-am spus pentru prima dată Ionuț, fiind sigură că e băiat, cum am fost și la naștere, cînd i-am spus doctoriței, dinainte, că va fi fecior și se va numi Ion.

„...Vedem noi !“ a spus dînsa.

Iar după aceea, după ce a trecut totul cu bine, m-a întrebat de unde știam că va fi băiat, cum de eram așa de sigură ! ? Și eu, ce să-i spun, că n-am avut ce-i spune, taina se spărsese și se risipise...

Cu Lena a fost altfel, cu fetița. Lena a fost mai blajină, mai mofturoasă (și-acum tot așa e, dar nu e fată rea, nu-i rea de loc, e delicată și-i atentă, parcă nici n-ar fi soră cu Ionuț, care-i brutal, e dur, e dintr-o bucată, cum e și taică-său, cum era, că și taică-său s-a mai schimbat, a mai evoluat și el, cum evoluează orice om, fără să-și dea seama, odată cu viața, odată cu lumea !). Cu Lena am avut necazuri mari la naștere, că nu vroia să iasă în lume, parcă i-ar fi fost teamă. Și după aceea am avut necazuri cu ea. Fiindcă o fată se crește mai greu, e mai altfel decît un băiat. Ți-i mai apropiată, oricum. Te înțelege, parcă, mai bine... În orice caz, la noi în casă cam așa s-au orînduit lucrurile. Ionuț e prieten cu taică-său, la cataramă, iar Lena e mai aproape de sufletul

meu. Vasile spune uneori (spunea, pînă mai ieri, pînă cînd nu s-a apropiat așa de tare de frumoasa dumitale ureche) că există două „fracțiuni" la noi în familie și că „nu e de mirare că se nasc fracțiuni în cadrul unor partide, în cadrul mișcării muncitorești, dacă la noi, într-o simplă familie, se petrec asemenea fenomene !..." Glumea și el, făcea haz de necaz, să ne înveselească pe noi și să mai uite de necazurile care l-au însoțit mereu, ca niște umbre, din cauza cărora a suferit mult, din pricina cărora va suferi și de acum încolo (dacă n-o să-l scapi dumneata de ele, fiindcă dumneata, de, ești mai tînără, ești mai frumoasă, ești mai învățată și poate că o să-l descotorosești de rele, dacă o să apuci cumva să faci lucrul acesta ! ?).

În afară de asta, în afară de lucruri și de copii, la întemeierea unei familii contribuie mult și obișnuința. Obișnuința naște și oboseală, e adevărat, naște plictiseală. Dar fără ea nu se poate, să știi. Ea e ca apa care plămădește mortarul, murind pe urmă în zid, rămînînd acolo, ca un fel de suflet al zidului. Și poate că nici nu-i bine zis obișnuință. Poate că ar fi mai potrivit îngăduință ! ? Sau cunoaștere ? ! Sau armonie ! ? Că ajungi, după un timp, să nu mai poți trăi unul fără altul, nu neapărat ca bărbat cu o femeie (sau ca femeie cu un bărbat), ca un om cu un alt om, de care te simți atît de legat încît e destul de multe ori să-l vezi, sau să-l auzi, sau să-l știi pe aproape, ca să admiți și să crezi că e bine și că sînt în ordine toate... Și că viața și lumea au un rost și un temei, nu sînt o simplă și din ce în ce mai mare harababură, cum par uneori, cînd ești singur și pustiu... E destul un zîmbet uneori, e suficientă o vorbă alteori, ca să fie bine... Pentru că iubirea (ai să vezi matale mai încolo) nu-i apă de ploaie și nici miere de albine nu e... E strop de jăratic, e explozie de lumină, cînd e... Dar nu e tot timpul așa... Nici nu se poate, ce-i drept... Te sprijini pe om de la un timp, îl iubești dar te și bizui pe el... Te schimbi odată cu el, fără să-ți dai seama. Te regăsești pe tine însuți, fiindcă schimbările cele mai trainice acestea sînt : cele care te aduc pe tine însuți în lumină, de parcă ai fi fost scufundat, parcă ai fi fost ascuns pe undeva, pomenindu-te apoi, cînd nici nu te așteptai, că exiști cu adevărat și că ești tu însuți cu adevărat... Eu, de pildă, am „furat" multe de la Vasile (de aceea îmi pare rău după el, și de aceea !), dar poate că i-am și dat cîte ceva de cînd sîntem împreună (de aceea nu vreau să ți-l las !). El, Vasile al meu, m-a speriat de multe ori cu zbaterile

lui nesfîrşite şi mult prea stăruitoare. M-a chinuit adeseori, m-a împins în cîteva rînduri pînă în pragul deznădejdii. Dar dacă n-ar fi fost frămîntările acestea ale lui, dacă el nu s-ar fi zbătut în permanenţă pentru cîte ceva, eu n-aş fi cum sînt. Aş fi, cu adevărat, o simplă şi obişnuită „femeie casnică". N-aş putea să-ţi spun ceea ce îţi spun. N-aş avea o *atitudine* a mea şi o *poziţie* a mea, politice amîndouă, luate amîndouă de la el, întreţinute de el şi de înflăcărările lui necontenite... Fiindcă el a fost şi este un înflăcărat, a fost şi este un *om politic,* în înţelesul cel mai nobil şi mai adînc al acestui cuvînt, care nu are nici un înţeles pentru alţii, pentru cei care au uitat de unde vin, dacă vin cumva de undeva, dacă nu sînt simple scorniri ale momentului, cum ar zice Vasile...

Vasile a „crescut" mult în anii din urmă, cum se spune într-un anumit limbaj, cum se spunea, fiindcă am văzut că şi vorbirile astea s-au mai primenit şi s-au mai schimbat (se primenesc şi se schimbă mereu). Dar într-o vreme aşa se spunea despre un om, dacă se schimba el în bine, dacă învăţa, dacă se purta mai cuviincios, ori dacă lua „atitudine faţă de lipsuri şi greutăţi..." Se zicea că a „crescut mult, s-a dezvoltat frumos !..." Mai toţi creşteau şi se dezvoltau pe vremea aceea. Unii creşteau şi se dezvoltau cu adevărat. Alţii se făceau numai că se dezvoltă şi cresc, ca să se afle în treabă, ori pentru că erau molipsiţi de ceea ce se întîmpla în jur, ori pentru că înţeleseseră, din timp, că se putea realiza în felul acesta un plus de avantaje, o „dobîndă cît mai bună la capitalul depus..."

Vasile a fost, şi în privinţa asta, dintre cei dintîi. El a crescut şi s-a dezvoltat cu adevărat. A crescut enorm şi s-a dezvoltat tot atît de mult. S-a şi maturizat, e drept, ca om, ca bărbat. Dar n-a fost numai asta. El a străbătut şi străbate încă un drum greu („drumul înţelegerii de sine şi al înlegerii lumii !"). A trecut prin multe dificultăţi, a căzut şi s-a ridicat, căzînd din nou după aceea. S-a frămîntat cît zece, cum se zice, cum zice chiar el. A fost nemăsurat şi necugetat de foarte multe ori. A fost dur, a fost grosolan. Din cauza necunoaşterii lucrurilor, dar şi pentru că era convins, din inimă, că aşa e bine şi aşa trebuie să fie „un revoluţionar adevărat, un bolşevic pur-sînge, dur şi neîndurător, cu lumea şi chiar cu sine însuşi !..."

„...Eu, Nuţă dragă, îmi spunea el, cînd încercam să-l domolesc, cînd mă gîndeam, cu teamă, că vom umbla toată

viața «cu capul spart și cu traista goală» — aș muri, m-aș prăbuși pe loc, m-aș preface într-un simplu mușuroi de țărînă, dacă n-ar fi pe lume burghezia și imperialiștii, și carieriștii, toate tagmele profitorilor, în raport cu care îmi măsor eu pasul și vrerea, ca să-i nimicesc !..“

„Înseamnă, cutezam eu, că burgheziile și tagmele astea au un rol în lume, dacă te ajută să fi cum ești !“

„Bineînțeles că au un rol și un rost, admitea el, orice lucru, bun sau rău, își are rostul lui și rolul lui în lume !... E cel mai bine însă să fi întotdeauna de partea binelui, de partea celor ce muncesc și luptă !... Și să-i urăști de moarte pe ceilalți, pe învîrtitori și pe profitori !...“

„Dar fără ură nu se poate, Vasile Pozdare ? !“

„Nu, Ana lui Manole, fără ură și fără vrăjmășie nu se poate !...“

Răspunsurile de acest fel, ce-i drept, s-au rărit și s-au domolit, pe măsură ce s-a înțeles pe sine, înțelegînd astfel și lumea. Fiindcă el a trecut printr-un asemenea „proces“, a trecut și mai trece. Și poate că nimeni altcineva nu-i îndreptățit să vorbească despre prefacerea aceasta, în măsura în care sînt eu. Numai eu sînt, de fapt, îndreptățită. Pentru că numai eu am văzut cum s-a petrecut ea, prin cîte „faze“ și prin ce „etape“ a trecut. Așa cum își vede o mamă, cu uimire dar și cu bucurie, propriul său copil, crescînd și limpezindu-se la față și la gînd. Eu nu-i eram mamă, îi eram soție (și-i sînt și-i voi fi !), dar îl știam și-l priveam ca pe un copil. Îi știam calitățile, dar îi cunoșteam și părțile rele. Luam și eu speranță din marea și irezistibila lui speranță. Și-l iubeam din ce în ce mai mult, pe măsură ce îl înțelegeam, pe măsură ce se scutura el de zgrunțurii aceia aspri și tari, cu care îl tencuise *seceta* prin care trecuse și trecea. Mi se părea mai bun și mai frumos, mai altfel în asemenea clipe, cînd era el mai potolit și mai îngăduitor ; cînd vorbea mai așezat, mai omenește ; cînd nu striga, cum strigase de atîtea ori, pe la mitinguri și pe la ședințe, și pe acasă de multe ori ; cînd nu puneau stăpînire pe el „demonii fioroși ai devotamentului“.

„...De ce nu vorbești tu așa întotdeauna ?“ îl întrebam eu cîteodată, cu oarecare teamă, fiindcă nu vroiam de loc să dau „ceasul înapoi“.

„Cum să vorbesc, domnița mea dragă, răspundea el rîzînd — cum ? !“

„Așa, mai firesc, mai omenește, mai moldovenește, fiindcă ești moldovean, nu-i așa, iar moldovenii sînt mai blajini, sînt mai îngăduitori și mai răbdători !“

„Moldovenii, sărea și se zburătăcea el, ca într-o aducere aminte, toți moldovenii, să știi de la mine, sînt cei mai vijelioși oameni, sînt cei mai aprigi și mai temerari !“

„Nu știam, mai ziceam eu, că stau lîngă un șuvoi de munte, ori lîngă un vîrtej ! ?“

„Nici una, nici alta, domniță dragă, stai lîngă un om, iar omul ăsta e firesc în tot ce face, nu joacă teatru niciodată, nici cînd zîmbește și nici cînd scrîșnește !“

„Poate că-i așa, eu știu, dar nu s-ar putea să scrîșnească mai rar, sau de loc ! ?“

„Nu știu, să vedem ! ?... Aici nu-i vorba numai de el, e vorba și de lume, e vorba de societatea asta nouă, pe care o zidim noi, cu ridicarea căreia ziceam și credeam că isprăvim repede de tot, de azi pe mîine !...“

„Și-acum nu mai ziceți așa ? !“

„Zicem, dar parcă am început să ne dăm seama că drumul e mai lung decît credeam, mai șerpuitor și mai dificil decît ni se părea nouă la începuturi !...“

Cred că își dădea seama că străbătuse și străbătea un drum, că se aventurase pe un povîrniș mult prea abrupt, greu de supus, greu de schimbat „într-o simplă și mult prea banală cîmpie...“

„...Asta-i, că omul, zicea el în răstimpuri, vorbind parcă mai mult pentru sine, își face singur dificultăți, vroind mereu cîte ceva, vroind altceva mereu !... Uite, eu aș fi putut să stau liniștit, mai ales după ce am avut experiența aceea aspră, cu *transformarea agriculturii*, aș fi putut să-mi văd de munca mea, la uzină, să n-am probleme, cum se zice !...“

„De ce n-ai făcut-o ?“ îl întrebam.

„N-am putut, Nuță dragă !“

„De ce, din cauza ambiției, sau pentru că vrei, pur și simplu, cum ai zice tu, să te răzbuni, să le plătești unora niște polițe, să le arăți că nu ești un gunoi, cum credeau ei ! ?“

„Niște polițe sînt de plătit, dar nu cum zici matale, scumpa mea doamnă !“

„Dar cum ? !“

„Altfel, cu vîrf și îndesat, dar altfel !“

„Cum ! ?“

„Demonstrîndu-le tuturor că lucrurile nu stau cum au crezut și cred ei, arătîndu-le, pe viu, că poți ajunge cineva

în țara asta și în lumea asta — în lumea asta nouă, care-i complet deosebită de celelalte lumi ! — numai și numai prin muncă, prin cinste !... Pentru că și eu am fost bîntuit de dorul răzbunării într-un timp, nu de ambiții, de răzbunare, pur și simplu, de-mi venea să dărîm totul, uzina și orașul, nu numai pe cei care m-au nedreptățit și m-au batjocorit !... Acum însă nu mai doresc și nu mai zic așa, nu pentru că m-aș fi blegit, ci pentru că am ajuns, sau poate că sînt pe cale să ajung, la o adevărată înțelegere a lucrurilor !... Fiindcă măreția omului în asta constă : în năzuința lui de a se depăși pe sine, de a lăsa în urmă starea în care se află !..."

Visa cu ochii deschiși de multe ori. Făcea planuri care păreau (și mai par și acum așa) de-a dreptul fantastice. Ne spunea cum va lucra el, cînd va fi director-general la uzina în care se formase ca muncitor.

„...Va să zică, spuneam eu, bucuroasă, și tu te gîndești la *funcții* și la *măriri ! ?*"

„Mă gîndesc, altfel decît alții însă..."

„Atunci, dacă te gîndești altfel, cu cinste sau cum vrei tu să mai zici, înseamnă că n-o să le ai niciodată la picioare !"

„Ba o să le am, ai să vezi, singure or să-și plece steagurile în fața mea !..."

Era așa de încrezător în propriul său destin, în propria sa stea, încît nu se putea să nu-l crezi. Chiar și atunci cînd era deznădăjduit era așa : încrezător și optimist. Fiindcă deznădejdea lui venea din cinste, din nerăbdare, din dorința de a vedea „lumea schimbată și luminată de bine și de dreptate !..." Nucleul convingerilor lui, care a cunoscut un lanț întreg de *faceri* și de *desfaceri*, a fost și este atît de puternic, încît nu se poate, dacă ai stat și stai în preajma lui, să nu te molipsești, să nu iei ceva din văpaia pe care o răspîndește. Da, pentru că el a fost (și este) un înflăcărat, a avut (și are) foc „în suflet". El a fost (și este) un mare romantic, un visător. Dar a avut și luciditate „în cap", a avut (și are) o minte extraordinar de ascuțită, din cale afară de pătrunzătoare. E adevărat însă că ascuțimea minții lui, și luciditatea, deprinderea de a judeca mai critic lucrurile („de dincolo dar și de la *noi* !"), s-au manifestat mai greoi. Abia acum ies la suprafață, abia acum se văd, abia acum capătă față și chip, dîndu-i și lui o față anume și un chip anume, de „om adevărat, de luptător și de revoluționar..."

X

Mulți au crezut și mai cred că Vasile e un ins rudimentar („un simplu troglodit, un reprezentant tipic al spiritului primar!)", înșelîndu-se amarnic. Fiindcă el a fost (și este, sînt sigură) de o delicatețe rară, neobișnuită. Nici n-ai crede, cînd îl vezi, sau cînd îl auzi vorbind la vreo adunare, cînd analizează el problemele de ordin politic, ori cînd critică pe careva, cînd se războiește cu „imperialiștii și cu carieriștii", n-ai crede, zic, că e în stare să fie, în același timp, atît de fin, atît de distins în vorbă și la port!... N-ai crede și nu poți crede, dacă nu-l cunoști, dacă nu te uiți dincolo de asperitățile care i-au ascuns și-i ascund caracterul. Asperitățile acestea l-au dezavantajat de multe ori, îl dezavantajează și acum, îl fac să pară cum nu e, cu toate că sînt ale lui și ele, țin de firea lui, sînt legate de temperamentul lui, care a cunoscut și cunoaște întruchipările cele mai neașteptate, mai ales pentru cei ce nu-l știu bine, pe o durată mai mare de timp. Din cauza asta l-au etichetat și îl etichetează unii într-un anumit fel, pentru că nu-l cunosc cu adevărat. E posibil să fie la mijloc și o anumită grabă a unora, a unui anumit fel de oameni (pe cît de fermi, pe atît de ticăloși, cum ar zice Vasile, pe cît de iscusiți în a-i lovi pe alții, pe atît de neputincioși, cînd e vorba să înțeleagă și să ajute „un om sau un gînd!"), care rezolvă totul prin etichetare, care merg voioși mai departe, după ce trîntesc pe cîte unul la pămînt. Asta-i, de fapt, toată problema, așa se definesc unii oameni, prin ceea ce fac, nu prin ceea ce zic. Prin faptul că nu se cutremură nici măcar o clipă, orice ispravă ar săvîrși. Și el, dacă se deosebește de alții (fiindcă se deosebește, nu-i grozav, nu-i extraordinar, nu-i sortit culmilor celor mai înalte ale vieții, dar se deosebește mult de foarte mulți alții!), exact prin asta se deosebește: prin faptul că și-a reconsiderat mereu viața, a luat-o mereu de la capăt, cu o stăruință neobișnuită. Asprimea pe care a manifestat-o față de alții a avut și are un ascuțiș tot atît de tăios și către sine. Pentru că el s-a judecat și se judecă și pe sine cu asprime, indiferent dacă i s-a spus sau nu o vorbă rea. El a crezut cu adevărat și cu tărie în comunism, a crezut și crede. Iar credințele acestea ale lui au fost și sînt așa de puternice, încît e de mirare că nu l-au scrumit definitiv. Mai ales că el a pus la inimă tot ce i s-a spus, a luat drept „literă de lege" tot ce a auzit. El a fost (și mai este încă)

mai „catolic decît papa", mai habotnic decît era nevoie, suferind mult din cauza asta, din cauza încorsetărilor pe care şi le impunea, care nu se potriveau de loc cu adevărata sa fire, cu temperamentul lui tumultuos, cu dorinţa lui de a ştii cît mai mult, de a cuprinde „cu braţele minţii un orizont cît mai larg, de a fi, cu adevărat, cum trebuie să fie un comunist de azi, care nu mai poate semăna, nu-i voie să semene, cu comunistul de la începutul acestui secol, nici măcar cu cel din timpul ultimului război !..."

„...Asta e, vezi, îmi spunea el nu demult, că *noi*, mai ales cei tineri, ne-am încrezut deodată în tot ce ni s-a spus, confundîndu-i pe cei care erau la un moment dat în fruntea noastră cu însuşi partidul !... Şi iată că acum se vădeşte, a început să se vădească, dacă nu mă înşel eu, că nu întotdeauna cei care au fost în frunte erau şi fruntea partidului şi a clasei muncitoare !... Nici nu se poate realiza aşa ceva, de azi pe mîine, dacă stăm şi ne gîndim puţin, dacă privim prefacerile acestea ale noastre ca pe un proces, ca pe o devenire !... Dacă trecem de la *scheme* şi de la *dogme* la viaţă şi la înnoirile ei fireşti !... Dacă sîntem cu adevărat revoluţionari şi luptători, dacă vrem să fim aşa ceva prin tot ce facem, mai ales prin ce facem, nu prin ce zicem !... Pentru că şi asta s-a vădit şi se vădeşte, că în fruntea zicerilor se află întotdeauna cei mai răi şi de nimica, noii clănţăi şi noii demagogi, care se deosebesc complet de clănţăii şi demagogii dinainte vreme, ceea ce înseamnă că schimbările în care sîntem angrenaţi noi sînt totale, dacă pînă şi cei care fac rău trebuie să-şi primenească *uneltele* !..."

Dar nu despre asta vroiam eu să vorbesc. Despre convingerile lui politice. Despre adîncimea şi puritatea acestor convingeri. Vroiam, dimpotrivă, să vorbesc despre felul cum a fost el în viaţa de zi cu zi, „în intimitate". Unde omul nu se mai ascunde de nimeni. E adevărat că el nu s-a ascuns nici „în afară" şi poate că de aceea a avut şi mai are de pătimit, pentru că a fost şi este dintr-o bucată. N-a umblat cu prea multe „obrăzare", nu şi-a pus nici o mască. A fost unul şi acelaşi de fiecare dată. Şi dacă există deosebiri şi aici, între felul cum a fost el într-o anumită perioadă şi felul cum este acum, deosebirile acestea ţin tot de devenirile prin care a trecut şi trece. Care au fost, e adevărat, şi ale vremii, ale maturizării lui, avînd, totuşi, o anumită greutate specifică, cel puţin în cazul lui. Iar greutatea asta specifică ţine de sensibilitatea pe care a cîştigat-o el, de „triumful delicateţii". Nici

nu e vorba, de fapt, de un cîştig sau de un triumf. E vorba de scoaterea în lumină, de către el însuşi şi de către vremea care l-a călit, a unor însuşiri care stăteau îngropate sub asperităţi, sub pulberea aceea groasă şi densă, a *secetei.* Fiindcă el a fost delicat şi sensibil şi înainte vreme (uneori era ca o fată, se înroşea din nimic, iar alteori vorbea ca un poet, vorbea „în versuri" şi gîndea „în poezii", cum se autoironiza). Altitudinile de acest fel erau mai rare însă la începutul poveştii noastre, erau mai stinghere. Şi erau curmate aproape întotdeauna, erau astupate pur şi simplu de grohotişul unor duritări excesive. Din cauza cărora suferea şi el. Cum s-a întîmplat cînd l-a maltratat pe Viorel Mihalcea. Cum s-a întîmplat şi în alte împrejurări, mai ales în perioada cît a lucrat „la ţară". Cînd săvîrşea lucruri cu care nu se acorda pe deplin, din cauza cărora se frămînta mult, se zbuciuma cumplit cîteodată. În perioada aceea, îndeosebi, era aşa de bîntuit de patimi („de ură şi de duşmănie, de vrăjmăşie şi de intransigenţă !..."), încît uita de toate uneori (de multe ori, nu uneori). Uita de mine şi de iubirea pe care mi-o purta (mi-o purta şi mi-o poartă, fiindcă el numai pe mine mă iubeşte !), dar uita şi de sine însuşi, parcă s-ar fi autodesfiinţat ca om, parcă şi-ar fi făcut singur un rug pe care tot el îl aprinsese pe urmă, să ardă, să-l ardă şi pe el, „pînă la scrumire". Că aşa zicea el, cînd îl întrebam pînă cînd stă „în tensiune", pînă cînd tot arde „pentru partid şi pentru revoluţie, pentru proletariat şi pentru socialism, pentru triumful definitiv al vieţii !..."

„Pînă cînd mă prefac în scrum !" zicea el.

„Dar de ce să te prefaci tu în scrum, Vasile Pozdare ?" stăruiam eu de pe margine, nu din intimitatea care ar fi trebuit să existe între noi.

„Aşa, pentru că ăsta mi-e datul, pentru că eu sînt *fiul secetei,* iar seceta nu lasă în urma ei decît pulbere şi scrum !..."

„Nu eşti numai *fiul secetei,* Vasile, eşti şi soţul meu, eşti tatăl copiilor pe care i-am născut eu !"

„Revoluţia are prioritate faţă de toate şi faţă de toţi !"

„Dar de copii nu are nevoie revoluţia aceasta a ta ?!"

„A noastră, Ana lui Manole, nu a ta !"

„Bine, a noastră, dar n-are nevoie de copii ?!"

„Are, cum să nu, de aceea mă şi ocup eu de copii şi de casă, pentru că noi trebuie să fim exemplari în toate privinţele !..."

Se ocupa, într-adevăr, atît de copii, cît şi de casă. Dar exemplar nu era. Era corect şi rece, parcă s-ar fi silit să să-

vîrşească lucruri de care nu-i ardea. Pe urmă însă, după ce s-a domolit, după ce au ieşit deasupra apele adevărate ale firii sale, luminile acestor ape, a devenit mai convingător. A devenit el însuşi, înflorind clipa cu cîte-o vorbă frumoasă şi caldă, jucîndu-se adeseori cu copiii, parcă ar fi fost el însuşi copil, plictisindu-mă cîteodată cu declaraţiile lui de iubire.

„Dar ce-i cu tine, îl întrebam eu, să-l necăjesc, ce te-a apucat, de-mi pui atîtea flori în braţe, cum nu făceai nici cînd eram tineri de tot !?..."

„Noi, Nuţă dragă, nu sîntem bătrîni nici acum !"

„E adevărat, nici tineri însă nu mai sîntem !"

„Nu, numai că iubirea..."

„Ei, ce-i cu iubirea ?"

„Ea nu ţine seama de vîrstă, nu ţine seama de nimic !... Iubirea e ca un rîu de munte, e ca un şuvoi, schimbă şi luminează totul în jur !..."

„Dar şuvoiul acela poate fi şi tulbure, poate face şi rău !"

„Poate, bineînţeles, dar asta depinde de vreme, depinde de loc !"

„Şi vremea cum e acum, e bună pentru iubire ?!"

„E foarte bună, n-a fost dar acum e bună !"

„Şi locul, Vasile, cum e locul ?!"

„Şi locul e bun şi-i prielnic, dar *noi* n-am ţinut seama de asta !"

„De ce n-aţi ţinut seama, ce aţi scăpat *voi* din vedere ?!"

„Specificul locului, dar asta, cum se zice, se poate îndrepta !... Se va îndrepta în mod sigur !..."

Era mai meditativ decît altădată, cădea mai des pe gînduri. Era mai reflexiv şi mai scump la vorbă. Şi parcă îi şedea mai bine aşa : să fie echilibrat şi stăpîn pe gîndul lui şi pe vorba lui, să se uite cu mai multă încredere în jur. Vechile tumulturi însă, marile lui tensiuni temperamentale, tot mai ţîşneau din cînd în cînd la suprafaţa lucrurilor, cum ţîşneşte lava dintr-un vulcan stins (stins şi trezit). În asemenea zile devenea, din nou, dur şi crunt, faţă de alţii dar şi faţă de noi. Îşi călca în picioare propriile lui luciditâţi, ceea ce reuşise să cîştige cu atît de multă trudă. Suferea pe urmă, suferea enorm, fiindcă el a avut şi are sădit în suflet (în conştiinţa lui) un puternic simţ al dreptăţii (e dreptatea însăşi, de te şi sperii !). De recunoscut, în afară, nici măcar faţă de mine, nu recunoştea nimic. Se cunoştea însă, după felul cum vorbea şi cum umbla, că e bîntuit de regrete ; devenea mai

melancolic după asemenea răbufniri, după ce își dădea seama că n-a progresat cine știe cît.

Stări de felul acesta a cunoscut multe în anul întîi de institut, după ce s-a confruntat cu alți oameni (cu generația voastră, care e mai învățată, e adevărat, dar e lipsită de vlagă, nu-i călită de loc și-i predispusă la aranjamente !). Eu îl sfătuiam mereu să se bage între voi, să se împrietenească cu voi, să mai „fure" cîte ceva de la voi.

„Nu pot să fac asta, cu scop și cu interes !" îmi răspundea el.

„Fă-o firesc atunci, la urma-urmei ei nu sînt copii de boieri și de burghezi !"

„Unii sînt, vin din rămășițele acestor clase, cei mai mulți însă sînt copii de țărani !..."

„Cu atît mai mult atunci..."

În anul al doilea parcă i-a fost mai ușor. A mai uitat, în orice caz, de complexe („pentru că ele, complexele, sînt mai rele decît o boală și-i vai și-amar de cel ce devine revoluționar ca să și le rezolve !...").

„...Merge, zicea el din cînd în cînd, ne-am găsit ritmul, am intrat în pasul nostru, ceea ce înseamnă că *noi*, proletarii, sîntem în stare să rezolvăm orice problemă !..."

Avea (și mai are) acest fel de a vorbi, general, impropriu. Avea, de fapt, din ce în ce mai multe feluri de a vorbi și de a se purta.

„...Tu, Vasile, îi spuneam eu cîteodată, simțind și recunoscînd abia acum că îl iubeam mult și că nu aș fi putut trăi fără el, ești așa de nu știu cum... Parcă ai avea vin în suflet, un vin roșu și scăpărător !..."

„Vin nu am, zicea el încet și rar (și cu un accent abia perceptibil, de moldovean autentic), dar lumină cred că am, nu lumină, Nuța dragă, un adevărat soare !..."

„Dar cum de nu l-am simțit eu pînă acum ?!"

„Nu puteai să-l simți !"

„De ce, Vasile ?!"

„Pentru că era astupat de cețurile grele ale *secetei*, de încrîncenările fanatismului, de întunecimile artificiale ale artificialelor ascuțiri ale luptei de clasă și de răbufnirile propriilor mele năboiri, pentru că nici eu n-am fost sfînt, Nuță dragă !..."

„Dar acuma ești ?!"

„Nu sînt și nici n-aș vrea să fiu !"

„Bine, sfînt n-ai vrea să fi, dar ce şi cum ai vrea tu să fi !?"

„Aş vrea să fiu un om obişnuit, un om adevărat, excepţional adică, dar şi obişnuit !"

„Se poate aşa ceva ?!"

„Nu ştiu !... Cîteodată mi se pare că se poate... Alteori mă gîndesc că nu te poţi realiza pe deplin decît dacă ai funcţii mari şi importante, dacă te desfăşori cu adevărat, pe planuri mari, dacă determini sau influenţezi soarta a mii şi mii de oameni, dacă eşti în frunte !... Pe de altă parte mă gîndesc că nu se poate, practic nu se poate, să fim toţi în frunte şi că adevărata calitate umană a omului de azi nu poate fi apreciată numai cu măsura funcţiei, pe care o poate ocupa şi un nemernic, pentru un timp mai lung sau mai scurt, depinde !... Asta e, vezi, că în mine au existat şi există doi oameni : unul cam năbădăios şi cam lipsit de măsură, altul mai aşezat şi mai echilibrat !..."

„Numai doi oameni crezi că au existat şi există în tine ?!"

„Da, eu aşa cred... Mai mulţi nici nu pot exista, într-un singur om !"

„Ba eu cred că pot !... Numai eu ştiu vreo cinci sau şase !..."

Atunci i-am spus (era într-o duminecă dimineaţa, copiii mai dormeau, iar noi întîrziaserăm în pat, iubindu-ne şi povestind, la întîmplare dar frumos) cîte chipuri avusese şi avea el, cîte înfăţişări reţinusem eu din felul lui de a fi şi de a se purta.

I-am vorbit mai întîi de băieţandrul acela timid şi mlădiu, care purta cam aceeaşi salopetă, care îmi ieşea înainte pe aleele uzinei, zîmbindu-mi de departe, neştiind apoi ce să-mi mai spună, sfîrşind prin a răbufni în vreo scuză involuntară („Mă duc, am treabă !..."), ori prin a-mi spune, ca de departe, că-i fusese dor de mine şi că mă iubea mult („mai mult decît îţi poţi tu închipui !..."); după aceea i-am povestit de nedumerirea pe care o trăisem eu cînd îl văzusem strigînd la o manifestaţie („cînd erai numai înflăcărare şi patos, parcă n-ai mai fi fost tu însuţi !"); i l-am pus dinainte, cu delicateţe dar şi cu teamă, pe celălalt Vasile Pozdare, pe admiratorul lui Korceaghin şi al lui Davîdov, pe omul care ar fi fost în stare să moară pentru Iosif Vissarionovici ; pe activistul care aproape că nu mai avea familie şi casă, aşa de tare se dăruise muncii pe care o făcea („revoluţiei, construirii socialismului în scumpa noastră patrie, spre binele tutu-

ror celor ce muncesc !...“) ; asupra deznădăjduitului care se aruncase în mlaştina beţiei am stăruit mai mult, cu teamă dar am stăruit, oprindu-mă pe urmă asupra liniştei care îl cuprinsese, după ce îşi găsise „pasul şi ritmul...“

Iar el s-a bucurat, s-a luminat şi s-a înveselit.

„...Înseamnă, a zis el, ţinîndu-mi mîna dreaptă între mîinile lui, mîngîind-o încet, cum ştia că-mi place — înseamnă, vroiam eu să zic, că tu ai fost mereu alături de mine, dacă mă ştii cu toate !... Înseamnă că ai trăit şi tu frămîntările mele şi poate că le mai trăieşti şi acum !?“

„Poate, cine ştie !?“

„Poate sau le trăieşti ?“.

„Răspunsul tu trebuie să-l dai, nu eu !...“

Într-o singură privinţă, în două, de fapt, era greu să te înţelegi cu el : în privinţa calităţii lui de „membru de partid“ şi în privinţa „perspectivelor de viitor“.

Iuliu Jeler îl sfătuise de mai multe ori să facă o contestaţie, să întreprindă ceva pentru rezolvarea situaţiei lui de partid, îl rugasem şi eu, fără a avea mai mult succes.

„...Dar eu, spunea el, liniştit sau mînios, eu sînt membru de partid !... Eu sînt mai comunist decît foarte mulţi alţii, care umblă cum vor prin partidul acesta al nostru, suie sau coboară, mai mult suie, ce-i drept, pentru că de aceea s-au strecurat dumnealor pe-acolo, ca să suie, să urce, să ajungă la *caşcavalul funcţiilor*, să profite cît mai mult !...“

„N-or fi chiar toţi aşa, îi spunea Jeler, iar bagi lucrurile în aceeaşi căciulă, iar le aduci la acelaşi numitor, din cauza dificultăţilor pe care le-ai întîmpinat şi le întîmpini !...“

„Da ?!... Din cauza asta ?... Dar ia spuneţi-mi mie cîţi dintre cei care zburdă acum prin partid ar face parte din rîndurile lui, dacă partidul nu ar fi la putere, nu ar avea pîinea şi cuţitul în mînă ?!“

„Nu ştiu şi nici nu-mi place să pornesc în aprecierile mele de la o situaţie inexistentă, de la o simplă ipoteză !“

„Dar de la ce vă place să porniţi ?“

„De la realitate, de la viaţă !“

„Şi ce vă spune viaţa, în cazul de faţă ?“

„Îmi spune, în primul rînd, că ne aflăm într-o schimbare deosebit de mare, în cadrul căreia e nevoie de fiecare om !... De aceea stărui eu să te duci la partid să-ţi lămureşti odată situaţia în care te afli !...“

„De ce să mă duc eu ?!... Să vină partidul la mine !

„Tot partidul nu poate veni !“

„Să vină prin reprezentanții săi de frunte, cum face de obicei, cum a făcut și cînd am fost exclus !"

„Nu se poate nici așa : partidul e mai mult decît un singur om !"

„Nu-i adevărat !... Un om, mai ales în anumite împrejurări, în împrejurările în care i se hotărăște soarta, e mai mult decît un partid, e mai mult decît o țară, e mai mult decît lumea întreagă !"

„Nici chiar așa, să nu ne înfierbîntăm prea tare, nu de alta, dar s-ar putea să luăm foc !"

„Dacă nu admiteți asta, înseamnă că nu mai sînteți comunist, sînteți membru de partid, ca și alții, dar comunist nu mai sînteți !"

„Și ce dracu sînt, în cazul ăsta ?!"

„Sînteți un fel de reformist, mai mult birocrat decît tehnocrat !... Dumneavoastră credeți că se poate să fiți și una și alta, să fiți, adică, și în partid, să aveți ceva funcții și să fiți, în același timp, și om de omenie !..."

„Și ce, e imposibil de realizat așa ceva ?"

„Da, cred că e imposibil !... N-am crezut, dar acum cred, sînt convins că nu se poate și *una* și *alta* !"

„Lasă, lasă, c-o să mi te văd eu cum te zbați printre funcții și printre onoruri, după ce o să izprăvești institutul, căutîndu-ți omenia !..."

Ajungeau astfel la cea de a doua problemă, la „perspectivele lui de viitor", în legătură cu care Vasile manifesta aceeași „intransigență feroce".

„...Nu-i obligatoriu, zicea el, să fiu copleșit de funcții și de onoruri, numai și numai pentru că am reușit să mă ridic prin muncă și prin învățătură !..."

„Nu-i obligatoriu dar vei fi !..."

Încolo, toate erau cum ar fi trebuit să fie. Toate sau aproape toate. El îmi era, în orice caz, din ce în ce mai apropiat și mai drag. Se mai întîmpla și acum să văd, înaintea lui sau în urmă, umbra băiatului aceluia din pădure (umbra lui Rolf). Sau să mi se pară noaptea, cînd mă trezeam din somn, că stă Mălăete alături de mine (cretinul cu care m-am iubit eu într-o vreme). Cel mai des și mai adesea, în ultima vreme, mai ales, îl simțeam pe el alături de mine. Și în mine, nu știu cum să zic. Uneori mi se părea că ne iubim mereu și că sîntem așa de legați și de contopiți laolaltă, încît nici nu ar fi trebuit să umblăm despărțiți prin lume, nici măcar o clipă, darămite o zi sau o săptămînă !?...

De aceea îmi pare mie rău, din cauza asta te urăsc și te disprețuiesc (de moarte, să știi !) : pentru că te-ai băgat între noi exact cînd nu ar fi trebuit, cînd ne legasem noi laolaltă, cu adevărat, după atîtea și atîtea frămîntări !... Dacă ai fi făcut lucrul acesta cînd eram eu încurcată cu Mălăete, ar fi fost altceva ; sau atunci cînd ne despărțea pata aceea mare și împuțită, de borhoturi ; sau mai înainte, cînd se strecurase între noi, ca o apă, mantia aceea de purpură și de sînge, a revoluției sau a *secetei* (parcă mai știe cineva a cui era !? Nu mai știe, fiindcă nimeni nu mai are timp, astăzi, să desfacă lucrurile între ele, pe cele albe de cele negre, sînt așa de grăbiți, toți, de parcă ar veni sfîrșitul lumii peste ei, nu zorii de aur ai comunismului mondial !?).

XI

Asta e, vezi, că viața nu e făcută numai din flori și din bucurii, din îmbrățișări și din plăceri. Sînt și bucurii pe lume, dar sînt și necazuri destule, sînt și flori multe, dar sînt și gunoaie destule. Dacă treci în spatele blocurilor de la noi din cartier, ți se pare imediat că ai nimerit în altă lume. În față sînt niște alei, sînt niște ronduri de flori. Iar în spate, ce să mai vorbim, e vai și amar. Vara, mai ales, și chiar și iarna, de sărbători, cînd uită gunoierii să ridice „resturile menajere" (așa se numesc acum gunoaiele și murdăriile de la blocuri, tot ce cade de la apartamentele oamenilor) e ceva de groază. Hîrtiile sînt răscolite de vînt, cojile și resturile de pîine se împut și miros puternic. Pisicile cartierului (am avut și cîini, cîini vagabonzi, veniți cine știe de unde, dar cîinii văd că au fost stîrpiți, nu știu ce le-au făcut) mănîncă pînă se umflă. De toate mănîncă : resturi de salam, șorice, coji de mezeluri, brînzeturi alterate, oase de pasăre și pîine prăjită. Cîteodată, iarna, trag de cîte-o piele de iepure, o smulg și o întind printre hîrtii, pînă nu se mai înțelege nimic din ea. Ți-e și frică să mergi seara acolo, la „rondul unde se depun resturile menajere". Sar pisicile de peste tot, cum sar iepurii din tufișuri, toamna, cum săreau, pentru că acum am auzit că s-au rărit și iepurii. Ba cîte una, cîte-un motan mare și gras, nici nu mai fuge, se dă deoparte, pîndindu-te cu un ochi galben și dușmănos, parcă ar vrea să te întrebe ce cauți acolo, în „jungla gunoaielor", în teritoriul animanui. Iarna, cînd e

belşug mai mare pe la blocuri (asta, ce-i drept, e observaţia lui Ionuţ) pisicile „se tîmpesc de atîta ghiftuială." Abia mai umblă, abia se mişcă de colo-colo, sorindu-se, dacă e vremea mai moale, dormind printre ronduri şi printre flori, stînd cu zăpada la nas, dacă e frig şi vînt, parcă nici nu le-ar păsa de lume şi de viaţă. Ciinii, cînd erau, tot aşa făceau de sărbători, se ghiftuiau cu de toate şi dormeau duşi după aceea, pe unde se nimerea. O soileau în lege, o zi sau două, sau cîte-o săptămînă, pe urmă se apucau iar de scotocit, hîrîindu-se între ei, încăierîndu-se în lege, mai ales după ce se subţia şuvoiul „bunătăţilor" care cădeau de la mesele noastre, de la blocuri.

Magazinele, pe de altă parte, au şi ele două feţe, una frumoasă şi aranjată, alta murdară şi hîdă, cea „din spate", bineînţeles. Unde se depun lăzile şi ambalajele, unde e plin de gunoaie şi de pisici (alte rînduri de pisici), unde găseşti de toate : sticle goale, borcane, lăzi de portocale şi cutii de banane, navete pentru pîine sau pentru lapte (de metal sau de material plastic), saci de zahăr şi de făină, lăzi de sticle de apă minerală, lăzi cu sticle de şampanie şi de vin, lăzi fără sticle de şampanie şi de vin, — totul într-o învălmăşeală de nedescris. Se face şi pe acolo ordine şi curăţenie, rar însă, atît de rar că nici nu se mai observă lucrul acesta. E adevărat că şi partea „din faţă" e murdară uneori, e drept că şi oamenii, cumpărătorii („beneficiarii", cum se zice), nu au grijă de propria lor ambianţă : aruncă hîrtii pe jos, sparg cîte-o sticlă, cu voie sau fără ; pătează totul pe unde trec, parcă ar fi, laolaltă, o turmă mare şi cam tulburată. Chiar aşa se poartă unii, rupînd încuietorile uşilor, cînd e coadă la cîte ceva (la ce vine mai rar şi în cantităţi mici : la carne, de pildă, sau la ulei de floarea soarelui).

Oraşul în întregime, are două feţe, dacă nu chiar mai multe. A crescut şi el. A crescut şi creşte. Dar nu-i adunat laolaltă, are, cum ziceam, mai multe feţe : una, lustruită şi dichisită, din zona centrală, bineînţeles, unde sînt „instituţiile centrale" şi casele celor care le deservesc („vile şi altfel de zidiri burghezeşti", cum zice Vasile) ; altă zonă, care e mai aşa, mai de trecere, merge către margine, dar încă nu e marginea, nu-i periferia (periferie nici nu mai există, de fapt, lucrurile s-au amestecat şi se amestecă mereu) ; vine zona fabricilor pe urmă, în preajma cărora au crescut noi cartiere (cum e al nostru), mari şi frumoase altfel, dar cam neîngrijite (şi fără magazine sau cu magazine puţine, nu se ştie de ce !?.). Cartierele acestea sînt ca nişte orăşele, comunică cu

centrul și cu restul orașului, dar n-au încă o legătură limpede și firească, nu sînt parte dintr-un întreg (așa cum nu sînt probabil orășeni adevărați cei care le populează, „de-alde noi", cum zice Ionuț). Va veni de bună seamă o vreme cînd lucrurile vor fi altfel, dar acum, deocamdată, ele sînt așa cum sînt : amestecate și cam dezarticulate, cum sînt pesemne și oamenii care trăiesc printre ele („noi ăștia care am ieșit din catacombele *secetei*, cum zice Vasile, neștiind după aceea ce să facem cu ochiurile de lumină ale ploii !...").

Nu știu cum să zic, dar eu, ca gospodină (ca „femeie casnică", fiindcă asta sînt, nu-i așa !?), trebuie să iau aminte și la aspectele acestea, „mai puțin semnificative, trecătoare, care nu trebuie să ne sperie" (vorbele sînt, bineînțeles, ale lui Vasile). Nici nu-i nevoie, de fapt, să le acord cine știe ce atenție. Fiindcă îmi ies ele înainte. Vin peste mine, mi se bagă în ochi și în suflet, năucindu-mă de multe ori !...

Corvoada căsniciei, domnișoară Georgina, e o povară cumplită de pe la o vreme, mai cumplită decît orice muncă ; mai grea decît căratul și decît lucratul la cuptoarele cu „foc nestins" ; mai apăsătoare decît rînitul și adunatul gunoaielor. Și știi de ce e așa ?! Pentru că nu are nici un capăt, nu se sfîrșește niciodată, cum se sfîrșește orice muncă, după opt sau după douăsprezece ore. În timp ce aici, în roboteala asta cenușie a unei gospodării, nu isprăvești niciodată cu lucrul. Cari cartofi de la piață (cum ți-am spus, mi se pare), cari fasole și mazăre, cari morcovi și fructe, ce găsești (și ce poți cumpăra, după cum te ajută punga, fiindcă noi, de, „sîntem în perioada de trecere, n-am construit încă socialismul, dar și cînd l-om construi, păi atunci să vezi trai și bogăție !"). Cari tot ce trebuie în casă, le arunci pe toate la bucătărie și mai dai o fugă pe-afară, să iei ce n-ai găsit într-un loc, ori ce ai uitat să iei. Abia după aceea te apuci de curățat și de ales (cîte tone de cartofi n-am descojit eu, cu mîinile acestea ale mele, pe care nu le-a mîngîiat nici o manichiuristă, niciodată, ca să aibă Vasile bani pentru cărți, să aibă copiii unt și pîine pe masă și pentru că „nu-i în spiritul ideologiei noastre, să ne facem unghiile și să ne înfoiem părul !..."), abia după aceea începe truda bucătăritului, care e și frumoasă, nu zic, nu e grea, adică, fiindcă nu cari pietre, stai la căldură, dar e și plictisitoare, e înrobitoare, în timp, dacă nu faci ani de zile nimic altceva, decît una și aceeași ciorbă, una și aceeași tocană, una și aceeași friptură. Bineînțeles că nu faci una și aceeași ciorbă, sau aceeași tocană, sau aceeași friptură. După un timp

însă, așa ți se pare, că înoți în ciorbă, că umbli în picioare pe fundul unui rîu prin care plutesc, lovindu-te în genunchi și în cap, morcovi și cartofi, bucăți de carne și cîte-un os baban ; și cîte-o pasăre, cîte-o găină sau cîte-un pui. Și-ți vine pe urmă, după ce te scuturi de închipuirile astea, să sfarmi aragazul și să spargi cratițele, să le duci pe toate la topit, să facă oțel din ele, să facă tunuri sau bombe, să nu mai rămînă pe lume nici urmă de cratiță !...

Vasile mi-a dat odată o carte, s-o citesc (el a avut pînă nu demult obiceiul acesta, să-mi pună și mie în mînă cîte-o carte, să nu rămîn eu „prea în urmă"). Mi-a spus, cînd mi-a dat cartea, că o să-mi placă foarte mult, „deoarece descrie viața casnică, poetizează țelina și morcovul, învăluie totul într-un fel de căldură, însuflețește preocupările mărunte, le dă altă dimensiune !..."

„...Ia-ți-o, i-am spus eu după ce am citit cartea, ia-o și spune-i autorului să se reprofileze, să nu mai scrie cărți, să nu mai vîndă castraveți la grădinar, să se întoarcă la ce-a vîndut înainte de a se apuca de scris !..."

„Dar de ce, Nuță, cartea e limpede și frumoasă, e plină de voioșie și de bucurie !"

„O fi, dar nu e scrisă pentru cei care stau la bucătărie, e făcută pentru cei care au servitoare, și bucătăreasă, și mai știu eu ce !..."

Altceva nu i-am mai spus. Aveam mașina de spălat rufe încărcată pînă la refuz, de bubuia, și nu-mi era aminte de poetizarea morcovilor și de „plasticizarea țelinei"...

Cam așa se întîmpla de obicei. Nu isprăveai cu o treabă, că era musai să te apuci de alta, de nu se mai isprăvea. Nu rezolvai o anumită problemă, că se ivea alta (familiile au și ele problemele și etapele lor, ca și țările, ca și lumea asta mare și grăbită, despre care nici eu nu știu ce să spun : e nebună sau se preface !?).

După ce am reușit, de exemplu, să-l scot pe Vasile la liman, s-au ivit necazuri noi și mari cu copiii.

Cu Ionuț, mai întîi, care nu vroia să învețe. Stătea ca vițelul lîngă carte și nu se dădea urnit din neștiință și din încăpățînări. Asta pentru că noi am aplicat „pedagogia lui Vasile" și nu l-am bătut de loc la cap, să învețe poezii, să învețe numere și litere, iar acum el ne răsplătea după merit, uitîndu-se urît la abecedar și la mine. L-am luat cu buna, l-am luat și cu răul. Nu era bine însă nici cum, nu ieșeau rezultate. Dacă îl rugam, nu mă lua în seamă. Dacă îl băteam, mă spu-

nea lui taică-său, sau stătea mai supărat, cînd venea Vasile acasă, să se vadă că e ceva rău. Ştia, hoţomanul, că taică-său era „democrat din fire" şi că nu admitea bătaia la noi în casă („ca metodă de educaţie patriotică şi politică...").

„...Atunci, i-am spus eu odată, cînd m-a certat pentru că îl ciocănisem pe Ionuţ, pune tu mîna, stai lîngă el, dinamizează-l, că eu m-am săturat !..."

„Bine, o să stau, mi-a făgăduit el, o să-l dinamizez !..."

N-a stat, cînd să stea. Pînă la urmă tot eu am rezolvat problema („şi problema asta !..."). M-am dus la şcoală, am vorbit cu învăţătoarea, care mi-a spus să am răbdare („băiatul nu e rău, dar e încăpăţînat, e mîndru, iar ceilalţi sînt puţin mai avansaţi, i-au dopat părinţii, cum se obişnuieşte, şi-acum, deocamdată, ştiu totul, în timp ce el nu ştie nimic, dar o să înveţe !..."). Răbdare aveam eu, dar nu puteam sta aşa, în nepăsare. Mă gîndeam la băiat, să nu rămînă cu cine ştie ce îndîrjire în el, pe viaţă, din cauza unei neglijenţe, sau din cauza unei griji prea mari. Trebuia făcut ceva, nu ştiam însă cu ce şi cum să încep. Am luat-o pînă la urmă de-a curmezişul, cum m-a tăiat capul. M-am aşezat adică alături de băiat, în fiecare zi, făcîndu-ne lecţiile împreună. La început a fost mai greu, după aceea s-a născut un fel de înlesnire între noi. Începuse să-i placă şi lui, începuse să-l intereseze treaba asta.

„Ne apucăm de lecţii, mamă ?" mă întreba băiatul.

„Ne apucăm, Ionuţ, dar pînă una-alta eu mai am ceva de lucru, începe singur, dă-i drumul !..."

Nu începea nici de frică. Două clase le-am făcut împreună, pînă cînd a căpătat el un fel de avînt. S-a smuls deodată din amorţeli şi din indiferenţă, parcă ar fi fost altul (copiii, ca şi oameni mari, de altfel, au asemenea momente de trezire, de depărtare bruscă de un anumit fel de a fi). S-a lipsit deodată de ajutorul meu, luînd-o singur înainte, cu un fel de mîndrie, parcă cine ştie ce ar fi descoperit.

„Ne apucăm de lecţii, Ionuţ ?" îl întrebam eu din cînd în cînd.

„Oho, făcea băiatul, de cînd le-am terminat !... Mă duc să-i trag un fotbal acum, dacă-mi dai voie !..."

„Du-te sănătos !..."

Tot n-am scăpat, bineînţeles, aveam probleme cu fetiţa, cu Lena, care a fost un copil mai dificil, mai mofturos. Vasile, cînd vroia să glumească, spunea despre Lena că seamănă cu mine („bate în partea *berbencenilor* !"). Nu era aşa, Lena n-a

semănat și nu seamănă de loc cu mine, în nici o privință. Nici cu el însă nu seamănă, cu Vasile. Nici cu Ionuț. E altfel în toate, a fost altfel de mică : a mers mai tîrziu în picioare, a vorbit tîrziu de tot, de mă luasem de gînduri, să nu fie mută. Iar acum, adică atunci, după ce am lămurit-o cu Ionuț, era bolnavă mereu. Nu era voia ei, săraca, dar așa s-a întîmplat. A avut probleme cu amigdalele (toți copiii de azi au probleme cu amigdalele, nu știu de ce !?). După aceea a făcut o viroză. După aceea și-a rupt o mînă, la săniuș, că era iarna.

„...Dar tu, Lena, ce boală mai ai de gînd să agonisești ?" o întrebam eu.

„Nu știu, mamă, răspundea fetița, că mi s-a urît și mie... Sînt un copil rău, nu-i așa ?"

„Nu-i așa, cum o să fie !?"

„Ba este, am auzit eu cînd i-ai spus tatii că sînt un copil dificil !..."

Îi spusesem așa ceva lui Vasile, e adevărat, dar nu era așa, fiindcă cel mai dificil copil, dintre ei toți, a fost Vasile. El mi-a dat bătaie de cap cît zece copii, nu cît doi (o femeie, nu știu dacă nu ți-am spus asta, o soție, trebuie să fie ca o mamă față de propriul său bărbat, trebuie adică să fie și mamă, dacă vrea să-și păstreze neștirbită familia pe care a întemeiat-o împreună cu el !). Cîte „lecții" n-am făcut eu cu el, cu Vasile !? De cîte ori n-am stat pînă tîrziu în noapte, să-i ascult vorbirile, fiindcă el așa făcea într-o vreme, tuna și fulgera împotriva tuturor, mă transforma în paratrăsnet pentru toate fulgerele care treceau prin el, după excludere, mai ales. Iar după aceea, după ce s-a mai liniștit puțin, îmi împuia capul cu istoriile pe care le citea, cu matematicile pe care le descifra, cu trigonometria lui (care era, bineînțeles, „grozavă", era „nemaipomenită, dacă te ajută să calculezi distanțe pe care nu le poți măsura, nu le poți străbate".). Se copilărea de multe ori, rîdea de propria lui neștiință, lua lucrurile în derîdere, ca să ascundă încordarea și greul la care se supunea. Fiindcă el a avut și acest obicei : de a șfichiui lucrurile, de a face „haz de necaz". N-a stat tot timpul încorsetat în armurile grele (și străine de firea lui și de „sufletul locului") ale combativității. Dimpotrivă, cred că a aruncat mereu din ele, pe drumul pe care l-a bătut și l-a străbătut pînă acum („de la comuna primitivă pînă în preajma epocii de azi, în care voi pătrunde cu adevărat numai atunci cînd voi fi înarmat pînă în dinți cu știință și cultură, cînd voi fi cu adevărat lucid și ferm, intransigent dar și bun, ome-

nos, cum se zice, pentru că eu am mai fost odată în epoca asta, pe urmă am ieşit din ea, nu ştiu de ce, nu ştiu cum s-a întîmplat : a fugit ea de mine, s-a depărtat deodată, sau m-am dat eu doi paşi înapoi, ca s-o văd mai bine, să ştiu exact ce-i şi cum !?")...

De ce îţi spun eu toate astea ?!

Ca să înţelegi că noi doi am întemeiat o familie, ne-am legat nu numai prin vorbe şi prin iubire, ne-am unit şi prin altceva : prin necazurile şi prin bucuriile (cîte au fost) pe care le-am trăit împreună ; printr-o mie şi una de întîmplări, care au rămas între noi ca un cheag nevăzut, ca un cîntec necîntat, pe care îl ştim şi îl auzim amîndoi !... De aceea îţi spun eu ce-ţi spun : ca să pricepi că el e al meu, din creştet pînă în tălpi, e parte din mine, de fapt, nu-mi aparţine, cum ar putea să-mi aparţină un obiect oarecare, o cratiţă, să zicem (fiindcă tot am eu obsesia cratiţei), e al meu şi-i legat de mine prin lumina pe care i-am strecurat-o eu în suflet, sau prin cea pe care am trezit-o (e acelaşi lucru), care stătea amorţită acolo, de era cît pe-aci să îngheţe pentru totdeauna !...

Iar dumneata ?!

Ce cauţi dumneata în toată povestea asta ? Că nu-l ştii de loc ! Şi dacă nu-l ştii, cu cele bune şi cu cele rele, nu-l poţi iubi ! Poate că îţi place de el, acum, dar mai tîrziu ce va fi, cînd va pieri noutatea plăcerii ? ! Ce va rămîne atunci între voi, fiindcă sîntem şi noi la mijloc : sînt eu, mai întîi (cu cratiţa şi cu mătura, dar sînt !), sînt copiii pe urmă, e o familie întreagă la mijloc, o familie care are propria ei poveste, propriul său fel de a fi !? Şi peste lucrurile de acest fel nu se poate trece decît dacă iubeşti cu adevărat, ceea ce nu cred că faci dumneata, ceea ce nu cred că poţi face ! Fiindcă eşti umblată şi eşti purtată, mi-am dat seama dintr-o privire că ţi-ai început viaţa de vreme de tot şi că le ştii pe toate, cum se zice ! Şi-atunci, dacă-i aşa, de ce te-ai amestecat în familia mea, de ce vrei dumneata să distrugi ceea ce am clădit eu cu atîta trudă, cu atîtea sacrificii, ceea ce nu poate fi clădit decît aşa : cu trudă şi cu sacrificii ?!

XII

Odată v-am văzut împreună pe stradă. Vă stătea bine, să ştii. Vă potriveaţi de minune : el înalt şi bine alcătuit,

dumneata puțin mai scundă, dar tot înaltă, de-i veneai pînă la umăr, cum îi șade bine unei perechi potrivite. Chiar așa mă gîndeam, cînd mă uitam la voi, cum mergeați la braț, că vă potriviți de minune, sînteți o pereche cum rar se întîmplă să se nimerească una. Am zis așa la început, fiindcă pe urmă, după ce m-am văzut pe mine însămi măruntă și cam rotunjoară, cu plasa aceea cu cartofi în mînă (cu aceeași plasă, ca într-un blestem !), m-am mîniat și m-am răzvrătit așa de tare, de era să dau cu plasa după voi, ori cu cîte-un cartof, să vă stric plăcerea, să vă fac să înțelegeți că mai sînt și eu pe lume. N-am făcut-o, bineînțeles, îmi era rușine de lume, mă gîndeam că mă veți socoti nebună. Chiar și așa însă, fără a arunca un cartof, tot l-am nedumerit pe unul, un cavaler de două parale, care a crezut că sînt bună de „agățat". Omul nu știa de ce mă opream mereu, de ce mă uitam în stînga și în dreapta, și în urmă, de unde venea el, ca o roabă încărcată cu nisip, că așa mergea și umbla ăsta, ca o marionetă care e gata-gata să se desfacă în bucăți.

„Pot să vă ajut cu ceva ?" m-a întrebat melancolicul meu cavaler, fiindcă era cam melancolic, era un ins pipernicit și cam soios, chel în creștet (chelia i-am văzut-o cînd și-a scos pălăria în fața mea, cu respect, nevoie mare), sur și cam pestriț îmbrăcat, cu un pulover gros pe el și cu niște haine cam mototolite (dar scumpe, de stofă bună !).

„Nu ! i-am spus eu, uitîndu-mă la ochii lui cenușii și cam apoși, cam tulburi, ochi de bețiv sau de idiot, nu știu cum să zic. Nu puteți să mă ajutați cu nimic !..."

„Totuși, vă văd cam derutată, iar eu, să știți, intervin întotdeauna în asemenea cazuri, din principiu !..."

„Din ce ?!" am făcut eu, uitîndu-mă lung după voi, cum vă depărtați.

„Din principiu !... Eu sînt Theodor Tîrtoabă și sînt cineva în țara aceasta, sînt satir de meserie (unii spun că sînt cel mai mare satir !) și-mi place, la nebunie, să mă amestec în viață, să mă cufund în apele ei limpezi, deoarece viața, să știți de la mine, e plină de bucurii, e optimistă pînă în străfunduri și e de mirare că e unii care o văd în negru !..."

„Se poate, nu știu !"

„Nu, nu, așa e !... Dar cartofii cît costă ?"

„Doi lei, domnule, dar acum lasă-mă !... Du-te !"

„Mă duc, dacă îmi porunciți !... Mă retrag !... Dar o să revin !... Omagiile mele, domniță !..."

Am rîs, cînd m-am uitat după el, cum pleca, cum se depărta, murdar şi mototolit, scîlciat şi dezarticulat („nice rîzar, nice hingher", cum ar fi zis Vasile). M-am gîndit, o clipă, să-l strig, să-l iau de braţ şi să vă ies cu el înainte, să-i fac în ciudă lui Vasile. Am renunţat numaidecît şi mi s-a părut, cînd am renunţat, că voi sînteţi şi mai frumoşi (şi mai potriviţi, şi mai apropiaţi !), în timp ce eu eram o amărîtă, lîngă nenorocitul acela de Tîrtoabă, care abia se tîra prin lume (ţi se părea, cînd mergea, că şterge şi freacă trotuarul şi cu fundul, nu numai cu tocurile pantofilor !). Nici nu m-am mai ţinut după voi, v-am lăsat şi m-am dus acasă, am aruncat cartofii sub chiuvetă şi m-am aşezat pe un scaun, la colţul mesei. Şi-am plîns şi-am tot plîns acolo, ca proasta, pînă ce a venit Ionuţ, care mi-a spus că te omoară, dacă îl las.

„...Mamă, a zis băiatul, eu o omor pe femeia aceea !"

„Cum s-o omori ?!" am spus, uitînd deodată de plîns şi de voi, de ceea ce văzusem.

„Aşa, bine, a stăruit băiatul, mă duc şi-i dau cu ceva în cap, cu o piatră sau cu altceva !... O lichidez, pur şi simplu !"

„Ei, pur şi simplu !?... L-ai luat şi tu pe «pur şi simplu» înainte, ca şi taică-tău !"

„N-am luat nimic, dar pe femeia aceea o nenorocesc, o strivesc ca pe un gîndac, fire-ar ea a dracului să fie, de tîrfă !"

„Nu vorbi aşa, Ionuţ, nu mai vorbi aşa !... Nici nu-i ea de vină, să ştii !"

„Dar cine-i de vină ?!"

„Pur şi simplu e de vină, taică-tău, el a luat-o razna, c-aşa-i el, nu-l ştii, dacă o ia într-o parte nu se mai opreşte, se duce şi se tot duce !"

„Aşa o fi, în altele, aicea însă, în încurcătura asta, femeia aceea e de vină !..."

Abia l-am domolit, abia l-am liniştit.

„...Lasă, Ionuţ, am mai spus eu, trăim noi şi fără el !... Tu eşti mărişor, iar eu sînt bună de muncă, nu murim noi, lasă !..."

„Nu las nimic, iar dumneata, dacă laşi, înseamnă că nu ţii la el !..."

Asta e, vezi, că băiatul e mai afectat decît mine, e zdruncinat, pur şi simplu. Fiindcă ei doi s-au înţeles bine, de la început. Şi eu am contribuit la asta, cum ţi-am spus, mi se pare, că eu i l-am scos pe băiat dinainte, dacă am văzut că-l

place de el. Dar și Vasile s-a legat de copil, poate pentru că l-a simțit și l-a văzut că îi ține partea, ori de cîte ori era la necaz.

„...Lasă, tată, îi spunea copilul, că ai să-i înfrîngi dumneatale pe toți nemernicii aceia care îți fac rău !"

De cînd era mic îi spunea așa, iar acum vorbesc împreună ca doi prieteni vechi, de nici cu Jeler nu vorbește Vasile așa, cum vorbește cu Ionuț. Cum vorbea, fiindcă acum nu se mai întîmplă asta, de cînd te-ai amestecat dumneata între ei, între mine și Vasile, dar și între Vasile și băiat !... Acum sînt desfăcute toate, în părți și în bucăți, de ți-e mai mare mila !...

E adevărat, așa e, am zis eu atunci, după ce am stat de vorbă cu Ionuț, dar de ce să mă împac eu cu situația aceasta ? !... De ce să nu mă lupt eu pentru omul cu care am trăit atîta vreme, pentru tatăl copiilor mei, pentru bărbatul pe care l-am scos dintre coji și din gunoaie ?!... De ce să-l las eu alteia, unei fleandure cu picioarele lungi și cu mers de împărătească !?... De ce să nu-l aduc înapoi, la drumul cel bun ?!...

Dar el, ziceam tot eu (am zis-o și pe asta !) va fi același, dacă va veni acasă !?... O să mai ajungem noi vreodată la ceea ce am cîștigat așa de greu, la armonia pe care am atins-o pînă la urmă ?!... Iar eu, de ce mă zbat așa de tare : de teamă că n-am cum să-mi cresc copiii, dacă rămîn singură, sau pentru că sînt roasă, pur și simplu, de ambiție, de dorința de a nu-l ști pe el alături de alta !?... Mai este iubire între noi, sau e numai golul de neumplut al obișnuinței ?!...

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

XIII

Dar cîte n-am zis eu atunci, în primăvara și în vara cînd s-a iubit Vasile cu Georgina Mihalcea, cîte planuri n-am făcut, cîte *povești* n-am alcătuit eu, să i le spun femeii aceleia tinere și frumoasă (pe care o uram de moarte, aș fi sfîșiat-o de vie !). Nu s-a ales nimic din ele, din planurile ace-

lea năzdrăvane, mi le-a dat Ionuț peste cap (Ionuț și poate că și viața, ceea ce stătea între Vasile și Georgina, ceea ce nu stătea, de fapt, amăgirea iubirii sau ce va fi fost !), fiindcă el s-a dus într-o zi la garsoniera de pe strada Condorului și a stat de vorbă cu taică-său, cu Vasile. Nu știu nici în ziua de azi ce au vorbit ei acolo (nici n-am întrebat), destul că la scurt timp după asta Vasile a venit acasă, spășit și umilit (și cam scorogit, cam ros de iubiri !), cum nu-i era felul.

„...Nuță, eu, a dat el să zică, după ce a făcut o baie și după ce s-a bărbierit, știi, trebuie să înțelegi și tu !...“

„Lasă, Vasile, am spus eu, vorbim noi altădată, cînd nu sînt copiii acasă, lasă !...“

N-am mai vorbit și poate că așa e normal să se împlinească adevăratele împăcări, în cea mai deplină și mai firească banalitate !...

XIV

Așa s-au lămurit lucrurile atunci și iată că acum eu mă gîndesc, ca într-un făcut, tot la Georgina, pe care n-o mai cheamă Mihalcea, o cheamă altfel (Stroie sau Stroia !?), după numele bărbatului cu care s-a căsătorit, care e ofițer la securitate, avînd gradul de colonel sau de locotenent-colonel. De aceea am și ajuns la ea, fiindcă bărbatul ei se ocupă de cercetările care s-au făcut și se fac în legătură cu *explozia* care a avut loc la uzina lui Vasile (care a dat totul peste cap, la noi în casă dar și în oraș, care a turnat plumb topit peste Vasile, din cauza căreia nu ne mai găsim liniștea și pacea !). De fapt, am ajuns la Georgina prin Costel, prin frate-meu, la care m-am dus „în secret“, fără știrea lui Vasile.

„...Mă bucur, soru-mea, mi-a spus Costel în poarta vilei (vila le-a rămas, dar e dărăpănată, semnele decăderii prin care au trecut și trec ei, după ce „au zburdat în voie pe culmile gloriei“, se văd peste tot), din toată inima mă bucur, să știi !... Deoarece eu am fost animat tot timpul de un puternic spirit de solidaritate, față de familie, în primul rînd, și-abia după aceea față de clasa din care ne tragem noi, clasă conducătoare, nu-i așa, teoretic cel puțin !...“

Încărunțise și el, încărunțise și se buhăise tare, parcă s-ar fi spart niște buboaie în el, parcă i-ar fi plesnit în piept o pungă de osînză, un gol care îl umflase după aceea, îl umfla mereu. Semăna enorm (aspectul acesta m-a izbit cel mai tare) cu inginerul Felix Fălcoiu, cu care fusese și mai era încă prieten („frate de cruce, nu prieten").

„...Dar, să știi, a continuat el, dacă a văzut că tac, că eu am fost loial întotdeauna, față de frații mei și față de surori — și față de părinți, evident !... Chiar și față de tine am fost loial, cu toate că tu ai cam dat cu piciorul, ai fost cam nărăvașe, te-ai luat după pseudorevoluționarul acela de la Moldova, care nu-i chiar atît de cinstit, pe cît se pretinde el !..."

„Ba eu cred că e, n-am venit aici să-l apăr, am venit pentru altceva, dar eu cred că Vasile e cinstit, e mai cinstit decît s-ar cuveni să fie !..."

„Te-nșeli, soru-mea, te-nșeli amarnic !... El a jucat și joacă teatru, a înșelat și înșeală o lume întreagă și poate că și pe el însuși se înșeală, crezînd că e cum se înfățișează altora, cinstit și fără de prihană, ca un cavaler al înnoirilor !..."

„Nu-i adevărat, Costel !... Vasile n-a jucat teatru niciodată !... A pus întotdeauna tot ce a avut în suflet în balanță, viața și-a aruncat-o în văpăi, fără să crîcnească !..."

„Și ăsta-i un fel de *teatru,* pentru că un om nu poate fi mai cinstit decît e nevoie, cum ai zis tu, decît în două cazuri : dacă e idiot sadea, dacă e un simplu cretin, sau dacă e mai șmecher decît toți, luîndu-le maul tuturor, stînd în permanență încătărămat în armurile intransigenței, cum a făcut și face preaiubitul tău *înfometat* !... Deoarece el nu-i nici idiot și nici cretin nu-i, e altfel de pasăre și joacă altfel de teatru !... E și el un produs al epocii, așa cum sînt și eu, cu deosebirea că eu am ajuns mai repede în *triajul ratării,* în timp ce el a reușit să-l ocolească de vreo cîteva ori !... Nu știu însă dacă va mai reuși și acum, nu știu dacă nu i-a venit și lui vremea să dea socoteală pentru toate, cum se zice, cum zicea chiar el într-un timp, că în epoca aceasta a noastră se plătește totul, ticăloșia dar și cinstea, inconsecvența dar și consecvența !..."

„Cred că n-a venit nici o vreme !"

„Atunci va veni mai tîrziu, de scăpat tot nu scapă, pentru că epoca aceasta a noastră a avut și are obiceiul de a-și devora propriii săi copii !... Ea a creat eroi, sau le-a dat unora

iluzia aceasta ciudată, că sînt eroi şi că ei făuresc istoria, trîntindu-i la pămînt pe urmă, nimicindu-i fără milă, luîndu-i pe alţii în primire după aceea, pregătindu-le aceeaşi capcană, cu aceeaşi perfidie !...“

„Mă întreb, am zis eu în cele din urmă, dacă ai fi vorbit cum vorbeşti, în cazul în care ai fi mers mai departe şi numai în sus, cum ai mers într-o vreme ?!“

„Eu cred că da ! a răspuns el mai încet, fără şovăială însă. Dar tu n-ai venit la mine ca să vorbim de succesele sau de insuccesele mele !...“

„Adevărat, am venit pentru altceva, cum ţi-am spus... Pentru *explozia* de la uzină, pentru Vasile !...“

„Am înţeles, da... De la început m-am gîndit la treaba asta... Dar m-am luat cu altele, te rog să mă scuzi... Să vedem, însă, ce putem face în împrejurarea asta nouă şi parşivă !...“

Costel a răsfoit un carneţel soios, a dat un telefon, vorbind de alături cu o femeie căreia îi spunea „domniţa mea“ şi „boboc de trandafir“, cum nu-l auzisem niciodată spunîndu-i unei femei.

„...Uite ce faci, mi-a spus el după aceea, te duci şi vorbeşti cu doamna Georgina, al cărei soţ e implicat în cercetarea care dă tîrcoale *exploziei* !... Poate că te ajută ea !?...“

„Dar tu de unde o cunoşti pe Georgina ?“ am întrebat eu ca proasta.

„Ce importanţă are asta !?“ a răspuns Costel rîzînd într-un anume fel.

„Adevărat, am admis eu, trecînd peste orice complicaţii, mai bine să mă duc eu acolo, poate că cine ştie !...“

M-am dus, într-adevăr. Dar n-am rezolvat nimic. Georgina m-a primit bine (a tresărit puţin cînd m-a văzut, pe urmă m-a poftit în casa ei, care era plină de copii, am înţeles că avea doar trei, dar mie aşa mi s-a părut că era plin de copii acolo), m-a servit cu o cafea, după care m-a întrebat, pe ocolite, cu destul de mult tact, de ce am căutat-o. I-am spus, ocolind puţin subiectul, la început, abordîndu-l prea de-a dreptul după aceea.

„...Înţeleg, a spus ea, îmi dau seama cam ce vrei de la mine, dar eu, ce să spun, n-am cum să te ajut, chiar dacă aş vrea !...“

„Dar vrei ?“

„Aș vrea, dar n-am cum... Nu pot !“

„De ce ?!“

„Așa, pentru că bărbatul meu nu-mi îngăduie să mă amestec în treburile lui, în nici un fel !... Nici nu-mi spune de ce probleme se ocupă el !...“

„Cum să nu-ți spună ?!... Păi la noi în casă și copiii știu cam tot ce se întîmplă... Doar acum, de cînd cu *explozia* asta blestemată, s-au mai schimbat lucrurile !...“

„La dumneavoastră o fi așa, dar uite că la noi e altfel... Eu l-am rugat să nu-mi spună nimic despre *problemele* și *cazurile* de care se ocupă, ca să nu vorbesc despre ele, să nu-i fac rău, să nu ne fac rău tuturor, întregii familii !...“

„Și-atunci ce vorbiți, cînd sînteți împreună ?!“

„Sînt destule : de-ale casei, despre copii, despre oraș !“

„Și cum poți dumneata trăi cu un om despre care nu știi ce face, pe care nu-l cunoști, care poate săvîrși lucruri urîte pe la serviciul acela al lui ?!“

„Îl privește, pe mine nu mă interesează latura asta a problemei !“

„Dar ce te interesează ?“

„Să vină acasă cînd iese de-acolo, să-mi aducă salariul, să vadă de copii și de familie, lucruri pe care el le împlinește conștiincios !...“

N-am mai stăruit, mai ales că ea n-a întrebat nimic de Vasile, ce mai face, cum se simte. Nici n-a tresărit măcar, atunci cînd i-a rostit numele (cum e normal să tresară orice femeie, cînd rostește numele unui bărbat cu care s-a iubit). A vorbit despre el exact așa cum vorbea despre omul cu care era căsătorită : egal, rece, cu o indiferență care te înghețа, pur și simplu.

„...Mă duc, am zis eu, lăsîndu-i cafeaua neîncepută, plec !... Și vă rog să mă iertați pentru că am venit !... Și pentru că m-am gîndit la ce m-am gîndit !... Știți cum e omul la supărare...“

„Știu, nu e nimic... La revedere...“

Am avut senzația, după ce am ieșit din blocul în care stau ei (fiindcă stau la bloc, ca și noi, nu sînt nici ei oameni prea ajunși), că m-a jefuit cineva de un lucru de preț. Nu știam care era lucrul acela și nici n-am stăruit să-l aflu. Am fost năpădită deodată de neliniști și de teamă. Abia atunci am sesizat cu adevărat (cu mintea dar și cu sufletul, cu întreaga mea ființă) pericolul care dădea tîrcoale familiei noastre (familiei mele, fiindcă eu am fost și sînt stîlpul, n-am

fost *Ana lui Manole,* am fost și sînt însuși zidul, cu temelie cu tot, cu mortarul și cu cărămida care au intrat în el, cu fiorul voinței și cu lumina dorinței de mai bine !...). L-am sesizat, dar nu m-am speriat, m-am străduit adică să nu mă sperii. „...Să poftească ! am zis eu în timp ce mergeam grăbită către casă. Să încerce, dacă vrea să-și sfarme colții în cetatea noastră, pe care n-a reușit nimeni s-o cucerească, peste redutele căreia nu va zbura nici o înfrîngere !... Fiindcă noi, dacă sîntem împreună, sîntem invincibili !...“

PARTEA A TREIA

OMUL DIN MIJLOCUL ORAȘULUI

1

Am vrut de mai multe ori, — la doisprezece ani, cînd am citit *Reportaj cu ştreangul la gît*, la treisprezece ani, cînd am citit *Jurnalul Annei Frank*, la patrusprezece ani, cînd am citit nişte fragmente din jurnalul lui N. D. Cocea — să ţin şi eu un jurnal. N-am făcut-o. Am considerat că e prea pretenţios. De fapt, cum zice de obicei Bătrînu (aşa-i spun eu tatii, spre surprinderea multora), am spus altceva de fiecare dată. La treisprezece ani am zis, cu un ton şi cu un glas de judecător, că e ceva fals în toate jurnalele, indiferent de cine sînt făcute.

„Cum aşa, am spus eu, ţii un jurnal, însemnezi în el tot ce gîndeşti, ce ai făcut într-o zi anume, dar n-o faci numai pentru tine ! ?... O faci pentru alţii !... Şi-atunci, unde-i sinceritatea, unde-i consecvenţa ? !..."

La patrusprezece ani n-am mai zis nimic. Am trecut peste intenţia asta naivă, fără să clipesc. Eram, e adevărat, îndrăgostit pe atunci. O iubeam pe Norina. Nora. Norina ! O colegă, bineînţeles. Colegă şi vecină. Ei stăteau la etajul patru, noi stăteam la cinci. Ziua, cînd vroiam să-i spun ceva, atîrnam un bilet de o sfoară. Legam la capătul sforii o piatră sau o piuliţă şi-i dădeam drumul în jos. Ea lua biletul, îl citea şi îmi răspundea. Dacă eu o întrebam : „Ce mai faci, Norina ?", ea îmi răspundea, cu un scris frumos, tot atît de frumos cum era şi ea (fiindcă era frumoasă Norina, era ca o narcisă, era ca o pasăre nemaivăzută) : „Bine, Ionuţ, învăţ !..." Cînd ni se ura de corespondenţă, ne căutam. Mai mult eu o căutam, cu toate că îmi era groază să merg la uşa lor. Norina avea o bunică, o bunică adevărată, care stătea la ei, făcea demîncare şi avea grijă de Norina, mai ales. O păzea cu stăşnicie, parcă i-ar fi fost teamă să nu i-o fure cineva.

„Ce vrei, mă ? întreba ea, ori de cîte ori mă vedea la uşă. Iar ai venit ? !... Nora, ia vezi, dragă, că a venit jupînul acela

de la cinci, cu cărțile... Parcă eu nu înțeleg că-i un truc chestia asta cu cărțile ! ?..."

O fi înțeles, dar eu nu înțelegeam de ce îmi zicea ea „jupîn". Nici nu întrebam. Venea Norina și îmi trecea imediat. Mă luminam sau mă întunecam (cît sîntem de naivi, cînd sîntem tineri !). Totul depindea de felul cum se purta ea cu mine. Iar ea era schimbătoare (ca vremea, cum ar zice tata, fiindcă el mai păstrează în felul de a vorbi expresii de proveniență pur țărănească, a căror plasticitate e destul de mare). Ba era voioasă, ba era tristă. Ba nu era nici cum. Știa că-i frumoasă și se juca mereu. Lua lucrurile ușor. Se lăsa admirată de toți colegii. Fiindcă toți erau îndrăgostiți de ea. În timp ce fetele, îndeosebi cele urîte, o dușmăneau de moarte. O porecleau în fel și chip : „Mironosița", „Mofturoasa", „Frumoasa din pădurea adormită"... Ei, însă, nu-i păsa. Învăța cît credea că e necesar și purta corespondență, prin femeia de serviciu, cu un elev dintr-a zecea, unul înalt și măreț, cu figură de sportiv. Victor Nanu îl chema și chiar era sportiv, — „polisportiv", cum zicea el. Asta n-ar fi fost nimic. Era „bissnesu"-l ei, la urma-urmei, era treaba ei. Așa am zis eu cînd am observat lucrul acesta : „Treaba ei !"... De fapt, nici nu l-am observat eu. L-a observat Naccasian, un armean scund și gras, care mînca tot timpul (pînă și la veceu îl vedeai cîteodată cu cîte-un senvici în mînă). El mi-a atras atenția asupra „infidelității" Norinei. Fiindcă era îndrăgostit și el. Dar n-o spunea. Suferea în tăcere (suferea și mînca, înfuleca tot timpul).

„...Mă Ioane, mă, mi-a spus armeanul într-o zi, să știi că Norina asta ne înșeală pe amîndoi !... Pe onoarea mea !... Am date concrete, domnule !..."

„Ce date, mă, ce date ? !... Ce e felul acesta de a vorbi, ce, ești timpit ? !..."

„Nu sînt, măi Ioane, dar e adevărat, pe onoarea mea, am date !..."

Mi-a arătat un bilet. Era scrisul ei, ea îi scria lui Victoraș („Victoraș e becherul, domnule, pricepi ! ?"). După aceea mi i-a arătat pe ei, pe amîndoi, într-o pauză, cum stăteau de vorbă, la un capăt de coridor. Asta n-ar fi fost nimic. S-a întîmplat altceva, și mai și. După terminarea programului, *tovarășa* m-a oprit în clasă. M-a întrebat ce mai fac. I-am spus că bine.

„...Foarte bine, a zis dumneaei, intrînd brusc în subiect, uite de ce te-am oprit : să te rog să te ocupi de Eleonora

Stoica, de Norina, s-o ajuți să-și facă lecțiile, să o stimulezi puțin, deoarece ea..."

„Nu pot !" am zis eu încet.

„Cum așa : nu poți ! ?... Trebuie !... Tu stai bine cu învățătura, ești disciplinat !... Trebuie !..."

„O fi trebuind, dar eu nu pot !..."

„De ce, Ion Pozdare, de ce ? !"

„Așa : nu pot !"

„Îți scad nota la purtare !... Te aranjez eu..."

„Aranjați-mă, dar eu..."

Altceva n-am mai zis. Și nici nu m-am mai uitat la *tovarășa*. Am plecat brusc. Mi-am dat seama, cînd am ajuns acasă, că plîngeam prosteşte, parcă cine ştie ce mi s-ar fi întîmplat. Mi-am zvîntat lacrimile, să nu mă vadă tata plîngînd. Era acasă, i-am auzit glasul la bucătărie. Și-n fața lui nu se făcea să mă prezint plîngînd...

2

Acum însă, la cei nouăsprezece ani ai mei, pe care abia i-am împlinit, vreau „să deschid" un jurnal. Voi însemna niște lucruri, cum se va nimeri. Fără dată, fără nimic. Asta pentru că am intenționat și intenționez (sînt hotărît) să mă apuc de scris. Dar nu acum, mai tîrziu. După ce voi termina institutul. După ce voi face și o facultate, matematicile, eventual. Sau electronica, să stăpînesc cît mai mult din domeniul construcțiilor de mașini. După ce voi avea mai multă experiență. Pentru că vreau să scriu proză. Și proza cere experiență multă. Așa spun toți. Așa spunea și profesorul nostru de română, domnul Dabija, care era și este poet, în taină însă. Așa spune și prietenul acela al lui nea Jeler, pe care îl divinizează el și tata (mie nu-mi place de loc cum scrie).

Timp am, pentru însemnări. Asta pentru că sînt în armată. Sînt soldatul t.r. : Ion V. Pozdare.

„Ioan sau Ion ?" mă întreabă mereu sublocotenentul Bill (îl cheamă altfel, dar noi așa îi zicem : „Bill cel furios").

„Ion, să trăiți !" îi spun eu.

„Atunci de ce îți spun colegii John ? !“

„Să trăiți, tot Ion îmi spun, dar pe englezește !“

„Pe englezește, da ? !... O să vă-nvăț eu românește, lasă numai lasă !...“

Drept răsplată pentru că am intrat cu 10 la institut, am fost luat în armată, am fost încorporat. Nu numai eu, toată *seria*, toți „încorporabilii“. „Scutiții“ și „reformații“ au fost lăsați să-și continue învățătura. M-am rugat și eu de tată, ca de un dumnezeu, să mă ajute, să nu pierd un an.

„...Acum poți, i-am spus eu dacă am văzut că nu mă înțelege, ești om cu răspunderi, nu mai ești un oarecine !...“

„Nu pot, Ionuț, te rog să mă crezi !...“

N-am stăruit. S-a amestecat mama, — „Chiar așa, Vasile, de ce să nu-l ajuți ? !...“ — iar eu nu aveam nevoie de avocați. De pledoaria ei nu aveam nevoie, în orice caz.

„...Nu poți sau nu vrei ?“ l-am întrebat eu pe Bătrîn, după ce a plecat mama (eram la bucătărie, într-o dimineață).

„Și una, și alta !“

„Preponderent fiind nevrutul, da ? !“

„Da !“

I-am spus, din nou, că e vorba de un an de zile de învățătură. I-am amintit de cîțiva colegi (de Voinescu, al cărui tată era procuror militar, de Șteflea, al cărui tată era simplu gestionar), care reușiseră să scape de încorporare. Cu ajutorul unor scutiri. Cu ajutorul „sfintelor pile“. A fost degeaba. Nu s-a muiat de loc.

„Dar ce, am zis eu, căutînd un argument, tatăl lui Voinescu, care-i procuror, nu-i așa, nu-i cinstit, n-are conștiință ? !“

„O fi avînd, mi-a răspuns el, poate că are mai multă decît mine, dar eu nu fac treaba asta, pricepi sau nu pricepi ! ?...“

„Pricep că nu vrei, dar nu înțeleg de ce ! ?“

„Așa, simplu, să te duci acolo împreună cu ceilalți, să nu devii excepție, să trăiești împrejurările pe care le trăiește generația ta, c-așa am făcut și eu !...“

„Da ? !... Și generația voastră ce împrejurări a întîmpinat și a trăit ?“

„Altele, în orice caz... Eu, cînd eram la vîrsta ta, umblam cu o insignă mare în piept, — dar mare, mă, de se vîra cu ajutorul unui șurub în reverul hainei, avea filet și o piuliță —

o stea roşie, în cinci colţuri, în mijlocul căreia strălucea chipul lui Iosif Vissarionovici Stalin !...“

3

Asta-i tata, ce să mai vorbim.. Aşa judecă el. Asta-i logica lui. Dar asta e judecată ? Asta e logică ? De ce face el legături forţate între lucruri ? ! Fiindcă între insigna aceea a lui, — „babană, cu şurub şi cu piuliţă...“ — şi faptul că eu trebuie să fac zece luni de militărie, nu există nici o legătură. Absolut nici una. Şi-atunci, de ce pune el în spatele *destinului* nişte lucruri oarecare ? ! Care ţin de ceea ce i-a trecut unuia prin cap. Ceea ce se putea rezolva altfel. De ce, într-adevăr ? !...

4

Altfel, tata nu e om rău. Dar e încăpăţînat. A suferit mult şi poartă încă în el urmele acestei suferinţe. Fără s-o ştie. El e „produsul unei anumite perioade istorice...“ Fapt pe care îl recunoaşte singur. Îl recunoaşte cîteodată. Alteori spune că s-a *rupt* de această perioadă şi că a depăşit-o, aşa cum au depăşit-o şi alţii. Întrebarea care se pune aici e următoarea : e posibil aşa ceva, să treci printr-o întreagă perioadă istorică, fără a-i purta urmele ? ! E posibil să spui mereu că eşti *fiul secetei* şi să fi, în acelaşi timp, bun şi complex, generos şi omenos ? ! E posibil să fi *rezultanta* unor asemenea intersectări de forţe, cum au fost : *eliberarea, cultul personalităţii* şi *războiul rece* — şi să fi, totodată, tu însuţi, să ai propria ta personalitate, să ieşi din toate îmbogăţit şi primenit ? ! Şi dacă e aşa, cu adevărat, înseamnă că noi cei care am venit şi venim după ei (eu, în primul rînd) sîntem săraci şi goi, dacă n-am trecut prin asemenea diferenţe de temperatură ! ? Ceea ce nu cred, ceea ce nu pot să admit. Avem noi alte scăderi (nu ne cunoaştem suficient de bine *rădăcinile*, nu avem experienţa vieţii sociale, nu sîntem destul de fermi în urmărirea ideilor proprii !), dar săraci nu sîntem...

(Trebuie să revin asupra acestei probleme !).

5

Azi-noapte am visat-o pe Norina. Eram la Ciuha, la Moldova, la bunici. Mama lui tata, — „maștera", cum îi zice el — ne trimitea mereu prin grădină, să ne jucăm. Noi nu vroiam să mergem. Norina nu vroia. Pe urmă, cînd a vrut, nu mai era grădina. Și nici noi nu mai eram acolo. Eram într-o casă în care nu am fost niciodată. Pe care nici nu o știam. Iar Norina... Norina plîngea... Mă ruga ceva și plîngea... Mi-a părut așa de rău cînd m-a trezit Ciontea, să fac de planton.

„De ce nu m-ai mai lăsat un pic?" am murmurat eu.

„De ce, mă, de ce? a întrebat Ciontea. Ai visat ceva mișto! ?... Erai cu vreo gagică, da! ?... Ați ajuns departe? !..."

„N-am ajuns nicăieri, dă-te dracului !..."

„E mai bine, e mai curat... Dar aici n-ai să ajungi nicăieri, nici măcar așa, în gînd..."

„De ce, domnule? !"

„Așa, ne pune ăștia bromură-n mîncare... Am aflat astăzi... Da-i secret, să știi !..."

6

Am uitat să fixez locul unde mă aflu.

Sînt la o unitate militară. Pe undeva pe „lîngă Leu" *(Leul* e o statuie care a fost ridicată în cinstea „eroilor care au luptat pentru întregirea țării"...). Cam pe unde începe Drumul Taberei. Iar denumirea aceasta — Drumul Taberei — vine de la domnul Tudor (Vladimirescu). El și-a pus tabăra aici, în 1821. Înainte sau după ce a ocupat Bucureștiul! ? Trebuie să determin în timp acest eveniment. Cu toate că și determinările acestea sînt relative. Se adună unele peste altele, determinări peste determinări. Și se prefac în colb pînă la urmă, din cauza aglomerării. „Ceva tot rămîne în urmă, cum spunea prietenul acela al lui Jeler, *romancierul*, tovarășul romancier, cum îi zice tata, cu oarecare ironie (de unde o fi izvorînd ironia tatii, din orgoliu sau din amărăciune! ?), — nimic nu se pierde cu adevărat, din orice efort rămîne; prin

sublimare, un strop de îndemn.!..“ (Așa o fi, dar e patetic spus, mult prea patetic!... Eu, dacă mă voi consacra literaturii, trebuie să adopt un alt stil... O altă modalitate de a scrie... Mai directă, mai frustă, mai densă... Ceva în genul lui Hemingway!)

Programul pe care îl avem aici e destul de aspru. Pentru unii, care au fost mai corcoliți pe-acasă, e chiar dur, greu de suportat (îi văd cum murmură și cum oftează, pe la spălător și pe la veceu). Pentru mine însă e suportabil, merge. Pentru că eu, de, sînt feciorul lui Vasile Pozdare (sînt *nepotul secetei*, cum zice tata cîteodată, cînd se pilește, lucru pe care îl face din ce în ce mai rar de la un timp... Da, trăiește exemplar, dacă stai să te gîndești bine!... Și muncește pînă cade în nas!... Și tot are greutăți!... Oare de ce?!...). Eu sînt mai călit, de bine de rău. Am stat mai mult între oameni. Am lucrat în fiecare vară în fabrică, de la frumoasa vîrstă de treisprezece ani (ideea a fost tot a lui, bineînțeles, pentru că și el a intrat în fabrică la treisprezece ani). Rău n-a fost. Am învățat o meserie (două, de fapt). Am văzut cum se cîștigă o bucată de pîine. Cu cîtă trudă, cu cît efort! Și cu umilință, de multe ori. Pentru că maiștrii, și șefii de echipă, mai ciupesc din timp, iau de la unii și dau la alții (dacă primesc și ei ceva, bineînțeles). Încît numai cel ce stă aplecat pe strung nu are ce și de la cine ciupi. Ultimul din „ierarhia socială“ (trebuie să revin asupra uzinei, din punctul meu de vedere, nu din punctul de vedere al tovarășului director Vasile Pozdare).

7

Ziua, aici, trece extrem de repede.

Dimineața, la 5, sîntem în picioare. Ne spălăm, ne echipăm, ieșim „la front“. După aceea mergem la masă. După „micul dejun“ (care-i „agreabil“, cum zice Ciontea) intrăm în program. Instrucție, program de sală și așa mai departe. La zece avem o pauză, — „pentru gustare“. Pe urmă intrăm din nou în program, pînă la ora prînzului... Practic, aproape tot timpul e ocupat într-un fel sau altul... Încît seara, cînd mă culc, cad în somn ca într-o apă... Mă scufund și mă tot scufund, de nu mă mai opresc...

8

E adevărat ce se spune, cum că din orice împrejurare (tot Bătrînul a spus-o și pe asta, dar eu va trebui să mă desprind odată de el, altfel, cumințenia aceasta a mea, sau papagaliceală, ce va fi, se va preschimba în altceva, va deveni aversiune, dacă n-a devenit cumva, dacă nu se preschimbă chiar acum în așa ceva ! ?), oricît ar fi ea de grea, se poate învăța cîte ceva, se pot trage maximum de foloase, dacă o cunoști, dacă o folosești cum trebuie.

E adevărat, așa e.

Dar iată că eu, acum, nu pot să fac ceea ce mi-am propus. Nu pot să învăț, ca să nu pierd contactul cu *cartea*. N-am cînd și nici n-am unde. În programul pe care îl avem, nu e prevăzut așa ceva : timp pentru învățat, timp pentru lectură. Am ridicat problema aceasta într-o ședință, cînd s-au făcut alegerile pe linie de U.T.C. Am spus că noi vom merge la anul la institut și dacă nu vom pune mîna pe carte un an de zile, nu va fi bine. Mi s-a răspuns, destul de tăios (un locotenent-major mi-a dat răspunsul acesta), că noi învățăm aicea, nu stăm degeaba.

„...Învățați meseria grea și sfîntă a armelor ! a continuat el, împurpurîndu-se deodată, devenind mai patetic și mai învăpăiat. Cu care arme veți apăra, dacă va fi nevoie, țara noastră scumpă și dragă !... Pe care ne-au lăsat-o vitejii noștri strămoși !... E de adăugat, în afară de asta, că voi n-ar trebui să faceți caz de situația pe care o aveți !... Sînteți soldați cu termen redus, dar puteți fi trecuți oricînd la trupă, să faceți stagiul complet !... Și-atuncea, adio *carte*, adio studențe !...“

Discuțiile sînt de prisos. Nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă descurc cum pot, în condițiile în care mă aflu.

Așa și fac : port după mine aproape peste tot o culegere de probleme de mecanică, rezolv cînd pot cîte-o problemă, citesc (recitesc, de fapt) *Maestrul și Margareta* și fac însemnări, tot așa, cînd pot, în caietul acesta al meu. Cu care nu voi dialoga, bineînțeles, cum a dialogat Anna Frank cu propriul său jurnal. Ea era fată și se afla, în afară de asta, într-o situație specială, într-o situație îngrozitoare... Și poate că era normal să se comporte așa, în situația respectivă ! ?... Nu știu !... Ceea ce știu, sigur și precis, e că nu mă voi pierde în asemenea divagații. (Și dacă mă voi consacra literaturii, cum

intenționez, tot așa voi face : voi merge de-a dreptul spre *esență*, voi lăsa lucrurile să vorbească prin ele însile, fără a le încărca cu fel de fel de „brizbrizuri", cum fac unii scriitori contemporani, români și străini, da, pentru că nici cei din urmă nu sînt mai breji.)

9

Faptul că am lucrat mai toate vacanțele în uzină, aș fi vrut eu să mai spun, mi-a și dăunat. M-a rupt de generația mea. M-a făcut mult prea serios. M-a „îmbătrînit". Mi-a deschis ochii asupra unor lucruri pe care ceilalți, colegi de clasă sau de an, acum, nici nu le iau în seamă. Ei cred că totul li se cuvine. Și că toți ceilalți, părinți, profesori, ofițeri, nu au altă misiune decît să se ocupe de dumnealor. Să-i corcolească și să-i îndrume în viață. Să se frămînte și să sufere pentru ei. Nu înțeleg, pur și simplu, de unde și cum s-a încropit această mentalitate de „băieți de bani gata" ! ? Pentru că mulți dintre ei provin din familii foarte modeste. Și-atunci, de unde această aspirație tipic mic-burgheză ? ! De unde și cum s-a născut această falsă imitație a occidentului ? ! Pentru că occidentul are și cultură și știință, îl are și pe Heisenberg, nu numai pe nu știu care cîntăreț de muzică ușoară.

„Ce e tac-tu, mă ?" mă întreabă aseară unul din colegii mei, Alexandru Boca.

„E inginer", i-am spus eu.

„Bine, bine, e inginer, dar ce *funcție* are ?"

„E director-general..."

„Director-general ? !..."

„Da, de ce te miri ?"

„Nu mă mir de el, mă mir de tine, c-o faci pe modestul pe-aicea !... I-auzi, domnule, director-general ! ?... Dar cum de nu te-a scutit, dacă-i *mahăr* așa de mare ?"

„N-a vrut... Și nici eu n-am vrut !..."

„Zău, domnule ! ?... Înseamnă că o faceți toți pe catolicii, înseamnă că țintiți departe !..."

„Nu țintim nimic, așa sîntem noi !"

„Cum o să fiți așa, vezi-ți de treabă, parcă eu nu știu cum se fac chestiile astea, știu, domnule, și n-am nici o obiecție... Regret doar că nu sînt și eu în ele !..."

Boca nu e singurul care gîndeşte în felul acesta. Din păcate ! Procentajul celor care cred că totul se poate vinde şi cumpăra e mult prea mare, în orice caz... Sînt prea numeroşi cei care cred că „babacii" (şi unchii, şi mătuşile) trebuie să le rezolve toate problemele. Să le obţină cîte-o permisie. Să le facă viaţa cît mai uşoară. Şi să-i împingă din urmă pe la facultăţi, să mai pună cîte-o vorbă bună cînd şi cînd, ca „să treacă băiatul anul". Unii sînt puşi pe muncă, e adevărat, dar alţii se bizuie numai pe relaţii şi pe combinaţii, pe „pile" şi pe „raşpăle". Ceea ce e întristător şi îngrijorător, mai ales. Pentru ei dar şi pentru noi, pentru toată generaţia. Fiindcă vîrsta la care ne aflăm noi acum ar trebui să fie (fără false romantisme) vîrsta tuturor elanurilor. „...Asta nu-i o vîrstă, cum spune Sadoveanu undeva, referindu-se la frumoasa vîrstă de douăzeci de ani, — e o eternitate !..."

10

Sergentul Plămădeală m-a întrebat ieri dacă tata a fost sau nu activist de partid. I-am spus că a fost.

„Înseamnă că el e, domnule !"

„Ce e cu el ? !"

„Nimica, dar a fost frate-meu mai mare pe la mine şi-a tresărit imediat, cînd a auzit numele vostru... A spus că a fost un Pozdare care a lucrat în perioada colectivizării în raionul nostru şi chiar în satul nostru... Înseamnă că era el şi că tu eşti băiatul acestui Pozdare..."

„E posibil ! ?"

„Da, mă, dar frate-meu zicea că era năpraznic tare Pozdare ăsta, era cumplit !... Unii îi ziceau din pricina asta *tovarăşul vijelie,* iar alţii îi spuneau Davîdov... Vijelie înţeleg şi eu, era o poreclă, dar Davîdov nu ştiu ce vrea să însemne ! ?..."

Nu era prima dată cînd îmi ieşeau înainte isprăvile tatii. Cînd eram în clasa XI-a, profesorul de română, un belfer bălan şi rotofei (care purta pantofi cu tocuri înalte, să pară mai voinic, subliniind astfel şi mai mult nimicnicia propriei sale persoane, fiindcă era vai şi-amar de capul lui, era un simplu şi cam penibil „butoi ideologic", cum îl porecliserăm noi, drept pedeapsă pentru că era beat tot timpul) m-a întrebat, fără nici o legătură cu problema pe care o discutam, dacă

tata e și „acum tot așa de *stalinist*, cum era mai ieri-alaltăieri ? !...“

„Dar de unde știți dumneavoastră cum a fost tata ?“ am întrebat eu, uitîndu-mă într-o parte dar vorbind cam îndesat.

„Știu de la o manifestație de Unu Mai, a continuat *tovarășul doagă ideologică*, l-am văzut și l-am auzit cum striga numele lui Stalin !... Nu striga, urla, de i se vedeau mațele și limbricii din burtă, așa de puternic se zbătea entuziasmul din el !...“

L-am întrerupt, riscînd totul, fiindcă mi se spusese de multe ori, chiar tata mi-o spusese, să nu creez „probleme“ în jurul meu, să muncesc, să fiu disciplinat, — „pentru că noi nu avem voie să trăim strîmb !...“ (N-am înțeles nici atunci, nu înțeleg nici acum de ce au alții voie să trăiască așa, iar noi nu avem voie ! ?).

„...Dacă nu ne-ntoarcem la *subiect*, i-am spus eu lui *doagă ideologică*, părăsesc clasa !“

„Așa ! ? a zis el, cam ars. Te revoltezi ? !... Nu degeaba se spune că aschia nu sare prea departe de trunchi !...“

„Prea departe nu sare, i-am aruncat eu drept în față, dar nici de o *doagă* nenorocită nu se alipește !“

„Cum, cum ? ! a mai zis el, neluînd în seamă hohotul clasei, fiind cam nedumerit, dar neînțelegînd ce era cu rîsetul acela. Bine, bine !... Gata, treci la loc !...“

Tata s-a bucurat cînd i-am relatat episodul. A rîs de s-a prăpădit, — „*Doagă ideologică* ! ?... Bun, foarte bun !...“ — dar nu mi-a povestit prea multe lucruri despre *perioada aceea*. Nici atunci, nici altădată. Adevărul e că el a avut și are taine. N-aș spune că e ascuns sau că nu e sincer. Dimpotrivă, cred că e prea sincer și că un defect al lui constă în faptul că nu știe să mintă (da, chiar așa !). S-ar putea să fie vorba de lucruri pe care nu le-a limpezit nici față de sine însuși ! ?... Dar e posibil oare așa ceva ?... Cred că da !... Se poate întîmpla să trăiești într-o nelimpezire continuă... Ceea ce înseamnă că viața poate fi și cumplită, nu numai feluri ! ?...

11

Așa e cu tata, într-adevăr.

A avut și mai are taine, a avut și mai are propriile lui umbre.

Mama, în schimb, e altfel. N-aș spune că e mai bună. Dar e mai altfel, mai frustă, mai directă, mai dintr-o bucată (da, aceasta e notația cea mai exactă, iar eu, dacă vreau cu adevărat să devin scriitor, va trebui să-mi dezvolt aptitudinea asta, de a numi cît mai exact lucrurile, va trebui, totodată, să-mi cultiv amintirile, fiindcă am puține amintiri, trăiesc fără intensitate clipa prin care trec, nu sesizez ambianța, căldura care dă viață oricărei imagini ; și fără asta, ca și fără notația incisivă și exactă, gen Camil Petrescu, nu e posibilă proza, proza bună, bineînțeles, nu produsul de serie, fals romantic și fals umanist, gen...)

Mama a trăit în prezent și trăiește prezentul. Cu intensitate, din toată inima. Nu are pregătirea și experiența tatii. Nu poți să discuți cu ea ceea ce discuți cu el. Fără ea, însă, casa noastră n-ar fi fost casă. Însăși familia s-ar fi risipit, dacă nu ar fi fost ea așa cum e. Fiindcă atunci cînd tata a avut „căderile acelea de tensiune" (expresia îi aparține), cînd s-a lăsat dominat de disperări, ea a ținut totul în brațe, cu o energie nebănuită. Sau atunci cînd s-a încurcat Bătrînul cu Georgina Mihalcea. Le-a avut și ea pe ale ei (episodul Zamfirache Zamfir îmi stă și acum împlîntat în creier, ca un cui ruginit), în general însă a fost dreaptă și neînduplecată.

„Eu am privit viața de la fereastra bucătăriei ! spune dînsa uneori, cu oarecare amărăciune. Am făcut legătura dintre *cratiță și revoluție* !..."

Asta e una din durerile ei : faptul că n-a rămas „în serviciu" tot timpul, să aibă leafa ei și pensia ei, — „fără întreruperi..." Tot ea spune însă, cînd trece peste amărăciuni, lucrul pe care îl face în același fel, rapid și sintetic, că „se exagerează și cu intrarea femeii în cîmpul muncii, pentru că o femeie care îngrijește și crește doi sau trei copii face mai mult pentru societate decît una care duce cafeluța cine știe cărui știab, arătîndu-i picioarele cînd iese din birou..."

Uneori e cam vulgară, — „sînt cam burduienoasă la gură, știu !..." — alteori e mult prea agresivă. Prea ar vrea să se desfășoare toate după capul ei. Prea dă ordine și porunci, cum să te îmbraci, cum să te tunzi, cum să stai la masă (și la ce oră), încît eu, dar și soru-mea Lena (mai rar, fiindcă mița aceea o cam lingușește, ea merge înspre *berbenceni*, nu spre *pozdăreni*), țipăm, protestăm, cînd nu mai putem îndura.

„...Așa va să zică ? ! spune mama în asemenea împrejurări. V-ați săturat de mine !... Bine !... O să vă fac eu pe plac : mă bag în serviciu și vă las aicea, cu curul gol !... Să

nu mai fiu eu servitoarea voastră !... Să nu mai găsiți voi, cînd veniți acasă, mîncărica gata, cămașa călcată, rochița plisată !... Vă las să vă mănînce păduchii de vii, fire-ați voi ai dracului să fiți, că nici atîta nu sînteți în stare, să recunoașteți omului un merit, dacă îl are !...“

Nu ne-a lăsat, nu ne-a părăsit.

Și nici servitoare nu și-a luat, cum o îndemnau toți (pînă și Bătrînul, ce să mai vorbim).

„...De ce să-mi iau eu o femeie-n casă ? ! i-a spus ea bunicii, Berbencioaiei, cum i-a spus și îi spune și acum, de parcă nici nu i-ar fi mamă. Dar ce, eu nu-s femeie ! ?...“

„Ba ești, a zis bătrîna, da-i mai bine așa, să trăiești, dacă poți, mai ușor !... Să te duci la coafor, la manichiuristă și la pedichiuristă, să te-ngrijești, să nu umbli ca o muncitoare de rînd, ori ca o țărancă, dacă nu mai rău, c-au evoluat și astea !...“

„Zău, mamă ! ?“

„Da, da, că și taică-tău s-a urnit și s-a dus la pedichiuristă, să-i curețe picioarele, să-i taie pieile de pe lîngă unghii, și unghiile, să-i respire picioarele, dragă, să scape de transpirații !...“

„L-ați dus pe tata pe la frizeriile acelea din centru ? !...“

„L-am dus; sigur că l-am dus, da mai vin și fetele pe la noi, c-așa-i la casele mai de seamă, mai vine și marfa la client, nu se duce numai clientul la marfă... Și la tine s-ar putea să fie așa, acum, dar tu, Nuță dragă...“

„Știu, mamă, știu, mi-ai mai spus-o, eu și Vasile al meu o facem pe *politicienii*, vrem să fim mai catolici decît papa !... Dar dacă noi vrem să fim așa, ce ai dumneata de pierdut în toată treaba asta ? !... De ce vă deranjează pe voi, pe berbenceni, purtarea asta a noastră ? !...“

De fapt, dacă mama s-a definit prin ceva, s-a definit prin comportarea pe care a avut-o (și o are) față de *berbenceni* (c-așa le zice și acum, de parcă nici nu i-ar fi neamuri). Prin faptul că nu s-a lăsat călăuzită de ei. Cînd i-au cerut să se despartă de tata, le-a trîntit ușa în nas. Cu toate că ei, *berbencenii*, erau mari și tari pe-atunci. Erau cineva în oraș și în regiune.

„... Îți găsim noi un bărbat pe măsura ta ! îi spunea mereu unchiul Costel. Lasă-l dracului pe trogloditul ăsta de Pozdare, cu care nici n-ar fi trebuit să te căsătorești !...“

„Nu vreau să-l las ! zicea ea, îndîrjindu-se din ce în ce mai tare, pe măsură ce stăruia el. E bine ! ?... Și voi, dacă

vreți să băgați toată lumea în tiparele aranjamentelor, n-aveți decît s-o faceți, dar fără mine !..."

12

Ieri am depus jurămîntul. Momentul a devenit emoționant chiar și pentru cei care vroiau să-l trateze mai de sus (din teribilism, desigur). În fond, dacă pui mîna pe un drapel, pui mîna pe țară. Iar țara e locul de care ești legat prin naștere și prin moarte, prin *destin*. Mă gîndesc acum, pentru prima oară, că oamenii care nu trăiesc un asemenea sentiment sînt incompleți. Sînt infirmi. Așa cum sînt infirmi cei care nu pot iubi, care nu se pot îndrăgosti de nimeni.

13

Au început vizitele.

Duminica, începînd de pe la zece, e o forfotă nemaipomenită. Pînă seara tîrziu. Vin toți, cu pachete, cu sacoșe (observ însă că soldații din „trupă" nu sînt așa de căutați, cum sîntem noi, „teriștii"). Unii vin cu propriile lor mașini, cei care le au. Alții vin cu trenul. Fiecare cum poate. Iar aici, la poartă, se înghesuie toți, parcă „ar da turcii..." Și-ntreabă de odraslă, fiecare. Ofițerul de servici abia biruie să-i caute pe cei ce sînt, la rîndu-le, căutați. Dă telefoane sau trimite vorbă după cei căutați. Iar noi (fiecare văd că face așa) venim alene, parcă nici nu ne-ar păsa. Unii, care-s mai lacomi și mai nepăsători, trag cu coada ochiului la sacoșe.

„...Sărut mîna, bine ați venit ! spun ei, apreciind bunătățile care îi așteaptă. Ce mai faceți ?... Ce mi-ați adus ! ?..."

Se schimbă vorbe de circumstanță. Pe urmă merg toți, ciorchine, către „sala nr. 5", unde se află două mese și trei scaune. Plus o bancă lungă. Această sală a fost „destinată special" acestui scop : întîlnirilor. Nu prea stă însă nimeni în ea. Vremea e frumoasă, iar soldații, cu părinții și cu neamurile, se înșiră pe afară, în fața sălii. Scot scaunele și banca dinăuntru, aduc alte scaune de pe la bucătărie. Și formează

în soarele de toamnă, că-i soare şi-i frumos, mici „nuclee vorbitoare...“

Au venit şi ai mei, mama, soru-mea Lena şi tata. Au venit cu maşina, cu Fiatul nostru de culoarea oului de raţă, — „singura noastră agoniseală“, cum zice mama. „...Da, cum spune tot ea, dar numai cînd e în ceartă cu tata, — alţii au de toate, au maşini, au vile, au bijuterii şi cecuri, iar noi, de, stăm cu cinstea în mînă, c-aşa vrea tatăl vostru, de parcă noi am fi blestemaţi să fim cinstiţi, iar alţii ar fi sortiţi s-o ducă în belşug şi în dezmăţuri !...“

„... Ia, Ionuţ, ia şi mănîncă !“ mi-a spus mama, după ce am găsit şi noi un loc, pe o bancă, în curte, după ce am adus nişte scaune de la „sala de lectură“. Ia, că nici nu ştiu ce să-ţi dau... Ia puiul ăsta, ia-l, că-i fraged şi-i bun... Ia, copile, nu te sfii... Ia, c-ai slăbit, te-ai jigărit... Păi de, dacă nu mai e mămica lîngă tine, să te plictisească, cicălindu-te, pînă şi la masă !... De, ce să-i faci...“

Am luat, nu m-am lăsat rugat. Şi m-am gîndit (cu răutate, o recunosc) la felul cum călătoriseră ei. I-am văzut pregătindu-se de plecare. L-am văzut pe tata controlîndu-şi maşina (maşina la care ţine mai mult decît s-ar crede, atît de mult, încît nici n-a acceptat pînă acum să iau şi eu carnet de conducere). L-am văzut controlînd, ca întotdeauna, cauciucurile, cu manometrul şi cu pompa în mînă. L-am văzut cum se uita pe urmă la ulei, cum punea apă distilată în acumulator (întotdeauna pune mai multă, dar nu poţi să-i zici nimic). I-am văzut îmbarcîndu-se pe urmă. Grămădind de toate în portbagaj şi pe banchete. Mama, ca de obicei, a uitat ceva. Sau s-a dus să controleze dacă a scos fierul de călcat din priză, dacă n-a rămas vreun robinet deschis, — „da, pentru că eu trebuie să am grijă de toate, pentru că voi, de, de, Ioane, de...“

Drumul, pe urmă, a decurs după tipic. Mama s-a aşezat în spatele tatii, — „să aibă vederea cît mai bună...“ Acolo stă întotdeauna. Şi urmăreşte pe urmă tot ce se întîmplă pe şosea, — „cu un ochi de gaie“, cum zice tata. „Nu te băga în depăşire, Vasile, că vine o maşină !...“ „Nu accelera, că vine o curbă !...“ „Vezi că vine o barieră !...“ „Căruţa, fi atent la căruţă !...“ „Acum poţi depăşi, Vasile, dacă vrei tu, numai dacă vrei, că de, eu nu ştiu să conduc şi nici *regulamentul* nu-l cunosc !...“ Tata ascultă şi tace. Numai cînd face cîte-o greşeală la condus, se înfurie şi strigă : „Mai lasă-mă, domnule, în pace că m-ai ameţit !...“ „Mai uită-te şi

tu la peisaj !" „Mai vorbește cu copiii ăștia, spune-le o poveste și dă-mi pace mie !..." Se face liniște pe urmă. Mama se proptește cu picioarele în preșul de cauciuc. Tata se apleacă ușor pe volan (nu, se înalță din umeri, uitîndu-se cu și mai multă atenție la drum. Uneori zîmbește. Se cunoaște că-i place să conducă. Se lasă dus de mașină, parcă nici n-ar conduce-o. O lasă să fugă în voie, încît acul kilometrajului se duce rapid spre dreapta, — 90 — 100 — 110 — 120...) „N-ar fi rău, Vasile, zice mama încet și rar, dacă ai mîna puțin mai încet..." „Dar eu nu mîn vitele, femeie, eu conduc o mașină !..." „Știu, dar condu mai încet..." Pe urmă se nasc obișnuitele ciorovăieli, după care vin din nou răbufniri și tăceri. Numai Lena nu ia parte la tensionări și la destrămări. Ea e visătoare mereu. E cam placidă (da, acesta-i cuvîntul). Se cam plictisește în familia noastră. Ar vrea altfel de viață, — „de nivel mai înalt, mai altfel..." Ar vrea să se facă pictoriță sau actriță. Nici ea nu prea știe ce ar vrea să se facă. Cu școala, o duce așa și așa. Dar Bătrînul, fapt curios, n-o ceartă. Iar mama, ce să mai vorbim, o apără și o acoperă mereu. „...Nu e de mirare, i-am spus eu tatii într-un rînd, că se nasc grupări și fracțiuni într-un domeniu sau altul, uite, la noi în familie există un fel de separatism : mama-i trup și suflet alături de Lena, eu sînt mai aproape de tine, nu știu cum să zic !..." „Vezi-ți de treabă, mi-a spus el, sîntem împreună, toți, dar ele-s femei, dă-le pace !... În orice caz, dacă chiar vrei să știi, nădejdea mea stă în tine !... Dacă aș putea, ți-aș da, deodată, tot ce am, tot ce știu, tot ce sînt, să fii cum poate că n-am reușit eu să fiu !..."

„... Ei, cum ați călătorit ?" am întrebat eu, după ce am isprăvit bunătate de pui (am întrebat într-un anumit fel, pentru că tinerețea e crudă, e nemiloasă uneori, cu toată lumea și chiar cu sine). Cum ați *survolat* spre frumoasa noastră Capitală ? !..."

„Bine, a spus mama, foarte bine, dar să știi că eu am fost rezonabilă astăzi !... N-am zis nimic, n-am scos o vorbă !..."

„Da, da, a recunoscut Bătrînul, sculîndu-se în picioare, mîngîindu-și în treacăt moțul său cînepiu, în care începuseră să iasă fire albe, a fost rezonabilă... Să vedem cum va fi la întoarcere !..."

Soru-mea n-a zis nimic, a zîmbit numai, cum zîmbește cîteodată Sofia Loren, idolul ei, — „idola", cum zic eu, cînd vreau să o necăjesc...

14

Tata mi-a spus că Davîdov e un erou din *Pămînt dezțelenit*, — „un erou destul de schematic...“

„...Nici romanul nu-i grozav, să știi !... *Donul liniștit* e cartea cea mare, nu numai a lui Șolohov, dar și a literaturii sovietice... Ți-o aduc, dacă vrei... Dar de ce ai întrebat de Davîdov ? !...“

„Așa, să știu și eu cine e, cine a fost, pentru că lucrurile, după cîte înțeleg eu, fac parte din trecut ! ?...“

„Da, e adevărat !“ a recunoscut tata cu și mai multă uimire.

15

Singurătatea care îl împresoară de multe ori pe tata îmi dă și mie tîrcoale, uneori. În asemenea clipe mi se pare că în jurul meu nu mai e nimeni și nimic. Că sînt singur pe tot pămîntul. Și că pămîntul e singur în univers. Aud un oftat prelung și-mi amintesc de copilărie. Mama îmi spunea că oftam din nimic uneori. Stăteam în coșulețul de nuiele, pe la șase-șapte luni, îmi cercetam mîinile și zvîcneam din cînd în cînd din picioare. Parcă aș fi „încercat niște arcuri“. Pe urmă oftam îndelung, tot așa, din senin, — „parcă cine știe ce ar fi apăsat asupra“ mea. Nu știam, într-adevăr, dar nici acum nu știu de unde vine neliniștea. De unde venea și vine melancolia peste mine ! ? Cine sînt și încotro merg eu ? ! De ce mă aflu acum aici și nu în altă parte ? De ce am venit pe lume aici și nu în alt loc ? De ce sînt român și nu tătar sau francez ? ! Există, într-adevăr, deosebiri între națiuni, sau sînt simple convenționalisme ? Ținînd de obișnuințe, ținînd de conservatorismul firii omenești ? !...

Da, pentru că omul a avut și are în el, pe lîngă îndrăzneală, foarte multă inerție !... Stă cu mai multă plăcere în loc, decît să meargă înainte !... Omenirea întreagă a trăit așa, — în chip inerțial — secole la rînd, nu un an sau doi. A curs ca o apă de țărînă !... Și numai revoluțiile, — și desfacerile unor neliniști (de fapt, și revoluțiile sînt făcute de cei

ce sînt neliniştiţi şi nemulţumiţi cu o stare dată, de oamenii în sufletul cărora se adună frămîntările unei ţări întregi, ale unui continent), — au scos-o din cînd în cînd din alunecarea aceasta mediocrizantă. Au aruncat-o pe noi coordonate, au împins-o înainte. În salturi care au produs şi produc *ruperi* şi *rupturi*, mari şi dramatice, sau tragice, de-a dreptul...

Adevărat, dar se poate oare realiza ceva fără durere şi fără frămîntare ? !... Cred că nu !... Şi eu, dacă mă îndoiesc de mine însumi, dacă sînt bîntuit uneori de însingurări şi de melancolii, e pentru că n-am suferit destul, pentru că am dus o viaţă prea lină. Şi a trăi aşa, lin şi blînd, înseamnă a te scufunda în mediocritate, cu bună-ştire. Înseamnă a te sinucide cu încetul...

16

Unele din întrebările pe care mi le-am pus alaltăieri sînt puerile. Trebuie să revin însă asupra lor. Pentru a mă defini. Pentru a şti cît mai bine ce-i cu mine. Cine sînt şi ce vreau eu ! ?...

17

În fond, noi cei care avem acum 18, 19 sau 20 de ani vom avea către sfîrşitul acestui secol treizeci şi cinci, treizeci şi şase, treizeci şi şapte de ani. Vom fi în puterea vîrstei. Vom avea, pe lîngă pregătirea pe care ne-am făcut-o, şi un plus de „experienţă de viaţă." Vom fi bărbaţi în toată puterea cuvîntului. Şi cred că vom fi în stare să ducem mai departe ceea ce au făcut cei dinaintea noastră. Ce fac ei acum. Bătrînul. Iuliu Jeler, Banciu, tatăl lui Vale. Problema care se pune pentru noi, cei care avem acum 18, 19 şi 20 de ani, ţine de felul cum se va face trierea. De modul cum se vor afirma cei mai buni dintre noi. Depinde de producerea efectivă a acestei afirmări, sau de temporizarea ei. Pentru că *sistemul* a dat şi dă şanse egale tuturor. Favorizat, dina-

inte, nu e nimeni, astă-i adevărat. Cei care au condiții mai bune însă, sînt, totuși, favorizați. Există, în afară de asta, sistemul imbatabil al *pilelor* („cea mai cumplită moștenire, cum zice Bătrînul, pe care *noi* am dezvoltat-o în chip creator, am desăvîrșit-o și am ridicat-o pe noi culmi !...“). Există, pe urmă, preferința aceea ciudată, față de mediocritate, față de cumințenia atît de perfidă a numitorului comun...

În ultimii ani de liceu, din clasa a IX-a și pînă la bacalaureat, clasa noastră, o clasă bună, în genere (din 43 de inși numai 2 nu au intrat în învățămîntul superior), a dus în spate pe o oarecare Margareta Gană (Maga, cum îi ziceam noi). Fiică de ofițer (cum preciza ea), Maga a fost „șefa noastră politică“. A fost secretar de organizație pe clasă, pe urmă a devenit secretara comitetului de U.T.C. pe întregul liceu. De fapt, ea o ținea așa, din funcție în funcție, încă din „clasele mici“. Fusese, mai întîi, șefă de grupă, pe urmă devenise președinte de detașament. Progresase, alături de taică-său („tovarășul maior Gană“), care fusese membru în comitetul de părinți pe clasă. Ca să ajungă mai apoi președintele comitetului de părinți pe întregul liceu, Datorită lui, datorită acestei activități paralele (dar foarte bine sincronizată), Maga era cineva în liceu. Pînă și Ionașcu, profesorul de fizică și dirigintele nostru (excelent profesor, într-adevăr), tremura în fața ei.

„...Măi aceștia, ne spunea Maga în cîte-o pauză, fiindcă era foarte voluntară în comportări, cu toate că era urîtă și sfrijită (sau poate că tocmai de aceea se comporta așa, pentru că era roasă de complexe ! ?), — voi munciți, învățați, n-am ce zice, dar sînteți cam apolitici !... Sau sînteți anticomuniști, de-a dreptul sau camuflați, vă cunosc eu bine, pe toți !...“

Maga era abonată la premii (dacă nu lua premiul întîi, îl lua pe al doilea), în timp ce alții (chiar și eu), eram luxați în ultima clipă. Primeam cîte o notă proastă, la muzică sau la sport, să „cadă media în jos...“

Maga și-a făcut în clasă un fel de grup al ei (format din fete dar și din băieți), cu ajutorul căruia se informa ce zicea unul și ce făcea altul, creînd tensiuni din nimic, stricînd de multe ori atmosfera, în chip demonic aproape.

„...Știi ce zic eu, măi Ioane, mi-a spus prin clasa a X unul din colegi (Tănase Mihai, un băiat harnic și blajin, dar cam greoi în tot ce făcea), — să pornim și noi o acțiune în clasa asta a noastră !... Să cucerim *puterea* în clasă !...“

„Care *putere*, măi Mihai, mă ?“ am întrebat eu.

„*Puterea*, mă, că-i una și-i indescriptibilă !...“

Tata a rîs cînd i-am spus de planul lui Tănase (fiindcă am avut și am acest obicei, de a-i spune totul, obicei de care ar cam trebui să mă dezbar, deoarece nu mai sînt copil de opt sau de nouă ani, sînt om în toată firea, sînt bărbat !).

„Vedeți-vă voi de învățătură, mi-a spus el, munciți mult și cu spor, munciți și trăiți cinstit, și-atunci lucrurile se vor alege de la sine, aproape așa, adică, pentru că încălcări și înfruntări tot vor mai fi !...“

Tănase n-a fost de acord cu vorbele Bătrînului.

„Lasă, mă, mi-a spus el, că nici babacul acela al tău n-o fi sfînt !... Asta-i, vezi, că *ei* le știu pe-ale lor și nu prea sînt în stare, — și nici nu se străduiesc ! — să ne înțeleagă pe *noi* !...“

„Chiar așa, măi Mihai ? !“

„Chiar, măi Ioane !... Ai să vezi tu ce se întîmplă : Maga asta a noastră ne va instrui pînă la sfîrșitul școlii, va intra într-un institut, își va face văd și acolo cu *activitățile* astea ale ei, va trece cu bine și prin institut, cum a trecut și prin liceu...“

Așa a fost, într-adevăr. Maga a luat bacalaureatul, cam greu dar l-a luat. Pe urmă a intrat în institut. Tot așa, greu, la limită. Dar a intrat. Acum e studentă în anul întîi. Singura deosebire e că nu-l mai are pe taică-său alături.

„...Să nu te miri, îmi spune Tănase Mihai, dacă se face și pe-acolo un comitet de întrajutorare !... Și-atunci, dacă se face, tovarășul maior va fi alături, să-și sprijine ochelarista !... Păi nu ți-am spus eu ție, măi Ioane, că mediocritatea-i fără moarte !...“

18

Donul liniștit e, într-adevăr, o carte extraordinară. Băieții de aici, viitorii mei colegi de institut, mă cam iau peste picior.

„...Tot cu Șolohov, tot cu Șolohov ?“ mă întreabă cîte unul.

„Tot, domnule, le răspund eu, fiindcă-i bun !... În cartea asta, mai ales, e nemaipomenit !...“

19

Uneori stau și mă gîndesc la *rădăcini*. Pornesc de la ceea ce îi spunea Iuliu Jeler tatii, în una din numeroasele lor discuții. „...Ei, spunea Jeler, referindu-se la noi cei ce venim din urmă — nu au nici o *rădăcină*, nu sînt legați de nici un loc, nu au nici un punct spre care să se întoarne, cînd vor da de greu !... Sînt ca niște pui care au zburat prea devreme și prea departe de cuib, sau au rămas fără cuib !... Fiindcă și asta e o problemă, lucrurile sînt mereu în mișcare, sînt într-o prefacere așa de vijelioasă, încît nu mai există nici o stabilitate !...“ „N-avem de ce să ne plîngem, a spus tata, *noi* am provocat fenomenele acestea, *noi* le-am impulsionat !... Și-acum, chiar dacă am vrea să le temperăm, n-am mai putea, ne-am frînge picioarele, dacă am vrea s-o facem !...“ „Adevărat, dar ce se va întîmpla cu ei, cum își vor organiza ei viața, cum vor trăi, fiindcă între generația noastră și generația lor e o distanță mai mare și mai adîncă decît obișnuitele distanțe dintre generații, e *o ruptură* ! ?...“ „Se descurcă ei, n-avea grijă !... Important e ca *noi* să ne facem datoria față de *ei*, să le creăm posibilitatea să învețe, să se pregătească așa cum se cuvine, să scape, cu alte cuvinte, de toate complexele, pentru că *noi*, de...“ „Adevărat, *noi* le-am făcut pe toate din mers, dar am avut și avem *o bază*, am avut și avem reminiscențe în noi, bune dar și rele !... Pe cînd *ei*... *Ei* n-au nimic, nici măcar amintiri nu prea au !... Sînt bogați în cunoștințe, dar sînt săraci ca sensibilitate, sînt înclinați mult prea mult spre pragmatism, spre acțiunile de strictă utilitate, cu bătaie scurtă !...“ „N-o fi chiar așa, vedeți-vă de treabă, se descurcă *ei*, am și eu rezerve destule, dar am și convingerea asta : că se vor descurca, ne vor depăși în toate privințele !...“

Mă miram de atitudinea tatii, pentru că și el îmi spune de multe ori, cu reproș, cu mînie chiar, că nu știu cine sînt, că nu mă preocupă trecutul, că nu-mi cunosc *rădăcinile*.

„...Cum nu le cunosc, i-am zis eu o dată, — știu cine-mi sînt părinții, știu cine-mi sînt bunicii, cunosc națiа din care mă trag, o stimez și o iubesc, fără exaltare însă, fără molipsiri de moment !...“

„Fără exaltare și fără molipsiri ! ? a zis el. Dar aici nu-i vorba de drămuiri, de gramaj și de procentaj !...“

„Dar de ce-i vorba ? !“

„De intensitatea unor trăiri, de sinceritate, de implicare !... Ce crezi tu, că un Eminescu, un Bălcescu, s-au gîndit la lucrurile astea, le-au calculat în felul acesta ? !... Nici pomeneală !... Ei, — şi alţii ! — s-au considerat parte dintr-un întreg şi-au trăit ca atare, s-au jertfit pentru o cauză nobilă, în vreme ce voi cîntăriţi totul !... Nu-i nimic, o să plătiţi voi indiferenţa asta, sau ce o fi ea, că nici indiferenţi nu sînteţi, nu sînteţi nicicum !..."

Altădată se mîniase şi mai tare. Eram la Ciuha, într-o duminecă de primăvară. Şi el mă cărase pe cîmp, să-mi arate un colţ de păşune, unde umblase cu oile şi cu vitele.

„...E ca-n rai acolo, mi-a spus el pe drum, ai să vezi !"

Am văzut.

Era frumos, într-adevăr : la adăpostul unei surpături alburii se afla o pajişte nespus de frumoasă, care aluneca spre un pîrîu pe fundul căreia se zbătea un firicel de apă. Toate erau mai altfel acolo. Nemaivorbind de faptul că acum, fiind primăvară, erau înflorite toate, era potopenie de floare şi de smălţuiri uşoare şi fugoase.

„...Frumos loc, am zis eu după un timp, uitîndu-mă la ceas, nimic de zis !..."

„Da, nimic de zis ! a repetat el. Dar de ce te uiţi tu la ceas ?!..."

Şti de ce, e meci de fotbal, trebuie să-l vedem !..."

„Du-te şi-l vezi ! a spus el. Du-te şi dă-mi pace !... Eu mai stau pe-aicea... Vin şi eu, mai tîrziu... Pe la repriza a doua !..."

N-a venit decît seara tîrziu, cu nişte dediţei vejtejiţi în mînă, ostenit şi ars de soare.

„Ei, cum a fost meciul ?" m-a întrebat el.

I-am povestit, cu toate că nici eu nu-l urmărisem cumsecade. Ieşisem de vro cîteva ori, să văd dacă nu vine. Îl ocărîsem într-un timp, — „... cu sentimentalismul lui cu tot, din pricina căruia mă cară mereu pe coclaurile astea, cu care eu nu am nimic de-a face, ce rost are să mă tot aducă aicea, să-mi spună cum se numeşte nu ştiu ce rîpă şi nu ştiu ce pîrîu ! ?..." — pentru ca după aceea să-l apăr şi să-l aştept cu şi mai multă nerăbdare. „... E copilăria lui, am zis eu, e viaţa lui şi-ar trebui, într-adevăr, să nutresc mai mult respect faţă de ele !... Am săvîrşit o gafă de neiertat uitîndu-mă la ceas, comportîndu-mă ca un pui de american, nu ca un vlăstar al locurilor acestora, care s-au răsfăţat altfel în soare, cum spune blajinul Sadoveanu, au avut şi au alt suflet !..."

„Adevărat, zic eu acum, dar dacă nu m-aș fi uitat la ceas, lucrurile s-ar fi schimbat ?... Sentimentele mele și gîndurile mele ar fi fost altele ? !...“

N-ar fi fost, bineînțeles. De unde se poate deduce că asupra generației mele apasă, într-adevăr, niște întrebări grave. Înaintea noastră (sau poate că în urmă ! ?) se află o *ruptură*. Și dacă noi nu vom fi în stare să o umplem, să o eliminăm din viață prin „sudură spirituală“, prin trăire dar și prin cercetare, vom deveni niște tembeli, niște oameni care sînt în stare să construiască mașini noi și motoare, sînt capabili să înalțe și să diriguiască mari combinate, — dar nu știu cine sînt ei și de unde vin. N-au trecut. Iar oamenii care nu au trecut nu au nici viitor, sînt pulbere și scrum...

20

Heisenberg nu e numai un mare fizician. E și un filozof. E un gînditor. Spre așa ceva trebuie să tind și eu. E greu însă. E foarte ușor să-ți fixezi *modelele* (e și comod), dar e greu să-te ridici pînă la înălțimea lor. În privința asta lucrurile stau ca și cu mersul copiilor în picioare. Nici unul nu știe să meargă bine decît după ce are propriile lui cucuie.

21

Va trebui să determin cîndva, pentru mine, izvorul sentimentelor pe care le trăiesc. Cauzele lor. Trebuie să văd astfel de ce țin mai mult la tata, decît la mama. Fiindcă țin mai mult la el. Mă simt mai legat de el, trup și suflet. Am discutat și discut cu el orice problemă. Cu mama n-am ce discuta. Ea e cu ordinea și cu disciplina. E cu mobilizările, — „Sculați-vă, că-i gata mîncarea, haideți, că am atîta treabă pe ziua de azi, haideți, sus, că trebuie să plecați la muncă și la învățătură, hai, Vasile, hai, Ionuț, și tu, Lena...“ Pe Lena, ce-i drept, o mai sare din cînd în cînd. Lena e pisicuța ei „mică și dragă, ea e fetiță, mă, lăsați-o în pace, o să

vedeți voi ce artistă fac eu din ea, mai mare decît Draga Olteanu !."

„Nimic mai contrastant, spune tata, nimic mai opus ca temperament, ca fel de a fi !..."

„Lăsați-mă-n pace cu temperamentele voastre, că prea v-ați *sulemenit*, prea o faceți pe deștepții !..."

Altfel, mama e afectuoasă și față de mine. Uneori e chiar lirică. E de o delicatețe nebănuită. De fapt, sub felul acela al ei de a fi, mai bărbătesc, mai voluntar, cred că se ascunde foarte multă sensibilitate.

„...Ei, măi Ionuț, mi-a spus ea în vară, după examenul de admitere, tot aștept și eu ceva frumos, ceva deosebit, și văd că nu mai vine !..."

„Ce, mamă ?" am întrebat eu.

„Ia ghici !"

„Eu știu ? !... Nu-mi dau seama !..."

„Să te îndrăgostești și tu... Să vi să-mi spui că-ți place de cutare fată... Și să mă întrebi dacă-mi place și mie de ea... Dar tu, nimic..."

„Mamă, dar eu..."

„Lasă, lasă, a întors-o dînsa, tu discuți cu taică-tău, numai lui îi spui totul..."

„Nu-i chiar așa, eu, cu tata, discut de toate, e adevărat, dar de fete nu discut, nu discutăm... De iemei, da, dar de fete nu !..."

„Ei, bravo, asta-mi place, tatăl și fiul discută de femei... Frumos, foarte frumos, să vezi ce-i fac eu cocoșului aceluia bătrîn și ascuns, să vezi ce ți-l frec eu !..."

Există, e drept, un fapt care m-a făcut să fiu mai reticent față de ea. S-o privesc cu un ochi mai critic, dureros de aspru. Faptul acesta ține de Zamfirache Zamfir. De omul acela lînos și alunecos. Pe care l-a adus tata de la Ciuha. Vroind să-i facă un bine. Iar el, Zamfirache, s-a purtat ca un porc. Ne-a murdărit casa. Ne-a spurcat-o. A stat la noi la început. Și a fost cît se poate de cumsecade, în felul său, desigur. Umbla pe vîrfuri prin casă, să nu facă zgomot. Se ducea după cumpărături, s-o ajute pe mama. Făcea de toate : freca baia, freca parchetul, căra gunoiul, — să-și plătească „măcar o parte din găzduire, că dumneavoastră bani nu luați, nici n-aveți nevoie și poate că nici nu se cuvine, da..."

Zamfirache vorbea exact așa cum umbla : învăluit, rostogolit. Între vorbele lui se strecura totdeauna ceva lînos și alunecos. Și-n felul lui de a fi era ceva neclar și murdar.

„...Asta-i plin de bube și pe suflet !“ i-am spus eu mamei la vreo două luni după ce a poposit în casa noastră.

„Dar ce ai cu el, dragă, de ce îl ocărăști ?“

„N-am nimic, dar nu-mi place de el, asta e !...“

Nici ei nu-i plăcuse, la început. Pe urmă, însă, începuse să-i placă. Îl îngăduia în preajma ei. Îl asculta cînd îi povestea, pentru a nu știu cîta oară, cum a fost „cînd s-au răsculat țăranii...“ Îl lua cu ea la piață... Și-atunci tot așa a fost, în *ziua aceea*. S-au dus la piață. Apoi, cînd m-am întors eu din drum, după ce plecasem la școală, am auzit-o pe mama spunîndu-i s-o lase în pace acum (lasă-mă, acum). Eu îmi uitasem stiloul sau pixul. Nu mai știu ce. Și mă întorsesem să-l iau... Și-am auzit vorbele acelea pe urmă... Și i-am văzut pe ei doi cam stînjeniți.

„...Dar ce-i, Ionuț, dragă, a zis mama (mama mea bună, care m-a născut și m-a crescut), ce s-a întîmplat ? !“

„Nimic !“

„De ce te-ai întors atunci ? !“

„Nu știu... A, da, mi-am uitat ceva...“

Am luat stiloul (sau pixul) și-am plecat ca din pușcă.

Nici nu m-am dus la școală în ziua aceea.

L-am căutat pe tata la poarta uzinei (da, era din nou la uzină) și i-am spus să-l scoată pe Zamfirache din casa noastră.

„...Treaba ta, i-am spus eu, l-ai adus de la Moldova, i-ai găsit o slujbă, foarte bine, te privește, dar dacă nu-l scoți din casa noastră, plec eu, să fie clar !...“

„Dar de ce, mă, a întrebat el, ce s-a întîmplat ?“

„Nimic, dar eu, dacă nu pleacă ăsta, așa fac : plec eu !“

„Păi sigur că da, ție nu-ți place de neamurile mele, îți put țăranii, te porți de parcă ai fi os domnesc !... Ei, află de la mine că și tu ești rădăcină de țăran... Dacă nu crezi, fii atent cînd transpiri la picioare și ai să vezi că miroși a opincă !...“

„Probabil, dar aici nu-i vorba de asta !“

„Dar de ce-i vorba, mă ? !“

„De altceva !.. Și eu, dacă nu faci lucrul pe care ți l-am cerut, plec de-acasă !...“

„Bine, mă, lasă, o să mai vedem noi...“

A întrebat-o și pe mama ce credea despre pretenția mea „obraznică și cam absurdă“. Și ea, spre surprinderea lui (dar și spre marea mea nedumerire), a zis că ar fi bine să plece Zamfirache, — „să-și caute și el un sălaș, poate că se însoară, că-i prea singur, bată-l să-l bată, da rău nu-i, ce să zic eu...“

Şi tata avea şi are *un episod* anume (episodul cu Georgina), în care de asemenea am fost amestecat (se poate deduce de aici că şi copiii mai fac cîteodată educaţie părinţilor, lucru de care nu se vorbeşte pe nicăieri, îi ajută, cînd au încurcături, le dau posibilitatea să se reabiliteze în ochii lor, care văd totul !). Există şi aici, e drept, o deosebire. Una mare şi esenţială : povestea tatii s-a produs pe faţă. Iar ajutorul meu tot aşa s-a produs. Pe faţă, ca între bărbaţi. Asta mi-a plăcut mie atunci, că nu m-a cîrpit. M-a tratat ca pe un egal. Cu toate că eram un copilandru. De fapt, atunci, eu m-am lăsat călăuzit de interes (acesta-i adevărul, aşa stau lucrurile !). Am zis aşa : „dacă tata pleacă, dacă ei se despart, cine ştie dacă eu voi putea să duc liceul la capăt şi să mă înscriu la institut pe urmă, se naşte altă familie, se nasc alte probleme !..." Îmi era urît fără el, mă speria puţin gîndul că rămîn singur, — „cu cele două femei..." Preponderent, însă, a fost interesul. Aspect pe care îl relev pentru prima dată. De unde se poate deduce că paginile acestea sînt (pentru mine) o oglindă destul de fidelă. Trebuie să fie aşa, altfel nu-şi au rostul. Scrisul, în genere, trebuie să fie confruntare permanentă. Cu tine însuţi şi cu lumea...

„Îţi mulţumesc, măi Ionică, mi-a spus tata la un an de zile de la *eveniment*, îţi mulţumesc pentru intervenţia ta hotărîtă şi hotărîtoare !... Fiindcă eu, dacă nu ai fi intervenit tu, nu cred că m-aş mai fi întors acasă... Era şi ruşinea la mijloc şi altele, multe !..."

„N-ai pentru ce, Bătrîne !" i-am răspuns eu, gîndindu-mă pentru prima dată în viaţă că poţi face bine şi cînd faci rău, cînd eşti mînat de cine ştie ce interes.

Aşa cum poţi face rău, zic eu acum, cînd vrei să faci bine !... Lucrurile nu au întotdeauna o culoare tranşantă... Graniţa dintre culori e formată din mii de nuanţe. Culorile însile sînt nuanţe, sînt aglomerări de nuanţe.. Iar lumea e o infinitate de scopuri şi de interese, care se interpătrund şi se exclud !... Ca şi viaţa, de altfel !...

22

Cîteodată sînt nemulţumit de mine însumi. Alteori, însă, mi se pare că ştiu şi că pot *totul*. După aceea, din nou... Oare

de ce ? !... Din cauza relativei claustrări în care trăiesc aici ! ?... Sau din cauza vîrstei, în „perimetrul" căreia încap toate zbaterile, de la cele mai înalte la cele mai joase ? !...

23

Aseară, în sala de mese, s-a încins o discuţie fierbinte. Totul a pornit de la Şolohov.

„...Ei, a întrebat Ciontea, ai isprăvit cu Grigore Mihalcov ?"

„Am isprăvit, dar nu-l cheamă aşa !"

„Dar cum îl cheamă, domnule ?"

„Melehov !"

Un altul, unul mic şi pricăjit, mi-a spus că sînt rămas în urmă, pentru că mă ocup de o „literatură depăşită, care nu se mai potriveşte cu pasul generaţiei noastre..."

„...Literatura bună, am zis eu rar, nu se învecheşte niciodată !..."

„Adevărat, a zis altcineva (am înţeles că eram în mijlocul unei mici coaliţii, dar n-am dat înapoi), asta însă nu e literatură bună !..."

„Chestie de gust, iubiţilor !..."

„De gust şi de inteligenţă, fără a mai vorbi de cinste !..."

„Ce caută cinstea aici ? !"

„Caută !... Nu cinstea, ci necinstea, pentru că Şolohov ăsta al tău..."

„Nu-i al meu !..."

„Al cui o fi, dar e un impostor, a furat cartea asta, şi-a însuşit-o în chip banditesc !..."

„De unde ştii tu, de unde ştiţi voi ? !"

„Aşa se spune !..."

„Ásta-i altceva, iubiţilor (de vreo cîteva ori am încercat să îndulcesc lucrurile, fără a reuşi), despre mulţi scriitori, nu despre mulţi, de fapt, ci despre cei mari, se spun fel de fel de lucruri !..."

„De exemplu !..."

„Shakespeare, de exemplu !"

În sală a izbucnit un hohot năprasnic.

„Shakespeare şi Şolohov !"

„Nemaipomenit !"

„Nemaiauzit !“

„De ce, mă? am zis eu, sculîndu-mă în picioare. Cum vreți voi să zic : Shakespeare și Segall ? !“

„Care Segall, domnule ? !“

„Cel despre care vorbeați voi mai ieri-alaltăieri, cunoscutul autor al cunoscutei epopei *Love-Story* !...“

„A, despre el vorbești ? !“

„Da, despre el !... Și despre voi, despre faptul că vă închinați în fața unei melodrame oarecare !... Ca să fiți la zi !... Să păreți informați, cum nu sînteți !... Pentru că voi ați vrea să fiți admiratori ai lui Kafka, fără să-l fi citit !... Scuipați pe literatura bună și-mbrățișați, după ureche, ceea ce e la modă !... Sînteți victimile unui snobism ciudat și desuet !...“

„Poate că-i așa, domnule, a zis unul (a zis-o același Eduard Zorilă), dar cu Segall ce ai, de ce nu-ți place, nu cumva pentru că e evreu ? !“

„Dar ce, Segall e evreu ? !“

„Da !... Ia uite-l domnule, că nici nu știa lucrul acesta !“

„Nu-l știam !... Și nici nu are nimic de-a face una cu alta !... Chiar dacă ar fi fost român, frate să-mi fi fost, aș fi avut aceeași opinie despre lucrarea lui... Care e o prostie, o istorie insipidă !... Pe care n-ar fi cunoscut-o mai mult de cinci sute de oameni, dacă nu s-ar fi făcut atîta reclamă în jurul ei !...“

„Și cine crezi că a făcut lucrul acesta și de ce ? !“

„Nu știu cine, dar motivele le cunosc : sînt negustorești; nu au nimic comun cu cultura !“

„Deci tot într-acolo bați ? !“ a zis, cu același glas, același Eduard.

„Unde bat, domnule ! ?“

„Spre antisemitism !... Întotdeauna cînd se vorbește despre negustorie, se lovește în evrei !...“

„Ești un prost !... Negustorie fac și alții !...“

Cînd am dat să plec, careva m-a împiedicat. Am căzut. Pe urmă, cînd m-am sculat, l-am izbit și eu pe cel care mă împiedicase. L-am dat peste cap cu scaun cu tot. Ceilalți, aproape toți, au tăbărît pe mine. În sală s-a născut o încăierare îndesată. Care s-ar fi putut termina rău dacă n-ar fi apărut sergentul Plămădeală în ușă.

„...Ce se întîmplă aici ?“ a întrebat sergentul.

„Nimic !... Să trăiți ! a răspuns Zorilă. S-a răsturnat un scaun !...“

„Bine, bine !“ am zis eu, simțind cum tremura și ardea fac caz din treaba asta.

„Am glumit și noi, iar tu prea le pui pe toate la inimă !...“

Tot el a venit pe urmă, la dormitor, și mi-a spus să nu ceva în mine, parcă aș fi avut o electroliză în suflet, parcă mi-ar fi turnat cineva acid sulfuric în piept, așa sfîrîiau și ardeau toate, destrămîndu-se.

„...Iată, am zis eu, mă plîngeam că n-am experiență și că n-am fost confruntat de probleme !... Uite că sînt !... Are viața grijă să mi le pună dinainte, cum i le-a pus și tatii !...“

Mai mult decît orice acuzație, mai tare și mai adînc decît batjocura lor, mă durea și mă afecta (mă doare și mă afectează și acum, pînă la os, cum ar zice Bătrînul !) învinuirea de antisemitism. Fiindcă eu n-am nutrit și nu nutresc nici un sentiment de ură și dispreț față de un alt om. Pentru că e de altă naționalitate. În privința aceasta (și în privința aceasta, adică) lecția și conduita Bătrînului au fost și sînt exemplare, într-adevăr !

Se pune aici o întrebare : de ce vor unii să fie urîți, chiar și atunci cînd nu sînt urîți, cînd știu prea bine că nu există resentimente față de ei, că nu-i impinge nimeni de colo-colo, pentru că sînt de altă nație ? !

Reiese că și suferința poate lăsa *complexe* în urma ei !... Iar *complexele,* la rîndul lor, nasc tulburări și agresivități !...

24

Ieri, cînd veneam de la trageri (zic ieri, deoarece acum e ora două din noapte, iar eu sînt de planton), am văzut-o pe Norina. Era cu un domn ceva mai în vîrstă... Rudă sau prieten ! ? Era frumoasă, în orice caz... Dar s-a maturizat așa de mult !... E femeie în toată puterea cuvîntului... Așa mergea, ca o femeie adevărată... Nu mai avea nimic de fetiță în mersul ei... Și nici în felul de a se uita... M-a văzut, de altfel... Mi-a zîmbit și mi-a făcut cu mîna, discret și elegant... Iar eu... M-am zăpăcit, ca prostul... N-am mai văzut nimic un timp... Pe urmă am văzut-o numai pe ea... Venea către mine și trecea prin mine... Ca un vînt... Auzeam pașii tovarășilor mei, păstram cadența, dar n-o vedeam decît pe ea... Tot drumul a fost așa... Și după aceea, aicea, la masă și în „sala de

lectură"... M-a scos din reveria aceasta a mea Mihai Marataş, care m-a întrebat „cine era tipa aceea ? !"

„...O cunoştinţă ! am zis eu. O fostă colegă !..."

„Frumoasă, domnule !... O bucăţică pe cinste !... Dacă o vezi să-i spui că am plăcut-o !..."

Marataş e amorezul perpetuu. Poartă corespondenţă cu opt sau zece fete deodată. Nu ştiu dacă sînt aceleaşi, dar corespondenţa văd că rulează.

„Îi spui sau nu-i spui ?" a stăruit el, dacă a văzut că tac.

„Îi spun !... Primul lucru pe care i-l voi spune, cînd ne vom întîlni, acesta va fi !..."

25

În ceea ce priveşte opţiunile politice, pentru că se vorbeşte mereu despre asta, unii (mă refer la colegii mei, la generaţia mea) tinzînd să devină politicieni înainte de a se fi limpezit ca oameni, — aş vrea să spun că sînt pe cale să ader la ideile de bază ale socialismului. N-am făcut-o pînă acum deoarece nu m-am edificat complet faţă de mine însumi. Şi nici faţă de ceilalţi. Am înţeles, din ceea ce mi-a spus tata, din ceea ce mi-a spus Jeler, din ceea ce mi-a dat şcoala (mai puţin, e drept), că fascismul a fost o pacoste pentru secolul acesta al nostru, a fost „un adevărat cataclism zoologic !..." „În privinţa aceasta, cum spune Bătrînul (tot el, da !), nu încape nici o discuţie, nici o nuanţare, analize se pot face, se pot adăuga documente, dar justificări nu se pot produce, fiindcă orice încercare de a readuce printre noi asemenea sălbăticiri, ar fi egală cu o compromitere (definitivă !) a lumii şi a vieţii !..." Am înţeles, din aceleaşi surse, că nici orînduirea în care m-am născut eu nu a fost şi nu este scutită de erori, din contră. Dintre aceste erori, concentrarea excesivă a puterii *(orgoliul puterii*, naşterea unei superputeri, care-i mai mare decît toţi, care pluteşte deasupra tuturor ca un nor psihotic) a fost şi este cea mai gravă eroare, cea mai cumplită. De fapt, aceasta nu este o eroare, este cauza unor erori, o cauză determinantă. *Cultul personalităţii*, despre care noi, cei de azi, ştim foarte puţine lucruri (unii, ceea ce e şi mai grav, îl tratează la modul anecdotic, interesîndu-se de întîmplări, nu de semnificaţii), a fost produsul tipic al unei

asemenea cauzalităţi. Iată de ce eu, Ion Pozdare, fiul lui Vasile şi *nepotul secetei*, sînt hotărît să-mi întemeiez opţiunile pe limpezime... De aceea zic (o zic pentru mine, ca să nu uit !) că nu mă voi încadra în partidul comunist decît atunci cînd cred cu adevărat că e necesar şi că pot să o fac, cînd voi fi pe deplin edificat asupra problemelor de fond ale orînduirii în care trăiesc şi mă formez ca om. Asta înseamnă că trebuie să cercetez mai mult aceste probleme. Fiindcă unii intră în partid (Nu strică ! spun ei) fără să cunoască măcar statutul. Asta înseamnă, pe de altă parte, ca şi *ideea* aceasta, căreia i-a dăruit Bătrînul atîtea zile (toată viaţa i-a dăruit-o, dacă stai să te gîndeşti bine !), trebuie să se apropie mai mult de propria sa esenţă. Să-şi corecteze cu adevărat şi în profunzime erorile. Să nu devină ea însăşi o eroare în istoria atît de zbuciumată a omului. Să iasă de sub tutela orgoliilor. Indiferent de orgoliul cui este vorba. Bătrînul avea dreptate cînd spunea că esenţa *cultului* rezidă în faptul că lauda devine *criteriu*. Şi în alte privinţe avea el dreptate ! În orice caz, el rămîne, cu toate limitele pe care le are (fiindcă are destule, e încorsetat în enorm de multe încrîncenări şi închistări) o pildă vie. Din care pot învăţa foarte mult. Prima învăţătură fiind aceasta : că trebuie să devin eu însumi (toată generaţia mea trebuie să facă lucrul acesta !), trebuie să mă edific pe mine însumi. În acelaşi timp trebuie să iau ceea ce e de luat şi de la alţii, fără a papagalici pe nimeni !...

26

Locotenentul Bill ne spune într-o discuţie liberă (neregulamentară) că e uimit de anumite lucruri.

„...Unii dintre voi, care au calificative excelente în urma lor, la bacalaureat, la admitere, sînt, aici, de o mediocritate şocantă !... Iar alţii care au rezultate mediocre pe partea cealaltă, sînt excelenţi aici, încît eu nu ştiu ce să mai cred ? !...“

Nici eu nu ştiu ce să cred ! ?

N-aş zice că armata face eroi din mediocrităţi. Ar fi fals. Armata e, ca orice instituţie, compusă din oameni feluriţi. Fiindcă între Bill şi Hristache (instructorul nostru tehnic şi îndrumătorul pe linie de organizaţie) e o deosebire enormă.

Bill e energic, dar e și plafonat. E rudimentar. E mediocru, în adevăratul înțeles al cuvîntului. Dar nu e rău.

Hristache e mai neliniștit și mai risipit. Dar e mai ascuțit la minte. E foarte inteligent. Își cunoaște specialitatea la perfecție. E, într-un cuvînt, un om interesant. Dacă nu chiar deosebit.

Problema rămîne, așadar, deschisă.

Cum rămîne și viața, de la naștere pînă la moarte.

27

Ninge mereu. Ninge lin. Iar eu mă văd, cînd opresc fulgii cu palma, cînd mă uit la zăpezi, pe fereastră, — mă văd alunecînd cu schiurile pe o pantă nesfîrșită. Alunec și tot alunec. Vîntul îmi șuieră pe la urechi (nu vîntul, e aerul pe care îl sparg eu, ca un proiectil, dar senzația aceasta e, de vînt, ceea ce înseamnă că senzațiile ne înșeală de multe ori). Iar zăpezile, jos, foșnesc și sfîrîie. Ard și fug și ele. Vin către mine și trec prin mine...

28

Tata mi-a spus (a venit cu trenul, — „fără femei") că nici nu se va duce la schiat în iarna asta.

„De ce nu ?" am întrebat eu.

„Mi-i urît singur, drept să spun !..."

Ne-am plimbat mult, prin cartierele învecinate. I-am arătat pe unde mergem noi la trageri. Am străbătut Drumul Taberei, cartier mare și aerisit (frumos și deschis în locurile unde a rămas cum a fost la început, îngrămădit și îmbîcsit, în zonele unde a fost „completat" și „ajustat", să fie cît mai mulți oameni la hectar).

„... Asta n-ar fi nimic, a spus Bătrînul cînd i-am atras atenția asupra acestui aspect, e și asta o problemă, dar nu prea gravă !... Grav e că zidim mult, facem cartiere noi, pe care nu le dotăm cu case de cultură, cu parcuri și biblioteci !... Facem circiumi, de astea nu uităm niciodată !... Vite,

aici, într-un cartier în care trăiesc cel puțin o sută cincizeci de mii de oameni, nu există decît un singur cinematograf, dar restaurante sînt vreo patru, plus bufetele !..."

„Vezi, din cauza asta îmi place mie să discut cu tine, că ajungi întotdeauna la lucruri importante !..."

„Nu știu dacă sînt importante toate lucrurile la care ajungem, nu știu dacă e bine că ajungem așa de ușor la lucrurile mari, rămîne de văzut ! ?..."

29

Zile banale, preocupări obișnuite : instrucție, program de sală, trageri, marșuri... Și număratul zilelor pe care le mai avem de petrecut aici (careva a calculat și orele).

30

Cîndva spuneam (am spus-o chiar în acest caiet) că trebuie să învăț de la alții, cît mai mult. Așa e, trebuie. Dar iată că astăzi îmi pun altă problemă : te poți forma numai în felul acesta ? ! Cred că nu ! Un lucru nu devine al tău decît după ce l-ai plătit cu frămîntare și cu suferință. Sînt lucruri pe care nu ți le poate da nimeni, de-a gata. Problema *modelelor* însă rămîne deschisă. Mai ales pentru generația mea. Generația Bătrînului nu a dus lipsă de *modele*. Dimpotrivă, a avut prea multe și s-a ghidat prea puternic după ele. Dar le-a avut. Și poate că i-au fost de folos. Fiindcă perioada aceea aspră și dificilă, dintre 1945—1955 (pe care eu o cunosc din relatările altora, o cunosc totuși) nu putea fi străbătută decît așa : cu Stalin în piept și cu Korceaghin sub braț. Dacă ei, cei dinaintea noastră, nu ar fi străbătut această perioadă, în acest fel, noi, cei de azi, nu am fi fost unde sîntem. Nu ne-am fi putut apleca în liniște asupra cărții. E adevărat că unii dintre cei ce ne-au premers s-au făcut praf în aceste împrejurări. S-au pîrjolit în văpaia fanatismului. Au rămas schilozi (din punct de vedere psihologic) pe viață. Alții, însă, au scăpat întregi (? !), au trecut cu bine prin purgatoriul

modificărilor. Tata, de exemplu, cred că e unul dintre ei. S-a frămîntat şi el, a suferit mult, ajungînd în cele din urmă la un fel de prag al înţelepciunii. A păstrat din mulţimea de *modele* care i se puseseră dinainte ceea ce era de păstrat. A rămas un admirator constant al lui Fucik, pe care mi l-a pus şi mie în mînă („A fost un bărbat, să ştii !"), dar s-a întors şi către Bălcescu, cultivîndu-l şi exaltîndu-l („Bălcescu n-a fost om, a fost o flacără !"). Iar acum, mai de curînd, îl exaltă (nu direct, e adevărat, fiindcă nu mai e acelaşi nici el) pe Guevara. Şi pe Mao. De unde se poate trage concluzia că în om e sădită adînc de tot nevoia aceasta, de a avea *modele*.

„...Nu e vorba de imitaţie, spunea Bătrînul cîndva, e vorba de sprijin, fiindcă omul e asaltat mereu de pustiul însingurării !... Şi dacă se sprijină pe un altul, dacă îşi fixează un exemplu, se simte mai puternic, mai sigur de sine !... De aceea şi proliferează *modelele* la o anumită vîrstă istorică !... În perioada de tinereţe şi în perioadele de început ale revoluţiilor !... Cînd sînt toate în clocot, cînd se răstoarnă şi se schimbă toate, cînd apare însă de peste tot, ca o hidră, pămîntul secetos al însingurării !... *Cultul personalităţii*, dacă vrei să ştii, nu era posibil, din punct de vedere istoric, din punct de vedere psihologic, decît în perioada în care a avut loc !..."

Poate că e aşa, într-adevăr. Ei, însă, *promotorii*, au avut *modele*. Bune sau rele, dar le-au avut. În vreme ce noi, — „noi, epigonii..." — nu le avem. Noi avem totul dar nu avem nimic. Unii dintre noi se pasionează de nimicuri. Cunosc toate vedetele de muzică uşoară, dar nu cunosc trecutul istoric al ţării. Alţii (aceiaşi, de fapt) cred că totul se vinde şi se cumpără, totul se negociază şi se aranjează. *Sistemul pilelor* fiind, după ei, singurul sistem posibil, de a trăi şi de a răzbate în viaţă.

O *pilă* pentru o permisie.

O *pilă* pentru o scutire medicală.

O *pilă* pentru admiterea la facultate.

O altă *pilă* pentru promovare.

Şi uite aşa trec sau se pregătesc unii să treacă prin viaţă, lăsîndu-se împinşi din urmă, de părinţi şi de neamuri, familiile numeroase tinzînd să devină adevărate cataclisme pentru un domeniu sau pentru altul !...

În cultură (și în alte domenii) se întîmplă, după cît se pare, ca în urma unei „generații mari" să vină una sau două generații de pigmei, de simpli mărunțitori de lucruri !...

Să intrăm noi într-o asemenea „hulă", să fim noi o asemenea generație ? !

În orice caz, eu unul nu mă voi înscrie într-o asemenea medie mediocrizantă. Chiar dacă voi fi singur toată viața. Chiar dacă voi avea capul plin de cucuie. Cum l-a avut și tata. Da, pentru că nici generația lui nu a fost la fel. Cum nu e la fel nici o generație. Fiecare promoție are proprii săi eroi, proprii săi carieriști, proprii săi oportuniști, proprii săi turnători, proprii săi chilipirgii !...

Și dacă e ceva de discutat aici, e de discutat proporția dintre tendințe, ce este sau ce tinde să fie dominant în felul de a fi al unei generații ! ?...

31

A venit, în sfîrșit, primăvara !... Dar ghetele mele put de te ametesc... Nu știu ce natie de om le-a purtat înaintea mea, nu știu ce transpirație și ce colburi s-au îmbibat în ele, destul că put de se simte pînă la Ploiești, de-a latul și de-a lungul acestui Bărăgan insipid și plictisitor, care nu-mi place de loc... Mie îmi place cum e pe la noi (iată că am și eu *rădăcini*, nu sînt de nici unde, cum crede Bătrînul, cum cred și eu cîteodată !), primăvara și iarna !... Îmi place și mi-e dor !... Mi-e dor de munți și de zăpezile din munți !... Mi-e dor de cicăleala nesfîrșită a mamei !... Mi-e dor de orașul în care m-am născut !... Și de smerenia atît de constantă a surorii mele Lena !... Mi-e dor de prietenul meu bun, Valentin Banciu, Vale, cum îi zic eu, de care n-aș vrea să mă despart pentru totdeauna !... Mi-e dor de înțelegerea din ce în ce mai bărbătească a dîrzului meu tată !... Mi-e dor de greoaia sfătoșenie a bunului și zgrunțurosului Iuliu Jeler !... Mi-e dor de curățenia reală și frumoasă, atît de scump plătită, a lui nea Ovidiu Rîșnoveanu !... Mi-e dor pînă și de Berbenceni, de neamurile mamei !...

Iată că am devenit sentimental, cum nu credeam niciodată că voi fi !...

Dar poate oare omul să fie altfel de cum îi este dat ?!

32

A murit locotenentul Hristache. A fost omorît de un camion. Aici, în curtea cazărmii. Se plimba, vorbea cu doi colegi de ai mei. Camionul, la volanul căruia se afla un caporal proaspăt ieşit şofer, venea din urmă, pe alee. Şoferul a claxonat uşor. Colegii mei s-au dat la o parte. S-a dat la o parte şi Hristache. A vrut s-o facă, de fapt, fiindcă n-a mai apucat. S-a zăpăcit şi s-a dat înapoi. Şoferul s-a zăpăcit şi el. A vrut să-l ocolească, prin dreapta. Pe urmă a virat în stînga. Pe urmă l-a izbit în plin pe Hristache. Accelerînd totodată, vrînd probabil să frîneze şi nemaireuşind. Încît camionul abia s-a oprit, undeva într-un plop. Iar Hristache a rămas răstignit pe alee. Chiar aşa stătea : cu braţele date în lături, cu picioarele întinse, cu capul sucit într-o parte, cu o şuviţă de sînge atîrnîndu-i de colţul gurii. A mai zvîcnit de două ori din piciorul drept. Pe urmă s-a alipit şi mai strîns de pietrişul aleii, căscînd abia atunci ochii spre cer, cu un fel de dispreţ.

„...A murit, mă !... Tovarăşe locotenent... Domnule Hristache..."

A fost o zăpăceală cumplită cîteva minute. Nimeni nu ştia ce trebuia făcut. În sfîrşit, a venit sanitarul cu o targă. După aceea a venit şi o maşină. Un T.V., o autodubiţă. Hristache a fost pus pe targă şi a fost dus, la spital sau în altă parte...

Caporalul a fost arestat, lîngă camion. Nu fugise şi nici nu se depărtase. Stătea lîngă camion şi plîngea ca un copil. Hohotea înăbuşit, de parcă s-ar fi răsucit nişte şuvoaie în el.

„...Hai, mă, i-a zis careva, hai şi taci !... Că ne făcuşi unitatea de rîs !..."

Caporalul s-a dus, l-a urmat pe Bill, fiindcă numai el se gîndise în împrejurările acelea la onoarea unităţii.

33

Înmormîntarea lui Hristache s-a petrecut în cea mai mare taină. Am vrut să mergem şi noi. Ni s-a spus că o să mergem, o să fim anunţaţi. Pe urmă, după ce au trecut trei zile, ni s-a spus că Hristache fusese înmormîntat.

„Cînd ?“ a întrebat careva.

„Ieri !... A fost familia !... A fost şi tovarăşul comandant !...“

Cel care ne comunica lucrul acesta nu era şi nu putea să fie altul, bineînţeles, decît „imbatabilul Bill“.

34

Nu cred că voi ajunge scriitor. (Mare pagubă, sînt destui !) Asta pentru că nu cunosc suficient de bine lucrurile. Nu văd şi nu aud cît s-ar cuveni. Nu reţin suficient de mult, din ceea ce văd şi aud. Nu sesizez esenţialul. Moartea lui Hristache, la care ţineam mult, m-a impresionat profund. Dar n-am reţinut din această întîmplare tragică decît faptul brut. Nu ştiu cine era omul. Nu l-am cunoscut. Nici n-am fost măcar la înmormîntarea lui. Nu din vina mea, e adevărat. Vina e a comandantului. Care n-a vrut să se facă prea mult caz de acest accident. N-a vrut să se ştie. Cauza acestei reacţii aproape ciudate : Oliver, comandantul, s-a aflat cîndva aproape de tot de gradul de colonel, cînd era foarte tînăr ; ratase avansarea la nişte manevre, în cadrul cărora împuşcase un soldat, un şofer, şi schilodise cîţiva oameni ; şoferul refuzase să intre cu camionul într-o vîlcea accidentată, el l-a somat reglementar, apoi a tras şi-a pus alt soldat la volan, intrînd cu camionul într-o prăpastie. S-a comportat vitejeşte, a realizat „o situaţie reală cu situaţiile de front“, dar a omorît un om şi a schilodit alţi cîţiva. Rezultatul : mutare disciplinară şi o retrogradare, o degringoladă lungă, din care abia acum a început să iasă. Iată, deci, că avea şi are şi el motivele lui să scape cît mai repede de umbra lui Hristache, cu care nici nu se înţelegea, de altfel. Cu care nu se putea să se înţeleagă.

35

Întîlnire absolut întîmplătoare cu Norina, în uşa unei cofetării. Eu intram, ea ieşea. Eu eram în uniforma mea cam strîmtă şi cam jerpelită. Ea era elegantă şi voioasă.

„... O, Ionuț, ce faci dragă ?! a exclamat ea. Îmi pare bine că te văd !... Ți-am făcut semn cu mîna... Ai văzut, da ? !... Sper că n-ai avut dificultăți din cauza asta ?... Nu ! ?... Vai, ce bine !...“

Potopul ei de vorbe s-a întrerupt brusc, iar ochii ei căprui și prelungi, a căror frumusețe o descopeream abia acum, s-au plecat ușor în jos, ca într-o rușinare de neînțeles.

„...N-ai vrea să facem cîțiva pași împreună ?! m-a întrebat ea.

„Ba da !“ i-am răspuns, făcîndu-le semn cu mîna colegilor cu care venisem, împreună cu care vroiam să fac „un chef cu prăjituri“ (e o joacă a noastră, pentru că noi, cum zice și sergentul Plămădeală, care ne mulge de țigări și de coniacuri, sîntem din cale afară de copilărești).

„Dar tu cum de ești în armată ?“ a întrebat Norina, cercetîndu-mă mereu, zîmbindu-mi luminos dar și cu îndemînare, sincronizîndu-și glasul cu lumina zîmbetului ei superb și copleșitor (da, chiar așa !).

„Sînt în armată, i-am răspuns eu, pentru că am intrat la facultate, aceasta mi-a fost răsplata !...“

„A, da, știu, și unul din frații mei a intrat în armată, exact, așa e acum...“

„Norina, dar tu nu aveai frați, din cîte știu eu ! ?“

„Nu aveam, dar acum am, o poveste întreagă... Părinții mei s-au despărțit... Iar eu am rămas cu tata, a cărui soție, mama mea de-a doua, are doi băieți !...“

„Am înțeles, lasă, dar aicea unde stai, la cămin, da ? !“

„Nu, stau la o mătușă, pe lîngă Piața Amzei... Dacă vrei poți să-mi faci o vizită...“

„Acum ! ?“

„Acum nu... Dimineața ar fi mai bine... Cînd sînt ei plecați. Ai tăi ce mai fac ?“

„Bine, sînt sănătoși toți !“

„Am auzit că taică-tău a ajuns om mare“.

„Mare nu-i... Are o funcție și muncește pe brînci... Abia îl mai văd...“

„Ai avut noroc, lasă... Îmi pare bine... Ei, cînd ne mai vedem, că eu intru aici ? !...“

Ne aflam în fața unui bloc, pe Calea Victoriei. Nu știam ce căuta ea colo. Nici n-am întrebat-o. Am notat numărul de telefon, spunîndu-i la revedere, vroind să-i sărut mîna și nereușind, purtîndu-mă destul de stîngaci. Am vrut, de fapt, să fiu galant, am vrut s-o fac „pe smeul“ și n-am reușit.

Astea sînt lucruri gingaşe, dacă nu le practici timp mai îndelungat, sau dacă nu le ai „în sînge", nu-ţi ies, te fac de rîs. Cel mai bine e să fii tu însuţi, — „să te porţi cum ţi-e portul şi să fii cum ţi-e firea !..."

Adevărat, dar ce o fi căutat Norina în blocul acela, cu un pachet de prăjituri ! ?

35

Se apropie liberarea („trecerea în rezervă", cum se zice). Cei care numărau zilele numără acum orele şi minutele.

36

Cele trei săptămîni pe care le-am petrecut în aplicaţie au stat sub „semnul Norinei". O singură dată m-am întîlnit cu ea, aici, în Bucureşti, după ce i-am telefonat de mai multe ori... Întîlnire crispată şi bolmojită... Asta pentru că eu m-am dus acolo cu un „anumit gînd"... Vroiam să depăşesc un „anumit prag"... Să-mi formez şi eu „experienţa mea proprie"... Să nu-i mai aud pe ceilalţi cum se lăudau şi cum povesteau „anumite scene"... Gîndul acesta m-a chinuit toată noaptea. M-a făcut să mă grăbesc şi să merg acolo gîfîind. Fără să duc măcar o floare sau o cutie de bomboane. (Aşa se face, nu ? !).

„...Stai puţin, i-am spus eu Norinei (Norina era într-un capot vişiniu, era numai zîmbet şi lumină.), mă întorc numaidecît !..."

M-am dus, am luat o cutie de bomboane şi am venit, am revenit triumfător.

„Nu trebuia, mi-a spus Norina, o, dar nu trebuia !... Mulţumesc foarte mult !... Şezi, ia loc !... Imperiul meu e dincolo !... Dar e o dezordine... Şezi..."

Am stat un timp acolo, în sufrageria mătuşii. Am ascultat muzică (Norina avea un casetofon superb, un *Philips)*

Am dansat împreună. Pe urmă... Pe urmă, s-au învălmășit toate... Din cauza mea... Din cauza gîndului aceluia perfid și neliniștitor. De a mă iubi cu ea... Și nu atît cu ea... Cît cu o femeie. Cu orice femeie. Dar ea nu era femeie. În orice caz, cu mine așa s-a comportat... S-a simțit ofensată, s-a simțit jignită.

„... Ionuț, dar se poate ? !... Ce-i cu tine ?... Ionuț !... Dar tu erai un băiat așa de bun și de serios !...“

A plîns la un moment dat. A plîns cu adevărat, încît eu m-am muiat, m-am domolit.

„Te rog să mă ierți, i-am spus, n-am vrut să te supăr !...“

„Știu, lasă, mi-a spus ea, așezîndu-se alături, luîndu-mi mîna în mîinile ei, nici eu n-aș vrea să te supăr... Aș vrea, nu știu cum să spun, să fie totul frumos și curat între noi, cum era în copilărie !...“

De vreo cîteva ori s-au repetat scenele acestea. Pentru că eu devenisem (am fost cam nesăbuit, acesta-i adevărul) impetuos și agresiv. Vroiam să-mi împlinesc „gîndul acela“. Vroiam să depășesc un anumit complex, care îmi sărea mereu înainte, ca o umbră ciudată. Iar ea, nu că nu ar fi vrut, nu că nu ar fi fost „inițiată în anumite lucruri“ (era, și încă bine), dar nu vroia atunci. Nu vroia cu mine. Cu mine vroia să se joace. Doar atît. Pentru că și acesta e un adevăr : ea a fost regizorul scenelor acelora ciudate. Ea le-a dominat pe toate, plîngînd sau zîmbind.

„...Ce mai faci, mai ești supărată pe mine ?“ am întrebat-o eu a doua zi, la telefon.

„Nu sînt, Ionuț ! a spus ea, rîzînd îndelung, parcă ar fi gîdilat-o cineva. Nici n-am fost... Aș vrea să ne mai vedem... Toată vara aș vrea s-o petrecem împreună !... Auzi ?... Toată vara...“

Cu vorbele acestea în gînd am plecat în „aplicații“.

„Toată vara, toată vara !“ ziceam eu, ascultînd trenul, cum huruia pe șine.

„Toată vara, toată vara !“ ziceam eu, am zis-o și am repetat-o, de mii de ori, după ce am ajuns la Ciumbrud, unde se desfășurau „aplicațiile noastre“. Și-i scriam numele pe copaci și pe pămînt, în aer și pe cer, seara. Ba într-o zi i l-am scris și în mîl, în noroiul de la marginea unei bălți.

„Norina !... Norina !... Te iubesc pînă la moarte !... Norina !...“

Încît băieții, cînd au văzut, au rîs de s-au prăpădit.

„A căzut Pozdare pe bec !... V-am spus eu că ăsta, cînd cade, nu cade, se prăbuşeşte !...“

Iar altădată m-am îmbătat crunt, în cinstea ei, din pricina ei.

Altfel, aplicaţiile au decurs bine. Dar am alergat şi am muncit cum n-am făcut-o niciodată. Am cărat bobine şi am întins mii de metri de cablu. Am mers în „urma frontului“, dar şi în „prima linie“. De vreo cîteva ori am depăşit-o, intrînd în „terenul inamic“. Asta, însă, la aplicaţii merge, în practică n-ar mai merge, în realitate...

În final, am primit, ca şi ceilalţi, gradul de caporal, urmînd ca abia după absolvirea institutului să primesc gradul de sublocotenent. După ce voi face încă o lună sau două de armată.

„...Deoarece voi, ne-a spus locotenentul Bill, sînteţi socotiţi *sub arme* şi în timpul institutului !... Aşa că fiţi atenţi cum vă purtaţi pe acolo !... Să n-o daţi în bară !... E clar ?... E limpede ! ?...“

37

Trebuie să stărui mai mult asupra amănuntelor : Asupra pulberii aceleia infinite, de gînduri şi de sentimente. Asupra ambianţei, asupra firului de iarbă şi de colb. Asupra stropului de lumină din ploaie... Asupra fericirii pe care o trăieşte fiecare om, cînd ştie că e iubit (cînd simte, deoarece iubirea se simte, nu se ştie ! ?) Ori atunci cînd e dezamăgit, cînd fericirea se preface vijelios în nefericire. Cînd se simte singur în lume, deşi are părinţi şi fraţi, deşi are prieteni şi rubedenii. Fiindcă proza mare (vorbesc din punctul de vedere al intenţiei pe care am avut-o şi o mai am), proza adevărată aşa a făcut şi face, pe asta s-a bizuit. Proust, Tolstoi, Faulkner, Sadoveanu şi Rebreanu, şi acel atît de fascinant Marquez (şi alţii, atîţia) prin asta s-au impus. Prin reînvierea şi prin plasticizarea vieţii. Simţul de observaţie al artistului autentic prin asta se distinge. Prin faptul că ochiul lui vede ceea ce un ochi orbit de banalitate nu vede. Ar mai fi de adăugat că lucrurile acestea nu pot fi contrafăcute, dacă nu există.

Dar dacă există, cred că pot și trebuie să fie stimulate. Prin lecturi diverse și prin exerciții multe. Prin preocupări diverse, îndepărtate in aparență de ceea ce vrei să faci...

38

Tata îmi spune, cînd îi povestesc de Norina (cu el pot discuta asemenea lucruri, cu mama n-aș face-o nici de frică, nu-mi dau seama de ce), să fiu atent, să nu merg „prea departe".

„...De ce să nu merg ?" am întrebat eu (sfatul lui nu mi-a plăcut deloc, mi s-a părut, și-acum tot așa îmi pare, meschin și cam vulgar).

„Așa, ca să nu ai necazuri... Vezi tu, familia din care se trage ea s-a destrămat, mamă-sa a luat-o într-o parte, taică-său în altă parte... Înainte de asta ea cred că a văzut multe... E frumoasă, e adevărat, e foarte frumoasă, dar..."

„Dar ce ? !"

„Nimic... Dar nu te pot eu opri să te îndrăgostești de ea, dacă tu ești înclinat spre asta..."

„Nu sînt înclinat, Bătrîne, sînt îndrăgostit, sînt lulea, ce mai !..."

„Da ? ?... Îmi place !... E prima oară cînd aud lucrul acesta !"

„Și de ce îți place ? !"

„Așa, pentru că îndrăgostirea e firească, dacă nu e chiar obligatorie la o anumită vîrstă !..."

„Ca și scorojirea, la o altă vîrstă !..."

„Nu, ca și înflorirea florilor, mă, ca și încolțirea ierbii, ca și mijirea soarelui în zorii primăvăratici ai lui aprilie !... Sînt atîtea comparații potrivite, mai apropiate de adevăr, mai sugestive, fiindcă viața nu-i făcută numai din scorojiri și din cinisme !..."

I-am dat dreptate și am schimbat brusc discuția (fiindcă omul, am spus eu atunci, și acum tot așa spun, nu se poate edifica pe sine dacă nu-și trăiește pînă la capăt dezamăgirile sau bucuriile, dacă se sprijină mai mult decît se cuvine pe alții, neștiind și nereușind să umble singur pe propriile-i picioare).

„...Care a fost, l-am întrebat eu, iubirea ta cea mai mare, pentru care ai fi fost în stare să dai totul, să mori, să sacrifici orice ! ?“...

„Asemenea sacrificii, mi-a spus el liniştit, parcă ar fi aşteptat demult această întrebare — n-aş fi făcut şi n-aş face decît pentru o anumită idee, pentru *revoluţie* !... Pare patetic, dar să ştii că aşa e : singura mea iubire, iubirea cea mare, pentru care eşti în stare să mori, eşti în stare să arzi de viu în focul cel mai cumplit, — a fost *revoluţia* !...“

„Cum stăm cu dezamăgirile atunci, fiindcă în iubire se întîmplă să mai fi şi dezamăgit, zic eu, care abia am deschis ochii către lume ! ?...“

„I-ai deschis bine, să ştii... Îmi place discuţia !...“

„Ocoleşti răspunsul, după cîte văd !...“

„Nu-l ocolesc, nu-ţi fie teamă, dar în iubire, mai ales în iubirile mari, nu mai ţii seama de nimic, nu mai cîntăreşti nimic, iubeşti, şi-atîta tot !...“

„Înseamnă, aş zice eu, că în sufletul tău şi în mintea ta mai stăruie încă multe rămăşiţe de fanatism şi de încrîncenare ! ?...“

„Nu e nici una, nici alta !... E vorba de iubire, pur şi simplu, e vorba de transformarea întregii tale fiinţe în altceva !...“

„Totuşi, nişte dezamăgiri trebuie să fie pe undeva, dacă există iubire ! ?“

„Există şi vor mai exista, evident !... Însuşi faptul că am obţinut totul atît de greu, plătind însutit fiecare pas pe care l-am făcut, fiecare izbîndă, e o dezamăgire !... Mai sînt şi altele, de fond, dar dezamăgirile nu ucid iubirea, dacă ea există, o fac mai grea, o fac mai densă, cum se face vinul cînd se învecheşte, dar de ucis n-o pot ucide !... *Sămînţa nemulţumirii* a fost aruncată în pămînt, acesta-i adevărul, şi dacă nu va rodi prin mine va rodi prin tine sau prin cei de după tine !...“

„Vrei să spui prin asta că ne pasaţi nouă toată răspunderea şi tot greul, pentru ceea ce va fi în viitor ? !...“

„Nu, vreau să spun că esenţială într-o revoluţie este crearea acestei stări de nemulţumire, faţă de orice stagnare, faţă de orice îmbîcsire, veche sau nouă !... Vreau, de asemenea, să spun că *ideea* se va primeni şi se va nuanţa, în raport cu stările de lucruri din lumea de azi, în funcţie de necesităţile de mîine !... Dacă n-o va face, nu va progresa, se va

preschimba într-o mare și cumplită deziluzie, ceea ce ar fi mai mult decît un dezastru, ar fi o adevărată tragedie !..."

39

Inainte de a veni acasă am crezut că mă voi simți excelent aici. Dar iată că nu s-a întîmplat așa. Mă plictisesc. Nu-mi găsesc „locul și starea", cum zice mama. S-a produs o schimbare pe undeva, nu-mi dau seama pe unde. Vale zice că „ar trebui să punem mîna pe niște muieri".

„Ar trebui, măi Vale, dar cum ? !" am zis eu.

„Ei, cum ! ? Ai să vezi, am eu niște ponturi !..."

Nu avea nimic. Era ca și mine : dezarmat complet în fața „cetăților vrăjmașe".

„Măi Vale, i-am spus eu într-o seară, după ce am hoinărit mult timp prin oraș, încercînd să facem cunoștință cu niște fete, nereușind, bineînțeles, intrînd la un film pe urmă — noi o să fim însurați de părinți, cum văd că fac unii, lăsîndu-se călăuziți în toate problemele, să le fie lor mai ușor !..."

„Există acest fenomen, a admis Vale, ca de la catedră, fiindcă lui îi place enorm să disece orice problemă — dar noi nu vom intra în *serie* !.. Eu unul, în orice caz !..."

„Dar dacă părinții vor vroi s-o facă ? !"

„N-au decît, eu nu mă amestec !"

„De acord, dar ce facem noi ? !... Pînă la urmă tot trebuie să cunoaștem *femeia ! ?...*"

„Eu am cunoscut-o, dacă chiar vrei să știi !"

„Cînd, mă, cînd ?"

„Vara trecută, într-o stațiune !.. Era o doamnă de patruzeci de ani, care se plictisea de moarte... Aștepta pe altcineva, care n-a venit... Și-atunci s-a consolat cu mine..."

„Povești, Vale, povești !..."

„E purul adevăr, dragul meu !... Prima dată mi-am pierdut cumpătul... M-am crispat și gata... Ea însă nu s-a supărat... M-a liniștit, mi-a spus rîzînd, că așa e la început..."

„Da, și pe urmă ? !"

„Pe urmă a trebuit să plec, întrucît a venit colega ei de cameră !..."

40

În vara asta s-a făcut o derogare în familie, în ce mă privește : nu trebuie să mă mai angajez la fabrică, sînt liber, pot să folsesc timpul cum vreau. Citesc mult, fac exerciții, mă întîlnesc cu Vale. Și o aștept în taină pe Norina, care nu se arată deloc în zarea ochiului meu neliniștit și trist.

41

Drumul pînă la mare, unde mă aflu acum, a decurs bine — „în nota obișnuită..." Am pornit devreme de tot de acasă. Cînd încă nu se trezise nimeni. Din cauza asta sunau toate altfel, — pașii noștri, portierele, cînd le închideau și le deschideau, broasca portbagajului. Era umed și rece. Iarba din jurul blocului era înrourată, bătătorul de covoare era înrourat, iar asfaltul parcă era mai poros și mai întunecat.

Ai mei se mișcau ca în vis. Erau mai stîngaci, erau mai altfel, chiar și mama, care trece de obicei destul de repede de la o stare la alta, — „Haideți, mă, gata, sculați-vă !..." Acum mai moțăia în sufletul ei, era mai reținută, mai umbla încă prin „apele somnului".

O parte din drum așa am parcurs-o, în liniște, încît numai motorul se auzea cum sfredelea distanțele, intesificîndu-și sau domolindu-și ritmurile, după cum manevra Bătrînul clapa de accelerație. Suna altfel cînd mașina era băgată în „priză directă", mai rotund, mai plin. Îmi plăcea, în orice caz, mi-a plăcut foarte mult, drept pentru care m-am lăsat în voia alunecărilor acelora line și vîjîinde. Mă uitam la drum, cum fugea pe sub noi, ca o apă cenușie și lucioasă. Și mă gîndeam că e mai plăcut să mergi cu mașina — și cu avionul — decît cu carul sau cu căruța. Poate spune Bătrînul ce vrea, ziceam și mă gîndeam eu, că sînt „pui de american", că nu cunosc „nimic din tradițiile poporului nostru", dar mie îmi plac lucrurile astea, alunecarea și mișcarea !... Îmi place să străbat în timpi cît mai scurți distanțe cît mai mari !... Să gîndesc rapid și operativ !... Să mă mișc altfel, în toate privințele !... Poate că e un pericol aici : superficialitatea ! ?... Dar superficial — și prost, și necinstit — poți fi și în cazul

cînd te deplasezi dintr-un loc în altul cu carul cu boi !... Aici nu-i vorba, deci, de mijloace, e vorba de conținut !...

Pe urmă, după ce s-a aglomerat șoseaua, s-a spart și liniștea din mica și frumoasa noastră mașină, care îmi place din ce în ce mai mult, deși aș vrea alta, mai modernă, mai puternică, mai aspectuoasă. Dar Bătrînul nu iese dintr-ale lui (Cine nu se mulțumește cu puțin nu merită mai mult, e clar, e limpede ! ?)...

· S-a înviorat mama mai întîi și a început să ochească lungul drumului, dădăcindu-l din ce în ce mai stăruitor pe Bătrîn.

„...Fii atent, Vasile !... Nu intra în depășire, vine ceva ! ...Ai grijă, că avem în față o căruță !... Fire-ar ale dracului de căruțe !... Și de biciclete !... Că sînt pacoste curată pentru șosea !... Nu-i așa, Vasile ? !... Acum poți depăși !... Depășește !.. Dar nu accelera așa de tare, că mi-i rău !... Ai o sută zece pe oră !... Mergi cu optzeci, c-așa-i regulamentul... Auzi, Vasile ? !...“

Bătrînul era calm. Conducea de parcă nu ar fi auzit nimic. Era în una din zilele lui bune, cînd face corp comun cu mașina, nu știu cum să zic, cînd se concentrează atît de mult asupra pilotării, încît uită (cred) de toate. Frînează ușor, dacă e nevoie (în asemenea momente și eu fac, fără să vreau, cel puțin în gînd, gesturile pe care le face el), accelerează din nou, depășește, dacă are liber (de vreo două ori tot a încurcat-o însă, la depășiri). Pe urmă, dacă e drumul bun, lasă mașina să alunece înainte, fără a o forța. Procedînd cu un fel de plăcută delicatețe, parcă s-ar așterne el însuși la drum.

Cînd nu mai poate răbda „îndrumările“ mamei, izbucnește și el, îi dă „replica necesară“, cum a făcut-o și acum, de vreo cîteva ori.

„Dar mai taci odată, femeie ! a spus el. Mai uită-te și tu la peisaj, să vezi pe unde treci, să nu umbli prin viață ca vodă prin lobodă !...“

Mama s-a supărat, Lena a sărit s-o împace, eu am dat drumul la radio, să se învioreze atmosfera.

„Prea tare, Ionuț, a spus mama, măcar dacă ar fi muzică de-a noastră, populară, nu tot aiureli de alea moderniste !...“

Am manevrat puțin butonul, fără a-i micșora tonalitatea.

„E bine ?“ am întrebat eu.

„Acum e bine !“ a spus mama.

Iar Bătrînul a zîmbit a rîde, cum zice Sadoveanu.

După alți o sută de kilometri, mama a început din nou să-și exprime îngrijorările.

„...Vasile, fii atent... Ai grijă, Vasile... Uite tractorul, Vasile... Căruța și bicicleta !...“

După aceea iar a tăcut și s-a supărat, din aceleași motive, — „păi da, eu nici să vorbesc n-am voie în familia asta de *tip nou* !...“

După altă sută de kilometri, mîncată în draci de Bătrîn, s-au repetat toate, întocmai.

După aceea am ajuns, iar eu i-am lăsat. Mi-am luat slipul și am ieșit pe plajă, la ora cînd alții, plictisiți și obosiți, sau potoliți de soare, încălțați sau desculți, cum dădea Dumnezeu, — se duceau spre hoteluri și spre vile. Fiindcă în zona aceea sînt niște vile, nu știu ale cui sînt, de cine aparțin. Bătrînul, cînd l-am întrebat de vile, — „De ce stau unii în vile și de ce stăm noi într-un hotel amărît ?“ — s-a zbîrlit la mine ca la un vrăjmaș.

„...Dar ce crezi, mi-a spus el, că de aceea am venit eu la mare, ca să fac analiză socială ! ?... Am venit să mă scald și să mă prăjesc la soare !... Ce, nu-ți ajunge plaja ?“

„Ba-mi ajunge !“

„Marea nu-ți ajunge ?“

„Îmi ajunge și-mi prisosește !“

„Atunci scaldă-te și prăjește-te la soare !... Și lasă vilele în pace !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, după cîteva zile.

Acum eram singur, eram cu marea, care devenea din ce în ce mai altfel, pe măsură ce se golea plaja de lume. Foșnea altfel, se clătina altfel. Parcă ar fi făcut-o numai pentru mine. Se lăsa străpunsă de brațul meu, tresărea cînd simțea zvîcnetul piciorului meu. Se legăna odată cu mine și mă legăna și pe mine. Mă alinta și mă despuia, ca de o piele de șarpe, mă desfăcea de năclăieli și de îmbîcseli. Și-o făcea cu plăcere, îi tihnea și ei, cum trebuie să-i placă și să-i tihnească unei femei, cînd e iubită. „... Dar parcă eu știu ce-i asta ? !... Nu știu nimic... Eu....“ M-am pedepsit cu încă o cursă de înot, — „din dig în dig.“ Dar n-am reușit s-o fac pe toată. Am simțit că mă înmoi și mă îndoiesc. Și-am ieșit pe plajă, frînt. M-am tăvălit prin nisip de vreo cîteva ori, să-mi formez o crustă. Am stat în soare pînă cînd am simțit cum se strînge pe mine platoșa aceea silicoasă, a cărei fierbințeală mă făcea parcă mai mic și mai ușor.

Pe urmă iar am intrat în apă, înotînd mult și larg, mai încet însă, mai rar, mai bătrînește. Gîndindu-mă (da, exact așa m-am gîndit la un moment dat!) că voi fi bătrîn și eu cîndva (da, voi fi!) și că atunci tata nu va mai fi în viață —, „nici mama, iar eu...“

Faptul acesta mi s-a părut artificial, atît de depărtate mi se păreau toate, — bătrînețea mea, moartea tatii, și celelalte...

Apropiată era numai marea, prin trupul căreia trecuse și trecea un fior de neliniște, care se prefăcea în valuri spre țărm... Apropiat era soarele, al cărui arc trecuse demult de cumpăna zilei... Apropiați erau plopii din grădinile vilelor, ale căror frunze păreau de metal la ora aceea. Apropiată era fata care făcea semne mereu, de sus, de pe faleză... Apropiată și superbă... „Asta-i fata mea, am gîndit eu, e scrisa mea... A venit!...“

Semnele erau pentru mine, dar nu erau făcute de nici o zeiță. Erau ale Lenei, care mă chema „la ordine“... Am ieșit brusc din apă, mi-am luat hainele pe braț și am plecat către hotel, pe urmele Lenei, care nu vroia să meargă cu mine, — „ești ca un golan, așa arăți și așa te porți, ca un derbedeu fără familie și fără căpătîi!...“

După ce m-am schimbat, m-am dus la masă.

Bătrînul se înviorase. Se cunoștea cît de colo că băuse ceva.

„...Țuică sau votcă?“ am întrebat eu.

„Votcă!“ a răspuns el, rîzînd, părînd mai altfel în clipele acelea, mai bun și mai puternic.

„Pot să iau și eu una?!...“

„Cum să nu, și două!...“

Am luat o votcă (una mică, însă, să nu o sperii chiar așa de tare pe mama, care sărea imediat cu gura, cînd auzea de băutură, atunci însă n-a sărit: „Așa, Vasile, învață-l la rele, nu știe el destule, mai bagă-i și tu prostii și aiureli în cap!...“)

„Cum e marea?“ a întrebat Bătrînul.

„E bună! am răspuns eu. Noroc și sănătate!... Știi cum e, ca o femeie la treizeci de ani!...“

„Cum, cum?! a făcut mama. I-auzi-l pe motan!... Dar de unde știi tu cum e femeia la treizeci de ani?!...“

„Poate că știu!“ am răspuns eu, rîzînd diabolic, dîndu-mi seama că aveam în mine și această pornire diabolică, pe care nici nu o sesizasem pînă atunci.

42

Am impresia că m-am îndrăgostit din nou. Dar nu îndrăznesc să i-o mai spun Bătrînului. Nu vreau să-l mai plictisesc. El, în schimb, mă plictisește, povestindu-mi, pentru a nu știu cîta oară, episoade din îndepărtata mea copilărie. (Care mi se pare efectiv îndepărtată, de parcă nici nu ar ține de mine. Nu știu cum va fi mai tîrziu, dar acum, la cei aproape douăzeci de ani ai mei, mi se pare străină de mine. E posibil ca mai tîrziu, pe măsură ce te maturizezi, pe măsură ce îmbătrînești, să te regăsești în copilul care ai fost. Dar acum, hotarele sînt rupte, parcă ai fi (parcă aș fi), în întregime, numai prezent și viitor! O *rezultantă* nefixată în rombul cel mare al vieții. Sau poate că asta nu ține de vîrstă, ține de temperamentul meu instabil, mult prea schimbător! ?)

„...Cînd am fost prima dată la mare, îmi povestește Bătrînul din ce în ce mai molcom, te-ai împrietenit cu o burdujancă... Aveai cinci ani și erai ca un pui de mistreț, ca un godac, așa umblai pe plajă, zbîrlit și repezit... Aveai o închipuire de coamă în cap, zbîrlită și rebelă, și poate că de aceea semănai a godac... Burdujanca era o fetiță cam de vîrsta ta, bălaie și frumoasă... Dar avea un tată mahmur, bătrîior și cam grăsan... Asta se uita cam urît la tine, cînd te duceai la cortul lor... Ba cîteodată pufăia către tine ca o focă... Drept pentru care tu veneai la mine și mi-l arătai cu degetul, ca pe o sperietoare..."

Cînd a isprăvit, i-am arătat, pe degete, cum face și el cînd spun un banc de prea multe ori, pentru a cîta oară îmi depănase „povestea aceea emoționantă..."

„Mă, dar al dracului te-ai mai făcut a spus Bătrînul, pufăind și el ca o focă, sculîndu-se și evoluînd spre apa neliniștită a mării. — Nu se mai poate înțelege omul cu tine!..."

43

Generația Bătrînului, — și a lui Jeler, a lui Rîșnoveanu și a lui Banciu, a *Grofșorenilor* și a *Berbencenilor* — mi se pare uneori o generație de troglodiți. Cîte n-au făcut oamenii aceștia, cel puțin unii dintre ei. De cîte ori nu s-au

dat cu capul de pereți. S-au comportat nu odată de parcă ar fi ieșit din grotă. Sau poate că ei erau buni, poate că a ieșit grota înaintea lor ?! Fapt e că au săvîrșit enorm de multe greșeli. L-au preamărit pe Stalin pînă la delir. Călcîndu-se în picioare unul pe altul, pîrîndu-se și demascîndu-se, anulîndu-și orice crîmpei de personalitate, orice scînteie de gînd, orice ideie. Ca să ducă și să înalțe cît mai sus faima noului Zeu. Ale cărui vorbe deveneau imediat ce se rosteau literă de lege !... L-au asasinat pe Lucrețiu Pătrășcanu și i-au hărțuit ani de zile pe țărani. I-au împins din urmă să se înscrie, să treacă pe „malul celălalt"... Ba i-au mai și pălmuit !... De aceea le pare rău după ei, după țărani, că nu mai sînt, că se duc și se tot duc, — „pe drumul asfințitului !..."

Și cîte altele n-au făcut !

Dar au și construit !

Dacă stai să te gîndești bine, îți dai seama că aproape tot ce există în țară acum e făcut de ei. Ei au ridicat furnale, ei au deschis șantiere. Ei au înălțat marile combinate metalurgice și chimice. Ei au creat totul, dar absolut totul. Numai pe ei înșiși nu s-au edificat în suficientă măsură. Deși cred că au făcut și lucrul acesta. Din mers însă, cum au putut. Au învățat și s-au instruit din mers, au căpătat experiență tot așa, în procesul muncii și al luptei (da !). Unii dintre ei s-au scuturat la timp de fanatisme, iar cei ce n-au făcut-o s-au scrumit pentru totdeauna. Într-un cuvînt, ei au luat-o mereu de la capăt, dar nu s-au lăsat răului, — au luptat, s-au zbuciumat, s-au depășit pe ei înșiși, atingîndu-și într-un fel toate țelurile !...

Asta ar fi una la mînă !

A doua ne privește pe noi cei de azi ! Pe noi cei care vom face mîine ceea ce au făcut ei sau poate că nu vom face nimic ?! Aceasta-i întrebarea, cum ar zice poetul ! Ar fi de dorit să construim, să ieșim în pragul viitorului mileniu cu o țară nouă în brațe, mai frumoasă decît a fost ea oricînd !

Dar e posibil așa ceva ? Să construiești și să muncești, fără a te lupta cu fel de fel de mentalități ?!

Cred că nu e posibil ! Dar asta nu înseamnă că sînt obligatorii exterminările și crimele, atrocitățile de tot felul !

Rămîne de văzut, totul depinzînd de ceea ce vom fi noi cei de azi !

44

A început, în sfîrșit, anul de învățămînt. Înainte de a intra însă în program, vom merge la cules de porumb. Și la scos de cartofi.

„...Ei, ce părere ai și despre asta ? îl întreb eu pe sfîntul meu tată. Ce ai de zis ? !... Sper că n-o să-mi spui că e bine să merg la cartofi, fiindcă tu ai umblat, la vremea ta, cu o insignă mare în piept ! ?“

„Ba da, exact asta o să-ți spun : că e bine și că trebuie să te duci acolo unde se duc colegii tăi !“

„De ce ? ! Pentru că ați făcut *voi* colectivizarea și-acum nu aveți cu cine aduna recoltele de pe cîmp ! ?“

„De unde pînă unde această separație ? Ce, tu nu mai faci parte din familia asta și din lumea asta a noastră ? Ești corp străin, ești procurorul vieții, ori ce mama dracului ești, de-mi vii aicea cu nu știu ce separatisme ? !“

Ne-am certat la cuțite, ca niciodată.

45

Teoria relativității e atît de simplă, după ce o înțelegi. De fapt, Einstein n-a făcut nimic altceva decît că a sintetizat niște idei care pluteau în aer. E nevoie de genialitate pentru așa ceva ? Poate că da ! ? Fiindcă lucrurile nu sînt duse niciodată pînă la capăt. Rămîn mereu în suspensie și poate că în asta constă meritul celor care le finalizează : că intuiesc tendința, intuiesc și finalizează concluzia. Dar pentru asta nu e nevoie de geniu. E nevoie de intuiție și de noroc. De norocul de a trăi exact în acel moment. Pe care l-au pregătit alții, cu trudă multă și cu de zece ori mai multă dotare. De unde se poate trage concluzia, cum am mai zis, că Einstein nu-i cel mai mare fizician al secolului acestuia...

46

Mama ar vrea să mă însoare, — „nu acum, imediat, în perspectivă...“ Mie, însă, nu-mi arde de așa ceva. Am primit, totuși, jocul, să văd ce va ieși.

„...E o fată la scara patru, mi-a spus dînsa, o cunoşti ?“

„Care, mamă, am răspuns eu, lungana aceea negricioasă ? !“

„Da, mă, aia e, dar de ce-i zici lungană ! ?... Ce, tu nu eşti lungan !... Toţi sînteţi aşa, tot tineretul de azi e aşa, nu se ştie de ce, din pricina energiei atomice sau din alte pricini !...“

„Aşa o fi, dar ce-i cu fata, a întrebat de mine ?“

„Nu, mă, n-a întrebat, dar am vorbit eu cu mă-sa...“

„O cunoşti ? !“

„O cunosc mai demult, de la fabrică... E femeie serioasă, să ştii. Şi bărbatul ei, domnul Dobre, e om de treabă... Au şi ei maşină, să ştii...“

„Da ! ?... Şi ce marcă are maşina ?“

„E un *Moscovici 403*...“

„Păcat !... Dacă era un Mercedes se schimba treaba !...“

„Dar ce, Ionuţ, tu te-nsori cu maşina ? !“

„Nu, mamă, am întors-o eu, mîniindu-mă brusc, mă-nsor, atunci cînd m-oi însura, cu o fată, dar nu pe bază de aranjamente, pentru că nu sînt nici ciung, nici orb, nici olog, să-mi găsească alţii o fată !... E clar, e limpede ? !...“

47

Norina a poposit cîteva zile în oraş, înainte de a pleca (definitiv) în Franţa. M-a căutat la institut, alarmată şi agitată (şi era atît de elegantă şi aşa de nu ştiu cum, atît de frumoasă, încît s-a stîrnit forfotă şi rumoare peste tot pe unde a trecut, spre marea mea mîndrie şi spre profunda mea năuceală, fiindcă nu mai ştiam pe unde umblam, aşa de tare m-a tulburat venirea aceasta a ei).

„...Eu plec, Ionuţ, de aceea te-am căutat, să-mi iau rămas bun !...“

„Bine, Norina, mă bucur că m-ai căutat !“

„Nu e bine, Ionuţ !...“

„Nu pleca, dacă nu e bine !“

„Nu mă refer la plecare...“

„Dar la ce ? !...“

„La noi doi... Eu, atunci, am fost rea... Nu m-am purtat frumos cu tine... Şi-aş vrea, acum, înainte de a pleca...“

„Da, ce ai vrea ? !“

„Să vii cu mine undeva... Vreau să-ți povestesc ceva... Vii ? !...“

M-am dus și-am iubit-o (ne-am iubit) pînă noaptea tîrziu, încît ai mei, acasă, intraseră în alertă.

„...Tu ai mai iubit vreo femeie ?“ m-a întrebat ea după ce am ajuns la hotelul unde locuia.

Eram în lift, suiam, și eu mă gîndeam, cu înfiorare, la necunoscutul de care mă apropiam, pe care îl rîvnisem atît de mult (e ipocrit cel ce spune că nu l-a rîvnit), de care îmi era însă teamă (teamă și dor).

„...Bineînțeles !“ am răspuns eu, cam de sus.

„Nu așa : bineînțeles... Și dacă *ai*, ci dacă te-ai ! ?...“

„Am și m-am !...“, am zis eu cam în doi peri, făcînd-o pe viteazul.

Pentru ca după aceea, după primele crispări, din care n-am reținut nimic, în urma cărora am rămas umilit și prăpădit, să recunosc că „n-am cunoscut niciodată *femeia* și că ea era *prima*...“

„Știam, a spus ea, ducîndu-se și venind, umblînd prin semiîntunericul din odaie, goală și superbă, neavînd nici măcar o formă de tresărire vagă de pudoare, plecînd și venind, părînd altfel cînd se întorcea cu spatele, luminînd totul, cînd se întorcea cu fața — bănuiam, mai bine-zis... Nu aveai cum, pentru că voi, băieții de azi, sînteți mult prea stîngaci... E o diferență enormă între *voi* și *noi*... Îmi pare bine însă că e așa...“

„De ce îți pare bine ? am zis eu încet. Pentru că sîntem noi mai prostălăi ? !“

„Nu, Ionuț, ci pentru că eu sînt prima femeie pe care o cunoști tu cu adevărat... De aceea îmi pare bine !...“

Abia după asta am iubit-o. Am posedat-o fără milă, devenind din ce în ce mai arogant, pe măsură ce îmi descopeream puterile, pe măsură ce mă descopeream pe mine însumi.

48

După ce am citit *Posedații* l-am întrebat pe tata dacă nu a avut impresia, cînd a citit acest roman, că și el e „un simplu posedat ? !“

„Nu, n-am avut impresia asta, mi-a spus Bătrînul ușor uimit, din ce în ce mai tulburat, pe măsură ce intra în răspuns — dar n-am mai avut liniște un timp... Cartea m-a tulburat mai mult și mai tare decît ar fi fost cazul..."

„De ce ? !... Nu ți-ai pus întrebarea aceasta ? !"

„Ba mi-am pus-o, cum să nu mi-o pun !..."

„Și ce ți-ai răspuns ?"

„Am răspuns eu mai multe, dar poate că lucrurile nu-s de nasul tău !"

„De ce nu ar fi, sînt om în toată firea ? !"

„Adevărat, a admis el, din moment ce mi-ai pus întrebarea înseamnă că se poate discuta cu tine !..."

După care mi-a spus că nedumeririle lui, — „sau tulburări, sau spaime, ce dracu vor fi fost ! ?" — fuseseră stîrnite, prin asociație, de ceea ce exista într-un timp în mișcarea muncitorească, — „și poate că mai există și acum, pe-alocuri ! ?" — ca tendință, ca fel de a activa și de a opera în viață.

„...Mă refer, a zis el, la un anumit spirit nihilist, la alcătuirea mișcării din nuclee singuratice, din grupări care se luptă între ele, pentru supremație, pentru conducerea mișcării, eventual !... La rîndul lor, grupările acestea sînt sfîșiate și ele de lupte intestine, care merg de multe ori — s-au întîmplat și asemenea catastrofe ! — pînă la exterminarea fizică a celui ce stîrnește nemulțumiri, care poate fi — și chiar a fost, de multe ori — cel mai bun din grupul respectiv, sau chiar din mișcare !... Se poate spune, e adevărat, că lucrurile acestea au fost preponderente în faza de început a *mișcării,* cînd anarhismul și fanatismul ocupau un loc destul de mare în cadrul ei !... Nu cred însă că au dispărut nici acum !... Spiritul acesta s-a perpetuat, din păcate, s-a adoptat la noile împrejurări, avînd în vedere condițiile în care au acționat foarte multe partide, de cruntă ilegalitate !... Ori ilegalitatea, lupta subterană, ca atare, deformează, favorizează aceste tendințe, îi scoate în frunte pe cei mai dîrji, care nu sînt întotdeauna și cei mai lucizi, cei mai înzestrați din punct de vedere intelectual !... Se formează astfel — s-a întîmplat și asta, pînă nu demult ! — un anumit tip de comunist, dîrz și ferm, capabil să se descurce în cele mai grele împrejurări, stîngaci sau chiar incapabil în împrejurările normale, de legalitate, de construcție, să zicem !... El era învățat să dărîme, să lupte, să protesteze, iar acum, dacă e pus în situația de a construi, de a organiza altfel lucrurile, nu-i mai

sună bine nimic, nu știe cu ce să înceapă !... Ar vrea, adică, să organizeze totul pe baze ilegale, deși e la putere, ar vrea să lucreze numai pe dedesubt și pe la spate, deși nu mai e nevoie de ascunzișuri și de *subterane* !..."

„Totuși, prin ce poate fi definit un *posedat* ?" am mai întrebat eu, fiindcă îmi plăcea discuția și parcă îl vedeam și pe el că era și fusese preocupat de problemele astea, care îl duruseră și îl dureau.

„...Prin încrîncenare ! mi-a spus el cam brutal, parcă s-ar fi despărțit deodată de ceva vechi și rău. Printr-un fanatism acerb și printr-o teroare spirituală permanentă, pe care o exercită mereu asupra celorlalți !... Prin înlocuirea oricăror forme democratice și firești, — care pot da tărie unei organizații sau unui partid întreg ! — prin folosirea tuturor mecanismelor organizatorice în folosul propriu !... Prin generalizarea subversiunii, chiar și în condiții de legalitate, prin transformarea șoaptei și a delațiunii în metode de lucru mult mai eficace decît discuția deschisă și cinstită !..."

„S-au întîmplat și asemenea minuni ? !"

„S-au întîmplat, frate Ioane, și poate că se vor întîmpla și de acum încolo !... Cu toate că s-a adunat o experiență — dureroasă și grea, dar s-a adunat ! — cu toate că există o aspirație foarte puternică, născută din înțelegere, spre democrație și spre legalitate, spre omenie, dacă îmi îngădui să spun așa !..."

N-am mai stăruit, iar el a tăcut, fiind pe urmă, toată ziua, mai reflexiv și mai meditativ, n-am înțeles de ce ! ?

49

Momente solemne în viața Bătrînului, care e invitat sau delegat la Congresul Partidului. Faptul îl emoționează profund. Numai în vară l-am mai văzut așa de tulburat — era ca un copil, așa era de fericit ! — cînd o primit o decorație importantă, cea de a doua decorație, pe întreaga lui viață. Care a fost, de ce să n-o spunem pe față ?, o viață de trudă și de luptă, de luptă cu niște împrejurări dure, dar și cu sine însuși. Aspectul acesta din urmă nu-l ia nimeni în seamă, deși e cel mai important. Nici rezerva de bucurie nu o ia nimeni în seamă — cine o are, bine, cine nu o are, iar e bine !

— cu toate că e considerabilă și ea. Și e plină de semnificații ! Să treci prin ce a trecut el, să fi hărțuit și ostracizat, să hărțuiești tu însuți lumea, cu stăruință, cu vrăjmășie, și-apoi să te regăsești pe tine însuți — „pe alte culmi !“ cum ar zice el — nu-i puțin lucru !... Să fi viu și nefalsificat, să fi demn dar și frumos !... Sau poate că aceasta este esența *modificărilor* prin care a trecut și trece Bătrînul ? !... Poate că ele îngăduie orice, fiind deschise oricînd, mai ales pentru trăirile exterioare, pentru *înscenări* și pentru *jocuri ! ?*... N-aș crede, nu cred de loc!... Sinceritatea lui a fost mereu desăvîrșită... Și-acum tot așa e !... Ceea ce înseamnă că rămîne totuși loc pentru o întrebare : cum se face că el (și nu numai el) a fost sincer mereu, și cînd a strigat pentru Stalin, și cînd s-a entuziasmat pentru Dej și pentru alții ? Mai poate fi sincer un om după atîtea primeniri ? Mai este el viu și real, după ce a trecut prin atîtea *purgatorii*, prin cîte nu treceau altă dată cîteva generații de oameni ? !... Acesta ar fi un aspect (în legătură cu care trebuie să-i pun odată o întrebare, pentru că eu trebuie să știu totul, în legătură cu tot ce este sau poate deveni problemă !). Alt aspect privește importanța pe care a avut-o (și o mai are, încă) latura exterioară a activității lor. Adunările și cuvîntările. Vorbirile în flux continuu, ale unui mare număr de oameni. E nevoie și de adunări, e nevoie și de vorbiri. A considera însă că totul se rezolvă prin ele, înseamnă a cam bate pasul pe loc !...

Interesante sînt, în legătură cu revenirea Bătrînului în atenția publică, reacțiile unora și ale altora. Toate s-au schimbat și s-au înviorat în jurul meu. Zîmbetele s-au înmulțit, oamenii care mă cunosc și mă știu, de asemenea.

„...Dumneata ești băiatul lui Vasile Pozdare ?“ mă întreabă un conferențiar mai deunăzi.

„Da, sînt băiatul lui Vasile Pozdare !“ răspund eu.

„E-n regulă !... Să treci pe la mine într-o zi !...“

Ceea ce înseamnă că povestea lui Aurel Șuteu (un student întîrziat și cam ciudat, foarte interesant ca om, foarte bine pregătit altfel) e mai mult decît semnificativă. Din cauza unui asemenea *șoc* („Asta-i *șocul prezentului* !“, cum zicea el) a ajuns Șuteu în situația în care se află, care nici nu-i rea, dacă stai să te gîndești bine. Tatăl lui fusese ani de zile un om cu „munci de răspundere“. La nivel regional, la nivel central. Pe urmă, cînd avea Aurel șaptesprezece ani, n-a mai fost. A devenit un simplu lucrător, într-un domeniu oarecare. Motivele nu au importanță. Important e faptul că

Aurel Șuteu a crescut, cum o spune chiar el, în *umbra puterii*. A avut totul la dispoziție, de mic copil, bucurîndu-se peste tot de o bunăvoință și de o simpatie pe care el, crud și neînvățat fiind, le-a confundat cu dragostea și cu omenia. Pe urmă, cînd tatăl său n-a mai fost ceea ce fusese ani de zile, atmosfera s-a schimbat brusc, devenind mai aspră, dacă nu chiar ostilă. „...De fapt, mi-a spus Șuteu, asta m-a afectat cel mai mult și mai adînc, schimbarea aceasta de temperatură... Eu, după cum ți-am spus, aveam totul la dispoziție... La școală mergeam cu mașina tatii, la stadion tot așa... Și nu-i vorba aici numai de mașină... E vorba și de aburul care însoțea mașina... Dacă mergeam undeva cu șoferul și nu mi se deschidea ușa, era destul ca el să spună : «Știți, e băiatul tovarășului...» — și ușa se desfăcea imediat în fața mea... Se desfăcea și poarta de multe ori, fiindcă în lume există și orgoliu dar și slugărnicie multă.. În orice caz, eu mă gîndeam că așa e bine să fie și că așa e firesc... Crescuse în mine un fel de cutezanță, un dispreț cam neghiob, față de oamenii care se plecau în fața mea, față de toți cei care mă slujeau și mă lingușeau, fără a înțelege că de fapt ei nu se ocupau de mine, ci de *aburul* care mă însoțea, de ceea ce trecea de la tata asupra mea... Și nici măcar de la el, ci de la *funcțiile* lui mari și grele, care abia îi lăsau timp să mă întrebe cum o duc cu școala, ce mai fac și cum mă descurc în viață... «Dacă ai necazuri, zicea el de obicei, spune-mi, de orice natură ar fi !...» N-aveam ce-i spune, n-aveam necazuri și nici el n-avea timp... Era plecat de dimineața pînă seara de multe ori... Mama, pe de altă parte, se cam plictisea, mergea la croitoreasă, la coafeză și nu știu pe unde mai mergea, dar se plictisea... După aceea, cînd tata n-a mai fost cine era, s-a produs catastrofa... Întreaga familie s-a resimțit, imediat, parcă s-ar fi produs un cutremur... Mai mult decît toți, însă, m-am resimțit eu... Ei, oricum, erau trecuți prin lume, o știau și în altfel, dar eu n-o știam decît într-un fel, fusesem învățat să cred că toate sînt făcute pentru mine, anume, și că mie nu-mi era hărăzit alt rol decît acela de a trece printre lucruri și peste lucruri, ca un prinț... Și-acum constatam, deodată, că nu-i așa și-mi era greu de nu mai puteam... Îmi era așa, de parcă aș fi fost azvîrlit, în pielea goală, afară, într-o zăpadă mare și pe un ger cumplit... Clănțăneam și scrîșneam, eram năucit !... Aveam șaptesprezece ani, eram în clasa a unsprezecea, mă bucurasem pînă atunci de atenția tuturor, colegi și profesori, aveam o prietenă care

era în clasa a douăsprezecea... Şi-apoi, deodată, toate s-au schimbat, prietena mi-a întors spatele, atmosfera din jur s-a răcit, cu încetul dar ferm, fără nici o milă... Cei care erau în stare să se preschimbe în preşuri, cînd treceam eu, deveniseră fermi şi demni, de parcă ar fi fost alţii. Acasă, pe de altă parte, se instaurase o atmosferă grea... Tata se izolase aproape complet de noi, de mine, în primul rînd, iar mama devenise cicălitoare, peste măsură... Îl bătea la cap cu nemiluita, cînd îl prindea... «De ce nu te duci să protestezi, de ce n-ai luptat să nu fii schimbat?» îi zicea ea mereu. Uite, alţii, care-s mai proşti decît tine, se menţin, habar n-au de lume şi de viaţă!...» Uneori, cînd o auzeam vorbind aşa, îl apăram pe tata, în gînd, eram de partea lui... Alteori, însă, eram de partea ei şi-l ocăram şi eu, pentru că nu fusese în stare s-o scoată la capăt, pentru că fusese dat la o parte, pentru că fusese înfrînt, după socotinţa mea de-atunci... Cel mai des se întîmpla aşa... «Hai să ne mutăm, i-am spus eu într-un rînd, hai să plecăm în alt oraş, unde nu ne ştie nimeni!» «De ce să fugim,» mi-a răspuns el, n-am furat nimic?!...» «Atunci de ce ai fost schimbat, de ce nu mai eşti ce erai?» S-a mîniat şi el, spunîndu-mi că nu va fi nimic de capul meu, dacă sînt solidar numai la bine, şi-apoi, la rău, încep să mă zvîrcolesc... A fost singura lui izbucnire, pentru că pe urmă iar a intrat în cocoloşul acela infect de nepăsare şi de dispreţ... Nici eu nu i-am mai zis nimîc, nici lui dar nici mamei... Am tras un semn de egalitate între ei amîndoi... «Sînteţi la fel, am zis eu, cu asprimea pe care numai tinereţea poate s-o aibă, aţi nimerit din întîmplare într-un flux!... Şi-acum, că nu mai sînteţi în el, suferiţi, vă zvîrcoliţi ca peştii pe uscat, ca dracii în hîrdăul cu smoală!... Iar eu...» Eu eram la răspîntie, la o mare răspîntie, fiindcă putea să se aleagă praful şi pulberea din mine, îmi dau seama acum... Atunci nu-mi dădeam seama, nu pentru că n-aş fi putut... Nu vroiam, pur şi simplu... Înjuram mereu, pe toţi îi înjuram, ba într-un rînd l-am şi plesnit pe un coleg care se ţinea scai de mine, mai înainte, iar acum, nu numai că devenise mai independent, dar se şi obrăznicise... A fost scandal mare atunci, m-au chemat la cancelarie, m-au pus în discuţia organizaţiei de *utece*, m-au bubuit toţi, din toate părţile, cum n-ar fi făcut-o mai înainte, nici dacă le-ai fi pus foc la fund... În sfîrşit, anul acela l-am pierdut, din cauza împrejurării aceleia... Nici nu m-am mai dus la şcoală, am lăsat-o baltă şi-am plutit un an şi ceva pe balta trîndă-

viei şi-a vagabondajului, golănind-o ca nimeni altul... În armată, însă, m-am dus, cînd mi-a venit rîndul... Şi poate că n-am făcut rău... Am intrat într-o lume mai puţin cunoscută... Am cunoscut şi-am muncit cu băieţi de la ţară, cu oameni deprinşi cu greul, mai simpli şi mai deschişi... Într-un fel, armata mi-a priit, m-a domolit, nu de tot, însă... Nici nu se putea, atît de brusc... «Ei, acum ce ai de gînd ? m-a întrebat tata, cînd m-am eliberat. Ar trebui să-ţi continui liceul, să mergi mai departe pe urmă !... Uite, eu am scăpat de greu, s-a revenit asupra hotărîrii, nu mai am funcţia pe care o aveam, dar totuşi...» «Îmi pare bine, mă bucur sincer pentru dumneata, numai că eu nu vreau să mai trec prin ce am trecut !... Liceul mi-l termin, dar pe spezele mele !... Mă angajez pe un şantier, mă înscriu la seral şi mă duc şi la facultate..». Aşa am şi făcut, de altfel, le-am lămurit pe toate, cum m-am gîndit... Aproape pe toate, de fapt, pentru că anumite întrebări tot n-au pierit din mintea mea... «De ce a fost nevoie, m-am întrebat şi mă întreb eu, să trec prin diferenţele acelea de temperatură, atît de mari, atît de cumplite ?... De ce s-au purtat oamenii atît de frumos cu mine, pe vremea cînd tata era cineva în oraş, şi de ce au devenit pe urmă atît de aspri, atît de mîndri, atît de demni ? !... De ce m-au înconjurat colegii cu atît de multă prietenie, cînd mergeam cu maşina la şcoală, şi de ce mi-au întors pe urmă spatele, tratîndu-mă ca pe-un nimica ? !...» De ce, într-adevăr ? aş adăuga şi eu o întrebare, la întrebările lui Şuteu, la toată povestea lui, care nu poate fi despărţită de realităţile în care trăim. De ce şi pînă cînd ? !...

50

Revin la *reacţii*, sînt foarte interesante. Sînt teribile. Aşa schimbare de temperatură, de la o zi la alta, nu cred că e posibilă decît aici, la noi, fiindcă are fiecare orînduire contradicţiile ei proprii. Ceea ce înseamnă că şi orînduirea în care ne mişcăm noi, aici, nu-i perfectă, cum zice tata, mai ales în ultima vreme. Da, pentru că a început s-o lase mai moale cu *spiritul critic*, de cînd îi merg treburile, cît de cît. Poate că va fi perfectă mai încolo această orînduire, dar de-

ocamdată nu-i, dacă ne luăm după lipsa de ax de simetrie a unor oameni. Care trăiesc şi ei aici, în socialism, nu sînt veniţi de *dincolo,* nu comunică în nici un fel cu lumea de acolo. Dar sînt mai apoşi şi mai fioroşi decît burghezii. Sînt în stare de orice ticăloşie, de orice mîrşăvie. Unchiul meu Costel, de exemplu, fratele mamei, sînge din sîngele nostru, nu-i aşa, care ne-a făcut atîtea bucurii, care ar fi fost în stare într-un timp să ne expulzeze din oraşul acesta, să nu-i „stric㠄 reputaţia" — mă găseşte pe stradă şi mă împinge într-un bufet, cu burta aceea a lui, enormă şi diformă, de parcă ar fi femeie gravidă, mai rău, parcă ar fi o vacă borţoasă şi urîtă.

„...Măi Ionuţ, mă, mă ia el repede, ce mai faci tu, măi băiete, că nu te-am mai văzut demult ? !... Două, domnu' şef, îi face el semn ospătarului, două şi apă !... Ia spune, măi Ionuţ, măi nepoate, mă, ce mai faci şi ce mai zici, ce mai fac şi ce mai zic ai tăi, mă, că stăm în acelaşi oraş şi nu ne vedem cu anii, parcă n-am fi rubedenii, mă ! ?... Păi ce, asta-i viaţă, astea-s relaţii, asta-i echitate, asta-i orînduire ? !... Noroc, mă !..."

„Noroc !" zic eu, ciocnind şi privindu-l, urmărindu-l cum îşi smulgea căciula din cap, cum îşi răvăşea părul cu degetele lui lungi dar umflate, pline de grăsimi şi de inele (avea o căciulă de toată frumuseţea, de zibelină, miţoasă şi buhoasă, care îi dădea o înfăţişare mongolică, i-o dăduse, cît o avusese în cap, pentru că acum semăna a mexican, cum îşi tot răvăşea el părul acela al lui, sur, cîrlionţat şi cam asudat — şi cum rîdea).

„Zici noroc, îmi spune el, rar şi cu un fel de tristeţe în glas şi în priviri — dar de băut nu bei, o faci pe mironosiţa !..."

„De loc, unchiule, dar..."

„Dar ce, mă, ce ? !"

„E zi de lucru, am şcoală, am de învăţat !..."

„Şcoală ? !... Dar ce, mă, tu eşti elev ? !... Eşti student, mă, eşti om în toată firea !... La curve ai fost ?"

„N-am fost, unchiule, nici nu sînt !"

„Ei, nu sînt ! ?... Nu mai există *instituţia,* dar *organul* există, mă !... Te duc eu, dacă vrei !... Vrei ?"

„Să vedem, unchiule, să mai vedem..."

„Ce să mai vedem, mă, ce ? !... Spune-mi mie, şi gata !... Nu te lua după taică-tău, că rămîi cu sămînţa nerisipită !... Şi-i păcat, mă !..."

„Bine, bine, dar cu tata ce ai ? !“

„Eu ? !... Nimica !... El îi cu exigențele, nu eu !... Au fost, e adevărat, niște nepotriviri între noi doi, de *opțiune,* tu nu le cunoști, erai mic pe-atunci...“

„Ba poate că le cunosc, am mai înțeles și eu cîte ceva !...“

„El, continuă unchiul, parcă nici nu m-ar fi auzit — a vrut întotdeauna să fie mai catolic decît papa !... Și nu se poate realiza așa ceva, nimeni nu poate fi cel mai bun și mai drept din lume !... Lucrurile sînt pe la mijloc întotdeauna !... Ascultă aicea, la ceea ce îți spune un om pățit !... Că eu am fost și *pe sus* și *pe jos* și le știu pe toate, le cunosc pe degete, cum nu le cunoaște nimeni !...“

„Și-acum pe unde ești ?“

„Pe la mijloc, mă, pe unde-i mai cald și mai bine !... Eu speram, eram sigur, mă, c-o să merg tot în sus, numai și numai în sus !...“

„Și cum de nu ți-ai realizat toate idealurile ? !“

„Ei, cum : simplu, eu am crezut și am mizat pe steaua lui Grofșoreanu, iar steaua lui a cam pălit de pe la o vreme, nu-mi dau seama de ce, a supărat pe cineva sau a rămas în afara tuturor *schemelor,* s-a întîmplat ceva cu el !... Și dacă s-a întîmplat cu el, era normal să se întîmple și cu mine !... Știi cum e, cînd se rupe o creangă dintr-un copac, cad toate cuiburile la pămînt, cu păsări cu tot !...“

„Nu știu, n-am văzut, dar îmi pot închipui !...“

„Da, mă !... Asta a fost !... Dar nu-i rău nici cum e acum, deoarece *tovarășii* mi-au dat o fabricuță pe mînă, o mină de aur mi-au dat, mă, nu o fabrică !... Deoarece eu, după cum cred că știi, sînt acum, directorul unei fabrici de produse zaharoase !... Și-acolo unde sînt produse zaharoase, sînt și bomboane, măi Ionuț !... Dar cine crezi tu că face unele cadouri pentru *tovarăși,* de sfintele sărbători ! ?... Eu le fac, mă, eu le trimit, în coșuri speciale, fel de fel de produse, ciocolată, și alte pancove !...“

„Și cine plătește ?“ întreb eu cam sumbru.

„Vorbești de parcă ai fi feciorul lui taică-tău !... Turcul plătește, mă, cine altcineva să plătească ! ?...“

„Înțarcă ea și treaba asta !...“

„Dacă înțarcă, începe alta, mai gogonată, c-așa-i viața, să știi de la mine, și viața asta nouă tot așa e, mă !...“

„Pari cam dezamăgit, unchiule !“

„Nu par, mă, sînt !... Sînt dezamăgit crunt !... Nici nu mă mai interesează nimic !... Îmi cresc copiii, și-atît !...“

Se părea că uitase de tata, dar nu era așa. S-a întors la el cînd nici nu mă așteptam. Mi-a spus, din nou, că se bucură, — „enorm, mă, enorm“ — pentru că tata a ieșit, — „în sfîrșit“ — la lumină, că se ducea la congres — „nu-i exclus să intre în *ceceu*, ai să vezi !“ — pentru că eu eram un student excelent și pentru „multe, multe altele, care nici nu se pot spune...“

*

* *

Aldea, nepotul lui Grofșoreanu, vedeta întregului institut („slab la învățătură dar tare în celelalte *domenii*, obștești și cultural artistice !...“), mă întreabă deodată ce mai fac, de ce îl ocolesc.

„...Se poate, îmi spune el, noi am fost colegi un timp și în liceu, sîntem apropiați și prin activitatea părinților noștri, fapt esențial, și-ar fi normal, nu-i așa, să fim apropiați și ca studenți, măi frate Ioane, ori John, cum văd că îți zic unii ! ?...“

„Nu contează zisul și adresatul !...“

„Adevărat, dar ce părere ai de propunerea mea ! ?“

„Sînt de acord cu ea, numai că prieteniile nu se realizează în urma unei planificări !“

„Dar cum se realizează ? !“

„Printr-o apropiere firească, realizată în timp, printr-o afinitate anume !...“

„Adevărat, așa e, dar lucrurile acestea trebuiesc ajutate !... Hai pînă la mine, dacă vrei, să-ți dau niște *casete* cu muzică ușoară !... Vii ? !...“

M-am dus și-am rămas uimit de luxul și de bogăția care se răsfățau în casa lor. Am rămas uimit de casă, o vilă splendidă, pe care ei o ocupă împreună cu Alfred Grofșoreanu ; ei stau la etaj, bătrînul la parter. Iar înăuntru, în vilă, era ticsit totul, cu „mobilă stil“, cu tablouri și cu bibelouri, cam anapoda, e adevărat, dar erau.

„...Bine o mai duc unii, am zis eu cînd am plecat de la Aldea — se răsfață în de toate, dar tot trăiesc prost ! .. Și ei tot proști sînt !... Fiindcă bogăția nu face pe nimeni mai deștept și mai bun !...“

*
* *

Vecinii de bloc, la rîndul lor, au devenit și ei mai binevoitori, mai vorbăreți. Ne văd și ne cunosc și ei. Pentru că într-o vreme nu ne știau de loc. Unii nici nu ne răspundeau cînd le dădeam bună ziua. Alții răspundeau din colțul gurii. Iar acum, să vezi și să nu crezi : „Noroc, studentule, salut !", „Sărut mînușițele, doamna Pozdare, ce mai face tovarășul Pozdare ! ?..." „Am auzit, am auzit, bravo, felicitări !..."

Fiecare cu poezia lui și cu felul său de a fi.

*
* *

Numai nea Rîșnoveanu nu s-a tulburat prea mult.

„...Nu-i rău, desigur, mi-a spus Bătrînul, pe care l-am iubit și-l iubesc mai mult decît mi-am iubit și îmi iubesc bunicii (din cauza tatii, probabil, pentru că ei doi au fost mai legați și mai apropiați decît s-ar putea crede) — dimpotrivă, e chiar bine, se cuvenea să iasă și Vasile al nostru pe culmi, să vadă ce-i și cum !... Dar esențialul, măi Ioane (era să-ți zic și ție „măi șoldoveanule", cum îi ziceam lui, cînd era atîta, așa, de nici nu ajungea la manivelele strungului), e tot munca, ceea ce faci efectiv, ceea ce gîndești cu propriul tău cap și înfăptuiești cu mîinile tale !... Restul e vorbărie, e teatru curat și mie unuia nu-mi mai trebuie așa ceva pentru nimic în lume !... Fiindcă o întîmplare, o răsucire venită de partea asta a lucrurilor, dinspre abandonările politice, te dezechilibrează pentru toată viața !..."

51

Tata la televizor, stînd în picioare în sala Congresului —„Uite-l pe Vasile ! strigă mama. Uite-l !..." — aplaudînd și strigînd, ovaționîndu-l pe Ceaușescu, pentru care ar fi în stare, mă gîndesc eu, să-și dea viața.

„Oare de ce ? !" zic eu cam rar și cam enigmatic.

„Care de ce ? ! face mama, ştergîndu-şi lacrimile, nemaivăzînd nimic înaintea ochilor, nemaiinteresînd-o nimic, dacă nu se vedea în imagine omul ei. Vasile al meu, uite-l !..."

„De ce trebuie el, şi nu numai el, să fie mereu în stare să-şi dea viaţa pentru cineva ? !... De ce nu poate trăi el fără aplauze ?..."

„Care aplauze, mă ?... C-aşa eşti de sucit şi de năsădit cîteodată, de nu te mai cunoaşte omul, parcă ai fi altfel de făptură, altfel de naţie de om ! ?..."

„Dar dumneata cum eşti ? ! îi arunc eu cu mult prea multă răutate. Nu vezi că eşti caraghioasă ? !... Stai şi plîngi în faţa televizorului !..."

„Plîng că-i el acolo, mă, cum de nu înţelegi ? !... Plîng c-am scăpat şi noi de necazuri, prostule !..."

„Şi cînd sînt necazuri, plîngi pentru că sînt, lasă că ştiu eu bine !..."

„Ştii pe dracu !... Ia mai du-te şi te plimbă !... Du-te, să nu te mai văd !..."

Mă duc şi mă plimb, gîndindu-mă la *modele* şi la *modelatori*.

Ştiu că aşa a fost întotdeauna : oamenii au avut nevoie de exemple. S-au rînduit, singuri, în spatele unuia dintre ei. Care era, de obicei, cel mai bun şi mai cutezător, cel mai inteligent şi mai viteaz. Grupările astea s-au făcut spontan şi firesc, la începuturi. Pentru ca după aceea, pe măsură ce s-au complicat structurile sociale ale puterii, gruparea să se facă forţat. Iar promovarea, scoaterea în frunte a unui anumit om să nu mai fie legată de calităţile lui efective. Cel ce moştenea un tron, îl moştenea prin naştere, nu prin ceea ce era el efectiv. Cel ce se năştea boier, era boier pe viaţă, nemaifiind nevoit să depună vreun efort pentru a ajunge la acest privilegiu.

În epoca noastră, lucrurile s-au petrecut şi se petrec la fel, cu toate că structurile sociale s-au schimbat, posibilităţile unora de a ajunge în altă categorie socială fiind mult mai mari, ca şi posibilităţile căderii, — esenţa însă a rămas aceeaşi.

În perimetrul orînduirii în care m-am născut şi am crescut eu, sînt, de asemenea, probleme mari, mai multe decît s-ar părea.

Principala problemă (în legătură cu care îi voi pune odată Bătrînului două sai mai multe întrebări !) ţine de felul cum este promovată *valoarea* în cadrul orînduirii noastre.

Ţine, în primul rînd, de felul cum ajung unii în anumite funcţii, de criteriile care stau la baza acestor promovări.

Ţine, de fapt, de subminarea acestor criterii, de înlocuirea lor cu relaţiile personale, de rudenie sau de prietenie.

Din cauza asta ajung uneori în posturi cheie oameni necorespunzători, care batjocoresc pe urmă totul, muncă şi cinste.

Independenţa de care tot vorbim noi e un lucru frumos şi sfînt, dar ea nu trebuie să devină, prin supralicitare, o simplă trambulină pentru troglodiţi.

În ce priveşte *modelele*, cred că e nevoie de ele, mai mult decît altădată.

Nu-i nevoie de supralicitări, nu-i nevoie de umflări!

Fiindcă din supralicitări şi din umflări trăiesc impostorii şi farsorii, în detrimentul oamenilor cinstiţi şi temeinici, care nu vor fi niciodată cei dintîi la osanale. Ei vor fi cei dintîi la muncă, la trudă, şi-abia după aceea vor spune o vorbă bună celui ce o merită, dacă le rămîne vreme şi pentru asta.

Dacă nu le rămîne, o vor spune prin ceea ce fac!...

La lucrurile acestea m-am gîndit eu după ce am ieşit de-acasă, plimbîndu-mă printr-un oraş care vuia şi petrecea, muncea şi trăia.

Pentru că şi oraşele sînt ca şi oamenii: cunosc perioade de mare exuberanţă (şi de neînţeles), pentru ca după aceea să treacă brusc la melancolie sau chiar la tristeţe.

Şi eu tot aşa sînt: cum sînt oraşele, cum sînt şi oamenii!...

52

Sesiunea a trecut cu bine. Media generală: 9,62! Caut un prilej mai potrivit şi-i spun Bătrînului ce note am luat. Nu se arată prea entuziasmat (sînt îngrozitori şi părinţii ăştia, ei nici nu-şi dau seama cît de penibili sînt!). Îmi spune ceea ce mi-a mai spus de cîteva ori (aşa voi fi şi eu, pe semne, cînd voi îmbătrîni, mă rog, cînd mă voi maturiza!?), şi-anume că notele nu decid totul.

„...Dar cine decide, întreb eu cam brutal, dosarul de la securitate, sau autobiografia, sau cine?!"

„Știi bine că nu se mai pune accent pe lucrurile astea ! îmi spune el cam nedumerit. Și de ce sări așa de la una la alta, ce-i cu tine ? !..."

„Nimica ! zic eu mai domol (fiindcă nu-mi plac nici mie izbucnirile acestea, așa sînt de răzvrătit și de pieziș, față de toată lumea !). Cum se face însă că eu vin cu izbînda pe care am obținut-o, mică, e adevărat, ți-o arăt și tu vii și îmi ții lecții tactice ! ?..."

„N-ar fi trebuit, recunoaște el (sînt superbi bătrînii ăștia, nu sînt penibili, te critică, dar își fac și autocritica, sînt grozavi, noi n-o să-i ajungem niciodată, sau poate că o să-i întrecem ! ?), n-avea rost, într-adevăr !... Sînt primele tale note de student !... Da !..."

Cearta rămîne în urmă. Iar noi ne ducem („pe șest") să bem o bere, fiindcă nu avem voie să mai ținem bere în casă (e *decretul* mamei), ca să nu ne îngrășăm — „precum porcii !..."

53

Reiau scrisorile lui Gramsci, după ce am citit *Italia lui Mussolini* de M. Gallo. Realizez astfel (de aceea am reluat *Scrisorile din închisoare*) o paralelă mai mult decît interesantă.

Deoparte am un simplu aventurier social, o brută care se dezlănțuie (și se definește prin asta) în lupta pentru putere, agățîndu-se ca un disperat de orice încrengătură, de orice tendință, contrazicîndu-se cu nerușinare.

De cealaltă parte am un bărbat care își caută cu fervoare idealul, se luptă pentru o cît mai dreaptă și mai exactă definire a acestui ideal, e neliniștit dar e și lucid, e înflăcărat dar nu se lasă doborît de învăpăieri, așa cum nu se lasă înfrînt nici de descurajare.

Partea cea mai dramatică (și mai semnificativă) a confruntării dintre cei doi oameni politici începe după ce Mussolini pornește o ofensivă destul de intensă (și parșivă, neocolind nici un mijloc, oricît ar fi fost el de abject) împotriva forțelor de stînga.

În aceste împrejurări, Gramsci este arestat, este purtat din închisoare în închisoare, unde lucrează însă, scriind scri-

sori afară, elaborîndu-şi *caietele* lui celebre, păstrîndu-şi nealterată lumina spiritului, printr-un efort care mie mi se pare titanic.

În acelaşi timp, pe cealaltă parte a lucrurilor, Mussolini zburdă şi triumfă pe „culmile gloriei", se împăunează în toate felurile, îşi atribuie cele mai înalte titluri, devine stăpînul de fapt al Italiei, trăind în dezmăţ şi într-o mult prea vulgară lăbărţare a orgoliilor.

Iar Gramsci stătea în umbra închisorilor, se interesa de copii, le dădea sfaturi şi le povestea întîmplări din propria sa copilărie, se comporta de parcă nu ar fi fost despărţit în nici un fel de viaţă, cu toate că viaţa se stingea încetul cu încetul în trupul lui plăpînd.

E fantastică această opoziţie : între triumful orgoliului (şi al prostiei, fiindcă acolo unde există orgoliu există şi prostie) şi umilirea inteligenţei şi a cinstei, între victoria aroganţei (care părea definitivă) şi înfrîngerea simplităţii, între izbînda brutei şi îngenuncherea *omului*, a unui om atît de simplu şi de firesc, încît nici nu îţi vine să crezi că a putut fi atît de înflăcărat şi de puternic !

Cînd ieşea din închisoare, Gramsci era stins, era mai mult mort decît viu.

Mussolini era la apogeu atunci, la apogeul tuturor satisfacţiilor.

Murind, Gramsci s-a ridicat firesc în lumina eternităţii.

Triumfînd, Mussolini s-a îndreptat către subteranele eternităţii.

Două destine, două semnificaţii.

54

O ilustrată de la Norina, care îmi spune numai atîta, cu scrisul ei superb, atît de asemănător cu întreaga ei fiinţă, atît de aparte : „Te iubesc, te iubesc, te iubesc !..."

„...Şi asta, zice mama, după ce întoarce ilustrata pe o parte şi pe alta, aşteaptă să plece pe nu ştiu unde, cu un boşorog bogat, ca să-ţi spună că te iubeşte !..."

„Poate că mi-a spus-o și cînd a fost aicea !“ zic eu, rîzînd cum am mai rîs cîndva, mai mult drăcește decît mînzește.

„Ți-a spus-o pe dracu ! nu se lasă mama. Nu ți-a spus nimeni nimic !... Află de la mine că tot eu te însor !... Pentru că voi, cei de azi, nu sînteți în stare nici de atîta lucru ; să vă nenorociți singuri !...“

55

Îi spun Bătrînului că am dat cerere de primire în partid.

„În care partid ?“ mă întreabă el, încercînd să glumească și nereușind (ăștia nu-s făcuți pentru glume, nu mai știu să rîdă, au fost programați pentru mitinguri, pentru lozinci și pentru ovații, o mie de ani dacă ar trăi, nu vor vibra decît la lucrurile astea, care le-au intrat pentru totdeauna în sînge).

„În partidul vostru comunist !“ îi răspund eu cam îndesat.

„De ce al nostru și nu al tău !?...“

„Pentru că cererea mea a fost respinsă !...“

„Cum așa ?!... Nici nu se poate, dacă n-ai fost discutat în adunarea generală a organizației de bază, nu ai nici un rezultat !...“

„Așa o fi, după statut și după instrucțiuni, dar pînă acolo mai e drum, sînt mai multe etape !...“

„Care etape, nu înțeleg !?“

„Etapa întîi e discutarea în grupa organizației de tineret, care-i eliminatorie !... Grupa poate sau nu poate să-ți dea recomandare, vrea sau nu vrea, iar fără recomandarea ei nu poți merge mai departe !...“

„Bine, am înțeles, dar tu ai fost discutat în grupă ?“

„Am fost !“

„Și !?“

„Rezultat negativ !... S-a discutat — cam formal, e adevărat — pe urmă s-a pus la vot, majoritatea fiind împotriva recomandării mele, pentru a fi primit în partid !...“

„Dar de ce ? !... Trebuie motive serioase, cînd se ia o asemenea hotărîre !...“

„O fi trebuind, după știința și după experiența ta, la noi însă e altfel !...“

„Cum o să fie altfel ! ?... Ce ți-au reproșat în cadrul discuțiilor ?“

„Că sînt cam individualist, că nu-mi sprijin colegii și nu sînt legat de ei !...“

„Asta-i cam așa, din păcate, ți-am spus-o și eu !...“

„Mi-ai spus-o, dar tu ai vorbit din alt punct de vedere !...“

„Adevărul e același, Ionuț, indiferent de unde vine !...“

„Adevărul e că acolo, la noi, s-au creat niște *nuclee* care pot fi numite găști !... Și eu, dacă sînt pe dinafară, nu sînt pentru că aș fi individualist, ci pentru că nu m-am pretat la niște combinații !... Ți-am spus, de cînd eram în armată, cum se pregăteau unii, de atunci, să ia conducerea organizației !... Tu mi-ai spus să nu mă amestec în treburi de felul acesta, eu te-am ascultat și-acum trag consecințele !...“

„Trece și asta !... Combinațiile se destramă, iar cei care s-au bizuit pe ele cad din căruță !...“

„Cad unii, cad cei care fac vreo prostie !... Alții, însă, cei care-s cuminți (și doar tu mi-ai spus că mediocritatea e, în genere, mai cuminte și mai disciplinată !), rămîn pe poziții și merg mai departe !...“

„Înseamnă că trebuie să mă amestec și eu în toată treaba asta, mai ales că eu te-am încurcat, sfătuindu-te cum să te porți cu netrebnicii aceia !... I-auzi, domnule, de ce se ocupă mînzocii ăștia, la vîrsta cînd ar trebui să fie mai romantici decît am fost noi !...“

„Dacă lucrurile stau, acum, așa cum stau, înseamnă că nici voi n-ați fost chiar așa de romantici !...“

„Ba am fost, cum să nu fim !?“

„Bine, ați fost, dar nu mi te amesteca în treaba asta a mea !“

„De ce să nu mă amestec ?“

„Așa, pentru că nu te înscri tu în partid, mă înscriu eu !... Ce, tatăl tău a venit și te-a sprijinit, cînd te-ai înscris în partid ?“

„Nu !... Dar aici nici nu-i vorba de ajutor, e vorba de respectarea unor *norme* !...“

„Tocmai, dacă se vor respecta anumite norme, mă voi înscrie și eu în partid, fără nici un sprijin, dacă nu se respectă, nu mă înscriu !... E clar, e limpede ?!...“

56

A murit bunica. Tata n-a vrut să meargă la înmormîntare. Nici mama. Dar eu m-am dus. Am stat la căpătîiul ei, am ținut o luminare în mînă (nu prea știam eu ce să fac, ăsta-i adevărul), am urmărit tot ce se întîmpla acolo, uitîndu-mă din cînd în cînd la bunica, a cărei înfățișare nu se deosebea prea mult, față de felul cum arăta înainte de a muri. Era trufașă și acum, era atinsă de aroganța care o cuprinsese în ultimii ani de viață. Avea ceva de boieroaică în felul ei de a fi. Ceva urît și vulgar, de care nu se despărțise nici acum, după ce trecuse „de cele lumești", cum se zice. O și împodobiseră, în toate chipurile. Îi cumpăraseră un sicriu impunător, de stejar. Împrejmuiseră năsălia cu coroane de flori. Și cu buchete. Iar ei, Berbencenii (rubedeniile mele, în fond, în mijlocul cărora mă simțeam străin, nu-mi dădeam seama de ce, din cauza mea, din cauza tatii sau din pricina mamei !?), se foiau mereu pe acolo, plecau și veneau. Bătrînul, bunicul meu, față de care nu simțeam nici o afecțiune (era bine, era rău, nu-mi dădeam și nu-mi dau nici acum seama, dar adevărul acesta era și este : omul mi se părea mai străin decît Rîșnoveanu, ori decît nea Niculae Banciu, tatăl lui Vale, care e un om minunat, e mai temeinic decît tata și decît foarte mulți alții, el e *clasa muncitoare,* el a dus și duce greul pe umeri, fără a pretinde ceva !), — se apropia din cînd în cînd de năsălie, dădea să plîngă și nu reușea.

„...De ce m-ai părăsit tu pe mine ?! zicea el, depărtîndu-se de-a-ndaratelea și așezîndu-se gemînd pe un scaun de lîngă perete. De ce ?"

Ceilalți discutau alături dacă trebuia sau nu să aducă un popă la înmormîntare.

„Dar bineînțeles că trebuie să aducem ! zice unchiul Costel, care e îmbrăcat în negru, din cap pînă în picioare (numai cravata o avea roșie, ca focul). E chestie de prestigiu, e mîndria noastră în joc !... Și nu-i nici o încălcare, să știți !... Cultele sînt libere !... Alții nu-și îngroapă părinții cu slujbe și preot !?... Și-atunci, noi de ce n-am face-o, noi care am luptat și-am suferit, la începuturi, cînd era mai greu și mai rău !?..."

M-am întrebat de cîteva ori, pînă ce s-au sfătuit ei, și după aceea, pe drum, pînă la cimitirul unde a fost înmormîntată bunica, de unde și cum s-a stîrnit și s-a grămădit

în viața acestei familii atîta falsitate, atîta teatralism, atîta minciună !?...

Pentru că ei, ziceam eu, mergînd pe urmele celor povestite de mama (rar și cu zgîrcenie, e adevărat !) au fost oameni simpli, cum se zice uneori... Au fost muncitori, la prima generație, e adevărat, dar au fost... Bunicul a fost un simplu și cinstit mecanic de locomotivă... Bunica a fost o femeie umilă, care a născut și a crescut o groază de copii... A fost mai mult țărancă, decît orășeancă... Cum s-a ivit, în acest caz (și în altele, asemănătoare) *neconcordanța,* o anumită nepotrivire, între aparență și esență, între pretenții și potență ? !... Cum și cînd ? !...

Poate că asta, *ruptura* asta s-a produs în clipa cînd au înțeles că s-a petrecut o schimbare pe undeva și că ei înseamnă ceva și pot foarte mult !?...

Sau poate că s-a întîmplat cînd au văzut că fiii lor survolează toate *cataractele puterii,* mergînd din izbîndă în izbîndă, ceea ce putea să însemne că totul e posibil și că totul e îngăduit, dacă ești *la putere !?...*

Nu degeaba spunea bunica, ori de cîte ori o certa mama pentru lux și pentru fală : „Ce tot vrei, tu Anuță, e vremea noastră, a muncitorilor, e timpul să trăim bine și să ne îmbrăcăm bine, c-așa-i cînd ești *la putere !...*"

Așa era, într-adevăr !

Dar *puterea* nu înseamnă doar atît : să te îmbraci mai bine și să mănînci mai bine !...

Puterea înseamnă muncă, și înțelegere, și zbucium !...

Nu e simplă lăfăială, simplă și cam rudimentară revărsare de orgolii și de complexe, — nu trebuie să devină așa ceva : o simplă trambulină spre mărire pentru cine știe ce posedat, pentru cine știe ce șmecher, cum a fost și este, să zicem, unchiul Costel !...

Dacă se întîmplă așa, e spre răul celor ce o îngăduie !...

Dar nici spre binele celui ce se aruncă într-o asemenea vîltoare nu poate fi, dacă nu se are în vedere decît satisfacerea unor orgolii, dacă se încheagă și se consumă totul sub fascinația aceea stranie, *a puterii,* care înalță dar și distruge !...

Dovadă Hitler, dovadă Mussolini ! Dovadă alți și alți scelerați ai absolutismului contemporan, pe urmele cărora s-a depus și se depune cenușa disprețului !...

Am plîns pe la un timp, am izbucnit într-un hohot greu și cutremurător. Fără a ști prea bine de ce plîng ! ? Pen-

tru că se irosiseră și se iroseau atîtea energii și atîtea gînduri frumoase, în lupte atît de deșerte, în alte părți dar și la noi ! ? Ori pentru că mă simțeam așa de singur în mijlocul procesiunii aceleia atît de ciudată și de amestecată ? !...

„...Ei, cum a fost ?“ m-a întrebat mama cînd m-am întors acasă (mă aștepta, bineînțeles).

„Nici cum !“ am spus eu, scurt, atît de scurt și de nu știu cum, încît ea nu a îndrăznit să mai spună nimic.

57

Profesorul Aurelian Goia, pe care îl caut pentru consultații (sînt slab la *analiză*, vreau să mă pun la punct din partea asta), îmi povestește o mulțime de lucruri din trecut. E bătrîn și cărunt (e cu șaptezeci de ani mai bătrîn decît mine, a socotit-o el, de la început), dar e de o jovialitate și de o limpezime de minte rar întîlnite. Lecții nu vrea să-mi dea — „N-am dat niciodată lecții, pe bani !“ — sfaturi, însă, îmi dă cu nemiluita. Sfaturi bune, utile, — „Să faci multe, foarte multe exerciții, la orice materie, dar mai ales la matematici !...“ — pe care le însoțește de amintiri, fiindcă-i plin de amintiri — „Ca un burete, nu ca un burete, se corectează el, ca un copac de sevă, ca o frunză de lumină, ca un îndrăgostit de iubire, da, exact așa !...“ — e un trecut fantastic în urma lui. Și-i place, e cît se poate de clar, să evoce acest trecut, să-l reînvie.

„Ești îndrăgostit ?“ m-a întrebat el alaltăieri.

„Nu sînt !“ i-am răspuns, dîndu-mi seama abia atunci că nu eram îndrăgostit, mirîndu-mă oarecum, fiindcă într-o vreme eram îndrăgostit mereu.

„Rău ! a făcut bătrînul, dînd din capul lui imens, pe care îl împodobește și acum un păr cărunt și des, argint curat. Foarte rău !... La biserică te duci ?“

„Nu mă duc !“ am răspuns eu cu sfiiciune.

„În fine, te privește, asta, cum se zice în matematică, e o *teoremă* pe care n-o poți rezolva decît singur !... Dar îndrăgostit trebuie să fi, îi musai, cum se zice pe la noi, apăi că nu-i slobod să nu fi, la vîrsta asta !... Noi — vorbesc de generația mea — eram mai răi decît cotoii, cînd eram la anii aceștia, eram îndrăgostiți tot timpul, dădeam serenade, organizam

serbări !... Dar și învățam, bineînțeles, că aicea, în orașul acesta vechi și renumit, a existat o tradiție de a învăța, a existat o viață intelectuală foarte intensă !... Cu specific național, bineînțeles, pentru că răspunsul nostru, al românilor, față de toate opresiunile străine, acesta a fost : munca, învățătura, dovedirea superiorității și străduaniei noastre prin fapte, nu prin vorbe !... Așa că dumneata, tinere domn, dacă vrei să știi bine de tot cine ești și de unde te tragi, cercetează și lucrurile astea, în afara oricăror obligații, cum se învață îndeobște istoria, din necesități de luptă ori din simple și de nelecuit necesități sufletești !...“

La început mi s-a părut cam desuet — „o relicvă a vechilor și defunctelor naționalisme !...“ — pe urmă însă, pe măsură ce m-am apropiat de el, mi-am dat seama că nu era așa. Omul era (și este !) de o puritate desăvîrșită.

„...Nu, tinere domn, mi-a spus el cînd l-am întrebat dacă n-a nutrit și nu nutrește anumite resentimente față de alte naționalități (de remarcat că nu mi-a spus niciodată *mă* și *tu* !) — n-am nutrit și nici nu nutresc resentimente față de alte nații !... E o imagine greșită a dumneavoastră, a celor de azi, în ce ne privește, deoarece noi n-am fost naționaliști-șovini, am fost patrioți !... Noi, stimate tinere, am luptat pentru drepturile poporului român, n-am cerut nimic, de la nimeni și nici n-am vroit să luăm de la alții, cu anasîna, ceea ce nu era al nostru, ba dincontră !... De aceea s-a afirmat în perioada luptei pentru *unire* o pleiadă atît de bogată de bărbați de seamă, pentru că exista un ideal de apărat și de afirmat !... În perioada aceea a cunoscut lira lui Octavian Goga cele mai curate și mai înalte sunete !... Atunci și-a demonstrat Iuliu Maniu marea lui personalitate politică !... Ai auzit și știi cine-i Octavian Goga ?“

„Am auzit... Am fost la Ciucea, cu tata... Am văzut monumentul...“

„Da ? !... Frumos !... Adică nu-i chiar așa de frumos *mauzoleul* făcut de coana Veturia... Dumneaei a venit cam la de-a gata și nici nu l-a ajutat pe poet, ba dincontră, l-a împins numai spre rău și spre păcat, pentru că așa sînt femeile, să știi, sînt lacome de onoruri și de glorii, iar coana Veturia nici nu e femeie, e un *binom feminin* !... Dar Maniu știi dumneata cine a fost ? !“

„Da, știu... Un politician...“

„Ce fel de politician ?“

„Un politician burghez... El a fost șeful partidului național-țărănesc și-a fost arestat și condamnat deoarece a vrut să fugă din țară..."

„Altceva ce mai știi despre el ? !"

„Cam atît !"

„Rău, tinere domn, rău destul că-i numai atîta, pentru că Iuliu Maniu a fost un bărbat politic de mîna întîi, a fost o mare personalitate !... *Unirea* de la 1918 — *Unirea* tuturor românilor, tinere domn ! — e de neconceput fără el și fără strădaniile lui enorme !... E adevărat că și el s-a realizat ca personalitate politică în perioada premergătoare Unirii, așa cum s-a realizat și Goga ca poet, în aceeași perioadă !... Și-acum dumneata vii și-l «rezolvi» în cîteva formulări neroade, nu stereotipe, nu seci, neroade, pur și simplu !... Că și în *dicționarul cioclopedic* (curat cioclopedic, cum ar zice Caragiale !) se vorbește în același fel despre Maniu !... Ca și despre alți bărbați de seamă, ceea ce însemnează, tinere domn, că dumneavoastră cei de azi o să trebuiască să reînvățați istoria, dacă vreți să știți cu adevărat cine sînteți și de unde veniți !..."

În toată casa bătrînului nu se află decît o singură icoană, un tablou mare (un Avram Iancu prăbușit și mînios), în fața căruia arde tot timpul candela, ca în fața unui sfînt.

„...*El*, mi-a spus bătrînul cînd a observat că mă uit la candelă, face parte din treimea fără de moarte a acestui neam !..."

„Dimpreună cu cine ?" am cutezat eu.

„Dimpreună cu Eminescu și Bălcescu, Eminescu fiind apostol și cruce !..."

„Frumos spus !"

„Nu-i frumos, tinere domn, este exact, deoarece eu nu sînt literat și nici propagandist, sînt matematician !... Originea mea, însă, m-a adus către ideile acestea drepte și esențiale !..."

N-am îndrăznit să zic nimic de origine, în altă zi însă (ieri, de fapt), i-am spus, l-am întrebat din ce clasă socială provine (am vorbit altfel, mai învăluit, dar sensul acesta era).

„...Sînteți mlădiță nobiliară, am mai zis eu, parcă aș fi vrut să mă scuz — nu e nimic rău în asta, în sine, pentru că omul..."

„Dar bineînțeles că nu e nimic rău în asta ! a spus bătrînul cam răvășit, cam atins de mînie. Nu trebuie să te aperi, nu e bine să te bîlbîi, deoarece eu am recunoscut și

recunosc, fără sfială, că provin dintr-o clasă nobiliară !... Sînt, cum spuneai dumneata, mlădița singurei clase nobiliare pe care a avut-o țara aceasta a noastră, singura și cea mai bogată !...“

„Singura și cea mai bogată ! ?“

„Da, tinere domn, deoarece această clasă a stăpînit, de drept, o moșie care trece cu mult peste două sute de mii de kilometri pătrați, o moșie frumoasă și rotundă, *dodoloață*, cum a zis poetul Lucian Blaga... De fapt, n-a zis el vorba aceasta, a zis-o un strămoș de al meu, un țăran, pentru că aceasta e clasa nobiliară din care mă trag eu — și poate că și dumneata — *țărănimea* !...“

58

Mama îmi spune, ori de cîte ori mă surprinde făcînd-o „pe șmecherul“ (nici mie nu-mi plac teribilismele astea, nu pot scăpa însă de ele, nu-mi dau seama de ce, din cauza vîrstei sau din cauza firii mele, din cauza unui insuficient control, a tuturor gesturilor pe care le fac, a tuturor vorbelor pe care le zic ! ?) că eram mult mai serios cînd eram mic, eram „tăcut și ciudos“, mă uitam „mult și cu luare-aminte la orice lucru“, eram rezervat față de oamenii pe care nu-i cunoșteam și nu îngăduiam nimănui să-mi zică „pușt-iule sau piciule.“

„Ei, chiar așa ? ! fac eu cu un fel de încîntare. Nu cred că eram așa de grozav, dar tu vrei să mă critici pentru felul cum sînt acum — uneori, nu totdeauna ! — și-o faci indirect, n-ai curajul să abordezi direct problemele !...“

„E și asta, recunoaște mama cu o duioșie neașteptată — dar nu-i numai atîta, te rog să mă crezi... Erai mai altfel pe la trei, pe la patru și cinci ani, și pe la șapte... La șapte ani, după ce te-ai dus la școală, m-ai întrebat, după ziua dintîi, de ce trebuie să te duci acolo... Ți-am spus de ce : să înveți... Tu ai spus că ai fost și că nu ai învățat nimic și că nici nu te mai duci... Abia te-am convins și te duci... Te-a convins, ce-i drept, taică-tău, pentru că el a avut totdeauna mai multă putere asupra ta... Nu-mi dau seama de ce ! ?... Da, și cînd te-am botezat, pe la vreo patru ani, fără știrea lui, că el era tot așa de *catolic* și atunci, tu ai

țișnit deodată de lîngă mine, te-ai dus drept în față, unde slujea popa, te-ai oprit lîngă el și ai început să-i cercetezi revereanda și patrafirul, hainele acelea sfinte de pe el, care erau aurite, străluceau, că de aia te-ai și uitat tu așa de mult la ele !..."

Asemenea discuții aveam și cu Bătrînul, mai demult, cînd eram mai mic. Eu îl rugam, de fapt, să-mi povestească ce „am mai făcut eu cînd eram copil mic..." Tata îmi povestea, se prindea în jocul acesta și îmi spunea fel de fel de întîmplări, al căror erou eram, bineînțeles, eu, Ionuț, — „Ionuț cel viteaz și dolofan !..." — un Ionuț aprig dar și naiv, care se dusese odată, pe la vreun an și ceva, spre un alt copil, în parc, să-l vadă, să-l îmbrățișeze... Acela însă, fiind mai mare și mai „experimentat", a stat cît a stat, după aceea i-a dat un brînci micului Ionuț (adică mie), trîntindu-l pe spate... Tata s-a apropiat și m-a ridicat, mustrîndu-l pe celălalt, — „care avea două țurloaie la nas, groase și lungi..." După cîteva minute, scena s-a repetat, pentru că eu m-am dus din nou spre „ghiorlanul acela murdar și dur..." El m-a așteptat în același mod, trîntindu-mă tot așa de tare... De vreo trei ori s-a repetat scena aceasta... A patra oară, cînd m-a ridicat de jos, Bătrînul l-a dat la o parte pe „adversarul" acela al meu, l-a culcat la pămînt, „de-a văzut și el stele verzi..." A fost un scandal nemaipomenit. Mama „vrăjmașului", — „o țață pur-sînge..." — și-a adus aminte că avea un copil prin parc și-a sărit imediat în apărarea lui, ocărîndu-l în toate felurile pe tata... Din derbedeu și din „bagabont" nu l-a scos. „...Ar trebui să fi la muncă, «bagabontule», ar trebui să stai la strung, ori pe un șantier, nu să te certi cu femeile prin parcuri !..." N-a fost chip să mai stăm pe acolo, „ne-am luat grebla, lopata și găleata și-am plecat..." Alt episod, altă pățanie de-a noastră, se petrecuse într-un ajun de 1 Mai, cînd mă dusesem cu tata pînă în centrul orașului, unde se mai lucra încă la tribuna prin fața căreia aveau să treacă a doua zi coloanele muncitorești. Era plin de copii acolo. Tribuna era ceva nou pentru ei, cum era și pentru mine. Am țopăit cu ceilalți, ne-am vîrît pe dedesubt, pînă cînd m-a apucat „o anumită nevoie". „Tată ! am strigat eu, deznădăjduit. Hai, tată !..." Tata a înțeles ce-i, s-a uitat în stînga, a privit în dreapta. N-a găsit „nici un loc mai potrivit". A vrut să intre sub tribună, împreună cu mine. L-a oprit un dulgher, arătîndu-i obrazul, — „păi se poate, tovarășu' ! ?..." Nici nu mai era nevoie, deoarece eu mă

oprisem şi mă destinsesem, deznădăjduit, simţind cum mi se umflă şi mi se încălzesc (senzaţia aceasta o ţineam minte) pantalonaşii, care erau nou-nouţi, de catifea, cum era şi haina tatii. „Ce-i, Ioane ? !“ a zis el cam speriat. „Nimica !... Eu...“ „Lasă, nu-i nimic, a mai spus tata, luîndu-mă în braţe, mergem acasă !... Dar să nu-mi plîngi, auzi ! ?... Să nu zici nici pîs !...“ N-am plîns, n-am zis absolut nimic. Dar îmi era ruşine. Mi se părea că toţi ştiau ce ducea tata în braţe, — „ce comoară“. El, la rîndu-i, se grăbea, s-a grăbit numai la început. După aceea a mers mai încet, de parcă ne-am fi plimbat. Iar acasă s-a dezbrăcat (mîneca hainei lui, pe care n-a mai purtat-o niciodată, avea o pată ovală, de toată frumuseţea), m-a dezbrăcat şi pe mine, m-a spălat şi m-a schimbat, rîzînd ca de o poznă pe urmă, pe care o făcuserăm noi amîndoi. „...Ai văzut, măi Ioane, mi-a spus el, cum strîmbau toţi din nas pe unde treceam noi ! ?... Şi se uitau unii la alţii, să-l vadă pe cel care a stricat aerul !... Dar la noi nu se uita nimeni, pricepi ! ?...“ Amănuntul acesta avea să-l repete ori de cîte ori evoca scena cu tribuna, — „cu pantalonaşii mei nou-nouţi şi cu haina lui nouă şi frumoasă !...“ Iar dacă era bine dispus, îmi arăta, prin gesturi, cum strîmbau din nas unii şi alţii, peste tot pe unde trecusem. Înflorea puţin lucrurile. Nu mult însă, numai atîta cît era nevoie să le facă palpabile, să le dea viaţa pe care o pierduseră — „fiindcă viaţa se pierde mereu, naşte şi renaşte mereu !...“

De aceea îl ascult cu plăcere pe Bătrîn (în afară de momentele cînd nu ne potrivim la păreri). Şi pe mama o ascult cu plăcere, cu îngăduinţă, mai bine-zis. Mă gîndesc, totuşi, cu o înfiorare bruscă şi rea, că într-o zi ei nu vor mai fi şi că eu mă voi simţi îngrozitor de singur din cauza asta... Voi avea, probabil, propria mea familie, voi avea grijile şi preocupările mele, dar mă voi simţi singur !... După tata, mă gîndesc eu, o să-mi pară rău tare, o să-i duc dorul toată viaţa !... Şi chiar şi după mama !...

„Ce mai face familia Dobre ?“ întreb eu, ca să mă despart de orice gînd sumbru.

„Bine ! zice mama, bucuroasă. Vrei să mai mergem odată pe la ei ? !...“

„Cum să nu ! accept eu imediat, fără a-i spune însă că eu mă vedeam şi vorbeam mereu cu Florina Dobre şi că noi amîndoi (asta era taina noastră) ne hotărăserăm să le lăsăm.

pe mămicile noastre scumpe și dragi să combine și să le îmbine, făcîndu-ne că nu știm nimic. Ori cînd !..."

„Nu se poate nici așa : ori cînd... Trebuie să sondez terenul din nou... Pentru că tu... Lasă-lasă, că tot eu te însor, cum ți-am făgăduit !..."

59

Tata îmi dă să citesc un roman scris de prietenul lui nea Iuliu Jeler — „prietenul meu, *romancierul*", cum zice nea Iuliu. Încerc să citesc cartea, dar nu reușesc. E prea grea, e prea greoaie. E prea multă viață în ea, prea mult adevăr. Eu aș vrea altceva, în starea în care mă aflu acum... Aș vrea ceva mai grațios, mai ușor, mai blînd... Aș vrea o carte cu un erou inteligent și blînduț — și ușor, ca un fulg — care să se frămînte și el, dar nu prea mult !... Aș vrea ceva, într-un cuvînt, tipic mic-burghez, ceea ce înseamnă că eu însumi sînt sau tind să devin așa ceva ! ?... N-aș spune-o, dacă ar fi așa, n-aș consemna acest gînd în caietul acesta al meu, care mi-a devenit prieten pînă la urmă !... Căruia ar fi bine să-i încredințez și lucruri ușoare, tinerești, adică, pentru că tinerețea e și ușoară... Nu se entuziasmează de orice... Mai ia lucrurile și în zeflemea !...

60

Adevărul e că mă mișc (fizic, nu numai în planul ideilor) într-un spațiu mult prea strîmt. Mă învîrtesc în jurul propriului meu ax. Și asta e o ciudățenie a acestei epoci (încă una). Deoarece înainte, pe vremea breslelor, un tînăr era trimis în lume, să învețe bine meseria pe care și-o alesese. Și să cunoască oamenii. Ideea era excelentă. Și chiar mai tîrziu, un tînăr era pus în situația de a se descurca singur. Pleca de acasă de mic, cum a plecat tata, și se descurca cum

putea. Toți păteau așa, toți erau puși în fața acestei probleme. Unii piereau, e adevărat, sau se stîlceau pentru totdeauna. Alții, însă, cei care rămîneau deasupra valului, erau călîți, erau oameni întregi. Știau ce-i *binele* și ce-i *răul*. Dar noi, ce știm!? Nu știm nimic. Avem totul și nu avem nimic. Știm carte, ne pregătim temeinic (nu toți, e adevărat, dar cei ce vor s-o facă, o pot face, cu vîrf și îndesat!). Și pe urmă ce vom face cu pregătirea aceasta a noastră?! Cum o vom utiliza? Ce drame vom trăi noi? Fiindcă viață fără drame nu se poate și e fariseu cel ce spune că vom intra, de mîine, în imperiul fericirii!?... Generația Bătrînului a trăit *drama opțiunilor*, a fost nevoită să aleagă grîul de neghină, cum se spune într-un limbaj mai vechi (vechi dar frumos, expresiv, de care eu unul m-am cam rupt, nu-l cunosc bine!): A trebuit, această generație a lui, să-și schimbe sufletul și gîndul, a fost nevoită să absoarbă cantități enorme, de lozinci și de îndemnuri, de *modele* și de *prototipuri*, reale sau fictive, umflate, în orice caz, dilatate, a hăpăit tot ce i-a ieșit înainte, lucruri bune, dar și rele, exact așa cum hăpăie furnalul minereuri și cărbune (cox sau cărbune coxificat), piatră de var și altfel de materiale, urmînd ca după aceea, cu ajutorul focului, cu ajutorul valurilor de aer proaspăt (sau de oxigen), să plămădească fonta, din care se naște apoi invincibilul oțel!... Așa s-au salvat ei, arzînd, lăsîndu-se dominați de temperatura marilor lor pasiuni, de marea și invulnerabila lor cinste!... N-au ajuns, e adevărat, la structura oțelurilor nobile, dar s-au structurat, totuși, s-au limpezit, s-au regăsit pe ei înșiși, și-au regăsit și țara de care uitaseră într-o vreme!... În timp ce noi... Nici nu mai stărui, ca să nu mă repet... Dar dacă noi nu vom trece prin propriile noastre arderi, vom compromite totul, — dacă nu vom trăi altfel, toți, — dacă nu vor fi limpeziți și buni, — dacă nu vom cultiva cu adevărat *amintirea străbunilor*, fără exaltări și fără supralicitări, — dacă nu vom fi toți egali, fără a fi smeriți și slugarnici, — dacă nu vom fi, *toți*, oameni ai secolului douăzeci și unu, care se va deosebi de zece ori mai mult de secolul acesta, față de cît s-a deosebit acesta de bătrînul și idilicul secol al nouăsprezecelea!... Și dacă nu va fi așa, cum ar zice tumultuosul Iorga, ne va mînca pe toți rușinea, pe noi cei care avem acum optsprezece și douăzeci de ani!...

61

Cît de frumoase sînt femeile iarna (și fetele, desigur). Dar nu pe stradă, cînd sînt înfofolite în haine, ci în intimitate, cînd se dezbracă, după ce trec într-o ambianță mai caldă, venind de afară însă, din ger și din viscol. Sînt ca niște flori ciudate atunci... Sînt reci dar sînt și calde... Sînt proaspete de parcă ar fi rupte din cer... Dar au și ceva neclar în ele, o tulburare de pămînt în care se topesc noi seve, o nouă sete de viață... Nu-mi dau seama dacă am citit asta undeva, sau e propria mea observație ! ?... Fapt e că m-am gîndit așa la lucrurile acestea abia ieri (adică aseară, pentru că acum nu-i trecut încă de miezul nopții, tata încă n-a venit, iar eu citesc și scriu !), după ce am condus-o pe Florina pînă acasă, unde nu era nimeni... Mi-am dat seama, pentru prima dată, că are și ea propria ei frumusețe, o frumusețe simplă, complet deosebită de frumusețea agresivă și îmbătătoare a Norinei (și a altor fete)... Aș vrea, drept să spun, să o iubesc, dar nu reușesc... Și de mințit nu vreau să o mint... Nici înapoi însă nu mai pot da... Din cauza milei !... Dar mila ce-i, nu-i tot iubire ? !... Nu, nu-i iubire !... E o formă a iubirii, dar nu-i iubire !...

62

Întrebarea pe care mi-am pus-o cîndva, nu prea demult : ce fel de conglomerat social va ieși și din noi, din generația mea ? ! — e fără răspuns. Nu poate primi un răspuns anticipat. Se va vedea mai încolo ce va fi. Dar dacă nu vom trăi propriile noastre drame, dacă nu ne vom izbi de propriile noastre dileme, nu vom realiza nimic deosebit !... Vom fi o generație de tranziție, pentru că generațiile sînt ca și oamenii, considerați individual, nu strălucesc prin nimic, dacă nu-și pun și dacă nu rezolvă *ecuații* mari, hotărîtoare !... Și ce poate fi mai plictisitor (și mai tragic) în viață și în lume decît un om echilibrat dar șters, cenușiu, pe de-a-ntregul ! ?... Sau decît o generație echilibrată, bine pregătită, lustruită

dar și mediocră ? !... Pentru că pregătirea, cultura, în genere, nu exclude mediocritatea, îi crează alte fațete, atîta tot !...

63

A venit primăvara. Crengile castanilor au crăpat de sevă, înmugurind. Iarba a ieșit peste tot (bun poetul acela cu *vine iarba*, despre care mi-a vorbit nea Jeler, extraordinar, spre așa ceva ar trebui să merg și eu, dacă mă voi consacra prozei, spre lucrurile esențiale, spre ceea ce este fundamental, spre ceea ce nu au decît scriitorii autentici și mari !). În oraș, însă, și în alte părți, după cîte îmi dau eu seama, se vorbește din ce în ce mai stăruitor de *exploziile* care au avut loc la niște fabrici, nu aici, în alte locuri. Unii spun că ar fi vorba de sabotaje, alții vorbesc de simple accidente, datorate „lipsei de calificare, cît și uzurii morale, a utilajelor și a oamenilor", care au fost și sînt supralicitate (și supralicitați). Îl întreb pe Bătrîn ce crede despre treaba asta. Dar el se eschivează. Îmi spune că nu și-a „făcut încă o părere despre problemele acestea, despre care discută, într-adevăr, foarte multă lume !..."

„Nu ți-ai făcut o părere, stărui eu, sau nu vrei să discuți cu mine problema asta ? !"

„Vreau, cum să nu, cu tine, dacă te interesează, îmi place să discut orice problemă !..."

„Atunci de ce ești rezervat, în acest caz ?"

„Nu sînt rezervat, dar nici nu vreau să îmbrățișez primul zvon, nu vreau să mă las în voia curentului, în voia unui curent schimbător și capricios !..."

„Tot nu înțeleg ! ?"

„Nu înțelegi pentru că nu vrei, sau poate că nu cunoști bine lucrurile !... Spunînd asta, mă gîndesc la felul cum interpretau unii orice gest și orice întîmplare, într-o anumită vreme, cînd erai făcut imediat partizan al imperialismului, dacă ziceai ceva, dacă nu intrai în *serie* !... Acum lucrurile s-au mai schimbat, dar întrebarea revine — «Nu cumva ?» — avînd, bineînțeles, alt sens !... Lucrurile se petrec altfel, cu mai mult tact, cu grijă, dar se petrec !... Și eu

nu pot, nu știu dacă mă înțelegi, să împărtășesc imediat o asemenea interpretare !..."

„De ce să nu o împărtășești, dacă are o bază reală ! ?"

„Tocmai, că nu are !... Și-i periculoasă, în afară de asta, poate duce la încordări de prisos !..."

„Înseamnă, stărui eu, să-l stîrnesc (pentru că devenise cam reținut, se petrecea ceva cu el, se petrece), că nu ești de acord cu orientarea de azi ! ?"

„Dimpotrivă, sînt de acord, am luptat și eu pentru ea, la urma-urmei !... Rezervele mele privesc excesele, privesc supralicitările !... Pentru că din *excese* și din *supralicitări*, indiferent de ce natură sînt ele, se hrănesc impostorii politici, posedații care nu vor altceva decît *putere* și *mărire*, de parcă nu s-ar mai sătura !... Asta-i problema, la urma-urmei !..."

„Problema e că avem mulți prieteni în lume, dar și dușmani !"

„E firesc, cine are prieteni are și dușmani !... Numai cei care moțăie nu supără pe nimeni, sau cei care se sting, pur și simplu !... Dar dacă vrei să te afirmi, dacă lupți pentru propriile tale drepturi, pentru o idee anume, vei stîrni adversități sau chiar dușmănii !..."

„De acord, dar ce crezi, totuși, despre *exploziile* acestea, despre cauzele lor : sînt obiective sau sînt subiective, vin dinafară sau ne aparțin nouă ! ?"

„S-ar putea să vină și dinafară, pentru că noi sîntem angrenați în niște schimburi, avem foarte mulți parteneri economici !... Și cînd ai parteneri, ai și adversari, iar adversarii, chiar și cei economici, pot fi, la o adică, foarte duri !..."

„Aperi cu orice preț o anumită parte a globului pămîntesc !... Vechile tale devotamente îți fac festa !..."

„Deloc ! Caut, dimpotrivă, să fiu drept și obiectiv, mă feresc, ca de foc, de excese, de trecerile acelea stupide (și comode, te rog să mă crezi !) de la o extremă la alta !..."

„Dar și feritul acesta e o meteahnă !"

„Este, e adevărat, dar e mai bine să greșești așa, ferindu-te, decît să cazi ca prostul în groapa disperării !..."

„Bine e să trăiești în conformitate cu simțămintele proprii !..."

„Adevărat, numai că viața nu-i șosea, să te înțepenești bine în scaun, să fixezi accelerația la o anumită treaptă și să mergi fără grijă înainte !... Viața e o capcană continuă și-i nevoie, ca s-o străbați cu cinste, nu de grijă, cum am spus

eu, e nevoie de luciditate, și de tărie, dar mai ales de luciditate, de cernere, de o delimitare continuă și cît mai fermă, față de tot ce-i rău și-i spre rău !..."

Despre *explozii* n-am mai vorbit. Ne-am luat cu altele, ca și altădată. Dar ele, *exploziile,* umbra lor, de fapt, aveau să stea în spatele nostru, ca o amenințare de neocolit.

64

Vale îmi spune că și-a „găsit o femeie".

„Ce femeie, domnule ?" întreb eu.

„O femeie cum sînt toate femeile !... Cu care mă întîlnesc din cînd în cînd, numai în zilele lucrătoare, cînd e plecat bărbatul la muncă !..."

„E măritată, așadar ! ?"

„Da, și ce-i cu asta ! ?"

„Cum ce-i, Vale, dar tu nu te gîndești ce faci ! ?... Înțeleg, dacă ar fi fost văduvă !..."

„Fă-mi tu rost de una și-atunci nu mă mai duc aici !"

„De unde să-ți fac eu rost ? !"

„Atunci, taci !"

Am tăcut, iar el, ca să se justifice, mi-a spus că îmi aranjează și mie „o ploaie..."

„Măcar e frumoasă ?" mai întreb eu.

„Nu e rele, se fasolește Vale, e dezghețată și e focoasă tare... Cînd mă duc la ea mă întreabă ce mai fac și mă pune să mă dezbrac imediat... Iar ea dă un telefon la bărbatu-său, să vadă dacă e la servici... Pe urmă..."

65

În oraș s-a mai căscat un gol. Și-n viața mea și-n sufletul meu, de asemenea.

Azi, cînd m-am dus la bătrînul Aurelian Goia (îmi era dor de el, pur și simplu) am găsit casa goală. Nu era goală de fapt, o goleau atunci. Cărau unii (moștenitorii, cred ! ?) tot

ce era de cărat și de luat : mobilă, cărți, covoare, carpete, ce găseau și ce vroiau să ia.

„...Unde-i domnul profesor ?“ am întrebat eu, deși înțelesesem imediat ce se întîmplase.

„E la capelă !“ mi-a răspuns careva.

M-am dus la capelă, unde l-am găsit pe bătrînul Aurelian singur-singurel, neveghiat de nimeni. Stătea, cam zbîrlit cumva, cam răzvrătit, cu mîinile pe piept, cu capul scufundat în frumoasa lui coamă leonină.

Am vrut să-i sărut mîna, nu știu de ce. Și-am văzut atunci cum i se învinețise inelarul. Vroiseră (acasă sau acolo ?!) să-i ia verigheta. Și cum nu reușiseră, îi juliseră și îi mătrășiseră degetul.

„Cum de nu i l-au tăiat ?“ am zis eu, cutremurîndu-mă.

Am plecat zguduit de la capelă, am umblat la întîmplare prin oraș, ca un năuc. După aceea m-am dus din nou la locuința profesorului, unde nu mai era nimeni și nimic. Luaseră tot ce putea fi luat, fără milă. Pînă și pereții îi goliseră, de tablouri și de fotografii. Numai portretul lui Avram Iancu îl lăsaseră, fără candelă însă, candela o luaseră.

Iar tabloul lui Iancu l-am luat eu, fără a avea sentimentul că săvîrșesc o hoție. Îmi era teamă de tata, să nu-mi spună să-l duc înapoi, ori să mă certe. Dar Bătrînul nu mi-a făcut nici un reproș. Dimpotrivă, a spus că am făcut bine, luîndu-l pe Iancu de acolo.

„...Va să zică, a mai spus el, s-a stins și bătrînul Aurelian !... Dumnezeu să-l ierte, cum se zice pe românește, c-a fost om de nădejde, a fost, adică, *un om* !...“

„Adevărat, dar de ce zici tu «Dumnezeu să-l ierte» ?“

„De ce să nu zic ?... Spunînd vorbele astea, e ca și cînd ți-ai luat rămas bun de la un om, ca și cînd i-ai aduce un ultim omagiu !... Nu e nimic mistic în vorbele astea, și nici nu cred că a fost vreodată !...“

66

Mă simt vinovat față de Florina. Cu cine să discut eu această problemă gingașă ? ! Cui să-i spun că joaca noastră, atît de nevinovată la început, a ajuns departe ? Și că ea, Florina, e topită, e îndrăgostită pînă în vîrful unghiilor ? Iar

eu... Eu nu pot spune lucrul acesta... Mi se pare uneori că o iubesc și eu... Mi-e dor de ea... O simt alături de mine... Alteori, însă, chiar cînd sînt cu ea, mi se pare, nu știu cum să zic, că mă enervează, mă supără, prin însăși prezența ei... Să fie și asta o formă a iubirii ? !... Sau e amăgire și complicare curată, a unor lucruri simple și firești ! ?...

Bătrînului nu îndrăznesc să-i spun în ce încurcătură am intrat. S-ar supăra pe mama, cu toate că nu e ea vinovata principală. Contribuția ei e indirectă. „De ce te amesteci în viața băiatului ? i-ar spune el. De ce o faci tu pe peţitoarea, față de doamna Dobre ? !... Ne-am înțeles odată că nu vom proceda cum procedează alții, lăsînd copiilor libertatea necesară, ca să-și orînduiască viața cum vor dori ei ! ?..."

Cu nea Iuliu Jeler aș putea să discut această problemă. Dar el e șovăielnic de multe ori. Se poartă, cîteodată, ca un om care ar avea ceva pe conștiință. Asemenea accente există și în comportamentul tatii. Cred că ele, accentele acestea, sînt comune unei întregi generații. Celor mai buni reprezentanți ai ei. Pentru că unchii mei, Berbencenii, nu sînt bîntuiți de frămîntări. Dimpotrivă, ar fi în stare să o ia de la capăt oricînd, în același mod, dacă nu și mai violent, cu și mai multă sete de a aduna bunuri și valori materiale, de a terfeli și de a murdări totul. Jeler însă — și tata, și alții, atîția, cei mai buni și mai temerari ! — au înțeles, cred eu, ce și cît au cîștigat, pe planul conștiinței, ce și cît au pierdut. Cîte izbînzi au obținut ei și cîte înfrîngeri. De aceea sînt atinși de melancolie, din cînd în cînd. De aceea are tata *viziuni*. De aceea vede el ceea ce nu vede nimenea, un țăran uriaș, un monument de pămînt, care a stat și stă în mijlocul orașului, din care au ieșit și ies toate, pe sub picioarele căruia trec toți, — „toate coloanele, toate mulțimile de azi !..." — ca pe sub un nou arc de triumf !... Viziunea e superbă, într-adevăr, dar nu e născută dintr-o simplă toană, ori din dorința de a plăsmui imagini (care poate să-l subjuge la un moment dat pe un scriitor !)... E, dimpotrivă, rodul unei remușcări adînci !.. Sămînța din care s-a născut această imagine — acest monument fantastic, pe care nu-l va dărîma nimeni, niciodată ! — e a nemulțumirii și a neîmpăcării... Iar eu, dacă vreau să mă limpezesc cu adevărat, față de mine însumi și față de tata, trebuie să-l întreb odată ce crede el despre colectivizare și despre țărănime, despre care noi, la școală, n-am aflat mai nimic...

În cele din urmă, după ce am derulat cîteva posibilități de discuție, în legătură cu mărunta dar presanta mea problemă, — o iubesc sau nu o iubesc pe Florina, m-am îndrăgostit de ea sau de numele ei, pentru că rima cu Norina ? ! — m-am dus pe neașteptate la tatăl lui Vale, cînd nu era Vale acasă. Eram hotărît să-i spun totul, dar bătrînul lui Vale (nea Banciu e bătrîn cu adevărat, deși nu-i mai mare ca tata decît cu trei sau patru ani) nu s-a arătat prea dispus de povești. Se chinuia cu un televizor, pe care vroia să-l repare. Iar eu mi-am dat seama imediat (sau poate că am greșit ! ?) că omul acesta harnic și liniștit nu putea trăi, dacă nu lucra ceva, așa de mult se deprinsese cu robota, cu truda.

„..Ei, ce mai e nou, tinerețe ?“ m-a întrebat el într-un tîrziu, de parcă abia atunci ar fi aflat de venirea mea.

I-am spus altceva, am zis ceva de Vale și de o carte și-am plecat în grabă, gîndindu-mă pe drum (așa cum mă gîndesc și acum) că sînt lucruri în legătură cu care nu-ți poate da nimeni nici un sfat. Dacă nu le descurci singur, nu le descurcă nimeni, tu însuți fiind (sau devenind) un *încurcat* !...

67

Dintre muncitorii pe care i-am cunoscut la uzină (fiindcă nu mă mișc în gol, cum mi se pare cîteodată, am cunoscut niște oameni, am crescut într-un oraș predominat *muncitoresc,* nu *negustoresc,* ceea ce înseamnă ceva, înseamnă enorm, pentru că una e să-i vezi pe toți muncind din greu, făcînd ceva, și alta e să-i vezi cum o belferesc și cum o huzuresc !) cel mai mult mi-a atras atenția Mihai D., un strungar de aproape cincizeci de ani, care lucrează în fabrică din 1941 — „de treizeci și cinci de ani, dacă punem la socoteală și ucenicia !...“ Nu e un om excepțional și poate că tocmai de aceea mi-a atras atenția. Pentru că muncitori sînt (sau au fost) și nea Rîșnoveanu, și nea Banciu. Numai că ei, și încă vreo cîțiva, au fost și sînt muncitori de mare clasă, cum se zice, ridicîndu-se astfel deasupra mediei, din toate punctele de vedere. Un asemenea muncitor valorează într-o întreprindere mai mult decît un inginer, aspect pe care Rîșnoveanu îl cunoscuse demult, la care însă tatăl lui Vale nu se gîndise

niciodată, așa de mult și atit de tare era el absorbit de meserie.

Mihai D. e mijlociu, din toate punctele de vedere. Meserie știe, dar nu se omoară cu firea să învețe mai mult. Execută comenzile care i se dau, se ceartă cu maistrul, dacă îl „fură la timp", joacă bîza în pauza de prînz, e nelipsit de la toate meciurile de fotbal și mai bea și el cîte-o țuică din cînd în cînd, cel mult două.

„...Dar de ce numai două, nea Mihai ?" l-am întrebat eu într-o zi.

„Așa e cel mai bine, domnișorule, mi-a răspuns el, una-i prea puțin, iar pentru patru nu am parale !..."

„Fac eu cinste, nea Mihai !"

„Nu se poate, domnișorule, de la dumneata nu primesc !"

„De ce ? !"

„Greu de spus... Dumneatale, nu știu cum să zic eu, nu ești de-o seamă cu mine !..."

Abia l-am obișnuit să nu-mi mai spună domnișorule.

„...Nu se face, nea Mihai... Zi-mi pe nume, ori, dacă nu, zi-mi tovarășe, sau domnule, numai domnișorule nu-mi mai spune !..."

„Bine, domnișorule, așa o să fac !..."

Deși e ardelean, get-beget, Mihai D. vorbește ca „un regățean". Vorbește repede și mult, fără a se emoționa prea ușor. Ai zice că e lipsit de sensibilitate, dar nu e așa. Omul a avut niște necazuri în tinerețe și a rămas cu un fel de trac, — „față de anumite lucruri..." Nu s-a înscris nici acum în partid, cu toate că e dintre muncitorii cei mai vechi din uzină. Asta pentru că i-a fost dat să se întîlnească cu „anumite servicii" prin 1947, cînd nu era pregătit pentru așa ceva, — „habar n-aveam..."

„...Eu, mi-a povestit el odată, vădit emoționat, m-am tot dus pe la unul de la noi din sat, care era student aicea, în oraș, om așezat altfel, dar atunci prin 1947, a fost arestat !... Și eu, auzind asta, m-am dus pe la închisoare, să văd ce mai face, așa cum mă duceam înainte de arestare pe la cămin !... Cei de-acolo m-au lăsat, nu m-au repezit, ba într-un rînd mi-au permis un vorbitor, să vadă ce zic !... Ei credeau, după cum mi-am dat seama mai tîrziu, că sînt om de legătură sau iscoadă... Dar eu eram ca un înger pe vremea aceea, habar n-aveam, că și consăteanul acela al meu, Viorel, mi-a spus într-o zi să nu-l mai caut, să-l las în plata domnului și să-mi văd de treburi !... Eu însă, nici gînd să

fac așa ceva !... Pînă cînd s-a îngroșat gluma !... Numai ce mă pomenesc chemat într-o zi la serviciul personal din uzină, unde era un tovarăș de la comitetul sindical și un alt tovarăș dinafară, pe care nu-l știam... N-am înțeles ce doreau de la mine, pe urmă, după ce au vorbit de închisoare, am înțeles ce-i și-am recunoscut că am fost acolo și că mă voi mai duce... «N-ai să poți, mi-a spus tovarășul din exterior, iubitul tău prieten a fost judecat și condamnat !... E un contrarevoluționar înrăit !... Iar tu, dacă nu te potolești, mergi pe urmele lui !...» «Dar ce-a făcut, eu sînt consătean cu el ? !» «Dacă ești consătean, potolește-te, deoarece *noi* nu știm de glumă !»... Cînd m-am dus acasă, am găsit odaia răvășită, încît gazda, o bătrînă, m-a întrebat speriată ce am făcut... Am lămurit-o, am împăcat-o, pe mine însă nu am reușit să mă împac și să mă liniștesc !... Dincontră, am devenit din cale afară de sperios... Pe cît fusesem de nepăsător înainte vreme, pe atît eram acum de atent și de grijuliu... Mi se părea că eram urmărit mereu — și poate că chiar eram, eu știu ? !... Mă trezeam din somn strigînd că *vin, au venit* !... Cînd mă îmbătam, tot așa făceam !... Nu mi-a mai zis însă nimeni nimic... După ce am fost încorporat, înainte de a depune jurămîntul, m-am izbit însă din nou de *faptul acela* !... Am fost chemat la comandant, unde era, bineînțeles, și politrucul regimentului, și încă un tovarăș, și-am fost întrebat de ce nu am spus că am avut legături cu un contrarevoluționar ! ?... Am povestit ce s-a întîmplat, iar ei m-au întrebat ce cred despre Tito... Asta era altceva, despre Tito vorbisem cu cîteva zile mai înainte, spunînd că e un om viteaz și că a luptat împotriva nemților, vorbisem de bine... Atunci, însă, nu era voie să vorbești despre Tito de bine... Așa că ei au pus un fapt lîngă altul și m-au trecut la armata lui Li-sîn-man, o armată fără arme, care lucra la construcții, nu știi matale de asta... Acolo, în armata asta fără arme, intrau copiii de chiaburi și de foști exploatatori, oamenii cu pete... Acolo mi-am făcut tot stagiul, lucrînd la niște poduri... După ce m-am liberat, m-am întors la fabrică și m-am așternut pe lucru... În politică însă nu m-am mai amestecat... Îmi plătesc cotizația la sindicat, merg la toate manifestările, lucrez peste program, dacă e nevoie, nu întîrzii la pontaj, n-am făcut nici o *nemotivată*, în treizeci și cinci de ani de zile !...“

„Asta-i frumos, am zis eu, depărtîndu-mă dinadins de sincopele prin care trecuse el în tinerețe — dar e cam puțin !...

Un om trebuie să-şi propună scopuri mari, ca să nu treacă prin viaţă ca un sobol, nu te supăra că zic aşa !...“

„Nu mă supăr, dar eu atîta mi-am propus, atîta am reuşit să fac !... Şi-acum, că nu mai sînt tînăr, mă gîndesc la copii... Sper, ba chiar sînt sigur, că ei vor trăi mai bine, pentru că eu, te rog să nu te superi, nu trăiesc mai bine acum decît trăiam în urmă cu douăzeci de ani !... Stau la bloc, e adevărat, am o locuinţă modestă dar bună, copiii îmi umblă la şcoli, sînt nişte înlesniri, dar ele nu cad peste mine !... Eu, ca om, nu cunosc nimic altceva decît *bucuria muncii* !... Da, chiar aşa, nu te uita cu nedumerire la mine, în muncă stă ascunsă o mare bucurie, o mare satisfacţie, care le poate anula pe celelalte, le poate înlocui, vreau eu să zic !...“

„Adevărat, am adăugat eu, dar nu e suficient numai atîta !“

„Problema aceasta n-o discut, nu sînt competent !“

„De ce să n-o discuţi ? !... Eşti muncitor, trăieşti cinstit, de ce să nu ai opinii ? !“

„Am, cum să nu am, sînt sigur că fără mine — fără *noi*, fără muncitori ! — nu s-ar mişca nimic, ba din contră, ar încremeni toate !... Nu vreau însă să transform această forţă în altceva, gîndindu-mă că oricît de mult s-ar pierde, din ceea ce producem noi, din cauza prostiei sau a necinstei, oricît de mult s-ar duce în buzunarele şi în bortocanele altora, tot rămîne şi pentru creşterea tuturor, a ţării, cum se zice acum !... Important e ca noi să nu ne pierdem răbdarea şi încrederea !...“

L-am întrebat, nu atunci însă, altădată, ce credea despre Bătrîn, despre tata.

„Ce să cred ? ! a zis el. Cred de bine !... De aceea şi stau de vorbă cu matale, pentru că îmi place mult de el !... Dacă chiar vrei să ştii, de cînd îi el în fruntea uzinei vin cu mai multă plăcere la lucru !...“

68

Vara care abia a trecut ar putea fi numită *vară şi fum* sau *vară şi scrum*. Asta pentru că mi-au ieşit toate pe dos, prost, cît se poate de prost. Am făcut, mai întîi, greşeala că am lăsat o restanţă pentru toamnă. Mi-am bătut un cui în

talpă, cum se zice. Fiindcă am avut o grijă în plus. Pe lîngă cele stîrnite de Florina, a cărei insistență mută, a cărei suferință surdă au început să mă agaseze. Nemaivorbind de faptul că au aflat și mămicile noastre scumpe și dragi de jocul nostru (sau poate că știau și se prefăceau că nu știu !?), bucurîndu-se nespus de mult, amîndouă.

„...Nici nu știi, Ionuț dragă, cît îmi pare de bine !“ mi-a spus mama într-o dimineață.

„Bucură-te atunci, i-am spus eu, bucură-te și te veselește !...“

Toate au decurs mai altfel, nu-mi dau seama de ce, nu știu cu ce *stele* comunicam eu atunci, știu în schimb că semnalele pe care le recepționam, tot ceea ce se aduna în mine era îmbîcsit cu plictiseală și cu neliniște, cu o durere grea și nelămurită.

Aș fi plecat bucuros oriunde !

După aceea însă, cînd am plecat prin țară, tot nu am fost mulțumit.

E adevărat că am plecat tuspatru — „tata, mama, bona (bona fiind Lena) și eu...“

În alte vacanțe sau cu alte prilejuri, de nenumărate ori, mă distrau grozav, cînd mergeam toți cu mașina, cicălelile mamei — „Ai grijă, Vasile !...“ —, nazurile Lenei și răbufnirile rare și puternice ale Bătrînului.

Acum mă plictiseau de moarte pînă și peripețiile acestea. Tot ce vedeam mă plictisea și mă enerva.

Eu însumi eram o plictiseală lîncedă, un nimic de care mi se făcea scîrbă în cîte-o clipă.

„...Dar ce-i cu tine ?“ m-a întrebat Bătrînul într-o seară.

„Nimic, am zis eu, mă uit și ascult !...“

Stăteam amîndoi în „cerdacul“ unei căsuțe de camping pe undeva pe lîngă Orăștie. Campingul era așezat la loc frumos, pe coama unui deal, la marginea unei păduri, dar era murdar și aglomerat. Acolo, unde stăteam noi, chiar la marginea pădurii, mirosea cumplit, putea „de-ți muta nasul“. Chiar atunci, cît am stat noi în „cerdac“, au venit cîțiva „turiști“ să-și facă nevoile la aer liber. Unul, măcar, a stat mult și a fluierat tot timpul cît a stat pe vine.

Bătrînul pufăia.

„Dacă i-aș spune ce cred despre putoarea asta, am zis și m-am gîndit eu, mi-ar explica imediat, de-a dreptul sau mai pe ocolite, de ce stau lucrurile așa cum stau, în privința aceasta !... Ar recunoaște că pute totul de jur împrejur, mi-ar

spune însă că vine o vreme, va veni, cînd nu va mai puți nimic, pe nicăieri !... Aspectele acestea, mi-ar mai spune el, sînt ele însele dovezi ale dezvoltării, ceea ce e adevărat !... Dar eu vreau să fie toate altfel acum, nu peste o sută de ani !... Vreau ca oamenii să fie buni și frumoși !... Să aibă în ei un anumit minim de civilizație, de la care se poate porni spre orice izbîndă !... Să nu vină să-și facă nevoile lîngă tine și să mai și fluiere !..."

„Asta aș vrea-o eu !... Și poate că și el o vrea !"

Nu i-am spus nimic, bineînțeles, n-avea rost să vorbim de viitor și de frumusețe, în timp ce alții spîrcuiau „sfînta natură". Ar fi fost penibil. A doua zi, însă, tot am izbucnit.

„...A fost minunat ! am spus eu sarcastic, după ce am coborît în șosea (eram nervoși toți, mama pentru că nu dormise, soru-mea pentru că nimerise noaptea în nu știu ce comoară, cînd se dusese la veceu ; tata era nervos pentru că eram noi nervoși). Mai trebuie să venim aici, sau, cum am văzut că zic unii, mai e de venit aici !... Peisaj superb, aer curat, pur, nu curat !... Minunată plimbare, minunată țară !..."

Bătrînul a tăcut cît a tăcut, pe urmă a izbucnit și el, nu s-a mai putut stăpîni.

„Ce tot vrei, măi iepuroiule ?! a zis el. Ce tot dai cu gura ?... Dacă nu-ți place, ia-o pe jos, pe cont propriu !... Nu-i obligatoriu să te plictisești cu familia !..."

„Da ?!"

„Da, mă, da !"

„Atunci oprește, semnalizează și gata !..."

A oprit, iar eu am coborît și-am luat-o către Deva, pe șosea. Nu-mi luasem nimic pentru ploaie și nu aveam la mine decît 103 lei și 60 de bani. „...Buni și ăștia, am zis eu, fac autostopul și mai lucrez pe undeva... Devin și eu țară independentă !..."

După o sută de metri, m-am pomenit cu ei în urma mea. Am auzit claxonul mai întîi. Pe urmă am văzut mașina. Pe urmă am văzut-o pe mama venind către mine.

„...Hai înapoi, prostule, a zis ea, hai, că nici buletinul nu-l ai la tine !... Hai !..."

M-am dus, m-am proțăpit pe locul meu și n-am mai zis nimic.

Popasul următor l-am făcut în satul lui nea Iuliu Jeler, unde m-am îmbătat crunt. Am băut niște vinars mai întîi, tare de ți se aprindeau fălcile, cînd îl puneai în gură. Pe urmă am băut vin, un vin molîu și amărui, nu prea rece dar

bun. Pe urmă m-am dus și m-am culcat. Mi-a fost rușine, cînd m-am trezit. „...Prea o fac pe viteazul ! am zis eu. Nu iau seama la nimic !... Parcă aș fi, într-adevăr, un pui de yankeu !...“

Acasă, odată întors din drumeții, m-am apucat de învățat cu atît de multă osîrdie și am devenit atît de rezonabil, încît și mama, săraca, s-a mirat de mine, că am devenit deodată așa de potolit...

69

E toamnă iar. Vremea e blîndă și frumoasă. Zilele sînt pline de lumină. Nopțile sînt răcoroase și limpezi. Iar eu sînt așa de liniștit și de nu știu cum, încît îmi vine să mă întreb cu ce stele comunicam în vară, ce vînturi cosmice îmi cădeau atunci în suflet !? Și de ce numai mie ?! Și de ce numai atunci !?

Nu-mi pun, bineînțeles, nici o întrebare, nu stărui asupra lor. Îmi văd de ale mele, savurînd, ca niciodată, senzația vieții, simțind efectiv că trăiesc. Atingerea aerului, frunzele pe care calc, pămîntul pe care umblu, îmi întăresc senzația aceasta acută și reconfortantă, de viață fără de moarte, de tinerețe veșnică, pe care n-o poate înghesui nimeni în cine știe ce tipare...

Sînt îndrăgostit de mine însumi, cum nu am fost niciodată !...

Și mi se pare că nimic altceva nu e mai frumos și mai fantastic pe lume, decît să te descoperi pe tine însuți, ca făptură, ca ființă, să-ți dai seama că trăiești și că vibrezi, ca o scoică, în fața întregului univers... Și că lumea asta, mare și fantastică, uriașă, n-ar valora nimic, dacă n-ai fi tu !...

Eminescu însuși, pe care unii îl consideră pesimist, a fost, cred, animat de un asemenea optimism vital (sau vitalist ! ?), pentru că viața a fost optimistă întotdeauna, în structura ei cea mai intimă, în perioadele cele mai crîncene. Iar neliniștea poetului, a lui Eminescu, a fost de sorginte cosmică, cum ar spune Călinescu, dacă n-o fi spus-o cumva (trebuie să mă uit, trebuie să cercetez și treaba asta !)...

Cu sentimentele acestea în minte și în suflet (da, pentru că omul are un suflet în el, nu-i vită și nici computer nu-i !), mă duc și vin de la cartofi, fără a mai bodogăni...

Mă uit la soare și la cer, cînd sînt pe cîmp. Lucrez mult și cu spor, dar mă uit și în jur. Iau seama la lume, cum se mișcă și cum trăiește și-mi place că trăiesc și eu — și că simt lucrul acesta.

„Ce se întîmplă cu tine, mă întreabă Vale, de ce ești așa de visător ?"

„Nu știu !? îi spun. Și nici nu cred că sînt visător !..."

El e necăjit, e mînios, din cauza „iubitei", care l-a trădat.

„...Eu, îmi spune Vale într-o pauză, credeam că sînt singurul... Și cînd colo, mă împiedic de unul care îi aducea carne, un măcelar... După aceea dau peste unul care îi făcea alte servicii... «Dar ce se întîmplă pe-aicea, doamnă ?», o întreb eu... «Nimica, ăștia sînt prietenii mei !... Ce, tu credeai că ești singurel, credeai că mă satur cu ce îmi dai tu ?!... Păi eu, băiețaș, am craci buni, și dacă nu-i liniștesc, mă scot din minți !...» ...Auzi, măi Ionuț, are *craci buni !?*... Fire-ar ea a dracului, de tîrfă !..."

Îl ascult, dar parcă nici nu l-aș auzi. Vorbele lui nu prind rădăcini în mine. Vin și se duc. Și-n locul lor, în mintea mea și în sufletul meu răsună o muzică fantastică. Aceasta trebuie să fie muzica înaltelor sfere. Abia acum comunic eu cu celelalte stele, cu stelele mele, cu propria mea *ursită* !...

70

Tata, cînd îl întreb ceea ce am vrut mai demult să-l întreb — „Ce-i cu colectivizarea, ce-i cu țăranii, de ce trebuie să mergem noi, și muncitorii, și soldații, la culesul porumbului și la scosul cartofilor din pămînt ?!" — se cam eschivează și-mi dă niște cărți să le citesc.

„...Dar eu nu am nevoie de cărți, am nevoie de un răspuns, am nevoie de părerea ta, am nevoie de *adevăr* !..."

„Și de unde știi, mă rog frumos, că eu o să-ți spun adevărul ?!"

„Trebuie să mi-l spui, tu n-ai voie să mă minți !"

„De ce n-aș avea, ce eu sînt sfînt ?!"

„Nu ești, dar n-ai voie să minți !“

„De ce, domnule, de ce ?“

„Așa, pentru că tu... Tu n-ai voie să faci ce fac alții... Asta e *destinul* tău !...“

„Și-al tău care e, să iei păreri gata făcute, să primești totul mură-n-gură ?!“

N-am mai stăruit. Știam că e degeaba. Dar nici cărțile acelea nu le-am citit. Unele le știam de la școală, unde eram întrebați ce a zis nu știu ce erou (care nici nu semăna a țăran), cînd a intrat cu plugul în pămîntul boieresc. Altele nu le știam, dar nu mă grăbeam (și nici nu mă grăbesc) să le parcurg... Problema rămîne deschisă, pentru mine, dar și pentru viață !...

71

Senzațiile mele de bucurie și de fericire, nonșalanța aceea de animal tînăr și sănătos, plăcerea de *a fi* și de *a trăi* (și de a umbla prin lume), s-a risipit și s-a dus. Dar nu din cauza ploilor care au căzut deodată peste oraș și peste lume. Cauza vine de la omul acela pufăios și făinos, care se numește Zamfirache Zamfir, pe care l-a adus tata în casă, la plecarea căruia am contribuit și eu, din plin.

„...Ce faci, Ionuț dragă ?“ m-a întrebat el, cu vorba lui blîndă și latră.

(Acum o săptămînă a fost asta, fiindcă de-atunci nici n-am mai scris nimic în caietul acesta al meu, așa de scîrbit am fost de toate, de lume și de viață !)

„Bine, am zis eu, mă plimb !...“

„Foarte frumos !... Dar ce mare te-ai făcut !... Și ce frumos !...“

„Frumos nu știu dacă m-am făcut, dar mare sînt, e clar, m-am despărțit de Bătrîn în toate privințele !...“

„Cum așa ?!“

„Așa, bine : pînă mai ieri-alaltăieri ne mai potriveam la încălțăminte și la haine, mai făceam schimburi între noi, acum e gata, i-am luat-o înainte !...“

„Da ?!... Dar de ce-i zici bătrîn, că el e om tînăr, e tînăr și-i dinamic tare !?...“

„Așa-i zic eu... Nu-i nimic batjocoritor în vorba asta !...“

„Da, poate, dar pe la mine n-ai vrea să vii un pic ? !“

„Unde, adică ?!“

„La Vila Sofia !... Acolo stau eu acum !...“

„De cînd ?“

„O, demult !... După ce am plecat de la voi — în veci o să fiu recunoscător doamnei, mamei dumitale, şi domnului Pozdare, aşişderea, pentru că mi-au acordat casă şi masă ! — am stat la căminul de nefamilişti un timp, după aceea m-am mutat la vilă !...“

„Vorbeşti de parcă toată vila ar fi în seama dumitale !?“

„Chiar aşa e !... Pentru că binefăcătorul meu, — noul meu binefăcător ! — e plecat mereu, are treburi dar se şi plimbă, umblă de plăcere, să-şi macine timpul !...“

„Dar cine mai e şi personajul acesta, că eu nu-l cunosc ?!“

„E domnul Mihail Şafranovici Cionoff, tovarăşul Cionoff (cu f, nu cu v, cu doi de f), că aşa îmi cerea el să-i spun, la început !... Dumnealui e stăpîn la Vila Sofia... A fost chiriaş mai întîi, după aceea a devenit proprietar... Dar hai să-ţi arăt vila, hai, că face s-o vezi, te rog să mă crezi...“

M-am dus, împins de curiozitate. Vroiam să văd cine era personajul acela atît de ciudat şi de puternic, care se lăfăia, practic, într-o vilă întreagă.

„...Dar el nu-i acasă ?“ am mai întrebat eu, în timp ce urcam treptele de piatră ale aleii care duce spre vilă.

„Nu-i acasă acum, e plecat, mi-a spus Zamfirache, comportîndu-se deodată cu mai multă siguranţă, dar şi cu grijă, manifestînd atenţie pentru fiecare pas pe care îl făceam, pentru fiecare gest — a plecat în străinătate !... Dumnealui umblă mult, merge şi prin ţară, dar şi peste graniţă !...“

„E comis-voiajor cumva ?!“

„Nu nici vorbă, el, prietenul acesta al meu, deoarece mi-i prieten, nu mi-i stăpîn, e un om foarte important şi foarte interesant, dar nu e *voiajor* !... Pleacă în stînga şi în dreapta, că de aceea m-a şi luat aicea, să am grijă de vilă, dar nu e *voiajor*, nici pomeneală !...“

„Bine, şi cum de te-a luat chiar pe matale ?!“

„Păi de aceea m-a luat, pentru că m-a văzut cum lucram la flori, că eu, cît am stat la nefamilişti, mi-am făcut un *rond* în faţa blocului şi mă ocupam de flori !... Şi dumnealui m-a văzut lucrînd acolo şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să vin aicea... Şi eu am primit şi am venit...“

„Interesant, am zis eu, foarte interesant, numai să nu se ocupe cu *altceva* !?“

„Cine, tovarăşu' Mihail ?!... Păi dumnealui, domnişoru Ionuţ, e vechi luptător !... A fost şi la *cominternă* într-un timp !... Şi-i prieten bun cu Grofşoreanu, cu Alfred, sînt ca fraţii !... Nu, nici vorbă de *altceva* !..."

„Dar aici cum a venit ?"

„Aşa a venit : prin Grofşoreanu şi prin încă cineva, mai de sus, că dumnealui trăia în altă ţară — ţi-am spus că-i vechi *internaţional* ! — dar medicii i-au recomandat clima şi *altitudinea* de aicea !... Şi-atunci, dumnealui a vorbit cu prietenii ăştia, şi-a venit încoace !... Că dumnealui a mai trăit o vreme în ţară la noi, cîţiva ani buni, cînd a avut ceva sarcini, sarcini mari şi grele, pe linie de partid !..."

„Şi-acum e tot cu sarcini şi cu misiuni ! ?"

„Nu, nici vorbă, acum e om de pensie, se plimbă şi citeşte !... Discută şi politică, e drept, dar altceva nu face !... Şi-i un om aşa de bun şi de mlădios, că-ţi vine să-l pui pe pîine, nu alta !..."

Zamfirache părea schimbat, părea înnobilat. Era fericit, pur şi simplu, că nimerise la o asemenea casă, lîngă un om aşa de grozav. Care avea şi are, totuşi, credinţele lui. Pentru că în holul vilei, somptuos, într-adevăr, se afla, pe un perete, un tablou mare al lui Stalin, înrămat bogat, ţinut la mare cinste.

„...Tabloul acesta, mi-a explicat Zamfirache, e o amintire a tovarăşului Mihail !... Îl are de la un prieten, de aceea îl păstrează cu sfinţenie, nu pentru valoarea lui artistică, că aşa le spune el oaspeţilor, cînd are !..."

Tabloul e interesant, într-adevăr. Stalin, aşa cum e pictat în tabloul de la Vila Sofia, se pierde în ceaţă, într-un nour sumbru. Vine din ceaţă, de fapt, fiindcă la un moment dat ai senzaţia aceasta, că Stalin vine din ceaţa aceea stranie, se apropie de tine, înfăţişarea lui — şi hainele lui, uniforma şi fierturile, galoanele de generalism, mustaţa şi privirea lui grea şi pînditoare — ies din pulberea aceea, capătă concreteţe umană, se revarsă în viaţă, ca o apă fierbinte.

„...Nu-i aşa că-i frumos ?!" mi-a spus Zamfirache după ce s-a întors în salon, pentru că el lipsise cîteva minute ; a lipsit mai mult.

„Foarte frumos şi foarte interesant, mai ales ! am zis eu, gîndindu-mă în clipele acelea la profesorul Goia şi la tabloul pe care îl luasem de acolo, la Avram Iancu. Fiecare cu idolii săi, da, chiar aşa !..."

„Ce zici, nu pricep ?" a întrebat Zamfirache.

Dar n-a stăruit.

El era preocupat de altceva. Se gîndea mereu la altceva. De la început. Şi eu nu-mi dădeam seama ce vrea şi la ce se gîndeşte. De aceea nici n-am plecat. Am băut ce mi s-a oferit (nişte coniac extra, cum n-am gustat niciodată la noi acasă, pentru că la noi e cinste şi sobrietate, în vreme ce alături, la alţii !...), m-am plimbat cu Zamfirache prin grădină. Pe urmă am fost atins de o aţipeală grea dar plăcută, liniştitoare, nu ştiu cum să zic eu. Cînd m-am limpezit, m-am pomenit stînd pe o canapea, cu Zamfirache alături. Care mă tot mîngîia şi mă săruta.

„...Stai blînd, domnişorule, a zis el încet, cînd a văzut că m-am dezmeticit, stai blînd, că are să fie bine !... Are să-ţi placă, ai să vezi..."

„Ce să fac ?! am spus eu, scîrbit şi îngrozit, cu o scîrbă şi cu o groază pe care le simt şi acum în mine, parcă m-ar acoperi din nou, din creştet pînă în tălpi. Ce tot zici pe-aicea, fire-ai tu al dracului să fii, de nemernic şi de ticălos !..."

L-am împins cît colo după aceea. I-am dat un brînci de s-a dus de-a berbeleacul. Dar nu ne-am încăierat atunci. Ne-am încleştat după ce m-am îmbrăcat eu. Pentru că el s-a proţăpit în uşă, ca un stîlp (era mai înalt în clipele acelea, era mai altfel, mai suplu şi mai frumos, mai rafinat, cumva).

„...Nu pleci tu aşa de-aicea ! mi-a spus Zamfirache, ferm şi demn, parcă ar fi vrut să mă decoreze. Acum, dacă ai venit, e musai să ţi se găurească *vraştina !...*"

„Cui, mie ?" am întrebat eu, apropiindu-mă.

„Da, ţie, că doar n-oi fi sfînt !... Şi nici de aur nu eşti ! ...Şi nici de mătasă, să mi te rupi !... Îi musai, ce mai !..."

„Musai ?!" am mai zis eu, împlîntîndu-i un pumn în stomac, de aproape de tot, lăsîndu-l să cadă la duşumea, ca o treanţă. Am dat să plec, dar el nu m-a lăsat. M-a prins de picioare în ultima clipă, răsucindu-se scurt, trîntindu-mă imediat, dintr-o smucitură. Ne-am zvîrcolit pe urmă ca nişte apucaţi — cu disperare Zamfirache, cu o mînie grea şi crescîndă eu. Şi cu o scîrbă imensă (pe care o simt şi acum în mine, de care nu voi scăpa, cred, niciodată !). Mi se părea, cînd îl vedeam pe nenorocitul acela venind către mine, cu ochii măriţi (ca cepele îi erau ochii !), cu gura strîmbată de un rînjet crud, cu mîinile desfăcute în lături, crunt şi grăsan — că mă înfrunt cu o sălbăticiune nemaipomenită. Iar cînd îl loveam, cînd dădeam în el, mi se părea că rămîn cu ceva lipicios pe mîini, parcă aş fi dat într-o meduză uriaşă.

El icnea și gemea, răspundea dar se mai și lăsa, o încasa cu bună știință. Vroia ceva, încă mai vroia.

„...Așa, da... Încă... Bine, mă..."

După aceea însă, după ce i-am dat una cu tabloul lui Stalin, drept în cap, de s-a spart tabloul, el însuși rămînînd grămadă, între ruptură și ramă, s-a dezlănțuit din nou. M-a alergat prin toată vila, să mă sfarme și mai multe nu.

Dacă nu ar fi sunat telefonul, lung și insistent, nu știu ce s-ar fi întîmplat. Așa, însă, lucrurile s-au domolit. Zamfirache m-a lăsat și a fugit la telefon. Iar eu m-am strecurat afară, auzindu-l cum vorbea, văzîndu-l cum se ploconea în fața aparatului, de parcă cel cu care vorbea (care nu putea să fie altul decît misteriosul Mihail Șafranovici Cionoff) i-ar fi receptat și plecăciunile.

„...Da, să trăiți !... E-n regulă... Da..."

Acasă am vrut să-i „triplez" pe toți. N-am reușit. Mama a înțeles ceva și nu s-a lăsat pînă nu m-a descusut, fiindcă ea e imbatabilă, cînd e vorba de lucruri de acest fel, e țața-țaților, nu mai e mamă.

„...Nu mă minți tu pe mine, Ionuț, făcea dînsa, ce crezi că eu nu pricep că ți s-a întîmplat ceva ?!..."

„E de la *sport*, mamă, nu înțelegi ?!" i-am spus eu cam tare, sperînd că voi scăpa astfel de cicăleli.

„Lasă sportul, putea să fie și de la un coleg, dar nu la asta mă gîndeam eu, la urmele bătăii !..."

„Dar la ce te gîndeai ?!"

„La starea ta sufletească, la asta mă gîndeam și mă gîndesc eu !..."

„Am dat-o dracului, am zis eu, adoptînd una din tacticile de apărare ale Bătrînului, sîntem pierduți, dacă te-ai apucat și de analiză psihologică, dracu ne-a luat, nu ne rămîne altceva de făcut decît să plecăm către munți !..."

A fost degeaba. Ea tot nu s-a dat bătută. Nu s-a lăsat pînă n-a aflat ce se întîmplase.

„...Va să zică, a spus ea, uimită și nu prea, nemernicul acela se ocupă și de lucruri de felul ăsta ?!... Știam eu că-i cam muieratic, dar la așa ceva nu m-am gîndit !..."

Era cît pe-aci s-o întreb ceva, în legătură cu „nemernicul acela". Am scrîșnit și am tăcut, gîndindu-mă că îmi era (și îmi este) mamă bună, cu toate ale ei, rele și mai puțin rele.

„...S-o judece Bătrînul ! am zis eu, pentru mine. Să se judece între ei !... Dacă vor și dacă pot !... Dacă nu..."

„Să nu-i spui nimic tatii, m-a rugat dînsa, să nu-l dea afară pe nenorocitul acela!... Şi aşa zicea că sînt plîngeri împotriva lui... Şi că dacă n-ar fi din satul lui şi dacă nu l-ar fi adus el aici, s-ar descotorosi de mişel!..."

„Nu-i spun! i-am făgăduit eu. Nu-ţi fă nici o grijă!... Dar lasă-mă acum!..."

A plecat, mai liniştită. Iar eu m-am pomenit deodată faţă în faţă cu un Avram Iancu tăcut şi plîns. Răvăşit mai degrabă, tulburat. Pentru că Iancu, aşa cum era atunci (şi acum tot aşa e, dar e în penumbră), nu era trist. Era nemulţumit şi învălmăşit. Era ca o ridicătură de pămînt, ca un munte pe care îl clătinaseră puţin adîncurile.

„...Asta e asemuirea cea mai apropiată de adevăr! am zis eu, dîndu-mi seama după aceea că nu-i mai spusesem tabloului «tabloul profesorului Goia», însuşindu-mi-l cu adevărat abia atunci. Ca un munte pe creştetul căruia nu s-a suit nici un om, niciodată!..."

72

Idealul meu: să devin un foarte bun specialist şi un om cu o cultură temeinică. Abia după aceea mă voi putea gîndi cu adevărat la alte lucruri: la distracţii şi la femei (?!), la călătorii şi la reverii. Trebuie, într-adevăr, să le fac pe toate mai devreme şi mai temeinic, cum am început. Pentru că începutul e însuşi destinul. Tata (şi nu numai el), dacă şchioapătă şi azi (se vede mai puţin, dar şchioapătă), e din cauza *începutului*. Iar eu (şi nu numai eu), dacă vreau cu adevărat să folosesc şansele pe care le am, va trebui să le fac pe toate aşa cum am zis: bine, temeinic!...

73

Muncă multă. Învăţătură. Lecturi. Dacă îmi voi organiza mai bine timpul, voi putea cuprinde în braţe mai mult şi mai multe. Fiindcă e teribil să ai sentimentul acesta: să simţi cum te dezvolţi, cum creşti, cum se desfac toate înaintea ta.

Nu cred că există alt sentiment, mai puternic, decît această autodezvăluire morală. În care stă toată tăria omului, prin care se înfruntă el cu apa în veci nesfîrşită şi în veci nepieritoare a *timpului* !...

74

Revoluţiile nu pot fi blajine, cum ar vrea unii, în absolut. Ele sînt, în măsura în care sînt, violente. Sînt afirmări ale *noului*. Iar noul nu iese în lume cîntînd. Din contră, iese scrîşnind. Iese plîngînd sau hohotind. Abia după aceea se mai potolesc şi se mai domolesc lucrurile. *După aceea*, însă, înseamnă, de obicei, revenire la vechile stări de lucruri. Sub altă formă. Se merge un pas înainte. Sau poate că trei. Pe urmă, lucrurile sînt date înapoi. Se cîştigă ceva, în raport cu trecutul, dar nu cît s-a sperat. Aşa a fost mereu (va trebui, însă, să mai adîncesc această problemă), iar acum... Cum va fi acum ? — aceasta-i întrebarea. Se va merge mereu înainte ?... Tata, dacă îl voi întreba, îmi va spune că sînt deosebiri fundamentale, între vechile revoluţii şi revoluţia socialistă !... Sigur că sînt, dar cum vor decurge lucrurile ?!... Cum vor evolua ele, în practică ! ?... Pentru că fenomene de înstrăinare şi de îmburghezire există şi în societatea contemporană !... Şi-atunci, cum ne vom scutura noi de *conservatorism* ?!... Cum vom scăpa de rîia intervenţionismului şi a nepotismului, a parvenitismului de toate felurile, care s-a întins peste tot, a intrat în rîndul lucrurilor fireşti ?!... Va trebui, mă gîndesc eu, o nouă revoluţie, de natură etică !?... După ce vom face uzine peste uzine şi blocuri peste blocuri, va trebui să ne gîndim şi la noi înşine !... Ar trebui s-o facem concomitent, dar uite că n-o facem !... Sau poate că o facem, dar nu în suficientă măsură !?...

75

În sfîrşit, Bătrînul îşi deschide sufletul şi îmi spune ce crede el despre ţărani şi despre colectivizare. Răspunde abia

acum unor întrebări pe care i le-am pus de mai multe ori. Asta se petrece în noaptea de Anul Nou. Ceea ce înseamnă că și eu am început să seamăn cu el, sînt „schematic", cum e și el. E bine, e rău, nu știu, dar așa e : în loc să fiu pe la nu știu ce cabană, cu Vale și cu alții, stau de vorbă cu el, despre țărani, de parcă am fi pedepsiți să nu avem liniște niciodată.

„...Măi Ioane, mă, îmi spune Bătrînul, după ce îmi laudă înregistrările, explicîndu-mi în treacăt că el preferă magnetofonul, casetofonului — tu mi-ai pus mie niște întrebări !..."

„Da, zic eu, devenind mai atent, pentru că știu că e gata să spună lucruri deosebite, dacă îmi spune, ca unui prieten : «Măi Ioane, mă !» — ți-am pus, dar nu știu la care te referi ?!..."

„La cele care priveau și privesc soarta țărănimii !... Și eu nu m-am învrednicit să-ți răspund !..."

„Mi-ai dat niște cărți, mai spun eu, e un răspuns și ăsta !..."

„O fi, dar cărțile nu valorează mare lucru, unele cărți, bineînțeles... Nu pot ele lămuri ce n-a lămurit viața !... Nici măcar de cuprins nu pot cuprinde ce se mișcă și se preschimbă, în viață, dărămite să lămurească !..."

Îl las, nu-l mai întrerup. Îmi dau seama că e pus pe mărturisiri. Lucru rar, mai ales în ultimul timp. Pentru că de la o vreme e mai taciturn și mai reținut. Nu-mi dau seama de ce, — din cauza uzinei, din cauza vîrstei sau din alte cauze ?! Uzina, e adevărat, îl absoarbe complet, dar nu-l secătuiește, din contră. Vîrsta nu i-i trecută, deși nu mai e tînăr. Părul lui bălai a început să capete nuanțe dense, de platină ținută în ger, de oțel atins de frig. Ochii îi sînt mai grei și vorba mai rară. Mersul de asemenea. Dar nu e bătrîn. E în floarea vîrstei, cum se spune (expresia, îmi dau seama în clipa asta, e nespus de frumoasă : *floarea vîrstei !).*

„...Eu, îmi spune el deodată, lăsînd la o parte orice ocol — am pălmuit odată un om, un țăran bătrîn !... Bătrîn !?... Mai bătrîn decît mine, oricum !... L-am pălmuit pe neașteptate, din nimica !... Și după aceea m-am uitat la el cum a plecat, nu învins, nu umilit, a plecat ca un învingător, cu toate că își trăgea puțin un picior, cum face și tata !... În orice caz, dacă a fost cineva învins în împrejurarea aceea, învinsul nu a fost el, ci eu !... De fapt, efectele nici nu s-au văzut imediat !... M-am cutremurat atunci, după ce a plecat el, după ce l-am lovit, dar nu m-am înmuiat !... Dimpotrivă,

cred că l-am și înjurat !... Pe urmă însă, cu timpul, lucrurile au început să sune altfel, chiar amănuntele împrejurării au început să fie altfel, înmulțindu-se, nu știu cum să spun eu, căpătînd noi înțelesuri unele dintre ele !... Omul de pămînt din mijlocul orașului din împrejurarea asta s-a născut !... Dar nu deodată, a crescut cu încetul, a stat pe gînduri, parcă, pînă ce mi s-a înfățișat în toată măreția lui !... Bineînțeles, dacă m-aș duce la psihiatru și i-aș povesti ce *viziuni* am eu, mi-ar spune că sînt bolnav, ar găsi, precis, o denumire pentru *viziunile* acestea ale mele, dar asta nu înseamnă că ar avea dreptate !... Deoarece eu, măi frate Ioane, sînt sănătos, n-am nici un semn neliniștitor din partea asta a lucrurilor !... Îmi văd, cum știi, de muncă, nu am insomnii (dorm puțin, dar asta-i altceva, asta nu ține de sănătate !)... Dar și *viziunile* acelea le am, te rog să mă crezi !..."

„Te cred, am zis eu încet și rar, cu o grijă neobișnuită — în privința asta nu am nimic de spus !... Cred, totuși, că exagerezi !..."

„În ce direcție ?"

„În direcția problematizării !... Fiindcă țărănimea și-a încheiat *destinul* !..."

„Da, știu, și eu am zis așa, de mai multe ori, nu numai odată, de limpezit însă tot nu m-am limpezit !... Nu-mi dau seama de ce !?"

„Din cauza problematizării, din cauza exagerărilor !..."

„Nu, cred că din altă cauză, din alte cauze, de fapt !... Tu n-ai să înțelegi niciodată ce sentimente am trăit eu, după ce m-am deșteptat și m-am luminat, după ce m-am regăsit pe mine însumi, după ce mi-am dat seama că am acționat în foarte multe împrejurări ca un apucat, ca un *posedat*, cum ați zice voi cei de azi, care nu prea ne înțelegeți pe noi, nici nu vă osteniți prea mult, ce-i drept, dar nici nu puteți !..."

„Ba poate că o facem !..."

„Lasă, vorbim de altceva acum !... Nu discut, vroiam eu să spun, în ce privește felul cum m-am comportat în trecut, despre cinstea care mi-a călăuzit pașii, fiindcă eu n-am fost călăuzit niciodată, în tot ce am făcut, de vreun interes mărunt și poate că asta m-a ajutat să mă regăsesc, nu știu !?... Discut însă, vreau să discut, de *ura* care mi-a însoțit pașii, cîțiva ani buni, o ură grea — mai grea decît o armă de oțel ! — care nu se putea naște decît din fanatism !... Era fanatismul însuși, iar fanatismul știi ce e pentru o revoluție, ceea ce e seceta pentru un pămînt bun : uscăciune și scrumire,

pîrjolire incertă sau rapidă, pustiire temporară sau definitivă !... O revoluție are nevoie și de fanatici, bineînțeles, are nevoie de tot felul de oameni, dintre care, firesc, unii sînt conducători iar alții sînt conduși, sînt simpli executori, simple unelte, da, da, simple unelte !... Și nu e nimic altceva mai cumplit în viață decît să-ți dai seama într-o bună zi că ai fost o bună bucată de vreme o simplă unealtă, nu în mîna *istoriei*, cum pretind unii, ca să-și astupe izvoarele neliniștii, ci în mîna unor scopuri destul de obscure, în mîna unor indivizi care erau, ei înșiși, niște simple unelte, reprezentanții unor interese străine de *idee* !..."

Am încercat de cîteva ori să-l domolesc, i-am spus că exagerează, punîndu-și atîtea probleme — „Alții de ce n-o fac ?" — lucru cu care el nu a fost de acord, nici măcar așa, în treacăt.

„...Știi care e problema cea mai mare și mai gravă, care a stat și stă între oameni ca un arici de uraniu, pe care nu a rezolvat-o și nu o va rezolva nimeni, niciodată !?"

„Care, Bătrîne ?!"

„Problema înțelegerii, problema comunicării !... Sînt rare momentele de comunicare efectivă, de înțelegere reală și profundă, chiar și între oamenii care trăiesc ani de zile sub același acoperiș !... De aceea se ceartă mulți, de aceea se înstrăinează atît de ușor unii de alții, după ce se despart, pentru că ei erau străini dinainte de asta, dar nu aveau curajul să o recunoască !..."

„În ce privește revoluția, a spus el, după ce am schimbat eu banda, după ce am umplut din nou paharele, fără a le goli, fiindcă am băut puțin, lăcomia noastră mergea către altceva (a lui, în primul rînd, dar și a mea) — aș vrea să-ți spun, tot așa, la modul sintetic dar nu și sentențios, că esențială a fost și continuă să fie lupta dintre *idee* și *dogmă*, ideea fiind fertilă, germinînd primeniri și schimbări, în timp ce dogma e încorsetatoare, e limitativă !... Ciudățenia e că amîndouă, atît *ideea* cît și *dogma*, se nutresc din aceeași învățătură marxist-leninistă, cum se zice în termeni curenți ! ...Nu e vorba, de fapt, de o ciudățenie, e vorba de o contradicție inevitabilă, pentru că în orice lucru, în orice gînd, în orice învățătură este cuprinsă și această tendință contrarie !... *Ideea* fiind, în cazul nostru, aliata oamenilor lucizi, a claselor care luptă pentru afirmare, a tuturor celor care sînt sortiți dreptății !... Pentru că și *dogma* a fost și este, ca într-o fatalitate, aliata oamenilor mediocri, sau a celor obosiți, sau a

celor ce nu se mai gîndesc la revoluție și la conținutul ei real, preocuparea lor principală fiind păstrarea unor privilegii !... Tendința aceasta din urmă are justificări foarte exacte, deoarece *dogma* asigură mai repede o disciplină de luptă, face față mai ușor (cel puțin în aparență) unor imprejurări excepționale, devenind pe urmă, după ce se nasc cerințe noi, frînă și baraj pentru orice dezvoltare !... Ea nu devine, de fapt, altceva, își menține esența, pentru că *dogma* nu poate fi decît conservatoare și anihilatoare, la nivel individual, la nivel național și la nivelul mai general al internaționalismului !..."

„Cît privește țăranii, a spus el după ce am ciocnit și am băut cîte puțin, vorbind în același fel, fără nici o urmă de patetism, reținut, firesc (asta m-a cucerit, de fapt, patosul dar și firescul cu care vorbea), aș vrea să spun, pentru că de aici am pornit cu vorba, că îmi pare rău după ei, regret mult de tot că dispar, transformîndu-se cum se zice, pentru că așa ne-am învățat noi să vorbim de la un timp, punînd lîngă fiecare explicație o nuanțare sau o altă explicație, falsificînd altfel lucrurile, cu tact și cu măsură !... Știu că mă contrazic, în ceea ce îi privește pe țărani, deoarece eu însumi am făcut tot ce se putea face pentru ca ei să nu mai fie, să adopte un alt mod de viață, să devină muncitori ai pămîntului !... Foarte bine, zic eu acum (atunci nu ziceam nimic, nu-mi puneam probleme, acționam, eram așa de înfocat și de disciplinat, încît, dacă mi s-ar fi spus să trag cu tunul în sate, aș fi tras, le-aș fi ras de pe fața pămîntului, să nu mai fie !), dar acolo, la sate, nu erau numai chiaburi și exploatatori (existau și din ăștia, ce-i drept e drept), erau și oameni care au trăit cinstit, numai din munca lor, exista o *mentalitate,* o ținută morală, datorită căreia satele acestea, toți țăranii, toată țara, au reușit să răzbească prin vreme !... Și-acum, dacă noi schimbăm totul, fără a ne uita ce și cît se pierde, nu vom afecta prin asta însăși firea și dăinuirea noastră națională !?... La întrebarea aceasta mi se poate spune că vom avea grijă să nu se întîmple așa ceva !... Bine ar fi, cum se spune, fiindcă dacă ne vom uita mai atenți, vom vedea că la început nu ne-am preocupat deloc de problema aceasta și că acum încercăm să o facem dar nu știm cum !... Pericolul e de a banaliza, prin supralicitare, și aceste sentimente vechi și sfinte !... Și pe urmă, cînd vom isprăvi și cu ele, spre ce ne vom îndrepta, ce lucruri mari și trainice vom mai băga în *moara modificărilor ?!*... E o întrebare și asta, sînt mai multe,

de fapt, și-i nesincer, și nici revoluționar nu-i, cel ce nu-și pune întrebări, de ce-i așa și nu-i altfel, de ce nu sîntem *noi* suficient de consecvenți, de ce plătim un impozit atît de mare vorbăriei ?!... E nevoie și de disciplină, e nevoie de un efort susținut și conjugat, fără întrebări însă, fără o răscolire profundă și lucidă, a tuturor lucrurilor, nu se poate ajunge prea departe !...“

„Problema e alta, am cutezat eu după un timp, și nu ține numai de schimbarea care a survenit în viața țăranului, pe care eu o consider inevitabilă, pe deplin justificată din punct de vedere istoric !...“

„Dar de ce ține ? a întrebat el, bucuros că mă auzea și pe mine vorbind despre lucruri care îl obsedau pe el. Ia să auzim, ia să vedem !...“

I-am spus, l-am evocat pe Mihai D., pe care el nici nu-l știa.

„...În ce măsură, am zis eu, a trăit și trăiește el mai altfel decît taică-său, care era țăran, mi-a povestit chiar el cum era și cum trăia taică-său, cum era la ei acasă !?... E adevărat că el stă la bloc, nu mai umblă prin noroaie, are televizor în casă, radio și mai știu eu ce, face parte dintr-un colectiv mare, muncitoresc, nu mai e supus intemperiilor economice și sociale !... Bine, așa e, dar este el mai bogat, din punct de vedere sufletesc, decît era taică-său ?!... Duce el o viață mai armonioasă decît o ducea taică-său !?... Cred că nu !... Taică-său, de bine de rău, se ocupa azi de una, mîine de alta, era în mijlocul naturii și lua seama la ce se întîmpla în jurul lui, chiar dacă nu era un om excepțional !...“

„Așa e, a spus Bătrînul, și eu m-am gîndit la lucrurile acestea, din același unghi !... E un cîștig, în orice caz, dacă un țăran sau un copil de țăran, devine muncitor, e un salt calitativ... Saltul acesta, însă, devine insuficient și limitativ, dacă nu se continuă prin altceva !... Nici nu e vorba, de fapt, de o continuare, e vorba de a prelua din urmă ceea ce merită să fie preluat !... Pentru că oamenii se rușinează de vechea lor condiție, în stadiul dintîi al schimbării !... Iar țăranii, oamenii satelor, se grăbesc, nu știu nici eu de ce, să nu mai fie țărani, să se desfacă de toate, fiind, în acest prim stadiu, un fel de nouă categorie socială, nice muncitori, nice țărani !... De aceea aș zice că trebuie ajuns la o situație firească, în cadrul căreia obiceiurile vechi și deprinderile care decurg din ele, — buna-credință, bunul-simț, temeinicia și moralitatea, vechea etică țărănească — să fie date și coor-

donate obișnuite ale vieții de fiecare zi, a tuturor oamenilor !..."

„...Țăranii — a continuat el după ce a băut tot vinul din pahar — n-au murit și nici n-or să moară, mă gîndesc și zic eu în această clipă !... O dovadă în plus în acest sens, cea mai convingătoare, e însuși faptul că vorbim noi despre ei, în noaptea de Anul nou !... Asta înseamnă, măi frate Ioane, că prezența lor în noi și între noi e mai puternică decît s-ar părea, e de neșters, ce să mai tot vorbim !... E ceva, în prezența aceasta a lor, din prezența și stăruirea dacilor printre romani, deasupra lor, de fapt, pentru că dacii n-au fost înfrînți de romani, au fost bătuți în luptă, dar nu și înfrînți, pentru că sînt lucruri în lumea asta care nu pot fi înfrînte, care transformă cea mai cumplită și mai nimicitoare înfrîngere în victorie !... Lucrurile acestea țin de suflet, de simțire, de tăria fără seamăn de mare a gîndului !..."

„Înțeleg ce vrei să zici, dar aici, în cazul nostru, nu e vorba de două națiii, nu e vorba de război !..."

„Știu, lasă, e vorba de două moduri diferite de a concepe viața... Dar nu asta e problema, contează sensul !... Iar sensul e reconfortant, e încurajator !..."

„Adevărat, dar cum ai ajuns la comparația aceasta ?!"

„Mi-am adus aminte de vorbele unui profesor, ale unui filozof, care îmi spunea ceea ce ți-am spus eu... El se referea la daci, avea o întreagă teorie în legătură cu dăinuirea lor, prezentă, spunea el, în tot folclorul românesc !... Iar eu i-am dus gîndul mai departe, incluzîndu-i pe țărani în această demonstrație !... Mă întreb, însă, dacă n-am forțat puțin lucrurile ?!"

„Nu, nu le-ai forțat !... Dimpotrivă, cred că le-ai pus în făgașul lor cel mai exact și mai bun !..."

Au venit femeile, — „doamnele noastre" — să ne cheme la televizor, să-l vedem „pe Bibanu, care-i grozav, haideți, că-i nemaipomenit !..."

„Ia lăsați-mă în pace, cu Bibanii voștri cu tot ! am răcnit eu. De asta ne arde nouă ?!..."

Iar Bătrînul a zîmbit a rîde.

„Du-te, dacă vrei !" a mai spus el.

„Nu mă duc, nici vorbă !..."

Toată noaptea am petrecut-o așa, ascultînd muzică — „orice, numai să curgă ceva din magnetofonul acela al tău !..." — iar dimineața am ieșit prin oraș, printr-un oraș gol de oameni, pustiu, ca după un bombardament ciudat.

„...Nu-l văd nici măcar pe țăranul acela al tău!“ i-am spus eu Bătrînului, încercînd să glumesc și nereușind.

„El nu apare decît atunci cînd e forfotă, mi-a spus Bătrînul, cu toată seriozitatea, cînd fug toți la muncă!... Atunci se ridică el peste oraș, sau vine de undeva, de către Conția sau de către alte sate!... Vine și se uită la noi, care mergem la muncă, fără a ne mai uita în urmă!...“

Acum, Bătrînul doarme dus, iar eu stau de vorbă cu *caietul*, încercînd să adun laolaltă propriul meu trecut.

76

Sesiune grea dar izbînditoare, cu o medie care îl scoate pînă și pe Bătrîn din placiditate. De obicei el spune „că nu media contează...“ Iar acum îmi spune, bătîndu-mă pe umăr:

„Ei, da, bravo, îmi pare bine!... Bem o bere pe chestia asta!...“

77

Florina mi se dăruiește pe neașteptate. Eram acasă, singur. M-am dus să deschid, cînd am auzit soneria.

„Dar ce s-a întîmplat?!“ am întrebat eu cînd am văzut-o cam agitată, cam nu știu cum.

„Ești singur?“ a vorbit ea (deși cred că știa că sînt singur).

„Da, sînt singur!...“

„Bine, atunci...“

A intrat în mare grabă, rugîndu-mă să închid ușa.

„Dar ce-i cu tine, măi fată?!“

„Nimic!... Îmi era dor de tine!...“

„Îmi pare bine, mă bucur...“

Am glumit cît am glumit, pe urmă, dacă am văzut că ea e atît de neliniștită și că a început să plîngă, am mîngîiat-o, s-o împac. M-am pomenit cu ea în brațe, pe canapea. M-am

gîndit pe la un timp, cu o ultimă urmă de luciditate (de indiferență, de fapt) : „Dacă vine mama acum, e nenorocire !...“ După aceea nu m-am mai gîndit la nimic...

„...Mama zice, mi-a spus fata după un timp lung, de tăcere și de stînjeneală — că tu ești dintre băieții care trebuie cuceriți și că dacă nu vine nici o fată la tine, rămîi neînsurat !...“

„Așa, va să zică, de aceea ai venit tu încoace ! ?...“

„Nu, să nu mă înțelegi greșit !... Eu nu-ți cer să te căsătorești cu mine !... Îți cer doar atîta : să mă lași să te iubesc !... Fiindcă eu te iubesc !...“

„Te iubesc, te iubesc, te iubesc !“ zic eu acum, de unul singur.

„Dar ce-o fi iubirea ? !... Și cum se întemeiază căsniciile și fericirile ?!...“

78

Azi am fost din nou la Vila Sofia, împreună cu Bătrînul. El a stăruit să mă duc.

„Sînt invitat într-un anumit loc, mi-a spus el, n-ai vrea să vii cu mine ?“

„De ce să vin, ia-o pe mama, ai nevastă, ce dracu !?“

„Adevărat, dar acolo nu prea merg doamne !...“

„De ce ?“

„Așa, pentru că gazda e bărbat și-i văduv !... Așa e obiceiul casei...“

„Și cum îi zice casei ?“

„Vila Sofia...“

„Vila Sofia !?... E-n regulă !...“

Am acceptat și m-am dus. Vroiam să văd tabloul, dacă mai era acolo și dacă fusese reparat (sau restaurat, mă rog !).

Era la locul lui și nici nu părea să fi fost spart vreodată.

Vroiam să-l văd pe Zamfirache, cum se va bîlbîi în fața mea, mai ales că eram împreună cu Bătrînul.

Dar el, nici gînd de bîlbîială și de stînjeneală.

Era liniștit și limpede la față, avea ceva de copil mare și bun, în vorbă și în zîmbet, în tot ce făcea.

Numai cînd s-a aplecat să-i sărute mîna Bătrînului s-a înnodat în privirea lui o întunecime grea.

„...Dar ce-i cu tine, Zamfirache, te-ai prostit ?“ a întrebat Bătrînul.

„Nu, tovarășu' Pozdare, nu... Dar eu, față de dumneavoastră... V-am fost și vă sînt recunoscător !...“

„Cu familia cum ai rezolvat pînă la urmă ?“ a întrebat tata, să schimbe vorba, după cîte mi-am dat eu seama.

„...Am rezolvat, să trăiți !... Plătesc pensia alimentară și gata !... Eu, știți, de femeia aceea nu vreau să mai aud !...“

Vroiam, totodată, să-l văd de aproape pe marele și misteriosul Mihail Șafranovici Cionoff.

Merita efortul acesta.

Fiindcă Mihail Șafranovici era (și este) un tip deosebit, din toate punctele de vedere. E distins și fermecător. Voios și mobil în comportare. Are ochii albaștri-albaștri, de un albastru spălăcit dar foarte curat. E cărunt și e ușor cocîrjit. Dar nu pare bătrîn. Nu arată a fi de șaptezeci de ani. Și nici nu pare a fi simplu muncitor. A fost, de fapt, muncitor, demult, în tinerețe. Pînă pe la vreo douăzeci de ani. Pe urmă a devenit revoluționar de profesie, cum îmi spune tata în treacăt, să știu cu cine am de-a face (el nu știe nici acum că eu am mai fost odată *acolo).*

„...Și pe unde a lucrat ?“ întreb eu, tot așa, în treacăt,

„La noi, dar și în alte părți !... Are un trecut bogat, fantastic chiar !...“

„Trecutul, dacă e prea bogat, nu-i bun !“

„De ce ?“

„Așa : devine o povară !“

„Poate, eu știu !?“

„Dar ceilalți cine sînt, Bătrîne ?“

„Prieteni de ai lui !... Acela gras și înfoiat e renumitul Alfred Grofșoreanu !... Celălalt, subțire și ațos, e ginerele lui !... Celălalt... Dar hai să te prezint !...“

M-am dus, l-am urmat pe Bătrîn, uitîndu-mă la ceilalți, la fiecare în parte, cum îl cercetau pe el și cum mă drămuiau și pe mine.

„Va să zică acesta ți-e feciorul ? ! a făcut Mihail Șafranovici. Bravo, să-ți trăiască !... O să ai un urmaș de nădejde !... Cînd îi predai succesiunea ?“

„Care succesiune, Mihail Șafranovici ?“ a întrebat tata, cu un glas și cu o vorbă moale, de moldovean autentic.

„Succesiunea la conducerea uzinei !“ a răspuns Șafranovici subțire și tăios.

„Nu m-am gîndit !“ a spus Bătrînul.

„Rău destul !“ au preluat ceilalți, vorba și reproșul, completîndu-se unul pe altul, vorbind și cu mine („Student, da ?!“, „Bun, bun !“, „Faci sport, da !?“, „Se cunoaște, bravo !“), întinzîndu-mi niște mîini moi și pufăioase. Schimbul se face din mers, din ce în ce mai repede !...“

„Exact ! a spus Șafranovici, preluînd ideile celorlalți, înmănunchindu-le (el era catalizatorul, într-adevăr), dîndu-le un anumit sens, mai precis, mai incisiv. Se pot face inovații și în direcția aceasta !... Iată, eu am citit într-o carte contemporană, tipărită astăzi, aicea, la noi, următoarea formulare : *ticălos de tip nou !...*“

„Ai citit așa ceva ?“ a întrebat Grofșoreanu, împurpurîndu-se.

„Da, am citit !... Scriitorul a luat noțiunea de *om nou*, care ne e scumpă tuturor, pentru care au murit și s-au jertfit atîția eroi, și a întors-o pe dos, i-a adăugat un *revers*, în chip dialectic, chipurile !... Numai că dialectica asta nu are nimic de-a face cu ideile noastre, cu propria noastră dialectică, care are un caracter distinct, de clasă !...“

S-au mîniat toți, numaidecît. L-au întrebat pe Șafranovici dacă a sesizat — „Ai anunțat unde trebuie ?“, „Pune pe hîrtie, tovarășul Mihail !“, „Nu-i lăsa !...“ —, Mihail Șafranovici a spus că și-a făcut datoria — „E normal, nu-i așa, dar dacă voi i-ați scrie nemerniculuí niște scrisori, fiecare în parte, ar fi și mai bine !“ — întrebîndu-l pe urmă pe tata (de ce tocmai pe el ?!) dacă a citit cartea respectivă.

„Da, a spus Bătrînul, dar n-am reținut formularea... Nu m-a șocat, în orice caz !... Și nici nu mi se pare prea tendențioasă notația aceasta... Pentru că se modifică și se transformă, într-adevăr, și ticăloșii — oportuniștii și falșii revoluționari, se adaptează și ei la noile împrejurări, caută să răzbească altfel !... Fac și lucruri bune, — acesta-i aspectul cel mai inedit ! — ca să-și consolideze pozițiile !...“

Cînd a tăcut tata, tăceau toți, parcă s-ar fi prăvălit o stîncă între ei.

„...Adevărat ! a spus Șafranovici, cu un tact desăvîrșit. Există și aspectul acesta !... Dar acum, tovarășilor, vă rog să poftiți la masă !...“

Am trecut alături, într-o sufragerie imensă, în mijlocul căreia se afla o masă impunătoare, împodobită cu de toate.

Mi-am dat seama, după ce m-am așezat (mai în coada mesei, împreună cu tata), că ei erau exact doisprezece (fără

noi) ; treisprezece, dacă îl puneam la socoteală şi pe Zamfirache, care servea la masă, era şi ospătar, şi bucătar, şi lacheu, le împlinea şi le făcea pe toate, cu mîndrie, cu distincţie chiar, parcă abia acum şi-ar fi găsit rostul vieţii.

„...Trebuie să-l punem şi pe el la socoteală, m-am gîndit eu, pentru că el, Zamfirache, e mai aproape de *ei* decît de noi !..."

„Dar care ar putea să fie Christos dintre ei toţi ?!"

„Christos nu mai poate să fie nimeni în lume, aşa cum nu mai poate nimeni să fie Napoleon !... Sau Hitler !... Orice substituire duce la falsuri, naşte şarlatănie !..."

„Iuda, în orice caz, ar putea să fie Zamfirache, cu toate că e bălan şi cam gras !..."

Mi-am amintit pe urmă de o nuvelă a lui Dürenmatt — *O pană de automobil* — şi am lăsat numaidecît deoparte orice asemuire cu apostolii.

Eroii lui Dürenmatt sînt pensionari şi se cam plictisesc, înscenînd din cauza asta mici procese, condamnînd, dînd sentinţe, comportîndu-se ca şi cînd totul s-ar petrece cu adevărat, — „ca în viaţă..." Se joacă, să-şi „mai mişte hormonii", să-şi omoare plictiseala. Jucîndu-se, însă, îl omoară cu adevărat pe un biet voiajor. Îl judecă şi îl condamnă, determinîndu-l să se spînzure, convingîndu-l de vinovăţia lui enormă, reală, în parte, inoculată în cea mai mare măsură de către intransigenţii lui judecători.

Oamenii între care nimerisem eu nu erau apostoli ai justiţiei.

Nu judecaseră pe nimeni şi nici nu aveau de gînd să facă vreun proces cuiva, anume.

De vibrat, însă, nu vibrau decît atunci cînd era ceva de criticat, orice, numai să aibă legătură cu prezentul imediat, nu cu trecutul, — „deoarece trecutul, e-he-hei, ce ştii matale, ce ştiţi *voi* cît am luptat şi cît am suferit *noi* !..."

Normal ar fi fost să depene amintiri, erau bătrîni, trecuseră prin multe. Şi-acum erau la o „masă tovărăşească", îl sărbătoreau pe unul de al lor, puteau să petreacă, să fie liniştiţi şi limpezi. Nu erau asaltaţi de griji, nu erau chinuiţi de nevoi. Dimpotrivă, arătau foarte bine. Erau rumeni şi bine întreţinuţi, toţi. De vibrat, însă, nu vibrau decît dacă era ceva de forfecat — „pe plan social şi politic" — dacă se spuneau lucruri dure despre perioada actuală, — „care nu poate fi comparată, nici măcar aşa, în treacăt, cu perioada precedentă, care a fost caracterizată printr-un entuziasm şi printr-o par-

ticipare nemaipomenită, a tuturor maselor muncitoare, la atingerea celor mai de seamă obiective sociale şi politice !..."

„...Acum, însă, e plictiseală multă şi e foarte mult conformism !... Toate sînt împinse spre conformism şi rentabilitate, revoluţia însăşi e pusă să tragă la jugul rentabilităţii !... Şi-atunci, se pune întrebarea aceasta : ce revoluţie mai poate fi şi asta, dacă e rentabilă ?!..."

„E normal, mă gîndeam eu, intrînd pentru prima dată pe un teren mai stîncos şi mai nesigur — e normal şi e firesc ca *ei* să judece altfel anumite lucruri !... Diferenţa de vîrstă creează altă optică !... E obligatoriu, ca într-o fatalitate aproape, ca nouă, tinerilor, să ne pară totul depăşit şi învechit, tot ce au făcut cei dinaintea noastră !... Iar lor, celor care au îmbătrînit sau îmbătrînesc chiar acum, e normal să li se pară că noi sîntem necopţi şi mofturoşi, nu avem experienţa socială necesară !... Chiar şi în felul de a fi al tatii există asemenea infiltraţii !... Darămite la ei, care au fost ce au fost şi au făcut ce au făcut, unii dintre ei tăind şi spînzurînd, pur şi simplu !... Şi-acum sînt nevoiţi să stea cu mîinile încrucişate, fără a mai decide, fără a tăia şi a spînzura, fără a mai respira cu plăcere prin plămînul de oţel al *puterii,* fiind nevoiţi să fie şi ei oameni ca toţi oamenii !..."

„Din cauza asta suferă, asta-i durerea lor cea mai mare, de care nici nu-şi dau seama !..."

„Rău, după capul lor, ei n-au făcut niciodată !... Ei n-au făcut altceva decît că şi-au făcut datoria !... Au fost internaţionalişti şi luptători, au sîngerat pe baricade, ceea ce e adevărat !..."

„Dar uite că simpla sîngerare nu sfinţeşte un om, dacă el nu-i sfinţit de gînd şi de înţelegere !..."

„Într-un fel, oamenii ăştia sînt mai interesanţi decît bătrînii lui Dürenmatt !..."

Ardeam de nerăbdare să-i spun Bătrînului ce gîndeam, la ce concluzii ajunsesem. Dar el era impenetrabil. Bea şi mînca. Vorbea şi rîdea. Mai mult chiar, cînd s-a închinat pentru cei şaptezeci de ani ai lui Mihail Şafranovici, a rostit un mic discurs. După care s-a dus şi l-a îmbrăţişat pe corifeu, care stătea ca un rege în capul mesei.

„Ia uită-te la ei ! am zis eu dezamăgit. Repede se mai înţeleg !... Înseamnă că şi Bătrînul acesta al meu e deopotrivă cu ei !... Are şi el umbrele lui, are mult mai multe faţete decît mi se pare mie !... S-a învăţat, de cînd tot face politică, să comunice în chip diferenţiat cu fiecare om !..."

„Cu mine într-un fel, cu Șafranovici altfel !...“

„Toți sînt așa, toți sînt alterați și sfărîmați de schimbări și de modificări !...“

„Și-acum, chiar dacă ar vrea să se adune laolaltă, n-ar mai putea !...“

Am vrut să plec, dar Bătrînul m-a oprit, rugîndu-mă, lucru surprinzător, să nu-l las singur în „groapa cu lei“.

„Aștia sînt rinoceri, Bătrîne ! am spus eu, așezîndu-mă. Sînt, de fapt, niște fiare fără nume !... Și e de mirare că m-ai adus aici !...“

„Taci, lasă !...“

Am tăcut, mi-am dat seama că am vorbit cam tare și am tăcut, scrîșnind.

Toată seara am măcinat-o în felul acesta.

„Nu înțeleg, i-am spus tatii, în timp ce veneam către casă, ce ai căutat tu la petrecerea asta, într-o casă cu care nu ai nimic de-a face, între niște oameni care sînt așa cum sînt ?!“

„Sînt simpatici, nu-i așa ?“ a spus el.

„Foarte !... Sînt fioroși, pur și simplu !...“

„Nici așa !... Întrebarea e alta !?“

„Care ?!“

„De ce m-au chemat !“

„Da, chiar așa : de ce mi te-au chemat ?“

„Nu-mi dau seama nici eu !?... Cred că ar vrea să mizeze pe mine, într-o anumită privință !... Ei fac, acum, ceea ce fac geologii, cînd caută minerale : depistează izvoare ale insatisfacției și ale nemulțumirii, ca să le adune pe urmă laolaltă, să alcătuiască o nouă revanșă socială !...“

„Sînt periculoși, pur și simplu, iar Șafranovici...“

„Șafranovici e, fără nici o exagerare, o figură de talie mondială !... Jeler l-a cunoscut mai bine, prin 1947—1950 ! Pe atunci avea funcții mari în securitatea statului !... După aceea l-a pierdut din vedere !... A aflat, mai tîrziu, că a plecat din țară... Pe urmă ne-am pomenit cu el în coasta orașului, cu vilă, cu tot ce trebuie !... El e, după mine, un fel de Ostap Bender al revoluției, e omul care a fost captivat, a fost absorbit, pur și simplu, de caracterul aventuros al acestei activități !... E cam ciudat, în orice caz, dar e și interesant !... E o personalitate, cum se zice, are o biografie fantastică, a făcut închisoare pe săturatele, a fost condamnat la moarte dar nu a fost executat, a condamnat și el pe alții la moarte, sau i-a executat, pur și simplu, la închisoare sau în afara închisorii !... El a organizat așa-zisele «colective de reeducare» din

închisori, în moara cărora s-au măcinat multe suflete, vinovate sau mai puțin vinovate !... Jeler știe mai multe despre el, dar nu prea spune !..."

„De ce nu spune ?"

„Nu-mi dau seama !?... Are și el tainele lui !..."

„Așa cum le ai și tu !"

„Toți le avem, Ionuț !... Chiar și oamenii de la care am pornit cu vorba au tainele și îndreptățirile lor !..."

„Îndreptățiri n-au, taine însă au destule !... Eu cred, cum ți-am spus adineauri, că sînt periculoși !..."

„Nu-i prea mult spus : periculoși ?!"

„Cred că nu !..."

I-am amintit, după ce am ajuns acasă, de bătrînii lui Dürenmatt.

„Nu-i tot una ! a spus el. Nici vorbă !..."

„Bineînțeles că nu-i tot una, există deosebiri, numai că ele nu sînt favorabile binelui !..."

„De ce n-ar fi ?!"

„Pentru că bătrînii din nuvela lui Dürenmatt reprezentau inerția unor deprinderi, nu a unui *aparat* !... Fiindcă asta reprezintă buturugile între care m-ai dus tu pe mine : chintesența unor inerții, nu o inerție oarecare !... De aceea nu-și găsesc ei liniștea, pentru că au fost obișnuiți să sape și să dărîme, să combine și să dezbine !... Iar acum, că nu mai pot face asemenea lucruri, se simt ca niște cai de pe care s-a luat hamul !... Ar fi prăpăd, ce mai, dacă ar ajunge ăștia din nou pe unde au fost, dacă ar tăia și ar spînzura iar, ca altădată !..."

Bătrînul s-a mîniat — „Eu sînt de vină, eu te-am băgat în prea multe probleme, ți-am dezvăluit prea multe taine !..." — după aceea, însă, s-a domolit. Mi-a dat dreptate, devenind deodată mai altfel, parcă i-aș fi dezvăluit eu o taină.

„...Eu știu !?... S-ar putea să ai dreptate, deoarece există o tradiție și în direcția aceasta, în mișcarea muncitorească de la noi și din alte părți !... În virtutea acestei tradiții — care a adus daune mari mișcării și partidului ! — se formează ici și colo cîte un *nucleu*, pe bază de înclinații și de apucături, nu de afinități elective, afinitățile elective reprezintă altceva, superior !... *Nucleele* acestea — vezi că eu nu zic grup sau gașcă — circulă prin organismul partidului — și prin organismul orînduirii — cum circulă cheagurile de sînge prin organismul uman !... Unele se pulverizează, se dizolvă de la sine,

aitele, însă, cresc și se întăresc, se unesc la nevoie, acționînd împreună, șubrezindu-ne eforturile !... Nu e cazul nostru, dar s-ar putea să fie, mai ales dacă noi nu vom avea grijă în permanență de sănătatea organismului social pe care îl alcătuim !..."

Mi-a părut rău că l-am stîrnit, dar nu l-am contrazis.

„De fapt, i-am spus eu, abia acum mi-ai răspuns, ai încercat să o faci, la întrebarea mea referitoare la *posedați,* la spiritul nihilist, la măsura în care a pătruns el între noi, direct sau pe ocolitele !..."

„Poate, nu știu, dar lucrurile așa stau, aceasta este cea mai mare și mai teribilă contradicție internă, de aici izvorăște mereu conservatorismul și închistarea !..."

„Altfel, m-a întrebat el, schimbînd deodată vorba, ce mai faci și ce mai zici, cum îți mai merg treburile ?"

„Merg, am răspuns eu, dacă le împingi din urmă, merg !..."

A dat să plece, dar eu l-am oprit.

„Ei, ce mai e, te pomenești că s-a produs o noutate pe *frontul iubirii ?!...*"

„Nu s-a produs nimic... Altceva vroiam eu să mai spun..."

„Ce ?!"

„Vroiam să spun că dacă va veni un rău peste noi, peste familia noastră și peste oraș, răul acela va veni de la *posedații* aceia înăcriți și învrăjbiți, între care m-ai dus tu pe mine !..."

„Vezi-ți de treabă, fii serios !"

„Îmi văd, dar nu renunț la părerea aceasta a mea, care e și serioasă și gnavă !..."

„E neîntemeiată !... E rezultatul unor presupuneri curat polițiste... Romanele pe care le citești au început să-și facă efectul !..."

„Știi bine că nu mai citesc demult asemenea cărți !... Eu le-am făcut pe toate mai de vreme, cunoști problema !..."

„Iar eu le-am făcut pe toate mai tîrziu, asta vrei să zici !?"

„Nu discut despre asta, acum !..."

„Bine, noapte bună !..."

Nu mi-a plăcut cum ne-am despărțit, dar nu m-am dus la el. L-am auzit, într-un tîrziu, cum umbla desculț prin casă, cum făcea totdeauna noaptea, ca să nu ne trezească pe noi.

„...Dacă l-ar vedea subalternii lui, sau alții, care se tem de el, considerîndu-l un inflexibil, — „un om de fier, o bru-

tă !...“ — cum se furișează el pe marginea culoarului, prin locurile pe unde știe că nu scîrțiie parchetul — ar rîde de s-ar prăpădi !...“

Am rîs eu însumi, mai tîrziu puțin, cînd l-am auzit sforăind. Acesta era (și este) singurul lucru pe care nu-l recunoștea, atît de tare îi displăcea.

„...Eu nu sforăi,“ spunea el ori de cîte ori i se amintea de asta, sînt luptător și revoluționar și nu am voie să sforăi !...“

Aș fi vrut să mai spun că am ajuns de la problemele mari ale lumii la un simplu și banal sforăit, dar n-am mai spus nimic, m-am culcat și am adormit...

79

De vreo cîteva zile nu se mai poate trăi în casa aceasta a noastră. Cauza : unchiul Costel a fost „băgat la ilicit“. Iar mama a devenit, surprinzător, apărătorul lui. Îl roagă pe tata să intervină pentru el, să-l salveze.

„Cum o să intervin ? spune Bătrînul sincer mirat. A făcut-o, s-o tragă !...“

„S-o tragă, da, stăruie mama, dar nu e numai el în joc, sîntem și noi !...“

„Noi !?... De unde pînă unde ?... Dar ce, noi am umblat cu găinării și cu șmecherii, cum a umblat el ?“

„Nu, n-am umblat !...“

„Atunci ?!“

„Sînt neamurile noastre, oricum, și dacă ei intră într-un bucluc, cade colb și peste noi !...“

„Vezi-ți de treabă !... Ideea asta ți-a strecurat-o el, de bună seamă !...“

„Da, a zis de asta !... Dar are dreptate, să știi !...“

„Bine, dacă are, să rămîie cu ea, s-o țină bine în brațe !“

După asemenea discuții, Bătrînul pleacă mînios la fabrică, iar mama plînge în cratițele de la bucătărie. Plînge și înjură. Și tot dă telefoane. Aseară, cînd am venit acasă, am găsit-o tratînd (aceeași problemă, bineînțeles) cu Iuliu Jeler.

„...Nuța dragă, îi spunea Jeler cu glasul lui moale și învăluit, dar înțelege odată că nu se merită să te zbați pentru nu știu cine !... Ți-i frate, știu, te înțeleg, dar nu merită să te fră-

mînți !... Costel ăsta face parte din cea mai odioasă specie, din cîte sînt pe lume !..."

„Cum poți să spui așa, noi am fost oameni cinstiți !?"

„Aici nu-i vorba de voi, e vorba de el și de specia în care a intrat el, care-i cea mai ordinară, să știi de la mine !... Indivizii de acest fel sînt, împreună, ca o turmă de porci, ca o turmă de mistreți care dau năvală în cîte un lan de cartofi sau de porumb, stricînd mai mult decît mănîncă, ducîndu-se mai departe pe urmă, răvășind totul pe unde trec !..."

„Va să zică și dumneata îl dușmănești pe frate-meu ?!"

„Aici nu-i vorba de dușmănie, continuă nea Jeler cu un patos subit, e vorba de specia fioroasă a învîrtiților și a învîrtitorilor, care ne-a făcut un rău imens, lui Vasile și mie, tuturor !... Asta pentru că ăștia nu pot trăi decît așa, în gașcă, înfigîndu-se adînc de tot în cîte un loc sau în cîte un domeniu, rănindu-l și afectîndu-l pentru mult timp !... Se cațără de obicei cîte unul în cîte-un post bun — acesta-i începutul, de regulă, așa își croiesc găștile cîte-un «cap de pod», într-un domeniu anume, cît mai mănos și mai gras — ori se agață, pur și simplu, de piciorul cîte unui scaun mare și puternic, lăsîndu-i apoi și pé alții, neamuri și prieteni (oameni singuri, în orice caz) să se atîrne de picioarele lui, cîte patru și cîte șase inși, de picioarele cărora atîrnîndu-se pe urmă alți și alți prozeliți, formîndu-se astfel adevărați «ciorchini sociali», care se bălăngăne în golul lipsei de principii, fiindcă aceasta e nota comună a indivizilor de acest soi : lipsa oricăror principii, lipsa oricărui bun-simț, o sfidare sistematică a omului și a omeniei, a cinstei și a echității !... Iar sfidările acestea, la rîndul lor, oscilează între cinismul cel mai elevat și mai rafinat și lăcomia cea mai brutală și mai abrutizantă, după cum e firea și după cum sînt posibilitățile fiecărui «combatant» !..."

„Dar Costel, mai stăruie mama, nu mai are funcții mari acum !..."

„Nu sînt excluse, însă, continuă Jeler, parcă n-ar auzi-o, nici celelalte forme de dăinuire și de jecmăneală, formele „individuale" și „particulare", dar acestea sînt folosite numai în «perioadele de trecere» spre alte domenii, după ce a avut loc vreo «cădere», din cauza *legii* sau din alte cauze, pentru că și-a «rupt» piciorul vreun scaun (scaunul din vîrful «piramidei», principalul sprijin al forfolitorului «ciorchine», ori pentru că și-a rupt mîinile cel ce se ținea de piciorul piciorului, depinde !... Fapt e că în asemenea împrejurări, «ciorchinele» se desface în bucăți și în bucățele, iar gemetele și icnetele de sa-

tisfacție se prefac în strigăte de deznădejde, bucuria și veselia se preschimbă în spaimă, într-o spaimă zoologică, mai sălbatică decît cele mai sălbatice prăbușiri !... Se cheltuiesc și se risipesc averi întregi în asemenea «perioade de criză», mai ia și statul cîte ceva, dar ceea ce s-a prostit și s-a părăduit efectiv nu mai poate recupera nimeni, — fără a mai pune la socoteală părăduiala morală, tristețea și deruta pe care le-au lăsat în urma lor profitorii și jecmănitorii, fiindcă ăștia nu lasă nimic întreg în urma lor, sînt mai răi decît fosta și defuncta burghezie, care a mai construit cîte ceva, cît de cît, în vreme ce ăștia (dumnealui cu gîsca, dumnealui cu curcanul, dumnealui cu miia de lei și cu sutele de mii de lei, din care ar putea să fie îmbrăcați sute și mii de copii, dumnealor cu ploconul și cu milionul !) nu construiesc nimic, culcă totul la pămînt, mănîncă și hăpăie, hăpăie și mănîncă, risipindu-se apoi, cînd e strîmtoarea mai mare, luînd-o care încotro, intrînd în pămînt, ca apa, scufundîndu-se în hăuri, ca niște «duhuri blestemate !».“

După ce a plecat Iuliu Jeler, mama a venit la mine.

„Ce să mă fac eu, Ionuț dragă ?“ a întrebat ea frămîntîndu-și mîinile, făcîndu-mă să mă gîndesc la plăcerea pe care o simțea, că se sfărîma pentru cineva, să-l ajute.

„Să-l lași în pace !... Ai văzut, pînă și nea Iuliu Jeler, care-i mai îngăduitor, nu-i ca tata, nu ți-a dat dreptate !...“

„Ai tras cu urechea, va să zică !?...“

„Nu, am ascultat, ușa era întredeschisă !... Și-mi venea să-l îmbrățișez pe nea Iuliu !... Mă și miram, drept să spun, că-i atît de tăios în opiniile și observațiile acelea ale lui !...“

„Te-ai mirat și ți-a plăcut !?... Păi da, fiindcă voi, și tu, și taică-tău, sînteți niște exaltați, niște nebuni !... De aia stăm noi aicea, la bloc, cum stau toți cioflingarii !... De aia ne merge nouă rău, că sînteți voi așa cum sînteți !...“

Finalul comediei a fost neașteptat.

A sunat telefonul, puțin mai tîrziu.

„Cine-i acolo ?“ am întrebat eu, fiindcă mama era la bucătărie, bodogănea și înjura.

„Salutare, tinere domn, mi-a spus unchiul Costel, ce faci, cum te prezinți ?!“

„Bine, ți-o dau pe mama !“

„Nu-i nevoie !... Spune-i că s-a aranjat totul !... Plătesc niște parale, atîta tot !... Bine că avem de unde !...“

„Adevărat !...“

„Foarte inteligent ai vorbit, tinere domn !... Să fii sănătos și să auzim de bine !..."

80

Astăzi, cînd am venit de la institut, adineauri, de fapt, l-am văzut și eu pe *țăranul din Conția*. Stătea în mijlocul orașului, înalt și mohorît. Dar nu zicea nimic. Mie nu mi-a spus nimic. Fie pentru că nu sînt vrednic, fie pentru că nu mă știe încă. Nici eu n-am zis nimic. Am vrut să zic : „Dar tu, măreață umbră ?" — n-am cutezat însă, n-am îndrăznit. Îmi era teamă să nu se pulverizeze în norul care stătea în spatele lui, să nu se contopească cu ceața care plutea peste oraș.

„...Dar cu Bătrînul o fi vorbind ?... Și-n alte orașe o fi stînd tot așa, ca un monument de pămînt, ca o întruchipare a melancoliei !?..."

„Da, pentru că asta e el : întruchiparea însăși a melancoliei !..."

Am venit acasă bombănind și monologînd, spre nedumerirea mamei.

„Dar ce-i cu tine, Ionuț dragă, vorbești singur ?!"

„Nu, mamă !"

„Cum nu, dar n-am auzit eu !?... Celălalt (celălalt era tata) vine fluierînd, că i-au mai dat cîteva milioane, să mai facă o secție !... Iar tu..."

„Eu, mamă, am văzut un om despre care mi-a tot vorbit tata !..."

„Ce om !?... Unde ?"

„Drept în mijlocul orașului !... Stătea cu un picior în Piața Poporului și cu altul în parcul Mureșeanu !... Și se uita lung la mine ! ...Dar nu zicea nimic !... Și era așa de înalt, că atingea cerul cu capul !..."

„Care înalt, mă, care ?!... Ia treci și mănîncă, pentru că ai căzut și tu în patima *năzărirîlor* !... Hai, că eu am treabă în oraș !..."

„Foarte bine, poți să te duci !..."

Acum sînt singur în toată casa. Scriu și mă uit din cînd în cînd la Iancu. Și mi se pare, nu știu de ce, că Iancu seamănă cu *țăranul din Conția*, e chiar el.

81

Bătrînul îmi spune, revenind pe neașteptate asupra vizitei pe care am făcut-o la Vila Sofia, că nu ar vrea să rămîn cu o „imagine greșită în ceea ce-i privește pe vechii luptători", care sînt altfel, „sînt autentici, sînt firești..."

„Și după ce și cum se poate vedea asta, îl întreb eu cam dintr-o parte (nu aveam poftă de discuții, mă chinuiam cu o problemă), cum poate fi depistat firescul ?"

„Ca la orice om : după comportare : cei buni, cei autentici nu fac caz de activitatea lor !... Din cauza asta nici nu se văd atît de ușor, pentru că nu ies în evidență, își văd de treburile lor, considerînd că și-au făcut datoria și că acum e rîndul altora să și-o facă !..."

„Am înțeles, dar și oamenii între care m-ai dus tu sînt autentici, într-un fel, sînt reali, există !"

„Sînt reali, există, dar autentici nu sînt !... Sînt, dimpotrivă, cît se poate de falși, nu în raport cu o cerință abstractă, în raport cu alți oameni, — în raport cu Jeler, de exemplu, care nu era acolo, în raport cu tatăl lui Vale, care a ridicat o secție întreagă în picioare, în plin război, în raport cu Gramsci, despre care mi-ai vorbit tu, în raport cu Fucik, despre care ți-am vorbit eu, în raport cu Guevara și Pătrășcanu — și alții, atîția, care s-au ferit de fixități și de infatuări ca de foc, unii dintre ei jertfindu-și propria lor viață pentru triumful *ideii*, asta fiind, la urma-urmei, măsura exactă a autenticității !..."

„Ce, jertfirea ?!"

„Nu : slujirea *ideii* !... Ilegalitatea a format și a călit un nou tip de om, un anumit tip de luptător, care nu exista înainte vreme !... Dacă n-ar fi fost așa, n-aș putea eu, acum, să fiu așa cum sînt, eu sau Jeler, și alții, bineînțeles !... Dacă noi putem astăzi să ne punem probleme dintre cele mai grele, să le punem și să le rezolvăm — să făptuim, nu numai să vorbim ! — e pentru că ei, atunci, în anii cei mai grei din viața țării — și din viața omenirii, să știi ! — au riscat totul, liniște și bucurie — viața și-au riscat-o, de fapt ! — înfruntînd teroarea celei mai crunte dictaturi, luptînd pentru libertate, pentru o altă viață !... Nu te dădăcesc, să știi, îți spun ceea ce îmi spun mie însumi, cînd mă surprind că sînt pornit să uniformizez lucrurile, cînd uit de nuanțe, cînd trec cu tăvălugul patimei peste adevăr, cînd uit de ceea ce mi-am im-

pus de atîtea ori : să cercetez bine de tot o problemă, s-o luminez din toate unghiurile, înainte de a formula o părere în legătură cu ea !...“

„S-ar părea că îţi faci autocritica !?“

„Nici vorbă de aşa ceva : îţi spun, pur şi simplu, ceea ce am gîndit în legătură cu această problemă, a activităţii ilegale, în care au fost şi au rămas esenţiale eroismul şi puterea de sacrificiu, activismul social şi patosul politic, celelalte atribute — încrîncenările unora şi scrumirea altora, şi îmbătrînirile de mai tîrziu — fiind şi rămînînd fenomene de margine, reale dar neesenţiale !...“

Nu mai spun nimic.

Îi dau dreptate, gîndindu-mă că „rămîne mereu cîte ceva de limpezit şi de povestit...“

82

S-a întîmplat ceva rău şi neprevăzut : Florina a rămas gravidă. Iar eu nu ştiu ce să fac. Mă sperii, mai întîi. Mi-i ruşine, mă surprind cum cad deodată în balta laşităţii. Şi-mi vine să urlu. Ştiu că nu sînt laş din fire, dar uite că am asemenea momente, de anulare a tuturor verticalităţilor. Parcă n-aş mai fi eu însumi. Parcă ar fi altcineva la mijloc, un nenorocit oarecare, unul căruia nu-i place să-şi asume răspunderea faptelor pe care le-a săvîrşit.

„...Să facem ceva ! mă roagă ea cu ochii măriţi de plîns. Ajută-mă, Ionuţ, nu mă lăsa aşa !... Te rog !...“

Îi făgăduiesc că o voi ajuta. Nu ştiu însă nici eu cum voi face lucrul acesta. Îmi dau seama că am vorbit aşa ca să o liniştesc, să cîştig timp. Dar timpul, în asemenea împrejurări, nu reprezintă nimic.

Disperat, apelez la mama, riscînd totul, gîndindu-mă dinainte la zarva pe care o va face ea, ce vaiete va înşira prin casă, ce reproşuri îmi va arunca în obraz.

Greşeală de calcul, cum se spune. Pentru că ea nu apelează la nici un tertip, nu-mi face mizerie, nu-mi reproşează nimic.

„În ce lună e ?“ mă întreabă ea.

„Nu ştiu !“ îi spun eu, vădit ruşinat.

„Nu ştii ?!... Prostule !... Nici asta n-o ştii !...“

Altă vorbă rea nu mi-a spus.

Îmi dă însă instrucțiuni precise.

„Punctul unu, care te privește direct : să nu-i spui nimic lui taică-tău, că ăsta, principial cum e, te duce imediat la sfat și-ți pune pirostriile în cap !... Și voi, după cîte înțeleg eu, n-ați vrea să faceți lucrul ăsta !?“

„Nu știu !... N-am vorbit de treaba asta...“

„Bine, e clar, e limpede, cum zice înțeleptul acela de taică-tău !... Punctul doi : nu discuți cu nimeni despre *problema* asta, nici cu Lena, nici cu Vale, secretul trebuie să fie desăvîrșit !... Punctul trei : nu întreprinzi nimic pe cont propriu, lași totul în seama mea !... Punctul patru : te duci la *cec* și scoți de pe carnetul acela al tău, pentru autoturism, că tot n-o să cîștigi tu autoturism niciodată, două sau trei mii de lei, scoate trei mii și dă-mi bani mie !...“

„Bine, dar o să se observe !?“

„Punem banii la loc, rezolvăm noi !... Fă cum am zis eu... Du-te chiar acum la *cec* !...“

Mă duc, iau banii și îi predau în mîinile ei.

„Bine, mulțumesc !“ îmi spune ea, devenind deodată altfel, tainică, operativă, hotărîtă.

„Ce trebuie să mai fac ?“ întreb eu.

„Nimic !... Dacă o să am nevoie de ajutorul tău, ți-l voi cere !...“

Aștept, încordat, devenind și eu altfel, extraordinar de blajin și de conștiincios. Mă duc după cumpărături, duc „gunoiul“, fac ordine prin casă.

„...Dar ce-i cu băiatul ăsta al nostru ?“ îl aud pe Bătrîn întrebînd-o pe mama.

„Nu știu, zice ea, cu o perfectă stăpînire de sine, văd că se poartă frumos și conștiincios !...“

„Tocmai, spune Bătrînul, e ceva exagerat în conștiinciozitatea asta a lui !...“

„E, pe dracu, cu voi nu-i bine nici cum !...“

În sfîrșit, mama îmi spune să le însoțesc, pe ea și pe Florina, pînă într-o anumită stradă.

Le însoțesc, discutînd de toate, parcă ne-am duce într-o vizită.

Acolo o găsim pe mama Florinei și pe încă o doamnă (gazda sau altcineva !?).

„Tu te ocupi de magnetofonul ăsta, îmi spune mama, îl manevrezi, faci ce crezi !... Dar nu-l da prea tare !... Dacă sună cineva, nu deschizi !...“

Ele se retrag, toate, în fundul apartamentului, care mi se pare uriaș. Are trei sau patru camere.

Nu mai aud nimic un timp, dar nimic.

După aceea aud niște uși deschizîndu-se și închizîndu-se. Se umblă la baie.

Curge apa.

Muzica îmi sună puternic în urechi, dar eu nu aud decît vaiete.

„Mai încet, prostule!" îmi poruncește mama din deschizătura ușii. Dau magnetofonul mai încet și stau locului, rușinat.

„N-ar fi trebuit! zic eu. Ne căsătoream și rezolvam totul!"

Cînd vine mama, îi spun ce gîndesc.

„Acuma-i gata, îmi spune ea cam tăios, s-a rezolvat totul!... S-a isprăvit!..."

Îmi poruncește pe urmă (ca niciodată, iar eu execut totul, ca niciodată) să ies (cu grijă) și s-o aștept la colț.

Procedez întocmai.

Ies cu grijă, deși nu e nimeni prin apropiere. Pe urmă o aștept la colț.

„Unde-i Florina?" o întreb eu cînd vine.

„Taci și hai! îmi răspunde ea. Și nu mai da cu gura!..."

Îmi explică după aceea că „fata a rămas acolo, cu mă-sa..."

„Vine mai tîrziu!... E-n regulă totul, fii liniștit!..."

„Dar de ce atîtea precauții!" întreb eu.

„De ce?!... Dar tu pe ce lume trăiești, prostule!?... E interzis, se pedepsește de nu te vezi!..."

Nu mai zic nimic.

„Acum, acasă, mă sfătuiește ea, te porți normal, să nu mai fii prea conștiincios, să nu mi te dai de gol, că ne omoară taică-tău!..."

„Da, așa o să fac, o să mă port normal!..."

83

În sfîrșit, după mult prea multe așteptări, cererea mea de intrare în partid a fost luată în discuție, la nivelul grupei, mai întîi, la nivelul biroului și al organizației de bază, în cele din urmă, fiecare etapă avînd specificul ei.

La grupă s-au ridicat iar unii și mi-au aruncat în față acuzația veche (și neîntemeiată, jignitoare și cam provocatoare !) de antisemitism.

„Ce crede Ion Pozdare despre evrei ?“ a întrebat de-a dreptul Ovidiu Vancea.

„Exact ceea ce crezi și tu : evreii sînt un popor cum sînt toate popoarele din lume, avînd părțile lor bune, dar și rele, cum le are orice popor, orice om, dacă intrăm la amănuntul individual !...“

„Răspunsul e nesatisfăcător, a continuat Vancea (susținut de încă vreo cîțiva), e ocolitor, deoarece eu mă referem la unele afirmații făcute de tovarășul Pozdare, care spunea nu demult că astăzi nu se mai poate vorbi de antisemitism cum se vorbea în 1940 sau în 1943 !... Ai spus sau nu ai spus lucrul acesta ?!...“

„L-am spus !“ am replicat eu sec, gîndindu-mă că ăștia vroiau din nou să mă înfunde și că acasă, dacă mă duc, nu am cu cine discuta despre problema asta („Ai zis că te descurci, îmi va spune Bătrînul, descurcă-te, învață-te să-ți aperi drepturile !...“).

„Atunci, dacă recunoști, explică-te !...“

„O să mă explic, reiau eu, o să repet ce am zis atunci !... Fiindcă eu nu am păreri duble și nici nu voi avea !... Iar adevărul, în problema aceasta, care nu are nici o legătură cu ceea ce discutăm astăzi, e că evreii au un stat al lor, cum nu aveau atunci, și că chiar ei, care au suferit atîta, au dus și duc, în cadrul acestui stat, o politică nu prea blîndă față de arabi !... Asta am vrut eu să zic, de fapt, că antisemitismul e un curent abject, ca orice curent șovin !... Nici sionismul însă, oricîte justificări ar avea, nu-i mai breaz !... Și-acum tot așa zic, cum zice, din cîte știu, și partidul în care vreau să mă înscriu !...“

S-a amestecat și reprezentantul biroului de partid și al corpului didactic.

„Eu, a spus nea Pandele, fiindcă așa îl cheamă, am asistat odată la o adunare de partid în cadrul căreia cineva s-a sculat și l-a întrebat pe candidat ce părere are despre Truman !?... Omul în cauză s-a pierdut cu firea și a spus că nu are nici o părere !... Și-atunci să fi văzut critici și acuzații, cu duiumul !... Și dă-i și luptă, cum se zice, încît bietul candidat nu mai știa ce să facă !... Lucrurile s-au lămurit pînă la urmă, greu de tot însă, pentru că o problemă, odată creată, se rezolvă mult mai greu !...“

Parabola asta neașteptată i-a domolit puțin pe cei ce nu vroiau, de fapt, să intru și eu în partid, ca să nu le-o iau înainte, — „să nu-mi întăresc pozițiile !...“ — să nu devin „periculos pe plan social“ — „deoarece ăsta stă bine și cu învățătura, muncește ca un bou, are și de-acasă sprijin, și dacă devine *membru,* ne arde pe toți cînd se fac repartițiile, ăsta nu știe de glumă, e leit taică-său, iar ăla e renumit pentru intransigența lui !...“

Au luat-o altfel, dacă au văzut că nu merge așa.

S-au întors la „individualisme“, la egoismul meu „funciar“, la îngîmfarea mea „boierească“, la nesfîrșitele mele sfidări, la luxul pe care îl etalam eu, dinadins, ca să-i umilesc pe ei, — „nu pe noi, pe cei care sînt mai săraci !...“

N-au izbîndit nici așa. Discuțiile s-au aprins, s-au încins tare de tot, în favoarea mea însă. Pentru că ceilalți, pe măsură ce a stăruit șleahta ăstora (Bătrînul are dreptate, găștărismul e fenomenul cel mai nociv în condițiile noastre, e mai rău și mai dăunător decît un cataclism !), s-au ambiționat și ei, apărîndu-mă, împingînd lucrurile în direcția cealaltă.

„...Individualiști sîntem toți, a spus Vichentie Cota, cu care abia stătusem de vorbă de vreo cîteva ori — asta-i problema !... Dacă e vorba s-o discutăm, s-o discutăm pe ansamblu, deoarece toți ne gîndim, încă de pe-acum, unde ne vom duce, cînd se fac repartițiile !... Din cauza asta se zbat unii pentru funcții — pentru activitățile obștești, pe care nici nu le onorează pe urmă ! — pentru că se dau niște puncte în final, în plus, la medie !... Ia să nu se mai dea, să vedeți dacă s-ar mai înghesui unii la treburi de genul ăsta !... Cît îl privește pe Pozdare, eu cred, din contră, că nu e individualist, cu toate că ar avea de ce să fie !... N-are rost să-l criticăm pentru ce n-a făcut !...“

Superb a fost Vale, bunul și loialul meu prieten, față de care eu am mai avut rezerve. L-am socotit calculat de multe ori, l-am acuzat de nesinceritate și de tembelism, dîndu-mi seama apoi că lucrurile nu stăteau așa, rușinîndu-mă, ca niciodată. De fapt, el m-a criticat cel mai puternic, fără să-și dea seama.

„...Eu sînt prieten cu Ionuț, a spus Vale, cu toată gura, și mă mîndresc cu prietenia asta, dacă chiar vreți voi să știți !... Mă mîndresc pentru că Ionuț e un om sincer, e cinstit și drept, muncește și învață, dar nu e un tocilar !... Preo-

cuprile lui sînt mult mai ample, iar gîndirea lui e preponderent politică !... În tot orașul acesta al nostru eu nu mai cunosc decît un singur om cu care se aseamănă, nu spun că nu există, spun că nu cunosc eu !... Acest om e chiar tatăl lui Ionuț, cu care el se și mîndrește, pe drept, zic eu, deoarece tovarășul Vasile Pozdare e un om cu care te poți și trebuie să te mîndrești !... Atît am avut de spus, stimați tovarăși și iubiți colegi, și aflați că eu voi fi *pentru,* cînd se va pune la vot !...“

În fața biroului organizației de bază, discuția a fost mai scurtă și mai așezată.

În cadrul adunării generale s-a revenit, chiar în „caracterizarea“ făcută de birou, la „anumite tendințe individualiste“ și la „o legătură slabă cu colectivul“ — dar eu n-am mai spus nimic. M-am gîndit deodată la Bătrîn, la tata (mă gîndesc și acum), cîte a tras el, cîte a luat în piept, lămurindu-le pe toate pe drum, prin muncă, plătind totul, fiecare pas pe care l-a făcut înainte, cu foarte mult zbucium și cu tot atît de multă suferință.

De aceea i-am dat un telefon cînd am ieșit din ședință, scoțîndu-l și pe el din altă ședință. Am stăruit pînă l-au scos — „E ceva foarte important !...“ — regretînd puțin pe urmă, cînd i-am auzit glasul, rupt din cine știe ce zbucium.

„...Ei, ia zi ! a spus el. Ceva rău pe-acasă ?...“

„Nu, Bătrîne ! am spus eu. Am fost primit în partid !...“

„În care partid, mă ?“ a încercat el să glumească, după ce și-a revenit.

„În partidul din care faci și tu parte !...“

„Bine, bravo !... Bem o bere pe chestia asta !...“

„Numai o bere ?!“

„Ai dreptate, frate Ioane !... Bem o șampanie !... Felicitări și să fie într-un ceas bun !...“

N-am băut nici o bere, nici șampanie n-am băut, pentru că el n-a venit nici acum, la orele 11,30 din noapte.

„Dar unde o fi ?“ o întreb eu pe mama, uitînd deodată de toate, intrînd în banalitatea obișnuită a vieții.

„La uzină, unde să fie, îmi spune mama căscînd dulce, asta e acum iubita lui !... Pînă ieri mă înșela cu *revoluția,* acum mă înșeală cu *industria,* adică tot cu revoluția... C-așa zicea, mai ieri-alaltăieri, că și industria face parte din revoluție !... Glumea, cum știi că face cînd e bine dispus !...“

84

De Paşti am fost toţi la Moldova, unde ni s-a reţinut un miel. Am luat şi noi unul, pe drum, am mai luat nişte bere, spre disperarea „doamnelor noastre", care se luaseră cu mîinile de cap.

„...O facem lată, frate Ioane ?" mă întreba Bătrînul, cu subînţeles.

„O facem, ziceam eu, mai lată decît oricînd !... Tot nu ţi se socoteşte, chiar dacă eşti om de treabă !..."

„Păi nu-i aşa !?... Ei, fire-ar să fie, de treabă şi de socoteală, de schimbare şi de restauraţie !..."

N-am făcut-o prea lată.

Primul lucru pe care l-am făcut, după ce am ajuns, a fost înjunghierea mielului, care s-a petrecut în chip straniu, pentru că Moşu era cam cherchelit şi era sătul de înjunghieri de miei.

„...Vreo douăzeci am omorît, a zis el, în timp ce îi tăia mielului beregata, agăţîndu-l apoi de o sîrmă, să-l jupoaie, cu toate că mielul mai mişca, încă nu murise — nu ştiu ce s-a întîmplat, dar atîţia miei nu s-au tăiat niciodată !..."

„Cine ştie, a spus tata, arătîndu-i mielul, dar lasă-l să moară, mai stai puţin cu jupuitul !..."

„Nu pot, Vasile, mai am şi alte treburi !... Şi-apoi, de murit tot moare el !..."

Am plecat, mînios.

Cînd m-am întors, mielul era dezbrăcat pe jumătate de piele, dar încă se mai zbătea din cînd în cînd. Iar Moşu îi dădea peste cap cu un cuţit mare.

„...Asta-i, măi Vasilică, îi spunea el tatii, de sărbători vin toţi încoace !... Păi să fi văzut tu ce a fost de Crăciun şi de Anul nou, ce colinzi şi ce petreceri, ca mai demult !... Li s-o fi făcut şi lor dor, ăstora care sînt plecaţi, ori fi vrînd şi ei să se întoarne la ce nu mai este !... E ceva, în orişice caz, pentru că altădată nu veneau aşa de mulţi, nu veneaţi, aş zice eu, dar mi-i teamă să nu te superi !..."

„Nu mă supăr, doamne fereşte, răspundea tata, ca un elev care îşi adusese aminte că fusese disciplinat cîndva, de ce m-aş supăra !?..."

„Oricum, tu eşti om politic şi nu-ţi place dacă ţi se spun anumite lucruri !... Ştiu eu bine, mai demult !..."

„Se mai schimbă oamenii, tată, chiar și oamenii politici se mai schimbă, mai ales ei, aș zice eu !...“

„Atunci îi bine !... Îi bine dacă se schimbă ei în bine — vezi că știu și eu să mă joc cu vorbele !? — altfel nu are nici un rost !...“

„Asta-i adevărat, da...“

„Că și schimbările, dacă-s grăbite, nasc frămîntări multe în urma lor... Asta aș fi vrut eu să zic, că vouă, celor care ne-ați tot zorit cu vorba, să ne schimbăm și să ne transformăm, vă pare rău acum de ceea ce ați făcut !...“

„Nu cred !... Mie, de pildă, nu-mi pare rău de nimic !...“

„Poate că nu, dar o părere de rău, nu știu cum să-i zic, tot este, pe un plan mai mare !...“

„Ce te face să crezi asta ?!“

„Venirea asta a voastră, a tuturor, pentru că altă dată nu veneați cu anii pe-acasă !... Și faptul că vorbiți mereu de țărani, și că vă socotiți pe voi înșivă țărani, ceea ce nu sînteți și nici nu puteți să mai fiți !...“

Seara ne-am dus la cimitir, eu și tata (Moșu căzuse frînt pe o margine de pat, femeile, mama, Lena, maștera tatii și încă o doamnă tînără, cumnată de a tatii, sau așa ceva, lucrau de zor, sub conducerea mamei, bineînțeles).

Nu se întunecase încă. Soarele căzuse dincolo de munții cei mari. Iar cimitirul era plin de oameni și de lumînări aprinse, a căror străluciri sporeau și creșteau în intensitate, pe măsură ce se întuneca albăstrimea superbă a serii.

„...Dar de ce se aprind lumînările, Bătrîne, am întrebat eu cam de sus, cam nepotrivit, ce rost are chestia asta ?!“

„Nu știu nici eu, mi-a răspuns tata, cam nemulțumit, știu însă că e o datină, nu-i o *chestie* !...“

Am tăcut, mai ales că el nu nimerise la mormîntul pe care îl căuta, fapt care îl supărase și mai mult.

„...Așa se face în vinerea mare, mi-a mai spus el, după ce ne-am oprit amîndoi lîngă un mormînt cu crucea căzută, alături de care se afla un prun înflorit —, se aprind lumînări la mormintele părinților și ale neamurilor !... Vinerea mare e ziua în care Isus a fost pus în mormînt, după ce a fost coborît de pe cruce, iar oamenii, credincioșii, aprind în ziua asta lumînări, la mormintele propriilor lor morți !...“

„Dar tu nu crezi, din cîte știu eu !?“

„Nu cred, dar mă supun datinii !... Fă și tu la fel, dacă vrei... Dacă nu, du-te și mai bea o bere !...“

Nu m-am dus.

Am stat cu el toată seara, trecînd din uimire în uimire. Pentru că tata era din cale afară de schimbat și de interiorizat, cum nu-l văzusem demult, poate că niciodată.

„...Vezi tu, mi-a spus el pe drum, cînd ne duceam către casă, după ce înconjurasem biserica de cîteva ori — eu am norocul sau nenorocul să mă fi născut aici, să le știu și pe cele vechi, pe cele bune și pe cele rele, fiindcă lucrurile, după cum știi și tu, nu există în stare pură !... Un timp, după ce am plecat de aici, n-am mai venit deloc pe-acasă, cum bine zicea tata, și-acum, parcă îmi pare rău de cîte ceva, deși nu sînt sentimental din fire !...“

„Tocmai asta m-a izbit și pe mine : că te-am văzut deodată cum nu te știam : interiorizat, melancolic !“

„Poate că sînt așa, lucru de care tu nu ți-ai dat seama, pe care nu l-am sesizat nici eu, pentru că omul se cunoaște cel mai puțin pe sine însuși !...“

„Poate că-i așa, am zis eu, pentru mine, dar iată că eu nu știu mai nimic despre omul alături de care merg !... Care e tatăl meu, care m-a purtat în brațe de nenumărate ori, în circa căruia a stat la manifestații, pe care l-am necăjit de multe ori !...“

La înviere nu m-am mai dus.

Am spălat mașina, i-am controlat cauciucurile. Pe urmă am băut, de unul singur, bere și vin, vin și bere. Cînd m-am culcat, cîntam *Christos a înviat,* spre disperarea *maștерei* și spre scîrba surorii mele, Lena, care a fost, este și va fi, o mare mironosiță.

La întoarcere, cînd veneam spre casă, mama a început să laude *excursia,* într-un anume fel, cu un glas de miere în care se pusese mult muștar.

„...Minunată *excursie,* zicea dînsa, de neuitat !... Am făcut la cozonaci și la fripturi, ca la o nuntă !... Îi bine că au și ei aragazuri și aparatură electrică !... S-au modernizat și țăranii ăștia, nu știu ce mai vor !?... Și de ce le tot caută unii în coarne !?...“

Tata tăcea ca un stîlp de înaltă tensiune, prin trupul căruia curg spre pămînt vibrațiile marilor curenți.

Tăceam și eu, gîndindu-mă, în raport cu „episodul acela nenorocit, cu avortul“, că așa își pierd și statele independența, cum și-o pierd și oamenii.

„...Fac cîte-un lucru pe care îl plătesc apoi ani de zile !... Cu deosebirea că în cazul statelor, o fac unii și plătesc alții !... Pe cînd la oameni... Există deosebiri, dar esența e aceeași !...“

85

De cînd am venit de la Moldova mă gîndesc mereu să mă căsătoresc cu Florina. Dar nu sînt sigur că o iubesc. Uneori mi se pare că țin la ea și că am putea alcătui împreună o pereche deosebită. Alteori însă mă îndoiesc de toate, de mine dar și de ea. Mi se par toate nu știu cum. Rău făcute. Prost aranjate. Fără nici o noimă. Fără nici o perspectivă.

Adevărul e, dacă e vorba să mai spun o prostie, că omul își creează singur probleme și dificultăți. Din cauza unor neliniști obscure.

Nu poți, ce-i drept, să fii nepăsător și nesimțitor, nu e bine nici așa.

Dar dacă ești prea sensibil, dacă vibrezi prea mult, în fața oricăror lucruri, iar nu-i bine.

Atunci cum e bine ? — aceasta e întrebarea.

86

Vara vine peste oraș ca un uragan de verdeață. Toate sînt în revărsare, toate cresc și se împlinesc în lumină. Plesnesc trotuarele, pe la temeliile blocurilor țîșnește o iarbă urîtă și ațoasă. Pe poteci crește troscotul, care părea pierit. Iar eu mă gîndesc, cu gîndurile tatii, la cîmpiile pe care le-a cunoscut el atît de bine, la pasiunile pe care le-a trăit el în „cea mai desăvîrșită libertate, pentru că libertatea nu există decît în raport cu natura, cel ce nu poate trăi singur și liniștit, în pustietate, nu poate fi liber cu adevărat niciodată !...“ Mă gîndesc la iubire și la bucurie și îmi pare bine, din nou, că sînt tînăr ca un noaten. Mă gîndesc la Florina, dar mi-e dor, pînă în adîncuri, de Norina. Ceea ce înseamnă că sînt om și că sînt plin de contradicții !...

87

Explozia de la uzină s-a auzit pînă sus în munți. Era sîmbătă noaptea și poate că nu era cu mult după miezul nopții — era ora unu și treizeci de minute, cum am stabilit pe urmă. Ceilalți dormeau, dormea și tata, alături de mine, sforăind cumplit. De aceea n-am îndrăznit să-l trezesc, să nu se supere. Petrecusem o zi atît de frumoasă, încît mi se părea nu știu cum să-l deranjez. Dar el a auzit, totuși, ceva, cu o întîrziere ciudată, de parcă zgomotul acela ar fi venit la el pe alte căi.

„...Ce-a fost ?“ a întrebat el, după ce s-a dezmeticit.

„Nu știu !... A explodat ceva...“

„Unde ?!“

„Nu-mi dau seama !... Pare departe...“

„Da ?!...“

A venit și mama, din camera de alături.

„Să nu fie la tine, Vasile, a zis dînsa, să nu se fi întîmplat ceva pe la uzina aceea a ta !?...“

„Ce dracu să se întîmple, că tu întotdeauna cobești !... Du-te și te culcă !...“

Mama a plecat, iar el a încercat să adoarmă, fără a reuși.

Cînd a auzit pași pe coridor, a sărit numaidecît în pantaloni.

„Asta e, da !...“

S-a dus la telefon, pe urmă s-a întors și mi-a făcut semn să mă îmbrac.

„Hai cu mine ! a zis el scurt. Hai !...“

M-am îmbrăcat și am ieșit, m-am suit în mașină alături de el, închizînd pe urmă ochii de cîteva ori. Fiindcă el conducea ca niciodată, în viteză, rapid de tot. Dar era calm, era stăpîn pe el, era prompt în reacții, cum nici nu aș fi crezut. Înjura, din cînd în cînd.

„...Cu drumurile voastre cu tot, zicea el, și cu stopurile astea, care funcționează anapoda !... Pe care le tot aranjați !...“

La uzină era forfotă.

Se bolbocea undeva, în partea dinspre sud, o ciupercă mare de fum.

Am virat și am luat-o într-acolo (el a virat).

După aceea l-am pierdut, n-am mai apucat să-i spun nimic.

A oprit și a coborît, intrînd imediat în vacarmul care frămînta și sfărîma superba noapte de vară, la orizontul căreia stăteau, ca un zid albăstriu, pădurile și munții din care veniserăm noi.

Alături de mine, în fața mea, de fapt, motorul torcea cam grăbit și cam precipitat — avea avansul cam mare — fiindcă el nu-l oprise, scosese din viteză, trăsese frîna de mînă și plecase, zburase în vacarmul incendiului, cu cămașa tremurînd pe el, atins de o neliniște care se putea preschimba oricînd într-un hohot cumplit.

Am oprit motorul, am scos cheia din contact, am coborît și am închis mașina.

Am vrut să intru în fabrică pe urmă.

Nu m-au lăsat.

„E băiatul lui Pozdare!" a zis careva.

„Și ce dacă!?... Nu există nici un băiat!..."

Am ocolit uzina, înnebunit. M-am dus spre pădure. Pe urmă, cînd m-am întors, l-am găsit pe tata la poartă. Era murdar și avea cămașa ruptă într-o parte, la umăr.

„Ionuț, mi-a spus el, cu un glas spart, de om mort, de om dus de pe lume (sentimentul acesta l-am avut atunci, că el vorbește dintr-o groapă, din propria lui groapă) — du-te sus și ia-le și pe doamnele noastre!... Nu uita că abia ai luat carnet... Ai grijă!..."

„Da, tată! am zis eu, înțelegînd că el vroia să plec de-acolo, să nu mă mai uit la tot ce s-a întîmplat, la ce se întîmpla atunci. Mă duc, tată, și-o să am grijă!..."

Mi-am dat seama, după ce m-am urcat în mașină, că nici nu i-am spus *Bătrîne*, cu nuanța aceea frățească, pe care unii nici nu o puteau înțelege, socotind mult prea mare — „Dobitocii!..." — intimitatea dintre noi, el fiind „un adevărat om pentru eternitate, pentru toate eternitățile", eu fiind „un tinerel oarecare, un nimic..."

„Ce pot ei să înțeleagă, dobitocii! am zis eu, căzînd cu capul pe volan, rupt de un hohot cumplit. Dobitocii!... Nenorociții!..."

Am învîrtit cheia în contact pe urmă și am apăsat pe accelerație, așa de brusc și atît de puternic, încît motorul a vuit și a detunat îndelung, parcă aș fi băgat o văpaie în el.

Orașul prin care am trecut era pustiu și adormit, iar deasupra lui, în noaptea de vară, imensă și limpede, stătea, ca un stîlp de pămînt vechi și învechit, bătucit de ploi și de ninsori, ars și întunecat de arșițe, mușcat de geruri pe alocuri,

omul Bătrînului, — *ţăranul din Conţia*. Nu-l vedeam în întregime, dar îl simţeam cum stătea în noapte, atingînd cerul cu creştetul, stînd cu braţele desfăşurate în lături, gest şi ţinută care subliniau şi mai mult fantastica şi atît de concreta lui monumentalitate.

Nu m-aş fi mirat dacă s-ar fi prăbuşit peste maşină, înnămolindu-mă în pămînt, atît de puternică era senzaţia aceasta.

„...Stările de felul acesta, ziceam eu, conducînd cu grijă şi mai încet, nu sînt bune !... Îmbolnăvesc nervul şi şubrezesc inima !... Surpă totul şi e mult mai bine de cîte-un măkai mare, căruia nu-i pasă de nimeni şi de nimic !...“

Am oprit, înainte de a intra pe serpentine. M-a oprit dinadins, să mă uit, să văd dacă se zărea de sus, de pe culme „Hamletul Bătrînului.“

Nu se vedea nimic.

Noaptea era acum ca un ceaun răsturnat, prin fundul căruia, rupt şi spart, se bolbocea fumul de la uzină.

La întoarcere, însă, cînd am ieşit din buclele curbelor, l-am văzut deodată înaintea mea. Era aşa cum îl simţisem cînd mă dusesem spre Poiana : înalt şi nesupus, monumental şi sumbru. Sta şi se uita drept în ochii mei, de parcă eu l-aş fi pălmuit.

„...Dar ce-i cu tine, Ionuţ ? a întrebat mama, căreia nu-i scapă nimic. De ce ai tresărit ?!...“

„Cine, eu ? !... N-am tresărit, mamă !...“

„Ei, cum nu, n-am văzut eu... E ceva la maşină ?...“

„Acceleraţia, mamă, pedala mi-a scăpat de sub picior...“

„Fii atent, ai grijă !...“

„Da, mamă, o să am grijă !...“

Le-am lăsat acasă pe amîndouă — „Nu-i nimic grav, s-a aprins un camion, atîta tot !“ — pe urmă m-am dus numaidecît la uzină.

Am nimerit exact cînd îl aduceau de către pădure, bătut şi cam „şifonat“, pe Zamfirache Zamfir, fostul nostru chiriaş, îngrijitor la Vila Sofia şi paznic la uzină.

„...Asta a făcut-o ! am zis eu deodată, fiind convins că l-am găsit pe vinovat. Asta-i capabil de orice !... Dacă şi-a permis el ce şi-a permis, la noi acasă !... Asta-i un criminal odios şi fioros, e un fel de Smerdeakov, combinat cu Ivan, e unealta Diavolului şi e blestemul lui Dumnezeu pe pămînt !... Asemenea oameni !...“

Așa ziceau și alții, în jur, fără a-l amesteca pe Dostoievski în toată treaba asta. Fiindcă literatura e literatură, iar viața e viață. Și-i vai și-amar de scriitorul care își închipuie că tot ce se întîmplă în viață e literatură curată, după cum e vai și-amar de omul care judecă viața cu „metrul literaturii", care va fi mai mic întotdeauna, va fi o biată unitate de măsură — **și cam atîta !...**

Lucrurile astea le gîndesc și le spun acum, într-o casă încremenită în tăceri, într-o liniște atît de mare și de copleșitoare, încît mi se pare în cîte-o clipă că îl aud pe Avram Iancu hohotind din fluieră.

Atunci n-am zis nimic, după ce l-am văzut pe Zamfirache.

Am așteptat pînă cînd a ajuns în dreptul meu, împreună cu cei care îl duceau spre uzină.

Am sărit pe urmă asupra lui, ca o fiară.

N-aș putea spune acum ce era în capul meu atunci. Vroiam să-l sfîșii pe nenorocit, vroiam să-l nimicesc. Eram convins că el a provocat explozia, să-i facă rău Bătrînului, și nouă, să facă rău tuturor.

„...Asta a făcut-o ! ziceam eu. El e vinovatul !... Dați-l pe mîna miliției !... Nici nu-l mai judecați !... Lăsați-l în seama mea !..."

Nu l-au lăsat, bineînțeles.

L-au băgat într-un „T.V.", cu canistră cu tot, că avea o canistră de benzină la el (plină sau goală, nu știu ! ?). Iar pe mine m-au adus cu sila acasă.

88

N-am crezut niciodată în presimțiri, nu cred nici acum. Am avut, cu toate astea, și o am și acum, senzația că *explozia* produsă la uzină a avut și are dedesubturi multe și mari, a avut și va avea consecințe dintre cele mai adînci pentru Bătrîn, pentru noi toți, așadar, deoarece familia noastră, așa cum a fost și este ea (diferențiată în oarecare măsură, roasă de mici și neesențiale contradicții, omenești, însă, firești), a fost și este extraordinar de unită și de solidară.

„...Noi, a spus mama odată, sîntem ca degetele de la o mînă : dacă e tăiat unul, sîngerează și celălalt !..."

Așa e, într-adevăr.

Dar meritul nu-i al ei, e al Bătrînului. El a dat unitate lucrurilor, el le-a dat un sens. Cu pasiunea aceea mare a lui. Cu devotamentul şi cu cinstea pe care le-a pus mereu în balanţă. Din cauza cărora şi-a făcut atît de mulţi duşmani, că i-ar trebui două vieţi, dacă ar vrea să se împace cu toţi, sau să-i nimicească pe toţi.

„...Ei, ce mai e nou pe-*acolo?* îl întreb eu pe Bătrîn, a patra sau a cincea zi după *eveniment*, cînd îl prind acasă, fiindcă e plecat mereu (şi e din ce în ce mai tăcut). A fost dovedită vinovăţia nenorocitului aceluia?"

„Nu, n-a fost, îmi răspunde el silnic. Şi nici nu cred că va fi !..."

„Bine, dar canistra aceea?!... Şi faptul că a fugit prin pădure !?..."

„Da, astea sînt probe evidente !... Chiar el o recunoaşte, spune că el a făcut lucrul acesta îngrozitor !..."

„Şi de ce l-a făcut?"

„Să se răzbune pe şeful serviciului administrativ, care l-a tăiat mereu de la primă — l-a urgisit, cum spune el — şi pe mine, nu înţeleg de ce !?..."

„Atunci ?!"

„Firul faptelor duce în altă parte, spre altă concluzie !... Un dezastru atît de mare nu putea fi provocat de un apucat oarecare, fiindcă Zamfirache ăsta e dement, m-am convins definitiv de asta !..."

„O fi, este, dar dezastrul îl putea provoca tocmai de aceea, pentru că e dement !... Şi nici nu avea nevoie de altceva, decît de o canistră de benzină !... Un incendiu, după ce-i pornit, creşte singur, dacă are cadru bun !..."

„Posibil, să vedem !... Tu vezi-ţi de examene, nu te lăsa angrenat în evenimente exterioare preocupărilor pe care le ai !... Fiindcă asemenea evenimente vor fi mereu, şi dacă nu te vei ţine tare, pe drumul tău şi pe direcţia pe care ai pornit, vei fi la cheremul tuturor schimbărilor de temperatură !..."

Nu mai zic nimic, îl conduc la uşă, unde îl întreb dacă pot să mă folosesc de maşină.

„Cum să nu, îmi spune el, fugind pe scară la vale, oricînd !..."

Dar eu nu l-am întrebat de asta. Aş fi vrut să-mi spună de ce folosea acum atît de mult maşina pe care o avea la dispoziţie din partea uzinei, lucru de care mai uita, pînă nu demult ! ? Şi de ce avea şofer nou ? ! Şi de ce venea şoferul

acesta la poarta blocului, atît de conştiincios, cum nu o făcuse nici unul ? !

„Mi-ar fi spus, am zis eu, dacă i-aş fi pus asemenea întrebări, că am căzut în mania poliţismelor !... Şi că ăsta e punctul meu slab : că sînt suspicios !... Şi că e periculos să fii aşa, la o vîrstă cînd trebuie să fii romantic şi încrezător !...“

„Romantic şi încrezător ! ? zic eu. Încrezător şi romantic ! ?...“

„Ce tot zici tu pe acolo ?“ mă întreabă mama, a cărei ureche şi al cărui ochi au devenit şi mai vigilente, de cînd cu *accidentul* de la uzină.

„Nimic ! îi răspund eu. Repet la mecanică !...“

„Repeţi pe dracu ! îmi spune ea. Cred că o dai în bară de data asta !... Toţi o daţi în bară... V-aţi pierdut capul, cum faceţi mereu !... Noroc că sînt şi eu pe-aici, altfel s-ar risipi toate !...“

Îmi vine s-o întreb ce părere are ea despre Zamfirache Zamfir, despre idiotul acela ascuns şi berbecos. N-o întreb. Mi-e ruşine de gîndul care stă în spatele acestei întrebări. Şi mi-e scîrbă de toţi şi de toate, ca într-o răbufnire de vulcan vechi şi împuţit.

„Asta e !“ spun eu, ducîndu-mă în camera mea, unde ascult muzică, una şi aceeaşi bucată, care îmi sună altfel de fiecare dată.

89

Lucrurile se leagă din ce în ce mai strîns între ele.

Am vrut să fac ce m-a rugat Bătrînul, să nu mă mai amestec de loc în treburile lui. N-am reuşit, fiindcă au venit ele peste mine, direct sau pe ocolitele. Pînă şi la confirmarea primirii mele în partid, la comitetul municipal, a venit vorba despre *explozie*, ca din întîmplare.

„Cum se face, m-a întrebat un tovarăş brunet şi rumen, că voi eraţi plecaţi din oraş în ziua aceea ?“

„Pură întîmplare, am răspuns eu, avea şi tata puţin liber, eu de asemenea, şi-am plecat, am ieşit !...“

„Taică-tău a fost pe la uzină înainte de a pleca ?“

„Nu ştiu, nu mai ţin minte !... Mi se pare că a trecut atît de mult timp de atunci... Şi-n afară de asta...“

„Da, ce mai e în afară de asta ?“

„N-am venit aici pentru *explozie,* am venit pentru confirmare !...“

„Adevărat, a zis altcineva, dar noi, dacă vrem, te putem întreba orice !...“

S-a trecut la confirmarea propriu-zisă, care a decurs într-o atmosferă rece, uşor formală, de parcă oamenii aceia, cu care nu avusesem nimic, niciodată, pe care nici nu-i cunoşteam, ar fi vrut cu orice preţ să-mi tempereze elanurile, să-mi arate, pe viu, că ei erau o forţă, iar eu eram un nimic, ei fiind, bineînţeles, partidul, eu nefiind şi nereprezentînd nimic.

„...Troglodiţii ! am zis eu cînd am plecat. Dacă e omul în glorie, îi cad toţi la picioare !... Dacă e ceva cu el, odată se schimbă toţi, devin mai demni şi mai răcoroşi !...“

Altcineva, un tovarăş pe care l-am tot văzut umblînd pe la institut, tip distins, de intelectual, m-a întrebat acelaşi lucru, altfel însă, mai pe ocolite, după ce am vorbit de fotbal şi de cîte altele. Pe urmă, după ce s-a apropiat de Bătrîn — „Ce mai face, am auzit că e un om extraordinar ?“ — am înţeles ce vrea, aşteptînd cu încredere întrebarea hotărîtoare, care a sunat însă altfel. Omul vroia să ştie, aşa, pentru el, dacă nu existaseră dificultăţi în îndeplinirea planului de producţie de la uzină şi dacă nu cumva incidentul acela avea scopul acesta, să înlăture urmele acestor dificultăţi ? !

„...Eu, am zis cam agresiv, nu mă ocup de uzină, eu sînt student !...“

„Da, bineînţeles !... Eu am întrebat din simplă curiozitate !... Ştiam că eşti în relaţii foarte intime cu taică-tău, şi-am întrebat, atîta tot !...“

„Înţeleg perfect ce vreţi, cred însă că sînteţi pe o *pistă* greşită !...“

„Care pistă ? !... Vai de mine, de unde pînă unde ! ?...“

90

În cele din urmă, după ce „mă atăcă“ şi Marcel Aldea, nepotul lui Grofşoreanu, spunîndu-mi lucruri îngrozitoare despre Bătrîn, făcîndu-l troglodit şi bandit, şi provocator — „Un simplu pui de viperă, care a reuşit să se strecoare la sînul revoluţiei !...“ — mă duc la uzină şi-i spun tatii tot ce s-a întîmplat şi se întîmplă.

„Ți-am spus să nu te mai amesteci în treburile astea, zice el în primele clipe, te-am rugat să nu te mai angajezi în discuții referitoare la persoana și la munca mea !..“

Se domolește pe urmă, după ce îi spun că am evitat pe cît am putut asemenea discuții și că sînt „„înțepat“, pur și simplu, în diverse locuri, cu întrebări de același tip.

Cînd aude de Grofșoreanu, se albește complet. Iar mîna stîngă îi zvîcnește de cîteva ori, peste voia lui.

„...Da, asta vor *ei*, spune el pe urmă, sărind din fotoliu și începînd să se plimbe prin birou — vor cu orice preț să fie îmbrățișată *varianta Zamfirache* !... În felul acesta realizează, deodată, două scopuri : șterg niște urme și lasă să cadă o umbră, măcar o umbră de îndoială, peste propria mea activitate !...“

„De data asta, îi spun eu, cred că ai căzut tu în mania polițismelor !...“

„Nici vorbă !... Lucrurile sînt din ce în ce mai clare, din nefericire !... Iar eu mă aflu, acum, în fața celei mai dificile situații, din cîte mi-a fost dat să traversez !... Nu întîmplător a spus Alfred Grofșoreanu ceea ce a spus !... *Explozia* aceasta, indiferent cine a provocat-o, fiindcă a fost provocată, să știi și să ții bine minte lucrul acesta, e supapa prin care respiră conservatorismul, e întruchiparea însăși a spiritului retrograd !... De aceea se mișcă și se foiesc toți, într-o anumită direcție, pentru că au primit apă la moară, pentru că pot să plătească niște polițe, pot să nimicească niște idei, pot, în sfîrșit, să sugrume independența de gîndire și de simțire, atitudinile acestea două fiind cele mai periculoase și mai dăunătoare după *ei* și după capul lor umflat de dogme și de fixisme !...“

„Dar cine sînt *ei* ? am zis eu, sculîndu-mă, fiindcă nu mai puteam să mai șed. Și de ce ești tu atît de criptic în tot ce-mi spui ? !...“

„Nu sînt criptic, nici vorbă !... *Ei* sînt însuși conservatorismul, sînt întruparea gerontolgică a degenerării, sînt o caricatură fioroasă a unor idei și a unor sentimente extraordinare, nu înălțătoare, nu, pur și simplu extraordinare !... Și reprezintă o frînă nemaipomenit de puternică, fiindcă *ei* știu tot ce se poate ști, despre cea mai mică rotiță din marile noastre *angrenaje*, numai sufletul acestor angrenaje, și *ideea*, și *partinitatea*, nu le mai știu !... De fapt, cred că nu le-au știut niciodată, nu cred că s-au preocupat niciodată de așa ceva !...“

„De acord, dar cine sînt *ei* ? !“

„Ai fost sau nu ai fost la Vila Sofia ? !“

„Am fost, ți-am relevat atunci *un anumit spirit* !...“

„De ce mai pui întrebări ?...“

A răspuns unui apel telefonic, și-a luat șapca și a plecat la hală, la locul *exploziei*, spunîndu-mi să mă duc acasă — „Nu, nu veni acolo !...“ — și să nu-l mai caut niciodată la uzină.

91

Mama mă întreabă ce s-a întîmplat — „Ce se întîmplă ?“ — și de ce nu-i spune ei nimeni nimic.

„Tocmai mie, care am suferit și m-am zbătut atîta ? !“

Îi spun că nu s-a întîmplat nimic.

„Cum nu, că madam Dobre zicea că taică-tău o să fie dat afară din nou, de peste tot !...“

„Chiar așa, da ? !“

„Chiar !“

„Atunci du-te și vorbește cu madam Dobre !“

92

Florina, la rîndul ei, îmi spune că nu mai are voie să stea de vorbă cu mine. O întreb de ce. Îmi explică, plîngînd, că mamă-sa i-a interzis, deoarece și pentru ce... O las și plec, spunîndu-mi că am făcut bine că nu m-am grăbit să mă căsătoresc cu o asemenea ființă, care se precipită la cea dintîi dificultate. „Foarte bine, nu bine !...“

93

Vara trece ca un tăvălug, ca un șir de tăvăluge. Pentru că așa au fost și sînt pentru mine toate zilele acestea. De-a

lungul cărora am încercat de nenumărate ori să-l conving pe Bătrîn că Zamfirache e singurul și adevăratul vinovat.

Am încercat degeaba.

El a rămas la ale lui, devenind cum nu îi era felul : reținut și tainic. Asta mă face să cred că știe, cu adevărat, mai multe, sau că e vinovat, în oarecare măsură. De aceea nu îmbrățișează varianta vinovăției lui Zamfirache. Să nu intre și el în discuție. Să nu cadă colb peste prestigiul său.

„...Nici acum nu te-ai convins de vinovăția acestui nemernic ? îl întreb eu după procesul lui Zamfirache, care a avut loc la uzină, într-o hală, cu public mult, cu tot dichisul, cum se zice, să se isprăvească odată cu interpretările și cu ipotezele unora și ale altora. Crezi cumva că se poate da o asemenea sentință cu una cu două ? !...“

„Nu cred asta, îmi spune Bătrînul, dar nici în vinovăția acestui nenorocit nu pot să cred !...“

„Cum așa, a recunoscut-o singur ? !“

„A recunoscut-o, e adevărat, din punct de vedere juridic lucrurile sînt clare, eu însă tot nu cred în vinovăția lui !“

„De ce ?“

„Am eu motivele mele !...“

Mai multe nu-mi spune și nici eu nu insist.

Îl întreb dacă „vor fi consecințe“.

„Vor fi, îmi spune el, dar asta nu mai contează acum !... Dacă s-ar fi petrecut acum o lună, sau acum două luni, ar fi contat !... Acum, însă, nu mai contează !...“

„Din ce cauză ? !“

„Pentru că între timp m-am mai limpezit și eu !... Nu mai sînt, bineînțeles, așa de romantic, cum eram altădată, nici naiv nu mai sînt, nici orb, nici prost, — dar sînt în stare s-o iau de la capăt cu toate, de la limita *zero,* cum se zice, sînt gata de orice : sînt gata să trec din nou prin lanțul excluderilor și al ostracizărilor, sînt gata să-mi zidesc pas cu pas, cărămidă cu cărămidă, propria mea mînăstire, precum meșterul din legendă, dacă îmi îngădui să zic așa !...“

„Dar tu nu ești vinovat cu nimic, nu-i așa ? !“

„Tu ce crezi ?“

„Cred că nu ești vinovat !“

„Atunci de ce mai pui asemena întrebări, pentru că, într-adevăr, eu nu sînt vinovat !... Sau, dacă e să nuanțăm puțin lucrurile, sînt vinovat pentru că sînt așa cum sînt, pentru că am fost așa cum am fost, pentru cinste și pentru hărnicie,

care stîrnesc, chiar şi în condiţiile noastre, pulberi de invidii şi de duşmănii, care se polarizează apoi în cîte-un bulgăre de *dogmatită*, strivind sau vroind să strivească totul !... În asta constă, de altfel, complicaţia situaţiei, că se profită de anumite dificultăţi — de orice se profită ! — ca să lovească în anumite principii, profitorii fiind, fără greş, oportuniştii şi carieriştii, şarlatanii şi proştii, dacă e să vorbim pe şleau !... Fiindcă ăstora nu le pasă de nimic, dacă iau înainte un om sau o idee, nu se lasă pînă nu le isprăvesc !..."

Ieşim, la îndemnul lui, să bem o bere.

Cînd ne întoarcem aflăm, de la mama, că Vila Sofia a luat foc şi că Mihail Şafranovici nu s-a întors de pe unde era plecat.

94

Azi-dimineaţă, adică adineauri, l-am condus pe tata la gară, fiindcă a plecat „la Moldova", cu trenul.

„De ce nu mergi cu maşina ?" l-am întrebat eu, cînd veneam de la „biroul de voiaj".

„Nu-i bine să conduci cînd eşti supărat sau cînd eşti nemulţumit de ceva !..."

„Deci tu eşti supărat acum, îţi pare rău după uzină sau după funcţie ! ?"

„După funcţie nu-mi pare rău, dar după uzină îmi pare rău tare !... Abia o învăţasem, abia o ştiam, în toate articulaţiile ei, ca sistem de producţie, nemaivorbind de faptul că începusem să cunosc bine oamenii, inginerii şi muncitorii, ceea ce nici nu se prea cere astăzi, aceasta fiind o altă contradicţie a sistemului nostru, în cadrul căruia omul e asimilat de multe ori cu utilajele, şi nici măcar atît, fiindcă de utilaje mai ai grijă, să nu se uzeze prea mult, dar de om, de, nu-i nevoie să ai grijă, tragi de el, cît e bun, pe urmă îl dai deoparte !..."

„Am ajuns tot la *contradicţii*, cum se zice !..."

„Adevărat, hai să le lăsăm, să vorbim de fotbal !..."

La gară, înainte de a ne despărţi, aş fi vrut să-l mai întreb ceva — „Nu-i aşa că o să învingem, nu-i aşa că tu eşti imbatabil, cum îţi zic unii ?" Nu s-a putut. Erau prea mulţi

de față. Au venit toți, de parcă tata ar fi plecat pe lumea cealaltă. Nici nu l-am îmbrățișat. Știam că nu-i place. I-am strîns doar mîna, bărbătește. Și i-am urat drum bun.

95

Septembrie e de aur, dar inima mea e de scrum. Din pricina Bătrînului, firește. Fiindcă el e în suspensie și acum. L-au scos de la uzină și-l țin așa. Iar eu sufăr cumplit din pricina asta. De aceea nici n-o să mai scriu nimic în caietul acesta al meu. Tot n-o să mă fac eu scriitor. În nici un caz! Las lucrurile în seama vieții, să le povestească și să le toarcă ea. Iar eu mă întorc spre mine și îmi spun, avînd sentimentul că abia acum, în clipa asta blîndă și luminoasă, îl descopăr pe Bătrîn cu toate ale lui, că merită să fii *OM* în lume, oricît ar fi de greu!...

PARTEA A PATRA

DEASUPRA VULCANULUI

I

Dacă ar fi să trag o linie de-a curmezişul existenţei mele, — nu de-a latul, de-a curmezişul — aş despărţi-o în două părţi distincte, deoparte situîndu-se perioada dinainte de secetă, perioada fericită a copilăriei, plină de sărăcie şi de spaime, iar de cealaltă parte s-ar situa şi s-ar afla perioada de după secetă — şi seceta însăşi, care n-a durat numai un an, a durat mai mult — s-ar afla şi s-ar situa toată vremea aceasta a noastră, — „anii noştri", cum spun gazetarii şi publiciştii, cum spune şi prietenul acela al lui Iuliu Jeler, *romancierul,* cum îl numeşte el, cu o nuanţă abia perceptibilă de ironie, cum spun eu însumi cîteodată — epoca aceasta răscolită şi aspră, dură şi neîndurătoare, — dar şi frumoasă, de ce să nu recunoaştem lucrul acesta esenţial ! ? — care a dat cu mine de pămînt de atîtea ori, azvîrlindu-mă în slava bucuriei tot de atîtea ori, cutremurîndu-se apoi, cînd a simţit că vreau şi că pot să fiu eu însumi, parcă n-aş fi fost propriul său produs, rodul tuturor arderilor care au răvăşit-o.

Linia aceasta ar fi, totodată, linia ascensiunilor şi căderilor mele, ar arăta destul de exact cît de mult am suit eu (nu în sensul funcţiilor însă), de cîte ori am fost nevoit s-o iau de la capăt, atîta doar că vremea nu poate fi secţionată în chip brutal, nu poate fi desfăcută în felii distincte. Anii ca şi zilele, ca şi clipele, nu au o curgere liniară, nu alunecă în gol, ca o apă lină şi limpede, una şi aceeaşi mereu. Din contră, se întretaie şi se suprapun, adunîndu-se şi îngrămădindu-se uneori la stăvilarele aducerii-aminte, alunecînd alteori ca nişte şuvoaie de foc şi de gheaţă, după cum e omul cu care se confundă, după cum sînt stările prin care trece el, în funcţie de sensibilitatea şi de capacitatea lui de a capta un ecou sau o undă nouă, care abia se încheagă, fiindcă omul a fost, — a fost, este şi va fi, lucrul acesta e mai mult decît evident ! — axul de simetrie al întregii lumi, măsură şi receptacul pentru timp, — timp el însuşi, timp al dorinţei şi al unei nestinse

năzuințe ! — așa cum e el, fragil și trecător, — „ca frunza și ca iarba pămîntului", cum zicea mama, fie iertată și în veci de veci luminată !, „ca apele pămîntului și ca stelele cerului, care se uită în adîncuri prin ape, petrecîndu-se odată cu ele", cum zicea tata, deoarece și el era, — și mai este încă — mare iubitor de vorbă aleasă și înflorită, nu neapărat frumoasă, plină de înțelesuri și de profunzimi, lucru pe care l-am înțeles mult mai tîrziu, cum se întîmplă uneori.

De aceea și ziceam că vremea nu e uniformă și ternă, — numai oamenii sînt așa, unii dintre ei — pentru că eu însumi am trecut într-un fel prin ea, cîțiva ani buni — un secol, nu cîțiva ani — uitînd complet de mine și de copilăria mea, de tot ce fusesem, luînd de bun tot ce mi se spunea, — „...dușmanul de clasă, tovarăși, stă și pîndește mereu, deoarece lupta de clasă se ascute pe zi ce trece, ceas de ceas și în proporție de masă, cum spune tovarășul Stalin, părintele și învățătorul nostru, stîlpul independenței noastre și al libertății noastre, deoarece el, tovarăși, este garanția izbînzilor noastre, a desfacerii noastre de odiosul nostru trecut !..." — pentru ca după aceea, — da chiar așa a fost ! — să-mi aduc aminte de toate, de copilărie și de părinți, de satul în care m-am născut și de obîrșia mea țărănească, — pe care am renegat-o cîndva ! — intrînd astfel într-o zodie nouă, subjugînd cîteva zodii, într-o singură viață, — „într-un veac întreg", cum zice cîteodată Iuliu Jeler, un veac de zbateri și de căutări, nu de singurătate, fiindcă vremea aceasta a noastră, revoluționară dar și conservatoare, nu are alt echivalent, într-adevăr, în afară de veacuri, așa cum a fost ea de dură și densă, prefăcînd de fapt ziua în secundă, deceniul în an și veacul în deceniu, — da, chiar așa !.. — măcinînd altfel lucrurile...

În ultima vreme, mai ales acum, de cînd am fost dat afară de peste tot, — „... dar nu pentru totdeauna, deoarece partidul nu uită de oamenii săi, nici *tovarășii* nu uită, să iei bine aminte la aspectul acesta !..." — m-am gîndit mult și intens la ceea ce am fost, la copilăria mea și la locurile de unde am ieșit eu în lume, venind în orașul acesta mare (mare și atunci), în care am intrat copil plăpînd, din care am plecat și în care m-am întors, în care m-am realizat ca om, — pentru că m-am realizat, nu sînt un neîmplinit, e limpede lucrul acesta, e cît se poate de clar ! — în care am cunoscut amărăciunea multor înfrîngeri și bucuria, amară și ea, multor regăsiri. M-am gîndit nici nu e bine spus, deoarece eu nu m-am gîndit la nimic anume, m-am pomenit, pur și simplu, invadat

de amintiri, trăind senzația pe care trebuie s-o trăiască și pămîntul, cînd e atins de ploaie, după o secetă îndelungă, ori cînd vin spre el apele irigațiilor, trezindu-l deodată, dînd viață fiecărui fir de iarbă, fiecărui fir de porumb sau de grîu.

Era într-o dimineață cînd s-a petrecut miracolul acesta, casa era goală și liniștită, Nuța era plecată, Lena era la școală, iar băiatul, Ionuț, era în „bîrlogul" lui (așa-i zice el camerei pe care o are la dispoziție), făcea probleme la fizică — precis ! — ascultînd în același timp muzică ușoară. Iar eu stam nelimpezit, între vis și viață, — între viață și vis — mă aflam pe cea mai fragilă și mai schimbătoare muche. Nu îmi era aminte de nimic. Nici măcar să mă scol nu-mi venea, eu care săriseм de zeci de ori din pat — de mii de ori săriseм — fără a lua seama la locul unde mă odihniseм, gîndindu-mă, dincontră, la ceea ce aveam de făcut, intrînd deodată în preocupările care îmi acaparaseră anii — anii mei cei mai buni, întreaga mea viață — rememorînd, din mers, în timp ce mă limpezeam cu apă rece, sau cînd mă bărbieream, ceea ce aveam de făcut, gîndindu-mă la soluții, căutîndu-le cu înfrigurare, cu o grabă care nu era întotdeauna a mea. „...Astăzi, ziceam eu cînd fusesem director-general, va trebui să dăm drumul la *linia* aceea nouă !... Trebuie notat în grabă, trebuie scris... Rău nu-i cum fac, că-mi schițez planul în fiecare zi... Dar uite că de multe ori lucrurile se încurcă... Iar eu, ca și alții, devin un fel de surcea pe care o poartă valul evenimentelor de colocolo... Pentru că e un aspect și acesta : că noi, cei care zicem că am descoperit secretele conducerii economiei și ale dezvoltării societății, sîntem de multe ori robii întîmplării, sîntem conduși, nu conducem noi !... Nouă ne rămîne problematizarea !... Și agitația !... Și văicăreala care-i mai cuprinde pe cîte unii, pe cei ce își închipuie că sînt niște sacrificați !..."

Fiecare perioadă, fiecare preocupare a avut problemele proprii, în raport cu care am fost nevoit să mă gîndesc și să acționez, comportîndu-mă bine de multe ori, încurcînd lucrurile destul de rău în cîteva rînduri, după cum mi-am dat seama, singur. „...Important e, ziceam eu pe vremea cînd activam la țară, pentru transformarea țăranilor, pentru ridicarea lor din înapoiere, cu toate că eu nu eram mai înaintat decît mulți dintre ei, dimpotrivă — să mă scol devreme, să nu spună ei că-s domnos și puturos, să înțeleagă că nu le vreau răul !..." Așa și făceam, așa făcusem de nenumărate ori, cît am stat în Conția, sat mare și renumit, mă sculam și mă duceam la sfatul popular, unde nu era de obicei nimeni, în afară de cîte un paz-

nic şi de femeia de serviciu, cînd nu întîrzia şi dînsa. „...Eşt harnic, tovarăşe, zicea bătrînul Aron, paznicul, e bine că eşt aşa, frumos din partea dumitale, dar nu se vede nici un spor asta-i problema !...“ „O să se vadă, lasă, dar oamenii unde sînt de ce nu vin aicea ? !“ „Oamenii ! ?... Păi ce să caute aicea ?.. Oamenii se duc la lucru, pe hotar, ce, tata dumitale, cînd se scula, se ducea la primărie ?“ „Nu se ducea, asta-i adevărat !...“ „Păi vezi, păi vedeţi ?... Asta-i toată problema, că am uitat de unde venim, aţi uitat, adică, de unde veniţi !... Şi nici nu prea ştiţi încotro mergeţi şi-ncotro ne duceţi şi pe noi !...“ „Cum nu ştim, bace Aroane, partidul nostru ştie exact ce face şi-a planificat întreaga economie, *noi*...“ „Da, da, ştiu, am auzit, dar eu aş vrea să aflu ce zici dumneata de anumite lucruri, cu capul dumitale, să nu-mi dai cu partidul, cum făcea un ortac de-al meu, de-aicea, din Conţia, cu care am fost eu în armată la Austro-Ungaria, care îl pomenea mereu pe tătîne-său, orice zicea, ori pe bunu-său, ori pe primarul de pe vremea aceea, pînă cînd l-a întrebat unul dacă nu are şi el întîmplările şi gîndurile lui, îi chiar aşa de gol pe dinăuntru, de-i dă mereu zor cu unii şi cu alţii ! ?...“

Iar mai apoi, cînd m-am înturnat din nou la uzină, după ce am fost exclus din partid, fiind aruncat astfel în braţele tuturor deznădejdilor (pentru că nimic nu-i mai cumplit decît să-i iei omului lucrul la care ţine cel mai mult), — mă purtam şi vorbeam altcum, frămîntînd altfel de gînduri în minte, sfărîmînd în măsele (în măselele care începuseră ele însile să se sfarme, din cauza necazurilor, din pricina nemîncării) altfel de idei, sau crîmpeie de idei, bodogănind cel mai adesea, înjurîndu-i pe toţi, — pe Jeler, pe Rîşnoveanu, pe Constandă, pe Mihalcea şi pe ceilalţi, pentru că nu mă lăsaseră într-ale mele, pentru că mă scoseseră din producţie şi pentru multe alte motive, pe care nici nu le mai cercetam, le aruncam spre ei (spre lume le aruncam, spre întreaga lume), cum aruncă nişte pietre. Atunci am avut eu viziunea aceea teribilă, de care i-am vorbit şi lui Jeler, mai tîrziu, cu ţăranul acela mustrător, pe care l-am visat mai întîi (lucrul acesta nu i l-am mai povestit lui Jeler), pentru ca după acea el să iasă cu adevărat din vis şi să-mi intre în viaţă, semănînd cîteodată cu tata, vorbind cum vorbeşte dînsul, semănînd alteori cu vecinul acela al nostru, cu Iftode, căruia i-au putrezit oasele pe la *Canal* (fapt în care am fost amestecat şi eu, în oarecare măsură), asemănîndu-se cel mai adesea cu omul pe care l-am pălmuit eu

într-o toamnă, cînd eram zorit din urmă cu strîngerea cotelor (eram presat în modul cel mai cumplit, dar asta nu justifică în nici un fel nesăbuința aceea a mea), fiind el cel mai adesea, mergînd cum mersese el atunci, după ce îl pălmuisem, vorbind cum vorbise el atunci, trăgănat și legănat, ardelenește, uitîndu-se la mine, la noi toți, nu numai la mine, exact cum se uitase atunci, mirîndu-se că ne grăbim așa de tare și că nici nu luăm seama că ieșim din opincile lui, din șerparul lui și de sub țundra lui uriașă, capabilă să acopere o țară, — „da, chiar așa !“ — nu o uzină sau un oraș.

„...Nu se poate merge așa către viitor, spuneam eu atunci (nu spuneam, strigam, răcneam în propriul meu cuget, ca într-o cetate pustie), — fără a te întreba de unde vii și ce vrei să faci, fără a-ți reprezenta limpede scopul și țelul !...“ „Fiindcă dacă o luăm așa, după vorbiri, vom vedea că au mai fost partide care au zis multe și de toate, iar de izbîndit n-au izbîndit nimic, sau au izbîndit puțin, în raport cu cît au zis !...“ „Și-n privința oamenilor tot așa stau lucrurile : oamenii sînt feluriți, unii sînt buni, e adevărat, sînt sarea pămîntului, dar alții sînt răi și ticăloși, și leneși, dornici să trăiască fără muncă sau cu muncă mai puțină, lacomi de bine și de belșug !...“ „Nu s-a produs nici un miracol, pe nicăieri, cum am crezut și am zis *noi*, cum am crezut și am zis eu însumi, cu toată puterea tinereții !...“ „Omul cel nou e aicea, ziceam *noi*, s-a născut și se naște după modelul celui mai înaintat om din lume, care a dat cel mai convingător exemplu, din cîte a cunoscut lumea vreodată !...“ „Așa o fi, așa a fost, numai că omul nu se naște dintr-un exemplu, conform unui tipar anume !...“ „Omul nu poate deveni altceva decît dacă își dezvăluie adevărata sa fire !...“ „Iar eroii, dacă ne vom uita bine, vom vedea că nu trăiesc veșnic, trăiește pilda lor, ei înșiși dizolvîndu-se în pilda aceasta, într-un înțeles anume !...“ „E un dat și acesta : că nu poate fi cineva erou toată viața, sau, dacă e să merg mai departe cu gîndul, atunci trebuie spus că nu poate fi cineva erou toată viața decît dacă se luptă pentru lucrul acesta toată viața !...“ „Așa e, după cît se pare, așa stau lucrurile cu problema asta, cum ziceam eu odată, cînd îl imitam pe Iosif Vissarionovici, pe care l-au imitat mulți, cu deosebirea că alții au mai uitat și mai uită, în vreme ce eu le țin minte pe toate, de parcă eu aș fi bulgărele de jăratic sau de uraniu al veacului acestuia, în care o să intru cum intra tata cu coasa în lanul de grîu, — da, chiar așa ! — am intrat deja și poate că voi și ieși la un capăt anume !..“ „Erou, însă, nu voi fi, las mi-

siunea asta în seama lui Iuliu Jeler, — că-i mai înțelept și-mai echilibrat ! — ori în seama lui Banciu, — că-i mai disciplinat, nu știe nimic altceva, în afară de muncă și de uzină ! — o las în seama tuturor și-mi trăiesc viața mea !...“ „Asta pot și trebuie s-o fac, da, pot și trebuie !...“

Ziceam multe și de toate, de fiecare dată am zis cîte ceva în fiecare „etapă istorică“, dacă e să-mi împart și eu viața în etape și în perioade, cum fac istoricii, cu vremea (o ajustează și dumnealor, după cum bat vînturile, eu însă nu trebuie să fac așa, în nici un caz, eu trebuie să fiu sincer față de mine însumi, pînă dincolo de cruzime, pînă unde nu mai există nimic altceva, în afară de limpezime și de încredere, da, așa trebuie să fac !), contrazicîndu-mă de multe ori, acum, însă, nu mai ziceam nimic, nu mă gîndeam la nimic anume, stam la marginea lucrurilor, le simțeam cum se închegau și cum se destrămau. Nu eram atins de disperare, dimpotrivă, mă gîndeam că viața mea adevărată abia de acum încolo începe, — „fiindcă nu există viață adevărată decît acolo unde există înțelegere, unde înflorește și rodește acțiunea, unde domnește, nestingherit de nimeni, neimpus și necontrafăcut, gîndul generator de bucurie al demnității omului, da, chiar așa !...“ Ar fi trebuit, în mod normal, să-mi analizez activitatea și viața, să văd pe unde și cînd am greșit, — „doar și *tovarășii* de aia m-au lăsat în suspensie, să am timp de analize !...“ Așa ceva nici nu se potrivea, ce-i drept, cu temperamentul meu și cu felul meu de a fi, — Iuliu Jeler avea dreptate în privința asta ! — pentru că eu n-am fost înclinat către analiză și către drămuire, am fost, dimpotrivă, — și mai sînt așa și acum, voi fi așa și de acum încolo, — plin de tumulturi și de nemăsurări. Dar n-am fost un sălbatic sau un troglodit, — „un spirit primar“ — cum au spus și mai spun și acum unii (cei care au fost lezați într-un fel sau altul de modesta mea existență), n-am fost un om lipsit de gînd și de simțămînt. Am fost, pur și simplu, un *copil al secetei* (și în privința asta are dreptate Iuliu Jeler), am ieșit în lume mult prea devreme, am fost scos în lume de valurile mari ale istoriei, am fost aruncat în aceste valuri fără să știu să înot, învățînd pe urmă, — „din mers“ — înghițind apă cu nemiluita, ducîndu-mă la fund de cîteva ori, ieșind din nou deasupra, regăsindu-mă pe mine însu-mi, regăsindu-mi pasul și ritmul, cînd nici nu aș mai fi crezut, cînd nu mai credea nimeni; în afară, poate, de Nuța. „...Așa a fost, așa am ieșit eu în lume, odată cu *maica secetă*,

în urma răvăşirilor şi răscolirilor aduse de războaie !..." „Da, pentru că toate erau răscolite şi aţîţate atunci, satele dar şi oraşele, oamenii şi zilele, cum au fost întotdeauna după războaie !..." „Nu, mai mult decît atîta, a mai existat *un plus,* după cum s-a văzut ulterior, a mai fost ceva la mijloc, ceva mai vechi, care a ţinut şi ţine de interferenţa aceasta geografică, de ţărmul pe care am stat şi stăm noi, românii, care ne-a adus multe bucurii şi foloase, dar ne-a şi întristat tot de atîtea ori, dîndu-ne pe mîna celor mai cumplite contorsiuni !..." „Iar eu, atunci..." „Eu eram un pui de ţăran care cunoştea bine de tot viaţa, din anumite puncte de vedere... Din alte puncte de vedere însă eram dezarmat complet, faţă de lume şi faţă de viaţă, faţă de o lume răscolită şi răvăşită, şi faţă de o viaţă care nu era nici veche, dar nici nouă nu era !..." „După aceea am mai învăţat eu cîte ceva, am învăţat multe, de ce să n-o recunoaştem ! ?... Am crescut şi m-am limpezit, plătind cu zbucium mult, cu frămîntare şi cu durere, fiecare pas pe care l-am făcut înainte !..." „Altfel nici nu se poate, fiindcă dacă s-ar putea s-ar face sere şi pentru oameni, cum se fac pentru răsaduri şi pentru puieţi, reglîndu-li-se consumul de lumină şi de căldură !..." „Dar oamenilor nu le priesc serele, artificialul şi serialul, oamenii nu sînt oameni decît dacă sînt biciuiţi de furtunile suferinţei şi dacă sînt atinşi din cînd în cînd de fulgerele mari ale bucuriei !..." „Cum s-a întîmplat şi cu mine pînă mai ieri !..." „Cum se va întîmpla şi de acum încolo !.."

„Ce faci, Bătrîne ?" mă întreabă Ionuţ din deschizătura uşii.

„Stau, îi răspund eu, tresărind uşor. De ce întrebi, e tîrziu ?"

„Nu, aşa ca chestie, de şucăr, cum zice Vale !..."

„Şucăr şi Vale ! ? am zis eu sărind de pe canapea, ridicînd jaluzelele, căutîndu-mi hainele. Asta-mi place mie la voi, că aveţi un limbaj grozav !..."

„Fiecare generaţie cu specificul ei, unii cu lozincile, alţii cu plăcintele !... E normal, nu-i aşa, pînă şi păsările şi peştii au un limbaj al lor... Delfinii, de pildă..."

Nu-i ardea lui de limbajul păsărilor şi nici de semnalele prin care se înţeleg delfinii. Vroia altceva, vroia să discute, din nou, despre un subiect care îl obseda, pur şi simplu, cu toate că eu îl rugasem să nu se mai amestece în „problema aceasta", dar el nu ţinuse seama de sfatul meu, se interesase mereu, — „pe cont propriu" — iar acum, de curînd, se întîl-

nise cu un maistru de la uzină, cu Duncea, împreună cu care vorbise despre incendiu, fiindcă asta era problema, — *explozia*, dezastrul acela mare, cum zice el, parcă ar vorbi de erupţia unui vulcan, care ne ieşise deodată înainte, venind din urmă, pe dedesubt, ca un val sumbru, „ca o subterană, Bătrîne, da, chiar aşa !...“ Mie, însă, nu-mi era aminte de discuţii, — despre *explozie* nu vroiam să vorbesc, mă săturasem — nu îmi era aminte de nimic. De aceea l-am şi „fentat“ (era vorba lui), îmbrăcîndu-mă şi plecînd în grabă.

„Stai mult ?“ m-a întrebat băiatul din „bîrlogul său propriu“, fără a mai deschide uşa.

„Nu, i-am spus eu, părîndu-mi rău că nu stătusem de vorbă cu el, cum aş fi vrut — la revedre, salut !...“

„Salut !...“

Am uitat de regret, după ce am ieşit în lumina zilei, o zi de toamnă limpede şi lină, cum sînt puţine pe aicea, fiindcă la noi plouă mult, plouă şi ninge, şi poate că numai iarna e frumos, sus, în munte, dar şi aici, în oraş, e superb de multe ori, prin decembrie şi prin ianuarie, prin februarie şi chiar în martie, cîteodată. Acum, însă, era în septembrie şi cerul era senin. Lumina soarelui curgea de peste tot, cădea printre frunze, cădea odată cu ele ,aluneca pe lîngă trunchiul copacilor, se oprea pe cîte-o piatră, mîngîind-o îndelung, vibra molcom sus în înalturi, de unde cădeau în cascade mari mugete de cerbi. De fapt, mugetele acestea nu veneau de sus, veneau din urmă şi din adîncuri, ieşeau din gîndul meu, dovedindu-mi astfel că nu mă uscasem pe picioare, cum mi se păruse şi mi se părea mereu, mai ales în ultimul timp.

„...Da, ziceam eu, cum aveam să fac şi după aceea, ori de cîte ori ieşeam să mă plimb, sau cînd stăteam acasă, singur, fiindcă *suspendarea* mea a durat mai mult decît credeam, — omul nu e stins niciodată, cît mai stă încă în picioare, cît îşi păstrează nealterat un gînd anume !... Numai graba şi nestatornicia îl pot pierde !... Dar dacă aşteaptă, dacă are răbdare şi tărie în el, se salvează, trece peste orice dificultate !... Fiindcă apele gîndului, apele neştiute ale vieţii, se adună singure la stăvilare... Cresc şi tot cresc, — dacă au izvoare bune, bineînţeles — şi-ntr-o bună zi îl vezi pe cel mai stins om că are, deodată, altă înfăţişare, alt mers, e un Zeu, nu mai e om !... Da, adevărat, aici se petrec cele mai mari miracole, nu în cosmos !... Şi eu, uite că era să îmbătrînesc fără a lua seama la lucrul acesta !... Fără a mă gîndi măcar la el !...“

„Așa se prostesc și se ticăloșesc oamenii, din nebăgare de seamă, de bună voie și nesiliți de nimeni, cum zice tata !....“

N-am mai spus nimic pe urmă, și poate că nici n-am mai clipit un timp, atît de mult și de profund, și atît de puternic am fost tulburat. Abia atunci am „căzut“ de pe muchea pe care umblasem și mă mișcasem în ultimul timp, cum ai umbla pe frînghie, deasupra unei prăpăstii. Abia atunci mi-am amintit cu adevărat de copilărie. Amintit nici nu-i bine spus, deoarece eu nu mi-am adus aminte de o întîmplare anume, nici nu m-am dus pe firul gîndului, cum se spune, ca să ajung departe, în trecut, din episod în episod, din treaptă în treaptă. Am fost invadat, pur și simplu, de acest trecut, am fost cuprins și răvășit, deodată, de toată copilăria, nu de o zi sau de o întîmplare oarecare, nu, am fost luat în stăpînire de toate zilele și de toate clipele, care trăiau și vibrau în mine, — trăiesc și acum, vor trăi mereu — ca o văpaie, ca o lumină vie dar și alinătoare, ca o apă fermecată, care îmi crea senzația de prea plin, de bucurie nemărginită, de frenezie.

Numai cînd am fost îndrăgostit de Georgina Mihalcea, — într-adevăr, numai atunci ! — am mai trăit cu atîta intensitate un sentiment, avînd senzația, avînd convingerea că eu nu mai eram eu însumi și că eram tot, — din creștet pînă în tălpi — un cîntec de iubire, — eram însăși iubirea — și că dacă m-aș fi tăiat la un deget, sau altundeva, oriunde, din trupul meu împlinit și puternic — fiindcă eram în putere pe-atunci — ar fi ieșit trandafiri involți, flori și cîntece, șiraguri de rubine, — „da, chiar așa !...“ Iar dacă aș fi vorbit, dacă aș fi putut spune ceea ce simțeam cînd o mîngiiam pe Georgina — sau cînd stăteam alături de ea, sau cînd mă gîndeam la ea — vorbele mele și gîndurile mele ar fi alcătuit împreună un neîntrerupt cîntec de iubire. Așa era și acum, cu deosebirea că de data aceasta îmi aminteam de vremea îndepărtată a copilăriei ; îmi aminteam de mama și de cărarea care suia pe lîngă casa noastră, trecînd pe sub un cireș rotat ; îmi aminteam de casa noastră, al cărui acoperiș de paie tata l-a înnoit o singură dată, cînd eram eu de șase ani (dar atunci casa era urîtă și străină, parcă nici nu mai era a noastră) ; îmi aminteam de nopțile de iarnă, cînd ne zgribuleam toți, pe sub țoale, la căldură, ascultînd, pe întuneric, cum vuia vîntul, avînd senzația de multe ori că va smulge casa din temelie și o va duce cine știe unde, ca pe un simplu fulg de păpădie ; îmi aminteam și mă gîndeam la ziua cînd mă dusesem cu oile prin grădini, primăvara, de vreme (aceasta fusese prima

mea îndeletnicire, care mi-a creat, deodată, simțul răspunderii, parcă aș fi crescut, într-o zi, cît alții în zece, ca în poveste). Îmi aminteam nici nu e bine spus, deoarece nu mă gîndeam la ceva anume, decît așa, în treacăt, dominant fiind *sentimentul copilăriei*, o anumită stare de limpezime și de voioșie, în care trăiau toate împrejurările copilăriei, — era însăși copilăria — care mă făcea pe mine însumi să fiu, în același timp, copilul neînfricat dar și temător, dornic să absoarbă cu ventuzele ochilor întreaga lume, și bărbatul care eram efectiv, — eram și sînt — omul care trecuse prin multe vîrtejuri, în fața căruia stăteau alte capcane și alte suișuri, viața întreagă îmi stătea dinainte, — da, chiar așa ! — fiindcă eram pe la jumătatea ei, ziceam și mă gîndeam eu, dinafară, cumva, de pe margine, deoarece copilul din mine, copilul care fusesem cîndva, era stăpîn absolut în clipele acelea pe toate gîndurile și simțămintele mele, — copilul și copilăria, vremea de aur a începuturilor, peste care ploua cu lumini, ca într-un vis.

Toate păreau și erau așa, atinse de lumină, ninse. Dar erau vii, deși erau dominate de o anumită estompare. Viu era, de fapt, sufletul lor, ceea ce a fost și este nepieritor dintr-o împrejurare sau dintr-o lume, — „fiindcă acolo, acasă la noi, ca și în alte părți, era o lume, lucru la care noi nu ne-am gîndit suficient, eu, mai ales, nu m-am gîndit deloc !...“

„Adevărat, așa e, dar acum...“

Acum nu era momentul cel mai potrivit pentru reflecții și pentru recunoașteri, pentru analize și pentru cercetări amănunțite. Acum era vremea copilăriei, ea mă ducea de mînă peste tot, arătîndu-mi orașul care stătea tolănit la picioarele mele, mare și puternic, crescut mult prea mult spre cer în unele locuri, unde erau noile cartiere, scăzut și scufundat (sau gata să se scufunde) în părțile unde rămăseseră în picioare vechile străzi și vechile case. Ea, copilăria, îmi suna la urechi clopoțeii de argint ai primăverii (ai tuturor primăverilor pe care le trăisem eu *acolo*), ea îmi spunea crîmpeie de colinzi și de cîntece, fluierîndu-mi în gînd împreună cu sturzii pe care îi auzisem eu cîntînd, cîntînd odată cu toate ciocîrliile, ale căror triluri atingeau cu o aripă creștetul munților, arcuindu-se cu cealaltă aripă peste pragurile din răsărit, aducîndu-mi în fața ochilor, ca pe un val verde și străveziu, iarba pe care o văzusem de atîtea ori încolțind și crescînd (fără a lua seama la lucrul acesta), înmugurindu-și în mine și prin mine toate crengile și toți pomii, înflorindu-i și scuturîndu-i, în ningeri

nesfîrşite, tunînd şi fulgerînd înfundat şi profund, înflorind din nou pe urmă în noi şi noi lumini, în scăpărări nenumărate, de rouă şi de stropi de ploaie, de pulbere care se aprindea şi sărea deodată către cer, împurpurîndu-l, ieşind înaintea soarelui, cînd da el să asfinţească.

„...E bine, dacă poţi, să fii bun şi drept ! ziceam eu, lăsîndu-mă călăuzit şi iradiat de nucleul acela fantastic, de lumină şi de căldură, de existenţa căruia aproape că şi uitasem. Să tinzi mereu, mereu spre bunătate, să te bizui, fără sminteală, numai pe muncă şi pe cinste, — să fii ferm dar să nu fii dur, să fii intransigent, dar să nu fii grosolan, să fii cum eşti în adevăratul tău cuget, cum trebuie să fii, fiindcă nu vei realiza niciodată ceea ce vrei să realizezi, dacă nu te vei edifica pe tine însuţi pe parcurs, pe parcursul edificării propriu-zise, în procesul muncii !... Cel din urmă zidar se schimbă şi devine alt om, pe măsură ce îşi însuşeşte tainele meseriei !... Orice om poate să realizeze lucrul acesta, cu foarte puţin efort şi cu foarte multă răbdare !... E nevoie şi de renunţări, pe drum, e nevoie şi de sacrificii, sînt greutăţi multe de învins, greutatea cea mai mare constînd, totuşi, în a te învinge pe tine însuţi, nu în sensul anulării, ci în sensul unei adevărate regăsiri, al scoaterii în lumină a adevăratei esenţe, care e unică, aşa cum e unic sufletul fiecărui om, felul său de a fi, fiindcă fiecare om e o mare şi nedescifrată personalitate !... Exemple sînt destule, dar exemplele, — *modelele,* în genere — nu au valoare decît în măsura în care te ajută să te regăseşti pe tine însuţi !... Un *model* în faţa căruia trebuie să te prosternezi nu are nici un rost pozitiv, devine, dimpotrivă, curată catastrofă pentru toţi cei ce bat mătănii pe alături de el !... Încît *cultul,* cu toate ale lui, se vădeşte *saturnian* şi catastrofic şi din acest punct de vedere !...“

N-a fost numai lumină şi bucurie copilăria mea, n-a fost alcătuită numai din răsărituri de soare, din purpură şi din rouă. Eu însumi reţinusem din ea, într-un timp de care nu puteam şi nici nu vroiam să mă despart, numai aspectele mai dure, folosindu-le ca argumente pentru propria mea edifiecare, care era, atunci, precipitată şi cam artificială, lovind în felul acesta într-un „trecut întunecat, din care nu trebuia luat nimic, care trebuia aruncat în hăuri, cu toate ale lui !...“ Iar acum poate că eram înclinat să îndulcesc asperităţile, să arunc peste toate lucrurile una şi aceeaşi lumină, ca să uit de necazuri, să mă limpezesc şi să mă liniştesc, — „am mai făcut eu asemenea isprăvi, am sărit ca o ţurcă de la o ex-

tremă la alta, vroind mereu ceva, neştiind nici eu prea bine ce vroiam şi de ce mă zbăteam atîta !...“

De data aceasta însă nu era vorba de nici un salt şi de nici o margine a lucrurilor. Era altceva, nu mă mai aflam la nici o extremă, mergeam pe mijlocul drumului, — pe *inima drumului*, cum ar zice tata, cum au zis şi zic ţăranii, de sute de ani, nu de ieri sau de azi. Simţeam lucrul acesta cu întreaga mea fiinţă — n-aş fi putut să-l explic, dar eram sigur de el — şi-mi părea bine, rîdeam şi fugeam împreună cu copilul care fusesem cîndva, — alergam printr-un lan de grîu, din care abia mă zăream, prin care înotam de zor, să prind o prepeliţă, al cărui pitpalac se auzea aproape de tot cîteodată, în spatele meu, în stînga sau în dreapta, pentru ca după aceea, cînd mă furişam eu într-acolo, să nu mai fie, să se audă din altă parte, încît mama — săraca ! — s-a neliniştit pe la un timp, m-a luat şi m-a dus la umbră, făgăduindu-mi un ou de pitpalacă, — „două, dacă pot, că pasărea-i greu de prins şi nici nu-i bine să fie prinsă, ţi-am mai spus eu ţie că rîndunica, pitpalaca şi ciocîrlia sînt păsări care nu trebuie prigonite...“ Am găsit alături, cînd m-am trezit din somnul acela scurt şi lin, semănînd, nu-mi dau seama de ce, cu o adiere de vînt, venită de pe alt tărîm, un ou străveziu şi pistruiat, pe care l-am mîngîiat fermecat şi tulburat, întrebîndu-mă dacă era de pasăre oul acela, — „ori îi de şarpe ? !...“ „Nu-i de şarpe, am zis eu, luîndu-l în mînă şi ridicîndu-l în lumină, şarpele face ouă albe, ca şi şopîrla, pe care le îngroapă în pămînt !...“ S-a întîmplat ceva pe urmă, cînd m-am săltat de jos, oul mi-a alunecat din mînă, eu am vrut să-l prind, sfîrşind totuşi prin a-l zdrobi cu piciorul, simţind deodată sub talpă o mîzgă călduţă şi ciudată, văzînd apoi, cînd m-am dat deoparte, o leoapşă nedefinită, urîtă şi murdară. Am izbucnit în plîns şi am fugit la mama, alipindu-mă în hohote de dînsa. „Ce e, Vasile, ce s-a întîmplat ?“ a întrebat ea. „Oul, mamă, s-a spart, nu mai este !...“ „Nu-i nimic, îţi caută mama altul !...“ Mi-a căutat, dar n-a mai găsit nici unul, nici eu n-am mai găsit şi nici măcar pasărea n-am mai auzit-o cîntînd pe aproape, — „parcă s-ar fi mîniat pe noi ! ?...“

Altădată m-am pomenit cu un şarpe în mîini, în timp ce scotoceam în scorbura unui copac, după pui de vrăbii, fiindcă vrăbii aveam voie să stîrpim, — „vrăbiile sînt rele, aduc numai pagube şi stricăciuni !...“ Norocul meu a fost că îl prinsesem dintr-un loc bun şi că şarpele abia îşi sucea

capul, dînd să mă muşte, sîsîind subţire. Mi se încolăcise însă de braţ, încît mama, cînd m-a văzut, s-a speriat aşa de tare, că nici n-a ştiut ce să mai zică. Şi-a revenit, m-a luat repede de cealaltă mînă, — „vino încoace, ghiavole, dar să nu-i dai drumul şi nici să nu-l slăbeşti din strîns !...“ — a luat o piatră, m-a dus la şură, mi-a spus să mă aplec şi să ţin „fiara“ în dreptul unei buturugi noduroase, — „cu capul, mai aproape, aşa, încă puţin...“ — apoi a ridicat piatra şi-a dat, zdrobind capul şarpelui, răsuflînd uşurată abia atunci. „...Doamne, a zis dînsa, în timp ce îmi desfăşura şarpele de pe braţ, că numai năzdrăvănii faci, zău aşa...“

Nici războiul n-a risipit farmecul acela atît de greu de numit, al copilăriei. Au intervenit lucruri noi, jocurile noastre s-au schimbat, avînd mai toate un caracter belicos. Ne împărţeam în două tabere, atacam şi contraatacam, bîtele cu care abăteam oile şi vitele erau arme şi tunuri. Ne uitam cum mergeau convoaiele către răsărit, dar nu ne păsa prea mult, eram la vîrsta tuturor speranţelor şi a celor mai superbe cruzimi. Războiul era departe, e adevărat, dar nici după aceea, cînd s-a apropiat, nu ne-am domolit. Cîteva zile doar, cît a trecut frontul peste noi, am stat în risipire. Pe urmă iar ne-am reluat năzdrăvăniile, cu şi mai multă înfocare, cu aceeaşi „inconştienţă“, dacă poate fi numită aşa setea copilului, — a oricărui copil — de joacă şi de viaţă. Se iviseră arme noi, nebănuite. Rămăseseră pe păşune şi prin pădure proiectile nefolosite, lăzi cu cartuşe, fel de fel de muniţii, care aşteptau cercetările şi focurile noastre. Pînă toamna tîrziu ne-am ocupat de „explozii“, în ciuda tuturor opreliştilor, sfidînd orice pericol, sfidînd moartea de fapt, cu o frenezie de neînţeles. Nu mai puneam cartofi la copt în vetrele focurilor noastre, puneam cartuşe nefolosite şi fugeam pe urmă spre „adăposturi“, auzind gloanţele cum ne şuierau pe la urechi, văzînd cartuşele cum se învîrteau în jeratic, parcă ar fi fost vii, pînă ce împroşcau într-o parte sau într-alta, orbeşte. Au murit trei copii într-o împrejurare de asta, dar nouă nu ne-a păsat, aşa de tare şi atît de mult eram prinşi de mirajul morţii, care se împletea, bineînţeles, cu mirajul vieţii. Ne-am dus la înmormîntarea celor care „căzuseră“, am plîns frăţeşte după ei, iar a doua zi ne-am reluat joaca aceea a noastră, pe cît de teribilă, pe atît de fascinantă.

Numai *seceta* a reuşit să ne tempereze, slăbindu-ne toate elanurile, nu deodată, e drept, pentru că nici ea, *se-*

ceta, n-a ieşit deodată din pămînt, s-a adunat cu greu laolaltă, sintetizînd parcă toate neliniştile aduse de război, tîrîndu-se ea însăşi în urma războiului, ca o ceaţă, ca un val de pulbere fierbinte, ale cărui puteri creşteau şi se întăreau văzînd cu ochii, pe măsură ce curgea vremea spre vară, sfîrşind prin a domina totul, zare şi potecă, sat şi împrejurime, presărînd peste tot nisip şi cenuşă, mîlind apele, acrind bucătura de pîine, dubind nămolul, astupînd izvoarele laptelui, subţiind mereu zeama pe care ne-o punea mama în blid, aprinzînd în ochii noştri văpaia ciudată a foamei, care apropie atît de mult pe om, — pe orice om — de fiară, de sălbăticiune, înrăindu-l, făcîndu-l mai tăios şi mai nemilos.

Aşa a luat sfîrşit copilăria mea, sub semnul foamei, intrînd sub taluzul ei ţelinos şi neliniştitor, fiind împinsă sub acest taluz de valul *secetei,* pe care îl tîrîse peste noi celălalt val, de foc şi de scrum, al războiului, lucru de care aveam să-mi dau seama tot atunci, în ziua pe care o începusem atît de frumos, gîndindu-mă la întîmplări atît de suave, pe care aveam s-o închei gîndindu-mă la foame, — pe sub portalul căreia aveam să pătrund în propria mea viaţă — oprindu-mă la împrejurările în care o cunoscusem mai îndeaproape, la clipele în care spectrul ei sinistru vroise să mă înfrîngă sau chiar mă înfrînsese.

„...Fiindcă foamea, ziceam eu cu alt glas, mai amar, mai scorogit, mai altfel, umileşte omul, îl abrutizează, îl preschimbă într-o făptură aparte, care nu se preocupă de altceva decît de mîncare, — visează mîncare, doreşte mîncare, se uită după mîncare, mulţumindu-se, dacă n-are nimic, şi cu o firimitură de pîine, dorind apoi mai mult, din ce în ce mai mult!... Foamea a rîs şi rîde încă de zeci şi sute de mii de oameni, aţiţîndu-i şi năucindu-i, punîndu-le jăratic în pîntece şi cenuşă în cap, — o cenuşă seacă, din care a pierit orice urmă de sevă!..."

Existau cîteva împrejurări în care mă înfruntasem direct cu „doamna foame", despre care încercasem să-i vorbesc lui Ionuţ, fără succes însă, — „lasă, Bătrîne, ştiu că era greu, ne-a spus şi tovarăşul diriginte, la şcoală, ne spune mereu!..." Una dintre împrejurările acestea se petrecuse pe vremea cînd începusem să desfăşor oarecare activitate politică la uzină. Se făcuse naţionalizarea, dar era greu, încă mai era. Eu unul mă mai luptam, în orice caz, cu hidra aceasta perfidă şi învăluitoare, ca o scufundare în apă, ca un îngheţ adînc şi fierbinte. Mă străduiam, şi parcă reuşeam să nu mă

gîndesc la ea, — citeam sau stăteam în cîte-o şedinţă, lucram, îmi cream fel de fel de preocupări, să uit. Şi parcă reuşeam, parcă o biruiam, uneori. Cel mai adesea, însă, cînd nici nu mă aşteptam, mă biruia foamea pe mine, mă scotea dintr-ale mele, făcea din mine ceea ce nu eram, ceea ce nu vroiam şi n-aveam să fiu niciodată : un om slab, un nimica. Dacă citeam, pierdeam firul, mă pomeneam gîndindu-mă la cîte-o pîine caldă şi aburindă, îmi aminteam de cine ştie ce mîncare făcută de mama şi uitam de toate. Mă întorceam, reluam lectura cu un fel de îndîrjire. Era degeaba, însă, fiindcă după cîteva pagini povestea se repeta, în forme şi mai violente. Dacă eram în cîte-o şedinţă, tot cam aşa se întîmpla : pierdeam şirul vorbelor, dacă eram la cuvînt, ori uitam ce am auzit, dacă vorbea altcineva. Îmi amintesc, de pildă, de o anumită şedinţă, pe care nu o voi uita, cred, niciodată. Vorbeam eu atunci, la şedinţa asta, vorbisem într-un anumit fel, cam bolmojit, cam fără vlagă. Asta pînă în clipa cînd îl văzusem pe un muncitor bătrîn rupînd dintr-o pîine mare şi neagră. Omul asculta ce se vorbea acolo, era atent, chiar foarte atent, numai că rupea din cînd în cînd cîte-un coltuc de pîine, îl ducea la gură şi muşca din el, cu poftă, cu o poftă de om care răbdase şi mai răbda încă de foame. Iar eu, de la masă, mă feream mereu de el, mă ferisem de cîteva ori, pe urmă mă pomenisem din nou cu el în faţa ochilor, de parcă n-ar mai fi fost nimeni în sala aceea mare şi cam murdară. De cîteva ori s-a întîmplat asta, de cîteva ori mi-am pierdut şirul vorbelor, neştiind ce să mai fac. Am băut nişte apă într-un timp, — şi cît era de leşietică şi de scîrboasă apa aceea ! — în alt rînd m-am uitat pe o hîrtiuţă, cu toate că nu aveam nimic însemnat acolo. Apoi, fără să-mi dau seama cînd şi cum s-a întîmplat asta, am început să vorbesc împotriva foametei, împotriva mizeriei lăsată în urmă de război, de hitlerişti şi de antonescieni, împotriva celor ce făceau speculă pe seama omului muncitor, împotriva celor ce se înfruptau cu icre negre, dînd altora peşte stricat, — împotriva tuturor îmbuibaţilor, de ieri şi de astăzi. „Bravo, băiete, mi-a spus la urmă bătrînul muncitor, după ce şi-a vîrît pîinea într-un sac de merinde, — bravo !... Ai să ajungi departe, fiindcă ai *verb* bun !..." Iar eu, ce era să fac, i-am mulţumit cuviincios, am mai băut un pahar de apă şi m-am dus la cămin, unde am visat, pînă în zori, pîine şi cozonaci, lanuri de grîu şi batoze care mîncau grîul, nu-l treierau, îl hăpăiau, cu paie cu tot, spre dispera-

rea unei mulțimi cenușii, pe care o spulbera vîntul de colo pînă colo...

Altă împrejurare, tot atît de dură, avusese loc într-o iarnă, cînd răbdasem din nou de foame, pentru a doua oară în viață, am răbdat mult și îndelung, nu o zi sau două. Răbdat, poate că nici nu-i bine zis, fiindcă mîncam cîte ceva, luam masa o dată pe zi, la o cantină, dar mîncarea era slabă și puțină. Sau poate că eu, fiind tînăr, eram lacom, eram prea pofticios. Adevărul e că eram hămesit mereu, eram ca un cîine care dădea tîrcoale unui abator de unde îi ajungeau la nări cele mai frapante mirosuri, — de carne proaspătă, de sînge. Făceam febră din cauza foamei, treceam prin stări dintre cele mai neobișnuite. Într-o duminică, măcar, spre seară, mi-a fost dat să trec prin cele mai stranii stări. Ieșisem să mă plimb, umblasem mult și cam la întîmplare, pînă cînd mă pomenisem în fața unei vitrine încărcată cu mere, pe undeva pe lîngă piață. Lume era puțină, iar merele, — mere ionathane, creței și de care or mai fi fost — îmi făceau cu ochiul, mă îndemnau, pur și simplu, să sparg vitrina, să iau măcar două sau trei. La un moment dat am auzit aievea îndemnul ăsta, — „Hai !... Vitrina !... Hai, mă !...“ — și nu mi-a venit să cred, hămesit cum eram. Mi-a fost rușine de mine însumi și-am dat să plec. Nu era, însă, nici o nălucire, cineva m-a tras de pantaloni, de jos, de lîngă bordură. M-am speriat, la început, apoi, cînd l-am recunoscut pe Burlui, nebunul cartierului, m-am liniștit, dacă putea fi numită așa starea în care eram eu atunci. „Hai, făcea el, forfotind tot, înotînd în zdrențele în care era îmbrăcat, arătîndu-mi o față umflată și învinețită de geruri. — Vitrina... Merele... Hai...“ „Ce vitrină, mă ? ! am zis eu, mai mult speriat decît mînios. Ce vrei ?...“ „Hîîî... Ihîîii... Imm...“ — a făcut el, arătîndu-mi mereu vitrina, foindu-se pe lîngă mine, curgînd, mai bine zis, pentru că el așa mergea, prin alunecări succesive, prin plutiri dezordonate, printr-un soi de clocoteală urîtă și foșnitoare. „Ce vrei ? ! am mai spus eu destul de tare. Pleacă de-aici, că chem poliția !...“ S-a depărtat, cînd a auzit de poliție, a luat-o într-o parte, bombănind și forfotind mereu, iar eu am luat-o în partea opusă, protestînd împotriva cuiva, fără a ști împotriva cui și de ce protestez. M-am liniștit după un timp, m-am potolit și aproape că era să uit de întîmplare, cînd m-am pomenit din nou în fața vitrinei, cu Burlui alături, ca într-un vis. „Hîîî ! făcea nebunul. Domnu... Vitrina...“ De trei ori s-a întîmplat

asta, spre disperarea și mînia mea. A treia oară, măcar, era să sparg vitrina, dar nu pentru mere, de necaz. M-am trezit în ultima clipă, l-am împins cît colo pe Burlui, care începuse să rîdă, urît și triumfător.„Ha, ha, ha, !... Hî-hî-hî... Domnu...“ În noaptea aceea n-am visat meri înfloriți și nici grădini de pomi. L-am visat pe nebun mai întîi, pe Burlui, care stăpînea și umplea lumea, se lățea și creștea mereu, devenind uriaș în cîte-o clipă, micșorîndu-se pe urmă, prefăcîndu-se într-un fel de păduche. Am visat războaie și lupte mai apoi, învălmășeli și bîjbîieli, care mai de care mai îmbîcsită și mai nedeslușită. Apoi, tîrziu, spre ziuă, mi s-a arătat, în vis, un individ robust și arogant, unul care semăna cu Mussolini, semănase la început, pentru ca după aceea să semene cu Hitler, avea ochii și gesturile lui, dar nu era Hitler, se schimbase chiar atunci, mustățile îi crescuseră și i se umflaseră, vorba îi devenise mai rară și mai apostolică, apoi iar se precipitaseră toate, chipul individului căpătase alte înfățișări, nu mai avea mustăți, nu mai avea nimic grav și rigid în felul lui de a se agita și de a vorbi ; semăna însă din ce în ce mai mult cu mine, atît de mult încît mi s-a părut la un moment dat că vorbesc eu însumi — „Haideți, mă, spargeți !...“ — Iar după aceea, cînd m-am trezit, neliniștit și asudat, am avut impresia să aud aievea îndemnul subpămîntean al nebunului : „Hîîî... Vitrina... Hîîî...“

Ai mei, cînd m-au văzut venind (erau la bucătărie, stăteau la masă), s-au neliniștit, li s-a părut că sînt supărat.

„Pe unde ai umblat ?“ m-a întrebat Nuța cu o blîndețe pe care abia reușea să și-o anine de vorbe.

„Pe sub munte, am spus eu, dezbrăcîndu-mă de pardisiu, amintindu-mi deodată de carapacea hainelor cu care venisem aicea, în 1946, de care abia scăpasem pe urmă, — m-am plimbat... Am fost cu oile și cu vitele, ca mai demult !...“

„Atunci îi bine ! a spus ea, făcîndu-i un anumit semn lui Ionuț. Îi foarte bine !... Ți-i foame ?“

„Da !“

„Atunci îi și mai bine !...“

Am stat la masă, am mai vorbit ceva cu ai casei, cam pe deasupra, pe urmă, cînd am rămas singur, m-am întornat la foame, dar nu la foamea de proteine, — la cealaltă foame, care-i și mai teribilă ! — la foamea de putere și de mărire, pe care de asemenea o cunoscusem, n-o epuizasem, dar o cunoscusem bine de tot, îmi dădeam seama de asta abia

acum. Într-un fel, foamea aceasta de putere și de avere (avea dreptate prietenul acela al lui Iuliu Jeler, *romancierul,* cînd spunea că în condițiile noastre setea de avere merge mînă în mînă cu setea de putere, cel puțin pînă la un punct, date fiind condiționările stabilite de noile realități sociale : cine are un post bun și bine plătit nu mai are nevoie de nici o avere important e să-și păstreze poziția, ori să meargă mai departe fiindcă atunci îi vin toate de-a gata), — e mai cumplită decît cealaltă foame, absoarbe mai multă energie, se poate întîmpla să construiască, de obicei însă subminează și dărîmă, subminează relațiile dintre oameni, denaturează totul, pentru mult timp sau pentru totdeauna. Cealaltă foame, foamea de pîine și de proteine, se mai domolește, dacă e satisfăcută, în timp ce foamea aceasta, lăcomia aceasta zoologică, dorința de a fi cu orice preț în fruntea altora, — crește și se întețește, pe măsură ce se vede satisfăcută, devenind din ce în ce mai nemăsurată, devenind fioroasă și monstruoasă, încurcînd lucrurile simple și ușor de rezolvat, stîrnind haos acolo unde dorește să întroneze ordine. Asta pentru că un om, oricît ar fi el de înzestrat și de activ, nu poate cuprinde și rezolva toate problemele care se ivesc pe drum, — problemele unui raion, ale unei regiuni sau ale unui județ, să zicem. O dorește fiecare, iar cel ce a început să alunece pe panta lăcomiei nu numai că o dorește, dar se străduiește din răsputeri să-și realizeze acest deziderat, — împinge și dărîmă, e mai atent, la început, pînă ce face *masă* bună cu scaunul pe care stă, pe urmă se dezlănțuie, devine cum nu părea, sau poate că devine așa cum era și este în cugetul său cel mai intim și mai adevărat — fiara devine fiară, în asemenea împrejurări, și dacă nu e strunită la timp, face ravagii și produce pagube pe care nu le mai poate recupera nimeni. Am văzut asemenea dezlănțuiri, am asistat la asemenea atrofieri și descompuneri, cărora aproape că nu le mai poți face față, după ce s-au declanșat. Eu însumi le-am cunoscut, mai ales atunci cînd m-am însoțit cu Felix Fălcoiu, cu omul acela atît de straniu și de captivant. Nu le-am epuizat, e adevărat, dar le cunosc, le știu, și e de mirare că pot să mă gîndesc în liniște la ele, — pot pentru că m-am oprit din alunecare, am sărit la timp de pe povîrnișul acesta, după ce mi-am dat seama încotro merg și ce pericol mă paște. N-am renunțat la *funcții,* n-am ieșit din șuvoi, ca un laș, nu m-am dat la o parte din fața tentațiilor. Am zis și m-am gîndit însă — și acum zic așa, dar nu pentru că nu mai am

nici o *funcție* — că nu e bine să te crezi *buricul pămîntului,* să-ți închipui că dacă n-ai fi tu acolo unde ești, s-ar duce toate de rîpă și că tu, simplu muncitor sau ce vei fi, ai „devenit deodată cariatida lumii, un fel de cuibar al înțelepciunii, un emițător de verdicte, un producător de soluții !...“ La început însă, înainte de a intra cu adevărat în *moara puterii,* nu spusesem asta nici înainte de excludere (atunci nu spusesem nimic, parcă aș fi fost o ființă necuvîntătoare), nici după excludere, după ce revenisem în *flux,* nici după ce ajunsesem inginer-șef și director-general, — „pe merit, desigur, fiindcă dacă n-aș fi muncit, dacă n-aș fi învățat, dacă n-aș fi luptat pentru fiecare metru pătrat de teren cucerit, nu m-ar fi împodobit nimeni cu asemenea insemne !...“ Atunci am început eu să cred că tot ce aveam, toate pozițiile pe care le cucerisem, erau rezultatul propriilor mele eforturi, — într-un fel așa era — nu-mi ieșiseră singure înainte, nu le luasem cu ajutorul unor protecții (de familie sau de *gașcă* familiară) sau cu „ajutorul altor mijloace și pîrghii...“ Plătisem totul cu muncă și cu suferință, dar acum, atunci, adică, începusem să nu mai țin seama de nimic, văzîndu-mă pe mine însumi suind mereu, mergînd mai departe, din treaptă în treaptă. Mă vedeam, în timp ce conduceam uzina, în timp ce munceam (fiindcă acesta era aspectul cel mai interesant, că munceam pe brînci și că trăiam sobru, nu mă lăcomisem la vilă și la mai știu eu ce, dar mărirea o doream din ce în ce mai puternic) director de centrală, ministru adjunct și „ministru plin“, prim-ministru de consiliu, eu, cel care spusesem de atîtea ori că *funcția* nu valorează mare lucru și nu poate fi socotită, în sine, etalon al valorii. Și acum ziceam așa, din altă parte însă, din partea justificărilor, fiindcă în toată dezlănțuirea aceasta subterană, înăbușită dar puternică, se revărsase și se revărsa foarte multă *revanșă,* — *revanșă* pentru umilințele pe care le îndurasem de cînd mă ivisem în lume, pentru foamea pe care o răbdasem, în timpul secetei dar și după secetă, pentru scrîșnetele pe care le înghițisem cînd fusesem exclus, și după aceea, mai ales. Le crezusem stinse și tocite pe toate, dar acum ele ieșiseră și ieșeau din nou la iveală, mi se suiau în cap și mi se înnodau în suflet, determinîndu-mă să fiu cum nu mai fusesem demult, dur și arogant, nemetător și orgolios, — „fiindcă *puterea,* ziceam eu în răstimpuri, de aceea e făcută, să fie pîrghie pentru progres, pentru dezvoltare !... Nu se poate înainta, la urma ur-

mei, fără disciplină, fără organizare !... Dacă cel care se află în frunte şovăie şi se bîlbîie, toate se bulucesc şi se încurcă !... *Puterea* însăşi îşi pierde sensul, se risipeşte, se pulverizează !... *Puterea* fuge de nevolnici, ori îi striveşte, pur şi simplu !..."

În vremea aceea stranie, nu prea lungă dar densă, m-am îndepărtat de toţi şi de toate, simţind de pe la un timp cum mă îndepărtez şi mă înstrăinez, fără a mă putea opri din drum, zbătîndu-mă, dar nu prea tare. Alunecam, mă scufundam, mă limpezisem în privinţa *cultului,* dar iată că acum îmi aveam eu însumi propriul meu *cult,* la nivelul la care mă aflam, mi-l creasem, înconjurîndu-mă de laude şi de lăudători, devenind din ce în ce mai arogant şi mai orgolios, pe măsură ce se îngroşa *plasma* din jurul meu. Pînă şi pe Iuliu Jeler l-am îndepărtat din preajma gîndurilor şi intimităţilor mele. Sentimentele pe care le nutrisem faţă de Jeler fuseseră contradictorii întotdeauna, alături de stima pe care i-o purtam stînd mereu o umbră de dispreţ, alături de iubirea pe care de asemeni i-o purtam stînd o undă de vrăjmăşie, născută şi ea, ca şi dispreţul, din diferenţierile temperamentale care ne despăreţau, din ceea ce a dat şi dă farmec prieteniei noastre. Acum însă, adică atunci, în timp ce eram sucit şi răsucit de vîrtejurile pierzaniei, felul lui de a fi, vorbele lui şi calmul lui, mă scoteau din sărite, — „şi ăsta, ziceam eu, o face pe modestul şi pe consecventul, dar nu pentru că ar fi aşa, ci pentru că nu-i în stare de mai mult, n-are curajul să ia taurul de coarne !... E un simplu şi cam înăcrit oportunist !..."

După ce m-am limpezit, după ce m-am săltat, singur, la suprafaţa apei, m-am ruşinat de toate, de tot ce făcusem, de tot ce spusesem, gîndindu-mă, ca într-un vis straniu, la pîinea muncitorului de la adunarea aceea de neuitat, la vitrina cu mere şi la îndemnul nebunului, — „Vitrina, mă, vitrina !..." — la mine însumi şi la noi toţi, la ceea ce am vrut să fim şi la ceea ce sîntem, oprindu-mă, cum fac şi acum, în zilele toamnei acesteia limpezi şi bună, la hainele cu care venisem de la Moldova, la *găoace,* cum îi zicea Iuliu Jeler, la *carapace,* cum îi ziceam eu, la armura aceea ciudată, pe care o aruncasem, o lăsasem în urmă, de strînsorile căreia nu mă eliberasem, — o voi face, poate, de acum încolo, — „fiindcă omul are mereu în faţă această şansă fantastică, de a fi altfel, mai bun şi mai puternic !..."

II

Atunci, în 1946, cînd am ajuns în orașul acesta mare și puternic, în care aveam să prind rădăcini pentru totdeauna, nu știam ce se va alege din mine, — nu știam nimic, eram tulburat și speriat, mi se părea că fusesem azvîrlit pe un țărm îndepărtat, unde n-aș fi ajuns niciodată, dacă n-ar fi fost *seceta*, dacă nu ne-ar fi luat de-acasă cei de la Crucea Roșie și de la Apărarea Patriotică. Toți eram așa, flămînzi și speriați, chiar și după aceea, după ce ne-am ghiftuit cu fasole, și cu cartofi, și cu mămăligă, — ce ne-au dat, aia am mîncat — tot nu ne-am liniștit. Eu, mai ales, nu-mi găseam locul. Nici noaptea nu m-am potolit. Am încercat, dar n-am izbutit de fel. Era și cald, — cald tare — soba, o sobă imensă, de fontă, înaltă și plină de găuri pe margine — ca niște guri erau găurile acestea — duduia puternic. Plantonul, un băiat din Ardeal — Pașca îl chema, Pașca Silviu — se plimba printre paturi. „Ce-i cu tine, m-a întrebat el, de ce nu dormi?“ „Nu pot, domnule!...“ „Bine, dar nu-mi zice așa, că eu nu mi-s domn...“ „Dar ce ești?“ „Sînt elev aici, la școală, sînt în anul trei!...“ „Și-atunci cum să-ți zic?!...“ „Pe nume, Silviu...“ „Bine, domnule Silviu...“ „Ei, bravo!“ a mai spus el, plecînd și venind numaidecît, cu mîinile încărcate de cartofi copți. M-a îndemnat să iau, iar eu am luat și-am mîncat, încălzindu-mă abia atunci la suflet. „Mai ia, că mai am, zicea Pașca, soba-i plină, că ea, soba asta, îi făcută din mai multe bucăți și are un fel de țărm, pe unde-s găurile celea mari, iar noi ne folosim de ele, cînd sîntem de planton, cartofii îi furăm ziua, iar noaptea ne ospătăm... Mai ia, măi frate, ia și mîncă, satură-te bine, că pe la voi pe-acolo...“

Dimineața m-am sculat amețit și nemulțumit, răvășit și revoltat, fără a ști prea bine de ce și împotriva cui sînt pornit — nu știam de loc — trăindu-mi mîniile cu o intensitate care mă speria în cîte-o clipă. „... Plec, nu stau aicea, ziceam și repetam eu, mă duc prin munți, fug... Aștia n-au decît să rămîie, dacă le place.... Eu nu rămîn, eu plec, mă duc și mă tot duc...“

Noi, moldovenii, — „șoldovenii“, cum ne ziceau toți — am rămas de capul nostru, după ce am ieșit de la cantină.

„Sînteți liberi, faceți ce vreți! ne-a spus pedagogul Moncea. Dar să nu vă țineți de năzbîtii, că-i prăpăd!...“

Nu ne-am ţinut, dar nici n-am ştiut ce să facem. Cîteva zile le-am fărîmiţat făcînd investigaţii de jur-împrejur, — am cercetat curtea căminului, în fundul căreia se afla, semănînd cu o gură de vulcan, o groapă lăsată de bombardamente ; am intrat prin toate barăcile căminului, cinci la număr, pe urmele femeilor de serviciu, neluînd în seamă strigătele lor — „afară, ghiavolilor, că avem treabă !...“ — trăgînd apa la veceuri, ascultîndu-i cu uimire vîjîitul, întorcîndu-se să vedem dacă nu s-a produs vreo inundaţie pe undeva ; am dat tîrcoale cantinei, bucătăriei, mai bine-zis, stînd pe la uşile ei, împreună cu o liotă de cîini (cîini mari, ciobăneşti, dar şi din ceilalţi, „domneşti“, cum zicea Lungoci). Ne-am dus la o manifestaţie pe urmă, intrînd astfel într-un şir întreg de evenimente şi de împrejurări care depăşeau cu mult puterea noastră de înţelegere — şi pe a altora, nu numai pe a noastră — fiind luaţi, de fapt, pe sus de aceste evenimente şi împrejurări, pe dedesubtul cărora şi se împleteau — lucrul acesta mi s-a relevat mai tîrziu — curenţi ciudaţi, o grabă febrilă, o îndîrjire mult prea mare, — „faţă de necesităţile obiective ale realităţii“ — un elan în care intrau destul de multe impurităţi : nemulţumiri sociale, dar şi resentimente personale, mai mărunte ; nemulţumirea faţă de nedreptăţi, dar şi îndîrjirile stîrnite de foame, şi de mizerie, de sărăcie şi de înapoiere.

Nu ştiam nimic despre manifestaţia aceea, cine şi de ce o organiza. L-am auzit pe Moncea întrebîndu-l pe un om venit din uzină (acesta era pe la sindicat, din partea socialdemocraţilor) : „Să-i luăm şi pe ăştia ?“ Se referea la noi, la *copiii secetei.* „Să-i luăm ! a zis întrebatul. Nu strică dacă sîntem mai mulţi !...“ „Bine, a mai zis Moncea, haideţi, *şoldovenilor,* mai strîngeţi ţoalele acelea pe voi, şi haideţi, daţi-i drumul, că astăzi e ziua majestăţii sale Regelui, e opt noiembrie, şi uite că pe dumnealui nu-l mai cinsteşte nimeni, mă !... Noi îl sărbătorim pe Stalin şi pe Vîşinski, pe Molotov şi pe mai ştiu eu cine !...“

Nu ne era de rege şi nici de Vîşinski, — „dar Vîrşinscă ăsta cine-o mai fi, mă ?...“ — noi eram bucuroşi că ne lua cineva în seamă şi ne gîndeam totodată că vom vedea oraşul, — „vedem şi noi cum îi *pi şentru,* cum tot zicea Lungoci, că aicea-i mahalauă curată, da acolo-i altăceva !...“

În faţa cantinei ne aştepta un grup destul de numeros, alcătuit din elevi de la şcoala de pe lîngă uzină, şi din muncitori. Aveau, mai toţi, steaguri în mîini, şi pancarte, şi por-

trete de-ale regelui. Erau grăbiți, erau precipitați, vroiau să plece dar mai așteptau pe cineva din uzină. Am pornit după aceea, ne-am urnit brusc, parcă ne-ar fi împins cineva din urmă. „...Pe-aicea, nu pe-acolo, a zis Moncea, luînd-o pe sub pădure, e mai aproape, haideți, dați-i zor, să nu întîrziem, haideți !...“ Ceilalți l-au urmat, tăind cîmpul dintre uzină și o grădină mare (dincolo de care se afla o altă uzină, pe urmă încă una și mai mare, după care venea Dealul cu Melci, după trecerea căruia cădeai brusc în oraș, c-așa mi s-a părut mie atunci, așa avea să mi se pară). Noi pe alături, ba înainte, ba în urmă. Ascultam și ne uitam. Și ne întrebam din cînd în cînd, între noi, dacă e bine sau nu să mergem unde se duceau „oamenii aiștea“. „...Dacă ne arestează ? !“ „...Dacă se întîmplă ceva ! ?...“ „Ce avem noi cu regele ? !“ „Cum ce avem : dînsul ne-a scos din ghearele foamei, mi-a spus mie o doamnă, cînd m-a adus încoace așa !...“

Nici n-am observat cînd ni s-a mai alăturat un grup de muncitori, de la altă fabrică. Eram mai mulți acum, iar mersul nostru și curajul nostru, — „Haideți, măi !“, „E bine așa, haideți !“, „Dați-i drumul !“, „Tot înainte !“ — au crescut și s-au asprit. De fiecare dată avea să se întîmple așa, fiindcă ni s-au alăturat alte și alte pîlcuri de muncitori, mai mari sau mai mici, pestrițe și agitate, aduse sau mînate din urmă de cîte un Mihai Moncea. În clipa cînd am trecut Dealul cu Melci eram la vreo trei-patru sute de oameni, alcătuiam o coloană care se organiza din mers, de-a lungul căreia alerga un aviator (unul care avea pe el o uniformă de aviator), împărțind lozinci, dînd sfaturi și indicații, — „Regele și Patria !, așa să strigați, ați auzit ! ?... Regele și Patria !...“

Orașul stătea înaintea noastră, atins de ceață și de lumini, mare și sumbru, adunat laolaltă între munți și păduri, fugind în dreapta pînă cine știe unde (aveam să bat mai tîrziu partea aceea a lui, alcătuită în principal din renumita stradă lungă), cățărîndu-se pe un deal, tot în spre dreapta, vîrîndu-se sub munte, aici, în apropierea noastră, alunecînd și fugind (așa mi s-a părut atunci), casă după casă, stradă după stradă, pe o vale prelungă, la capătul căreia se aflau, din nou, munții cei falnici, potecile și drumurile care duceau spre Poiană, spre șirul acela nesfîrșit, de pajiști și de colnice, fiindcă poiana e alcătuită (cum aveam să-mi dau seama mai tîrziu) dintr-un șir întreg de poieni, aflate toate deasupra orașului (și deasupra lumii), atîrnînd direct de cer, ca niște copăi de lumină.

„...Măi, da mare mai e ! a zis careva dintre noi, referindu-se, bineînțeles, la oraș. Așa ceva n-am mai văzut de cînd sînt pe lume !“...

Altceva n-am mai auzit.

Coloana în mijlocul căreia ne foiam începuse să strige, rostindu-și lozincile din mers, — „Regele și Patria, Regele și Patria, România, România !...“ — din ce în ce mai tare și mai răspicat, sfărîmînd liniștea străzii, coborînd către oraș, ca o frîntură de avalanșă. Pe urmă, cînd am cotit-o spre dreapta, s-o luăm spre centru, — „Aista-i *șentrul,* mă, am ajuns !...“ — în fața noastră s-a căscat un gol cețos și tăcut. Strada a rămas aproape pustie, o mașină care venea către noi a luat-o, brusc, la dreapta ; alta a luat-o la stînga. Noi am mai mers puțin înainte, pe urmă am cotit-o la stînga, în alt pas, mai mărunt și mai des, strigînd mereu, de ici și de colo. „...Ieșim în Piața Poporului, a spus aviatorul, de undeva din față, după aceea o luăm la dreapta !... Strigați !... Strigați și cîntați !... Fiți veseli, pentru că noi manifestăm pentru Rege și pentru Țară !...“ „Și să nu vă fie teamă, strigați din răsputeri !...“ „Dacă-i libertate, e pentru toată lumea, nu numai pentru unii !...“ „Regele și Patria !“ „Regele și Patria !...“

De pe trotuare s-au auzit aplauze și strigăte de aprobare. Strada era în forfotă și era alături de noi (alături de coloana în care ne aflam și noi). Era lume peste lume acolo și nu se mai vedea nimic în jur, decît steaguri și lănci de steaguri, umeri de oameni, șepci și pălării, guri care strigau, — „Regele-Regele !...“ — pași scurți și un vuiet mare și cuprinzător, care se ridica înaintea noastră, cine știe unde. „...Ne chierdem, mă, unde ne ducem, în ce- am intrat ? !“ zicea și repeta unul dintre noi. „Mergem cu oamenii aiștea, ne ținem după *aviație !* spunea un altul. Și-atunci vedem noi unde ajungem !...“

N-am ajuns nicăieri.

În fruntea coloanei s-a produs, deodată, o învălmășeală grozavă. S-au auzit, mai întîi, niște strigăte puternice : „Regele !...“, după aceea s-a iscat o încăierare mare, mai mare decît cele pe care le-am văzut la noi în sat, cînd se băteau feciorii, la horă. Mersul coloanei s-a întrerupt și s-a rupt, iar strada, toată strada s-a umplut de forfoteli și de bușeli, de nu mai știai ce-i acolo. „Nu vă lăsați, fraților ! strîga din cînd în cînd aviatorul acela înalt și chipeș. Nu vă lăsați ! ...Regele...“ L-am văzut de vreo cîteva ori cum dădea în stînga

şi în dreapta cu o lance de drapel, parcă ar fi dat cu îmblăceii într-un maldăr de oväz. Pe urmă n-am mai văzut nimic. Pîlcul de oameni între care mă aflam eu a fost împins pe trotuar, parcă ar fi fost luat pe sus. Pe urmă, cînd m-am dezmeticit, l-am văzut în faţa mea, aproape de tot, pe Iuliu Jeler. Era la pămînt, căzuse, fusese lovit chiar atunci. „...Dar aista-i domnu' care ne-a dat nouă demîncare ! am zis eu, sărindu-i în ajutor. Măi băieţi, Lungoci, mă..." „Voi, aicea ?! a zis Jeler. Aţi nebunit ? !" S-a sculat imediat, a sărit de jos de parcă nici n-ar fi fost atins. „Pavele ! a răcnit el. Niculae... Pe unde sînteţi, mă ?" Iar nouă ne-a făcut semn s-o ştergem, să plecăm, să pierim de-acolo. A rămas singur la un moment dat, drept şi răvăşit, ţinînd în mîna stîngă o jumătate de drapel. După aceea iar a fost dovedit, de strigăte şi de buşeli. După aceea s-a produs, pe neaşteptate, o risipire generală. Striga cineva în faţă : „Vine armata, mă, vin trupele de şoc !", şi-odată s-au risipit toţi, care mai de care, strigînd încă, amenin ţîndu-ne şi înjurîndu-ne : „Jidăniţii şi vînduţii !", „Maniştii şi ticăloşii !..."

Noi ne-am cam strecurat pe alte străzi, căutînd drumul către cămin, fiindcă alt sprijin nu mai aveam în lume. „...Acuma-i acuma, a zis cineva, oare cum găsim noi drumul acela ? !..." L-am găsit, dar n-am plecat numaidecît, am mai zăbovit prin oraş, să-l vedem cum arată, — „Dacă tot sîntem pe-acilea !..." — am stat pînă cînd ne-a răzbit frigul, căscînd ochii şi gura la clădirea mare a tribunalului, — „aista da tribunal, mă !..." — ocolind poşta, vroind să ne fotografiem, — „la minut" ! — în parcul din faţa poştei, constatînd abia atunci că nu aveam nici un ban la noi, — „dar nice unul !" — şi că eram îmbrăcaţi ca vai de lume, care mai de care mai pestriţ şi mai zdrenţăros ; eu aveam pe mine un costum soios şi gros (călduros altfel), de pănură groasă, de care n-aveam să mai scap niciodată ; în picioare aveam nişte bocanci cazoni, de ai tatii, mari şi cam rupţi ; în cap aveam o căciulă buhoasă, cît o hoboroaţă de mare ; Lungoci era îmbrăcat cu un palton de damă, care îi bătea în călcîie ; ceilalţi, cam la fel, fiecare cum se nimerise, încît fotograful ne-a tot măsurat şi ne-a tot cercetat, zîmbind a rîde.

„Individual sau în grup ?" a întrebat el într-un anumit fel, batjocoritor, desigur, cu o batjocură pe care nu am înţeles-o decît mai tîrziu, cum se întîmplă uneori.

„Și-ntr-un fel și în altul !“ am zis eu, ieșind deodată în față, cu o cutezanță care îi mirase pe toți, nedumerindu-mă cumva și pe mine.

„Dar bani aveți ?“

N-aveam, așa că ne-am dus, am plecat, continuîndu-ne investigațiile, — „Aista-i un liceu, mă, asta-i o cazarmă, iar aicea, mă...“ — luînd-o apoi către cămin, pe o vreme umedă și cețoasă, vorbind și bodogănind, de parcă cine știe de unde am fi venit.

„...Unde ați fost, ghiavolilor ? ne-a întrebat portarul, moș Balaban. V-au căutat toți, au întrebat de voi... Să nu fi fost la *manifestație*, c-o pățiți, auzitu-m-ați !?...“

„N-am fost, a spus Lungoci sau un altul, ce să căutăm noi acolo ?“

„Bine, a zis Balaban, deschizîndu-ne, așa să spuneți, dacă vă întreabă, că n-ați fost și nu știți nimic !...“

Nu ne-a întrebat nimeni nimic, dar căminul a fost răscolit și răvășit, toată noaptea, pe tăcutele și cam pe înfundatele. S-au stins toate luminile pe la un timp, foielile însă n-au încetat, nici în dormitorul în care eram cazați noi, nici în celelalte dormitoare. Nu mai făcea nimeni de planton, fiindcă toți erau treji, toți sau aproape toți. „...L-au luat pe pedagog ! am auzit eu pe cineva șușotind. L-au dus cu mașina...“ „Dar Mihalcea, ce-i cu el ?“ „Mihalcea a șters-o !...“

A doua zi m-am trezit într-un dormitor pustiu, de-a lungul căruia madam Ana, o bihoreancă bătrînă, freca podelele cu o cîrpă murdară, pe care o manevra, să-i fie mai ușor, cu un fel de greblă, cu un dîrg mare.

„...Ce-i, împărate, mi-a spus dînsa oprindu-se din lucru, te-ai trezit ?“

„M-am trezit, am răspuns eu, dar ceilalți unde sînt ?“

„Sînt la lucru și la școală, da tu dintre care ești, dintre ăștia vechi, de-aicea, ori ești dintre amărîții pe care i-a împins seceta încoace, bat-o dumnezeu s-o bată, că amarnică o mai fost ? !“

„Sînt dintre cei din urmă, madam Ana !...“

„Da ! ?... Vai de capul tău atuncea, vai și-amar !... Da să nu-mi mai zici așa : madam Ana !...“

„Dar cum să-ți zic ?“

„Nana Ană, c-așa se zice pe la noi, pe la Ardeal !...“

„Așa o să fac, așa o să-ți zic !...“

M-am îmbrăcat repede și am fugit să mănînc ceva, fiindcă mă biruise foamea, din nou, eram flămînd, cum aveam să fiu

mereu în anii aceia, flămînd și cam învrăjbit cu lumea, — „cu toată lumea, fără alegere!“ — rămînînd apoi, după ce m-am săturat cît de cît (fetele de la cantină aveau grijă de noi, ne proteguiau, dar noi eram fără saț și fără fund, nu eram mulțumiți niciodată), într-o suspendare ciudată, simțind cum mă împresura jalea și urîtul. Am plîns pe la un timp, stînd singur pe marginea gropii din fundul curții, unde aveam să stau de nenumărate ori, cînd eram necăjit și trist, sau cînd eram nemulțumit și răzvrătit, fiindcă am trăit și asemenea stări. „...Ce-o fi făcînd mama acum? mă întrebam eu cu o candoare pe care n-aveam s-o mai cunosc, de care mă despărțeam chiar atunci, în timp ce rosteam vorbele acestea, rupîndu-mă în două, depărtîndu-mă de mine însumi. Și eu, de ce a fost nevoie să fiu azvîrlit aicea, între munți, în orașul ăsta cenușiu și neguros? !...“ „Și tata, săracul, ce face el acolo, acuma? !...“ „Și casa noastră, ce se va alege din ea?...“ „Și oile, cine va avea grijă de ele, la primăvară? !...“

Sentimentul acesta nelămurit, — amestec ciudat de dor și teamă, întrebare iscată de o dezrădăcinare mult prea bruscă și mult prea timpurie, gînd nelimpezit și aspirație mult prea puternică, în raport cu puterea de înțelegere a vîrstei — aveam să-l trăiesc și după aceea, nu o dată, de nenumărate ori.

Datorită acestui sentiment, datorită nemulțumirilor care stăteau grămădite în mine, ca într-un sac, datorită firii mele, desigur, de moldovean molcom dar și dîrz, purtînd în sînge o aspirație străveche, de nesupunere, — aveam să sar de nenumărate ori peste propria mea umbră, devenind în anumite perioade cum nu eram, cum nu dorisem și nu doream să fiu, — „intransigent și neîndurător, gata de luptă în orice clipă, cum se cuvine să fie un revoluționar adevărat!...“ — cunoscînd din cauza asta dezamăgiri multe și mari, — „fiindcă realitatea nu ține seama niciodată de dorința subiectivă a unuia sau a altuia, oricît ar fi el de puternic!...“ — trăind, într-un cuvînt, un șir întreg de regăsiri și de pierderi de sine, în înlănțuirea cărora s-ar putea, — „într-adevăr!“ — să se găsească un înțeles și o semnificație. Faptul că un simplu pui de țăran ajunge, după ce a fost scos din propriul său cuib, — de *secetă*, e adevărat, de o catastrofă — să-și pună întrebări și probleme multe și mari, — problemele esențiale ale revoluției — nu e lipsit de loc de importanță, chiar dacă puiul acesta de țăran a dat de nenumărate ori cu capul de pragul de sus, văzînd numai după aceea pragul de jos, chiar

dacă el a fost, în același timp, în rai, în iad și în purgatoriu, sau poate că tocmai de aceea. „...Prefacerile mari și profunde, spusesem eu într-o vreme, după ce fusesem exclus din partid, nu se pot face decît la temperaturi mari, prin arderi totale, fiindcă numai ele lasă cenușă puțină !...“ Iar mai tîrziu aveam să-mi nuanțez reflecția, cu același gînd și cu același glas, spunînd că „arderile pot duce și la scrumiri, la pulverizări sau la încremeniri definitive !...“ „Și *revoluția*, însăși viața nu are nevoie de scrumiri și de încremeniri, are nevoie de putere de muncă, de creație și de înflorire, de înmulțiri și de rodiri, de libertate și de împlinire !...“

Atunci, însă, în timp ce stăteam pe buza gropii făcută de bombardament, nu-mi puneam prea multe întrebări. Mă gîndeam la lucruri mai simple, uitîndu-mă la bocancul din piciorul drept, cum se rupsese el într-o parte, parcă ar fi fost tăiat cu un cuțit. „...Aicea, dacă stau, mă socoteam eu, pot să învăț o meserie și să lucrez în fabrica asta mare, în care nici nu știu ce se face !... Vagoane și arme, după cum spuneau băieții la dormitor ! ?...“ „Acasă, dacă mă duc...“

Am tăcut cînd am auzit pași în urma mea, aproape de tot. Am văzut niște cizme mari și butucănoase, cînd m-am uitat în stînga ; pe carîmbul uneia dintre ele se afla, proaspătă încă, o pată mare de sînge.

„Ce faci aici, măi *șoldovene ?*“ m-a întrebat Viorel Mihalcea, fiindcă el stătea alături de mine, ca un stîlp, ca o dîlmă neagră și urîtă, de pămînt, c-așa mi s-a părut, cînd m-am uitat la el, de jos în sus.

„Șed ! am spus eu, sculîndu-mă în picioare. Ședeam !...“

„Ședeai și plîngeai, da ? !“

„Ba nu... Nu plîngeam !...“

„Bine, hai încoace !...“

M-a luat de mînă, m-a dus la baraca dinspre cantină, a spus să-l aștept puțin acolo, — „Vin imediat !“ — iar el s-a dus la bucătărie, de unde s-a întors cu o fată care servea în sala de mese, — Sultana o chema — care ne servise și pe noi, întrebîndu-ne mereu dacă mai vrem o porție. Fata, plăpîndă dar frumoasă, subțire și palidă, cu niște ochi mari și curați, s-a înroșit toată, cînd m-a văzut pe coridor. A dat să plece, dar Mihalcea n-a lăsat-o. A înșfăcat-o și mai zdravăn de mînă și a tras-o după el, în dormitor, spunîndu-mi mie, peste umăr, să-i țin „tira“, — „dacă vine cineva, bați în ușă, auzi ! ?“

„Da, am auzit !...“

N-a venit nimeni, înăuntru însă, în dormitor, s-au auzit scîncete şi bodogăneli, — „Nu, nu, mai bine altădată, nu !...“ — zgomot de paşi, icnete şi opinteli, — „Lasă, lasă...“ După aceea nu s-a mai auzit nimic un timp, pentru ca apoi să se audă din nou scîncete şi gemete, mai sacadate şi mai înfundate, din ce în ce mai sacadate şi mai apăsate. După aceea, cînd am deschis uşa, fiindcă am deschis-o, îmi era teamă dar eram şi curios, s-a făcut linişte din nou. Iar ei, Sultana şi Mihalcea, au rămas încremeniţi, aşa cum se aflau, despuiaţi şi încîrligaţi ; fata a dus mîna la ochi, înnebunită ; el, Mihalcea, a întors capul către mine, ca un lup, fără a se sfii că era cu fundul gol, cu pantalonii daţi peste cizme, cu cizmele proptite în tăblia patului.

„...Uşa, dobitocule ! a spus el, scrîşnit şi scurt. Ieşi şi închide uşa !...“

Am ieşit, stînd pe coridor pînă cînd au plecat ei, uitîndu-mă cu coada ochiului la fată, cum se strecura pe uşă, — „ca o şopîrlă...“ — cercetîndu-i cizmele lui Viorel Mihalcea, cu o vrăjmăşie grea, care nu se poate naşte decît în sufletul copiilor, cînd nu înţeleg ceva, ori cînd sînt nevoiţi să înţeleagă totul.

„...Altădată să nu mai deschizi uşa !“ mi-a spus Mihalcea, după ce s-a încheiat la pantaloni.

„Bine, domnule, n-o mai deschid !...“

Aşa s-a născut vrăjmăşia mea faţă de Viorel Mihalcea, din nimic. Din pricina asta am tăiat şireangul cu care era legat taurul acela de bivol, ca să-l omoare pe „nemernic“, fiindcă aşa îi ziceam atunci, nemernic şi ticălos. Îl urîsem şi înainte de asta, îl văzusem cum tîra după el alte fete de la cantină, ducîndu-le la dormitoare sau în pivniţă. Mă uitam la el cum omora vitele, boii şi bivolii, cum bea cîte-o cană de sînge proaspăt, ştergîndu-se la gură pe urmă, parcă ar fi băut o cană de vin bun. Muncea enorm, le făcea singur pe toate : înjunghia vitele, le hărtănea, căra carnea la gheţărie, rînea platforma de lîngă cantină, spălînd-o cu furtunul, —dar eu tot îl duşmăneam, urmărindu-l mereu, de aproape sau de departe, dorindu-i moartea, fără să ştiu prea bine de ce i-o doresc. „...De ce ? ! ziceam eu. Pentru că-i un ticălos şi un nemernic !...“

Vorbele astea le-am rostit şi atunci, în ziua cînd am luat toporişca de lîngă gard, — „Da, îi un nemernic !“ — izbind cu sete în şireangul cu care era legat bivolul, uitîndu-mă la el pe urmă, cum s-a smucit şi cum a sărit într-o

parte, — „ca o rîpă neagră, ca o matahală !...“ — aşteptînd rezultatul isprăvii mele, cu o satisfacţie drăcească, pe care de asemenea nu pot s-o aibă decît copiii. S-ar fi putut întîmpla ca animalul, mînios şi speriat de moarte cum era, să năvălească peste mine, să mă terciuiască în copite. Aşa a şi vrut să facă, în clipa dintîi, scurtă şi densă. S-a sucit spre Mihalcea pe urmă, care îngălbenise şi înverzise şi-abia după aceea s-a repezit în gard, mugind sălbatic, boncăluind prelung, luînd-o la goană prin curtea căminului.

„...Să vezi ce-ţi fac eu ţie, *şoldovene* ! mi-a spus cu un glas rău şi sîngeros Viorel Mihalcea. Să vezi ce bătaie îţi trag eu ţie, soră cu moartea !...“

Nu mi-a tras nici o bătaie, nici atunci, după ce a reuşit să doboare bivolul, nici după aceea. Eu, însă, tot l-am duşmănit, socotindu-l ticălos şi nemernic, — „un bandit ordinar !“ — nutrind faţă de el un simţămînt acut şi adînc, de vrăjmăşie amestecată cu silă, de milă în care intra şi multă oroare, de neîmpăcare cu întreaga lume, — nu numai cu Mihalcea — de nesupunere faţă de viaţa care îmi ieşise deodată înainte, cu toate ale ei, bune şi rele, — cu *seceta* ei şi cu *foamea* care o însoţise şi o însoţea — cu aspiraţiile care se năşteau şi se înfiripau chiar atunci, cu întrebările care începuseră să se pună, aceleaşi sau altele, mereu altele, cum era însăşi viaţa, — „pe care n-o poate băga nimeni în sac, n-o poate lega nimeni de mîini, pentru totdeauna, al cărei glas şi ele cărei năzuinţe nu pot fi receptate, totuşi, decît de către cei buni şi puternici, de cei ce cred cu adevărat în om şi în omenie !...“

Acelaşi simţămînt aveam să-l nutresc, e drept, şi faţă de Ovidiu Rîşnoveanu, mai ales în primele săptămîni după ce îi fusesem dat în primire. Mă hotărîsem între timp, cu aceeaşi fermitate, de mic şi temerar bărbat, cu aceeaşi maturitate precoce, să rămîn la uzină şi să învăţ o meserie, — „cu orişice preţ, după aceea văd eu ce-i, dar acum aşa fac, îi scriu tatii că-i bine aicea, să nu aibă grija mea !...“

Rîşnoveanu nu-mi cunoştea planurile şi gîndurile, nu ştia cît de puternic eram fixat în hotărîrile pe care le luasem. Dacă ar fi ştiut, ar fi putut să mă pună la orice probă, pentru că tot nu m-ar fi scos dintr-ale mele ; dacă m-ar fi pus să mănînc şpan cu pîine, aş fi mîncat ; dacă mi-ar fi cerut să lucrez douăsprezece şi patrusprezece ore, cum lucra el cîteodată, aş fi lucrat, orice aş fi făcut, chiar dacă ar fi

trecut peste puterile mele. M-a încercat el şi aşa, fără să ştie ce gînduri nutream, cît de mult doream „să devin muncitor şi om, să nu depind de nimeni, să-mi croiesc propria mea viaţă, făgaşul meu propriu !...", m-a umilit şi m-a chinuit, purtîndu-se cu mine cum se purtau vechii meşteri cu învăţăceii lor, — „cu ucenicii, cu inaşii, cu şogîrţii", cum le ziceau unii cu dispreţ. Asta era el, de fapt, un meşter de tip vechi, un meseriaş excelent, un om care deprinsese toate tainele strungăriei, fără a reuşi să se descurce tot atît de bine în relaţiile lui cu oamenii, — „cu lumea asta mare şi năucă !..." — rămînînd toată viaţa un inadaptabil, un om care nu s-a alipit niciodată de un lucru sau de o idee, fiind un neîmpăcat şi un nemulţumit, — „un îndîrjit de meserie", cum zicea el.

La starea aceasta a lui contribuise mult şi faptul că se înşirase cu legionarii, — „n-ar fi trebuit, pentru că legionarii ăştia au fost o adunătură de sforari şi de demagogi !..." — dar şi temperamentul lui tumultuos şi nemăsurat, de om căruia îi trebuie loc şi timp, ca să se poată întoarce, de ţăran care nu-şi făcuse toate răscoalele, purtîndu-le încă în sînge, nearse şi nelimpezite. Din cauza asta era Rîşnoveanu aşa cum era (şi din cauza asta, deoarece mai existau şi altele), pentru că fusese şi mai era ţăran, mai mult decît era şi decît fusese Iuliu Jeler, sau decît eram şi fusesem eu ; Jeler reprezenta bine, cu voie sau fără voie, o anumită latură a temperamentului ţărănesc, a ţăranului din Transilvania, era echilibrat şi greoi, era drept şi înspăimîntător de liniştit de multe ori, — „parcă ar fi fost de pămînt, parcă ar fi fost o movilă sau un munte !..." — era îndrăzneţ dar cu măsură, era loial pînă la marginea prostiei şi era (şi este) de o bună-cuviinţă desăvîrşită, aceasta fiind, probabil, cea mai de seamă zestre, pe care o adusese de acasă, din satul natal ; eu, la rîndu-mi, fusesem şi rămăsesem pui de ţăran, cu toate că ieşisem mult prea de vreme dintre dealurile între care mă născusem, unde văzusem lumina zilei şi perindarea de neuitat a primăverilor şi verilor, a toamnelor şi a iernilor, lucruri de care aveam să uit mai apoi, dar nu din cauza *secetei* care mă scosese în lumea largă, din pricina altei *secete,* mai mari şi mai adînci, pentru ca după aceea să-mi amintesc din nou de toate, de copilărie şi de tot ce am fost şi sîntem noi, simţind nu o dată (aşa cum simt şi acum, în toamna aceasta fantastică şi bună) cum mă limpezeam şi cum creşteam, cum creşte copacul prin propriul său trunchi, cînd îşi mai adaugă cîte un

cerc, — „cînd are rădăcinile bine și adînc împlîntate în pămînt !...“

Cu Rîșnoveanu era altceva, el venea dintr-o zonă de interferență, din împrejurimile Buzăului, unde se întîlnesc Carpații cu Bărăganul, iar aburii albăstrii ai Moldovei se împletesc cu năzărirele argintii ale Munteniei, — „unde au curs multe valuri de ardeleni, oieri sau țărani !...“ — el era altfel de rădăcină de țăran, mai aspră, mai ațoasă, mai tare. „...Tata, cînd m-a lăsat aicea, îmi povestea el uneori, nu mi-a spus decît atîta : «Vezi munții aceia, dacă pleci de-aici, într-acolo să te duci, acasă să nu-mi vii !...» Lucrurilor acestora li se adăuga și faptul, — real și important, după cum mi-am dat seama mai tîrziu — că neîntrecutul și ciudatul meu meșter era căsătorit cu o unguroaică frumoasă și cam rea de muscă, — „e curvă în toată puterea cuvîntului, dar o iubesc și nu pot trăi fără ea !...“ — împreună cu care avea să-și macine toată viața, despărțindu-se și împăcîndu-se, — „mereu am zis și am crezut că se mai cumintește și ea, de fiecare dată am zis așa !...“ — pentru ca mai apoi, după ce s-a îmbolnăvit femeia, să aibă grijă de ea, cum n-ar fi crezut nimeni, fiindcă toți erau convinși că Rîșnoveanu era un troglodit oarecare, — „un nenorocit care știe să înjure și să bodogănească, lucră de zbîrnîie, dar altceva nu știe să facă, e lipsit de gînd și de simțămînt !...“

Aprecierile de acest fel treceau, ce-i drept, peste el și pe lîngă el, țînteau într-un *șablon,* într-o pancartă făcută tot de cei care trăgeau acum în ea, fără a se mai uita la omul de alături sau din spatele cartoanelor, care era, în unele privințe, mai rău decît îl credeau ei, în alte privințe însă era mai bun și mai omenos, cum sînt îndeobște oamenii, — „pentru că ei, măi *șoldoveanule,* nu seamănă unii cu alții și nici nu sînt la fel toată viața, se schimbă și se preschimbă de la o zi la alta, și-i bine că lucrurile stau așa, îi bine pentru cei ce pot să trăiască asemenea schimbări, pentru ceilalți însă, pentru cei care-au încremenit pe un anumit făgaș, îi rău tare, ăștia nici nu mai trăiesc, sînt morți, chiar dacă umblă și vorbesc !...“

„Știi ce să faci tu, măi *șoldoveanule,* mi-a spus Rîșnoveanu atunci, la începuturi, după ce i-am fost dat în primire, a doua sau a treia zi, — să te mai duci și tu pe la baie, că este o baie în uzină, nu știu dacă ai auzit de treaba asta !?...“

„Am auzit, domnule Rîșnoveanu...“

„Atunci să faci bine să mi te duci și pe-acolo !...“

„Așa o să fac, domnule, o să mă duc !...“

Fusesem și pînă atunci, o singură dată pe săptămînă însă, cum mergeau și băieții de la cămin, dar acum, dacă mi-a spus dînsul, m-am dus și singur, în cursul săptămînii, rugîndu-mă de bătrînul Mailat, de mecanic, să mă lase la dușuri, fiindcă asta era baia, — o sală mare de dușuri, amenajată în marginea unei hale.

„...Așa vezi, mi-a spus Rîșnoveanu, după ce a observat că i-am urmat sfatul, acum miroși și tu a om, pentru că pînă acum miroseai a hoit !...“

„Bine, domnule Rîșnoveanu, așa e !...“

„Cum e bine, mă, cum ?!... Și de ce să fie bine, pentru că miroseai tu a hoit !?... Poate să fie bine așa ceva ?!...“

„Nu, nu poate !“

„Atunci de ce ai zis că-i bine ?“

„Am zis și eu...“

„Ai zis ?!... Ți-au spus ăștia că sînt rău și mai știu eu ce... Și tu i-ai crezut... Dar nu-i așa, să știi !... Și să te înveți pentru totdeauna să nu judeci oamenii după ceea ce auzi despre ei !...“

Nu era om rău, într-adevăr, era mai bun decît se spunea și decît părea, — din cauza tumulturilor și nelimpezirilor pe care le purta cu sine — fiindcă într-o zi, după ce m-a pus și pe mine să lucrez la strung, cînd am rupt eu un cuțit, nu m-a lovit și nici n-a înjurat măcar (eu mă făcusem mic și așteptam, zgribulit, să mă lovească, să mă arunce peste strung).

„Ei, fire-ar să fie !“ a făcut el, cu năduf dar fără mînie.

„N-am vrut !“ am cutezat eu.

„Bineînțeles că n-ai vrut, da-i păcat, să știi, nu de cuțit, — cuțitul îl schimbăm la magazia de scule — îi păcat că s-a întîmplat... N-aș vrea să te descurajeze treaba asta, de loc n-aș vrea, la asta mă gîndeam eu, nu la cuțit, nici la greșeală !...“

Altădată, în iarnă, mi-a pus niște bocanci de schi dinainte, în pauza de la unsprezece, uzați, e drept, dar încă buni.

„Ce-i cu încălțările astea ?“ am întrebat eu.

„Să le încerci, că ale tale nu sînt bune de nimic, am văzut eu, lasă...“

I-am încercat și i-am încălțat, uitînd să-i mulțumesc, de bucuros ce eram. Am mai primit și alte daruri de la el, am mîncat de nenumărate ori din sufertașul lui, dar de apropiat

tot nu m-am apropiat de el, nu-mi dau seama de ce, din cauza felului său de a fi, dur și neîndurător, din cauza dramei pe care o trăise și o trăia el, — „fiindcă omul ăsta a dus în spate o dramă cumplită, care s-a întins peste întreaga lui viață !...“ — din cauza lui dar poate că și din cauza mea, pentru că și eu eram chinuit de sentimente și de resentimente, de întrebări și de nedumeriri, de sete și de foame, — de setea stîrnită de *secetă* și de foamea pe care o tîrîse *seceta* după ea, ca pe o lupoaică turbată, ca pe o haită întreagă, nu ca pe o simplă și obișnuită lupoaică.

Eram și tînăr, e adevărat, eram crud și nu prea știam ce vroiam. Nu știam deloc, de ce să n-o recunoaștem, așa cum nu știau nici alții, oameni în toată firea. Uzina în care nimerisem mi se părea uriașă, și chiar așa era, cu halele sparte de bombe, cîrpite unele dintre ele, altele aflate încă în refacere, lucrînd sau stagnînd. Trebuia să treacă timp mult pînă cînd aveam s-o cunosc pe toată, s-o știu pe dinafară, cum îmi știam satul mai înainte. Avea să crească ea însăși în vremea asta, reprofilîndu-se de cîteva ori, producînd vagoane atunci, după război, — „lucrînd în contul armistițiului cîțiva ani buni“ — trecînd la mașini grele pe urmă, așa cum aveam să cresc și să mă reprofilez și eu, lucrînd mai întîi pe lîngă nea Rîșnoveanu, furîndu-i meseria, intrînd apoi la școala de pe lîngă uzină, căutîndu-l pe Rîșnoveanu și după aceea, în cîte-o pauză, vorbind cu el cîte toate, fiindcă ne aveam bine altfel, — eram prieteni — vorbind din cînd în cînd și cu Iuliu Jeler, — „pentru că el mi-a fost reazem și sprijin în toți anii aceia“ — purtînd cu mine același simțămînt nelămurit, de nesupunere și de neîmpăcare cu toți și cu toate, de revoltă nelămurită și profundă, purtînd în sufletul meu curat și nealterat, — fiindcă nu săvîrșisem nici o ticăloșie pînă atunci — o aspirație adîncă și viguroasă, care putea să mă urce pe culmile bucuriei, așa cum putea să mă azvîrle în hăurile tuturor deznădejdilor, cum s-a și întîmplat de altfel, cum nu se putea să nu se întîmple, pentru că așa erau vremurile, iar eu eram fiul lor, — eram *fiul secetei* și *fratele foamei*, eram însetat de dreptate și de mai bine, deși nu știam cum vor arăta ele, cum trebuie să arăte.

„...Să știi, nea Rîșnovene, i-am spus eu meșterului, într-o dimineață, că mă bag în politică !“, vorbind și purtîndu-mă de parcă cine știe cine aș fi fost, parcă aș fi făcut un pas de o importanță deosebită, pentru uzină și pentru țară.

„Zău, domnule ?!“ a zis meșterul, încercînd să rîdă și nereușind.

„Da, nea Rîșnovene, am continuat eu, e lucru serios, așa că dumneatale, dacă vrei să nu ne supărăm, să nu-ți bați joc de ceea ce vreau eu să fac !...“

„Nu-mi bat joc, nici vorbă... Dar cînd vrei să faci pasul ăsta mare ?!“

„Mîine !“ am spus eu, scurt și tăios, parcă aș fi lăsat un cuțit de ghilotină să cadă peste gîtul unei îndoieli.

„Atunci îi bine, a continuat el, liniștindu-se, dacă îl faci mîine, nu azi, îi bine de tot !...“

Nu m-a crezut, s-a gîndit că glumesc, pe urmă însă, după vreo două săptămîni, cînd m-a văzut cu o insignă mare în piept, — era o stea în cinci colțuri, în mijlocul căreia se afla chipul lui Stalin — s-a îngălbenit și parcă a dat să se clatine, ținîndu-se de strung, bodogănind și căutînd ceva prin dulapul cu scule, întorcîndu-se la strung și apucîndu-se numaidecît de lucru, forțînd așa de tare mașina în cîte-o clipă, încît o făcea să vibreze, vibrînd el însuși, tresărind brusc, parcă ar fi fost atins de cîte-un spasm profund și puternic, venit din adîncuri și de departe.

„...E un sălbatic și nea Ovidiu ăsta ! am zis eu plecînd încet, iuțind pasul pe măsură ce mi se iuțeau și mi se învălmășeau gîndurile în cap. Îi dă zor cu independența și cu neutralitatea, să nu te amesteci și să nu te bagi !... Dar dumnealui de ce s-a amestecat și de ce s-a băgat ?!... De ce a făcut ce-a făcut, încît acum nu se mai înțelege cu nimeni !?... Chiar dacă ar vrea s-o facă, n-ar mai putea !... S-a rupt de toți și s-a agățat ca un deznădăjduit de strungul acela al lui !... Și de meserie !... Dar eu, dacă vreau să-mi urmez drumul meu, trebuie să mă port altfel, —să fiu altfel, să nu mă iau după nimeni, să fiu cu cei mulți, cu muncitorimea, cu cei care muncesc dar și luptă !... Da, așa trebuie să fac !...“

Vorbele mele izvorau, toate, din sentimentul acela confuz și puternic, de nesupunere și de neîmpăcare cu împrejurările de care mă lovisem și mă loveam. Nu știam atunci că în inima acestui simțămînt stătea trăsnetul unei mari și zguduitoare drame, cum au fost mereu, cum vor fi și de acum încolo, dramele căutărilor și ale regăsirilor de sine, — „fiindcă autenticitatea unor convingeri, cum zicea cîndva Iuliu Jeler, este direct proporțională cu cantitatea de zbucium care s-a cheltuit pînă cînd s-a ajuns la închegarea acelor convingeri !...“

III

Altfel, viaţa pe care o duceam la cămin nu era chiar aşa de grea. Din partea mîncării o duceam mai rău. În iarna dintîi, mai ales a fost strîmtoare mare în privinţa asta. Am ajuns să mîncăm jir din pădure, precum sălbăticiunile. Am tot văzut noi, — *şoldovenii* — că băieţii ceilalţi plecau mereu în pădure, de unde veneau cu buzunarele pline. Am cerut şi noi, dar nu ne-au dat. Ne-au spus să ne ducem să culegem, — „că-i plină pădurea...“ Ne-am dus, ne-am luat după ei, — eu, Lungoci, Hristache şi încă unul — am intrat în pădure ca într-o catedrală, — chiar aşa mi s-a părut pădurea atunci, că e o biserică mare, cu stîlpi nenumăraţi, cu pardoseli de frunză şi de zăpadă, cu alunecări albăstrii pe cîte-o văgăună şi cu o lumină roşietică spre culmile pe care le bătea soarele, un soare roşu şi sîngeros, de iarnă. Era spre seară şi-abia dacă găseam jirul, care era mărunt şi roşcat. Şi era tare şi cam amar, nu era bun. L-am mîncat, aşa cum era, am ronţăit un pumn întreg, visînd apoi, toată noaptea, văpăi şi ninsori, secete mari şi ploi nesfîrşite, o apă şi un drum, un cîine şi o floare, nişte cartofi care se coceau într-o sobă uriaşă, care creştea mereu, aşa cum creşteau şi cartofii, prefăcîndu-se în cele din urmă în nişte pietroaie, rostogolindu-se pe un deal care era unul şi acelaşi cu dealul pe care se căţăra grădina noastră, la poalele căreia se afla casa părintească, prin care trecea, ca printr-o moară, o apă repede şi spumoasă... M-am trezit spunîndu-le băieţilor care se învîrteau în jurul meu, că vreau acasă. „...Vreau să plec, ziceam eu, printre hohote, fiindcă plîngeam de tremura cămăşuţa pe mine, — vreau înapoi, la Moldova, vreau să plec de-aicea...“ „A mîncat mult?“ a întrebat cineva. „Cît a vrut!“ i s-a răspuns. „Daţi-i nişte apă!...“ Mi-au dat apă, pe întuneric, în zarea luminii care venea de la becul din curte, lăsîndu-mă apoi într-ale mele, — „îşi revine, lăsaţi-l, aşa-i la început, jiru-i tare!...“ Abia atunci mi-am dat seama prin ce val trecusem, dar n-am mai spus nimic, am stat neclintit în pat, cu ochii uscaţi şi cu sufletul gol. Dimineaţa, cînd m-am trezit, dormitorul era în forfotă, toţi erau treji, numai eu mai moţăiam.

„Hai, bre omule, mi-a spus Lungoci, hai că-i tîrziu!...“

Am sărit din pat, cu toate că aveam capul cît o baniţă, aşa mă durea de tare, am fugit la spălător, m-am limpezit pe faţă, mi-am îmbrăcat în grabă şi am ieşit „la încolonare“,

fiindcă așa se mergea la masă, în coloană, și la atelier, în uzină, tot așa se mergea.

Cu asta începea de obicei ziua, la cămin, cu sculatul și cu încolonarea, cu plecarea la masă și la lucru, în uzină, fiindcă sălile de cursuri tot acolo erau, la „etajul" unei secții — 419 — la nivelul căreia umblau podurile rulante, care veneau pînă lîngă noi, cînd lucram la ateliere, iar atunci cînd eram la cursuri, după ce am intrat la școală, le auzeam cum treceau pe lîngă pereții sălilor de clasă. Noi, moldovenii, — *copiii secetei* — rămîneam de capul nostru, după ce plecau ceilalți băieți la muncă și la cursuri, rămăsesem așa, înainte de a intra și noi „la șaibă", pentru că pe urmă mergeam în uzină, în coada cîte unei coloane. La întoarcere, veneam care cum vroiam, pe la „poarta mare" sau pe la „poarta mică". Iar după amiaza era „program de voie", fiecare făcea ce vroia, — unii stăteau și citeau, alții băteau mingea prin curtea căminului sau în Poiana Hoților, în marginea pădurii ; alții se duceau prin pădure, primăvara și vara, mai ales. Nu fusese totdeauna așa, la cămin și la școala aceea de pe lîngă uzină, care putea să fie extrem de interesantă, care fusese așa un timp, pe urmă decăzuse. Cei mai mari, băieții din anii III și IV, povesteau cum era acolo în timpul războiului, — „ce știți voi, mă, acuma-i harababură dar nu mai e teroare !..." — cînd uzina era militarizată și era păzită, de jur împrejur, de gheretele santinelelor, de care atîrnau proiectile vechi, — „care sunau noaptea din oră în oră, ca niște clopote, de jur împrejurul uzinei, de ziceai că ești la pușcărie !..." „Iar sîmbăta, povesteau băieții care prinseseră și «perioada aceea» — se împărțeau darurile, aproape în fiecare sîmbătă !... Unde sînt dormitoarele mari acum, în clădirea principală, erau atunci săli de meditație, unde era obligatoriu să se stea, chiar și pentru citit, nu numai pentru învățat..." În una din sălile acestea se aduna sîmbăta seara toată școala, — „era adunată !" — în fața căreia era citită lista tuturor celor care săvîrșiseră „greșeli" în cursul săptămînii, specificîndu-se și pedeapsa pe care urma s-o primească fiecare, — „astea erau darurile, pedepsele !..." Unii primeau cincisprezece nuiele, alții douăzeci și cinci, — „la fund, bineînțeles !..." — alții cincizeci de nuiele, după gravitatea „greșelii" și după dispoziția comandantului, a lui Moghilov, fiindcă el împărțea darurile, — „era directorul căminului, dar noi așa îi ziceam, *comandant*, nimeni nu știa de ce, pentru că fusese comandant în *straja țării*, ori pentru că fusese puțin și pe la legionari..." După ce

se împărțeau darurile, — „bătaia se dădea pe loc, călăul fiind de obicei unul dintre pedagogi, iar unul dintre băieți era *calul bălan*, trebuia, adică, să-i țină în circă pe cei care primeau bătaie !...“ — se ținea cîte-o conferință lungă, — „cu caracter moral-educativ !...“ — sau se recîtau poezii patriotice, — „de Iustin Ilieșu și M. Dem. Rădulescu !...“ — sau se cîntau cîntece patriotice, — „Vrem Ardealul“, „Azi-noapte, la Prut...“ — se dansa uneori, — „fiindcă la cămin exista oarece activitate culturală, nu ca acum...“ Acum, adică atunci, în iarna dîntîi, de după secetă, în primăvara și în vara care i-au urmat, — și în celelalte ierni și veri — nu se făcea nici un fel de activitate culturală, la cămin și în școală, nu se făcea activitate „organizată“, pentru că altfel se învăța și se citea, — „pe ruptele...“ — și se făcea politică, — „politică înaltă, de mare clasă și de mare pasiune !...“

Dormitorul în care stăteam noi, — *șoldovenii* — era sfîșiat de patimi, era împărțit după simpatii și după „adeziuni“, — fusese împărțit așa, de fapt, după simpatiile regionale, cum se întîmplă în orice colectivitate de acest fel — dar acum simpatiile și afinitățile acestea căpătaseră „caracter de clasă“, deveniseră factor politic, de discordie, sau de confruntare directă. Un pîlc de prahoveni, în fruntea căruia se afla un băiat înalt și subțirel, — Chițu, Gheorghe Chițu — făcea politică comunistă, unii erau înscriși în partid, alții erau pe la U.T.C., activînd toți cu pasiune, ducîndu-se la adunări și pe la mitinguri, purtînd insigne în piept și cămăși roșii pe ei, — „să se știe ce credință avem noi !...“ Alții erau social-democrați — așa ziceau ei — alții erau liberali sau național-țărăniști, mai puțini, ce-i drept, — „pentru că partidele astea sînt în declin, sînt pe ducă, și-au jucat rolul lor în istorie, acum e rîndul nostru, al muncitorimii !...“ Existau și „figuri neutre“, existau băieți care nu se amestecau de loc în disputele acestea, parcă nici nu le-ar fi auzit. Unul dintre ei, — Grigore, Niculae Gore, cum îi ziceau ceilalți — se ocupa de pictură, desena și citea Biblia, pentru sine dar și pentru alții. Un altul, un ardelean îndărătnic și tăcut (Gore era serafic, avea ceva de domnișoară în felul lui de a fi), citea tot timpul romane și cărți de istorie, cărți de la biblioteca uzinei, care mai purtau și acum ștampila asociației „Muncă și lumină“, nu fuseseră „iepurate“. „Lasă-i, zicea el, lasă-i să se certe, tu pune mîna pe carte și citește, citește și învață !...“ „Dar e gălăgie, ziceam eu, e larmă, nu poți citi !...“ „Ba poți,

stăruia el, dacă te concentrezi, poți !... Orice poți face, dacă te concentrezi, dacă vrei cu adevărat !...“

Fiecare avea, de fapt, „numărul“ lui, fiecare avea ocazie să se evidențieze, ca pe o scenă, fără nici o programare, ca de la sine. Uneori, duminică dimineața, culoarele din mijlocul dormitorului erau ocupate de Gore, singurul dintre noi care avea papuci de casă, mari și ușori, de pîslă (ceilalți umblau în saboți de lemn). „...Zis-a Domnul“, spunea Gore în asemenea ocazii, fiindcă el nu ocupa scena degeaba, citea din Biblie, oprindu-se îndeosebi la *Scrisorile sfîntului apostol Pavel,* stăruind asupra lui Ezechil, spunîndu-le celor ce îl luau în derîdere că „Biblia e cartea-cărților, iar voi, dacă rîdeți de ea, e pentru că sînteți niște inconștienți !... Voi o să duceți lumea de rîpă, deoarece nu aveți nici o morală !... Sînteți nisipul pămîntului, care a năvălit în golul istoriei !... De fapt, voi nici nu știți ce sînteți, nu știți nimic, sînteți orbi și goi !...“

Alteori se încingeau dispute lungi, pornind de la vorbele lui Gore, sau de la alte vorbe. Era destul să spună careva, fie și în treacăt, că partidul comunist fusese și era străin de țară, — „a existat numai cu numele, abia acum se alcătuiește, profitînd de prezența binefăcătoare a armatei care ne-a eliberat și ne-a scăpat de jugul fascist !...“ — fiindcă odată ieșea dintre paturi Gheorghe Chițu, indiferent cum era îmbrăcat, în pijama sau numai în izmene. „...Nu-i adevărat, zicea el, asta-i o denigrare odioasă, e rămășiță a propagandei fasciste !... Partidul Comunist a existat, dar a fost nevoit să lucreze în ilegalitatea cea mai cruntă, din 1924 și pînă în 1944, douăzeci de ani !... În vremea asta el a luptat, a dat un tribut greu de vieți și de sînge !...“ „Lasă tributul și treci la fapte ! îi zicea cîte unul. De unde știi tu toate treburile astea ?!...“ „De la tata, el mi-a povestit cum țineau ședințe prin cimitire și prin păduri, cum se țineau în *Germinal,* — ăsta-i un roman scris de un francuz — cum organizau sabotaje și greve !... Chiar și aici, la uzina unde învățăm și lucrăm noi, a existat o activitate ilegală destul de susținută !...“

De multe ori ieșeau „liberalii“ în față, încă mai ieșeau. Purtătorul lor de cuvînt era un severinean bățos și „bine încliftat“, al cărui tată fusese asasinat de comuniști (așa spunea el) la alegerile din 1946. „...Dacă n-ar fi fost liberalii, zicea Nae, fiindcă așa îl chema, Alexandru Nae, n-ar exista România, rușii nu ar fi avut pe cine să elibereze, iar voi, comuniștii, n-ați avea pe cine și ce să băgați în jugul împilării, pentru că ăsta-i idealul vostru, domnilor tovarăși, să ne vîriți

pe toți la jugul trudei, să ne vedeți pe toți trudind de dimineața pînă seara, iar voi, sau dumneavoastră, cum vreți să primiți, să țineți cuvîntări și să ne împingeți din spate !... Unde ești, Chițule, ieși, dacă ai curajul, ieșiți, mă, voi, cei care vă luați după nu știu cine, ieșiți, aicea, la *bara judecății !...*" Cei vizați ieșeau, dacă aveau poftă, dacă nu îi răspundeau altfel, își băteau joc de el, — „Uite-l pe puiul de notar, pe dumnealui, cu gîsca, ia priviți-l, ia cercetați-l bine !..." — sau îl băteau cu perinile, din toate părțile, cum făceau de altfel și cu cei care ziceau că sînt „maniști" (adică naționalțărăniști), fiindcă erau și din ăștia în școală, și în uzină, încă mai erau. Iar atunci cînd nu-i băteau cu perine, strigau și vociferau, patimile se încingeau așa de tare uneori că nu se mai înțelegea om cu om. „...Voi, comuniștii, vînduții și vînzătorii !..." „Dar voi, mă, burghezo-liberalii !?..." „Ați dat țara pe mîna rușilor și-n seama jidanilor !..." „N-am dat-o, mă, încercăm s-o răscumpărăm, vrem să îndreptăm ceea ce ați stricat voi, mă !..." „Cine, mă, noi !?... Păi noi, mă..." „Voi și-ai voștri, mă, sînteți pleava și gunoiul societății, asta sînteți voi, că n-ați făcut nimica pentru țară, mă !..." „O să faceți voi și-ai voștri, mă, o s-o băgați în sacul cu republici, asta o s-o faceți, o să-l dați jos și pe rege, n-o să vă lăsați pînă ce n-o să călcați totul în picioare, independență și libertate !..." „Nu vă speriați, mă, nu vă îngrijorați așa de tare, pentru că noi, comuniștii, avem altfel de planuri !... Pe voi o să vă culcăm la pămînt, asta-i adevărat, dar voi ce sînteți voi, mă, pe cine și ce reprezentați ?!..." „Dar voi ce sînteți și pe cine reprezentați ?!..." „Noi, mă..." „Voi, mă, sînteți blestemul lumii, nici n-ați scos capul din nisip și-ați și adus seceta-n țară !..." „Seceta-i de la Dumnezeu, mă, n-am adus-o noi !..." „Cum așa, mă, păi nu spuneți voi că nu există Dumnezeu !?..." „Există, nu există, vedem noi mai încolo, dar secetă a mai fost, seceta e un fenomen natural !..." „Natural !?... Ce-i aia : natural ?!..."

Existau însă și împrejurări în care „disputele" erau date la o parte de cerințele firești ale vîrstei. Eram niște copilandri, la urma-urmei, chiar și ceilalți erau așa, nu numai noi, — *șoldovenii* — noi eram de doisprezece, treisprezece și patrusprezece ani, iar ceilalți, băieții de la școală, erau de șaptesprezece, optsprezece și nouăsprezece ani. Dar așa erau vremurile, toată lumea făcea politică, toată lumea cerceta lucrurile, pe o parte și pe cealaltă, parcă ar fi dat de ceasul morții. Iar noi, — noi, *copiii secetei,* dar și ceilalți, fiindcă și

ei erau, într-un fel, copiii aceluiași cataclism — nu puteam rămîne în afara acestor frămîntări. Noi eram, de fapt, plasma din care aveau să se aleagă cu timpul cele mai diverse și mai neașteptate nuclee sociale, după cum aveam să-mi dau seama eu însumi. Noi eram minereul care se pregătea să intre în furnalul unei revoluții, conținînd, ca orice minereu, potențiala zgură, avînd în bolovanii lui roșietici și urîți ochiuri albăstrii de metal pur dar și firișoare de sulf, iar sulful a fost, după cum se știe, dușmanul de moarte al fontei și al oțelului ; eram *metalul dur* al noilor împrejurări, un conglomerat pe care nu-l uniformizaseră încă marile temperaturi ale epocii ; eram oțelul care avea să fie călit după „metode noi", inadecvate unele dintre ele, — „pentru că nu există meserie mai grea și mai delicată decît *tratarea* oțelurilor, călirea și cimentarea lor !..." — drept pentru care celulele cele mai intime ale structurilor noastre sufletești aveau să cunoască plesnituri și supralicitări multiple, vizibile unele, altele rămînînd îngropate în uitare și moarte. Dintre noi cei ce ne aflam atunci în dormitorul acela — și în celelalte, bineînțeles — aveau să se aleagă eroii noilor împrejurări sociale, — eroii dar și ticăloșii, bărbații de curaj dar și lașii, intransigenții dar și oportuniștii ; oamenii cu respirația adîncă și îndelungă, care și-au subordonat, prin muncă dar și prin cercetare, printr-o trăire de o intensitate cutremurătoare, etape întregi din istoria țării (și din istoria lumii, fiindcă lucrurile se leagă din ce în ce mai mult între ele), fiind și rămînînd ei înșiși, relevîndu-și adică esența, — „pentru că omul, fiecare om, cum zice bunul și mult prea sfătosul meu prieten, Iuliu Jeler, are propria lui *esență*, care rămîne uneori nedescoperită, care nu poate fi dezghiocită decît de revoluție, dacă e autentică și profundă !..." Și cînd zic *noi*, acum, nu mă gîndesc numai la copilandrii care trăiau și se foiau atunci în barăcile acelea urîte și scunde, — barăci de război, barăci nemțești — mă gîndesc la toți cei care aveau în anii aceia vîrsta pe care o aveam noi, mă gîndesc la rîndurile acelea de tineri, copii de țărani sau de proletari (copiii de domni, de negustori și de avocați, de burghezi și de boieri, nu se înghesuiau la meserii, aveau alte idealuri), care își luaseră sau își luau chiar atunci viitorul în brațe, — în piept îl luau, cu o degajare care avea să-i coste mult pe unii dintre ei — așa cum era el, cum se anunța a fi, — ispititor dar și cețos, fierbinte și dur, nelimpezit dar chemător, mai amăgitor decît o mare iubire. Lumea era a noastră, fiindcă noi urma s-o cucerim, — „noi o vom cuceri și o vom zidi

din temelie și pînă în creștetul cerului !..." — pînă una-alta însă eram noi ai lumii, depindeam de imponderabilele vîrstei și ale vremurilor acelora, împrejurări și fapte care ne făceau să uităm de celelalte lucruri.

Se întîmpla astfel, atunci, la începuturi, cînd erau suspendate „marile dispute", că se îndrăgostea careva, ori avea o întîlnire, se ducea la film cu o fată pe care abia o cunoscuse, — „Ieri am agățat-o, pe onoarea mea, e superbă !" — și-odată săreau toți, „liberalii" dar și „comuniștii", „țărăniștii" dar și „social-democrații", să-l înțolească pe erou —"... Ia cravata mea, măi Nae ! zicea ei, care mai de care. Uite aicea ce pantaloni am eu : ia-i !..." — conducîndu-l pînă la poartă, urîndu-i succes, — „Succes, mă, să fie într-un ceas bun !..." — vorbind în urma celui ce plecase, lăudîndu-se cu propriile lor aventuri, reale sau imaginare. „...A dat lovitura, mă, o cunosc pe Dana, e grozavă !..." „Ei, a dat-o, habar n-ai tu, habar n-aveți voi, mă, ce *tipă* am văzut eu săptămîna trecută, a-ntîia, mă, ceva de vis, cum nu s-a mai pomenit !..." „Atîta tot, ai văzut-o ?!... Păi eu, mă, nu mai departe decît ieri, am *prins* ceva pe cinste !..."

Vara, cînd se coceau poamele, tot așa era, dispărea orice dispută, cînd se organizau furturile de poame, — de mere, de prune și de caise — care aveau loc numai noaptea, pe lună sau pe întuneric, cum se nimerea, cu participarea întregului dormitor. Nu se duceau toți la furt, se duceau numai cîțiva, ceilalți stăteau la ferestre, ori ieșeau în preajma dormitorului și țineau „tira", păzeau marginea lucrurilor. Trebuia, în afară de asta, să așteptăm să se culce Moncea și ceilalți, cei care stăteau în casa din stînga intrării, o mică vilă, de fapt. Asta pentru că merii se aflau în preajma acestei clădiri, erau, într-un fel, proprietatea celor ce ședeau acolo. Dar noi nu țineam seama de asta, drept pentru care organizam adevărate lovituri nocturne, trimeținînd cîte doi și cîte trei băieți, mai agili și mai ușori (odată am fost și eu), să „aducă poame pentru tot poporul", reușind uneori, suferind eșecuri alteori, cînd se aprindea lumina în odăile de sus ale vilei, ori cînd venea nea Balaban să vadă dacă „sînt în ordine toate..." Încremeneam toți în asemenea clipe, așteptîndu-i pe cei care erau pe-afară, mulțumindu-se cu ceea ce aduceau, resemnîndu-ne, dacă nu aduceau nimic, amînînd pentru altă dată „lovitura cea mare", care nici nu avea loc, era amînată mereu, ca o năzuință.

După mere veneau prunele, pe urmă veneau perele, pe urmă porumbul, în privinţa căruia aveam mai mult de lucru, deoarece trebuia să-l aducem de pe cîmp, de dincolo de Şoseaua cu plopi, dincolo de calea ferată, lucru pe care îl făceam cu aceeaşi fervoare, interesîndu-ne nu atît porumbul, şi furtul propriu-zis, cît desfăşurarea „aventurii", care ne lua uneori cîte-o jumătate de noapte, pînă ne strecuram către cîmp, pînă veneam înapoi, cu pantalonii transformaţi în desagi, fiindcă aşa făceam, ne dezbrăcam de pantaloni, îi legam în partea de jos, la manşetă, cu cîte-o sfoară şi-i umpleam pe urmă cu ştiuleţi de porumb, — de păpuşoi, cum ziceam noi, cei de la Moldova, de cucuruz, cum ziceau cei de la Ardeal, pentru că graiurile încă nu se amestecaseră şi nici noi nu intrasem în creuzetul vieţii, ne încălzeam numai la marile ei temperaturi, le presimţeam dar nu le intuiam pe deplin. De aceea şi lăsam furtul porumbului pentru sîmbătă, pentru că era mai mult de lucru cu el, pentru că aveam timp să-l fierbem, operaţie pe care o făceam în dormitor, luînd cîte-o cratiţă mare de la cantină, umplînd-o cu ştiuleţi şi cu apă, punînd-o pe soba care duduia din plin. Aşteptam apoi, pînă se fierbea „prima şarjă", pe urmă o puneam pe a doua, iar noi ronţăiam din prima, mîncam de parcă n-am fi văzut porumb în viaţa noastră, — mîncam şi povesteam, noi cei care eram veniţi de pe sate, indiferent de unde, de la Moldova sau de la Oltenia. „...Să fi văzut, mă, ce foc am tras noi odată, zicea cîte unul, mare, mă, de puteai să frigi un bou la flacăra lui !... Dar cucuruzul nu l-am pus la fript decît după ce s-a dus văpaia, cînd a rămas jăraticul, mare şi dogoritor, mă, de nici nu te puteai apropia, aşa de tare dogorea !... Şi noi ţîpam cucuruzul de departe şi-l înturnam cu bîtele după aia, să nu să arză, şi el, mă, pocnea şi împuşca în foc, de ziceai că-i o mitralieră acolo, în focul în jurul căruia stăteam noi atunci, ca nişte voinici ce eram !..."

Cînd nu erau prune, nici mere, nici porumb, ne ocupam de bătrînul Balaban, portarul care ne dădea cel mai mult de furcă, ne făcea zile fripte (nopţi fripte, de fapt), nu ne lăsa să intrăm în cămin, cînd întîrziam în Poiana Hoţilor sau prin oraş, ne trecea pe listă, dacă ne lăsa să intrăm, ne reclama şi ne boicota, nu pentru că ar fi avut ceva cu noi, dar aşa înţelegea el să-şi facă datoria, — „pentru că eu, măi fîţîngăilor, am funcţionat în poliţie şi ştiu ce-i aia disciplină, nu ca aicea, la voi, unde-i debandadă şi dezmăţ, mai cu seamă acuma, de cînd aţi început să faceţi şi politică !..." I-am ve-

nit și noi de hac în cele din urmă, într-un septembrie atins de o lună stranie, de lună și de neliniști, cînd a făcut el de servici vreo două săptămîni. I-am stricat nopțile, una după alta, cu o cruzime pe care numai adolescența o poate avea. Știam dinainte că Balaban obișnuia să se retragă în cabină pe la o anumită oră, după ce se liniștea lucrurile pe-afară, culcîndu-se și dormind, sforăind de se auzea pînă la cantină. Iar noi, tocmai asta ne-am hotărît să facem, să-i stricăm somnul. Sărea careva gardul mai întîi, venea pe alee pînă la poartă, apăsa puternic pe butonul soneriei, pe urmă pleca, dispărea, încît bătrînul, cînd venea să deschidă, nu găsea pe nimeni. Noi, ceilalți, stăteam la ferestrele dormitorului, urmărind „desfășurarea operației", uitîndu-ne cu satisfacție cum aprindea Balaban lumina din cabină, cum ieșea bodogănind, cum se uita nedumerit în stînga și în dreapta, neștiind ce să mai creadă, — „sunat-a ori n-a sunat soneria aceea !?..." Se culca pe urmă, gîndindu-se că i se năzărise. Cei care îl puseseră în mișcare așteptau cît așteptau, pînă cînd ațipea el, după aceea îl alarmau din nou, măcinîndu-i somnul și liniștea, înnebunindu-l cu taina aceasta a noastră, pe care n-a aflat-o decît mai tîrziu, tot de la noi, — „Asta era, fire-ați voi să fiți, de purdălăi !?..."

Altădată povesteam toți, tot dormitorul, pe întuneric, bineînțeles, după ce suna stingerea, povestea cîte unul, iar ceilalți ascultau cu sfințenie, spunînd și ei, la rîndu-le, ce le trecea prin cap, fiindcă întunericul stîrnea imaginația, alunga orice sfială, dădea aripi pînă și celor care erau mai greoi din fire. Iar alteori, tot noaptea, și tot așa, pe nepregătitele, făceam ca fiarele, unul urla ca lupul, altul chițcăia, altul răgea, altul necheza, altul mugea, altul behăia sau urla cum urlă vulpea, încît nu se mai înțelegea nimic, era un huet de groază.

„...Ați nebunit, mă, sau ce dracu aveți ?! a spus Moncea într-o noapte, năvălind deodată în dormitor, aprinzînd lumina și încercînd să prindă pe careva, degeaba însă, fiindcă noi dormeam toți, ba unii mai și sforăiau. Se aude pînă în centru, s-a speriat lumea de jur-împrejur, mai rău ca de-o menajerie !..."

Dincolo de năzbîtiile astea, deasupra lor sau dedesubtul lor a existat, stînd trează tot timpul, o anumită năzuință, o dorință nedefinită dar puternică, — pe cît de nedefinită, pe atît de puternică — de a țîșni în sus (nu în sensul carierist, habar n-aveam atunci de așa ceva), de a cuceri totul, — viața

și lumea, de a face dreptate peste tot, de a dărîma tot ce era de dărîmat, tot ce era rău și strîmb, de a-i pune pe cei buni și curajoși în fruntea noastră, de a nu mai îngădui ticăloșilor să-și facă de cap, de a-i dărîma pe burjui și de a întrona dreptatea muncitorească peste tot, — „și pentru totdeauna", cum ziceam noi atunci, cum începuserăm să spunem, care mai de care, parcă s-ar fi inaugurat o întrecere, din cîștigarea căreia se puteau realiza cine știe ce satisfacții. Nu era nici o grabă, nu se deschiseseră în fața noastră chiar toate porțile, nu ne aștepta un drum neted și larg, și nesfîrșit, dar noi așa ne purtam, parcă ne-ar fi așteptat, deschise, toate orizonturile lumii. Îmbrățișam, din mers, tot felul de lozinci, spuneam ceea ce ni se spunea, repetam idei sau crîmpeie de idei, fiind gata însă să murim pentru ele, fiindcă și aceasta a fost o caracteristică a felului cum am intrat noi în viață, cum am devenit noi oameni politici, sau luptători, sau revoluționari, fiind cu adevărat așa numai unii dintre noi, trăindu-le prin molipsire ceilalți. Iar dogmatismul nostru, — și stîngismul, și rigiditatea, și fanatismul, și brutalitatea, tot așa s-au născut, în zbaterile unei învățăieri bruște și puternică, reală pînă la un loc, falsă și goală de-acolo înainte, sau în sus, exact de acolo de unde începeau molipsirile și artificiile. Ocolirea acestor racile, care au marcat o bună parte din istoria cea nouă a țării, nu se putea face decît cu ocolirea însăși a luptei, a unor filoane generoase, cu prețul greu al închistării, închistarea fiind sinonimă cu moartea, fiindcă lucrurile erau alcătuite în așa fel, încît erai obligat efectiv *să alegi* și *să optezi*, a sta deoparte fiind totuna, practic, cu a fi împotriva *unor lucruri*, chiar dacă nu ți se spunea asta, chiar dacă nu erai arestat și nu erai închis, chiar dacă aveai dreptate în unele privințe.

Au existat, e adevărat, oameni care s-au făcut praf din pricina exceselor, din pricina supralicitărilor dogmatice și stîngiste, din pricina cantonării într-un anumit fel de a privi lumea și viața, din pricina unor plafonări definitive (care corespundeau cu capacitățile lor reale). Intrînd pe un asemenea făgaș, — „pe *făgașul revoluției*, măi tovarăși" — unii oameni, muncitori sau țărani, sau chiar intelectuali, nu s-au mai preocupat de formarea lor, n-au mai cercetat lucrurile din jur cu ochiul lor propriu, s-au direcționat într-un singur fel, indiferent dacă aveau sau nu aveau calități suficiente pentru asta, au devenit combativi și intransigenți, au adoptat un anumit mod de a fi și de a munci, dur cu orice preț, in-

diferent de împrejurare și de problemă, duritatea fiind considerată, direct sau tacit, una din calitățile esențiale ale revoluționarului. Unii dintre ei și-au revenit, s-au regăsit (eu însumi am trecut printr-un asemenea proces, dacă stau și mă gîndesc bine, da, am trecut!), alții însă s-au pierdut, fie că s-au îmbolnăvit de nervi sau de inimă (din cauza condițiilor, dar și pentru că au trăit prea mult în încordare și în încrîncenare), fie că s-au agățat pentru totdeauna de o atitudine fixistă, criticînd ceea ce nu mai înțelegeau, devenind în cele din urmă adversarii lucrurilor pentru care luptaseră cîndva, dușmănindu-le din ce în ce mai tare și mai profund, dușmănind viața și lumea, fără a ști măcar de ce le dușmănesc și le urăsc atît de mult, trăind o dramă năucitoare și nimicitoare, fără întoarcere însă (cum s-a întîmplat, cred, cu Mihail Șafranovici, cu el și cu alții).

E de recunoscut, în același timp, că au fost oameni care s-au pierdut (ori nu s-au realizat pe deplin, au rămas în marginea posibilităților proprii) din alte cauze, — pentru că au stat deoparte, pentru că au boicotat împrejurările care se nășteau și mureau alături de ei, avînd dreptate pînă la un punct, rămînînd de acolo încolo cu dreptatea asta a lor, care se micșora și se stafidea văzînd cu ochii, fiindcă viața e alcătuită în așa fel (viața de azi cu atît mai mult), încît nu-și mai dezvăluie tainele schimbărilor, dacă ai boicotat-o, curge mai departe fără tine, te lasă deoparte fără milă, — și fără nici o posibilitate de întoarcere și de regăsire.

Lucrurile acestea mi s-au relevat, bineînțeles, mai tîrziu (mi se relevă și mi se limpezesc chiar acum, în zilele și în nopțile acestei toamne de aur, caldă și melancolică, făcută parcă anume pentru mine și pentru decantările mele nesfîrșite, pentru cea mai de seamă regăsire, din cîte mi-a fost dat să trăiesc), fiindcă atunci nu știam prea multe despre viață și despre lume, nu știam nimic, eram ca un pui de barză, cum îmi spunea Jeler uneori, ca un pui care a sărit de curînd din găoace. Dar eram ferm și hotărît, așa neîmplinit și nezvîntat la pene, cum eram. Mai ales atunci, după ce mă „delimitasem" de nea Rîșnoveanu, făcînd un efort cumplit pentru treaba asta, eram capabil de orice ispravă, așa eram de înfocat. De fapt, în înfocarea aceasta a mea exista și oarecare deznădejde, o anumită grabă, dacă nu deznădejde, o nelimpezire, care ținea și de vîrstă (mult de tot), dar și de epoca prin care treceam (tot atît de mult, dacă nu chiar mai

mult), era a perioadei aceleia în întregime, așa cum erau ale perioadei aceleia, aspre dar și eroice, entuziasmul și exuberanța, o comportare mai degajată a tuturor oamenilor, a muncitorimii, în primul rînd. În primii ani, îndeosebi, manifestațiile de la 1 Mai, 23 August și 7 Noiembrie erau adevărate revărsări de voioșie și de tumult, de larmă și de voie bună. Serbările de după manifestații, cele din mai și din august, tot așa erau, de răsunau toate de jur împrejur, pînă tîrziu în noapte. Pe urmă, cam de prin 1949—1950, printre lucruri s-a strecurat o undă de răceală, o uscăciune nelămurită. Poate că era firesc să fie așa, pentru că întotdeauna, după război, cu atît mai mult atunci, după un război atît de lung și după o dictatură așa de crîncenă, oamenii simt nevoia să răsufle, să se manifeste mai din plin, intrînd apoi „în normal". Nu era numai asta însă, mai exista ceva, nedefinit dar palpabil, crescînd, în orice caz, căpătînd puteri din ce în ce mai mari, risipindu-se printre oameni, cu voia lor cel mai adesea (cu voia și cu contribuția lor). Era vorba de o răceală și de o asprime care țineau de exces, de un șir întreg de excese, de o creștere forțată dar foarte bine pusă la punct, orchestrată în chip magistral. Lupta de clasă se ascuțea mereu (aceasta era creșterea), așa cum se ascuțise în primii ani de după 23 August, cu deosebirea că acum, în 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, cînd a cunoscut formele cele mai dure și mai neîndurătoare, nu mai avea în față adversarii pe care îl avusese în anii respectivi („partidele istorice" fuseseră interzise și lichidate, un șir întreg de procese politice duseseră spre închisori fel de fel de oameni, vinovați sau nevinovați, amănuntul acesta aproape că nu mai conta, importantă era acuzarea, care avea temei, în unele cazuri, în altele însă, după cum s-a văzut mai tîrziu, nu avea nici un temei și nici o bază, în afara unei anumite dorințe, mărturisită sau nu, de a șubrezi tot ce ținea de acest pămînt, atît de rîvnit de către unii și de către alții). Și-atunci, nemaiexistînd asemenea adversari, intraseră în moara acestor ascuțiri (care trebuia să funcționeze, pe care nu o mai putea opri nimeni, chiar dacă ar fi vrut) altfel de lucruri, mai subtile, mai delicate, intraseră și intrau la măcinat relațiile dintre oameni, deprinderile vechi (cele bune, mai mult decît cele rele), gîndurile și simțămintele lor. În locul încrederii era pusă astfel, de-a dreptul sau prin infiltrații și eroziuni, sfînta și nerușinata suspiciune, în locul cinstei era pusă necinstea (vorbindu-se însă mereu de cinste și de dreptate), în locul vigilenței, o falsă vigilență, în locul

combativității și al curajului erau puse duritatea și mimarea. Nu dorea nimeni așa ceva, în chip special, ideile fundamentale ale socialismului nu erau negate de nimeni (dimpotrivă), dar de întîmplat așa se întîmpla, așa au decurs lucrurile o bună bucată de vreme, cu concursul nostru, al tuturor, fiindcă și aceasta era o caracteristică a împrejurărilor acelora, că nu era nimeni obligat să se comporte într-un anumit fel (să fie combativ, chiar dacă nu avea înclinații spre asta, să fie vigilent, chiar dacă nu era cazul), întrecerea realizîndu-se, totuși, în acest sens, — într-un *singur sens*, de fapt, care avea să se vădească mai apoi îngust și uniformizator, cum nu ar fi trebuit să fie.

Nici vorbă nu mai putea fi, într-o asemenea ambianță, la realizarea căreia contribuiserăm și contribuiam toți (în măsuri diferite, dar contribuiserăm și contribuiam), de discuții și de confruntări politice deschise, cum se întîmplase într-o vreme nu prea îndepărtată. Dispăruseră, de altfel, și corifeii diverselor „poziții politice" („liberalii", „țărăniștii", chiar și „social-democrații"), unii plecaseră cu adevărat, iar alții se dăduseră la fund, tăcînd, uitîndu-se și tăcînd. Rareori răzbătea din urmă, ca un ecou, cîte-o opinie contrarie, nu neapărat ostilă, deosebită, oricum. Într-o seară, de pildă, cînd puneam pe peretele din fundul dormitorului un tablou al lui Stalin, unul din băieții din anul III, împreună cu care aveam să lucrez mai tîrziu, a spus tare (și cam în batjocură) că ar trebui să punem un tablou de-al lui *Velmustață* (așa-i spunea el lui Stalin) și la spălător, — „și-n alte locuri, să fie și să se știe !..." Atîta i-a trebuit, pentru că imediat au sărit vreo cîțiva asupra lui.

„Ce vrei, mă ?!... Nu ți-i bine !?... Du-te-n munți, dacă nu ești de acord cu *noi* !..."

Eu însumi l-am amenințat cu ciocanul, de pe scărița pe care stăteam cocoțat.

„Voicilă, i-am spus eu, uitîndu-mă lung la el, — lung și urît, ca la un dușman, cu toate că îl simpatizasem pînă atunci — adună-ți mințile acasă, dacă vrei să nu regreți amarnic anumite lucruri !..."

Altădată, într-o seară tîrziu (eram în anul doi sau trei, eram elev la școală, nu mai eram tolerat la cămin, aveam responsabilități politice pe linie de organizație), am găsit un băiat lîngă sobă, rupînd foaie cu foaie dintr-o cărticică (era *Materialismul dialectic și istoric*, de I. V. Stalin), aruncîndu-le în văpaia focului, uitîndu-se cum ardeau, aruncînd al-

tele, cu un calm și cu o degajare neobișnuite, cu satisfacție chiar.

„Dar tu ce faci aicea ?!“ am zis eu cam aspru, stăpînindu-mă totuși, fiindcă îmi venea să-l zdrumic pe nemernic, îmi venea să-l nimicesc.

„Ce se vede ! a răspuns Adrian Bibiceanu, fiindcă așa îl chema pe băiat. Ai ceva împotrivă ?“

„Da ! am mai spus eu, smulgîndu-i cartea din mînă, ceea ce mai rămăsese din ea. Sigur că am, iar tu, mă, ar cam trebui să părăsești căminul și școala, n-ai ce căuta aicea, să mănînci pîine muncitorească !...“

„Nu le voi părăsi, n-ai grijă, că doar n-oi fi tu, măi înfometatule, cel mai tare și mai năpraznic om din lume !...“

„Nu sînt, dar tu vei părăsi locul, te vei duce unde vei vedea cu ochii !...“

„Nu voi pleca decît dacă mă vei pîrî tu, dacă mă vei *turna* ! ...Iar dacă faci una ca asta, o pățești, o să-l vezi pe dracu înainte de a te duce în iad !...“

„Nu te pîrăsc, n-ai grijă, dar nici zile bune n-o să ai tu cu mine !... Păi cum vine asta, mă : să pui tu pe foc portretul și cartea lui Stalin !?... Numai un bandit poate să facă așa ceva, astăzi, numai un dușman perfid și periculos !... Iar dușmanii n-au ce căuta aicea, în preajma uzinei !... E clar, e limpede ce-ți spun eu ?!...“

Stalin devenise astfel marea mea iubire, Stalin era idolul în fața căruia mă închinam, pentru preamărirea căruia eram capabil de orice, — viața mi-aș fi dat-o pentru el, dacă ar fi fost nevoie. Idol nici nu e bine zis, pentru că în adorația pe care o purtam eu lui Stalin (ca și într-a altora, atîția, mii și milioane), nu era nici o urmă de prosternare, nu era nimic contrafăcut și interesat. E adevărat că adorația aceasta (sau admirație, sau idolatrizare, ce era) mă cuprinsese pe nesimțite, mă învăluise ca o văpaie puternică, împletindu-se cu aspirațiile firești ale vîrstei (fiindcă un tînăr are nevoie, orice s-ar zice, de *modele*, de exemple cît mai pilduitoare, de *idoli* chiar), conjugîndu-se totodată cu dorința de mai bine, a mea și a altora, a tuturor oamenilor. Dar era reală admirația aceasta a mea (sau iubire, ce era), era limpede și fierbinte, era puternică și de nestins, — „cum e viața, cum e mintea și sufletul *Lui* nemuritor și nepieritor !...“ Uneori, însă, mă copleșea, mă făcea să mă simt mic și neînsemnat față de statura luminoasă și crescîndă a „Marelui bărbat, a celui mai luminat *OM*, chintesență a înțelepciunii, pildă vie și nepieritoare pentru

toate generațiile care se vor ivi pe acest pămînt !...“ Alteori mă îmbărbăta, îmi dădea curaj și tărie, mă ajuta să fiu inflexibil și dur, — „neîndurător și temerar, cum se cuvine să fie un autentic și adevărat bolșevic !...“ — să nu mă îndoiesc de nimic, să nu șovăi în fața nici unei greutăți, să fiu cum fusese și era *El*, de la cea mai fragedă vîrstă, de cînd devenise „revoluționar de profesie“, de cînd se contopise cu lupta dusă de proletariat. Fiindcă „Stalin n-a cunoscut nimic altceva, toată viața, în afara luptei revoluționare... Stalin a fost alături de Lenin dinainte de Revoluția din Octombrie... Stalin a condus bătălia de la Țaritîn, în timpul războiului civil... Stalin a inițiat lupta împotriva deviatorilor de dreapta, după ce s-a stins Lenin... Stalin a inițiat și a dus pînă la capăt lupta acerbă de transformare și de industrializare a Uniunii Sovietice...“ *El* se ocupase direct de colectivizare, scriind articolele celebre : *Anul marii cotituri* și *Amețeală de pe urma succeselor*... Stalin luptase împotriva trotkiștilor, lichidîndu-i pe toți... *El* condusese pe urmă, în timpul războiului, lupta dusă de popoarele sovietice împotriva fascismului, stînd la conducere ca un far, necunoscînd somnul și liniștea nopții, priveghind și îndrumînd... Stalin stătea în fața hărților, trasînd linii de demarcație și săgeți pentru atacurile Armatei Roșii... *El* inițiase *Cele zece lovituri*, neavînd liniște pînă în ziua în care fascismul avea să se prăbușească în cenușă și în scrum... Stalin era strateg — un strateg militar de geniu — Stalin era filozof și lingvist, era stăpîn desăvîrșit al tuturor domeniilor de activitate, cum nu fusese niciodată, nici un om... Vorbele spuse de *El* deveneau în scurt timp maxime : „Ai culeș la timp, ai cîștigat !“, „Un exclus din partid este un om mort !“, „Cine nu-i cu noi, e împotriva noastră !“... Stalin conducea acum, cu aceeași genialitate, lupta împotriva imperialismului muribund și furibund și tot *El* îmbrățișa sau ținea alături, la tribuna de la *Mauzoleu*, unde se odihnea Lenin, lumina și zîmbetul copiilor... Stalin fusese și era cîntat de toți poeții din lume (și de poeții noștri, bineînțeles), Stalin coagula iubirea întregii omeniri... Iar iubirea aceasta era în creștere continuă, era atît de mare uneori încît noi cei care o purtam în suflet (de formă unii, cei care erau *molipsiți* de atmosfera perioadei, cu adevărat alții, cei ce nu știau de glumă) eram puși de multe ori în încurcătură, la ședințe și la seminariile de învățămînt politic. Nu mai știam, pur și simplu, unde să-i punem pe ceilalți corifei ai marxismului, nu mai găseam epitete și pentru dînșii, nemaivorbind

de faptul, stînjenitor și acesta, că nu mai știam unde și cum să-i pomenim și pe *tovarășii noștri,* — „fiindcă avem și noi *tovarășii noștri,* nu-i așa !?...“

Aveam să aflu mai tîrziu (într-adevăr, grele și lungi ne-au mai fost limpezirile !), că Stalin n-a fost chiar așa de genial și că însuși Lenin avusese rezerve și obiecții față de felul său de a fi... Și că lupta împotriva deviaționiștilor și a trotkiștilor fusese folosită, în principal, pentru a-și consolida el puterea, pentru a înlătura din drum niște adversari potențiali... În perioada grea a colectivizării, Stalin dăduse ordin ca sute de mii de țărani să fie duși, să fie deportați... El personal se ocupase de lichidarea propriilor generali, acuzîndu-i de colaborare cu nemții... Pentru ca după aceea să încheie un tratat de neagresiune cu Hitler, primindu-l pe Ribentropp la Moscova, uitînd sau trecînd sub tăcere tot ce se spusese despre fascism, încercînd și reușind în oarecare măsură, cu ajutorul *Cominternului,* să bage și mișcarea muncitorească pe acest făgaș, acreditînd ideea că dușmanii păcii erau alții, nu hitleriștii... Iar mai apoi, în perioada de început a războiului, și-a pierdut capul și a tăcut mîlc o bună bucată de vreme... Războiul propriu-zis l-au făcut și l-au dus milioanele de *ivani,* care au luptat pînă la ultima picătură de sînge... Și generalii, comandanții care rămăseseră în viață și cei care se afirmaseră și se afirmau acum, fiind supuși la tot felul de contorsiuni... Pentru că orice opinie mai personală, oricît ar fi fost de întemeiată, nu plăcea, nu era privită cu un ochi bun, de către Stalin, în primul rînd, care reușise să atingă perfecțiunea, în crearea unei atmosfere de suspiciune și de tensiune... Toate lucrurile erau prezentate altfel acum, albul devenise negru, devenise și devenea... Dincolo de imaginea aceea odihnitoare și ocrotitoare, a unui Stalin blînd și blajin, se contura o altă imagine, a unui om crunt și suspicios, lacom de putere, dornic de dominație... În locul înțeleptului de neîntrecut, în locul statuiei însăși a generozității și a omeniei era pusă acum statuia întunecată și sinistră a *Marelui Inchizitor,* fiindcă se făcuseră și se făceau și asemenea paralele, Stalin fiind socotit mai teribil decît fusese și putuse să fie *Marele Inchizitor,* — „el l-ar fi scos din *cetate* și pe Lenin, nu numai pe Marx, dacă ar fi venit să-i vadă *opera,* nu l-ar fi ars pe rug, dar l-ar fi trimis către Siberia, l-ar fi lichidat fără milă, chiar dacă ar fi strigat, cum strigase Iakir, *Trăiască Stalin* !...“

Aceste două imagini, la fel de puternice, la fel de pregnante, se băteau cap în cap, cum se bat faliile geologice, zgu-

duind zeci și sute de conștiințe (sute de mii și milioane), cutremurîndu-le profund, exact așa cum cutremură totul, casă și floare, trudă și vis, forfotelile magmatice ale scoarței terestre, care au fost, sînt și vor fi de neoprit. Eu însumi am trecut printr-un asemenea cutremur, trăind din cauza asta o criză adîncă și îndelungă, pe care am depășit-o mai tîrziu, pe care încerc să o depășesc acum, definitiv, — „fiindcă e posibil așa ceva, să ieși pentru totdeauna la liman, să intri în zona adevăratelor decantări, cu ajutorul cărora să poți merge pe urmă mai departe, oricît ar fi drumul de lung și de greu !...“

Începutul acestei crize, în ceea ce mă privește, nu l-a constituit, de fapt, nici un eveniment politic important, — Congresul al XX-lea sau cine știe ce Plenară, cum a crezut și mai crede Iuliu Jeler — ci o întîmplare obișnuită, banală chiar, avînd, e adevărat, legătură cu *fondul problemei*, foarte îndepărtată însă. Fiindcă întîmplarea aceasta era legată de revenirea la uzină a lui Adrian Bibiceanu, a băiatului aceluia care îl pusese „pe Stalin pe foc“. Omul se maturizase și se schimbase mult, în bine în oarecare măsură, dar și în rău, era atins de scepticism și de cinism, era cam scrumit. Traversase și el o traiectorie destul de întortocheată, închisoare nu făcuse dar avusese greutăți multe și mari, — „îndeosebi într-o anumită perioadă !...“ — reușind, mai tîrziu decît alții, să devină inginer și să-și făurească o anumită faimă, de mare specialist, ceea ce și era, de fapt.

„...Spune-mi, domnule Pozdare, m-a întrebat el într-un tîrziu, la vreo lună de zile după ce s-a întors la uzină — dumneata te-ai dus pe undeva *atunci*, ai sesizat, m-ai turnat, vreau eu să zic, deși termenul, o recunosc, e cam brutal, e cam dur ?!...“

„Nu, n-am făcut așa ceva ! i-am spus eu încet și cam scrîșnit. Mă crezi, nu mă crezi, dar n-am făcut-o !...“

„Te cred, a continuat el, pe dumneata te cred, să știi însă că cineva tot a făcut-o...“

„Cine ?!... N-avea cine, eram numai amîndoi !... E imposibil !...“

„Așa am zis și eu, pe urmă însă am admis, cu încetul, nu deodată, că ceea ce e imposibil din punctul de vedere al celor mai amănunțite calcule, e posibil în planul strict al realității de azi !...“

„Da, poate că e așa, dar cum de nu ești înrăit sau încrîncenat, după tot ce ai suferit, fiindcă ai fost împins de colo-colo ani de zile ?!...“

„Tocmai de aceea nu sînt, pentru că realitatea de azi s-a depășit pe sine, în ce privește, bineînțeles, mutațiile psihologice, fie ele pozitive sau negative, bune dar și rele !... Dar nu de asta vroiam eu să vorbesc, vroiam, dimpotrivă, să ating o altă problemă, mult mai importantă, mai ales pentru dumneata !... Vroiam să spun, apropo de *episodul acela,* că eu am recunoscut demult că adversitatea mea față de Stalin conținea o doză importantă de adversitate față de socialism, sau neînțelegere, spune-i cum vrei, nu denumirea contează, ci recunoașterea !... Pentru că eu recunosc lucrul acesta, nu fac cum fac alții, care și-au preschimbat resentimentul (sau adversitatea) în rezervă de principiu, față de *cultul personalității,* față de nedreptățile și de atrocitățile care se petreceau atunci !... Recunoașterea mea are alt caracter, e cinstită și-mi dă dreptul, tocmai de aceea, să te întreb pe dumneata, fără ați pune cinstea la îndoială, dacă socotești și astăzi că aparai socialismul, cînd îl apărai pe Stalin ?!... Dacă nu crezi cumva că în admirația aceasta a dumitale, ca și într-a altora, era o doză mare de orbire și de neclarificare politică ?!... Crezi, aș vrea eu să zic, că socialismul avea nevoie de aceste supralicitări aproape mistice, delirante, în orice caz, care aveau la polul opus o micșorare din ce în ce mai accentuată, a milioane și milioane de oameni ?!... Fiindcă pe măsură ce *personajul* atît de iubit de dumneata, — și de alții, atîția — creștea în dimensiuni, scădeau și se transformau în pulbere ceilalți oameni, cei care se înclinau în fața lui !... Și-atunci, dacă-i așa, se pune pe drept această întrebare : au înțeles cei ce au participat la crearea acestei ambianțe ce au făcut, sînt capabili ei să înțeleagă asemenea lucruri, sînt gata să le descifreze sensurile ?!...“

IV

Evenimentul cel mai important, din perioada petrecută la cămin, interesantă și bogată în întîmpinări, nu l-au constituit opțiunile și aderările mele politice, pe cît de juvenile, pe atît de totale, ci faptul, neprevăzut dar și copleșitor, că m-am îndrăgostit de Nuța. Era o minune că mai aveam „rezerve sufletești“ și pentru așa ceva, eu însumi mă miram că eram în-

drăgostit, ba cîteodată mă și mîniam, bruftuluind-o pe biata fată, supărînd-o și ofensînd-o, pentru ca după aceea tot eu să-i duc dorul, căutînd-o cu înfrigurare, sau dorind-o numai, cu un gînd atît de intens și de răvășitor, încît mi se părea că m-am pulverizat și mă pulverizez, — eram ca un cîntec, ca un vînt de primăvară, ca o înflorire bruscă și bogată, ca o pădure care a fost cuprinsă deodată de înmuguriri și de înfrunziri ; eram ca o creangă în degetele căreia înflorea lumina, din clătinările căreia cădeau, ca niște lacrimi, petale mari și albe. Cunoscusem *femeia* înainte de asta, cînd nici nu mă așteptam. Fusesem luat de mînă de către Sultana Stoica, la un maial, în primăvară. „Hai să-ți povestesc ceva ! mi-a spus Sultana, care era înfiorător de frumoasă în ziua aceea, era străvezie, era voioasă și vaporoasă, de nici n-ai fi crezut, dacă nu știai, că lucra la cantină. Vii ?!...“ „Vin, domnișoara Sultana, am spus eu, dacă zici dumneatale...“ „Hai, dar să nu-mi zici așa : domnișoară și dumneatale !...“ „De ce nu ?!... Eu...“ „Da, ești mai mic, dar nici eu nu sînt așa de bătrînă... Știi cîți ani am eu ?...“ „Cîți ?“ „Douăzeci și trei de ani !... Tu cîți ani ai ?...“ „Șaptesprezece !...“ „Și de cînd ai venit aicea cîți ani au trecut ?“ „Patru, patru și ceva...“ „Ce repede trece vremea, nu-i așa !?“ „Da, vremea tace și trece, cum zice tata...“ „Așa zice ?!...“ „Da, așa zice dînsul, că-i sfătos tare !...“ „Și tu cum ești ?“ „Sînt altfel, sînt mai năsădit și mai nesupus, că așa zic băieții, la cămin, că sînt nesupus și răzvrătit !...“ „Și-i adevărat ?“ „Nu știu, să vedem, o să văd eu mai încolo !...“ Ajunseserăm într-o poiană, ea însă nu avea de gînd să-mi povestească ceva, anume, vorbea de altele, la întîmplare, se uita în stînga, se uita în dreapta, căuta un loc. „Nu-i bine aicea ! a spus ea. Hai mai încolo, hai în pădure... Mergi ?...“ „Merg ! am zis eu, simțind cum mi se înnoda în glas o sugrumare necunoscută. Cu dumneatale merg oriunde !...“ „Da ?!... Dar de ce-mi spui așa, zi-mi pe nume !...“ „O să-ți zic, vroiam să-ți zic, dar uite că am uitat... Fără să vreau... Așa cum ai uitat și tu să-mi spui ceea ce ziceai că vrei să-mi spui...“ „Eu n-am uitat, o să-ți spun, o să stăm undeva, într-un loc mai ferit...“ Mi-a spus, într-adevăr, după ce ne-am oprit într-o poeniță aproape neștiută (eu nu o cunoșteam, în orice caz, poate că o văzusem și nu o luasem în seamă), după ce ne-am iubit la marginea poenii aceleia atinsă de soare într-o parte, răscolită pe dedesubt de duduitul fanfarelor, care venea de jos, din marginea pădurii. „...De ce

te-ai mîniat așa de tare?“ m-a întrebat ea, mîngîindu-mă ca pe un copil, supărîndu-mă teribil cu mîngîiatul acesta al ei. „Nu m-am mîniat, dar eu...“ Am vrut să-i spun că ea era *prima*, nu mai era nevoie însă, mi-am dat seama numaidecît, ea știa lucrul acesta, îl simțise, mai bine-zis. „...Așa e prima dată, mi-a spus Sultana, nu înțelegi nimic... Pe urmă însă...“ „Ce-i pe urmă?“ am zis eu cam răstit. „Nimica, ai să vezi... Îți spun eu...“ „Ce-mi spui, că pînă acum...“ „Nu ți-am spus nimic pînă acum?!... O să-ți spun eu, lasă... Ce-am vrut eu să te întreb era legat de ceea ce s-a întîmplat atunci, la dormitor...“ „Ce-i cu asta?“ am întrebat eu, sculîndu-mă, să plec, gîndindu-mă că ea mă chemase acolo să mă amăgească, să mă îmbrobodească. „Ai văzut *tot* atunci?“ „Am văzut, m-am uitat, dar n-am spus nimănui nimic!...“ Am dat să plec, scîrbit și derutat cum eram, — „Mă duc și mă îmbăt!“ — dar ea m-a rugat să mai stau, — „N-aș vrea să pleci supărat!“ — fiind atît de frumoasă și de nu știu cum în clipele acelea, încît m-a amețit, m-a întors din drum. Mai mult decît atîta, m-a determinat să-mi cer iertare, deși n-o supărasem cu nimic. „...Nu știu ce dracu e cu mine!“ am zis eu, după ce m-am așezat alături de dînsa. „Așa-i la început!“ a spus ea, cu același ton profesional, care m-a supărat din nou, numai puțin însă, fiindcă îmi revenisem, îmi reveneam chiar atunci, pe măsură ce mă linișteam, tulburîndu-mă totodată, pe dedesubt, cumva, și într-un mod pe care nu-l mai cunoscusem, dorind-o cu adevărat abia atunci, parcă aș fi înțeles cu întîrziere că ea era *femeie* și că mi se dăruise și era gata s-o facă din nou, — „Numai pentru mine și fără nici un gînd ascuns!...“ „Dar tu, Sultana, am întrebat-o eu, după ce am mai iubit-o odată, tot atît de vrăjmaș, dar cu mai multă bucurie — de ce ai făcut lucrul ăsta?!...“ „Așa am vrut eu! mi-a răspuns ea, uitîndu-se deodată la mine, cu ochii ei mari și căprui, în care pîlpîiau atunci triste nelămurite. Iar tu, dacă vrei să nu te faci de rîs în treburi de felul ăsta, nu mai pune asemenea întrebări!...“ „De ce să nu pun?!“ „Așa, pentru că sînt lucruri care nu se discută, se fac dar nu se discută!... Dacă unei fete îi place un băiat, se iubește cu el...“ „Și tu...“, am dat eu să zic, oprindu-mă apoi, fiindcă nu vroiam s-o mai supăr. „Eu, a spus ea, m-am iubit cu mulți băieți (asta ai vrut să întrebi, nu!?), dar acum e gata, s-a isprăvit, o să plec de-aici, o să mă duc departe și-o să încep *o viață nouă*!...“ „...Dacă vrei, a spus tot ea mai tîrziu, după un răstimp nespus de lung și de cețos — hai la mine în

seara asta... Vii ?!..." „Vin ! am zis eu, sărind în picioare ca împins de un arc. Hai !..." „De ce să nu merg !? am mai zis eu pentru mine, în timp ce străbăteam pădurea și poiana, ocolind pe cît puteam lumea și petrecerea în care se zbătea ea atunci. Mă duc și-o iubesc pînă dimineața, fie ce-o fi !..." „Nu-i așa că l-ai urît pe Viorel atuncea ?" m-a întrebat ea, tîrziu în noapte, după ce o iubisem și o răvășisem exact așa cum spusesem, cu sete și cu disperare, și cu o undă nelămurită de dispreț. „Pe care Viorel ?" m-am făcut eu a nu ști. „Pe Mihalcea !..." „A, da, dar pe ăsta să știi că-l uram dinainte !..." „De ce ?" „Nu știu, dar îl uram, îl dușmăneam de moarte !..." „Și după aia nu l-ai urît mai mult și mai tare ?!..." „Cred că da !... Dar de ce mă întrebi ?!..." „Să știu... Și pentru că Mihalcea e un nemernic fără seamăn. I-au mai căzut și lui perinele de sub fund, că-nainte cu cîțiva ani era și mai amarnic... El trona la cantină, el era împăratul bucătarilor și al fetelor, mai ales..." „Dar cum a ajuns el la cantină, că era muncitor, nu-i așa ?" „S-a încurcat cu madam Ortansa !... Așa a ajuns el să se ocupe de cantină, trăind cu hoașca aceea și culcîndu-se cu noi !... Că dacă nu mergeam cu el, gata, trebuia să plecăm !..." „Lasă-l, că-l omor, dacă se mai agață de tine !... Iar ție, dacă te mai duci cu el, nu știu ce-ți fac !..." „N-ai ce-mi face și nu ai nici un drept asupra mea !..." „Adevărat, dar de ce ai venit tu și m-ai luat de mînă, pentru că te-am văzut iubindu-te cu Mihalcea ?!..." „A fost și asta, o recunosc, dar a mai fost ceva !..." „Ce ?!..." „Un fel de milă !... Da, da, nu sări și nu te răzvrăti, pentru că simțămîntul ăsta mi-a rămas înfipt în inimă de cînd v-am văzut întăia oară, la cantină, pe voi, pe *copiii secetei*... Pe tine, mai ales, te-am reținut altfel, nu știu nici eu de ce... Am văzut că erai mai neguros și mai ciudos... După aceea am văzut că ai crescut și crești și că te alegi dintre ceilalți cum se alege cîte-un luger dintr-o tufă !... Chiar așa am zis eu într-o vreme, gîndindu-mă că o să te faci băiat frumos și semeț !..." „Sper, am zis eu cam de sus (eram bărbat acum, nu mai eram un flăcăiandru oarecare, stăteam, gol, lîngă o femeie frumoasă, care mi se mărturisea sau începuse să se mărturisească, trezind în mine orgolii neștiute), — sper, zic, că n-o să-mi faci o declarație de dragoste !..." „Nu-ți fac, nu fi prost, am vrut doar să-ți spun că te simpatizam demult... Și că dacă nu ar fi fost vîrsta la mijloc, vîrsta și împrejurările prin care am trecut eu, m-aș fi îndrăgostit cu adevărat de tine... Și ți-aș fi spus-o... Și poate că și tu..." „Eu, ce ?!" „Mi-ai fi răspuns, ai fi

înțeles !...“ „Da, cine știe, deocamdată însă văd că nu mi-ai spus de ce m-ai luat tu de mînă !?...“ „De ce ?!... Parcă eu știu !?... Nu știu... Așa am vrut, așa m-am gîndit, pe loc, îndată ce te-am văzut... Ba nu, să nu mint, m-am mai gîndit la lucrul ăsta... Și-am zis, cînd m-am gîndit la el, la tine, adică, să fiu eu prima *femeie* din viața ta, ca să nu mă uiți niciodată !... Să fim mereu împreună, măcar așa, prin gîndul tău și prin amintirea mea, dacă nu se poate altfel !...“ „Dar de ce să nu se poată, la urma-urmei ?!“ am zis eu, încordîndu-mă deodată, gîndindu-mă, cu generozitatea celor șaptesprezece ani ai mei, atît de nelimpeziți și de zgrunțuroși, s-o salvez, s-o aduc în rîndul oamenilor. Eu, dacă-i vorba, la o adică, trec peste orice !...“ „Te cred, mi-a răspuns ea, șovăind puțin, te-am crezut, dar nu e bine să facem așa, nu e bine de loc !...“ „De ce să nu fie ?!“ „Așa, pentru că știi totul despre mine !... Dacă n-ai știi, ar fi altceva...“ „Și ce dacă ?!... Cu atît mai bine !...“ „Vai de mine, nici pomeneală !...“ Stăruințele mele au fost răsplătite cu îmbrățișări multe și fierbinți, cu o dăruire pe care nu o puteam înțelege atunci, răvășit și mîndru cum eram, bucuros că am ajuns la „o asemenea izbîndă“. „...Dar tu, mi-a spus dînsa într-un tîrziu, ar cam trebui să pleci, să nu-ți bage vină la cămin !...“ „Plec eu, lasă, mă duc, dar mai stau puțin...“ De vreo cîteva ori am vrut să plec cu adevărat, m-am răzgîndit însă, de fiecare dată, împins de aceeași dorință nelămurită, de a mai sta, de a o îmbrățișa încăodată și mai odată, cum s-a întîmplat și după aceea, două săptămîni la rînd, încît îi speriasem și îi nedumerisem pe toți, — pe Balaban, la poartă, băieții de la dormitor, meșterii și profesorii de la școală. „Dar ce e cu tine, măi *șoldoveanule* ? m-a întrebat bătrînul Balaban într-o seară, într-o noapte, fiindcă era trecut de orele două. Pe unde tot umbli ?... Odată te-am crezut, ai avut ședință pe nu știu unde, te-am crezut eu de mai multe ori, m-am făcut că te cred, dar acum nu mai pot să mă fac, că am și eu răspunderile mele, nu mai sînt ele cum erau, dar sînt !...“ „Execută-le, dacă sînt !...“ „O să le executez, n-ai grijă, pînă una-alta ar fi bine ca matale să mi te păzești, să ai grijă să nu mi te pricopsești cu vreun *fifilis*, că *fifilismul* ăsta nu știe de frică, se agață și de comuniști, de oricine !...“ „Bine, nea Balabane, mulțumesc pentru sfat !...“ Iar băieții, la dormitor, începuseră să șoșotească, — „Ați văzut, mă, ziceau unii, voi spuneți că ăsta se face *călugăr marxist*, dar uite că nu-i așa, ne-a tăiat pe toți !...“ — pe la spate sau mai de-a dreptul,

cu oarecare satisfacție, pentru că eu le explicasem de nenumărate ori cum devine cazul cu „morala proletară", pledînd cu înfocare, — cu înfocarea mea de-atunci, care părea, și chiar așa era, de nestins — pentru o viață demnă și pentru o comportare exemplară, — „în orice împrejurare !..." — pentru sobrietate și puritate, — „deoarece dezmățul și lipsa de măsură au fost și sînt proprii burgheziei, în timp ce nouă, muncitorimii, ne-au fost și ne sînt proprii măsura și decența..." „...Da, ziceam eu, înainte de a adormi, sau a doua zi, cînd mă simțeam vizat într-un fel sau altul — am vorbit așa, iar acum... Ar trebui să mă opresc... Mă contrazic în felul acesta, dau apă la moară celor care se uită la *noi* cu lentilele măritoare ale vrăjmășiei !..." De dus, însă, tot mă duceam la Sultana, poftit sau nepoftit, seară de seară m-am dus, pînă cînd n-am mai găsit-o. O văzusem ziua, la cantină, umblînd printre mese, plutind, cum știa numai ea să plutească, o salutasem cu mîna, amical, prietenește, ea îmi răspunsese înclinînd capul, altfel decît altădată, amănunt pe care nu aveam să-l înțeleg decît seara, cînd am găsit lacătul pus pe camera ei, pe ușă, iar ea nu mai era nicăieri, plecase, exact așa cum îmi spusese. Am întrebat la cantină, a doua zi (în seara aceea m-am îmbătat ca un disperat, nici eu nu știu de ce), și-am aflat că plecase, într-adevăr, se dusese undeva, — „nu se știe unde, acasă sau în altă parte..."

Nuța mi-a ieșit înainte în aceste împrejurări, în acest gol neașteptat, asemănător, într-un fel, cu golurile de aer prin care trec avioanele, în care cad ele, fiindcă întotdeauna are loc o cădere, mai mică sau mai mare, depinde, — depinde de avion, depinde de gol și de înălțimea la care se desfășoară lucrurile acestea, ciudate și firești totodată. Iar eu, atunci, pluteam, plutisem dar și căzusem, sau poate că mă înălțasem, nu-mi dădeam seama și nici nu stăruiam. Fapt e că tot ceea ce făceam, — învățătura dar și activitatea politică, mai ales — căpătase un spor nelămurit, de intensitate și de îndîrjire, — „de creștere a combativității revoluționare", fiindcă așa făceam noi atunci, eu, în primul rînd, împodobeam cu vorbe mari și grele orice modificare, oricît ar fi fost ea de neînsemnată. Asta pe de o parte, iar pe de altă parte socoteam (și numeam ca atare) tipic mic-burgheză orice șovăială, orice tendință de nuanțare a lucrurilor, orice preocupare care nu aducea „nici un folos proletariatului și revoluției !..." „În privința asta, ziceam eu uneori, îngropîndu-mă singur în autocritici și în blamări — am fost și sînt descoperit !... Ca și în

altele, de altfel !... Am zis una şi am făcut alta, am vorbit şi vorbesc frumos despre anumite lucruri, dar de comportat m-am comportat cum s-a nimerit !... M-am lăsat şi mă las dus de împrejurările cele mai diferite, parcă n-aş mai fi eu însumi, parcă aş fi un gunoi mic-burghez, o simplă aşchie socială, cum sînt atîtea, cum nu trebuie să fiu eu !..."

„Dar ce-i cu tine, măi tovarăşe Pozdare ? m-a întrebat Costel Berbencea, fratele Nuţei, care era atunci secretarul utemeului pe întreaga uzină. Te văd cam înnegurat de la o vreme... Ai probleme, ce s-a întîmplat ?"

„Nimic, i-am spus eu, tresărind, fiindcă nu-mi plăcea să se ştie tot ce se petrecea cu mine (eram împotriva nesinceritătii, ca orice „bolşevic adevărat", consideram însă că anumite lucruri trebuia să le cunosc numai eu, în „forul intim") — sînt cam obosit, abia aştept să termin şcoala, să ies pe leafă, să-mi organizez altfel viaţa !..."

„Da, e nevoie, a zis de formă Costel, gîndindu-se la altceva, calculînd, combinînd, în virtutea unei înclinaţii care avea să-l domine pînă la urmă, — aş vrea să te întreb dacă n-ai dori să mă ajuţi într-o anumită problemă, problemă de organizaţie, firească, problemă politică !..."

„Dacă-i aşa, nu mai încape nici o discuţie !... Despre ce-i vorba ?"

Mi-a spus : era vorba să formeze, — „e dorinţa expresă a tovarăşului Grofşoreanu !..." — o echipă de şoc, pentru stimularea agitaţiei, vizuale dar şi orale.

„...Mai concret spus, a precizat el, e vorba să formăm o echipă de băieţi, unul şi unul, capabil să ardă pentru ideile noastre, la 23 August, cu prilejul manifestaţiei !... Te-aş ruga pe tine să te ocupi de treaba asta, să recrutezi băieţii de care ai nevoie, să vii la mine după lozinci şi să faci repetiţiile necesare !... De acord ?..."

„De acord, dar unde şi cum vom acţiona noi ?"

„O să vedem, îţi comunic eu la momentul potrivit !..."

Mi-a comunicat şi amănuntul acesta, în ajun de 23 August, cînd oraşul şi uzina erau îmbrăcate în haine de sărbătoare, faţadele clădirilor erau împodobite cu lozinci mari, — „Trăiască 23 August, ziua eliberării de sub jugul fascist !", „Trăiască Armata Roşie eliberatoare !", „Glorie eternă genialului şi invincibilului Iosif Vissarionovici Stalin, dascălul şi părintele întregii omeniri muncitoare !", „Trăiască şi înflorească scumpa noastră patrie, Republica Populară Română !" — la ferestrele sediilor şi ale magazinelor fluturau steaguri,

— „steaguri treicolore în proporție de 25%, steaguri P.M.R. tot 25%, restul pînă la o sută fiind ocupat de steaguri sovietice și ale țărilor prietene...“

„Toate sînt pregătite, mi-a spus Costel Berbencea, grăbit și emoționat, agitația vizuală e la înălțime, rămîne acum ca tu și echipa ta de șoc să străluciți mîine, să faceți orașul să răsune, să se trezească din orice amorțeală !... De acord ?...“

„Bineînțeles, dar unde vom sta noi ?“

„În preajma tribunei, în partea din care vin coloanele, să le dinamizați puțin, fiindcă muncitorii mai au obiceiul să vină la manifestație ca la plimbare, să vadă, ori pentru că trebuie să vină !... Asta-i situația, ce mai, n-au conștiință și e de datoria noastră să trezim în ei această conștiință, s-o stimulăm !... În orice caz, dacă lucrurile ies bine, fac cinste după manifestație, dau o bere, nu o bere, o ladă de bere dau, dacă iese treaba cum se cuvine !...“

N-a dat el o ladă de bere, — „olteanul tot oltean“, cum a zis careva din echipă — ceva însă tot a dat, n-a avut încotro, mai ales că noi, — „echipa de șoc“ — ne-am făcut datoria, cu prisosință, am strigat de s-a auzit în tot orașul, peste ani s-au auzit și-au răsunat strigătele noastre, care se învîrtiseră și se învîrteau în jurul lui Stalin :

Un-far-o-me-ni-rea-are,

ziceam noi, sacadat și răspicat, tare de tot,

Și-el-e-Sta-lin-cel-ma-re !,

repetînd apoi, la nesfîrșit, un singur nume :

Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin,

pînă cînd îl strigau și coloanele, pînă cînd se încălzeau și ele, coloanele mari și colorate ale manifestanților, pînă cînd ziceau și ele același nume și aceleași lozinci, care trebuia să fie implîntate, odată și pentru totdeauna în creștetul cerului și în mintea oamenilor. În răstimpuri, așteptam cîte puțin, noi, cei șapte, ne regrupam și ne pregăteam, pe urmă iar ieșeam în marginea tribunelor, aruncînd în rîndurile nesfîrșite ale manifestanților „sămînța de foc“ a lozincilor noastre, îndemnîndu-i la nevoie să strige și ei, — „Strigați, mă, fire-

ați ai dracului să fiți !", „Voi de la ce fabrică sînteți, mă, de treceți ca muții ?!" — îndemnîndu-i să fie mai vioi și mai combativi. Și pentru că exemplul personal e cel mai convingător îndemn, sfîrșeam de fiecare dată prin a răcni noi înșine aceleași și aceleași lozinci, nemaidîndu-ne seama de pe la un timp că am intrat în zodia nefirescului, strigînd și tot strigînd, repetînd la nesfîrșit același nume, — *Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin* !... — aceleași și-aceleași lozinci :

Sta-lin-și-po-po-rul-rus
Li-ber-ta-te-ne-au-a-dus !
. . . . . .
. . . . . .
Sta-lin-și-al-său-po-por
Ne-au-zi-dit-un-vi-i-tor !
. . . . . .
. . . . . .

De vreo cîteva ori am ieșit și am rămas singur în marginea coloanelor și în preajma tribunelor, într-un gol ciudat și într-o liniște nefirească (numai tropotele se auzeau, pe alături și pe dedesubt), lucruri care m-au incitat și mai mult, m-au speriat pe undeva, făcîndu-mă să strig și mai tare, de unul singur.

Sta-lin-Sta-lin,

ziceam eu, aplecîndu-mă și ridicîndu-mă, parcă aș fi scos strigătul din adîncurile pămîntului, îl scoteam chiar atunci, catapultîndu-l apoi către soare.

Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin !...

Am fost lăudat pe urmă pentru dezlănțuirile acestea ale mele, pentru patosul meu, pentru înflăcărare, eu însumi m-am mîndrit cu ele, ani în șir, nu o zi sau două, pentru ca după aceea să privesc altfel lucrurile, din ce în ce mai critic, mergînd uneori atît de departe cu delimitarea, încît m-am întrebat dacă am fost eu însumi atunci, — „Am făcut eu așa ceva, ori era un altul, un nesăbuit care seamănă numai cu mine !?..." — greșind din nou, pentru că eram unul și același, fragmentat dar nedesfăcut în bucăți, așa cum sînt unul și același și acum, deși am străbătut un drum enorm, imposibil de

măsurat, deşi m-am apropiat şi mă apropii de adevărata şi definitiva mea limpezire, — „pentru că există şi aşa ceva în lume şi în viaţă, omul se caută mereu pe sine, descoperind apoi, într-o zi sau într-o clipă, unică şi superbă clipă, că fapta lui şi gîndul lui, vrerea lui şi pasul pe care îl face, sînt un singur şi temerar *tot*, lucid şi de neîndoit !...“ „Într-adevăr, există asemenea zile şi asemenea clipe, din care trebuie reţinut înţelesul de adîncime !...“ „Fiindcă unii nici nu le iau în seamă, trec prin ele cum trece ciinele prin apă, iar alţii se agaţă cu disperare de asemenea momente, rămînînd cu cite-o convingere în braţe, reală sau contrafăcută, şablonizîndu-se şi plafonîndu-se, murind înainte de a muri !...“ „Problema e să fi mereu tu însuţi şi să rămîi, în acelaşi timp, deschis spre tot ce e viu şi nou, spre tot ce-i frumos şi demn de luat în seamă !...“ „Să fi mereu de partea vieţii, dacă vrei să nu greşeşti, să îmbrăţişezi, la nevoie, un secol întreg, ca să-i dezghioci semnificaţiile !...“ „Şi să nu te mai laşi robit de împrejurările mărunte, — de sfintele conjuncturi — să nu devii simplu robot — un executant oarecare — în mîna nimănui, oricît ar fi şi s-ar pretinde de binecuvîntată această mînă !...“

„...Aţi fost teribil, măi băieţi, ne-a spus Costel Berbencea atunci, după ce ne-a pus cîte-o sticlă de bere în mînă, aţi fost extraordinari !... Tu, mai ales, Vasile Pozdare, ai fost de nerecunoscut !... Nici nu ştiam că ai atîta patos în tine, că eşti aşa de înflăcărat !... Bravo, mi-a plăcut !... Şi tovarăşul Grofşoreanu s-a interesat de tine, cine eşti şi unde lucrezi !... Bravo, felicitări !... Şi la mulţi ani, măi băieţi, deoarece azi e ziua *eliberării*, dar uite că noi nu ne pricepem să ne sărbătorim sărbătorile, nu-mi dau seama de ce !...“

Iar după bere, cînd era să ne despărţim, mi-a prezentat-o pe Nuţa, — „Ea e soru-mea !... Ce faci dragă ?... Ce-i peacasă ?... M-am dus, am plecat, am o groază de sarcini !...“ — lăsîndu-ne singuri la marginea unei poieni, fiindcă eram la iarbă verde, eram la pădure, din nou. Fata împreună cu care rămăsesem nu semăna de loc cu Sultana, — „nici pe departe !...“ — era o puştancă oarecare, vioaie şi dezgheţată altfel, bună de gură şi necruţătoare la vorbă, cum aveam să-mi dau seama numaidecît ; ochii îi erau frumoşi, din cale afară, mari şi limpezi, mai degrabă negri, decît căprui, atinşi în orice caz de o undă tainică, luminoasă sau sumbră, după cum îi erau gîndurile care îi treceau prin minte.

„...Ei, ce facem acum ?! am zis eu într-o doară, ironic și cam de sus. Am putea să ne dăm în scrînciob, dacă au așa ceva pe-aici !?...“

„N-au ! a răspuns ea cam îmbufnată. Am putea să dansăm, dacă vrei și dacă știi !?“

„Aș vrea, dar nu prea știu !...“

„Așa, va să zică, a mai spus ea, rîzînd, din pricina asta vorbeai tu de scrînciob... Nu-i nimic, hai să ne plimbăm...“

„Pe unde ?“

„Prin pădure, pe sub pădure, cum zice tata... Mergem și tot mergem !... Hai !...“

Zicînd ultima vorbă, — „Hai !“ — m-a luat și ea de mînă, altfel decît mă luase Sultana (am sesizat imediat diferența, înfiorîndu-mă ușor), vorbind cîte toate, la întîmplare, tăcînd în răstimpuri, cum avea să facă și după aceea, pentru că aveam să ne mai întîlnim și după aceea, seară de seară aproape. Venea ea la poarta căminului, singură sau cu cîte-o prietenă, mă întreba ce mai fac și pleca, sau mă aștepta, dacă puteam să ies, — „dacă vrei și dacă ai timp...“ Iar dacă nu venea ea, o căutam eu, acasă sau la uzină, nu-mi dădeam seama de ce, dar o căutam, îmi plăcea să-i aud glasul și rîsetul, îmi plăcea s-o văd, — așa cum era ca atunci, înăltuță și zburlită, vioaie și luminoasă, inimoasă și frumoasă, fiindcă era frumoasă uneori, avea ceva care era numai al ei, un anumit mers, o anumită uitătură, o anumită vorbă. E adevărat că mai și uitam de dînsa cîteodată, se întîmpla că aveam cîte-o ședință sau trebuia să particip la cine știe ce acțiune importantă (și ce nu era important pe vremea aceea, totul era important, în afară de iubire, care era un sentiment burghez și mic-burghez, mai ales), sau uitam, pur și simplu, că trebuia să mă întîlnesc cu ea, dăruit cum eram luptei și *revoluției,* uitam ca de moarte, supărînd-o astfel, ofensînd-o cumplit.

„...Ce mai face tovarășul Pozdare ? mă întreba ea după asemenea întreruperi. E sănătos, e întreg și nevătămat ?!... Și treburile cum îi mai merg, ce sarcini a mai îndeplinit și ce probleme a mai rezolvat ?!...“

„Sînt destule, cu voia dumitale, căutăm însă să le facem față și să le rezolvăm pe toate !...“

„Da ?!... Mă bucur, îmi pare bine și chiar sînt mîndră cu tovarășul Pozdare !...“

„Și el se bucură de bucuria dumitale !“

Glumeam, încă mai glumeam, ne jucam copilăreşte cu propriile noastre simţăminte, pentru ca după aceea, la mai puţin de un an de zile, să ne pomenim unul în faţa altuia, tulburaţi şi răvăşiţi de unul şi acelaşi simţământ, care nu era nici înălţător, nici luminos, nici alinător, dimpotrivă, era dureros şi răscolitor. Ea, măcar, era stinsă, era topită, atît de mult şi atît de tare era ea stăpînită şi copleşită de sentimentul acesta nou şi puternic. Mă chemase acasă la ei în ziua aceea, ştiind că erau plecaţi toţi (era 1 Mai şi era sărbătoare cîmpenească, în Poiana Hoţilor şi încă în vreo cîteva locuri), mă servise cu nişte tort, — „Mai ia odată, dacă vrei !...“ — îmi dăduse un pahar de vin, mă luase apoi de mînă şi mă dusese în odaia ei (era, de fapt, un capăt de coridor), dăruindu-mi-se deodată, deodată şi cu atît de multă detaşare, atît de firesc şi aşa de nu ştiu cum, încît eu m-am gîndit în clipele dintîi că ea era învăţată cu anumite lucruri, — „da, le ştie !...“ — ruşinîndu-mă pe urmă de gîndurile acestea ale mele, ştergîndu-i un strop de lacrimă din coada sprîncenei, mîngîind-o mult şi îndelung, iubind-o din nou după aceea, cu alt gînd şi cu alt suflet, nemaidîndu-mă dus de-acolo.

„...Acum chiar că ar trebui să pleci, mi-a spus ea într-un tîrziu, spre seară, vin ai mei, vine mama şi-i necaz dacă te găseşte aicea !...“

„Ţi-i frică ?!“ m-am voinicit eu.

„Nu mi-i frică de nimic, dar pleacă, du-te, aşa e bine !...“

Am plecat, bucuros şi fericit, cît eram eu de rigid şi de încorsetat în armurile lozincăraiurilor (fiindcă eram aşa, eram încorsetat şi crispat, dar tinereţea, şi iubirea, erau mai puternice), hotărîndu-mă, pe drum, să n-o mai supăr niciodată, — să fiu bun şi înţelegător cu ea, — „o merită, e o fată extraordinară !...“ — să nu mai stau de vorbă cu nici o altă fată, — „o să-i fiu credincios şi devotat, cum n-a fost niciodată, nici un alt băiat, faţă de nici o fată !...“ — să mă însor cu ea după ce voi ieşi pe leafă, — „da, asta fac, dar nu stăm acolo, cu ai săi, că-i prea multă lume !“ — ceea ce n-am făcut, întocmai, fiindcă nu m-am ţinut de cuvînt, cum am zis atunci. De însurat m-am însurat cu ea, în privinţa supărărilor însă nu m-am ţinut de cuvînt, supărînd-o şi ofensînd-o, ba într-un rînd am şi bătut-o (da, am bătut-o, am pălmuit-o !), mai ales după ce am fost exclus din partid, după ce am fost scos din munca de partid, fiind aruncat în *suburbiile vieţii,* că aşa mi-a spus un tovarăş după şedinţa de excludere, (un tovarăş care a plecat în Israel, la nici doi ani după ce a stat de vorbă cu mine), că

voi trăi și voi vieţui numai în *suburbiile vieţii*, cîte zile voi avea. „...Știi măcar ce este aceea o suburbie ?“ a mai zis el, bătîndu-mă amical pe umăr. „Știu, i-am răspuns eu, e un fel de margine a oraşului !...“ „Da, aşa e, dar *suburbiile vieţii* sînt mai crîncene decît marginile tuturor oraşelor, ai să vezi !...“ „Eu o să văd, n-o să vedeţi dumneavoastră !...“ Am plecat de acolo înjurînd şi bodogănind, — „Asta-i bună, asta-i grozav, negustorii şi micii-burghezi dau afară din partidul muncitorilor pe cei care ar trebui să-l ţină în picioare !...“ „Eu sînt exclus, iar tovarăşul Grofşoreanu îşi mai pune un picior la fotoliu şi îşi mai face un etaj la casă !...“ „Păi dacă ăsta-i socialism şi asta înseamnă comunism, înseamnă că eu am greşit adresa, cînd m-am înscris în partid, cînd am pus la inimă *nişte lucruri*, de care îşi bat alţii joc, după bunul lor plac !...“ — cum aveam să fac mult timp după aceea (au fost cîţiva ani, de fapt, dar mie mi s-a părut, şi-acum tot aşa mi se pare, că am stat şi am umblat prin *suburbiile vieţii* cîteva decenii), descărcîndu-mă şi desturnîndu-mă pe Nuţa, ori de cîte ori mă izbeam de cîte-o dificultate, aproape tot timpul, pentru că nu trecea o zi şi nu făceai un pas, să nu ţi se amintească de situaţia pe care o aveai, — de „fost membru de partid“, de „om faţă de care trebuia manifestată o atenţie deosebită !...“ Mie, măcar, mi s-a amintit mereu de lucrurile acestea, fapt la care am contribuit şi eu, prin atitudinea pe care am adoptat-o de la început, prin întreaga mea comportare, care se bizuia pe convingerile mele cele mai intime, în bună parte, sprijinindu-se totodată, într-o măsură greu de stabilit, pe fanatismele şi pe îndîrjirile care clocoteau în mine, pe tot ceea ce era necristalizat în gîndul meu şi în sufletul meu, — pe ura mea puternică şi viforoasă, nesublimată de gînd şi de luciditate ; pe înţelegerea mea, care era, atunci, la stadiul incert dar tumultos al aspiraţiei ; pe dorinţa mea fierbinte şi de nestins, de a schimba totul, lumea şi viaţa, cît mai repede şi cît mai temeinic ; pe o grabă care nu era numai a mea, îmi fusese inoculată de alţii, care, la rîndul lor, o primiseră gata făcută. „...Dacă îţi pare rău că te-ai măritat cu mine, îi spuneam eu Nuţei, ori de cîte ori încerca să mă domolească, du-te la fraţii aceia ai tăi, că sînt în ascensiune, au pus mîna pe un raion, urmînd ca după aceea, cum zicea domnule Costel — «În foarte scurt timp !» — să pună mîna pe întreaga regiune, aşa că tu, dacă vrei să ajungi la bine, bagă-te sub aripa lor, mărită-te cu unul din *gaşca* lor, că ăştia nu ştiu să tră-

iască decît așa, în *gașcă*, în haită, precum fiarele !... Iar tu, dacă socotești că eu am luat-o razna, du-te acolo, fă ce vrei și lasă-mă în pace cu lacrimile tale, cu cicălelile tale, cu îndemnurile și cu moralizările tale, care mă scot din țîțîni, în loc să mă liniștească !..."

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu puțin, fiindcă atunci, după ce ne-am cunoscut cu adevărat, am trecut printr-o vreme nespus de frumoasă, blîndă și alinătoare, înțesată cu bucurii nenumărate, bucuria cea mai mare fiind născută (peste voia mea, parcă, pentru că eu eram marcat puternic de rigidități, fiindu-mi rușine uneori de propriile mele simțăminte) de clipele frumoase și luminoase ale revederilor noastre, — de așteptare și de nerăbdare, de ivirea în zarea ochilor mei a fetei aceleia înăltuță și vioaie, pe care o știam așa de bine, al cărei mers, a cărei vorbă, a cărei zîmbet și a cărei căldură veneau, parcă, din mine însumi. „...Da, e frumoasă, ziceam eu cînd o vedeam, nefiind încă sigur de iubirea mea, șovăind între *da* și *nu*, și nu atît între *da* și *nu*, cît între preocupările mele înalte, de revoluționar și de luptător, și aceste mici și duioase fleacuri — are ceva care e numai al ei !... În vorbă și în umblet... În tot ce zice și săvîrșește... E numai freamăt și iubire, din creștet pînă în tălpi !..." Amuțeam apoi, cînd se apropia, cînd simțeam mîna ei rece și palpitîndă în propria mea mînă. Și parcă și gîndul îmi rămînea într-un fel de suspensie. Nu prea aveam rînd la cuvînt, ce-i drept, fiindcă vorbea ea aproape tot timpul, cu aceeași voluptate, cu aceleași voluntarism băiețesc și bărbătesc, atît de feminin, totuși, prin grija față de amănunt, prin plăcerea pe care o punea pînă și în relatarea unor fleacuri. Însufleția orice lucru și orice întîmplare, le împrumuta mai bine zis o parte din sufletul ei viu și neliniștit, așa cum îmi împrumuta și mie lumină și voioșie, elan și bucurie, dezmorțindu-mă nu odată. "...Of, făcea ea uneori, că morocănos și ursuz mai ești !... Nu știu zău ce o să mă fac eu cu tine, o viață întreagă !..." Vorbea de altceva pe urmă, fără nici o legătură aparentă, vorbea de familia ei numeroasă și cam ciudată, în sînul căreia se petreceau anumite fenomene de dispersiune, — Costel vroia să plece de acasă, să fie mai liber, să poată activa mai în voie ; Lucian, fratele mai mare, vroia să se însoare ; Vasile, un alt frate, își făcea actele, să intre la securitate ; Vetuța, una din surori, vroia să se mărite, dar nu cu oricine, ci cu Alfred Grofșoreanu, — „îți dai seama, cred, ai înțeles ce-i cu ea !..." — ideea aparținîndu-i lui Costel, — „pentru că el e

ideologul familiei !...“ „Iar eu, zicea Nuța, ca într-un fel de completare, de parcă ar fi fost în plus în familia aceasta a lor, care își descoperise peste noapte un trecut revoluționar — printre ei, mai mult pe alături, fiindcă nu-mi au grija, nu mai am timp și pentru mine !... Mama îmi spune din cînd în cînd să am grijă de tinerețea mea și de fetia mea, că lumea, aicea, la fabrică, e rea și mai nu știu cum !... Eu îi spun să fie liniștită și-mi văd de drum... L-am auzit odată pe Costel, pe frate-meu, spunîndu-i să mă lase în pace, că are el «un gînd și o soluție» și pentru mine !...“ „N-ai auzit ce ți-am povestit ?“ a întrebat tot ea, după o scurtă tăcere. „Ba am auzit !“ „Și-atunci de ce taci ?...“ „Mă gîndeam și eu...“ „Te gîndeai ?!... Toți vă gîndiți și le tot combinați, parcă nici n-ați fi ce ziceți mereu că sînteți, luptători și mai știu eu ce...“

Intersectările de felul acesta erau rare însă, mai dese erau supărările pe care i le pricinuiam eu, cu întîrzierile și cu neprezentările mele la întîlnirile noastre, peste care s-a desfăcut pînă la urmă, ca un curcubeu, o bucurie greu de numit și de definit.

Un timp nu ne-am mai iubit de loc, fără să vrem, fără să ne dăm seama, mulțumindu-ne cu cîte-o strîngere de mînă, cu cîte-un sărut fugar, cu cîte-o vorbă sau cu cîte-un rîset, — cu dorința aceea nedeslușită, crescîndă și puternică însă, de a ne vedea din nou, de a fi mereu împreună. Iar eu, cînd am descoperit lucrul acesta, m-am apucat și i-am spus, rar și cam învălmășit, că iubirea e mai frumoasă așa, — „mult mai frumoasă !...“ — cînd se alcătuiește din vorbe, din mici și neînsemnate mărturisiri, din ceea ce se spune și din ceea ce se ghicește, — „din tot ceea ce poate înmuguri și înflori între un băiat și o fată, într-o seară sau în mai multe seri, în zilele cînd se văd ei, sau cînd nu se văd, dorindu-se, gîndindu-se unul la altul, la șoapta nespusă, la tot ce s-a așezat și a crescut între ei, ca o lumină, ca un fel de văpaie !...“ „Uf ! a făcut ea atunci, strîngîndu-mă și mai tare de mînă. Nici nu știi ce bine-mi pare, cît sînt eu de bucuroasă acum !...“ „De ce ? am întrebat eu, gîndindu-mă încă la descoperirea aceea a mea. Nu înțeleg !?...“ „Nu înțelegi ?! a zis ea, rîzînd. Dar e cît se poate de limpede, cum ar zice frate-meu Costel, că ai spus un lucru adevărat și frumos !... Fiindcă așa e cu iubirea, ea e frumoasă cînd nici nu e numită, cînd e înțeleasă, cînd e presimțită, ca o mijire de ziuă !...“

„Da, chiar așa e !“ a spus tot ea, întorcîndu-mă din drum, ducîndu-mă, înapoi, către pădure, întrebîndu-mă apoi, tîrziu

în noapte, dacă o iubesc sau nu, — „Tu chiar mă iubești pe mine ?“ — fără a mă lăsa să-i răspund, jucîndu-se cu vorbele și cu gîndurile ei limpezi și calde, cum aveam să fac și eu, atunci și în alte dăți, trăindu-ne astfel, fără să ne dăm seama, luna noastră de miere, — „care a ținut un an și o vară, cum avea să spună ea mai tîrziu, a fost lungă și frumoasă, a fost nemaipomenită !...“

Au existat și atunci, în vremea aceea frumoasă, într-adevăr, nepotriviri de gînduri și de pas, în afara cunoscutelor și trecătoarelor ei îmbufnări, atît de copilărești, atît de fără pereche. S-a întîmplat astfel ca atunci cînd l-am dus eu pe Viorel Mihalcea prin uzină, supunîndu-l oprobiului public, ea să se amestece în „acțiunea aceasta a mea“, vroind să mă domolească, vroind să mă oprească, simțind, cu simțul ei ascuțit, de femeie, că nu era bine ce făceam, că mă expuneam mult prea mult, sfîrșind, totuși, prin a mă atîța și mai tare.

„...Tu nu înțelegi, Vasile Pozdare, mi-a spus ea atunci, în fața halei, că asta e o ispravă pe care ar fi trebuit s-o facă frate-meu, dar el e șmecher, ți-a pus-o ție în brațe, cum ți-a pus lozincile, cînd ai strigat tu pe alături de tribune, iar el stătea și se uita !... Și-acum tot așa e, iar eu...“

„Dumneatale, domnișoară, i-am spus eu, împingînd-o ușor, mai mult cu vorba decît cu mîna — știi ce ar trebui să faci ?!“

„Ce ?!“ a mai zis ea, tremurînd toată, de spaimă și de mînie.

„Să te duci unde-i știi și să mă lași în pace !... Altfel îți pun și ție o *placă* în spinare !...“

Am lăsat-o și m-am întors la Mihalcea, cu și mai multă îndîrjire, împingîndu-l și lovindu-l, înjurîndu-l mereu. — „...de ticălos și de mișel, de bandit și de curvar !...“ — auzindu-i pe unii și pe alții, fel de fel, participanți sau „galerie“, cum mă aprobau și mă încurajau —„...așa, Vasile, hai măi băiete, foarte bine i-ai făcut la fîța aceea, ce se amestecă ea, astea nu-s treburi femeiești... hai, mă, dă, hai, dați !...“ — sfîrșind prin a-i da lui Mihalcea lovitura aceea cumplită, de la poarta Nr. 3, cînd n-a mai vrut el să strige (nu mai putea, de fapt, era năclăit tot, din creștet pînă în tălpi), nemaifiind eu însumi în clipele acelea, așa cum nu mai fusesem eu însumi nici atunci, cînd înnebunisem un oraș întreg cu cîteva lozinci (și încă în vreo cîteva rînduri).

Nu m-am dezis niciodată de faptele pe care le-am săvîrșit, n-am trecut prin delirurile prin care au trecut alții, atîția (făcîndu-se praf unii dintre ei), am avut uneori impre-

sia, în ciuda acestor adevăruri, că în anumite cazuri am sărit din perimetrul propriei mele ființe, devenind altfel de făptură, păstrînd din ceea ce era al meu numai învelișul, devenind, în rest, ceea ce nu eram, ceea ce erau alții, împreună cu care urlam de se cutremurau pereții tuturor sălilor de ședințe, — „Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin. A-na-Lu-ca-Gheorghiu-Dej. Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin. A-na-Lu-ca-Gheor-ghiu-Dej-Sta-lin !...“ — ieșindu-mi de vreo cîteva ori din țîțîni, deși stătusem și stăteam bine cu partea nervoasă a făpturii mele, trăind o tensiune care era mai chinuitoare decît o boală, era ea însăși o boală, amestec ciudat de stîngism și fanatism, pleasnă de vifor secetos și sfichiuitor, încordare lăsată de război, sporită, pe urmă de „războiul rece“ (dar și crîncen) al anilor 1947—1955.

Am înțeles mai tîrziu, înțeleg și acum (din ce în ce mai bine și mai profund) că oamenii nu sînt aceiași niciodată și că schimbările prin care trec ei (pe care nu le poate planifica nimeni) au o importanță deosebită, mai ales astăzi, cînd se pot realiza, în masă, modificări de opinie dintre cele mai grave, pozitive sau negative, în urma cărora, mai ales în urma celor negative, se cască noi și noi goluri psihologice, — „noi și noi secete morale, pustiuri din ce în ce mai sinistre, anchilozări și uniformizări de-a dreptul îngrijorătoare !...“ Miracolul regăsirilor a rămas, totuși, inepuizabil, în cadrul orînduirii noastre, în primul rînd, în cadrul aceleași generații, în cuprinsul aceleași biografii. Un președinte de colectivă, trecut ca și mine prin învăpăierea tuturor încordărilor, îmi povestea nu demult cît de greu s-a limpezit, — el nu zicea limpezit, ci *descebăluit* — cît de mult i-a trebuit, pînă ce s-a adunat laolaltă, ieșind deodată deasupra tuturor cerințelor, stăpînindu-și munca pe care o avea și pe care o făcuse „cum se nimerise, pînă atunci.“ „...Dacă e să fim drepți, zicea omul, atunci trebuie spus și recunoscut că fusesem un fel de vătaf, pînă cînd se născuse în mine o altă înțelegere a lucrurilor... Mă achitam de îndatoriri, mergeam și veneam de la lucru, vorbeam cu oamenii dar cam de sus, să nu-mi terfelesc prestigiul, — «rangul social», c-am auzit că sînt și în socialism ranguri și grade... Mai deunăzi am citit într-un ziar că niște șoferi care lucrează la transporturile internaționale și-au cumpărat mașini care nu corespundeau cu «rangul lor social»... N-am priceput, drept să spun, ce-a vrut să spună tovarășul ziarist, dar să-l lăsăm în pacea dracului și să ne înturnăm la dezghiocările mele, pentru că eu, tovarășe, am fost, ani de

zile, necruțător cu alții dar și cu mine... Trăiam ca într-o armură și-aproape că uitasem vorba din bătrîni, întorsăturile ei limpezi și șfichiuirile-i de foc și de pară... Mi se părea că lucrurile astea nu i se potrivesc nici cum unui cîrmuitor de azi, chiar dacă nu era el altceva, decît un simplu președinte de colectivă... Și-mi căutam și-mi găseam alte înfățișări, mă luam după alții și-mi simplificam mereu îmbrăcămintea și portul, felul meu de a fi... Altfel, eram corect, eram drept, fără nici o laudă, dar eram rece și străin, din ce în ce mai rece și mai străin, față de oameni și față de mine însumi... Pe urmă, într-o seară ori într-o dimineață, — asta-i, că nu pot determina momentul ăsta, am încercat și nu am reușit, îmi fuge mereu printre degete, ca apa — mi-am dat seama că se poate trăi și munci și altcum, fără sforțări și fără încrîncenări, fără bătăi cu pumnul în masă, fără porunci de vătaf și fără umblet de stăpîn... N-am putut, cum ți-am fost spus, să fixez în timp momentul cînd m-am limpezit și poate că asta nici nu are însemnătate, poate că nici n-a fost un singur moment, poate că au fost mai multe... Nu știu asta, știu că-i altfel de-atunci. că umblu și mă mișc altcum prin lume, mă înțeleg mai repede și mai ușor cu oamenii și parcă și treburile în colectivă merg mai bine... Frămîntări și necazuri sînt și acum, dar e mai bine și-i mai ușor, cînd le *abordezi* mai de-a dreptul, fără tactici de prisos, fără severități de împrumut..."

Aceleași lucruri, aproape aceleași, de fapt, mi le spunea, într-o autogară, în timp ce așteptam un autobuz, un om mai tînăr. Discuția noastră pornise de la o întîmplare neobișnuită, dacă nu chiar cumplită, care se petrecuse cu cîteva zile mai înainte în autogara aceea, care era nouă și modernă, cu geamuri mari și luminoase, cu pereți albi și drepți. Faptul de la care pornise discuția, însă, nu era nou și nici modern nu era, semăna, dimpotrivă, a răbufnire atavică (semăna cu *explozia* de la uzina noastră), a lucru venit din urmă, pe dedesubtul tuturor anilor și al tuturor înnoirilor. Cîțiva oameni, vreo șaptezeci, nu cîțiva, îl omorîseră pe un altul, pe unul dintre ei, pe unul de-al lor. Venise autobuzul și ei se îngrămădiseră la urcare, să ocupe un loc, să ajungă acasă mai repede, să nu rămînă în prada unei alte așteptări. Apoi, cînd se terminase busculada, după ce se umpluse autobuzul, s-a constatat că un om rămăsese fără răsuflare, grămădit și hîit, lîngă scara de urcare. Lucrul ăsta l-a constatat, de jos, o femeie care aștepta alt autobuz. Ei, de sus, strigau la șofer, să-i dea drumul. Cei care

ocupaseră cîte-un loc, pe scaun, mai ales, făceau larmă, se simțeau mai stăpîni pe situație decît ceilalți toți. S-au mai liniștit pe urmă, după ce au aflat ce s-a petrecut. Dar de tulburat nu s-au tulburat prea tare și nici n-au coborît din autobuz decît după ce a venit miliția. „...Faptul, ca atare, îmi spunea tînărul și cam impetuosul meu interlocutor, e îngrozitor, e fioros !... Și eu m-am întrebat mereu, din clipa cînd am aflat de el, cum de pot să fie oamenii atît de răi și de negîndiți, atît de fioroși ?!...“ Întrebarea tînărului n-avea nimic patetic în ea, era rostită cu asprime, cu o neîndurare pe care nu am înțeles-o imediat. A revenit, de altfel, de vreo cîteva ori s-a întors către mine, rostind aceste vorbe capitale : „Cum de pot fi oamenii atît de fioroși ?...“ S-a întors apoi către sine, — „Cum ? !... Da-i simplu, așa sînt ei cîteodată !...“ — și mi-a înșirat în cîteva cuvinte o poveste de necrezut. Tînărul fusese condamnat de vreo cinci ori, pentru hoții și tîlhării. Provenea dintr-o „familie dezorganizată“, cum se zice, cum zicea și el, cu ironie. La treisprezece ani golise, cu încă trei, casieria unei alimentare. Fusese condamnat și stătuse într-o școală de corecție. Învățase acolo o meserie, se angajase și lucrase pe urmă într-o fabrică de confecții. Pe urmă dăduse altă lovitură. Urmase, se înțelege, altă condamnare, încă una și mai una. „...Așa au decurs lucrurile cu mine, mi-a spus el, uitîndu-se în pămînt, așa s-au înlănțuit ele, pînă acuma-s trei ani... Stăteam cîte-o jumătate de an pe-afară, cel mult un an, și-apoi intram iar la gherlă, la *universitate*, cum îi ziceam noi, în batjocură !... Asta încă n-ar fi fost nimica, dar îmi croisem și un fel de filozfie, mă uitam cu dispreț nimicitor la toți ceilalți oameni, îi socoteam proști și negîndiți, mai ales pe cei care se duceau zilnic la muncă !... E adevărat că și ei, cei mai mulți, mă priveau piezîș, eram însemnat, aveam o etichetă pe spate și pe eticheta asta scria : *pușcărias* !... Întîmplarea a făcut apoi să mă duc într-o vară în satul de unde era mama, la Buna, cum se zice pe la noi... Nici acolo n-am fost primit cu flori... S-a aflat, nu știu cum s-a întîmplat, dar s-a aflat repede, că eram *însemnat* și-odată s-a făcut loc gol în jurul meu... Am căutat să nu pun seama pe lucrul ăsta, mai ales că mi-am găsit și eu o iubită, o vădană, vădana satului, care-și trăia și ea cea de-a treia tinerețe și era cam certată cu satul... Fapt e că m-a primit bine și că numai ea și Buna s-au purtat omenește cu mine... De aia am și stat acolo vreo patru luni, pînă toamna tîrziu... Pe urmă, cînd m-am întors în oraș, m-am angajat la fabrică și

nu m-am înşirat cu nimeni... Mă credeţi, nu mă credeţi, dar eu am devenit de-atunci alt om... Nu ştiu care a fost cauza, ce anume a contribuit la schimbarea asta a mea, — purtarea Bunei, întîlnirea mea cu femeia aceea voinică şi darnică, ori liniştea şi pacea care domneau în satul acela de munte ? !..."

V

După ce m-am căsătorit cu Nuţa, a doua zi, am fost scos din producţie şi am fost trimis la o şcoală de şase luni, ca să devin activist de partid, — „revoluţionar de profesie", cum mi-a spus un tovarăş de la cadrele comitetului orăşenesc, cînd mi-a întocmit dosarul. „...A fi activist de partid, mi-a spus omul, înseamnă a fi revoluţionar de profesie, cum a fost Lenin, cum e Stalin, cum au fost şi sînt atîţia tovarăşi de ai noştri !... Ai priceput despre ce-i vorba ?" „Am priceput ! am răspuns eu, fără şovăială, fiind eu însumi gata să plesnesc de convingere şi de încredere partinică. Voi căuta să fiu la înălţimea sarcinilor pe care mi le va încredinţa partidul !..." „Aşa să faci, să fi cum ai fost şi pînă acum : intransigent şi necruţător, să nu te laşi dominat de îndoieli !... Noi ştim că eşti copil de ţăran şi că ai căutat şi cauţi, — ştim totul despre tine, dar absolut totul ! — să te dezbari de şovăielile pe care le-a purtat şi le poartă la sînul ei această clasă, cu care ne-am aliat noi, proletariatul, ca s-o scoatem din întuneric şi din înapoiere, deoarece fără noi, ea nu ar fi ieşit niciodată în lumina istoriei !... Pricepi ce zic eu ? !" „Pricep !" „Atunci ia aminte la ceea ce îţi spun, fiindcă prin mine vorbeşte partidul, aşa cum o să vorbească şi prin tine, cînd o să le explici oamenilor care e sensul şi rostul politicii noastre, de ce am declanşat noi revoluţia în această ţară, de ce i-am dat jos pe burjui şi de ce ducem o luptă atît de crîncenă acum, împotriva chiaburilor, împotriva tuturor elementelor reacţionare !... Dacă vei fi trimis să lucrezi la ţară, să fi cu ochii în patru, deoarece chiaburii şi altfel de elemente pîndesc din umbră, stau după colţ cu securea în mînă, gata să lovească !... Ai văzut vreodată un chiabur în carne şi oase ?" „Nu, n-am văzut !..." „Cum aşa, la tine în sat nu erau bogătani, nu moşieri, ceva între moşier şi ţăran, oameni mai cu cheag !..."

„Ba din ăştia ei'au !...“ „Păi atunci de ce spui că n-ai văzut chiaburi ? !... Ăştia-s chiaburii, bogătanii satelor, lipitorile !... Şi tu, să iei seama la ei, dar fi atent şi la aspectele mai învăluitoare, mai acoperite !... Tovarăşul Mao-Tze-dun spune undeva că mulţi revoluţionari n-au rezistat în faţa «gloanţelor de zahăr», le-au înfruntat pe celelalte cu bărbăţie şi curaj, dar în faţa ăstora n-au mai rezistat, au capotat în faţa aspectelor mai complicate ale luptei, ai înţeles, nu ? !...“ „Da, am înţeles !...“ „Dar de Mao ai auzit ?“ „Am auzit !“ „Foarte bine !... Să citeşti ce-a scris !... Şi ce-a scris Stalin să citeşti !... Stalin, mai ales, trebuie citit din doscă-n doscă, fiindcă e limpede ca cristalul !... Stalin e un geniu, să ştii !...“ „Ştiu, asta-i şi credinţa mea !...“ „Foarte bine, foarte frumos, dar să nu mai spui credinţă, aşa spun numai cei care se închină !... Să-nveţi limbajul nostru de partid şi să laşi deoparte orice şovăială !...“ De fapt, despre scoaterea din producţie şi despre trecerea mea în rîndurile activiştilor de partid, — „în rîndurile celor mai buni dintre noi, pentru că noi, activiştii, sîntem avangarda avangărzii, partidul fiind el însuşi avangardă, iar noi, activiştii sîntem avangarda lui !“ — mi-a vorbit, înainte de nuntă, şi Costel Berbencea, viitorul meu cumnat. „Să ştii, măi Vasile, mi-a spus el, că s-a aranjat cu treaba aceea : vei deveni activist de partid ! vorbind şi comportîndu-se de parcă el ar fi aranjat totul. Ţi se deschid în felul acesta cele mai mari perspective !...“ Iar mai apoi, la nuntă, mi-a vorbit despre problema aceasta, din altă parte, e adevărat, Iuliu Jeler, omul de care m-am simţit şi mă simt legat, deşi l-am duşmănit nu odată, am nutrit, mai bine-zis, faţă de el un sentiment contradictoriu, în care era şi dezaprobare dar şi o dorinţă puternică de apropiere, de identificare cu gîndurile lui cele mai bune, care ţintiseră şi ţinteau mai departe decît gîndurile şi simţămintele mele, avuseseră şi aveau în ele „mai multă linişte şi mai multă tărie“, fapt pe care nu puteam să nu-l sesizez, pe care l-am considerat însă de nenumărate ori, în clipele cînd m-am uitat şi m-am gîndit pieziş la Jeler, simplu împăciuitorism, molfăială oportunistă sau şovăială ţărănească, ceea ce era tot una, după convingerile mele de atunci, ultima acuzaţie fiind, totuşi, cea mai gravă, fiindcă ţărănimea nu făcea altceva decît că şovăia, — „ceas de ceas şi în proporţie de masă, drept pentru care trebuie transformată cît mai repede, ca să ne putem vedea de drum cu mai mult spor, să ajungem mai iute în comunism !...“ „Ve-

righete v-ați luat?“ m-a întrebat Jeler, după ce mi-a spus și el că-i părea bine pentru mine, că devenisem activist de partid. „Nu! i-am răspuns eu cam înțepat (eram nemulțumit de petrecere, care avea loc la Nuța acasă, unde se adunase o groază de lume, veri și verișoare, vecini și vecine, ca la mahala. — De ce să ne luăm?!... Asta-i un obicei burghez!“ „Probabil, a admis Jeler, o fi, dar eu mi-am luat, noi, adică!... E un semn de legătură, oricum!...“ „Ați fost, probabil, și la biserică?!“ „Nu, la biserică n-am fost, dar fetița mi-a fost botezată... A luat-o Irina, împreună cu maică-sa și cu o mătușă, și-au botezat-o!...“ „Și dumneavoastră ați admis așa ceva?“ „Am aflat după ce s-a întîmplat treaba asta!... Și-apoi...“ „Da, ce mai e?!“ „N-avea rost, faptul era consumat, iar fata mi-o cresc eu, nu mi-o crește popa, botezată, nebotezată, poate ajunge om de nădejde, dacă mă voi ocupa eu de ea, lucru pe care îl fac și îl voi face, fiindcă familia a fost, după socotința mea, factorul principal al dăinuirii noastre ca popor, a fost cel mai puternic sprijin al vieții pe care a dus-o țărănimea, adică poporul, măi Vasile Pozdare, țărănimea fiind, după cum o atestă *istoria*, însuși poporul!...“

Nu l-am contrazis, nu i-am spus nimic, l-am apreciat însă ca atare în gîndul meu, făcîndu-l narodnicist și poporanist, — „un împăciuitorist fără leac, dacă admite să i se boteze copiii!...“ — l-am judecat foarte aspru, ca și în alte împrejurări.

Asprimea aceasta a mea s-a apropiat de multe ori de ură și de vrăjmășie, de o ură dureroasă însă, de o vrăjmășie care mă făcea să sufăr mult și în adîncime. Îmi dădeam seama, pe de o parte, că omul acela greoi și cam zgrunțuros, era inteligent și bun, avea un suflet extraordinar, era, cu adevărat, omenos și cald, era bun și înțelegător, era stăpîn, în afară de asta, pe toate gîndurile lui, știa, ca nimeni altul, să aștepte și să rabde (știa și știe), lăsînd și timpului dreptul de a lucra pentru anumite tendințe. Pe de altă parte însă, ziceam și mă gîndeam, mai ales atunci, la nuntă și după nuntă, în vremea cît am fost activist dar și după aceea, că Jeler e cam oportunist, e împăciuitorist, vrea să trăiască liniștit și să se aibă bine cu toată lumea. Mă temperam singur, — „nu-i chiar așa, fiindcă dacă ar fi așa, ar trage foloase de pe urma comportării lui!...“ — întorcîndu-mă apoi cu și mai multă înfocare la judecățile dinainte, acuzîndu-mă de multe ori de duplicitate și de neseriozitate. „...Nici așa nu

se poate, ziceam eu, judec omul, îl pun în furcile criticii, după aceea mă duc la el, tot eu, şi-l întreb ce mai face, mă port de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, pe nicăieri, parcă nu s-ar fi rostit nici o vorbă rea şi urîtă !..." Adevărul e că îi simţeam lipsa, cînd nu eram lîngă el, mă simţeam (şi mă simt) mai legat de el decît de oricare dintre fraţii mei, nu-mi dădeam seama de ce, dar simţămintele omului, simpatia şi antipatia, ura sau iubirea nu pot fi explicate întotdeauna, nu pot fi explicate de loc, sînt mai presus de fire de foarte multe ori. E posibil să fi contribuit la apropierea dintre noi, mai mult decît „comunitatea de idei", deosebirea temperamentală care ne-a despărţit şi ne desparte, fiindcă el, Jeler, se afla întotdeauna la polul opus, faţă de mine, — cînd clocoteam şi cînd scrîşneam eu, el era liniştit ca o apă mare şi adîncă, tăcea şi se uita, se stăpînea, adică, pentru că de frămîntat se frămînta şi el ; cînd vibram eu de iubire şi de admiraţie, faţă de Iosif Vissarionovici Stalin, — „faţă de marea sa personalitate, faţă de geniul lui nemaiîntîlnit în toată istoria omenirii, care a atins, prin Stalin, cea mai înaltă culme !..." — el era mai reţinut, nu zicea nici o vorbă rea (dacă ar fi zis, ar fi fost aruncat deoparte numaidecît, ca un nimica), dar era mai reţinut, bătea şi el din palme, la mitinguri şi la adunări (atîta i-ar fi trebuit, să nu bată, că ar fi fost pus imediat sub semnul întrebării, eu însumi l-aş fi pus sub un asemenea semn), fără a se sfărîma însă în exaltări şi în deliruri ; iar mai apoi, cînd au fost dezvăluite *relele cultului,* cînd s-au răsucit toate gîndurile şi toate simţămintele din mine, de nu mă mai recunoşteam, de nu-mi mai găseam liniştea, parcă s-ar fi aprins pămîntul sub mine, parcă aş fi luat eu însumi foc, el s-a comportat admirabil, în felul său, e drept, fără a depăşi o anumită limită a zbuciumului (fiindcă nu i-a fost nici lui uşor, cum nu le-a fost nici altora, care au trăit cu sinceritate împrejurările anterioare), fără a „schimba macazul", cum au făcut alţii, atîţia, care au devenit peste noapte detractorii lui Stalin, fiind tot atît de înflăcăraţi, acum, cînd îl huleau pe Stalin, cum fuseseră înainte, cînd îl elogiau (ceea ce înseamnă că pe apele revoluţiei noastre s-au perindat şi s-au dus spre hăuri clăbuci mari de vorbe, leoapşe întregi de falsitate şi de minciună, atît de multe şi atît de mari, încît e de mirare că nu le-au secat izvoarele, e de mirare că mai există ticăloşie şi ticăloşi printre noi, fiindcă dacă n-ar fi aşa, nu mi-ar fi ieşit mie înainte *explozia* aceea stranie şi sumbră, care m-a su-

pus unui nou rînd de contorsiuni, mai domoale și mai nuanțate decît celelalte, dinainte, mai adînci și mai tari însă, mult mai cumplite). Iuliu Jeler n-a cunoscut, în etapele acestea și în altele, atîtea, excesele cunoscute de mine (și de alții), dar nu pentru că ar fi fost un mare înțelept, un om desăvîrșit (nici nu există așa ceva), ci pentru că a găsit, de fiecare dată, soluția cea mai potrivită pentru tot felul de împrejurări, adoptînd, în consecință, atitudinea cea mai potrivită. Aceasta s-ar putea să fie, de altfel, explicația ultimă și cea mai apropiată de adevăr, a prieteniei care s-o statornicit între noi, — faptul că a găsit și pentru mine, de nenumărate ori, vorba cea mai potrivită și sfatul cel mai bun, pe care putea să mi-l dea, fiind întotdeauna de o loialitate desăvîrșită, venind în casa mea de nenumărate ori, fără a-i face curte Nuței (alții, care umblă cu morala în gură peste tot, nici n-ai ieșit bine din casă, ce lichele, într-adevăr, și ei, gata... !), purtîndu-se cu aceeași prietenie față de copiii mei, fiind la fel mereu, cînd am fost eu „mic", sau cînd am fost „mare".

Atunci, după nuntă, Jeler m-a povățuit, în felul său, ce-i drept, ocolit și învăluit, cu delicatețe, mai degrabă, să nu stau la Berbenceni, la familia Nuței. „Ei, mi-a spus el înainte de a-mi da acest sfat, oprindu-se la un colț de stradă, fiindcă ieșisem să-l conduc, să mai scap de hărmălaia din casă, de același și același cîntec, zis de aceeași Maria Lătărețu („Lătăreața" era idolul bătrînului Berbencea), pînă acum a fost cum a fost, să vedem cum va fi de-aici încolo !..." „Nu înțeleg ce vreți să spuneți ! ?... Nuța e o fată extraordinară, poate că nici nu sînt vrednic de ea !..." „Ești, nu mai fi atît de modest !... Eu, însă, nici nu mă gîndeam la ea, mă gîndeam la ceilalți, la *berbenceni,* în ansamblu, la bătrîn și la Costel, la tot clanul acesta neliniștit și pus pe căpătuială !..." „Nu sînteți prea aspru cu dînșii ? !..." „S-ar putea să fiu, dar de sfătuit te sfătuiesc de-acum, fără nici o șovăire, să nu stai împreună cu ei, să te muți în altă locuință, oricît ar fi ea de modestă, pentru că ăștia..."

Mai multe nu mi-a spus, mai ales că eu nu-i împărtășeam opiniile pe care le avea el, în privința Berbencenilor, nu i le împărtășisem atunci, fiindcă pe urmă, la mai puțin de o jumătate de an, i-am dat dreptate, mutîndu-mă împreună cu Nuța într-o locuință de pe strada Toamnei, — într-o singură cameră — unde aveam să stau puțin, fiindcă eram

activist de partid și eram plecat mereu, — „cu servieta și cu carnețelul, cum zicea Nuța, că altceva nici nu faceți voi, activiștii, umblați de colo-colo cu servieta sub braț, scrieți în carnet ce vă spun oamenii și vă vedeți de treabă...“ „Dacă nu ziceai tu să ne mutăm, mi-a spus Nuța atunci, după ce ne-am separat de numeroasa și tumultoasa ei familie, veneam eu cu ideea asta : să ne mutăm de-acolo, să plecăm undeva, ori unde, numai să nu mai stăm acolo, în grămada aceea de ambiții și de patimi, în cloaca aceea de porniri și de nesăbuințe, din care n-o să se aleagă nimic pînă la urmă !...“ „De ce să nu se aleagă ? !“ am zis eu cam nedumerit. „Așa, pentru că n-au un temei drept și limpede, pentru că bătrînul, tata, s-a pomenit luptător, peste noapte, și-a început să-și frece mîinile, cu satisfacție, cu poftă : «Nu-i rău, nu strică, las' că-i bine !», spune el, socotindu-se luptător cu adevărat, trecînd peste întîmplarea aceea cu manifestele, făcîndu-se că nu știe nimic de nevinovăția lui de-atunci, fiindcă el habar n-avea ce și de ce ascunde, iar acum...“ „A făcut-o, totuși...“ „A făcut-o, dar asta nu înseamnă că trebuie să ceară răsplată, să umfle lucrurile și să-i împingă pe frații aceea ai mei către *funcții* și către *posturi*, spunîndu-le mereu că-i vremea noastră, a muncitorilor, și că trebuie să ne folosim de ea, așa cum s-a folosit și *burghezimea* de propria ei vreme !.“

Aveam să înțeleg mai tîrziu, înainte de excludere și după excludere, mai ales după, ce lucruri zăceau și se înnodau în „clanul Berbencenilor“, al cărui rol în viața mea avea să fie mai important decît m-aș fi putut gîndi, și nu numai în viața mea, dar și în viața orașului, a unei regiuni întregi, cum nu s-ar fi putut gîndi nimeni, cum n-ar fi trebuit să gîndească și să admită nimeni, — „fiindcă socialismul e ostil prin însuși structura lui găștcărismului și favoritismului, e o orînduire nouă și dreaptă, în care omul și omenia se află la loc de frunte, nu mai depind de nimeni !“, cum zicea adeseori chiar Costel Berbencea, ideologul clanului, strategul întregii grupări. „...Ia spune-mi, Vasile Pozdare, m-a întrebat același Costel Berbencea într-o seară, pe vremea cînd mai eram încă activist de partid, — tu pe ce *carte* joci, cartea lui Grofșoreanu sau a lui Rizea ?“ „Cum așa, pe care *carte ?* i-am răspuns, gîndindu-mă la cei doi oameni, fiindcă îi cunoșteam pe amîndoi (Grofșoreanu era prim-secretar în raionul Măgura, iar Aurel Rizea era prim-secretar al regiunii). Cum vine asta ? !“ „E cît se poate de simplu și de

clar, a continuat Costel, plimbîndu-se prin odaie, înalt şi suplu (era suplu pe atunci, mai tîrziu însă avea să se buhăiască rău de tot), elegant şi distins, atît de distins şi de elegant, încît te şi mirai de el, că le deprinsese pe toate şi că se afla, totuşi, acolo, într-o simplă casă ţărănească, unde stăteam eu în gazdă, — ştii cum e la jocul de cărţi, nu ! ?..." „Nu prea ştiu..." „Rău, foarte rău !... Băieţii de la cămin nu jucau cărţi, noaptea ?" „Ba jucau, mai ales atunci, la începuturi, în iarna dintîi !..." „Şi tu ce făceai, cînd jucau ei ?" „Citeam !..." „Ce citeai ?" „Ce se găsea : romane, cărţi de istorie..." „Romanele-s pentru domnişoare, măi Vasile..." „Or fi, dar mie îmi plac !..." „Îţi plac ! ?... Văd că te lupţi cu Fucik acum... Te pomeneşti că te-ai îndrăgostit şi de ăsta ! ?..." „Nu m-am îndrăgostit, dar îmi place de el, e un tip teribil !..." „Şi ăsta ? !" „Mai ales ăsta !..." „Bine, domnule, dar pînă nu demult ziceai aşa despre Korceaghin !..." „Am zis, e adevărat, dar nu se compară una cu alta... Korceaghin e prea crispat, e prea încordat, în timp ce Fucik e de o luciditate fantastică, e înflăcărat, dar e şi lucid, e stăpîn pe fiecare gînd, pe fiecare gest, e însăşi ipostaza cea mai de sus a vieţii !..." „Ipostaza vieţii nu se găseşte în cărţi, Vasile Pozdare !..." „Dar unde se găseşte, Costel Berbencea ? !..." „În viaţă, mă, în relaţiile dintre oameni, care nu sînt niciodată aşa cum sînt prezentate în cărţi !..."

Ne întîlnirăm seara, prin sat, în Conţia, unde lucram eu atunci, ca instructor raional, el aflîndu-se acolo ca instructor regional, dar nu cu treburi politice, — „cu treburi speciale", cum zicea el, cu toate că era vorba de o simplă vînătoare, la care urma să participe şi cei doi corifei, Grofşoreanu şi Rizea. „...Aşa o fi, i-am spus eu după un timp, aşa e, cum zici tu, lucrurile nu stau cum scrie în cărţi, nu stau exact aşa, adică, pentru că un adevăr trebuie să răzbată şi în cărţi, altfel nu le-am citi !..." „Răzbate, bineînţeles, dacă n-ar răzbate, n-am vorbi noi de ele..." „...Dar nu asta vroiam eu să spun, Vasile Pozdare, a zis el mai apoi, întorcîndu-se deodată către mine, vroiam să spun că noi, ca oameni, nu trăim decît o singură dată şi că trebuie să ne trăim viaţa cum se cade, dacă admitem ideea asta !..." „Vreau să spun, a zis tot el, şi tot aşa, întorcîndu-se deodată către mine, din partea cealaltă a odăii, — că trebuie să ne gîndim bine de tot la ceea ce facem, nu pentru a realiza o carieră, ci pentru a putea sluji cît mai bine ideile în care credem fiecare dintre noi, care nu pot, singure, să devină *viaţă* şi

fapt concret, oricît ar fi ele de drepte și de frumoase !..." „Asta am vrut eu să spun, a continuat Costel, în același fel, smucit și răsucit, la lucrurile astea m-am gîndit, cînd te-am întrebat pe ce *carte* joci, pe cartea lui Grofșoreanu sau pe cartea lui Rîzea ! ?..." „Înseamnă, am zis eu, din urmă și ca de departe, că amănuntul acesta nu are nici o importanță !... Importantă e, pînă la urmă, munca pe care o depui, sensul și cinstea acestei munci, priceperea pe care o pui în balanță !..." „Nu-i așa, Vasile Pozdare, de loc nu-i așa !... Lucrurile astea, cinstea și luciditatea își au importanța lor de necontestat !... Dar numai cu ele nu poți merge prea departe... Nu te poți afirma, nu poți sluji revoluția pe care o iubești, de care ți-ai legat viața !..." „De ce nu ? !" „Pentru că există și relații personale, există simpatii și antipatii, respingeri firești, pentru că oamenii sînt ca și planetele, se atrag sau se resping din motive care nu sînt totdeauna de domeniul evidenței !..."

Costel Berbencea mi-a explicat, atunci și încă într-un rînd, cum stăteau „lucrurile în realitate", care era principalul criteriu și principalul principiu de afirmare, în socialism, — „în practica socială, nu în teorie, Vasile Pozdare !..." — de ce nu te puteai afirma decît așa, — „în grup, în *gașcă*, mă, de ce să ne ferim de o vorbă ! ?..." — făcîndu-mi un întreg istoric al problemei, spunîndu-mi deschis în cele din urmă că el s-a hotărît, — „am optat, cum se zice, merg pe *cartea* lui Grofșoreanu !..." — date fiind șansele pe care le avea „tovarășul Alfred", — „în mod sigur, mă, am cercetat problema bine de tot !..." — spre deosebire de Rizea, care n-avea relații, — „e cinstit și-i dăruit muncii, dar n-are relații, se bizuie, ca și tine, numai pe muncă, e cam singuratic, pe plan social, n-are protectori, n-are și el pe cineva care să-l apere, la nevoie, ori să pună o vorbă pentru el, cînd se pune problema promovării, în timp Grofșoreanu, ei, ce să spun eu, cu Grofșoreanu-i altceva, măi Vasile !..." „Ce ?" am întrebat eu cam tare și cam prostește, oscilînd încă între curiozitate și mînie. Ce e, domnule, ce ? !..." „E altceva, să știi, Grofșoreanu e văzut bine *pe sus*, e rudă cu tovarășul Vichentie și e prieten vechi cu tovarășul Ieronim, are două atuuri puternice în mînă, în timp ce Rizea nu le are, el nu are nimic concret, avînd, în plus, dezavantajul că nu-i plac de loc *serviciile speciale*, de care nu te poți dispensa nici cum, al căror cuvînt are, de asemenea, o importanță extraordinară, fiindcă nu s-a văzut om promovat în

socialism, în condițiile noastre, nu-i așa, fără ca *serviciile* acestea să nu-și spună părerea, în bine sau în rău !...“

Am intrat astfel, fără voia mea, într-un lanț întreg de determinări,. devenind adversar cu Grofșoreanu înainte de a avea de-a face cu el. Trebuia, într-un fel sau altul, să optez și eu, să mă situez de partea unuia sau a altuia, lucru pe care nu l-am făcut, rămînînd „de partea muncii și a cinstei, ori ce ar fi și orice s-ar întîmpla“, urmărind totodată ce se întîmpla în jurul meu, privind lucrurile și din acest punct de vedere, perfid, ce-i drept, inevitabil însă, după discuțiile pe care le avusesem cu Costel Berbencea, a cărui definire nu mai avea nevoie acum de nici o adăugire, avea nevoie de fapte, pentru a putea fi ratificată de viață.

Cei doi, Aurel Rizea și Alfred Grofșoreanu nu știau de existența mea, sau, dacă știau, știau ceea ce se știa de obicei despre activiștii de rînd ai partidului, ceea ce știu șefii, *conducătorii :* „...A, da, este un om de-al nostru acolo !...“ „Da, da, îl știu pe Pozdare, ăsta-i ăla care a organizat manifestația aceea teribilă, împotriva speculei !...“ „E băiat bun dar e cam stîngist !...“ „Are suflet în el, dar e cam incult !...“ „E bun, dar e prost !...“ „Ce să-i faci, ăștia-s oamenii, cu ăștia dansăm !...“

Eu, la rîndu-mi, nu știam prea multe lucruri despre ei. Aveam să le aflu după aceea, pe parcursul duelului care s-a născut între Rizea și Grofșoreanu, fiindcă s-a născut un asemenea duel, incert și risipit în timp, în perioada de început, din ce în ce mai limpede și mai concret, mai apoi, pe măsură ce se apropia Grofșoreanu de țelurile pe care și le propusese, — pentru că ăsta avea, într-adevăr, niște țeluri destul de limpezi — pe măsură ce se înmulțeau și creșteau în intensitate înfruntările dintre cei doi corifei.

Grofșoreanu era pe vremea aceea prim-secretar de raion, raion de margine, e adevărat, unde putea face ce dorea, unde făcea ce dorea el, polarizînd în jurul lui un anumit fel de oameni, mai tineri, e adevărat, semănînd toți (ca fel de a fi) cu Costel Berbencea, care devenise adjunctul lui, era secretar cu problemele organizatorice. Încet, încet s-au dus într-acolo toți Berbencenii, frații și verii lui Costel, neamurile Nuței, la urma-urmei. Și mie mi s-a propus, ce-i drept, să mă mut cu totul acolo, — „cu munca dar și cu casa...“ — urmînd să devin șeful ziarului sau directorul cabinetului de partid, — „pentru început, fiindcă după aceea...“ Nu m-am dus, nu puteam să mă duc, acum, cînd știam cîte

ceva despre felul cum vroiau să răzbească în viață unii oameni, oameni de ai noștri, nu-i așa, pentru că atît Costel Berbencea cît și Alfred Grofșoreanu, și frații lor, și neamurile lor, deopotrivă, nu veniseră din lună și nici nu erau odrasle burgheze, erau plămadă mai mult sau mai puțin muncitorească, ieșiseră și ieșeau în față abia acum, fuseseră scoși în lumină de împrejurările noi ale revoluției, — „fiindcă altfel n-ar fi ajuns ei niciodată să stea în frunte, să conducă și să călărească oamenii, da, pentru că ăștia mai mult asta fac, călăresc și hărțuiesc oamenii, se folosesc de noile împrejurări, de puterea cea nouă a proletariatului și de avantajele unui aparat nou și foarte bine articulat ca să parvină, să-și transforme domeniile de care răspund în simple feude, avînd avantajul, față de stăpînii de moșii dinainte vreme, că nu mai sînt obligați să se ocupe ei de administrarea proprietăților !...“

Lucrul acesta m-a izbit cel mai mult în perioada aceea de început : transformarea unui raion întreg în proprietatea unui anumit grup de oameni, a unei *găști*, fiindcă despre așa ceva era vorba, — „despre o simplă și cam fioroasă *gașcă* !...“ — fapt pe care nu puteam să-l receptez altfel, decît cu uimire și cu durere, cu mînie chiar, dată fiind tăria convingerilor mele, așa cum erau ele atunci, nelimpezite, îmbibate și minate de fanatisme și de scrîșniri temperamentale, avînd o singură și de necontestat calitate : sinceritatea, o sinceritate aproape desăvîrșită, de care nu mă îndoiam nici eu, pe care nu o putea pune nimeni la îndoială.

„...Nu se poate, tovarășe Rizea, i-am spus eu primului secretar al regiunii, fiindcă am ajuns pînă la el, greu de tot, dar am ajuns — trebuie să faceți ceva, nu e voie să stați așa !... Sînt raioane în cadrul regiunii în care se întîmplă lucruri inadmisibile !... Un anumit raion, pe care îl cunosc eu bine, e stăpînit, practic, de o anumită *gașcă*, pe care de asemenea o cunosc !... Bineînțeles că oamenii trăiesc și acolo, — oamenii muncii, cum ziceam *noi* uneori — trăiesc și muncesc, dar adevărul și dreptatea, relațiile pentru care am luptat *noi*, sînt călcate în picioare fără rușine !...“

Rizea, plictisit și cam obosit, bătrîn dar și îmbătrînit (avea pe-atunci cincizeci și cinci, cincizeci și șase de ani, dar părea de șaptezeci), m-a ascultat răbduriu, încercînd să priceapă ce vroiam eu, gîndindu-se la scopul adevărat al audienței, nu la problemele pe care i le puneam eu în față, care

erau, e adevărat, cam generale, avînd în afară de asta dezavantajul de a fi prezentate într-o formă mult prea patetică, lucru de care mi-am dat seama mai tîrziu. Dar atunci nu puteam să mă prezint altfel, nici nu mă gîndeam, de fapt, la modul de prezentare a faptelor, mă gîndeam la adevăr și la dreptate, fiind convins că și alții, măcar unii, dacă nu chiar toți, reacționează și gîndesc la fel. El, la rîndu-i, nu se putea comporta altcum, date fiind bătrînețea și rutinarea care îi ieșiseră și îi ieșeau înainte, dată fiind înceata și ferma lui rupere de viață, pentru că ăsta era răul principal de care suferea Rizea, mai periculos și mai important decît acțiunile de învăluire și de subminare întreprinse de Grofșoreanu, acțiuni despre care știa și el cîte ceva, cărora nu le acorda însă nici o atenție, crezîndu-se de neschimbat, știindu-se om cu trecut bogat, dacă nu chiar glorios (Rizea fusese ilegalist, făcuse cinci ani de închisoare și fusese condamnat apoi la moarte, scăpînd de execuție datorită *eliberării).*

„...Bine, mi-a spus Rizea la urmă, păstrînd aceeași nedumerire pe față, mai ales că eu nu-i cerusem nimic pentru mine, — o să vedem ce-i cu raioanele astea de care mi-ai vorbit dumneata !... Important e să se rezolve problemele noi : să se adune cantitățile de grîne cerute și necesare, la cote, pentru că avem mereu restanțe, și să sporească ritmul colectivizării, pentru că și la punctul ăsta am avut și avem lipsuri !... În rest, o să vedem *noi,* o să facem tot ce-i posibil !..."

N-a văzut și n-a făcut nimic (cred că a uitat imediat, de mine și de ceea ce i-am spus), drept pentru care *grofșorenii* și *berbencenii* și-au continuat activitatea nestingheriți, purtîndu-se după bunul lor plac, năclăind și înămolind totul, liniște și cinste, generalizînd acolo, în tot raionul, sistemul protecțiilor și al aranjamentelor, purtîndu-se dur și fără milă cu oamenii (cu țăranii, îndeosebi, cu care nici eu nu eram prea blînd pe-atunci), hărțuindu-i și batjocorindu-i („Asta-i raionul nimănui, ziceau oamenii, aicea, la noi, au năvălit barbarii și tătarii !"...), arestîndu-i pe cei care bodogăneau și protestau, fiind cu totul altfel ei între ei, plesnind de bunăvoință și de înțelegere unii față de alții, înțelegîndu-se din ochi cel mai adesea, înțelegîndu-se și vorbind pe față, la o adică („Lasă-mi, mă, mie casa aia !", „La inaugurare, mîine, merg eu !", „Nu te băga în Strămătura, acolo am intrat eu !...", „Președintele din Dîrja, dă-i pace, lasă-l, e omul meu !..."), speriindu-se și alarmîndu-se numai atunci

cînd răsufla cîte ceva din ceea ce făceau ei. Se domoleau în asemenea împrejurări, ascultau și adăstau, schimbau între ei cîte-o vorbă și cîte-un semn, parcă nici nu s-ar fi cunoscut prea bine, pentru ca după aceea, după ce trecuse pericolul, să se desfășoare cu și mai multă impetuozitate, răscolind și părăduind totul, ca o turmă de mistreți. Așa a și rămas raionul în urma lor, cînd au fost risipiți, ca un lan răscolit și călcat în picioare de sălbăticiunile nopții. Schimbarea însă nu li s-a tras de la Rizea (și nici de la mine, cu atît mai puțin). A fost, într-un fel, un accident, a apărut un articol într-un ziar central, unde se vorbea de afacerile pe care le făcea un anumit paznic, de la o anumită casă de vînătoare, iar ăsta, văzîndu-se strîmtorat, i-a scos în lumină pe protectorii lui, pe „tovarășul Alfred și pe ceilalți tovarăși...“ Aflînd de toată povestea, Rizea s-a supărat rău de tot, a pus problema în discuția biroului regional, s-a dus personal la înlocuirea lui Grofșoreanu, l-a lăsat fără muncă un timp, — „Am auzit eu că ești cam viclean și cam decăzut, măi mișelule, dar n-am crezut !...“ — domolindu-se pe urmă, după ce a vorbit (pe fir direct) cu tovarășul Vichentie, care i-a spus (l-a sfătuit) să-l cruțe pe Grofșoreanu, — „E om de-al nostru, oricum !...“ — după ce s-a sfătuit și cu tovarășul Ieronim, care l-a îndemnat, de asemenea, spre cumințenie și spre înțelepciune. „...Să vă ia tovarășul dracu ! a zis Rizea cînd a acceptat ca Alfred Grofșoreanu să fie numit prim-secretar la comitetul orășenesc, idee care venea peste el, *din sus*, pe canalele atît de întortocheate și de fluctuante ale favoritismului. Puneți-l unde vreți, dacă-i așa de mare graba, încît nu mai puteți aștepta conferința de alegeri, ori o plenară !... Puneți-l acolo și vorbiți de respectarea normelor de partid și de adîncirea democrației socialiste, că dacă o mai adîncim mult, în felul ăsta, dăm de piatră seacă și risipim în vînt oasele tuturor celor care au murit pentru ziua noastră de astăzi !...“

Dialogul dintre cei doi, cunoscut direct de către mine și intuit de alții de pe la un timp, a căpătat astfel o nouă turnură, aspirîndu-se, fiind și devenind din ce în ce mai ascuțit și mai favorabil lui Alfred Grofșoreanu, care știa să-și creeze atmosferă, lucra mult și pe latura aceasta, avea simpatizanți mai mulți, era mai popular, dar nu pentru că ar fi fost mai apropiat de viață și de oameni, ci pentru că știa (ca nimeni altul) să se folosească de anumite prilejuri, ca să iasă în evidență, în vreme ce Aurel Rizea se înfunda din

ce în ce mai mult în izolare, simțind cu simțul acela al lui, de vechi luptător și de om cu experiență, că va ii schimbat și că apele nu-i sînt favorabile de loc, — „*din sus*, dinspre izvoare...“ Erau, bineînțeles, și alte considerente care contribuiseră și contribuiau la transferul acela de simpatie, dinspre Rizea spre Grofșoreanu, principala cauză constituind-o, totuși, grația de care se bucura Grofșoreanu *pe sus*, relațiile lui și sprijinul de care se bucura el, fiindcă și oamenii, — „masele“, cum zicem *noi* — sînt înclinați de multe ori să dea dreptate celui care e mai tare, indiferent dacă o are sau nu o are. Fapt e că pînă și scoaterea lui Grofșoreanu din munca de prim-secretar de raion începuse să fie socotită o nedreptate, un act arbitrar, săvîrșit de „un activist bătrîn și îmbătrînit, căruia începuse să-i fie teamă de activiștii mai tineri și cu perspective mai mari !...“

Abia atunci, după ce Grofșoreanu, — „marele Alfred“ — a devenit prim-secretar al regiunii, luîndu-i locul lui Rizea, am intrat eu în duel direct cu el, după ce i-am supărat rudele, neamurile pe care le avea în Conția, satul din care se trăgea, pe care îl legase de centrul regiunii, printr-o șosea asfaltată, la mai puțin de o lună după ce devenise prim-secretar, acesta fiind semnul cel mai clar și mai sigur că regiunea, o întreagă regiune, va păți ceea ce pățise mai înainte raionul Măgura, devenind, ca într-o prevestire, domeniul „aproape personal“ al unui om avid de putere și lacom de mărire, iubitor de manifestații și de petreceri, neîndurător și nemilos cu toți cei care i se puneau împotrivă, conciliant și darnic cu cei care îl lingușeau și-i cîntau în strună, — „dumneavoastră, păi dumneavoastră sînteți nemaipomenit !...“ Grofșoreanu avea să dea seama „pentru toate“, tîrziu de tot însă, fiindcă și acesta e o anomalie, în socialism, ca schimbările unor oameni sau a unor lucruri să se facă cu atît mai greu și mai încet, cu cît e mai mare și mai puternic sprijinul pe care îl are unul sau altul dintre cei vizați, prăbușirea producîndu-se de multe ori numai atunci cînd se rupe *pironul principal*, cuiul din coada ciorchinelui aceluia ciudat și monstruos, format din protejați și aranjați, fapt care aduce după sine o îndelungă și lărmuitoare cădere în hăuri, a tuturor celor care se țineau, reciproc, de mîini și de picioare, nepotul atîrnînd de unchi, unchiul de văr, vărul de mătușă, mătușa de cumnată, cumnata de soră, sora de amant, amantul de Ieronim, Ieronim de Vichentie, care, la rîndul lui...

La început nu știam, e adevărat, că Ciortăneștii erau neamuri cu Grofșoreanu, nimeni nu le spunea așa : ai lui Grofșoreanu. M-am împiedicat de ei de vreo cîteva ori, cînd a fost vorba de niște cărăușii, cînd s-au ivit niște nereguli la cooperativa din sat și încă în vreo cîteva rînduri, dar nu știam ce-i și cum, de ce sînt ei atît de mîndri și de netemători, de ce-i sfidează pe ceilalți oameni, de ce se uită de sus la ei. Secretarul organizației de bază n-a vrut să-mi spună ce se ascundea dincolo de fala aceasta, — „...așa sînt ei, tovarășu' Pozdare..." — iar mai apoi, cînd l-am strîns cu ușa pe unul de al lui Ciortan, să-și dea cotele, — „integral" — fiindcă avea restanțe multe, secretarul a venit speriat la mine, rugîndu-mă să nu mai zgîndăresc lucrurile, — „pe partea asta, care-i gingașe tare !..."

„...Lăsați-l, zicea el, lăsați-i, tovarășu' Pozdare, nu-i stîrniți, vă rog frumos !... Înțelegeți și dumneavoastră că tot nu se poate face nimic... Și eu am vrut să procedez așa, la început... Și m-am lăsat păgubaș... Iar acum, de cînd îi Alfred la regiune..."

„Care Alfred, mă, care ?" am întrebat eu, mînios dar și nedumerit.

„Tovarășul Alfred Grofșoreanu, tovarășul prim !..."

„Dar ce are una cu alta ? !.."

„Are... Ce, dumneavoastră nu știți ? !.. Păi tovarășul Alfred e de-aicea, din Conția... Iar Ciortăneștii sînt neamurile lui... Unii sînt frați, alții îi sînt veri... Ei conduc satul, de ani de zile, de prin 1946... Noi, cei care avem funcții pe-aicea, le avem de formă... Nu putem trece peste voia lor..."

„Ei, nu ? !... Nu vreți voi să treceți !..."

L-am întrebat, ca să-l scutesc de autocritică, fiindcă îmi era scîrbă de el în clipele acelea, — „așa se adună lipsurile, ziceam eu, cu ajutorul unuia și al altuia !..." — de ce se numesc neamurile lui Grofșoreanu altfel.

„...Asta-i porecla lor, tovarășu' Pozdare, nu e numele, mi-a explicat secretarul, bucuros că m-am domolit și că mă interesez de alte lucruri —numele lor e de Grofșoru, dar tovarășu' prim și l-a modificat (se zice că-i voie și că oricine poate să-și ia alt nume, ori să și-l rotunjească pe cel care îl are), să sune mai românește !... Iar Alfred, că nici ăsta nu-i nume limpede, vine de la un sas care l-a botezat pe el, cînd l-a născut mamă-sa !... Ei, de fapt, strămoșii lor,

nu ei, cei de azi, sînt ceva viitură și s-au ținut mai mult de negustorii, decît de pămînturi și de vite !... Și-acum, de cînd a ieșit tovarășul Alfred în frunte, s-au amestecat și în politică, cu toții, că ăștia numai așa pot trăi, în ceată !... E clar, e limpede ? !..."

„E clar, omule, e limpede ! am zis eu. Treaba-i cît se poate de complicată... Vedem noi mai încolo ce-i de făcut... Deocamdată lăsăm lucrurile așa cum sînt, să nu ne aprindem paie în cap !..."

Nu le-au lăsat așa, bineînțeles, anarhistul din mine (dar și omul care se îndrăgostise de dreptate, care a crezut și crede în *niște lucruri)* s-a ambalat fără nici o rezervă în povestea asta, spre disperarea secretarului de organizație (și a altor „factori locali") și spre satisfacția celorlalți oameni din satul acela mare și renumit, pe care îl privisem pînă atunci cu un fel de ostilitate, în fundalul căruia găseam acum alți oameni, care tăcuseră și tăceau, își luaseră gîndul de la *îndreptări* și de la înlăturarea oricăror nereguli.

„...Îi drept ce se zice, domnule tovarăș ? !" m-a întrebat într-o zi un bătrîn hîtru și știrb.

„În legătură cu ce, moșule ?" am răspuns eu, trecînd peste „domnule tovarăș" (altădată n-aș fi făcut-o, dar acum o făceam, de unde se putea deduce că le aveam și eu pe-ale mele).

„Cu Ciortăneștii, cu *Alfrezii,* cu ai lu Cacă-te-Ioane, că noi așa le zicem !?"

„Da ! ?... Și ce-i cu ei ?"

„Asta e : se spune că le-ați mai tăiat din nas !... Îi drept ?"

„Îi drept, moșule, în măsura în care l-au ridicat ei prea sus !... Altfel, n-are nimeni treabă cu ei, așa cum nu are nici cu dumneata !..."

„Da, da, a mai zis bătrînul, rîzînd mărunt, dar acum, dacă ai intrat în horă, trebuie să joci !... Priceputu-m-ai ? !..."

În aceeași zi a năvălit peste mine, în „camera de oaspeți", unde îmi aveam și eu sălașul, însuși tovarășul Alfred Grofșoreanu, mînios și nu prea, stăpînindu-se, în orice caz, bucurîndu-se că mă găsise desculț, așteptînd cu răbdare să-mi trag bocancii în picioare, neluînd în seamă scuzele mele, — „stăteam și eu și citeam, folosesc orice răgaz..." — așezîndu-se apoi, drept în fața mea, cercetîndu-mă încă, nevenindu-i să creadă că eram chiar eu.

„...Ce mai e nou, pe-aici, prin Conția, măi Vasile Pozdare ?“ m-a întrebat el cu blîndețe, de departe dar și de sus, parcă ar fi stat pe un promontoriu, iar eu m-aș fi aflat într-o vale, într-o fundătură nenorocită.

„Bine, tovarășe prim-secretar, am răspuns eu cam gîtuit, cam abrupt, sînt probleme, dar le rezolvăm noi !... Cu cotele avem acum bătaie de cap, sîntem în urmă !...“

„Foarte rău, foarte rău !...“

A tăcut un timp, răsuflînd greu, făcînd eforturi aproape vizibile să se stăpînească.

„...Ocupă-te de cote, mi-a spus el pe urmă, cam brusc și cam tare, îndeplinește-ți sarcinile pe care le ai, că de aia te-a trimis partidul aici, dar nu-mi persecuta rudele !... Nu e vina lor că eu sînt prim-secretar și nici nu-i vina mea că nu ești tu prim-secretar, în locul meu !... Știi prea bine, iar dacă nu știi o afli acum, că nu-mi plac complexații și exaltații !...“

„Tovarășe prim, am dat eu să-l lămuresc, poate că dumneavoastră nu știți, din punctul de vedere al legalității...“

„Ce legalitate, mă ? a întrebat el, sculîndu-se în picioare și oprindu-se în fața mea, înalt, drept și cam umflat. Legalitatea sînt eu, mă, că de-aia m-a pus partidul unde sînt, asta-i legalitatea !... Și dacă tu nu faci ce ți se spune, vei zbura de peste tot, de nu te vezi !...“

A plecat după aceea, a ieșit valvîrtej din odaie, a străbătut coridorul cu pași mari și dupăitori, suindu-se numaidecît în mașină, uitîndu-și „o codiță“ pe jos, din cauza grabei. Iar eu am rămas în mijlocul camerei, nedumerit și mînios, mîniindu-mă de fapt abia atunci, pe măsură ce înțelegeam proporțiile înfruntării în care eram angrenat, pe măsură ce îmi dădeam seama cît de puternic și de imbatabil era Grofșoreanu și cît de nevolnic și de neînsemnat eram eu, — „...un activist oarecare, cum sînt atîția alții...“ „În vreme ce el e unul singur peste toată regiunea și-i dintre cei puțini, pe țară !... Are dreptate, nu are dreptate, se va vedea mai tîrziu, dacă se va vedea ! ?...“

Atunci l-am lovit eu pe *țăranul din Conția,* pe omul acela bătrîn și neras, voinic și bine alcătuit altfel, care venise deodată peste mine, neștiind cu cine vorbisem eu mai înainte, știindu-le pe ale lui, că nu avea grîne, n-avea ce să dea la cote, — „N-am, că nu s-or făcut, tovarășu' șef !...“

— știind cîte ceva din ceea ce se întîmplase în sat în zilele acelea, — „Foarte bine-ai făcut că i-ai mai strîns cu ușa pe ai lui Cacă-te-Ioane !...“ — sperînd, fiind sigur că m-a cîștigat de partea lui și că îl voi scăpa de necazuri.

„...Cum așa, nu poți să mă ajuți ? a întrebat el, după ce i-am spus că n-am ce-i face, are, nu are, trebuie să dea grînele cu care era impus. Nu vrei, asta e, că și *voi* țineți tot cu bogătanii, degeaba ziceți că așa și pe dincolo !... Am văzut eu ce-i și cum, văd și-acuma...“

A zis mai multe, a și înjurat la un moment dat, l-a ocărît pe Dej și a înjurat-o, urît și complicat, pe Ana Pauker, — „... că numa scroafa aia-i de vină, Pauca, muierea aia fără o ureche !...“ — pe urmă, după ce l-am pălmuit eu, scurt și fără veste, a tăcut și s-a uitat lung la mine, lung de tot, parcă aș fi ieșit abia atunci înaintea lui. Și-a pipăit pe urmă obrajii, mirîndu-se că-i avea unde-i știa. Iar eu am rămas cam nu știu cum în fața lui, cam opărit, cam stînjenit. Am dat să zic ceva, — „Ce tot vrei, măi omule, de ce nu mă lași în pace ? !...“ — dar el n-a mai stat, s-a întunat și a plecat, mergînd cum merge tata, umblînd cum au umblat toți țăranii, neștiind, așa cum nu știam nici eu atunci (atunci am căutat pistolul, să-l am la îndemînă, dacă se va întoarce, am fost mic, am fost nevolnic !) cît de adînc va pătrunde el în viața mea, mai adînc și mai puternic decît neamurile acelea ale lui Grofșoreanu, și decît Grofșoreanu însuși, devenind în cele din urmă, ca într-un vis straniu, simbolul de neocolit al vinovăției, reprosul pe care mi l-a scos viața înainte, nu ca să mă acuze, fiindcă viața nu acuză, cum acuzam noi prin ședințe și pe la mitinguri, viața îți amintește de ceea ce s-a dus, îndemnîndu-te să fi mai reflexiv, mai bun, mai drept și mai cutezător. „...Dumneata chiar crezi, tovarășe, mă întreabă omul meu, care nu mai e demult unul și același cu *țăranul din Conția*, e și el dar e și tata, totodată, are ceva, în glasul lui și în felul cum merge, din glasul și din felul de a merge ale lui Vasile cel Mare, și ale lui Monu, celălalt țăran, despre care mi-a vorbit Jeler — crezi că era musai să se întîmple tot ce s-a întîmplat ? !... Crezi și-acum că nu se putea altfel, decît așa, să ne schimbăm și să ne transformăm noi ?... Și dacă e așa, dacă nu se putea să nu se înfăptuiască schimbarea asta, de ce v-ați amintit de noi, de ce ne tot pomeniți, de ce vă socotiți voi mlădițe țărănești, toți, chiar și cei care n-au călcat pămîntul niciodată, cu talpa goală ? !... Nu vă pare rău, cumva ! ?... Nu vă simțiți

voi vinovați față de cineva ? !..." Iar mie mi se pare, ori de cîte ori îl aud vorbind, în mine dar și sub mine, în creștetul cerului dar și în adîncul pămîntului, că peste orașul nostru, și peste țară, peste toată țara, plouă mult și tare, cu țărină, cum a mai plouat, cum va ploua și de aici încolo, încă o sută de ani, încă o mie de ani, ori de cîte ori se va desprimăvăra.

VI

Devenind activist de partid, n-am devenit numaidecît alt om, cum crezusem înainte de asta. Nici după aceea n-am devenit alt om, după ce am fost exclus din partidul pentru ideile căruia eram în stare să-mi dau și viața, fără șovăire. Am suferit enorm atunci, după excludere, am fost la un pas de risipire, dar n-am devenit alt om. Poate că devin așa ceva acum, în zilele acestei toamne lungi, în luminile căreia mă scald cum se scaldă peștele în apă, cum zboară pasărea în aer, nu cu plăcere, cu o voluptate primenitoare, fiindcă omul a fost și este o continuă și din ce în ce mai complexă devenire. Și dacă eu *(noi,* cum îmi plăcea mie să spun cîndva, mie și altora) am greșit în privința aceasta, a transformării omului, am greșit prin faptul că am pus accentul pe fixitate, nu pe devenire, am crezut că un om, odată ajuns la o anumită înțelegere a lucrurilor, capabil să ia o anumită atitudine (*atitudinile,* mai ales, erau revelatorii, drept pentru care ședințele au căpătat o importanță extraordinară, devenind, practic, turnantele multor cariere) a atins prin asta culmea desăvîrșirii, e un *om nou,* e un luptător. Triumfurile reale ale omului, lanțul acela nesfîrșit de modificări și de ruperi, adevărul și frumusețea însăși a vieții, au fost înlocuite astfel de un șablonism rigid și sărăcăcios (puternic însă, pe cît de sărăcăcios pe atît de puternic), diversitatea extraordinar de mare a realității sufletești a fost înghesuită în cîteva *modele absolute,* imitația căpătînd astfel un cîmp de manifestare nelimitat, iar acolo unde există și se lăfăie nestingherită imitația, crește și înflorește și mediocritatea, — „sfînta și nerușinata mediocritate" — a cărei agresivitate e mai distrugătoare decît orice război. Umanismul însuși a fost afec-

tat din cauza asta, pentru că omul nu poate fi nou cu adevărat (şi pentru totdeauna) niciodată, ceea ce e nou astăzi, mîine e vechi, ceea ce e nou mîine poimîine poate să fie învechit, înnoirile înseşi hrănindu-se şi nutrindu-se din învechirile aparente, din falsele pierderi, amintirea fiind un izvor nesecat de experienţă şi de reflexivitate, omul trăind şi crescînd din sine şi prin sine, cum creşte pomul, depinzînd, ca şi pomul, de soiul în care şi-a înfipt rădăcinile, de deschiderea cerului spre care şi-a ridicat coroana, de vînturile care îl bat şi de primăverile care îl trezesc din amorţire. Importantă e, aşadar, nu fixitatea, ci aspiraţia spre altceva, importante sînt nu poruncile („să nu furi, să nu preacurveşti, să-ţi îndeplineşti sarcinile de plan, să fii cinstit şi principial !..."), ci deschiderile efective de noi orizonturi spirituale, îmbogăţirea efectivă a omului, pentru că un om care nu are ce mînca, sau e hărţuit mereu de grija zilei de mîine, nu are timp, şi nici poftă, de reflexivităţi şi de edificări, devenind, peste voia lui, o făptură stranie, — „nice om, dar nice fiară !..." — îndepărtîndu-se de propria sa esenţă, sfărîmîndu-şi condiţia de om, dizolvîndu-se în tot felul de egalizări, tehniciste sau birocratice.

Atunci, în perioada cînd am intrat eu în activitatea de partid, tot cam aşa se puneau problemele, puţin mai altfel, totuşi, pentru că fixităţile şi rigidităţile erau predominante. Toţi doreau ca omul să fie bun şi reflexiv, să fie puternic şi netemător, să-şi stăpînească bine de tot munca pe care o făcea, să trăiască în acord deplin cu morala (cu morala proletară, bineînţeles), în practică însă, în viaţa de zi cu zi (în toate domeniile, nu numai în domeniul muncii de partid), reflexivitatea, îndoiala sau şovăiala, orice tendinţă de nuanţare a lucrurilor, stîrneau o mie şi una de suspiciuni, preferinţele mergînd, fără greş, spre brutalitate, spre forţă, spre primitivism, spre tot ceea ce era sau semăna a *combativitate*. Celelalte tendinţe sau înclinaţii erau socotite (eu însumi le-am socotit aşa, ani de zile) devieri mic-burgheze, influenţe ale ideologiei burgheze, rămăşiţe ale „monstruosului trecut". Asta nu înseamnă însă că toţi activiştii de partid (toţi oamenii care s-au perindat pe la conducerea diverselor organisme de partid şi de stat) au fost nişte brute, nişte simpli şi cam penibili troglodiţi, reprezentînd, toţi, *spiritul primar* al chivernisellii. Înseamnă numai că tendinţa era aceasta atunci (tendinţa principală), cei care nu se împăcau cu ea fiind daţi deoparte, fiind umiliţi sau nimiciţi (au fost şi asemenea cazuri,

destul de multe), acționîndu-se uneori mai brutal și mai fără milă în direcția aceasta (a nimicirii propriilor cadre), decît în direcția cealaltă (a nimicirii vechilor clase, cu care se mai cocheta uneori). La mijloc erau (de fiecare dată a fost așa) motive precise, privind lupta pentru o poziție mai bună sau pentru un post anume, *lupta pentru putere*, în ultimă analiză, indiferent ce participanți avea ea, la ce nivel se desfășura, la nivel raional sau regional, la nivelul întregii țări (da, pentru că au existat și asemenea interferențe, într-un sistem care ar putea să fie impecabil și care nu e așa, nu-mi dau seama de ce, din cauza felului cum a fost pus în practică prima dată, sau din alte cauze, mai adînci ! ?)

Activiștii de partid au fost și sînt feluriți, cum sînt, în genere, toți oamenii. Unii dintre ei, cei mai mulți, au crezut cu adevărat în ceea ce făceau, în ideile pe care le propulsau în viață, în revoluție și în capacitățile ei infinite de primenire și de regenerare a vieții ; alții au crezut numai că sînt convinși de *niște lucruri*, au fost niște simpli *molipsiți ;* iar alții au fost animați, pur și simplu, de scopuri practice, de chivernisire ; unii au mers pînă la capătul drumului, s-au ridicat pe cele mai înalte culmi ale izbînzilor umane, au descoperit viața și s-au limpezit pentru totdeauna ca oameni, au devenit, cu adevărat, luptători de nădejde, indiferent ce curbă evolutivă a cunoscut biografia lor, din „punct de vedere administrativ" ; alții, însă, nu puțini, au capotat, s-au prăbușit și s-au risipit, chiar dacă au suit, chiar dacă au mers în sus ; unii, vechi luptători, profesioniști ai revoluției, au rămas pînă la bătrînețe în această activitate, onorînd-o cu cinste și cu muncă multă, fără a se șabloniza și fără a se birocratiza ; alții au părăsit-o forțat, din vina lor sau din vina altora, pierzîndu-se definitiv unii dintre ei, în vreme ce alții, cei mai buni, pe semne, cei mai puternici, au rămas întregi („întregi și citași", cum ar zice Iuliu Jeler), păstrînd din această activitate deprinderea de a gîndi politic, indiferent căror preocupări s-au dăruit mai tîrziu. Activismul social a plămădit, în timp, un nou profil uman, în componența căruia preocupările de specialitate, din domeniul tehnicii, din domeniul economiei sau din alte domenii, se împleteau și se împletesc firesc cu o gîndire politică foarte fermă și foarte elevată, competența din cadrul strict al profesiei dînd gir și mai mare afirmărilor cu caracter politic.

Lucrurile n-au fost rezolvate pentru totdeauna, au fost și sînt în mișcare, așa cum a fost și este în mișcare și această

lume, — „lumea activiștilor de partid“ — care n-a fost populată numai de îngeri (cum pretind unii), dar nici n-a fost invadată numai de posedați (cum cred alții, nu numai cei *de dincolo,* dar și de aici), de oameni neîmpliniți, care au ajuns în activitatea aceasta pentru că nu erau buni de altceva (cum socotesc cei ce au disprețuit și disprețuiesc poporul, indiferent în ce fel de ambalaj își împachetează acest dispreț, în ambalajul apolitismului sau în agresivitatea mai directă a *revanșei sociale,* ale cărei ecouri încă nu s-au stins). Alții, mai exaltați și mai „puși în priză“, i-au considerat și îi consideră pe activiști niște oameni sacrificați, care n-au timp nici să respire, care nu mai au răgaz pentru o vorbă ori pentru un prieten, sînt în alertă mereu, încît te și miri cum de mai trăiesc, cum de n-au murit toți, de foame sau de oboseală. Adevărul e la mijloc, e acolo unde se află fiecare om, fiindcă activiștii au fost și sînt oameni ca toți oamenii, cu durerile și cu bucuriile lor, cu scăderile și cu calitățile lor, fiind capabili unii dintre ei de o dăruire absolută, în timp ce alții, nu puțini, au stat și stau pe la coada zbaterilor, pe unde e mai mult de adunat și de luat, ca beneficii, desigur. Pentru că și acesta e un adevăr : unii dintre ei au venit spre activitatea aceasta din interes, să-și ușureze ascensiunea, să cîștige mai mult și să aibă satisfacții mai multe, alții însă, cei mai buni, s-au integrat în activitățile de acest fel din pură pasiune revoluționară, dorind efectiv să contribuie la bunul mers al treburilor, să fie „în primele rînduri, cum a fost Korceaghin, și Koșevoi, și Fucik,“ fiindcă aceștia au fost *idolii* noștri, ani de zile, și poate că nici n-ar trebui să ne rușinăm de lucrul acesta, ar trebui, dincontră, să reținem din el ceea ce e de reținut (nu de eroii adevărați trebuie să ne ferim, noi, ci de cei falși, de făcăturile minciunii și de făcătorii și mîncătorii de minciuni). Se poate vorbi, pe de altă parte, de oamenii care au nimerit din întîmplare în aceste activități, așa cum se poate vorbi de oameni care n-au fost mînați nici de interes, nici de pasiune, fiind vrăjiți, pur și simplu, de *putere,* intrînd în cercul ei miraculos pe poarta orgoliului, sau pe ușa mai îngustă a refulărilor sociale, lăfăindu-se apoi în fotoliul bunului plac, mișcîndu-se și ei pe coordonatele noastre, vorbind cum vorbim noi, trăind cum trăim noi, fără a avea însă nimic de-a face cu noi (din această categorie se recrutează figurile cele mai feroce de *posedați* și de *tehnocrați,* de oameni care nu au nimic comun cu poporul, deși îl pomenesc mereu, scopul lor principal fiind satisfacerea

propriilor năduf uri sufleteşti, hrănirea propriilor orgolii, a căror foame creşte în chip ciudat, pe măsură ce e satisfăcută, ceea ce înseamnă că *fascinaţia puterii* poate duce lucrurile şi în această direcţie, nu dăunătoare, ci nihilistă, de-a dreptul). Importantă nu e, de fapt, existenţa categoriilor, care se află, cum e şi firesc, într-o modificare permanentă, unele extinzîndu-se, altele scăzînd sau retrăgîndu-se, importantă e diversitatea de profiluri morale şi de chipuri umane, care au dat şi dau concreteţe şi pregnanţă acestei activităţi.

Greşelile care s-au săvîrşit într-o perioadă sau în alta au depins de ceea ce a fost dominant în perioada respectivă, — de *tendinţa cultului* şi de *năzuinţa proletcultului* — fiind condiţionate totodată de ceea ce era fiecare activist în parte, de pregătirea lui, de moralitatea lui, de capacitatea lui de a transmite şi celorlalţi oameni ideile în care credea el. Pregătirea, lipsa de pregătire, de fapt, a jucat un rol mare într-o anumită vreme, în perioada de început, îndeosebi. Ulterior s-au găsit multe explicaţii, acuzatorii cei mai înfocaţi ai perioadei respective fiind nu odată ei înşişi „eroi ai greşelilor" şi practicanţi înrăiţi ai abuzurilor, acuzaţiile lor de acum avînd drept scop disculparea, operarea unui subtil transfer de vinovăţie, fiindcă nu i-a obligat nimeni, niciodată, să fie aşa cum au fost (să se poarte ca nişte satrapi şi să vorbească sub influenţa unui delir ciudat şi înjositor), aşa cum nu m-a obligat nimeni pe mine să-l pălmuiesc pe omul din Conţia, să-mi pregătesc, singur, un zbucium de lungă durată, ale cărui ecouri vor umbla prin lume chiar şi atunci cînd eu nu voi mai fi.

„...Nu-i de vină partidul, nici Stalin nu-i de vină, nici Ana Pauker, nici Luca, nici Dej, îi spuneam eu lui Iuliu Jeler într-o vreme — pentru că eu, Vasile Pozdare, am pălmuit un ţăran, în loc să stau de vorbă cu el, pînă dimineaţa, în loc să văd ce vroia el, ce gînduri îl chinuiau şi ce dureri îl rodeau !..."

Faptul acesta m-a afectat mult şi adînc, mai ales că ţăranul pălmuit de mine (stupidă împrejurare, într-adevăr, scrîşnit şi opintit moment !) a fost primul om cu care m-am întîlnit, cînd am intrat în Conţia. Am ajuns noaptea acolo, seara tîrziu, pe un întuneric de nu te vedeai, din cauza căruia satul părea misterios şi pînditor, părea mult mai mare decît era în realitate. Cîte-o casă, măcar, părea uriaşă, parcă ar fi vrut să iasă în drum, ca o prăvălitură, ca o stîncă.

„...Aștia, ziceam eu, mergînd numai pe mijlocul uliței, fiindcă era noroi, era o tină de te orbea — au casele ca niște cetăți !... Sînt bogați, sînt chiaburi toți, aici o să fie de lucru' nu glumă !...“

Am auzit larmă la o fîntînă care avea deschidere spre drum ; un om își adăpa vitele. M-am apropiat și am dat bună seara.

„...Dumnezeu să-ți deie sănătate !“ mi-a răspuns omul încet și rar.

S-a schimbat apoi, cînd a văzut că nu sînt de-al satului.

„Apoi că dumneavoastră nu sînteți de pe-aicea, a zis el tot așa, moale, rar, sînteți străin de sat !...“

„De sat da, dar nu și de țară !“

„Poate“, a admis omul, mai încet și mai reținut.

A strigat la vițe după aceea, a certat un bou, — „Iar strecori apa, măi Paicule mă, iar faci mofturi, că ție nu-ți arde de nimica, mămăliga ta de mișel !...“ — a umplut găletile cu apă pentru acasă, pe urmă, dacă a văzut că eu stau pe aproape și îmi aprind o țigare, a cerut și el una, — „una de-aia bună...“

„Nu știu dacă-s de-alea bune, i-am spus eu, întinzîndu-i pachetul de „Carpați“, dar eu de astea fumez !...“

„Da, da, a spus omul, luînd țigarea, pipăind-o și amirosind-o, îi bună și asta, nu-i din aia *extra*, da-i bună... Înseamnă că ești om de-al nostru, nu ești prea mare în grad...“

„De unde știi dumneata lucrul ăsta ?“ am întrebat eu, cam înțepat.

„De la țigări, că dacă ai fi om mai de seamă ai folosi altfel de tutun !...“

„Da, dar astăzi nu mai sînt oameni de seamă și oameni de rînd, sîntem la fel toți !...“

„Da, da, a zis omul, așa e, așa ar trebui să fie, c-am mai auzit eu lucrul ăsta !...“

„Unde ? !“

„Aicea, în sat !...“

M-a întrebat apoi dacă sînt și eu „dintre aceia care umblă cu lămureala pe la casele oamenilor.“

„Sînt instructor de partid, i-am spus eu, de aceea am venit în satul ăsta al vostru !...“

„Foarte bine, foarte bine ! a spus omul. Să fie într-un ceas bun, și cu noroc, și cu folos, că s-au perindat destui pe-aicea, fără rost și fără folos !...“

„Cum așa, fără rost și fără folos ? !“

N-a vrut să-mi răspundă, s-a făcut că nici n-a auzit, a luat găleţile în mînă şi-a pornit-o către casă, pe urmele vitelor (stătea la a patra sau la a cincea casă, pe uliţă la deal).

„...Dacă n-ai sălaş pentru la noapte, mi-a spus el în poartă, poţi să mîi la noi în noaptea asta !...“

„Ba eu cred că o să am, i-am aruncat eu peste umăr, gîndindu-mă deodată, cu intransigenţa mea de-atunci, că o fi „vreun chiabur şi ăsta, lup în piele de oaie !...“, — trebuie să am şi să găsesc !... Sfatul popular pe unde-i ?...“

„Mai la deal, dar acolo nu găseşti pe nimenea acum, sînt plecaţi toţi la Ciortăneşti !...“

„Aştia cine sînt ?“

„Nişte oameni... Sara bună şi noroc !...“

„Noroc !“ am zis eu, uitîndu-mă la casa lui mare şi făloasă, vroind, nici eu nu ştiam de ce, să mi-o întipăresc în minte cît mai bine, neştiind atunci că voi trece pragul acelei case mari şi vechi, în umărul căreia se află zidită o piatră cu o inscripţie romană, de pe la anul 380. Cînd i-am călcat eu în casă, omul cu care mă întîlnisem la fîntînă, pe care îl pălmuisem pe urmă, era mort, stătea întins pe năsălie, drept şi neclintit, slab şi pămîntiu la faţă, iar eu eram exclus şi prăbuşit, fiindcă aşa am ajuns să dau faţă cu el (cu umbra lui, de fapt, cu alcătuirea aceea de pămînt vechi şi uscat), aşa am ajuns să merg la înmormîntarea lui, lipsind de la fabrică, stîrnind nedumerirea tuturor. Îl întîlnisem înainte de asta pe o stradă mărginaşă din oraş. Stătea într-o căruţă care aştepta pe cineva. M-a recunoscut imediat. Eu, de asemenea, l-am recunoscut, cu toate că eram ameţit, eram beat de-a binelea. L-am întrebat ce a păţit, de ce stă culcat între perine şi pături. Nu mi-a răspuns. A vorbit nevastă-sa în locul lui, — „Îi bolnav tare, are *rac*, se prăpădeşte, de aia ni l-or dat acasă ...“ — iar el se uita la mine, lung şi mustrător, întrebător, mai degrabă. „...Dacă vrei să te iert, mi-a spus omul cînd a venit căruţaşul — să vii la îngropăciune, să arunci o mînă de ţărînă pe copîrşeul meu !... Auzi ? !...“ „Aud“ ! am zis eu, plecînd de acolo ca din puşcă, ducîndu-mă apoi la îngropăciune, împlinindu-le pe toate, stînd şi la pomană, venind acasă noaptea tîrziu, părîndu-mi-se mereu, în tren şi pe drum, în timp ce veneam către casă, că omul acela stă înaintea mea, vine prin mine şi trece prin mine, ca un nour de pămînt, ca o statuie uriaşă, de lemn şi de lut. Atunci s-a plămădit în gîndul meu imaginea aceea de neuitat, a ţăra-

nului din Conția, a țăranului dintotdeauna, cum nici nu aș fi crezut.

„...Dar cine locuiește aicea ?“ l-am întrebat eu pe secretarul organizației de bază, cînd am ieșit prin Conția, să văd satul, să „mă familiarizez cu terenul“ (noaptea dormisem pe o masă, la sfat, fiindcă nu găsisem pe nimeni acolo, erau plecați toți).

„Un om, cine să locuiască, mi-a răspuns secretarul, Avramu lui Cornelu lui Traian, cum i se zice. Avram Lepădatu, cum îl scriem noi prin *scripte* !...“

„Om de treabă ? !“ am mai întrebat eu.

„De treabă, pînă pe la un loc, nu se arată cu mînie față de treburile astea ale noastre, dar nici cu prea multă dragoste !...“

„Chiabur cumva ?...“

„Chiabur nu-i și nici nu poate fi, că n-are pămînt așa de mult, dar lucră cum nu se mai află, îi cel mai harnic om din sat, și scoate recoltă, ține vite, are rînduială bună, ce mai, și-i om cuminte, nu bate crîșmele, trăiește cum trăiau *cei vechi*, c-așa-i place lui să zică !...“

M-am luat cu altele pe urmă și-am uitat de el, am intrat „în muncă pînă în gît, pînă peste cap“. Aveam, de altfel, o groază de sarcini, — trebuia să văd de munca organizației de bază din Conția și din încă vreo trei sate, trebuia să îndrum organizația de tineret, trebuia să văd cum se îndeplineau indicațiile de strîngere a cotelor, nemaivorbind de sarcinile pe care le primeam prin telefon, sau de cele care mi se trasau în instructajele de la raion sau de la regiune, unde ni se spunea mereu că dușmanul de clasă, — „burghezo-moșierimea, chiaburimea și altfel de elemente vrăjmașe !...“ — lucrează și sapă la temelia regimului, sabotează și dau foc, ceea ce însemna că noi, cei care aveam sarcina să luptăm pentru edificarea regimului, — „De aia ați fost scoși din producție, de aia ați devenit revoluționari de profesie !...“ — trebuia să luptăm împotriva lor, să-i demascăm și să-i dăm pe mîna „organelor de stat“, — „să primească pedeapsa binemeritată a poporului !...“ — ceea ce și făceam, cu patos dar și cu înverșunare, cu o îndîrjire care depășea de multe ori necesitățile, tinzînd să crească, sau chiar creștea, ca un val care e gata să șteargă totul în calea lui, și ce era rău dar și ce era bun. Firește, adversari și dușmani erau destui, colectivizarea care se inițiase, naționalizarea care se făcuse mai înainte, stîrniseră și stîrneau adversități, nemai-

punînd la socoteală înapoierile și întunecimile care mai existau pe alocuri, fiindcă existau și lucruri de acest fel. Ura noastră depășea, cu toate acestea, firescul și necesarul, semăna a dezlănțuire de multe ori, era mai aproape de patimă, decît de vrăjmășia de clasă, ținea mai mult de psihoză, decît de luciditate. Asta pentru că alcătuirea ei se bizuise în oarecare măsură pe împrumut și pe grabă, pe tot ceea ce se întîmplase după război în această parte a lumii, care fusese pîrjolită de *secetă*, iar acum era dominată de atmosfera profund tensionată a *războiului rece*, care se împletea de minune cu atmosfera creată de *cultul personalității*, fiindcă acolo unde există adulare și slăvire, proslăvire și prosternare, trebuie să existe, la extrema cealaltă, multă atrocitate, cruzime sau chiar barbarie curată, — una fără alta nu se poate.

Era prin 1951, 1952, 1953, iar activitatea mea cunoscuse și cunoștea punctul culminant al tuturor scurtcircuitărilor, frizînd de multe ori paroxismul (da, chiar așa !). Eram de nerecunoscut uneori, față de alții și față de mine însumi. Trăiam într-o tensiune continuă și din ce în ce mai puternică, alimentîndu-mi astfel convingerea că participam la o „bătălie mare și hotărîtoare" și că participarea asta nu se putea face decît așa, cu o cheltuială mare de nervi și de zbucium, cu încordări și cu scrîșnete. Acasă eram un simplu oaspete, veneam și plecam, mă schimbam, mă primeneam și mă odihneam puțin, plecînd mai departe pe urmă, cu și mai mult elan.

„...Și după ce isprăviți cu chiaburii, mă întreba Nuța din cînd în cînd, ce faceți, de cine vă ocupați ?"

„Vedem noi, îi răspundeam eu, și nu-mi glumi cu treburile astea că mă supăr !..."

Nu mă deosebeam deloc pe vremea ceea de Alfred Grofșoreanu, de Costel Berbencea și de alții. Atîta doar că eu eram cinstit, nu mă gîndeam la avansări și la promovări, nu veneam acasă cu servieta burdușită de brînzeturi și de carne, cum făceau alții, care duceau luptă de clasă cu chiaburimea, înfruptîndu-se apoi din ceea ce avea chiaburimea, căptușindu-și *gazurile* cu găini și cu purcei, cu miei și cu damigene, — „pentru că ăștia are, dă-i în mă-sa, trebuiesc dezchiaburiți și dezburgheziți, toți, pînă la unul !..." Și eu ziceam și gîndeam așa, dar de luat nu luam nimic, încît Nuța, săraca, mă mai și certa din cînd în cînd, sfătuindu-mă să aduc și eu cîte ceva în casă, dacă tot merg „pe satele acelea..."

„...Cumpără, zicea ea, nu lua cu japca, dar adu, că-n piață abia găsești, dacă găsești !..."

Îi făgăduiam că voi aduce şi eu cîte ceva, de adus însă nu i-am dus niciodată nimic, păzindu-mi cu străşnicie habotnicia aceea a mea, sinceră şi dreaptă dar cam exagerată, totuşi, cam artificioasă, aşa cum era artificioasă şi exagerată şi înflăcărarea mea de atunci. Răul nu consta în faptul că eram dur, cum erau şi alţii, ci în motivaţia care stătea în spatele acestei duri-tăţi, în convingerea pe care mi-o formasem (mi-o formasem eu, în grabă, sau îmi fusese inoculată, tot aşa, în mare grabă), cum că acolo, la sate, nu există decît înapoiere şi conservatorism, o stare de lucruri care se cerea curmată, — „ca să putem merge mai departe, să putem construi socialismul în voie, să nu ne izbim mereu de o realitate care emite capitalism ceas de ceas, zi de zi, în proporţie de masă, cum spune Lenin..." Alte vorbe care îmi erau pe plac pe-atunci, mie dar şi altora, se refereau tot la ţărănime, care nu era unită decît dacă era forţată de împrejurări. „...Ţăranii, spune Marx, sînt pre-cum cartofii, stau laolaltă atîta timp cît sînt în acelaşi sac, cît e legat sacul..." Existau, în afară de asta, cugetările şi indi-caţiile lui Stalin, care aplicase în practică ideile lui Lenin, realizînd colectivizarea agriculturii în cîţiva ani, dintre care unul, 1929 sau 1930, fusese *anul marii cotituri.* Stalin arătase pe larg de ce trebuia să plătească satul „un anumit impozit" oraşului, de ce trebuia să fie nimiciţi chiaburii, cum se realiza în viaţă alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănime, — „te aliezi cu ţăranul sărac, îl neutralizezi pe mijlocaş şi lupţi împotriva chiaburului !..." — iar noi aplicam în practică ceea ce spusese dînsul, ceea ce ni se spusese la şcoala pe care o urmasem, ceea ce descifrasem şi descifram noi singuri, din cărţi şi din broşuri. Şi-o făceam de parcă ar fi fost sfîrşitul lumii, fără şovăială şi fără milă, parcă ne-ar fi tocmit cineva, anume, să radem şi să distrugem totul, să nu mai rămînă nimic din „trecutul întunecos şi mizer, să crească în urma noastră o altă viaţă, nouă şi liberă !..."

Primisem atunci, la cîteva luni după ce am poposit la Conţia, o *sarcină specială :* trebuia să mă duc în Strămătura, un alt sat, să organizez acolo o gospodărie agricolă colectivă, — „un colhoz, tovarăşe, cum mi-a spus secretarul cu proble-mele agrare de la regiune, ce s-o mai tot ocolim, îi zicem cum se numeşte !..."

„...De acord, tovarăşul Vîlcovici, i-am spus eu, dar de ce v-aţi oprit tocmai la mine ?"

„De ce ! ? a făcut el, frecîndu-şi ceafa cu latul palmei. Mai întrebi de ce ?... Pentru că-i nevoie acolo de un om ferm,

mă, de un revoluționar adevărat, nu de o închipuire de luptător, cum a fost Vladimir Cioflic, pentru că ăsta a lucrat pe-acolo, a zis că face și că drege și n-a făcut nimic !... Iar dincoace (cînd a zis vorba asta, tovarășul Vîlcovici a arătat cu degetul în spate și mai mult în sus, spre ceruri) ni se cer rapoarte și procente : «Cum stați, cîte colective ați înființat, de ce puneți accentul pe întovărășiri ?...»... Asta-i problema !... Te duci sau nu te duci ? !...“

„Mă duc, sigur că mă duc !... Cu cine trebuie să țin legătura ?“

„Cu mine și cu Dumnezeu din cer, de altă legătură nu ai nevoie, procedezi după cum crezi de cuviință, dacă vrei să-i iei tare pe *ăia* (colectivizare fără sforțări nu se poate face, e clar !), îi iei, dar dacă se complică lucrurile, eu nu te cunosc și nu te știu, n-am zis să faci ce-ai făcut, dacă nu se complică rămînem prieteni, important e să faci acolo un colhoz !...“

Alte indicații nu mi-a dat secretarul acesta cu agricultura, care nu pusese mîna pe plug în viața lui, nici nu știa care e deosebirea dintre grîu și secară, — „nici nu-i nevoie, spunea el, eu fac revoluție cu niște oameni, nu mă ocup de grîu și de secară, sînt proletar și aplic în viață dictatura proletariatului !...“ N-am stăruit nici eu, l-am lăsat și am plecat spre Strămătura plin de entuziasm, gîndindu-mă la Davîdov, cum luptase el împotriva chiaburilor și a contrarevoluționarilor, făcîndu-mi planuri cum să procedez, cu ce să încep. „... Dacă n-au comitet de inițiativă, ziceam eu, fac imediat unul !... Și-l pun pe roate, să lucreze !... Văd de chiaburi pe urmă, dacă sînt, și nu se poate să nu fie, aicea-i plin, în toate satele, de chiaburi și de bogătani, geme pămîntul, nu-i ca pe la noi, degeaba tot zice Iuliu Jeler că așa și pe dincolo !... Și dacă sînt, trebuie desființați, trebuie lichidați fără milă !...“

M-am mai domolit, cînd am ajuns acolo, dar nu prea mult. Am făcut imediat o adunare cu tot satul (n-au venit ei chiar toți, dar asta e altceva), în cuprinsul căreia le-am vorbit oamenilor despre tot ce era atunci la ordinea zilei : despre colectivizare, mai întîi, care avea să-i scape pe ei, pe țărani, — „da, pe voi, pe toți !...“ — de foame și de mizerie, de muncă și de chin ; despre chiaburimea și despre burghezimea care ni se puneau de-a curmezișul drumului, pe care însă noi, — „clasa muncitoare, în alianță cu voi, cu țărănimea !...“ — o să le nimicim de nici urmă n-o să rămîie din ele ; despre imperialismul muribund și furibund, care vrea

să facă un nou război în lume ; despre „ticălosul de Tito" și despre „mișelul de Adenauer" ; despre războiul din Coreea și despre „eliberarea femeii în socialism și prin socialism..." Dar despre ce n-am vorbit eu atunci, citîndu-l pe Stalin la nevoie (știam pe dinafară zeci de citate din opera lui), desfășurînd în fața omenilor (aveam și o poziție bună, stăteam într-un pridvor înalt și larg) un patos de zile mari, care era al meu, îmi aparținea, eu îl vehiculam peste mulțime, făcîndu-l să plesnească din cînd în cînd (ca un bici), de care aveam să mă mir mai tîrziu, ca de o ciudățenie, ca de un lucru făcut de altcineva, de un ins care semăna cu mine, purta numele meu (eram eu însumi), pe care însă abia reușeam să-l recunosc.

„...Ei, le-am spus eu oamenilor, la urmă, acum treceți și vă înscrieți la colectivă, listele sînt gata, la cancelarie, cererile sînt făcute, voi nu trebuie să faceți altceva decît să semnați !... Pe urmă, cînd încheiem scrierile, facem o inaugurare cum scrie la carte !... S-a înțeles ! ?..."

N-a zis nimeni nimic, parcă ar fi fost alți oameni înaintea mea, parcă nu m-ar fi aprobat în timp ce vorbeam, fiindcă m-au aprobat, ba unii m-au și lăudat („Are *verb* bun băitul ăsta ! spunea din cînd în cînd un bătrîn, amintindu-mi astfel de muncitorul cu pîinea, de la uzină. Glăsuiește fain și cu suflet !..."). Iar acum, abia dacă mă mai cunoșteau, vorbeau între ei, își aprindeau cîte-o țigară, se uitau pe cer și se scărpinau după ceafă.

„...Cu ăștia n-o scoți dumneata la capăt nici cum, mi-a spus secretarul sfatului popular, un fost notar (fost național-țărănist, fost legionar și mai știu eu ce fusese) — ăștia sînt îndărătnici, se uită și tac, te ascultă și își văd de treabă, ba te mai și laudă că ai vorbit bine, dar nu te urmează nici dacă-i tai !... Și-și bat joc de lucruri și de oameni, cu vorba lor rară și butucănoasă !... Păi mie, dacă chiar vrei să știi, și-acum îmi zic *regățean*, după treizeci de ani de serviciu între ei, aicea !..."

Nu m-am luat după notar, am convocat o nouă adunare, la care au venit însă foarte puțini oameni, pentru ca după aceea, la a treia adunare, să nu mai vină nimeni. M-am mîniat și am „strîns șurubul" la cote, la restanțe (ideea era a notarului, care era în rîcă mai demult cu satul acela, el mi-a spus : „Arde-i la hambar și-ai să vezi că îți vin în brațe toți, se predau numaidecît !"), le-am trimis somații tuturor celor care aveau restanțe, sau i-am chemat la sfat, punîndu-le în

vedere să se achite de *obligații* în termenul cel mai scurt, — „în douăzeci și patru de ore !...“ Cîțiva, care au protestat și au înjurat, au fost dați imediat pe mîna miliției. În sat s-a născut, în mai puțin de o zi, o tensiune surdă și amenințătoare. Oamenii umblau unii pe la alții, se foiau cum se foiesc viermii în rană, cu mine însă, cu *oficialitățile*, nu mai comunicau de loc. „...Vă-nvăț eu minte ! spuneam eu cu o mînie care sporea și creștea, pe măsură ce sporea și creștea pojghița aceea de adversitate și de vrăjmășie, care mă despărțea de sat. Nu plec de-aici pînă nu vă văd colectivizați, pînă nu vă bag la comun, pînă nu vă înfrățesc cu munca, fiindcă voi sînteți chiaburi și reacționari toți, fără alegere !... C-aicea, în Transilvania asta hopuroasă și sucită, era *fieful* lui Maniu !... Și-al mai știu eu cui !...“

Eram, cum se zice (cum se zicea atunci), în plină *luptă de clasă*, care creștea și se ascuțea mereu, sub ochii mei (și cu contribuția mea, dar asta era altceva). S-a întîmplat astfel că am fost bătut cu pietre într-o seară, cînd m-a prins întunericul în partea de sus a satului, încît am venit ca accelerat pînă jos, la sfat. În altă seară mi-a spart cineva ferestrele, la *camera oficială*, iar mai apoi, în plină zi, am fost bătut măr, de către mujeri. Și ce mîndru am fost eu atunci, că eram bătut de femei, cum fusese bătut și Davîdov, eroul principal din *Pămînt dezțelenit*. Le-am și spus-o, după ce m-am tăvălit prin tină. „...Numai Davîdov a pățit așa, vă mulțumesc foarte mult !...“ „Du-te-n mumă-ta, cu *Davîdovul* tău cu tot ! mi-a răspuns una dintre femei, sărind ca o mîță la mine, să mă sfîșie și mai multe nu. Că tu, măi mișelule și măi venetico, măi *înfometatule* !...“

Trebuia făcut ceva, ori lămuream odată situația aceea, ori o lăsam baltă. Vîlcovici, — „agricultorul de la regiune“ — mă biciuia din urmă, cu telefoanele. „...Cum merge treaba tovarășe Pozdare ?... Cum !?... Bagă miliția peste ei !... Nu uita că *noi* am pus și Strămătura la *realizări* !... Să nu ne facem dracului de rîs !... Stăruie și tu acolo, apasă mai tare pe accelerație !...“ Stăruiam și apăsam, fiindcă eu eram mai mînios decît el, nu progresam însă de loc, parcă ar fi fost un făcut. „...Îmi trebuie o verigă, ziceam eu, gîndindu-mă la *dialectică*, pe urmă îmi cade în poală tot lanțul !...“

După zece zile de hărțuială și de confruntare, s-a întîmplat că i-am prins pe unii tăind viței, în afara legii, fiindcă legea interzicea cu strășnicie asemenea lucruri. „...Asta-i *veriga* ! am zis eu, amintindu-mi deodată de Viorel Mihalcea și

de manifestația pe care o organizasem eu atunci, pe seama lui. Așa le fac și ăstora : îi arestez și-i plimb prin sat, să se satură de contrabandă !...“ Așa am și procedat, într-adevăr, am dat ordin să fie arestați (aveam puteri *absolute* în sat, față de miliție, față de sfat, față de toată lumea), i-am ținut o noapte în beciul primăriei, pe urmă i-am plimbat prin sat într-o căruță hîrbuită, trasă de doi măgari bătrîni și flocoși. Iar ei (erau trei oameni tineri) stăteau ca sfinții în coșul căruței, cu hălcile în brațe, de-i băteau mușchii și-i lătrau cîinii, cum nu se mai află, cu niște pancarte mari în spate, pe care scria, cu roșu : „Cine face ca mine ca mine să pățească !...“ N-am reușit însă să fac ceea ce făcusem la uzină, cu Viorel Mihalcea, oamenii n-au ieșit să dea cu pietre sau cu tină după „vinovați“. Se uitau toți, ca la *circus*, dar de zis nu ziceau nimic. Ei, la rîndu-le *(contrabandiștii*, cum le ziceam eu), nu mai știau ce să facă, se certau („Ți-am spus eu, măi Todore, că nu-i bine ce facem noi !...“), se rugau mereu de mine, să-i dau pe mîna procuraturii, să fie judecați, să meargă în temniță, să nu fie făcuți de rîs față de un sat întreg, — „că de asta nu ne mai spală nimeni, niciodată, domnule șef, dumneatale n-auzi cum ne latră cîinii, ca pe cerșetori !...“

„Vă iert, le spuneam eu, dacă vă treceți la comun, dacă vă înscrieți, atunci încetează orice *acțiune* împotriva voastră !...“

„Dar poți, puteți să opriți legea ? !“

„Pot, eu am puteri *absolute* aicea, pînă cînd înființez colectiva !...“

„Bine, să vedem !...“

S-au urnit în cele din urmă, s-au hotărît să se înscrie, fiecare dintre ei și-a adus și neamurile, cum îmi făgăduiseră, creînd deodată în sat o altă stare de spirit, o altă mișcare, pentru că în urma lor și a neamurilor s-au mai înscris și alții, nu mulți dar s-au înscris. În cîteva zile am ajuns la frumoasa cifră de 170 de familii, dintr-un sat de 530 de familii.

„Tovarășul Vîlcovici, l-am întrebat eu pe «plugarul de la regiune», ce fac, mă opresc aici sau mai stărui ?“

„Nu mai stărui, mi-a spus Vîlcovici (la telefon, bineînțeles), numărul familiilor nu contează, deocamdată, contează numărul satelor !... Fă inaugurarea, organizează totul cum scrie la carte, că vin și eu (s-ar putea să vină și tovarășul

Alfred, vezi, dracului, să nu ne facem de rîs), ai grijă de tot ce se cuvine !...“

Am avut, am organizat totul cum se cerea, dar ei n-au venit. Nu m-au uitat însă, n-au trecut așa ușor peste izbînda mea, m-au chemat „la centru“, m-au dat exemplu în cadrul unei ședințe mari, cu tot activul, iar după aceea m-au dus în biroul lui Alfred, în spatele căruia, pe perete, se afla un tablou mare, al lui Stalin, în dreapta biroului se afla un bust, afară, în fața ferestrelor se afla, de asemenea, o statuie a lui Stalin, un monument de bronz, care reproducea, întocmai, monumentul din Capitala țării ; noi, la rîndu-ne, atît eu cît și Grofșoreanu, aveam în piept cîte-o insignă mare, din mijlocul căreia ne privea același chip zîmbitor și liniștitor. „...E bine, am dat eu să zic, e foarte bine cînd te întîlnești peste tot cu *El*, asta îți dă puteri noi !...“ —, dar n-am mai zis vorbele acestea, nu știu de ce, să nu par prea patetic, ori pentru că m-a luat Grofșoreanu cu altceva, nu știu, fapt e că nu le-am zis.

„...N-ai vrea, mi-a spus Alfred, după ce m-a lăudat și m-a felicitat încă o dată — să te mai duci în vreo comună, într-un sat pe care îl avem noi în vedere, să organizezi și acolo un colhoz ? !...“

Am primit și m-am dus, — „Mai e vorbă, tovarășe prim ?!...“ — m-am dus în mai multe comune, nu numai într-una. Timp de aproape doi ani de zile am „pus pe roate“ noua gospodării agricole colective, că așa se numeau atunci „formele acestea noi de conviețuire, datorită cărora țărănimea se elibera de chiaburi și de exploatatori...“ Unele s-au destrămat în urma mea, pe mine însă nu mă interesa lucrul acesta, eu mergeam mai departe, treceam din sat în sat, ducînd cu mine aceeași năzuință de neclintit : că trebuia schimbat totul, din temelie, „mai ales aicea, pe satele astea bogate și răsfățate de vremuri, în Transilvania asta căptușită cu chiaburi și cu burghezi, c-aicea pînă și cel mai sărac om are cheag și pornea!ă de burghez !...“

Nu știam nimic despre Transilvania, așa cum nu știam mai nimic despre țară, nu-i cunoșteam istoria și nici nu mă interesa prea mult, — „astea-s mofturi mic-burgheze, istoria-i pentru puii de legionari și de maniști, nu-i pentru noi, pentru oamenii muncii !...“ Pe mine mă interesa, în primul rînd, lupta, schimbarea și transformarea satului, ștergerea „de pe fața pămîntului a vechiului sat și-nlocuirea lui cu altul, nou, în care totul să fie numai lumină, ai cărui oameni să lucreze

cu tractoarele și cu mașinile, să aibă aparate de radio în casă (televizoarele nu intrau pe-atunci la nivelul de trai), să trăiască din munca lor, după dreptate, să nu se mai tot exploateze unii pe alții !...“ În virtutea acestor cerințe acționam eu, purtîndu-mă ca atare, plantînd *lupta de clasă* acolo unde nu era, unde nu se declanșase, ajutînd-o să capete puteri, unde funcționa, stimulîndu-i ascuțirile, în chip dialectic, desigur. „...E nevoie și de așa ceva, ziceam eu, lucrurile nu pot evolua de la sine, trebuiesc stimulate, să se coacă mai iute, să prindă puteri ideile noastre noi și bune, pe care nu le înțeleg oamenii ăștia, pe care nu vor să le îmbrățișeze, că dacă ar fi după mine !...“

Îmi era greu de multe ori, scrîșneam singur în noapte, în somn sau la trezie, dormeam cu pistolul sub pernă peste tot și nu mai aveam încredere în nimeni, deveneam din ce în ce mai zgrunțuros și mai țepos, din ce în ce mai neîndurător. Simțeam că anumite lucruri nu erau în ordine, sesizam anumite discrepanțe, nu mă opream însă de loc din drum, nu puteam și nici nu vroiam. Eram angrenat într-o „luptă mare“, cu tot sufletul, cu tot patosul de care eram capabil și nu mă mai închinam, în gîndul meu, decît în fața Partidului și în fața lui Stalin, — Partidul fiind un detașament de luptă, un nucleu nou și înnoitor, fiind însăși *conștiința lumii,* iar Stalin era însăși chintesența înțelepciunii, era cea mai măreață figură pe care o dăduse omenirea la iveală, — „El e geniul geniilor și prometeul prometeilor !...“

În 1953, cînd a murit Iosif Vissarionovici, am fost zguduit pînă în străfunduri, am fost copleșit de durere. Nici dacă ar fi murit tata nu aș fi fost așa de impresionat. „...Cine va ține acum în mînă frînele mișcării comuniste, frînele întregii lumi ? ziceam și mă întrebam eu. Cine ne va da nouă elan și lumină ?... Cine ne va îmbărbăta ?... Al cui nume îl vom striga noi, cînd vom fi năpădiți de entuziasm și de înflăcărare ? !... Prin fața cui vor defila, la 1 Mai și la 7 Noiembrie, minunații oameni sovietici ? !... Și copiii lîngă cine vor sta, la *marea tribună ? !.* Iar oamenii ceilalți, cei care i-au săpat numele în stîncile Anzilor, ce vor face ei acum, la cine se vor gîndi ei ? !...“

Mă aflam atunci în Chiciora, un sat din nordul regiunii, aproape de Murășul lui Iuliu Jeler (niciodată n-am putut să înțeleg cum de a reușit Jeler să-și păstreze nealterată dragostea pentru locurile natale, niște locuri oarecare, nu-i așa, cum de a izbutit el să stea aproape tot timpul într-o

umpănă dreaptă, încordată dar dreaptă, cum de nu a plătit el nici un fel de vamă fanatismului și stîngismului, cum de nu s-a sfărîmat pe drumul acesta al nostru, frumos dar și greu ! ?), unde aveam sarcina „să consolidez" o gospodărie colectivă pe care o înființase altcineva, să mai fac o întovărășire în sat, să mișc lucrurile în direcția în care trebuiau mișcate, — „știi tu în care direcție !..." Începusem să fac așa ceva, ținînd ședințe după ședințe, mergînd pe-acasă pe la oameni, răscolind mereu lucrurile, cu rău dar și cu bună (aveam experiență acum, eram un fel de veteran al colectivizărilor, eram *„Davidovul Transilvaniei"*, cum îmi spusese cineva într-un articol publicat în ziarul regional, eram erou și nu-mi displăcea, dimpotrivă, mă simțeam foarte bine în această postază). Pe urmă, cînd am auzit cumplita veste, am suspendat toate activitățile, am dat ordin să se tragă clopotele la amîndouă bisericile din sat, dimineața, la amiază și seara, cum se obișnuiește cînd moare careva. A doua zi am organizat două adunări comemorative, una la școală, cu elevii și cu toți profesorii, cărora le-am spus cine a murit și cine a fost cel ce a murit, — „cel mai mare bărbat din lume !..." — altă adunare am organizat-o la sfatul popular. Eram așa de necăjit și de descumpănit, încît mi se părea că toți ceilalți, oamenii din sat dar și „reprezentanții forurilor locale", sînt „niște inconștienți, niște nesimțiți, fără suflet și fără minte, dacă nu-și dau ei seama ce s-a întîmplat, ce pierdere am suferit *noi*, ce dezastru s-a ivit înaintea noastră !..." Își dădeau și ei seama ce se întîmplase, tovarășii mei de luptă și chiar oamenii din sat (pe cîțiva i-am auzit cum spuneau, cu vorba lor domoală și rară : „Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească în pace !", vorbind, totuși, de parcă s-ar fi aflat pe un fel de podiș nevăzut, unde nu putea ajunge oricine, parcă ei ar fi fost înțelepții lumii, nu Stalin, cinstindu-l pe Iosif Vissarionovici exact atîta cît l-ar fi cinstit pe oricare altul), nu se aflau, totuși, la aceeași tensiune cu mine, erau atinși, unii dintre ei, cel puțin, de un fel de indiferență. Era un fals pe undeva, în tensionările mele sau în placiditatea lor, nu se știa încă. Dezvoltarea ulterioară a lucrurilor avea să arate că eu mă aflam în afara firescului, eu și alții ca mine, cei care ne nutream din supralicitări, dintr-un anumit fel de învăpăieri, pseudo-revoluționare și pseudo-muncitorești, care erau mai apropiate, prin formă și prin conținut, de subordonările de un anumit tip, decît de profunzimea ideologiei

comuniste. Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, pentru că atunc nu era decît durere, mînie şi crispare, era atît de multă jal în mine şi în jurul meu, dar mai ales în mine, încît abi mi-am reluat activitatea. Am făcut-o în felul meu, bine înţeles, bizuindu-mă pe *spiritul Lui* şi pe *ideile Lui,* car trebuiau „duse mai departe !..." Şi-am devenit, parcă, şi ma intransigent, în activitatea mea s-a strecurat şi mai multă vrăjmăşie, faţă de „toţi duşmanii şi faţă de toţi chiaburii care nu doreau altceva, decît să ne omoare şi să ne nimicească !..."

Curgeau laudele în urma mea (se auzeau şi înjurături dar ele erau depărtate şi nici eu nu aveam urechi să le ascult), lucrurile mergeau aşa de bine, încît începuseră să mă preţuiască chiar şi cei care mă disprețuiau şi mă duşmăneau Eram învăluit de atmosfera aceea atît de specifică sistemulu nostru, care începe întotdeauna *de sus,* de la felul cum e văzut un om de către cei mari, care curge apoi la vale, dir treaptă în treaptă, aşa cum se întîmplă de altfel şi cu ostracizările, fiindcă atmosfera aceasta pozitivă are şi un revers al ei, care se naşte în acelaşi mod, curgînd pe urmă peste om, cum curge noroiul peste furnică. Eu nu ajunsesem, încă la acest capitol, mă aflam, atunci, pe *culmile gloriei* (cu toate că nu o doriseм), îmi mergeau toate din plin, spre nedumerirea multora şi spre propria mea nedumerire.

Dacă nu ar fi intervenit episodul acela cu Ciortăneşti (care m-a scos deodată din graţia lui Alfred Grofşoreanu, deodată şi pentru totdeauna), aş fi mers mai departe în acelaş fel, cum au mers şi alţii, atîţia, mi-aş fi ajustat cît de cî ideile şi gîndurile, cum au făcut-o şi alţii, aş fi avansat şi a fi progresat (în sensul funcţiilor, nu în sensul edificărilor) punîndu-mă la punct cu anumite lucruri (din mers şi cam p apucatele), formîndu-mi o cultură şi o pregătire (atîta cît îş poate forma aşa ceva un om care e mai tot timpul prin şedinţe), rămînînd în esenţă cu o conştiinţă deficitară, cum au rămas alţii atîţia (unii au rămas aşa pînă la moarte, nemai fiind capabili să se regăsească), pentru că educaţia prin lo zincă, şablonismul psihologic şi gonorismul apologetic nu po naşte revoluţionari autentici.

Aşa însă, pentru că am ratat această şansă (n-aş fi fos eu însumi, dacă n-aş fi ratat-o), mi-am urmat drumul me propriu, cum şi l-au urmat şi alţii, atîţia, deoarece nu an fost singurul om care a făcut-o (dacă aş fi fost singur, dac

n-ar fi o *tendință* la mijloc, s-ar fi ales praful și pulberea de toate).

Se mai întîmplase ceva, în afara acestei ratări : nimerisem într-o seară peste o carte oarecare, în cuprinsul căreia era înserat un text de Nicolae Bălcescu, și-anume, textul în care el descrie *Țara Ardealului,* țara pe care o băteam eu cu picioarele, fără s-o cunosc. Am citit și am recitit fragmentul acela, — *„Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările semănate de domnul pe pămînt...“* — trăind un sentiment acut și contradictoriu, părîndu-mi-se toate altfel, dealurile pe care le știam, amintindu-mi deodată de plaiurile copilăriei, amintindu-mi de mine însumi, ca într-un vis, ca într-o trezire, mai bine spus.

N-am rămas la atîta, bineînțeles, fragmentul acela m-a dus la lucrarea din care era rupt, — *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* — lucrarea aceasta m-a dus la altele, scrise de același înflăcărat Bălcescu, sau de alți scriitori. Îmi descoperisem astfel țara, mă descoperisem pe mine însumi, începusem să mă descopăr, fiindcă lucrurile erau la începuturi, sfiala, rușinea și teama (teama de a nu greși, de a „nu cădea în plasa naționalismului burghez“, de a „nu trăda clasa muncitoare și proletariatul internațional“) stăteau în spatele meu, ca niște paznici de închisoare, mă copleșeau uneori, mă determinau să-mi fac procese de conștiință, — „Unde ajungem noi, dacă mergem pe drumul acesta, ce se va întîmpla cu partidul nostru și cu revoluția noastră socialistă ? !...“ — pentru ca după aceea, imediat sau în altă clipă, să le văd pe toate, — teamă și șovăială, obișnuință și neîncredere în noi înșine — cum se sfarmă și cum rămîn în urma mea, cum cad în adîncuri, ca niște gozuri, ca niște gunoaie. „...Omul, ziceam eu în asemenea clipe, cu care aveam să mă mîndresc pe urmă, nu poate fi el însuși, dacă nu cunoaște pămîntul pe care calcă, dacă nu-i cunoaște și nu-i iubește pe ai lui, dacă nu-și cinstește părinții și frații !... Dragostea față de lume, lupta pentru eliberarea omului, nu pot începe decît așa, cît mai firesc, adică, pentru că nu-i posibil să iei totul în brațe, dintr-o dată !... Cei care spun că fac asta, se mint pe ei înșiși (dacă sînt sinceri) și-i mint și pe alții !... Cel mai adesea așa se întîmplă, campionii tuturor *eliberărilor* fiind de obicei purtătorii unor interese foarte exacte, personale sau de clasă !...“

VII

Excluderea din partid m-a afectat mult și adînc, fără a se constitui însă într-o *criză*, cum avea să se întîmple mai tîrziu, cînd a fost pus Stalin în discuție publică, pe *vremea cultului*, a discuțiilor despre *cult*, de fapt. Mi-a fost greu și atunci, nu în timpul ședinței de excludere, fiindcă atunci le-am zis și eu destule, tuturor, după ședință, după ce am rămas față în față cu propria mea singurătate, cu pustiul din mine, cu goliciunea care îmi sărise deodată dinainte, amintindu-mi de *seceta* care mă scosese în lume, rîzîndu-mi în zarea ochilor, spunîndu-mi astfel că eu sînt propria sa creație, sînt însuși *nimicul*, — „sînt o simplă și cam penibilă întruchipare de carton, o făptură plămădită din vorbe de împrumut și din lozinci sforăitoare, o tobă de tinichea, o trompetă spartă, pe care nu o mai ia nimeni în seamă, după ce s-a spart !...“ Cîteva zile n-am mai ieșit pe nicăieri, am stat acasă și „mi-am lins rănile“, cum se zice. M-au chemat la comitetul orășenesc, pentru confirmarea sancțiunii. M-am dus, sperînd pe undeva, încă mai speram, că nu vor confirma sentința organizației de bază din uzină, unde fusesem mutat în mare grabă. „...Cum să mă excludă *ei pe mine ?* ! ziceam eu. Dar *ei* nu-și dau seama că *eu* nu am nimic altceva pe lume, în afară de partid ? !... Că viața mea, sufletul meu, ultimul și cel mai curat gînd, au fost și sînt puse în *balanța revoluției*, fără nici un scop mărunt, de chivernisire ? !... Trebuie să fii prost sau nebun să te dezici de un asemenea om !...“ *Ei* nu erau nici proști, nici nebuni, dar nici nu aveau de gînd să revină asupra hotărîrii de excludere. Dimpotrivă, o îmbrățișaseră, — „Era normal, cum de am putut eu să mai sper ! ?...“ — erau de acord cu ea, întru totul.

„...Biroul comitetului orășenesc, mi-a spus Vasile Berbencea, fiindcă el conducea ședința, el stătea în capul mesei, ceilalți, membrii biroului, stăteau de-a lungul mesei, și cam de-a curmezișul, cu niște dosare în față — este de acord cu hotărîrea organizației de bază din secția 420, privind excluderea ta din partidul muncitoresc român !...“

A urmat o liniște stranie, după care am fost întrebat (eu nu spusesem nimic, tot timpul, stăteam la colțul mesei, cu șapca în mînă, și mă gîndeam la întîmplare la cîte ceva, făcînd eforturi mari, să nu răstorn masa peste ei, să nu le spun că ei, *grofșorenii* și *berbencenii*, erau niște nemernici,

erau cioclii revoluției, nu revoluționari) ce am de gînd să fac mai departe, cum vreau să-mi trăiesc viața.

„...Ca și pînă acum, am spus eu rar, surprinzător de rar : muncind, învățînd și luptînd !...“

„Cu lupta, a zis Vasile Berbencea, rîzînd rău, s-o lași mai moale !... Să nu mai dai, adică, cu gura, peste tot, să n-o mai faci pe revoluționarul, deoarece nu mai ai nimic de-a face cu treburile astea !... Ai fost exclus, și gata !... Lupta nu se duce astăzi, la noi, decît organizat, în cadrul partidului, mai întîi, și prin celelalte forme create și conduse de partid, subliniez, *conduse* de partid !...“

„Dar partidul nu-i o *gașcă* ! am zis eu după ce am plecat (acolo n-am zis nimic, dar nimic, și nici n-am trîntit ușa cînd am plecat, spre surprinderea lor). Partidul e un nucleu iradiant, un lanț de nuclee, o chintesență a rațiunii și a luciditații !... Asta este, asta trebuie să fie partidul, dacă e cu adevărat ceea ce zice că e, dacă nu încape pe mîna cîte unei *găști*, a unui anumit grup de oameni, care reușesc, săpînd pe dinăuntru, să pună mîna pe toate frînele organizatorice, folosindu-le pe urmă în propriul lor interes, lăsînd partidul să fie *forță conducătoare*, dacă interesul lor o cere și o îngăduie, transformîndu-l în *frînă neconducătoare*, dacă același interes o va cere !... Lucrul ăsta se poate întîmpla la nivelul unui raion, cum am văzut cu proprii mei ochi, se poate întîmpla și la nivelul unei regiuni, cum văd acum, fiindcă ceea ce face Grofșoreanu, aicea, nu e altceva decît transformarea în domeniu personal a unei întregi regiuni, purtîndu-se ca un stăpîn absolut !... Ceea ce înseamnă că revoluția noastră are și aspecte mai neclare, asupra cărora nu m-am aplecat niciodată, luînd de bun ce mi s-a spus !...“ „Așa am făcut, într-adevăr, dar acum sînt gata să calc totul la pămînt, din cauza unei nedreptăți, fiindcă e o nedreptate la mijloc, e clar, e limpede !... Se pune, tocmai de aceea, o întrebare aicea : cînd am greșit eu, cînd m-am luat după tot ce mi s-a spus, sau greșesc acum, că nu mă mai iau după nimic ? !...“

Se puneau mai multe întrebări, nu numai una, — „De ce trăiesc unii bine, în timp ce alții abia își duc zilele ?“ „Unde se duc grînele pe care le-am tot adunat eu de pe sate ?“ „Și petrolul nostru în ce văgăună merge ?“ „Iar istoria acestei țări pe unde stă ascunsă, de nu se vede așa cum e ?“ „De ce trebuie să spun eu că Cernîșevschi e un stîlp de lumină, în timp ce Bălcescu e un teoretician oarecare ? !“ — nu era

însă timp pentru răspunsuri, încă nu era. Eu, mai aleș, nu aveam timp pentru așa ceva și nici nu eram pregătit să le dau, să așez lucrurile în făgașul lor adevărat. Trebuia să mai urc o culme, trebuie să mai cobor într-o vale, era absolut necesar să trec printr-o mlaștină, să le știu și să le cunosc pe toate, să macin și să epuizez toate șansele care îmi stăteau înainte. *Culmea* avea să fie munca la uzină, de unde plecasem cu steagul sus, unde mă întorceam cu el aplecat; *valea* avea să fie învățatul și citiul, edificarea mea proprie, prin propriul meu efort, pentru că nu există orînduire, și nici nu va exista, care să ia de pe umărul omului povara răspunderii, grija față de ceea ce este sau nu este el, neliniștea și durerea, tot ceea ce a dat și dă cheag vieții, — lumina din zare și întunericul din subterane; *mlaștina* avea să fie șirul acela de beții, pe care aveam să-l presar peste doi sau trei ani din viața mea, împreună cu Viorel Mihalcea (pe care îl demascasem și îl bătusem, pe care îl urîsem de moarte într-o vreme), împreună cu încă vreo cîțiva inși, care erau nemulțumiți și ei de viață și de lume, pe care îi disprețuiam cel mai adesea, pe care îi căinam pe urmă, după ce ne scufundam în alcooluri și în fum, înjurîndu-ne unii pe alții, înjurînd lumea, că era așa cum era, haotică și ticăloasă, plină de gunoaie și de scrum. „...Dacă *ăștia* sînt frații mei și prietenii mei, înseamnă că și eu sînt tot ca ei!... Sînt o simplă *așchie socială*!... Am crezut eu că sînt cineva, că m-am realizat și m-am edificat!... Ce realizare, care edificare?!... Nu există așa ceva!... Nu există decît viață și luptă pentru viață!... Pentru supraviețuire!... Credințele mele de ieri și de alaltăieri au fost niște năzăriri!... Eu însumi fiind așa ceva, o simplă năzărire, un produs al *secetei*, din care nu se poate alege altceva, decît praful și pulberea!...“

Nici n-aș fi crezut, atunci, după excludere, că îmi va fi atît de greu, la uzină, sperasem, dimpotrivă, că odată întors acolo, lucrurile se vor domoli în jurul meu, ceea ce nu s-a întîmplat, ceea ce nu se putea întîmpla. Atmosfera creată de mine, mai înainte, și de mine, adică, deoarece nu lucrasem singur asupra ei, m-a înconjurat și m-a absorbit, copleșindu-mă în cele din urmă, erodîndu-mi și mărunțindu-mi gîndurile, ținîndu-mă într-o încordare cumplită, care ar fi putut, într-adevăr, să mă facă praf și pulbere, să mă arunce în aer pentru totdeauna. Intransigența pe care o implantasem eu acolo, eu și alții ca mine, arăta altfel acum, era de-a dreptul fioroasă de multe ori, — era ca o cotoroanță, ca un zbir, ca

un satrap care nu ţinea seama de nimeni şi de nimic. Iar nu mă întrebam, privind-o, de unde şi cînd s-a născut ambianţa aceasta nefirească, făcîndu-mă că nu ştiu nimic de contribuţia mea proprie, de ceea ce edificasem eu însumi, de ceea ce şubrezisem, de fapt. „...N-ar trebui să fie aşa, ziceam nu cînd lucram (fiindcă lucram de zbîrnîia, beam şi mă beţivăneam, dar şi lucram, pe toate le făceam aşa, cu un fel de disperare) — n-ar trebui să ne măsurăm unii pe alţii cu etalonul funcţiilor : dacă omul merge *în sus,* e bun şi e deştept, e grozav, iar dacă vine *în jos,* e rău şi e mişelnic, nu mai e cum este, tinde să devină un simplu gunoi, un nimic !... Sîntem oameni liberi, şi-atunci, dacă-i aşa, de ce ne purtăm ca nişte brute ? !... De ce ne lăsăm dominaţi de patimi şi de patimile patimilor ? !... De ce transformăm ideile în ciomege ideologice şi sociale ! ?... De ce înghesuim oamenii în ţarcul propriilor noastre limite ? !...“

Uzina mi se părea altfel acum, din punctul de vedere al simplului muncitor (nu al proletarului, pentru că „proletariat, măi tovarăşe, nu există decît în capitalism !“). Faptul că fusesem plecat şi că avusesem şansa (nesperată şi nefolosită de către mine, după unii) de a ajunge mare şi tare, mă făcea să judec altfel lucrurile, cu mai multă asprime decît dacă nu aş fi fost plecat niciăieri. Conducerea uzinei, noua conducere a uzinei, muncitorească, la instalarea căreia luasem parte, mi se părea, acum, ca şi cea dinainte, nu avea, adică, nimic de-a face cu muncitorii, era, dincontră, ruptă de clasa de bază, chit că unii dintre cei ce o alcătuiau erau muncitori, fuseseră, de fapt, pentru că acum nu mai erau. „...*Aştia,* ziceam eu, topindu-i pe toţi în zeama aceleiaşi aprecieri, indiferent cum era unul sau altul — nu au nimic de-a face cu poporul !... Sînt nişte simpli *vechili* !... Sînt o simplă şi cam abjectă liotă de profitori !... Pe care nu-i interesează nimic altceva, decît să fie îndeplinit *planul,* ca să primească ei prime, să primească decoraţii şi mai ştiu eu ce !...“ Aveam să ajung eu însumi în fruntea uzinei, împins fiind din urmă de propria-mi muncă, aveam să văd cu ochii mei că lucrurile nu stăteau chiar aşa, se prezentau, în orice caz, altfel, dacă erau privite, cinstit, din unghiul celălalt, din unghiul omului care făcea parte din conducere, era şef dar nu se identificase cu *scaunul,* vroia, dimpotrivă, să facă faţă celor mai de seamă probleme, întîmpinînd din cauza asta o mie şi una de dificultăţi. Atunci însă, în perioada declinului meu, în perioada *eclipsei* mele de după excludere, care mi se pare

acum mai cumplită decît *seceta* (era, de fapt, un reflex al *secetei*, o revenire, prin reflux, a uscăciunilor din care ieşisem), — priveam şi judecam altfel lucrurile, cu o asprime neobişnuită chiar şi pentru felul meu de a fi. Uneori, măcar mă uitam urît la toţi, şi la *muncitori* şi la *conducători*. „...Şi *ăştia*, ziceam eu despre muncitori, ce ştiu altceva, decît să plece şi să vină, să se robească unei munci istovitoare, crezînd, auzi vorbă, că ei sînt stăpînii uzinei, cum li se spune !... Dar ce stăpîn mai e şi ăsta, căruia i se *taie* ziua, dacă întîrzie cu cinci minute, pe care nu-l ia nimeni în seamă, cînd e vorba de soarta producţiei, de interesele întregii uzine ? !... Cu ce se aleg ei, *stăpînii*, din munca pe care o depun ? !... Cu mai nimica, cu o foarte mică parte, fiindcă restul devine *capital social*, înainte vreme era *plus valoare*, acum e *capital social* şi are, chipurile, altă menire, nu intră, adică, în buzunarul nimănui !... Ceea ce e adevărat, în parte, numai în parte însă, pentru că unii, cei care sînt *deasupra*, cei care s-au luptat anume pentru asta, tot au cefe, tot se lăfăie în maşini mari şi luxoase, tot stau în case domneşti !... Şi-atunci, te întrebi, pe drept, unde e şi în ce constă eliberarea muncitorilor ? !... Ce le rămîne lor, în afară de alergătură şi de uzură, fiindcă îl vezi pe cîte unul cum scade şi cum se topeşte muncind, plecînd şi venind, stînd cîte opt şi cîte zece ore aplecat asupra strungului, în vreme ce alţii..."

Vorbeam de lucrurile astea dinafară, parcă nu ar fi fost şi ale mele, parcă n-aş fi fost eu însumi muncitor, parcă n-aş fi trăit viaţa pe care o duceau ei. Nici ei nu mă socoteau de al lor, plecasem şi venisem, aşa cum venisem, iar ei, acum, mă priveau dintr-o parte. Unii mă sfidau, de-a dreptul, cu o satisfacţie nemaipomenită.

„...Ei, cum e mai bine, mă întreba cîte unul, rîzînd albastru, cum e acum sau cum era înainte ?... Ce-i mai bine să fie omul, revoluţionar de profesie sau profesionist al revoluţiei, adică muncitor, mă, truditor cu ora pentru cauza lui Lenin şi Stalin ? !..."

Răspundeam, înjurînd, sau tăceam, scrîşnind, socotindu-i pe toţi înapoiaţi şi retrograzi, — „o simplă adunătură, care nu ştie nimic altceva, decît să muncească, a cărei menire în asta constă, în muncă şi în trudă !..." Lucrurile s-au mai domolit pe urmă, cu ajutorul lor dar şi cu sprijinul meu, fiindcă eu, dacă am văzut că nu am cu cine mă înţelege, m-am cufundat în muncă, vroind să le arăt tuturor că nu eram ce crezuseră *ei* (un simplu parvenit, un ahtiat după

funcții, un avorton al *puterii*), că nu fusesem și nici nu eram interesat de satisfacții și de *urcușuri* („dacă aș fi fost, le-aș fi avut!" ziceam eu), că vroiam și tindeam spre altceva, nici eu nu știam spre ce tindeam, simțeam însă că trebuia să fac altceva și să fiu altfel, o doream cu întreaga mea ființă, nelimpezită încă, zgrunțuroasă și țepoasă, pură în intimitatea ei cea mai ascunsă, neracordată însă cu apucăturile care mă animau. Adevărul e că începusem să mă regăsesc și să mă limpezesc, ieșind din dezmățuri și din colcăieli, cum iese cerbul din hățișuri (da, chiar așa!), cum iese soarele din nouri cîteodată, iarna însă, nu primăvara și vara, iarna sau toamna, cînd e depărtat și palid, lucind totuși, menținînd vie speranța primăverii și a verii.

„...Asta e, ziceam eu, cu o fermitate crescîndă, pe măsură ce mă cufundam în citit și în învățat, fiindcă acesta a fost primul semn al regăsirilor mele, primul și cel mai cert, — dacă știam ceea ce știu acum, dacă aș fi cunoscut tot ceea ce ar fi trebuit să cunosc, n-aș fi făcut multe din greșelile pe care le-am făcut eu pînă nu demult!... Și nu numai eu, dar și alții, toți cei care au pășit în viață cu *seceta* la brat, crezînd că ea e esența vieții!... Noi cei cărora ni s-au dat, drept hrană, lozinci și șabloane, în loc să ni se dea *idei* și *concepții!...*"

Un om nu se transformă peste noapte, după ce a citit o carte, oricît ar fi ea de zguduitoare, dar dacă citește un șir de cărți, dacă se adîncește într-o cultură, dacă se preocupă cu adevărat de *condiția omului*, dacă descifrează ideea de revoluție în ziua de azi, felul cum se înfăptuiește ea, cum s-a înfăptuit și cum s-ar putea înfăptui, — atunci, da, poate deveni altfel, poate tinde spre *altceva*, fără a avea certitudinea că a atins un punct absolut al împlinirilor, fiindcă schimbările, ca și viața, sînt infinite, numai închistarea și moartea sînt fixe și definitive (relativ fixe și relativ definitive). Ce altceva poate fi mai fascinant, decît trezirea la cultură și la învățătură a unui simplu pui de țăran (sau de muncitor), decît trecerea aceasta dintr-un regn în alt regn, realizată, e adevărat, cu un efort cumplit, nu greu, cumplit, de-a dreptul. Pentru că nu i-a fost ușor nimănui, mai ales că trecerilor acestora dintr-un regn în altul li s-au interpus și altfel de supralicitări, — supralicitarea dogmatismului și a fanatismului (cumplită boală mai poate fi și fanatismul, mai grea decît cancerul), încordările *cultului* și ale *anticultului*, schimbările de temperatură din lumea contemporană,

înghețurile și încrîncenările *războiului rece*, înmlădierile aduse de *spiritul Genevei* (tot atît de dureroase și de dure, pentru unii), fluxul și refluxul din mișcarea muncitorească, diversificarea ei, după ce fusese atîta timp monolitică și ușor de condus. Iar ei, cei care au intrat în viață cîntînd și strigînd, închipuindu-și că revoluția e un marș de-a lungul căruia e suficient de spui lozinci, să aclami sau să înjuri (să-l aclami pe Stalin și pe „ceilalți conducători" și să-l înjuri pe Truman și pe acoliții săi, și pe Tito, desigur), au făcut față cum au putut acestor încercări și supralicitări din epocă, mult mai puternice și mai numeroase decît oricare altele, din alte epoci. Unii le-au rezistat, alții însă nu le-au putut ține piept. Unii s-au întors către știință și către cultură, dacă au văzut că nu merge numai cu strigătul și cu lozinca, au învățat meserii noi, s-au specializat, au citit și s-au instruit, au rupt din banul de pîine și l-au dat pe cărți, au devorat, pur și simplu, „porțiuni întregi" de știință și de cultură, devenind din ce în ce mai avizi, pe măsură ce își lărgeau orizontul, edificîndu-se și limpezindu-se totodată, regretînd cumva, în paralel, că nu se treziseră „mai devreme". Alții, ce-i drept, nu au rezistat acestor înnoiri, fie că au rămas prieteni cu lozinca (unii, măcar, au rămas așa pe viață, descurcîndu-se totuși, trăind bine și ducînd-o bine, rămînînd pe la un anumit nivel al funcțiilor, plutind așadar pe ape, cu toate că nu mai aveau nimic de-a face cu ele), fie că s-au acrit și s-au închircit, dînd vina pe împrejurări, pentru minusul din pregătirea lor (și din caracter), socotindu-se niște sacrificați, considerînd aspectele mai noi din viață, cerințele și orientările noi, revizuiri sau restaurații ale revoluției, cu toate că ei nu avuseseră de-a face decît în aparență cu revoluția. Dintre oamenii de acest fel s-au recrutat și se recrutează circotașii noilor împrejurări, care au forfecat și foarfecă totul, mai cu seamă după ce au pus mîna pe cîte-o pensie bună. Ceilalți, cei care s-au spetit muncind, s-au zbătut și s-au zbuciumat, au împins lucrurile înainte, s-au edificat pe ei înșiși, fiecare în parte, cum am făcut și eu, cum am încercat să fac, pentru că așa ceva poate face oricine, de-a lungul unei vieți, dacă are suficiente resurse morale, dacă o dorește cu adevărat (sînt și oameni care nu vor să fie nimic altceva, decît niște gîndaci pasageri), dacă îi sînt prielnice condițiile, cît de cît. În orice caz, drumul meu aceasta a fost, un drum al zbaterilor și al regăsirilor, al unui șir întreg de regăsiri, un lanț

întreg de pierderi de sine, o succesiune de reveniri și de limpeziri. Acesta e drumul fiecărui om, la urma-urmei, și dacă există totuși o deosebire, ea constă în ruperea succesiunii firești a lucrurilor, în amestecarea împrejurărilor, în înmulțirea întrebărilor și în creșterea densității psihologice a faptelor pe care le-am trăit.

Fiindcă eu (ca și alții, de altfel) am început edificarea proprie cu o afirmare, printr-o convingere de necontestat, că am lămurit toate problemele lumii, pentru totdeauna. M-am considerat „revoluționar de profesie" (și am fost considerat ca atare) după ce l-am citit pe Stalin, după ce am cercetat cîte ceva din Lenin, după ce am umplut un caiet cu conspecte pe marginea *Criticii economiei politice* (și cam atît), pentru ca mai apoi să-mi dau seama, singur, că pregătirea mea ideologică, arma principală a unui revoluționar, era cam încropită. Cunoșteam Revoluția din Octombrie, dar nu știam mai nimic despre *revoluție,* — despre Comuna din Paris, despre Revoluția de la 1848. Cunoaștem la perfecție istoria Partidului Comunist (bolșevic), așa cum îmi fusese ea prezentată în „cursul scurt", dar nu știam mai nimic despre istoria partidului nostru, și a altor partide. Eram un stalinist convins (încă mai eram, gîndeam în scheme, catalogam lucrurile în formulări absolute), consideram dragostea față de Uniunea Sovietică „piatra unghiulară a patriotismului socialist, care se deosebește complet de patriotismul burghez..." Eram, într-un cuvînt, prizonierul și robul tuturor *tezelor* aflate atunci în circulație, eram cu adevărat prizonier și rob, deoarece le considerasem și le consideram literă de lege, le pusesem și le puneam la suflet, identificîndu-mă cu ele, ceea ce nici nu era rău. Rău era că nu mă edificasem cu adevărat, rău era că nu știam mai nimic despre lume și despre viață, — știam o meserie, și cam atît. Iar un om care nu e bine pregătit din punct de vedere profesional, din punct de vedere ideologic și cultural, — din toate punctele de vedere — nu poate fi „revoluționar de profesie", nu e un om liber, mai întîi, și nefiind liber nu-i poate elibera nici pe alții, nu poate fi luptător, poate simula lupta, simularea însă e mai rea decît minciuna, a născut și naște duplicitate, — „ceas de ceas și în proporție de masă !..." — i-a învățat pe cei ce au practicat-o să plutească cu orice preț pe valuri, să facă față oricărei situații, indiferent cum, cu efort puțin (efortul însemnînd nu odată simplă jonglerie) sau cu sprijin din spate, cu ajutorul *puterii,* care a devenit astfel, de

nenumărate ori, unealta unor impulsuri stranii și abjecte, îndreptînd prin forță ceea ce căzuse peste buza de lut mort a incompetenței și a prostiei.

De fapt, așa m-am trezit, așa m-am regăsit, așa am început să mă regăsesc, recunoscînd față de mine însumi că nu știu nimic, că sînt un „prost și un neisprăvit, un om fără căpătîi, care nu ar fi avut dreptul să vorbească în fața altora, darămite s-o mai facă și pe luptătorul, el, care abia știe cum îl cheamă, abia a deschis ochii către lume !...“ Treceam, fără să știu, pe lîngă un mare complex de inferioritate, eram la un pas de resemnare, mă gîndeam să renunț la orice intenție de a depăși condiția în care mă aflam. „...N-are nici un rost, ziceam eu în asemenea clipe de clătinare și de scufundare — tot nu voi izbîndi nimica !... Voi face liceul, pe urmă, cînd voi vroi să merg la institut, vor veni cu hotărîrea aceea de excludere, vor veni cu panoul condamnării la muncă, pentru că oamenilor de felul meu, *tuturor însemnaților*, nu li se lasă decît acest drept, de a munci !...“ „Bine, dar eu sînt mai comunist decît ei toți !“ ziceam tot eu, pentru ca după aceea să revin și să recunosc că eram așa în gîndul meu și în cugetul meu, — „în realitate însă, în tabele și în *schemele* lor, nu mai sînt comunist, sînt, dincontră, un om *însemnat* !...“ Treceam apoi toate, îndoieli și întrebări, după ce mă adînceam în muncă, în învățătură, în citiri și recitiri. Descopeream lucruri noi, a căror existență nici n-o bănuisem, mă descopeream pe mine însumi, mă înțelegeam mai bine, îmi judecam altfel munca și viața, dintr-un unghi care nu-mi era favorabil totdeauna. Cîteodată, măcar, cînd îmi dădeam seama că o parte din revoltele și patosul care îmi animaseră anii cei mai puri, se bizuise pe ignoranță, pe neștiință, pe necunoaștere, — mă cutremuram și mă înfioram pînă în adîncuri, gîndindu-mă că „forma aceasta de revoltă, mînia care se naște din cine știe ce complexe de inferioritate, patima omului care urăște întreaga lume, nu numai pe asupritori, nu ar avea ce căuta în *revoluție*, sînt un *balast*, chiar dacă o ajută în anumite împrejurări !...“

Alteori, însă, în clipe de limpezime și de străluminare, cînd simțeam efectiv cum mă trezeam și mă umanizam, mă linișteam și îmi spuneam că „nu e nimic pierdut, atîta timp cît omul e viu și se luptă cu viața, preocupîndu-se de propria sa condiție, vroind altceva, mereu, cum vrea și viața altceva, mereu !...“

Citindu-l pe Sadoveanu, de pildă, fiindcă l-am citit pe îndelete atunci, un an de zile (la început am citit ce mi s-a cerut pentru şcoală, pentru liceu, pe urmă l-am citit pentru mine şi pentru sufletul meu) am avut senzaţia că mă trezesc şi mă regăsesc, descopăr în mine un alt Vasile Pozdare, mai bun şi mai sensibil, mai drept şi mai luminos. Mi se părea, uneori, că îmi fug scînteĭ prin sînge, iar alteori mă simţeam mai viteaz şi mai puternic decît oricînd. Mă gîndeam la Moldova care trecea şi trece prin opera acestui „bărbat semeţ şi bun" (la şirul de Moldove care au trăit şi trăiesc în această operă) şi-mi părea bine că eram şi eu „os de moldovean şi sămînţă de român !..."

„...Tot cu Sadoveanu, tot cu Sadoveanu ?" mă întreba din cînd în cînd Iuliu Jeler, fiindcă el mi-a fost loial tot timpul, eu l-am mai ocărît, l-am urît în anumite momente, el însă a fost constant în loialitatea aceea a lui, cutremurător de profundă.

„Nu, tovarăşul Jeler, răspundeam eu, am trecut la Tolstoi, de la Tolstoi trec la Rebreanu, pe urmă mă întorc la Gorki !..."

„Să nu le încurci, cumva, să nu le amesteci ! ?"

„Nu le-ncurc, n-aveţi grijă, la început a fost pericolul ăsta, cînd m-am repezit la toate, cum se repede flămîndul la bucate... Acum nu mai e, acum e bine !..."

Nuţa, pe de altă parte, mă certa că stric „prea multă lumină" şi că nu mai văd de loc de-ale casei, — „parcă nici n-ai mai fi, zău aşa !..." — nu mă mai preaocupa nimic altceva — „decît terfeloagele acelea nenorocite !..."

„Că tu, zicea ea, nu mai ţii seama de nimica, după ce apuci de o iei într-o parte !... Cînd a fost cu munca aia de partid, te-ai dus şi te-ai tot dus, de nu-mi mai veneai cu săptămînile pe-acasă, după aia, cînd cu beţivăniile acelea ale tale, tot aşa ai făcut, de ziceam că se alege praful şi pulberea din tine !... Şi-acum, la fel, o faci pe savantul, de parcă ar avea cineva nevoie de savantlîcurile tale !... Un muncitor, mă, rămîne muncitor, orice ar face, orice funcţie ar primi, dacă-i muncitor cu adevărat, dacă nu-i din aceia care fug de muncă, cum sînt fraţii mei, care nu-s nici muncitori, nici intelectuali, sînt nişte corcituri nenorocite, că nu se ocupă decît de funcţii de aranjamente !... Şi tu, ce-i fi crezînd, că le lămureşti pe toate ? !... Le lămureşti pe dracu !... O s-ajungi ca *Chijote* ăla, de care îmi tot vorbeai mai acum

o jumătate de an !... Așa o să ajungi, da, da, nu rîde ca un drac !..."

Nu mai rîdeam, dar de ale mele tot nu mă lăsam, mă băgam pe la bucătărie și pe la baie, îmi măsuram timpul cu ceasul, dormeam cîte puțin, ca să pot face față și la fabrică, pentru că nu vroiam să cad în categoria toleraților („ăsta-i de ăla care a avut munci de răspundere, nu-i bun de nimic !"). Uneori, cînd eram obosit, mă îndoiam și eu de utilitatea acestui efort supraomenesc, — „Ce rost are, într-adevăr ? !" — alteori însă, cînd reușeam să limpezesc cîte-o întrebare, cînd luam cîte-o notă bună la școală (eram ca un copil, într-adevăr, și poate că nu era rău că eram așa), mă simțeam tînăr și ferice, căpătam puteri și mai mari, simțeam cum cresc și se înmulțesc elanurile din mine și nu-mi mai era teamă de nimeni și de nimic, nici de *berbenceni* și nici de *grofșoreni*. Cel mai adesea așa se întîmpla, eforturile și strădaniile mele se prefăceau în elanuri în cele din urmă, deveneam altceva, pe măsură ce deveneam și eu altcum.

Vremea aceea întreagă, de după excludere, care ar fi putut să fie dezastruoasă pentru mine (pentru mine și pentru familia mea) s-a preschimbat în cele din urmă în altceva, a devenit o vreme a decantărilor și a limpezirilor, aspect pe care l-am sesizat mai tîrziu, îl sesizez cu adevărat abia acum, pentru că omul are acest obicei, de a se depărta atît de mult de sine însuși, încît nu se mai recunoaște. Așa s-a întîmplat cu mine în perioada de început a fanatismelor și a încrîncenărilor mele, cînd nici nu mai semănam cu mine însumi (eram ca un sălbatic țîșnit din subterană), așa s-a întîmplat și după aceea, în vremea de după excludere, cînd am fost altfel, din nou (în altă direcție de data aceasta), cînd mi se părea că nu există nimic mai minunat în lume decît *lucrarea* asupra propriei tale făpturi. „...Fiindcă omul, ziceam eu, e mai revoluționar atunci cînd se edifică pe sine însuși, decît atunci cînd se luptă să-i schimbe pe alții !... Dacă fiecare ar începe cu sine, ar fi mai eficient și mai cu rost !... N-ar mai fi atîția farsori printre noi, atîția delatori și atîția profitori !..."

Abia atunci am cunoscut cu adevărat uzina, care crescuse și creștea mereu, avea propria ei existență și propria ei biografie, devenind din uzină de armament, cum fusese în timpul războiului, fabrică de vagoane, reprofilîndu-se apoi, după ce terminaseră, în sfîrșit, datoriile imense ale armistițiului, trecînd la producția de mașini grele, crescînd mereu,

ajungînd la zece mii şi la cincisprezece mii de salariaţi, cuprinzînd aproape toate terenurîle din jur. Nu era o *catedrală*, cum îi spusese un gazetar, dar *era*, trăia şi muncea, se umplea de zumzet în fiecare dimineaţă, cunoştea, adică, o creştere a zumzetului care nu înceta niciodată în halele ei imense. Aşa se întîmpla în fiecare dimineaţă (şi duminica, de multe ori), muncitorimea se polariza în jurul uzinei, rupîndu-se astfel de oraş, intrînd pe alei, ducîndu-se fiecare la secţia şi la atelierul unde lucra, grăbindu-se toţi (cum nu se mai grăbeau pe urmă, cînd plecau acasă), lăsînd locul gol de jur-împrejurul uzinei, care era astupată, după ce începea munca, de o linişte ciudată, pe dedesubtul căreia zvîcnea necontenit zumzetul muncii, efortul conjugat al celor zece sau cincisprezece mii de oameni, truda clasei muncitoare, din rîndurile căreia făceam şi eu parte. Abia atunci am înţeles cu adevărat acest lucru esenţial : că sînt parte dintr-un întreg şi că întregul acela, — *clasa muncitoare* — era cenuşiu şi amorf numai pentru cei ce-l priveau de sus şi de departe, — „pentru aristocraţii şi pentru burghezii de neam şi pentru aristocraţii şi pentru burghezii de *tip nou*, pentru demagogi şi pentru tehnocraţi !...“ „...Da, spuneam eu, stînd aplecat pe strung, al cărui efort şi a cărui încordare treceau şi asupra mea, — ei sînt tovarăşii mei şi fraţii mei, noi alcătuim împreună ceea ce pe drept se numeşte *clasa muncitoare !...* Fiindcă dacă noi nu mai muncim, încremenesc toate, iar cuvîntările şi rezoluţiile, cele mai înflăcărate cuvîntări şi cele mai juste rezoluţii, se prefac imediat în pulbere, dacă nu mai vuiesc strungurile astea !... În asta constă forţa noastră, a muncitorimii, în faptul că producem ceva, de aici izvorăşte conştiinţa noastră, din muncă !...“ „Dar nu sîntem o adunătură, cum ne mai socotesc unii, chiar şi cei care spun că ne iubesc, nu sîntem o simplă *mulţime !...*“ „Sîntem mulţi, dar sîntem de sine stătători, fiecare în parte !... În fiecare om, la urma-urmei, stă ascunsă o personalitate, se află, gata dezvăluit sau pe cale de a fi dezvăluit, un anumit fel de a fi, un gînd, o năzuinţă !...“ „Eu sînt unul, de pildă, iar Banciu e altul, eu sînt tumultuos şi nemăsurat în toate, în vreme ce el e temeinic şi de neschimbat, prea temeinic şi prea aşezat pe un anumit făgaş !...“ „Rîşnoveanu, la rîndul lui, e numai foc şi pară, e neliniştea înseşi şi e de mirare că nu i s-a oprit inima în piept, faţă de cîte a pătimit el pînă acum !... Pentru că a fost muncitor şi el, — a fost şi este ! — n-a fost — şi nici nu este ! — un «element declasat», cum i s-a

spus la un moment dat !...“ „Jeler, pe de altă parte, a rămas fidel uzinei, a plecat și a venit, s-a «ocupat și de alte treburi», cum zice el, dar de uzină n-a uitat, i-a rămas credincios, uzinei și clasei dinlăuntrul ei, nu s-a îmburghezit, cum au făcut și fac alții, cei care au sărit din mers în *caruselul* uzinei, să-și facă «puțină biografie», bătîndu-se cu pumnul în piept pe urmă, că aparțin clasei muncitoare, uitîndu-se totodată pe unde se pot strecura mai repede *către vîrfuri,* acolo unde se află *averea* și *puterea* !...“ „Fiindcă *averea* se află unde se află *puterea,* merg mînă în mînă, cu deosebirea că acum, cel care are *puterea* în mînă nu-și mai bate capul cu administrarea *averii,* lucrul acesta îl fac alții, lui revenindu-i beneficiile, în raport cu *rangul social* pe care îl are, rangul acesta fiind un fel de procentaj, nereprezentînd întotdeauna munca și efortul depus, fiind considerat ca etalon în sine !...“ „Într-adevăr, așa a fost, așa e, s-au ridicat și de aici profitori, uzina n-a fost sfîntă și nici nu a sfințit pe nimeni, după ce a trecut odată sau de două ori prin halele ei imense !...“ „Clasa însă, *clasa muncitoare* a rămas, s-a schimbat și se schimbă și ea, a întinerit și întinerește mereu, dar a rămas credincioasă sieși, cum ar zice poetul : «Mai presus de orice să fi credincios ție însuți !»...“

„Mai presus de orice ! ziceam eu, scoțînd piesa din strung, punînd-o lîngă celelalte, luînd alta și montînd-o în universal. — Mai presus de orice ? !... E atît de ușor de vorbit și e atît de greu de făptuit, e atît de ușor să dărîmi și e atît de greu de construit !...“ „Pentru dărîmare nu trebuie să știi nimic, poți să fi oricum, orb sau năuc, un simplu troglodit !...“ „Pentru construcție, însă, îți trebuie o mie și unul de lucruri : trebuie să știi exact ce faci și cum faci, ce *zidești* !... Și de ce !...“ „Trebuie, mai întîi, să cureți bine de tot locul în care construiești, trebuie să faci o fundație trainică, trebuie să ai foarte clară în minte întreaga construcție !... Și-abia după aceea te poți apuca de lucru, fără a fi sigur de izbîndă !...“ „Fiecare om trebuie să facă așa, fiecare om trebuie s-o ia de la capăt cu toate !...“ „Nu e cum am crezut *noi* într-un timp, că am lămurit și am rezolvat toate problemele din lume !... Și că e suficient să rostim o anumită formulă, — *om nou !* — ca să devenim imediat, de a doua zi sau chiar din clipa aceea, ceea ce am zis !...“ „Aceasta a fost greșeala principală pe care am făcut-o *noi,* — eu, în primul rînd — că am acordat importanță problemelor generale, — ale țării și ale umanității ! — neglijînd problemele

concrete și adeseori mărunte — în aparență — ale omului, ale fiecărui om în parte, uitînd că generalul se manifestă, fără greș, prin particular !...“ „Nefiind, așadar, dialecticieni și marxiști decît la mitinguri și la sărbători !...“ „Fiind, în practică, niște mici sau mari satrapi administrativi, simpli tehnocrați, în cel mai bun caz, robi ai primitivismului, oameni care privesc totul — chipurile — prin prisma marilor interese, care nu uită însă nici o clipă să-și încaseze lefurile la urmă — plus „salariile personale“ — cărora li se pare firesc să stea în vile — în timp ce alții stau pe unde pot — care cred din ce în ce mai mult, pe măsură ce stăruie în belfereală și îmburghezire, că li se cuvine totul, considerînd totodată — culmea-culmelor ! — că sînt niște sacrificați și că fac o cinste nespus de mare poporului — ce nerușinare, într-adevăr ! — stînd în fruntea lui !“... „El, poporul, nefiind capabil de gîndire și de simțire, fiind încă nelimpezit și necristalizat !...“ „Eu însumi am trecut pe lîngă o asemenea prăpastie, n-am epuizat-o dar am cunoscut-o bine, am văzut-o cum rînjea și cum rînjește către om și către omenie, cum desparte vorba de faptă, cum rupe în două oameni întregi sau organisme sociale bine constituite — cu scopuri precise — cum le separă de oameni și de viață !...“ „Noțiunea de forță conducătoare e întoarsă astfel pe dos, în practica vieții sociale și politice, în funcție de interesele sau de capacitatea unuia sau a altuia dintre cei ce răspund de un domeniu sau altul, cum s-a întîmplat în raionul Măgura, cum s-a întîmplat și aici într-o vreme, cu sprijinul lui Alfred !...“

Tot atunci, în vremea decantărilor acelora de neuitat, cînd m-am descoperit pe mine însumi, cînd am descoperi clasa din care făceam parte, — în care intrasem întîmplător, cu care mă identificasem însă — am descoperit orașul în care trăiam de atîția ani, am început să-l cunosc și să-l știu, avînd totodată sentimentul că sînt *cetățean* al acestui oraș, nu sînt în trecere pe aici, cum mi se păruse pînă atunci, cum i se pare oricărui om venit de pe sate, — „pînă ce prinde rădăcini între ziduri și asfalturi !...“

Lucrul acesta, descoperirea și cunoașterea orașului, i-l datorez băiatului, lui Ionuț, care mă întreba mereu, ori de cîte ori ne suiam pe Dealul cu Melci, sau pe Dîmba : „ce-i acolo, ce-i dincolo ?“ Și lui Iuliu Jeler, lui Rîșnoveanu și lui Mihalcea, lui Viorel Mihalcea, mai ales, care era un cunoscător desăvîrșit al orașului, al cartierelor lui și a istoriei lui.

„...Statuia care se află aicea, în spatele nostru, îmi spunea Mihalcea cînd suiam și ne opream pe Dîmba, vorbind cu o dușmănie nedisimulată, fiindcă Mihalcea fusese și era șovinist, rămăsese cu „acest cui în cap" (o recunoștea, dar nu se scutura de el), de cînd se întîmplase ce se întîmplase acasă la el, pe vremea ocupației hortyste, — urmele statuii, de fapt, aparțin lui Árpád, pe care l-au înălțat ungurii aicea, stăpînirea ungurească, mă rog, parcă n-ar fi tot una, vroind să-și dovedească astfel vechimea și prioritatea, vroind să demonstreze ceea ce nu poate fi demonstrat !... Pentru că *noi* eram aicea, cînd au venit *ei*, să nu uiți lucrul ăsta, nu-l dubla cu nici un sentiment, nu te lua după mine, dar nu-l uita, că dacă-l uiți, e prăpăd, e nenorocire, dacă noi uităm cine am fost și cine sîntem !... În stînga, jos, e vatra cea veche a orașului, e un cuib românesc, unde s-au păstrat obiceiuri și datini vechi, pe care tu, — *voi*, în genere — nu le mai cercetați, de parcă n-ați vrea să știți nici măcar atîta : cine sînteți și de unde veniți !... Dincolo, în dreapta, e Warthe, dincolo e Strada Lungă, Orașu-vechi, unde se spune că s-au așezat mai întîi sașii (uite, cu sașii nu am nimic de împărțit, cu toate că nu sînt nici ei sfinți, așa cum nu sîntem aici *noi*, la o adică !), și-abia după aceea au venit încoace, înspre munte, împingîndu-i pe băștinași mai către coastă !... Dincoace, jos, și-n partea cealaltă, unde e Cetățuia, au fost și mai sînt ziduri, rămășițe ale Cetății care a împrejmuit cîndva orașul !..."

Iuliu Jeler avea și are altă reprezentare a orașului, el îl știa și îl știe din alt punct de vedere, al manifestațiilor și activităților muncitorești, — „Acolo ne-am întîlnit noi cu I.A.R.-ul, în 1945, iar dincolo, în Piața Poporului !..." — iar Rîșnoveanu privise și privea orașul prin prisma „creșterilor industriale".

„...Cînd am intrat eu la uzină, spune el, la uzina în care am trudit pe urmă aproape cincizeci de ani, uzina nici nu era uzină !... Era o înjghebare de ateliere, cu preocupări destul de amestecate !... Pe urmă a luat deodată avînt !... Ca și celalalte, de altfel !... În jur, însă, mai erau gospodării țărănești, oamenii mergeau la plug, arau și semănau !... Asta a fost o tură, cum se zice !... Fiindcă pe urmă, în preajma războiului, și chiar și în vremea războiului, s-au produs alte dezvoltări și alte extinderi !... S-au produs modernizări multe, pentru că Antonescu n-a fost chiar așa de prost, cum zic unii, a luat utilaje de la nemți, mașini-unelte, scule și *tehnică* !... Dar n-a fost ce-i acum, nici pe departe !... Acum orașul întreg

e o uzină și mie îmi pare rău tare, citeodată, că nu sînt tînăr, să învăț două sau trei meserii, să mă specializez și să mă așternpe lucru, pentru încă cincizeci de ani !..."

Orașul despre care îmi vorbeau prietenii mei, despre care îi vorbeam și eu lui Ionuț, considerîndu-l *al meu* (și *al meu*) crescuse și se dezvoltase enorm, față de felul cum era cînd venisem eu aici, adus de *vîntul secetei*, fiind eu însumi o sfichiuire de vînt, un strop de furtună, — „un grăunte de uraniu, în miezul căruia nu se declanșeaseră încă furtunile vîjîinde ale fuziunilor !..." Și țara crescuse și creștea, îmi dădeam seama de asta, pe măsură ce o descopeream, pe măsură ce mă gîndeam altfel la dînsa, mai din interior, cu mai multă iubire, — „fără ură față de alții, dar cu mai multă iubire !..." Mă întrebam, totuși, așa cum întreb și acum, dacă noi stăpînim cu adevărat aceste schimbări sau ne stăpînesc ele pe noi ? ! Răspunsul cel mai ușor, nu neapărat oficial, stereotipic, în orice caz, e că le stăpînim, — „deoarece *noi* facem planificările, *noi* conducem totul în mod științific !..." Așa o fi, într-adevăr, dar dacă se rupe lanțul determinărilor în care am intrat, ce ne facem ? ! Întrebările acestea și le pun și alții, trebuie să și le pună, iar dacă nu și le pun se vor trezi cu ele dinainte, brutale și neiertătoare, pentru că lumea de azi, întreaga lume, nu numai *lumea noastră*, are acest obicei, de a aluneca deodată spre altceva, de a fi altfel mîine, față de cum a fost ieri, mai grăbită și mai superbă, de parcă și-ar trăi ultimele pîlpîiri, parcă i-ar fi dat, cu adevărat, să intre scăpărînd în constelații, cum am intrat eu însumi în pulverizări și în regăsiri, — „da, chiar așa !..."

VIII

Întîmplarea, cum zice *maica dialectica*, joacă un anumit rol în viață, în viața unui om, în viața unui popor, în viața omenirii, pe un plan mai mare. Dar nu vine niciodată dinafară și nici nu stă la pîndă, ca o sălbăticiune. Dimpotrivă, *întîmplarea* vine întotdeauna dinăuntru și din urmă, din trecutul unui om (sau al unei țări), din ceea ce a fost el, din ceea ce ar fi putut să fie și n-a mai apucat, din remușcări și din reproșuri, din greșeli și din vinovății. Se adună pe undeva niște fapte, în stăvilarele invizibile ale timpului, se nasc niște tensiuni, se încheagă niște *moduli tensionari*, cum se întîmplă probabil în scoarța pămîntească, înainte de cutremur, ori pe cer, înainte

de furtună. Se prăvălesc apoi toate, cînd nici nu te aştepţi, se clatină şi se rup în bucăţi mari şi fumegoase, se sparg şi se îmbucătăţesc, se modifică brusc, căpătînd, pentru un timp oarecare sau pentru totdeauna înfăţişeri noi, bune sau rele, mai ales rele, deoarece *răul* sare întotdeauna înaintea *binelui*, e mai harnic, e mai alunecos (binele se naşte mai greu şi se menţine treaz cu mai multă trudă). Aşa se face că îl vezi pe cîte unul, om aşezat şi liniştit, om temeinic şi limpede, că o ia în cîte-o parte, — se apucă de muieri, deşi nu era om stricat, cade în cîte-o delăsare din care nu mai iese niciodată, se lasă în voia apei, ca într-un înnec inevitabil, nedumerindu-i pe toţi, şi îndeosebi pe cei care nu-l cunosc bine, pe cei care nu-i ştiu zbaterile mai de adîncime. Aşa s-a întîmplat şi cu mine, în mai multe rînduri, nu numai odată, aşa s-au răsucit toate, în jurul meu şi în propria mea fiinţă, ca într-o rotire de plasmă care se naşte şi moare în văpaia marilor temperaturi. Cel mai greu mi-a fost însă atunci, pe *vremea cultului*, după *cult*, de fapt, cînd s-a revenit asupra „unor lucruri", prin discuţii, mai întîi, prin hotărîri şi măsuri concrete pe urmă, printr-un lanţ întreg de hotărîri şi de măsuri, care au schimbat deodată faţa lucrurilor, producînd nelinişti şi perturbaţii mari în foarte multe conştiinţe, zguduindu-le cumplit pe unele. Fiindcă nu-i puţin lucru să ştii că Stalin e „cel mai de seamă bărbat al secolului", e „întruchiparea însăşi a omeniei şi a luciditătii", e „cel mai genial conducător pe care l-a avut muncitorimea din întreaga lume", e „strateg şi filozof, economist şi lingvist", e „comandantul oştilor proletare şi părintele tuturor copiilor din lume", e „cel mai curajos şi mai bun bărbat, cel mai lucid şi mai luminos", — pentru ca după aceea să afli, cînd eşti limpezit cu toate, cînd crezi că eşti în acord cu lumea şi că nu-ţi rămîne altceva de făcut decît să concretizezi prin fapte acest acord, că lucrurile nu stau chiar aşa şi că Stalin, — *idolul* tău şi al altora, *idolul* a milioane de oameni — a „fost un simplu şi cam odios dictator", cum susţineau cei care îl criticau, cum ziceau şi repetau ceilalţi, din partea cealaltă a baricadei ; — „Stalin a folosit în scopuri personale aparatul de stat născocit şi întemeiat de Lenin", el a „introdus în sînul socialismului ideea suspiciunii permanente", „Stalin răspîndea suspiciune în jurul lui, ca un uriaş emiţător de nelinişte şi de rău", „Stalin i-a deportat pe ţărani şi a aruncat anatema neîncrederii peste ostaşii care au căzut prizonieri la nemţi", „Stalin a stat la masa tratativelor cu cei mai mari satrapi ai imperialismului capitalist", „Stalin a re-

înviat tradiţiile glorioase ale Rusiei, dar nu pentru a încuraja poporul, ci pentru a-şi întări puterea lui personală şi unică, în perimetrul căreia ideile încremeneau, iar sufletul viu al omului se simţea încorsetat !..." Era mai rău şi mai cumplit decît dacă s-ar fi produs un cutremur, mai ales pentru cei care puseseră la inimă lucrurile astea, pentru cei ce nu ştiau nimic altceva, în afară de ceea ce li se spusese, de zece ori, de o sută de mii de ori, că acesta e *adevărul* şi că ei nu mai au nimic altceva de făcut decît să îmbrăţişeze acest *adevăr* definitiv şi să meargă pe urmă mai departe, cu fruntea sus. Sinceritatea acestor oameni nu putea fi pusă la îndoială, temelia convingerilor lor se dovedea însă destul de şubredă, datorită elementelor care intraseră în componenţa acestei temelii, — datorită comodităţii psihologice, în primul rînd (fiindcă e mai comod să iei de-a gata nişte principii, să ţi le însuşeşti în grabă, decît să te edifici cu adevărat pe tine însuţi, plătind totul cu zbucium şi cu suferinţă); datorită fanatismului, înnăscut sau luat prin molipsire, datorită primitivismului ideologic şi presiunii exercitată de propagandă şi de încordările războiului rece, care se împleteau perfect cu divinizarea lui Stalin, cu transformarea lui într-un *idol suprem.*

Celorlalţi, celor care nu puseseră la inimă lucrurile acestea, celor care bătuseră din palme şi strigaseră pînă cînd răguşiseră, — „Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin !", văzîndu-şi apoi de treburi, fără zbucium şi fără prea multă participare, le era mai uşor, oricum, nu aveau de ce să se frămînte, — „nu mai e Stalin ceea ce a fost, nu-i nimic, căutăm alt *drapel* şi mergem mai departe, deoarece de un *drapel* avem nevoie, niciodată n-o să scăpăm de asta, de *drapel* şi de *mersul înainte* !..." Unii, măcar, schimbaseră aşa de brusc „macazul", că nu-i mai cunoşteai, vorbeau şi se purtau de parcă ar fi fost antistalinişti dinainte de a se naşte. „...Da, tovarăşi, ziceau indivizii de acest fel, cu acelaşi patos, cu patosul şi cu înfocarea cu care îl elogiaseră pe Stalin pînă nu demult, — nu se mai putea, e drept şi e bine că li se spune lucrurilor pe nume !... *Noi* am spus mai demult, eu personal am atras atenţia !..."

Făceam parte, în ceea ce mă priveşte, din prima categorie şi îmi era enorm de greu, mi se părea că eram lezat şi atacat eu însumi, aveam de multe ori impresia că arde şi se scufundă pămîntul cu mine şi că nu aveam de ce să mă sprijin, nu mai avem nici un reazem, pe nicăieri. „...Asta-i numai începutul, ziceam eu, în gînd sau în cine ştie ce discuţii, sau prin şedinţe — o să vedeţi *voi* ce-o să fie mai încolo !..." „Stalin

e un pretext, obiectivul, însă, e altul : e *revoluția* și unitatea mișcării muncitorești !... Aicea se bate, în lucrurile astea se lovește !...“ „Cum de nu vă dați *voi* seama că Stalin a fost mai mult decît un conducător : a fost esența orînduirii noastre și a spiritului organizatoric bolșevic, care nu poate dăinui fără disciplină, fără ordine și fără supunere !...“ „Iar *voi*, acum, dumneata, Iuliu Jeler, dumneata, bătrîne Rîșnoveanu, tu, măi Banciule, și tu, măi Ole, *voi* și Berbencenii, și Grofșorenii, fiindcă văd că nu vă mai deosebiți de loc, — nu țineți seama de lucrurile astea, fără de care n-ați fi voi ceea ce sînteți, n-ați fi discutat voi despre Stalin, dacă n-ați fi fost eliberați de Stalin !...“ „Dar *voi*, mă, voi și alții ca voi, n-aveți convingeri, dacă ați cîrmuit-o așa de repede către critică, înseamnă că ați fost niște farsori, niște mincinoși, niște duplicitari de *tip nou* !...“

Ajunsesem departe între timp, terminasem liceul, devenisem, în sfîrșit, student la Institutul Politehnic, un student cam bătrîn, e adevărat, mai erau însă și alții în situația mea, foști muncitori sau maiștri, care se apucaseră de învățătură, nu prea mulți dar erau. Fusesem reprimit în partid, primisem un apartament la blocurile din cartierul uzinei, — apartamentul pe care îl am și acum — mi se „rezolvaseră“ aproape toate „problemele“ pe care le avusesem și le aveam. Lucrul acesta mă liniștise și mă domolise, mă liniștise și mă domolise munca în care mă adîncisem, munca la uzină, învățatul și cititul, găsirile și regăsirile acelea ale mele, decantările prin care trecusem și treceam, savurîndu-le, bucurîndu-mă că le cunoșteam gustul și aroma, simțind aievea în cîte-o clipă cum căpătam puteri noi și mari. Niciodată n-am fost, cred, așa de echilibrat și de liniștit, atît de concentrat asupra propriei mele ființe, cum am fost atunci, mai ales după ce am ajuns student, dar nu pentru că eram pe cale să-mi „schimb condiția socială“ (nici nu mă gîndeam la așa ceva), ci pentru că obținusem sporuri în propria și atît de dificila mea edificare. De Stalin aproape că și uitasem, așa cum uitasem de excesele și de duritățile care îmi călăuziseră pașii într-un timp. Rar de tot mă gîndeam la ele, rar și ca de departe, spunîndu-mi, ori de cîte ori mi le reaminteam, că nu fuseseră bune și că un om, —„cu atît mai mult un revoluționar !“ — trebuie să fie călăuzit în tot ce făptuiește de rațiune, de luciditate. „...Altfel, spuneam eu, pentru mine, fiindcă nu mai discutam aproape de loc despre treburile acestea — se ajunge la cele mai ciudate împrejurări, la încordări și la tensionări excesive !...“ „De fapt,

acesta a fost răul principal : *excesul,* fiindcă duritățile sînt inevitabile într-o luptă !... Dacă îți pui întrebări în toiul unei asemenea încleștări, ești pierdut !...“ „Așa e, într-adevăr, dar oare împrejurările de la noi au fost așa, sau le-am făcut *noi* să fie așa, cu tot dinadinsul ? !...“

„De ce nu se poate realiza afirmarea noastră decît așa : prin încordare, prin tensiune și prin disensiune ! ?...“ „De ce nu putem *noi* progresa prin *idee,* prin *dezbatere,* prin cutezanța minții, pentru că forță în brațe și energie în el are orice urangutan ? !...“ „De ce trebuie să ne păzim *noi* unii pe alții, parcă am fi, toți, niște delicvenți nenorociți, parcă n-am fi ceea ce zicem că sîntem : oameni eliberați și liberi ? !...“

Începusem încă de pe-atunci să merg *acasă,* îmi descoperisem și îmi descopeream satul natal, așa cum îmi descoperisem și îmi descopeream *Țara,* amintindu-mi și gîndindu-mă de multe ori la întîlnirea aceea absolut întîmplătoare cu „gîndul Bălcescului“, fără a vorbi însă nimănui despre lucrurile acestea, nu pentru că mi-ar fi fost teamă, dar îmi era rușine cu ele, eram, încă mai eram, timorat și temperat de excesele prin care trecusem, vroiam, cu alte cuvinte, să nu alunec „spre extrema cealaltă“. Mai mult decît atîta, uneori mă suspectam — eu însumi mă suspectam — de naționalism și de șovinism, cu toate că nu nutrisem și nu nutream nici un resentiment față de oamenii de altă naționalitate. Asta era însă situația, așa mi se păreau și îmi apăreau lucrurile, în raport cu ceea ce știam, atît de adînc săpaseră în mine (și în alții, desigur) infiltrațiile de un anumit tip, schimbările care se bizuiseră pe supunerea necondiționată și orbească, față de niște percepte și niște interese care erau mereu superioare. „...De ce trebuie să contribuim noi, mă întrebam eu uneori, la edificarea altei țări, cînd noi ar trebui să facem totul pentru propria noastră edificare ! ?... Aceasta fiind datoria fiecăruia, din îmbinarea cărora se poate naște pe urmă o altă conlucrare !...“ Nu stăruiam însă, nu mergeam pînă la capăt cu întrebările și cu cercetările acestea ale mele, nu pentru că mi-ar fi fost frică de adevăr, dar eram prins cu altele, în principal, și poate că nici nu eram pregătit să le epuizez, — nici eu nu eram pregătit și nici vremea nu era pregătită. Fapt e că nu le epuizasem atunci, purtîndu-mă cum nu îmi era firea, dorind cu orice preț să evit excesele, pregătindu-mi astfel noi ambuscade psihologice, noi cataracte de zbucium, cum și le pregăteau și alții, cei care nu știau (și poate că nici nu vroiau) să se joace cu *istoria.*

Apoi, cînd ajunsesem la un fel de apogeu, cînd credeam (ba chiar eram convins) că nu voi mai avea „probleme" niciodată, s-au desfăcut şi s-au destrămat toate, sărindu-mi dinainte. Eu însumi mi-am sărit, de fapt, dinainte, supărîndu-mă şi zburătăcindu-mă, punînd întrebări altora, punîndu-mi şi mie întrebări, purtîndu-mă cum nu mă purtasem demult, punînd în toate neîndurare şi patos, fiind cum credeam că nu voi mai fi vreodată, parcă mi-aş fi amintit, brusc, de adevărata mea fire, parcă aş fi fost adormit, parcă m-aş fi legănat în cine ştie ce visuri, iar acum, că mă trezisem, regretam amarnic clipele pe care le pierdusem, transformîndu-mi regretele în asperitate şi în neîndurare. „...Da, ziceam eu, rar şi mai încet, la început, din ce în ce mai aspru pe urmă — aşa se nasc marile revizuiri, pe îndelete şi pe nesimţite !... Întîi se înmoaie şi se domoleşte unul, după aceea altul !... Întîi vine unul cu o *idee*, după aceea vin alţii zece cu cîte-o teorie : că nu e bine ce s-a făcut ; că am pus un accent prea mare pe *copiere* ; că nu am aplicat creator marxismul ; că nu trebuia să ne izolăm de restul lumii !..." „Atunci, dacă-i aşa, ziceam eu, pentru mine, în singurătate, sau în cine ştie ce discuţie — de ce ne-am mai frămîntat şi ne-am zbuciumat *noi* atîta ? !..." „De ce a trebuit să ne desprindem de toate şovăielile, de toate influenţele, burgheze sau ţărăneşti ? !..." „De ce ne-am străduit *noi* să devenim luptători adevăraţi, revoluţionari, nu simpli funcţionari ai unor împrejurări ? !..." „De ce am răscolit satele, cu paloşul luptei de clasă, dacă lupta aceasta de clasă nu se ascute mereu, cum zice Stalin ? !..." „Ce, eram proşti sau nebuni, cînd am făcut lucrurile astea, şi altele, deopotrivă ? !..." „Credeţi *voi* că am fost mînaţi de cine ştie ce interese mărunte, ori că am fost ameţiţi de *visul puterii*, socotindu-ne ce nu eram : întemeietori de lume ? !..."

Întrebărilor le urmau, tot aşa, pe rînd sau în avalanşă, răspunsurile cele mai neîndurătoare. „...Nici pomeneală de aşa ceva ! spuneam eu, le spuneam altora, îmi spuneam şi mie însumi, cu aceeaşi asprime, dacă nu chiar cu mai multă. Nici vorbă de căpătuială şi de ameţeală !... *Noi* am fost convinşi că facem dreptate în ţară şi că dreptatea aceasta a noastră e *definitivă*, fiindcă e muncitorească, e a tuturor pentru că e născută din muncă şi din luptă !..." „E adevărat, uneori poate că am fost duri, dar revoluţiile nu se fac cu mănuşi, nu se împlinesc cu ajutorul vorbelor, devin realitate numai dacă se bizuie pe fapte !... Iar faptele sînt aspre de multe ori, cum e însăşi viaţa, care s-a întrupat şi se în-

trupează din moarte !...“ „Lucrurile nu stau cum ziceți *voi*, dumneavoastră, ăștia care le rîcîiți acum la rădăcină, făcînd-o pe deștepții și pe luminații !...“ „Dacă ar sta așa, ar însemna că strădaniile noastre au fost zădărnicie curată !... Și că drumul pe care mergem nu e bun, nu duce nicăieri !...“ „Și nu e așa, domnilor, nu se poate să fie așa, nu e voie !“... „Pentru că dacă *ar fi*, ar trebui să-i aducem înapoi pe moșieri și pe burghezi, să le dăm averile înapoi, iar noi să stăm și să ne uităm, să recunoaștem că nu sîntem în stare să trăim fără ei, fără dumnealor cu gîsca !... Sîntem niște nevolnici care nu pot trăi decît din mila altora !...“ „Ceea ce e mai mult decît o jignire, e o ofensă cruntă, născută din lipsa voastră de *spirit de clasă* !...“ „Vă asigur că nu ați mai fi ajuns voi să vorbiți cum vorbiți, dacă s-ar fi procedat cum ziceți că s-a procedat, dacă ar fi fost trecut totul prin foc și prin sabie !...“ „De aceea veniți voi acum cu fel de fel de *întrebări*, pentru că n-a curs sînge aicea, pentru că nu s-a luptat cu arma în mînă !...“ „Fiindcă numai lupta și sacrificiul pot sfinți și purifica *o idee*, o pot feri de mușchiul slinos al vrăjmășiei !...“ „Numai consecvența poate naște transformări și schimbări adevărate, de adîncime !...“ „Din cauza asta îi dați voi tîrcoale lui Stalin, pentru că a fost ferm, pentru că a întruchipat, cum n-a făcut-o nimeni, niciodată, ideea de luptă, a fost chintesența însăși a revoluției noastre socialiste !...“ „Iar dumneavoastră, domnilor, voi cei care negustoriți ideile și vindeți gîndurile, nu sînteți altceva decît niște simpli *revizioniști* !...“

Începutul acestor *dezbateri*, care mi-au însoțit preocupările o bună bucată de vreme, scoțîndu-mă de vreo cîteva ori din făgașul lor, l-a constituit anul 1955, — *anul Genevei* — cînd s-a încercat, pentru prima dată după aproape zece ani de încordare, să se discute altfel despre situația din lume, — „despre război și despre pace, despre coexistența pașnică dintre cele două sisteme...“ Revenirea asupra noțiunii acesteia din urmă a stîrnit reacții dintre cele mai felurite, în toate straturile societății, — a născut speranțe în sufletul celor ce așteptaseră în zadar *războiul*, i-a făcut să creadă că lucrurile se vor „schimba altfel“, l-a determinat pe fostul patron să creadă că va primi în curînd fabrica înapoi (sau magazinul, sau atelierul, sau banca); l-a îndîrjit puțin pe țăran, care s-a gîndit imediat, scărpinîndu-se în cap, că dacă se duc tratative și se poartă discuții între „cei mari“, nu se mai face colectivizarea, ori nu se mai dau cote, aceasta fiind

durerea lui cea mai mare ; l-a determinat pe adversarul direct al regimului, pe fostul legionar și pe fostul național-țărănist, să devină puțin mai cutezător (și pe fostul sionist, desigur, sau pe șovinistul și revizionistul maghiar). Se înfiripa astfel o *revanșă*, avea loc însă și o *trezire*, fiindcă nu numai dușmanul potențial se punea în mișcare, ci și omul de bine, patriotul care fusese ofensat de nenumărate ori, fără rost, din simplă inconștiență, sau pentru că așa vroiau unii și alții, cei care nu aveau nimic de-a face cu țara și cu poporul, considerîndu-se revoluționari, fiind, de fapt, o simplă și cam abjectă plasmă socială, — „supranațională și antiumanistă !...“ — mai mult retrogradă, decît progresistă. Dominantă era, în *trezirea* amintită, această coordonată serioasă și gravă, care se împletea cu nevoia, atît de omenească, de discuții, cu tentația de a face ipoteze, — noi însă, cei care ne formaserăm într-un anumit spirit și într-o anumită atmosferă, de tensiune permanentă, de *criză* și de zbucium, nu luam seama la latura aceasta a fenomenului, neliniștindu-ne, pe măsură ce progresa și se întărea ea, devenind din ce în ce mai crispați și mai îndîrjiți, întorcîndu-ne la vechile ipostaze, — de „frați ai intransigenței“. Unii o făceau, e adevărat, în virtutea inerției, pentru că nu puteau să meargă mai departe, atîta fuseseră ei în stare să vadă și să facă. Alții o făceau din interes, să aibă încă „un atu“ în mînă, — „nu strică, fiindcă după asemenea *refluxuri* vin întotdeauna perioade de supralicitare !...“ — iar alții, cum eram eu, o făceau ca într-o aducere aminte, gîndindu-se, pe de o parte, că ei erau produsul tipic al noilor împrejurări istorice, vroind, pe de altă parte, să depășească aceste împrejurări, neștiind însă cum să o facă, neîndrăznind să se rupă de un anumit fel de a fi și de a lupta, caracterizat printr-o „disciplină de fier“ și nu atît prin disciplină, cît prin obișnuința de a-i lăsa pe alții să gîndească și să hotărască, celor „de jos“, celor mulți, revenindu-le sarcina să aplice fără crîcnire aceste hotărîri, care erau juste întotdeauna, chiar dacă produceau efecte contrarii, chiar dacă erau dezastruoase. Se vădea astfel o anumită trăsătură a mișcării muncitorești internaționale, o anumită caracteristică a ei, care consta în supunere, în anularea unei părți din ceea ce s-a numit democrație de partid, care spunea că „discuțiile se duc de jos în sus, iar hotărîrile vin de sus în jos“. Împrejurările născute de război, acestea dar și tradiția, o anumită tradiție *(bolșevizarea*

pe care o îmbrățișasem eu), duseseră la această anulare, fiindcă discuții nu se mai purtau, discuții ample și temeinice, dar hotărîri se luaseră și se luau, hotărîri categorice, care cădeau pe urmă ca niște verdicte pentru întregul partid și peste întreaga mișcare muncitorească.

„...Adevărat, ziceam eu, șovăind, parcă, suferind mai mult decît oricînd, pentru că șovăiala nu se potrivea de loc cu felul meu de a fi — dar nici ce vor *ăștia* să facă nu e bine !... Debandada nu duce nicăieri, iar cîrcoteala naște *revanșă !*... Din cauza asta se înviorează anumite elemente în împrejurările acestea noi !... Pentru că speră — sînt sigure, nu speră ! — că se vor întoarce unde au fost, la *averile* lor și la puterile lor !... Mai ales la *puteri !*... Iar noi cei care am ieșit o clipă în lumină, ne vom duce din nou spre hăuri !..."

La mijloc erau și anumite complexe, în afara schematismelor și fanatismelor care îmi intraseră în sînge într-o anumită vreme. Trecusem peste multe bariere, după ce devenisem student, fără a face însă „corp comun" cu ceilalți colegi, din cauza diferenței de vîrstă, în oarecare măsură, din cauza nivelului diferit de pregătire, pentru că ei, colegii ceilalți, avuseseră, în marea lor majoritate, condiții mai bune de învățătură, în vreme ce eu le făcusem pe toate pe apucatele, fiind de neîntrecut în unele privințe, șchiopătînd în altele. Remediasem multe lucruri, le remediam chiar atunci, intrasem între ei, — în rînd cu ei, cum se zice — îmi făcusem prieteni din cîțiva colegi, niște reminiscențe însă tot mai rămăseseră, niște reziduuri ațipite, care se treziseră și se trezeau acum, ieșind la suprafață, amestecîndu-se cu celelalte reziduuri, de proveniență politică, avînd de fapt aceeași natură profund inerțială.

„...De ce vă este teamă dumneavoastră de discuții ? m-a întrebat unul dintre tinerii mei colegi, un ardelean subțire și ferm, care se mai căuta încă pe sine, fiind însă mult mai aproape de țintă decît mine și decît alții ca mine. De ce vă crispați în fața întrebărilor, de ce vă îngustați singur orizontul ? !... Înțeleg să facă așa ceva alde Grofșoreanu sau alții ca el, cei care strălucesc prin incompetență, cei care au de pierdut niște poziții, în caz că lucrurile se pun pe alte temeiuri !... Dar dumneavoastră, ce să pierdeți ? !..."

„Aici nu e vorba de pierdut și de cîștigat, e vorba de principii ! i-am spus eu. E vorba de ceea ce s-a realizat după ce am fost eliberați de sub fascism !... E vorba de spiritul de clasă al orînduirii noastre, de ceea ce ar vrea unii să dărîme,

cu vorba, dacă nu pot cu arma, prin eroziune, dacă nu pot altfel !..."

„Credeți că există asemenea tendințe ? !"

„Da, cred !"

„Bine, admit și eu că există, nu numai pentru discuție, admit pentru că așa e !... În același timp, însă, eu mai admit ceva..."

„Ce ? !"

„Că există și altfel de tendințe : de a escamota lucrurile, de a ascunde ceea ce s-a făcut rău, de a îngheța, în față, orice discuție, de a socoti bun și drept, și întemeiat, numai ceea ce vine *din sus*, ceea ce vine *din jos* fiind tenebros, având cine știe ce scopuri !... Asemenea tendințe au denaturat și denaturează esența socialismului, au prelungit în chip artificial atmosfera din perioadele de încordare, de războaie sau de războaie civil, au schimbat și schimbă atmosfera generală, i-au creat caracteristici nefirești !... Pentru că e nefiresc, tovarășul Pozdare, să nu ai încredere în nimeni, să stai cu suspiciunea în mînă, să consideri că toți cei care au anumite păreri, critice sau mai puțin critice, sînt gata să pactizeze cu imperialismul, sînt agenți ai imperialismului, vor să dărîme ceea ce s-a construit !..."

„Dar poate că unii chiar sînt vînduți, se află în slujba imperialismului !... De ce nu admiți ipoteza aceasta, de ce nu-i dai voie noului regim să se apere de dușmani, deoarece a avut și are dușmani ? !"

„Îi dau voie, cum să nu-i dau, mai ales că el nici nu-mi cere voie, nu el, de fapt, ci cei de care am vorbit eu, cei care transformă principiile în pîrghii pentru propria lor parvenire, sau pentru apărarea pozițiilor cîștigate, Dumnezeu știe cum !... E un fapt dovedit din punct de vedere istoric : că orice schimbare presupune și o anumită pierdere, a anumitor lucruri bune !... Din punctul acesta de vedere, e absolut obligatoriu să ne întrebăm ce am făcut pînă acum, — și în ce mod ! ? — să vedem ce am cîștigat și ce am pierdut, să mergem cu mai multă grijă înainte, cu mai multă luciditate, — să fim socialiști și comuniști, dar să fim în același timp noi înșine !..."

„Dar sîntem noi înșine, țara a fost eliberată, a scăpat pe urmă de boieri și de burghezi, iar acum..."

„Acum, a continuat Ole (îl chema Oliviu Lupșe, dar noi îi ziceam Ole), își construiește o viață nou, nu-i așa ? !"

„Da, chiar așa e, de ce să rîdem de ceea ce făptuim ? !"

„Nu rîd de lucrurile acestea, să ştiţi, am rîs şi rîd de şablonism, de mediocrizarea ideilor printr-o repetiţie papagalicească, am rîs de ceea ce rîdeţi şi persiflaţi şi dumneavoastră, numai cîteodată, e adevărat, deoarece în alte dăţi vă găsesc pe poziţii complet opuse, apărînd ceea ce criticaţi mai înainte, apărînd totul, în chip global, fără a mai admite întrebarea firească, — dacă e bine sau nu e bine ceea ce facem ? ! — nevoind măcar să auziţi de cercetare şi de îndoială !...“

„Nici nu vreau să aud de îndoială, opţiunile mele sînt definitive şi nu conţin nici o fisură în structura lor !“

„Sînt convins de lucrul acesta !... Totuşi, nu v-aţi pus niciodată nici o întrebare, nu v-aţi îndoit de *anumite lucruri ? !*“

„Întrebări mi-am pus, firește, dar de îndoit nu m-am îndoit decît de mine însumi !...“

„De ce numai de dumneavoastră, de ce să vă anulaţi, ca om, de ce să vă umiliţi, cînd e ştiut că umilinţa nu trebuie să intre în felul de a fi al *omului nou ? !*... De ce vă anulaţi, singur, propriile aspiraţii ?... De ce nu sînteţi consecvent faţă de convingerile pe care le aveţi, de sinceritatea cărora nu mă îndoiesc nici o clipă ? !... De ce vă închinaţi, aş mai întreba eu, la alţi *idoli,* după ce i-aţi dărîmat pe cei dinainte ? !... De ce nu admiteţi că o eliberare care duce la o nouă *dependenţă* nu este eliberare decît pe jumătate, chiar dacă aduce anumite schimbări în bine în viaţa oamenilor ? !...“

Era o plăcere să stai de vorbă cu acest tînăr, era instructiv şi incitant să-l asculţi, date fiind întrebările pe care le punea (şi le punea şi lui însuşi), dată fiind neliniştea care îl bîntuia, preocupările lui atît de diverse şi de grave. Întîrziam la institut de multe ori, alteori ne plimbam prin oraş, pînă noaptea tîrziu. Într-un rînd, măcar, într-o noapte de iarnă, cu zăpezi mari şi multe, am umblat pe străzi pînă către ziuă, neluînd seama la zăpezi, mirîndu-ne unul la altul cîteodată, cît eram de albiţi şi de năpădiţi de ninsori, oprindu-ne în loc, pînă cînd nu mai vedeam nici o urmă în jur, — „ei, ce facem, tovarăşul Pozdare, zicea Ole rîzînd, că nu mai e nici un drum pe nicăieri ! ?...“ Băusem ceva înainte de asta, băusem bine, ne ameţiserăm amîndoi, mai mult decît am fi vrut. Discuţia acolo o începuserăm, la crîşmă, acolo îmi spusese el din nou, că „*eliberarea* care nu e dusă pînă la capăt, nu-i eliberare, e altceva, e un simulacru, e o simplă

şi cam penibilă înscenare, tragică, nu penibilă, pentru că înscenările în care sînt angrenate popoare întregi, nu oameni izolaţi, nu pot să fie decît tragice !..."

„Ai început să reduci lucrurile, i-am spus eu, ai început să le numeşti mai altfel, mai pe faţă, ceea ce nici nu-i rău !..."

„Totdeauna am făcut aşa, tovarăşul Pozdare !... Dar dacă dumneavoastră nu le-aţi înţeles, sau dacă le-aţi înţeles prost !..."

„Le-am înţeles, n-ai grijă, nu sînt prost de felul meu !..."

„Prost nu sînteţi, asta-i clar (dacă aţi fi, n-am sta de vorbă, pentru că mie, dintre toate meteahnele omeneşti, prostia îmi stîrneşte cele mai mari repulsii !), dar suspicios sînteţi, să ştiţi, din cale afară !... Uneori nu aveţi încredere nici în propriile dumneavoastră gînduri, atît de tare şi atît de mult v-aţi profilat în direcţia aceasta, a suspiciunii, atît de puternic v-aţi subordonat ei !..."

„Cine, eu ? !..."

„Da, dumneavoastră !... Nu sînteţi singurul care a făcut lucrul acesta, e adevărat, e un fenomen la mijloc şi eu m-am întrebat adineauri cum s-a născut el, ce cauze l-au produs, de ce stăruie în contemporaneitate acest fenomen, ar putea exista mişcarea muncitorească fără el, ar mai fi revoluţionarul de azi, un anumit tip de revoluţionar, ceea ce este, ar putea el să existe fără luptă, fără încordare, şi-ar menţine el combativitatea dacă ar trebui să lucreze în condiţii normale, dacă ar trebui să şi construiască, nu numai să dărîme, dacă ar fi nevoit, cu alte cuvinte, să se descurce numai pe planul ideilor, fără a se sprijini pe scrîşnete şi pe acuzaţii de un anumit tip ? !..."

„Cam multe întrebări ! am zis eu cam silit. Un lanţ întreg de întrebări, care mai de care mai nemiloasă şi mai dură, de parcă dumneata ai fi procurorul vieţii !..."

„Nu-mi atribui un asemenea rol, să ştiţi, întrebări însă am pus şi pun, mi-am pus şi mie, vreau să zic, nu m-am cruţat şi nu mă cruţ de loc !..."

„Da ? !... Şi ce mi te-ai întrebat, ai putea să-mi dai şi mie un exemplu ? !"

„Cu mare plăcere : m-am întrebat nu demult dacă aş putea fi comunist, un comunist adevărat, cum este sau cum trebuie să fie comunistul de azi şi de mîine, fără a fi, aşadar, cum ziceam că sînteţi dumneavoastră uneori ! ?... Nu vă mîniaţi şi nu vă crispaţi, pentru că opţiunile adevărate se schimbă şi se nuanţează, fără a-şi pierde esenţa !... *Ideea,*

ca atare, va căpăta noi întruchipări, aceasta fiind condiția principală a extinderii ei în lume !... Dacă socialismul nu va suferi asemenea diversificări, dacă nu se va acorda cu cerințele de astăzi ale lumii, — pentru că lumea de astăzi e altfel, nu mai e cum era în 1917, nici măcar cum era în 1945 ! — nu va cîștiga supremația pe care o merită, nu va aduce în viața omenirii schimbările pe care și le-a propus să le aducă !..."

„Dumneata, după cîte înțeleg eu, vrei socialism în lume, dar unul așa mai aranjat, mai tuns și mai frezat, după dorința nu știu cui !... Vrei să fi comunist, dar așa cum îți place dumitale, cum crezi dumneata că ar fi bine să fie un comunist !... Dar asta, nu te supăra, e curată bolboroseală, e supralicitare subiectivă, e idealism curat, din moment ce ridici la rangul de principiu niște dorințe oarecare, neconforme cu cerințele obiective ale realității !..."

„Dimpotrivă, eu pornesc de la aceste cerințe, pornesc de la realități, a căror schimbare n-o poate monopoliza nimeni !..."

„Nu, n-o poate, dar, niște principii călăuzitoare trebuie să existe !..."

„Principii da, trebuie să existe, nu trebuie să confundăm însă principiile cu dogmele, cu ordinele unuia sau ale altuia !... Dictatura a fost și rămîne fioroasă, indiferent de justificările pe care și le crează, ba poate că devine și mai fioroasă atunci, cînd transformă în simplu paravan idei și sentimente prețioase !..."

„Dictatura proletariatului, tovarășe Lupșe, e fioroasă numai pentru dușmanii poporului, pentru cei ce nu iubesc socialismul, indiferent cum își motivează ei ura aceasta a lor, indiferent ce muzică ar cînta ei, — nu știu dacă mă înțelegi ? !..."

„Vă înțeleg, dar nu mă simt vizat, mai ales că *dictatura* aceasta a fost fioroasă și cu dumneavoastră, cu toate că nu ați fost și nu sînteți un dușman al socialismului !..."

„Nu ea a făcut lucrul acesta îngrozitor, niște oameni l-au făcut, niște *intruși* !..."

„*Intrușii* aceia au acționat în numele ei, s-au servit de ea, ca de o măciucă, lovind în stînga și în dreapta, ostracizînd și arestînd, hărțuindu-i pe țărani, la grămadă, fără nici un discernămînt, disprețuindu-i pe muncitori, — disprețuind în ultimă analiză întregul popor, toată țara, comportîndu-se cu stimă numai față de cei de la care primeau ordine, fiind pe

deoparte extraordinar de duri, dovedindu-se, pe de altă parte, din cale afară de slugarnici !... Oamenilor de felul lor le era ruşine să spună că sînt români şi că au o ţară sub picioarele lor !..."

„Eşti beat, măi tovarăşe, nu mai ştii ce vorbeşti, ai luat-o razna !..."

„Nu sînt beat, tovarăşe Pozdare, dimpotrivă, sînt mai limpede decît oricînd !..."

„Atunci eşti periculos, eşti naţionalist, urăşti celelalte popoare, urăşti Uniunea Sovietică şi duşmăneşti poporul rus !..."

„Nici una, nici celelalte, gîndurile şi sentimentele mele sînt în afara acestor degradări !... Eu îmi iubesc ţara, cum şi-au iubit-o toţi ardelenii, dar nu urăsc alte ţări !... Faţă de U.R.S.S., de exemplu, am nutrit şi nutresc sentimente de stimă şi de admiraţie, mai ales pentru ceea ce a făptuit în timpul celui de al doilea război, pentru îngenuncherea lui Hitler, pentru că a contribuit efectiv la eliberarea Europei, şi poate că şi a lumii, de sub molima fascistă, pentru că fascismul a fost o molimă, cea mai fioroasă molimă, din cîte au existat pînă acum în lume !... În acelaşi timp însă am şi rezerve, am şi observaţii critice !..."

„Dumneata ? !... Dar cine eşti dumneata, să ai observaţii şi rezerve faţă de o asemenea ţară şi faţă de un asemenea popor ! ?..."

„Sînt un om oarecare, iar oamenii, indiferent cine sînt ei, au drepturi absolute faţă de întreaga lume, nu numai faţă de o ţară anume !..."

„Zău, domnule, ia uite unde s-au grămădit drepturile omului ! ?... Şi care sînt *rezervele* acestea ale dumitale ? !..."

„Sînt mai multe : una dintre ele priveşte *eliberarea* !... Vreau să spun prin asta că Uniunea Sovietică ar face bine dacă nu s-ar mai simţi obligată să elibereze întreaga lume, dacă nu ar cultiva această obligaţie !..."

„E datoria ei, o datorie internaţională, în virtutea căreia trebuie să sprijine orice luptă de eliberare !..."

„S-o sprijine, dar să nu transforme acest sprijin în obligaţie !..."

„Nu se poate să n-o facă, mai ales acum după război !..."

Ne învîrteam de mult timp, fără să ne dăm seama, în jurul unui rond în centrul căruia se afla statuia lui Stalin, care apărea şi dispărea în vîrtejurile albe ale nopţii.

„...Dar despre Stalin ce crezi, măi tovarăşe, fiindcă văd că ai *idei,* ai păreri, nu te joci cu lucrurile ! ?..."

„N-am de gînd să mă joc, asta e adevărat, mai ales că lucrurile acestea, dacă te joci cu ele, ori dacă le pui la inimă fără să le cercetezi, te ucid, te nimicesc !..."

„Bine, poate că-i aşa, dar despre Stalin ce crezi : e sau nu un mare conducător, e sau nu e un geniu ? !"

„Nu e, pentru că nu mai trăieşte, a murit !..."

„Lasă chichiţele astea şi răspunde-mi la întrebare !..."

„Vă răspund, n-aveţi grijă, pentru că şi eu am fost şi sînt preocupat de acest personaj, de felul cum s-a realizat el, de drumul pe care l-a urmat pentru a se impune în faţa întregii lumi, — în faţa propriului său popor mai întîi, în faţa lumii mai apoi !..."

„Înseamnă că admiţi lucrul acesta : că a fost o mare personalitate !..."

„Îl admit, dar nu în sensul în care îl admiteţi dumneavoastră, ci în sensul celălalt, negativ şi distructiv !..."

„O mare personalitate nu poate fi negativă şi distructivă !..."

„Ba poate, au fost cazuri destule !..."

„Stalin nu intră între ele, el s-a realizat prin polarizarea unor idei, prin sintetizarea unor tendinţe, prin organizarea unei lupte de o amploare deosebită !..."

„Sînt de acord cu dumneavoastră, e şi asta, dar nu e numai atîta, nu e asta caracteristica principală a acestui fenomen !..."

„Dar care e ? !"

„Inversarea unor lucruri, schimbarea unui conţinut, redirecţionarea lui, de fapt !... Fiindcă Stalin s-a folosit, în chip genial, de aparatul de partid inventat de Lenin, şi de aparatul de stat, pentru a-şi atinge scopurile proprii, de supremaţie absolută !..."

„Stalin n-a fost animat de asemenea idei, a trăit în cea mai desăvîrşită modestie !... A muncit enorm, s-a construit pe sine cu o consecvenţă extraordinară, cum n-a făcut-o nici măcar Lenin !..."

„Din nou sînt de acord cu dumneavoastră, comparaţia fiind chiar potrivită !..."

„De ce, tovarăşe, de ce ? !"

„Aşa, pentru că Lenin n-a fost preocupat de loc de această problemă !..."

„De unde ştii dumneata ?"

„Ei, dacă o luăm așa și eu pot să vă întreb de unde știți cum a fost Stalin ? !“

„Știu din istorie, din ceea ce s-a povestit și se povestește despre el, pentru că Stalin a intrat de-acum în istorie !...“

„A intrat, dar nu cum credeți dumneavoastră !“

„Dar cum ? !“

„Cum am zis eu : folosindu-se în scopuri personale de un aparat perfect, a cărui singură lacună constă în neprevederea acestei eventualități : ce se va întîmpla cu aparatul acesta, cum va fi el folosit, dacă va încăpea pe mîna unui om avid de putere !...“

„Deci *aparatul* nu e perfect ? !“

„Este, dar are acest minus, n-a inclus și această eventualitate, iar Stalin a intuit și s-a folosit de ea, s-a folosit de aparat, pentru a ajunge la putere și pentru a și-o consolida pe urmă !... Așa cum s-a folosit și de pericolul care pîndea Uniunea Sovietică, care era real, împresurarea capitalistă n-a fost o poveste !... Iar el s-a folosit și de această împrejurare pentru a-și consolida puterea, ostracizînd și nimicind, luptînd împotriva unor dușmani reali, neuitînd însă niciodată să includă printre aceștia și pe adversarii săi direcți, care nu erau întotdeauna și adversari ai orînduirii socialiste !... Stalin a preschimbat vigilența în suspiciune, a risipit neîncrederea și bănuiala peste tot, ca pe un nisip usturător, ca pe o cenușă fierbinte, învăluindu-se pe sine în mister și legendă !... Pînă și setea oamenilor, nevoia aceea a lor, atît de firească, de a-și lega speranțele de un om, nu numai de o *idee,* a fost folosită de Stalin în scopuri personale, a fost stimulată și cultivată, realizîndu-se astfel propriul său *cult,* care a copleșit totul la un moment dat, drept pentru care s-a lăsat puțină liniște în urma lui !...“

„Nu s-a lăsat nici o liniște, e o iluzie, *bronzul* în jurul căruia ne învîrtim noi e nemuritor !...“

„Bronzul e nemuritor, dar își schimbă forma, se topește !... La ce temperatură se topește bronzul, ați putea să-mi spuneți ? !“

„Nu !... La una mai mică decît cea la care se topește oțelul !...“

„Adevărat, așa e, dar oțelul ruginește, se preface în pulbere !...“

„Sînt, totuși, lucruri în lume, care nu se topesc și nici nu se prefac în pulbere !...“

„Sînt, uneori însă, noi, oamenii, ne înşelăm, făcîndu-ne idoli din propriile noastre închipuiri !...“

„Stalin nu-i o închipuire !“

Nu e, dar dumneavoastră nu veţi fi un comunist adevărat decît atunci cînd veţi vorbi despre el aşa cum vorbiţi despre orice om, fără părtinire şi fără extaz !“

„Şi fără ură, de ce nu pui şi ura alături, de ce nu recunoşti că în critica adusă lui Stalin, — şi orînduirii socialiste ! — s-a strecurat şi se strecoară vrăjmăşia de clasă a burgheziei, de ce nu mergi pînă la capăt cu analizele dumitale, de ce nu eşti consecvent, măi tovarăşe, dacă ţii aşa de mult la socialism şi la umanism ? !...“

Asta a fost prin ianuarie, către sfîrşit, fiindcă pe urmă, din februarie, după ce a avut loc Congresul XX, după ce au devenit publice nişte lucruri foarte grave, despre care se vorbise mereu, fără a se şti însă dacă erau sau nu erau adevărate, n-am mai admis nici o *replică* din partea nimănui, devenind deodată dur şi neîndurător, cum nu credeam că voi mai fi, redevenind de fapt aşa, scrîşnind şi bodogănind mereu, ocărîndu-i sau învinovăţindu-i de inconsecvenţă şi de trădare pe toţi cei care se ocupau de hotărîrile luate de acest congres, care fuseseră publicate şi în presa noastră, integral, fiindcă atunci aşa era, noi publicam şi discutam tot ce hotărau ei, ei însă nefiind obligaţi să relateze ceea ce hotăram şi discutam noi (sau alţii ca noi), cu toate că nu era nici o subordonare pe nicăieri. Tot anul acela — 1956 — l-am măcinat în felul acesta, trăind într-o încordare nemaipomenită, scrîşnind nu odată, de parcă cine ştie ce pericole m-ar fi păscut. Îmi vedeam de treburi altfel, munceam şi învăţam, dar nu mai aveam sporul de altădată. Mă pomeneam întrebîndu-mă, cînd îmi era lumea mai dragă, — „ce se va întîmpla cu *noi*, cum vor evolua lucrurile mai departe, cum de nu-şi dau seama unii că toate răscolirile acestea duc către contrarevoluţie ? !... „Da, pentru că într-acolo duc toate, mă completam şi-mi răspundeam tot eu, iar consecinţele or să cadă pe cei care au ieşit în faţă, cu pieptul gol, pe cei cinstiţi şi buni !...“ „Ceilalţi, lichelele, guzganii revoluţiei, se vor transborda la timp, vor fugi, vor trece imediat de partea cealaltă, ocărînd şi forfecînd ceea ce au lăudat mai înainte !...“ „Da, pentru că există şi o asemenea categorie de oameni, care trăiesc şi se hrănesc cu entuziasm !...“ „Oamenii de felul acesta sînt pe linie întodeauna, chiar dacă linia nu e aceeaşi mereu !... Ei, însă, sînt la fel de entuziaşti, sînt

atît de înfocați încît n-ar fi de mirare dacă ar susține, de azi pe mîine lucruri complet deosebite !...“ „Ar fi interesant de făcut o asemenea experiență : să se lanseze astăzi o anumită lozincă, iar mîine sau poimîine, la scurt timp după asta, să se lanseze altă lozincă, complet opusă !...“ „S-ar vedea astfel cum vor sări să fie primii, și într-un caz și în altul, aproape aceiași oameni, susținînd, cu același entuziasm, lucruri complet deosebite !...“ „În vreme ce alții se vor întreba ce-i și cum, rămînînd astfel de căruță, fiind trecuți în rîndul șovăitorilor, de către entuziaștii de meserie !...“ „Cu toate că ei nu sînt așa !...“

„...Dar ce-i cu dumneata, tovarășul Pozdare, m-a întrebat profesorul de rezistența materialelor, bătrînul Octavian Bălgrădeanu, ardelean vechi, ardelean autentic, — te văd cam reflexiv de la o vreme ? !... Dumneata care clocoteai mereu, că i-am și spus cuiva, că ești scăpărător și plin de vigoare, pare că nici n-ai fi moldovean !...“

„Așa ați zis ! ?“ am întrebat eu, să spun ceva.

„Da, așa am zis, dar dumneata de ce nu-mi răspunzi la întrebare ?“ a stăruit el.

„Ce să zic, domnule profesor : am și eu niște necazuri.“

„Bănuiam, da... Dar uite că și asta e o problemă !...“

„Care, domnule profesor ? !“

„Asta : că eu îți zic tovarășe, iar dumneata îmi zici mie domnule !...“

„Domnule profesor, așa vă spun, cum vă spune toată lumea !...“

„Dar eu nici nu sînt profesor de meserie, sînt inginer, am și titlul de doctor, dar asta e altceva... Vrei să ieșim împreună puțin... Mergem la o cafea dacă vrei... Nu, de beut eu nu beau nimic !...“

Am ieșit împreună, am luat cîte-o cafea, ba am și băut cîte ceva, eu un coniac mare, dînsul unul mic, — „Fac excepție astăzi !...“ — vorbind despre fel de fel de lucruri, ocolind în realitate unul și același subiect : ce se întîmpla cu mine ? ! Eu îl ocoleam, de fapt, mie nu-mi convenea să mă spovedesc în fața bătrînului, pe care, lucru ciudat, îl admiram, credeam în el și în marea lui competență, fiindcă era un specialist de mîna întîi, — și în cinstea lui credeam, dar nu vroiam să recunosc acest lucru, mai ales atunci.

„...Asta e, a zis bătrînul de la un timp, cam supărat, — eu îți spun dumitale *tovarășe,* iar dumneata îmi spui mie *domnule,* cum spuneam mai adineauri !...“

„Domnule profesor, am precizat eu din nou, cum vă spune toată lumea, fără nici o nuanță despărțitoare, cu tot respectul pe care îl merită munca pe care ați făcut-o și o faceți !...“

„Adevărat, a recunoscut bătrînul, împurpurîndu-se ușor, oamenii se poartă altfel cu mine, cel puțin în ultima vreme !... S-au convins aproape toți că nu vreau nimănui răul și că nu sînt dușmanul noului regim...“

„Poate că au existat niște rezerve, altfel...“

„Altfel ce ? !“

„Nu s-ar fi născut impresia asta, sau părere, ce va fi fost !...“

„Crezi că nu s-ar fi născut ?“

„Sînt convins !“

„Eu nu sînt, pentru că știu cum s-au petrecut lucrurile !... Fiind *cadru vechi*, avînd originea pe care o am, era normal să se nască anumite impresii !...“

„Dar ce origine aveți dumneavoastră, domnule profesor ?“

„Sînt fiu de preot, tovarășul Pozdare, de preot ardelean însă, nu de orice fel de preot, pentru că aicea, în Transilvania, preoții au fost altfel, pînă la Unire, cel puțin, au avut un rol important în viața poporului !... Iar tata, cu atît mai mult, era un om extraordinar !... Nici nu semăna a domn, a nădrăgar, era țăran și nu-i era rușine cu asta !... Pe noi, însă, ne-a împins din urmă spre învățătură, nu ne-a îndemnat, bagă de seamă, ne-a împins !... «Voi, mă, zicea dumnealui, trebuie să învățați și să ajungeți oameni de seamă !... Asta vă cer eu, și să nu uitați niciodată că sînteți români !»...“

„Înseamnă că era cam naționalist tatăl dumneavoastră, am zis eu dintr-o anumită parte, dacă vorbea așa cum vorbea !...“

„Ba eu cred că nu era, odată nu l-am auzit îndemnîndu-ne la ură față de alții, pentru că erau de altă nație !...“

Bătrînul a tăcut din nou, a mai comandat cîte-o cafea și cîte-un coniac, — „Tot așa, în mod excepțional, c-așa facem noi, românii, luăm hotărîri bune, dar după aceea le călcăm, în mod excepțional însă !...“ — întorcîndu-se apoi către mine, întorcîndu-se cu adevărat, de parcă ar fi vrut să mă ia în brațe.

„...Vezi, a zis bătrînul cu o tristețe neașteptat de mare, cu o mîhnire care a trecut și asupra mea — aicea greșiți dumneavoastră, cei de azi, că puneți etichete peste lucruri

şi peste oameni, fără să le mai cercetaţi, fără a analiza fiecare aspect în parte !... Vă grăbiţi mereu, faceţi cum aş face eu dacă aş calcula rezistenţa unui pod, ocupîndu-mă de fiecare amănunt, uitînd însă, ca din întîmplare, de ceea ce e mai important, de piloni, să zicem, făcîndu-i şi pe ăştia mai la urmă, supradimensionîndu-i, ca să reziste, cîrpind lucrurile, într-un cuvînt !... Da, cam aşa faceţi şi dumneavoastră, întîi tăiaţi şi-abia după aceea măsuraţi !..."

„Poate că mai măsurăm şi înainte, am zis eu cu o blîndeţe mocnită şi rea, nu lucrăm cu capul în sac !..."

„Chiar aşa nu, dar nici nu măsuraţi cînd şi cît trebuie !... De altfel, asta e una din obiecţiile principale pe care le am eu faţă de orînduirea de azi, de aicea, de la noi !..."

„Şi celelalte care sînt ? !"

„Ţi le spun, ţi-o spun, deoarece e vorba numai de una, una şi bună, cum se zice, caracteristică pentru modul de gîndire al socialismului, pentru structura sa psihică !... Da-nainte de asta să-ţi spun care sînt aprobările mele, acordul meu de profunzime, care priveşte trecerea tuturor bogăţiilor româneşti în proprietatea ţării !... E pentru prima dată cînd s-a întîmplat aşa ceva, de cînd există această ţară !... Mai sînt, bineînţeles, canale de scurgere spre exterior (nu, nu le numesc, c-am făcut-o odată şi-am ajuns unde am ajuns, la sfînta puşcărie !), nici ţara nu-i cum s-ar cuveni să fie, după dreptate (nu, nici treaba asta n-o numesc, să n-am discuţii şi de-aicea !), nici împărţania, în interior, nu-i perfectă, astea însă sînt lucruri de amănunt, secundare, în orice caz, în raport cu aspectul principal, care aşează în faţa noastră, — da, în faţa noastră ! — o şansă extraordinară, echivalentă doar cu şansa care am avut-o în timpul şi după cel dintîi război, cînd am realizat Unirea !... În ce priveşte obiecţia cealaltă, aş spune, cu riscul de a greşi (se poate întîmpla şi asta, da, mai ales că eu judec lucrurile mai din afară !), că socialismul polemizează prea insistent cu capitalismul, cu obişnuinţele şi deprinderile acestei orînduiri, fără a se preocupa suficient de propriile sale obişnuinţe, de propriile sale inerţii, care sînt mai periculoase într-un fel decît aluviunile venite dinafară !... Temindu-se să nu greşească faţă de ceea ce şi-a propus, faţă de un *anumit model* şi faţă de *dogmă* (nu faţă de *învăţătură !)*, vroind mereu să nu dea apă la moară celor care sînt gata să tălmăcească şi să răstălmăcească totul, socialismul îşi taie singur din aripi, sau pune plumb în ele, ceea ce e tot una, după părerea mea !..."

Aveam în fața mea un om care gîndea, care îmi era superior în clipele acelea, tocmai de aceea îmi era superior, pentru că gîndea și pentru că era sincer, nu spunea chiar tot ce ar fi vrut să spună, o pățise și se păzea puțin, — dar tot vorbea, șovăind cîte puțin, lăsînd la o parte în cele din urmă orice reținere.

„...Știi ce ar trebui să faci dumneata, tovarășul Pozdare!? mi-a spus el după ce i-am mărturisit ce neliniști mă rodeau, de ce cădeam eu pe gînduri uneori. Să lași lucrurile să se cearnă și să se limpezească singure, să dai și timpului, — *marelui meșter!* — posibilitatea de a alege și de a ordona!... Noi, românii, am avut această calitate (da, da, am avut-o!), am știut să ne folosim de *timp*, i-am încredințat o parte din frămîntările noastre, fără a fi fataliști, cum cred unii!... Am știut să așteptăm, am învins și cu sabia anumite rele, pe cele mai multe însă le-am învins cu răbdarea noastră extraordinar de puternică!... Aș zice, tocmai de aceea, să nu te grăbești, să nu te *arzi* singur, cum se arde oțelul, cînd nu mai rezistă la anumite probe, cînd devine pămîntos și sfărîmicios!... Nu-ți cer, să știi, să renunți la convingerile pe care le ai, aș îndrăzni, dimpotrivă, să te îndemn să ți le întemeiezi și mai bine, să înveți, să devii un bun specialist, fără a renunța la gîndurile dumitale, la cele bune, bineînțeles!... Pentru că eu, tovarășul Pozdare, m-am înfiorat de moarte ori de cîte ori am văzut printre oamenii de azi, printre cei care se ocupă de politică, indivizi hrăpăreți și proști, puși pe acaparări și pe dominări, iar atunci cînd am văzut oameni buni și sinceri, dăruiți muncii și cinstei, m-am bucurat mult de tot, chiar dacă n-am fost de acord cu ei în toate privințele!"

„Dar de ce, domnule profesor?" am întrebat eu, cumpănindu-mi încă vorbele, întrebîndu-mă în sinea mea ce mai vroia și bătrînul acela, de ce se interesa el „de lucruri care nu-l priveau?!"

„De ce?! a răspuns bătrînul cu larghețe și cu o neînfricare neașteptată. Pentru că eu, tovarășul Pozdare, am fost și sînt preocupat de destinul acestei țări, am înțeles și am admis că drumul e bun, orientarea adică, totul depinzînd de cealaltă necunoscută: cum se va pune totul în practică!... De aici se trage îngrijorarea mea, de aici izvorăște bucuria, atîta cît e!..."

Nuța, pe de altă parte, m-a întrebat într-o dimineață dacă sînt îndrăgostit cumva, — „ori ce dracu e cu tine, că

vorbești noaptea în somn și în vis ! ?..." — iar eu, ce era să-i spun, i-am răspuns că nu eram îndrăgostit de nimeni, — „nici măcar de tine..." Nici nu eram atunci, dar nici liniștit nu eram și nu puteam să fiu. Cîteodată, cel puțin, îmi venea să urlu de mînie și de durere, cu toate că nu mai aveam nici o „problemă personală" nerezolvată. Îl visam adeseori pe Stalin, ca într-o obsesie, ca într-o năuceală, și poate că atunci vorbeam eu prin somn, atunci strigam eu cîte-un *NU !*, aspru și neîndurător, cînd mi se părea că vroiau unii să-l spulbere de pe lume, să-i îngroape numele în uitare, — „să strălucească ei mai tare, să nu mai fie nici un punct de referință, să nu mai aibă omul de rînd nici o busolă, să fie măcuit și nimicit totul, *idee* și gînd, speranță și luptă !..." Iar față de Hrușciov, față de omul care își asumase răspunderea gravă de a da în vileag niște lucruri, — „Niște scorneli, niște inventii, niște minciuni gogonate !" — începusem să nutresc o aversiune din ce în ce mai mare, din ce în ce mai adîncă și mai rea. „...De unde a mai apărut și omul ăsta ? ! ziceam eu. Că pînă mai ieri-alaltăieri nu știa nimeni de dumnealui !... A fost o revoluție, a avut loc un război civil, reconstrucția și încă un război, dar de generalul Hrușciov n-a auzit nimeni !... Dumnealui vine la urmă, cu nuanțările, cu *coexistența* și cu înțelegerile, cu tacticile și cu plecăciunile în fața unora și a altora !... În fața celor care ar fi în stare să șteargă totul de pe fața pămîntului, tot ce am edificat *noi* în anii ăștia de chin și de trudă !... Cum de nu-și dă seama dumnealui de tulburarea și deruta pe care le stîrnește între cei care au luptat și au suferit pentru cauza muncitorească ! ?... Iar ai noștri, de ce tac, de ce nu zic nimic, de ce bat din palme, din nou ! ?... S-au închinat în fața lui Stalin, l-au omagiat și l-au divinizat, iar acum se închină în fața lui Nichita Sergheevici, cu același patos !... Și-atunci, dacă e așa, în ce cred dumnealor ? !... În ce constă personalitatea lor ! ?... Sau poate că dacă ești mai mic, dacă ești subordonat, nu mai ai nevoie de personalitate, e suficient să execuți ceea ce hotărăsc alții, să devii simplu număr, într-o masă cît mai amorfă ! ?..." „În cazul acesta se mai pune o întrebare : unde-i *eliberarea* pe care am tot trîmbițat-o *noi ? !*... Unde e realizarea omului aceluia complet și mîndru, dacă unii poruncesc iar alții execută, dacă dependența dintre state și dintre oameni, în funcție de mărime, în funcție de putere, ne iese mereu înainte, ca o fantomă ! ?..."

Mă contraziceam de multe ori, resimțind ca pe o durere fizică această contrazicere. Și-l visam mereu pe Iosif Vissarionovici, cum o visasem pe mama, după ce venisem de la Moldova. Uneori se făcea că stăteam de vorbă cu dînsul, înțelegîndu-ne de minune, cum nu mă înțelesesem cu nimeni, niciodată. „...Să știți, tovarășe Stalin, i-am spus într-un rînd, că eu v-am pus fotografia în carnetul meu de partid, cînd am auzit că ați murit !... Am luat fotografia din fruntea unei cărți cu scoarțe roșii, am învelit-o într-o hîrtie transparentă și am pus-o în carnetul meu de membru de partid !..." „Știu, tovarășul Pozdare, mi-a răspuns Stalin, știu !..." „Dar de unde știți, că eu n-am spus nimic de lucrul acesta, era o taină a mea ! ?... Iar dumneavoastră, tovarășe Stalin..." „Eu știu totul !... Am știut întotdeauna totul !... Și-acum tot așa : știu totul !..." „Și ce va fi de acum încolo, cum vor evolua lucrurile, pentru că oamenii ! ?..." „Oamenii mă vor uita, — da, da, mă vor uita ! — dar după aceea își vor aduce aminte din nou de mine, mă vor pomeni și mă vor dori, ca niciodată ... Pentru că eu, tovarășe Pozdare, n-am fost un om, am fost o *necesitate,* am știut să mă preschimb în necesitate !... De aceea a răsunat vorba mea ca un tunet în istoria contemporană, de aceea a căzut pumnul ca un baros uriaș, peste adversari și peste dușmani, pentru că eu am fost însăși *necesitatea* !... Am avut și noroc, e adevărat, Lenin mi-a lăsat un aparat perfect, cu ajutorul căruia am reușit să fac ordine în jur, în țara mea și în mișcarea muncitorească, ordinea și disciplina fiind pivoții principali ai revoluției socialiste !..." „Adevărat, așa am zis și eu, dar de ce vă asemuiesc unii acum cu *Marele Inchizitor,* ce aveți dumneavoastră de a face cu un asemenea ins, cu un stăpîn de suflete din cel mai tenebros secol ! ?..." „Nimic, dragul meu !... *Marele Inchizitor* a fost un dulce copil !... *Noi* ne mișcăm astăzi pe alte coordonate, mai ample, facem binele și răul altfel, la un alt nivel !..." „Dar de ce și răul ? !" „Pentru că oamenilor nu le poți face bine decît așa, dacă le faci și rău !... Uneori trebuie să le faci numai rău, ca să le faci bine, ca să-i poți clinti din inerțiile în care se complac, ca să-i poți împinge înainte !... Pentru că oamenii, tovarășe Pozdare, sînt dominați de patimi, sînt lacomi, sînt leneși, sînt dornici de mărire, și dacă tu, care îi conduci spre o altă viață, șovăi, se va alege praful și pulberea de toate !..." „Adevărat, dar dacă ar veni astăzi Marx și s-ar uita cum construim *noi* socialismul, sau Lenin dacă ar veni, ce credeți că ar zice ! ?..." „Nu știu !... Dar văd

că umbli și dumneata la *parabole,* pentru că de aici s-a născut asemuirea dinainte, dintre mine și *Marele Inchizitor,* de la faptul că Inchizitorul îl dă deoparte pe *mîntuitor,* să nu-l stînjenească în ceea ce face el !...“ „Și totuși, dumneavoastră ce ați face, ce ați fi făcut, dacă ar fi venit careva dintre *marii dascăli ?* !...“ „Eu ! ?... Nimica !... Eu am făcut tot ce trebuia făcut !... E rîndul vostru acum, al celor mai tineri, să duceți mai departe opera începută de mine !...“

Altădată, în alt vis, m-am chinuit și mai tare, încercînd să-i opresc și să-i alung pe unii care vroiau, nici mai mult, nici mai puțin, să dărîme statuia lui Stalin, statuia pe care o ocolisem o noapte întreagă, împreună cu Ole. La început erau numai cîțiva, între care se afla și Ole, bineînțeles, pe urmă însă, după ce i-am alungat eu, au mai venit și alții, mulți, din ce în ce mai mulți, dîndu-mă la o parte ca pe un nimica, vorbind între ei, cum să procedeze din punct de vedere tehnic, cum să înceapă operația aceea a lor, care mi se părea mie atunci ordinară, murdară și absurdă, „...Care macara, mă ? ziceam eu. Care aparate de sudură ? ! Voi sînteți nebuni sau sînteți proști ? !... Sau sînteți și una și alta ? !... Păi voi nu vedeți cine-i pe soclu ?... Nu băteați voi din palme, cînd îi auzeați numele ? !... Și nu-i rosteați voi înșivă numele, cutremurîndu-vă de emoție și de înflăcărare ! ?... Și-acum... Voi sînteți nebuni... Și-ar trebui... Mi-ar trebui o mitralieră, să vă culc pe toți la pămînt !...“ Lor, însă, nu le păsa, lucrau pe ruptele și-abia dacă mă pomeneau din cînd în cînd, — „Luați-l, mă, de-aicea pe *însecetatul* ăsta, duceți-l undeva !“ — săpau și tăiau, desfăceau din trupul de bronz al lui Stalin hălci mari și grele, le agățau în cîrligul unei macarale și le azvîrleau într-o remorcă. „...La turnătorie, mă ! poruncea mereu un meșter. Direct la turnătorie. Direct la turnătorie !...“ La urmă au plecat toți, au pierit de parcă nici nu ar fi fost, iar eu am rămas locului, uimit și necăjit. „...Să pună măcar niște flori acolo ! tot ziceam eu. Niște trandafiri roșii !... Să nu rămînă locul gol !...“ „*Trandafirii roșii pentru Stalin !...*“ „Da, ar suna frumos !...“ „Și trandafirii negri pentru Hitler !...“ „Ce are una cu alta, de ce alătur eu lucrurile astea ? !...“

„...Nu întinde coarda prea tare, mi-a spus Iuliu Jeler, după ce i-am povestit unul din visurile mele, dar nu cel cu dărîmarea statuii, altul — nu pune chiar totul la inimă, lasă lucrurile să se cearnă și singure !...“

„Dumneavoastră mă îndemnați să fac așa ceva ? !...“

„Da, eu, dar n-o fac în sine, o fac în raport cu ceea ce se întîmplă în jurul nostru în ultima vreme !...“

„Ați trecut și dumneavoastră la adăugiri și nuanțări, după cîte înțeleg !... Frumos, foarte frumos, nu degeaba se spune că în împrejurări mai grele se vede cît valorează fiecare om !...“

„Nu-i adevărat, omul e același, dacă e om, dacă nu se prostește sau nu se îmbolnăvește !...“

„Și eu în ce stadiu sînt acum ?“

„În stadiul îmbolnăvirii !“

„Zău ! ?... Și ce boală am, dacă sînteți și medic ? !“

„*Schizofrenie ideologică !*“

„O boală nouă, n-am mai auzit de ea !“

„Asta nu înseamnă că nu există !... Boala aceasta e rezultatul prim și poate că cel mai dezastruos al pîrjolului produs de fanatism, e consecința firească a unor exaltări deșarte, fără *vatră !*... Ai să vezi, dacă te vei uita mai bine, oameni care rămîn arși deoparte, oameni buni, oameni cinstiți, deoparece eu nu mă refer la parveniții sociali, — ăștia nu se îmbolnăvesc niciodată ! — mă refer la cei care au pus totul la inimă, nemaifiind capabili pe urmă să cerceteze și altfel lucrurile, consumîndu-se odată cu consumarea împrejurărilor care i-au scos în lumină !... Unii se îmbolnăvesc cu adevărat, să știi, decad din punct de vedere psihic, — și fiziologic ! — alții rămîn într-un fel de suspensie, trecînd prin lume cum trec aisbergurile pe ocean, avînd o anumită măreție, fără a înțelege nimic din ceea ce se mai întîmplă pe alături !... Ceilalți, însă, cei care se agață ca disperații de critică, devin din ce în ce mai necruțători, devin hidoși în cele din urmă, transformîndu-se în dușmani unii dintre ei, fiind capabili de orice ispravă, cu deosebirea că ei își argumentează altfel aversiunea, pornind întotdeauna de la lupta lor, de care nu se mai ține seama !... Prietenul meu, *romancierul,* îmi povestea de un fost coleg de al lui (de breaslă), om în vîrstă, care activase în ilegalitate, activase cu adevărat, fusese închis, fusese schingiuit de siguranță, suferise pentru cauza proletariatului (deși nu era proletar) !... Pe urmă, după *eliberare,* devenise scriitor, e un fel de a zice, pentru că nu-și scria el cărțile, le scriau alții, el arunca pe hîrtie niște întîmplări, dîndu-le altora, să le prelucreze din punct de vedere stilistic și gramatical, operațiile acestea fiind considerate de către el inferioare, tehniciste, de proveniență

burgheză, în orice caz !... De semnat, însă, semna el cărțile la drepturile de autor tot cam așa făcea, considerîndu-se scriitor, stînd alături de Sadoveanu și de alții în comitetele de conducere ale obștei, și pe la prezidii, a stat, adică, pentru că a cam început să înțarce bălana de pe la un timp, «stilizatorii» au căpătat dreptul de a publica sub propriul lor nume, editurile s-au mai plictisit !... Iar dumnealui, — cazul e atît de real, încît pare născocit de o minte bolnavă, pare invenția unui om diabolic, care a vrut să-și bată astfel joc de tot și de toate ! — dacă a văzut că nu-i mai merge, a început să protesteze, a început să urle prin ședințe, inventînd pericole, născocind trădări !... De aceea stau eu și mă întreb cîteodată care dușmani sînt mai periculoși, cei *dinafară* sau cei *dinăuntru*, cei pe care îi corcolim noi înșine la sînul îngăduinței ? !..."

Jeler se mîniase, făcîndu-mă astfel să înțeleg că și el trecuse și trecea prin aceleași frămîntări, — „aproape prin aceleași frămîntări !...", am sfîrșit eu prin a zice, înțelegîndu-l cu adevărat mai tîrziu, fiindcă atunci, în primăvara și în vara acelui an crîncen — 1956 — n-aș fi făcut-o pentru nimic în lume, așa eram de stîrnit și de pornit. „...Unii o fac pe teoreticienii, ziceam eu atunci, cu un patos sporit, alții o fac pe medicii, depistează boli și nuanțe !... Ei nici nu-și dau seama, proștii, că astea sînt adieri revizioniste și că în zare se adună și crește norul contrarevoluției !..." „Dar oare chiar nu-și dau seama ?" „De ce nu văd și ei ceea ce văd eu ? !..." „Sînt eu un simplu exaltat, sau ei sînt niște proști și niște ticăloși ? !..."

Nici nu m-am mai dus acasă, la Moldova, cum începusem să fac de la un timp, am folosit vacanța lucrînd la fabrică, să fiu pe aproape, să nu mă aflu pe cine știe unde, — „dacă se întîmplă ceva !..." Eram sigur, de fapt, că se va întîmpla ceva, un război sau un război civil, la noi sau în altă parte. Prea se înviorară „anumite elemente", prea începuseră unii și alții să crîcnească sau să mîrîie de-a dreptul, fără a mai apela la ocoluri și la pilde. Iar cei care ar fi trebuit să dea „replica necesară", tovarășii mei de partid și de gînd, cei care mă excluseseră și mă umiliseră pe mine, cei care se înfruptaseră și se înfruptau din avuția poporului pe care îl slujeau și îl iubeau (mureau de iubire, nu alta), nu ziceau nimic, se făceau că nu aud, tăceau mîlc, sau, dacă vorbeau, vorbeau și ei cam la fel. Berbencenii, de pildă, deveniseră toți, în frunte cu Costel, liberali și liberaliști, reformatori și

reformiști. Mă căutaseră, își amintiseră deodată de mine, iar Nuța, care era așa de dîrză și de neîmpăcată în alte privințe, a început să le țină parte, chemîndu-i pe la noi, întrebîndu-mă, firește, dacă sînt de acord cu asta, după ce îi invitase însă, punîndu-mă în fața unui fapt împlinit.

„Bine, bine, am zis eu, să vină, să poftească !", scoțîndu-i pe urmă din casă, pe la nouă seara, pe toți, în păr.

Nu aveam de gînd să fac una ca asta, dar ei, Berbencenii, Costel, în primul rînd, depășiseră orice limită, scotocind peste tot, — „Nu e rău apartamentul, nu e vilă, mă rog, dar nu e rău, e chiar bun !..." — pipăindu-mi mobila, — „E de serie, nu e *stil*, dar merge !..." — apreciind totul, parcă ar fi fost în tîrg, — „Pe pereți nu aveți nimic, niște fotografii și un portret al lui Stalin, cam puțin, Stalin nu se mai poartă, iar fotografiile sînt fotografii !..." — sfătuindu-mă să trec pe la consignația, să cumpăr niște tablouri, — „Se vînd tablouri bune, noroc și sănătate, serbus, la mulți ani, le vînd cei care *au fost*, iar noi cei care *sîntem* e firesc să le cumpărăm, să ne împodobim casele cu ele !..." — vorbind tot timpul, sfătuindu-mă ce să fac și cum să mă port, — „Ar trebui să mai ieși și tu dintre rigidități, să intri în drepturile tale, deoarece tu, Vasile Pozdare, ai suferit enorm, o știe toată lumea, chiar și tovarășul Alfred o recunoaște, da, da, o recunoaște (el e un om, mă, e *omul nostru !*), și-ai fi îndreptățit să bați cu pumnul în masă și să ceri ce ți se cuvine, ești mai îndreptățit decît alții, care vin și spun acum cît de mult au suferit ei !... Dacă nu faci lucrul acesta acum, nu-l mai poți face niciodată, e ultima ta șansă (și a noastră, dacă e să vorbim ca între rubedenii, trecînd, așadar, peste fleacuri !), e ultimul tău tren !... E bine că studiezi, e bine că înveți, dar nu-i destul, trebuie să te miști și altfel, să-ți faci relații, să-ți creezi puncte de sprijin, ca să poți progresa, să aduni roadele strădaniilor tale, să iei și tu un anumit beneficiu, pentru suferință, dacă nu pentru muncă, gîndește-te la ai tăi, dacă de tine nu-ți pasă, de ce să stați voi în umbra vieții, de ce să vă chinuiți, numai așa, ca să puteți spune că sînteți cinstiți, dar cinstea, măi Vasile și mai tovarășe Pozdare, e mai relativă decît relativitatea, firește, nu zice nimeni să furi, dar nici așa, să nu iei ce ți se cuvine !..."

„...Afară ! am zis eu pe urmă, cînd n-am mai putut răbda (mă și ametisem, scîrba însă era mai puternică decît beția). Afară, toți, afară !... Și să nu vă mai prind pe aproape !... Afară, afară !..."

Nu era bine, n-ar fi trebuit să fac așa ceva, mai ales că asta se petrecea la scurt timp după ce răcnisem la unul într-o ședință, la uzină, unde ținusem un scurt și foarte vehement discurs, împotriva tuturor celor care vroiau să dărîme ceea ce „am construit noi !", nedumerindu-i pe toți, creînd deodată în sală o încremenire stranie, cum creasem și la mine, după ce îi alungasem pe Berbenceni, cum aveam să mai creez și după aceea, fiindcă nu m-am oprit, nu m-am liniștit. „...Să nu vă închipuiți că-i gata ! ziceam și repetam eu, pînă și în cele mai banale împrejurări (și la baie ziceam asta, cînd îmi aminteam de cine știe ce *înfruntare).* — Să nu credeți *voi* că revoluția va fi pusă la zid !... Niciodată nu se va întîmpla asta !..."

Uneori îmi aminteam de omul pe care mi-l pusese Jeler dinainte, de cel care se agățase ca un disperat de literatură, nu stăruiam însă, — „Astea sînt pilde moralizatoare și nu sînt pentru mine !..." — mergeam mai departe, pe același drum, cu toate că îmi dădeam seama că nu mai aveam nimic sub tălpile picioarelor, călcam pe fum, umblam în gol, cădeam și nu mă mai opream, ca într-un vis ciudat și chinuitor, care nu se mai termina. Și poate că tocmai de aceea eram atît de îndîrjit, pentru că nu mai eram în acord cu ambianța din jur, pentru că lucrurile erau în mișcare (în dezagregare, cum ziceam eu), pentru că se ridicau din ce în ce mai mulți nouri „în zarea revoluției..."

„...Așa le trebuie ! am spus eu apoi, cînd au început represaliile din Ungaria, concentrîndu-mi toate neliniștile într-o ultimă și de neocolit izbucnire. Altă soluție nu era : decît să intre cu tancurile peste ei !... Așa trebuie procedat cu toți revizioniștii, cu toți contrarevoluționarii : trebuie nimiciți toți, fără milă !... Toți și de peste tot !... Să nu rămînă nici urmă !..."

După aceea, după ce s-a făcut liniște în Ungaria, m-am liniștit și am tăcut și eu, am tăcut mult timp, o veșnicie aproape, și poate că mai tac și acum în anumite privințe. Normal ar fi fost să nu tac, fiindcă presupunerile mele se adeveriseră, *teza* mea se dovedise justă, avusese loc o contrarevoluție, sau o tentativă de contrarevoluție, care fusese înăbușită pe urmă, exact așa cum o dorisem eu, — eu și alții ca mine. Spre deosebire însă de alții, spre deosebire de toți cei care se neliniștiseră pentru că se întrebaseră ce va fi cu *ei,* — „Și cu *noi,* cum va fi, dacă se schimbă toate, din nou ? !..." — eu tot nu eram mulțumit și împăcat. Dar nici

nu îndrăzneam să vorbesc, anumite discuții, mai ales, le evitam cum eviți copcile, cînd mergi pe gheață, cum sări peste bălți, după cîte-o ploaie mare, cînd se schimbă toate în jur, configurația drumurilor și păienjenișul potecilor. Se mai ivise, e adevărat, încă o complicație, mă îndrăgostisem ca un prost, — „Ca un nebun !...“ — de renumita Georgina Mihalcea. Fusesem convins că iubirea aceasta e ceea ce căutam, ceea ce îmi lipsea, — „...fiindcă eu m-am cheltuit ca prostul în altfel de lucruri, am ars pentru alții, m-am luptat pentru alții, parcă n-aș fi avut sufletul meu și gîndul meu, parcă mi-ar fi fost scris să fiu un sacrificat !...“ — sfîrșind, totuși, prin a ancora în apele dezamăgirii, admițînd, mai mult decît atîta, că în spatele acestei iubiri, sub cele mai curate și mai fierbinți gînduri, stătea disperarea, o anumită forțare a lucrurilor, care le falsifica, le scutura de polenul firescului. „...Ei, Georginei, am spus eu într-un tîrziu, din mijlocul tăcerii care mă împrejmuise și mă copleșise, — nu-i pasă prea mult, de firesc și de nefiresc, de ceea ce m-a preocupat și mă preocupă pe mine !... Nuței îi pasă, îi păsa, adică, pentru că acum e preocupată de un singur lucru : să-și crească copiii, nemaipunînd seama pe nimic altceva, neputînd să mai știe de altceva, de căldură sufletească, ori de limpeziri !... Iar eu...“ „Eu rămîn ce sînt, ceea ce mi-a fost dat : un fiu al secetei, un om născut și crescut de acest pîrjol, a cărui pecete o va purta toată viața !...“ „Iuliu Jeler avea dreptate în privința aceasta : sînt boli care lasă urme, chiar dacă se vindecă !... Un om care a trecut odată printr-o asemenea văpaie, — prin focul fanatismului, să zicem ! — se va resimți toată viața, nemaifiind niciodată ceea ce ar fi fost dacă n-ar fi trecut prin ele !...“ „Viața socială își va deschide orice lacăt în fața unui asemenea om, orice problemă politică îi va fi familiară, alte lucruri însă, mai de suflet, nu-i vor fi apropiate, chiar dacă le va resimți lipsa !...“ „E normal, pentru că sufletul omului ar putea fi asemuit cu un relief, dacă aici există un deal sau un munte, e inevitabil să fie și o vale pe aproape, sau o prăpastie adîncă și întunecoasă !...“ „Adevărat, așa e, dar unde e *omul complet* atunci, omul de care am tot vorbit *noi ?*...“ „Unde-i libertatea, și bucuria, și limpezimea ? !...“ „Unde-i adevărata regăsire de sine, dacă *noi* nu putem trăi decît dacă sîntem sprijiniți ? !...“ „Și ce fel de comuniști sîntem *noi*, dacă ne închinăm la *idoli*, mai stăruitor decît o făceau cei mai habotnici credincioși ? !...“ „Eu, de pildă, ce fel de comunist și de luptător sînt, dacă nu sînt

capabil să-mi făuresc propria mea direcție etică, să admir ce-i de admirat, dar să și critic ceea ce e de criticat, să nu mă închin decît în fața adevărului, în fața cinstei, în fața omeniei ! ?..."

Nici măcar în 1964, în primăvară, după ce a apărut Declarația din aprilie, n-am ieșit din tăcerile acestea ale mele, ba poate că m-am adîncit și mai mult în apa lor compactă și adîncă, mergînd singur pe fundul acestei ape, ducînd cu mine o undă de melancolie abia înțeleasă, purtînd în spate platoșe alunecoase și limpezi, constelații nesfîrșite sau mari bolboroseli de noroi, ieșind la suprafață în lumina cîte unui asfințit prelung, ori cînd da soarele să răsară, trăind și murind, apropiindu-mă pe ocolite de mine însumi, de ceea ce eram eu cu adevărat, de ceea ce puteam efectiv să fiu, dominîndu-mi înflăcărările, lăsîndu-le să cadă în profunzimile ființei mele, bucurîndu-mă ca un copil, — fără a spune nimănui nimic ! — ori de cîte ori simțeam cum creșteau și cum mi se înmulțeau puterile, de parcă eu aș fi fost, și nu altul, cîrmuitorul și judecătorul întregii lumi, omul care își găsise, în sfîrșit locul și rostul în acest conglomerat uriaș, — „care se numește omenire !..."

„Dar ce-i cu tine, Bătrîne ? m-a întrebat Ionuț, în vară, tîrziu. Cum de ești așa de reținut și atît de *sobru* ?... Discută și se frămîntă toți, unii își pun țărînă în cap, — așa fac, pe cinstea mea ! — alții se bagă cu capul în țărînă !... Iar tu, stai și te uiți, tu, care ai clocotit de fiecare dată, cînd a fost un eveniment mai aparte !... Nu pricep, te rog să mă crezi, nu mai pricep nimica !..."

„Nici eu nu pricep, i-am răspuns, nu știu la ce te referi și ce vrei să spui ! ?..."

„Ei, nu pricepi ! ?... La *Declarația din aprilie*, domnule, nu sîntem noi independenți, nu vorbesc toți de lucrurile astea, exprimîndu-și, unii, entuziasmul, în vreme ce alții pun nedumerirea înainte... Iar tu, nimica..."

„Asta era, așadar, am zis eu, la lucrurile astea te refereai tu, la independență și la consecvență !..."

„De consecvență n-am spus nimic !" s-a delimitat el.

„Zic eu, fiindcă asta e problema la urma-urmei !..."

Lucram de-acum la uzină, unde îl dusesem și pe el, să lucreze, să învețe o meserie, soluție pe care o adoptase mîrîind, sfîrșind, totuși, prin a o îmbrățișa fără nici o rezervă, — „E mai bine așa, am și eu un ban al meu, care nu mai

trece prin *caseria* mamei !...“ — mergînd cu mine împreună la lucru, venind cu mine, îndemnîndu-mă la cîte-o bere, — „Numai una, Bătrîne, fac eu cinste şi nu-i spun nimic Doamnei sufletului tău !...“ — făcînd-o pe bărbatul, pe omul în toată firea, cu toate că nu era decît un adolescent nelimpezit şi neîmplinit. Dar era voinic încă de pe-atunci, era mai înalt decît mine, avea alură de sportiv, era îndrăgostit de fotbal, dar învăţa foarte bine, era „premiantul de drept“ al clasei, fără a lua însă vreun premiu, din cauza muzicii, din cauza purtării, cu ajutorul cărora erau săltaţi alţii, lucru pe care, de asemenea, l-a admis greu de tot, — „Dar e o porcărie, Bătrîne, e o treabă josnică, şi pentru cei ce o fac, dar şi pentru cei ce o primesc !...“ — revoltîndu-se, ca într-o spumegare, ca într-o presimţire. Într-un fel, băiatul era şi mai este, mai mult decît fetiţa, *marcat* de toate încercările prin care a trecut familia mea, prin care am trecut eu însumi. Lena, fiind mai mică decît el, fiind altă fire, stînd mai mult sub aripa Nuţei, nu le primise pe toate în faţă, dar nici nu-mi era atît de apropiată, cum îmi fusese şi îmi era cîrlanul acesta de băiat, pe care vroisem mereu să-l feresc de intemperii, — „Învaţă tu, vezi-ţi de carte, lasă politica în seama mea !...“ — care se uitase mereu peste umărul meu, să vadă ce fac şi ce zic, care citise cărţile citite de mine, punîndu-mi el însuşi în mînă cărţile pe care le citea, — „Ocupă-te mai mult de fizică, Bătrîne, nu sta numai în construcţia de maşini !...“ — devenind pe nesimţite un om cu propriile lui opinii, gîndind drept dar cam aspru, avînd păreri politice foarte limpezi şi foarte ferme, — „E greu să fi comunist adevărat, dar e posibil, mai ales dacă vom compara ideea aceasta cu o undă aflată în continuă schimbare !“ — privind ca pe o ofensă personală orice nedreptate, dușmănindu-i pe cei care nu trăiau în acord cu ceea ce spuneau, — „pe toţi cei care se hrănesc cu vorbe, mîncînd vorbe şi debitînd vorbe, repetînd ca papagalii ce au auzit de la alţii, minţind şi înşelînd lumea !...“ „Nici nu-i rău că se comportă aşa ! ziceam eu uneori, bucurîndu-mă că am în cine mă oglindi, fiindcă pînă la urmă tot la lucrurile astea ne întoarcem, la ceea ce a fost temei şi bază din vechime, la ceea ce dăm efectiv urmaşilor, nu la ceea ce credeam că le-am dat. Dimpotrivă, e foarte bine, băiatul e *ţepos* şi-i dîcos, nu-i plac aranjamentele, iubeşte cinstea şi munceşte ca un drac !... E bine, da, e foarte

bine !...“ Alteori, însă, mă gîndeam cu îngrijorare la el, spunîndu-mi că se va izbi de greutăți nenumărate, din cauza felului său de a fi, mult prea semeț și prea «țepos», sfîrșind, totuși, prin a-l apăra, parcă aș fi vrut să-i deschid un drum prin ani, pînă cine știe unde, — „pînă dincolo de pragul viitorului mileniu !...“

„...Știi de ce am tăcut atîta, i-am răspuns eu băiatului, dar nu atunci, mai tîrziu, în iarnă, spre primăvară, de fapt, la cîteva zile după ce murise Gheorghiu-Dej, cînd veneam amîndoi de sus, de la Poiană, — de ce am tot stat și m-am tot uitat în jur ! ?...“

„De ce, Bătrîne ?“ a întrebat, la rîndul său băiatul, uitîndu-se la zăpezile din stînga drumului, și peste pădurile care ardeau departe în asfințit.

„...Am tăcut, am reluat eu, amintindu-mi deodată de noaptea cînd umblasem prin oraș, pe ninsoare, împreună cu Oliviu Lupșe, cu Ole, cînd dădusem tîrcoale statuii lui Stalin, avînd senzația ciudată că nici nu m-am plimbat atunci, am visat numai că m-am plimbat — pentru că am vorbit altădată prea mult, de aceea am tăcut atîta !... Să-i mai las și timpului răgaz, să aleagă și să cearnă lucrurile !... Fiindcă asta a fost greșeala noastră principală, a mea, în primul rînd : că am zis și am crezut că am lămurit problemele lumii și ale vieții și că nu mai avem nimic altceva de făcut, decît să băgăm lumea și viața în șabloanele propriilor noastre judecăți, care nici nu erau ale noastre, erau de împrumut, erau preluate de-a gata !... Asta fiind o altă greșeală a noastră : că am zis că e suficient să facem ceea ce au făcut alții, să repetăm, pur și simplu, niște erori, fiindcă alții au făcut erori multe, au făcut și lucruri bune, nu trebuie să uităm de asta !...“

„După cîte înțeleg, Bătrîne, a spus băiatul cu o fermitate care m-a iritat puțin, tu nu ești de acord cu *Declarația* de anul trecut ! ?...“

„Ba sînt de acord, i-am spus eu mai repede decît ar fi trebuit — cu *Declarația* sînt de acord întru totul, rezervele mele îi privesc pe cei care au îmbrățișat-o imediat, de parcă ar fi știut de acum zece ani sau de acum douăzeci de ani, că va veni și se va produce !... Mă refer, cînd spun vorbele acestea, la entuziaștii de meserie, la oportuniștii față de care am nutrit o dușmănie teribilă — și întemeiată, aș zice eu !...“

„Înțeleg ce spui, a zis băiatul într-un tîrziu, cu o seriozitate puțin contrafăcută, care mă irita dar mă și bucura,

— ceea ce nu înțeleg, totuși, se referă la rău, la faptul că *voi*, — tu, în primul rînd, dar nu numai tu ! — ați pus ura înainte, mereu a trebuit să dușmăniți și să dărîmați pe cîte cineva, o clasă sau un om !... Nu se poate, adică, — aceasta-i *ideea* mea, aceasta-i întrebarea ! — să fie pusă iubirea înainte, nu e posibil, vreau eu să spun, ca omul să fie bun, fără a fi, mai întîi, ciudos și fioros ? !..."

„Ba e posibil, i-am spus eu cam înăbușit, cam scrîșnit, — este, orice e posibil, dar ura, dacă e întemeiată, e sfîntă și inevitabilă !..."

„Eram sigur că îmi vei răspunde în felul acesta !"

„De unde pînă unde ? !"

„Din Poiană pînă aici, de ieri pînă azi !... Dar ce crezi, că eu nu te știu, te știu pe degete, îți cunosc reacțiile, îți cunosc toate ticurile !..."

„Zău, domnule ! ?"

„Da, le cunosc și te știu !..."

Ne-am certat la un moment dat, ne-am luat la harță, — „Nu ți se pare că îți permiți cam multe ?!" „Nu, nu mi se pare, dacă discutăm, discutăm cum se cade, dacă nu..." — pe urmă, însă, după ce am intrat prin pădure, ne-am domolit, eu m-am domolit, de fapt, — „N-are rost, sinceritatea lui e desăvîrșită, dacă mă supăr, pe el, mă supăr pe mine însumi !..."

„...Adevărul e că și eu mi-am pus această întrebare, i-am zis băiatului, de mai multe ori mi-am pus-o, nu numai odată, fără a găsi răspunsul potrivit !... M-am gîndit o dată că nu se poate fără ură și fără încrîncenări, fără a fi mulțumit de explicație... Revoluția nu se poate înfăptui decît prin luptă, prin deposedarea unor clase sociale și prin nimicirea unor adversari... Explicația e corectă, dar e insuficientă, fiindcă întrebările mele, ca și ale tale, vizau altceva, se refereau la edificarea intimă, a fiecărui comunist, în parte, și a partidului, în întregime, se refereau la inventarea unor tensiuni și a unor crize, atunci cînd ele nu există în realitate, la transformarea lor în sprijin pentru o anumită atitudine, fals revoluționară, în componența căreia a intrat și intră fel de fel de complexe, individuale sau colective, fiindcă există și așa ceva, există predilecție chiar față de anumiți oameni, față de un anumit fel de a fi, nu neapărat brutal, mai dur, în orice caz, duritatea fiind confundată cu combativitatea, cu spiritul revoluționar autentic, deși nu are nimic comun cu ele !... Aceasta e, de fapt, problema : cum se recrutează cadrele în sistemul nostru, cum ajung unii la frînele importante

ale puterii !... E o problemă deoarece și aici au funcționat și funcționează tendințe vechi, care au favorizat subiectivismul, au favorizat nașterea grupurilor și a găștilor, rezultatul acesta fiind, probabil, cel mai nefericit, cel mai dăunător !... Văzînd că nu se poate progresa altfel, sau că se progresează greu, oamenii se polarizează în «echipe de șoc», sprijinindu-se unii pe alții, acționînd în cadrul sistemului existent, dîndu-i la o parte sau dărîmîndu-i pe cei care le stau în cale, făcînd și lucruri bune, săvîrșind însă și atrocități, compromițînd și erodînd nebănuit de multe eforturi creatoare, generînd noi forme de înstrăinare, mai complicate decît cele dinainte, fiindcă înainte vreme exista lupta, dar acum, în măsura în care sînt afectate anumite lucruri, sînt afectate înseși problemele de fond ale existenței omenești, ale tuturor celor ce au dus și duc greul în lume !..."

Am tăcut, cînd ne-a ieșit orașul înainte, arătîndu-i-l, spunîndu-i ce și cît se construise, — „Mai ales în ultimii ani !..." — ce cartiere se înălțaseră, — „Ca din nimic !..." — ce forță extraordinară reprezintă o așezare urbană, în alcătuirea căreia s-a cheltuit trudă multă, inteligență tot atît de multă, obținîndu-se astfel o operă colectivă impresionantă, — „plină de forță și de măreție !..."

„Adevărat, a spus băiatul de lîngă umărul meu, așa e, dar ce spuneai mai înainte era mai interesant, te-aș ruga să revii !..."

Am revenit, m-am întors la lucrurile despre care vorbisem mai înainte, sfătuindu-l mereu să nu ia de bun tot ce ziceam eu, — „Fiindcă s-ar putea să exagerez sau să greșesc, pur și simplu !..." — să-și formeze în timp propriile lui păreri și judecăți — „Pentru că *noi* prin asta am greșit, că am luat totul de bun, tot ce ni s-a spus !..." — să muncească mult și să învețe mult, — „Să te ridici pe cele mai înalte culmi ale cunoașterii !" — să nu se închine la *idoli*, indiferent cum vor fi ei, reali sau contrafăcuți, — „Fiindcă idolatrismul e umilință curată !..." — să-și iubească țara și poporul, — „Să nu uiți niciodată că ești copil de muncitor și nepot de țăran și că neamul din care ne tragem are sufletul rupt din soare !..."

Cînd am ajuns acasă, tîrziu în noapte, Nuța ne aștepta cu masa pusă, agitîndu-se și vorbind mereu, — „A dat Dumnezeu de ați mai și venit, în sfîrșit, păi da, domnii, dacă se apucă de discuții, nu le mai isprăvesc, ți-am spus eu, Lena : cine l-a omorît pe Kennedy, a fost Stalin mic sau mare, va

fi lumea întreagă comunistă în anul 2500, de parcă ei ar trăi pînă atunci, pînă, în anul 2500, haideți, gata, suspendați teoriile și treceți la masă !...“

Era ziua mea de naștere, lucru de care uitasem, ea însă nu uitase, fapt care m-a umplut deodată de bucurie.

„...Marile idei, am spus eu după ce am ciocnit și am băut cîte-un pahar de vin cu Ionuț, devin vorbe goale, dacă nu sînt sprijinite de faptele obișnuite ale vieții... De o discuție cu băiatul tău, care a devenit, deodată, om în toată firea... De zîmbetul femeii împreună cu care ai trecut și treci prin viață... De atîtea și-atîtea alte lucruri, fără de care omul ar fi o simplă și cam penibilă *schemă* !...“

IX

Înainte de a ajunge director-general la uzină, în vremea cît am lucrat ca simplu inginer la mecanicul-șef, și chiar și după aceea, cît am fost șef de secție și inginer-șef, am nutrit speranța, ba chiar și convingerea, că voi putea face foarte mult bine dacă voi ocupa o „muncă de răspundere“, voi fi un deschizător de drumuri și un catalizator, — „un adevărat conducător comunist, așa cum mi se înfățișează el acum, nu cum mi se părea că trebuie să fie pe vremea cînd eram discipolul lui Korceaghin și al lui Davîdov, cînd eram stalinist pînă în măduva oaselor !...“ „Korceaghin și Davîdov, — și Stalin, chiar și el ! — pot și trebuie să rămînă exemple, reprezintă, în orice caz o experiență umană și socială !...“ „Dar nu sînt ultima *limită*, nu trebuie să devină barieră pentru alții !...“ Acesta a fost motivul pentru care am primit anumite funcții, — dorința și convingerea că voi putea face mult bine, — „voi împinge lucrurile înainte, le voi scoate din lîncezeală !...“ Mă întorsesem la uzină spășit și domolit, umilit de învățătură, cuminți de decantările prin care trecusem și treceam, care trecuseră prin mine ca niște șuvoaie de apă rece și limpede, — „da, chiar așa !...“ La început, măcar, cîteva luni de zile, dacă nu mai mult, nu m-am gîndit deloc la ceea ce se va întîmpla cu mine mai departe, ce voi fi și ce voi deveni. M-am așternut, pur și simplu, pe muncă, am făcut tot ce mi s-a spus, tot ce era nevoie, lucrînd la strung, dacă trebuia, trăgînd la pilă, lăsînd la o parte orice

ifos de specialist, de om cu diplomă, fiindcă și asta a fost și este o ciudățenie a frumoasei noastre orînduiri, — orînduire a muncii, nu-i așa !? — în cadrul căreia cel ce are o diplomă în buzunar nu mai are voie să pună mîna pe strung, el trebuie să îndrume, — „să conducă, nu să fie condus...“ În asta a constat, de fapt, frumusețea acestei perioade, în faptul că m-am scufundat în muncă, mai puternic și mai adînc decît altădată, mai cu spor, mai cu folos. Faptul că eram inginer mă avantaja întru cîtva, dar nu în sensul rîvnit de mine cînd plecasem la institut, ci în celălalt sens, al competenței, al eliberării de complexe, fiindcă un om pregătit și instruit, se mișcă mai firesc prin lume, creînd emulație și liniște în jurul lui, în timp ce un altul, neîmplinit și nepregătit, va stîrni derută și teamă peste tot pe unde va trece. Sensul celălalt, amenințările pe care le aruncasem peste umăr, cînd plecasem la institut, rămăseseră în urmă, așa cum rămăseseră în urmă și alte deprinderi și inclinații temperamentale, — un anumit fel de a fi, rigid și repezit, o anumită închistare psihologică, o anumită exacerbare a trăirilor, datorită căreia dădusem de vreo cîteva ori „cu bîta în baltă“, sărisem din propria-mi piele, sau poate că intrasem în ea, ca într-o uniformă diavolească, făcută dintr-un anumit fel de piele, de șarpe sau de crocodil, sau de rinocer, de ce nu, de fiară, în orice caz, fiindcă omul devine fiară ori de cîte ori decade din adevărata sa condiție. Numai de fanatism nu izbutisem să mă dezbar, de umbra lui, de fapt, fiindcă acest flagel, această pacoste a mișcării muncitorești, lucra încă în subteran, se ținea de mine ca o stafie, ca un al doilea „super-eu“, făcîndu-mă să fiu șovăitor uneori, mult prea atent și mult prea grijuliu, cum nu-mi era felul și firea. „...Nu se poate nici așa, ziceam eu în răstimpuri, să te împiedici mereu de tine însuți, să trăiești prin alții, să nu fi niciodată ceea ce ești, ceea ce poți efectiv să fii ! ...“ „Nu-i obligatoriu, la urma-urmei, să te zbați mereu, nu între viață și moarte, ci între aceste două extreme : între exaltarea fanatică și bolmojeala oportunistă, între duritatea falșilor revoluționari (care au fost întotdeauna simpli aventurieri spirituali, niște neisprăviți care au abordat acest domeniu din simplă disperare), și fleșcăiala tipic mic-burgheză a celor ce confundă revoluția cu taraba propriilor interese !...“ „Nu se poate, adică, să fi combativ și intransigent și să fii, totodată, ponderat și lucid !?...“ „Să fi curajos, dar să fii și bun, să fi disciplinat la modul creator, să nu fii un simplu număr, într-o statistică

oarecare, să fii *om*, să contezi cu adevărat în tot ce se face și se hotărăște în jur ?!...“ Nu stăruiam asupra răspunsurilor, nici nu-mi puneam întrebări toată ziua, nu aveam timp să hamletizez, lucram, munceam cum nu muncisem niciodată, gîndindu-mă la lucrurile acestea din mers, cumva, în raport cu o împrejurare sau alta, în raport cu felul de a fi al unuia sau altuia, fără a mă gîndi, nici măcar așa, în treacăt, la propria mea carieră, la un eventual urcuș.

„...Bine, bine, măi omule, îmi spunea Nuța uneori, cînd mergeam acasă rupt de oboseală, ori cînd venea ea după mine în secție, — dar *ăștia* nu-ți dau și ție *o muncă* mai acătării, că doar ești ditamai inginerul acum, ori tu ești sortit să fi salahor toată viața, ca să nu-ți uiți obîrșia, să poată progresa și prospera alții ?!...“

Mă eschivam de la răspunsuri, mai ales atunci, în perioada aceea de început, atît de romantică, atît de nu știu cum, îi spuneam și ei cîte ceva, — „Lasă, Nuță, nu te necăji, are să fie bine !...“ — și-mi vedeam de lucru, reparam strunguri și raboteze, organizam și reorganizam *fluxuri de producție*, pregătind în paralel o lucrare amplă, — *Nou și vechi în domeniul construcției și utilizării mașinilor-unelte* — care avea să fie lucrarea mea de doctorat. Pe urmă, însă, am început să-mi pun și eu asemenea probleme, din punctul meu de vedere, în felul meu dar am început. „...De ce să depind în tot ce fac de bătrînul Leon Toderici ? m-am întrebat eu într-o bună zi, cînd nu mi-a aprobat el procurarea unui material anume. De ce să nu depindă el de mine ?!... De ce să stau eu la ușa lui, să văd cum pufăie din veșnica lui pipă, cum fierbe și cum clocotește !?... De ce să se frîngă toate inițiativele de îmbîcseala lui prăfuită și coclită ?!...“ „De ce și pînă cînd, într-adevăr !?...“ „Am muncit și am suferit, mi-am ars nopțile citind și învățînd și-acum, dacă e vorba să fructific ceea ce am învățat și am adunat, trebuie să stau în coada nu știu cui, să fiu cuviincios și modest !...“ „Dar asta nu mai e cuviință și nici modestie nu-i, asta-i curată sinucidere, e autodesființare !...“ „Înțeleg, să nu calci în picioare drepturile altuia, să nu nedreptățești pe nimeni, dar dacă e vorba să afirmi un lucru, atunci trebuie să-l afirmi !...“ Iar mai tîrziu, cînd eram inginer-șef, mi-am pus aceleași probleme, în raport cu Felix Fălcoiu, — „...Și plăcintarul ăsta, ce tot vrea, se lăfăie în scaunul de director, de parcă ar fi pus în funcția asta pe viață, înjură în stînga și jignește în dreapta, se poartă cu muncitorii mai rău și mai urît decît un patron !...“ — întrînd ast-

fel într-un dialog ciudat și întortocheat, înscriindu-mă într-o cursă pentru care nu eram, practic, pregătit, fiind handicapat mereu de inadecvare, de abordarea unei probleme noi cu mijloacele cele mai nepotrivite. Eu doream, cinstit, un anumit lucru (sau poate că mă înșelam, îmi cream și eu justificări ?!), doream ca munca să meargă mai bine. Dar și Leon Toderici dorea același lucru, așa cum îl dorea și Felix Fălcoiu. Asta, măcar, nu numai că dorea lucrul acesta, dar se lupta pentru el, în felul său, desigur, depășind mereu o anumită limită, a echilibrului, a bunului-simț, revărsîndu-se în elanuri și mînii fără sfîrșit. Era mai tînăr, e adevărat, era în puterea vîrstei și-i plăcea să muncească și să trăiască, — „enorm, fără oprire și fără limită, măi tovarășe Pozdare, habar n-ai dumneata ce doruri și ce elanuri clocotesc în mine !...“ Toderici, domnul Leon Toderici era bătrîn, se apropia de vîrsta respectabilă a pensionării, o dorea chiar, deși era proaspăt căsătorit, recăsătorit, de fapt. Femeia pe care o adusese în casă, după ce murise soția dintîi, era mai tînără decît el cu aproape treizeci de ani și poate că de aici se trăgea buimăceala prin care trecea el, fiindcă înainte de asta era om de înțeles, se ocupa de secție, asuda și se zbătea, chiar dacă nu izbutea mare lucru. Principala lui dramă nu era legată, totuși, de recăsătorire (asta o sublinia numai avea să-i grăbească sfîrșitul, un sfîrșit tragic, la producerea căruia am luat și eu parte, fără să vreau), ci de faptul că el se rupsese de mult de meserie, era inginer numai cu numele, în virtutea inerției, pentru că avea o diplomă în buzunar. Altfel, ca preocupare, era în afara oricăror lucruri. Nici înainte, ce-i drept, nu fusese el prea bine înfipt în problemele concrete ale producției, sau în problemele de ansamblu, teoretice, ale construcției de mașini. Avusese fel de fel de funcții, datorită relațiilor de familie, pe urmă, după *eliberare*, dat fiind faptul că aderase din vreme la mișcarea democratică, înscriindu-se în partidul comunist încă din 1946, primise alte funcții și alte însărcinări, nu prea mari însă, deoarece provenea dintr-o familie de mari burghezi (taică-său avusese o fabrică de stofă și cîteva magazine, printre care și unul de blănuri), dar și pentru că nu strălucea prea mult în profesie, — „era un om cu idei“, cum zicea nea Constandă. Fusese cîțiva ani inginer-șef pe întreaga uzină, pe urmă fusese împins în jos, din treaptă în treaptă, bucurîndu-se, totuși, de o anumită îngăduință, — „dat fiind trecutul său de luptă, dat fiind faptul că e dintre primii intelectuali care se atașaseră de partidul nostru comunist !...“ De

aceea fusese pus șeful secției în care am lucrat eu, la început, — „să aibă și el o funcție, să nu rămînă de izbeliște !...“ Se conta pe faptul că acolo, la *mecanicul-șef,* existau cîțiva muncitori foarte buni și tot atîția maiștri experimentați. Între timp, însă, muncitorii vechi, unii dintre ei, plecaseră, iar secția începuse să cam scîrțîie, mai ales că cerințele creșteau mereu, uzina se moderniza văzînd cu ochii. „Ce ne facem, tovarășul Pozdare ? zicea din ce în ce mai des bătrînul Toderici. Cum rezolvăm noi problema *liniei* aceleia noi ?!...“ „Nu știu, îi răspundeam eu, dumneavoastră trebuie să găsiți soluția cea mai potrivită, eu sînt simplu *stagiar !...*“ „Ești, e adevărat, dar dumneata o să-mi iei mie locul, simt eu asta, toată lumea o simte !...“ „O fi simțind-o, dar eu nici nu zic și nici nu simt așa ceva !... Aș zice chiar să nu mă mai plictisiți cu asemenea prostii, fiindcă eu unul, mă credeți, nu mă credeți, nu dau doi bani pe *funcții* și pe muncile de răspundere !...“ Nu mințeam de loc în clipa aceea, așa cum nu am mințit nici mai tîrziu, în altă împrejurare, cînd i-am spus aproape același lucru lui Felix Fălcoiu, cu deosebirea că eu eram, acum, inginer-șef pe uzină, iar Fălcoiu era director general. Mai exista o deosebire, existau două deosebiri, de fapt, una care ținea de vîrstă și alta, mai importantă, care ținea de temperament, fiindcă Fălcoiu acesta, spre deosebire de bietul Leon Toderici, era (și mai este) *un tip.* Avea ceva în el, și mai are și acum, de burghez din prima generație, era (și mai este) rudimentar pînă dincolo de limită, era zgrunțuros și solzos, plin de bube, din creștet pînă în tălpi și din tălpi pînă în creștet. Pe dinăuntru însă, la suflet și la gînd, fiindcă altfel era destul de agreabil, mai ales atunci cînd arbora morga lui de mare zeu, — zeu al tehnicii, zeu al activității politice — cînd i se părea că e un personaj nemaipomenit, convingîndu-i și pe alții de lucrul ăsta, atît era de convins el însuși de ceea ce vroia să fie, fiindcă la el toate erau subordonate acestei *voiri,* puternică dar și fioroasă. Avea, e adevărat, și momente cînd uita de morgă și de teribila lui *voire,* nu prea dese dar le avea. Rîdea mărunt în asemenea clipe, chicotea ca o muiere, luminîndu-se la față, umanizîndu-se și el, cît de cît. De obicei însă era sobru și sumbru, era întors spre *voirile* acelea ale lui, pe care le încălzea la sîn de ani de zile, din cauza cărora a călcat în picioare simțăminte dintre cele mai nobile, a călcat în picioare prietenii și iubiri. De fapt, pentru el nici nu existau asemenea lucruri, pentru el nu existau decît *voirile* de care vorbeam mai înainte, lă-

comia aceea nemăsurată, de chivernisire și de putere, de a se ști cu orice preț în frunte, de a aduna titluri și onoruri, de a strînge bani și bunuri, cîți mai mulți bani și cît mai multe bunuri. Nu știu pînă unde vrea să meargă, nu știu unde vrea să ajungă (nici el nu cred că știe lucrul ăsta), deocamdată însă așa se comportă, ca un proaspăt parvenit, ca un burghez din generația întîia, fiindcă ăștia erau energici și tulburători, erau sănătoși și lipsiți de complexe, puternici, într-un cuvînt. Cam așa se comportă și Fălcoiu, cam așa umblă el prin viață (prin viața de azi, pentru că nu-i scutită de complicații nici ea), cam așa calcă el peste lucruri și peste simțăminte, cum calcă un elefant peste porcelanuri, într-un magazin de antichități, cum umblă și se comportă un șacal în junglă, ori o hienă, o sălbăticiune, în orice caz, a cărei simplă apariție schimbă numaidecît fața lucrurilor, imprimă altă atmosferă întregii ambianțe. Drumul lui de pînă acum prin asta se caracterizează, în orice caz, printr-o continuă răvășire și stricare a lucrurilor, peste tot pe unde a trecut. N-a făcut-o cu cine știe ce intenție, a făcut-o pentru sine, pornind de la sine și înturnîndu-se la sine. Dar a făcut-o, le-a întors pe toate pe dos, a îndepărtat din preajma lui oameni buni și apreciabili, folosindu-se de ei, cîștigîndu-le prietenia, împingîndu-i spre greșeli pe unii dintre oamenii aceștia, mai ales pe cei de care se temea el, în perspectivă (în perspectiva propriilor sale deveniri). Peste tot a procedat așa, dîndu-i la o parte pe cei ce îi erau sau puteau să-i fie egali, printr-o devenire firească, înconjurîndu-se în același timp de fel de fel de veleitari, simțindu-se între ei cum se simte cloșca între pui, semănînd nu odată cu o planetă diformă, cam buboasă și cam păroasă, în jurul căreia se învîrtesc sateliți mărunți și mărunțitori, un fel de conglomerat al nimicniciei, în sînul căruia se simte el de minune. Ce-i drept, numai atunci rîde el mărunt și satisfăcut, ca o muiere, numai atunci e liniștit și împăcat, potolit și limpezit, cît de cît și din ce în ce mai puțin și mai rar, fiindcă i se schimbă și chipul, pe măsură ce se afundă el în nămolurile parvenirii, pe măsură ce e tras în jos de glodurile lăcomiei, — lăcomie de avere, lăcomie de putere, lăcomie de onoruri, lăcomie de muiereli și de plăceri — devenind mai pămîntos și mai bubos, cu toate că arborează o ținută din ce în ce mai imperială, pe măsură ce urcă (pe măsură ce se scufundă, de fapt, pentru că acesta-i fenomenul), dar surparea și scăpătarea i se citesc și i se pot vedea în ochi, i se pot desluși în măduva oaselor, unde scor-

honesc și lucrează, cum lucrează cariul în lemnul care s-a despărțit demult de rădăcina lui firească, — de pămînt și de pădure. Spre deosebire de alți carierişti, Fălcoiu s-a desfășurat și se desfășoară la alt nivel și în alt stil, necunoscînd nici o opreliște, reușind să iasă din cele mai dificile împrejurări, preschimbînd totul, pînă și pămîntul pe care calcă, în teren al parvenitismului. El n-a manifestat nici o rezervă față de „încadrarea politică", cum au făcut alții, dimpotrivă, a fost prompt și în privința aceasta, înscriindu-se în partid cînd i s-a părut că e nimerit s-o facă, descoperindu-și totodată obîrșii muncitorești, amintindu-și, brusc, de niște episoade aproape uitate, din vremea războiului, cînd a scăpat de urmărire pe un ilegalist, — „...de la moarte l-am scăpat !..." — convingîndu-se pe sine însuși, și convingîndu-i și pe alții, că el fusese antifascist de mic copil, — „dinainte de a exista fascismul", cum spusese cineva la primirea lui în partid. S-au spus, atunci, și alte vorbe mai tăioase, i s-au pus întrebări destul de piezișe, dar el s-a comportat bine, s-a făcut mic și umil, pe cît e de infatuat și de revărsat de obicei, pe atît era atunci de micșorat. A răspuns cuviincios la toate întrebările, a dat explicații în stînga și în dreapta, i-a întrebat pe unii dacă sînt mulțumiți de răspunsuri, pentru ca mai apoi, după ce s-a înțepenit bine în șaua puterii, să le plătească tuturor toate „polițele", cu vîrf și îndesat, descoperind pentru fiecare caz în parte un pretext anume, creînd mai întîi o anumită atmosferă în jurul unui om, izbindu-l de-a dreptul pe urmă, izbind mai mulți deodată, luîndu-se de piept cu toți cei care fuseseră și erau „de partea carierismului", combătînd corupția și nepotismele (el, care le-a purtat și le poartă), pledînd pentru noua și nobila noastră morală comunistă (el, care își schimbă amantele cum schimbă țiganii caii), vorbind de etică și de echitate (el, care nu are, practic, nici o etică, el, care adună banii cu grebla), reușind în cele din urmă să-și creeze o anumită faimă, de om combativ și intransigent, izbutind totodată să „facă priză" cu împrejurările mai noi din evoluția vieții noastre sociale. Semnificativ în acest sens, în sensul folosirii într-un anumit fel a anumitor împrejurări, și în sensul celălalt, al folosirii unor oameni pentru ducerea la capăt a unor treburi strict personale, — e faptul că Felix Fălcoiu, marele și imbatabilul Fălcoiu, i-a întrecut și i-a bătut pe toți dar nu prin forță, cum s-ar putea crede la o primă cercetare, nu prin brutalitate și prin duritate, ci prin subtilitate, printr-o putere com-

binativă de-a dreptul diabolică. Pare de necrezut, nimeni nu se gîndește că un asemenea ins, voluntar prin excelență, temperamentos și tumultuos, e, în același timp, de o luciditate dusă la extrem, atingînd sau depășind cinismul. Dar el așa este, așa a fost de la început. E de admis, că la începutul începutului nu și-a cunoscut la perfecție toate însușirile, s-a bizuit pe instinct, pe urmă, însă, pe măsură ce a înțeles că e foarte folositor să pari *una* și să faci *alta,* să fi socotit de către toți dur și franc, deschis întotdeauna, iar tu să fi închis în permanență, să stai mereu cu pumnalul carierismului între dinți, implîntîndu-l la nevoie în inima oricui, dar nu cu brutalitate, nu cu gălăgie, fără să se audă vreun strigăt sau vreun scrîșnet, săvîrșind operația cu grija cu care face un chirurg de mare clasă un transplant sau o incizie, cu deosebirea că el își ia victima în brațe, dacă e nevoie, plînge după ea, dacă decedează, fiind zguduit profund în clipele acelea, fiind convins el însuși că e îndurerat, fiind așa efectiv și pînă în străfunduri, fără a juca teatru.

„...Să fie într-un ceas bun, tovarășul Pozdare ! îmi spusese Leon Toderici, cînd îmi dăduse în primire, fiindcă îi luasem locul în cele din urmă, după doi ani de bîjbîieli (și de muncă), dar i-l luasem ; primisem lupta, acceptasem să-l dau la o parte pe bătrîn, ca să mă pot *desfășura,* ca să pot munci, acestea îmi erau justificările. — Să dea Dumnezeu să ai spor mult și succes și mai mult !... Că noi, de, am făcut cît și ce am putut !... Dar dumneavoastră, acum, mai ales că v-ați pus la punct și cu învățătura, o să faceți mai mult !... Succes și bucurie, spor și numai bine !...“

Fălcoiu, în schimb, a fost de o duritate excesivă, înăbușită, reținută, dar excesivă.

„...Să știi, măi, tovarășe Pozdare, mi-a spus el înainte de instalarea mea ca director-general, arătîndu-mi fotoliul în care șezuse pînă atunci, care era gol în clipele acelea, fiindcă noi stăteam în fața biroului, parcă l-am fi așteptat pe un al treilea, care întîrzia să vină, — să știi și să iei aminte că *tronul* ăsta la care te tot uiți dumneata (mă uitasem, într-adevăr, și în clipa aceea fusesem copleșit de rușine) nu poate fi asemuit decît cu *tronul* pe care a fost ars de viu Gheorghe Doja, cu deosebirea că aici ești ars la foc înăbușit, de nici nu se vede !... Și eu, dacă îți doresc ceva, îți doresc să nu te prefaci în scrum și să pleci de aicea cu fruntea sus, cum plec eu, pentru că în socialism, mai mult decît în orice orînduire, trebuie să știi să pierzi, dacă vrei să realizezi ceva,

trebuie să pierzi mereu și să recunoști că nu mai e nici lumea de apoi, sau de veci, să primești acolo recompense și recunoașteri, nu mai e nici o speranță, pe nicăieri, nici înainte dar nici în urmă !... Noroc și spor, sănătate și bucurie !...“

Uzina nu exista, bineînțeles, numai prin ei, prin Toderici și prin Fălcoiu, așa cum nu exista nici orașul, sau regiunea, sau județul, prin Alfred Grofșoreanu, prin Rizea și prin Berbenceni. Exista, în primul rînd, prin Banciu, prin Viorel Mihalcea și prin alții, atîția, exista și există prin ceea ce pusese bătrînul Rîșnoveanu la temelia ei, el și alții, exista și există prin truda de zi cu zi a celor cincisprezece mii de muncitori și de funcționari, care au dat și dau la iveală, printr-un efort conjugat, un *anumit* produs. Halele ei uriașe vuiau și scrîșneau de multe ori (în unele era ca în iad), iar muncitorii ei, cei care le umpleau de vuiet și de clocot, cei care munceau cîte opt și cîte zece ore, și cîte douăsprezece, după necesități (iar necesitățile țineau de plan, de buna sau de reaua organizare), nu erau niște îngerași, cum am citit în declarația unui scriitor, care spunea că „uzina nu îngăduie lichelismul în cuprinsul ei“, de parcă ar sta cineva la poartă, cu niște detectoare, nelăsîndu-i să intre decît pe cei care „corespund“, ceea ce e fals, e imposibil de realizat. Fiindcă în rîndurile acestui „detașament de frunte al societății noastre“ au intrat și intră oameni de „toată mîna“, oameni buni și oameni răi (există oare ceva mai relativ decît aceste denumiri : oameni buni și oameni răi, există ceva mai mișcător și mai schimbător, mai greu de fixat în tipare, decît bunătatea și răutatea ?!), oameni de caracter și oameni fără caracter, eroi sau simple lichele, cum se întîmplă în orice conglomerat uman. Mulți dintre ei, cei mai mulți, de fapt, au venit la uzină de pe sate, cum venisem eu însumi (de pe satele pe care le răscoliserăm și le răscoleam noi cu *plugul colectivizărilor*, de nu se mai termina), aducînd la uzină, și în oraș, în cartierele în care locuiau, deprinderile lor țărănești, amintindu-și cu un fel de melancolie (cum îmi aminteam eu însumi) de satele lor și de pămînturile pe care le araseră și le semănaseră, lucrînd mult și temeinic altfel, cu luare-aminte dar cam încet, avînd ceva în întreg felul lor de a fi, chiar și cei mai tineri, din felul de a fi al țăranului, din vechi-străvechi. Altfel erau harnici toți, după ce se integrau în făgașul muncii, nu mai știau ce-i tihna, nu se cruțau deloc. De aceea am și sărit odată în apărarea lor, cu prilejul unei conferințe regionale. Cineva, un tovarăș venit de la *centru*, spusese în

cuvîntul său că „muncitorii noştri nu au dexteritatea pe care o au muncitorii din ţările capitaliste, nu sînt disciplinaţi în producţie, n-au suficientă aplecare tehnică, dat fiind faptul că la noi nu există tradiţie în acest sens, însăşi munca a fost în dizgraţie în ţara noastră, chiar şi în păturile populare, deoarece la noi s-a muncit, dar s-a şi dormit, sute de ani am somnolat, de aceea sîntem noi rămaşi în urmă, faţă de alte ţări, unde se munceşte altfel !...“

„Nu-i adevărat ! am strigat eu din sală, spre disperarea lui Iuliu Jeler, care era în prezidiu, şi spre neliniştea altora, de pe alături („Taci, mă, dracului !...“, „Asta, dacă vrea, te nimiceşte ca pe-un vierme !“, „Trebuie să spună şi el ceva !“, „El ştie cum e *dincolo*, c-a fost pe-acolo !“, „Vrei s-o păţeşti din nou ?!“). De loc nu-i adevărat !...“

„Ce nu-i adevărat ?“ a întrebat vorbitorul după cîteva momente de mînie neagră şi surdă, de-a lungul cărora s-a uitat mustrător şi întrebător la prezidiu.

„Ceea ce aţi spus dumneavoastră ! am zis eu, sculîndu-mă în picioare, şovăind puţin, întrebîndu-mă ce rost avea toată treaba asta („Într-adevăr !“), în urma căreia nu se lămurea nimic. Mai mult decît atîta, am continuat eu, mai liniştit dar mai ferm, ceea ce spuneaţi dumneavoastră despre muncitorii noştri, despre noi, sună a denigrare !... Numai ciocoii vorbeau aşa despre popor !...“

„Da ?!“ a întrebat vorbitorul, înălţîndu-şi bustul deasupra pupitrului, săltîndu-şi ochelarii pe frunte, semănînd din cauza asta cu un periscop de submarin, dînd senzaţia, în orice caz, că mai are o făptură pe undeva, în afara celei cu care se prezentase în faţa noastră.

„Da !“ am răspuns eu, uitîndu-mă în jur, cum se făceau unii că nu ştiu ce se petrecea acolo, ori cum se săltau alţii pe scripetele curiozităţii să vadă tot, să nu le scape ceva.

„Atunci, a continuat *invadatorul* (aşa i-am zis eu în clipele acelea : „Asta-i *invadator*, nu e om, e viitură socială !“), treci dumneata aici, la tribună !...“

„Voi trece, i-am răspuns, dar după ce veţi vorbi dumneavoastră !...“

„Nu se obişnuieşte aşa ceva ! a triumfat el. Cuvîntul meu reprezintă *concluziile* acestei adunări !...“

„Nu s-a obişnuit pînă acum, dar dacă sala, adunarea ale cărei *concluzii* le trageţi dumneavoastră, va hotărî să se facă aşa, se va face, se va *obişnui* !...“

S-a amestecat, în sfîrșit, noul prim-secretar, venit și el dintr-o „muncă mai înaltă" (Grofșoreanu fusese trimis la o școală de partid, la Moscova), drept pentru care era cam plictisit, parcă ar fi venit în exil.

„Bine, o să vedem la urmă, a spus el calm, cu un calm studiat, care nu-i mai aparținea de mult. Continuați tovarășul Zănnescu !..."

La urmă, cînd am fost întrebat dacă vreau să mai iau cuvîntul, am zis *da*, mai ales că *invadatorul* (nu-i mai puteam spune altfel, decît *invadatorul* sau *omul cu periscopul)* se referise de vreo cîteva ori la intervenția mea, calificînd-o drept ieșire anarhică, — „deoarece mai sînt tovarăși și astăzi care mai confundă revoluționarismul cu combativitatea goală, dar revoluționarismul, tovarăși, este cu totul și cu totul altceva !..." — făcînd din ea un exemplu negativ, — „de zbatere și de înapoiere lipsite de conținut, ținînd de impulsuri, nu de rațiune !..." Despre muncitori nu mai spusese nimic de rău, o scăldase, cînd se întorsese la problema aceasta, dăduse vina pe lipsa noastră „de experiență și de tradiție", dinadins, ca să nu mai am eu ce să spun. Am avut ce spune, cu toate acestea, m-am referit la hărnicia muncitorilor, la disciplina de care au dat și dau ei dovadă, la faptul că au lucrat și lucrează peste program, trăind cum pot, așteptînd cu răbdare o zi mai bună, — „cu o răbdare pe care au moștenit-o de la părinții lor și de la strămunii lor, de la țărani, tovarăși, fiindcă ei ne-au fost înaintașii, țăranii, ei au întemeiat totul, deși s-a spus și despre ei că sînt puturoși, așa cum spun alții, astăzi, cu același dispreț ciocoiesc, că muncitorii noștri nu lucrează, dumnealor, cei ce vorbesc așa, vroind să ia din socialism numai anumite lucruri, disciplina și organizarea, ar vrea, adică, să se lucreze în ritmul și cu productivitatea cu care se lucrează în țările capitaliste, dar retribuția să se facă după posibilitățile noastre, dar asta, tovarăși, nu mai e societate socialistă, e o amăgire pe care trebuie s-o ocolim, criteriul principal al orînduirii noastre, măsura propriu-zisă a autenticității acestei orînduiri fiind slujirea poporului, respectarea, în practica socială, a clasei muncitorești, în primul rînd și mai presus de orice, fiindcă acolo unde nu e respectată muncitorimea se nasc și cresc cele mai ciudate maladii sociale, — cele mai ciudate apetituri dictatoriale, pentru stîrpirea cărora e nevoie pe urmă de ani de zile, fără a mai vorbi de dramele pe care le stîrnesc în sufletul oamenilor cinstiți falsele credințe, *miturile* de import !... De aceea am vrut eu, tovarăși,

să aduc un cuvînt de laudă *muncitorimii,* care lucrează cîte opt și cîte zece ore, care asudă în fața cuptoarelor, care s-a înrudit și se înrudește prin ani cu hărnicia străbunului nostru, a cărui limbă o vorbim, ale cărui gînduri și vreri le ducem noi mai departe, trebuie să le ducem, dacă nu vrem să pierim, avînd impresia că mergem înainte, scufundîndu-ne în realitate în hăul istoriei !..."

Asta, însă, *intervenția* aceasta a mea, care avea să placă foarte mult unora, în timp ce altora li s-a părut discutabilă, — „dacă nu chiar periculoasă !..." — avea să aibă loc mai tîrziu, pe vremea cînd eram inginer-șef, după ce am epuizat *caruselul lui Toderici,* cum i-am spus eu perioadei pe care am petrecut-o, muncind din greu (ca un rob, ca un iobag, de dimineața pînă seara), la mecanicul-șef, secția cea mai de seamă din uzină, de funcționarea căreia depindea, în bună măsură, funcționarea întregului ansamblu productiv. Pentru că și acesta a fost și este parcă un dat al orînduirii socialiste (o fatalitate de *tip nou),* că nu poți merge mai departe, în altă etapă, pînă ce nu „o consumi", scrîșnind sau plîngînd, nu are importanță, pe cea precedentă, așa cum e un dat (și o fatalitate) consumul de vorbe, — „vorbe, vorbe și iar vorbe, ședințe și adunări, adunări și întruniri, teoretizări utile și teoretizări false și gratuite, alături de care s-a muncit și se muncește, în umbra cărora sudoarea se preface în grăunțe de oțel, modestia se înalță în noi constelații, rămînînd anonimă cel mai adesea !..."

„...Cum se face că dumneata n-ai *progresat* mai de mult și mai mult ? m-a întrebat Leon Toderici într-o zi, molfăindu-și pipa, transpirînd și zbătîndu-se pe loc, parcă ar fi fost pus la fiert. — Harnic ești, — peste măsură ! — pregătit ești, moral ești, — nu ești sfînt, față de alții, însă... — origine bună ai, și-atunci se pune pe drept întrebarea aceasta : de ce nu progresezi ?!..."

„Nu știu, i-am spus eu, șovăind între dispreț și milă, nu mi-am pus niciodată asemenea întrebare !..."

„Foarte rău, foarte rău ! a continuat bătrînul țopăind pe lîngă mine. Ești la vîrsta cea mai potrivită !..."

„Secția nu v-o iau, v-am mai spus lucrul acesta !..."

„Ba da, chiar te rog, deoarece eu uite cum sînt, complicat și complexat, nu am curajul s-o dau din mînă... E greu, să știi... Și nevastă-mea ține mult la lucrul acesta : să am o funcție !... Dar ea... Te rog să mi-o iei... Ia-mi-o, te rog foarte mult !..."

Cînd i-am luat-o, la un an și ceva după discuția aceasta, fiindcă i-am luat-o, n-am mai putut răbda, m-am dus la Fălcoiu și i-am spus : „Tovarășe Felix, nu se mai poate, ori *eu*, ori *el* !“ — a scîncit ca un copil, a prelungit la maximum datul în primire, explicîndu-mi mereu ceea ce știam mai bine decît el, — „Secția aceasta e cea mai importantă din uzină, de aceea mi-a dat-o partidul !...“ — spunîndu-mi de zeci de ori că nu-mi poartă pică, — „De loc, te rog să mă crezi, e dureros, desigur, dacă eu, noi, ca revoluționari !...“ — rugîndu-mă să rămînem prieteni, — „Poți să vii la noi cînd vrei, doamna mea întreabă mereu de dumneata, de ce nu ieși în lume, de ce ești așa de sălbatic, nu, n-a zis chiar sălbatic, a zis altfel, avea însă dreptate, să știi, femeile au întotdeauna dreptate, și sînt necesare, ca vinul, uite, eu, de cînd m-am recăsătorit, am întinerit !...“ Iar mai apoi, la mai puțin de o jumătate de an după ce mi-a dat în primire, a murit, s-a stins brusc, făcîndu-mă să mai întreb dacă nu i s-a tras totul de la mine, de la faptul că i-am grăbit puțin ieșirea la pensie, chinuindu-l înainte de asta (adevărul e că el mă chinuise pe mine, cu complexele acelea ale lui, de fost burghez, de fals luptător). Cineva îmi spusese că totul i se trăsese de la nevastă, — „De la actriță, dom'le, asta l-a dat gata !...“ — care îl înșela fără scrupule, — „iar el, mai ales după ce a ieșit la pensie, s-a concentrat numai asupra problemei acesteia, a îndemnat-o, de fapt, spre adulter, spunîndu-i că-i tînără și că el înțelege totul, pe urmă, cînd a văzut cu ochii lui ceea ce n-ar fi vrut să vadă, a făcut *hîc*, și s-a dus !...“ Mie, însă, tot nu mi-a pierit din suflet umbra aceea nedefinită, a remușcării. „...E inevitabil ! ziceam eu din cînd în cînd, avînd senzația că îl simt pe bătrîn pe aproape, cum își fierbea complexele acelea ale lui, tresărind ori de cîte ori îl pomenea careva. De unde pînă unde atîta sentimentalism, la un om ca mine !?...“ „Lucrurile sînt clare : dacă vrei să te afirmi, dacă vrei să faci ceva, să contribui la bunul mers al producției, trebuie să-i dai la o parte pe cei care nu mai pot sau nu vor să realizeze așa ceva !...“ „Adică tot cum era : care pe care, cum era și înainte vreme ?!...“ „Nu e tot una, cum o să fie, *structurile sociale* sînt altfel, sînt altele !...“ „Da, ele sînt altele și sînt altfel, dar oamenii cum sînt, fiindcă ei sînt miezul lucrurilor, structurile sînt coaja lor ?!...“ „Cum sînt eu, de pildă, ce am cîștigat și ce am realizat eu pe plan moral, singurul plan care poate să spună ceva despre progres și despre schimbare ?!...“ „M-am debarasat de fanatism, e ade-

vărat, m-am delimitat de *cult* și de orice încercare de a reînvia această practică medievală, am muncit și am învățat, am fost și sînt puternic, în abstract, pe planul intențiilor și al ideilor !..." „Pentru ca după aceea, în practică, să capotez, să intru în *concurență* cu un bătrîn nenorocit, pe care o să-l port pe conștiință toată viața !..." „Da, dar el, el sau altul ca el, dacă ar fi fost în locul meu, și-ar fi pus asemenea întrebări, ori s-ar fi bucurat, ar fi avut sentimentul că a triumfat valoarea și cinstea prin ei ?!..." „Asta-i altceva, *ei* sînt *ei* și *tu* ești *tu*, aici nu încape nici o comparație !..." „De ce să fiu eu tot timpul vîrf de lance într-un război care nu mai are sfîrșit, mai ales că *omul cel nou* nu poate fi realizat de azi pe mîine, de către un singur om, într-un singur și desăvîrșit exemplar !?..." „El, acest om al viitorului, cu care am avut senzația că m-am contopit într-o vreme, înșelîndu-mă, a fost și este o *năzuință* !..." „Iar *năzuințele* alunecă și fug mereu înaintea oamenilor, făcîndu-i de multe ori să geamă și să sîngereze, atingîndu-le frunțile alteori, nimbîndu-i pe toți, preschimbîndu-i deodată, în clipe de mare elan și de profundă regăsire, în împărați ai pămîntului !..."

Întrebările și problemele pe care mi le-am pus în urma *dialogului* purtat cu Felix Fălcoiu, pe care am fost nevoit să-l port, — au sunat altfel, au fost mai dure, avînd în fața lor, sau dedesubt, o singură și de neocolit întrebare : „Care pe care ?!..." De altfel, și *dialogul* acesta a fost mai altcum, mai dur și mai neîndurător, epuizant, într-un fel, inevitabil sau chiar captivant de pe la un timp, semănînd a luptă, deși excludea orice formă de cavalerism. Fălcoiu era un tip puternic, de cursă lungă, ținea foarte mult la funcție, — „la *carieră*, tovarăși, dar nu sînt carierist, să știți !..." — vroia să rămînă pe loc, dacă nu putea progresa, — „cum s-ar cuveni, după sfînta noastră dreptate, muncitorească și liberă !"

Fălcoiu manifestase față de mine o anumită simpatie, de la început. Crezuse, cum avea să mi-o spună pe urmă, că sînt „dintre cei demni și fermi, dintre cei care muncesc și luptă ca să izbîndească în viață, s-o pună la pămînt, să nu stea niciodată în coada lucrurilor !..." Mă și sprijinise într-o vreme, se manifestase cu prietenie față de mine, iar eu, crezîndu-l loial, făcînd, de fapt, un anumit transfer de judecată, îi răspunsesem, îl inclusesem și pe el printre oamenii care îmi erau mai apropiați. Trecusem peste multe asperități, — „Nu putem să fim, toți, la fel !..." — găsisem justificări pentru foarte multe din scăderile lui : pentru lăcomia lui de viață, pe care

puneam pe seama mizeriei pe care o îndurase el, — „ca
i mine, dacă nu chiar mai mult, deoarece sărăcia oraşelor
fost mai cruntă întotdeauna" ; pentru cinismul lui, pe care
l puneam pe seama unor dezamăgiri sentimentale ; pentru
ipsa lui de scrupule în confruntările pe care le crea, cu scopul,
nărturisit sau nu, de a-i da pe alţii la o parte, de a ajunge
l în frunte. Îi admiram francheţea, sinceritatea lui desăvîrşită,
are părea aşa, fiind de fapt altceva : un nou fel de drapare,
e care el îl practicase întîmplător la început, pe care îl
ransformase în *metodă* pe urmă, după ce a văzut că place şi
ă îi aducea foloase. „Straşnic bărbat !" spuneam eu pe atunci,
dmirîndu-l cu o sinceritate totală, în care nu aveam să cred
nai tîrziu, cînd m-am limpezit în privinţa aceasta, pe care
pusesem în cele din urmă sub semnul întrebării, suspectîn-
lu-mă pe mine însumi de lipsă de loialitate, — „faţă de pro-
riile mele idei şi principii !..." — admiţînd pentru prima dată
ă ideea perfidă a interesului personal (şi mărunt) se infiltrase
a un şarpe în viaţa mea, otrăvind-o, — „pentru mult timp
au pentru totdeauna !..." Nu mă gîndisem la lucrurile acestea
înd mă însoţisem cu Felix Fălcoiu, nu judecasem aşa la
nceput, mă lăsasem furat, dimpotrivă, de calcule, — „de
trategiile sociale ale vremii noastre, care au absorbit şi ab-
orb atîtea energii, făcînd din unii oameni de vîrf, indiferent
lacă o merită sau nu, preschimbîndu-i pe alţii în fiare sau
n simple hoituri psihologice !..." Îmi convenise însă, mă lă-
asem fascinat de felul de a fi al lui Fălcoiu, — „atît de dur,
tît de fără milă !..." — fiindcă eu însumi începusem să ţin
a *funcţie*, rîvnind-o, în felul meu, desigur, asta însă nu
chimba prea mult datele esenţiale ale problemei, nu le
chimba deloc, atîta doar că le accentua ipocrizia. Fiindcă
ram nevoit de multe ori să-l apăr, de nenumărate ori am pus
umărul pentru el, cu toate că nu eram şi nici nu puteam să
iu convins de „dreptatea lui". O făceam, totuşi, am făcut-o,
tîrnind nedumeriri din cauza asta, — „Ce-i cu Pozdare ?",
Tocmai el !?" „Păi el nu-şi dă seama că Fălcoiu ăsta e un
napan !?" — îndepărtînd de mine sau făcîndu-mi duşmani
lin oameni care avuseseră încredere în mine, îşi legaseră spe-
anţele de ceea ce vroiam să fac eu acolo, la uzină, în primul
înd. Îmi dădeam seama, pe de altă parte, că nu aveam nici
şansă să ajung în frunte, la timona vasului, — „să pot folosi
deile şi gîndurile pe care le-am adunat în atîţia ani de trudă,
ă fac din ele bun comun !..." — dacă nu mă foloseam (puţin)
le împrejurările în care intrasem, dacă nu acceptam un anu-

mit sistem de relații, un anumit schimb, în virtutea căruia, dacă astăzi mă ajuți tu pe mine, mîine te ajut eu, — „facem *trocul*", cum se spune. Știam, din ceea ce îmi spusese Fălcoiu, că domeniul în care lucram noi, — „pentru că există *domenii* și în socialism, ehei, și încă ce *domenii* !..." — era stăpînit, printr-un prim adjunct de ministru, de o anumită „grupare socială", care avea cuvîntul hotărîtor în toate problemele, — „dar mai ales în problema atît de gingașă a promovărilor." Adjunctul acesta, Ioachim Ioachimescu, era căsătorit cu una din fetele „unui mare bos" (de fapt, așa ajunsese el prim-adjunct, recăsătorindu-se, lăsîndu-și familia în doi timpi și trei mișcări, dînd lovitura, cum se spunea). Dată fiind această situație, șansele lui Ioachim Ioachimescu erau dintre cele mai mari, — „Asta ajunge *ministru plin*, zicea Fălcoiu, ajunge vice-președinte la Consiliul de miniștri, bag mîna în foc !..." — creșteau pe zi ce trecea, așa cum creștea și faima lui, văzînd cu ochii. Dintr-un inginer oarecare, cu o funcție destul de mediocră (el însuși fiind de altfel destul de mediocru), Ioachimescu devenise un fel de vedetă a domeniului nostru, — „pentru că are și socialismul, măi tovarășe Pozdare, *vedetele* lui, așa cum are un întreg sistem de propagandă, alături de cel oficial, de culise, tovarășe, datorită căruia începi să auzi numai lucruri bune despre anumiți oameni, cei mai favorizați fiind cei care sînt în grația unor șefi, avîntul lor fiind direct proporțional cu mărimea celor care îi propulsează, cine știe de ce, pentru că așa vor ei, ori pentru că au anumite interese în propulsarea asta !..."

„...Unde ești tu, coane Iancule, ziceam eu uneori, în momente de maximă și dureroasă luciditate, — să vezi tehnică, să vezi cum s-a călit și s-a mlădiat străvechiul *lanț al slăbiciunilor*, cum s-a dezvoltat și cum s-a aurit el, cum a ieșit din sfera micilor aranjamente, trecînd în sfera marilor tranzacții !"

De obicei, însă, nu ziceam prea multe, tăceam și acționam, intrasem într-un joc delicat și absorbitor, pe care trebuia să-l joc, din care nu mă mai puteam retrage. Fălcoiu conta puternic pe mine, avea nevoie, ca de aer, de sprijinul meu. Eu, de asemenea, aveam nevoie de el și de sprijinul lui.

„...Sîntem legați cu același *lanț*, măi tovarășe Pozdare ! zicea el din cînd în cînd, cu un cinism care mă înfiora și mă scîrbea, de care nu mă mai puteam delimita, se adunaseră și se adunau mereu noi determinări. Dar dacă ne ținem bine învingem, trebuie să învingem !... Nu, nu-i nevoie să fim

prea mulți, la treburi de felul acesta e bine să fim puțini !... E ca la vînătoarea de mistreți : trebuie să știe fiecare ce are de făcut, unde trebuie să stea și cînd trebuie să tragă !... Iar noi, acum, mergem, în principal, pe *cartea lui Ioachimescu* !... Nu strică dacă ne ajută și Jeler al dumitale, în principal însă contăm pe Ioachimescu !... E nevoie deocamdată să ne delimităm de gruparea lui Berbencea, pe urmă ne aliem cu ei (ăștia sînt buni, că știu să dea din gură, sînt descurcăreți și-abia așteaptă să sară în sus !), pe urmă ne risipim și ne întîlnim la altă altitudine !..."

Atunci am epuizat eu sentimentul acela greoi și cumplit, — al *foamei* — atunci mi-am amintit din nou de secetă, de uscăciunea ei profundă și puternică, — „fără moarte !..." — pe care o recepționam și o trăim altfel acum, față de felul cum o recepționasem și o trăisem pe *vremea cultului*, cînd ajunsesem la apogeu cu toate, — cu fanatismele mele, cu dorințele mele de împlinire, pe cît de numeroase și de adînci, pe atît de confuze. Nu era bine nici acum, — „Cu felul meu de a fi n-o să fie bine niciodată !..." — nu eram împăcat și liniștit, nu-mi plăceau deloc anumite lucruri, pe care eram nevoit să le fac. „...Altfel, ziceam eu în răstimpuri, nu *progresez*, nu ajung în veci să pun în practică niște lucruri și niște idei !..." „Iar eu, acum, mă complic mai mult decît e necesar !..." „Nici dacă aș fi copil de negustori sau de geambași nu m-aș răsuci atîta !..." „În realitate, a fi modest și drept, nu înseamnă a fi umil și șters !..." Sub aceste reflecții, drepte și cinstite în rostirea lor de suprafață, se zbătea o anumită dorință, de a atenua contradicțiile, de a înlătura din drum niște bariere, de a nu mai ține seama de niște criterii etice, pe cît de simple pe atît de temeinice, cu ajutorul cărora venisem pînă unde venisem, datorită cărora căpătasem și eu o statură morală, a mea proprie. Adevărul adevărat a fost și este, pentru toată perioada aceea, de trei sau patru ani, că începuse să-mi placă anumite lucruri, îndrăgisem și îndrăgeam din ce în ce mai mult *funcția* și *rangul*, considerate în sine, în raport cu satisfacerea unor orgolii. Însăși însoțirea cu Fălcoiu era semnificativă în acest sens, fiindcă nu ne potriveam deloc, nu eram legați de nimic altceva, decît de interese strict conjuncturale. De fapt, el era mai cinstit decît mine, discuta pe față totul (aproape totul), cu cinism dar discuta, nu căuta justificări și motivații, cum făceam eu (și cum făceau alții, de ani de zile).

„...Nici chiar așa, măi tovarășe, zicea Fălcoiu ori de cîte ori i se părea că îl călcam pe călcîie, din urmă, — mai domol,

mai cu grijă !... Îţi las locul, dar nu ţi-l dau, să fie clar !... Cînd ajung eu şef la Centrală, dumneata vei fi director-general aicea, la uzină !... Pînă atunci, însă, păstrează disciplina, că nu sîntem pe cîmp, ce dracu !..."

Dacă n-ar fi *căzut* el, dacă nu s-ar fi întîmplat ce s-a întîmplat, am fi mers împreună mai departe, — „...ca fraţii, ca nişte arhangheli !..." — am fi cucerit întreaga *centrală*, poate că şi ministerul, am fi fost mari şi tari o vreme, sau poate că toată viaţa, am fi urcat din treaptă în treaptă. dar oameni vii şi autentici nu am fi ajuns, dimpotrivă, cred că ne-am fi pierdut pe drum, devenind în cele din urmă simple marionete, rămînînd noi înşine numai pe deasupra (nişte coji fără miez !), cum au pătit alţii, atîţia (toţi cei care au abordat lucrurile dintr-o anumită parte, cei care au crezut că socialismul îţi îngăduie orice, după ce ai ajuns în cîte-un post de comandă, tu, ca şef, nemaiavînd nimic altceva de făcut decît să pocneşti din biciul vorbelor, înaintea şi în urma oamenilor, să muncească şi să robotească !). Eu, mai ales, cred că m-aş fi făcut praf şi pulbere, dacă aş fi mers mai departe pe drumul acesta. Aşa, însă, datorită lui Fălcoiu, datorită *căderii* lui, am putut să-mi reconsider (la timp) anumite atitudini, m-am confruntat deodată cu *sfîrşitul* lui, pe cît de neaşteptat, pe atît de absurd (şi de semnificativ). Fălcoiu ajunsese şef de *centrală*, cum o dorise, era în plină şi triumfătoare ascensiune, îi mergea aşa de bine încît aproape că uitase de mine. Apoi, deodată, cînd nu se aştepta nimeni, s-a aflat, în urma unei călătorii în străinătate (în R.D.G.) că a fost prins furînd o pereche de pantofi dintr-un mare magazin, el, care avea salariu bun, avea tot ce-i trebuia. Nici n-am vrut să cred, la început, — „e o înscenare", am zis eu, aflînd apoi, de la procurorul care s-a ocupat direct de „acest caz", că nu era nici o înscenare. Fălcoiu fusese prins cu o pereche de pantofi în sacoşă, în afară de perechea pe care o avea în coş, — „pantofi buni, e adevărat, dar furtul e furt, n-am ce-i face !..." N-am mai stăruit, fiindcă am avut deodată senzaţia că şi eu am luat parte la furt şi că toată tovărăşia mea cu el a fost „un fel de ciordeală..."

„...Să nu exagerăm ! mi-a spus Iuliu Jeler, cînd i-am povestit ce gînduri şi ce sentimente mă încercau. Să nu complicăm lucrurile ! a continuat el, vorbind şi comportîndu-se de parcă n-ar fi ştiut că îl evitasem într-o vreme. Oamenii răspund de faptele lor, fiecare în parte, în privinţa aceasta n-a fost descoperit nici un remediu !... Dacă eu, de exemplu,

aș face o asemenea ispravă, nu înseamnă că ești de vină și tu, Vasile Pozdare, numai și numai pentru că am muncit atîta împreună, că am fost și sîntem prieteni, că am stat și stăm de vorbă despre orice, cum rar se întîmplă !...“

„Nu, nu înseamnă asta, am izbucnit eu, dar dumneavoastră nu ați face așa ceva niciodată, dar absolut niciodată !...“

„Da, poate că-i așa, a continuat Jeler zîmbind ușor, așa ceva n-aș face nici dacă s-ar trage cu tunul în mine, dacă aș fi amenințat că se va trage, dar poate că aș face altceva, poate că am și făcut altceva !... Fiecare avem, vreau eu să zic, cîte o pereche de pantofi în propria noastră sacoșă !...“

„De data aceasta complicați dumneavoastră lucrurile, nepermis de mult !... Îmi spuneți mie să n-o fac, iar dumneavoastră...“

„Nici eu nu le complic, lucrurile sînt gata complicate, așa vin ele peste noi, din natură și din societate !...“

„E puțin fatalism în ceea ce spuneți, e un început de ridicare a brațelor către zarea zădărniciei !...“

„Nici una, nici alta, e o privire dreaptă și lucidă, e sprijinul meu principal, e pîrghia cu ajutorul căreia m-am ridicat eu în picioare ori de cîte ori am căzut pe brînci !...“

„Atunci, dacă e așa, am stăruit eu, dacă vă sprijiniți atît de mult pe această pîrghie, spuneți-mi de ce într-o orînduire cum e a noastră, care s-a bizuit și se bizuie pe echitate și pe dreptate, modestia și bunul-simț sînt uneori simple cenușerese, în timp ce aroganța și grosolănia, aventurismul și oportunismul, spiritul carierist și revanșele sociale de un anumit tip, stau de multe ori în frunte și pe culmi, își fac loc cu coatele, dacă nu-l au, calcă în picioare orice principiu, numai să domine, să se lăfăiască în belșug și în orgolii !?... De ce și pînă cînd, tovarășe Jeler ?!...“

Am ajuns astfel, din nou, la lucruri mari și importante, la probleme vitale, nu numai pentru noi, dar și pentru *revoluție*, — „a cărei principală frînă a fost și este *fascinația puterii* !...“ — pentru țară și poate că și pentru lume. Am ajuns și ne-am oprit, mai temeinic decît altădată (eram mai copți, eram mai limpeziți) la lipsa de suplețe a orînduirii noastre, — „rezultat ea însăși a perioadei de început, a felului în care s-a pornit la drum, în cadrul unei lupte acerbe, e adevărat, care cerea anumite sacrificii, în ce privește latura democratică a problemei, sacrificii care tind în chip inerțial să se permanentizeze, în favoarea bunului-plac...“ ; la sistemul

nostru de promovare, — „în cadrul căruia *o relație* sau *o impresie* au o importanță hotărîtoare de multe ori, de prea multe ori, în defavoarea însușirilor esențiale ale unui om, în defavoarea propriilor noastre principii" ; la *fascinația puterii,* la rolul ei extraordinar de mare, — „în condițiile noastre, mai ales, totul depinde, în chip vital, de cine e în frunte, ce om sau ce grup de oameni, cum sînt ei și ce ambiții au, pentru că toate, dar absolut toate, vin de sus în jos, avînd adeseori caracterul unei fatalități, neîngăduind *discuția* decît după ani și ani de zile, după ce au *căzut* sau au murit principalii *corifei* ai unei anumite etape istorice..." ; la degradările produse de *funcție* și de *putere,* la alienările produse de ele, cînd se depărtează de interesele reale ale oamenilor, — „Stalin, de exemplu, nu mai era demult el însuși, era imaginea pe care o rînvnise, era ceea ce vroise el însuși să fie dar și ceea ce doriseră alții, era un simplu și cam contrafăcut *mit,* un obiect într-un joc subțil și complicat, de înfruntări și de determinări, fiindcă și acesta a fost și este un *dat,* adică o contradicție : concentrarea excesivă a puterii a făcut din cel ce e în frunte o simplă *întruchipare..." ;* la alienare, ca problemă, ca fenomen psihologic și social, — „care nu a dispărut din cadrul orînduirii noastre, cum s-ar cuveni să se întîmple, după teorie" ; la înstrăinarea de popor, — „care a adus și aduce după sine o înstrăinare de țelurile fundamentale ale socialismului, preschimbîndu-i pe toți cei ce i-au plătit și îi plătesc tribut în simple și cam stranii *arătări umane,* care l-ar speria pînă și pe Goya, care au întrecut și întrec imaginația marelui pictor..." ; la *dogmă,* ca izvor al conservatorismului, — „pentru că și asta a intrat în specificul nostru, în felul nostru de a fi și de a acționa : ori de cîte ori nu ne convine ceea ce vrea să facă cel de alături, noi, eu sau dumneavoastră, un partid față de alt partid, pe un plan mai mare, punem mîna pe *dogmă* și-l izbim în moalele capului pe cel ce a cutezat să gîndească altfel, denaturînd astfel esența *ideii,* deoarece socialism înseamnă curaj și cutezanță, mers înainte și gîndire creatoare, înseamnă în teorie lucrurile astea, fiindcă în practică, uneori, măcar, conservatorismul e mai activ, are sorți mai mulți de izbîndă, părînd nu odată fratele *dogmei,* fiind așa ceva, fiind însăși *dogma* în acțiune !..."

„...Un cîștig însă tot există, în toate treburile acestea ! a spus Jeler după un ocol destul de mare, de-a lungul căruia am avut impresia că ar vrea să mai atenueze din ascuțișul critic al observațiilor pe care le formulase, care se bizuiau pe

o luciditate surprinzătoare și cutremurătoare totodată. — Și încă unul esențial, definitoriu pentru întreaga epocă, pentru tot ceea ce s-a întîmplat în lume din 1917 și pînă acum, pentru tot ce se întîmplă în prezent !..."

„Da ?! am zis cam nu știu cum. Și care e cîștigul acesta și în ce constă el ?"

„Cîștig e însuși faptul că noi doi, doi oameni simpli, ca să spun așa, discutăm asemenea lucruri și ne punem asemenea probleme, ne simțim răspunzători pentru tot ceea ce este sau poate fi *devenire sau schimbare,* ne aflăm, cu voia sau fără voia noastră, în centrul unui flux extraordinar, ale cărui dimensiuni și a cărui intensitate poate că nici nu le sesizăm !..."

Discuțiile noastre, care ne însoțeau în chip firesc preocupările, acordîndu-se cu ele, fără a le estompa, ajutîndu-ne să ne regăsim, să trecem mai ușor peste anumite împrejurări (cum trecusem eu atunci, după ce mă *delimitasem* de Fălcoiu, după ce mă depărtasem de vîrtejul parvenitismului și al găștcărismului, ieșind deodată pe *alt țărm*), — cunoscuseră și cunoșteau acorduri depline, așa cum cunoscuseră și cunoșteau, cum aveau să mai cunoască, dezacorduri totale. Jeler era același, dar parcă începuse să îmbătrînească, parcă începuse să se aspreasscă la fire, trecea repede de la șovăială la entuziasm, de la înflăcărare la scepticism, el care fusese mereu, cel puțin față de mine, întruchiparea echilibrului și a consecvenței. Căuta și el ceva, vroia un sprijin, se purta de parcă ar fi vrut să ajungă la un fel de conciliere cu toată lumea.

„...Dar ce-i cu dumneavoastră ? ziceam eu cîteodată, cu toate că nici mie nu-mi era moale pe-atunci, prin 1966 și prin 1967. Nu vă mai recunosc !..."

„Înseamnă, spunea el, că te-ai schimbat, te-ai ajuns, te-ai boierit, dacă nu mai cunoști și nu mai recunoști oamenii !..."

„Știți bine că nu e vorba de asta !..."

„Da, știu, e vorba de altceva, mult mai important, dacă nu chiar vital !... Nu știu cum să-ți spun, dar mie mi teamă să nu vină *istoria* peste noi, din urmă, să nu se repete, altfel, niște lucruri ! ...Îmi dau seama că am intrat într-o nouă fază a revoluției noastre, — uite, eu nu spun nici superioară, nici inferioară, spun *nouă* — dar nu pot să-mi însușesc deodată tot ce ține de etapa aceasta nouă, cum fac alții !..."

În 1968 însă, în vară dar și în primăvară, după Plenara din mai, Jeler a fost din nou unde îi era locul. Eu, atunci, m-am zburătăcit iar, m-am tulburat și m-am răzvrătit, mai înăbușit și mai surd decît altădată, dar tot am făcut-o. Nu

eu, de fapt, ci un altul, celălalt Pozdare, — „trogloditul care se cununase cu fanatismul, insul acela sumbru şi imprevizibil !...“ — pe care îl crezusem înfrînt pentru totdeauna.

„...Poate că a mai fost şi el vinovat cu cîte ceva, i-am spus eu lui Jeler, după Plenara din mai, referindu-mă, desigur, la Pătrăşcanu, — poate că a săvîrşit nişte fapte, din nimic nu s-ar fi putut naşte această *problemă* !... N-ar fi putut căpăta proporţiile pe care le-a căpătat, dacă n-ar fi existat un nucleu de adevăr !...“

„Ar trebui să taci ! mi-a spus Jeler destul de brutal. Dacă te bizui numai pe *dacă* şi pe *poate* !...“

„De ce să tac ? am mai întrebat eu. De ce să nu-mi pun şi eu întrebări !?... Prea ne-am învăţat noi să ne clarificăm deodată, de azi pe mîine !...“

„Lasă clarificările !... Ştii bine că nu e vorba de aşa ceva !...“

„Dar despre ce-i vorba, spuneţi-mi, lămuriţi-mă, nu mă lăsaţi prost, că dumneavoastră...“

Era să-i spun că el, Iuliu Jeler, avea acest obicei, de a se lămuri pe sine şi de a-i lămuri şi pe alţii, dar nu i-am mai spus acest lucru, fiindcă nici nu se potrivea, nu era adevărat.

„Că ce ?!“ a mai zis el.

„Nimica ! i-am spus. Nimica toată !“...

„Da !?... Bine ! a continuat el, reluîndu-şi firul vorbei. În *cazul Pătrăşcanu*, dacă chiar vrei să ştii, obiectivul principal nici nu a fost el, ci o tendinţă, o anumită tendinţă de delimitare faţă de subordonările de un anumit tip !... Pătrăşcanu a întruchipat această tendinţă, a apărat independenţa naţională şi de gîndire, riscînd totul, ştiind bine că riscă, neşovăind, totuşi, fiind, atunci, cum nu erau prea mulţi !... Altfel, faţă de *idee* şi faţă de Uniunea Sovietică, faţă de tovarăşii lui de luptă, el a fost de o loialitate desăvîrşită !... Şi dacă există o dramă a lui, ea tocmai în asta rezidă : că a fost schingiuit şi omorît de tovarăşii lui, de cei despre care credea el că sînt de-ai lui, care erau aşa cum erau !...“

Pe urmă, în vară, după „evenimentele din Cehoslovacia“ (asta îmi place mie la *noi*, că găsim uşor cele mai generale şi mai neutre denumiri, pentru evenimentele cele mai dramatice : „evenimentele din Cehoslovacia“, „frămîntările din Ungaria...“), a năvălit peste mine într-o seară, să vadă ce mai fac şi ce mai zic. El fusese la mare, de unde plecase mai devreme, oprindu-se apoi în Bucureşti, unde luase parte „la marele miting din Piaţa Palatului.“

„...Fiindcă a fost, într-adevăr, o manifestație deosebită, extraordinară ! a continuat el, întrebîndu-mă dacă m-am uitat la televizor, nemaiașteptînd pe urmă răspunsul meu. Eu nu aveam de gînd să rămîn, vroiam să ajung cît mai repede aicea, acasă, dar prietenul meu, *romancierul,* a stăruit, m-a convins !... I-am și mulțumit pentru asta, pentru că m-a pus deodată în fața unei situații deosebite !... Lucrurile erau incerte, la început, ziua nu se anunța deosebită, era o zi de august, aproape obișnuită !... Fiindcă deasupra tuturor, deasupra lumii și deasupra țării, stătea, gata-gata să se sfarme în fulgere, o tensiune cumplită, greu de numit, greu de definit !... Iar oamenii, muncitori și ostași, fel de fel, unii aflați în trecere, cum eram și noi, au început să se adune în fața Comitetului Central, nechemați de nimeni, *neorganizați,* cum se zice... Veneau să vadă ce se mai întîmplă, veneau, pur și simplu, ca să fie *acolo !*... Înăuntru, în clădirea *Ceceului,* era forfotă și umblet... Se purtau, cred, discuții, aveau loc ședințe... Iar oamenii, afară, se înmulțeau și așteptau, în aceeași liniște murmurătoare, sub deschiderile aceleiași tensiuni... Către sfîrșit, înainte de a începe mitingul, a intervenit și *factorul organizatoric,* creîndu-se astfel certitudinea că va avea loc o adunare importantă !... Nu mult după asta, au ieșit și conducătorii în cunoscutul balcon al Comitetului Central, iar Ceaușescu a rostit, dintr-o răsuflare, formidabilul său discurs, rupîndu-și-l direct din suflet, dezvăluindu-și astfel frumusețea și măreția, dovedind tuturor că este ceea ce este : *o figură istorică !*... De aceea a și avut un ecou atît de mare discursul acesta al lui, pentru că era sincronizat la perfecție cu momentul pe care îl trăiam !... Pentru că era al conducătorului, al bărbatului care se află în fruntea țării, care vorbea deschis cu țara, cum au vorbit la vremea lor Vladimirescu, Bălcescu și Bărnuțiu, toți cei care au luptat pentru libertatea și izbăvirea ei de dușmani, de *cel viclean,* cum se zice !... În orice caz, eu unul m-am convins definitiv că Ceaușescu e un mare om de stat, e bărbatul de care are nevoie țara în aceste împrejurări !...“

„Căutăm, după cîte se pare, am zis eu după ce s-a mai temperat el, fiindcă bătrînul se cam înfierbîntase, *alți idoli,* vrem alte chipuri de lut, de parcă n-am ști ce s-a întîmplat cu noi mai ieri-alaltăieri, parcă n-am putea trăi fără închinăciuni și fără plecăciuni !?...“

„Care închinăciuni, măi tovarășe ? a întrebat Jeler. Unde ai văzut tu închinăciune, la mine ?!... Și ce, dacă un om, ori-

cine ar fi el, e lăudat și elogiat, înseamnă că ne închinăm în fața lui !?... Trebuie, dată fiind experiența prin care am trecut să devenim toți nepăsători sau cinici ?!..."

„Nu, nu trebuie să devenim așa ceva, dar chiar dumneavoastră vă puneați niște întrebări mai ieri-alaltăieri, în legătură cu aceeași problemă spinoasă !..."

„Mi le-am pus din nou, pe drum, venind de la București către casă !..."

„Da, și ce răspuns v-ați dat, de v-ați limpezit așa tare ?!"

„Un răspuns drept și cinstit, pe care ți-l dau și ție : problema aceasta veche și spinoasă, *a cultului*, nu trebuie să fie discutată în abstract, nu trebuie să fie transformată în etichetare general-valabilă !... Fiindcă dacă sîrbii, comuniștii din Jugoslavia, ar fi stat în 1949, în 1950 și după aceea, în anii cînd se exercita asupra lor o presiune teribilă, să vadă și să cerceteze dacă există sau nu există *cult* la ei, dacă s-ar fi apucat de hamletizări, în loc să se unească în jurul lui Tito, în jurul celui mai bun dintre ei, ar fi greșit rău și adînc, cu consecințe mari !..."

„Vă contraziceți puțin, față de ce spuneați altădată !..."

„Mă contrazic dinadins, să știi, privesc adică altfel o problemă, n-o mai scot din cadrul ei concret !..."

„Cam multă speculație în paralelismul acesta al dumneavoastră !..."

„Poate că e, dar exemplul e cel mai potrivit pentru situația în care ne aflăm noi acum !..."

N-am mai spus nimic, dar nu pentru că nu aș fi fost de acord cu el, ci pentru că răspunsurile lui semănau cu răspunsurile pe care mi le dădeam eu însumi, cînd îmi puneam asemenea probleme, fapt care m-a bucurat puțin, supărîndu-mă totodată.

„...S-ar putea să aveți dreptate, într-adevăr, am zis eu cînd îl conduceam spre stația de autobuz, să vedem, să lăsăm lucrurile, cum spuneți dumneavoastră, cum spun și alții, în seama *marelui meșter*, să le clarifice și el !..."

Iar după aceea, cînd am dat să intru în bloc, am văzut din nou umbra *țăranului din Conția*, propria mea umbră, care creștea și se înălța deasupra orașului, ieșea drept din mijlocul lui, ca un stîlp de pămînt, ca o statuie uriașă, creștea și se limpezea mereu, dînd tuturor lucrurilor un alt sens și o altă intensitate, parcă m-ar fi împins spre moarte.

X

Satul a avut, cel puțin pentru mine, o existență triplă, a ieșit și a intrat în viața mea, ieșind din nou după aceea, pentru ca mai apoi, în ultimii ani, îndeosebi, să revină, transformîndu-se într-o permanență, o permanență de fundal, e adevărat, permanență totuși. Satul dintîi a fost satul copilăriei, satul în care m-am născut și am trăit primii mei ani de viață, anii cei mai fragezi, despre care se spune că nu-i uiți niciodată, — „fiindcă atunci se formează caracterul, atunci se reține cele mai multe impresii, se pun bazele viitoarei personalități !...“ Iată însă că eu i-am uitat, i-am uitat cu desăvîrșire un timp, din cauza plecării, din cauza *secetei* și poate că și din alte cauze, mai însemnate, pentru că *seceta* n-a venit singură, a adus și foamea în urma ei, a venit cu ea de mînă și i-a dat drumul prin țară, să muște suflete de copii, să-i învrăjbească pe toți cei cărora li se isprăvea făina din hambar, să-i ajute pe speculanți, — pe speculanții comerciali și pe cei politici, deopotrivă — să atîțe patimile și să tulbure lucrurile între oameni. De fapt, uitat nici nu e bine spus, pentru că nu poți uita ceea ce ai trăit (uitarea nu vine la comandă), poți în schimb să-ți amintești trunchiat, supralicitînd anumite laturi, falsificînd totul, falsificîndu-te pe tine însuți, pentru o perioadă anume sau pentru totdeauna (există oameni, onorabili altfel, care au atins și această performanță, golindu-se complet de *conținut*, de tot ce era original și bun în cugetul lor, devenind simple alcătuiri de carton sau de tablă, trăind viața pe care o trăim și noi, suferind, pe deasupra, bucurîndu-se tot așa, pe deasupra). Iar eu, atunci, eram înclinat spre o asemenea golire, eram însăși *golirea*, eram un simplu și cam zgrunțuros fir de praf pe care îl zvîrlea de colo-colo vîntul fierbinte și vrăjmaș al *secetei*. Se produsese pe undeva o ruptură, poate că ea se petrecea chiar atunci, dar eu nu eram capabil s-o analizez. Fapt e că mă gîndeam la sat, la satul în care mă născusem și copilărisem, numai într-un fel, cu înfiorare și cu dușmănie, retrăind din ceea ce trăisem acolo numai lucrurile aspre, întîmplările mai dure, oprindu-mă în genere asupra aspectelor legate de sărăcie și de mizerie, stăruind asupra înapoierii și asupra inegalităților sociale, care erau reale, bineînțeles, pe care însă eu le supralicitam acum, atunci adică, în perioada de după *secetă*, o foarte bună bucată de vreme. N-o făceam deliberat,

eram un copilandru şi nu eram stăpîn pe mine însumi, dar o făceam, totuşi, mă comportam ca atare, lăsîndu-mă împins din spate de vîntul *secetei*, de valul care mă scosese din locurile natale, azvîrlindu-mă în largul lumii. Înotam cu plăcere în vîrtejul noilor împrejurări sociale şi politice, care cereau fermitate şi duritate, cereau intransigenţă şi hotărîre în luptă, cereau origini sociale cît mai „curate", — de preferinţă proletariene. Am şovăit un timp, zbătîndu-mă între reflexivitatea mea congenitală şi nevoia de a fi aşa cum o cereau împrejurările, cum începuseră să fie unii. După aceea m-am rupt şi m-am desfăcut de toate, devenind dur şi neîndurător. Am avut senzaţia, cînd am făcut lucrul acesta, că am intrat în pielea goală într-o apă aproape îngheţată, în care pluteau răzleţi zgrunţuri de gheaţă, dar l-am făcut, întîmplător la început, din ce în ce mai deliberat şi mai voit pe urmă, din ce în ce mai silit, mîniindu-mă ori de cîte ori mă surprindeam şovăind, dînd vina pe obîrşiile mele ţărăneşti, ori de cîte ori eram nemulţumit de propria mea evoluţie. Satul, satul de atunci, căpătase în gîndul meu o anumită înfăţişare, corespunzătoare cu stările prin care treceam. Cel mai adesea, cînd vorbeam de sat, spuneam că el a fost şi este „cuibarul chiaburimii", a fost şi este „o greutate pentru noua orînduire, cu alaiul lui de înapoieri şi de tendinţe de înavuţire, cu lăcomia lui ancestrală pentru pămînt, pentru ţărînă, datorită căreia au pierit zadarnic atîtea vieţi, datorită căreia s-au născut şi se nasc acum atîtea duşmănii faţă de socialism..." Satul, însă, satul meu natal, ca şi altele, de altfel, nu era acesta, nu era numai acesta. Fusese şi al chiaburilor, al celor cîţiva bogătani, dar nu fusese al lor în întregime niciodată. Fusese, deopotrivă, şi al celorlalţi oameni, al celor care se bizuiau pe puţinul pe care îl aveau, muncind din greu, crescîndu-şi copiii în aceeaşi şcoală aspră, a muncii, şi a cinstei. Satul fusese şi al înapoierii, într-adevăr, umblase zeci de ani prin întuneric şi noroi, sute de ani. Oamenii duceau aproape aceeaşi viaţă ca şi dobitoacele alături de care lucrau, din zori şi pînă în noapte. Duceau, totodată, şi o altă viaţă, erau ceremonioşi şi distinşi, erau superbi în anumite împrejurări, la hore şi cînd se duceau la biserică, — şi chiar în timpul necontenitelor lor munci, cînd arau şi semănau, cînd coseau ori cînd adunau fînul, ori cînd cărau grîul de pe cîmp, cînd îşi făceau case, ajutîndu-se, vecinii şi neamurile, nemaivorbind de răgazurile în care povesteau întîmplări din războaie, sau altfel de întîmplări din trecutul lor, care se pierdea în

poveste, povestea însăşi fiind născută din propria lor viaţă. Satul meu, ca şi altele, de altfel, fusese ani şi ani de zile o mică şi de nezdruncinat lume, o realitate distinctă, alături de care şi peste care trecuseră fel de fel de viituri, fel de fel de năboiri. Cheagul lui iniţial fusese o obşte, o obşte ţărănească, pe care o surpaseră vremurile, luîndu-i cîte puţin din moşie, subjugînd-o complet în cele din urmă, băgînd-o în făgaşul rînduielilor feudale. Sufletul nu i-l luase însă nimeni, niciodată. Sufletul, ceea ce întemeiaseră cei vechi cine ştie cînd, un anumit fel de a fi, un anumit mod de a privi lumea şi viaţa, se perpetuase prin ani, venind aproape intact pînă la noi, fiind adus, de fapt, cu sacrificii enorme şi fără nici o silinţă, în chipul cel mai firesc. Oamenii nu se scăldaseră niciodată în lapte şi în miere, iar satul nu fusese niciodată o simplă şi cam desuetă „gură de rai", avusese însă întotdeauna propria lui personalitate, purtase şi mai purta încă o anumită *pecete*, lucruri de care eu nu vroiam deloc să mai ţin seama. Mă împiedecam de ele, pur şi simplu, le socoteam (şi le tratam ca atare) simple bariere în calea propriilor mele deveniri, care nu se puteau petrece „în afara unor adeziuni totale la ideile clasei muncitoare". De aceea supralicitam anumite laturi ale realităţii, de aceea mă crispam şi mă îndîrjeam, ori de cîte ori vorbeam de sat, de aceea stăruiam asupra întîmplărilor mai aspre din viaţa mea. Nu era nimic interesat în acest joc delicat şi periculos, n-o făceam ca să parvin, dar o făceam, supunîndu-mă astfel împrejurărilor, unui anumit fel de împrejurări, unei presiuni care nu avea nimic de-a face, sau avea foarte puţin de-a face cu socialismul, cum s-a văzut mai apoi. Pînă şi moartea mamei, episod tragic, care m-a marcat pentru totdeauna, sensibilizîndu-mă mult prea mult, a intrat în acest joc periculos, devenind de pe la un timp simplu slogan, o evocare din ce în ce mai convenţională, în centrul căreia se instalaseră falsitatea şi interesul (fiindcă exista, totuşi, un interes). „...În perioada secetei, mă pomeneam eu spunînd, mama a murit în braţele mele, s-a stins din cauza foamei, a murit pentru ca noi, copiii, să putem vieţui !... A murit din cauza chiaburilor, din cauza negustorilor şi a burghezilor !..." M-am oprit, cînd mi-am dat seama ce se întîmpla, nici măcar în discuţiile mai restrînse nu o mai pomeneam, păstrîndu-i imaginea doar pentru mine, aşa cum i-o port şi acum, deşi nu sînt sentimental din fire. „...Vinovaţi pentru moartea dînsei, am zis eu după ce m-am mai temperat, nu sînt numai chiaburii, fiindcă nici chiaburii ăştia nu

erau chiar așa de fioroși, cel puțin la noi acolo !...“ „Satul era sărac în întregime, un om bogat de la noi fiind egal cu unul de mijloc din satele din luncă !...“ „Iar atunci, în împrejurările secetei, aproape toți oamenii erau mai măsurați și mai crispați, erau mai răi, cum se întîmplă întotdeauna, cînd cade greul peste ei !...“ „Nu se cuvine, în orice caz, să-mi întăresc autobiografia cu moartea mamei, cu împrejurările acelea cumplite, din raza cărora poate că nu am ieșit nici acum !...“ A fost mai ușor, oricum, mama îmi era apropiată, era suflet din sufletul meu. Cu satul, însă, a fost mai greu, date fiind împrejurările în care intrasem, dat fiind faptul că am devenit activist de partid și că am fost trimis să „lucrez la țară“, fără a ști prea multe despre sat. Cîte ceva știam eu, nu eram ca alții, să nu știu deosebi grîul de orz și trifoiul de lucernă, dar *problema* tot nu o cunoșteam, în profunzime. Imaginea pe care o aveam despre *sat* era trunchiată, nu era alcătuită în urma unei cercetări îndelungi și nici nu se bizuia pe o studiere amănunțită a „economiei agrare“. În școala pe care o urmasem cercetasem cîteva broșuri, citisem și recitisem *Pămînt deșteleni*t, — „cartea de căpătîi a activistului care lucrează la țară“ — ajungînd în cele din urmă, mai repede decît s-ar fi cuvenit, la concluzia dorită : „Satul trebuie schimbat din rădăcină !...“, „Satul generează capitalism, ceas de ceas și în proporție de masă !“, „Satul trebuie să plătească un anumit impozit orașului !“, acționînd în virtutea acestor concluzii, în cadrul ascuțirii luptei de clasă. Satul putea și trebuia să fie schimbat, lucrurile nu stăteau bine în lumea lui, dar graba noastră, graba mea, în primul rînd, era mult prea mare. Parcă eram purtat de un vînt vrăjmaș și străin, așa umblam și mă purtam pe vremea aceea, uitînd de Nuța și de casă, uitînd de mine însumi, fiind gata în orice clipă să-mi pun viața pe altarul din ce în ce mai fierbinte al *luptei de clasă*. „...Nu se poate, tovarăși, ziceam eu cu un glas de fier și de aramă, — *noi* stăm și ne uităm, iar chiaburii și rămășițele național-țărăniste, liberalii și legionarii, operează ca în codru, asasinează și pradă, dau foc și distrug !... Ei vor cu orice preț să ne oprească din drum, vor să dea țara pe mîna americanilor !...“ Lucrurile așa stăteau, aproape așa, adică, chiaburii mîrîiau, rămășițele vechilor partide se uitau urît, prin munți se foiau cete de fugari, foști ofițeri, foști legionari, fel de fel de disperați. Era greu, bineînțeles, era încordare și scrîșnet mult, războiul civil, prelungire a celuilalt război, care se ducea în alte părți ale lumii, plutea ca o stihie

peste țară. *Noi*, însă, tot greșeam pe undeva, greșeam în felul cum ne purtam cu *satul*, în felul cum îi priveam pe țărani. Greșeala consta în faptul că băgam în „același sac" realități și probleme extraordinar de diverse, multiple, complexe. Făceam tabele, sau îi puneam pe alții să facă tabele, împărțeam oamenii pe *categorii*, cu toate că fiecare sat în parte era altă categorie, era *o lume* distinctă, pe urmă veneam tot *noi* și întrebam și hotăram : „Ce-i ăsta, chiabur ?!.... Luați-l și duceți-l, luați-i tot ce are, c-a supt destul vlaga poporului !..." Unii erau, într-adevăr, chiaburi, erau găzdoi veritabil, alții însă, destul de mulți, nu erau, nimeriseră din greșeală pe liste, ori pentru că se răzbunase careva pe ei (cîte patimi n-au răbufnit pe sate în vremea aceea, cîte răzbunări nu s-au vărsat în canalul luptei de clasă, ascuțind-o, într-adevăr, întețind-o din ce în ce mai tare, în chip artificial însă !). Normal ar fi fost să se facă distincția necesară între un lucru și alt lucru, dar cine avea timp de așa ceva, atunci ?! Nimeni ! Eu unul nu aveam, în orice caz, și nici nu căutam să am, dimpotrivă, răscoleam totul pe unde treceam, luînd măsuri drastice, strigînd la cei care puneau întrebări, învinuindu-i de împăciuitorism și de oportunism pe cei care căutau soluții mai nuanțate, — „în concordanță cu realitățile satului !..." „Nuanțele sînt ale burgheziei, tovarăși ! ziceam eu. Ale ei și ale slugoilor ei !..." Pînă și pe Iuliu Jeler l-am repezit în cîteva rînduri, cînd a încercat el să mă domolească. „...Ce-mi tot dați zor cu îndemnul ăsta, s-o las mai domol !?... De ce s-o las ?... De ce să nu-mi îndeplinesc eu sarcinile pe care le-am primit ?... De ce să nu fiu eu cum scrie la *statut :* intransigent și necruțător, de ce să nu mă port eu ca un revoluționar !?..."

Tîrziu de tot, după ani și ani de zile, m-am domolit și m-am limpezit, formîndu-mi altă impresie despre sat, mai apropiată de adevăr, mai firească. Nu mai eram activist de partid, nu mai lucram „la țară", dar de interesat mă interesam de lucrurile acestea, — „mai abitir decît înainte vreme", cum zicea Nuța. Abia atunci am cercetat tot ce a spus Lenin despre țărnime, trecînd înapoi la Marx și la Engels, ducînd peste tot cu mine aceeași fervoare devorantă, de a ști totul despre „această problemă", de a mă limpezi pe deplin, dorind astfel, în secret, fără a spune cuiva lucrul acesta, fără a mi-l mărturisi nici măcar mie însumi, să mă descarc de niște vinovății, sau să le delimitez, dacă nu, sfera de influență. N-am fost singurul om care a procedat așa (Iuliu Jeler mai scotocește și acum prin abatajele istoriei, spunînd, mai ales cînd

se ameţeşte, că el e vinovat de moartea lui Monu), dar nici n-am făcut şi nu fac parte dintr-un eşalon prea numeros de neliniştiţi, de oameni care şi-au pus întrebări, dacă au muncit sau nu au muncit bine într-o anumită perioadă, dacă nu s-ar fi putut comporta altfel, frămîntîndu-se şi zbuciumîndu-se, fără a rezolva ceva prin asta, izbutind, totuşi, să se apropie de ei înşişi, să descopere o anumită esenţă, socială dar şi naţională, — „să despartă răul de bine, să aleagă ceea ce e de ales şi să gîndească ceea ce trebuie să gîndească !...“ Mulţi, cei mai mulţi, din păcate, s-au şters pe mîini după ce au isprăvit cu „treaba aceea“ şi nici nu s-au mai uitat măcar înapoi. „...Tovarăşe, l-am întrebat eu pe unul din ăştia, în tren, într-o discuţie oarecare, dumneata ai mai fost vreodată prin satele în care ai lucrat la colectivizare, te-ai interesat, vreau să zic, de ceea ce s-a mai întîmplat pe-acolo ?“ „Cine, eu ?! mi-a răspuns omul, de parcă cine ştie ce nerozie i-aş fi spus. Nici vorbă !... Ce, parcă de aşa ceva îmi arde mie ?!... Să se descurce, să lupte şi *ei* pentru problemele lor !... Şi n-ai grijă că o fac, se descurcă, degeaba zice unii că ţăranii piere şi mai ştiu eu ce !... Nu piere, tovarăşe, ţăranii nu piere, că ştie să rabde !...“ Un altul, un lungan cam sărăcuţ la minte, neîndurător altfel, mi-a spus, cînd i-am pus aceeaşi întrebare, în alte împrejurări, că se ducea prin satele pe care le răscolise atunci, cu toate că se ocupa de alte probleme. „...Dar prin Cenade ai mai fost ?“ am mai întrebat eu, rostind dinadins numele acestui sat, pentru că acolo avuseseră loc în 1957, în toamnă, evenimente dramatice, izvorul principal fiind el, comportarea lui, adică, deoarece omul, vrînd să se afirme, folosise toate metodele de constrîngere : arestarea şi bătaia, scoaterea copiilor din clasă, suspendarea morăritului etc. etc., stîrnind acolo o tensiune cumplită. „Cum să nu, mi-a spus rîzînd, păi acolo merg cel mai des !...“ „Şi oamenii, ce zic, cînd te văd, se bucură ?!“ „N-aş putea spune că se bucură, dar nici nu dau cu pietre după mine... Asta-i, că *ei uită*, au uitat, îşi văd de altele, degeaba le caută unii şi alţii în coarne !...“

De la literatura politică am trecut la beletristică (de fapt, nu le-am luat eu pe rînd, nu aveam nici timpul şi nici pregătirea necesară ca să procedez în acest fel, le-am abordat cam deodată pe toate, cum am făcut şi cu altele), abordîndu-l pe Sadoveanu şi din acest unghi, găsind în opera lui ţăranul de zi cu zi, necăjit dar dîrz, şi nu atît ţăranul, cît sufletul lui dintotdeauna, cu toate ale lui : cu nota aceea de reflexivi-

tate luminoasă și vie, molcomă dar nu și amorfă ; cu răbufnirile lui de mînie, surde și puternice ; cu răbdarea lui mensă, care venea și vine din veac ; cu dragostea lui nemăsurată pentru natură și pentru țară ; cu dragostea lui de viață, peste care a plutit și plutește lumina potolitoare a înțelepciunii. Rebreanu mi s-a părut mai greoi la început, pentru ca mai apoi, după ce l-am reluat, să-mi dau seama cu adevărat cît e de profund și de cuprinzător, mai ales prin Ion, care e țăranul însuși (mie mi se părea mereu, nu-mi dau seama de ce, că Ion era *țăranul din Conția*, a cărui umbră avea să cadă în cele din urmă peste mine, ca un turn uriaș, de pămînt reavăn și bun !). Personajul acesta, Ion, exprimă dorința spre mai mult și spre mai bine a unei țări întregi. El nu-i un simplu arivist, cum s-a spus, el nu vrea numai o bucată de pămînt, vrea *pămîntul*, nu vrea numai *o felie* de viață, vrea *viața*. Din cauza lui *Ion*, care nu fusese „reconsiderat", era tratat într-un anumit fel în manualele școlare, am avut dificultăți la un examen, la seral, unde avusesem cîteva idei mai personale, față de „prezentarea oficială". „...Ion nu-i întruchiparea spiritului chiaburesc ! spusesem eu la un moment dat, spre nedumerirea și spaima profesoarei. E întruchiparea țăranului român !..." „Dacă nu te-aș cunoaște, a spus profesoara, te-aș trînti de nu te-ai vedea !... Dar așa, pentru că te cunosc, nu pot face altceva decît să-ți cer să rămîi în cadrul manualului !..." „Bine, dar manualul e mai rău decît un pat al lui Procust !..."

Satul a devenit astfel una din preocupările mele de fond (celor doi scriitori li s-au adăugat alții, români sau străini), transformîndu-se într-o obsesie cu timpul, peste voia mea. În străinătate fiind, atîta cît am fost, m-am interesat peste tot de această *realitate*, întrebînd, văzînd și cercetînd, acolo unde mai exista *sat*, așa cum îi apucasem eu. Pînă și în Japonia m-am interesat de această problemă, dar satul de acolo nu era ca al nostru, nu fusese niciodată așa, era răslețit, era alcătuit din grupări de ferme, suprafața și cuprinderea avînd acolo alte înțelesuri. Țăranul japonez lucra pămîntul la centimetru pătrat, nu la metru, transformînd în grădină orice petec de loc arător, scoțînd maximum de rodnicie din țărîna pe care o îngrijea cu sfințenie. Țăranul polonez, în schimb, era mai apropiat de al nostru, ca și cel ucrainean, ca și cel maghiar. În Polonia, mai ales, am stăruit mult de tot asupra acestei probleme (mă aflam acolo cu alte treburi, bineînțeles, m-am interesat însă și de *sat*, de satul polonez, de satul din

visurile mele), constatînd şi acolo o desfacere de ceea ce fusese mai înainte, cu toate că la ei colectivizarea nu se realizase decît într-o proporţie infimă. Dar *satul* tot se destramă, satul vechi, tineretul pleca şi nu se mai înturna, iar bătrînii, cînd nu mai puteau munci, predau statului gospodăria şi pămîntul pe care îl aveau, urmînd ca după aceea să primească un fel de pensie, trăindu-şi astfel ultimele zile, murind fără s-o ştie, ducînd cu ei în nefiinţă „o *lume* cum n-a fost alta !...“ „Se vede că acesta a fost şi este mersul istoriei ! am zis eu în timp ce avionul cu care mă întorceam în ţară, acasă, se rotea larg deasupra unor sate poloneze, peste care curgeau atunci, cum curgeau de altfel peste mai toată Europa, apele de foc şi de sînge ale unui asfinţit spumegos. N-are rost să mă tot zbucium eu pentru ceea ce s-ar fi împlinit oricum, cu mine sau fără mine !...“ „E adevărat, am făcut greşeli nenumărate, nu cunoşteam deloc problema aceasta, aşa cum nu o cunoşteau nici alţii, dar uite că am acţionat asupra ei, cu efect şi cu rost, cu rezultate palpabile !...“ „Ce, parcă e musai să fie filozofi toţi revoluţionarii ?!... Nu-i musai şi nici nu-i bine, pentru că revoluţia cere şi acţiune, cere în primul rînd acţiune, cere fapte !... Unde am ajunge dacă am cerceta şi am analiza fiecare pas pe care îl facem, mergînd abia după aceea mai departe !?...“ „N-am ajunge nicăieri, dar nici asta nu se poate spune : că omul, cu cît e mai brutal şi mai rudimentar, cu cît e mai violent, cu atît e mai bun revoluţionar !...“ „Am văzut, la urma-urmei, pe propria mea piele, cît preţuieşte violenţa şi cît valorează fanatismul !...“ „Da, am văzut, dar poate că acum sînt înclinat prea mult spre analiză şi spre nuanţare, parcă aş fi îmbătrînit mult prea devreme !?...“

Tot drumul am monologat atunci, iar mai apoi, după ce m-am întors acasă, mi-am reluat cercetările şi investigaţiile, spre disperarea Nuţei, care mă mustra şi mă certa mereu, — „Dă-i dracului de ţărani, că-s nişte hoţi, te-nşeală cînd te prind !...“ — pentru că mă ocupam de altceva, în loc să-mi văd, — „în principal !...“ — de problemele de care răspundeam acum, — „ţăranii nu mor, n-ai grijă, sînt aţoşi !...“ Mă ocupam şi de problemele astea, de uzină şi de producţie, de calificarea oamenilor, de felul cum trăiau ei, cum să nu mă ocup (uzina îmi lua aproape tot timpul, cîte zece şi cîte şaisprezece ore pe zi, de se mirau toţi), dar de obsesia aceea ciudată tot nu scăpam. Nici nu stăruiam prea mult în direcţia aceasta. Dimpotrivă, tot ce făceam, în paralel cu celelalte

preocupări, ducea spre întărirea ei, spre accentuarea unui regret, spre transformarea în statuie de granit negru a *ţăranului din Conţia.* În gîndul meu, de fapt, acest om căpătase dimensiuni monumentale, se preschimbase în statuie şi era de mirare că vorbea uneori, întrebîndu-mă de fiecare dată aproape acelaşi lucru : „Dumneata chiar crezi, tovarăşe !?..." Vorbeam eu însumi, de fapt, vorbea ţăranul din mine, care murise într-o vreme, murise sau stătuse ca într-o amorţire, iar muncitorul din mine, conducătorul de întreprindere care eram, revoluţionarul care vroiam mereu să fiu, fără a atinge vreodată stacheta împlinirilor de sine, îl ascultau cu sfinţenie, cu prea multă sfinţenie. Surplusul acesta se trăgea din sentimentul acela ciudat, de participare la o lucrare făcută în prea mare grabă, — „necesară dar precipitată, mult prea precipitată !..."

„...N-are nici un rost, mi-a spus tata într-un rînd, văzînd că eu îl tot întreb cum s-a făcut colectivizarea la noi în sat, ce-a fost, a fost, ce vine interesează, ce va fi !... Că s-au făcut *siliri* atunci, s-au făcut, în drept, dar lasă că nici oamenii nu sînt cu crucea în sîn !... Cîte n-au zis, cîte n-am făcut, de cîte ori n-au bodogănit ei, nu pentru că ar fi fost *contra,* dar nu vroiau ei să se facă treaba aceea !... Că şi eu, măi Vasile, am suduit şi-am făcut urît de tot într-o vreme, după cea de a *doua înfiinţare,* că aşa a fost aicea, la noi, s-a făcut colectiv de trei ori, tu nu ştii, ştii numai un rînd de *aspecte,* dar orice situaţie mai are un rînd, care nu se vede, care intră în uitare, cum intră lemnul care pluteşte în apa rîului ! Ei, prima *înfiinţare,* cum ziceam, cum am vrut eu să zic, s-a petrecut prin 1950, cînd era mai mare aicea, peste toate satele din jur, unul pe care îl chema Vasilcă, Grigore Vasilcă, dar unii, de-ai lui, am văzut că-i ziceau *Dîndorov* ori Davîdov, n-am înţeles de ce, că nu era rus, nici ucrainean, era moldovean de-al nostru, dă-l în păcate, ori, cum se mai zice despre cîte unul : «Dumnezeu să-l ierte !»..."

„Dar de ce ? am întrebat eu, gîndindu-mă încă la numele pe care îl rostise tata, — *Davîdov* — care avea să dea altă turnură întregii poveşti, — A murit cumva ?!..."

„N-a murit, dă-l în păcate, s-a întunat la meseria lui, la uzină, dar aşa se zice despre un om, cînd vrei să-l arunci în hăul nimicniciei, cînd nu-i vrednic de altceva !... Şi ăsta, te rog să mă crezi, că nu e vrednic nici măcar să-l ocărăşti !... Aşa batjocură a făcut ăsta aicea, cum nu s-a mai pomenit !... A dat năvală în sat, parcă ar fi venit de undeva din văzduh,

așa s-a vînturat prin sat, ca un zmeu !... A inspectat cîteva uliți, cu de-alde de ai noștri, care erau atunci la cîrmă !.. După aia a dat ordin să se facă o adunare mare, cu tot satul... La adunarea aceea a spus că e musai să se alcătuiască aicea, în cel mult două săptămîni, *un colhoz* !... Da, chiar așa a zis, n-a rostit niciodată cuvîntul colectivă, el vorbea de colhoz... Și oamenii, măi Vasile, așa ca ei, păi că să vedem tovarășu' șef, să ne mai gîndim, să ne mai sfătuim, că-vorba, nu-i așa, de un lucru nou !?... «Gîndiți-vă ! a spus el ca un voievod, c-așa vorbea și se purta, de parcă ar fi fost domnul Moldovei. Dar nu prea mult !»... A mai așteptat cîteva zile, timp în care i-a trecut pe *lista înființării* pe toți cei care erau în organizația de bază, cam cu sila, că nici ăștia nu erau dornici să se treacă, erau ei membri de partid, dar se mai gîndeau, erau țărani, ce mai, că țăranul tot țăran rămîne, or e popă, ori e jandarm, ori e profesor, ori e comunist, or e liberal !... Așa zic eu, așa ziceau și alții atunci, dar ăsta *Dîndorov*, nu zicea așa, el știa una și bună : în două săptămîni trebuia să facă un *colhoz* în satul nostru !... Și acționa și se purta după gîndul ăsta al lui, acționa puternic, să știi, era hotărît și poate că era viteaz în cugetul lui, dar o luase cam hăis !... Iar oamenii, l-au îngăduit cît l-au îngăduit, s-au înscris mai toți, s-au lăsat înscriși, că el i-a cam luat din urmă cu miliția și cu gălăgia, cu arestările dar și cu amenințările pînă i-a băgat pe toți *acolo*, de ziceai că-i gata !... «Ați văzut mă, c-așa ne zicea la toți, *mă*, n-avea nici un simț în el, nici o cuviință — ați văzut că ați intrat la oala cu argăseală !?» «Am văzut, tovarășu' șef ! ziceau oamenii. Cum să nu vedem !?»... După aia, în timpul inaugurării, cînd era petrecerea în toi, au pornit o *răzmeriță* de toată frumusețea !... Praful și pulberea s-au ales de petrecere și de colectivă, că obiectivul ăsta era : *desfacerea colhozului* !... Acțiunea, ce-i drept era bine pusă la punct, că era pusă la cale chiar de cei care erau mai mari atunci, pe la primărie și pe la organizația aia de bază !... Că ăstora, cum am zis, nu le convenea să se facă colectivă în sat, aveau și ei rosturile lor... Și-atunci, au zis și ei ce zicea Vasilcă, s-au dus peste tot cu el, pe o parte, iar pe altă parte au țesut și au lucrat și ei, au pregătit totul, în dublu exemplar, cum se zice, au pregătit și inaugurarea dar și destrămarea... Au și fost excluși cîțiva, ba unul a fost și arestat, dar nu atunci, mai tîrziu... Atunci a fost imposibil să se mai apropie cineva de sat, o săptămînă încheiată... Pe el pe Vasilcă, l-au dezbrăcat unii în pielea goală, l-au tăvăli

prin bălegare și prin pleavă, după aia l-au scos la drumul mare și i-au spus să nu mai vină în veci pe-aicea... Dar el tot a venit, — om fără simț, măi Vasile, fără ambiție și fără mîndrie în el ! — s-a întors odată cu *autoritățile*, arătîndu-i cu degetul pe cei care trebuia să fie arestați... Dacă ar fi fost după el, ar fi trebuit arestat tot satul... *Autoritățile* însă n-au făcut așa, au arestat cîțiva oameni, cum am zis, l-au luat și pe Vasilcă Dîndorov cu ele și-au plecat... Un timp, după aia, nici nu s-a mai vorbit de colectivizare, încît oamenii ziceau că-i gata, nu se mai face. S-a făcut, cum să nu se facă, dar mai tîrziu, mai încoace !..."

Tata se recăsătorise (îmbătrînise mult, scăpătase și se împuținase, dar se făcuse mai blajin, era mai socotit la vorbă și mai cu luare-aminte la tot ce se întîmpla în lume), avea un nou rînd de copii, patru la număr, pe care îi scosese la lumină, îi scosese „din gunoaie", cum zicea dînsul. Pe mama o pomenea și acum, cu un fel de evlavie, dar numai cînd lipsea maștera, căreia îi purta un respect exagerat, n-am înțeles de ce, pentru că femeia, — mărunță, fălcoasă și harnică — era de treabă, nu era preocupată, de fapt, decît de un singur lucru : să-și crească copiii, să nu rămînă cumva de izbeliște, într-o casă străină. Față de mine a fost suspicioasă, la început, — „Așa-i ea, las-o, dă-i pace !" zicea tata — crezînd că vreau parte din casă și din ce mai aveau ei pe-acolo, mai nimica. Pe urmă, după ce s-a convins că nu-mi stătea „capul la așa ceva", s-a domolit, a devenit prietenoasă, m-a rugat să nu-i mai zic dadă, să-i zic mamă, — „că eu ți-s mamă acuma, măi Vasilcă, mă !..." De fapt, s-a domolit și s-a schimbat față de mine numai după ce i-am luat primul băiat, pe care îl chema tot Vasile, — „Vasile al doilea !", cum zicea tata — după ce l-am adus aicea, să învețe o meserie.

„...Pe toți ți-i dau, mi-a spus dînsa, după ce a ieșit băiatul «pe leafă» — du-i să-nvețe carte și cîte-o meserie, să-și cîștige altfel traiul vieții !... C-aicea-i rău și-i sărăcie, eu nu zic că nu-i bună colectiva, nu mă apuc să ocărăsc față de tine, c-am înțeles că și tu ești *dintre aceia*, da-i rău, ce mai, e rău și-i sărăcie, se trăiește greu !... Rămîn eu aicea, cu omul ăsta al meu, cu tătîne-tău, să păstrăm sămînța țărănească întreagă, cît om mai putea-o păstra !..."

Altfel, satul, satul meu natal, în care luaseră alții pentru colectivizare, — celebrul Vasilcă — se schimbase, se înnoise mult, față de cum fusese cînd îl părăsisem eu, cînd căzuse *seceta* peste el, cînd fusese îngropat și cotropit de vipie,

ca într-un vis rău și nesfîrșit, care mă înfiora și acum. Se înnoise și se primenise pe o parte, satul, — avea curent electric pe uliți și în case, avea școală nouă și un cămin cultural nou (la ridicarea căruia contribuisem și eu), în casele oamenilor existau aparate de radio, pe cîteva acoperișuri se vedeau, alături de cuiburile de barză, cunoscutele antene de televizor. Pe altă parte, însă, parcă se surpase satul, nu mai avea atîta viață în el, era în scădere, deși avea toate casele în picioare, unele dintre ele fiind nou-nouțe. Oameni, însă, avea mai puțini, oameni care să se bizuie pe plug și pe sapă, pe munca pămîntului. Plecaseră mulți, plecau mereu, de tot sau pe jumătate, lucrînd pe la șantiere și pe la fabrici, cum făceau și alții, din alte părți, chiar din zonele necolectivizate. Altfel, poate că nici nu ar fi avut cu ce trăi, acolo, în sat, gospodăria era slăbuță, mergea bine dar era înglodată în datorii, abia ajunseseră și ei la 13,50 lei ziua de muncă, în ce privește venitul. Așa, însă, punînd una lîngă alta, se descurcau oamenii, trăiau, își creșteau și își îngrijeau copiii, cum nu s-a mai pomenit (îi hrăneau și-i îmbrăcau, îi corcoleau în toate felurile, de parcă le-ar fi fost teamă să nu le piară *spița*, în urmă), își făceau case noi, se îmbrăcau și ei mai bine, față de alte dăți. Dar și munceau, trudeau din greu, mai ales cei care erau plecați, cei care făceau *naveta*, săptămînal sau zilnic. Aștia din urmă, măcar, erau pe drumuri mereu, de dimineața, de pe la patru, de pe la cinci, pînă seara pe la opt-nouă, pe drumuri și la muncă, — „plus cozile de *rigoare*", cum mi-a spus unul. Se sculau zilnic de vreme, — „Vara încă mai merge, că-i ziua mare, dar toamna și iarna îi greu tare !..." — se duceau pînă la gară, drum de o oră, o oră și ceva, se suiau într-o *cursă* care îi lăsa la porțile orașelor, unde se risipeau toți pe la „locurile de muncă..." Pe urmă, după opt sau zece ore de trudă, se puneau din nou în mișcare, făceau „cozile de rigoare", să cumpere carne și mălai, zahăr și ulei, — și pîine ! — și-abia după aceea se roiau către gară, urcîndu-se în aceeași *cursă*, care îi aducea acasă. În fiecare zi făceau asta, fiindcă lucrau de multe ori și dumineca, totalizînd, zilnic, cîte 16 și cîte 18 ore de alergătură. Realizau ceea ce doreau, își cîștigau traiul zilei, dar îi plăteau din plin, cu alergătură și cu trudă, fiecare leu era plătit de două ori mai mult, față de cît valora, fiecare bucătură de pîine avea în ea cîte-o mărgea de sudoare.

„...Altfel nici nu se poate ! am spus eu într-o seară, cînd am văzut cum veneau oamenii în sat, pîlcuri-pîlcuri, cu bîci-

letele sau pe jos, cărînd de toate, pachete şi plase, saci şi raiste, parcă ar fi fost nişte refugiaţi. Important e că au ce aduce, au ce căra !... Şi că au unde lucra, n-au rămas pe drumuri !...“ „Adevărat, lucrurile acestea sînt importante, în acest caz ! am adăugat eu, sculîndu-mă încet, fiindcă şezusem, eram la cimitir, lîngă mormîntul mamei, zăbovisem pe un alt mormînt, tot atît de înţelenit, avînd senzaţia, cînd m-am îndreptat de şale, că s-a mai ridicat cineva odată cu mine, un om cunoscut, un om tăcut şi mohorît, care stătea atunci, în lumina de purpură a altui asfinţit, cu un picior în mijlocul Moldovei, cu altul în Ardeal, pe unde era Conţia, privind către sud, cum se zbăteau toate în vînt şi în lumină, sfărîmînd în mîna dreaptă un bulgăre de pămînt sau un nour furtunos, fiind el însuşi ca un nour, ca un munte, de parcă ţara întreagă s-ar fi întrupat şi s-ar fi înălţat într-un alt *Ceahlău*.
— E important, am continuat eu mai încet, că oamenii au unde lucra şi au ce aduce acasă, dar e destul atîta, cît le-am dat *noi*, după ce le-am luat tot ce au avut ?!...“ „Nu le-am luat nimica, pămîntul e al lor, abia acum e al lor !...“ „Da, ştiu, eu însumi am spus vorbele astea de nenumărate ori : «nu vă ia nimeni pămîntul !», «Abia acum devine al vostru pămîntul, prin colectivizare !» «Pămîntul este al celor harnici...»...“ „În clipa de faţă, însă, un ţăran nu mai are nimic, nici grădina din preajma casei lui nu-i mai aparţine, nici curtea !... A rămas în doi ari de pămînt !...“ „Cînd s-au înscris oamenii în colectivă, atunci, la începuturi, s-au înscris cu pămîntul pe care îl aveau, cu inventarul agricol, vite şi unelte, casa şi grădina rămînîndu-le lor, după lege şi după *statute* !...“ „Dar *statutele* acelea s-au tot schimbat, au fost înlocuite de fel de fel de legi, care au luat mereu cîte ceva din ceea ce era al omului, ca să-l oblige să meargă la muncă, ajungîndu-se pînă acolo încît omul e pus să plătească arendă pentru propria lui grădină, ceea ce e cam aberant, indiferent ce vor zice *domnii economişti* despre această *rezolvare* !...“ „Se pune, în afară de asta, următoarea întrebare : ce viaţă duce un asemenea om, care pleacă dimineaţa la patru şi la cinci de acasă şi se întoarce seara tîrziu ?!...“ „Cînd mai citeşte el o carte sau un ziar ?!... Cînd se foloseşte de *aparatele* pe care le are în casă, care sînt trecute în toate statisticile ?!...“ „Şi din sat cît şi ce mai există, aş mai întreba eu, pe mine însumi m-aş întreba !?...“ „Ce am pus *noi* în locul lucrurilor pe care le-am stricat ?!...“ „Fiindcă înainte vreme,

— da, așa a fost, de ce să n-o recunosc !? — satul era o colectivitate, se manifesta ca atare în anumite împrejurări !... „Oamenii nu trăiau ca în rai, nu evoluau ca în *Rodica*, dar nici nu se bălăceau în noroi și în înapoiere, precum vitele !... „A fost și înapoiere, și sărăcie, dar oamenii au avut o *etică* a lor, care i-a ținut în picioare, pe toți ne-a ținut în picioare !...“ „Dacă n-ar fi fost *ei*, nu am exista *noi* acum, n-ar fi avut cine să-i hotărască și să-i lămurească !...“

„...Să știi, i-am spus eu tatii, seara tîrziu, în timp ce stăteam de vorbă lîngă un pahar de vin, că și eu am făcut bravuri asemănătoare cu ale lui Vasilcă ăsta care v-a *instruit* pe voi, de altă natură, dar le-am făcut !.. Și-acuma, nu știu cum să zic, mă simt vinovat de ceva, n-aș putea zice că îmi pare rău, ori că e rău că s-a făcut colectivizarea, nu, nici vorbă, dar nu mi-i la îndemînă !... Mă bucur cînd văd un sat bogat, cînd văd sau aud de cine știe ce colectivă, că merge bine, dar cînd aud, ori cînd văd că lucrurile merg rău, cînd văd oamenii alergînd pe drumuri, mă supăr și mă întunec !... Mă gîndesc la toate satele atunci, cum vor fi ele, ce se va alege din dînsele !?... Unele vor pieri, unele pier de-acum, se răresc văzînd cu ochii, că oamenii pleacă, se duc și nu se mai întorc !... Altele, e drept, prind cheag, se prefac în orașe, sau se pregătesc să se prefacă în orașe !... Dar eu tot mă întreb, cînd mă uit la asemenea sate, ce va rămîne din ceea ce a fost ?!.. Poate că n-ar trebui să mă zbucium și să mă neliniștesc prea mult, fiindcă viața găsește *soluții* pentru orice problemă !?...“

„Da, n-ar trebui, a spus tata încet și rar, asta am vrut să zic și eu ; să nu mai pui totul la inimă, că nu răspunzi tu de toată țara și de toată lumea !... Sînt cîrmuitori destui, sînt oameni care iau simbrie pentru treaba asta !... Să-și facă datoria !...“

Mergînd mereu acasă, în timpul concediului dar și peste an, ori de cîte ori aveam un răgaz (numai pe Ionuț n-am reușit să-l leg de *sat*), am cunoscut un om care avea să joace un rol de seamă în viața mea ; și în viața uzinei, într-un fel. Asta era Zamfirache Zamfir, om pașnic altfel, cam ciudat dar interesant, — „un om necăjit“, cum mi-a spus tata, cînd mi-a vorbit despre el.

„...N-ai putea și n-ai vrea să-l iei cu tine ? m-a întrebat tata în alt rînd. Poate că se liniștește, poate că își găsește un făgaș și un rost, c-aicea nu mai încape, nu-și mai găsește locul !...“

„Dar de ce, am întrebat eu într-o doară, e chiar așa de voinic ?!...“

„Nu-i vorba de voinicie, Vasile, e vorba că el îi cam chinuit de neliniști și de închipuiri !...“

„Vai de mine, chiar așa ?!“

„Chiar, Vasile !... Și să nu rîzi de el, cum mai rîd unii prin sat, care nici nu-l mai cred, spun că minte și că nu mai știe nici el ce-i adevărat și ce-i scorneală curată, din ce povestește, pățanii de-ale lui, *aspecte* din viața lui zbuciumată !... Nevastă-sa, care l-a și lăsat, zice că Zamfirache ăsta povestește de multe ori visuri de-ale lui, năzăriri, de parcă s-ar fi întîmplat cu adevărat !... Unii zic că asta e un fel de boală și că el nu încurcă lucrurile pentru că ar fi un lăudăros, ci pentru că așa se așează ele în mintea lui, de el nici nu mai știe ce a pățit cu adevărat și ce a visat !...“

„Înseamnă că e bolnav și că are nevoie de spital și de medic, nu de plecare !...“

„Nu-i bolnav, Vasile, dar are *defecțiunea* asta, cum zic ai noștri !...“

„Poate, eu știu, dar de ce stărui dumneata să-l ajut ?“

„De ce ?!... Păi nu știu cum să zic eu, dar Zamfirache ăsta e neam cu mumă-ta, cu asta nouă... Și-i om de treabă, să știi... Nu se poate *califica*, că-i bătrîior, dar pe la pază pe-acolo !...“

„Bine, o să văd !...“

Am văzut și l-am luat, am vorbit la cadre pentru el, să-l angajeze la serviciul de pază. Omul avea avantajul că lucrase la miliție, în sudul Moldovei. De fapt, de acolo i se trăgea zbuciumul, din cauza asta plecase din miliție, pentru că, spunea el cînd era beat sau cînd era atins de neliniști, luase parte la niște „represalii“, — „...Am tras în oameni, tovarăși, i-am văzut cu ochii mei cum au căzut la pămînt, parcă i-ar fi cosit cineva, parcă i-ar fi izbit cu un mai, da, chiar așa cădeau, ca snopii, de nici nu icneau și nici nu gemeau, după aia a început gemutul, mai tîrziu, da !...“ E adevărat că de fiecare dată spunea altceva, încît nu știai ce și cum s-a întîmplat, a fost sau n-a fost el *acolo ?!* Uneori vorbea numai de cîțiva oameni, alteori vorbea de un detașament „înarmat pînă în dinți“, cîteodată își atribuia vinovății mari, altădată spunea că el n-a avut decît „un pistolet“, cu care a tras în aer. Numai tonul îi era același, cînd vorbea despre *acest subiect :* straniu și cam sincopat, era așa de la început, sau devenea, pe măsură ce

intra el în *poveste*, în această poveste, fiindcă altfel era or ca toţi oamenii, se comporta firesc.

„...Da, tovarăşu' Pozdare, zicea el, aşa a fost atunci, l colectivizare... A fost prăpăd mare... Doar dumneavoastr ştiţi, că aţi lucrat şi în problema asta... Nu ştiu cum a fos pe-acolo... Dar aicea, pe la noi... Acolo, adică, unde lucram eu atunci... Dar lasă că şi oamenii... Le-au avut pe-ale lor. Nu-i poţi apăra... Eu le-am spus : «Măi creştinilor, mă, lăsa ţi-o moartă, vedeţi-vă de treburi, mă !«... Dar ei, nu şi nu că nu mai rabdă... Şi-au făcut-o latâ !... Şi-apoi, cînd au veni ai noştri... Da, unii au rămas trăsniţi pe loc... Alţii însă a fugit... Iar cei care au rămas !...“

Altfel era om de treabă, era liniştit şi conştiincios, s-a împrietenit cu ai mei, fiindcă a stat o vreme la noi, la în ceput. Numai Ionuţ nu-l răbda deloc, n-am înţeles de ce. E şi acum susţine că vinovatul principal pentru *explozie* e aces Zamfirache Zamfir, — „pe care l-ai cărat tu de la Moldova să ne arăţi că eşti popular şi că păstrezi legătura cu pămîntu natal, cu *satul* în care te-ai născut, cu *lumea* din care ai ieşit !...“

„..Dar ăsta, Zamfirache Zamfir, zice băiatul cînd vine vorba de *expolzie*, nu are nimic de-a face cu lucrurile astea, la care ţii tu atît de mult !...“ Ăsta-i o figură dubioasă şi odioasă, din creştet pînă în tălpi !... Şi nu-i nebun, să ştii !... Ăsta-i în stare de cea mai mare ticăloşie !... E un individ complexat şi perfid, aşa a fost el de la început !... Iar aici s-a complexat şi mai tare, s-a făcut şi mai perfid !... Nu întîmplător a ajuns el în relaţii aşa de bune cu Mihail Şafranovici !... Şi e de mirare că-i iei apărarea, tu, care vezi în general lucrurile destul de just şi de exact !?... E de mirare că te încrezi încă într-un asemenea *ciuruc* social şi uman (ăsta-i un fel de Smerdeakov, e un *posedat* blajin şi perfid, e răul care a ieşit din adîncuri, ca să te nimicească !), numai şi numai pentru că e şi el rădăcină de ţăran, pentru că e din *satul* tău şi din *lumea* aceea a ta, care nu-i sfîntă, să ştii ! ?...“

Ultima oară cînd am fost acasă am întîlnit-o din nou pe Vica lui Simionu lui Gaiu, prima fată de care m-am îndrăgostit, cînd mai eram copil, înainte de a pleca de-acasă. Nici nu cred că era cea mai frumoasă dintre toate fetele din clasa noastră. Avea însă ceva care era numai al ei, un anumit fel de a te privi în ochi, cu ochii ei verzi şi limpezi ; un anumit fel de a clipi din gene, ori de a le lăsa adumbrite de lumini ; ori de a-şi băga mereu sub năframă cîrlionţii care îi ieşeau

mereu în lumină, fiindcă avea un păr cînepiu și bogat, ușor nelat, ca o aburire de jăratic. Îndrăznelile ei și cutezanța ei depășeau puțin (puțin bine !) îndrăznelile și cutezanțele obișnuite. Asta pentru că la Simionu lui Gaiu acasă ea, Vica, era mezina și era mai mică decît frate-său, George, cu vreo șase ani, iar față de surori, fiindcă avea și două surori, pe Mărioara și pe Dia, era și mai depărtată, ca vîrstă. De aceea era ea mai altfel, fiindcă își imita surorile, le vedea gătindu-se, le vedea ducîndu-se și venind de la horă. Le vedea stînd de vorbă cu feciorii și căuta, fără să vrea, împinsă de un instinct al ei, de viitoare femeie, să fie cum erau ele, nepăsătoare și voioase, cîntînd și rîzînd din nimica, supărîndu-se și învoioșindu-se brusc, cum fac mai toate fetele pe la o anumită vîrstă. „...Sînteți niște proști, le spunea ea băieților, cînd se tot învîrteau în jurul ei, nu știți decît atîta : să vă lăudați și să vă înfoiați în pene, ca niște cocoși, ca niște cocoșei, că vouă, măi prăștcăilor și măi prăpădiților, nici nu v-a căzut puful de pe sub nas și-ați vrea să fiți în rînd cu cei mari... Dar pînă atuncea mai este, mai trebuie să mîncați ceva mămăligă !... Și corastră, să prindeți și voi puteri !...“

Iar mie, dacă rămîneam în preajma ei, îmi spunea, aproape întotdeauna, să zic ceva, să nu tac „ca o mormolatiță...“ „...Și tu, făcea ea către mine, de ce tot taci, că la tablă, cînd ești scos, văd că știi să vorbești, nu te mai oprești, cînd îți dai drumul !... Și scrii fain, să știi, asta îmi place mie la tine, că scrii frumos !... Numai că ești cam mutălău, cam tăntălău, nu știi să vorbești !...“ „Ba știu, tu, o rupeam eu, cum să nu știu, că doar nu-s mut și nici nu mi-a tăiat popa limba !...“ „Atunci vorbește, dacă știi !...“ „Vorbesc eu, lasă...“

Nu vorbeam deloc, cu toate că mă hotăram mereu să-i spun ceva deosebit, — „Ceva frumos !...“ — lucrurile se schimbau de fiecare dată, se sfărîmau și se risipeau. Iar simțămîntul care îmi încolțise în suflet căpăta puteri și mai mari, cutremurîndu-mă sau limpezindu-mă, întristîndu-mă sau făcîndu-mă fericit, ori de cîte ori o auzeam vorbind, ori de cîte ori o vedeam... În cele din urmă, după multe șovăieli, m-am hotărît și m-am decis să merg într-o seară la ei acasă, — la ea, cum merge orice fecior la fata care-i place. Singur, însă, nu-mi era la îndemînă, aveam nevoie de un tovarăș, pe care l-am găsit cu ușurință, între colegi, bineînțeles. Se numea Ionuț, — Ion P. Barbu — și era cam șchiop, avea un picior mai scurt, dreptul, fiind, din cauza asta, mai retras, mai complexat. Altfel, la învățătură, era bun, era principalul meu

adversar, mai ales la aritmetică. „...Uite ce-i, i-am spus eu într-o pauză, hai să mergem şi noi la fete într-o seară, cum merg feciorii !...“ „La fete, noi ?!“ a făcut şchiopul. „De ce nu, nu mai sîntem copii, sîntem feciori azi-mîine !“ „Adevărat, mă, dar la care vrei tu să mergem ?“ „La Vica !“ „La Vica !?... Sînt de acord, mergem, dar trebuie să vedem cînd, că nu se merge în orice seară la fete, se merge numai cînd *se şede*, cînd se stă cu furca la tors, cînd se lucră, mă, în anumite zile...“ „Şi care-s zilele acelea ?!“ „Mă interesez eu, lasă, fac orice pentru treaba asta, pentru că te-ai gîndit tu la mine, nu de alta, dar ceilalţi mă cred nu ştiu cum, din pricina piciorului !...“

S-a interesat, într-adevăr, spunîndu-mi mereu, ori de cîte ori mă vedea, — „Se face, mergem, e în regulă !...“ — într-un anumit fel, tainic şi cu deosebit de multă mîndrie. Iar după aceea, în seara hotărîtă, el a sosit cel dintîi la locul stabilit, la o răspîntie. Sta proptit în bîtă cînd am ajuns eu, părînd mai înalt şi mai drept, fiindcă el mereu se prăbuşea spre dreapta, din pricina piciorului, mai ales atunci cînd mergea. „Ţi-ai luat şi tu o bîtă ?“ m-a întrebat Ionuţ. „Mi-am luat, să fie...“ „Îi bună, hai !“... Un timp n-am mai vorbit deloc, n-am mai zis nimica. Mergeam în tăcere pe întuneric, ca doi bărbaţi ce eram. „...Îi cam departe pînă la Vica asta a lui Gaiu !“ am zis eu după o vreme. „N-ai ce-i face, ăsta-i datul feciorului, mă, să bată drumurile, ziua-noaptea, mai cu seamă noaptea, cum le batem noi acuma !... Fetei ce-i pasă, stă acasă, la căldură, şi-aşteaptă, dacă aşteaptă !...“ „Adevărat, dar cum o scoatem noi pe Vica la poartă ?!“ „Vedem noi acolo, lasă... O strigăm, ori o fluierăm încet, ştiu eu cum, lasă...“ „Şi dacă iese tătîne-său, ce facem ?“ „Doar n-o fi nebun, să iasă el !?“ „Nebun nu-i, că-l ştiu, dar dacă iasă ?“ Ionuţ s-a mînîat, sărind înainte pe întuneric, ţopăind prin noapte ca o barză. „... Nu poate să iasă, mă, nu înţelegi ?!... Un om care are fată mare nu iasă el la poartă, nu poate ieşi, chiar dacă ar vrea, că se face de rîs, o face de rîs pe fată-sa!.. E o regulă şi în treburile astea, nu-i cum crezi tu !...“ „Bine, măi Ioane, vedem noi acolo...“

Începuse să picure. Era prin februarie, dar vremea era moale, cînd stătea să ningă lapoviţa, ca şi-acum. Satul înota în glod, toată iarna a dus-o aşa. Iar noi, acum, aşişderea, ciofăiam prin tină, orbecăiam prin întuneric, ne mai opream din cînd în cînd, să ne tragem sufletul. „Ar fi trebuit, zicea Ionuţ să venim ziua, să vedem pe unde sînt potecile, să ştim pe

nde mergem !...“ „Tot nu putem ocoli tina !“ ziceam eu. Asta-i drept, așa e, continua șchiopul, icnind și cam gemînd, i-apoi, cum spuneam eu mai adineaori, ăsta-i datul feciorului, să bată tina și întunericul, să umble și să tot umble !... Ca, fata, stă cum stă mîța, de nici nu-i pasă !... Și dacă vrea, asă afară, dacă nu, nu iasă !...“ „Și dacă Vica asta a noastră u iasă la poartă, ce facem ? !“ „Cum să nu iasă, mă, cum ? ! a făcut șchiopul oprindu-se în drum. Păi atuncea e rău și-i necaz, mă !... O scoatem din curte, la horă !...“ „Cum s-o scoatem, că ea nici nu merge la horă și noi n-avem putere acolo !?“ „Găsim altceva, nu ne lăsăm răului !... Hai, că dacă ntîrziem și dacă se culcă oamenii aceia, chiar că nu mai putem face nimica și nici nu-i putem băga vină fetei !... Hai !...“

La poarta la al lui Gaiu, la poarta Vicăi, ne-am oprit descumpăniți. Lampa era aprinsă, în casă, pe la grajd de asemenea se vedea lumină, — lumină de lămpaș. Umbla cineva în îrdora vitelor, să le așeze pentru noapte. „Ei, ce facem ?“ am ntrebat eu.

„Ce să facem, ce fac feciorii, fluierăm sau strigăm fata!..“ „Bine, hai !...“ „Hai, hai !?... Strig-o tu, că tu stai cu ea în eara asta !...“ „Bine, eu o strig...“ N-am mai zis nimica, n-am alipit de stîlpul porții, care era ud și rece (n-o să uit iciodată amănuntul ăsta“, m-am uitat un timp printre scînduri, pe urmă am strigat, — „Vică !... — Tu Vică !...“ — părîndu-mi-se în clipele acelea, nu știu nici eu de ce, că nu mai aveam suman pe mine, nu mai aveam pieptar, nu mai aveam ămașă, eram cu spatele gol spre vînturi. „...Tu Vică, ziceam u, Vică hăi !...“ Iar șchiopul se cam depărta, pe măsură ce stăruiam eu, așa pierit și încropit, cum strigam. Pe urmă, înd a venit careva către poartă, dar nu Vica, altcineva, tătîne-său sau vreo slugă, un bărbat, în orice caz, — „Care ești, nă, și ce doamne iartă-mă vrei pe vremea asta ?!“ — șchiopul a luat-o la fugă pe uliță la vale, țopăind ca o barză, sărind a un cangur, de te și mirai că putea să rupă drumul în bucăți atît de mari. Eu, după el, mai ales că în urma omului are venea spre poartă se stîrniseră și cîinii. L-am ajuns și -am întrecut, — „Hai, Ioane !“ „Las' că vin !...“ — după aceea l-am așteptat mai la vale. „...N-am făcut nimica, tu-i ucurigul ei de treabă, mi-a spus șchiopul după ce și-a domoit gîfîiturile, fiindcă el, săracul, gîfîia și fierbea tot — am bătut drumul de pomană —... Asta-i a noastră, mă, a feciorior, să batem tina și noaptea, ți-am spus eu de la început !... i, ce să-i faci, se întîmplă !...“ „Venim altădată !“ am zis eu.

„Da, venim altădată, a zis șchiopul, nu ne lăsăm noi răul lui !... Hai, că ăsta-i datul feciorului, să umble și să tot umble !...“

Nu ne-am mai dus niciodată și nici nu i-am spus Vicăi. Dar ea tot a aflat ceva, ori a înțeles din alte lucruri, fiindcă și acum zîmbește, ori de cîte ori mă vede, cînd mă duc acasă în sat. Zîmbește de departe, ochii ei verzi se luminează, ca și-atunci, aproape așa, de fapt, iar cînd se apropie de mine se oprește și mă întreabă ce mai fac. „Ce mai faci și ce mai zici ortace ? spune ea de obicei. Pe unde îți mai ții țara ?...“ Ș zîmbește mereu, dar nu-mi zîmbește mie, cum am crezut e la început, își zîmbește sieși, zîmbește fătuței care a fos cîndva, zîmbește luminii care s-a înfiripat într-o vreme într noi, rămînînd vie pe urmă, poate pentru că n-a fost sfîșiat de nici o mărturisire, de nici o vorbă. Poate, nu-mai dau sea ma. Ceea ce știu, e că aventura mea dintîi, — și îndrăgostire mea dintîi, cea mai pătimașă și mai pură — îmi sînt mai vi și mai proaspete în minte și în suflet decît erau atunci, în vremea depărtată și în veci asfințită, a copilăriei...

XI

Explozia (accident sau sabotaj, ce va fi fost !?) a sfărîma totul, elan și muncă, încredere și cinste, liniște și reflexivitate, aducîndu-i deodată în prim-planul preocupărilor proprii scoțîndu-i din subterane, cum scoate cutremurul la suprafață cîrdurile de șobolani (da, chiar așa !), trezindu-i și înviorîndu-i pe toți cei care mă lăsaseră în pace în cele din urmă zicînd și socotind că nu mai avea rost să se țină de mine, — „Asta-i imbatabil, e dracu gol, nu e om !...“ — dînd puter noi tuturor celor care fuseseră lezați într-un fel sau altul (ș pe cîți n-am lezat eu, dar nu pentru că aș fi vrut să realize ceva pentru mine, din alte motive, simpla mea prezență fiind de fapt, o lezare permanentă, pentru unii). Toți cei care avu seseră sau aveau ceva cu mine, toți cei care se împiedecaseră de mine, sau mă împiedecasem eu de ei, se puseseră acum în mișcare, vehiculînd, cu aceleași cuvinte aproape, o acuzație destul de perfidă : „Nu întîmplător s-a produs catastrofa la uzina lui !... Era normal !... Era inevitabil !...“ Așa vorbeau Berbencenii, neamurile Nuței, așa vorbea Fălcoiu, așa vorbea

Alfred Grofşoreanu, care era la pensie acum, dar se ţinea încă de coada problemelor", îl avea pe ginere-său care lucra la ecuritate, avea încă influenţă în oraş şi în judeţ, — „şi chiar nai sus..." Aşa vorbea directorul Centralei, Zevedei Iftode, şa vorbea noul prim-secretar al judeţenei de partid, care era, in păcate, unul şi acelaşi cu Zărnescu, Eliodor Z. Zărnescu, mul pe care îl înfruntasem eu într-o „anumită adunare", ind îi apărasem pe muncitori. „Ei, cumnate, mi-a spus ostel Berbencea la scurt timp după *explozie*, ce ai realizat i ce ai izbîndit, cu *dreptatea* şi cu *adevărul* tău !?... Noi, de ine de rău, ne-am îmbrăcat şi ne-am încălţat, ne-am făcut ase, avem maşini, ne-am pus la punct din vreme, deoarece *evoluţia* e ca o vacă, mă, nu dă lapte mereu, trebuie s-o nulgi cînd poţi, cînd eşti aproape de uger, cînd ai ţîţa în nînă !... Dar tu cu ce te-ai ales, mă, că nici un apartament u ţi-ai cumpărat, stai cu chirie, cum stau toţi cioflingarii !?." ar Fălcoiu — „omul cu pantofii" — numai că nu mi-a rîs n nas. „...Dumneata, a zis el, bătîndu-se cu palmele de ge- unchi, ca un geambaş, mi-ai spus odată că există noroc şi enoroc şi în socialism, lucru pe care eu nu l-am crezut, dar cum, uite că îl cred !... Ceea ce s-a întîmplat cu dumneata lovedeşte că există şi în socialism şi noroc şi nenoroc !..." A ntors-o apoi, a lăsat-o mai moale, oferindu-mi bunele lui ser- icii, ajutorul lui sincer şi dezinteresat, — „fiindcă ai dumi- ale, *jelerii* dumitale, n-o să te ajute nici măcar cu gîndul, ştia sînt nişte iezuiţi, nu sînt nici comunişti, nici anticomu- işti, sînt simpli iezuiţi, neoiezuiţi, de fapt !..." „Dar eu, dacă e dau *ăştia* afară de peste tot, îţi pun o pîine în braţe, una nare şi rumenă, cum nu se mai află !..." „Dar unde lucrezi cum ?" am întrebat eu, să zic ceva, fiindcă ştiam prea bine nde lucrează. „Cum unde ?! a răspuns Fălcoiu. În coopera- ie, măi tovarăşe, sînt mare *bos*, mănînc, beau şi *tivesc* !... Îi-am atins, cum se zice, toate idealurile : bani am cu ghio- ura, bătaie de cap cu lingura !... Da, da, nu te mira, că-i aşa, i să vezi, dacă vii la mine, ce-i şi cum, ce viaţă duce neica 'ălcoiu !..." „Şi merge, merge ?!" am mai întrebat eu. „Merge erfect : statul nostru socialist i-a înzestrat pe muncitori cu naşini, pe cei care au bani, evident, nu chiar pe toţi !... Mainile astea trebuie reparate, iar reparaţiile le facem noi, coperaţia meşteşugărească !..." „E normal, nu !?..." „E normal, ar clenciul nu-i aici, clenciul e în faptul că 60—70% din în- asări intră direct în buzunarul nostru !..." „Chiar atîta ?!" Chiar !... Dar *pontul* nu ţi-l vînd decît dacă vii la *noi* !..."

„Dar n-o să vin niciodată acolo !...“ „Vrei să zici că răm aicea, pe loc !?“ „Nu, vreau să spun că rămîn ceea ce am fos ceea ce sînt, indiferent de *funcţie !*...“ „Ei, cum aşa, indif rent ! ?... Păi dacă n-ai *funcţie,* în socialism, eşti egal c zero, măi tovarăşe !... Ia auzi-l, pe tovarăşul romantic : ind ferent de funcţie !?...“

„...Cum se face, m-a întrebat la rîndul său primul-s cretar al judeţenei, că dumneavoastră, un om atît de legat c unitatea pe care o are în răspundere, nu aţi fost în oraş noaptea *evenimentului ?!*....“

„Se face, am zis eu, trecînd peste tonul lui oficial şi se ireproşabil dar rece de te îngheţa, — că am plecat şi eu c familia, am ieşit la aer, ne-am plimbat... Mereu au fost di cuţii acasă, că eu nu ies nicăieri, că nu ştiu nimic altcev decît uzina şi iar uzina !...“

„Înţeleg, a continuat el în acelaşi fel, distins şi cumpă nit (şi rece), dar de ce tocmai atunci, de ce tocmai în ziu pardon, în noaptea cînd...“

„Cînd ce ?!“ am zis eu cam tare, atît de tare, încît el tresărit şi a tăcut, uitîndu-se în apele adînci ale biroului cîteva clipe, în odaia aceea mare, în care ar fi încăput cinci sprezece muncitori, cu strunguri cu tot, unde era nou totu strălucitor şi distins, nu s-a mai auzit decît o muzică lină, u sunet dulce de vioară, o înfiorare de vis, despre care nici n ştiam din ce era ruptă şi de unde venea.

„Cînd a avut loc *evenimentul !* a continuat puţin mai as pru tovarăşul prim, sculîndu-se şi aşezîndu-se din nou, c aceleaşi mişcări studiate dar firești. De ce mă întrebi ?“

„Să ştiu !... Nu e voie ?!...“

„E voie, sigur că e voie, dar dacă socoteşti cumva că ve ieşi din această *nouă încurcătură* cu ajutorul vechiului dumi tale fel de a fi şi de a brutaliza lucrurile, de a lua totul în răspăr, de a înăbuşi adevărul încă din faşă, — te înşeli amar nic !...“

„Eu nu am avut un asemenea fel de a fi, eu am avut ş am un anumit fel de a munci, în primul rînd !... Aveţi obiecţi în legătură cu felul acesta al meu de a munci, puteţi să mi l spuneţi, le ascult cu plăcere !...“

„Nu discutăm ansamblul problemei !“ a spus el sculîn du-se din nou în picioare şi începînd să se preumble prin birou, cum avea să facă mai tot timpul convorbirii aceleia lungi şi întortocheate, obligîndu-mă să mă întorc din cînd în cînd către el, ca să-l văd, cînd îl auzeam, să-l citesc mai bine

„Dar ce discutăm ?“ am întrebat eu cam pieziș (nu înțe-geam ce vroia de la mine, pentru că nici eu nu eram lim-pezit în ce privește *catastrofa*, discutam, cercetam, mă întîl-eam mereu cu meșterul Duncea, care îmi spunea, ca într-o ăuceală, că era un *„sabotaj* la mijloc, eu am fost printre rimii oameni care a venit la fața locului, a fost o explozie mplită, vinovatul principal nu-i Zamfirache, să știți, fiți arte atent, tovarășe director, aveți grijă !...“).

„Discutăm despre *eveniment*, atît, deocamdată !“ a preci-at tovarășul prim, mai rece, mai tăios.

„Să discutăm atunci, și eu vroiam !...“

„Da, dar asta nu se poate realiza decît dacă pun eu în-ebări !...“

„O anchetă ?“

„Nu, dar eu trebuie să știu totul, la amănunt, fiindcă și e mine mă întreabă alții... Faptul a stîrnit senzație, și ui-ire : tocmai aici s-a întîmplat asta, în județul nostru și în zina dumitale !?...“

„Deci, județul e al nostru, iar uzina e a mea ?!“

„Te-am rugat să nu mă mai întrerupi !...“

„Bine, vă ascult... La o întrebare v-am și răspuns... Alt-eva ce ați vrea să mai știți ?“

„Dacă e adevărat ce se spune : că omul acela, Zamfirache amfir, era omul dumitale ?!“

„Omul meu nu era, de adus însă eu l-am adus aicea... E onsătean cu mine, a lucrat în miliție, a stat un timp la noi, înă și-a găsit o locuință a lui...“

„Da, bine, a spus tovarășul prim, aproape satisfăcut — cu lanul cum stați ?!...“

„Ca de obicei : bine, aproape bine, adică...“

În tăcerea care s-a lăsat deodată între noi, apăsătoare, proape materială, eu am mai întrebat dacă vroia să mai știe eva despre amărîtul acela de Zamfirache Zamfir.

„Altceva ?!“ am zis eu cam tare.

„Altceva, nimic !“ a răspuns primul-secretar, rece și măurat, tăcînd apoi, dîndu-mi de înțeles că discuția noastră se erminase.

Am ieșit, am plecat, avînd deodată senzația că fusesem nfrînt, pierdusem o bătălie care dura de ani de zile, de cîteva ecenii. Mi-am amintit, ca într-o prostie, de un accident de irculație pe care îl avusesem nu prea demult, cu propria mea nașină, la o intersecție cu semnalizare. Eu eram cu Ionuț, u băiatul, și aveam verde în față, aveam liber. Și cum vro-

iam s-o luăm la stînga, am semnalizat şi am virat, pentru
apoi să văd deodată o maşină, o *Warşawă* nenorocită, veni
spre noi, cu toate că „ei aveau roşu...“ Am accelerat dar n-a
mai scăpat, am fost loviţi în plin. Noi n-am păţit nimic, m
şina însă a fost lovită puternic, în dreapta. Aripa şi portie
din spate erau făcute zob, *Warşawa*, la rîndul ei, avea „masc
turtită, radiatorul spart, bara de protecţie ruptă. Am rămas
loc, în poziţia în care ne aflam, cei din *Warşawă*, şoferul şi u
inspector sau un tehnician (maşina era a întreprinderii
electricitate), au sărit imediat jos din maşină şi au începu
să strige, tot ei. „De ce nu te uiţi, măi tovarăşe ?“ „De
intri pe stop, măi omule ?!“ „Ce facem acum, chemi dumnea
miliţia sau o chemăm noi ?“ „Chemaţi-o voi !“ am spus e
Ei au chemat mai întîi nişte colegi de la garaj, ăştia s-a
uitat, au întrebat, au chemat miliţia, au dat cu gura şi dup
aceea, — „Nu ni s-a acordat prioritate !... Noi aveam liber !
E clar totul !...“ — minţind, denaturînd complet lucrurile. I
nuţ fierbea pe alături, — „De ce taci ? zicea el. De ce nu
spui cine eşti ?!... Nu vezi că ăştia cocoloşesc lucrurile ?...
Am vorbit, am spus şi eu cum se petrecuseră lucrurile, da
miliţianul nu mai avea ureche şi auz şi pentru mine. „Poţi s
dovedeşti ?“ m-a întrebat el, arătîndu-mi procesul verbal p
care îl moşmondise o jumătate de oră. „Nu pot, dar lucruril
s-au petrecut exact aşa, cum am spus eu !...“ „Lasă, tovarăşe
că ştim noi cum e cu egzactul ăsta !... Lucrurile s-au petrecu
cum scrie aicea... Semnează şi după aia poţi să pleci !...“ N-a
semnat, dar tot nu am scăpat, permisul de conducere mi l-a
înapoiat, a trebuit însă să plătesc reparaţiile *Warşawei :* patr
mii şi ceva, spre marea şi nestinsa mînie a lui Ionuţ. „... Nu-
de bani, măi tăticule, zicea el, dar noi eram nevinovaţ
atunci !... Iar ăia, n-ai văzut cum le-au mai îmbrobodit, sub
ochii noştri, cu miliţianul împreună !... Şi tu tăceai, să nu s
zică, să nu se spună, să fii modest şi onest !... Bine, să fii aşa
dar tu nu înţelegi că nu poţi să realizezi lucrul ăsta decît dacă
îl realizează şi ceilalţi ! ?... Altfel te calcă în picioare toţi tro-
glodiţii, fără să clipească, fiindcă ăştia nu-şi fac probleme !...“

„...Să ştii, i-am spus eu după discuţia pe care am avut-
cu primul-secretar, că astăzi, adineauri, mi-am amintit de ac-
cidentul acela al nostru, de acum trei ani, dacă îl mai ţi
minte !?“

„Îl ţin minte, dar de unde pînă unde ai ajuns la el ?“

I-am povestit, iar el, parcă ar fi luat foc, a început ime-
diat să vocifereze, îndemnîndu-mă să mă apăr, — „Să nu sta

m ai stat atunci, cînd cu accidentul, ca un sfinx !...“ — sfă-indu-mă să acționez din vreme, — „și puternic, altfel *ăștia* mănîncă de viu !...“ — spunîndu-mi totodată că în oraș, — a mine la institut și nu numai acolo !...“ — se vorbea foarte sistent despre directa mea implicare în producerea *explo-ei*, scopul fiind escamotarea neîndeplinirii planului, — „dacă or fi la mijloc și alte implicații, altfel de legături !...“

„Ce-mi pasă mie de născocirile lor, de ceea ce spun mu-oșii aceia de la tine de la institut !“ am spus eu, ca să-l mai omolesc (regretam în clipele acelea că îl amestecasem în mai ate frămîntările mele, că vorbisem deschis cu el, fapt care călise, dar poate că îl și crispase !?).

„...Dacă ei, colegii aceia ai mei, sînt mucoși, înseamnă că eu sînt mucos, e logic, nu !?“ a zis băiatul.

„Da, e logic, dar tu nu ești, cu tine-i altceva !...“

„Da, știu, cunosc, am auzit : eu am fost amestecat prea evreme în probleme mult prea mari, s-a făcut, cu alte cu-inte, o mare greșeală, în ce privește educația mea !...“

„Și ce, nu-i așa ?!“

„Nu !... O fi fost cîndva, dar acum nu mai e !...“

„De ce nu ?!... Ce, ai îmbătrînit peste noapte, te-ai ma-urizat așa deodată ?!“

„Nu, dar nici copil nu mai sînt, sînt om în toată firea, tiu, cum se spune, să disting negrul de alb, și binele de ău !... Și-mi dau seama, deși nu sînt capabil să argumentez uficient acest lucru, că *ăștia* vor să te distrugă în împreju-rarea asta nouă, a cărei apariție poate că nici nu au visat-o !...“

„Cine sînt *ăștia* și ce e cu limbajul acesta, de unde pînă nde felul acesta de a privi lucrurile !?“

„Știi prea bine cine sînt : toți cei care vor să te distrugă, rofitînd de împrejurarea asta nouă, pe care n-au creat-o ei, – nici ei nu știu de unde și cum a venit ! -- care le convine ısă de minune, cade ca o mănușă pe gheara intereselor lor !... înt cei pe care îi dușmănesc eu de moarte, pe care n-o să-i ert niciodată !... Nu te speria, nu voi deveni un simplu troglo-it, îmi voi clădi viața numai pe muncă și pe cinste, voi în-ăța, mă voi pregăti cum scrie la carte, voi trăi drept și onest, i-i voi nimici, voi fi fără milă cu toți cei care vor vroi să în-ele viața și lumea, lumea aceasta nouă, socialistă, care poate u adevărat să fie așa, nouă și dreaptă, lucrurile nemaidepin-înd decît de noi, cei ce o facem sau ar trebui s-o facem !...“

„Foarte bine, eu însumi, dacă îmi îngădui...“

„Tu ai fost superb de multe ori, am învățat foarte mul de la tine, dă-mi voie să ți-o spun, și dacă va fi un om lume care te va pomeni cu mîndrie și cu bucurie, acela voi eu, să știi !... Dar ai fost și penibil de multe ori, ai șovăit, fapt nu ai șovăit, ai trecut de prea multe ori de la o extrem la alta !... Asta pentru că revoluționarismul tău era, — și m este ! — minat de zgrunțurii schimbători ai fanatismului !..

„Și-al tău cum e ? am întrebat eu, nemaiputînd răbda. C nici nu știi ce-i aceea, cu ce se mănîncă !...“

„Ba știu !... De aceea ți-am spus ce ți-am spus : pentru în revoluționarismul meu nu-i nici un dram de fanatism ! E luciditate, e dăruire, e tot ce are viața mai frumos și m curat, dar primitivism nu e, admițînd că fanatismul este fo ma cea mai evidentă a primitivismului !...“

Izbucnirea lui, ca și mărturisirea aceea patetică dar sin ceră, nici nu fuseseră provocate de evocarea accidentului de felul cum mă comportasem eu atunci, — acestea nu fuse seră decît scîntei — ci de altceva, mult mai grav, legat dire de situația în care mă aflam eu, în care fuseserăm azvîrli toți de către catastrofa de la uzină, de către răbufnirea acee stranie, care scosese deodată în lumină, ca pe niște zdrenț fel de fel de revanșe, ea însăși fiind, de fapt, o *revanșă*, ce mai puternică, cea mai fioroasă. Cineva, un coleg de-al lu Ionuț, Aldea, nepotul lui Grofșoreanu și fiul lui Marce Aldea, care lucrase și lucra în securitate, îi spusese băiatulu că îmi venise și mie rîndul, — „nu de alta, dar prea a făcut-el pe grozavul pe aicea, crezîndu-se zmeul-zmeilor, socotin du-se întruchiparea cinstei, de parcă noi, ceilalți...“ De fap acuzația aceasta, care fusese luată direct din gura lui Grofșo reanu, suna astfel : „Vasile Pozdare ăsta a făcut rău aicea, î oraș și în județ, și-n regiune, mai înainte, mai mult decît u detașament de contrarevoluționari, cu cinstea aceea a lui, c intransigența lui, cu lipsa lui de flexibilitate !... Calitățil astea ale lui, mai mult însușite decît reale, făcute iar nu năs cute, au fost preschimbate în capcane și în simple hărțuie pentru o serie întreagă de cadre de-ale noastre, bune sau ma puțin bune, pe care le-a aruncat peste bord sau le-a trînt pentru totdeauna la pămînt !... Ăsta-i contrarevoluționar în născut și-i mai periculos decît un agent al imperialismului sa al neoimperialismului, e mai dăunător decît un legionar sa un fascist, deoarece ne atacă dinlăuntru, ne dă în cap cu pro pria noastră linie, e cinstit, dar nu pentru că așa e făcut e ci pentru că poate da în felul ăsta în *noi* !... Ăsta-i sămînț

scordiei şi nu mai poate trăi altfel, dacă nu ne sapă la rădă-
nă, folosindu-se cu abilitate şi perfidie de micile şi marile
oastre scăderi, deoarece noi mai avem scăderi, oameni sîn-
m, nu-i aşa !... Şi el ar avea, dacă nu ar trăi în falsitate,
ıcă nu şi-ar fi subordonat totul, plăcere şi bucurie, ţelului
stuia perfid şi diabolic, de a face rău, de a se răzbuna !...
ar acum, gata, *cercul* s-a închis, s-a isprăvit, s-a terminat !...
a oase cu acest neisprăvit, la gunoaie cu netrebnicul ăsta,
ıre n-a avut nimic comun cu revoluţia şi cu socialismul !..."

„...Ciudată logică ! am zis eu într-un tîrziu, străduindu-mă
n răsputeri să nu par, faţă de băiat, prea cutremurat, deşi
am aşa : cutremurat şi înfiorat, pînă în străfunduri. Nici
nstit nu mai ai voie să fii, după unii nici bun, nici drept,
indcă o faci cu interes, dacă o faci !?... Dar cum trebuie să
e omul, în cazul ăsta ?!... Şi ei unde merg şi spre ce se în-
reaptă, dacă au ajuns să preschimbe pînă şi cele mai elemen-
ıre calităţi ale omului în defecte ?!... Şi ce sînt indivizii
ceştia, dintre care unii mai poartă un carnet de partid în
ızunar, sînt comunişti sau ce sînt ei acum ?!"

„Lasă întrebările ! mi-a spus băiatul mai rar şi mai încet.
i acţionează, apără-te, nu sta cum ai stat atunci, la acci-
ent !... Pentru că *ăştia*, — o simt cu toată sensibilitatea tine-
ţii mele ! — vor să te pună la pămînt, vor să te distrugă !..."

N-am stat, m-am apărat, am vorbit mai întîi, o noapte
ıtreagă, cu meşterul Duncea, în care aveam o încredere desă-
îrşită. El ajunsese printre cei dintîi „la faţa locului", parti-
pînd apoi la sortarea materialelor care rămăseseră întregi şi
ı degajarea halei, care trebuia reparată, trebuia refăcută.

„...Cînd am ajuns eu acolo, mi-a spus meşterul, la nici
nci minute după *explozie*, hala era în flăcări toată, dar
oată, tovarăşul director (îl rugasem de cîteva ori să nu-mi
ıai spună aşa, fiindcă ne ştiam bine, lucrasem împreună o
reme, dar el tot o greşea), reţineţi acest amănunt foarte im-
ortant !... Pentru că de la două bidoane de benzină, nici de
ı cinci, nu se aprinde deodată o hală aşa de mare !... Şi nici
u se poate auzi o asemenea detunătură, c-a sunat, tovarăşu'
irector, parcă ar fi explodat o bombă, vă rog să mă credeţi !...
i după aceea, după ce am ajuns eu acolo, au mai răbufnit
ouă explozii !... Asta-i problema, după socotinţa mea : că n-a
ost benzină şi n-a fost foc, a fost explozie provocată printr-un
ispozitiv care fusese pus în vreun container cu materiale,
us sau puse, urmînd ca după aceea, la momentul potrivit, să
e facă declanşarea, de aproape sau mai de departe, depinde...

Nu mă pricep, nu sînt specialist în treburi de astea, eu sîn cu tratamentele termice, ştiţi dumneavoastră prea bine... Cre(însă că există, la nivelul tehnicii de azi, posibilităţi pe care no nici nu ni le putem imagina !..."

„Da, cred că există, dar cine să fi făcut aşa ceva ?!... Ş de ce !?..."

„Asta nu-i o problemă, tovarăşu' director, oameni se găsesc, sînt destui năsădiţi !... Iar motive, de asemenea, se găsesc destule !... Că noi, astăzi, sîntem angrenaţi într-un *dialo*g mai larg, cu foarte multă lume, ştiţi dumneavoastră cum stau lucrurile !... Ei, şi-atunci de ce nu admiteţi că cei cu care nu ne avem bine ne pot face din cînd în cînd cîte-o *bucurie*, să nu ne luăm un avînt prea mare, să ne «cuminţim», să stăm la marginea vieţii, cum am mai stat, să lăsăm fruntea vieţii în seama lor !... Că şi-atuncea, cînd, cu inundaţiile acelea mari, eu am zis că-s provocate ploile acelea, de-au venit aşa deodată peste noi !..."

„Cam fantezistă ipoteza aceasta a dumitale !"

„Care, tovarăşu' director !?"

„Asta cu ploile !"

„Da, asta s-ar putea să fie fantezistă, dar cealaltă, cu *explozia,* nu-i fantezistă deloc, pentru că eu, tovarăşu' director, am văzut nişte containere care erau secţionate, secţionate perfect, în diagonală, ca de o explozie !... Aşa tăietură n-am mai văzut decît la bombardamentele din 1944, cînd am văzut un gard de fier care fusese secţionat de explozia unei bombe, un gard de fier, reţineţi acest amănunt !... Mai e o problemă pe urmă : cauciucul nu se aprinde aşa de uşor şi nici nu arde aşa de iute, după ce se aprinde !... Iar noi am avut, după cum ştiţi, foarte mult cauciuc acolo, care a ars, s-a aprins deodată... Ceea ce înseamnă că *ipoteza* e valabilă şi că vinovatul adevărat nu e nenorocitul acela de Zamfirache Zamfir, cum zic unii !..."

„Dar el cînd a fost prins ?!"

„Spre ziuă !... A fost găsit prin pădure, cu o canistră goală în mînă... Era murdar şi avea hainele rupte pe el... Şi vorbea cam aiurea... Zicea că el e vinovatul, dar că nu a vrut să fie... Spunea că şeful pazei l-a persecutat şi l-a ostracizat şi că acum şi-a primit şi el pedeapsa... «Voia domnului şi ordinul *omului !*» zicea el... Şi eu nici n-aş crede, tovarăşul director, că nenorocitul ăsta e vinovat !... O fi avînd vreun amestec, nu zic nu, dar vinovat nu cred că e !..."

Același lucru îl susținea și Sever Nasta, unul din ofițerii de securitate care s-a ocupat de această problemă (s-a ocupat în faza inițială, pentru că pe urmă a fost „scos din chestiune"). Sever Nasta ajunsese la concluzii și mai interesante, posedînd, firește, date mai multe. El se concentrase asupra lui Mihail Șafranovici Cionoff, zis Walter, zis Petruşka, un personaj foarte interesant, care revenise în orașul nostru (și în țară) după o absență de mai mulți ani, își cumpărase o vilă, o amenajase cum vroise el, fiind pensionar acum, bucurîndu-se de toate avantajele pe care le avea la îndemînă, — „e normal, nu-i așa ! ?" — ducînd o viață liniștită, — „dar nu prea retrasă și nici chiar așa de restrînsă, din contră, a trăit și trăiește pe picior mare, întreținînd totodată multiple relații !..." Nou și interesant era, mai ales pentru mine, faptul că Zamfirache Zamfir („omul meu") devenise discipolul lui Mihail Șafranovici. Știam că stătea la vilă și că era, acolo, grădinar și portar, om la de toate, dar nu știam că devenise și „discipol", colaborator și sfetnic, — „mai mult sfătuit, decît sfetnic, deoarece numitul Cionoff îl cam teleghida, folosindu-se din plin de caracterul cam instabil și cam tenebros al paznicului !..."

„...Avînd experiența unei anumite activități, mi-a explicat pe îndelete Sever Nasta, a cărui inteligență, a cărui incisivitate și a cărui francheţe m-au cucerit (dar nu pentru că era de acord cu mine), avînd, în genere, experiența veche a combinațiilor și țesăturilor de un anumit tip, fiind nemulțumit pentru că nu mai era ce fusese și pentru că nu i se recunoșteau meritele pe care și le atribuie (a fost, știți probabil de la tovarășul Jeler, șeful unei regionale, a fost adjunct și primadjunct de ministru), acest Cionoff a început să facă frondă, a devenit dușmanul lucrurilor pentru care zice că a luptat altădată (în parte e adevărat, a luptat, a activat, dar numai în parte), a început să-și caute aderenți și discipoli, iar pe de altă parte a început să se dedea și la alte fel de activități, ostile, de-a dreptul !... Opinia mea, nefondată deocamdată, este că el e implicat direct în catastrofa care s-a produs la uzina dumneavoastră, care a produs, după cum știți, pagube mari, stîrnind în același timp derută și nesiguranță, scopul principal al sabotajului (păstrați deocamdată pentru dumneavoastră acest termen, dar eu așa privesc și tratez problema !) fiind exact acesta : să stîrnească neîncredere, să ducă la delăsare și la dezorganizare !... Cionoff s-a folosit pentru asta de Zamfirache, dar nu pentru a-l pune pe el să facă răul cel mare, ci pentru a-l avea ca acoperămînt !... El i-a sugerat lui Zamfi-

rache, care i s-a plîns mereu că şeful lui îl şicanează, ceea ce era adevărat (ăstuia îi era teamă să nu-i ia Zamfir locul îl socotea omul dumneavostră), — să se răzbune, să-i facă şefului său un pustiu de bine, să-i pună nişte cocoloaşe de bumbac pe undeva, să lase vreun foc aprins, ori să strecoare vreo canistră de benzină pe la vreo magazie... Asta la rîndul său, şi-a însuşit *ideea,* a repetat-o de mai multe ori beat dar şi cînd era treaz, iar mai apoi, cînd s-a produs efectiv catastrofa, şi-a însuşit-o definitiv, s-a convins pentru totdeauna că el a făcut ceea ce avusese de gînd să facă !... Pare pură fantezie, însă eu cred că acesta e adevărul, pentru că explozia s-a produs la douăzeci de minute după ieşirea lui din schimb... El nici nu ajunsese la vilă cînd a răbufnit explozia... A auzit-o şi s-a întors (l-a văzut portarul de la poarta Nr. 3) şi-abia după aceea a luat-o la fugă prin pădure... În sensul acesta v-aş cere sprijinul, pentru o mai deplină edificare asupra stării psihice a acestui om, din cauza căruia nu putem merge pînă la rădăcina răului, pe care cred că o intuiţi şi dumneavoastră !..."

„Da, o intuiesc, dar dumneata ce crezi, Mihail Şafranovici are şi altfel de relaţii sau e un simplu şi cam fioros cîrcotaş social, fiindcă văd că există şi aşa ceva !?..."

„Cîrcotaş e, n-aş putea spune însă dacă sînt sau nu sînt şi alte implicaţii... El nici nu era în oraş în perioada exploziei, era plecat... Ar mai trebui să mai existe, dacă rămîne în picioare ipoteza noastră, cel puţin o persoană, persoana care a declanşat explozia, lucru pe care putea să-l facă şi de la distanţă, depinde cu ce şi cum erau înzestraţi, pentru că lucrătura e de amploare şi de un înalt nivel tehnic, nu-i *opera* unui simplu şi cam penibil refulat social şi psihologic !..."

Adunînd laolaltă aceste ipoteze, văzînd mereu hala, cum se aprindea şi cum sărea în aer, văzînd uneori întreaga uzină cum sărea în aer, de parcă n-ar mai fi fost nimeni sigur de nimic, — mi-am alcătuit propria mea ipoteză, care părea cam fantezistă, cu toate că se bizuia pe fapte. A fost degeaba însă, fiindcă *cercul* s-a închis, nu aşa cum spusese Alfred Grofşoreanu, dar s-a închis, cuprinzînd în perimetrul lui aceleaşi acuzaţii.

„...Am auzit, mi-a spus primul-secretar, înainte de a-mi comunica vestea cea mare : *destituirea,* — că faci romane poliţiste sau că te pregăteşti să le faci, e adevărat ?"

„Nu ştiu nimic, tovarăş prim-secretar !..."

„Atunci, dacă nu știi, a continuat el, să faci bine să nu te mai amesteci în povestea aceea de la uzină !... Există oameni care au sarcina să lămurească lucrurile definitiv, să înceteze orice speculație !...“

„Dar asta vreau și eu, tovarășe prim-secretar !“

„Posibil !... Fiind însă mult prea amestecat, ai creat impresia că vrei să te aperi de ceva, vrei să îndepărtezi de dumneata un anumit adevăr !“

„Care adevăr, tovarășe prim-secretar ?! am întrebat eu, ca într-o opintire, simțind deodată cum se despica în fața mea, în mine sau sub mine, o prăpastie de moarte, un gol fumegos și fierbinte. Nu înțeleg !?...“

„Mereu nu înțelegi cîte ceva !... Dar uite că eu n-o să-ți dau nici o lămurire !... Îți spun numai atîta : să nu te mai amesteci în *problema aceea* !... Și să te pregătești să dai în primire, operație care aș dori să se petreacă repede și fără gălăgie, fără drame !... Ai înțeles !?...“

L-am căutat numaidecît pe Sever Nasta, pe care l-am găsit greu, cu care m-am întîlnit pe ascuns, ca în ilegalitate, — „...așa-i cîteodată, tovarășe Pozdare, n-ai ce-i face !...“

„Bine, dar ce se întîmplă, l-am întrebat eu, ce s-a întîmplat ?!“

„Nu mai știu, mi-a spus Nasta, nu mă mai ocup deloc de problemă !... S-a stîrnit forfotă mare, nu știu dacă ați auzit, după ce l-am abordat eu pe Mihail Șafranovici !... S-a alcătuit o delegație, Grofșoreanu a alcătuit-o, vorbind de-a dreptul cu cei care îi erau mai apropiați, amăgindu-i pe alți cîțiva, să-i iasă pontul, să se nască o tensiune !... De aceea s-au dus peste tot, amenințînd că merg mai departe... Erau impunători, tovarășul Pozdare, vă rog să mă credeți, opt sau nouă oameni bătrîni, cărunți și rumeni toți, doi sau trei dintre ei plesnind de sănătate și de robustețe !... În orice caz, pe fața nici unuia dintre ei nu se vedea și nu se citea pecetea sacrificării, nu semănau a victime, vreau eu să zic !... Și nici eroi nu erau, tovarășul Pozdare, să nu mă înțelegeți greșit, dacă ar fi fost eroi, dacă ar fi fost oameni adevărați, nu niște simpli molipsiți, ar fi abordat altfel lucrurile, nu s-ar fi apucat să-l apere pe un Șafranovici oarecare !... Privindu-i cum se agitau, mi-am amintit de tata, dacă îmi dați voie să vă fac o mărturisire... Asta pentru că și dînsul a activat în ilegalitate, a lucrat cu nea Constandă, cu Rizea și cu alții, atîția, care nu se bat cu pumnul în piept, nu sar în foc pentru nu știu ce lichea internațională, își văd de treburi, cum își vede de altfel și tata !...

El e acum, de cînd a ieşit la pensie, secretarul unei organizaţii de bază din cartierul unde locuim... «Tu nu crezi, măi băiete m-a întrebat dînsul într-o zi, că şi lupta asta, activitatea politică naşte obişnuinţe şi produce deformări mari ! ?» «S-ar putea, i-am spus eu, dar cum ai ajuns la concluzia asta ? !»... Mi-a spus, mi-a povestit cum se zbăteau şi acum unii tovarăşi de ai lui, de la organizaţia de bază, să fie în frunte, să fie aleşi în birou şi în prezidii, cum se erodau şi se zbăteau ei, luptîndu-se pentru *putere* la nivelul acesta, făcînd, cum spunea şi tata, o caricatură a lucrurilor, a anumitor lucruri, caricaturizîndu-se pe ei înşişi !... Iar eu, acum, adică atunci, în timp ce mă uitam la delegaţia aceea ciudată şi cam pestriţă, mă gîndeam că inerţia şi conservatorismul pot veni şi dinăuntrul orînduirii noastre, nu numai dinafară !... Da, tovarăşul Pozdare, pentru că oamenii aceştia nu aveau nimic comun cu orînduirea burgheză, au fost şi poate că mai sînt legaţi de ceea ce se înfăptuieşte aici, dar cît de îndîrjiţi şi de împătimiţi erau ei, cît de depărtaţi erau de adevăr şi de cinste !...“

„Nici nu cred că-i mai interesează fleacurile astea ! am spus eu încet, trăind şi retrăind un regret amar şi adînc, în care palpita, cum palpită sîngele într-o rană mare, toată tinereţea mea, toată viaţa mea. — Ei nu vor decît atîta : ca îmbăţoşarea lor să aibă efect, ceea ce au obţinut !...“

„Da, au obţinut lucrul acesta !“ a recunoscut Nasta.

„Înseamnă, am continuat eu, că nici ziua de azi nu-i sfîntă şi nu-i chiar aşa de puternică, dacă se dă singură înapoi, în faţa propriei sale umbre !?...“

„Nu-i sfîntă, bineînţeles, nici o zi nu-i sfîntă prin ea însăşi, trebuie să fie sfinţită în permanenţă, prin muncă şi prin luptă !...“

„Adevărat, dar acolo unde există luptă există şi înfrîngeri !...“

„E normal, e aproape obligatoriu !...“

N-am mai întrebat ce se întîmplă cu dreptatea, şi cu adevărul, şi cu cinstea, l-am lăsat într-ale lui, iar eu mi-am văzut de ale mele. Am rămas, de fapt, într-o suspensie care mi s-a părut (şi chiar aşa era !) mai aspră şi mai cumplită decît toate vîrtejurile prin care trecusem pînă atunci, deşi nu era brutală deloc, era desăvîrşită, în ceea ce priveşte *procedura*. „...Dar de ce ? întrebam eu din ce în ce mai des şi mai abrupt, mai ales după ce a fost judecat şi condamnat Zamfirache Zamfir (fiindcă a fost îmbrăţişată, de către toţi, ca la un semn magic, vinovăţia acestui om, despre celelalte *variante*

hemaivorbindu-se nimic, parcă n-ar fi fost formulate niciodată, parcă n-ar fi avut nici o rădăcină în realitate). De ce să nu se spună adevărul-adevărat ! ?“ „De ce nu sîntem *noi* așa cum zicem, fermi și consecvenți ?... De ce ne anulăm singuri propriile noastre elanuri, ce avem mai bun și mai de preț, ceea ce am cîștigat atît de greu, cu atît de multă suferință ? !...“ „Și eu, de ce trebuie să fiu împins de colo-colo, ca un gunoi ?!...“ „De ce și pînă cînd, fiindcă am muncit și m-am zbătut, uzina, dacă e așa cum e acum, e pentru că m-am îngropat eu însumi în ea, în toate fluxurile, în tot ce se face acolo !...“ „Iar accidentul acela, *explozia*, nu e opera mea ș nici a întîmplării !...“ „Cum de nu se înțelege lucrul acesta ? !...“ „Și de ce se trece așa de ușor peste dreptate ? !...“ „Fiindcă astăzi nu mai e *secetă* în lume, nici *cultul* nu mai plutește deasupra ei, nici războiul rece !...“ „Și-atunci, dacă-i așa, de unde și cum au țîșnit înaintea mea aceste *explozii* ciudate ?!...“

De vreo cîteva ori am lăsat libere hățurile reținerilor, — „Ce rost are să ne tot strunim, să nu bem, ca să fim limpezi, să trăim frumos și demn, să fim morali în tot ce facem, în vreme ce alții se pișă pe temeliile lumii !?...“ — avîntîndu-mă din nou în beții și în chiolhanuri, fără pofta și fără degajarea de altădată, cu mai multă îndîrjire însă, cu un spor nelămurit de deznădejde. Într-un rînd, măcar (ultima oară, de fapt), m-am îmbătat atît de crunt (eu care credeam și ziceam că nu voi mai cădea niciodată așa de jos), încît m-au adus unii acasă, nici nu mai știu cine erau, tovarăși întîmplători de pahar, profesioniști ai beției sau disperați ca și mine, — „Dumnezeu să-i mai știe !...“ Știu că m-au lăsat în hol, într-o stare nu prea bună, spre disperarea Nuței, care a început imediat să urle prin casă, ca o tigroaică.

„...Iar s-a apucat de prostii și de mișelii ? zicea ea, umblînd încordată de colo-colo (eu o auzeam din ce în ce mai bine, pe măsură ce mă dezmeticeam). Iar s-a aruncat zgrunțurosul ăsta în gunoaie și în zoaie !?... Iar trebuie să-l culeg de pe drumuri ?!... Dar de ce să-l tot culeg ?... Că-i cal bătrîn acum, are copii mari și-l știe o lume !...“

S-au auzit trîntindu-se niște uși (eu eram pe canapea, în „camera de chibzuință“), după aceea s-a făcut liniște. „...Acum, am spus eu de pe muchea cea mai incertă, dintre trezie și beție, dintre veghe și somn, dintre viață și moarte, sînt toți la bucătărie, dezbat *problema*, se ceartă din cauza mea !...“ Am auzit un strigăt puternic pe urmă. Era glasul lui

Ionuț, el ceruse liniște și pace, apărîndu-mă, ceea ce nici n-aș fi crezut.

„...Ce vreți, a strigat Ionuț, să-l omorîți, să-l mîncați de viu ?!... Și de ce v-ați tulburat voi așa de tare, pentru că s-a îmbătat sau pentru că nu mai *este* ce *era* ?!...“

Nu i-a răspuns nimeni, casa s-a cufundat în liniște, iar eu m-am cufundat încet într-un somn greu și învălmășit.

Cînd m-am trezit, a doua zi, m-am pomenit cu băiatul alături de mine, liniștit dar ferm.

„...Cum te simți ? m-a întrebat el, lăsînd orice ocol deoparte. Crezi, mi-a mai spus băiatul, că vei reuși, din nou, s-o iei de la capăt cu toate, cum ai făcut-o altădată, de vreo trei ori, dacă țin eu bine minte ?!“

„Da, cred că voi putea, am zis eu șovăielnic, sînt sigur de asta !...“

„Atunci e bine, e chiar foarte bine, mai ales că nici eu nu mai sînt copil !... Vei avea în mine un sprijin de nădejde, cu o singură și de neschimbat condiție !...“

„Care-i condiția, măi frate Ioane ?!“

„Să nu mai bei !“

„Ei, asta-i un fleac, nici n-are rost să discutăm despre ea !...“

Acesta a fost singurul cîștig, singura izbîndă, după ce am trecut prin vălmășagul acela mare și cumplit, din care nici eu nu credeam că voi mai ieși.

Băiatul era mare, devenise persoană de sine stătătoare, — „Sînt stat independent, Bătrîne, ce dracu !?...“ — avea ideile și concepțiile lui, judeca totul cu o asprime mult prea mare, dar era drept în judecățile acestea ale lui.

Ionuț era, acum, la douăzeci și doi de ani, cum nu reușisem eu să fiu la treizeci și doi. Era instruit și cult, nu era handicapat de nici un complex, era liber și ferm, fiindcă era hotărît să-și întemeieze viața pe muncă și pe cinste, — „nu te voi face de rîs în privința aceasta, să n-ai nici o grijă !...“

Nu avea experiența de viață pe care o avusesem eu la douăzeci și doi de ani, pe care o acumulasem fără voia mea, avea în schimb un orizont mult mai larg, științific și cultural, se mișca firesc în domenii dintre cele mai diverse, mă depășise sau tindea să mă depășească, chiar și în privința specialității, — „nu te superi, nu-i așa, dacă îți fac anumite semne de bun-rămas, dacă merg mai departe și mai sus ?!...“

Nu e perfect, bineînțeles, e surprinzător de copilăros de multe ori, e naiv în unele privințe, dar e dîrz și bătăios la o

adică. Are, într-un cuvînt, calitățile și scăderile unei întregi generații de tineri, a căror formare s-a petrecut la adăpost de „furtuni", în condiții bune sau foarte bune, a căror deschidere către viață a corespuns cu anumite deschideri către lume ale orînduirii noastre, cu anumite clarificări de fond din cadrul mișcării muncitorești, probleme pe care ei nici nu le-au înțeles cum trebuie, le consideră firești, așa cum consideră firesc faptul că au pîine pe masă în fiecare zi, că pot învăța și munci în voie. Asta ar fi, de fapt, una din scăderile lor, că sînt cam dezarmați în fața vieții. Asta îi și avantajează, fiindcă nu au experiența combinațiilor.

Încolo, numai lucruri bune, bune sau foarte bune, ceea ce înseamnă că adaptarea lor la viață se petrece destul de rapid, fiindcă iată, Ionuț a devenit deodată bărbat în casă, punînd piciorul în prag, în clipa cînd a simțit că se nasc dezastre și dezagregări, din cauza presiunilor externe, intrînd astfel în noul echilibru de forțe al lumii, cu statut și cu drepturi de om în toată firea, avînd ceva din felul meu de a fi, depășindu-mă totodată, așa cum m-a depășit și ca înălțime, începînd de pe la șaisprezece ani.

XII

Dacă m-ar întreba cineva astăzi, la cei patruzeci și șase de ani ai mei, acum, după ce am fost dat afară din nou, de peste tot, după ce am fost lăsat în suspensie, să cuget, să-mi îmbunătățesc munca și felul de a fi, să devin altfel de om, mai bun și mai adevărat, dacă ar veni și mi-ar spune : „Dumneata crezi cu adevărat că se poate ajunge la așa ceva, la un *om nou* și la *o viață nouă*, mai crezi, adică, în lucrurile astea, dumneata, care ai fost stalinist, și dejist, și stîngist, și dreptist, și fanatic și mai știu eu ce ai mai fost, ai mai găsit ceva din adevărata dumitale fire, printre atîtea supralicitări și pierderi de sine, mai știi cum te cheamă ori nu mai știi nimic, nu crezi cumva că entuziasmul acela al dumitale, de la optsprezece ani și chiar de mai tîrziu, era o simplă și cam trecătoare încrîncenare, o ieșire în lumină a unui spirit tenebros și aducător de rele, o simplă și cam odioasă întruchipare a nihilismului contemporan ?!" — i-aș răspunde, fără să clipesc și fără să mă supăr prea tare (fără nici un scrîșnet, în orice

caz), că am crezut şi cred cu şi mai multă tărie în *anumite lucruri*, tăria aceasta a mea fiind direct proporţională cu limpezirile prin care am trecut, unele din aceste limpeziri fiind, e adevărat, ale vîrstelor mele, altele însă, cele mai de seamă, fiind ale vremii, ale epocii prin care am trecut şi trec, cu fruntea sus.

„Fiindcă eu, i-aş spune şi i-aş răspunde zgîndăritorului aceluia neliniştit, — nu numai că nu m-am pierdut pe mine însumi printre schimbări şi printre modificări, dar m-am regăsit, cu eforturi şi cu chinuri multe şi mari (nu-i firesc oare să fie aşa ?), cu frămîntări numeroase şi adînci, important fiind însă că m-am regăsit şi mă regăsesc, apropiindu-mă din ce în ce mai mult de propria mea esenţă !..."

„Pentru că omul, fiecare om în parte, are esenţa lui, acel timbru unic, care îl deosebeşte de toţi semenii lui, de pe întreg pămîntul, oricît ar fi ei de mulţi !... Complexitatea unei epoci, măsura în care a adus sau aduce ea schimbări în viaţa oamenilor, e de căutat şi de găsit în concordanţa aceasta, în măsura în care oamenii se regăsesc cu adevărat pe ei înşişi, nu mai trăiesc în paralel, depăşesc orice fel de scindare !..."

„Recunosc, aş mai spune eu, că am fost scos la lumină de un flagel cumplit, — sînt *fiul secetei*, o ştiu — de un adevărat cataclism, care a adus şi a lăsat în urma lui uscăciune multă şi foarte multă nenorocire, eu însumi fiind, în mare măsură şi pentru o bună bucată de vreme, întruchiparea însăşi a uscăciunii şi a nenorocirii, fiind nu o dată la un pas de ultimele scrumiri, din care nu s-a născut şi nu se naşte nimic, nici o înmugurire, nici o speranţă !... Pe urmă, însă, cu timpul, cu ajutorul timpului şi cu sprijinul locului (fiindcă e fascinant şi binecuvîntat de zei acest loc, care poate fi numit *ŢARĂ*, pe care nu trebuie să-l mai scap din braţe niciodată !), bizuindu-mă într-o măsură greu de apreciat pe cei între care mi-a fost dat să trăiesc (aşa cum sînt ei, buni sau mai puţin buni, foarte buni sau foarte răi), — am ajuns să depăşesc orice uscăciune, orice însecetare !... E adevărat că m-am îngrozit la început, cînd am înţeles ce s-a întîmplat, ce s-ar fi putut întîmpla, cu o ţară întreagă, nu numai cu mine, cu *o lume* şi cu *o idee* !... După aceea însă, după ce m-am uitat mai bine în jur, mi-am revenit şi m-am liniştit, gîndindu-mă şi spunîndu-mi că spaima e reversul încrederii şi că adevăratele convingeri politice nu se pot naşte decît din luciditate şi prin luciditate, — prin cinste şi prin stăruinţă, printr-o detaşare

care se poate apropia sau poate depăși (nu există nici o interdicție în direcția aceasta) detașarea celor mai distinse și mai alese spirite ale umanității, celor mai buni și mai omenoși oameni !...“

„Recunosc, aș adăuga eu, că în vorbele acestea ale mele, măsurate și cumpănite (sub ele, de fapt), se află un dispreț adînc și întemeiat față de tot ce a fost fals și mincinos, față de toți cei care au profitat și profită (altfel, cu alte metode) de munca altora, de munca și de cinstea celor ce nu s-au bizuit decît pe truda lor și pe onestitatea lor, față de lăcomia de putere și față de prostia care se transformă în agresivitate surdă și oarbă (cu ajutorul *puterii*), față de tot ce nu a avut și nu are nimic de-a face cu dreptatea socială, cu sufletul cel mai adevărat și mai curat al acestui loc și al acestui popor !...“

„Unde-i dispreț, aș mai adăuga eu, fără grabă, fiindcă graba nu se înfiripă decît acolo unde nu e convingere suficientă, — există și iubire, trebuie să existe, pentru că disprețul erodează și surpă totul, în vreme ce iubirea, și încrederea, — lumina sfîntă a vieții ! — dau alt temei tuturor mîniilor, le îndreptățesc și le purifică, fac din cel mai umil om un combatant de temut, îl înalță pe verticala demnității umane !...“

. . . . . .

„E atît de ușor, de fapt, să fii bun și drept, să fii cinstit și neînfricat, încît e de mirare că nu sînt toți oamenii așa și că mulți dintre ei se lasă tărcuiți de frontul obișnuințelor, înotînd în umilință și în năclăială, dînd rînd altora spre curaj și spre demnitate !...“

„De fapt, de aceea nu sînt toți oamenii așa, — buni și drepți, cinstiți și neînfricați — pentru că se dau în lături și înapoi mulți dintre ei, se lasă copleșiți de lașități și de spaime, trăind în virtutea inerției, murind înainte de a muri, cum ziceam eu cîndva !...“

„Dar pot să fie așa — buni și drepți, cinstiți și neînfricați — și cred că vor fi !...“

. . . . . .

În rest, nu știu, să vedem ce va fi, sau, cum zice poetul : *Restul e tăcere !*, fiindcă de asta nu scapă nimeni (nici măcar poetul n-a scăpat), numai viața se ridică mereu spre slăvi, neliniștită și neostoită, din ce în ce mai neliniștită și mai neostoită...

POSTFAȚĂ

I

Ieri m-am întors de la înmormîntarea lui Vasile Pozdare. Veneam din viață înspre literatură. Sau poate că mă îndreptam dinspre literatură spre viață. Nu știu, pentru că nici nu am stăruit asupra graniței acesteia atît de fragile, în vecinătatea căreia au murit și s-au risipit atîtea „întruchipări ale imaginației", realitatea fiind dintotdeauna mai bogată și mai fantastică decît orice imaginație, decît orice literatură, — fiind, după cum avea sau are ea poftă, în funcție de cerințele de profunzime care au animat-o și o animă : patetică sau absurdă, simplă sau complexă, tragică sau tragi-comică, avînd de toate în pîntecele ei uriaș, îngeri dar și demoni, eroi temerari dar și nemernici aproape desăvîrșiți, revoluționari dar și contrarevoluționari, întineritori de lume dar și îmbătrîniți ai pămîntului. Știu însă că mi-am amintit, în timp ce coboram cu trenul pe Valea Prahovei, de neliniștitul Alexandru Gheția, eroul din mijlocul *Caloianului,* de el și de ultimul lui drum, de ploaia pe care o vede venind spre trenul în care se afla, dimpreună cu neliniștile lui sumbre și inevitabile. Amintit nici nu e potrivit și bine spus, deoarece eu nu mi-am amintit de Alexandru Gheția, m-am pomenit deodată cu el alături de mine, tulburat și precipitat, exact așa cum fusese în ziua cînd se înturna de acasă, de la Buzda, cînd venea să moară în vila în care își măcinase cîțiva ani buni din viață, în care stăteau alți oameni acum, un mare pictor contemporan, fiindcă ai săi s-au restrîns, mutîndu-se la bloc, în noul și frumosul cartier Drumul Taberei. Dar nu era cum fusese în ziua aceea, era puțin mai altfel, mai bătrîn și mai îmbătrînit (se cunoștea că venea de *dincolo*), cu cearcănele din jurul ochilor crescute și întărite puternic, cu ochii cam osteniți, cu obrazul arat de dezamăgiri (de parcă ar fi mai rău *acolo* decît e aici), cu pletele rărite dar și încîlțoșate, cu o gură de fum și cu un glas spart și greoi.

„...Ce faci ? m-a întrebat el cît se poate de firesc, parc ne-am fi ştiut demult, parcă ne-am fi despărţit de curînd. A fost *acasă*, pesemne ?!...“

„Nu, i-am răspuns eu, am fost la înmormîntarea unu om, dar nu acasă !...“

„Înmormîntarea unui om ?! a zis Ghetea, cu acelaşi glas de fum şi de scrum. Dar cine a mai murit ?“

„Pozdare, Vasile Pozdare, cel mai bun prieten al lui Iuli Jeler, Jeler fiindu-mi mie prieten !...“

„Da, ştiu, am auzit de el, de Pozdare, vreau eu să spun nu de Jeler !... Mi-a povestit cineva despre el, despre băiatu acela teribil, care a venit de la Moldova din cauza secetei !.. Ştiu, cum să nu, am şi vrut să scriu despre el, dar uite că nu am mai apucat !... Aşa mi-a fost dat mie, să nu-mi duc la capătul izbînzii nici măcar un sfert din gîndurile şi planurile pe care le-am avut !... Poate că o să faci dumneata asta, ceea ce n-am izbutit să fac eu !...“

„Poate, cine ştie !?... Am încercat şi voi încerca şi de acum încolo, totul fiind, la urma-urmei, pură şi detaşată încercare cu deosebirea că unii recunosc lucrul acesta, în timp ce alţii cei care se lasă devoraţi de glorii şi de orgolii, îşi închipuie că fiecare cuvînt al lor, fiecare pas, fiecare gest, sînt sortite eternităţii !...“

„Adevărat, aşa e, dar despre mine ce se spune prin lumea voastră, prin fosta mea lume, prin paradisul literelor contemporane — paradis, purgatoriu şi infern, fiindcă lumea aceasta le conţine pe toate ?!“

„Se spun multe, iubite maestre !“

„Nu-mi zice aşa, cum îmi zicea Klio, zi-mi Ghetea, sau domnule Alesandre, cum îmi zicea Gioconda, săraca, sau tovarăşe Ghetea, cum vrei, numai iubite maestre să nu-mi zici !“

„Asta nici nu mai contează, între noi doi !...“

„Aşa e, dar ce se zice, ce se spune despre mine ?!“

„Unii spun că nici nu exişti, eşti o pură ficţiune, o ficţiune falsă, neconvingătoare, fără priză în realitatea cea mare a vieţii, şi a vieţii literare, desigur !...“

„Aşa spun ?!“

„Da, aşa spun unii !... Iar alţii caută *chei*, caută modele în realitate, se agaţă de nişte fapte, ca să te racordeze cu viaţa unuia sau a altuia, fiecare arătînd în altă parte !...“

„Aspectul acesta pare mai interesant, dar nu din cauza racordărilor acestora, ci din cauza subterfugiului, fiindcă cei ce fac asemenea operaţii, asemenea falsuri, vor să spună că

ei nu au fost niciodată așa, în nici o împrejurare, cum sînt eu, cum am fost eu o viață întreagă !...“

„E posibil, dar e o recunoaștere și aceasta, dacă stăm și ne gîndim puțin !...“

„Este, bineînțeles, dar e o recunoaștere indirectă !... Ea relevă un anumit tip de minciună, pe care am trăit-o eu, am epuizat-o, nu am trăit-o !... Da !... Și altceva ce se mai spune, ce operații de analiză s-au mai făcut pe spatele meu, ce imputări mi s-au mai adus ? !“

„Multe și mărunte, dar și mari !... Unii au spus că faci prea multe dușuri, te speli prea des !...“

„Aceasta fiind o observație estetică, da ? !“

„Se înțelege, altfel n-ar fi fost formulată !“

„Adevărat, dar nu cumva cei care au făcut-o sînt nespălați de felul lor, nu se simt bine dacă nu se cojește sudoarea pe ei ? !“

„Nu m-am gîndit la aspectul acesta, s-ar putea însă să fie așa !... Estetica unora ținînd, într-adevăr, de taraba micilor interese, de răfuielile sociale și politice, de o adversitate aproape zoologică față de adevăr, față de dramele mari și puternice !...“

„În măsura în care e așa, să știi că e vorba și de incapacitatea funciară a unora, de a înțelege cu adevărat un personaj sau o carte de literatură !... Cunosc problema, pe asta nu am epuizat-o dar o cunosc : nu-i numai reavoință la mijloc, e și prostie multă în circuit, prostie veche dar și nouă, dogmatică dar și antidogmatică, modernă dar și pseudomodernă !... Altceva ce se mai spune, despre mine și despre dumneata, fiindcă sîntem legați cu același lanț ! ?...“

„Unii au spus și spun că ești prea ticălos și că nu poți, fiind așa cum ești, să te frămînți, să ai revelația sumbră a ratării, să te gîndești, cu regret, omenește, la anumite lucruri !...“

„Dar de unde au scos ei chestia asta cu ticăloșia ?“

„Din *carte* !... Au decupat anumite vorbe pe care le spui de-a lungul verii în care ai mai ieșit o dată în lumină — *ticălos* și *marele ticălos* ! — dîndu-le un anumit înțeles, considerîndu-le ca atare !...“

„Bine, dar ei nu știu, proștii, că omul cînd e necăjit și neliniștit spune mai multe decît ar trebui și că nu poți da unei vorbe un anumit înțeles decît dacă ții cont de împrejurările în care a fost spusă, fără a mai vorbi de temperamentul omului ? !“

„Știu foarte multe, cînd vor, cînd nu vor nu mai știu nimic, o țin înainte cu etichetările și cu denaturările, te fac cinic, te fac denigrator, te fac negativist, te fac dușman la o adică, isprăvesc cu tine, dacă pot, întorcîndu-se apoi către alții, căutînd alte victime, ca să poată ei vieții și dăinui !...“

„Cunosc *sistemul,* da, am trecut și eu prin el !... De fapt, în *moara* lui mi-am sfărîmat eu aripile, aripile și visurile, rămînînd ciung și olog pentru totdeauna !... Altceva ce se mai zice și ce se mai spune prin *bîlciul literaturii*, al vieții literare, de fapt ? !“

„Multe, cum am mai spus !... O *doamnă literară* m-a întrebat, de pildă, dacă ea e Sofiana Stîrcea !... «Nu-i așa, mi-a spus cucoana, că eu sînt Sofiana ! ?»... Vroia să spună prin asta că ea e Sofiana, iar dumenata, Alexandru Gheția, îl reprezinți în *carte* pe un anumit scriitor contemporan, cu care s-a iubit dumneaei în tinerețe, aspect pe care eu nu-l cunoașteam și nici nu l-am avut în vedere, nu puteam să-l am în vedere !...“

„Aceeași poveste, într-adevăr : ei arată cu degetul în altă parte, ca să nu se vadă pe ei înșiși !... Întorc oglinda spre alții, să nu-și vadă chipul propriu, cît e de strîmb și de hîd !... Fiindcă eu îi reprezint pe toți, chiar și pe dumneata te reprezint, într-o măsură greu de stabilit, importantă, în orice caz, îngrijorător de mare !...“

„Știu asta, am și spus-o am recunoscut-o public !“

„Ce-ai recunoscut ? !“

„Că mă reprezinți și pe mine, exact în măsura în care îi reprezinți pe alții, mi-am asumat deschis această răspundere !“

„Nu trebuia să faci asta !... Cine știe ce trepăduș va veni și va spune că ai fost nevoit să te aperi, fiind acuzat de calomnie !...“

„A venit, ce să mai vină, a spus unul așa ceva, ca să-și argumenteze o anumită observație, a scris, negru pe alb, că am fost acuzat de calomnie de către un scriitor obscur și că asta confirmă nivelul scăzut al cărții !...“

„Bine, dar te-a acuzat cineva în sensul acesta ? !“

„Nu, bineînțeles, asta însă nici nu mai contează !...“

„Ba contează, de ce n-ai dat o dezmințire, de ce nu te-ai apărat ? !...“

„Am dat destule... De ce, adică, să mă tot apăr, explicînd ceea ce e limpede ca lumina zilei ? !... De ce să nu se apere *ei*, de ce să mă apăr tot eu ! ?... Sînt, la urma-urmei, la mine acasă și ar trebui să se țină seama de lucrul acesta : că nu

înt un intrus, nu sînt un simplu defulat, cum insinuează umnealor, nu scriu ca să mă răzbun, scriu pentru că am eva de spus, pentru că sînt, cu voia sau fără voia *lor*, fiul cestei țări !..."

„Adevărat, așa e, dar nu te lăsa doborît de orgolii, nu te nfoia prea tare, cum m-am înfoiat eu de atîtea ori, pînă cînd m plesnit în gol, ca un pufulete !..."

„Nu voi face așa ceva, dar nici nu mă voi lăsa călcat n picioare, la infinit, de către fel și fel de intruși și inter-puși !..."

„Nu te lăsa, dar nici nu sta cu fața, pe cît se poate, umai către adversități, către asemenea adversități !... Nesu-punerea poate fi tot atît de rea ca și supunerea, la extrema ealaltă !..."

„Nu-i vorba de supunere și de nesupunere !... E vorba de drumul propriu și de gîndul propriu, deoarece fiecare vrea, chiar și prietenii, chiar și oamenii de bine, să fii altceva !... Și dacă îi asculți pe toți, dacă te iei după orice *opinie*, sfîr-șești prin a nu mai fi nimic, te pulverizezi, te faci praf !..."

„Asta-i adevărat, o știu și eu, mai bine decît oricine, dar nici extrema cealaltă nu e bună !... Pentru că eu, iată, din cauza asta m-am făcut praf, nefiind cum ar fi trebuit să fiu, cumpănit și lucid !..."

„Cumpănirea, iubite maestre, naște mediocritate !"

„Da, se poate întîmpla și asta, să știi însă că mediocritatea poate fi și violentă și stridentă !"

„Știu, cum să nu știu, dar dacă dumneata n-ai fi fost cum ești, nemăsurat și necugetat, neliniștit, mai bine-zis, *Caloianul* nu ar fi avut pe ce să se sprijine !..."

„Poate ! ?... Dar *Caloianul* nu e cartea dumitale de căpătîi, nu trebuie să fie așa ceva !"

„Dar care e cartea mea de căpătîi, sau care poate fi, dacă nu ! ?"

„Îți spun eu, n-avea grijă, pînă una-alta mai spune-mi dumneata ce obiecții mi s-au mai adus, ce exerciții de analiză literară s-au mai făcut pe spatele meu (de analiză și de strategie literară, fiindcă lucrurile acestea două s-au împletit mereu, cu o măiestrie rară, dacă nu chiar unică) ? !"

„Multe și mărunte, cum ți-am spus !..."

„De pildă ! ?... Mai dă-mi un exemplu, că mă interesează și mă amuză forfoteala aceasta (și pe dumneata ar trebui să te amuze, zău așa !) !..."

„Cineva a spus, mai mult decît sentențios, fără nici un drept de apel, cum se zice, că nu ai nici un dram de complexitate sufletească și intelectuală, ești gol și pustiu din punct de vedere spiritual !...“

„Dar cine a spus asta, iubitule ? Și de ce ? !“

„Unul care nu știe decît să cîrcotească, un fel de Marius Chicoș Rostogan ceva mai agresiv, trecut prin estetism, convertit după aceea la dogmatism, recondiționat mai apoi și pus din nou în circulație, de către un anumit *grup,* care vrea cu orice preț să lase o brazdă în cultura contemporană, cu toate că nu a făcut mare lucru pînă acum !...“

„Am înțeles, dar nu mi-ai spus nimic de cauze ! ?“

„Nici eu nu sînt clar în privința asta !... Adevărul e că ești lovit de multe ori (nu criticat, *lovit,* de-a dreptul sau piezișș) și că nu știi de unde ți se trage, ce corifeu ai supărat, și din care *gașcă !...*“

„Nu-i mai supăra, dacă-i așa, lasă-i !...“

„Eu îi las, dar uite că dumnealor nu mă lasă !... Soluția ar fi, în situația dată, să nu mai exist sau să nu mai scriu nimic, ceea ce n-aș vrea să fac, cel puțin deocamdată !...“

„Nici să n-o faci !... Dimpotrivă, lucrează mai departe, cu stăruință și cu luciditate !... Du la capătul izbînzii ceea ce n-am reușit eu, eu și alții ca mine, din motive obiective sau subiective !...“

„Acesta e și gîndul meu, pe care nu l-am etalat însă prea mult, considerînd că e mai bine așa : să las faptelor dreptul de a vorbi !“

„Nu contează etalarea sau neetalarea, contează realizarea, o anumită realizare, în cadrul căreia, dacă vei scrie și vei da la iveală o anumită carte, vei fi salvat, nu față de nemurire, nu față de istoria literaturii, ci față de tine însuți, față de ceea ce ești, față de ceea ce vrei efectiv să fii !“

„Și care e cartea aceasta așa de miraculoasă, că tot nu mi-ai spus ? !“

„Cartea lui Vasile Pozdare !... Zi-i cum vrei, nu denumirea e importantă, ci scrierea ei, ducerea pînă la capăt a acestei cărți !“

„De ce, maestre ? !“

„Așa (acum pot să ți-o spun, pentru că nu mai sîntem despărțiți de nici o convenție), fiindcă în literatură (și prin literatură) trebuie să și *afirmi* !... În anumite împrejurări, mai ales, afirmarea poate fi vitală !“

„Ar trebui, adică, să fac și eu (sau noi, mă rog !) ceea ce ai făcut dumneata, ceea ce a făcut generația dumitale, o promoție întreagă de scriitori : să produc prototipuri umane ! ?"

„Nu, să nu faci asta, să n-o faceți !... Dar nici nu ignorați o anumită latură din realitate !"

„Pe care, maestre ?"

„Latura afirmativă !"

„Vorbești de parcă ai fi frate cu îndrumătorii care ți-au mîncat zilele și nopțile !"

„Îndrumătorii zic și ei ce cred că trebuie zis, asta nu înseamnă că sînt răi și nemernici toți !"

„N-am spus așa ceva !"

„N-ai spus-o, dar ai gîndit-o !"

„Sînt simpli *frizeri culturali* unii dintre ei !"

„Unii da, alții însă sînt oameni de bine, vor și ei să se dezvolte literatura și cultura acestei țări !"

„Bine, n-au decît să fie, pot să voiască, dar ce-i cu Pozdare ? !"

„Pozdare e, la ora aceasta, singura posibilitate de a te salva, ți-am spus-o !... El nu-i un prototip, nici un arhetip, e o *tendință umană*, e făgașul prin care *ideea* a făcut joncțiune cu *țara* !... Da, da, nu te speria de vorbe, nu fugi de patetism, important e ca el să exprime un adevăr, să fie așadar firesc !"

„Și care-i adevărul, în cazul acesta ? !"

„Adevărul e că Pozdare se integrează pe o coordonată fundamentală !... El însuși fiind, de fapt, *varianta umană* prin care *țara* se logodește definitiv cu *ideea*, asigurîndu-și astfel un viitor strălucit !..."

„Iarăși viitor, iarăși perspectivă, iarăși realism cu trei trepte : trecutul, prezentul și viitorul, realism critic plus romantism revoluționar ! ?... Nu mă mai întorc la povestea asta niciodată, nici de voie bună, nici de frică !..."

„N-am zis să te întorci, eu nici n-am spus viitor luminos, sau mai știu eu cum, am spus *strălucit* !..."

„Și nu-i totuna ? !"

„Nu !... Strălucit înseamnă, după gîndul meu de adineauri, durabil, de lungă și mare bătaie în timp, înseamnă a mai străbate un mileniu, un mileniu și jumătate, cu fruntea sus !..."

„Sau, cum se mai zice, în pielea goală și cu mîinile în buzunare !..."

„Nu rîde, nu-ți bate joc de lucruri, nu fă cum am făcut eu, fiindcă ai să regreți amarnic !... Fii limpede și drept !... Nu te lăsa doborît de patimi și de orgolii !... Fii mai îngăduitor

cu alții și mai necruțător cu tine însuți !... Și lucrează mult, plugărește-o pînă vei cădea pe brazdă !... Asta s-o faci, dacă vrei și dacă poți !..."

Intrasem demult în covorul de lumină al cîmpiei, aerul era mai învăluitor, mai moale, mai altfel. Îl simțeam, sesizam schimbările, dar nu mă înduram încă să mă desfac de *năzăririle* mele, umblînd șovăitor (dar și limpede) pe același hotar alunecător și fascinant, dintre realitate și ficțiune. Am auzit, ca într-o profunzime, un scrîșnet puternic de frînă, nu m-am desfăcut însă nici atunci de ceața învăluitoare a visurilor mele. Dacă nu m-ar fi zgîlțîit de umăr un conductor tînăr, — „Am ajuns, tovarășu', sîntem acasă !" — aș fi rămas în tren și aș fi fost dus pe cine știe ce *linie moartă* (cît de mult s-ar fi bucurat unii !). Așa însă am coborît grăbit pe peron, am străbătut uimit Gara de Nord, gîndindu-mă mereu la *porunca* pe care mi-o dăduse Ghețea. Nici nu îndrăzneam să recunosc că stătusem de vorbă cu Alexandru Ghețea, cu propriul meu erou"... De recunoscut trebuie să recunosc, mă gîndeam eu în timp ce mă urcam în troleibuzul 93, dar de povestit nu trebuie să povestesc nimănui acest episod !... Ar începe imediat comentariile, dacă aș face-o !... Unii ar veni și ar spune, cu toată seriozitatea, că e imposibil așa ceva : să stai de vorbă cu propria ta născocire !... Și ar ieși imediat *pe teren*, să determine cît mai precis granița dintre *ficțiune* și *realitate*, arătînd cum și cînd am încălcat-o !... Iar alții ar trece la altfel de operații, arătînd cu mîna spre cap, vorbind într-un anumit fel despre sănătatea mea spirituală !... N-ar fi pentru prima dată, e adevărat, dar după muște, cum se zice, nu te poți lua, nici în viață și nici în planul acaparator și schimbător al *ficțiunii* !..."

II

Aceeași *poruncă* (aceeași sugestie, de fapt) mi-o dăduse și Iuliu Jeler, cînd veneam de la cimitir, străbătînd un oraș fremătător și puternic, în profunzimile căruia, în tot ce are el mai bun și mai robust, mai sănătos și mai invulnerabil — în amintire și în avînt, în melancolie și în dorul spre altceva — vibra ca o inimă uriașă gîndul lui Vasile Pozdare,

fantastica lui vrere. I-am și spus lucrul acesta lui Iuliu Jeler, aducîndu-i astfel un binemeritat omagiu celui ce fusese Vasile Pozdare — „fiul secetei dar și al veacului său, omul tuturor pierderilor de sine și al celor mai revelatorii regăsiri, omul cel mai neliniștit și mai încrezător, din cîți au fost și sînt acum în lume !...“

„...Ar trebui, m-a sfătuit Jeler cu vorba lui rară și molcomă (îmbătrînise și el, îmbătrînea chiar atunci, în clipele cînd vorbea de Pozdare), să scrii o carte despre Vasile Pozdare !... Fiindcă el a fost — și este ! — ceea ce ați tot numit voi, prin articole și prin declarații, un erou pozitiv !... A fost un erou, aș zice eu, pentru că eroismul le include pe toate, așa că vocabula aceasta : *pozitiv* nu are ce căuta în acest caz !... Folosește pentru asta, pentru alcătuirea acestei cărți, tot ce ți-am povestit eu, stai de vorbă și cu Nuța — și cu băiatul lui Pozdare, cu Ionuț, care e un tînăr deosebit —, adună tot ce poți, pentru că ai avut și ai această capacitate, de a aduna și de a sintetiza, și alcătuiește cartea aceasta nouă, care s-ar putea să fie cea mai bună carte a ta, — cartea ta de căpătîi !...“

„Am făcut lucrul acesta : am folosit tot ce știam de la tine, mai mult decît atîta, te-am transformat într-un *glas*, cum ar zice teoreticianul I.V. !“

„Cine-i I.V., e un personaj de al tău sau e o persoană reală ?“

„E o persoană reală, circulă și scrie, există, dar e mai fictivă decît dacă ar fi născocită de un scriitor !“

„Atunci las-o, lasă-l morții, despre cioflingari vorbim altă dată !... Spune-mi mai bine de ce nu dai drumul la carte spre apariție, dacă ai scris-o ? !... Ți-e teamă de critica literară, te-ai înhibat, te-ai complexat ?“

„Nu, cu critica literară am fost în relațiile cele mai cordiale, încă de la debut !... Ea, critica, — sau dumneaei cu gîsca, cum vrei să-i zici ! — m-a ajutat enorm de-a lungul celor douăzeci și patru de ani de scris, mă ajută și acum !... Ea mi-a ieșit în întîmpinare cu aceeași obiectivitate, cu aceeași competență, cu aceeași capacitate de analiză, cu aceeași grijă și cu același simț fin și acut, ori de cîte ori am dat o carte la iveală, minus, desigur, două sau trei excepții !...“

„Atunci de ce șovăi, de ce nu dai drumul spre publicare cărții despre care vorbim ? !“

„Nu pot !“

„De ce nu poți ! ?... Pozdare a fost un om deosebit, ai recunoscut-o singur, fiind, în același timp, deopotrivă cu mine și cu tine, cu noi toți !..."

„Da, dar a murit !"

„Și ce-i cu asta ? !... Ce, eroii nu mor ?"

„Ba da, dar *eroii pozitivi* nu trebuie să moară, ei trebuie să trăiască, să fie o pildă vie pentru ceilalți oameni, să-i îndemne la muncă și la luptă !"

„Glumești, bineînțeles, te lansezi în obișnuitele tale ironii, cu ajutorul cărora șarjezi anumite lucruri !..."

„Nu glumesc de loc și nu șarjez nimic și pe nimeni, relev doar o cerință mai veche a unor factori de răspundere, care îmi cereau nu demult, cînd am trecut cu *Caloianul* pe sub furcile tuturor discuțiilor, să nu-l omor pe Romulus Leanc, deoarece e un erou pozitiv !... Un anumit editor, om de treabă altfel, mă ruga la un moment dat să-l las «să trăiască» și să-l pun «să umble prin toată cartea», să întăresc astfel «latura ei pozitivă, să fie o pildă» !..."

„Dar pilda și perspectiva, și latura pozitivă, țin de semnificație, din cîte știu eu, nu de ceea ce se întîmplă efectiv cu un erou !"

„Așa știam și eu, așa știu și acum, realitatea însă mă contrazice mereu, realitatea micilor și marilor retușeri și aranjamente artistice !"

„Nu ține cont de realitatea aceasta, dacă nu e conformă cu *adevărul,* dacă nu corespunde cu cerințele de bază ale istoriei !"

„Nu pot, pentru că ea, această realitate, acceptă sau respinge cartea pe care am scris-o !..."

„Și dacă te vei duce în fața acestei realități cu cartea lui Pozdare ce crezi că ți se va spune ? !"

„Mi se va spune, întîi și întîi, că nu era vorba de acest final și că moartea lui Pozdare schimbă și strică sensul cărții, îi șubrezește semnificația, exact așa cum ți-am spus !..."

„Bine, dar moartea aceasta a lui a fost, într-un fel, un accident, fără a mai vorbi de faptul că Vasile Pozdare a izbutit încă o dată să revină la normal, dovedindu-se astfel inepuizabil și imbatabil !..."

„E posibil, într-adevăr, ca la acest punct să se admită discuția și demonstrația necesară, în marginea adevărului, desigur, la celelalte puncte însă nu cred că se va admite nici o discuție !"

„Care sînt celelalte ? !"

„Ţi le spun eu, înainte de asta aş vrea să te întreb dacă socoteşti că e posibil să realizezi biografia unui revoluţionar de azi, din România, biografia unui om, la urma-urmei, fără a te referi la Stalin şi la *cultul personalităţii*, la *comintern* şi la *cominform*, la *războiul rece* şi la *războiul cald*, la contrarevoluţia din Ungaria şi la încercarea de contrarevoluţie de la Berlin, din 1953, la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. şi la Congresul al IX-lea al partidului nostru ? !... Crezi că se poate realiza o *istorie* cuprinzătoare şi convingătoare — istoria unei vieţi — fără a vorbi despre aceste împrejurări şi aceste fapte, ocolindu-le cu mai multă sau mai puţină abilitate ? !"

„Nu cred că e posibil, dar nici nu are rost să le îngrămădeşti pe toate într-o singură carte, iată, am şi eu obiecţii, te întîmpin şi eu cu sugestii, sper că nu te superi pe mine din cauza asta ? !"

„Nu e vorba de supărare, nici de îngrămădire nu e vorba, să ştii, e vorba de a releva interferenţele fireşti ale unei ambianţe, cu atît mai mult ale unei ambianţe atinsă de nelinişti şi de căutări !... Fiindcă Pozdare într-o asemenea ambianţă s-a format şi s-a afirmat..."

„Lucrul acesta e ştiut şi e cunoscut, a fost limpezit demult !"

„Pentru noi doi, da, şi pentru alţii, fiindcă nu sîntem singuri, aşa cum nici Pozdare nu a fost singur, pentru ceilalţi însă, pentru cei ce hotărăsc sau influenţează destinul unei cărţi, direct sau indirect, deoarece s-au mai schimbat şi formele acestea de influenţare, lucrurile au altă înfăţişare, exigenţele lor fiind întotdeauna mai mari decît necesarul, preferinţele mergînd, fără greş, spre o literatură a potrivelilor artistice şi politice, care să nu spună nimic, făcîndu-se însă că spune cîte ceva, mimînd problemele şi frămîntările oamenilor, aducîndu-le la acelaşi numitor, altfel decît pe vremea realismului-socialist şi a proletcultismului, cu mijloace mai noi şi mai diverse, mai moderne, iubite prietene, dar falsul e fals, indiferent ce înfăţişare capătă, una mai rudimentară sau una mai dichisită şi mai lustruită !... Ba poate că e mai periculos în această ultimă înfăţişare tipic mic-burgheză, mai mult negustorească decît muncitorească şi ţărănească, cum se pretinde !..."

„Nu crezi că eşti cam negativist, nu crezi că eşti prea dur ? !"

„Nu sînt nici una, nici alta, sînt, e adevărat, un nemulţumit, un om în sufletul căruia a încolţit această sămînţă,

sînt şi eu un fel de Vasile Pozdare !... Fiindcă şi aceasta fost o întîmpinare, o obiecţie aproape obsesivă, pe care mi-a pus-o mereu dinainte iubiţii mei îndrumători, tovarăşii con trolori, cei care se cred deţinătorii tuturor secretelor di lume !... Cînd lucram la *Cordovanii,* mi s-a spus că m-ar identificat prea mult cu eroul din acest roman, ceea ce er rău... Un «referent ideologic» a scris într-un referat (ţi-l ară cînd vii pe la mine) că am scris cartea la persoana întîi c un scop anume, ca să strecor mai uşor anumite idei în capu cititorului, m-am deghizat, cu alte cuvinte, ca să nu fiu recu noscut !... Alexandru Gheţea a fost catalogat la fel, în nenu măratele, lungile şi cam inutilele discuţii care au precedat apariţia acestei cărţi, Gheţea fiind, bineînţeles, eu însumi, în altă deghizare, realizată însă cu acelaşi scop : subminarea unor lucruri pe care le apărau, chipurile, cei ce vehiculau asemenea acuzaţii, nişte simpli şi cam penibili trepăduşi !... Despre Monu s-au spus cam aceleaşi lucruri, că ar fi una şi aceeaşi persoană cu autorul (care s-a vîrît, din nou, într-o nouă piele de oaie deghizarea fiind numită, de data aceasta, *defulare,* iar răzbunarea care mi-a călăuzit şi îmi călăuzeşte paşii în literatură fiind numită *spirit vindicativ,* ceea ce înseamnă că s-au modernizat şi denigratorii, pînă şi ei) şi că nu se înţelege, vezi doamne, cînd vorbeşte el, Monu, şi cînd vorbeşte autorul !... «Eroul trăieşte, are complexitatea lui proprie, dar totuşi nu se înţelege şi poate că ar fi bine şi ar fi necesar... Ar trebui o mai tranşantă delimitare !... Ar trebui spus despre Monu că nu înţelege dialectica luptei !... Ar trebui... Da, ar trebui !...» M-am apărat de fiecare dată, la nivelul discuţiilor care au precedat apariţia cărţilor, am explicat ceea ce nu mai avea nevoie de explicaţii !... Dar iată că acum nu mă mai apăr, dimpotrivă, recunosc totul : Lae Cordovanu sînt eu însumi, Gheţea, de asemenea, într-o altă *întrupare,* bineînţeles !... Am fost Monu pînă mai ieri, acum sînt Vasile Pozdare, cum ţi-am spus, iar mîine sau poimîine voi fi Avram Iancu, urmînd ca după aceea să mă întrupez în Horia !... Şi în Androne Logojan, tatăl lui Lae, al cărui roman încă nu a fost scris !..."

„Şi cînd vei fi tu însuţi, cînd vei ieşi din *întrupări ?*"

„Niciodată !... Voi fi eu însumi, întreg şi neştirbit, în întreaga *lucrare,* dacă voi reuşi să o duc pînă la capăt, cum intenţionez !..."

„Înseamnă că situaţia nu e atît de gravă, dacă ne luăm după planurile pe care le ai, fiindcă o ambianţă rea nu stimulează proiectele !..."

„Bineînțeles că nu e atît de gravă, din contră, e bună, chiar foarte bună, dar ceea ce e bun, mai ales în acest domeniu, poate deveni repede de tot rău sau foarte rău !... Adevărul e că s-au scris și s-au publicat, îndeosebi în ultimii ani, multe lucrări bune sau foarte bune, cu audiență mare la public, care nu mai e, oricît ar fi de divers, cum era acum zece sau cincisprezece ani, e mai pregătit și mai matur, chiar și din punct de vedere politic !... Stafia idilismului însă, care a adus atîtea daune literaturii contemporane, a ieșit din nou la iveală, sub alte înfățișări, cum ziceam, mai noi, mai moderne, mai diafane, mai inteligente, mai subtile, fiindcă idilismul din anii de început era mai rudimentar (dar parcă era mai sincer, mai cinstit, dacă se poate spune așa ! ?) !... Vrea să revină, căutîndu-și o justificare polemică, vroind să combată, chipurile, reprezentările mai dure, mai întunecate, vroind în același timp să se conjuge cu felul nostru de a fi și cu specificul revoluției noastre, care a fost voioasă și luminoasă, n-a produs prea multe frămîntări și zbateri !... Uite ce voioși sîntem noi, românii, vor unii să zică, sau chiar zic, am fost excluși și nedreptățiți unii dintre noi, dar nu ne-am frămîntat de loc, n-am înțeles totul dintr-o dată și nici pe noi înșine nu ne-am înțeles imediat, nici asta însă nu ne-a neliniștit prea mult, nu ne-a tulburat de loc !... Unii dintre noi au fost ostracizați într-o anumită vreme, sau au fost nimiciți, pur și simplu, dar nici asta nu ne-a scos din apa voioșiei noastre !... Se încheagă astfel o imagine falsă, edulcorată la maximum, siropoasă, revoluția devenind un frumos și luminos marș triumfal, un fel de *război vesel*, o petrecere nesfîrșită, de-a lungul căreia ghidușiile și năzdrăvăniile se țin lanț, oamenii fiind eminamente și preponderent voioși, trecîndu-le pe toate la spate, fără a lua seama măcar pe unde trec și încotro se duc !... Nu vreau să spun că trebuie să fim, toți, încruntați și sumbri și că imaginea pe care o alcătuim împreună trebuie să fie, de asemenea, sumbră, nu, nici vorbă, vreau să spun doar că s-a născut sau e pe cale să se nască o nouă formă de a falsifica lucrurile, mai elevată, mai rafinată, tot atît de lipsită de complexitate însă, cum au fost și formele celelalte, mai primitive !... Pentru că oamenii au suferit și s-au frămîntat mult în această epocă, regăsindu-se pe ei înșiși unii dintre ei, în vreme ce alții s-au pierdut definitiv !... Dar parcă e nevoie să-ți spun eu ție ce a fost și cum a fost ? !“

„Nu-i nevoie, se înțelege, poate că nu ar trebui, totuși, să militäm pentru uniformitate !... E firesc, aș zice eu, mai

dinafară, să existe o multitudine de imagini, care să se completeze reciproc, să alcătuiască împreună un tablou cît mai bogat !..."

„Asta o doresc și eu, de aceea nu mă împac cu această tendință, care e uniformă și uniformizatoare, care a prins și prinde însă, place, unora le place foarte mult, pentru că nu le dă bătaie de cap, altora pentru că se potrivește de minune cu felul lor de a gîndi, de a nu gîndi, de fapt !..."

„N-o practica, dacă e așa, urmează-ți drumul, cum ai făcut și pînă acum, fiindcă nu s-a dovedit, din cît cunosc eu, că ar fi rău și greșit acest drum !..."

III

„...Dar Bătrînul de ce a murit ? l-am întrebat pe Ionuț, tîrziu în noapte, după ce plecase Iuliu Jeler, necăjit și zdrobit, pe dedesubt însă, fiindcă el nu se arată de loc, cînd e supărat, le ține pe toate în propriul său suflet, dar de văzut tot se vede, se simte, mai bine spus, cum îi trec prin sînge bulboanele grele ale deznădejdii. — Vreau să știu, adică, dacă a existat vreo relație între boala care l-a fulgerat și necazurile pe care le-a întîmpinat, dacă n-au decurs unele din altele, cum se întîmplă uneori ? !..."

„Am înțeles, mi-a spus Ionuț încet, stînd cu mîinile între genunchi, stînd, fără să o știe, cu spatele către tabloul lui Avram Iancu, vorbind grav și rar, și cam învolburat, vorbind totuși, privind lucrurile drept în față, cu o putere pe care i-o dăduse (și i-o dădea) o maturizare bruscă și profundă — dar nu e așa, să știți !... Și eu mi-am pus întrebarea aceasta, întrebîndu-i și pe alții, să nu rămîn cu nici o îndoială în suflet !... Medicii mi-au spus că boala care l-a doborît pe tata — a avut o tumoare la creier, care l-a paralizat parțial, pentru ca după aceea, în urma unei zadarnice intervenții chirurgicale, să-l doboare definitiv ! — se putea ivi în orice împrejurări, indiferent ce viață ar fi dus el !... E adevărat că el s-a frămîntat mult și adînc, cît alții zece, cît alții o sută, dar frămîntările și zbaterile nu l-au înfrînt niciodată, dîndu-i parcă noi puteri, adăugîndu-i noi și noi forțe, domolindu-l și umanizîndu-l, preschimbîndu-l pe nesimțite într-un superb și inimitabil diamant (vă rog să-mi iertați metafora !), dîndu-i dimensiuni

horale neașteptate și nemaiîntîlnite, neobișnuite, cu toate că l era banal și obișnuit în toate privințele !... Era plictisitor i șters uneori, te sîcîia cu veșnicile lui *probleme* !... Dincolo de aparențele acestea, dincolo de zgrunțurii pe care i vedeau unii, se afla un om deosebit, extraordinar, aș ice eu, dacă omul acesta n-ar fi chiar tatăl meu, care m-a purtat în brațe, m-a dus de mînă peste tot, cu care am discutat orice, dar orice, cum n-am discutat cu nimeni, cum nu cred că voi mai discuta cu cineva vreodată !... Și dacă n-ar fi fost boala aceea perfidă, care acționează cînd vrea și cum vrea, ceea ce înseamnă că omul a avut și are foarte mulți dușmani — *interni* și *externi* — el ar fi fost teafăr și izbînditor în toate !... Pentru că atunci, după *explozia* aceea absurdă și perfidă, el și-a revenit, și-a regăsit pasul, mai greu decît altădată, cum zicea uneori, cum o recunoștea, dar și l-a regăsit și a mers mai departe !... A trecut, e adevărat, prin cîteva luni de incertitudine și de melancolie !... Nici nu prea vorbea pe vremea aceea, lucra, citea și se plimba.... Mereu se plimba... Și-mi spunea, dacă îl întrebam cum se simte, să-l las într-ale lui... «Grija, zicea el, nu-i bună, dacă-i prea stăruitoare !... Ajutorul pe care ți-l pot da alții e simplă iluzie, dacă nu găsește pămîntul de care are nevoie, ca să încolțească !...» ...Alteori îmi spunea, fără a-mi da vreo explicație, fără nici o legătură logică, în aparență, că sămînța care a căzut pe acest pămînt a început să rodească... «N-a încolțit imediat, fiindcă vremea era uscată și aspră, cînd a căzut, pînă la urmă însă tot a încolțit, s-a umflat și a plesnit !... Aceasta e *sămînța nemulțumirii* și a devenirii noastre !... Să nu uiți de asta niciodată, acesta fiind lucrul principal din tot ce s-a întîmplat cu mine și cu alții, cu țara toată, dacă îmi îngădui să zic așa !... Și cu lumea, să știi !»... «Bine, știu, spuneam eu, dar tu, acum...» «Lasă, nu mă încuraja, știi că nu-mi place !... Lasă-mă să stau în propria mea *zeamă* psihologică !... Fiindcă dacă e bună și e tare, scap și merg mai departe !... Dacă nu...» ...Mă ruga din cînd în cînd să intervin pe lîngă mama, să nu-l mai cicălească în nici un fel, — «nici la modul umil, nici la celălalt mod, obsesiv și agresiv !» — să-și mai înfrîngă mîndriile și orgoliile !... Pentru că ea, ca orice femeie, aș zice eu, era asaltată de latura cealaltă a problemei, mai ales de latura asta, care privea statutul nostru social, ceea ce eram, ceea ce păream în ochii altora, în ochii celor care ne confundau, cum spunea tata, cu *funcțiile* pe care le aveam

sau nu le aveam !... «Hai să plecăm din orașul acesta, Va sile ! spunea dînsa într-o vreme. Ne ducem undeva, unde n ne știe nimeni !» «De ce să fugim, întreba el, cu aceleaș vorbe aproape, de ce să mă ascund eu de alții ? !» «Bine, da atunci du-te și cere o *funcție,* de ce stai așa ? !» «Cine s facă asta, eu ? !» «Da, tu, ai muncit și ai luptat, ești vrednic o meriți !» «Am muncit și am luptat, voi mai munci și vo mai lupta, dar de cerșit nu voi cerși nimic, de la nimeni !».. S-au certat de vreo cîteva ori din cauza asta, ba într-un rînd cînd i-a spus el că e «o simplă berbenceancă» și că «sîngele apă nu se face», și că cei ce «sînt neam de parveniți, astă rămîn !...» — s-au certat așa de tare, încît abia i-am împăcat !... Pe urmă, după ce și-a reluat el activitatea, lucrurile s-au mai liniștit... *Tovarășii,* cum se zice, cum zicea și tat uneori, cu o anumită ironie, au vrut să-i dea o altă fabrică de mai mică importanță, să aibă totuși o muncă de conducere, — «deoarece și pentru ce, avînd în vedere și luînd în considerare...» — dar el n-a primit... Le-a spus-o verde, în față, cum avea obiceiul, fiindcă era fără milă în privința aceasta, că el nu are nevoie de pomană și nici de încurajări !.. «Dar ce vrei atunci ?» l-a întrebat cam supărat primul-secretar. «Vreau un post corespunzător cu calificarea pe care o am, atît și nimic nai mult !» «Bine, vei primi un asemenea post !» ... Și l-a primit, într-adevăr, a intrat la Uzinele Z, ca simplu inginer... I-a fost greu la început, mi-am dat seama de asta... El fusese cineva aici, în oraș, nemaivorbind de faptul, esențial pentru felul lui de a fi, că îi călcase pe mulți pe bătătură !... Și-acum primea *dobînzile,* primea răsplata, pentru lucrurile bune, mai ales, fiindcă pentru cele rele nu te răsplătește nimeni atît de prompt !... Cei care îl șicanau nu țineau cont de faptul că el mai trecuse prin cîteva deșerturi morale și că era călit, într-un fel, știa dinainte ce îl așteaptă, dacă nu va mai fi ceea ce fusese... «Nu există altă metodă, zicea el din cînd în cînd (o zicea pentru sine, nu știu cum să spun), decît asta : s-o iei mereu de la capăt, de fiecare dată, să-ți refaci armatele răbdării, să vezi pe unde ai greșit, și să mergi pe urmă mai departe, să nu te blegești, dar nici să nu te înrăiești, fiindcă putere și tărie fără bunătate nu se poate, să știi !...» «Bine, dar tu, l-am întrebat eu odată, după ce s-a liniștit, după ce a intrat bine în muncă, preluînd și schimbînd secția mecanicul-șef de la Uzinele Z, transformînd-o într-un fel de institut de proiectări și de cercetări — pe unde

i prin ce ai greșit, acum, la urmă ? !» «Prin ce n-am greșit, năi frate Ioane ! ?... Oho !... Îți spun eu, lasă !...» Nu mi-a pus, dar nici eu nu m-am lăsat... L-am descusut și l-am inițiat, pînă cînd l-am stîrnit... Nu mă interesa autocritica, mă nteresa părerea lui, observațiile pe care eram sigur că le re, fiindcă el n-a trecut niciodată cu indiferență pe lîngă n lucru sau pe lîngă un fapt, fiind tot atît de aspru cu sine nsuși, cum era și cu alții !... Asta mi-a și spus, de fapt, cînd ni s-a mărturisit, că a fost mult prea loial și prea corect, — «cum sînt de obicei oamenii cinstiți !» — și că atît el, cît și eler — «și alții, care au fost și sînt cum sîntem noi, pentru ă formăm și noi o categorie, nu sîntem o minoritate prizărită !» — au greșit prin faptul că nu au fost destul de uniți, n-au lucrat în grup — «în *gașcă*, nu în grup !» — încredinîndu-se cu tot ce aveau ei, bun dar și rău, cadrului general, mbianței sociale în care se mișcau, drept pentru care au ămas de multe ori cu pieptul gol în fața agresivității celor e lucrau «în haită, nu în grup sau în gașcă !»... Încerca să acă o disociere aici, spunînd că e normal și e obligatoriu ca nediocritățile, toți învîrtiții, toți carieriștii, să fie mai organizați și mai uniți, pentru că ăștia nu au nici un scrupul, nu tiu ce-i reținerea, cînd e vorba de acaparări și de dărîmări !... ăcomiile — lăcomia de putere și de bogății, lăcomia de bani i pofta de a porunci, dezlănțuirile zoologice ale tuturor refuărilor sociale și psihologice — se înțeleg mai repede și se nesc mai ușor, găsesc mai repede limbajul potrivit și mijoacele necesare, pentru a acționa !... Așa a fost mereu, așa și acum, fiindcă viața socială a avut capcanele și vicleniile i, zdrobindu-i de multe ori pe cei mai buni, dacă n-au aborlat-o bărbătește, cu suficient de mult curaj, cu luciditate dar i cu tărie, fără milă, la o adică, fiindcă sentimentalismul și răicăreala pot fi mai rele, la urma-urmei, decît asalturile tuuror carieriștilor și ale tuturor convertitorilor de înțelesuri i de sensuri !...“

„...Altfel, a continuat Ionuț, după o tăcere mare și grea, le-a lungul căreia amintirile au trecut prin el în șiruri lungi, răgînd după ele carul greoi al durerii — în ce privește viața le zi cu zi, parcă devenise și el mai reținut, mai prudent... Se mișca mai încet și se înflăcăra mai greu... Dar se mișca și e înflăcăra... În primul an de după *explozie* a fost așa... Pe urmă și-a revenit... L-am văzut rîzînd într-o bună zi... L-am uzit, de fapt, rîzînd și povestind ceva, un incident banal, din roleibuz... După aceea l-am simțit lucrînd, ca în vremurile

bune, cum se zice... Cu deosebirea că acum lucra mult ș acasă, și noaptea... Intrase cu adevărat într-un domeniu nou al tehnicii, în care spunea că este enorm de mult de lucru. «Dar bineînțeles că este, zicea mama, tu găsești peste to de lucru, te bagi singur în jug și tragi ca boul după aceea !». El nu zicea nimic... Zîmbea a rîde, cum se spune, cum spune și el cîteodată... E drept că nici mama nu mai vorbea c năduf... Era bucuroasă și ea că stătea mai mult pe acasă î timpul liber, ba o mai și ajuta la cumpărături și la ale casei. Toate erau limpezi și domoale la noi în casă, cum nu fuseser niciodată, cred eu... Trăiam cam retrași, e adevărat, dar no n-am fost niciodată angrenați în prea multe relații... Fiin împrejmuiți mereu de însingurare și de izolare... «E bine s ai cît mai mulți prieteni, spunea tata uneori, dar prieteni se și plictisesc între ei, sfîrșind prin a se dușmăni !»... «Ia oamenii, zicea el, sînt banali, cei mai mulți dintre ei sîn banali și se simt bine în balta banalității !» «Dar viața e fru moasă și merită să fie trăită, merită să lupți pentru ea ș pentru triumful ei !» «Ce bine ar fi dacă aș avea eu douăzec de ani, cum le-aș desface și cum le-aș stăpîni eu pe toate trecînd în mileniul celălalt, cum nu a trecut niciodată ur om, dintr-un mileniu într-altul !»... Fusese înclinat dintot deauna spre reflecție, cu toate că era dur și voluntar în cu getul său !... Era, adică, și așa : dur și voluntar !... Acum însă atunci, de fapt, după ce trecuse și prin *vîrtejul exploziei* căreia îi dădea înțelesuri aparte, devenise și mai reflexiv fără a renunța la învățăierile care îl cuceriseră încă din tine rețe... Din cea mai fragedă tinerețe... «Nimănui nu-i este dat zicea el, în același fel, să trăiască de două ori aceeași viață îi este dat însă fiecăruia să facă din viața lui o operă de artă fiecăruia îi este pusă în față această șansă, pe care unii c folosesc din plin, în vreme ce alții își bat joc de ea !» «Noi eu și Jeler, și alții, mulți, nu ne-am bătut joc de ea, dar nic nu am fost întotdeauna la înălțimea ei !» «Voi ați putea să fiți, dar cred că nici voi nu veți fi așa, de la început și fără nici o cheltuială de gînd și de zbucium !»... Ieșea rar din do meniul generalităților, nu-mi mai dădea sfaturi, ca altă dată... Drept pentru care l-am și întrebat într-o seară de ce nu mă mai dădăcea... «Nu mai ai încredere în mine ? am zis eu. Sau crezi că nu-i bine să dai sfaturi ? !» «Nici una, nic alta ! mi-a răspuns el. Vreau, pur și simplu, să te înveți să înoți singur în apele vieții !... Pentru că eu n-o să fiu merel

alături de tine!»... Precizarea asta din urmă sună straniu acum, deși s-ar fi putut întîmpla să nu fie așa, să nu aibă caracterul unei presimțiri!?... Multe lucruri se schimbă, după ce e doborît un om!... Nu-mi dau seama de ce?!... Capătă alte rezonanțe, se încarcă cu înțelesuri noi!... Sau poate că le adăugăm noi asemenea înțelesuri, în funcție de întîmplările care s-au petrecut ulterior!?..."

„...În orice caz, visul lui, nemărturisit, e adevărat, era să fie un *om complet*, să-și cunoască la perfecție meseria, să-și întemeieze cît mai bine convingerile politice și să fie, în același timp, un bun cunoscător al literaturii și al artei, degustător, nu practicant al lor... Fiindcă pe el îl interesa fondul problemei, nu citea și nu se informa din simplă curiozitate, ori ca să poată arăta la nevoie că e informat... Căuta înțelesuri, vroia să știe cît mai mult, vroia să cunoască totul și nu-și temporiza deloc această dorință, dimpotrivă!... Și-mi spunea cît sînt de periculoși oamenii unilaterali, sînt periculoși pentru alții și chiar și pentru ei înșiși... «Oamenii buni, zicea el, sînt complecși și diverși, sînt schimbători și ciudați, dar sînt complecși!»..."

„...Îi părea rău că nu-i dăduse un răspuns «pozitiv» lui Radu Voicilă, cînd îi propusese să ia altă muncă, mai importantă, să reintre «în flux», Voicilă fiind noul prim-secretar al comitetului județean de partid — Zărnescu a stat puțin pe la noi, nici n-a venit să stea, avea alte obiective de atins!... Tata îl cunoștea mai demult pe Voicilă, de la căminul de pe lîngă uzină, unde se și înfruntaseră odată, din pricina unui anumit *tablou*... «Ale tinereții valuri!», zicea el, lăudîndu-l pe Voicilă, pentru că nu-i purtase pică, pentru că se dovedise superior «din toate punctele de vedere»... «Parcă ar fi frate cu mine!», zicea el, contrazicîndu-se apoi, corectîndu-se, mai bine-zis... «Ce frate, care frate?! spunea el. Că eu am fost și mai sînt tumultuos și nemăsurat, în vreme ce hoțomanul ăsta de Voicilă e numai limpezime și fermitate, e desăvîrșit, să știi»... Nu-l contraziceam, bineînțeles, fiindcă și mie mi-a plăcut și îmi place de tovarășul Radu Voicilă, nu pentru că e prim-secretar, ci pentru că e, într-adevăr, un om excepțional, din toate punctele de vedere!... «Ce bine ar fi fost, zicea tata în legătură cu asta, dacă pe Zărnescu l-ar fi chemat Voicilă!... Dar uite că n-a fost să fie!... E bine, lasă, e bine că viața își pregătește din timp oamenii de care are nevoie pe urmă, s-o ducă mai departe!»..."

„...Să știi, îmi spunea el, mai ales acum, către sfîrșit, că *ideea* în care am crezut eu cu tărie, în care cred și acum, e invincibilă !... Nu-i pe vecie așa, cum am zis și am crezut noi, fiindcă nimeni nu poate spune, de pe acum, cum va arăta lumea peste o mie de ani !... Dar acum, la interferența aceasta de milenii, de milenii și de civilizații, ea, *ideea* care a făcut om din mine, are această forță de propulsie !... De fapt, ea mi-a pecetluit viața, mie și altora, unei țări întregi !... Pentru că și țara s-a regăsit pe sine tot prin *idee* !... Se regăsește chiar acum, se va regăsi și mai în adîncime, pe măsură ce o veți ajuta voi !...“

„...Cred că înțelesese și admisese de la un timp, după ce a fost atins de paralizie, că nu mai avea șanse și că viața lui și destinul lui se încheiaseră !... Dar nu dispera !... Nu se văicărea deloc !... Nu l-am văzut plîngînd niciodată, nici înainte de a se îmbolnăvi, ce-i drept !... Nu știa să plîngă, nu cunoștea umilirea și milogeala !... Era un temperament ardent și puternic, era extraordinar, să știți !... Și eu, dacă n-ar fi tatăl meu, și dacă n-ar fi fost un simplu activist, muncitor dar și inginer, cum sînt atîția, l-aș pune alături de marii bărbați ai acestei țări, pe care a iubit-o atît de mult, cu o dragoste tîrzie și profundă !... Alături de Bălcescu și de Iancu, alături de Pătrășcanu și de Ceaușescu !... În șirul marilor pasionați !... Nu în șirul *posedaților*, în orice caz !... Fiindcă el n-a fost un *posedat*... Niciodată n-a fost așa ceva !... Eu l-am întrebat odată dacă a fost sau nu a fost așa ceva : *un simplu posedat*, supărîndu-l astfel... Îmi dau seama de asta, acum, cînd el nu mai este printre noi, alături de noi, alături de mine !... N-a fost prima oară cînd am făcut-o, și nici ultima... Cîte necazuri nu i-am pricinuit, cu voie sau din prostie, din simplă neglijență !... Iar acum poate că îl idealizez, poate că îl văd într-o lumină mult prea favorabilă ! ?... N-aș crede... Nu cred de loc !... Aș admite orice : că s-a format greu, că a săvîrșit greșeli, că a fost urmărit, în toată viața lui, de umbra zădărniciei, că nu s-a îmburghezit și nu s-a chivernisit, că a avut ceva de *sacrificat* în el, — dar că nu a fost un om deosebit n-aș admite, sub nici un motiv !... Aș spune, dimpotrivă, admițînd tot ce poate fi admis cînd e vorba de un om, că a fost teribil !... Și că a dat, prin acest fel al său, de a fi, noi dimensiuni și noi impulsuri temperamentului românesc !... Pentru că noi, lucru pe care îl recunoștea și el, prea am fost învățați să ne tînguim și să ne

luim, ferindu-ne de multe ori de afirmarea pe care o me-am și o meritām din plin !"...

„...Îmi va lipsi, în orice caz, îmi va lipsi mult !... Îmi voi duce aminte de el ori de cîte ori mă voi duce la muncă, i de cîte ori voi veni acasă, ori de cîte ori voi deschide o rte care îi plăcea lui !..."

IV

Ionuț era acum (era și este) un bărbat voinic și în putere. l ține casa, după cîte mi-am dat seama, el e stîlpul familiei, u toate că are, la rîndul lui, propria sa familie, soția lui (o epoată de frate de-a lui Rîșnoveanu) fiind încă studentă, în nul doi, el fiind ultimul an, pregătindu-se, cum spunea ma-ă-sa, să intre în viață. Intrarea se făcuse, se realizase de-ult, fără nici o silință, singura bruscare constituind-o, totuși, fîrșitul ui Vasile Pozdare, care punea deodată pe umerii lui t ceea ce purtase prin vreme vajnicul și invincibilul său ărinte, al cărui nume putea sta, într-adevăr, alături de nu-ele marilor dăruiți ai țării acesteia și ai lumii, Pozdare iind mai mult decît o *întruchipare,* mai mult decît este și oate să fie un erou, fiind om, soldat într-o mare cohortă, dar i om, — o individualitate distinctă și puternică, tragică în ubstanța ei cea mai intimă, dar nu din cauza sfîrșitului său eașteptat, ci pentru că a trebuit să ducă atît de multe în pate, cît alții o sută, într-adevăr, pentru că a ieșit mereu în ața întrebărilor, cu pieptul gol, cum se afla, răstignindu-se e crucea tuturor răspunsurilor, să știe-se cît de greu se naște lume nouă.

Ionuț nu are nimic de apostol în întreaga lui înfățișare – seamănă a atlet, are alură de sportiv, e înalt și puternic, re umerii cît ușa, cum spune mamă-sa cu mîndrie, are pri-irea dreaptă și vorba cam aspră — dar îl continuă pe Bă-rîn, stînd încă în umbra lui, din care va ieși cîndva, fără avea sentimentul unei delimitări, devenind abia atunci *con-inuitate* și *afirmare.*

V

Despre Mihail Şafranovici n-am întrebat nimic. M-am u
tat la vila în care fusese reşedinţa lui, unde se afla acum
grădiniţă de copii, dar nu m-am interesat de loc de soarta lu
Asta pentru că îl auzisem vorbind la un anumit post de radi
dar nu la *Europa liberă,* la alt post, care avea însă (avea
are) aceeaşi orientare ideologică, fapt surprinzător, mai al
că Şafranovici se pretindea revoluţionar, — „un revoluţion
cam dezamăgit", cum s-a autocaracterizat el într-un rînd, tî
ziu în noapte. Altădată şi-a declinat mai toate atribuţiile p
care le avusese de-a lungul vremii, uitînd ca din întîmpla
să se oprească la perioada cînd organizase, aici, în Român
(unde fusese primit fără nici o dificultate, cînd vroise să s
întoarcă), procese şi hăituiri, fiind atît de nemăsurat în t
ceea ce pusese la cale, încît devenise indezirabil chiar şi per
tru cei cu care colaborase, pe care îi învăţase meserie, — „de
oarece România nu avea nimic după război, era o ţară dezl
nată, consecinţele alcătuirii ei după cel dintîi război — aşa
zisa unire — se simţeau încă puternic, iar partidul comunis
era tînăr şi nu avea nici experienţă politică şi nici cadre su
ficiente, totul trebuind să fie luat de la capăt, cum se proce
dează îndeobşte cînd lucrezi pe un teren nou, plîn de bălăr
şi de murdării..."

Acesta era substratul principal al evocărilor pe care l
răspîndea în eter domnul Mihai Şafranovici Cionoff, acest aven
turier fantastic (pe cît de real, pe atît de fantastic, incredibi
cum ar spune pseudoeseiştii noştri), al cărui drum prin viaţă
ale cărui preocupări şi îndeletniciri, ale cărui atît de des
schimbări de identitate reprezintă, într-un chip aproape desă
vîrşit, un anumit tip de *posedat,* o relicvă (o relicvă vie şi ac
tivă însă) a unor perioade de început din mişcarea muncito
rească, a unui anumit stil de muncă, a unui anumit fel de
aborda problemele, preponderent subversiv şi combinatoriu
indiferent de condiţiile obiective ale realităţilor.

„...România, spunea Şafranovici în una din emisiunile sal
torcîndu-l într-un anumit fel pe „r", învăluindu-şi vorbele î
melancolie, parcă ar fi vrut să spună, prin ton şi prin felu
cum îşi înşira poveştile, că fusese dezamăgit, fusese ofensa
— n-a fost apropiată niciodată de simpatia mea organică, dat
fiind înapoierea ei şi tradiţiile ei amorfe... Am lucrat însă
pe acest *teritoriu,* în două rînduri, în deceniul trei şi în de

eniul cinci... Cînd mi s-au dat sarcini în această direcție... Nu, m avut sarcini de prim rang, am jucat însă un rol important n tot ce s-a întîmplat acolo în perioadele cît am fost la fața ocului, care era așa cum era, cum e și acum, aspect asupra că-uia voi reveni... După război, îndeosebi, am acționat puternic i ferm pentru nimicirea tuturor elementelor fasciste și reac-ionare... Am pornit de la ideea, justă, după socotința mea, că șa-zisul act de la 23 august nu a corespuns situației reale din cea țară, favorizînd, din contră, rămînerea în picioare a unor rganizații și partide ostile înnoirilor... Altceva ar fi fost dacă ara aceasta fără identitate precisă, geto-dacă sau romană, cum e pretinde, mai mult slavă decît maghiară, cum e în reali-ate, ar fi fost trecută prin văpaia unui război civil, care ar i curățit-o de orice zgură... Sau prin văpaia celuilalt război, rmînd ca abia după aceea să se formeze acolo un guvern și conducere corespunzătoare cu noile cerințe... Din această auză am acționat cum am acționat, după război, ca să fie tîrpit orice element fascist sau neofascist... Au fost, evident, și exagerări, s-a sărit peste cai, dar unde și cînd nu au fost asemenea lucruri, cînd s-a înfăptuit o revoluție ! ?... Peste tot au fost !... Iar acolo unde nu au fost nu s-a făcut revoluție... Cum s-a întîmplat de altfel și în România, unde nu s-a mers pînă la capăt... S-a revenit, în numele așa-zisei *legalități*, despre care s-a vorbit și se vorbește foarte mult în România, punîndu-se tot accentul critic pe o anumită perioadă istorică... Cînd această așa-zisă *legalitate* a fost, chipurile, încălcată..."

Mihail Șafranovici Cionoff, pe care nu-l întrebase nimeni, niciodată, nici măcar pe vremea burgheziei, cum îl cheamă și de ce naționalitate este, devenise peste noapte, aspect absolut surprinzător, apărătorul „naționalităților conlocuitoare din România, care nu se bucură de nici un drept, sînt supuse unor discriminări sistematice, scopul fiind deznaționalizarea lor..." El nu spunea însă cîți dintre cei pe care îi urgisese sau îi nimicise, în anii 1947—1952, fuseseră unguri sau evrei. Nici despre faptul că fusese găzduit aicea ca la el acasă nu spunea nimic. Se plîngea în schimb că fusese bănuit — „aceasta a fost mai mult decît o ofensă, avîndu-se în vedere trecutul meu !..." — de participare la organizarea unor sabotaje economice — „care nici nu au fost sabotaje, au fost simple accidente de muncă, cauzate de lipsa de calificare a muncitorimii române, care n-a ajuns încă la un nivel corespunzător cu cerințele pe care le ridică în fața ei o industrie modernă, muncitorii ro-

mâni fiind pe jumătate țărani, țara însăși fiind o țară de țărani, amorfă și fără nici un trecut !..."

Era dezamăgit Mihail Șafranovici, era supărat, lătra și mai latră și acum la lună, ca un cîine fără stăpîn, ca un lup hămesit și singuratic.

VI

Ceilalți, *Berbenceanii* și care au mai fost, s-au risipit ca fumul. N-au pierit și nici nu au plecat în străinătate. Au intrat în straturile mai de mijloc ale societății contemporane ale cărei osmoze și trepidații s-au mai domolit. Unii s-au resemnat, mulțumindu-se cu ceea ce izbîndiseră și agoniseră cînd fuseseră mari și tari. Alții continuaseră și continuau să se zbată, eșuînd sau izbutind, luînd-o mereu de la capăt, ori de cîte ori se pomeneau pe prundișurile zădărniciei.

Costel, fratele Nuței și cumnatul lui Vasile Pozdare, mai trecuse încă o dată pe la *ilicit*, fără a fi prea afectat, — „decît așa, din punctul de vedere al numerarului, dar numerarul se reface la loc, sănătate și libertate să fie..." ;

Felix Fălcoiu, tovarășul și prietenul ui Costel, lucra acum „pe cont propriu", producea nasturi și broșe, într-un subsol, fiindcă fusese dat afară și din cooperație, — „te pui cu proștii ?" ;

Spiridon Berbencea, socrul lui Pozdare, se despărțise de Costel, stătea la Lucian, fiind „utilizat de către noru-sa pentru tot felul de cumpărături", lucru pe care el îl face cu plăcere, povestindu-le tuturor, la cozile de la mgazine, cum era să fie el „executat de fasciști", furîndu-i astfel „biografia" lui Aurel Rizea ;

Aurel Rizea revenise în oraș, după ce lucrase un timp în „aparatul central", iar acum își plimbă bătrînețea pe străzi, liniștit și mîndru, luînd parte „cu mare plăcere la întîlnirile cu „tineretul de azi", stînd la sărbători, sau cînd are loc cîte-o ședință festivă, în prezidiul adunărilor sau în primele rînduri din sală ;

Ovidiu Rișnoveanu, pe care îl afectase mult de tot, — „mult și puternic" — moartea lui Pozdare, se învăluise în mantia tăcerii, de parcă i-ar fi murit toți copiii pe care îi dorise el atît de mult, fără a-i avea ;

Mihalcea își numără anii pe care îi mai are pînă cînd va ieși la pensie ;

Alfred Grofșoreanu devenise sceptic, ultimele lui elanuri consumaseră, după cîte se părea, în preajma îndîrjitului și veci călătoritului Mihail Șafranovici ;

Niculae Banciu mergea și merge zilnic la lucru, cu același as, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic pe nicăieri ;

director-general la uzina pentru creșterea și moderniza- a căreia trudise din greu și Vasile Pozdare, era acum (era este) mai tînărul și inflexibilul său coleg de institut *Oliviu upșe* — Ole.

VII

Orașul creștea și se dezvolta, crește și se dezvoltă mereu, bsorbind noi eroi, creîndu-și-i singur, într-un proces din ce n ce mai laborios și mai complex, cum făcea și face de altfel i *Țara*, cum ar vrea parcă să facă și lumea, lucrurile fiind mai ncerte în privința aceasta, certe fiind doar interdependențele i determinările, legăturile acelea atît de indestructibile, din- re firul de iarbă de pe pămînt și lumina stelei de pe cer, e care „noi o vedem și nu e...“

VIII

Ideea însăși se dezvoltase și se dezvolta, se îmbogățise și se îmbogățea, căutînd și căpătînd noi întruchipări și noi con- cretizări, în România și în Cuba, în Spania și în Italia, în China și în alte țări, în raport cu specificul fiecăreia, peste acest din urmă aspect nemaiputîndu-se trece nici cum — „fiindcă generalul nu poate exista decît prin particular...“ — aceasta fiind, după cîte se pare, cea mai de seamă cucerire a con- temporaneității, pe cît de simplă, pe atît de greu de atins.

Unitatea, de asemenea, a căpătat și capătă alte înțelesuri, mai adînci și mai apropiate de adevăr, fiindcă uniți nu pot fi decît cei ce sînt liberi să se unească, cei ce pot discuta deschis orice problemă, în timp ce toți ceilalți, cei care sînt uniți prin *ucaz*, printr-o hotărîre venită de sus sau de alături, tind mereu spre dispersare, sînt roși de îmbîcseli și de tensionări.

Eroismul, pe de altă parte, ideea de luptă și de afirma plenară a omului, căpătase și capătă noi și noi fațete, noi noi întruchipări, tinzînd toate spre ceea ce a fost și este firesc și obișnuit în viață, spre ceea ce a fost și este autentic — spr o continuă și din ce în ce mai profundă devenire.

Umanismul a devenit și devine, pe zi ce trece, o realita vie, înfrățindu-se pentru totdeauna cu ideea de revoluție, c schimbarea și îmbunătățirea întregii vieți. Evocarea însăși erorilor și greșelilor săvîrșite în numele acestor schimbări sub liniind și mai mult această simbioză, această unitate strin gentă dintre omenie și luptă, care a trezit și a scos la lumin noi și noi speranțe, ca niciodată.

IX

„...Dacă dai spre publicare cartea pe care vrei s-o închin lui Vasile Pozdare, mi-a spus Jeler aseară, la telefon, fiindc el așa a făcut mereu, a mai adăugat cîte ceva la ceea ce an discutat pe îndelete cînd ne-am întîlnit (așa s-au născut cu noscutele lui *scrisori*, din care am alcătuit pînă acum dou cărți, una, *Fragmentarium*, publicată în 1969, alta, *Capricii* aflată încă în manuscris) — să nu-i zici *Fiul secetei*, cum îm spuneai mie, cum ai spus și în presă, dacă îmi amintesc eu bine, pune-i alt titlu !...“

„De ce ? !“

„Așa, caută și tu ceva mai șocant, mai subtil, dă-ți im portanță mai multă, fă-o și tu pe elevatul, nu vezi că ăștia (sau dumnealor, cum vrei să le zici) o iau ca atare, dacă eșt modest și reținut !... Dacă spui că nu te interesează decît re liefarea adevărului, ei o iau ca atare, cred că nu știi nimi și că nu te preocupă deloc modalitățile de reliefare, se gîn desc că îți pui un sac în cap cînd lucrezi și că lucrezi pe în tuneric, orbecăind-o, în timp ce ei (sau dumnealor, cum zi ceam) umblă numai pe cîmpia lucidității !...“

„Îi privește, treaba lor, tu spune-mi ce vrei să-mi spu în legătură cu titlul cărții, dacă ai într-adevăr o idee ! ?“

„Am, se înțelege : spune-i cărții, direct și simplu : *prețu speranței !...*“

„*Prețul speranței ! ?...* Dar de ce să nu-i zic, dacă îi vo schimba titlul, *sămînța nemulțumirii ? !...* Sau *ruptura*, fiindc

carte e vorba și de o ruptură a unor straturi filozofice, a ui anumit mod de a gîndi ! ?... Sau *o singură iubire*, Pozdare nd omul unei singure dăruiri ? ! Sau *explozia*, de ce nu ! ?... u *deasupra vulcanului*, vulcanul fiind conservatorismul conmporan, care poate lua, sau chiar ia, forma mai voalată a staurației lente, sau forma directă și agresivă a hegemonisului imperialist sau neoimperialist ! ?..."

„*Deasupra vulcanului ? !*... Nu, în nici un caz, nu e prea u și nici nu se potrivește !..."

„Îi zic *izbînditorul* atunci, Pozdare fiind un izbînditor, în solut și nu numai în absolut, fiind un adevărat *om pentru ernitate !*... Sau *vocația sacrificiului ! ?*... Sau *descoperirea paiei ? !*... Ei, ce părere ai ? !..."

„Am mai multe, măi frate Ioane, dar cărții spune-i cum -am sfătuit eu : *prețul speranței !*... E cel mai nimerit ume !..."

„Se poate, în clipa asta sînt convins pe jumătate, numai e jumătate însă, de aceea nu voi renunța la titlul dintîi, în re am îngropat o metaforă mai puternică și mai semnifitivă decît foarte multe altele !..."

„În cazul acesta nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă etrag înfrînt și umilit !..."

„Înfrînt nu, și nici umilit, mai ales că mi-ai creat ocazia ă mai revăd o dată, cu gîndul, întreaga carte, lucru pentru are îți mulțumesc foarte mult !..."

„N-ai pentru ce !.. Sănătate și izbîndă !.. Și mult ucces !..."

975, primăvara — 1978, vara.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÎI
RUPTURA . . . . . .

PARTEA A DOUA
CRATIȚA ȘI REVOLUȚIA 2

PARTEA A TREIA
OMUL DIN MIJLOCUL ORAȘULUI 3

PARTEA A PATRA
DEASUPRA VULCANULUI 4

POSTFAȚĂ 6

Lector : MIRCEA SĂNTIMBREANU
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar 22.XI.1979. Apărut 1979. Comanda nr. 1222. Coli de tipar 45.

Tiparul executat sub comanda nr. 883 Ia
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97 București, Republica Socialistă România

„(Vasile Pozdare) ocolea împrejurările care îi erau favorabile, le evita aproape instinctiv, exagerînd în direcția cealaltă, fiind de multe ori mai corect decît ar fi fost nevoie, frizînd nu o dată rigiditatea și habotnicia, tinzînd, totuși, spre o armonizare cît mai deplină a vorbei cu fapta, făcînd lucrul acesta cu un firesc pe care nu-l pot avea decît oamenii tineri și puternici, — «fiindcă nu i-i dat oricui să fie drept și cinstit, nu poți face din orice gogoman un luptător, un făt-frumos, nici povestea nu face asta, darămite viața, care e, oricum ai întoarce-o, altfel de poveste, e cea mai teribilă *baladă*!... Iar eu sînt eroul ei, unul dintre acești eroi, unul care a suit din șesurile tuturor deznădejdilor spre izvoarele tuturor speranțelor!... Ca păstrăvul am țîșnit eu în sus, peste stăvilare și peste baraje, și-acum chiar dacă ar vrea cineva să mă dea înapoi, n-ar putea-o face, nici dacă m-ar omorî, nici dacă m-ar preschimba în pulbere!... Ar rămîne gîndul în urma mea, care s-ar uni cu cele mai adînci vreri, ale întregului popor, pe care nu le mai poate stinge nimeni, după ce au fost trezite!»...“

Lei 24,50